ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΑΝΑΓΡΑΣ

Τα Απομνημονεύματα μου

Επιμέλεια Έκδοσης
Φωτεινή Παλληκάρη

Αθήνα 2016

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ, ΓΥΜΝΑΣΙΟ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
1875-1897

Άγγελος Τανάγρας
Τα απομνημονεύματα μου

Επιμέλεια, Σχόλια, Εκτύπωση: Φωτεινή Παλληκάρη
τ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Σελίδες: 613
Σχήμα: 21 Χ 28
ISBN: 978-960-93-8753-8

Το σκίτσο με την προσωπογραφία του Τανάγρα στο εξώφυλλο περιλαμβάνεται στα αρχεία του Τανάγρα και φέρει τον τίτλο «Δήλος 1931», δες σελίδα 395.

Επιμέλεια έκδοσης: Φωτεινή Παλληκάρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ. ΔΗΜΟΤΙΚΟ, ΓΥΜΝΑΣΙΟ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ 1875-1897

ΜΕΡΙΚΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ὁ Ἄγγελος Τανάγρας ὑπήρξε σημαντική προσωπικότητα για την ἐποχή του καὶ ἐνῶ ἦταν ἀνώτατος στρατιωτικός ἰατρός, ἒγινε περισσότερον γνωστός διότι ἀσχολήθηκε μὲ τὶς ψυχικές ἒρευνες, δημιουργήσας κίνησιν τῆς ὁποίας δημοσιογραφικό όργανο ἦταν τὸ ἀπό τοῦ ἒτους 1925 ἐκδιδόμενο σὲ μηνιαῖα τεύχη, περιοδικό «Ψυχικαί Ἒρευναι», ποὺ ἀποτελοῦσε «ψυχοφυσική ἐπιθεώρηση» ἐξυπηρετούσαν τὴν Ἑλληνική Ἐταιρεία Ψυχικών Ἐρευνών, τὴν ὁποίαν ὁ ἲδιος εἶχεν ἱδρύσει, ἐπιζητούσαν κυρίως τὴν, κατά τὸ δυνατόν, ἐπιστημονική ἐξέταση καὶ ἐξήγηση τῶν πνευματιστικών φαινομένων.

«Παρά τὰς ἀμφισβητήσεις αἱ ὁποίαι ἠγέρθησαν κατά τῆς πραγματικῆς ἐμφανίσεως τῶν πνευματιστικῶν φαινομένων, ἡ ἀμερόληπτος καὶ προσεκτική ἐξέτασις πείθει ὃτι ὑπάρχουν ὂντως πνευματιστικά φαινόμενα καὶ ὁ Πνευματισμός ἒχει νὰ παρουσιάσῃ γεγονότα, οὐχί σπανίως τὴν κατάπληξιν καὶ τὸ θάμβος προκαλούντα», ἐξαιρουμένων των περιπτώσεων ἀγυρτίας, ἀπάτης καὶ δολίων ἐνεργειών, ὡς ἒγραφε ὁ καθηγητής Πανεπιστημίου Παναγιώτης Τρεμπέλας (Βλ. «Ὁ Πνευματισμός» σελ. 40, ἒκδ. «Ὁ Σωτήρ»).

Η Κυρία Φωτεινή Παλληκάρη τ. Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἀνά χείρας βιβλίου, ἐγοητεύθη ἀπό τὴν προσωπικότητα, τὴν πολυγραφότητα καὶ τὴν δράση τοῦ Ἄγγελου Τανάγρα καὶ δικαίως, ἀφοῦ στὸ συγκεκριμένο πεδίο, ἐσφράγισε τὴν ἐποχή του καὶ κατέστη γνωστός είς τὸ ἐξωτερικό καὶ συνεργάσθηκε μὲ ἐπιστήμονες κύρους, ἐπιδιώκοντας ἐπιστημονικές ἐξηγήσεις τῶν πνευματιστικῶν φαινομένων (πχ. κινήσεις ἀντικειμένων, ἀνυψώσεις, κρότοι, λιθοβολισμοί, στοιχειωμένοι τόποι, αὐτόματη γραφή, διαίσθηση, διακοή, μεταβίβαση σκέψεως κ.λ.π.).

Ἒκανε πολυετείς ἒρευνες, μετέβη εἰς τὸ ἐξωτερικό, μὴ φεισθεῖσα κόπων καὶ δαπανῶν, προέβη σὲ ἀνακοινώσεις καὶ δημοσιεύσεις εἰς τὴν ἡμεδαπήν και ἀλλοδαπήν καὶ ἐταξίδευσε ἓως τὴν Νέα Υόρκη, ὃπου ἐτηρεῖτο, στὴν βιβλιοθήκη τοῦ Parapsychology Foundation, τὸ κείμενο τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ἄγγελου Τανάγρα, προκειμένου νὰ λάβει ἀντίγραφα πρὸς περαίωση τῶν ἐρευνῶν της. Μεθοδική λεπτολόγος και πολύμητις, μετεγλώττισε τὸ κείμενο τῶν ἀπομνημονευμάτων εἰς τὴν καθομιλουμένην καὶ ἐπεδόθη σὲ μίαν κοπιώδη, τεραστίου μεγέθους ἒρευνα, ἱστορικοῦ ὑπομνηματισμοῦ προσώπων, γεγονότων, τόπων, ὃπως ἀναφέρονται καὶ κατά τὴν σειράν ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Τανάγρα. Τοῦτο ἀποτελεί, τὸ κατ' ούσίαν ἐξαίρετο ἒργο καὶ ἐπίτευγμά της. Διότι ἡ δημοσίευσις τῶν ἀπομνημονευμάτων ἑνός προσώπου τοῦ παρελθόντος, ἒστω καὶ σημαντικοῦ, οὐδέν εἰσφέρει εἰς τὸν σύγχρονον ἀναγνώστη, πέραν τοῦ ὃτι τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὶς σκέψεις καὶ συναισθήματα τοῦ γράψαντος. Ἲσως μάλιστα, εἶναι καὶ ἀνιαρό.

Ὃμως ὁ ἱστορικός ὑπομνηματισμός δίδει ἂλλην μορφὴν καὶ ὢθησιν. Καθιστά τὸν ἀναγινώσκοντα κοινωνόν καὶ συμμετέχον, τοῦ περιβάλλοντος, τῶν γεγονότων, τοῦ πλαισίου καὶ τῶν

αἰτιῶν ὑπό τὶς ὁποίες αὐτά ἐδημιουργήθησαν καὶ ἐξελίχθησαν. Τὸν καθιστά σοφώτερον καὶ πλήρη.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἰδιότητας καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἒρευνας τοῦ Ἀγγελου Τανάγρα, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐπέλεξε, ἡ Κυρία Φωτεινή Παλληκάρη, νὰ παρουσιάση τὰ ἀπομνημονεύματά του, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς ἁπλήν ἀντιγραφήν των, ἀποτελεῖ τὴν ἐπιστημονικά ἒγκυρη καὶ ἱστορικά τεκμηριωμένη προβολή τῆς προσωπικότητας τοῦ ἒργου καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς τόσον σημαντικῆς προσωπικότητος τοῦ εἱκοστοῦ αἰῶνος.

Ὑπ’ αὐτήν τὴν ἒννοιαν, τὸ ἒργον της εἶναι ἐξαίρετον καὶ ἂξιον νὰ κοσμεῖ κάθε βιβλιοθήκην, δημόσια ἢ ἰδιωτικήν.

Εὐστάθιος Σερμιέ
Δικηγόρος ε.τ.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη.
Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει·
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

Κωνσταντίνος Πέτρου Καβάφης([*])

Ι ΜΕΡΟΣ.

Αυτό είναι ένα ιδιαίτερο βιβλίο γραμμένο από ένα ιδιαίτερο άτομο. Είναι η αυτοβιογραφία του Δρ. Άγγελου Τανάγρα (1875-1971), του Έλληνα ιατρού, αξιωματικού του ναυτικού και πρωτοπόρου της ψυχικής έρευνας και παραψυχολογίας στην πατρίδα του. Ενώ οι αυτοβιογραφικές δημοσιεύσεις δεν αποτελούν στην ουσία τίποτα το ιδιαίτερο, η ιδιαίτερη γοητεία και πρόκληση αυτού του βιβλίου είναι ότι ασχολείται, μεταξύ άλλων, με το μακροχρόνιο ενδιαφέρον του συγγραφέα του με τα «απόκρυφα», υπερφυσικά ή παραφυσικά φαινόμενα που τείνουν να γοητεύσουν την ανθρωπότητα από την απαρχή της. Και εδώ, τα απομνημονεύματα του Δρ. Τανάγρα αλληλεπικαλύπτονται σε υλικό με τις αυτοβιογραφίες άλλων επιφανών επιστημόνων τόσο στην Ευρώπη αλλά και αλλού, οι οποίοι μοιράζονταν τα προσωπικά του ενδιαφέροντα σε μία «εσώτατη» πλευρά της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Για να τοποθετηθεί αυτό το βιβλίο σε ένα κατάλληλο πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο που θα ξεπερνούσε τα στενά Ελληνικά σύνορα, ίσως να είναι χρήσιμο να εξοικειωθεί ο Έλληνας αναγνώστης και η Ελληνίδα αναγνώστρια, με άλλες ανάλογες εκδόσεις αυτού του είδους. Θα ξεκινήσω παραθέτοντας μερικά ιστορικά παραδείγματα αρχικά από τη Γερμανία: (1) την αυτοβιογραφία του καθηγητή Hans Driesch (1867-1941) που δημοσιεύθηκε το 1951 [1], του Γερμανού βιολόγου και φιλόσοφου, ο οποίος έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στα απομνημονεύματα του Δρ. Τανάγρα με την θέση που κατείχε ως επίτιμος πρόεδρος του συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας του 1930 (βλέπε σελίδα 416 του βιβλίου).

(2) Δεν πρέπει να ξεχνάμε την σημαντική αυτοβιογραφία της Δρ. Gerda Walther (1897-1977), Γερμανίδας φιλοσόφου και ερευνήτριας ψυχικών φαινομένων, που γνωρίστηκε με τον Δρ. Τανάγρα στο πλοίο που τους έφερνε στο Όσλο για να παρακολουθήσουν το συνέδριο παραψυχολογίας του 1935 (βλ. σελίδες 428 & 522). [2]

(3) Και μια άλλη σημαντική πηγή διαχρονικής σχέσης ανάμεσα στην ψυχική έρευνα και σε διαφορετικά επιστημονικά ενδιαφέροντα, είναι τα απομνημονεύματα του Max Dessoir

(1867-1947), του Γερμανού καθηγητή φιλοσοφίας, ο οποίος μάλιστα εισήγαγε τον όρο «παραψυχολογία» όταν ήταν ακόμα νεαρός φοιτητής 22 χρόνων (1889) και ο οποίος αργότερα έγινε διάσημος ακαδημαϊκός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου κατά τη διάρκεια της γερμανικής αυτοκρατορικής μοναρχίας και της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [3].

Ειδικά στον Αγγλοαμερικανικό χώρο υπάρχει σήμερα μια ποικιλία από ενδιαφέρουσες αυτοβιογραφίες που γράφτηκαν από επιστήμονες και άλλους μελετητές με διαχρονικό ενδιαφέρον στην διερεύνηση των αποκρυφιστικών, παραφυσικών ή παραψυχολογικών φαινομένων που σχετίζονται με την εποχή μας. Ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να αναφερθεί στην αριστοτεχνική βιβλιογραφία της παραψυχολογικής λογοτεχνίας που είχε δημοσιευθεί στην αγγλική γλώσσα μεταξύ του 1973-1989, την οποία συνέταξε και επεξεργάστηκε η Rhea A. White (1931-2007), η οποία περιέχει ένα ειδικό τμήμα μόνο για τις "Βιογραφίες και αυτοβιογραφίες των παραψυχολόγων" με λεπτομέρειες από 14 βιβλία [4].

Ιδιαίτερης σημασίας είναι, για παράδειγμα, η αυτοβιογραφία της Louisa E. Rhine «*Something Hidden*», γραμμένο από τη σύζυγο του Joseph B. Rhine (1895-1980) σχετικά με τη ζωή και την έρευνά τους στο εργαστήριο παραψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Duke στην πόλη Durham της Βόρειας Καρολίνας, των ΗΠΑ (βλέπε επίσης στο βιβλίο σελ. 502 και 533) [5], ή η συλλογή αυτοβιογραφιών σύγχρονων παραψυχολόγων που πρόσφατα δημοσίευσε η Rosemarie Pilkington [6].

ΙΙ ΜΕΡΟΣ

Το παρόν βιβλίο αντιπροσωπεύει την επανανακαλύψη ενός σχεδόν ξεχασμένου κεφαλαίου στην ιστορία της ευρωπαϊκής ψυχικής έρευνας. Πρόκειται για τα απομνημονεύματα του Δρ. Άγγελου Τανάγρα γραμμένα στην Ελληνική γλώσσα. Παρόλο που κατά τις τελευταίες δεκαετίες είχε αυξηθεί το ενδιαφέρον των μελετητών και επιστημόνων στην πολιτισμική και κοινωνική ιστορία της (ακαδημαϊκής) έρευνας στα παραφυσικά, ή «απόκρυφα», φαινόμενα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Αγγλία [7], στην Γαλλία [8] [9], ή στην Γερμανία [10], η πλούσια ιστορία τέτοιων ερευνών στην Ελλάδα παρέμεινε σχεδόν ανέγγιχτη.

Αποδίδεται καθ' ολοκληρίαν στην καθηγήτρια της Φυσικής Δρ. Φωτεινή Παλληκάρη, του Τμήματος Φυσικής στον Τομέα Φυσικής Στερεάς Κατάστασης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου, ότι η κατάσταση αυτή έχει αναμφισβήτητα αλλάξει τα τελευταία χρόνια και ότι η διεθνής κοινότητα των ερευνητών ψυχικών ερευνών έχει λάβει γνώση του τι είχε συμβεί στη δεκαετία του 1920 και του 1930 σε αυτή τη μικρή χώρα.

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, και ενώ βρισκόταν σε άδεια από το πανεπιστήμιο της Αθήνας για πειραματική και θεωρητική έρευνα επάνω στα, όπως ονομάζονται, ψυχοκινητικά φαινόμενα στο Ινστιτούτο Ψυχικών Ερευνών και Ψυχικής Υγιεινής (Institut für Grenzgebiete der Psychologie und Psychohygiene, IGPP) στο Freiburg i. Br., της Γερμανίας,

η Δρ. Παλληκάρη ενδιαφέρθηκε και για το ιστορικό ερευνητικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε στο Ινστιτούτο εκείνη την εποχή, χρησιμοποιώντας τις υπέροχες βιβλιοθήκες και τις αρχειακές συλλογές του.

Ένα πρώτο αποτέλεσμα των ιστορικών ερευνών της ήταν άρθρο με τίτλο «Έστεράϊχ, Τανάγρας και το τέταρτο διεθνές συνέδριο ψυχικών ερευνών στην Αθήνα του 1930», που παρουσιάστηκε στο «Συμπόσιο για τη Ζωή και το Έργο του Τ.Κ. Έστεράϊχ (1880-1949)» που είχε διοργανωθεί τον Σεπτέμβριο του 2001 στο Ψυχολογικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου Tübingen Γερμανίας σε συνεργασία με το Ινστιτούτο IGPP.

Στα έτη που ακολούθησαν η Δρ. Παλληκάρη έδωσε ομιλίες σχετικά με τις έρευνές της πάνω στην ιστορία της ψυχικής έρευνας στην Ελλάδα σε διεθνή συνέδρια παραψυχολογίας και δημοσίευσε αρκετά άρθρα πάνω σε αυτά. Τέλος, έχει επενδύσει πολύ χρόνο και ενέργεια για να επεξεργαστεί και να σχολιάσει σε ένα πολιτιστικό ιστορικό πλαίσιο την αυτοβιογραφία του Τανάγρα στην ελληνική γλώσσα στην οποία και γράφτηκε αρχικά, το ίδιο αυτό το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας, αγαπητέ αναγνώστη.

Χωρίς αμφιβολία, η διεθνής κοινότητα ερευνητών των ψυχικών φαινομένων, που ενδιαφέρονται και για την ιστορική τους προέλευση, οφείλει ευγνωμοσύνη στην Δρ. Φωτεινή Παλληκάρη που ανακάλυψε ξανά τον Τανάγρα, έναν σχεδόν ξεχασμένο πρωτοπόρο της ελληνικής ψυχικής έρευνας, μαζί και με τα απομνημονεύματά του

Eberhard Bauer
Συντονιστής Έρευνας
Συμβουλευτική & Πληροφόρηση, Ιστορικές Μελέτες, Αρχείο & Βιβλιοθήκη
Institut für Grenzgebiete der Psychologie und Psychohygiene e. V. (IGPP)
D-79098 Freiburg i. Br., Germany
www.igpp.de

Σημειώσεις

(*) Η αναφορά στο ποίημα του Καβάφη γίνεται αλληγορικά, για να υποδειχθεί αφενός η μακρόχρονη πορεία ζωής του Τανάγρα και αφετέρου η διαρκής του αναζήτηση για το νόημά της.

[1]. Driesch, H.: *Lebenserinnerungen. Aufzeichnungen eines Forschers und Denkers in entscheidender Zeit. [Απομνημονεύματα.* Αρχεία ενός ερευνητή και σκεπτόμενου ατόμου σε καθοριστικούς χρόνους*]* München /Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1951, όπου αναφέρεται πολλές φορές το μακροχρόνιο ενδιαφέρον του Driesch στις ψυχικές έρευνες καθώς επίσης και το όνομα του Τανάγρα. Ο Driesch το γράφει μάλιστα λανθασμένα ως “Dr. Tanagram”, ("Ο Δρ. Τανάγραμ ", ο οργανωτής του συνεδρίου των Αθηνών, σελ. 262). Για μια σύγχρονη αξιολόγηση της νεοβιταλιστικής θέσης του Driesch προς την παραψυχολογία, δείτε,

Asprem, E.: *The Problem of Disenchantment. Scientific Naturalism and Esoteric Discourse 1900-1939*. [Το πρόβλημα της αφύπνισης. Επιστημονικός Νατουραλισμός και Εσωτερισμός 1900-1939] Leiden/Boston: Brill, 2014, pp. 158-159, 161-164*, passim*.

[2] Walther, G.: *Zum anderen Ufer. Vom Marxismus und Atheismus zum Christentum.* [Προς την άλλη ακτή. Από τον μαρξισμό και τον αθεϊσμό στον Χριστιανισμό] Remagen: Der Leuchter / Otto Reichl Verlag, 1960. Για την ιστορία της ψυχικής έρευνας στη Γερμανία, τα απομνημονεύματα της Gerda Walther είναι σημαντικά γιατί δίνουν λεπτομερείς περιγραφές της περιόδου που εργαζόταν σαν «επιστημονική γραμματέας» του βαρόνου Albert von Schrenck-Notzing (1862-1929), όταν παρακολουθούσε τις πειραματικές έρευνες του με τους αδελφούς Schneider στο εργαστήριο του Schrenck στο Μόναχο (βλ. Σελ.407). Και όχι μονάχα αυτό, αλλά κάνει και αναφορά στον Δρ. Τανάγρα με ένα γοητευτικό επεισόδιο μέσα σε αυτή την αυτοβιογραφία της. Η Δεσποινίς Δρ. Gerda Walther γράφει (σελ. 472): «Όταν συστήθηκα στον Έλληνα ιατρό ναυτικού Δρ. Τανάγρα καθώς ταξιδεύαμε στο πλοίο [για το Όσλο], με ρώτησε αρκετές φορές για τον σύζυγό μου και δεν πίστευε καθόλου ότι ήμουν ανύπαντρη. Προς ανακούφισή μου κατανόησε σταδιακά ότι όλον αυτό τον καιρό αλληλογραφούσε με μια γυναίκα.»

[3] Dessoir, M.: *Buch der Erinnerung [Βιβλίο Αναμνήσεων].* Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1947. Οι αναμνήσεις του Dessoir που αναφέρονται στους αποκρυφιστές, πνευματιστές, μέντιουμ και ψυχικούς ερευνητές της εποχής του, περιλαμβάνοντας και τους ιδρυτές της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών περιγράφονται κάποιες φορές με διάθεση ειρωνείας στο κεφάλαιο 4 “Geheimkünstler und Geheimforscher” [Αποκρυφιστές Καλλιτέχνες και Αποκριφιστές Ερευνητές] (pp. 116-137). Η λέξη “Geheim” στα Γερμανικά φέρει διπλό νόημα: «Μυστικό» and «Αποκρυφισμός». Περισσότερες πληροφορίες για το πολύπλευρο επιστημονικό έργο του Dessoir's βρίσκει κανείς στην περίληψη μιας παρουσίασης από τον αείμνηστο Gerd H. Hövelmann: "The Many Faces of a Parapsychological Pioneer: Max Dessoir (1867-1947)" [Τα πολλά πρόσωπα ενός πρωτοπόρου της παραψυχολογίας: Max Dessoir (1867-1947)"] στο περιοδικό *Journal of Parapsychology,* 71, 2007, pp 23-24.

[4] White, R. A.*: Parapsychology: New Sources of Information, 1973-1989.* [Παραψυχολογία: Νέες πηγές Πληροφόρησης] Metuchen, NJ & London: Scarecrow Press, 1988, pp. 41-49. Ένα άλλο σημαντικό βιβλίο αναφοράς σε αυτοβιογραφικό υλικό είναι του Berger, A.S.: *Lives and Letters in American Parapsychology: A Biographical History [Ζωές και Επιστολές στην Αμερικανική Παραψυχολογία: Μία Βιογραφική Ιστορία], 1850-1987.*Jefferson, NC & London: McFarland, 1988. Μία άλλη εμπνευσμένη εργασία που αναφέρεται στις επιπτώσεις της παραψυχολογίας στις βιογραφίες των ερευνητών και μελετητών είναι το βιβλίο του ιστορικού των θρησκειών Jeffrey J. Kripal: *Authors of the Impossible: The Paranormal and the Sacred [Συγγραφείς του αδύνατου. Το Παραφυσικό και το Ιερό] .* Chicago & London: The University of Chicago Press, 2010.

[5] Rhine, L. E.: *Something Hidden [Κάτι το Κρυφό]*. Jefferson, NC: McFarland, 1983. Από ιστορικής απόψεως, η καλύτερη εισαγωγή στην ιστορία της (Αμερικανικής) πειραματικής ψυχικής έρευνας και στις μεθόδους του Rhine είναι ακόμα το βιβλίο των Mauskopf, S. H. & McVaugh, M.R.: *The Elusive Science: Origins of Experimental Psychical Research [Η απατηλή Επιστήμη: Οι Ρίζες της Πειραματικής Ψυχικής Έρευνας].* Baltimore/London: The Johns Hopkins University Press, 1981.

[6] Pilkington, R. (ed.): *Men and Women of Parapsychology, Personal Reflections΄[Άνδρες και Γυναίκες της Παραψυχολογίας: Προσωπικές Σκέψεις]*. ESPRIT Volume 2. San Antonio/New York: Anomalist Books, 2013

https://www.amazon.de/Women-Parapsychology-Personal-Reflections-Eprit/dp/1938398017

[7] Δες, π.χ., Oppenheim, J.: *The Other World. Spiritualism and Psychical Research in England [Ο Άλλος Κόσμος. Πνευματισμός και Ψυχική Έρευνα στην Αγγλία], 1850-1914.* Cambridge: Cambridge University Press, 1985; Gauld, A.: *The Founders of Psychical Research [Οι θεμελιωτές της Ψυχικής Έρευνας]*. London: Methuen, 1968; Beloff, J.: *Parapsychology: A Concise History [Παραψυχολογία: Μία Συνοπτική Ιστορία]*. London: Althone, 1993; Hamilton, T.: *Immortal Longings. FWH Myers and the Victorian Search for Life after Death [Αθάνατες Επιθυμίες. Ο FWH Myers και η Βικτωριανή Αναζήτηση για Ζωή μετά Θάνατον].* Exeter, UK: Imprint Academic, 2009.

[8] Δες, π.χ. Evrard, R.: *Enquête sur 150 ans de parapsychologie: la légende de l'esprit*. [Έρευνα 150 Χρόνων Παραψυχολογίας: Ο Μύθος του Πνεύματος] Escalquens: Piktos, 2016.

[9] Δες π.χ. Kloosterman, I.: *Wetenschap van gene zijde: geschiedenis van de Nederlandse parapsychologie.* [Η Επιστήμη από την άλλη Πλευρά: Η Ιστορία της Ολλανδικής Παραψυχολογίας] Amsterdam: Boom, 2017.

[10] Δες π.χ., Treitel, C.: *A Science for the Soul. Occultism and the Genesis of the German Modern [Η Επιστήμη της Ψυχής*. Αποκρυφισμός και η Γένεση του Σύγχρονου Γερμανού]. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 2004; Wolffram, H.: *The Stepchildren of Science: Psychical Research and Parapsychology in Germany [[Τα θετά παιδιά της Επιστήμης: Ψυχική Έρευνα και Παραψυχολογία στην Γερμανία], c. 1870-1939*. London 2009 (Clio Medica 88); Lux, A. & Paletschek, S. (eds.): *Okkultismus im Gehäuse. Institutionalisierungen der Parapsychologie im 20. Jahrhundert im internationalen Vergleich*. [*Αποκρυφισμός μέσα σε περιορισμένους χώρους. Θεσμοποιήσεις στην Παραψυχολογία του 20ου αιώνα, διεθνώς συγκρινόμενες]* Berlin: de Gruyter, 2016 (Okkulte Moderne 3).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Άγγελος Ευαγγελίδης Τανάγρας[1] έγινε ευρύτερα γνωστός, μέσα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ως ο ιδρυτής και πρόεδρος της «Ελληνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών», ή της «Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας», που λειτούργησε από το 1923 για σχεδόν 35 χρόνια, ενώ ο ίδιος παρέμεινε ενεργός στον χώρο της παραψυχολογίας για 40 περίπου χρόνια. Ίδρυσε την Εταιρεία, μαζί με δύο διαπρεπείς Έλληνες, τον ιατρό και λογοτέχνη Παύλο Νιρβάνα και τον αρχαιολόγο και ζωγράφο Αλέξανδρο Φιλαδελφέα, με σκοπό την διερεύνηση, καταγραφή και ερμηνεία των ψυχικών φαινομένων.

Η ενημέρωση του κοινού σχετικά με το έργο της Εταιρείας γινόταν μέσω δημοσιεύσεων στο περιοδικό «Ψυχικαί Έρευναι» το οποίο εξέδιδε ο Τανάγρας από το 1925 έως το 1942. Γινόταν επίσης και με δημόσιες διαλέξεις, στο κέντρο της Εταιρείας, στην οδό Αριστοτέλους 67, αλλά και στη σχολή Χωροφυλάκων και Αστυνομικών, καθώς και στο αμφιθέατρο του Πανεπιστημίου Αθηνών στην οδό Μασσαλίας. Σε αυτές τις διαλέξεις παρουσίαζε ο Τανάγρας και πειράματα ψυχικών φαινομένων με την βοήθεια των ειδικά εκπαιδευμένων μέντιουμ της Εταιρείας.

Συνεργάσθηκε σε πειράματα τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως με παραψυχολογικά κέντρα του εξωτερικού έως περίπου το έτος 1951. Με την πάροδο του χρόνου όμως μετά την γερμανική κατοχή, η έντονη δραστηριότητα της Εταιρείας μειώθηκε. Ο Τανάγρας ήταν πλέον σε μεγάλη ηλικία και όσοι από τους συνεργάτες του είχαν απομείνει, είχαν αρχίσει να ασχολούνται με τα προσωπικά επαγγέλματα τους ο καθένας, για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, μη μπορώντας να συνεχίσουν το έργο του.

Ο Τανάγρας διέθετε πλούσιο συγγραφικό ταλέντο που το παρουσίαζε μέσα από άρθρα και πεζά σε εφημερίδες και περιοδικά, αλλά και δοκίμια με θέμα την παραψυχολογία. Συγχρόνως είχε επιμεληθεί μεταφράσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Πολλά από τα πεζά, ή

μυθιστορήματα, που έστελνε για δημοσίευση σε εφημερίδες και περιοδικά, δεν έχουν καν καταγραφεί.

Ξεκίνησε να γράφει τα απομνημονεύματα της μακρόχρονης ζωής του κατά το 1957, όταν ήταν 82 ετών και συνέχισε την συγγραφή τους έως περίπου το 1964. Ο σκοπός του ήταν, όπως συχνά εκφράζει στην αυτοβιογραφία του, να τα δει κάποτε δημοσιευμένα. Με αυτό το στόχο έστειλε τα χειρόγραφα του κατά το 1965 στο ίδρυμα Parapsychology Foundation[2] (PF) στη Νέα Υόρκη. Το 1959[3] έστειλε στο ίδιο ίδρυμα και το βιβλίο του «Le Destin et la Chance» προκειμένου να μεταφρασθεί και εκδοθεί στα αγγλικά. Την 20η Μαΐου του 1965 το ίδρυμα παρουσίασε την νέα αυτή έκδοση του βιβλίου του, τιμώντας την 90στή επέτειο των γενεθλίων του, με τον νέο Αγγλικό τίτλο «Psychophysical Elements in Parapsychology Traditions», το οποίο τελικά εξέδωσε δύο χρόνια αργότερα.

Τα χειρόγραφα της αυτοβιογραφίας του Τανάγρα παρέμειναν αποθηκεμένα στη βιβλιοθήκη του ιδρύματος Parapsychology Foundation για περισσότερο από 40 χρόνια, μέχρι την ημέρα που οι προσπάθειές μου να αποκτήσω αντίγραφά τους, είχαν αίσιο τέλος. Είχε διαλέξει ο Τανάγρας να γράψει το κύριο μέρος της αυτοβιογραφίας του σε γερά τετράδια μεγάλου μεγέθους με σκληρό εξώφυλλο, που κατόρθωσαν να διατηρηθούν σε καλή κατάσταση έως σήμερα. Η πολυκαιρία όμως είχε ήδη καταστρέψει μερικές σκόρπιες σελίδες που είχε προσαρτήσει, στις οποίες είχε γράψει κάποιες τελευταίες σκέψεις του.

Από το τετράδιο όπου έγραφε ο Τανάγρας την αυτοβιογραφία του: Σελίδες 275 & 276, παράγραφος «Ίδρυση της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών».

Ο Τανάγρας γράφει τα απομνημονεύματά του πάντα στην καθαρεύουσα, με πνεύματα και τόνους στις λέξεις του χρησιμοποιώντας λεπτή πένα μελάνης, ώστε το γράψιμό του να είναι σε γενικές γραμμές αρκετά ευανάγνωστο. Συχνά όμως τα 82-83 χρόνια του επηρεάζουν το

γράψιμο, που συχνά γίνεται τρεμάμενο και δυσανάγνωστο. Σε μερικά σημεία θα ξεχάσει να προσθέσει λέξεις στις φράσεις του, προσδίδοντας ασάφεια στο κείμενο.

Στο πάνω περιθώριο του τετραδίου, όπου φυλάει τις αναμνήσεις του, έχει φροντίσει να σημειώσει με παχύ κόκκινο μολύβι τους τίτλους των θεμάτων στα οποία αναφέρονται οι σελίδες του. Εκεί αριθμεί και τις σελίδες του τετραδίου, μερικές φορές όμως θα μπερδέψει την αρίθμηση. Μετέφερα, στις περισσότερες από 500 σελίδες του βιβλίου αυτού, τους ίδιους ακριβώς τίτλους παραγράφων των απομνημονευμάτων του, χωρίζοντάς τις σε τέσσερα κύρια κεφάλαια που αφορούν τις βασικότερες περιόδους της ζωής του.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στα χρόνια της εκπαίδευσής του, από τα σχολικά έως και την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά την εποχή που υπηρετεί ως πολιτικός γιατρός στο Πολεμικό Ναυτικό, τα ταξίδια και τις εμπειρίες του στους τόπους που επισκέπτεται. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην περίοδο που παραιτείται από το Ναυτικό για να ιδρύσει και να διευθύνει την Ελληνική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών. Στο τέταρτο κεφάλαιο, τον επίλογο, μετέφερα τα σκόρπια τελευταία χειρόγραφα του, όπου παρουσιάζει σε προχωρημένη ηλικία τις σκέψεις και την φιλοσοφία του στη ζωή. Εκεί, στις ελάχιστες φορές που δεν έτυχε να προσθέσει τους δικούς του τίτλους παραγράφων, τόλμησα να προσθέσω κατ' εκτίμηση δικούς μου.

Ξεκίνησα να ασχολούμαι με το έργο του Τανάγρα σαν μέρος της έρευνάς μου πάνω στα εξωαισθητικά φαινόμενα, (ESP), που είχα ήδη ξεκινήσει από το 1990. Την αναγκαιότητα του να περιλάβω στην έρευνά μου και την προσωπικότητα και το έργο του Άγγελου Τανάγρα, μου την ενέπνευσε ο δικηγόρος Αθηνών, κ. Ευστάθιος Σερμιέ.

Το έργο μου για τον Τανάγρα ξεκίνησε να γίνεται γνωστό στην διεθνή κοινότητα των ερευνητών των ψυχικών φαινομένων, μέσα από σχετικές διαλέξεις μου, στην Αγγλία και Γερμανία[4] κατά τα έτη 2001-2002. Το υλικό που παρουσίασα τότε προερχόταν εν μέρει από την Εθνική μας Βιβλιοθήκη, αλλά και από αρχεία που φυλάσσονται σε Γερμανικές βιβλιοθήκες.

Από την επίσκεψη μου στην βιβλιοθήκη του ιδρύματος Parapsychology Foundation ανάμεσα στην Eileen Coly, (αριστερά μου) και την Lisette Coly.

Μέσα από τη δημοσιότητα αυτή της έρευνάς μου για τον Τανάγρα, πληροφορήθηκα από συνεργάτη του ιδρύματος Parapsychology Foundation, ότι στη βιβλιοθήκη του ιδρύματος υπήρχαν αποθηκεμένα τα αρχεία του Τανάγρα με την αυτοβιογραφία του. Η προσπάθεια μου να αποκτήσω αντίγραφα αυτών των αρχείων πήρε πέντε περίπου χρόνια, μετά από πάμπολλες «αιτήσεις» μου, είτε απ' ευθείας προς το ίδρυμα PF, αλλά και μέσω συνεργατών του.

Το ίδρυμα PF μου έστειλε ένα τμήμα από τα αντίγραφα αυτά ταχυδρομικά, κατά τις αρχές το έτους 2007. Το υπόλοιπο των αντιγράφων το φωτοτύπησα η ίδια, μετά από επίσκεψή

μου το καλοκαίρι του ίδιου έτους, στο Greenport του Long Island της Νέας Υόρκης, όπου είχε τότε μεταφερθεί η βιβλιοθήκη του Parapsychology Foundation, αφού το ίδρυμα PF[5] με είχε ήδη ανακηρύξει συνεργάτη βιβλιοθήκης, «Library Fellow».

Αξίζει να αναφερθεί η συμβολή της συνεργάτιδας του Τανάγρα, Ελένης Κικίδου, στο όλο εγχείρημα της απόκτησης αυτών των αντιγράφων, της μοναδικής τότε εν ζωή διαισθητικού της ομάδας του Τανάγρα, με την οποία ήδη επικοινωνούσα στα πλαίσια της σχετικής μου έρευνας. Η Ελένη Κικίδου, που ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για την αυτοβιογραφία του δάσκαλου της, με ευγένεια ψυχής είχε μάλιστα δωρίσει το 2006 στο ίδρυμα PF μια αξιόλογη κασετίνα με ειδικής έκδοσης Ελληνικά νομίσματα, μερικά από αυτά ακυκλοφόρητα, συμπεριλαμβανομένου και ενός ασημένιου.

Αφού απέκτησα αντίγραφα των χειρόγραφων του Τανάγρα, έχοντας ενημερώσει την διεύθυνση της βιβλιοθήκης του Parapsychology Foundation ότι πρόκειται να τα δημοσιεύσω σε βιβλίο, ξεκίνησα αρχικά την δημοσίευση τμημάτων της αυτοβιογραφίας του.

Με ομιλία μου στο συνέδριο της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών το 2008 καθώς και στην Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών Νορβηγίας το 2008[6] , την δε επόμενη χρονιά με δημοσίευση εργασίας μου με θέμα τον Τανάγρα και το τηλεκινητικό του μέντιουμ Κλειώ, στο επιστημονικό περιοδικό της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών[7]. Στην τελευταία αυτή δημοσίευση έκανα, όπως συνηθίζεται, αναφορά στην ύπαρξη των χειρόγραφων του Τανάγρα στη βιβλιοθήκη του ιδρύματος PF και στο ότι τα αντίγραφά τους βρισκόντουσαν στην κατοχή μου, ώστε να ενημερωθεί σχετικά και η διεθνής κοινότητα συνδρομητών του περιοδικού.

Ο Τανάγρας είχε συγκεκριμένη άποψη για τη δημοσίευση της αυτοβιογραφίας του, όπως αναφέρει σε χειρόγραφο μιας σελίδας: «*Να μην γίνει παραπομπή σε αυτήν αν δεν γίνει με αξιόλογο τρόπο. Διαφορετικά ας μείνει να κοιμάται εκεί που είναι*», υπογράφοντας την άποψή του με ημερομηνία, 14 Ιουλίου 1964[8].

Η πραγματοποίηση της επιθυμίας του για μια προσεγμένη και τεκμηριωμένη δημοσίευση της αυτοβιογραφίας του, δεν περιορίστηκε για εμένα απλά σε μια ψηφιοποίηση των χειρόγραφών του. Αποτέλεσε τον στόχο πολύχρονης έρευνας, προκειμένου να γίνουν απαραίτητες αναφορές στα ιστορικά γεγονότα που εξιστορεί και στις προσωπικότητες που παρουσιάζει, με στόχο την πληρότητα του κειμένου. Ο σκοπός μου ήταν να επιβεβαιωθεί η πληροφορία που παρουσίαζε ο Τανάγρας στο, συχνά δυσανάγνωστο, χειρόγραφό του όσο το δυνατόν πληρέστερα και να γίνει η χρονολογική τοποθέτηση των όσων εξιστορεί και η διαπίστωση των ονομάτων που αναφέρει. Για την πιο άνετη ανάγνωση της αυτοβιογραφίας του Τανάγρα κατά την επικαιροποίησή της αυτή, την μετέφερα από την καθαρεύουσα, στην οποία την είχε γράψει, στην καθομιλουμένη.

Η συμβολή του δικηγόρου Αθηνών, κ. Στάθη Σερμιέ στην δημιουργία αυτού του έργου υπήρξε πολύτιμη, συμβάλλοντας με τις γνώσεις του στον έλεγχο των ψηφιοποιημένων κειμένων για ορθογραφικά λάθη και άστοχες εκφράσεις ή ακόμη και στην ορθότητα των ιστορικών γεγονότων. Για όσα τυπογραφικά λάθη τυχόν παραμένουν ακόμη στο κείμενο, η ευθύνη είναι αποκλειστικά δική μου.

Για την εκπλήρωση των αναφορών που παρέχω στο τέλος της αυτοβιογραφίας του Τανάγρα, ερευνήθηκαν πολλά βιβλία και δημοσιεύσεις στον χώρο της παραψυχολογίας, από αρχεία σχετικά με τον Τανάγρα και σε όσα εκείνος αναφέρεται, που φυλάσσονται εντός και εκτός Ελλάδος. Πληροφορία αναζητήθηκε και στο διαδίκτυο. Στην προσπάθεια αυτή είχα την διαρκή βιβλιογραφική υποστήριξη του διευθυντή του τμήματος «Ψυχολογικής Συμβουλευτικής και Κοινωνικής και Πολιτιστικής Έρευνας», τον ψυχολόγο κ. Eberhard Bauer, υπεύθυνο της βιβλιοθήκης του Ινστιτούτου «Ακραίων Περιοχών της Ψυχολογίας και Ψυχικής Υγιεινής», IGPP, (Institut für Grenzgebiete der Psychologie und Psychohygiene) στο Freiburg της Γερμανίας.

Διαβάζοντας την αυτοβιογραφία του Τανάγρα διαπιστώνει κανείς το μεγάλο συγγραφικό του ταλέντο και την ευρύτητα της μόρφωσής του. Κατορθώνει να κλέψει κάποια εικόνα του πολύπλευρου χαρακτήρα του και να εμπλουτίσει τις γνώσεις του γύρω από την ιστορία ανθρώπων και τόπων, όπου έτυχε ο ίδιος να ρίξει την ματιά του.

Παρόλο που δεν συμφωνώ με τις «επιστημονικές» εξηγήσεις που αποδίδει ο Τανάγρας στα ψυχικά φαινόμενα, και δεν ασπάζομαι κάποιες από τις φιλοσοφικές του απόψεις πάνω σε καταστάσεις και ανθρώπινες συμπεριφορές, βρήκα το μακρύ ταξίδι της ζωής του πολυποίκιλο και συναρπαστικό. Πραγματοποιώντας το όνειρό του «να δημοσιευθούν τα απομνημονεύματά του κάποια στιγμή», αλλά και την πρόβλεψη του, «ότι δεν θα γίνει αυτό στον δικό του αιώνα», σας τα παραθέτω εδώ για να το διαπιστώσετε και εσείς αγαπητοί αναγνώστες.

Φωτεινή Παλληκάρη, Φυσικός.
(τ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ)
Αθήνα, Δεκέμβριος 2016

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
1875-1892

Πρώτες αναμνήσεις από τα Χανιά της Κρήτης

Και γεννήθηκα μεν στην Αθήνα[9], *ακριβέστερα στον Πειραιά, όπου με*[10] συγκίνηση θυμάμαι ότι αργότερα κατά την ναυτική υπηρεσία διετέλεσα για δύο χρόνια περίπου υγειονόμος λιμένα, ανατράφηκα όμως μέχρι την ηλικία των πέντε χρόνων στα Χανιά της τότε Τουρκοκρατούμενης Κρήτης[11] όπου ήταν διορισμένος ο πατέρας μου[12]. Η ανάμνηση μου από αυτά τα χρόνια είναι αμυδρή. Αμυδρά μόνο θυμάμαι το εσωτερικό ενός σπιτιού όπου ανέβαινε κανείς στο πάνω δωμάτιο από το κάτω με εσωτερική σκάλα, όπως σε όλες άλλωστε τις τοιχογυρισμένες μεσαιωνικές πόλεις, όπου αναγκαστικά τα σπίτια χτιζόντουσαν στενόψηλα για εξοικονόμηση χώρου[13]. Θυμάμαι ακόμη αμυδρά μια ρυτιδωμένη γριούλα, η κυρά Φρατζέσκα, που με έβγαζε περίπατο και της οποίας μου έλεγαν ότι θήλασα το γάλα. Θεός σχωρέστην!

Μου έμεινε ακόμη στη μνήμη ένας άθλος στην ηλικία αυτή, όταν μια ημέρα υπακούοντας ποιος ξέρει σε ποια εντύπωση, κρατώντας από την αλυσίδα το ρολόι του πατέρα μου, ωρολόγιο της τσέπης του καιρού εκείνου, το άφησα να πέσει από το επάνω δωμάτιο στο κάτω μέσα από το άνοιγμα της σκάλας. Δεν μπορώ δυστυχώς να πω αν με χειροκρότησαν για το κατόρθωμα μου.

Σχολικά χρόνια. Αμερικανικόν σχολείον Χίλλ, Αέρηδες

Οι επόμενες αναμνήσεις μου είναι από την Αθήνα από το πρώτο σχολείο που με έβαλαν. Ήταν το Αμερικάνικο σχολείο Χιλλ που το κατεδάφισαν αργότερα για τις ανασκαφές της παλαιάς αγοράς[14], δεξιά των Αέρηδων, όπως ήταν γνωστό τότε το ρολόι του Κυρρήστου[15].

Το σχολείον Χιλλ δεν πρέπει να συσχετισθεί με το παρθεναγωγείο Χιλλ της οδού Αγίου Νικοδήμου Πλάκας, επίσης Αμερικάνικο, το οποίο λειτουργεί και μέχρι σήμερα (1957)[16]. Με έγραψαν στο σχολείο αυτό επειδή βρισκόταν κοντά στα σπίτια μας επί της οδού Λυσίου αριθμός 18 και 20. Το σχολείο ήταν ένα μεγάλο τριώροφο οικοδόμημα με μεγάλη αυλή στην οποία βρισκόταν ένας αρχαίος μαρμάρινος σαρκοφάγος, τον οποίο όταν περνώ καμιά φορά από τα ερείπια της Παλαιάς Αγοράς πηγαίνω να τον χαϊδέψω εκεί που τον είχαν αφήσει.

Ρολόι Κυρρήστου, Πλάκα

Το οικοδόμημα του σχολείου είχε μια πολύ μεγάλη αίθουσα στο μεσαίο πάτωμα, δωμάτια παραδόσεων στο επάνω και άλλη μεγάλη αίθουσα στο ημιυπόγειο, όπου κάναμε τα ημικύκλια. Δηλαδή κάναμε ανά 5-6 ημικύκλιο μπροστά στο πίνακα που είχε γραμμένα κεφαλαία και μικρά γράμματα, τα οποία μας έδειχνε με ξύλινο δείκτη η δασκάλα μας, μια γριούλα καμπουρίτσα με άσπρα μαλλιά και στελεχωτά γυαλιά, —η κυρία Ξενοφωντίδη— όπως την λέγαμε και συλλαβίζαμε τα «*Βήτα - Άλφα: Βα*». Η μεγάλη αίθουσα του μεσαίου ορόφου ήταν γεμάτη θρανία και στο δυτικό μέρος της ήταν τοποθετημένα κλιμακωτά καμιά δεκαριά σκαλοπάτια, όπου στήναμε κατά τα Χριστούγεννα και το Χριστουγεννιάτικο δέντρο. Εκεί ανεβαίναμε όταν ερχόταν ο δάσκαλος της μουσικής ο Ιούλιος Έννιχ και χάραζε στον μαυροπίνακα το πεντάγραμμο και το κλειδί του σολ. Το μάθημα της μουσικής ήταν κυρίως θρησκευτικοί ύμνοι από τους οποίους διέσωσα ακόμη μερικούς στη μνήμη μου όπως και μερικά βιοχαρή παιδικά τραγούδια

Άνοιξις τριανταφυλλιά
Και χαρούμενη καρδιά
ο χειμώνας τα κλαδιά
θα μαράνει πάλι

Το θρησκευτικό δράμα της χριστιανικής θρησκείας και η αιώνια μελαγχολική υπόμνηση του εφήμερου κάθε ομορφιάς και χαράς στην ζωή μας.

Ήδη κρεμάται επί ξύλου
του Θεού και της ασπίλου
ο πανάμωμος υιός
όστις πάσι συγχωρήσας
και τετέλεσται φωνήσας
έκλινε την κεφαλήν.

`Τον θυμάμαι ακόμα ζωηρά ροδοκόκκινο ασπρομάλλη γεροντάκο, να γράφει νότες στον μαυροπίνακα. Είθε να είναι το (μετά θάνατον) άγνωστο ανάπαυση και γι' αυτόν. Η κλιμακωτή, θα έλεγα αμφιθεατρική αυτή αίθουσα μου έμεινε ακόμη στη μνήμη για δύο γεγονότα που σαν να τα βλέπω ακόμη τώρα μπροστά μου. Το ένα ήταν οι εξετάσεις κάποιας χρονιάς όπου παραβρέθηκε και ο πατέρας μου που βρισκόταν στην Αθήνα σε άδεια. Διότι εξ αιτίας του σχολείου μου η οικογένεια μου αναγκαζόταν να μένει στην Αθήνα, ο δε πατέρας να έρχεται από καιρού εις καιρόν. Τον ξαναβλέπω στα πρώτα καθίσματα της γεμάτης από κόσμο μεγάλης αίθουσας ψηλό, σοβαρό και αυστηρό, όπου πάντοτε να κρύβει με το χέρι του στο άσπρο γενάκι του το χαμόγελο του όταν ήλθε η σειρά μου από το μικρό αμφιθέατρο να απαγγείλω το ποίημα μου

Ο Γιάννης ήτο μαθητής
μα δίχως να μαθαίνει…

Ο κόρος μέγας εχθρός και μέγας φίλος

Ήταν τα πρώτα χειροκροτήματα που άκουσα και μολονότι πολύ φθηνά κερδισμένα, με έκαναν να νομίζω ότι είχα μεγάλο θρίαμβο.

Το δεύτερο γεγονός ήταν το πελώριο χριστουγεννιάτικο δέντρο γεμάτο πολύχρωμα δώρα και αναμμένα κεράκια γιατί τότε δεν υπήρχε ακόμα ηλεκτροφωτισμός, γύρω στο οποίο χεροπιασμένα τα παιδάκια σε μεγάλο κύκλο τραγουδούσαν

Ήλθαν τα Χριστούγεννα εορτή μεγάλη
και το δένδρον του Χριστού ήλθε-ήλθε πάλι
δένδρον με χρυσά καρύδια
με κουφέτα με παιχνίδια
δώρα έχομε πολλά
εις του δένδρου τα κλαδιά…

Ξαναμμένος από την χαρά και το χορό δέχθηκα δώρο ένα σακουλάκι με σταφίδες & κουφετάκια και προπάντων ένα δίκοχο σκουφάκι με δύο μαύρες κορδελίτσες από πίσω για το οποίο ήμουν πολύ περήφανος.

Διότι προς μεγάλη καταισχύνη μου από μικρός ήμουν φοβερά κοκέτος[17]. Για μήνες η φιλοδοξία ήταν να αποκτήσω *γαντάκια*. Τα γαντάκια επηρέαζαν την παιδική φαντασία μου ώστε να γίνουν ένα είδος ιδιοπάθειας. Άσχετα όμως, τι ωραίο πράγμα στη ζωή όταν μπορεί κανείς να αποκτά ό,τι του κεντρίζει την φαντασία του. Έμψυχο ή άψυχο.

Αλλά τι κρίμα! Για όλα τα άψυχα και για τα περισσότερα έμψυχα ο ενθουσιασμός να κρατάει τόσο λίγο καιρό. Ίσως το ωραιότερο στη ζωή να είναι ο καιρός του πόθου μέχρι την απόκτηση του. Και το περίεργο είναι ότι ο κορεσμός είναι ο μεγαλύτερος εχθρός αλλά και

συγχρόνως ο μεγαλύτερος φίλος μας. Χωρίς τον κορεσμό δεν θα υπήρχε πρόοδος. Θα αρκούμαστε σε ό,τι είχαμε.

Εκπαιδευτικές αντιλήψεις του 19ου αιώνα

Στη συνέχεια λοιπόν κάθε πρωί έπαιρνα το καλαθάκι με το φαγητό της ημέρας ψωμάκι, τυράκι, λιγάκι από το φαγητό της ημέρας, σταφίδες κανένα καρυδάκι ή μύγδαλα και τραβούσα για το σχολείο, αριστερά από το οποίο ήταν μια καθολική εκκλησία, η Φραγκόκλησα όπως την έλεγαν[18]. Τα παιδιά ανεβαίναμε τις δύο μεγάλες μαρμάρινες σκάλες που ανέβαζαν δεξιά και αριστερά στο μεσαίο πάτωμα και αφού αφήναμε τα ψαθόπλεκτα καλαθάκια μας με το φαγητό σε ένα είδος ραφιών που ήταν κατά μήκος του τοίχου, ανεβαίναμε στις τάξεις μας κάτω από την επιβλητική εποπτεία της διευθύντριας.

Η διευθύντρια ήταν μια σωματώδης Αμερικανίδα αντρογυναίκα της οποίας υποθέτω το όνομα θα έπρεπε να ήταν κάτι σαν μις Μιούιρ ή κάτι παρόμοιο. Διότι το σχολείο ολόκληρο είχε απλοποιήσει τα πράγματα και την είχε καθιερώσει σε *Μινιούρα*.. Όταν τελείωνε η παράδοση κατεβαίναμε το μεσημέρι με τα καλαθάκια μας στην αυλή όπου ήταν μεγάλο υπόστεγο με βρύση.

Η μαθητική μου ζωή όμως στη σχολή Χιλλ δεν διάρκεσε πολύ. Βρέθηκε ότι σε άλλα σχολεία θα μάθαινα πολύ χρησιμότερα πράγματα και έτσι άλλαξα δύο ακόμη διδακτήρια. Ένα του παπά-Κτενά στη πλατεία της Πλάκας, που κοσμείται τώρα με την προτομή του Αθηναιολόγου Δημητρίου Καμπούρογλου[19] του οποίου πρόφτασα και απόλαυσα το λεπτό χιούμορ του στα βαθιά του γεράματα. Αλλά και εκεί δεν βρέθηκε ότι η μόρφωση ήταν εκείνη που χρειαζόταν και την επόμενη χρονιά γράφτηκα σε ένα άλλο σχολείο του οποίου δεν κράτησα το όνομα σε μικρή πλατεία της συνοικίας Ψυρρή[20]. Εκεί η μόρφωση ήταν πληρέστερη αλλά και σκληρότερη, γιατί το ανδρόγυνο ήταν αποκλειστικά κηρυγμένο υπέρ της υποθήκης ότι «ο μη δαρής άνθρωπος ου παιδεύεται». Η διεξοδική αυτή αρχή επεκτεινόταν όχι μόνο στα μαθήματα, αλλά και σε μερικές άλλες περιπτώσεις οι οποίες είχαν περισσότερη σχέση με τη τσέπη τους παρά με τα μαθήματα των μικρών μαθητών τους.

Κάθε μαθητής έπρεπε να έχει σε απόλυτη τάξη τα σχολικά είδη. Τετράδια, μολύβια κλπ. τα οποία ασφαλώς για την ευκολία των παιδιών τα πουλούσε στο σχολείο η σύζυγος του διευθυντή. Και εννοείται όταν κανένας δεν είχε τετράδιο ή μολύβι και δεν έσπευδε να αγοράσει από την κυρία διευθύντρια, ο ξύλινος δείκτης έπεφτε αλύπητα στα χέρια ή στα γυμνά πόδια του αναποφάσιστου για κοινό παραδειγματισμό. Δοκίμασα και εγώ μια φορά τον χάρακα στα γυμνά πόδια μου και από τότε φρόντιζα να είμαι κάπως χαρτζιλικωμένος πριν αντιμετωπίσω τους ρηξικέλευθους μου διευθυντές.

Την τελευταία χρονιά της μαθητείας μου στο ηρωικό ανδρόγυνο σημειώθηκε στις εξετάσεις, όταν έδρεψα και τη δεύτερη δημόσια επικρότηση μου από τους παρόντες γονείς των συμμαθητών μου. Με εξέταζαν στο κεφάλαιο της Οδύσσειας όπου γινόταν λόγος για τους

μνηστήρες της Πηνελόπης σε μετάφραση, γιατί λόγω της ηλικίας των μαθητών δεν είχαν φθάσει ακόμα στο αρχαίο κείμενο.

Ένας από τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής για να δοκιμάσει αν είχα καλή αντίληψη της λέξης *μνηστήρας* μου απηύθυνε την ερώτηση τι σήμαινε αυτή η λέξη. Φυσικά καταλάβαινα πολύ καλά ότι δεν μπορούσαν να είναι τόσοι αρραβωνιαστικοί, αλλά τον καιρό εκείνο δεν υπήρχαν ακόμη οι λέξεις *φλερτ* ή και το λαϊκότερο *κόρτε* και κορτάρω. Το πράγμα το απέδιδε λαϊκότερα ο όρος *εργολαβία*[21].. Δίσταζα λοιπόν λιγάκι γιατί η λέξη μου φαινότανε λιγάκι πρόστυχη, απάντησα όμως όπως το εννοούσα. Εννοείται τα γέλια και τα «μπράβο – εύγε» που ξέσπασαν από τη μεριά των εξεταστών και των εξεταζόμενων. Εννοείται η επιτυχία με ενθουσίασε. Το μεσημέρι όμως όταν ανέφερα τον άθλο μου μόλις έφθασα στο σπίτι, δέχθηκα μια ψυχρολουσία από την υπερσυντηρητική θεία μου Ουρανία.

—*Και δεν ντράπηκες να την πεις αυτήν την πρόστυχη λέξη* !

Το πρώτο φιλολογικό δοκίμιο

Με το απολυτήριο του τετρατάξιου δημοτικού[22] τότε γράφτηκα στη πρώτη τάξη του Σχολαρχείου. Διότι την εποχή εκείνη μεταξύ του Δημοτικού και του Γυμνασίου μεσολαβούσε τριτάξιο προπαρασκευαστικό με τον τίτλο αυτό.

Το Σχολαρχείο λοιπόν ήταν κοντά στη σχολή Χιλλ δίπλα στη Πύλη της Παλαιάς αγοράς στην οδό[23] .....αριθμό. που σώζεται ακόμα στις ημέρες μου και ακόμα όταν τύχει να περνώ απ' εκεί το χαϊδεύω με κάτι σαν υγρασία στην άκρη των ματιών μου.

Εκεί πέρασα τα δύο χρόνια της μαθητείας μου με την εξαιρετική τύχη να έχω ως Σχολάρχη ένα εξαιρετικό άνθρωπο και δάσκαλο, απόγονο της ιστορικής οικογένειας των αρματολών Μπουκουβαλαίων. Τον Γεώργιο Μπουκουβάλα[24] μία ευγενική και αισθαντική ψυχή, σε διανοητική φυσιογνωμία ο οποίος πέθανε στην ακμή της ηλικίας του σαν διευθυντής της Αμπέτειου σχολής στην Αίγυπτο. Ο Γεώργιος Μπουκουβάλας μου έδειχνε ιδιαίτερη εύνοια εξ αιτίας του εξής επεισοδίου.

Κάποτε μας έδωσε θέμα να γράψουμε έκθεση και κάθισα να τη γράψω με πολλή ευχαρίστηση. Σημειωτέο δε από μικρός είχα ιδιαίτερη κλίση να ακούω τη γιαγιά και τη μητέρα μου να μου λένε παραμύθια και τις άκουγα με ορθάνοιχτα μάτια και τεντωμένα αυτιά. Το «βασιλόπουλο με τις εφτά σκέπες», την «Κοκκινοσκουφίτσα», Δράκους, Νεράιδες και τα παρόμοια που όσες φορές και αν μου τα έλεγαν πάντοτε μου φαινόντουσαν καινούργια και κέντριζαν τη παιδική φαντασία σαν να ζούσα στον μυθικό κόσμο τους.

Αργότερα κατέτρωγα κυριολεκτικά τα μυθιστορήματα της βιβλιοθήκης του πατέρα που είχε Ντοστογιέβσκι[25], Μολιέρο[26], Δαρβίνο[27], Μυσσέ[28], Δουμά[29] κλπ. και η φαντασία μου με μετέφερε στον κόσμο των μεταξοφορεμένων, και δαντελοστόλιστων ιπποτών που σούβλιζαν ο ένας τον άλλο για ψύλλου πήδημα.

Έγραψα λοιπόν με πολύ κέφι την έκθεση μου και περίμενα με ανυπομονησία να δω την κρίση του. Περιέργως όμως όταν μερικές μέρες αργότερα μας ανέλυσε στο μάθημα τις εκθέσεις, για τη δική μου δεν είπε τίποτε. Δεν βαστήχτηκα λοιπόν στο τέλος του μαθήματος να ρωτήσω δειλά μήπως χάθηκε η έκθεση μου. Εκείνος με κοίταξε αυστηρά και με αποπήρε.

—*Έπρεπε να ντρέπεσαι*, μου είπε, *μπροστά σε όλη τη τάξη να μου ζητάς και έπαινο για τη κακή πράξη που έκαμες.. Αφού όλοι οι συμμαθητές σου έγραψαν ο καθένας ότι ημπόρεσε εσύ προτίμησες να βάλεις άλλους να στη γράψουν για να κάμεις με απάτη τη φιγούρα σου*.

Εγώ κατακόκκινος για τη προσβολή μπροστά στους άλλους βγήκα από το θρανίο και διαμαρτυρήθηκα άγρια πως την έγραψα ο ίδιος, ζητώντας να φέρει να το μαρτυρήσουν οι δικοί μου και εν τέλει απαίτησα να μου δώσει όποιο άλλο θέμα ήθελε και να καθίσω να το γράψω μέσα στο σχολείο. Η αληθοφάνεια του τόνου μου και προπάντων η πρόταση μου να γράψω άλλο θέμα στο σχολείο τον κλόνισε.

—*Λοιπόν καλά.. είπε ημερωμένος. Το μεσημέρι δεν θα πας στο σπίτι σου και θα μου γράψεις για το θέμα που θα σου ειπώ.. Και όταν τελειώσεις θα δώσεις την έκθεση που θα κάμεις στην οικογένεια μου και έπειτα θα φύγεις.*

Σημειωτέο ότι η οικογένεια του Μποκουβάλα, απαρτιζόμενη από τη μητέρα του και τις δύο αδελφές του Πανωραία και Καλλιόπη, έμεναν στο ίδιο κτίριο του σχολείου.

Μου έδωσε λοιπόν θέμα την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Τούρκους και μόνος μετά στη τάξη έβαλα τα δυνατά μου να γράψω όπως μπορούσα καλύτερα. Όταν τελείωσα έδωσα την έκθεση στις αδελφές του που είχαν πληροφορηθεί και αυτές το επεισόδιο και έφυγα κατενθουσιασμένος, αλλά και με μεγάλη αγωνία τι εντύπωση θα έκανε η προσπάθεια μου.

Πύλη της αρχαίας αγοράς

Η άλλη ημέρα λοιπόν ήταν μεγάλη ημέρα για μένα. Όταν άρχισε το μάθημα, ο Μπουκουβάλας σοβαρός όπως πάντοτε κάθισε στην έδρα του και πήρε στα χέρια του την έκθεση μου.

—*Παιδιά..* είπε. *Στο χθεσινό μάθημα πρόσβαλα άδικα ένα συμμαθητή σας και εξεύρετε τι δέχθηκα διά να αποδείξει την αθωότητα του. Λοιπόν πράγματι! η έκθεση που έγραψε εδώ εις το σχολείο αποδεικνύει ότι και η πρώτη είναι δική του και ότι δεν προσπά-*

θησε να με εξαπατήσει. Θα σας την διαβάσω να την πάρετε σαν παράδειγμα. Η χαρά μ ’έπνιξε στα λόγια αυτά και εφόσον έβλεπα τα μάτια όλων των συμμαθητών μου να στρέφονται προς εμένα.

—*...Και εσύ..* εξακολούθησε ο Μπουκουβάλας, *να ειπείς εις τον κηδεμόνα σου να έλθει αύριον εις το Σχολαρχείον*…

Φαντάζεστε τώρα την χαρά και την υπερηφάνεια μου. Όταν όμως το μεσημέρι ανέφερα την πρόσκληση στη μητέρα μου, γιατί ο πατέρας έλειπε στη θέση του, τα Σκόπια της Μακεδονίας[30] αυτή ανησύχησε..

—*Τι κατόρθωμα έκαμες και θέλουν να πάω στο σχολείο σου... δυσφόρησε*.

Την άλλη μέρα όμως όταν επέστρεψα από το σχολείο με πήρε στην αγκαλιά της και με φίλησε. Δεν μου είπε τι ανταλλάχθηκε με τον Σχολάρχη παρά μόνο ότι της συνέστησε όταν μεγαλώσω να με κάμει δημοσιογράφο. Δεν έγινα δημοσιογράφος, είτε για το καλύτερο ή για το χειρότερο. Πάντως όμως έγινα για το σπίτι μου ο ήρωας της ημέρας.

Η Αυλώνα της Αλβανίας-Ιταλική σχολή

Η φοίτηση μου στο Σχολαρχείο της Πύλης της Αγοράς -των Συρακουσών όπως ονομαζόταν επισήμως- διακόπηκε μετά τη δεύτερη χρονιά γιατί ο πατέρας μου μετατέθηκε από τα Σκόπια στο προξενείο της Αυλώνας[31] της Αλβανίας, τότε ακόμα Τουρκοκρατούμενης, ήλθε στην Αθήνα και αποφάσισε να πάρει τη φορά αυτή όλη την οικογένεια μας μαζί του.

Άγαλμα Κ. Δαβάκη, Καλλιθέα

Φύγαμε λοιπόν αμέσως ατμοπλοϊκώς και φθάσαμε στην Αυλώνα όπου εγκατασταθήκαμε απέναντι από την καθολική εκκλησία στο σπίτι του Γιαν Κίαρ. Η νέα διαμονή μας στην Αυλώνα δεν μου έκανε ιδιαίτερα εντύπωση γιατί όλος ο κόσμος μιλούσε Ελληνικά. Εντύπωση μόνο μου έκαναν το πλήθος των πελαργών σχεδόν σε κάθε στέγη, οι μυριάδες από τις φλύαρες μαύρες κάργιες και τα επίσης αναρίθμητα αγριοπερίστερα. Οι δεκαχτούρες, όπως τις ονομάζουν εκεί και από τις οποίες είναι πολλές ακόμα και στην σημερινή Θεσσαλονίκη[32] μας. Στην Αυλώνα με έβαλαν στην Ιταλική σχολή προπαγάνδας γιατί ανέκαθεν οι Ιταλοί είχαν βλέψεις για την Αλβανία, φυσικά και για τη Βόρειο Ήπειρο μολονότι οι Αλβανοί αποβλέποντας αποκλειστικά στο «ποιος πληρώνει..» και από ποιόν θα πάρουν περισσότερα, δεν απέλπιζαν κανένα.

Παρόλα αυτά στο Ιταλικό σχολείο ήμασταν μόνο καμιά δεκαπενταριά μαθητές ενώ στο Ελληνικό δημοτικό σχολείο με μία τάξη Γυμνασίου δεν υπήρχε θέση για περισσότερους, αν και όπως υπολογίζω ο αριθμός τους θα υπερέβαινε τους 150 μαθητές.

Τώρα βέβαια[33] ούτε ίχνος Ελληνικής εκπαίδευσης υπάρχει εκεί. Τι απέγιναν όμως όλοι εκείνοι οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου; Θέλουν δεν θέλουν θα αφομοιωθούν με τους Αλβανούς. Ίσως χάσουν και τη γλώσσα τους κάτω από το Αλβανικό γουρουνοτσάρουχο.

Ας είναι καλά οι φρατέλλοι-Ιταλοί χάρις στους οποίους ξαναϋποδουλώθηκε όχι στους Τούρκους τη φορά αυτή, αλλά στους Αλβανούς, η ελευθερωθείσα από το Χριστάκη Ζωγράφο[34] Βόρειος Ήπειρος. Βέβαια ο καιρός ρίχνει τα πέπλα της λήθης σε πρόσωπα και πράγματα ακόμα και στην ιστορία εφόσον μάλιστα και αυτή, όπως διαπίστωσα κατά τη μακρινή ζωή μου, δεν λέει πάντοτε την αλήθεια.

Όσοι όμως ανατρέχουν στα χρονικά της εποχής εκείνης, την εποχή που η Β. Ήπειρος έζησε ελεύθερη με κυβερνήτη τον Χρηστάκη Ζωγράφο, δεν θα συγχωρήσουν ποτέ τους Ιταλούς για την ατιμία αυτή. Οι άνθρωποι την ήθελαν για τον εαυτό τους. Και όλη την Ελλάδα ακόμη.

Απόδειξη η κατοχή τους της Κέρκυρας και το ρεζίλεμα τους με το τελεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου και η επαίσχυντη φυγή τους μέσα στην Αλβανία κυνηγημένοι κατά πόδας από τα ξυπόλυτα, πεινασμένα και κακοπλισμένα παλικάρια του ηρωικού μας Δαβάκη[35] του οποίου δεν είδα ακόμη προτομή εις την πρωτεύουσα εις το πεδίο του Άρεως μαζί με τους άλλους πολέμαρχους του 1821[36].

Πλατεία Δαβάκη το 1960. Στο κέντρο διακρίνεται το άγαλμα του Δαβάκη

Οι Ιταλοί βέβαια δεν μπορούσαν να λησμονήσουν ότι οι περίφημες Ρωμαϊκές λεγεώνες με τις οποίες κατέκτησαν τον κόσμο ήταν μισθοφόροι Ιλλυριοί, δηλαδή Ηπειροαλβανοί. Οι καιροί όμως αυτοί πέρασαν δια παντός όπως και οι καιροί της αποικιοκρατίας όταν οι Άγγλοι με τον στόλο τους κυβερνούσαν τους δύο ωκεανούς.

Τι κρίμα ότι οι Ιταλοί ο ωραίος πολιτισμένος και καλλιτεχνικός λαός των ατόμων του οποίου η γνωριμία και η φιλία είναι αληθινή απόλαυση στη ζωή να έχουν τέτοια άτιμη πολιτική η οποία ατυχώς δεν αλλάζει διά μέσου των αιώνων. Ο Γαριβάλδης[37] τους ελευθέρωσε αλλά δεν τους δίδαξε. Επακολούθησε, μόλις ησύχασαν, η προσπάθεια υποδούλωσης της Αιθιοπίας και η αγεληδόν αιχμαλωσία του στρατού του Μπαρατιέρη[38] και η επαίσχυντη σεξουαλική διαβίωση μεταξύ των Αιθιόπων στους οποίους

κατά τους χρονογράφους της εποχής έκαναν πάντοτε ιδιαίτερη εντύπωση τα λευκά …πισινά! Και όμως πολλοί από αυτούς μετά την λήξη της αιχμαλωσίας προτίμησαν να παραμείνουν στην Αβησσυνία.

Ο υπέροχος Χρηστάκης Ζωγράφος-Μία ωραία ζωή & ένας ωραίος θάνατος

Γνώρισα από κοντά τον Χρηστάκη Ζωγράφο, τον υπέροχο ιδεολόγο ελευθερωτή της Βορείου Ηπείρου που εγκατέλειψε τις απολαύσεις των εκατομμυρίων του και του Παρισιού για να σπεύσει σε βοήθεια της ιδιαίτερης πατρίδας του μόλις βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία.

Ύψωσε την Ελληνική σημαία σχεδόν μέχρι Αυλώνα, Άγιους Σαράντα, Χειμάρα, Αργυρόκαστρο για να αναγκασθεί κατόπιν να την υποστείλει διαψευσμένος και απογοητευμένος από την αισχρή αποικιοκρατική πολιτική μερικών άπληστων, ασυνείδητων αρπακτικών (όπου μπορούσαν). Χθεσινών δούλων, σημερινών κατακτητών.

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος όμως δεν ανέκοψε με την απογοήτευση αυτή την πατριωτική σταδιοδρομία του. Μετέφερε τη μεγάλη περιουσία του στην Ελλάδα και σκέφτηκε να ιδρύσει ζαχαροποιητική βιομηχανία στη Θεσσαλία. Αγόρασε πράγματι μεγάλες εκτάσεις στη Λαζαρίνα και συνέδεσε τη ζωή του με την ωραιότερη κόρη των Αθηνών της εποχής εκείνης, που μεσουρανούσε τότε στα Αθηναϊκά σαλόνια. Η κόρη του Καυταντζόγλου[39], ενός από τους πρώτους Έλληνες αρχιτέκτονες και αδελφή του βουλευτή και του πρέσβη με το ίδιο όνομα[40], η Έλενα Καυταντζόγλου. Δέχθηκε κατά προτίμηση τον Χρηστάκη Ζωγράφο παρόλο που είχε σχεδόν διπλάσια ηλικία από αυτή και ενώ με τη μεγάλη περιουσία της θα μπορούσε να διαλέξει τον καλύτερο από τους πολυάριθμους νέους που την φλερτάριζαν.

Σε μία δεξίωση ο Χρηστάκης Ζωγράφος γοητευμένος από την ιδανική αυτή κόρη, χάρμα ευγενικής φυσιογνωμίας, ευμέλειας σώματος, χαρακτήρα και μόρφωσης, καθώς μιλούσε μαζί της σε μία γωνιά του σαλονιού, της εξέφρασε τη βαθιά θλίψη του ότι τη γνώρισε τόσο αργά στη ζωή του.

Η κόρη τότε έχοντας ήδη μεγάλη ιδέα για τον χαρακτήρα του, τον αγώνα για τη Βόρειο Ήπειρο, ίσως και για το αρχοντικό εξωτερικό του, με την περίεργη ψυχολογία μερικών γυναικών που βλέπουν τον άνδρα με τα μάτια της ψυχής τους και όχι με τα υλικά τους μάτια, του αποκρίθηκε

—*Δεν είναι ποτέ αργά για ανθρώπους σαν εσάς*..

—*Πώς;*. θαμπώθηκε εκείνος. *Θα συναινούσατε να συνενώσετε τη ζωή σας με έναν άνθρωπο σαν εμένα ενώ σας τριγυρίζουν όλοι οι νέοι των Αθηνών;*

—*Δεν έδωσα ποτέ στη ζωή μου σημασία στο ποσόν αλλά στο ποιόν..* υπήρξε η απάντηση της.

Και την άλλη ημέρα, προς μεγάλη έκπληξη των κοσμικών Αθηνών, αναγγέλθηκαν οι αρραβώνες τους.

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος πήρε τη γυναίκα του στη Λαζαρίνα σύμφωνα με τη θέληση της, αφού όπως του δήλωσε δεν είχε κανένα ενδιαφέρον η κενή ζωή των αιθουσών και την έκανε να ενδιαφερθεί για τη ζωή των χωρικών, για τα σχολεία τους, τα σπιτάκια τους, την εκκλησίτσα τους, τα παιδιά τους. Τη ζωή των ταπεινών.

Χρηστάκης Ζωγράφος

Έζησαν στη Λαζαρίνα αρκετά χρόνια ευτυχισμένοι. Και εκεί ο Χρηστάκης Ζωγράφος έλαχε έναν από τους ωραιότερους θανάτους. Σε μία επαφή με την ωραία σύζυγό του έπαθε συγκοπή και έμεινε νεκρός στην αγκαλιά της.

Η ζωή της Αλβανικής Αυλώνας

Επιστρέφω όμως στην Αυλώνα και θυμάμαι ακόμα τι ζωηρή εντύπωση μου έκαναν οι ορεσίβιοι ημιάγριοι Αλβανοί με τα λευκά φεσάκια τους και το πένθος του εθνικού ήρωα τους, του τουρκομάχου Σκεντέρμπεη[41] (Σκεντέρ σημαίνει Αλέξανδρος), μαύρο τετράγωνο επώμιο με κρόσσια στο κάτω μέρος που σκεπάζει τη πλάτη τους. Όλοι πελώριοι άνδρες, δυο μέτρα σχεδόν ύψος, ξεροί και στεγνοί σαν κληματόβεργες. Ένιωθα τότε πώς ήταν οι Ρωμαϊκές Ιλλυρικές[42] λεγεώνες που έκαναν τη Ρώμη κοσμοκράτειρα.

Τώρα από την Αυλώνα εκτείνεται ευφορότατη πεδιάδα γεμάτη τέλματα όπου ζουν μυριάδες βάτραχοι. Όλη τη νύχτα τα κοάσματα τους φθάνουν σαν μακρινή χορωδία σε όλη την Αυλώνα. Άραγε τόσα χρόνια από τότε δεν αποξήραναν τα τέλματα;.. Να εξακολουθούν ακόμη οι βάτραχοι τα φωνητικά όργια τους;..

Ακόμα θυμάμαι από την Αυλώνα τα ψωμάδικα όπου ψήνεται ο επιούσιος άρτος των Αλβανών. Η μπομπότα. Αριστερά του φούρνου σε καθένα από αυτά τα ψωμάδικα, εκτείνεται στον τοίχο κάτι σαν παχνί αλόγων. Μέσα σ' αυτό αδειάζεται το σακί με το καλαμποκάλευρο πάνω στο οποίο χύνουν νερό με κουβάδες και μετά ανακατεύουν το μίγμα με κάτι βρόμικα φτυάρια. Η ζύμη είναι έτοιμη. Τότε ο ψωμάς με σωρούς δεξιά και αριστερά από υπόμαυρα τάσια μιας και δύο σπιθαμών, χώνει τη χερούκλα του που δεν μπορώ να ορκισθώ ότι την είχε καν πλύνει, παίρνει μία χούφτα ζύμη, πλάφ! την μπλαστρώνει σε ένα από τα τασάκια και το πετάει στο ανοιχτό στόμα του φούρνου. Σε πέντε λεπτά η μπομπότα είναι έτοιμη. Ο αρχιψωμάς αναποδογυρίζει τα τασάκια και σωρεύει τη μία πάνω στην άλλη την μπομπότα που αχνίζει. Πέντε παράδες τα μικρά τασάκια, δέκα παράδες τα μεγάλα.

Θυμάμαι την Αρβανίτισσα νταντά της αδελφής μου, που ήταν τότε νήπιο, την κυρά Παυλίνα, για την οποία η μπομπότα αυτή ήταν γλύκισμα, και την έφερνε σπίτι μου πάντοτε με ένα κομμάτι τέτοιο στο στόμα. Και το πράγμα έγινε συνήθεια γι' αυτήν και ακόμα τώρα έπειτα από τόσα χρόνια τρελαίνεται για την μπομπότα.

Αλλά η Αυλώνα με όλη τη γραφικότητα της τα λευκά φεσάκια των Γκέγηδων[43], τους πελαργούς τις κάργιες και τις νυχτερινές συναυλίες των βατράχων, είχαν και ένα πολύ κακό συνέταιρο. Τα ανωφελή κουνούπια, φορείς των ελωδών πυρετών από τα οποία έβριθαν σαν λευκά σύννεφα οι βάλτοι γύρω από τη πόλη.

Συνέπεια αυτών ήταν να προσβληθούμε όλη η οικογένεια από ελώδεις πυρετούς εκτός από τον πατέρα. Τον περισσότερο καιρό του έτους που μείναμε στην Αυλώνα μας τάραξαν οι πυρετοί και κατεβάσαμε τόνους κινίνου. Είδε και αποείδε τότε ο πατέρας και μας ξαναέστειλε στην Αθήνα και βρεθήκαμε έτσι πάλι στην οδό Λυσίου 18-20 στην καλή μας Πλάκα.

Ξανά στην Αθήνα

Στην Αθήνα γράφτηκα αμέσως στο γυμνάσιο[44] που ήταν τότε στην οδό Κορνάρου πάροδο της οδού Ερμού, ωραίο οικοδόμημα το οποίο κατόπι γκρεμίστηκε και έγινε κατοικία.

Ήταν μια ωραία είσοδος με δύο κίονες στις δύο πλευρές μιας μεγάλης μαρμάρινης σκάλας που έφερνε στο πάνω πάτωμα. Πίσω από το κτίριο ήταν μεγάλη στενόμακρη αυλή με δίζυγα και μονόζυγα για την άσκηση των μαθητών.

Ο χρόνος της πρώτης μου τάξης πέρασε ήσυχα, γιατί τα περισσότερα μαθήματα όχι μόνο

> Δαρείου και Παρυσάτιδος
> γίγνονται παίδες δύο
> πρεσβύτερος μεν Αρταξέρξης
> νεώτερος δε Κύρος

ήταν παιχνίδια για μένα, Θρησκευτικά, Φυσική, Γεωγραφία, Ελληνικά, αλλά για τα τελευταία αυτά τους παλαιούς συγγραφείς τους λάτρευα και τους είχα ακόμη στο προσκέφαλο μου. Ιλιάς, Οδύσσεια, Πλατωνικοί διάλογοι, Ξενοφών. Εκείνη η νοσταλγική *Κύρου παιδεία* που συνδέθηκε τόσο στενά με τα παιδικά μας χρόνια.

Ποιος από εκείνους που πέρασαν με τα βιβλία αυτά τα νεανικά τους χρόνια δεν σκύβει με μελαγχολικό χαμόγελο το κεφάλι στις λίγες αυτές γραμμές στην αφρόντιστη εκείνη ηλικία όπου τα χρόνια και τα γκρίζα μαλλιά δεν έκλειναν ακόμα τον ορίζοντα μας.

Από την καλή εκείνη εποχή που κατέτρωγα κάθε βιβλίο που έπεφτε στα χέρια μου και αποστήθιζα ολόκληρες σελίδες από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, όπως τη μελαγχολική εκείνη αποστροφή του Αχιλλέα για την ανθρώπινη μοίρα πριν σφάξει τον μικρό γιο του Πριάμου Λυκάονα εκδικούμενος το φόνο του Πάτροκλου[45].

Τί ἦ ὀλοφύρεαι οὓτως;
Τέθνηκε και Πάτροκλος όπερ σέο πολλῶ ἀμείνων
Οὐχ ὁρᾶς οἷος καί έγώ;.. καλός τε, μέγας τε
(πατρός δ'εΐμ' ἀγαθεΐο,) θεά (δε) μ'ἐγείνατο μήτηρ
ἀλλ'ἐπί τοι καί έμοί θάνατος και μοίρα κραταιή..
Ἀλλά, φίλος, θένε καί σύ....

Όπως και τον άλλον επίσης μελαγχολικότατο μονόλογο του Αίαντα πριν αυτοκτονήσει στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη[46]

Οΰτω μὲν εὐσκευοῦμεν…εκ δε των δὲ μοι
σὺ πρῶτος ὦ Ζευ! καί γαρ εἰκός ἄρκεσον
πέμψον τιν' ἡμίν ἄγγελον, κακήν φάτιν
Τεύκρῳ φέροντα, πρῶτος ὅς με βαστάσῃ πεπτῶτα
Τῶδε περί νεορράντω ξίφει
καί μὴ πρὸς ἐχθρῶν (του) κατοπτευθεὶς πάρος
ριφθῶ κυσὶ(ν) πρόβλητος οἰωνοῖς θ' ἕλωρ
Ω! γῆς ἱερᾶς πατρῶας πέδον Σαλαμῖνος
Κλειναί Ἀθῆναι καί το σύντροφον γένος καί τα
Τρωϊκά πεδία προσαυδῶ
Χαίρετε ω! τροφεῖς ἐμοί.. τόδε τό ἔπος Αἴας
ὕστατον θροεῖ.. Τα δ' ἄλλα ἐν Ἀδου κάτω μυθήσομαι..

Ακόμα καθώς πηγαινοερχόμουνα κάθε μέρα στο γυμνάσιο έκανα αληθινό κόρτε σε μία προθήκη βιβλιοπωλείου. Του εκδότη Θησέα Λιβερίου ο οποίος είχε αναλάβει την συνολική έκδοση των ωραίων έργων του Ιουλίου Βερν και τα οποία παράτασσε χρυσόδετα στις προθήκες του. Ροβύρος ο κατακτητής[47], 500 λεύγες υπό τη θάλασσα[48], τα περισσότερα από τα οποία είχα καταφάει χωρίς να μπορώ με το ισχνό μαθητικό πορτοφόλι μου να τα αγοράσω όλα.

Μοναστήρι Μακεδονίας

Και πάλι όμως οι σπουδές μου στην Αθήνα διακόπηκαν με την απόφαση του πατέρα ο οποίος είχε μετατεθεί στο Μοναστήρι Μακεδονίας[49] να με πάρει μόνο εμένα μαζί του.

Πράγματι τη δεύτερη τάξη του Γυμνασίου έκανα στο ελληνικό Γυμνάσιο Μοναστηριού όπου γνώρισα και τους Βουλγάρους και παρακολούθησα τον αδυσώπητο και ανηλεή προπαγανδιστικό αγώνα τους για την εκβουλγάριση[50] με κάθε μέσο της πατρίδας του Αριστοτέλη[51] και του μεγάλου Αλεξάνδρου[52].

Η οδός "Kurt dere" στη Μπίτολα. Οθωμανική καρτ-ποστάλ από το 1901. Δείχνει τον «ξεροχείμαρρο». Στην κάρτα αναφέρεται Γαλλικά ως Rue Courte-Déressi.

Το προξενείο μας ήταν στον μεγάλο δρόμο του Μοναστηριού τον οποίο διέσχιζε εγκάρσια ένας ξεροχείμαρρος. Το *Κουρτ-ντερέ*. Είχαμε δύο λεβέντες Καβάσηδες[53] με τη λευκή τους φουστανέλα. Τον ασπρομάλλη γέρο-Ζαχαρία, ένα τύπο γέρου αρματολού της επανάστασης του 21 και τον Αρβανίτη Μεχμέτ έναν αγριωπό μεγαλοπρεπή και γιγαντόσωμο παλλήκαρο με κατάμαυρα μάτια και μουστάκια.

Το ελληνικότατο τότε Μοναστήρι είχε τέλεια σχολεία από τα οποία τώρα βέβαια δεν μένει ίχνος, από νηπιαγωγεία και Παρθεναγωγείο μέχρι Γυμνάσιο, εκλεκτή κοινωνία, ελληνικό βιβλιοπωλείο του Μαυρογιάννη, λαμπρούς γιατρούς και διπλωματικό σώμα αρκετών κρατών.

Ο συμμαθητής μου Τάντσιεφ. Η Βουλγαρική προπαγάνδα και εμείς

Στο Μοναστήρι θαύμασα την έντεχνη και πρακτική προπαγάνδα των Βουλγάρων. Βλέποντας ότι μέσα στο Μοναστήρι δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε δεν ίδρυσαν κλασικά Γυμνάσια και Παρθεναγωγεία. Πρακτικότατα έστελναν τα παιδιά τους, που μιλούσαν τέλεια ελληνικά στο Ελληνικό Γυμνάσιο απολύτως βέβαιοι ότι τα φανατισμένα από το σπίτι αγόρια τους θα ξερνούσαν μια μέρα σε δηλητήριο το γάλα της Ελληνικής τους παιδείας.

Έτσι είχα ένα συμμαθητή Βούλγαρο, τον Τάντσιεφ, που χρόνια αργότερα τον είδα να έρχεται πρέσβης της Βουλγαρίας στην Αθήνα και σε διάφορες δεξιώσεις που συναντιόμαστε

ξαναθυμόμαστε το ξύλο που παίζαμε για εθνικά ζητήματα στην αυλή του Γυμνασίου Μοναστηριού[54].

Αντίθετα οι Βούλγαροι περιορίσθηκαν επιδεξιότατα ιδρύοντας απλά οικοτροφείο στο οποίο παρέσυραν παιδιά των γύρω χωριών τα οποία φανάτιζαν υπέρ της Βουλγαρίας. Ο τρόπος ενέργειας τους ήταν απλός. Σημείωναν σε κάθε χωριό τα εξυπνότερα και ευρωστώτερα παιδιά και πήγαιναν στους γονείς τους.

—Τι θα το κάνεις το παιδί σου;.. Σκαφτιά σαν και σένα;.. Δεν μας το δίνεις εμάς να τον κάνουμε μεγάλο άνθρωπο..

Δεν σταματούσαν ακόμα και λίγα χρήματα σε τύπο δανείου να προσφέρουν στο χωρικό ή και καμιά ποδιά ή κάλτσες στη γυναίκα του. Εάν τότε ο χωρικός έχαφτε το δόλωμα έπαιρναν το παιδί και την άλλη Κυριακή το παρουσίαζαν στους γονείς του ντυμένο με καινούργια στολή του οικοτροφείου και πηλήκιο με τα κόκκινοπράσινα Βουλγαρικά χρώματα.

Οι γονείς ρωτούσαν φυσικά το παιδί αν ήταν ευχαριστημένο και πώς πέρασε. Εκείνο ενθουσιασμένο από τα καινούργια ρούχα και από τη τροφή, ενώ στο πατρικό σπίτι δεν ήξερε παρά μόνο μπομπότα, πιπεριές και τη κυριακάτικη φασολάδα, έκανε τους φτωχούς ανθρώπους να δοξάζουν το θεό για τη τύχη του παιδιού τους.

Τα συμπεράσματα τα εννοείτε. Έτσι μέσα από τους αιώνες σιγά-σιγά και επειδή οι μεν παραμένοντας στη Μακεδονία με τις κατά καιρούς ήττες τους από τις Βυζαντινές αυτοκρατορικές επιδρομές ήταν αδύνατο να μάθουν τη δύσκολη Ελληνική γλώσσα, ενώ οι Έλληνες που τους προσλάμβαναν στην υπηρεσία τους μάθαιναν εύκολα μερικά Βουλγαρικά για να συνεννοούνται μαζί τους, δημιουργήθηκαν οι σημερινοί Σλαβομακεδόνες. Ευτυχώς ελάχιστοι από αυτούς έμειναν πλέον στη Βόρειο Ελλάδα μετά τον συμμοριτοπόλεμο του 1946-49[55], όταν οι σλαβόφωνοι των συνοριακών περιοχών όλοι κομουνίζοντες και τυφλά όργανα του Ρωσικού κομμουνισμού μετά την ήττα τους στο Βίτσι και τον Γράμμο[56] κατέφυγαν στις γειτονικές σλαβικές χώρες εισάγοντας συν γυναιξί και τέκνοις και τους μη κομουνίζοντες συγχωριανούς τους. Σήμερα η ολότητα τους σχεδόν έχει συγκεντρωθεί στο γύρω από τα Σκόπια ομόσπονδο σλαβομακεδονικό κράτος της Γιουγκοσλαβίας.

Η Ελληνική Φιλιππούπολη, τώρα Plovdiv

Εκεί όμως όπου ο εκβουλγαρισμός υπήρξε τραγικότερος ήταν στην Ανατολική Ρωμυλία[57], της οποίας την ονομασία αυτή καθιέρωσαν οι προχειρολόγοι, ενώ επρόκειτο για την Ανατολική Ρούμελη όπως την είχαν ονομάσει οι Τούρκοι κατακτητές, λόγω της απόλυτης Ελληνικότητας της, σε αντίθεση από τη δυτική Ρούμελη[58]. Τη στερεά Ελλάδα.

Εκεί όταν η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου[59] κάτω από τη Ρωσική πίεση την παρέδωσε στη Βουλγαρία με όλη την απόλυτη ελληνικότητα της, οι νέοι αφέντες κατέστρωσαν σοφό πρόγραμμα εκβουλγαρισμού όχι διά της βίας αλλά διά επιγαμιών.

Γραμμή λοιπόν οι νέοι κύριοι απείρως κατώτερης διανοητικότητας και πολιτισμού από την εκλεκτή ελληνική κοινωνία της πόλεως, άρχισαν να παντρεύονται Ελληνίδες οι οικογένειες των οποίων κάτω από την πίεση της ιδέας να χάσουν τις περιουσίες τους και με την ελπίδα να εξασφαλίσουν προστασία, έδιναν τις θυγατέρες τους. Επιφύλαξαν τη βία μόνο για τους κατοίκους της υπαίθρου.

Με το σύστημα αυτό επιτεύχθηκε με ασφάλεια ο εκβουλγαρισμός, διότι τα παιδιά που γεννιόντουσαν μορφωμένα στα βουλγαρικά σχολεία φανατιζόντουσαν υπέρ του πανσλαβισμού σε τρόπο ώστε όχι μόνο να αποφεύγουν να αναφέρουν τη μητρική καταγωγή τους αλλά να γίνονται και οι χειρότεροι μισέλληνες. Απλό δε δείγμα της απόλυτης ελληνικότητας της Ανατολικής Ρωμυλίας και ιδιαίτερα της Φιλιππούπολης είναι ότι ο Λουκιανός[60] σε ένα από τους κομψότατους διαλόγους του όπου ο Ζευς στέλνει τον Ερμή στην Ελλάδα για να βρει πού είναι η αληθινή Ελληνική φιλοσοφία δεν την βρίσκει ούτε στην Αθήνα ούτε στη Κόρινθο ούτε στη στερεά Ελλάδα, αλλά στη Φιλιππούπολη.

Σήμερα η πόλη του Φιλίππου καταισχύνεται με το βάρβαρο όνομα Πλοβδιβ (Plovdiv). Αλλά το Ελληνικό γένος φαίνεται ότι έχει κάποια κατάρα πάνω του. Άσχετα του ότι από την αρχαιότητα δεν είχε καμία ιδέα ενότητας αλλά βρισκόταν σε διαρκή εμφύλιο πόλεμο η Αθήνα με τη Σπάρτη, η Θήβα με την Αθήνα, ο Δημοσθένης[61] κατά του Φιλίππου (Φιλιππικοί) αυτός ο μέγας Περικλής χαρακτηρίζοντας την «εχθρική» Αίγινα ως «Λιμάνι του Πειραιά», αλλά να εκμεταλλεύονται και να επωφελούνται άλλοι εις βάρους τους. Ιδιαίτερα ανατολικά οι Τούρκοι και από τον Βορρά ο Σλαβισμός.

Πόσοι ήταν οι Τούρκοι που εισέβαλαν στην εξελληνισμένη από το Μέγα Αλέξανδρο και την Ελληνική Ιωνία;.. Πενήντα χιλιάδες;... Εκατό;.. Διακόσιοι;.. Σήμερα[62] είναι πάνω από είκοσι εκατομμύρια πληθυσμός και αυτή η Κωνσταντινούπολη είναι εκτουρκισμένη. Η ασυνείδητη επιπολαιότητα μερικών Ελληνοβυζαντινών αυτοκρατόρων[63] επέτρεψε στους Βουλγαροσλάβους να πλημμυρίσουν τη Θράκη και τη Μακεδονία. Είναι αληθινό θαύμα ότι κάτι απόμεινε ως σημερινή Ελλάδα. Αλλά επιστρέφουμε στο σημερινά σλαβικό Μοναστήρι μας.

Οι βουλγαρικές μέθοδοι

Τι απέμεινε σήμερα ο πληθυσμός του ελληνικότατου Μοναστηριού, όπου και το όνομα ακόμα του βουνού του ακόμα «Περιστέρι[64]» ήταν Ελληνικό; Τι απέγιναν τα γύρω ελληνικότατα χωριά, το Μπούκοβο, το Μεγάροβο[65] όπου συχνά μ' έπαιρνε μαζί του κατά τις επισκέψεις του ο πατέρας μου. Η ανώτερη κοινωνία κατέφυγε στην Ελληνική κοντινή Φλώρινα. Άλλοι εκβουλγαρίστηκαν. Σήμερα το Μοναστήρι αποτελεί με πρωτεύουσα τα Σκόπια μέρος της ομόσπονδου Γιουγκοσλαβίας. Πάντα η κατάρα που βαραίνει επάνω στο Ελληνικό γένος. Να επωφελούνται άλλοι τη πατρίδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Φιλίππου[66] και του Αριστοτέλη.

Θυμάμαι όμως πάντα με νοσταλγία τους θερμούς πατριώτες του Μοναστηριού. Τους γιατρούς Τσάλη[67] και Ματσάλη[68], τον βιβλιοπώλη Μαυραγάνη, τα χιόνια που επί μήνες έμεναν στη πόλη, τους πελαργούς και τις δεκοχτούρες[69], το παλιό ισόγειο κτίριο του Ελληνικού Μοναστηριού, τους καλούς ανθρώπους που δίδασκαν και τέλος μια ωραία κόρη, τη Μαρινάκη Βέγα, που έβλεπα κάθε μέρα όταν περνούσα το μεγάλο δρόμο στο παράθυρο του ψηλού σπιτιού της και που έκανε πρώτη να χτυπήσει η παιδική μου καρδιά.

Από τους καθηγητές μου του Μοναστηριού ένα μόνο είδα έπειτα από πολλά χρόνια στην Αθήνα όταν μετά το τέλος του ναυτικού σταδίου μου ίδρυσα την εταιρία Ψυχικών Ερευνών, τον καθηγητή των μαθηματικών Παπανικητόπουλο ένα ψηλό πολύ μελαχρινό υπερσοβαρό, τον οποίο κάλεσα σε μία συνεδρίαση της Εταιρίας να δει τα ψυχικά φαινόμενα. Ένιωσα τη συγκίνηση του όταν έσκυψε δακρυσμένος και με φίλησε.

Τελείωσε ο χρόνος στο Μοναστήρι και επειδή κρίθηκε ότι έπρεπε να συνεχίσω τις σπουδές μου στην Αθήνα, αποφασίσθηκε να αναχωρήσω.

Ο εκβουλγαρισμός.

Ένα καλοκαιρινό πρωί λοιπόν συνοδευόμενος από ένα γνώριμο του πατέρα αποχαιρέτησα το Μοναστήρι και με είδος εγχώριου αμαξιού «Ταλήκας[70]» όπως τα ονόμαζαν αποχαιρέτησα το Μοναστήρι το οποίο δεν θα ξανάβλεπα στη ζωή μου και βρέθηκα στη τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη[71]. Μέσα στη ‘Ταλήκα’ όμως από Μοναστήρι προς τη Μακεδονία συνταξίδευε και ένας συμμαθητής μου από τη Θράκη ο οποίος μου διηγούταν με θλίψη για ένα άλλο συμμαθητή μας τον Τζέρο. Ένα γνήσιο Μακεδονικό τύπο που έτσι διαμορφώθηκε από τη καθημερινή ενατένιση των ανδριάντων και νομισμάτων του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ένα από τους άριστους μαθητές του Γυμνασίου.

Ο Τζέρος λοιπόν άμα τελείωσε το γυμνάσιο ζήτησε από το συμβούλιο της κοινότητας διά πόρο ζωής απλή θέση δημοδιδάσκαλου. Και ήταν γνωστό τι κινδύνους διέτρεχε στα χωριά ο δημοδιδάσκαλος από τους φανατικούς Βουλγάρους οι οποίοι προπάντων έστρεφαν τη μήνιν τους κατά των ιερέων και των διδασκάλων μη διστάζοντας ούτε και για δολοφονίες. Το σύστημα δε αυτό έγινε μετά το Βουλγαρικό Ύλιντεν[72] (ημέρα του αγίου Ηλιού) όταν οργανώθηκαν συστηματικά και άρχισαν την αιματηρή δράση τους οι δολοφονικές Βουλγαρικές συμμορίες.

Στα περισσότερα Μακεδονικά χωριά υπάρχουν ακόμα οικογένειες των οποίων παππούδες ή συγγενείς έδωσαν το τίμιο αίμα τους με φρικτά βασανιστήρια για τη πατρογονική Ελληνική ιδέα.

Αυτή την τύχη, ενώ γνώριζε τους κινδύνους, ζήτησε ο Τζέρος. Αλλά το συμβούλιο της κοινότητας, είτε από έλλειψη θέσεων που δεν ήταν δικαιολογία είτε από στενοκεφαλιά, το αρ-

νήθηκε. Και ο Τζέρος είτε από ανάγκη είτε από φιλοδοξία ισχυρότερη από κάθε τύψη, προσχώρησε προς τους Βουλγάρους που καραδοκούσαν να αρπάξουν παρόμοιους κλονιζόμενους χαρακτήρες. Οι Βούλγαροι λοιπόν έσπευσαν αμέσως να του προσφέρουν θέση στην ίδια τη Σόφια και εκεί ο Τζέρος εκβουλγαρίσθηκε εντελώς αλλάζοντας και το όνομα του σε Τζερώη.

Με το σύστημα αυτό του εκβουλγαρισμού κατά μήκος της Μακεδονίας και της Θράκης το ένα τρίτο περίπου των σημερινών Βουλγάρων έχουν Ελληνικό αίμα στις φλέβες τους.

Οι Πομάκοι εκτουρκισμένοι Αγριάνες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, νυν Αχριάνηδες

Μου ανέφερε εκεί εκτενώς ο συμμαθητής μου και το ζήτημα των Πομάκων[73] ή Αχριάνηδων της Θράκης οι οποίοι δεν είναι παρά οι Αγριάνες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η πολεμική Θρακική φυλή της Ροδόπης τους οποίους πάντοτε προτιμούσε να παίρνει μαζί του στις εφόδους του ο Μακεδόνας κατακτητής. Πολλοί από τους εκμουσουλμανισθέντες αυτούς Αγριάνες, οι οποίοι εντούτοις διατηρούν κάποια αμυδρά παράδοση της καταγωγής τους, έχουν αντιτουρκικά αισθήματα αντίθετα προς τους άλλους Μωαμεθανούς της Θράκης.

Ο φίλος μου άνοιξε τότε τη βαλίτσα του και μου έδειξε σαν πολύτιμο κειμήλιο την «Αρριανού Αλεξάνδρου Ανάβαση[74]», η οποία διδασκόταν τότε σε όλα τα Μακεδονικά γυμνάσια περιγράφοντας όλη τη πορεία και τις μάχες του Μακεδόνα δορυκτήτορα μέχρι τις Ινδίες. Το είχε φυλάξει με επιμέλεια διότι οι Τούρκοι φανατικοί του Μοναστηριού έκαμαν επανειλημμένες επιθεωρήσεις στα Ελληνικά σχολεία και έκαναν κατάσχεση σε όλα ανεξαιρέτως τα βιβλία που είχαν στη πρώτη σελίδα τους την άδεια του Υπουργείου Παιδείας με το Ελληνικό στέμμα.

Μέσα στην Ταλήκα είχαμε και δύο εμπόρους από το Μοναστήρι με αντεριά[75] όπως άλλωστε ήταν ντυμένοι και οι περισσότεροι από τους Μοναστηριώτες εκτός των χωρικών που φορούσαν *σαγιάκι*[76] όπως μέχρι σήμερα.

Και όλοι οι συμμαθητές, εκτός του Πέτρου Γραίμου[77] φορούσαν το ίδιο αντερί που έφθανε κάτω από τα γόνατα συνέχεια του Βυζαντινού ενδύματος κατά τους αιώνες της Ελληνικής αυτοκρατορίας. Επάνω από αυτό φορούσαν οι περισσότεροι σακάκι, οι πλουσιότεροι γούνα και το απαραίτητο φεσάκι, το οποίο σε ποια σκουπίδια να πετάχτηκε μετά το 1912 μετά την εκδίωξη των Τούρκων;

Μιλούσαμε για τους Βουλγαρόφωνους της Μακεδονίας.

—*Τι να κάνουμε.. Ήταν αναπόφευκτο*.. έλεγε ο ένας έμπορος. *Από τότε που μερικοί Βυζαντινοί αυτοκράτορες είχαν την απερισκεψία να επιτρέψουν την είσοδο Βουλγάρων στην αυτοκρατορία, εκείνοι που περνούσαν τα σύνορα ήταν όλοι φτωχοί που ζητούσαν δου-*

λειά.. Σκαφτιάδες, γεωργοί, χτίστες, άνεργοι που όμως ήταν πρόθυμοι για κάθε είδους δουλειά για ένα κομμάτι ψωμί. Στους ντόπιους βέβαια σύμφερε το πράγμα. Αλλά τα δίποδα αυτά εργατικά ζώα που δεν ένιωθαν παρά να σκάβουν, να τρώνε και να γεννοβολούν, ήταν αδύνατο όχι μόνον να μάθουν με το χοντροκέφαλο τους τη δύσκολη και λεπτοπρόφερτη Ελληνική γλώσσα αλλά ούτε να τη προφέρουν. Ενώ οι ντόπιοι είχαν κάθε συμφέρον να συνεννοούνται μαζί τους για τις εργασίες όπου τους χρησιμοποιούσαν..

Αρχίσαν λοιπόν να μαθαίνουν αυτοί Βουλγαρικά.. Πρώτα λίγες λέξεις.. Έπειτα περισσότερες ώστε να συνεννοούνται καλύτερα.. Τα παιδιά που αρπάζουν ευκολότερα τις λέξεις και που ήταν σε διαρκή επαφή με το υπηρετικό και τους εργάτες των κτημάτων έμαθαν βουλγαρικά ακόμη ευκολότερα.. Τέλος πολλοί από τους εργάτες αυτούς άρχισαν να παντρεύονται με φτωχοκόριτσα των χωριών και να σχηματίζουν οικογένειες που φυσικά μιλούσαν μόνο Βουλγαρικά. Κι έτσι φτάσαμε στο να επιβάλλουν αυτοί την γλώσσα τους προπάντων στα χωριά της υπαίθρου και λιγότερο στις πόλεις όπου ερχόντουσαν να πουλήσουν ξύλα, οπωρικά και λαχανικά. Έτσι μας κόλλησαν τσιμπούρια όχι μόνον αυτοί αλλά και η γλώσσα τους.

Άλλα ήδη φάνηκαν τα πρώτα σπίτια και οι μιναρέδες της Θεσσαλονίκης και αφήσαμε ευχαριστημένοι την Ταλήκα να κινήσουμε τα μουδιασμένα μέλη μας. Τώρα το ατμόπλοιο για τον Πειραιά. Μετά τρεις ημέρες ξαναείδα με συγκίνηση την Πειραϊκή προκυμαία του Ρολογιού, τους σκονοβριθείς δρόμους το καλοκαίρι και μέχρι τον αστράγαλο με λάσπη των Αθηνών μου (μετά από χρόνια μας ασφαλτοστρώθηκαν) και τα κόκκινα μπολερό των κλητήρων του καιρού εκείνου. Κασκέτο επίσης κόκκινο Γαλλικό Ναπολεόντειου σχήματος και μπλε παντελόνι με πλατιά κοντή σπάθα της Γαλλικής επανάστασης.

Γυμνάσιο οδού Κορνάρου

Πάλι στην αγκαλιά της μανούλας της μόνης αληθινής αγάπης που είχα στη ζωή, η καημένη γιαγιούλα, οι δύο θειούλες μου. Πάλι η αγαπημένη οδός Λυσίου μέσα στους «Αέρηδες» και το γυμνάσιο του Πτολεμαίου[78]. Πάλι το παλιό Γυμνάσιο Μητροπόλεως[79] όπως το έλεγαν εις την οδό Κορνάρου με την κυκλική κιονωτή είσοδο και την μεγάλη μαρμαρένια σκάλα, το οποίο δεν υπάρχει πια κατεδαφίστηκε για να γίνει κατοικία.

Εκεί γράφτηκα κατενθουσιασμένος εις την τρίτη γυμνασιακή τάξη από τις τέσσερις που αποτελείτο τότε ο κύκλος σπουδών. Νέοι καθηγητές νέα βιβλία, νέοι σύντροφοι από τους οποίους ελάχιστοι ακόμα απομένουν στη ζωή. Ο Αντωνακάκης συνταξιούχος αρεοπαγίτης[80], ο Βασίλειος Αιγινήτης[81] καθηγητής του Πανεπιστημίου, ο Κώστας Δεμερτζής[82] πρωθυπουργός της χώρας αποθανών στην ακμή της ηλικίας του, ο Μάτσας[83] μηχανικός της ηλεκτρικής εταιρείας και άλλοι.

Τα μαθήματα και στις δύο τάξεις δεν μου έδωσαν καμία δυσκολία εκτός από τα μαθηματικά με τα οποία δεν είχα ποτέ ιδιαίτερη φιλία. Έχω δε τη γνώμη ότι γεννιέται κανείς με μαθηματική ιδιοφυΐα, ενίοτε εις βάρος άλλων σπουδαιότερων λειτουργιών του εγκεφάλου (δες

και την παροιμία *Purus matematicus purus asinus*[84]). Πράγματι δε είδα κατά την μακράν ζωή μου πολλούς που δεν ήταν εις διόλου καλή σχέση με το μάθημα και οι οποίοι διέπρεψαν εις άλλα στάδια της κοινωνίας. Η πρόληψη ότι δήθεν τα μαθηματικά οξύνουν το νου είναι ασύστατος. Όποιος δεν έχει φυσικά από κληρονομικά οξύ το νου άδικα θα προσπαθήσει να τον οξύνει με την άλγεβρα και την τριγωνομετρία. Γι' αυτό κακώς λογίζεται κατά την βαθμολογία των μαθητών μεταξύ των κύριων μαθημάτων και ενίοτε χαντακώνει πολλούς καλούς μαθητές.

Μαθητικά Στρατιωτικά Γυμνάσια. Αντωνόπουλος

Την εποχή εκείνη οι μαθητές του Γυμνασίου έφεραν υποχρεωτικά ειδική στολή αποτελούμενη από μπλε παντελόνι όπως τότε άλλωστε και όλος ο στρατός, μαύρο χιτώνιο με τα γράμματα Γ στο όρθιο περιλαίμιο και μαύρο πηλήκιο με κίτρινη γλαύκα[85]. Και αυτό διότι οι Γυμνασιόπαιδες την εποχή εκείνη εξασκούντο σε στρατιωτικά γυμνάσια κάθε Σάββατο απόγευμα στο πεδίο του Άρεως το οποίο τότε ήταν ένα απέραντο χωράφι με την εκκλησία των Ταξιαρχών όπου είναι ακόμη σήμερα και το μνημείο των Ιερολοχιτών του Δραγατσανίου αφιέρωμα του ποιητή Αλεξάνδρου Σούτσου[86] στη θέση που είναι σήμερα.

Ακόμα δεν είχαν τοποθετηθεί εκεί οι μαρμάρινες προτομές του ανθυπολοχαγού Πραΐδη[87] που έπεσε κατά κάποιαν από τις αναρίθμητες Κρητικές επαναστάσεις κατά των Τούρκων και του λοχαγού Βαρατάση[88] που έπεσε εις την μάχη του Δομοκού κατά το 1897 στην οποία συμμετείχα κι εγώ με τη Λεγεώνα του Ιταλού φιλέλληνα Κυπριάνη[89] μόλις αποφοίτησα από το Πανεπιστήμιο.

Την εποχή αυτήν ζούσε ένας ιδεολόγος απόστρατος αξιωματικός Αντωνόπουλος μαύρος, υπερύψηλος στεγνός σαν κληματόβεργα ο οποίος είχε κάνει σκοπό της ζωής του τη στρατιωτική εκπαίδευση των μαθητών[90] φέροντας κι ο ίδιος την στολή τους. Κατ' αυτήν κάθε Σάββατο το απόγευμα γινόντουσαν γυμνάσια διμοιρίας, σκοποβολής κλπ. Για δύο χρόνια εξασκούμουν και εγώ μαζί με την τάξη μου έως ότου πήρα το απολυτήριο μου για να εγγραφώ στο Πανεπιστήμιο[91].

Για χρόνια όμως περνούσα με νοσταλγία από την οδό Κορνάρου να ξαναδώ το γυμνάσιο μας και να ξαναδώ την γωνία του πεζοδρομίου προς την οδό Ερμού όπου και πηγαίναμε κατά το διάλειμμα των Ελληνικών στις 10 να αγοράσουμε κανένα κουλούρι που είχαν τότε μία πενταρούλα αντί της σημερινής δραχμής. Αλλά και να ιδούμε κανένα ποδαστράγαλο εφόσον τα φουστάνια των κυρίων την εποχή εκείνη μακριά έως κάτω, σέρνονταν κυριολεκτικώς στο πεζοδρόμιο και δεν στερείτο χάριτος το ελαφρό σήκωμα της φούστας με το αρι στερό χέρι των πλέον κομψευόμενων.

Μάχη Δομοκού, 1897, πίνακας του Φάουστο Ζονάρο, ανάκτορο του Ντολμάμπαχτσε

Σχολή Δοκίμων

Εννοείται ότι με το θάνατο του Αντωνοπούλου παραμελήθηκαν και τα στρατιωτικά γυμνάσια και μετά από λίγο έπαυσαν εντελώς, ενώ καταργήθηκε και η στολή των μαθητών. Έτσι είναι σε κάθε προσπάθεια να υπάρχει ένας *άνθρωπος–ψυχή* που άμα λείψει αυτός πεθαίνει και το έργον[92].

Ένας μεγάλος έρωτας μου από την παιδική μου ηλικία ήταν η θάλασσα. Η μεγάλη γαλανή που όποιον τραβήξει δεν τον αφήνει πια. Και το όνειρό μου ήταν να γίνω ναυτικός. Να εισέλθω εις τη σχολή των Δοκίμων και να ταξιδέψω στα μαγικά νησιά των ωκεανών. Η «περιοδεία της γης» του Αραγή[93] ήταν διαρκώς εις το προσκέφαλο μου. Σχεδόν την είχα αποστηθίσει.

Όλο το καλοκαίρι λοιπόν προγυμναζόμουν να για να δώσω εξετάσεις στη σχολή το φθινόπωρο[94]. Φαντάζεστε λοιπόν με ποια συγκίνηση έδωσα εις το Υπουργείο Ναυτικών την αί τησή μου και με ποια ακόμη μεγαλύτερη συγκίνηση επιβιβάστηκα μαζί με τους άλλους που θα συναγωνιζόμουνα στον τορπιλλοθέτη «Ευκαιρία[95]» που μας μετέφερε ένα πρωί του Αυγούστου στο ναύσταθμο Σαλαμίνος στο ναυτικό νοσοκομείο όπου θα μας εξέταζε η Ανωτάτη Υγειονομική επιτροπή πριν να γίνουμε δεκτοί στις εξετάσεις.

Πήγαινα όμως να εξεταστώ στην Επιτροπή με κάποιαν αγωνία εξ αιτίας κάποιου βαθμού μυωπίας που είχα και την οποία διατήρησα μέχρι σήμερα. Και η αγωνία μου δεν υπήρξε αδικαιολόγητη. Ο εξεταστής που με παρέλαβε έτυχε να είναι ο κατόπιν στενός φίλος και συνάδελφος διαπρεπής λογοτέχνης Παύλος Νιρβάνας. Ο αποκλεισμός μου από τις εξετάσεις και η ματαίωση των ωραιότερων ονείρων μου υπήρξε το πρώτο βαρύ πλήγμα της ζωής μου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΙΑΠΩΝΙΑ.

Α΄.

ΓΙΟΚΟΧΑΜΑ.

Ἀπὸ 24—26, ἀπὸ 28 Ἰουλίου—3 Αὐγούστου· ἀπὸ 14—18 Αὐγούστου· ἀπὸ 18—19 Σεπτεμβρίου.

Πρῶται ἐντυπώσεις τοῦ νεωστὶ ἀποβιβαζομένου. — Φυσιογνωμία τῆς πόλεως. — Ἐμπορικὴ κίνησις. — Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς Ἰοκοχάμαν.

Μυριάκις ἐγράφησαν, κατὰ τὰ τελευταῖα 12 ἔτη, αἱ ἐντυπώσεις τοῦ νεωστὶ ἐπιβιβαζομένου ἐνταῦθα, αἱ δὲ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Γερμανίας πολλὰς ἐδημοσίευσαν περιγραφάς. Ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ δόκιμοι τῶν ἐνταῦθα ἐλλιμενιζομένων πολεμικῶν πλοίων ἔστειλαν ἄρθρον εἰς τὸ ἡμιεπίσημον φύλλον τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ του. Ἐξεδόθησαν δὲ καὶ σπουδαῖα βιβλία, ὡς τὸ τοῦ σὶρ Ῥούθερφορδ Ἄλκοκ, τοῦ ἐπισήμου ἱδρυτοῦ τῆς Γιοκοχάμας, καὶ βιβλία διδακτικὰ καὶ τερπνὰ ἐνταυτῷ, ὡς ἡ πνευματώδης ἔκθεσις

δὲν πιστεύει τοὺς ὀφθαλμούς του. Εἰς ἕκαστον βῆμα ἐρωτᾷς σεαυτὸν ἐὰν ταῦτα δὲν ἦναι ὄνειρον, μαγεία, μῦθος τῆς Χαλιμᾶς. Καὶ τὸ ὄνειρον τόσον ὡραῖον εἶναι, ὥστε φοβεῖταί τις μὴ διαλυθῇ.

Δὲν θ' ἀποπειραθῶ περιγραφὴν περιττήν. Πάντες ἠξεύρουσι σήμερον ὅτι ὁ ἰαπωνικὸς λαὸς εἶναι ὡραῖος, ἀξιέραστος, εὐγενής, εὔθυμος, φιλόγελως, καλὸν παιδίον, ἰδίως παιδίον, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῶν κατωτέρων τάξεων ἔχουσι πρόσωπον χαλκόχρουν ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ συνεχῶς τὸ δέρμα ἐστιγμένον (ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν), ὁμοιάζον κα-

Σελίδα από το περιοδικό Όμηρος: «Περιοδεία της γης», μέρος 2°

Πρώτο χρονογράφημα. Κρανάη. Αρχαιολογικοί βανδαλισμοί.

Για μήνες δεν είχα όρεξη για τίποτε και κάθε απόγευμα πήγαινα να απομονωθώ στο λόφο του Φιλοπάππου στα ερείπια της αρχαίας Κρανάης[96] παρά τον Άγιο Δημήτριο τον Λουμπαρδιάρη[97] σε μία προεξοχή του λόφου από την οποίαν ήταν γοητευτική η θέα προς μακρινό Φάληρο και τα βουνά της Αίγινας.

Στη προεξοχή αυτή ήταν λαξευμένο στον βράχο μικρό άνδηρο στις δύο σχηματίζουσες γωνία πλευρές ήταν επίσης λαξευμένα οχτώ έως δέκα καθίσματα από τα οποία η θέα ήταν ακόμα ωραιότερη. Εκεί πήγαινα να μετριάσω τη θλίψη μου και την απογοήτευσή μου διά την διάψευση των ονείρων μου.

Την εποχή εκείνη έγραψα και το πρώτο χρονογράφημα μου. Εντυπώσεις από μια δύση με τα μακρινά κουδουνίσματα κοπαδιών, το οποίο με κάποια δειλία πέρασα κι άφησα στο γραφείο κάποιας εφημερίδας της οποίας τον τίτλο δεν ενθυμούμαι πια. Ποια όμως η χαρά μου όταν το είδα δημοσιευμένο και με σχόλιο μάλιστα σχετικό με αυτό.

Άνδηρο Πικιώνη, λόφος Φιλοπάππου

—*Το όνομα του σημερινού μας χρονογράφου,* έλεγε, *είναι άγνωστον* (κρατούσα τότε ακόμη το όνομα Ευαγγελίδης) *στους φιλολογικούς κύκλους, αλλά το λεπτό αίσθημα που διαπνέει το χρονογράφημα δίδει την εντύπωση ότι εάν ο συγγραφέας του εξακολουθήσει να επιδίδεται στο είδος ασφαλώς θα γράψει και άλλα ακόμη τελειότερα..*

Το σχόλιο αυτό υπήρξε η δεύτερη ενθάρρυνση διά την κατόπιν φιλολογική εξέλιξη μου. Δεν θυμάμαι να εξακολούθησα τότε το νέο αυτό δρόμο που ανοιγόταν εμπρός μου για αρκετά χρόνια μέχρι του τέλους των πανεπιστημιακών σπουδών μου και της επανόδου μου από τον πόλεμο του 1897[98] όπου έλαβα μέρος σε μία εθελοντική ιατρική αποστολή του Ερυθρού Σταυρού και του τεκτονισμού, υπό τον καθηγητή της χειρουργικής Ιούλιο Γαλβάνη[99]. Τότε υπό την ζωηρά επίδραση των εντυπώσεων από τις μάχες του Βελεστίνου και του Δομοκού[100] έγραψα το πρώτο φιλολογικό έργο μου «οι νικημένοι» το οποίο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Νέον Άστυ» του Κακλαμάνου[101].

Πρόσφατα για να δω την διαρρύθμιση της εισόδου της Ακροπόλεως προχώρησα στο παλαιό γνώριμο δρόμο της νεανικής μου ηλικίας προς το Φιλοπάππου αλλά πουθενά δεν βρήκα πλέον το ωραίο άνδηρο με τα καθίσματα. Τι τους έφταιξε άραγε το πολύτιμο αυτό αρχαιολογικό σημείο της τοπογραφίας της αρχαίας Κρανάης προμήτορος των κατοπινών Αθηνών[102]; ..

Τέλος κάποια φορά τέλειωσε και ο χρόνος της τελευταίας τάξης του Γυμνασίου και με το απολυτήριο μου στο χέρι αποχαιρέτησα το παλαιό αγαπητό κτίριο και τους καλούς μου καθηγητές για να σκεφτώ πλέον πιο δρόμο έπρεπε να διαλέξω στη ζωή.

Το όραμα της θαλασσινής ζωής όμως δεν έπαυε να με παρακολουθεί, πάντοτε ζωηρό και

πάντοτε γεμάτο από την γοητεία της. Σκέφτηκα τότε να γραφτώ στην ιατρική για να προσπαθήσω ακόμα μια φορά να καταταχθώ στην Υγειονομική υπηρεσία του ναυτικού, εάν εννοείται προκηρυσσόταν κανένας διαγωνισμός.

Στην απόφαση αυτή με στερέωσε και η γνώμη του πατέρα μου ο οποίος έλειπε στα Σκόπια της Μακεδονίας και στον οποίο έγραψα τις σκέψεις μου. Θυμάμαι με συγκίνηση την απάντησή του σε απόλυτη καθαρεύουσα της εποχής εκείνης και η οποία άρχιζε με το τυπικό «Υιέ μου». Μου τόνιζε σε αυτή, την φιλανθρωπική σημασία του ιατρικού επαγγέλματος, ιδίως όταν δεν εξασκείται αποκλειστικά για αργυρολογία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: 1892 -1897

Κρητικοί και Μανιάτες

Γράφτηκα λοιπόν στην Ιατρική σχολή[103] και άρχισα να παρακολουθώ τον καθηγητή Χρηστομάνο[104] στη Χημεία, πατέρα του κατόπιν ιδρυτή της Νέας Σκηνής και δάσκαλο στα Ελληνικά της δολοφονηθείσας αυτοκράτειρας Ελισάβετ, καθώς και Ανατομία την οποία δίδασκε τότε ο καθηγητής της Φυσιολογίας Ρήγας Νικολαΐδης[105] στο ισόγειο του τωρινού αμφιθέατρου της Ιατροδικαστικής στην οδό Μασ**σαλίας.**

Ήταν μία μεγάλη πλακόστρωτη αίθουσα όπου αραδιάζονταν μια μακριά σειρά τραπεζιών με μεταλλικό επίστρωμα όπου ερχόντουσαν να λιανιστούν από το νυστέρι των μαθητευόμενων ιατρών τα ναυάγια της ζωής, σαν να μην βασανίσθηκαν αρκετά κατά τη βιοπάλη. Τα πτώματα των όσων δεν είχαν κανένα στο κόσμο μας τροφοδοτούσε το διπλανό δημοτικό νοσοκομείο. Κάθε πτώμα το μοιραζόντουσαν τέσσερις φοιτητές και ο καθένας αναλάμβανε το αντίθετο μισό από τα άνω και κάτω άκρα. Ντυμένος με μία άσπρη μπλούζα με το νυστέρι και τη λαβίδα στο χέρι, τη θλιβερή αυτή σπουδή, στην οποία συνεργάστηκα με τον Γιώργο Μακκά[106] κατόπιν καθηγητή της Παιδιατρικής, τον κατόπιν νευρολόγο Τσιμινάκη[107] και οι δύο αποθανόντες στην ακμή της ηλικίας τους και ένα κρητικό τον Ξενικάκη ο οποίος εξάσκησε κατόπιν την Ιατρική στον Άγιο Νικόλαο της Κρήτης. Μέσω αυτών σχετίστηκα και με τους άλλους Κρήτες φοιτητές της Ιατρικής τον Θειακάκη, που επίσης πέθανε πρόωρα τον Σήφη Τζιτζικαλάκη, που σκοτώθηκε σε μία από τις κατόπιν επαναστάσεις της Κρήτης και άλλους που αποτέλεσαν κατόπιν την παρέα μας.

Σημειωτέο δε ότι την εποχή εκείνη υπήρχε άγριος ανταγωνισμός μεταξύ Κρητών και Μανιατών που κατέληγε πολλές φορές σε Ομηρικές μαγγουρομαχίες όπου πολλές φορές παραβρέθηκα και εγώ στο αμφιθέατρο της ανατομίας προς μεγάλη μου αμηχανία γιατί είχα πολλούς και καλούς φίλους μεταξύ των Μανιατών. Οι μεσολαβητικές προσπάθειες μου όμως δεν είχαν ποτέ αποτέλεσμα. Και οι δύο ομάδες είχαν πολύ δυνατή ασυγκράτητη μαχητική κληρονομικότητα.

Και το πολεμικό μένος είχε λάβει τέτοια ένταση που ο Ρήγας Νικολαΐδης αναγκαζόταν για να τελειώνει με ασφάλεια την παράδοση του να έχει γύρω του μερικούς από τους μαχητικότερους ακροατές του, οι οποίοι καμάρωναν για την προτίμηση, αφενός μεν επειδή λει-

τουργούσαν σαν υποβοηθοί, αφετέρου δε επειδή ήταν η επιλογή τους παραδοχή του… ηρωισμού τους. Παθολογία επί της κλίνης του ασθενούς στο διπλανό δημοτικό νοσοκομείο[108] ο Καλαμίτσας και ο Δεληγιάννης αδελφός του ομώνυμου πρωθυπουργού του 1897, χειρουργικό ο Μαγγίνας[109], ιατροδικαστικό ο Βάφας[110], μαιευτικό ο Κόνσολας, φαρμακολογία ο πολύς Αφεντούλης[111] του οποίου η φαρμακολογία ήταν αληθινό γλωσσικό μνημείο. Αληθινό συμπλήρωμα των γυμνασιακών σπουδών διά τους αναγνώστες της. Πράγματι ήταν αληθινή απόλαυση το διάβασμα της.

«Παύλος Νιρβάνας, έτος 1937. Μέλος του πρώτου διοικ. συμβουλίου της Εταιρείας επί 15 έτη». Προσωπική συλλογή Α. Τανάγρα.

Μας έκανε πικρή εντύπωση τότε ότι ο Δεληγιάννης όντως είχε μία ευμεγέθη ελιά στην μύτη του η οποία πάντως δεν τον ενοχλούσε μια ολόκληρη ζωή. Δεν ξεύρω εν τούτοις τι του ήλθε μια ημέρα στα γεράματά του να την βγάλει.

—*'Ελα δω Ασιμή*... είπε στον επιμελητή του και κατόπιν καθηγητή Ασιμή.. *Πάρε ένα ψαλίδι κι βγάλε μου αυτή την ελιά*.

Ο Ασιμής από τον τόνο του δεν θέλησε να του αντιτείνει. Αφαίρεσε λοιπόν φυσικά με όλες τις προφυλάξεις την αθώα ελιά. Αλλά όπως συνήθως συμβαίνει, στο μέρος εκείνο αναπτύχθηκε καρκίνος από τον οποίον και πέθανε.

Ο Σουρής. Η εξέδρα του Φαλήρου

Την εποχή εκείνη μεσουρανούσε η εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα ο Ρωμηός[112] του Σουρή[113] στο σπίτι του οποίου συγκεντρώνονταν κάθε βράδυ για μπριτζ όλες οι γνωστές φιλολογικές φυσιογνωμίες της εποχής. Ο Πολέμης[114], ο Δροσίνης[115],ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος[116], ο Παύλος Νιρβάνας[117], ο Δαμβέργης[118], ο Λάσκαρης[119], ο Βελλιανίτης[120] καθώς και όλοι οι παροδικοί εκ των Ελληνικών παροικιών θαυμαστές του πράγματι εξαιρετικού σατυρικού ταλάντου του στο οποίο αφιερώθηκε ιδίως μετά την απόρριψη του στις εξετάσεις της φιλολογικής σχολής από τον καθηγητή Σεμιτέλο[121] τον οποίον δεν έπαψε έκτοτε να πειράζει με αθώα πειράγματα σε όλους τους τόμους του Ρωμηού. Ο ίδιος, του οποίου μαρμάρινη προτομή είναι στην είσοδο του κήπου του Ζαππείου, με όλη την πραγματική παιδική καλοσύνη της ψυχής και το Αριστοφάνειο αλάτι του στίχου ήταν σιωπηλός, αμίλητος, ακοινώνητος, κοντούλης, σκυφτός, όλος γένια, μουστάκια και κατσαρά μαλλιά ριγμένα πίσω

από το πλατύ μέτωπο.

Σαν να τον βλέπω ακόμα εμπρός μου στο σπιτάκι του της Νεαπόλεως ή στη μικρή έπαυλη του Νέου Φαλήρου που του είχε χαρίσει ένας θαυμαστής του, αγέλαστο με σκυμμένο κεφάλι ή στο καφενείο του ξενοδοχείου που ήταν παραθαλάσσιο στο τελευταίο πάντοτε τραπέζι με όλη την οικογένεια του. Την τετράπαχη Μαντάμ Μαρί, το μοναχογιό του Κρίτωνα και τα άλλα παιδιά του, τρία κορίτσια[122].

Τότε το Νέο Φάληρο ήταν της μόδας. Μπρος στο ξενοδοχείο, που λειτουργεί ακόμα και σήμερα, προεκτεινόταν μέσα στη θάλασσα μεγάλη σιδερένια εξέδρα την οποία κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο του 1940 και τη Γερμανική κατοχή, οι Γερμανοί ξήλωσαν και την έστειλαν στη Γερμανία να γίνει κανόνια.

Στην πλαζ αυτή κατέβαινε η εκλεκτή τάξη και οι παραθερίζοντες στην Κηφισιά, οι Κηφισιώτες όπως τους έλεγαν, να κάνουν τον περίπατο τους εμπρός στα αραδιασμένα καθίσματα και την εξέδρα, να δειπνήσουν το βράδυ και να παρακολουθήσουν το θέατρο, όποτε λειτουργούσε, προπάντων Πέμπτη ή Σάββατο διότι τις Κυριακές πλάκωναν οι Πειραιώτες. Όλος ο Πειραιάς.

Ο Σουρής πίστευε στον πνευματισμό και κάθε βράδυ αν δεν έπαιζαν χαρτάκια μαζεύονταν γύρω από το κλασικό τραπεζάκι όπου κάποιος έχοντας διαισθητικές ιδιότητες έπαιρνε τηλεπαθητικά τη σκέψη των άλλων οι οποίοι ελλείψει επιστημονικών εξηγήσεων πίστευαν τυφλά ότι προερχόταν από πνεύματα νεκρών[123].

Προτομή Γεωργίου Σουρή

Η τακτική παρέα των νυχτερινών συναθροίσεων συνίστατο κυρίως από τους απασχολούμενους στη φιλολογία της εποχής εκείνης. Τον Ιωάννη Πολέμη, τον Νίκο Λάσκαρη, τον Ιωάννη Δαμβέργη, τον Πολύβιο Δημητρακόπουλο, τον Γεώργιο Δροσίνη, τον Δημήτριο Καμπούρογλου[124].

Ομολογώ ότι σύχνασα πολύ λίγες φορές στις συγκεντρώσεις αυτές. Το μεν διότι δεν έπαιζα ποτέ χαρτιά, το δε διότι την εποχή εκείνη κατατρώγοντας κυριολεκτικά τη Δαρβίνεια θεωρία[125] και τις μεταφράσεις του Μπύχνερ[126] και του Χαίκελ[127] ήμουνα άκρως υλιστής και θεωρούσα τα πνευματιστικά πειράματα σαν γελοία και κάποια απάτη εφόσον τότε δεν είχα ιδέα περί Τηλεπάθειας, Διόρασης κ.λπ.

Την ιδέα αυτή μου επέτειναν και ο Ιωάννης Δαμβέργης και ο Νίκος Λάσκαρης, δύο από τα δροσερότερα πνεύματα και τους ευφυέστερους καλαμπουριστές της εποχής, οι οποίοι πολλές φορές μου διηγήθηκαν ότι έβαζαν κρυφά το πόδι τους κάτω από το τραπεζάκι και πολλές απαντήσεις που αποδίδονταν στα πνεύματα και επέτειναν την πίστη των αφελέστερων προέρχονταν απ’ αυτούς. Όλοι αυτοί τώρα κοιμούνται ειρηνικά στο Α! νεκροταφείο των Αθηνών με τις αναμνήσεις της εποχής τους.

Κρητικές επαναστάσεις. Κρητικά θηρία

Την εποχή εκείνη το 1896 στη Κρήτη[128] γινόταν πάλι νέα επανάσταση ένεκα της κατάργησης από την Τουρκική κυβέρνηση των προνομίων της Χαλέπας[129] των γεγονότων του Βάμου[130] και των σφαγών των Χανίων από το τουρκικό όχλο.

Στην Ελλάδα επικρατούσε μέγας αναβρασμός και τότε εξ αιτίας των στενών σχέσεων μου

Εξέδρα Ν. Φαλήρου κοντά στο ξενοδοχείο Ακταίο

με τους Κρήτες συμφοιτητές[131] παρασύρθηκα κι εγώ κρυφά από την οικογένεια μου και μία καλή βραδιά φορτωμένος με ένα νοσοκομειακό σάκο και ένα περίστροφο τα οποία μας παρεχώρησε η επιτροπή υπέρ της απελευθέρωσης της Κρήτης[132], άφηνα μία επιστολή στους γονείς ότι έφευγα να εκτελέσω το χρέος μου προς την πατρίδα και επιβιβαζόμουνα μαζί με τον Θειακάκη και τον Τζιτζικαλάκη σε ένα Τραμπάκουλο του χειρίστου είδους το οποίο αφού παρά λίγο έλειψε να μας θαλασσοπνίξει στο κρητικό πέλαγος μας αποβίβασε την άλλη βραδιά τα ξημερώματα σε μία ακτή, μάλλον σε κάτι θαλασσόδαρτες άμμους χωρίς όνομα στην μεγαλομάρτυρα Κρήτη.

—*Πού είμαστε εδώ;*.

—*Κάπου κοντά στο Κολυμπάρι*[133].

Είμαστε τριάντα τρείς τον αριθμό και όλοι σε κακά χάλια. Άλλοι ντόπιοι αντάρτες όμως μας

περίμεναν και μας περιποιήθηκαν.

Αλλά η Επιτροπή μαζί με τα περίστροφα όφειλε μάλλον να μας φροντίσει με κατάλληλα παπούτσια και κάπες. Διότι η ευγένεια μου τουλάχιστον εκστράτευσα με... λουστρίνια που φορούσα στην Αθήνα και με το πανωφόρι μου. Συμπέρασμα δε ήταν, έπειτα από 2-3 διαρκή σκαλώματα στις Κρητικές μαδάρες[134] να μείνω ξυπόλυτος και να αναγκαστώ να φορέσω τα κίτρινα Κρητικά στιβάνια[135] καθώς και μία κάπα που ζέστενε περισσότερο από το βάρος της παρά από το άγριο κατσικίσιο μαλλί της[136].

Δεν πρόκειται εδώ να εξιστορήσω τις αψιμαχίες που είχαμε τότε με μικρές μονάδες του Τουρκικού στρατού είτε με Τουρκοκρήτες[137]. Θα πήγαινα το πράγμα πολύ μακριά και έχω πολλά άλλα σπουδαιότερα να γράψω από τη μακρά ζωή μου. Έκανα κι εγώ σαν γιατρός ό,τι μπόρεσα και η ολιγόχρονη εκεί παραμονή μου δεν υπήρξε χωρίς κάποια ωφέλεια. Σε μία από τις εμπλοκές αυτές είχα τον πόνο να περιποιηθώ θανάσιμα πληγωμένο τον φίλο μου Τζιτζικαλάκη που ξεψύχησε στα χέρια μου με μία τουρκική σφαίρα στην καρδιά. Μου έκανε όμως εντύπωση στα περιστατικά που έδωσα τη ιατρική μου βοήθεια, η ταχύτητα της επούλωσης των τραυμάτων στους ορεσίβιους Κρητικούς σε χρόνο που ούτε να το φανταστούν μπορούν οι κάτοικοι των πόλεων.

Θυμάμαι ιδιαίτερα μία περίπτωση ενός παλικαριού που μου έφεραν σε μία συμπλοκή με τα έντερα κυριολεκτικώς στα χέρια από μία σφαίρα Γκρα[138] η οποία του είχε κόψει τα κοιλιακά τοιχώματα.

Τιμολέων Βάσσος και υιός, Κρήτη, 1897

Μόνο για να ησυχάσω τη συνείδησή μου θέλησα κάτι να κάμω για τον τύπο. Έκανα λοιπόν μία διάλυση σουμπλιμέ[139] σε μία τσανάκα και του έκαμα αληθινή μπουγάδα εφόσον δεν ημπορούσα να τον συγκρατήσω να μην πιάνει τα έντερα με τα βρωμόχερα του.

—*Τσε ίντα έχουνε τα χέρια μου*… επαναλάμβανε.

Πάντως πληροφόρησα εκείνους που τον έφεραν ότι είχε ολίγων ημερών ζωή και τον θεώρησα ξεγραμμένο.

Λοιπόν δύο μήνες κατόπιν μία νύχτα που μέναμε σε μία στάνη επάνω από το φαράγγι της Σαμαριάς[140] και καθόμαστε γύρω στη φωτιά, έφτασε και μία άλλη ομάδα ανταρτών ένας από τους οποίους ήλθε να με χαιρετήσει.

—*Για σου Ζατρέ* (στη Κρήτη οι περισσότεροι το γιατρό τον προφέρουν Ζατρό). Με φούχτιασε με τη χερούκλα του.

—*Ποιος είσαι εσύ μωρέ;*.. τον ερώτησα

—*Τσε δε με θυμάσαι που έραψες;*.. είπε γελώντας

—*Μωρέ εσύ είσαι; Ζης ακόμα;* Είπα κατάπληκτος. *Για κατέβασε τη βράκα σου να ιδώ! Ε, λοιπόν απομόναχος να είσαι παιδί μου*[141]…

Τέτοιοι οργανισμοί είναι οι Κρητικοί μου.

Εν τω μεταξύ, όμως αποβιβάσθηκε ο στρατηγός Βάσσος[142] στο Κολυμπάρι, οι δυνάμεις κατέλαβαν τις τρεις μεγάλες πόλεις της Κρήτης και το ζήτημα της Κρήτης εισήλθε στη λύση του και η αποστολή μας τελείωσε. Πίσω στην Αθήνα με κίτρινα στιβάνια[143]. Αγκαλιά της κλαμένης μανούλας! Πόσο είναι γλυκιά όταν σε στερηθεί κάμποσο καιρό κανείς!.. Πατρικό φιλί στο μέτωπο με χαμόγελο πατρικής περηφάνιας. Πόσο μιλάει στην ψυχή του παιδιού!.

Τα Ορεστειακά

Κατά το διάστημα της φοίτησης μου στο Πανεπιστήμιο μέχρι του 1897 ο φοιτητικός κόσμος ήταν σε διαρκή πάλη αφενός μεν εξ αιτίας της μετάφρασης του Ευαγγελίου με πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας και του τότε μητροπολίτη Προκοπίου[144], αφετέρου δε διότι ανέβασαν το «Ορεστειάς» στο βασιλικό θέατρο σε δημοτική γλώσσα[145]. Οι υπερεθνικιστές έβλεπαν στη μετάφραση του Ευαγγελίου… «σλαβικό δάκτυλο» ενώ επρόκειτο για ειλικρινή πρόθεση της καλής και εξαιρετικά φιλόθρησκου αυτής βασίλισσας ώστε ο κόσμος να κατανοεί καλύτερα τα Ευαγγελικά διδάγματα. Οι περισσότεροι πάλι δυσφορούσαν για τον εκχυδαϊσμό, όπως έλεγαν, του Ευαγγελίου και οι περισσότεροι ιδίως για τη γλώσσα της οποίας την απλοποίηση έβλαπταν προπάντων οι γελοίες υπερβολές των ακραίων δημοτικιστών με την «αποκατινή τεντώστρα» (η υποτείνουσα της γεωμετρίας).

Θυμάμαι μάλιστα ότι ένας από τους γνωστότερους εργοτέχνες της εποχής, ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος, είχε στείλει ανώνυμα σε ένα από τα κυριότερα δημοτικιστικά περιοδικά μακρύ ποίημα γεμάτο από ακαταλαβίστικους και χωρίς νόημα υπερμαλλιαρούς νεολογισμούς[146] του οποίου οι ακροστιχίδες αποτελούσανε τη φράση «Ω! της μαλλιαρής παραφροσύνης σας»[147]. Το ποίημα δημοσιεύτηκε αμέσως στην πρώτη σελίδα χωρίς να το προσέξουν. (Άραγε στο Νουμά[148] του Ταγκόπουλου της εποχής εκείνης;) και την άλλη μέρα γελούσε όλη η Αθήνα.

Και οι δύο αντιμαχόμενες μερίδες είχαν κατά βάθος δίκιο. Αφού δεν γεννήθηκε (κάποιος) στον τόπο να διαμορφώσει οριστικά με κάποια *θεία κωμωδία*[149] τη νέα ελληνική γλώσσα, δεν κατόρθωναν να ορθολογίσουν ότι και οι δυο, η καθαρεύουσα και η δημοτική, η μια με το πλούτο της και η άλλη με τη ζωντάνια της, θα διαμόρφωναν το μίγμα που μια μέρα θα επικρατούσε.

Η μετάφραση του Ευαγγελίου

Και η μετριοπαθής αυτή εξέλιξη θα εξακολουθούσε με τη λογική της εξέλιξης εάν οι διευθυντές εφημερίδων και περιοδικών δεν έβαζαν χαλινάρι στους νέους προπάντων δημοσιογράφους όχι μόνο καταφεύγοντας για την ευκολία της περιγραφής στις αηδέστερες υπερβολές αλλά ιδίως στην προσφυγή σε ξένες γλώσσες και σχεδόν αποκλειστικά στα άθλια Γαλλικά που δεν μαθαίνουν να ψελλίζουν στα Γυμνάσια.

Και διαβάζεις έτσι στα άρθρα τους σε πλήρη γλωσσική αναρχία Γαλλοελληνικά όπως το απαίσιο «ντεμπουτάρω» και «κριτικάρω» και «πλασάρω» και άλλα των οποίων ουκ έστιν αριθμός. Διαβάζω και ακούγεται και από επίσης επίσημα έγγραφα «ντοκουμέντα» σαν να μην υπήρχε η ελληνική λέξη «τεκμήρια», το «πλάνο» αντί της ελληνικής λέξης «σχέδιο» και μύρια άλλα. Ακόμη και οι καλλιτέχνες μας παρασυρόμενοι από τον κακό αυτό δρόμο ενώ έχουν την πλουσιότερη μυθολογία του κόσμου για να διαλέξουν ψευδώνυμα, παρουσιάζονται με παρόμοια Γαλλοαγγλικά.

Πόσο θα διασκεδάζουν οι διάφοροι απάτριδες Λεβαντίνοι[150] της Ανατολής όπως τους άκουγα κατά την ελληνική κατοχή της Σμύρνης για την επικράτηση της γλώσσας τους, των Φραγκοχιώτικων[151], που μιλούσαν όλοι και τα παιδιά που είχαν, ελλείψει Οθωμανίδων, Ελληνίδες νησιώτισσες νταντάδες.

Ατυχώς το πράγμα με το δρόμο που πήρε και την αδιαφορία των αρμοδίων δεν διορθώνεται πια μετά από πάροδο πεντακοσίων ή χιλίων χρόνων θα ομιλείται στην Ελλάδα μία γλώσσα μια διάλεκτος ακαταλαβίστικη, είδος Ρωσικής σαλάτας όπου θα είναι αδύνατον να σχηματίσει κατατοπιστική λέξη. Εκεί πάμε με τη γλώσσα μας.

Αλλά ας επιστρέψουμε στο Ευαγγέλιο και τα Ορεστειακά τα οποία την εποχή εκείνη βρήκαν επί τρία τέσσερα έτη τον κύριο αντίκτυπο τους στους φοιτητές και στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου.

Τα Ευαγγελικά δε με συγκινούσαν διόλου διότι την εποχή μου τρεφόμενος από την ιδέα της εποχής εκείνης, τη Δαρβίνειο θεωρία της εξέλιξης την οποία είχα μάθει σχεδόν απέξω και τα βιβλία του Μπύχνερ και του Χαίκελ ιδίως τα Αινίγματα της Ζωής (Welträtsel[152]) ήμουνα άκρως υλιστής. Αλλά από τα Ορεστειακά και εν γένει από τις γλωσσικές υπερβολές των φανατικών είχα λάβει ενεργό μέρος στις εξεγέρσεις και εκφωνούσα δεκάρικους λόγους από τα Προπύλαια του Πανεπιστημίου.

Χαρίλαος Τρικούπης

Μία ανάμνηση που μου έμεινε έντονη για τις σκηνές αυτές ήταν σε μία διαδήλωση φοιτητών για να διαμαρτυρηθούν στον τότε πρωθυπουργό Χαρίλαο Τρικούπη[153], τον οποίο τους επέτρεψαν να επισκεφθούν στο Υπουργείο των Οικονομικών που ήταν τότε στο μπροστινό μέρος της πλατείας του Κλαυθμώνος και ακριβώς απέναντι από το Πανεπιστήμιο στην οδό

Σταδίου, στην οποία Επιτροπή συμμετείχε και η ευγένεια μου[154].

Χαρίλαος Τρικούπης 1832-1896.

Μας οδήγησε τότε στο γραφείο του πρωθυπουργού ο διευθυντής της Αστυνομίας Έβερτ[155], πατέρας του ενός επί των ημερών μας διευθυντών Άγγελου Έβερτ[156]. Τον θυμάμαι ακόμα ζωηρά τον Χαρίλαο Τρικούπη, ψηλό, εύσωμο, πολύ μελαχρινό που στεκόταν όρθιος εμπρός το γραφείο του με αυστηρή έκφραση στη φυσιογνωμία χωρίς να γυρίσει να μας βλέπει και να απαντά με βαριά φωνή στα παράπονα μας.

—*Να γυρίσετε στα μαθήματα σας. Αν συνελήφθησαν φοιτητές σημαίνει ότι παρεκτράπηκαν και θα εφαρμοσθεί ο νόμος.*

Ακριβώς την εποχή εκείνη γίνονταν φοιτητικές ταραχές και στο Παρίσι και ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας επενέβη υπέρ των φοιτητών. Και τον λόγο έλαβε η ευγένεια μου, για να αυθαδιάσω στον πράγματι μεγάλο αυτόν Έλληνα.

—*Κύριε Πρωθυπουργέ*, είπα, *στη Γαλλία ο πρόεδρος της Δημοκρατίας υπεράσπισε τους φοιτητές και εσείς δεν αγαπάτε τους φοιτητές μας;*

—*Βρε παιδί μου*, με τράβηξε από το σακάκι ο Έβερτ που ήταν από πίσω μου. *Ξεύρεις σε οποίον μιλάς; Στον πρωθυπουργό μιλάς*.

Ας με συγχωρήσει η μνήμη του μεγάλου αυτού πολιτικού και πατριώτη, διότι η πρωθυπουργία αυτή υπήρξε η τελευταία του[157], πληρωθείς με την αγνωμοσύνη των συμπατριωτών του οι οποίοι δεν τον εξέλεξαν κατά τις εκλογές. Πέθανε πλήρης πικρίας κατά το 1896[158] μακράν της Ελλάδος. Στις Κάνες της Γαλλίας[159].

Ο άβουλος πρωθυπουργός του 1897. Κηρύξατε τον πόλεμον

Το αιματηρό τέλος των ταραχών αυτών έγινε κατά το 1897[160] επί πρωθυπουργίας Γεώργιου Θεοτόκη[161]. Κατά το έτος αυτό λόγω αδυναμίας χαρακτήρα του τότε πρωθυπουργού Θεοδώρου Δεληγιάννη[162] παρασυρόμενου από τους ζητοπόλεμους όπως τους έλεγαν την εποχή εκείνη[163] παρασύρθηκε η Ελλάς εις πόλεμον με την Τουρκία της οποίας τα όρια έφταναν τότε μέχρι της Θεσσαλίας. Οι εφημερίδες εξαιτίας της Κρήτης έγραφαν εμπρηστικά άρθρα. Ένας μάλιστα Δούνης έγραφε καθημερινά στην εφημερίδα του με πηχυαία γράμματα «Κυρήξατε τον πόλεμον» και κάποιος βουλευτής της Στερεάς κήρυσσε ότι «θα κυνηγήσουμε τους Τούρκους με την κλάρα». Εξ άλλου δε αντάρτες ανεύθυνοι εισέβαλαν στη Μακεδονία[164]. Και τότε οι Τούρκοι πάνοπλοι και υπό την πραγματική και συμβουλευτική

αρχηγία Γερμανού ανώτερου αξιωματικού[165] μας κήρυξαν τον πόλεμο. Ήταν το έτος 1897 απαίσιας μνήμης.

Αμέσως τότε και ο Ερυθρός Σταυρός και ο τεκτονισμός[166] οργάνωσαν Σώμα εθελοντών ιατρών μεταξύ των οποίων κατατάχθηκα αμέσως κι εγώ.

Μας εφοδίασαν μία ειδική στολή, μία άσπρη κάσκα και ένα χειρουργικό σάκο με πρόχειρα εργαλεία και αντισηπτικά και υπό την αρχηγία του τότε καθηγητή της χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο Ιουλίου Γαλβάνη[167], φύγαμε με το ατμόπλοιο και αποβιβαστήκαμε στο Βόλο.

Εν συνεχεία δε χωρίς να μείνουμε αναχωρήσαμε για την Λάρισα[168] στην οποία έφταναν ήδη ως μακρινές βροντές οι κανονιοβολισμοί της μεθορίου.

Ερνστ Χέκελ, Το Αίνιγμα του Σύμπαντος

Η μάχη εις το Μάτι εις την γέφυραν της Λαρίσης

Εγώ επειδή είχα λάβει το βάπτισμα του πυρός στην Κρήτη δεν μου έκανε το πράγμα μεγάλη εντύπωση. Αλλά στον κύκλο μας αντιλαμβανόταν αμέσως κανείς κάποια παγερότητα που ψύχραινε λιγάκι τους πρώτους ενθουσιασμούς.

Πάντως αποφασίστηκε μερικοί να φύγουμε στο παραμεθόριο Μάτι[169] όπου οι Τούρκοι είχαν καταλάβει τα φυλάκια των συνόρων και ετοιμαζόντουσαν για να δώσουν τη μάχη.

Έφυγα πράγματι εγώ μαζί με δύο άλλους οι οποίοι αγνοώ τι έκαναν διότι επήγαμε χωριστά σε διαφορετικές κατευθύνσεις όπως μας κατηύθυνε ένας λοχαγός ιατρός του στρατιωτικού χειρουργείου. Η μάχη στο Μάτι άρχισε πολύ νωρίς, αλλά ο συνοδός νοσοκόμος που μου έδωσε ο στρατιωτικός γιατρός με κάποια πρόφαση με άφησε κι ούτε τον ξαναείδα πλέον.

Οι σφαίρες σφύριζαν γύρω μας ή έπεφταν δεξιά και αριστερά με ζωηρό κρότο και συλλογιζόμουνα τι μπορούσα να κάμω καλύτερα. Δεξιά μου ήταν μικρός λοφίσκος όπου έβλεπα ξαπλωμένους φαντάρους να πυροβολούν, όταν ένας λοχίας που περνούσε τρέχοντας με φώναξε βλέποντας τον ερυθρό σταυρό πάνω στο δισάκι.

—Γιατρέ! κάτω σ 'αυτό το φαράγγι πήγαινε να σου στέλνουμε τραυματίες όταν σε χρειαστούμε...

Πράγματι κατέβηκα στο φαράγγι που ανοίγεται αμέσως δεξιά από το λόφο και άπλωσα χάμω τα σύνεργα μου. Επιδέσμους και τα αντισηπτικά. Και δεν άργησαν να μου κατεβάζουν

τραυματίες, άλλους μέσα στην κουβέρτα τους αν δεν μπορούσαν να περπατήσουν, άλλους συγκρατώντας τους από τις μασχάλες.

Έκανα ότι μπορούσα βοηθούμενος από τους στρατιώτες που τους έφερναν. Άλλους βαρύτερα τραυματισμένους τους περνούσαν με μουλάρια προς τα μετόπισθεν. Οι ώρες περνούσαν χωρίς να τις καταλάβω ενώ οι τουφεκοβολισμοί πύκνωναν. Βλήματα δεν έπεφταν και εκεί που ήμουνα, αλλά οι κανονιές ακούγονταν πολύ δυνατά. Έβγαζα σφαίρες Γκρά από μερικές πληγές. Σφαίρες όμως ήταν αυτές ή γαϊδούρια!. Μια οκά μολύβι η καθεμία. Πού οι σημερινές πράγματι ευεργετικές σφαίρες!.

Είχε αρχίσει να πέφτει ο ήλιος και οι κανονιές αραίωναν. Ήμουν κατάκοπος από το διαρκές σκύψιμο πάνω στους πληγωμένους. Άνοιξα ένα κουτί κονσέρβας και έχαψα μερικές μπουκιές για να συγκρατηθώ αν και δεν αισθανόμουνα πείνα. Μοίρασα μάλιστα το κουτί και με τους στρατιώτες που ήταν εκεί. Και έξαφνα έπαψαν και οι πυροβολισμοί από πάνω μας από το λόφο.

—*Έπαψε φαίνεται για σήμερα το πανηγύρι*.. είπε ένας απ' τους φαντάρους. *Καλώς να τους δεχθούμε αύριο πρωί-πρωί*.

Τη στιγμή όμως εκείνη τρεις τέσσερις φαντάροι που φάνηκαν να τρέχουν πάνω από το φαράγγι.

—*Βρεεέ*…μας φώναξαν, *τι κάνετε εκεί κάτω!. Φεύγουμε... θα σας πιάσουν οι Τούρκοι*. Κατάπληκτοι κοιταχτήκαμε.. Φεύγουμε !

Ο νεαρός Τανάγρας με στρατιωτική στολή.

Σκαρφαλώσαμε αμέσως επάνω.. ο λόφος ήταν έρημος. Ο αξιωματικός του λόφου δεν θεώρησε απαραίτητο να μας ειδοποιήσει. Στο βάθος φαινόντουσαν προς τη Λάρισα μεταγωγικά και στρατός που έφευγε σαν μαύρη γραμμή. Φορτώθηκα και εγώ το δισάκι μου, πήραμε και δύο μουλάρια που μας είχαν φέρει πληγωμένους και πήραμε το δρόμο της Λάρισας.

Φτάσαμε νύχτα εκεί εξαντλημένοι. Η πεδιάδα μπροστά στη γέφυρα του Πηνειού, όπου γινόταν σκοτωμός ποιος να πρωτοπεράσει, ήταν μαύρη από στρατό, όπλα, κανόνια, μεταγωγικά εν διαλύσει. Ποτέ δεν θα ξεχάσω αυτό το θέαμα. Αληθινή Μεγάλη Παρασκευή[170].. Μέσα στους δρόμους της Λάρισας η επιτάφιοι διασκορπίζονταν εδώ και κει. Παπάδες, γυναικόπαιδα, στρατιώτες. Κατόρθωσα να εύρω το κέντρο που ήταν η αποστολή μας. Ήταν έρημο. Μου είπαν ότι πήγαν στο σιδηροδρομικό σταθμό όπου μετακόμιζαν τους τραυματίες. Επήγα κι εγώ εκεί. Όλος ο σταθμός

ήταν γεμάτος από φορεία τραυματιών και ματωμένους επιδέσμους, βογγητά πληγωμένων, φωνές και κλάματα γυναικόπαιδων.

Ξαναβρήκα τους συντρόφους μου της αποστολής την άλλη μέρα στο Βόλο, να μπαρκάρουν για την Αθήνα με τον αρχηγό τους καθηγητή τους Ιούλιο Γαλβάνη και τον βοηθό του, κατόπιν καθηγητή του Πανεπιστημίου Μελισσηνό[171]. Έβλεπα το θέαμα αυτών με σφιγμένη καρδιά. Τόσοι γιατροί που μπορούσαν να φανούν τόσο χρήσιμοι αυτή τη στιγμή να φεύγουν. Δίπλα μου στεκόταν ο γιατρός Καντάς αποκαταστημένος στη Μασσαλία, που είχε έλθει επίτηδες να βοηθήσει με την αποστολή.

Του είπα την εντύπωση μου. Με ευχαρίστηση τον βρήκα σύμφωνο. Του πρότεινα τότε να μείνουμε και δέχθηκε. Ποιας δε ήταν ο ενθουσιασμός μας όταν είδαμε και την αποστολή του Λυκείου των Ελληνίδων[172], νοσοκόμες και κυρίες μεταξύ των οποίων και την κυρία Κασσαβέτη που είχε έλθει επίτηδες από την Αγγλία και την Ντέμπυ την Ψύχα αποφασισμένες να μείνουν όπως εμείς.

Βόλος. Αι μάχαι του Βελεστίνου. Γαριβαλδινοί

Εν τω μεταξύ έφθασαν οι ειδήσεις ότι ο στρατός με την αρχηγία του Σμολένσκυ είχε οχυρωθεί στο Βελεστίνο[173] όπου ανέμενε τον προελαύνοντα τουρκικό στρατό υπό τον Γερμανό οργανωτή του, τον στρατηγό Λίμαν φον Σάντερς[174], και οι ελπίδες αναχαιτίσεως της προσπελάσεως αναπτερώθηκαν.

Αμίλκα Τσιπριάνι

Συμφωνήσαμε λοιπόν με τον Καντά, εκείνος ως πρεσβύτερος να αναλάβει το νοσοκομείο κι εγώ να μεταβώ στο Βελεστίνο όπου να παρέχω επί τόπου τις υπηρεσίες μου και να αποστέλλω τραυματίες στο νοσοκομείο. Πράγματι αναχώρησα την αμέσως επομένη για το Βελεστίνο με ένα φορητό σάκο ο οποίος περιείχε τα απαραίτητα εργαλεία και φάρμακα των πρώτων βοηθειών. Φτάσαμε εκεί περί το μεσημέρι ενώ ακουγόταν σαν μακρινός ήχος βροντής η φωνή των τηλεβόλων.

Μόλις προσανατολίστηκα οδηγούμενος από μερικούς τραυματιοφορείς που μετακόμιζαν τους πρώτους τραυματίες στον σιδηροδρομικό σταθμό και με έναν Ελβετό γιατρό που είχε έλθει εκ φιλελληνισμού στην Ελλάδα, πήραμε το δρόμο για το λόφο όπου όπως μας είπαν οι τραυματιοφορείς μαχόταν ο λοχαγός Καπετανάκης.

Πηγαίνοντας πήραμε μαζί και έναν ιερέα που με την άγια μετάδοση στα χέρια ερχόταν κι αυτός να μεταδώσει την τελευταία παρηγοριά και άφεση στους ψυχορραγούντες. Λυπάμαι

διότι δεν κράτησα τα ονόματα του Ελβετού φιλέλληνα και του άξιου ιερέα. Τι ωφελεί όμως έπειτα από εξήντα χρόνια[175] που γράφω τη περιγραφή αυτή και οι δύο θα έχουν εγκαταλείψει την εφήμερη αυτή ζωή. Ήδη όμως οι πρώτες σφαίρες άρχισαν να μας χαιρετίζουν με το απαίσιο σφύριγμα τους και τα συχνά τσιφ… τσιφ που έκαναν καθώς χωνόντουσαν μέσα στη γη. Ήταν δε σφαίρες της εποχής εκείνης των τουφεκιών Γκρά. Βαριές μολυβένιες σφαίρες που δεν είχαν τίποτα το κοινό με τις σημερινές «φιλανθρωπικές» - αν μπορούμε να τις ονομάσουμε έτσι τις σφαίρες. Μία απ' αυτές που έπεσε κοντά μου τη φυλάω ακόμα στο γραφείο μου έπειτα από τόσα χρόνια.

Χαρακώματα, μάχη στο Βελεστίνο, 1897

Εν τω μεταξύ φτάσαμε στο λόφο του Καπετανάκη ο οποίος καλυπτόταν από ένα λόφο έπειτα από τον οποίον απλωνόταν ένα άνοιγμα εκατό περίπου μέτρων όπου οι σφαίρες έβρισκαν ελεύθερη δίοδο. Εκεί μια στιγμή κοιταχτήκαμε διστάζοντας. Το πράγμα όντως δεν ήταν διόλου αστείο. Και όσοι βρέθηκαν σε παρόμοιες περιστάσεις θα με εννοήσουν. Το εθνικό φιλότιμο όμως, προπάντων παρουσία και ξένων με έπνιξε. Έσφιξα τα δόντια μου και τράβηξα εμπρός. Από πίσω μου έτρεξε ο παπάς και έπειτα ο Ελβετός και οι τραυματιοφορείς. Ευτυχώς φτάσαμε αβλαβείς στο λόφο όπου μας υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό και με φιλιά από τον ξερακιανό σαν κληματόβεργα γκριζομάλλη λοχαγό.

Οι φαντάροι πρηνηδόν πυροβολούσαν με τα Γκρα τους προβάλλοντας το κεφάλι τους μόνο κατά τον πυροβολισμό. Αλλά και τη στιγμή εκείνη η μοίρα του καθενός έκαμε το έργο της. Έξαφνα ένας ξανθός φανταράκος επτανήσιος για μια στιγμή εκτινάχθηκε τα πόδια του έξυσαν το χώμα και τα χέρια του άφησαν το Γκρα ενώ το πρόσωπο του χωνόταν στο χώμα. Την είχε φάει στο κεφάλι και το αίμα του έβαφε το χορτάρι που είχε ακουμπήσει το κεφάλι του.

Δεν ξεύρω! Αλλά η σκηνή αυτή και το θέαμα του συμπαθητικού στρατιωτάκου με πόνεσε πολύ κι ενώ τον τραβούσαν από τα πόδια και πιστοποιούσα το θάνατό του, πήρα τη θέση του και το όπλο του και έκαμα εγώ τη δουλειά του. Υπήρξα πιο τυχερός από αυτόν αφού γράφω σήμερα. Το βράδυ συγκέντρωσαν τραυματίες και τους επιβίβασαν για το Βόλο. Έπειτα επέστρεψα στο οίκημα του σταθμού όπου είχαν συγκεντρωθεί οι ερυθροχίτωνες Γαριβαλδινοί εθελοντές υπό την αρχηγία του Αμίλκα Τσιπριάνι[176] που είχαν έλθει να πολεμήσουν για την Ελλάδα.

Εκεί γνώρισα και τον Τσιπριάνι τον οποίον αργότερα θα μετακόμιζα πληγωμένο στην μάχη του Δομοκού. Κοιμηθήκαμε όλοι στο σταθμό εκείνο το βράδυ. Την άλλη μέρα πήρα πάλι

το δρόμο για την γραμμή του πυρός χωρίς να μου κάνουν πλέον την ίδια εντύπωση τα σφυρίγματα και τα τσιφ τσαφ των σφαιρών.

Πυροβολαρχία Μήτσα. Σμολένσκης[177]

Πηγαίνοντας συνάντησα ομάδα τραυματιοφορέων που μετέφεραν πληγωμένο τον δικηγόρο Μένανδρο κατόπιν γενικό γραμματέα του δημάρχου Μερκούρη[178] του οποίου και

έδεσα τις πληγές από θραύσματα οβίδας στην πυροβολαρχία του λοχαγού Μήτσα[179]

Ο νεαρός Τανάγρας εθελοντής στον πόλεμο (μάλλον του Δομοκού, 1897).

προς την οποίαν αμέσως κατευθύνθηκα. Και έφθασα σε τραγική αληθινά στιγμή διότι οι Τούρκοι βάλλοντας με πεδινά τηλεβόλα είχαν ταράξει την οδική μας ορειβατική πυροβολαρχία της οποίας τα βλήματα δεν μπορούσαν να τους φτάσουν.

Εκεί γνώρισα και τους ανθυπολοχαγούς του πυροβολικού Πάτροκλο Κουτσομητρόπουλο και Γουβέλη με τους οποίους έκτοτε μας συνέδεσε στενή φιλία. Ατυχώς μόλις την προηγούμενη μέρα είχε μετατεθεί σε άλλη πυροβολαρχία και ο εκεί υπηρετών θείος από την μητέρα μου, λοχαγός Αριστοτέλης Βλαχόπουλος, ήδη στρατηγός εν αποστρατεία και τον οποίον έτσι δεν είδα.

Βασίλισσα Όλγα-Πρίγκηψ Γεώργιος

Το άλλο πρωί στο σταθμό συναντήθηκα με την αείμνηστο βασίλισσα Όλγα[180] η οποία είχε έλθει από το Βόλο με τον γιο της πρίγκιπα Γεώργιο ο οποίος υπηρετούσε στο θωρηκτό Ύδρα που ναυμαχούσε στον Βόλο, όπου μετά από μερικά χρόνια θα υπηρετούσα και εγώ μετά την κατάταξη μου στο Ναυτικό.

Ενημέρωσα τότε την βασίλισσα Όλγα για τον τρόπο μετακομιδής τραυματιών στο νοσοκομείο των Ελληνίδων Βόλου και ο πρίγκιπας Γεώργιος βλέποντας ότι κουβαλούσα μόνος τον ιατρικό σάκο μου είπε να μου δώσει ένα ναύτη για να μου τον μεταφέρει. Πράγματι δε μου απέσπασε τον Βολιώτη ναύτη Παναγιώτη Νόνη ο οποίος με συνόδευε κουβαλώντας το σάκο κατά τις υπόλοιπες μέρες των μαχών του Βελεστίνου και τον οποίον έβλεπα κατόπιν απλό λεμβούχο κάθε φορά που τα πλοία μας επισκέπτονταν το Βόλο και θυμόμαστε τα παλιά.

Ζωηρή μου είχε μείνει στη μνήμη μου η εικόνα του στρατηγού Σμολένσκη[181] μια από αυτές τις μέρες επάνω σε ένα λόφο πελώριο αθλητικό να ξεπερνά σε ύψος όλους του επιτελείου του, να διευθύνει τη μάχη με το τηλεσκόπιο βιδωμένο στα μάτια του.

Οι ημέρες του Βελεστίνου ήταν μετρημένες στο μοιραίο αυτό απερίσκεπτο πόλεμο, ο οποίος έφερε τους Τούρκους στα πρόθυρα της Λαμίας και στον οποίον παρέσυρε το απροετοίμαστο έθνος ο άβουλος τότε πρωθυπουργός Θεόδωρος Δηληγιάννης και οι φωνασκοί των οδών που δημοσίευαν καθημερινά με μεγάλους τίτλους στις εφημερίδες «κηρύξατε τον πόλεμον!» και διαδίδοντας ότι «θα παίρναμε τους Τούρκους με την κλάρα...».

Το Βελεστίνο και ο Βόλος εκκενώθηκαν, ο στρατός υποχώρησε προς τον Δομοκό και το νοσοκομείο μας μεταφέρθηκε στην Αθήνα.

Δομοκός. Γαριβαλδινοί και Τσιπριάνι. Ερυθρός Σταυρός

Στην Αθήνα βρήκα τον αρχηγό μας καθηγητή Γαλβάνη και το επιτελείο του έξω φρενών εναντίον μου και του γιατρού Καντά, γιατί με την επιτυχή παραμονή και των δύο μας στον Βόλο κατορθώθηκε η λειτουργία του νοσοκομείου εκεί.

Έμαθα δε ακόμα ότι έγιναν βίαιες σκηνές μεταξύ αυτού και του τότε προέδρου του Ερυθρού Σταυρού βουλευτή Επτανήσου Γεωργίου Τυπάλδου Κοζάκη[182]. Μάλιστα ο υπαρχηγός του Γαλβάνη, κατόπιν καθηγητής και αυτός, Μελισσηνός είπε ότι παύω πλέον να είμαι υποβοηθός του Γαλβάνη στον Ευαγγελισμό, όπως είχα πετύχει χάρις στη σύσταση της Ιφιγένειας Συγγρού[183], συζύγου του εθνικού ευεργέτη και της ίδιας μεγάλης ευεργέτιδας του ιδρύματος. Ταπεινή εκδίκηση η οποία όμως δεν με συγκίνησε διότι έπρεπε πλέον να δώσω διδακτορικές εξετάσεις.

Γεώργιος Τυπάλδος Κοζάκης

Ο πρόεδρος του Ερυθρού Σταυρού όμως ζήτησε να μας γνωρίσει, εμένα και τον Καντά και επήγα στο αρχοντικό του σπίτι (το οποίο ήταν στη λεωφόρο Αμαλίας απέναντι του βασιλικού κήπου ακριβώς εκεί που η λεωφόρος σχηματίζει μπροστά από την είσοδο του Ζαππείου αμβλεία γωνία), με τα ρούχα της εκστρατείας και την κάσκα που μας είχαν προμηθεύσει οι ελευθεροτέκτονες.

Ο Γεώργιος Τυπάλδος Κοζάκης ευγενική λευκότριχη φυσιογνωμία επτανήσιου αριστοκράτου που αναπαύεται τώρα στο μαρμάρινο μαυσωλείο του, δεξιά της εισόδου του πρώτου νεκροταφείου Αθηνών, είχε συζευχθεί την μεγαλύτερη κόρη του Μιχαήλ Βόδα Σούτσου[184] Ρωξάνη, της οποίας η νεότερη αδελφή, η περίφημη για την καλλονή της Φρόσω Σούτσου[185],

είχε εμπνεύσει σφοδρό έρωτα στον βασιλέα Γεώργιο τον Α' και παρ' ολίγο να γίνει βασίλισσα της Ελλάδας.

Ο Τυπάλδος Κοζάκης τότε μου πρότεινε να συνεχίσω την αποστολή μου πηγαίνοντας αμέσως στο Δομοκό το οποίο αποδέχθηκα και αναχώρησα αμέσως με ιατρική αποστολή που είχε οργανωθεί από την αείμνηστο Κασσαβέτη[186] η οποία μας συνόδευσε και στον Δομοκό.

Αναπαλαιωμένο κτίριο απέναντι από είσοδο του Εθνικού κήπου επί της λεωφόρου Αμαλίας.

Η Αθήνα, η πόλη των τριακοσίων χιλιάδων κατοίκων τότε, ήταν κυριολεκτικώς νεκρωμένη από τις ήττες των στρατιωτών μας και εγώ αποχαιρέτησα για δεύτερη φορά τους γονείς μου στο σπίτι μου επί της οδού Κεραμεικού. Την μητέρα μου – ευλογημένη η ανάμνηση της – που με έβλεπε άφωνη και ακίνητη σαν στήλη άλατος και τον λευκογένη πατέρα μου που μια αριστερή ημιπληγία τον έκανε να σέρνει το πόδι του.

Φύγαμε με την αποστολή λοιπόν της κυρίας Κασσαβέτη[187], ηλικιωμένης κυρίας από τις Ελληνίδες εκείνες που φυλάσσουν στο εξωτερικό[188] μακριά από την πατρίδα πολύτιμα τον ωραίο θρύλο του μεγάλου έπους που δημιούργησε προ της έκπληκτης ανθρωπότητας εις την πάροδο των αιώνων η φυλή της.

Μαρία Κασσαβέτη,
έργο Dante Gabriel, Rossetti

Οι μάχες είχαν αρχίσει με τους προελαύνοντας Τούρκους στο Δομοκό. Από το πυργωμένο μέσα στο Θεσσαλικό κάμπο ύψωμα όπου απλώνεται αμφιθεατρικά η πόλη, το θέαμα απλώνεται επιβλητικά και θα κρατούσε για ώρα την προσοχή αν δεν έφθανε κατά διαλείμματα βοερή η βοή των τηλεβόλων.

Και αμέσως άρχισε η εγκατάσταση σε ένα οίκημα και η μετακόμιση των υλικών που είχαμε μεταφέρει μαζί μας, όταν στο στενό δρομάκι που ξεφορτώναμε πέρασε η κόκκινη μπλούζα ενός Γαριβαλδινού. Ήταν ο Μόκας ο υπασπιστής του Τσιπριάνι με τον οποίο είχαμε γνωριστεί στο Βελεστίνο. Τρέξαμε αμέσως ο ένας στον άλλον. Από αυτόν έμαθα ότι ο Τσιπριάνι με τους ερυθροχίτωνές του παρακολουθώντας τον στρατό μας που υποχωρούσε, είχε οχυρωθεί στη Σκάρμιτσα[189] και αυτός είχε έλθει για εφόδια. Μου πρότεινε να πάω μαζί του και δέχθηκα με προθυμία.

Αφού ειδοποίησα λοιπόν την κυρία Κασσαβέτη, η οποία μιλούσε με πολύ ενθουσιασμό για τον Τσιπριάνι, καβαλήσαμε με τον Μόκα τα μουλάρια των εφοδίων και αρχίσαμε να κατεβαίνουμε την κατηφόρα του Δομοκού προς τη Σκάρμιτσα.

Καταλαβαίνει ο καθένας με τι ανακούφιση βλέπουν οι μαχόμενοι στη πρώτη γραμμή ένα γιατρό να φθάνει κοντά τους.

Όταν έχει με αυτόν τη βεβαιότητα ότι αν φάει καμία σφαίρα ή κανένα κομμάτι οβίδας θα είναι κάποιος να του δώσει τις πρώτες βοήθειες.

Ο Τσιπριάνι με αγκάλιασε και με φίλησε. Ευτυχώς όμως νεκρό δεν είχαν μέχρι στιγμής κανέναν. Μερικά μικροτραύματα μόνο που οι ίδιοι τα είχαν επιδέσει με κουρέλια που είχαν σχίσει από τα πουκάμισα τους. Τα πουκάμισα εννοείται είχαν τουλάχιστον δύο μήνες για να αλλαχθούν.

Τάφος της Μαρίας Κασσαβέτη στο Λονδίνο μαζί με τα ονόματα της μητέρας της Ευφροσύνης και του αδελφού της Αλέξανδρου.

Πέταξα λοιπόν αμέσως τα κουρέλια και τους έδεσα αντισηπτικά με επίδεσμους από το σάκο μου. Άλλοι τραυματιοφορείς που περνούσαν μόλις είδαν τον ερυθρό σταυρό στο μανίκι μου με πληροφόρησαν ότι μακρύτερα ήταν πολλοί τραυματίες και ειδοποίησαν να τρέξω εκεί. Ευτυχώς ένα από τα φανταράκια που με υπηρετούσε σήκωσε το σάκο με τα εφόδια. Επέστρεψα το βράδυ με τραυματίες στο Δομοκό όπου οι ειδήσεις που είχαν καταφθάσει δεν ήταν διόλου ενθαρρυντικές.

Αχ! Αυτός ο κορδοναρούμπαρος[190] όπως ονόμαζε ο λαός τον άβουλο πρωθυπουργό[191] από το ασπρογάλαζο κορδόνι που είχε για κομματικό σήμα του και που οι οπαδοί έφεραν επιδεικτικά στην καμπαρντίνα τους.

Πρωϊ-πρωϊ έφυγαν πάλι για τη γραμμή. Αλλά ο Δομοκός δεν κράτησε πλέον. Ο στρατός είχε αρχίσει νέα υποχώρηση που θα κατέληγε στην ανακωχή της Λαμίας[192]. Πήραμε λοιπόν και εμείς πάλι το δρόμο για την Αθήνα μετακομίζοντας και τον Τσιπριάνι του οποίου τουρκική σφαίρα είχε σπάσει το πόδι στην κνήμη. Ευτυχώς ο Λάμψας και ο Πετρακόπουλος ιδιοκτήτες του ξενοδοχείου Μεγάλη Βρετάνια[193] προσφέρθηκαν αμέσως να τον φιλοξενήσουν και εκεί συμπλήρωσε τη θεραπεία του αν και το τραύμα τον άφησε κουτσό για το υπόλοιπο της ζωής του.

Πήγαινα σχεδόν κάθε μέρα να τον βλέπω και μου έδωσε και εμένα το δίπλωμα συμμετοχής στον πόλεμο της λεγεώνας του. Κρατώ ακόμη κορνιζωμένο το ενθύμιο αυτό και κάθε φορά που ατενίζω τον Γαριβαλδινό και τον φουστανελοφόρο εύζωνο που πλαισιώνουν δεξιά και αριστερά το δίπλωμα, ξαναβλέπω την λεόντεια, αληθινά λεόντεια φυσιογνωμία μέσα στα

μακριά και πυκνά γκρίζα γένια του – του Ιταλού ιδεολόγου. Ας είναι ελαφρό το χώμα που τον σκεπάζει.

Πομπούκης. Αντιδιφθερικός ορός

Με την ανακωχή της Λαμίας ο άσκοπος και παράλογος αυτός πόλεμος τελείωσε. Τουλάχιστον όμως, επειδή ουδέν κακόν αμιγές καλού, είχε ευεργετική επίδραση στους ατέλειωτους αγώνες της μεγαλομάρτυρος Κρήτης που για αιώνες είτε με τους Βενετσιάνους είτε με τους Τούρκους έχυνε αφειδώς το αίμα για να φθάσει τη μεγάλη μέρα της ελευθερίας της. Ο πρίγκηπας Γεώργιος επιβιβάστηκε επίσημα στη Κρήτη[194] και η αυγή της ελευθερίας ανέτειλε τέλος και στο αιματοβαμμένο νησί.

Ξαναβρήκα με ανακούφιση τους δικούς μου οι οποίοι με νόμιζαν πεθαμένο ή αιχμάλωτο και ενώ ο καημένος ο πατέρας μου ετοιμαζόταν με το παράλυτο πόδι του να ταξιδεύσει στη Λαμία για να με ζητήσει αν ήμουνα αιχμάλωτος από τον Τούρκο αρχιστράτηγο Ετέμ πασά[195] προσωπικό φίλο από την προξενική υπηρεσία του στη Τουρκία.

Απογοητευμένος από τα εθνικά ζητήματα άρχισα να ετοιμάζομαι για τις διδακτορικές μου εξετάσεις[196], όταν ο γιατρός Παναγιώτης Παμπούκης[197] ο οποίος είχε ιδρύσει το πρώτο Ελληνικό Λυσσιατρείο με επιχορήγηση του δημοσίου, μου πρότεινε να συνεργαστούμε για την παρασκευή και στην Ελλάδα αντιδιφθερικού ορού σύμφωνα με τις μεθόδους του Ινστιτούτου Παστέρ.

Πράγματι δέχθηκα και έγινε σοβαρή εργασία στο κτήριο του Λυσσιατρείου το οποίον βρισκόταν εκεί που μένει ακόμα το όνομα «στάση Λυσσιατρείου» στην οδό Πατησίων, όπου στο μέρος εκείνο δεν υπήρχε τριγύρω του κανένα άλλο σπίτι.

Γινόντουσαν διαδοχικά εμβολιασμοί του μικροβίου της Διφθερίτιδας σε κουνέλια και όταν τα μικρόβια αποκτούσαν αρκετή δηλητηριώδη δύναμη τα παίρναμε σε σωλήνες ορού. Εκεί πολλαπλασιάζονταν σε σταθερή θερμοκρασία μέσα σε ένα ειδικό θερμοστάτη και μετά από διήθηση ο τότε αρχικτηνίατρος του στρατού Πιλάβιος[198] έκανε ένεση του διηθήματος στις φλέβες αλόγων. Ο ορός που λαμβανόταν κατόπιν από το αίμα των ανοσοποιημένων αυτών αλόγων είχε τις ιδιότητες του αντιδιφθερικού ορού.

Ατυχώς το κράτος δεν υποστήριξε την προσπάθεια αυτή εξ αιτίας ίσως της μικρής ζήτησης του ορού και το έργο εγκαταλήφθηκε περιοριζόμενο μονάχα στον αντιλυσσικό εμβολιασμό.

Εν τω μεταξύ παρουσιάστηκα στις εξετάσεις μου με το σύντροφο μου Μαλουκάτο διότι τότε εξετάζονταν σε μία ημέρα οι υποψήφιοι ανά δύο. Οι εξετάσεις δημόσιες τότε από εξήντα καθηγητές γινόντουσαν στην ΒΑ αίθουσα του Πανεπιστημίου από τους καθηγητές Ρήγα Νικολαΐδη[199] Βάφα, Καραμήτσο[200], Μαγγίνα και πήραμε και οι δύο το πτυχίο του ιατρού με βαθμό Άριστα.

Φυλάσσω ακόμα κορνιζωμένο στο γραφείο μου το σημαντικό για κάθε επιστήμονα αυτό ενθύμιο. Είναι τετραπλάσιο το μέγεθος από τα σήμερα χορηγούμενα μικρά διπλώματα και αναφέρει το όνομα του τότε κοσμήτορα καθηγητού Βάφα και ανακηρύσσει πομπωδώς τον εξετασθένα διδάκτορα παθολογίας, χειρουργικής και μαιευτικής αν και η διδασκαλία τους δεν είχε την τελειότητα και την ενδελέχεια της σημερινής οκταετούς διδασκαλίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ & ΣΧΟΛΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

[1] Η σιλουέτα του Τανάγρα που εμφανίζεται στο εξώφυλλο του βιβλίου περιέχεται στα αρχεία της αυτοβιογραφίας του.

[2] Η ιστοσελίδα του ιδρύματος: http://www.parapsychology.org/

[3] Το βιβλίο το συνοδεύει επιστολή του Τανάγρα που γράφει στα Γαλλικά: «*A la fondatrice du Parapschology foundation M[e] Eileen Garrett marque d' estime pour son oeuvre digne d' imitation. Admiral A. Tanagras. 1959*»: «*Προς την ιδρύτρια του Ιδρύματος Παραψυχολογίας κυρία Είλήν Γκάρετ με εκτίμηση για το αξιόλογο έργο της που είναι άξιο μίμησης. Ναύαρχος Α. Τανάγρας. 1959*».

[4] Σχετικά με τη συνεργασία του Τανάγρα και Oesterreich έδωσα διαλέξεις στην Αγγλία και Γερμανία όπως π.χ. το 2001 στο τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Tübingen και το 2002 στο συνέδριο της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

http://www.igpp.de/common/doc/report_2003_1.pdf.

[5] http://www.pflyceum.org/186.html

[6] Αναφερόμενες στο ψυχοκινητικό μέντιουμ του Τανάγρα με το ψευδώνυμο «Κλειώ».

[7] http://www.spr.ac.uk/main/page/jspr-abstracts-2009.

[8] Τμήμα σημείωσης του Τανάγρα σε κιτρινισμένη και θρυμματισμένη από την πολυκαιρία σελίδα με τίτλο «Η ζωή ενός διαβάτη».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ: 1875-1892

Πρώτες αναμνήσεις από τα Χανιά της Κρήτης

[9] Το πραγματικό έτος γέννησης του Τανάγρα πιθανόν να ήταν δύο-τρία χρόνια νωρίτερα από το συνήθως εμφανιζόμενο ως 1877, δηλαδή το 1875. Αυτό συμπεραίνεται από διάφορες ανεξάρτητες αναφορές στο διαδίκτυο. Π.χ. ο Δημήτρης Π. Ταγκόπουλος (1867-1926), φοίτησε και εκείνος στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και αναφέρεται στη βιογραφία του ότι αποφοίτησε το 1890 δηλαδή σε ηλικία 23 ετών που είναι λογική ηλικία για Πανεπιστημιακές σπουδές ιατρικής τεσσάρων-πέντε ετών της εποχής εκείνης ή ακόμα και της σημερινής. Επίσης αναφέρεται αλλού στο διαδίκτυο ότι ο καρδιολόγος Ευάγγελος Αβαριτσιώτης γεννήθηκε το 1895 και αποφοίτησε από την Ιατρική Αθηνών με άριστα το 1917, δηλαδή στα 22 του. Ο Τανάγρας αποφοίτησε το 1897, επτά χρόνια μετά από τον Ταγκόπουλο, όπως συμπεραίνεται βάσει όλων των πηγών, π.χ. του πολεμικού ναυτικού (την 7 Απριλίου 1898 κατατάχθηκε στο Π. Ναυτικό ως Πολιτικός Ιατρός) αλλά και από τις σημειώσεις του στη βιογραφία του. Λογικά θα έπρεπε να ήταν επτά χρόνια μικρότερος από

τον Ταγκόπουλο, δηλαδή να είχε γεννηθεί το 1874, ή έστω και το 1875 αν και ο ίδιος αποφοίτησε από την ίδια σχολή με άριστα. Διαφορετικά θα πρέπει να είχε μπει στο Πανεπιστήμιο σε ηλικία 15-16 ετών, δηλαδή το 1892 ώστε να είχε περατώσει σπουδές ήδη από το 1897 τεσσάρων-πέντε χρόνων. Είναι ενδιαφέρον ότι στο Flash cards της «livepedia» αλλά και στο getcited (http://www.getcited.org/pub/101239904) στο διαδίκτυο η ημερομηνία μεν της γέννησης του εμφανίζεται η 20 Μαΐου 1875 και συγχρόνως η ημερομηνία του θανάτου του ως η 3^{η} Φεβρουαρίου 1971. Στα αρχεία του πολεμικού ναυτικού εμφανίζεται η ημερομηνία θανάτου του ως η 2/2/1971. Μοιάζει λοιπόν η πιο πιθανή ημερομηνία γέννησης του να είναι η 20^{η} Μαΐου 1875 και αυτή του θανάτου του η 2^{α} Φεβρουαρίου 1971, έχοντας συμπληρώσει 95 χρόνια, 8 μήνες και 12 ημέρες συναρπαστικής ζωής.

[10] Την φράση αυτή ο Τανάγρας την είχε διαγράψει με παχύ μολύβι, ώστε να την κάνει δυσανάγνωστη. Πιθανόν να μην επιθυμούσε να δηλώνει σαν τόπο γεννήσεως τον Πειραιά. Ίσως να μην ήταν σίγουρος;

[11] Θεωρώντας σαν πιθανό έτος γεννήσεως του Τανάγρα το 1875, θα πρέπει να παρέμεινε με τους γονείς του στα Χανιά έως το 1880. Έως τότε υπήρξε μια περίοδος αναταραχών στη Κρήτη. Τον Ιανουάριο του 1851, η πρωτεύουσα της Κρήτης μεταφέρθηκε από το Ηράκλειο στα Χανιά, για πολιτικούς και στρατιωτικούς λόγους. Με την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων (1856) ο σουλτάνος υποχρεώθηκε να παραχωρήσει το Χάττι Χουμαγιούν (Λαμπρά Γραφή), με το οποίο δίνονταν σημαντικά προνόμια στους χριστιανούς υπηκόους του: ανεξιθρησκία, προσωπική ελευθερία, εξασφάλιση ιδιοκτησίας και της τιμής. Τον Οκτώβριο του 1978 υπεγράφη η σύμβαση της Χαλέπας, που ήταν ο νέος πολιτικός Οργανισμός της Κρήτης, με ουσιώδη προνόμια: ο γενικός διοικητής μπορούσε να ήταν και χριστιανός, ήταν η δυνατή πλειοψηφία των χριστιανών στη γενική συνέλευση (49 χριστιανοί-31 μουσουλμάνοι), ιδρύθηκε η Κρητική Χωροφυλακή, αναγνωρίστηκε η ελληνική γλώσσα ως γλώσσα των δικαστηρίων, χορηγήθηκε γενική αμνηστία και φορολογικές απαλλαγές, ιδρύθηκαν φιλολογικοί σύλλογοι και εκδόθηκαν εφημερίδες. Στις 2 Ιανουαρίου 1879 ορίστηκε γενικός διοικητής Κρήτης ο Ιωάννης Φωτιάδης, τέως πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα. Δραστήριος και οργανωτικός, προώθησε τη λύση πολλών προβλημάτων, όπως του τελωνειακού και του βακουφικού, υποστήριξε την παιδεία και οργάνωσε την εσωτερική διοίκηση. Το 1881 έγινε η πρώτη γενική στατιστική της νήσου Κρήτης και εκδόθηκε η πρώτη κρητική εφημερίδα στα Χανιά, με τίτλο Τα 'πτερα. (http://www.hellenicparliament.gr/Vouli_crete/oth4.htm)

[12] Ο πατέρας του ήταν διορισμένος στην Ελληνική Πρεσβεία.

[13] Άποψη από διώροφα σπίτια του 19^{ου} αιώνα στη Σούδα. (http://www.haniotika-nea.gr/apo-ton-othomaniko-nafstathmo-459/)

Σχολικά χρόνια. Αμερικανικόν σχολείον Χίλλ, Αέρηδες

[14] Η αρχαία αγορά της Αθήνας είναι ο ανοικτός χώρος που βρίσκεται εγγύτατα και βορειοδυτικά της Ακρόπολης. Οι πρώτες ανασκαφές του χώρου της αρχαίας αγοράς ξεκίνησαν τον 19ο αιώνα από την Αρχαιολογική Εταιρία και από Γερμανούς αρχαιολόγους. Η συστηματική όμως ανασκαφική αρχαιολογική έρευνα ξεκίνησε από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών το 1931 μέχρι το 1941, (α΄ περίοδος), από το 1946 μέχρι το 1960, (β΄ περίοδος), το 1969 (γ΄ περίοδος) και από το 1980 που συνεχίζει μέχρι σήμερα. (Βικιπαίδεια).

[15] Ή και «πύργος των Ανέμων». Κτίριο που βρίσκεται στους βόρειους πρόποδες της Ακρόπολης, στο χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς. Κτίσθηκε από τον αστρονόμο Ανδρόνικο από την Κύρρο της Μακεδονίας στο πρώτο μισό του 1ου αιώνα π.Χ. Στο πάνω μέρος κάθε πλευράς εικονίζονται ανάγλυφα οι άνεμοι με τα σύμβολά τους και τα ονόματά τους χαραγμένα. Εξωτερικά υπήρχαν ηλιακά ρολόγια, ενώ εσωτερικά λειτουργούσε υδραυλικό ρολόι.

[16] Το 1957 είναι η χρονιά που ο Τανάγρας ξεκίνησε να γράφει τα απομνημονεύματα του.

Ο κόρος μέγας εχθρός και μέγας φίλος

[17] Χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του Τανάγρα ήταν η ιδιαίτερη φροντίδα στην εμφάνιση του. Αν λάβουμε υπόψη το χαμηλό του ύψος, τη λεπτή κατασκευή του και την αναφορά που κάνει στις Ταναγραίες κόρες μέσα στα απομνημονεύματα του για την κομψότητα τους, μπορεί να θεωρηθεί ότι η επιλογή του ονόματος του σε «Τανάγρα» είχε επηρεαστεί από αυτές. Οι Ταναγραίες κόρες είναι περίφημα αρχαία Ελληνικά έργα πλαστικής τέχνης από τερακότα. Παρουσιάζουν ως επί το πλείστο ευγενείς κυρίες πρότυπα ιδανικής ομορφιάς και μόδας της εποχής τους. Η ενδυμασία είναι πολυτελής και περίτεχνα διπλωμένη.

Εκπαιδευτικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα

[18] Πιθανώς να εννοεί το «Φετιχιέ Τζαμί» που ευρίσκεται επί των οδών Πανός και Πελοπίδα κοντά στο Ρολόι του Κυρρήστου και φέρει και τα ονόματα «Τζαμί του Πορθητή» ή «Τζαμί του Σταροπάζαρου». Ανηγέρθη στην Αθήνα το 1458 προκειμένου να αποδοθούν τιμές στην άφιξη του Μωάμεθ του Πορθητή στην πόλη. Το Φετιχιέ Τζαμί αποτέλεσε το πρώτο μουσουλμανικό τέμενος που οικοδομήθηκε στην Αθήνα, αφότου κατελήφθη η πόλη από τους Τούρκους, αλλά και το μεγαλύτερο συνάμα σε έκταση. Κατά τον Δημήτριο Καμπούρογλου, το Φετιχιέ Τζαμί ήταν εκκλησία που μετασκευάστηκε σε Τζαμί. Στα χρόνια (1687-1688) το τζαμί μετετράπη σε εκκλησία καθολική του Αγίου Διονυσίου. Και σ΄ αυτήν μάλιστα θριαμβευτικά εορτάστηκε η κατάληψη της πόλης από τον Μοροζίνι το 1687. Στα 1824 και αφότου είχε απελευθερωθεί η Αθήνα το τζαμί αποτέλεσε αλληλοδιδακτικό σχολείο της φιλόμουσου εταιρείας. Ο μιναρές του τζαμιού κατεστράφη περίπου στα χρόνια της επανάστασης. Αφότου απελευθερώθηκε η Ελλάδα από τους Τούρκους, το τζαμί πέρασε στην διαχείριση του στρατού και χρησιμοποιήθηκε ως στρατώνας, στρατιωτική φυλακή, στρατιωτικός

φούρνος, αποθήκη σίτου, αλλά και ως χώρος φύλαξης αρχαιοτήτων. Τώρα το Φετιχιέ τζαμί υπάγεται στην αρχαιολογική υπηρεσία.

http://synnefaoneira.blogspot.gr/2013/06/blog-post_26.html.

[19] Ο Δημήτριος Καμπούρογλου (1852-1942) ήταν ιστοριοδίφης, λογοτέχνης, ποιητής και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Γεννήθηκε στην Αθήνα και ήταν γιος του Γρηγορίου Καμπούρογλου, ιδρυτή της Εθνικής σκηνής, και της λογίας Μαριάννας Σωτηριανού - Γέροντα, κόρης του Άγγελου Γέροντα. Βαφτίστηκε από τον αυλάρχη του Όθωνα, Π. Νοταρά. Σπούδασε νομικά στο πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1877 αναγορεύτηκε διδάκτωρ. (Βικιπαίδεια).

[20] Η συνοικία του Ψυρρή βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας. Η περιοχή οριοθετείται από τις οδούς Ευριπίδου, Γερανίου, Σοφοκλέους, Αθηνάς, Ερμού, Πειραιώς & Αγίων Ασωμάτων. Πρώτη φορά το Ψυρρή αναφέρεται στο βιβλίο του Γάλλου ιατρού Σπον με τίτλο «Ταξίδι σε Ιταλία, Δαλματία, Ελλάδα και Ανατολή» το 1678, στο οποίο παρουσιάζεται ως ένα από τα οκτώ πλατώματα της Αθήνας. Η ετυμολογία της ονομασίας της συνοικίας δεν έχει απόλυτα εξακριβωθεί. Πιθανότατα η λέξη Ψυρρή(ς) σημαίνει Ψαριανός και προέρχεται από τις παλαιότερες ονομασίες της νήσου των Ψαρών. Η πλατεία του Ψυρρή λέγεται πλατεία Ηρώων από τα ονόματα των οδών που καταλήγουν σ΄ αυτή. Στη παλιά Αθήνα, προπολεμικά, η ονομασία αυτή αποδίδονταν ιδιαίτερα σκωπτικά για τους "ήρωες", τους κουτσαβάκηδες, της εποχής, που συγκεντρώνονταν σ΄ αυτή.

[21] Εργολαβία: Κατά την δημώδη φρασεολογία η λέξη σήμαινε την ενασχόληση με ερωτικές πράξεις.

Το πρώτο φιλολογικό δοκίμιο

[22] Την 6η Φλεβάρη του 1834 με διάταγμα για τη Δημοτική Εκπαίδευση, έγινε το δημοτικό τετρατάξιο, το σχολαρχείο τριτάξιο και το γυμνάσιο τετρατάξιο. Σύνολο 11 χρόνια εκπαίδευσης. Από το 1888 όμως στο τετραετές δημοτικό σχολείο προστέθηκαν και δύο ανώτερες τάξεις που αντιστοιχούσαν στις δύο πρώτες τάξεις του "Ελληνικού Σχολείου" του λεγόμενου Σχολαρχείου και το δημοτικό έγινε εξαετές.

(http://www.hellasontheweb.org/2009-05-25-15-24-30/2010-06-01-19-30-24/1293-2011-04-20-16-01-10)

[23] Δεν θυμάται την οδό και τον αριθμό ο Τανάγρας και αφήνει κενό στο σημείο αυτό. Η σχολή Χιλλ λειτουργεί στη συμβολή των οδών Ν. Νικοδήμου και Θουκυδίδου 9 από το 1833 αδιάκοπα έως και σήμερα. Είναι ένα ελληνικό, ιδιωτικό σχολείο που αποτελείται από Νηπιαγωγείο και Δημοτικό.

(http://www.hill.gr/article.php?id=9).

[24] Ο Γεώργιος Μπουκουβάλας γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1864 και πέθανε το 1908 στο Κάϊρο. Διετέλεσε εκπαιδευτικός, διευθυντής της Αμπέτειου σχολής του Καΐρου. Μετέφρασε

και σχολίασε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Κόρη του ήταν η μουσικολόγος και συγγραφέας Ιωάννα Μπουκουβάλα-Αναγνώστου, ιδρύτρια της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς. Στο περιστατικό που περιγράφει ο Τανάγρας στα δύο πρώτα χρόνια του στο Σχολαρχείο σε ηλικία 10-12 χρόνων, πρέπει ο Μπουκουβάλας να ήταν 21-22 χρόνων, αν θεωρηθεί ότι ο Τανάγρας γεννήθηκε το 1875, μπήκε 6 χρόνων στο τετρατάξιο Δημοτικό και έκανε 2 χρόνια στο Σχολαρχείο. Πράγματι αυτό είναι δυνατό και ηλικιακά γιατί ο Γιάννης Γρυπάρης, όπως φαίνεται στο διαδίκτυο, που γεννήθηκε το 1871 στη Σίφνο υπηρέτησε ως Σχολάρχης από το 1893 δηλαδή ξεκίνησε να διδάσκει σε ηλικία 22 ετών.

(www.elia.org.gr/EntryImages/1/ΓΡΥΠΑΡΗΣ,%20ΙΩΑΝΝΗΣ.rtf) & http://www.iaen.gr/ta_programmata_tis_mesis_ekpaidefsis__1833_1929___t__a__-b-28*0.html

[25] Ο Φιόντορ Μιχάηλοβιτς Ντοστογιέφσκι (*Фёдор Михайлович Достоевский*,1821-1881) ήταν Ρώσος συγγραφέας, κορυφαία μορφή της παγκόσμιας λογοτεχνίας. (Βικιπαίδεια).

[26] Ο Μολιέρος (Molière–Jean-Baptiste Poquelin, 1622- 1673) ήταν Γάλλος θεατρικός συγγραφέας, διευθυντής θεάτρου και ηθοποιός. Οι Γάλλοι τον θεωρούν ως τον καλύτερο κλασσικό ποιητή τους, ενώ για πολλούς είναι και ο καλύτερος Γάλλος λογοτέχνης. (Βικιπαίδεια).

[27] Ο Κάρολος Ροβέρτος Δαρβίνος (Charles Robert Darwin) (1809-1882) ήταν Άγγλος φυσιοδίφης και γεωλόγος[1], ο οποίος έμεινε στην ιστορία ως ο θεμελιωτής της θεωρίας της εξέλιξης. (Βικιπαίδεια).

[28] Ο Αλφρέ ντε Μυσσέ (Alfred Louis Charles de Musset-Pathay, 1810-1857) ήταν Γάλλος ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και μυθιστοριογράφος. (Βικιπαίδεια).

[29] Ο Αλέξανδρος Δουμάς (Alexandre Dumas) ο πρεσβύτερος (1802-1870) ήταν Γάλλος συγγραφέας, γνωστός κυρίως από τα ιστορικά του μυθιστορήματα τα οποία τον κατέστησαν έναν από τους πιο πολυδιαβασμένους Γάλλους συγγραφείς στον κόσμο. (Βικιπαίδεια).

[30] Εννοεί την Σλαβική Μακεδονία των Σκοπίων. Την εποχή που αναφέρεται ο Τανάγρας 1885-1887, η περιοχή της οποίας πρωτεύουσα ήταν τα Σκόπια ονομαζόταν Μακεδονία (έως τα 1912-13, Βικιπαίδεια).

Η Αυλώνα της Αλβανίας. Ιταλική σχολή

[31] Ο Αυλώνας (*Vlorë*) είναι η δεύτερη μεγαλύτερη παραλιακή πόλη της Αλβανίας, μετά το Δυρράχιο. Ιδρύθηκε ως αρχαία ελληνική αποικία τον 6ο αιώνα π.Χ. με το όνομα Αυλών. Κατοικούμενη έκτοτε για 26 περίπου αιώνες, η πόλη του Αυλώνα είναι σήμερα το πλέον σημαντικό οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της Νότιας Αλβανίας.

[32] Ο Άγγελος Τανάγρας αναπολεί το παρελθόν καθώς βρίσκεται κοντά στην ηλικία των 80 (ή 83) χρόνων. Αναφέρεται στις δεκαοχτούρες και αργότερα στη παράγραφο «Οι Βουλγαρικές Μέθοδοι».

[33] Το τότε αναφέρεται στο έτος 1957.

[34] Ο Χρηστάκης Ζωγράφος (1820-1896) ήταν μέγας ευεργέτης του Έθνους. Καταγόταν από το Κεστοράτι της Βορείου Ηπείρου. Αποφοίτησε από την Ζωσιμαία σχολή Ιωαννίνων. Εργαζόταν στην Κωνσταντινούπολη και στο Παρίσι ως τραπεζίτης. Γρήγορα κατάφερε να επιτύχει επαγγελματικά και να αγοράσει μεγάλες αγροτικές εκτάσεις (τσιφλίκια) στους νομούς Τρικάλων και Καρδίτσας. Στήριξε ιδιαίτερα την ελληνική παιδεία με τη χρηματοδότηση και ίδρυση σχολείων (*Ζωγράφεια* διδασκαλεία). Συνέβαλε στην ίδρυση σχολείων αρρένων και θηλέων στην πατρίδα του στο Κεστοράτι, και στο Αργυρόκαστρο. Οι γενναίες δωρεές που προσέφερε σε κάθε τομέα των γραμμάτων και των επιστημών, συνέβαλαν αποφασιστικά στη μόρφωση των υπό οθωμανικό ζυγό κυρίως ελληνικών πληθυσμών. Το Ζωγράφειο Λύκειο στην Κωνσταντινούπολη πήρε το όνομά του, λόγω αστρονομικού ποσού που πρόσφερε για την ανέγερσή του. Είχε τέσσερα παιδιά, τον Γεώργιο Χρηστάκη - Ζωγράφο, την Μαρία Ζωγράφου, σύζυγο του Κωνσταντίνου Καραπάνου, την Σοφία, σύζυγο Αλέξανδρου Ρώμα, και την Θεανώ Ζωγράφου, σύζυγο του Λεωνίδα Δεληγεώργη. (Βικιπαίδεια).

[35] Ο Κωνσταντίνος Δαβάκης γεννήθηκε στα Κεχριάνικα του νομού Λακωνίας το 1897. Έδειξε από μικρός έφεση στα πολεμικά πράγματα και με το που ενηλικιώθηκε σπούδασε στην Σχολή Ευελπίδων από την οποία και αποφοίτησε το 1916. Συνέχισε τις σπουδές του στην Ανώτατη Σχολή Πολέμου στην Αθήνα και αργότερα στην γαλλική Σχολή Αρμάτων στο Παρίσι. Μετά την έξωση του Κωνσταντίνου και την είσοδο της Ελλάδας στον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο έλαβε ενεργό μέρος στις συγκρούσεις εναντίον των Βουλγάρων στο Σκρα και την Δοϊράνη. Με την λήξη του πολέμου προβιβάστηκε σε λοχαγό επ' ανδραγαθία. Συμμετείχε στην Μικρασιατική Εκστρατεία όπου και τιμήθηκε με το Χρυσό Αριστείο Ανδρείας διακρινόμενος το 1921 στις μάχες που δόθηκαν στα υψώματα του Αλπανός. Μετά την ήττα παρέμεινε στον ελληνικό στρατό μέχρι την αποστράτευση του το 1937 για λόγους υγείας. Τον Αύγουστο του 1940 όταν η ιταλική επιθετικότητα στο Αιγαίο καθιστούσε φανερή την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε μερική επιστράτευση και ο Δαβάκης ανέλαβε την διοίκηση του 51^{ου} Συντάγματος Πεζικού στην Πίνδο. Η 28η Οκτωβρίου τον βρήκε στο μέτωπο να αντιμάχεται με τους Ιταλούς αντιμετωπίζοντας την 3η μεραρχία αλπινιστών Τζούλια. Οι Ιταλοί οπισθοχώρησαν και μάλιστα αυτή θεωρείται η πρώτη ήττα του άξονα. Ωστόσο ο Δαβάκης πλήρωσε το τίμημα με έναν σοβαρό τραυματισμό ο οποίος εν πολλοίς στάθηκε η αιτία του θανάτου του.

(http://odosell.blogspot.gr/2010/11/blog-post_383.html)

[36] Σήμερα συναντάμε το άγαλμα του Κωνσταντίνου Δαβάκη στην κεντρική πλατεία της Καλλιθέας Αττικής από τον οποίο και πήρε το όνομα της όπως επίσης και η παράπλευρη οδός. Πρόκειται για ένα άγαλμα σχετικά μεγάλων διαστάσεων στημένο πάνω σε ένα μαρμάρινο βάθρο. Το άγαλμα απεικονίζει τον Κωνσταντίνο Δαβάκη με την στολή του Συνταγματάρχη του ελληνικού στρατού να έχει προτεταμένο το δεξί του χέρι σε μια κίνηση η οποία υποδηλώνει επίθεση ή κάποια άλλη στρατιωτική εντολή. Πρόκειται για μια δημιουργία του γλύπτη Αχιλλέα Απέργη (1909-1986). Αντίγραφο του υπάρχει στην Καστοριά. (http://odosell.blogspot.gr/2010/11/blog-post_383.html). Το άγαλμα δεν τοποθετήθηκε

βέβαια στο πεδίο του Άρεως όπως περίμενε ο Τανάγρας, αλλά στη διασταύρωση των οδών Ελευθερίου Βενιζέλου & Δαβάκη στην Καλλιθέα το έτος 1953, κάτι που προφανώς δεν γνώριζε ο Τανάγρας όταν έγραφε την αυτοβιογραφία του το 1957-58. (Από τα αρχεία του Δήμου Καλλιθέας & http://www.esperos.com/?page_id=1089).

[37] Ιταλός στρατηγός, πολιτικός και πατριώτης ο Giuseppe Garibaldi (1807–1882). Συγκρότησε το 1862 το εθελοντικό στρατιωτικό σώμα λεγόμενο άλλοτε Φάλαγγα Γαριβαλδινών άλλοτε Τάγμα Γαριβαλδινών ή Σώμα Γαριβαλδινών. Καταστατική αρχή του εθελοντικού αυτού σώματος ήταν να σπεύδουν και να μάχονται στο πλευρό των υπέρ της ελευθερίας πολεμούντων. Έτσι κατά καιρούς τμήματα αυτού του σώματος πολέμησαν υπό τον Γαριβάλδη και τους απογόνους του στον πόλεμο κατά της Αυστρίας το 1866, κατά της Ρώμης το 1867 και στο Γαλλογερμανικό πόλεμο του 1870.

[38] Ο Oreste Baratieri (αρχικά ονομαζόταν Oreste Baratter, 1841–1901) ήταν Ιταλός στρατηγός αρχηγός του Ιταλικού στρατού και κυβερνήτης της Ερυθραίας. Νικήθηκε κατά τον πρώτο πόλεμο μεταξύ Ιταλίας και Αιθιοπίας στη μάχη της Adowa. Ξεκίνησε την καριέρα του σαν εθελοντής στην ομάδα των ερυθροχιτώνων του Giuseppe Garibaldi από το 1860 έως το 1861, που ονομαζόντουσαν έτσι από τα κόκκινα πουκάμισα που φορούσαν.

Ο υπέροχος Χρηστάκης Ζωγράφος. Μία ωραία ζωή & ένας ωραίος θάνατος

[39] Ο αρχιτέκτονας Λύσανδρος Καυταντζόγλου (Θεσσαλονίκη 1811-1885) λάτρης της αρχαίας ελληνικής τέχνης, προσκολλημένος στο ρομαντικό κλασικισμό και ευαίσθητος απέναντι στη βυζαντινή αρχιτεκτονική, κόσμησε με λαμπρά έργα του την ελληνική πρωτεύουσα, όπως το κτίριο του Πολυτεχνείου, το ναό του Αγίου Κωνσταντίνου Ομονοίας, την Αγία Ειρήνη, το κτίριο του Οφθαλμιατρείου, τον Άγιο Διονύσιο Καθολικών, τον Άγιο Ανδρέα Πατρών, τον ελληνικό ναό της Μασσαλίας.

(http://thehistoryofgreece.blogspot.gr/2012/01/blog-post.html)

[40] Ο ένας αδελφός του Λύσανδρου είναι ο διπλωμάτης Λυσίμαχος Λ. Καυταντζόγλου (1870-1932) απόφοιτος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και ο δεύτερος αδελφός είναι ο νομικός του Πανεπιστημίου Αθηνών και πολιτικός Ιωάννης Καυταντζόγλου.

(http://www.deanphil.uoa.gr/klhrodotimata/kaytantzogleio-brabeio.html)

Η ζωή της Αλβανικής Αυλώνας

[41] Ο Γκιέρκι Καστριότι (Gjergj Kastrioti Skënderbeu, 1405-1468), γνωστός και ως Γεώργιος Καστριώτης και Σκεντέρμπεης, ήταν Αλβανός άρχοντας και στρατιωτικός. Είναι ο εθνικός ήρωας της Αλβανίας.

[42] Η Ιλλυρία (από την Αρχαία Ελληνική *Ιλλυρία* ή *Ιλλυρίς*, *Illyria*) ήταν, κατά την κλασσική αρχαιότητα, μια περιοχή στο δυτικό μέρος της σημερινής βαλκανικής χερσονήσου, η οποία κατοικούνταν από τις φυλές των Ιλλυριών, οι οποίοι μιλούσαν τις Ιλλυρικές διαλέκτους. Ο προσδιορισμός των ορίων της αρχαίας Ιλλυρίας είναι δύσκολος για τους ιστορικούς καθώς,

πριν τη ρωμαϊκή κατάκτηση, ποτέ δεν είχαν ενοποιηθεί όλοι οι Ιλλυριοί σε ένα βασίλειο. Σήμερα, η περιοχή αυτή ανήκει στα κράτη Ελλάδα, Αλβανία, Κόσοβο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Μαυροβούνιο, Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη και Σερβία.

[43] Γκέγκας ή *Γκέγκης*, καθώς και *Γκέκας* ή *Γκέκης* ονομάζεται αυτός που ανήκει στην αλβανική φυλή των Γκέγκηδων, που είναι εγκατεστημένοι στα βόρεια της Αλβανίας κοντά στα σύνορα με την άλλοτε Γιουγκοσλαβία. Γενικότερα οι Γκέγκηδες διακρίνονται από τις άλλες αλβανικές φυλές, όπως είναι οι Τόσκηδες, Λιάπηδες, Τσάμηδες κ.λπ. και ανθρωπολογικά, πολύ δε περισσότερο από τα έθιμά τους και το γλωσσικό ιδίωμά τους. Είναι γενικά μεγαλόσωμοι, ξανθοί, γαλανομάτες. Ως προς τη θρησκεία τους, επί το πλείστο είναι μουσουλμάνοι και σ 'ένα πολύ μεγάλο ποσοστό χριστιανοί καθολικοί, πλην όμως με πολύ χαμηλή θρησκευτική συνείδηση μεταξύ των δογμάτων. (Βικιπαίδεια).

Ξανά στην Αθήνα

[44] Πρόκειται για το ονομαζόμενο Γεννάδιο Γυμνάσιο για το οποίο αφιερώνει ειδική παράγραφο πιο κάτω. Θα πρέπει να ήταν τότε 13 χρόνων, το 1888. Αν πήγε στο τετρατάξιο δημοτικό 6 χρόνων, και στο τριτάξιο Σχολαρχείο.

[45] Ο Λυκάονας ήταν γιος του Πριάμου και της Λαοθόης, αδελφός του Πολυδώρου. Στον Τρωικό Πόλεμο, ο Λυκάων αιχμαλωτίσθηκε από τον Αχιλλέα καθώς έκοβε κλαδιά στο περιβόλι του Πριάμου. Ο Αχιλλέας τον πούλησε ως δούλο στον Εύνεο ή Ευναίο από τη Λήμνο, αλλά ο Ηετίων ο Ίμβριος τον εξαγόρασε και τον βοήθησε να επιστρέψει κρυφά στην Τροία. Μόλις 12 μέρες αργότερα όμως αντιμετώπισε τον Αχιλλέα στη μάχη, κατά την οργή του μετά τον θάνατο του Πατρόκλου. Ο Λυκάων έπιασε τα γόνατα του οργισμένου Αχιλλέως και τον ικέτευσε για έλεος στη μνήμη της ευγενικής φύσεως του Πατρόκλου, είτε με αντάλλαγμα λύτρα. Ωστόσο, κανένα επιχείρημα δεν μετέπεισε τον Αχιλλέα, που έσφαξε τον Λυκάονα χωρίς έλεος (*Ιλιάδα* Φ 35-155). (Βικιπαίδεια: Τρωικός πόλεμος).

[46] Από ότι φαίνεται στο διαδίκτυο, πρόκειται για τη τραγωδία του Σοφοκλή με τον τίτλο «Αίας μαστιγοφόρος» και όχι του Ευριπίδη όπως λανθασμένα θυμάται ο Τανάγρας.

[47] Ο Ροβήρος ο Κατακτητής (Robur-le-Conquérant) είναι ένα μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας του Ιούλιου Βερν, που εκδόθηκε το 1886. Έχει μία συνέχεια, *Ο Άρχοντας του Κόσμου* (ή *Κοσμοκράτωρ*), που εκδόθηκε το 1904.

[48] Ο σωστός τίτλος του βιβλίου αυτού του Γάλλου συγγραφέα Ιουλίου Βερν είναι «20.000 λεύγες κάτω από τη θάλασσα» (*Vingt Mille Lieues sous les mers*), κλασικό μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας το οποίο εκδόθηκε το 1869. Στο έργο του αυτό, ο εφευρετικός Ιούλιος Βερν περιγράφοντας το ταξίδι του καθηγητή Αρονάξ μέσα στο υποβρύχιο του πλοιάρχου Νέμο «Ναυτίλο», προφητεύει την εφεύρεση του υποβρυχίου, δίνοντας μαγικές περιγραφές του κόσμου των θαλασσινών βυθών. (Βικιπαίδεια).

Μοναστήρι Μακεδονίας

[49] Τα Μπίτολα ή Μοναστήρι (τουρκικά: Manastır, αλβανικά: Manastiri) είναι πόλη της νοτιοδυτικής ΠΓΔΜ. Η πόλη είναι διοικητικό, βιομηχανικό εμπορικό και εκπαιδευτικό κέντρο. Από την εποχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας αναφερόταν και ως η "πόλη των προξένων", δεδομένου ότι πολλές ευρωπαϊκές χώρες διέθεταν προξενεία στα Μπίτολα. (Βικιπαίδεια).

[50] Η πραξικοπηματική προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας από τη Βουλγαρική Ηγεμονία (Σεπτέμβριος 1885) και η πολιτική του εκβουλγαρισμού των Ελλήνων που εφαρμόσθηκε ψύχραναν περισσότερο τις σχέσεις Αθήνας-Σόφιας. (Βικιπαίδεια – Μακεδονικό ζήτημα).

[51] Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) ήταν αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και πολυεπιστήμονας, μαθητής του Πλάτωνα και διδάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μαζί με το δάσκαλό του Πλάτωνα αποτελεί σημαντική μορφή της φιλοσοφικής σκέψης του αρχαίου κόσμου, και η διδασκαλία του διαπερνούσε βαθύτατα τη δυτική φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη μέχρι και την Επιστημονική Επανάσταση του 17ου αιώνα. Υπήρξε φυσιοδίφης, φιλόσοφος, δημιουργός της λογικής και ο σημαντικότερος από τους διαλεκτικούς της αρχαιότητας. (Βικιπαίδεια - Αριστοτέλης).

[52] Ο Αλέξανδρος Γ' ο Μακεδών ή Αλέξανδρος ο Μέγας, Βασιλεύς Μακεδόνων, Ηγεμών (Στρατηγός Αυτοκράτωρ) της Πανελλήνιας Συμμαχίας κατά της Περσικής αυτοκρατορίας, διάδοχος των Φαραώ της Αιγύπτου, Κύριος της Ασίας και βορειοδυτικής Ινδίας, οι κατακτήσεις του οποίου αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο των βασιλείων των Διαδόχων του, ήταν Έλληνας Μακεδών βασιλεύς. Υπήρξε ένας από τους σπουδαιότερους Έλληνες στρατηγούς στην ιστορία του έθνους, καταφέρνοντας σε ηλικία μόλις 33 ετών να κατακτήσει το μεγαλύτερο μέρος του τότε γνωστού κόσμου (4ος αιώνας π.Χ.). Γεννήθηκε στην Πέλλα της Μακεδονίας τον Ιούλιο του έτους 356 π.Χ.. Γονείς του ήταν ο βασιλιάς Φίλιππος Β' της Μακεδονίας και η πριγκίπισσα Ολυμπιάδα της Ηπείρου. Πέθανε στην Βαβυλώνα, στο παλάτι του Ναβουχοδονόσορα Β' στις 10 Ιουνίου του 323 π.Χ., σε ηλικία ακριβώς 32 ετών και 11 μηνών. Ως βασιλιάς της Μακεδονίας, συνέχισε το έργο του πατέρα του, του Φιλίππου Β'. Ολοκλήρωσε την ενοποίηση των αυτόνομων ελληνικών πόλεων-κρατών της εποχής, και κατέκτησε σχεδόν όλο τον γνωστό τότε κόσμο (Μικρά Ασία, Περσία, Αίγυπτο κλπ.), φτάνοντας στις παρυφές της Ινδίας. (Βικιπαίδεια – Αλέξανδρος ο Μέγας).

[53] Ο τίτλος Καβάσης (εκ του αραβικού *καβάς*) ήταν ο επίσημος τίτλος που έφερε ο επιτετραμμένος κλητήρας της Υψηλής Πύλης καθώς και των Υπουργείων και των δημοσίων καταστημάτων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατ' επέκταση Καβάσηδες είχαν καθιερωθεί και σε όλες τις Πρεσβείες στη Κωνσταντινούπολη, που έφεραν ειδικές στολές, και που διατηρήθηκαν μέχρι την προκεμαλική περίοδο. (Βικιπαίδεια).

[54] Ο Τανάγρας κάνει αναφορά στο ίδιο θέμα για τον Τάντσιεφ στο μετέπειτα κεφάλαιο με τίτλο «Μακεδονικαί Ραψωδίαι».

[55] Ο Τανάγρας γράφει ακριβώς στα απομνημονεύματα του: «του 195» αντί του 1946-49, αφήνοντας κενό δίπλα στον αριθμό 195 με σκοπό πιθανόν να σημειώσει το σωστό έτος αργότερα. Με τον όρο «Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος 1946-1949» εννοούμε την περίοδο

ενόπλων, αντί-ανταρτικών συγκρούσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα μεταξύ του Ελληνικού Στρατού και των ανταρτικών δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, ΔΣΕ, (υπό τον έλεγχο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας). Διήρκεσε από τον Μάρτιο του 1946 έως τον Αύγουστο του 1949 και είχε ως αποτέλεσμα την ήττα των κομμουνιστών ανταρτών.

[56] Τον Αύγουστο του 1949 τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο Πυρσός με στόχο τις θέσεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) στο Γράμμο και στο Βίτσι. Η πρώτη φάση του σχεδίου που ονομάστηκε Πυρσός Α΄ ξεκίνησε στο Γράμμο, τη νύχτα 2 προς 3 Αυγούστου. Η επιχείρηση αυτή, που διήρκεσε μέχρι τις 8 Αυγούστου, ήταν παραπλανητικού χαρακτήρα, καθώς κύριος στόχος ήταν οι θέσεις των ανταρτών στο Βίτσι. Η κύρια επιχείρηση προς το Βίτσι ξεκίνησε στις 10 Αυγούστου και έφερε την ονομασία Πυρσός Β΄. Ο κυβερνητικός στρατός, που υπερίσχυε σε αριθμητικές δυνάμεις και πολεμικό εξοπλισμό και διέθετε αεροπορική υποστήριξη, κατόρθωσε μέχρι τις 16 Αυγούστου να εκκαθαρίσει πλήρως το Βίτσι. Ο κύριος όγκος των Ανταρτών του Βιτσίου διέφυγε προς τον Γράμμο, όπου διεξήχθη η τελική φάση της επιχείρησης Πυρσός με την ονομασία Πυρσός Γ΄. Η επίθεση του Εθνικού Στρατού εξαπολύθηκε στον Γράμμο στις 25 Αυγούστου. Έπειτα από σφοδρό βομβαρδισμό, στον οποίο χρησιμοποιήθηκαν ακόμα και οι εμπρηστικές βόμβες Ναπάλμ, η άμυνα των ανταρτών κάμφθηκε και στις 29 Αυγούστου ο ΔΣΕ εγκατέλειψε τον Γράμμο και διέφυγε προς την Αλβανία. Με την κατάληψη του Κάμενιτς στις 30 Αυγούστου έληξε το πολεμικό σκέλος του Εμφυλίου. (Βικιπαίδεια).

Η Ελληνική Φιλιππούπολη, τώρα Plovdiv

[57] Με το όνομα Ανατολική Ρωμυλία ή Ρουμυλία ονομάστηκε επίσημα η περιοχή της βόρειας Θράκης από τη Συνθήκη του Βερολίνου (1878) με την οποία και μετετράπηκε η Θρακική αυτή περιοχή σε αυτόνομη επαρχία, υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σήμερα ανήκει στην Βουλγαρία, και εκτείνεται από τη Φιλιππούπολη ως τις ακτές του Εύξεινου πόντου. (Βικιπαίδεια)

[58] Η Στερεά Ελλάδα είναι γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας, το δεύτερο μεγαλύτερο σε έκταση καταλαμβάνοντας 24,910 τ. χλμ. και το πρώτο σε πληθυσμό με 4,591,568 κατοίκους. Αποτελείται από την Αιτωλοακαρνανία, την Ευρυτανία, τη Φωκίδα, τη Φθιώτιδα, τη Βοιωτία, την Εύβοια και την Αττική. Παραδοσιακά η Στερεά Ελλάδα φέρεται και με την ονομασία Ρούμελη, ενώ συχνά αναφέρεται ως Κεντρική Ελλάδα, λόγω της θέσης της στον χάρτη της χώρας. (Βικιπαίδεια)

[59] Η Συνθήκη Αγίου Στεφάνου Κωνσταντινούπολης ήταν μια διμερής συνθήκη που συνομολογήθηκε μεταξύ της Ρωσικής και Οθωμανικής αυτοκρατορίας, θέτοντας τέρμα στον Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (Απρίλιος 1877 - Ιανουάριος 1878), η ένοπλη φάση του οποίου είχε λήξει με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης (συνθήκη ανακωχής - 30 Ιανουαρίου 1878). Η παρούσα συνθήκη υπογράφτηκε στις 3 Μαρτίου 1878 στο προάστιο Άγιος Στέφανος της Κων/πολης

εξ ου και το όνομά της, από τους πληρεξούσιους των Αυτοκρατόρων, του Τσάρου Αλεξάνδρου Β΄ και του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, πρέσβη Νικόλαο Ιγνάντιεφ και Αλεξάντερ Νελίντοφ εκ μέρους της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και Υπουργό Εξωτερικών Σαφβέτ Πασά και Πρέσβη στη Γερμανία Σαντουλάχ Μπέη εκ μέρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. (Βικιπαίδεια)

[60] Ο Λουκιανός ο Σαμοσατεύς (120 μ.Χ.–μεταξύ 180 & 192 μ.Χ.) ήταν εξελληνισμένος Σύρος ρητοροδιδάσκαλος και εξελληνισμένος συγγραφέας, ο δημιουργός του σατιρικού διαλόγου. Η έντονη φιλομάθειά του τον έκανε να στραφεί στα γράμματα (στο έργο του *Περὶ τοῦ ἐνυπνίου* αφηγείται πώς ενισχύθηκε αυτή του η απόφαση μετά από όνειρο που είδε τη νύχτα της επιστροφής του στο σπίτι). Αφού μελέτησε τα Ελληνικά, ξεκίνησε να μάθει τη ρητορική τέχνη στις ρητορικές σχολές της Ιωνίας. Ωστόσο, δεν έμενε ικανοποιημένος με τη ρητορική, και τελικά απογοητεύτηκε, θεωρώντας την ρηχή. Σε ηλικία 40 ετών, παράτησε την τέχνη του σοφιστή και στράφηκε στη φιλοσοφία. Το πιο εκπληκτικό σχετικά με τον τρόπο γραφής του Λουκιανού είναι το πόσο έντεχνα χειρίζεται την ελληνική γλώσσα, ακόμη και την Αττική διάλεκτο, παρότι αντιπαθούσε την αστρολογία (βλ. *Αλέξανδρος* ή *Ψευδόμαντις*) και τις νέες μυστικιστικές τάσεις της εποχής του, ο σκεπτικισμός του κατευθύνεται κυρίως κατά της λαϊκής δεισιδαιμονίας και της παραδοσιακής θρησκείας. Οι διάλογοι του διαιρούνται σε πολλές κατηγορίες, ανάλογα με το ύφος, το περιεχόμενο και την περίοδο που γράφτηκαν. Στους κωμικούς και σατιρικούς διαλόγους εντάσσονται και οι Νεκρικοί Διάλογοι, μια συλλογή από τριάντα διαλογικά στιγμιότυπα. Οι *Νεκρικοί διάλογοι* έχουν γίνει το πρότυπο για ένα ιδιαίτερο λογοτεχνικό είδος φέροντας την ίδια μάλιστα ονομασία. (Βικιπαίδεια: Λουκιανός & Νεκρικοί διάλογοι).

[61] Ο Δημοσθένης ήταν ρήτορας που αναδείχθηκε πολιτικός και στρατηγός της αρχαίας Αθήνας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 384 και πέθανε αυτοκτονώντας το 322 π.Χ. Οι τέσσερις φιλιππικοί λόγοι του και οι τρεις ολυνθιακοί τον καταξίωσαν στους Αθηναίους και τον έκαναν αθάνατο ρήτορα.

[62] Ο Τανάγρας εννοεί το έτος 1957.

[63] Στα τέλη του 9ου αιώνα ἡ πολιτική μεταβολή στην Βουλγαρία είχε άμεσες επιπτώσεις στις σχέσεις του κράτους αυτού με την Βυζαντινή αυτοκρατορία. Ἡ ειρήνευση που είχε επιτευχθεί με τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων, ανατράπηκε, όταν ο διάδοχος του Βόριδος, Βλαδίμηρος, θέλησε να επαναφέρει την ειδωλολατρία, προφανώς γιατί ἡ χρήση της παλαιοσλαβικής γλώσσας και του αλφαβήτου στην χριστιανικὴ λατρεία, συντελούσε στον εκσλαβισμό των Βουλγάρων. Ὁ Βόρις επέστρεψε από το μοναστήρι όπου είχε ἀποσυρθεί, απομάκρυνε τον Βλαδίμηρο, την θέση τοῦ οποίου κατέλαβε ὁ νεώτερος γιος τοῦ Βόριδος, Συμεὼν. Ὁ Συμεὼν, που για τριάντα πέντε χρόνια (893-927) κυριάρχησε στην Βουλγαρία, σφράγισε με την ισχυρή προσωπικότητά του τις βυζαντινοβουλγαρικὲς σχέσεις και δημιούργησε κατά την πολύχρονη αυτή περίοδο, μόνιμους κι ιδιαίτερα επικίνδυνους περισπασμούς στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Από την παιδική του ηλικία, ως όμηρος στην Κωνσταντινούπολη, έλαβε την ελληνική κλασική παιδεία. Ὁ Συμεὼν όμως, κατά την διαμονή

του στην Βασιλεύουσα, είχε εμποτισθεί κι από το μεγαλείο του αυτοκρατορικού αξιώματος. Έτσι, φιλοδόξησε όχι μόνο να επεκτείνει εδαφικά το Βουλγαρικό κράτος και να το αναδείξει σε μία μεγάλη βουλγαρική αυτοκρατορία, δίπλα στην Βυζαντινή, αλλά να καταλύσει το Βυζάντιο, με την παλιά του μορφή, και να ανέλθει στον αυτοκρατορικό θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως σαν αυτοκράτωρ μας νέας Βυζαντινοβουλγαρικής αυτοκρατορίας.

(http://eistorias.wordpress.com/2013/09/09).

Οι βουλγαρικές μέθοδοι

[64] Το βουνό Περιστέρι, λειτουργεί ως ένας τεράστιος συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε Ελλάδα και την ΠΓΔΜ ξεκινώντας τη μακριά κορυφογραμμή του πάνω από τη Σιάτιστα με το όνομα Άσκιο αλλάζοντας σε Βίτσι, μετά σε Βαρνούντα και τέλος σε Περιστέρι (Pelister) πάνω από το ιστορικό Μοναστήρι (Bitola), τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της ΠΓΔΜ, μόλις 25 λεπτά από τη Φλώρινα. (http://www.cycleride.gr)

[65]Η φωτογραφία που παρατίθεται στο κείμενο βρίσκεται στη διεύθυνση http://www.safem.gr

[66] Ο Φίλιππος της Μακεδονίας ή Φίλιππος Β΄ ο Μακεδών, ήταν ο βασιλιάς που έκανε τη Μακεδονία ισχυρό κράτος, ένωσε υπό την ηγεμονία του τα υπόλοιπα ελληνικά κράτη και προετοίμασε στην ουσία την κατάκτηση της Περσίας και του μεγαλύτερου μέρους του τότε γνωστού κόσμου από τον γιό του Μέγα Αλέξανδρο. (Βικιπαίδεια – Φίλιππος Β’ της Μακεδονίας).

[67] Το Μοναστήρι ή Βιτώλια (ή Μπίτολα), πρωτεύουσα του ομώνυμου Βιλαετίου στα χρόνια της Οθωμανικής κατάκτησης και δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Μακεδονίας μετά τη Θεσσαλονίκη, έχει να επιδείξει σημαντική πολιτισμική δράση κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών του 19ου αιώνα και κυρίως στα πρώτα χρόνια του 20ού αι. μέχρι το 1913, όταν οριστικά επιδικάστηκε στη Σερβία, μένοντας έξω από τα ελληνικά σύνορα. Από τις κυριότερες πνευματικές προσωπικότητες του Μοναστηριού ήταν και ο συγγραφέας Παντελής Τσάλης**.**

http://vlahofonoi.blogspot.gr/2013/01/blog-post_30.html

[68] Στο Μοναστήρι ο γιατρός Στέργιος Ματσάλης ήταν ένας από τους ιδρυτές της οργάνωσης «Άμυνα». (http://www.e-istoria.com/230.html)

[69] Η δεκαοχτούρα είναι ένα είδος πτηνού του γένους Στρεπτοπέλια (Streptopelia) των περιστερίδων, ιθαγενές στην Ασία και την Ευρώπη, που έχει πρόσφατα εποικίσει και τη Βόρεια Αμερική. Το τραγούδι του, που επαναλαμβάνεται πολλές φορές φωνητικά μοιάζει πολύ με το ελληνικό *δεκαοχτώ*, εξ ‘ου και το όνομα του πουλιού. Είναι συγγενικά κοντινό με το νησιωτικό περιστέρι. (Βικιπαίδεια).

[70] Ταλήκα, νταλίκα και ταλίκα, είναι μεγάλου μήκους φορτηγό, αυτοκίνητο ή ρυμουλκούμενο όχημα, με ισχυρό κινητήρα, το οποίο χρησιμοποιείται για μεταφορά φορτίων σε μακρινές αποστάσεις αλλά και ανθρώπων. (http://greek_greek.enacademic.com/170318).

Ο εκβουλγαρισμός.

[71] Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ξεκίνησε στις 18 Οκτωβρίου 1912 με την επίθεση του ελληνικού τορπιλοβόλου αρ.11 με κυβερνήτη τον Υποπλοίαρχο Νικόλαο Βότση στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης.

[72] Η εξέγερση του Ύλιντεν ή εξέγερση του Προφήτη Ηλία αναφέρεται στην επανάσταση που οργανώθηκε-υλοποιήθηκε από την βουλγαρική Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση τον Αύγουστο του 1903 ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι Πομάκοι. Εκτουρκισμένοι Αγριάνες του Μεγάλου Αλεξάνδρου νυν Αχριάνηδες

[73] Οι Πομάκοι (*Πομάτσι*, *Πομακλάρ*) είναι μία μουσουλμανική πληθυσμιακή ομάδα που μιλάει μία διάλεκτο της Βουλγαρικής και συγκεκριμένα την Πομακική γλώσσα. Σήμερα η πληθυσμιακή αυτή ομάδα είναι διασκορπισμένη μεταξύ Ελλάδος, Βουλγαρίας, ΠΓΔΜ, Τουρκίας και Αλβανίας. Η πλειοψηφία των Πομάκων συγκεντρώνεται στην Βουλγαρία. Στην Ελλάδα ιστορικοί υποστηρίζουν ότι οι Πομάκοι είναι απόγονοι του Παιονικού φύλου των Αγριάνων. Σύμφωνα με τους Έλληνες ο αρχαίος αυτός Θρακικός λαός αναμίχτηκε με ελληνικά φύλα και στη συνέχεια εκσλαβίστηκε γλωσσικά και ασπάστηκε την ισλαμική θρησκεία κατά την οθωμανική περίοδο. Ο Μέγας Αλέξανδρος αναγνωρίζοντας τη μαχητικότητα, την εργατικότητα και την αφοσίωση των Αγριάνων, τους εμπιστευόταν απόλυτα και τους τοποθέτησε ως μαχητές στο ιππικό του, γιατί είχαν μεγάλη εξοικείωση και εμπειρία με τα άλογα. (http://sociologyalert.blogspot.gr & www.olympia.gr).

[74] Το βιβλίο διδάσκεται στη Γ΄ Γυμνασίου. Ο Αρριανός γεννήθηκε γύρω στο 95 μ.Χ. στη Νικομήδεια της Βιθυνίας και υπήρξε ένας από τους διαπρεπέστερους άνδρες της εποχής του. Το συγγραφικό έργο του Αρριανού είναι ογκώδες και με ποικίλο περιεχόμενο. Έχοντας ως πρότυπό του τον Ξενοφώντα, ασχολήθηκε και αυτός με διάφορους τομείς της πνευματικής δραστηριότητας και έγραψε πολλά συγγράμματα ιστορικά, φιλοσοφικά, γεωγραφικά και στρατιωτικά. Από τα συγγράμματα αυτά άλλα έχουν διασωθεί ακέραια και άλλα ή έχουν χαθεί εντελώς ή διασώζονται ελάχιστες περικοπές τους. Ένα από τα σωζόμενα έργα του είναι η Αλεξάνδρου Ανάβασις η οποία διαιρείται σε επτά βιβλία, κατά μίμηση της Κύρου Αναβάσεως του Ξενοφώντα, και εξιστορεί την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου από την αρχή της ως την ημέρα του θανάτου του. (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Νεστ. Μπούρας - Κωνστ. Ναστούλης - Αντ. Σακελλαρίου).

[75] Πληθυντικός της λέξης «Αντερί». Ανδρικός χιτώνας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, τύπος φαρδιάς πουκαμίσας.

[76] Είδος κοντού ενδύματος των χωρικών που κατασκευάζεται από χονδρό μάλλινο ύφασμα, το σαγιάκι, από το οποίο επίσης κατασκευάζονται και κάπες και κουβέρτες των χωρικών.

[77] Μάλλον «Γραίμου» γιατί το επίθετο αυτό το έχει γράψει ο Τανάγρας δυσανάγνωστα.

[78] Γυμνάσιο του Πτολεμαίου, ήταν χτισμένο στο περιβάλλον της Αγοράς, κοντά στην Οδό Παναθηναίων, νοτίως του Ωδείου του Αγρίππα των ρωμαϊκών χρόνων. Λειτουργούσε ως επί το πλείστο ως σχολή-μορφωτικό ίδρυμα, περιλαμβάνοντας αίθουσες διδασκαλίας, διαλέξεων και βιβλιοθήκες.

(http://www.eie.gr/archaeologia/gr/02_DELTIA/Gymnasia.aspx).

Γυμνάσιο οδού Κορνάρου.

[79] Η πορεία του 1ου Πειραματικού Γυμνασίου / Λυκείου («Γεννάδειο») μέσα στο χρόνο ξεκινά το 1829, όταν ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας ιδρύει στην Αίγινα, την τότε πρωτεύουσα του νεοδημιουργημένου ελληνικού κράτους, το Κεντρικό Σχολείο. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (1831) η λειτουργία του Κεντρικού ατονεί και το 1834 αποφασίζεται η μεταφορά του στην καινούργια πρωτεύουσα του κράτους, την Αθήνα. Εδώ στεγάζεται προσωρινά στην Οικία Κλεάνθους, στους πρόποδες της Ακρόπολης, του μετέπειτα πρώτου Πανεπιστημίου των Αθηνών. Με την εγκατάστασή του στον αθηναϊκό χώρο το σχολείο αλλάζει μορφή και ονομασία. Γίνεται 3ετές Ελληνικό Σχολείο και 4ετές Γυμνάσιο, αποκτά την προσωνυμία Βασιλικό και, επειδή είναι το μοναδικό δημόσιο δευτεροβάθμιο εκπαιδευτήριο της πρωτεύουσας, ενισχύεται με μεγάλα κονδύλια από τον κρατικό προϋπολογισμό. Πρώτος Γυμνασιάρχης, αλλά και επόπτης του Ελληνικού σχολείου, διορίζεται ο Γεώργιος Γεννάδιος, ο οποίος θα παραμείνει στην ίδια θέση μέχρι το θάνατό του. Μετά το 1837, η «οικία Κλεάνθους» διατίθεται για τη στέγαση του Πανεπιστημίου και το σχολείο αρχίζει να μετακινείται σε διάφορα μισθωμένα από την πολιτεία κτήρια του κέντρου της Αθήνας. Αρχικά μεταφέρεται στην «οικία Μποτσάρη» (οδός Καπνικαρέας και *Μητροπόλεως*) και στη συνέχεια στεγάζεται διαδοχικά στο κτίριο του Βαρβακείου Λυκείου, σε οίκημα επί των οδών *Κορνάρου* και Ερμού και, περίπου στο τέλος του προηγούμενου αιώνα, στην οδό Αδριανού.

(http://1lyk-peir-gennad.att.sch.gr/_old/Folders/history/istoria.htm)

[80] Αναφέρεται σχετικά με το Μαράσλειο Διδασκαλείο: Ο *Αρεοπαγίτης Αντωνακάκης* δεν συμμερίζεται τις κατηγορίες που θέλουν το Μαράσλειο Διδασκαλείο να οδηγεί τους νέους στην διαφθορά. Στέκεται αλληλέγγυος στον Αλέξανδρο Δελμούζο και διατυπώνει με παρρησία την άποψη πως το Διδασκαλείο αποτελεί πείραμα για την δημιουργία ενός καλύτερου σχολείου.

http://mesokosmos.blogspot.gr/2007/05/blog-post.html

[81] Ο Βασίλειος Γ. Αιγινήτης (1875-1959) υπήρξε Έλληνας φυσικός, καθηγητής πανεπιστημίου και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Ήταν αδελφός του επιφανούς αστρονόμου και διευθυντή του Εθνικού Αστεροσκοπείου Δημητρίου Αιγινήτη (1862-1934).

(http://www.chronologio.uoa.gr/node/24772).

[82] Ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής (1876-1936) ήταν Έλληνας πανεπιστημιακός, πολιτικός, αρχηγός πολιτικού κόμματος και πρωθυπουργός της Ελλάδας.

[83] Εμφανίζεται στο διαδίκτυο ως Α. Μάτσας.

[84] Η λέξη Asinus σημαίνει όνος, γαϊδούρι, του οποίου η πλήρης ονομασία είναι Equus africanus asinus. Η Λατινική παροιμία που αναφέρει ο Τανάγρας μεταφράζεται ελεύθερα: «αν ασχολείσαι με τα καθαρά μαθηματικά γίνεσαι άξεστος σαν γαϊδούρι».

Μαθητικά Στρατιωτικά Γυμνάσια. Αντωνόπουλος

[85] Κουκουβάγια.

[86] Στον αύλειο χώρο του ναού των Ταξιαρχών, υπάρχει το Μνημείο του «Ιερού Λόχου 1821», σε σχέδια του αρχιτέκτονα Στ. Κλεάνθη, ο οποίος υπήρξε ιερολοχίτης. Το μνημείο ανεγέρθηκε το 1843 και συνιστά το πρώτο μνημείο της νεότερης Αθήνας. Τα έξοδα της δημιουργίας του ανέλαβε ο ποιητής Αλέξανδρος Σούτσος. Ο Αλέξανδρος Σούτσος (1803-1868) ήταν φαναριώτης ρομαντικός πεζογράφος, σατιρικός ποιητής και θεατρικός συγγραφέας της Α' Αθηναϊκής Σχολής.

(http://panosavramopoulos.blogspot.gr/2013/11/blog-post_14.html και Βικιπαίδεια)

[87] Αλέξανδρος Πραΐδης (1834-1866) υπήρξε Τέκτονας μυηθείς από τον Γαριβάλδη. Για το λόγο αυτό μετά τον θάνατό του ιδρύθηκε Στοά με το όνομά του. Το άγαλμά του βρίσκεται στο Πεδίο του Άρεως δίπλα στο άγαλμα του Υψηλάντη.

(http://tektonismos.blogspot.gr/2013/04/1834-1866.html)

[88] Στον περίβολο του Ιερού Ναού των Αγ. Ταξιαρχών υπάρχει και μία μαρμάρινη στήλη με προτομή Περικλή Βαρατάση (Λοχαγός Λόχου Φιλελλήνων 1897), μαζί με τη προτομή Αλεξάνδρου Πραΐδη (Υπολοχαγός Κρητικής Επαναστάσεως), τη μαρμάρινη στήλη ιερολοχίτη Δημητρίου Σούτσου καθώς και με ένα, αρχικά κατασκευασμένο ως κενοτάφιο του Αλεξάνδρου Υψηλάντη.

[89] Ο Αμιλκάρε Τσιπριάνι (Amilcare Cipriani, 1844- 1918) ήταν Ιταλός επαναστάτης, αναρχικός και φιλέλληνας. Ο Τσιπριάνι έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην ίδρυση της Δημοκρατικής Λέσχης στην Αθήνα και συμμετείχε στα γεγονότα του 1862. Στην περιοχή της Καπνικαρέας ύψωσε με άλλους οδοφράγματα, όπου κυμάτισε για πρώτη φορά στην Ελλάδα η κόκκινη σημαία σαν σημαία της επανάστασης. Το 1897 βρέθηκε ξανά στην Ελλάδα, παίρνοντας μέρος ως εθελοντής στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, με μια ομάδα Ιταλών αναρχικών. Τραυματίστηκε στην μάχη του Δομοκού, όπου εκτός από τον Τσιπριάνι, πολέμησαν με την Λεγεώνα των Φιλελλήνων και οι Γαριβαλδινοί, συνολικά 3.060 ξένοι απ' τους οποίους 2.783 Ιταλοί. (Βικιπαίδεια). Ο Τανάγρας αναφέρεται εκτεταμένα στον Κυπριάνη στο επόμενο κεφάλαιο, όπου και τον αναφέρει ως Τσιπριάνι.

[90] Το κλίμα της πατριωτικής έξαρσης και του εθνικισμού που κυριαρχεί στις δεκαετίες του 1880 και 1890 αναδεικνύει σε ύψιστο καθήκον και αρετή τη σωματική αγωγή και τη στρατιωτική άσκηση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1880 εισάγονται οι στρατιωτικές ασκήσεις στη μέση εκπαίδευση και το 1884 ιδρύεται στην Αθήνα η πρώτη επίσημη σχολή Γυμναστών, ενώ στις δεκαετίες του 1880 και 1890 δημιουργείται σε όλη τη χώρα πλήθος γυμναστικών

και αθλητικών συλλόγων με σκοπό τη σωματική άσκηση, την ψυχαγωγία, αλλά και την ενίσχυση του εθνικού φρονήματος. Τα πλεονεκτήματα αυτά της στρατιωτικής άσκησης αναλύει διεξοδικά ο Γ. Αντωνόπουλος στο φυλλάδιό του *Ο Ιερός Λόχος ο πεσών εν Δραγατσανίω*, Αθήνα 1890, καθώς και σε άλλα μεταγενέστερα φυλλάδιά του.

(http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*575.html σελίδα 584)

[91] Μπήκε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1892.

Σχολή Δοκίμων

[92] Προβάλει εδώ προφανώς τις δικιές του ανησυχίες για το τέλος του έργου της Εταιρείας του με το θάνατο του.

[93] Το άρθρο η «περιοδεία της Γης» δημοσιεύεται στον 6ο τόμο του περιοδικού της Σμύρνης «Όμηρος», Αρ. 3 (1878) από σελίδες ~133-136 το 1ο μέρος & το 2ο μέρος από σελίδες 141-152. Το περιοδικό «Όμηρος» εκδίδεται στη Σμύρνη την περίοδο 1873 με 1878 από τον ομώνυμο Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο. Η θεματολογία του μπορεί να χαρακτηριστεί ως ποικίλη, καθώς εμπεριέχει ιστορικά θέματα, ποίηση, λογοτεχνία, γεωγραφία, αρχαιολογία, ζητήματα θρησκείας, φυσικών επιστημών και γενικότερων γνώσεων. Ο συγγραφέας του άρθρου εμφανίζεται όμως εκεί όχι ο Αραγής όπως αναφέρει ο Τανάγρας αλλά ως «ανώνυμος».

(http://xantho.lis.upatras.gr/pleias/index.php/omiros/index)

[94] Αφού τελείωσε τη 2η χρονιά του Γυμνασίου το 1890 στο Μοναστήρι της Μακεδονίας, έρχεται στην Αθήνα 15 χρόνων τελειώνει την 3η χρονιά στο Γεννάδειο Γυμνάσιο στην Πλάκα, προετοιμάζεται όλο το καλοκαίρι διαβάζοντας και δίνει εξετάσεις το Φθινόπωρο στη σχολή Ναυτικών στο Ναύσταθμο. Προηγείται η ιατρική εξέταση τον Αύγουστο (με τον Νιρβάνα που μόλις είχε διοριστεί εκεί σαν γιατρός) ο οποίος και τον έκοψε λόγω της μυωπίας του.

[95] Η «ευκαιρία» δεν είναι τύπος πολεμικού πλοίου, αλλά αυθαίρετη ονομασία μικρού βοηθητικού επιβατηγού πλοίου για καθημερινή μεταφορά προσωπικού από Πειραιά προς Ναύσταθμο Σαλαμίνας και επιστροφή. Πρωτορίστηκε από τον Βασιλέα Γεώργιο Α' περί το 1900. Ως όνομα και σε ενέργεια τέτοιο πλοίο υφίσταται και σήμερα, υπαγόμενο στη Διοίκηση Ναυστάθμου Σαλαμίνας (ΝΣ). (Βικιπαίδεια – Πολεμικό πλοίο).

Πρώτο χρονογράφημα. Κρανάη. Αρχαιολογικοί βανδαλισμοί.

[96] Ο πρώτος μύθος για την Αθήνα φέρει ως βασιλιά της τον Κραναό, γύρω στα 1500 π.Χ., όταν έγινε ο κατακλυσμός και σώθηκαν ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα. Ο Κραναός είχε τρεις κόρες: την *Κρανάη*, την Κραναίχμη και την Ατθίδα. Ο παλιότερος συνοικισμός της Αθήνας, που ήταν κοντά στο λόφο του Φιλοπάππου (ή λόφος Μουσών, ή λόφος Σέγγιο), ονομάστηκε «Κραναά» ή «Κραναών πόλις». (livepedia.gr).

[97] Μικρός ναός του 12ου αι. μ.Χ. Στον τύπο της καμαρωτής μονόκλιτης βασιλικής στου Φιλοπάππου.

[98] Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 ή, διαφορετικά, ο πόλεμος των τριάντα ημερών ή και Μαύρο '97, ή Ατυχής πόλεμος, ήταν ο πόλεμος που κήρυξε η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά του Βασιλείου της Ελλάδας το έτος 1897 (6 Απριλίου-7 Μαΐου), ως απόρροια της τότε έκβασης του Κρητικού προβλήματος, αρνούμενη η πρώτη το δίκαιο αίτημα της διενέργειας δημοψηφίσματος στην Κρήτη προκειμένου ο ίδιος ο κρητικός λαός να δώσει τέλος του προβλήματος. (Βικιπαίδεια).

[99] Διακεκριμένος Έλληνας χειρουργός του 19ου αιώνα (1838 – 1911) και πανεπιστημιακός δάσκαλος. Έμεινε στην ιστορία για τη φοιτητική αναταραχή που προκλήθηκε εξαιτίας του στην Αθήνα στις αρχές του 1897, η οποία συνοδεύτηκε από την κατάληψη του Πανεπιστημίου από φοιτητές και την πολιορκία του από δυνάμεις του στρατού και της αστυνομίας («Γαλβανικά»). Η εφαρμογή των νέων χειρουργικών μεθόδων του εκτόξευσε τη φήμη του, με αποτέλεσμα η βασίλισσα Όλγα να του αναθέσει τη διεύθυνση του χειρουργικού τμήματος του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός». Το 1881 εξελέγη καθηγητής της χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά το επόμενο έτος απολύθηκε για πολιτικούς λόγους. Πέθανε αιφνίδια κατά τη διάρκεια κυνηγετικού περιπάτου στο Σούνιο. Προς τιμήν του, ένας μικρός αθηναϊκός δρόμος στα Πατήσια φέρει το όνομά του. Είναι κάθετος της Λεωφόρου Πατησίων. (http://www.sansimera.gr/biographies/686#ixzz2x39jKtwO)

[100] Οι μάχες έγιναν κοντά σε Ελληνικές πόλεις όπως Τύρναβο, Φάρσαλα, Λάρισα, Βελεστίνο, Δομοκό. Στο Βελεστίνο βρισκόντουσαν υπό τις διαταγές του Συνταγματάρχη Πυροβολικού Σμολένσκη. (Βικιπαίδεια). Ο Τανάγρας κάνει αναφορά στη συμμετοχή του αυτή στο επόμενο κεφάλαιο «Πανεπιστημιακά χρόνια».

[101] Στην Αθήνα το 1885 μετά την παύση της έκδοσης της εβδομαδιαίας σατυρικής εφημερίδας Ασμοδαίος, στη θέση της άρχισε να εκδίδεται η επίσης εβδομαδιαία κυριακάτικη σατυρική εφημερίδα «Άστυ», που ιδρύθηκε από τον Μπάμπη Άννινο, ο οποίος αργότερα την εκχώρησε στον αδελφό του Θέμο Άννινο. Η εφημερίδα αυτή διέκοψε την κυκλοφορία της το 1889 και επανεκδόθηκε το 1890 όπου και συνέχισε μέχρι το 1907 ως ημερήσια πλέον πρωινή πολιτική και ειδησεογραφική εφημερίδα με αρχισυντάκτη τον Δημήτριο *Κακλαμάνο* και κατά τη τελευταία περίοδο υπό τον Εμμανουήλ Ρέπουλη. Συνεργάτες της εφημερίδας «Άστυ» υπήρξαν κατά καιρούς οι καλλίτεροι των λογίων και δημοσιογράφων της εποχής με συνέπεια να θεωρούνται τα φύλλα της ακόμα και σήμερα ο καθρέπτης της πολιτικής, πνευματικής αλλά και της κοινωνικής κίνησης της Αθήνας της εποχής εκείνης. Μεταξύ των συνεργατών της εφημερίδας συγκαταλέγονται οι: Γεώργιος Δροσίνης, Γεώργιος Σουρής, Γεώργιος Πωπ, Θ. Βελλιανίτης, Κωστής Παλαμάς, κ.ά. (Βικιπαίδεια)

[102] Ο Δημήτρης Πικιώνης (1887-1968) ήταν Έλληνας αρχιτέκτονας και ακαδημαϊκός, με πλούσιο ζωγραφικό, ποιητικό και συγγραφικό έργο. Η διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου γύρω από την Ακρόπολη και το λόφο Φιλοπάππου *Άνδηρο*, από το 1951 ως το 1957, ήταν ίσως το σημαντικότερο έργο του. Ανάμεσα σε αυτές ήταν και το, το πλάτωμα, άλλο

ένα σημείο παρέμβασης του Πικιώνη, με εξαιρετική θέα στην Ακρόπολη. Στην κορυφή του λόφου, στο Άνδηρο, μαρμάρινα καθιστικά και μικρές πέτρινες κατασκευές οργανώνονται έτσι ώστε να τοποθετήσουν τον άνθρωπο στα σημεία με την καλύτερη θέα των Προπυλαίων και της Ακρόπολης γενικότερα. Αυτή η παρέμβαση ίσως ήταν που δεν μπόρεσε ο Τανάγρας να εντοπίσει τη νέα θέση του Άνδηρου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: 1892 -1897

Κρητικοί και Μανιάτες

[102] Το 1892 θα πρέπει να τελείωσε ο Τανάγρας το Γυμνάσιο. Είχε ήδη δώσει εξετάσεις στη σχολή Ναυτικών στο Ναύσταθμο όταν τελείωσε το δεύτερο έτος Γυμνασίου για να μπει στο τρίτο, όπως εξηγεί στο κεφάλαιο «Εξετάσεις στο Ναυτικό» και απέτυχε λόγω μυωπίας με εξεταστή τον Παύλο Νιρβάνα που υπηρετούσε ήδη στο Ναύσταθμο από το 1890. Τελειώνοντας το Γυμνάσιο το 1892 εισήλθε στην Ιατρική σχολή στην οποία φοίτησε έως το 1897, όπως εξηγεί στην παράγραφο «Τα Ορεστειακά». Έλαβε μετά την αποφοίτηση του μέρος στον πόλεμο του 1897 όπως εξηγεί στην παράγραφο «Μαθητικά Στρατιωτικά Γυμνάσια-Αντωνόπουλος» καθώς επίσης και στην παράγραφο «Κρανάη-Αρχαιολογικοί βανδαλισμοί», σε μία εθελοντική ιατρική αποστολή του Ερυθρού Σταυρού και του τεκτονισμού, υπό τον καθηγητή της χειρουργικής Ιούλιο Γαλβάνη. Η Ιατρική σχολή ήταν τότε 4ετής, (βλέπε σελίδα 218 στην πιο κάτω αναφορά) και η εισαγωγή στα Πανεπιστήμια από το Γυμνάσιο ήταν χωρίς εξετάσεις, (βλέπε σελίδα 175 στο: Κώστας Λάππας, Πανεπιστήμιο και Φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο Αιώνα. 39ο Δημοσίευμα του Ιστορικού Αρχείου Ελληνικής Νεολαίας. «Γραφικές Τέχνες Γ. Αργυρόπουλος Ε.Π.Ε.» Δεκέμβριος 2004 για την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς Τυπογραφική επιμέλεια Γιούλη Ευαγγέλου.

(http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*0.html). Τον Απρίλιο του 1898 τάχθηκε στο Πολεμικό Ναυτικό.

[104] Βλέπε αναφορά για τον Χρηστομάνο, Νέα σκηνή και αυτοκράτειρα Ελισσάβετ στην παράγραφο *Νέα σκηνή. Χρηστομάνος.*

[105] Ο Ρήγας Νικολαΐδης (1856-1928) ήταν Έλληνας ιατρός, ακαδημαϊκός, συγγραφέας και καθηγητής φυσιολογίας στην ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ιδρυτής του εργαστηρίου πειραματικής φυσιολογίας της ιατρικής σχολής. Το αμφιθέατρο του εργαστηρίου σήμερα φέρει προς τιμή του το όνομα του. Διεξήγαγε πολλά πειράματα και έρευνες για ανίατες ασθένειες της εποχής του, όπως τη φυματίωση, την ελονοσία, τον εχινόκοκκο, τη γρίπη, τον τύφο, τη δυσεντερία κτλ. Ήταν μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, από το 1926, διορισμένος με την συντακτική πράξη ίδρυσης της Ακαδημίας. Έχει γράψει το βιβλίο *Φυσιολογία του ανθρώπου* που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1915. (Βικιπαίδεια).

[106] Ο Γεώργιος Ν. Μακκάς (1877-1946) ήταν παιδίατρος με σπουδές στη Βιέννη, στο Παρίσι και το Βερολίνο. Το 1929 διορίστηκε τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το 1935 απολύθηκε για πολιτικούς λόγους (δικτατορία Κονδύλη) και το 1936 επανήλθε στο

Πανεπιστήμιο. Παντρεύτηκε την Κλεοπάτρα Νικολαΐδου και απέκτησαν δύο κόρες: την Ρέα και την Έλλη. Αν ο Μακκάς σπούδαζε μαζί με τον Τανάγρα το 1892 θα πρέπει να ήταν 15 χρόνων. Πιθανόν να μην είχαν την ίδια ηλικία ενώ ήταν στο ίδιο έτος.

[107] Ο Κωνσταντίνος Τσιμινάκης ήταν ιατρός νευρολόγος πήρε το Απολυτήριο Γυμνασίου Β΄ Αθηνών την 6 Σεπτεμβρίου 1892, τη χρονιά που το πήρε και ο Τανάγρας.

[108] Στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του Πανεπιστημίου η πρακτική άσκηση των φοιτητών της Ιατρικής γινόταν στα δύο δημόσια νοσοκομεία της πρωτεύουσας, το πολιτικό και το στρατιωτικό. Επειδή όμως αυτά ήταν ανεπαρκή, το Πανεπιστήμιο προχώρησε το 1856 στην ίδρυση δικού του νοσοκομείου, της Αστυκλινικής, με διευθυντή έναν τακτικό καθηγητή της Ιατρικής Σχολής. Το νοσοκομείο αυτό δεχόταν για νοσηλεία άπορους, κυρίως, ασθενείς και ήταν ο χώρος στον οποίο κάνανε τη βασική άσκηση τους οι φοιτητές της Ιατρικής. Εκτός από την Αστυκλινική, οι φοιτητές ασκούνταν και σε άλλα νοσοκομεία της πρωτεύουσας, όπως το Μαιευτήριο, το Οφθαλμιατρείο, το Νοσοκομείο των αφροδισίων παθών, το Βρεφοκομείο κ.ά.

(http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*0.html σελίδα 141.)

[109] Ο Σπυρίδων Μαγγίνας (1839-1919) ήταν Έλληνας ακαδημαϊκός, εθνικός ευεργέτης, καθηγητής Ιατρικής, πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά το 1897-1898.

(http://www.mednet.gr/archives/2003-6/pdf/662.pdf). Γράφτηκε τον Σεπτέμβριο του 1856 στην Ιατρική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου. Αναγορεύτηκε διδάκτωρ της Ιατρικής το 1862 με βαθμό άριστα. Υπηρέτησε δέκα χρόνια ως βοηθός σε στρατιωτικό νοσοκομείο και μετά πήγε στην Ευρώπη. Παρακολούθησε ειδικά μαθήματα τρία χρόνια στο Παρίσι και δύο χρόνια στην Βιέννη. Επέστρεψε στην Αθήνα το 1870 και έγινε υφηγητής της χειρουργικής Παθολογίας στο Πανεπιστήμιο. Το 1874 διορίστηκε έκτακτος καθηγητής και το 1880 καθηγητής του ίδιου μαθήματος. Μετά τον θάνατο του Θεόδωρου Αρεταίου (1893) διορίστηκε διευθυντής της χειρουργικής κλινικής. (Βικιπαίδεια).

[110] Βάφας Γεώργιος. Κοσμήτορας Ιατρικής, όπως αναφέρει το πτυχίο του Τανάγρα.

[111] Ο Θεόδωρος Αφεντούλης (1824-1893) ήταν Έλληνας καθηγητής Πανεπιστημίου του 19ου αιώνα και πληρεξούσιος (βουλευτής) στη Β' Εθνική Συνέλευση του 1862. Σπούδασε ιατρική αρχικά στη Σμύρνη και στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τότε Οθωναίο, και ακολούθως στην Ευρώπη για ευρύτερες σπουδές. Επέστρεψε στην Αθήνα το 1849 όπου και αναγορεύτηκε υφηγητής, και το 1852 καθηγητής της παθολογικής ανατομικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διακρίθηκε για την σπάνια εγκυκλοπαιδική γνώση του σε πολλούς κλάδους της επιστήμης. Διέπρεψε και ως καθηγητής της φαρμακολογίας διδάσκοντας επί σαράντα χρόνια. Έγραψε και δημοσίευσε πολλά περισπούδαστα ιατρικά συγγράμματα, αλλά και λογογραφικά κείμενα και ποιήματα. Μετέφρασε ακόμα και σημαντικούς ξένους συγγραφείς. Διετέλεσε επί σειρά ετών διευθυντής του Τζανείου Νοσοκομείου του Πειραιά. Στην πολιτική αναμείχτηκε το 1862-3 όταν εξελέγη βουλευτής (πληρεξούσιος) του Πειραιά

στην Εθνική συνέλευση, επιδεικνύοντας εθνική και κοινωνική δράση ασυνήθη. Τιμήθηκε με παράσημα από τον βασιλέα Όθωνα, τον Γεώργιο τον Α΄ καθώς και με πολλές ξένες διακρίσεις. (Βικιπαίδεια).

Ο Σουρής. Η εξέδρα του Φαλήρου

[112] Ο Ρωμηός ήταν έμμετρη εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα. Δημιουργός και μοναδικός συντάκτης της ήταν ο Γεώργιος Σουρής. Εκδιδόταν σχεδόν ανελλιπώς από το 1883 ως το 1918, λίγο πριν το θάνατο του Σουρή, για 36 χρόνια και 8 μήνες, σε 1.444 συνολικά τεύχη και 2 παραρτήματα. (Βικιπαίδεια).

[113] Ο Γεώργιος Σουρής (1853-1919) ήταν ένας από τους σπουδαιότερους σατιρικούς ποιητές της νεότερης Ελλάδας, έχοντας χαρακτηριστεί ως «σύγχρονος Αριστοφάνης». Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ωστόσο, δεν κατόρθωσε να πάρει πτυχίο γεγονός που του στοίχισε πολύ. Σε ηλικία 30 ετών έβγαλε το πρώτο φύλλο της εφημερίδας του, που ο Γεώργιος Δροσίνης τη βάφτισε «Ο Ρωμηός». Το έργο του χαρακτηριζόταν από την ποιητική του γονιμότητα και την πληθώρα των στίχων του. Έγραφε πάντα καλοπροαίρετα σχολιάζοντας το λαό, τους άρχοντες, τους Βασιλείς, χωρίς ωστόσο να βρίζει. Συχνά αυτοσαρκαζόταν και έξοχο δείγμα αυτοσαρκασμού είναι το ποίημα «Η Ζωγραφιά μου». Η γλώσσα του είναι μικτή. Χρησιμοποιεί πολύ τη δημοτική, αλλά συχνά στα ποιήματά του υπάρχουν αρκετές λόγιες λέξεις και φράσεις, για λόγους είτε μετρικούς είτε σατιρικούς. Προτάθηκε 5 χρονιές για το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Παντρεύτηκε το 1881, σε ηλικία 28 ετών την Μαρή Κωνσταντινίδη, από τη Χίο, του γένους Αργέντη Ροδοκανάκη, με την οποία και πέρασε μια ευτυχισμένη ζωή αποκτώντας πέντε παιδιά. Η γυναίκα του επέμενε πως είχε έξι, συμπεριλαμβάνοντας και τον σύζυγό της που "καθώς ήταν αδέξιος και ανέμελος" είχε πραγματική ανάγκη μητρικής στοργής και φροντίδας. (Βικιπαίδεια).

[114] Ο Ιωάννης Πολέμης (1862-1924) ήταν Έλληνας ποιητής και θεατρικός συγγραφέας. (Βικιπαίδεια).

[115] Ο Γεώργιος Δροσίνης (1859 -1951) ήταν Έλληνας ποιητής, πεζογράφος και δημοσιογράφος. Ήταν ένας από τους πρωτοπόρους της ανανεωτικής Νέας Αθηναϊκής Σχολής στην ποίηση και της ηθογραφίας στην πεζογραφία. Στην Κηφισιά υπάρχει το Μουσείο Δροσίνη. (Βικιπαίδεια).

[116] Ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος (1864-1922) ήταν Έλληνας θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος. Ήταν γνωστός επίσης με το φιλολογικό ψευδώνυμο Πολ Αρκάς. (Βικιπαίδεια).

[117] Παύλος Νιρβάνας Με αυτό το λογοτεχνικό ψευδώνυμο είναι γνωστός ο μεγάλος Έλληνας λογοτέχνης που έλκει την καταγωγή του από την Κύμη (ή από την Σκόπελο). Ο Πέτρος Κ. Αποστολίδης όπως ήταν το πραγματικό όνομα του Παύλου Νιρβάνα, γεννήθηκε στην Μαριανούπολη της Ρωσίας το έτος 1866. Σε μικρή ηλικία επιστρέφει στην Ελλάδα όπου τελικά σπουδάζει στην ιατρική σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών. Το έτος 1890 κατατάσσεται στο

πολεμικό ναυτικό από όπου και παραιτείται με τον βαθμό του γενικού αρχιάτρου το 1922. Ο Παύλος Νιρβάνας, εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές και δημοσίευσε πολλά χρονογραφήματα σε εφημερίδες. Διατηρούσε στενούς δεσμούς με αρκετούς λογοτέχνες της εποχής του, ενώ τον συνέδεε αδελφική φιλία με τον Αλεξ. Παπαδιαμάντη. (Βικιπαίδεια). Υπήρξε ένας από τους συνιδρυτές της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών του Τανάγρα το 1923 και στενός του φίλος.

[118] Ο Ιωάννης Δαμβέργης (1862-1938) ήταν Έλληνας λογοτέχνης και δημοσιογράφος. Διετέλεσε πρόεδρος του Εθνικού Θεάτρου (1932) επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου. (Βικιπαίδεια).

[119] Νικόλαος Ι. Λάσκαρης (1868-1945). Θεατρικός συγγραφέας και ιστορικός του θεάτρου. Ο Πατέρας του ήταν συμβολαιογράφος, χωρίς καμιά ξεχωριστή άνθιση στα οικονομικά του. Τέλειωσε τις γυμνασιακές του σπουδές πάλι στην πρωτεύουσα και γράφτηκε στη Νομική Σχολή. Μετά το δίπλωμά του, έφυγε στο Παρίσι, όπου έμεινε δύο χρόνια, με έξοδα του γνωστού πια και θρυλικού από τις διαρκείς διηγήσεις του, Ευστ. Γλυμενόπουλου, θείου του, αδελφού της μητέρας του. Ο Λάσκαρης έγραψε δεκάδες κωμωδίες, επιθεωρήσεις, οπερέτες και μονόπρακτα, μόνος ή με τη συνεργασία των Π. Δημητρακόπουλου, Δ. Γιαννουκάκη, Β. Ηλιάδη, Ι. Καμπούρογλου, Μ. Λιδωρίκη, Ηλ. Καπετανάκη, Γ. Πωπ, κ.ά., π.χ. «Το κοκαλάκι της νυχτερίδας», που μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες και παίχτηκαν σε πολλά ξένα θέατρα. Από τις οπερέτες του αναφέρονται «Στα παραπήγματα», «Πικ νικ» με μουσική Θ. Σακελλαρίδη, κ.α.

(http://www.theatromathia.gr/theaterland/laskaris_gr.html**).**

[120] Ο Θεόδωρος Βελλιανίτης (1863-1935) ήταν δημοσιογράφος, φιλόλογος και πολιτικός. Γεννήθηκε στον Πειραιά αλλά καταγόταν από τους Παξούς, όπου εκλεγόταν και βουλευτής. Είχε διατελέσει και υπουργός Παιδείας. Πιο πολύ όμως από την πολιτική του δραστηριότητα, ήταν γνωστός ως δημοσιογράφος και λογοτέχνης. Συνεργάσθηκε με τις εγκυρότερες αθηναϊκές εφημερίδες της εποχής, όπως η Ακρόπολις, το Έθνος, η Εστία, το Εμπρός. Ορισμένα χρονογραφήματά του έχουν συγκεντρωθεί σε βιβλία, όπως «Στρατιωτικαί Αναμνήσεις, Παλαιοί Οδοί και παλαιαί Φυσιογνωμίαι». Ο κόσμος της Βαυαροκρατίας αποτελούσε το αντικείμενο της ενασχόλησής του. (Βικιπαίδεια).

[121] Σεμιτέλος Δημήτριος. Φιλόλογος, καθηγητής του Πανεπιστημίου (1830-1898). Γεννήθηκε στο χωριό Μονοδέντρι της Ηπείρου και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας.

[122] Στο διαδίκτυο εμφανίζεται ο Σουρής να έχει τέσσερεις κόρες και ένα γιό.

[123] Ο Τανάγρας κατά την εποχή που γράφει τα απομνημονεύματα του είχε καταλήξει στην πεποίθηση ότι δεν υπάρχει επικοινωνία με νεκρούς αλλά απλά τηλεπαθητική επικοινωνία με ζωντανούς.

[124] Δες παραπομπή για τον Καμπούρογλου στην παράγραφο «Εκπαιδευτικές αντιλήψεις του 19ου αιώνα».

[125] Κάρολος Ροβέρτος Δαρβίνος (Charles Robert Darwin) (1809-1882) ήταν Άγγλος φυσιοδίφης και γεωλόγος, ο οποίος έμεινε στην ιστορία ως ο θεμελιωτής της θεωρίας της εξέλιξης. Ήταν ο εισηγητής του μηχανισμού της φυσικής επιλογής, μέσω του οποίου πρότεινε ότι συντελείται η εξέλιξη όπου όλα τα είδη ζωής προέρχονται από κοινούς προγόνους και έχουν διαμορφωθεί με την πάροδο του χρόνου. Σε κοινή δημοσίευση με τον Άλφρεντ Ράσελ Γουάλας εισήγαγε τη θεωρία της φυσικής επιλογής, στην οποία η πάλη για επιβίωση δημιουργεί τη διακλάδωση των ειδών και έχει παρόμοια αποτελέσματα με την πρακτική της τεχνητής επιλογής. (Βικιπαίδεια).

[126] Ο Friedrich Karl Christian Ludwig Büchner (1824–1899) ήταν Γερμανός φιλόσοφος, βιολόγος και γιατρός, ένας από τους κύριους υποστηρικτές του επιστημονικού υλισμού. (Βικιπαίδεια).

[127] Ο Ερνστ Χάινριχ Φίλιπ Άουγκουστ Χέκελ (*Ernst Heinrich Philipp August Haeckel,* 1834-1919) ήταν διαπρεπής Γερμανός βιολόγος, φυσιοδίφης, φιλόσοφος, φυσικός, και καλλιτέχνης, ο οποίος ανακάλυψε, περιέγραψε και ονόμασε χιλιάδες νέα είδη, χαρτογράφησε ένα γενεαλογικό δέντρο σχετίζοντας όλες τις μορφές ζωής και εισήγαγε πολλούς νέους όρους στην βιολογία, όπως *φύλο*, *φυλογένεση*, *οικολογία*. Ο Χέκελ προήγαγε και εκλαΐκευσε το έργο του Κάρολου Δαρβίνου στην Γερμανία και ανέπτυξε την αμφιλεγόμενη θεωρία της ανακεφαλαίωσης *(recapitulation theory)* ισχυριζόμενος ότι η βιολογική ανάπτυξη ενός οργανισμού είναι παράλληλη και συνοψίζει ολόκληρη την εξελικτική ανάπτυξη του είδους, την φυλογένεση. (Βικιπαίδεια).

Κρητικές επαναστάσεις. Κρητικά θηρία

[128] Στις 3 Σεπτεμβρίου 1895 ξέσπασε νέα επανάσταση στην Κρήτη αλλά οι σφαγές των Οθωμανών δεν σταμάτησαν και στις 11 Μαΐου 1896 ο χριστιανικός πληθυσμός των Χανίων, ο οποίος αποτελούσε μειονότητα στην πόλη, υπέστη μεγάλη σφαγή, όπως και τον επόμενο χρόνο 1897, οπότε και πυρπολήθηκαν και τα κοινοτικά καταστήματα απέναντι από τον καθεδρικό ναό, που περιλάμβαναν το επισκοπικό μέγαρο και το παρθεναγωγείο. Τότε ξέσπασε η Επανάσταση του 1897-1898. Η αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στο νησί οδήγησε στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 κατά τον οποίο τα οθωμανικά στρατεύματα νίκησαν κατά κράτος τα αντίστοιχα ελληνικά στο Θεσσαλικό μέτωπο, σε συνθηκολόγηση της Ελλάδος και φυσικά απόσυρση οποιασδήποτε βοήθειας ή υποστήριξης προς την Κρήτη. (Βικιπαίδεια-Κρητική Πολιτεία). Ο Τανάγρας μάλλον πήγε στην Κρήτη κατά το τέλος Μαΐου του 1896 που τελειώνουν και οι παραδόσεις μαθημάτων στο τελευταίο έτος των σπουδών του στο Πανεπιστήμιο. Έλαβε επίσης μέρος και στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897.

[129] Με την ονομασία Σύμβαση της Χαλέπας, (ή και Χάρτης της Χαλέπας) φέρεται μία διορισμό χριστιανού Γενικού Διοικητή Κρήτης και μετατρέπει το νησί σε ένα είδος ημιαυτόνομης επαρχίας με ιδιαίτερα προνόμια. Τα θετικά αποτελέσματα της σύμβασης, όμως, σκιάζουν τα εσωτερικά κομματικά πάθη των Κρητών που οδηγούν στην επιπόλαιη και άκαιρη επα-

νάσταση του 1889 η οποία ακυρώνει τα χριστιανικά προνόμια της Σύμβασης και επαναφέρει την τουρκική τρομοκρατία περασμένων καιρών, ιδιαίτερα κατά το διάστημα 1889-1894. (http://www.creteinfo.gr/crete/people/venizelos/index.html). Το 1895 γεννιέται η ιδέα μιας αυτόνομης ή ημιαυτόνομης πολιτείας με εμπνευστή της το Σφακιανό πολιτευτή Μανούσο Κούνδουρο, πράγμα που αντιμετωπίζεται αρνητικά από τους Τούρκους. Μετά από σειρά νικηφόρων μαχών και τουρκικών ωμοτήτων ο Σουλτάνος-με παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων-επαναφέρει τις ρυθμίσεις της Σύμβασης της Χαλέπας. Η αντίδραση όμως του μουσουλμανικού στοιχείου στη Σύμβαση οδηγεί σε νέες συγκρούσεις στο νησί με αποτέλεσμα οι επαναστάτες των Χανίων με ηγέτη το Ελευθέριο Βενιζέλο (καθώς και άλλες επαναστατικές οργανώσεις) να υπογράψουν στις 15 Ιανουαρίου 1897 στο Ακρωτήρι ψήφισμα που κηρύττει την κατάλυση της τουρκικής κατοχής και την ένωση με την Ελλάδα καλώντας το βασιλιά της Ελλάδας να καταλάβει το νησί. Κάτω από την πίεση αυτή, οι Μεγάλες Δυνάμεις προτείνουν τη λύση της αυτονομίας, την οποία οι Κρήτες και η ελληνική κυβέρνηση αναγκάζονται να τη δεχθούν μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Θέτουν όμως, ως απαράβατο όρο την απομάκρυνση του τουρκικού στρατού από την Κρήτη.

[130] Η Πολιορκία του Βάμου που ξεκίνησε στις 18 Μαΐου, ήταν μία ιστορική επιχείρηση των εξεγερθέντων χριστιανών Κρητικών κατά την τελευταία Κρητική Επανάσταση, το 1896, εναντίον 1600 Τούρκων που είχαν οχυρωθεί στο ομώνυμο φρούριο - Διοικητήριο, στο χωριό Βάμος, 25 χλμ. ανατολικά των Χανίων, στις βόρειες υπώρειες του Λευκών Ορέων, εξ ου και η ονομασία της. (Βικιπαίδεια-Πολιορκία του Βάμου).

[131] Πρέπει να αισθανόταν συναισθηματικά κοντά στους Κρήτες, εφόσον έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του εκεί.

[132] Θα πρόκειται για την ονομαζόμενη «Εθνική Εταιρεία». Η Εθνική Εταιρεία οργανώθηκε κατά το σύστημα της Φιλικής Εταιρείας σε συνδυασμό με το αυστηρό απόρρητο τυπικό των Τεκτόνων. Συστήθηκε την άνοιξη του 1894. Τα πρώτα στελέχη της προέρχονταν από παλαιότερη οργάνωση που έφερε το όνομα «Εθνική Άμυνα» που είχε δράσει στην Κρήτη και τη Θεσσαλία την οποία και είχε διαλύσει ο Χ. Τρικούπης το 1882. Ιδρυτές της Εθνικής Εταιρείας, όπως αποδείχθηκε αργότερα, ήταν οι στρατιωτικοί Χρ. Σολιώτης, Πέτρος Λυκούδης και Αλ. Σοφιανός, οι οποίοι και την συνέστησαν το 1894. Ακολούθησε μύηση και άλλων αξιωματικών αλλά και προσώπων που κατείχαν εξαιρετικές θέσεις στην τότε Αθηναϊκή κοινωνία όπως καθηγητές, δικαστικοί κ.λπ. Στην ομάδα πρωτοστάτησαν οι Λ. Φωτιάδης, Γ. Σουλιώτης, Κ. Πάλλης, και Παύλος Μελάς, ενώ οι πλέον ενεργοί πυρήνες της βρίσκονταν στο Άργος και το Ναύπλιο. Τμήμα της εταιρείας στο Ναύπλιο ίδρυσε ο Ιωάννης Μεταξάς. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1895, η Εθνική Εταιρεία διέθετε εξήντα μέλη και με νέο καταστατικό που συντάχθηκε το ίδιο έτος συγκροτήθηκε ενδεκαμελές συμβούλιο. Κατά το 1897 η Εθνική Εταιρεία μετατράπηκε αιφνίδια σε κυρίαρχο εκπρόσωπο και καθοδηγητή της κοινής γνώμης, οργανώνοντας συλλαλητήρια, εκδίδοντας ψηφίσματα, φανατίζοντας και εξωθώντας τον λαό για πόλεμο. Η ίδια οργάνωση πρέπει να οδήγησε τον Τανάγρα και στο Δομοκό στον πόλεμο του 1897.

[133] Το Κολυμπάρι βρίσκεται 24 χιλιόμετρα Δυτικά από τα Χανιά. Είναι ένα μικρό γραφικό παραθαλάσσιο χωριό, με 950 μονίμους κατοίκους. Επειδή έχει ένα σχετικά ασφαλές λιμάνι, χρησιμοποιήθηκε για αποβίβαση στρατευμάτων σε διάφορες περιόδους της νεότερης ιστορίας του νησιού. (http://www.greekhotel.com/crete/chania/kolymbari/village/home-gr.htm).

[134] Μαδάρες: τα θερινά βοσκοτόπια των κρητικών βουνών (ιδιαίτερα των Λευκών Ορέων) που βρίσκονται σε υψόμετρο από 1.400 έως 2.000 μέτρα. Επίσης σημαίνει ερήμωση και καταστροφή απ' όπου το «τα κάναμε μαδάρα» που σήμερα επιβιώνει ως «τα κάναμε μαντάρα». (http://el.wiktionary.org/ - μαδάρα).

[135] Τα κρητικά στιβάνια είναι οι χαρακτηριστικές μπότες της Κρητικής ενδυμασίας. Κατασκευάζονται από δέρμα μοσχαριού με δερμάτινη φόδρα από κατσίκι και διαθέτουν πέτσινους πάτους (διπλό πετσί) κολλημένους και καρφωμένους με ξυλόκαρφα. (http://www.kritikastivania.gr/kritika-stivania).

[136] Θα έπρεπε να έκανε κρύο τέλη Μαΐου στα βουνά της Κρήτης.

[137] Μετά την τραγική σφαγή των Αρμενίων που σημειώθηκε στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου αφενός ν΄ αποφύγει την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, και αφετέρου να τονώσει το φανατισμό του μουσουλμανικού όχλου, που και αυτόν κάποιοι κύκλοι τον παρακινούσαν, σε αντιπερισπασμό, ο Σουλτάνος, Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ ενίσχυσε τους Τουρκοκρήτες με ένοπλα τμήματα που οδήγησαν σε νέες μεγάλης έκτασης ταραχές σε βάρος των Ελληνοχριστιανών της Κρήτης, με σφαγές και λεηλασίες. (Βικιπαίδεια – Εθνική Εταιρεία).

[138] Το τουφέκι Γκρα *(Gras)*, γαλλικού υποδείγματος 1874, αποτέλεσε κύριο όπλο τόσο του γαλλικού όσο και του ελληνικού στρατού στον οποίο παρέμεινε σε υπηρεσία μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο. Υπήρχε στον ελληνικό στρατό σε τρεις εκδόσεις: το μακρύκαννο τυφέκιο πεζικού, την μεσαίου μεγέθους Αραβίδα του ιππικού και το βραχύκαννο του πυροβολικού. Στην Γαλλία υπήρχε επιπλέον ειδική έκδοση για την (γαλλική) χωροφυλακή. Το όπλο δεχόταν ένα ολομεταλλικό φυσίγγιο διαμετρήματος έντεκα χιλιοστών. (Βικιπαίδεια).

[139] Κοινή ονομασία τού διχλωριούχου αργύρου, χημικής ένωσης με αντισηπτικές, αντιπαρασιτικές και αντισυφιλιδικές ιδιότητες. Λέγεται και άχνη υδραργύρου. (http://greek_greek.enacademic.com/).

[140] Το Φαράγγι της Σαμαριάς βρίσκεται στο νότιο τμήμα του νομού Χανίων στην Κρήτη. Με μήκος 18 χιλιομέτρων, είναι Εθνικός Δρυμός της Ελλάδας από το 1962 και φιλοξενεί πολλά ενδημικά είδη πουλιών και ζώων, το πιο γνωστό από τα οποία είναι ο κρητικός αίγαγρος γνωστός και σαν *κρι-κρι*. Το όνομά του το πήρε από το εγκαταλελειμμένο σήμερα χωριό της Σαμαριάς, που με τη σειρά του οφείλει το όνομα στην εκκλησία της Οσίας Μαρίας. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αποτέλεσε κρησφύγετο επαναστατών και του τοπικού πληθυσμού. Από το 2010 αποτελεί μέρος του Παγκόσμιου Δικτύου Αποθεμάτων Βιόσφαιρας της UNESCO. (Βικιπαίδεια).

[141] Δηλαδή, κακή τύχη που ευχόμαστε να μην σου ξανασυμβεί.

[142] Ο Τιμολέων Βάσσος (1836-1929) υπήρξε Έλληνας στρατιωτικός. Γιος του περίφημου στρατηγού του 1821 Μαυροβουνιώτη. Κατά την απαρχή του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897 ανέλαβε την διοίκηση μικτού στρατιωτικού αποσπάσματος και στάλθηκε από την κυβέρνηση του Δηλιγιάννη στη Κρήτη (29 Ιανουαρίου 1897) με σκοπό την παροχή κάθε βοήθειας και προστασίας του ελληνικού στοιχείου που δεχόταν άγριες επιθέσεις και καταστροφές από τους Οθωμανούς. Όταν όμως έφθασε (1 Φεβρουαρίου), η Κρήτη είχε τεθεί υπό την προστασία των Μ. Δυνάμεων οι οποίες και είχαν αποβιβάσει στρατιωτικές μονάδες. Έτσι μετά την αποβίβασή του 24 χλμ. δυτικά των Χανίων, στον όρμο *Κολυμπάρι*, την ανασυγκρότηση και την στρατιωτική ανάπτυξη, άρχισε από την επομένη τις στρατιωτικές επιχειρήσεις καταλαμβάνοντας την βορειότερα του όρμου κείμενη Μονή, Γωνιές, από όπου και εξέδωσε προκήρυξη "εν ονόματι του Βασιλέως των Ελλήνων" προς τον Κρητικό λαό περί της κατάληψης της Κρήτης από τον ελληνικό στρατό. Κινούμενος όμως προς Χανιά οι Μ. Δυνάμεις διέταξαν την καθήλωση του και την αποχή από κάθε πολεμική ενέργεια. Παρά ταύτα ακολούθησαν δύο μάχες, η μάχη των Βουκολιών και η μάχη των Λιβαδιών. Κατά την παραμονή του στη Κρήτη διακρίθηκε ιδιαίτερα στο διπλωματικό πεδίο σε απόρρητες συνεννοήσεις. Περί τον Απρίλιο ανακλήθηκε με το μικτό στρατιωτικό τμήμα και ενσωματώθηκε στις δυνάμεις της Θεσσαλίας. (Βικιπαίδεια- Τιμολέων Βάσσος). Η φωτογραφία είναι από Library of Congress, Underwood & Underwood.

[143] Θα πρέπει να παρέμεινε στα Χανιά οχτώ μήνες περίπου. Από τον Ιούνιο του 1896 έως τον Φεβρουάριο του 1897, όταν κατέφθασε ο στρατηγός Βάσσος.

Τα Ορεστειακά

[144] Ο λόγος που οι περισσότεροι Έλληνες αγνοούσαν τα κείμενα της εκκλησίας ήταν επειδή ήταν γραμμένα στην «Ελληνιστική κοινή» ή «Αλεξανδρινή» ή την «*Ελληνική της Καινής Διαθήκης*» γλώσσα και όχι στην καθομιλουμένη. Η Ελληνιστική Κοινή (κοινή εννοείται διάλεκτος) είναι η λαϊκή μορφή της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που εμφανίστηκε στη μετακλασική αρχαιότητα (περ. 300 π.Χ. - 300 μ.Χ.). Η Κοινή είναι σημαντική όχι μόνο για τους Έλληνες, καθώς αποτέλεσε την πρώτη τους κοινή διάλεκτο και προπομπό της δημοτικής, αλλά και για τον Δυτικό πολιτισμό στην περιοχή της Μεσογείου. Η Κοινή ήταν η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν τα Ευαγγέλια καθώς και η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε για την διδασκαλία και εξάπλωση του Χριστιανισμού στα πρώτα χρόνια μετά Χριστόν. Έτσι η Βασίλισσα Όλγα αποφασίζει το 1898 να προβεί στην μετάφραση των κειμένων. Η μετάφραση έγινε από την ιδιαιτέρα γραμματέα της Ιουλία Ν. Καρόλου και διορθώθηκε από τον καθηγητή της Ριμαρίου Σχολής Φίλιππο Παπαδόπουλο. Όταν η μετάφραση τελείωσε η Βασίλισσα Όλγα την έθεσε υπόψιν του τότε Μητροπολίτη Αθηνών Προκόπιου ο οποίος και ενέκρινε την έκδοσή της. Η κίνηση αυτή προκάλεσε μείζον θέμα στην Ιερά Σύνοδο η οποία θεώρησε ότι η δημοσίευση των Ευαγγελίων σε γλώσσα «δημώδη και τετριμμένη» θα οδηγούσε στην υποτίμηση των ιερών κειμένων. (Βικιπαίδεια- «Ελληνιστική κοινή»).

[145] Ως Ορεστειακά έμειναν γνωστά τα αιματηρά επεισόδια που ξέσπασαν στην Αθήνα από τις 6 μέχρι τις 9 Νοεμβρίου του 1903, από υποκινούμενους φοιτητές μετά την πρεμιέρα (1 ή 3/11/1903) της τριλογίας Ορεστειάς από το Βασιλικό Θέατρο. Αφορμή στάθηκε η πεζή μετάφραση σε συντηρητική δημοτική του Γεωργίου Σωτηριάδη, η οποία προκάλεσε την μήνη των καθαρολόγων της εποχής, των γλωσσαμυντόρων όπως λέγονταν τότε οι οπαδοί της αττικίζουσας γλώσσας. Κύριος υποκινητής των επεισοδίων αυτών ήταν ο καθηγητής Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Γεώργιος Μιστριώτης, φανατικός υπέρμαχος της αρχαΐζουσας γλώσσας, ξεσήκωσε φοιτητές και προσκείμενες εφημερίδες ώστε να συμμετάσχει και ο αθηναϊκός λαός σε συλλαλητήρια. (Βικιπαίδεια-Ορεστειακά). Τα γεγονότα αυτά όμως συνέβησαν πέντε χρόνια αργότερα από το 1898 αντίθετα από ότι θυμάται ο Τανάγρας και όταν υπηρετούσε στο Πολεμικό Ναυτικό.

[146] Ένας νεολογισμός είναι μια λέξη, ένας όρος, ή μια φράση που έχει δημιουργηθεί πρόσφατα - συχνά για να ενισχύσει τις νέες έννοιες, για να συνθέσει τις προ υπάρχουσες έννοιες, ή για να καταστήσει τον παλαιότερο ήχο ορολογίας πιο σύγχρονο. (Βικιπαίδεια- Νεολογισμός).

[147] Στο φύλλο 81 του Νουμά με ημερομηνία 1.2.1904 δημοσιεύτηκε το εξής ποίημα: *ΕΙΚΟΝΕΣ*

(Από τα λυρικά του μεγάλου ποιητή της Ιαπωνίας Συέρ Υόκο (Syer-Yoko), μεταφρασμένα απ' το αγγλικό):

Ώρα γλυκιά προβάλλει,
Τη φύση στεφανώνει πέρα ως πέρα,
Η μουσκιά χύνει μόσκους στον αγέρα,
Σαν την καρδιά που απ' τον πόνο πάλλει…

Μαγνάδια χύνουν του ήλιου οι αχτίδες
Από τα ύψη τ' ουρανού κι από τα βάθη
Λιοπύρια, φλόγες και δροσιάς ρανίδες
Λες και σκορπιώνται αφ' της Υέκκας(*) το καλάθι.

Ίσκιοι κρυφοί μέσα στ' απόσκια δάση
Απλώνουνται στ' αυλάκι το δροσάτο…
Ροβόλα, βοσκοπούλα, παρά κάτω
Η φλόγα της αγάπης να σε πιάσει –
Σαν το αρνί, τ' αθώο, το μικρό
Που στη στιγμή που αξέγνοιαστο περνάει
Από κοντά στ' αγκάθι το πικρό
Ραφές ραφές τ' αγκάθι το μασάει…

Αξέγνιαστο κι αταίριαστο πουλί,
Φωλιά γυρεύει για να πιάσει ταίρι,

Ρουμάνια, δάση παίρνει, άγρια μέρη,
Οπού αγάπη να ʼβρει ντροπαλή.

Σαν βρίσκει τη και παίρνει τη στο πλάι,
Ύστερις από τα γλυκολαλήματα,
Νέα ζωή παλιά ζωή χαλάει
Η αγάπη με χαρές και με φιλήματα…

Σώπα, καρδιά, και σβήσε τη μαυρίλα!
Σώπα κι άνοιξ' ορθάνοιχτα τα φύλλα
Από τον πόνο, πόνο θα ʼβρεις, στο ʼπα·
Σώπα καρδιά μου! σώπα!…. σώπα!

(*) Υέκκα πρέπει να είναι ίσως η Πανδώρα των γιαπωνέζων.

Όσο για τον ποιητή, τον Συέρ Υόκο, αν κοιτάξουμε ξανά το όνομά του, θα δούμε ότι το Συέρ Υόκο αν διαβαστεί ανάποδα δίνει: *Ο κουρεύς*. δηλαδή, ο τιμωρός των μαλλιαρών.

Το ποίημα δηλαδή ήταν φάρσα, που κάποιος καθαρευουσιάνος το είχε στείλει στον Ταγκόπουλο με αποκλειστικό στόχο να καταφέρει να δημοσιευτεί απαρατήρητη στο προπύργιο των μαλλιαρών η αντιμαλλιαρή ακροστιχίδα. Ο Ταγκόπουλος φυσικά ήξερε τον αποστολέα, ήταν και φίλοι, αλλά έτσι κι αλλιώς μερικές μέρες αργότερα τον έμαθαν όλοι οι παροικούντες τη φιλολογική Ιερουσαλήμ, μια και ο δράστης, ο γνωστός δημοσιογράφος και λόγιος Πολύβιος Δημητρακόπουλος, βγήκε στο *Εμπρός* και περηφανεύτηκε για τη σκανταλιά του. Μερικές εφημερίδες δεν έχασαν την ευκαιρία να δουλέψουν τον Ταγκόπουλο για το πάθημά του –θα τον είχαν και άχτι από προηγούμενα δικά του πειράγματα– ενώ άλλες επέκριναν τον φαρσέρ, ότι δεν λύνονται με φάρσες οι γλωσσικές και φιλολογικές αντιπαραθέσεις. (http://sarantakos.wordpress.com)

[148] Σωστά θυμάται ο Τανάγρας: ήταν μεν στο Νουμά, αλλά όμως επτά περίπου χρόνια αργότερα από το 1897. Νουμάς ονομαζόταν λογοτεχνικό περιοδικό το οποίο κυκλοφόρησε από το 1903 μέχρι το 1931 (με διακοπές τα έτη 1917-1918, 1924-1929) με σημαντικότατο ρόλο στον αγώνα για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας. Υπήρξε πιθανώς το σημαντικότερο έντυπο των αρχών του 20ού αιώνα ανάμεσα στα άλλα λογοτεχνικά περιοδικά της περιόδου τα οποία λειτούργησαν ως όργανα μόρφωσης και πύλες επικοινωνίας ταυτόχρονα με τα πνευματικά τεκταινόμενα στην Ευρώπη, και ως μμέσα μετακένωσης των ευρωπαϊκών ρευμάτων στην Ελλάδα. Το περιοδικό ταυτίστηκε με τον γλωσσικό αγώνα για την επικράτηση της δημοτικής και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Υπήρξε δημιουργία του Δημήτριου Ταγκόπουλου. Δεχόταν συνεργασίες όποιων έγραφαν στη δημοτική και το οπλοστάσιό του δεν αποτελούσαν μόνο θεωρητικά επιχειρήματα αλλά και διακωμωδήσεις και σκωπτικά σχόλια κατά των αντιπάλων. Ο Δημήτρης Ταγκόπουλος είπε πως η επιλογή του ονόματος ήταν ένας πρώτης τάξεως τίτλος για εφημερίδα γιατί ήταν μια λέξη δισύλλαβη, τονιζόταν στη λήγουσα κι είχε και τελικό σίγμα». Βλ. Σταυρίδη-Πατρικίου Ρ. 1999. Γλώσσα, Εκπαίδευση και Πολιτική. Αθήνα: Ολκός, 135-140. (Βικιπαίδεια).

[149] Η Θεία Κωμωδία (*La Divina Commedia*, αρχικός τίτλος *Commedia*) είναι επικό, αφηγηματικό ποίημα του Δάντη (Dante Alighieri). Γράφτηκε στο διάστημα 1308-1321 και θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα έργα στην ιστορία της παγκόσμιας λογοτεχνίας, έχοντας χαρακτηριστεί ως η επιτομή του μεσαιωνικού κόσμου. Το ποίημα χωρίζεται σε τρία κύρια μέρη: *Κόλαση*, *Καθαρτήριο* και *Παράδεισος* και αφηγείται το φανταστικό ταξίδι του Δάντη στον Άδη, με οδηγούς τον Βιργίλιο και τη Βεατρίκη. (Βικιπαίδεια). Την έγραψε σε καθομιλούμενη Ιταλική διάλεκτο της Τοσκάνης ενώ έγραφε συνήθως τότε σε Λατινικά. Αυτό ήταν ένα μεγάλο βήμα για να τεθεί η Ιταλική αυτή διάλεκτος ως η βάση της εθνικής Ιταλικής γλώσσας. (Βικιπαίδεια, http://www.enotes.com/homework-help/what-language-did-dante-write-thedivine-comedy-135455).

Η μετάφραση του Ευαγγελίου

[150] Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, οι Ευρωπαίοι που ταξίδευαν στη Σμύρνη και οι Ευρωπαίοι και Οθωμανοί χρονικογράφοι που περιγράφουν την πόλη αναφέρουν την ύπαρξη ενός νέου δημογραφικού στοιχείου: των Λεβαντίνων. Οι ορισμοί που δίνουν στους αναγνώστες τους, κυρίως Ευρωπαίους, για τους Λεβαντίνους ποικίλλουν από συγγραφέα σε συγγραφέα, απόδειξη της δυσκολίας τους να περιγράψουν το στοιχείο αυτό του αστικού πληθυσμού. Για ορισμένους συγγραφείς, Λεβαντίνος ήταν ο απόγονος Ευρωπαίων που είχαν εγκατασταθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία πολλές γενιές πριν, και μάλιστα συχνότατα πολλούς αιώνες πριν. Ένας Λεβαντίνος δεν μπορεί παρά να είναι καθολικός, να έχει συνάψει γάμο με γόνο ευρωπαϊκής οικογένειας εγκατεστημένης, όπως και εκείνος, πολλές γενιές πριν στην Ανατολή και να έχει σταδιακά διακόψει οποιουσδήποτε δεσμούς με τη μητέρα-πατρίδα. Για άλλους, Λεβαντίνος δεν είναι μόνο ο απόγονος ευρωπαϊκής οικογένειας, αλλά και ο γόνος οικογένειας Οθωμανών υπηκόων που έχει συνάψει γάμο με γόνο ευρωπαϊκής. Στα μάτια τους η θρησκεία δε συνιστά σημαντικό διακριτικό γνώρισμα, καθώς ένας Λεβαντίνος μπορεί να είναι εξίσου καθολικός αλλά και ελληνορθόδοξος. Για άλλους, τέλος, ο Λεβαντίνος είναι μεν απόγονος Ευρωπαίων εγκατεστημένων στην Ανατολή αιώνες πριν, αλλά έχει οπωσδήποτε παντρευτεί γόνο οικογένειας Οθωμανών υπηκόων χριστιανικού θρησκεύματος. Λεβαντίνους συναντά κανείς ανάμεσα στους πληθυσμούς άλλων μεγάλων πόλεων της ανατολικής Μεσογείου, είτε πρόκειται για τη Θεσσαλονίκη, την Αλεξάνδρεια ή -κυρίως- την Κωνσταντινούπολη. Φαινόμενο αποκλειστικά αστικό, η παρουσία τους σημειώνεται μόνο στα μεγάλα κοσμοπολίτικα κέντρα της ανατολικής Μεσογείου, ενώ οι περιηγητές και χρονικογράφοι που τα επισκέπτονται μας δίνουν ανάλογες περιγραφές των Λεβαντίνων με εκείνες της Σμύρνης και εκφράζουν ανάλογες δυσκολίες στον προσδιορισμό τους.

(http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=5080)

[151] Αυτό που σήμερα ο κόσμος αποκαλεί λατινοελληνικά, greeklish ή φραγκολεβαντίνικα δεν είναι φαινόμενο της δεκαετίας μας. Απόσπασμα από κείμενο του Κώστα Καρθαίου το

1934: «Υπάρχουν κείμενα της βυζαντινής εποχής γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες. Επίσης, στην Κρήτη και στην Κύπρο κατά τον Μεσαίωνα τα λαϊκά τραγούδια γράφονταν με λατινικούς χαρακτήρες. Αργότερα, από το 1800, πολλά ελληνικά βιβλία τυπώθηκαν στη Σμύρνη με λατινικούς χαρακτήρες. Εξάλλου στη Σμύρνη έγινε απόπειρα να κυκλοφορήσει ελληνική εφημερίδα γραμμένη με λατινικούς χαρακτήρες. Οι Λεβαντίνοι της Σμύρνης, που μιλούσαν όλοι ελληνικά αλλά δυσκολεύονταν να μάθουν την απελπιστική ορθογραφία μας, χρησιμοποιούσαν πάντα τους λατινικούς χαρακτήρες για να γράψουν τα ελληνικά. Αργότερα, τους μιμήθηκαν οι Χιώτες και άλλοι έμποροι του εξωτερικού που έγραφαν τα γράμματα και τα τηλεγραφήματά-τους στα ελληνικά αλλά με λατινικούς χαρακτήρες. Αυτή η φραγκοχιώτικη γλώσσα χρησιμοποιούνταν και από Ελληνες για να γράψουν σε άλλους Ελληνες που κατοικούσαν στη Σμύρνη, στο Λονδίνο ή αλλού. Αυτός ο τρόπος γραφής εξακολουθούσε να επιβιώνει πολύ αργότερα και τον συναντάμε αρκετά συχνά στα τηλεγραφήματα των Ελλήνων του εξωτερικού».

(http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=114039).

[152] Ως φιλόσοφος ο Ερνστ Χέκελ έγραψε το 1899 το έργο *Die Welträtsel* (*Το αίνιγμα του Σύμπαντος*) για να υποστηρίξει την Δαρβίνεια διδασκαλία της εξέλιξης, με υπότιτλο «Ευρέως Κατανοητές Μελέτες πάνω στη Μονιστική Φιλοσοφία». Στο βιβλίο αυτό ο Χαίκελ έδωσε στο ευρύ κοινό την Μονιστική του άποψη για τον κόσμο σαν την λύση του αινίγματος του Σύμπαντος, ότι η Δαρβίνεια θεωρία είναι το βασικό εργαλείο κάθε είδους ανάπτυξης. Είναι αυστηρός με την Καθολική Εκκλησία, αλλά βλέπει τα ηθικά θεμέλια της Χριστιανοσύνης στα πρώτα της χρόνια σαν σημείο επαφής για το Μονισμό και σαν σύνδεσμο μεταξύ θρησκείας και επιστήμης. (http://de.wikipedia.org/wiki/Die_Welträtsel).

Χαρίλαος Τρικούπης

[153] Χαρίλαος Τρικούπης (1832-1896). Κορυφαία πολιτική προσωπικότητα του δέκατου ένατου αιώνα και από τους σημαντικότερους πολιτικούς της νεότερης Ελλάδας. Διετέλεσε επτά φορές πρωθυπουργός και συνέδεσε το όνομα του με την προσπάθεια εκσυγχρονισμού της χώρας. Κατά τη διάρκεια της εξουσίας του θα θέσει σε εφαρμογή ένα ευρύ μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα στους τομείς της Γεωργίας, της φορολογίας και της άμυνας, καθώς και ένα πολυδάπανο πρόγραμμα έργων υποδομής, το οποίο περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία σιδηροδρομικού δικτύου και τη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου. Στα σχέδια του περιλαμβανόταν επίσης η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου, ένα έργο που υλοποιήθηκε μόλις το 2004. Στην τελευταία του κυβέρνηση δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στις οικονομικές υποχρεώσεις που είχε δημιουργήσει έναντι των ξένων δανειστών με συνέπεια να επέλθει η πτώχευση της Ελλάδας με την ιστορική φράση του "*δυστυχώς επτωχεύσαμεν*". Ο Χαρίλαος Τρικούπης άφησε την τελευταία του πνοή στο γαλλικό θέρετρο των Καννών στις 30 Μαρτίου 1896, την ώρα που η ελληνική πρωτεύουσα φιλοξενούσε τους πρώτους Ολυμπιακούς αγώνες. Η σορός του έφτασε στον Πειραιά στις 9 Απριλίου και εκτέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα στο ναό της Ζωοδόχου Πηγής.

(http://www.sansimera.gr/archive/biographies/show.php?id=273&name=Charilaos_Trikoupis)

[154] Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις ξεκίνησαν από το 1882/83. Έγιναν και άλλες κατά το 1888/89 και το 1894/95 όταν ήταν πρωθυπουργός ο Χαρίλαος Τρικούπης. Οι τελευταίες κινητοποιήσεις έγιναν τέλη του 1896 αρχές του 1897 (Ιανουάριο) όταν πρωθυπουργός ήταν ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης (31/5/1895-18/4/1897) στην οποία ήταν ο ίδιος συγχρόνως και Υπουργός των Οικονομικών, πράγμα που ίσως εξηγεί γιατί συνάντησαν οι φοιτητές τον πρωθυπουργό (όχι τον Τρικούπη) στο Υπουργείο Εξωτερικών στην πλατεία Κλαυθμώνος. Πιθανώς να υπάρχει σύγχυση στη μνήμη του Τανάγρα σχετικά με διαφορετικά γεγονότα σε διαφορετικές περιόδους αναταραχών. Όταν ο Τρικούπης ήταν πρωθυπουργός (έως 12/1/1895), ο Βαυαρός Μιλτιάδης Έβερτ θα πρέπει να ήταν φοιτητής. Η τελευταία 10ετία του 19ου αιώνα, ήταν ενδιαφέρουσα από άποψη φοιτητικών δραστηριοτήτων-κινητοποιήσεων. Εξαιτίας της αναπροσαρμογής των εκπαιδευτικών τελών στους φοιτητές από την Κυβέρνηση Χαρίλαου Τρικούπη, είχαν δημιουργηθεί σοβαρές δυσλειτουργίες και εντάσεις στο Πανεπιστήμιο και προβλήματα στην πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου. Την ίδια περίοδο περίπου, την πανεπιστημιακή κοινότητα απασχολούσαν ακόμα δυο σημαντικά θέματα. Το ένα ήταν γλωσσικό και είχε σχέση με την έκδοση στη δημοτική του έργου του Ψυχάρη «*Το ταξίδι μου*» (το εμβληματικό έργο υπέρ της δημοτικής γλώσσας–συνδυασμός μυθιστορηματικής γραφής και μανιφέστου– που αποτέλεσε ορόσημο του δημοτικιστικού αγώνα), και το άλλο ήταν κοινωνικο-πολιτικό και είχε σχέση με τον περιορισμό του αριθμού των φοιτητών που περνούσαν στο Πανεπιστήμιο. Λίγο προτού ξεσπάσουν τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1897 το κλίμα εντός των χώρων του Πανεπιστημίου φορτίσθηκε ιδιαίτερα από τις απεργιακές κινητοποιήσεις των φοιτητών της Ιατρικής σχολής. Το κλίμα που είχε διαμορφωθεί μέσα στους κόλπους της πανεπιστημιακής κοινότητας λίγο προτού ξεσπάσουν τα επεισόδια των φοιτητών της Ιατρικής σχολής με τον καθηγητή τους Ι. Γαλβάνη, μια προσωπική διαμάχη μεταξύ του καθηγητή και φοιτητών του (εξ' ου και τα επεισόδια ονομάσθηκαν «Γαλβανικά»- Συνεδρίαση Συγκλήτου της 18/12/1895(6?) με πρύτανη τον Χρηστομάνο, (Πέργαμος Ψηφιακή Βιβλιοθήκη), τους οποίους καθυστερούσε να εξετάσει για το πτυχίο τους. Επεισόδια που ξεκίνησαν στις 17 Δεκεμβρίου του 1896 και μέσα σε λίγο διάστημα πυροδότησαν μια δυναμική γενική φοιτητική εξέγερση: « *Αντιδρώντας στις κινητοποιήσεις των φοιτητών, αλλά και στο ίδρυμα γενικά, ο γραμματέας της αστυνομίας Αθηνών και φοιτητής στο Πανεπιστήμιο Μιλτιάδης Έβερτ, όχι μόνο χειροδίκησε εις βάρος φοιτητή, αλλά εξύβρισε το ίδιο το ίδρυμα, πράγμα που ξεσήκωσε τη γενική κατακραυγή. Επί μια εβδομάδα το κέντρο και το ίδρυμα παραδόθηκαν στην οχλαγωγία και στις βιαιότητες στρατού και αστυνομίας, καθώς χρησιμοποιήθηκαν εφ' όπλου λόγχες στην εκδίωξη των φοιτητών*». (σελίδα 268 στο Γιάνναρης, Γ. ,1993, Φοιτητικά κινήματα και ελληνική παιδεία. Αθήνα Εκδόσεις «Το ποντίκι», τόμος Α, σελ. 269-274).

(http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio4/praktika1/firipis.htm & http://www.helioskiosk.gr/resource.ashx?a=d4J7WbjWYqAFs97bXzNNcQPI7utybLPa).

[155] Βαυαρής καταγωγής Μιλτιάδης Έβερτ κατά το 1896/97 ήταν γραμματέας της αστυνομίας Αθηνών και όχι διευθυντής της Αστυνομίας, σύμφωνα με την προηγούμενη παραπομπή. Ήταν πατέρας του Άγγελου, αστυνομικού & διοικητή της Αστυνομίας και παππούς του μετέπειτα αρχηγού του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, Μιλτιάδη Έβερτ.

[156] Ο Άγγελος Έβερτ (1894-1970) ήταν αστυνομικός (τον Σεπτέμβριο του 1915 κατετάγη στη Χωροφυλακή), διοικητής της Αστυνομίας Πόλεων της Αθήνας κατά τη διάρκεια της κατοχής, ενώ αργότερα διετέλεσε Αρχηγός του Σώματος.

[157] Πρέπει να ήταν τέλη 1894 αρχές 1895.

[158] Το έτος «1896» το έχει παραλήψει ο Τανάγρας από το χειρόγραφο του έχοντας αφήσει κενό στη θέση αυτή για να το συμπληρώσει αργότερα προφανώς.

[159] Στις εκλογές του 1895 απέτυχε να εκλεγεί βουλευτής Μεσολογγίου και αυτοεξορίστηκε στη Γαλλία δηλώνοντας πως αποχωρεί από την πολιτική. Το 1896 ετέθη, παρά τη θέλησή του, η υποψηφιότητά του σε αναπληρωματική εκλογή της επαρχίας Βάλτου και εξελέγη πανηγυρικά. Σε λίγες μέρες όμως πέθανε στις Κάννες. Ο νεκρός του ενταφιάστηκε στην Αθήνα. (Εγκυκλοπαίδεια Δομή).

Ο άβουλος πρωθυπουργός του 1897. Κηρύξατε τον πόλεμον

[160] Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 ή, διαφορετικά, ο πόλεμος των τριάντα ημερών (6 Απριλίου - 8 Μαΐου) ήταν πόλεμος μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά το έτος 1897 ως απόρροια της τότε έκβασης του Κρητικού προβλήματος. Σημειώνεται ότι ο πόλεμος αυτός του 1897 υπήρξε η πρώτη πολεμική εμπλοκή της Ελλάδας όπου δοκιμάσθηκε σε εκστρατεία τόσο ο τότε πολεμικός μηχανισμός της όσο και το επίσης πολεμικό δυναμικό της ύστερα από 67 χρόνια από την απόκτηση της ανεξαρτησίας της. Κατά τον καταστροφικό Πόλεμο του 1897, ο Κωνσταντίνος ήταν αρχιστράτηγος, και ήταν από τους κύριους υπεύθυνους για την ήττα. Το 1909 αντιφρονούντες Έλληνες αξιωματικοί του Στρατιωτικού Συνδέσμου οργάνωσαν κίνημα με σκοπό να αναδιοργανώσουν την χώρα. Ένα από τα στοιχεία της κριτικής τους αποτέλεσε η μεροληπτική κατά την γνώμη τους μεταχείριση στις προαγωγές του Διαδόχου και των αδελφών του, όπως και η αναδιοργάνωση του στρατεύματος. Για να μην αναγκαστεί ο Βασιλεύς Γεώργιος Α΄, να τους αποπέμψει από το στράτευμα, οι πρίγκιπες παραιτήθηκαν· (Βικιπαίδεια).

[161] Ο Γεώργιος Ν. Α. Θεοτόκης (1844–1916) ήταν Έλληνας πολιτικός. Ξεκίνησε την πρώτη περίοδο της πρωθυπουργίας του δύο χρόνια αργότερα από το έτος που θυμάται ο Τανάγρας, από την 2α Απριλίου 1899. Τον Μάιο του 1886 ο Τρικούπης του ανέθεσε το Υπουργείο Ναυτικών. Όταν ήταν υπουργός παραγγέλθηκαν τα θωρηκτά «Σπέτσαι», «Ύδρα» και «Ψαρά» και βελτιώθηκε σημαντικά η κατάσταση στο Ναυτικό με την καλύτερη εκπαίδευση των πληρωμάτων και με την δημιουργία πολλών ναυτικών σχολών. Αργότερα ανέλαβε το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως. Το 1887 πήρε ξανά τη θέση του Υπουργού Ναυτικών και το 1892 έγινε υπουργός επί των Εσωτερικών και ίσως αυτό να

μπέρδεψε τον Τανάγρα. Από το 1899 έως τα μέσα του 1909, ο Γ. Θεοτόκης διετέλεσε τέσσερις φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας. Κατά το έτος 1897 που θυμάται ο Τανάγρας, πέρασαν τρεις πρωθυπουργοί Ελλάδας: έως την 18/4/1897 ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Από 18-/4/1897 έως 21/9/1897 ο Δημήτριος Ράλλης και από 21/9/1897 ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. (Βικιπαίδεια).

[162] Ο Θεόδωρος Δεληγιάννης -πολιτικός αντίπαλος του Χαρίλαου Τρικούπη κι επανειλημμένα πρωθυπουργός (19 Απριλίου 1885–30 Απριλίου 1886, 14 Οκτωβρίου 1890–18 Φεβρουαρίου 1892, 31 Μαΐου 1895 – 18 Απριλίου 1897, 24 Νοεμβρίου 1902–14 Ιουνίου 1903, 16 Δεκεμβρίου 1904–31 Μαΐου 1905- Δολοφονήθηκε το 1905 στο προαύλιο της τότε Βουλής. Θεωρείται ο κύριος υπεύθυνος για την χρεοκοπία του ελληνικού κράτους το 1893. Αφού διαδέχθηκε στην πρωθυπουργία τον Χαρίλαο Τρικούπη το 1885, αναίρεσε ορισμένους κρίσιμους θεσμούς που είχε θεσπίσει ο προκάτοχος του. Μείωσε τους φόρους και δημιούργησε ένα σύστημα προσλήψεων στο δημόσιο χωρίς απαίτηση τυπικών προσόντων (προς μεγάλη ικανοποίηση των πολιτών). Δημιούργησε ένα κλίμα προσδοκίας για εισβολή στην Τουρκία, που εκείνη την εποχή κατέρρεε ως αυτοκρατορία και επέκταση των ελληνικών συνόρων προς την Μακεδονία (τότε έφταναν μέχρι την Θεσσαλία). Πρώτη συνέπεια των πράξεων του ήταν ο ναυτικός αποκλεισμός της Ελλάδας από τους συμμάχους. Όταν στην συνέχεια ξεκίνησε εξωτερικό δανεισμό για να ανταπεξέλθει στην δυσμενή οικονομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Ελλάδα (λόγω μειωμένων φόρων και αδιάκριτων διορισμών στο δημόσιο), ο βασιλιάς τον έπαυσε και ανέλαβε και πάλι ο Τρικούπης (ήταν η περίοδος πρωθυπουργίας του από 14 Οκτωβρίου 1890 έως 18 Φεβρουαρίου 1892. Τα συσσωρευμένα χρέη ήταν τόσα που το 1893 η Ελλάδα πτώχευσε..

(http://www.arcadia.gr/view_tourism.php?artid=218). Το 1905 οι δεληγιαννικοί κερδίζουν 142 έδρες, έναντι 78 των θεοτοκικών, 13 των ζαϊμικών και 2 ανεξαρτήτων. Ο Θεόδωρος Δεληγιάννης αναλαμβάνει πρωθυπουργός για τελευταία φορά.

(http://www.rizospastis.gr/story.do?id=1658931&publDate=22/2/2003).

[163] Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παραπομπή, η «Εθνική Εταιρεία» μετατράπηκε αιφνίδια ως ο κυρίαρχος εκπρόσωπος και καθοδηγητής της κοινής γνώμης, οργανώνοντας συλλαλητήρια, εκδίδοντας ψηφίσματα, φανατίζοντας και εξωθώντας τον λαό για πόλεμο. Μάλιστα μέσα σε εκείνη τη ψύχωση και του άκρατου ενθουσιασμού του έτους αυτού, οι διοικούντες την Εταιρεία και κατευθύνοντες τα μέλη της άρχισαν να διασπείρουν διάφορες φαντασιώσεις και απίθανα ψεύδη μέχρι και απάτης. Τέτοια εκπληκτικά ήταν για παράδειγμα, μεταξύ των άλλων, ότι μέλη της βρίσκονται ήδη στη Κωνσταντινούπολη έτοιμοι να την ανατινάξουν, ή έχουν διεισδύσει στο σουλτανικό ανάκτορο του Γιλντίζ, σε συνεννόηση με τούρκους, περιμένοντας το σύνθημα για να δολοφονήσουν τον Σουλτάνο, κ.ά. παρόμοια που, αν και παιδαριώδη, ο κόσμος όμως τα πίστευε και ενδυνάμωνε έτσι επικίνδυνα τις τάξεις της, φορτίζοντας και την γενική ατμόσφαιρα της εποχής. Η Εθνική Εταιρεία διαλύθηκε το 1899 αφού παρέδωσε, στο Εθνικό Σκοπευτήριο, όλο το υπό κατοχή της πολεμικό υλικό που κατείχε, καθώς και το ποσόν των τότε 300.000 δραχμών εκ της περιουσίας

που παρουσίασε ότι διέθετε. Η Πολεμική αναμέτρηση μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, (με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα) ξεκίνησε στις 6 Απριλίου 1897 και οι πολεμικές συγκρούσεις τερματίστηκαν στις 8 Μαΐου του ίδιου χρόνου με ήττα της Ελλάδας. (http://www.sansimera.gr/articles/242#ixzz2z4wgTxii).

[164] Ο Τανάγρας αναφέρει ως αντάρτες τους άτακτους στρατιώτες που εισέβαλαν στην Μακεδονία. Λίγες ημέρες πριν ξεσπάσει ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 και πριν φθάσει στο στρατηγείο της Λάρισας και αναλάβει την διοίκηση των ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, κατ' εντολή της κυβέρνησης, ο τότε Διάδοχος Κωνσταντίνος, περίπου 2.500–3.000 άτακτοι (κατ' εκτίμηση του Γάλλου λοχαγού Ντουσύ), ή μόνο 2.000 (κατ' εκτίμηση του Π. Μελά, που κρίνεται ορθότερη) εισόρμησαν στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία. Η δύναμη αυτή είχε οργανωθεί από την διαβόητη Εθνική Εταιρεία η οποία, από τον Φεβρουάριο, όπλιζε συρφετούς απολέμων και αμάχων. Φαίνεται πως, σε συνεννόηση με την κυβέρνηση, είχε αποφασιστεί οι άτακτοι να εισβάλλουν από τη δυτικότερη πλευρά των συνόρων στη Μακεδονία, για να διασφαλίσουν το αριστερό άκρο του ελληνικού στρατού και να απειλήσουν το τουρκικό δεξιό. Σ΄ αυτή τη δύναμη συμπεριλαμβάνονταν ένας λόχος Ιταλών εθελοντών υπό την ηγεσία του Αμίλκα Τσιπριάνι, (επαναστάτης διεθνούς τότε φήμης) και μία δύναμη Ελλήνων που έφεραν τα σύμβολα της Εθνικής Εταιρείας (γράμματα και ρητά). (Βικιπαίδεια).

[165] Οι Οθωμανοί συγκέντρωσαν στρατιωτική δύναμη, αποτελούμενη από 121.500 άνδρες και 1.300 ιππείς, με αρχηγό τον Ετέμ Πασά και Γερμανούς συμβούλους. Οι ελληνικές δυνάμεις παράταξαν 54.000 άνδρες και 500 ιππείς, με επικεφαλής τον διάδοχο Κωνσταντίνο.

(http://www.sansimera.gr/articles/242#ixzz2zGnsiaHE).

[166] Προφανώς εννοεί την Εθνική Εταιρεία για την οποία έγινε αναφορά στην παραπομπή #62.

[167] Οπωσδήποτε η ατμόσφαιρα στο Πανεπιστήμιο δεν θα ήταν και η καλύτερη για τον καθηγητή Γαλβάνη, λόγω της διαμάχης του με τους φοιτητές στα λεγόμενα «Γαλβανικά» λίγο πριν τον πόλεμο. Φαίνεται να ήταν κατάλληλη ευκαιρία η απομάκρυνση του από το Πανεπιστήμιο για να συμμετάσχει στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 σε ηλικία 59 ετών. (Δες παραπομπή #53). Ο Ιούλιος Γαλβάνης (1838-1901) γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, όπου και άσκησε αρχικώς την ιατρική. Αργότερα διορίσθηκε με πρόταση της βασίλισσας Όλγας διευθυντής του χειρουργικού τμήματος του νοσοκομείου *Ευαγγελισμός*. Το 1881 ο Γαλβάνης έγινε καθηγητής της χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά απολύθηκε ύστερα από ένα μόλις έτος για πολιτικούς λόγους. Ωστόσο, μετά τον θάνατο του καθηγητή Αρεταίου ο Γαλβάνης επανάκτησε την πανεπιστημιακή του έδρα. Στις αρχές του 1897 το όνομά του αναμίχθηκε σε φοιτητικές ταραχές που είχαν ως αφορμή μία επίπληξη του Γαλβάνη προς τους φοιτητές, αλλά αιτία ήταν η αναταραχή που είχε προκαλέσει το Κρητικό ζήτημα. Οι φοιτητικές εκείνες ταραχές που κράτησαν επί δεκαήμερο (9-19 Ιανουαρίου 1897) έμειναν γνωστές ως τα **«**Γαλβανικά**»** και έληξαν με την επέμβαση της χωροφυλακής αλλά και του

στρατού. Ο Ι. Γαλβάνης συνέγραψε έργα που άπτονται της ειδικότητας του, όπως: *Εγχειρητική* (1884), *Θεραπεία της φυματιώσεως δια της χειρουργικής*, και άλλα. Προς τιμή του Ιουλίου Γαλβάνη πήρε το όνομά του ένας μικρός αθηναϊκός δρόμος στα Πατήσια, κάθετος της Λεωφόρου Πατησίων, απέναντι από τη φοιτητική εστία.

[168] Η Λάρισα αφέθηκε στην τύχη της και καταλήφθηκε από τους Τούρκους στις 13 Απριλίου, αφού προηγουμένως είχε εκκενωθεί από τους κατοίκους της.

(http://www.sansimera.gr/articles/242#ixzz2zGoceq00).

Η μάχη εις το Μάτι εις την γέφυραν της Λαρίσης

[169] Στο Αργυροπούλι (παλιότερες ονομασίες Ηλώνη και Καρατζόλι) του Δήμου Τυρνάβου, μόλις 13 χλμ. από τον Τύρναβο και 29 χλμ. από τη Λάρισα. στους πρόποδες του Κάτω Ολύμπου βρίσκεται η λίμνη Αργυροπουλίου, γνωστή ως Μάτι Τυρνάβου. Μοναδική φυσική πηγή εναπομείνασα στη Θεσσαλία, με έκταση 250 στρμ, αποτελεί τον πυρήνα οικοσυστήματος με πλούσια χλωρίδα. (Βικιπαίδεια – Αργυροπούλι Λάρισας).

[170] Το Πάσχα του 1897 ήταν στις 13 Απριλίου με το Ιουλιανό ημερολόγιο. Επομένως η Μεγάλη Παρασκευή που αναφέρει ο Τανάγρας ήταν την 11^{η} Απριλίου.

[171] Ο Κωνσταντίνος Μελισσηνός γεννήθηκε στην Αθήνα στις 16 Νοεμβρίου 1867. Σχολείο πήγε στην Μαγνησία της Μικράς Ασίας. Επέστρεψε στην Αθήνα και σπούδασε ιατρική στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, όπου αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Συνέχισε τις σπουδές του στο Μόναχο. Επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε υφηγητής και αργότερα τακτικός καθηγητής της Παθολογικής Ανατομικής. (Βικιπαίδεια).

[172] Η Καλλιρρόη Παρρέν ίδρυσε το Λύκειο των Ελληνίδων το 1911. Από το 1887 (8 Μαρτίου) όμως και με εκλεκτές συνεργάτιδες ξεκίνησε να εκδίδει την «Εφημερίδα των Κυριών» το πρώτο γυναικείο έντυπο στην Ελληνική επικράτεια. Πρωτοστάτησε σε κινήσεις γυναικείες, όπως η υποβολή στην κυβέρνηση Τρικούπη 2.850 υπογραφών γυναικών υπέρ της γυναικείας εκπαίδευσης, αλλά και εθνικές, όπως η διεθνής εκστρατεία για τον πόλεμο του 1897, με συμμετοχή και της Ενώσεως των Ελληνίδων. Η Ένωση των Ελληνίδων σχηματίσθηκε το 1896 υπό τη γενική προεδρία της Παρρέν, με εκπαιδευτικό χαρακτήρα η οποία από το 1900 λειτούργησε ως Οικοκυρική και Επαγγελματική Ένωση Ελληνίδων. Η Καλλιρρόη Παρρέν γεννήθηκε το 1861 στην Κρήτη, στα Πλατάνια Αμαρίου Ρεθύμνης. Ο πατέρας της, Στυλιανός Σιγανός, ήταν πρόεδρος της Επιτροπής Κρητών Προσφύγων στην Αθήνα, όπου εγκαταστάθηκε η οικογένεια από το 1867. Η Καλλιρόη Παρρέν απέκτησε καλλιέργεια και γλωσσομάθεια θητεύοντας στη Σχολή Σουρμελή στον Πειραιά, ύστερα στην εκεί γαλλική Σχολή Καλογραιών και τέλος στο Αρσάκειο, από όπου αποφοίτησε με άριστα το 1878. Αμέσως ανέλαβε τη διεύθυνση του παρθεναγωγείου της ελληνικής κοινότητας στην Οδησσό, όπου έμεινε 2 χρόνια. (http://www.lykeionellinidon.gr/lyceumportal).

Βόλος. Αι μάχαι του Βελεστίνου. Γαριβαλδινοί

[173] Η Λάρισα αφέθηκε στην τύχη της και καταλήφθηκε από τους Τούρκους στις 13 Απριλίου, αφού προηγουμένως είχε εκκενωθεί από τους κατοίκους της. Την ίδια μέρα, τουρκική δύναμη κατευθύνθηκε στο Βελεστίνο, όπου αντιμετωπίστηκε από τον Συνταγματάρχη Σμολένσκη και την ταξιαρχία του. Με πεσμένο το ηθικό, οι Έλληνες υπέστησαν και νέα ήττα στα Φάρσαλα, στις 24 Απριλίου, υποχωρώντας αυτή τη φορά με τάξη. Ο Σμολένσκης διατάχθηκε να εγκαταλείψει το Βελεστίνο και να μεταβεί με τις δυνάμεις του στον Δομοκό, όπου ο Έλληνες προετοίμαζαν νέα γραμμή άμυνας. Μάταια, όμως, αφού ο υπέρτερος τουρκικός στρατός πέτυχε μια ακόμη νίκη στις 5 Μαΐου, έχοντας πλέον ανοιχτό το δρόμο για την Αθήνα. (http://www.sansimera.gr/articles/242).

[174] Ο Γερμανός στρατηγός φον Σάντερς εμφανίζεται να συνεργάζεται με τους Τούρκους όχι από το 1897 αλλά από τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο. Ο Όθων Λίμαν φον Σάντερς, (Otto Liman von Sanders), (1855-1929), ήταν Γερμανός στρατηγός, που είχε αναλάβει στρατιωτικός σύμβουλος και ανώτατος στρατιωτικός διοικητής του στρατού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Με τον βαθμό του αντιστράτηγου διορίστηκε το 1913 επικεφαλής της γερμανικής στρατιωτικής αποστολής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με κύριο σκοπό τον εκσυγχρονισμό και την εκπαίδευση του οθωμανικού στρατού. Αρχικά αρνήθηκε αλλά τελικά δέχθηκε με τον όρο να ασκεί «ουσιαστική επιρροή» μέχρι και τη διοίκηση. Εκείνη την εποχή ο οθωμανικός στρατός ήταν ελάχιστα εκπαιδευμένος, η δε κυβέρνηση διέθετε ελάχιστα κονδύλια γι’ αυτή και η στρατιωτική ηγεσία φέρονταν σχετικά ανίκανη ν’ ανταποκριθεί στις τότε σύγχρονες στρατιωτικές ανάγκες και εξελίξεις. Όταν ανέλαβε ο Λίμαν φον Σάντερς αρχικά δεν άσκησε καμία επιρροή. Όταν όμως ο Εμβέρ Πασάς και ο Τζεμάλ Πασάς υπέστησαν σοβαρές ήττες ανέλαβε ουσιαστικά «εν λευκώ» την γενική αρχιστρατηγία. (Βικιπαίδεια).

[175] Ο Τανάγρας έγραφε τις γραμμές αυτές το 1957 σε ηλικία 82 χρόνων.

[176] Πληροφορίες για τον Τσιπριάνι στην αντίστοιχη παραπομπή στην παράγραφο «*Μαθητικά Στρατιωτικά Γυμνάσια- Αντωνόπουλος*».

Πυροβολαρχία Μήτσα. Σμολένσκης

[177] Ο Κωνσταντίνος Σμολένσκη ή Σμολένσκυ (1843 - 1915) ήταν συνταγματάρχης πυροβολικού, ήρωας του Ελληνοτουρκικού πόλεμου του 1897 και δυο φορές υπουργός στρατιωτικών. (Βικιπαίδεια-Σμολένσκη).

[178] Ο Σπυρίδων Μερκούρης (1856-1939) ήταν δήμαρχος Αθηναίων και βουλευτής, παππούς της Μελίνας Μερκούρη. (Βικιπαίδεια).

[179] Ο Αντώνης Μήτσας με τους τρεις γιους του πήραν μέρος στη Θεσσαλία στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Η πυροβολαρχία μάλιστα του γιου του Σταμάτη έδρασε δυναμικά παρά την άδοξη έκβαση του πολέμου. (http://sitalkisking.blogspot.gr/2013/08/blog-post_4.html).

Βασίλισσα Όλγα. Πρίγκηψ Γεώργιος

[180] Η Όλγα Κονσταντίνοβνα της Ρωσίας, Βασίλισσα των Ελλήνων και Πριγκίπισσα της Δανίας, (1851-1926). Νυμφεύθηκε, σε ηλικία δεκαέξι ετών, το 1867, τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ της Ελλάδας και τον συνόδευσε στη νέα του χώρα όπου και δυσκολεύτηκε να προσαρμοστεί. Αφιερώθηκε σε κοινωνικές εργασίες και ίδρυσε αριθμό νοσοκομείων και κέντρα βοήθειας προς τους οικονομικά ασθενέστερους. Στήριξε επίσης τον σύζυγό της, του οποίου η βασιλεία σημαδεύτηκε από αρκετές πολεμικές συγκρούσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το 1913, ο Γεώργιος Α΄ της Ελλάδας, σύζυγος της Όλγας, δολοφονήθηκε από έναν αναρχικό. Η Όλγα τότε επέστρεψε στην Ρωσία. Από τον γάμο της γεννήθηκαν οκτώ τέκνα: 1. ο Κωνσταντίνος Α΄ της Ελλάδας (1868-1923), Νυμφεύθηκε την Γερμανίδα πριγκίπισσα Σοφία της Πρωσίας (1870-1932). 2. Ο Γεώργιος της Ελλάδας (1869-1957), πρίγκιπας και της Δανίας και Ύπατος Αρμοστής της Κρητικής Πολιτείας (1898-1906), ο οποίος νυμφεύθηκε την Γαλλίδα πριγκίπισσα Μαρία Βοναπάρτη (1882-1962). 3. η Αλεξάνδρα της Ελλάδας (1870-1891), πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας, η οποία νυμφεύθηκε τον Μέγα Δούκα Παύλο Αλεξάντροβιτς της Ρωσίας (1860-1919). 4. Ο Νικόλαος της Ελλάδας (1872-1938), πρίγκιπας της Ελλάδας και της Δανίας και κυβερνήτης της Θεσσαλονίκης, ο οποίος νυμφεύθηκε την Μεγάλη Δούκισσα Ελένη Βλαντιμίροβνα της Ρωσίας (1882-1957). 5. Η Μαρία της Ελλάδας (1876-1940), πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας, η οποία νυμφεύθηκε, σε πρώτο γάμο, τον Μέγα Δούκα Γεώργιο Μιχαΐλοβιτς της Ρωσίας (1863-1919) κι έπειτα, σε δεύτερο γάμο, τον ναύαρχο Περικλή Ιωαννίδη (1881-1965), κυβερνήτη των Δωδεκανήσων. 6. Η Όλγα της Ελλάδας (1880-1880), πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας. 7. Ο Ανδρέας της Ελλάδας (1882-1944), πρίγκιπας της Ελλάδας και της Δανίας, ο οποίος νυμφεύθηκε την πριγκίπισσα Αλίκη του Μπάτενμπεργκ (1885-1969). 8. Χριστόφορος της Ελλάδας (1888-1940), πρίγκιπας της Ελλάδας και της Δανίας, ο οποίος νυμφεύθηκε, σε πρώτο γάμο, την ταπεινής καταγωγής Αμερικανίδα Μέι «Νάνσι» Στιούαρτ Ουόρθινγκτον Λιντς (1878-1923) η οποία έγινε, μετά τον προσηλυτισμό της στην Ορθοδοξία, η πριγκίπισσα Αναστασία της Ελλάδας, κι έπειτα, σε δεύτερο γάμο, την Γαλλίδα πριγκίπισσα Φραγκίσκα της Ορλεάνης (1902-1953). (Βικιπαίδεια).

[181] Ο Κωνσταντίνος Σμολένσκη ή Σμολένσκυ (1843-1915) ήταν συνταγματάρχης πυροβολικού, ήρωας του Ελληνοτουρκικού πόλεμου του 1897 και δυο φορές υπουργός στρατιωτικών. Η σύζυγός του ήταν θεία του ήρωα του Μακεδονικού Αγώνα Παύλου Μελά. Στον πόλεμο του 1897, φέροντας το βαθμό του συνταγματάρχου, ανέλαβε διοικητής της 3ης ταξιαρχίας και αμύνθηκε στα στενά του Ρεβενίου, υποχωρώντας στα Φάρσαλα, οπότε και στάλθηκε στο Βελεστίνο, προκειμένου να ανακόψει την προς Βόλο προέλαση του τουρκικού στρατού. Αφού κατέλαβε τα παρά το «Πιλάφ τεπέ» υψώματα, απέκρουσε στις 17, 23 και 24 Απριλίου τουρκικές επιθέσεις. Αλλά όταν ο άλλος ελληνικός στρατός υποχώρησε από τα Φάρσαλα και υπήρξε κίνδυνος υπερκερασμού της 3ης ταξιαρχίας, διατάχθηκε να την

οδηγήσει στη Λαμία. Με την αποτελεσματική του άμυνα στο Βελεστίνο ο Σμολένσκη προάχθηκε σε υποστράτηγο, καθιστάμενος ίνδαλμα του ελληνικού λαού, ο οποίος και τον τίμησε κατ’ επανάληψη εκλέγοντάς τον Βουλευτή Αττικοβοιωτίας. Ο Σμολένσκη απέτρεψε τους άντρες του από την άτακτη φυγή και τη λιποταξία και κράτησε τις θέσεις του για όσο χρόνο χρειάστηκαν οι υπόλοιπες δυνάμεις, για να υποχωρήσουν από τα Φάρσαλα στο Δομοκό. Οι υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις υπό τον Κωνσταντίνο, αφού πολέμησαν στα Φάρσαλα μια ημέρα (23 Απριλίου), υποχώρησαν στην πιο οχυρή θέση του Δομοκού στις 24 Απριλίου. Δύο μέρες μετά τα οθωμανικά στρατεύματα κατέλαβαν το Βόλο. Η τελευταία συντεταγμένη μάχη διεξήχθη στον Δομοκό στις 5 Μαΐου με τη συμμετοχή και των εθελοντών Γαριβαλδινών του Αμίλκα Κυπριάνη. Η ήττα και η καταδίωξη από τους Τούρκους ώθησε τα ελληνικά στρατεύματα ως τα βόρεια της Λαμίας, όπου τα πρόλαβε η ανακωχή.

(http://www.ime.gr/chronos/12/gr/1833_1897/foreign_policy/facts/08.html & Βικιπαίδεια).

Δομοκός. Γαριβαλδινοί και Τσιπριάνι. Ερυθρός Σταυρός

[182] Ο Γεώργιος Τυπάλδος Κοζάκης (1834 - 1899) ήταν Έλληνας πολιτικός του 19ου αιώνα. Ο Τανάγρας αφιερώνει ξεχωριστή παράγραφο σε αυτόν στο επόμενο κεφάλαιο «Πολεμικό Ναυτικό». Ο Κοζάκης ανήκε στην ευγενή και αρχαία οικογένεια Τυπάλδων της Ζακύνθου. Σπούδασε στην γενέτειρά του και συνέχισε στο Παρίσι και στην Γερμανία. Συμπλήρωσε τις σπουδές του με περιοδείες στην Αίγυπτο, την Παλαιστίνη και Συρία. Ήταν λόγιος και σεβαστός άνδρας. Είκοσι ετών μπήκε στην διπλωματική σταδιοδρομία και υπηρέτησε ως ακόλουθος και αργότερα ως γραμματέας, τμηματάρχης και Γενικός Γραμματέας στο Υπουργείο του Δηληγιάννη. Υπηρέτησε επίσης ως γραμματέας του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Έγινε πληρεξούσιος της πατρίδας του στην Εθνοσυνέλευση μετά την ένωση των Επτανήσων με την κυρίως Ελλάδα. Υπήρξε ιδρυτής και έφορος της Εθνικής Βιβλιοθήκης, Έφορος του Αμαλιείου Ορφανοτροφείου, Πρόεδρος του Ερυθρού Σταυρού, και της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας.

[183] Ιφιγένεια Ανδρέα Συγγρού (1842-1921), κόρη του Ιωάννη και της Αγλαΐας Μαυροκορδάτου ζούσε στη Χάλκη ενώ καταγόταν από τη Χίο. Διαθέτοντας αρχοντικό παράστημα, κατόρθωσε να σαγηνεύσει τον Εθνικό ευεργέτη Ανδρέα Συγγρό που – αν και εκ πεποιθήσεως εργένης – τελικώς θα την παντρευτεί ανήμερα το Πάσχα του 1875. Εκείνος ήταν 44 και η Ιφιγένεια 33 ετών, και έζησαν μαζί 25 ευτυχισμένα χρόνια. Αφιέρωσε εξ ολοκλήρου τη ζωή της στην προστασία της παιδικής ηλικίας, ήταν η πηγή έμπνευσης και η κινητήριος δύναμη κάθε φιλεύσπλαχνης ενέργειας και επιλογής ανθρωπιστικού χαρακτήρα του συζύγου της, υποκινώντας τη συστηματικότερη καλλιέργεια των φιλανθρωπικών πρωτοβουλιών του. Η συνολική κοινωνική δραστηριότητα της Ιφιγένειας Συγγρού την ανέδειξε σε μια από τις πρωτοπόρες γυναικείες φυσιογνωμίες της αθηναϊκής κοινωνίας στον τομέα της πρόνοιας. Διετέλεσε πρόεδρος επί σειρά ετών του Νοσοκομείου «Ευαγγελισμός», του διοικητικού συμβουλίου του Αμαλιείου Ορφανοτροφείου και του Συλλόγου Εκπαιδεύσεως Νεανίδων.

Μετά το θάνατο του συζύγου της, θα ζήσει για περισσότερο από 20 χρόνια στη μεγαλοπρεπή έπαυλη του Κτήματος Συγγρού. Βασική της φροντίδα υπήρξε η προσπάθεια για την ολοκλήρωση των οραμάτων τους, όπως αυτά είχαν διατυπωθεί στη διαθήκη του. (http://ige.gr/?page_id=76).

[184] Ο Μιχαήλ Σούτσος ή Βόδας (1784-1864) ήταν μέγας διερμηνέας της Υψηλής Πύλης και ηγεμόνας της Μολδαβίας.

[185] Δεν συμφωνούν οι αναφορές στο διαδίκτυο με όσα αναφέρει ο Τανάγρας. Η Φρόσω Σούτσου δεν ήταν κόρη του Μιχαήλ Σούτσου, της σπουδαίας Φαναριώτικης οικογένειας των Σούτσων αλλά του γιου του Ιωάννη Σούτσου (1803-1890). Ο Ιωάννης Σούτσος επί Αντιβασιλείας είχε διορισθεί μέλος του συμβουλίου του κράτους ενώ από το 1837 έως το 1890 ήταν καθηγητής της πολιτικής οικονομίας στο πανεπιστήμιο Αθηνών. Την περίοδο 1847-1849 διετέλεσε πρύτανης του πανεπιστημίου Αθηνών. Είχε συγγράψει διάφορα έργα όπως Πλουτολογία, Πλουτολογικαί μελέται, Δημοσιολογία κ.α. Υπήρχε η φήμη ότι με την Φρόσω Σούτσου ήταν ερωτευμένος ο Γεώργιος Α΄. Η σχέση όμως δεν καρποφόρησε γιατί ο θείος του, πρίγκιπας Ιωάννης, ήταν αντίθετος αφού του προόριζαν για νύφη κάποια από έναν από τους πολλούς βασιλικούς οίκους της Ευρώπης.

(http://www.thep.gr/modules.php?name=wikidia&articleid=10188).

[186] Κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1897 εμφανίσθηκαν στην Ελλάδα περιστασιακά ξένες αλλά και Ελληνίδες νοσοκόμοι. Στα νοσοκομεία Δομοκού και Λαμίας επικεφαλής ήταν η κυρία *Κασσαβέτη*. Στις επόμενες παραπομπές γίνεται αναφορά στο βιογραφικό της. Η Ένωση Ελληνίδων είχε επίσης δημιουργήσει φορητό χειρουργείο, στο οποίο είχαν εκδηλώσει επιθυμία να βοηθήσουν Γαλλίδες και Ελβετίδες νοσοκόμοι. (Γεώργιος Π. Σταυρόπουλος: Γυναικεία επαγγέλματα,1835-1922.

http://www.solon.org.gr/downloads/4h%20Synedriasi_Fthiotiki%20Istoria_221-280_2001.pdf.)

[187] Το 1897 η Μαρία Κασσαβέτη θα ήταν 54 ετών και ο Τανάγρας 32 χρόνια νεώτερος της.

[188] Ως «εξωτερικό» εννοεί ο Τανάγρας ότι η κυρία Κασσαβέτη είχε έλθει από την Αγγλία, όπως περιγράφει στην παράγραφο «Η μάχη εις στο Μάτι εις την γέφυραν της Λαρίσης». Η Μαρία Τερψιθέα Κασσαβέτη γεννήθηκε στο Λονδίνο στις 29 Απριλίου 1843. Ο πατέρας της Δημήτριος από Ζαγορά είχε πετύχει ως έμπορος βαμβακιού στην Αλεξάνδρεια. Παντρεύτηκε την μητέρα της Μαρίας, Ευφροσύνη Ιωνίδη, στον ναό του Σωτήρος στο Λονδίνο το 1842. Η Μαρία μεγαλώνοντας είχε ακαταμάχητη ελκυστική ομορφιά, μελαγχολία και ξεγνοιασιά, μοιάζοντας ταυτόχρονα ευάλωτη. Έχει ποζάρει σε πολλούς ζωγράφους όπως στον βικτωριανό ζωγράφο Τζ. Φ. Ουάτς (George Frederic Watts), Ντάντε Γκαμπριέλ Ροσέτι (Dante Gabriel Rossetti), και σε πολλά έργα του Μπερν Τζόουνς με τον οποίο δημιούργησε θυελλώδη σχέση. Στις 20 Ιουλίου 1861, 18 χρόνων, παντρεύεται τον Κωνσταντινοπολίτη

Δημήτριο Αλεξάνδρου Ζαμπάκο γιατρό της Ελληνικής κοινότητας με τον οποίον εγκαταστάθηκε στα Ιλίσια Πεδία στο Παρίσι και από τότε η Μαρία υπογράφει πλέον ως M. T. Zambacco. Το 1866 φεύγει από το Παρίσι με τα δύο παιδιά της Ευφροσύνη και Αλέξανδρο, εγκαταλείποντας τον σύζυγό της και εγκαθίσταται στο πατρικό της στο Λονδίνο. Γνωρίζεται τότε με τον ζωγράφο Τζ. Μπερνς και η σχέση τους διαρκεί γύρω στα τρία χρόνια χωρίς όμως να κοπεί κατόπιν εντελώς. Το 1872 αφήνει τα παιδιά της στη μητέρα της, αγοράζει μετοχές των μεταλλίων Λαυρίου και επιστρέφει στο Παρίσι. Εκεί ασχολείται με τη γλυπτική και εκθέτει τα έργα της σε γκαλερί μερικά από τα οποία φυλάσσονται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου. Από τότε ξαναγυρίζει στο πατρικό της όνομα και υπογράφει ως «Kassaveti». Η κόρη της Μαρία-Ευφροσύνη σπουδάζει επίσης Καλές Τέχνες. Γύρω στο 1905 επιστρέφει στην Ελλάδα, όπου άλλωστε είχε βρεθεί και παλαιότερα κατά τον πόλεμο του 1897 στην αποστολή με τον Τανάγρα. Από την Ελλάδα επιστρέφει στο Παρίσι όπου πεθαίνει στις 16 Ιουλίου 1914. Έχει ταφεί στον οικογενειακό τους τάφο στο Νόργουντ του Λονδίνου. (Το βιογραφικό κείμενο προέρχεται από το βιβλίο «Παρασάγγες» του Δημήτρη Καλοκύρη, εκδόσεις Άγρα: 2014, ISBN 978-960-505-015-3 λήμμα «Ζαμπάκου, σελίδες 66-68).

(http://wc.rootsweb.ancestry.com/cgi-bin/igm.cgi?op=GET&db=zannos&id=I14625,

http://www.andro.gr/empneusi/maria-zambaco/,
http://en.wikipedia.org/wiki/George_Frederic_Watts,
http://en.wikipedia.org/wiki/Dante_Gabriel_Rossetti,

http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Burne-Jones).

[189] Ο Θαυμακός (πρώην Σκάρμιτσα) είναι ημιορεινός οικισμός, κτισμένος με βορεινό προσανατολισμό, στους πρόποδες της Οθρύος. Πολύ κοντά στον οικισμό βρίσκονται τα ερείπια των αρχαίων Θαυμακών και συγκεκριμένα 1 χλμ. ανατολικά όπου παλιότερα λειτουργούσε συγκρότημα με 7 νερόμυλους. Σύμφωνα με γραπτές πηγές στη θέση αυτή υπήρχε ιερό της Θεάς Αρτέμιδος. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ο οικισμός ονομαζόταν "Σκάρμιτσα" και το 1881 (οπότε και απελευθερώθηκε η Θεσσαλία από τους Τούρκους) εντάχθηκε από κοινού με άλλους οικισμούς στον Δήμο Θαυμακών με έδρα τον Δομοκό. Από τον τελευταίο απέχει μόλις 3 χλμ. (http://www.domokos.gr/content/suntomo-istoriko-thaumakou).

[190] Η έκφραση αυτή αναφέρεται σε κωμικό διήγημα του Ιωάννη Κονδυλάκη που γράφτηκε τον Φεβρουάριο του 1899. Σχετίζεται με τη λέξη κορδόνι στον υπερθετικό. (http://www.gutenberg.org/files/32815/32815-0.txt).

[191] Εννοεί τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη.

[192] Η ανακωχή της Λαμίας πραγματοποιήθηκε στο χωριό Ταράτσα της Λαμίας στις 8 Μαΐου 1897.

[193] Ο Ευστάθιος Λάμψας στο τέλος του έτους 1878 και στην αρχή του 1879, συνεταιρίστηκε με τον Σάββα Κέντρο, ο οποίος διέθετε το ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία», συμβάλλοντας ουσιαστικά στη μεγάλη ανακαίνιση που έγινε μέσα στο 1879. Ο Ευστάθιος Λάμψας είχε μία μόνο κόρη, τη Μαργαρίτα. Η «Μεγάλη Βρετανία» πέρασε στα χέρια του γαμπρού του

Λάμψα, Θεόδωρου Πετρακόπουλου, ο οποίος είχε σπουδάσει δημοσιογραφία στη Ρώμη. Έτσι, έχοντας αναλάβει από το 1909 τη διεύθυνση του ξενοδοχείου, ίδρυσε το Δεκέμβριο του 1919 την «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ ΛΑΜΨΑ Α.Ε.». (http://www.reporter.gr/Apopseis/Istories/item/205286-Eystathios-Lampsas).

Πομπούκης. Αντιδιφθερικός ορός

[194] Ο πρίγκιπας Γεώργιος της Ελλάδας ορίστηκε Ύπατος Αρμοστής Κρήτης με τριετή θητεία. Στις 9 Δεκεμβρίου 1898 έφθασε στη Σούδα με τη ρωσική ναυαρχίδα «Νικόλαος Α΄», συνοδευόμενη και από πλοία των άλλων Δυνάμεων, όπου του επιφυλάχθηκε αποθεωτική υποδοχή. (Βικιπαίδεια – Κρητική Πολιτεία).

[195] Ετέμ πασά: *Ethem Paşa*, (1851–1909). Κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ηγήθηκε ως αρχιστράτηγος των τουρκικών στρατευμάτων στη Θεσσαλία. (Βικιπαίδεια – Ετέμ Πασάς).

[196] Θα ήταν κατά τον Μάιο του 1897.

[197] Ο Παναγιώτης Παμπούκης γεννήθηκε στην Ακράτα το 1858 και φοίτησε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε στο Δημοτικό Νοσοκομείο Αθηνών και μετά την εκπλήρωση της στρατιωτικής του θητείας, μετέβη το 1883 στο Παρίσι για εξειδίκευση με υποτροφίες του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ιεράς Μονής Πετράκη. Από το 1885 έως το 1888 εργάσθηκε στο πλευρό του Louis Pasteur, όπου μυήθηκε στην αντιλυσσική θεραπεία. Το 1907, εκλέχθηκε από την Ιατρική Εταιρεία Αθηνών ως μέλος της επιτροπής για τον καθορισμό των δόκιμων ιατρικών όρων. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα ίδρυσε το 1893 το πρώτο ιδιωτικό μικροβιολογικό εργαστήριο και από το 1894 αυτός και οι συνεργάτες του επιδόθηκαν στην παραγωγή αντιδιφθεριτικού ορού, το οποίο εργαστήριο τελικά κτίστηκε σε οικόπεδο ιδιοκτησίας του Παμπούκη (Πατησίων 232) και με δικά του έξοδα. Η κατασκευή ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1895 και περατώθηκε στα τέλη του 1896. Πριν την έναρξη της λειτουργίας του γνωστού Λυσσιατρείου της οδού Πατησίων 232, κατά το 1896, το «Εργαστήριο Αναλύσεων» ή «Μικροβιολογικό Ινστιτούτο Παμπούκη» με το εργαστήριο-λυσσιατρείο που διέθετε, όπως αναφερόταν στις τότε διαφημίσεις του περιοδικού «Ιατρική Πρόοδος», στεγάστηκε στην πλατεία Λαυρίου (1893-1896). Στις δημοσιεύσεις που εκπονούνταν στο Λυσσιατρείο, το εργαστήριο καταγραφόταν ως «Λυσσιατρείο Αθηνών», «Μικροβιολογικό Ινστιτούτο Παμπούκη» ή «Ελληνικό Αντιλυσσικό Ινστιτούτο».

(http://www.hms.org.gr/updocuments/ISTORIA.MIKROB.pdf). Τελικά ο Παμπούκης προχώρησε στην ίδρυση του Λυσσιατρείου, τον Αύγουστο του 1894, χωρίς την επίσημη έγκριση της πολιτείας, αλλά με την ομόφωνη στήριξη και προβολή του αθηναϊκού Τύπου.

[198] Ο Πιλάβιος έλαβε αργότερα διοικητική θέση στο ινστιτούτο του Παμπούκη. Ο Πιλάβιος ως κτηνίατρος είχε ήδη ασχοληθεί με τη λύσσα και από το 1884 γράφει για τη μέθοδο του Παστέρ (βλ. Γ. Ν. Πιλάβιος, *Η λύσσα και ο Παστέρ*, 1884· Γ. Ν. Πιλάβιος, ‘Η λύσσα του κυνός’, *Εστία*, 1881, σελ. 285-7). Από Ανδρέας Βούρτσης Ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ.

[199] Ρήγας Ιωαν. Νικολαΐδης (1855-1928), Καθηγητής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και ένα από τα πρώτα μέλη της Ακαδημίας Αθηνών.

[200] Καραμήτσος Γ. Έγραψε το έργο «Περί ιατρικών όρων» Ασκληπιός 12: 118, 1868. (http://www.galeas.gr/articles_gr/pdf_files_gr/Greek%20medical%20terminology.pdf).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ: 1898-1923

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ: 1898-1923

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ
1897-1923

Εξετάσεις εις το ναυτικόν

Πάντως κατά την εποχή εκείνη προκηρύχθηκε από το Υπουργείο των Ναυτικών ένας διαγωνισμός ο οποίος επρόκειτο να πραγματοποιήσει ένα από τα προσφιλέστερα όνειρα μου σαν παιδί και να δώσει μια από τις δύο σπουδαιότερες κατευθύνσεις στη ζωή μου. Ο διαγωνισμός αφορούσε την πρόσληψη επτά ιατρών στο πολεμικό ναυτικό με το βαθμό του σημαιοφόρου ανθυπίατρου.

Ήδη όταν είχα τελειώσει τη δεύτερη τάξη του Γυμνασίου γεμάτος γαλάζια θαλασσινά όνειρα, είχα υποβάλει αίτηση συμμετοχής στον ετήσιο διαγωνισμό για τη σχολή των ναυτικών δοκίμων. Η υγειονομική όμως εξέταση στο ναυτικό νοσοκομείο του Ναύσταθμου με απέκλεισε εξ' αιτίας της μυωπίας μου και μάλιστα από τον κατόπιν στενό μου φίλο και συνεργάτη Παύλο Νιρβάνα.

Η πίκρα μου τότε και η απογοήτευση μου ήταν απερίγραπτη. Φαντάζεστε λοιπόν ποιος υπήρξε ο ενθουσιασμός μου όταν μόλις πήρα το δίπλωμα μου να προκηρυχθεί διαγωνισμός ναυτικών ιατρών. Υπήρξα λοιπόν από τους πρώτους που υπέβαλα την αίτηση μου.

Ο διαγωνισμός διεξάχθηκε στο Υπουργείο των Ναυτικών στη πλατεία Κλαυθμώνος και με αρρώστους στο ναυτικό νοσοκομείο του Ναυστάθμου, από τους τότε ανωτέρους του κλάδου Γιαννακόπουλο και Χατζημελέτη[1] αντιπλοίαρχους και είχα την ικανοποίηση να πραγματοποιούμενο το παλαιό όνειρο μου. Τώρα ένας μόνο ζει από τους άλλους με τους οποίους είμαστε επιτυχόντες εκτός από εμένα. Ο υποναύαρχος Χρήστος Παδελόπουλος, κουλουριασμένος από παραμορφωτική αρθρίτιδα. Οι άλλοι έφυγαν για το μεγάλο ταξίδι. Παναγιωτίδης, Σταυρίδης, Σφοίνης, Πανταζόπουλος, Ρικάκης, Κουντούρης. Και εγώ με έλκος του στομάχου το οποίο με βασανίζει από 17 ετών παιδί με δύο λαπαροτομίες

(γαστροεντεροστόμωση και γαστρεκτομία) χωρίς αποτέλεσμα και ανεπάρκεια της Αορτής[2] (μιτροαορτικό σύνδρομο) περιμένοντας τη σειρά μου να τους ακολουθήσω.

Πλωταρχάκια και υποπλοιαρχάκια

Παραταύτα, αρχίσαμε και οι επτά σαν δόκιμοι[3] ακόμη, διαδοχικές εφημερίες στο νοσοκομείο Ναυστάθμου υπό τον πλωτάρχη επίατρο Απόξολο[4] οι οποίες διακόπηκαν από ένα δοκιμαστικό ταξίδι για να δοκιμασθεί η αντοχή των δοκίμων στη θάλασσα.

Το πράγμα ήταν ιατρικώς αστείο. Προπάντων προκειμένου για γιατρούς οι οποίοι ιδροκοπούσαν να χρησιμοποιήσουν φάρμακα κατά της ναυτίας.

Θέμος Άννινος, σκίτσο

Αλλά το ταξίδι έγινε με το μακαρίτη ατμομυοδρόμωνα Ευρώτα με κυβερνήτη τον πλωτάρχη Μωραΐτη από τους παλαιούς εμποροπλοιάρχους οι οποίοι είχαν βαθμολογηθεί τότε στο πολεμικό ναυτικό εξαιτίας ελλείψεως αξιωματικών. Οι λίγοι που απέμειναν από αυτούς στην εποχή μου ήταν γραφικότατοι τύποι. Ο ένας περισσότερο από τον άλλον. Τους θυμάμαι να περνούν από μπροστά μου με τα θαλασσοδαρμένα πρόσωπα τους και όλο το πηγαίο άρωμα των μακρινών ταξιδιών τους. Μάλιστα μερικοί από αυτούς προσπαθούσαν να νεάσουν και να κόψουν τις ελληνικούρες για να αποδείξουν κάποια ανώτερη μόρφωση στη νέα γενιά των αξιωματικών της νεοσύστατης σχολής των δοκίμων, οι οποίοι μόλις και έκρυβαν τα ειρωνικά χαμόγελα τους εμπρός στα «πλωταρχάκια» όπως τους ονόμαζαν οι κυβερνώντες τότε τα πλοία όπου υπηρετούσαν. Μωραΐτης, Αρβανίτης, Σπαχής, Ζάκας, Καλογιάννης... τι αναμνήσεις άλλοτε εντυπωσιακές άλλοτε εύθυμες έχω κρατήσει από αυτούς.

Χατζημελέτης Αντώνιος

Εν τω μεταξύ οι αναμνήσεις του πολέμου που είχα λάβει μέρος με παρακολουθούσαν ζωηρότατα. Πολλά επεισόδια ξαναερχόντουσαν επίμονα στη μνήμη μου σαν να μου ζητούσαν να μη κοιμηθούν και να μη πεθάνουν.

Καθώς γαργαλούσαν διαρκώς τη φαντασία μου με τις αναμνήσεις αυτές, άρχισα έτσι να γράφω το πρώτο φιλολογικό έργο μου[5] για τον πόλεμο αυτό. Εξακολουθούσα να συχνάζω στο σπίτι του προέδρου του ερυθρού σταυρού Τυπάλδου Κοζάκη ο οποίος μου έδειχνε, εξ' αιτίας της συνεχούς επαφής μου κατά τον πόλεμο, ιδιαίτερη εκτίμηση.

Τυπάλδος Κοζάκης

Το αρχοντικό του Τυπάλδου Κοζάκη ήταν ανοιχτό κάθε βράδυ στους φίλους του, εκλεκτή μερίδα της αθηναϊκής κοινωνίας. Τακτικός ανελλιπώς ήταν ο Θέμος Άννινος[6] διευθυντής της τότε εφημερίδας «Το Άστυ», ο οποίος όπως έλεγαν τα κακά στόματα σαν για χρόνια φίλος της Ρωξάνης συζύγου του προέδρου, και ο Δημήτριος Κακλαμάνος[7] κατόπιν για πολλά χρόνια πρέσβης στο Λονδίνο, ο οποίος ήταν επίσης διευθυντής της εφημερίδας Νέον Άστυ.

Ο Δημήτριος Κακλαμάνος ο οποίος είχε παρακολουθήσει από τον Τυπάλδο Κοζάκη την εργασία μου κατά τον πόλεμο, με παρότρυνε να γράψω τις εντυπώσεις μου από αυτόν και δημοσίευσε στην εφημερίδα του το φιλολογικό πολεμικό έργο που ανέφερα με τον τίτλο «Οι νικημένοι».

Είχα την αμεριμνησία να μην κρατήσω φύλλα του Νέου Άστεος όταν δημοσιεύθηκε το έργο μου. Υποθέτω όμως ότι δημοσιεύθηκε κατά το 1898 ή το πολύ 1899.

Αλησμόνητες μένουν στη μνήμη μου οι βραδιές που πέρασα με τους ευγενικούς αυτούς ανθρώπους και τον εκλεκτό κύκλο τους από διανοούμενους. Εκεί γνώρισα και την αδελφή της Ρωξάνης, Φρόσω Σούτσου[8], η οποία εξ' αιτίας του σφοδρού αισθήματος που ενέπνευσε στον βασιλιά Γεώργιο Α' παραλίγο να γίνει βασίλισσα της Ελλάδας, η οποία όταν παντρεύτηκε κατόπιν τον εξάδελφο της Σούτσο μόναζε στο κτήμα τους της Λυκόβρυσης όπου πήγαινα συχνά να τους δω.

Θυμάμαι ακόμα την λεπτή εξαϋλωμένη σιλουέτα της και τη ζεστή και ευγενική ομιλία της όταν, διάφανη σαν εξαϋλωμένη, δεχόταν κόσμο καθισμένη δίπλα σε ένα μεγάλο κλουβί από τρυγόνια που υπεραγαπούσε. Και κουνάω το κεφάλι όταν διαβάζω πως την περιγράφουν μερικοί σύγχρονοι ιστοριογράφοι.

Περνά ακόμα από μπροστά μου η αριστοκρατική λευκόμαλλη μορφή του Τυπάλδου Κοζάκη με τις άσπρες φαβοριτούλες του, η υψηλή και μελαγχολική σιλουέτα του Θέμου Άννινου με τα θαυμάσια σκίτσα του, ο Παπαλουκάς, ο Καμηλάρης που αργότερα σταδιοδρόμησε σαν μουσικός στο Λονδίνο και τόσοι – τόσοι άλλοι που πέρασαν έκτοτε στο άγνωστο.

Gabriele D'Annunzio, 1890

Στο σπίτι αυτό γνώρισα σε μία δεξίωση τον Γκαμπριέλε ντ' Αννούντσιο[9] με το αυθεντικό και λεπτοφυές κορμί του, τη στιγμή που μιλούσα μ' ενθουσιασμό για κάποια μεγάλη ηθοποιό της εποχής του.

—*Si vous la voyez*! έλεγε, *elle était si belle.. si belle*..

Μου έκανε όμως μεγάλη εντύπωση, ας με συγχωρέσει η μνήμη.. ότι μύριζε άσχημα η αναπνοή του.

Φρόσω Μιχαήλ Βόδα Σούτσου

Αχ! αυτή η καταραμένη ύλη, οι αδυναμίες τους υλικής και συμπυκνώσεις που ξεσχίζουν τόσο τραγικά τις απελπισμένες προσπάθειες του πνεύματος.

Ο Τυπάλδος Κοζάκης με παρακαλούσε πάντοτε σαν ιδιαίτερη χάρη σαν νεώτερος του, να προσέξω κατά το θάνατο του μήπως έχει τυχόν πάθει νεκροφάνεια. Και επειδή έτυχε κατά το τέλος του να είναι το πλοίο μου στην Αθήνα μπόρεσα να εκτελέσω ευσυνείδητα την επιθυμία του. Η κυρία Τυπάλδου όμως εξακολούθησε να έρχεται με το αμάξι στο σπίτι μας και να παίρνει σε περιπάτους την αδελφή μου.

Ο Τυπάλδος Κοζάκης άφηνε με τη διαθήκη του το μέγαρο του στην οδό βασιλίσσης Σοφίας για να γίνει μουσείο. Όπως όμως συμβαίνει με όλες τις διαθήκες καθώς και σε κληροδοτήματα, με το θάνατο της Ρωξάνης το σπίτι πουλήθηκε και κτίσθηκε άλλο σπίτι σύμφωνα με τις ιδέες του αγοραστή.

Παράδειγμα χτυπητό των ανωτέρω είναι το Ενυδρείο Μαρκουλή στο Παλαιό Φάληρο, το οποίο καθ' όλα έτοιμο και με τους υδροθαλάμους αναμένοντας μόνο τα κρύσταλλα, χρησιμοποιείται με απόλυτη περιφρόνηση των θελήσεων του δωρητού σαν γραφεία της ..αεροπορίας.

Πόρος. Βρίκιον Άρης. Αγώνες

Μετά την κανονική εξάμηνη υπηρεσία ως δόκιμοι βαθμολογηθήκαμε σημαιοφόροι ανθυπίατροι[10] και εγώ τοποθετήθηκα στο γραφικό νησάκι του Σαρωνικού τον Πόρο που στολίζει ακόμη με τα γαλάζια ακρογιάλια του τα λευκά σπιτάκια και τα πράσινα υψώματα του Γαλατά[11] τις αναμνήσεις μου. Στον Πόρο σαν διοικητικός ήταν ο ναύαρχος Βώκος[12], εκτελούσε την υπηρεσία του στο θεραπευτήριο αλλά τοποθετήθηκε στο σωζόμενο ακόμα μπρίκι του αγώνα «Άρης» το οποίον διέσωσε την πολιορκία της Πύλου και το οποίον χρησιμοποιούσαν για τους μαθητευόμενους ναύτες για γυμνάσια ιστίων.

Κατέλαβα με συγκίνηση μια από τις παλαιές καμπίνες γύρω από το καρέ συλλογιζόμενος τους ανθρώπους εκείνους του αγώνα που έζησαν εκεί μέσα και την εμπότισαν με τις αναμνήσεις τους.

Το πρωί με το «σάλπισμα ιατρού» έβλεπα τους παρουσιαζόμενους στον «Άρη[13]», έπειτα έκαμα την υπηρεσία θεραπευτηρίου και κατόπιν ήμουνα ελεύθερος να χαίρομαι τα μαγευτικά τοπία του μαργαριταριού αυτού του Σαρωνικού.

Το Μοναστήρι, το Ναό του Ποσειδώνα, το Λεμονοδάσος και τόσα άλλα που περιέγραψα εν εκτάσει στο δεύτερο φιλολογικό έργο μου. «Τα νησάκια του Σαρωνικού», που εξέδωσε ο Γιάννης Σιδέρης[14] κάτω από το Αρσάκειο. Στο τέλος του βιβλίου αυτού έθεσα και τις βάσεις μερικών ιδεών για τα μεγάλα προβλήματα της ζωής, Θεού, ψυχής, αθανασίας. σκέψεις οι οποίες με έφεραν με την αποστρατεία μου στην εταιρία ψυχικών ερευνών. Και κάθε φορά που ξεφυλλίζω τις παλιές σελίδες του βιβλίου αυτού, μία πνοή δροσιάς γεμάτη από αρμύρα παιχνιδίσματος από αφρισμένα κύματα στα βραχάκια της ακρογιαλιάς και αρώματα πεύκων έρχεται να μου ξαναχαρίσει τα αλησμόνητα χρόνια που έζησα στο ευλογημένο νησί.

Και κάθε φορά που με έφερνε σε αυτά η υπηρεσία, πληγωνόμουν προσπαθώντας από την παραλία της Κολώνας[15] και τα ανηφορικά δρομάκια του λόφου έως την αυλή του Προγυμναστηρίου να αναζητήσω μελαγχολικά τον παλιό εαυτό μου των είκοσι ετών.

Στο καρέ του Διοικητηρίου – του παλατιού – όπως λέγεται ακόμα, η συντροφιά ήταν ευχάριστη. Μερικοί μάλιστα από τους αξιωματικούς που υπηρετούσαν τότε στο Προγυμναστήριο έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην ιστορία της εποχής. ΄Οπως ο υποπλοίαρχος Χατζηκυριάκος[16] που υπήρξε συνεργάτης του Πλαστήρα και υπουργός των ναυτικών, ο υποπλοίαρχος Μπάτσης[17] κατόπιν κυβερνήτης του θωρηκτού Σπέτσες, ο ναύαρχος Σαχτούρης[18] ο οποίος κατά τον ατυχή πόλεμο[19] ήταν αρχηγός του στόλου που αδράνησε μοιραία και είχε το παρατσούκλι – κολοβός – εξ αιτίας της διπλωματικότητας του, ένας ναυτικός αρχιμανδρίτης που έγινε επίσκοπος Τρικάλων, οι υποπλοίαρχοι Βλάσης και Ραζικότσικας κλπ.

Πανδρολογήματα. Φλόρεντζ Στόουν

Η δωδεκάμηνη όμως υπηρεσία μου στο Πόρο[20] μυρώνεται πάνω από όλα και από μία τρυφερότερη ανάμνηση αναπόσπαστα πλεγμένη με όλα τα ακρογιάλια και τα πεύκα του αγαπημένου νησιού. Το όραμα μιας ξανθής αμερικανιδούλας που είχε έλθει με την μητέρα της να παραθερίσει στον Πόρο εις την οποία αφιέρωσα και το βιβλίο που ανέφερα. *Τα Νησάκια του Σαρωνικού*. Ας είναι ευλογημένο το πέρασμα της από την ζωή μου! Ειρήνη στους ύπνους της μις Φλόρεντζ Στόουν.

Στον Πόρο βρέθηκα σε πολύ δύσκολη θέση και σώθηκα από ένα πραγματικό κίνδυνο. Να παντρευτώ. Είχε έλθει στο νησί να παραθερίσει και μια συγγενική οικογένεια ενός αγαπητού συναδέλφου μου με τον οποίον συνδεόμασταν στενότατα. Η οικογένεια αυτή είχε και μία κόρη τόσο αντιπαθητική και δυσάρεστη όσο και πολύφερνο και κληρονόμο μεγαλύτερων ελπίδων, στους οφθαλμούς της οποίας βρήκε χάρη η αφεντιά μου πλειοδοτούντος και του συναδέλφου μου. Άρχισαν λοιπόν προσκλήσεις και τσάγια και εκδρομές και γεύματα από τα οποία ήταν πολύ δύσκολο να δικαιολογηθώ περισσότερο από μία φορά και να λείψω. Βλέπεις ο Πόρος μικρό μέρος δεν είχε πολλά κέντρα να ξεφύγει

κανείς. Και το πρωί και το απόγευμα όλοι οι παραθεριστές και οι αξιωματικοί συγκεντρωνόντουσαν στη παραλία της Κολώνας και όλοι είχαν γνωριστεί σαν μια μεγάλη οικογένεια.

Η κοπέλα λοιπόν κολλούσε κοντά μου και ήταν δύσκολο να την αποφύγει κανείς. Έπειτα το πράγμα παρατηρήθηκε και άρχισαν οι υπαινιγμοί που δεν μου άρεσαν διόλου. Ευτυχώς στη δύσκολη αυτή περίσταση εμφανίστηκε η μις Στόουν με τη μητέρα της συστημένες σε μένα από το γραμματέα της αμερικανικής πρεσβείας προς τις οποίες φυσικά έπρεπε να κάνω τον Αμφιτρύωνα. Αρχίσαμε λοιπόν να τρέχουμε μαζί στους λόφους του Πόρου και βρέθηκε η ζητούμενη δικαιολογητική πρόφαση για την εξαφάνιση μου από την παρέα.

Εννοείται ότι το απαραίτητο κουτσομπολιό δεν με πείραξε διόλου. Πολύ δε λιγότερο την μις Φλόρεντζ. Κάποια ελαφρά ψυχρότητα μετά από τις πρώτες περιποιήσεις και κατεβασμένα μούτρα δεν με ενόχλησαν περισσότερο. Έπειτα η θερινή περίοδος τελείωνε με τις πρώτες δροσούλες του φθινοπώρου πλησίαζε το τέλος της. Οι παραθεριστές άρχιζαν να αραιώνουν και επί τέλους και τα πεθερικά με τη νύφη άδειασαν και αυτοί τη γωνιά.

Έμαθα κατόπιν ότι η κόρη παντρεύτηκε ένα στρατηγό ο οποίος σκοτώθηκε στη μικρασιατική εκστρατεία και μόνο με τα χρόνια και σε κάτι πειράματα της εταιρίας ψυχικών ερευνών στην οδό Αριστοτέλους 67, την είδα μεταξύ των παρευρισκόμενων. Λοιπόν, τρόμαξα να τη γνωρίσω. Εάν πριν δεν ήταν δυνατόν να διεκδικήσει συμμετοχή στο διαγωνισμό καλλονής, τώρα αισθάνθηκα ρίγος με την ιδέα ότι ήταν δυνατόν να την είχα κοντά μου σε όλη τη ζωή μου.

Εν τω μεταξύ όμως έπρεπε να κάνω και την θαλάσσια υπηρεσία μου για να μη χάσω το δικαίωμα προαγωγής διότι ο Πόρος εθεωρείτο σαν υπηρεσία ξηράς και στο τέλος του έτους αποχαιρέτησα με σφιγμένη ψυχή το αγαπημένο νησί και μεταφέρθηκα στον Ναύσταθμο[21] όπου ναυλοχούσε ο ατμομυόδρομος Ευρώτας[22] – ένας από τα τέσσερα «ποτάμια» όπως ήταν γνωστά στους ναυτικούς κύκλους πάνω στο οποίο είχα μετατεθεί.

Οι ατμομυοδρόμονες ήταν μικρά πλοία ατμοκίνητα αλλά και με πλήρη ιστιοφορία, αποτελούσαν δε ούτως ειπείν συμπλήρωμα του Προγυμναστηρίου του Πόρου όπου οι νεοσύλλεκτοι ειδικευόντουσαν στους διαφόρους κλάδους του πολεμικού ναυτικού. Στους ατμομυοδρόμονες λοιπόν εξασκόντουσαν στην ιστιοπλοΐα με τα ωραία τραγουδιστά ναυτικά παραγγέλματα τα οποία δεν ακούει κανείς πια στη σημερινή εποχή. Τα καρέ των ποταμών αναλόγως του όλου πλοίου μόλις είχαν εμβαδόν 3:3 μέτρα λαμβανομένου δε υπόψη ότι στο μέσο τους ήταν το τραπέζι που τρώγαμε, μόνο από το πλάι μπορούσε να περπατήσει κανείς για να έλθει στις καμπίνες που ανοιγόντουσαν γύρω του.

Ο κύκλος όμως που βρέθηκα μέσα στον «Ευρώτα» ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρων σε όλο το επιτελείο επειδή ήταν από τις πιο διαφορετικές προελεύσεις. Απόφοιτοι της ναυτικής σχολής των δοκίμων, μηχανικοί από τις τάξεις των υπαξιωματικών, βαθμολογούμενοι αξιωματικοί σχεδόν κατά το τέλος της υπηρεσίας τους και απόφοιτοι του Πανεπιστημίου, όπως οι οικονομικοί και οι ιατροί. Δηλαδή τα πλέον ετερόκλητα αλλά και τα πιο

ενδιαφέροντα στοιχεία από ψυχολογικής απόψεως. Εάν δε στον αριθμό αυτό προσθέσει κανείς και τον κυβερνήτη ο οποίος ήταν ένας από τους γραφικότερους παλαιούς εμποροπλοιάρχους αλλά ο οποίος έτρωγε με τον Ύπαρχο – της σχολής πάντοτε – χωριστά στο καρέ του κυβερνήτη, μπορεί να σχηματίσει ιδέα του περίεργου μικρού κόσμου που εμψύχωναν και τα τέσσερα ποτάμια Αλφειός, Πηνειός, Ευρώτας και Αχελώος.

Ποτάμια. Μαύρη μοίρα

Τώρα, έχοντας ακολουθήσει προ πολλού και αυτά την κοινή μοίρα αφού εκπαίδευσαν γενεές ναυτών και υπήρξαν για καιρό το κύρος του ελληνικού πολεμικού στόλου ως «μαύρη μοίρα» εξ αιτίας του χρωματισμού τους με τα δύο κανονάκια τους στη πρύμνη και στη πλώρη, διαλύθηκαν εν ειρήνη εις τα εξ' ων συντέθηκαν και μόνο στο ναυτικό μουσείο Πειραιώς μπορεί να δει κανείς τις φωτογραφίες τους. Τουλάχιστον εγώ φρόντισα να στείλω σαυτό την φωτογραφία του Ευρώτα μας όπου πέρασα ένα αρκετό μέρος της ναυτικής ζωής μου.

Την εποχή εκείνη ήταν εν ενεργεία τα περίφημα «τετραήμερα» για την εκπαίδευση των ναυτών. Δηλαδή τρεις μέρες εν πλω και μία για ανάπαυση σε κάποια από τα γραφικά νησάκια του Αιγαίου τα οποία έτσι γνώρισα σχεδόν όλα. Μόνον που τα «τετραήμερα» αυτά δεν θα ήταν πολύ ευχάριστα για άτομα που τα έπιανε η θάλασσα. Διότι τα καλά μας «ποτάμια» σκαμπανέβαζαν ακόμη και στο αγκυροβόλι. Ήταν δε αστείο να βλέπει κανείς τους εκτός υπηρεσίας αξιωματικούς όταν περπατούσαν συνομιλώντας στο κατάστρωμα σκαμπανεβάζοντας ομοιόμορφα και με τα ίδια ζυγίσματα του κορμιού και των σκελών ανάλογα με το σκαμπανέβασμα του πλοίου.

Στο καρέ το «εθνικό» φαγητό ούτως ειπείν, ήταν η κλασική μακαρονάδα με σάλτσα ντομάτα στην οποία ακουμπούσαν απαραίτητα και μερικές από τις μικρές ξανθές κατσαριδούλες των «ποταμιών». Είχαμε με τον καιρό τόσο συνηθίσει στην αλιεία των ναυτικών αυτών συντρόφων μας, ώστε κάθε φορά ο καθένας παραμέριζε απαθέστατα με το πιρούνι του στην άκρη του πιάτου του τα ευρήματα του.

Αλλά τι τα θέλετε! Όλα είναι μια ιδέα. Θυμάμαι την εποχή αυτή ένα πρωί έβρασα σε μικρό καμινέτο στη καμπίνα μου ένα μπρικάκι καφέ. Στη συνέχεια τον ρούφηξα απολαυστικά. Ποια όμως υπήρξε η απογοήτευση μου όταν μέσα σε ότι είχε απομείνει στο μπρικάκι διαπίστωσα και μια τριών πόντων κατσαρίδα!

Η ψαριανάρα

Το γραφικότερο πάντως μέλος του καρέ ήταν ο μηχανικός Μαμούνης[23]. Η «ψαριανάρα» κατά το απαραίτητο για τον καθένα στους ναυτικούς κύκλους παρατσούκλι του από το νησί της καταγωγής του. Αντιθέτως προς έναν άλλο συνάδελφο του, αξιωματικό της ξηράς ο

οποίος ήταν ωραίος άντρας, η φύση δεν είχε ευνοήσει διόλου την καημένη την ψαριανάρα. Κακοφτιαγμένος, κοντούλης, σκαμπανεβάζοντας το βάδισμα του με πρησμένη κόκκινη μύτη όπου διαγραφόντουσαν οι κρατήρες της σελήνης εκ πρώτης όψεως φαινόταν σαν ανορθογραφία με τη στολή του αξιωματικού.

Αν του στέρησε όμως η φύση απ' τα εξωτερικά δώρα της, του έδωσε ένα πνεύμα αληθινά σπινθηροβόλο το οποίο μολονότι αρκετά χονδροαλατισμένο είχε όλη την πρωτοτυπία και την δροσιά κάποιου πρωτόγονου αυθορμητισμού. Ατυχώς δεν μπορώ να αναφέρω μερικά από τα επιγραμματικά του πυροτεχνήματα. Όσον κι αν ήταν φυσική μέσα και στην ατμόσφαιρα ενός ναυτικού καρέ, η γραπτή διατύπωση τους θα ήταν αρκετά δύσκολη και πολύ λίγο εύπεπτη για τους αναγνώστες των απομνημονευμάτων αυτών. Αρκούμαι να αναφέρω ένα μόνο, το πιο αθώο από όσα θυμάμαι. Είχαμε στο καρέ τότε και τον υποπλοίαρχο Παπαβασιλείου ένα ωραίο αξιωματικό με ξανθά γένια, σύμφωνα με τη μόδα της εποχής, τα οποία ο Μαμούνης κάθε φορά που κατέβαινε από το ταμπούκι του μηχανοστασίου που συνήθιζε να καβαλάει ή έμπαινε στο καρέ, πήγαινε να τα χαϊδέψει.

—*Βρε Μαμούνη*! Του είπε μια μέρα ο Παπαβασιλείου και μάλιστα σε έντονο υπερθετικό, *τα δικά μου γένια βρήκες να χαϊδέψεις*;

—*Γένια είναι αυτά κουμπαράκι μου ή καταΐφια*;..

διεκήρυξε εν μέσω ομηρικών γέλιων η ψαριανάρα.

Ένας αξιωματικός ιππότης του μεσαίωνα

Ένας εξαιρετικός τύπος του καρέ ήταν και ο υποπλοίαρχος Τυπάλδος[24]. Ένας ωραίος αξιωματικός με πατρίδα την Κεφαλλονιά. Λοιπόν αυτοί οι Κεφαλλονίτες είναι πολύ περίεργη ράτσα. Εγώ υπέθετα ότι δεδομένου των εξαιρετικών φαινομένων του νησιού αυτού, κάποια ραδιενέργεια θα εκπέμπεται από την περιοχή αυτή περιλαμβάνοντας και την απέναντι ακτή του Μεσολογγίου. Έως τώρα–και το νησί αυτό τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες έπαιξε από τους μεγαλύτερους ρόλους στη ζωή μου–δεν είδα Κεφαλλονίτη μέτριο στον κύκλο του. Εάν είναι κακούργος θα είναι από τους χειρότερους. Αν είναι έμπορος θα γίνει βαθύπλουτος, ή τουλάχιστον θα έλθει στη πρώτη γραμμή. Αν είναι επιστήμων ασφαλώς θα διαπρέψει.

Λοιπόν ο Τυπάλδος εκτός των φυσικών δώρων του είχε και ένα χαρακτήρα που επέβαλε στους άλλους όχι μόνον την εκτίμηση αλλά και το θαυμασμό τους. Ευγενής προς όλους αλλά σοβαρός και ολιγόλογος κλεισμένος στον εαυτό του έμενε τον περισσότερο καιρό κλεισμένος στη καμπίνα του διαβάζοντας–την αδυναμία του– μεσαιωνικά ιπποτικά μυθιστορήματα με την έμμονη ιδέα να μιμηθεί και να μοιάσει με τον ιδανικό τύπο τους. Οι τρεις σωματοφύλακες του Αλεξάνδρου Δουμά[25] ήταν το αγαπημένο βιβλίο του. Το ήξερε σχεδόν απέξω. Και υποθέτω από τους ήρωες του εκείνος που προτιμούσε και ήθελε να

μοιάσει ήταν ο Άθως, κόμης της Φέρας, αν και δεν πιστεύω να είχε ερωτικές απογοητεύσεις όπως αυτός.

Πολύ λίγες γυναίκες θα του αντιστέκονταν. Αλλά δεν ήταν ερωτόληπτος. Ούτε καν κοσμικός. Τυπικός σε όλα του. Ένα λεπτό πριν από τη βάρδια του ήταν κάτω από τη γέφυρα και μόλις χτυπούσε η καμπάνα της τετραωρίας ανέβαινε την σκάλα και παραλάμβανε υπηρεσία. Δεν του έλειψαν βέβαια και οι μονομαχίες που επιτρεπόντουσαν ακόμα την εποχή αυτή .

Προτομή Κωνσταντίνου Τυπάλδου στην Καβάλα

Μια τουλάχιστον που αναμείχθηκε ήταν με τον επίσης υποπλοίαρχο Λόντο έναν από τους στριφνότερους αξιωματικούς της εποχής. Ο Τυπάλδος έμεινε κατόπιν ύπαρχος του Ευρώτα όταν ο τέως κυβερνήτης Μωραΐτης μετατέθηκε και ήλθε στη θέση του ο πλωτάρχης Σέρρος. Ένας αγαθός και απλός άνθρωπος που αγαπούσε την καλή παρέα το κρασάκι και το τραγούδι, για το οποίο μάλιστα είχε και ο ίδιος μεγάλες αξιώσεις. Οι αξιώσεις αυτές τόσο αντίθετες με την πραγματικότητα είχαν αποτέλεσμα να του κολληθεί από την αμίληκτη κοινή γνώμη των καρέ το παρατσούκλι του υπομονετικού τετράποδου, με μόνη συγκατάβαση το όχι στην δημοτική αλλά στην καθαρεύουσα.

Ένα ωραίο επεισόδιο της συνυπηρεσίας μας, το οποίο θα ήταν άδικο να μην παρέδιδα στην αθανασία, εάν βρεθούν ποτέ υπομονετικοί άνθρωποι να διαβάσουν τις γραμμές, ήταν η εξής διήγηση για κάποια σκηνή μεταξύ των γονιών του αγαθού νησιώτη οι οποίοι περνώντας από τον Πειραιά πήγαν σε ένα θέατρο να ακούσουν την Τόσκα του Πουτσίνι. Την διήγηση αυτή μας την είπε ο ίδιος ο Σέρρος σε μία μικρή δεξίωση που είχε γίνει πάνω στον Ευρώτα προτού φύγουμε με τους δοκίμους για το ετήσιο εκπαιδευτικό ταξίδι, παρουσία και των γονιών του μέλλοντος υπαξιωματικού.

Η παράσταση είχε προχωρήσει και ήταν στη δεύτερη πράξη όταν ο αστυνόμος Σκαρπία ζητάει να εκβιάσει την Τόσκα να γίνει ερωμένη του και εκείνη τραγουδούσε εκείνη την ωραία μονωδία *Vissi d' arte vissi d' amore*[26].

Η απλοϊκή νησιώτισσα όμως, γυναίκα του γερο-Σέρρου, δεν καταλάβαινε τι ήθελε ο Σκάρπια και τι της ζητάει. Απευθύνθηκε λοιπόν στον άνδρα της που άκουγε με τεντωμένα αυτιά.

—*Τι της ζητάει Φραντσέσκο*; .

Εκείνος προσηλωμένος στο θέαμα την έσπρωξε με τον αγκώνα του.

—*Τι της ζητάει Φραντσέσκο*;

επέμενε εκείνη και τη φορά αυτή όμως ο καπετάν Φραντζέσκος απάντησε μόνο με δεύτερο σπρώξιμο του αγκώνα του. Και την τρίτη φορά όμως η Φραντζέσκα επανήλθε δριμύτερα.

—*Μα τι της ζητάει*; .

Και τότε ο καπετάν Φραντζέσκος με ανυπομονησία γύρισε νευριασμένος και της έδωσε μάλιστα με γιγαντιαία φωνή την εξηγηματική απάντηση.

—*Να την…*

Ζητώ συγγνώμη από τους μελλοντικούς αναγνώστες μου και για τη δική μου ρεαλιστική περιγραφή. Αλλά αν την παρέλειπα θα έφευγα πολύ από την πραγματικότητα. Και τα καρέ των ποταμιών δεν είναι ούτε μοναστήρια ούτε παρθεναγωγεία.

Εννοείται ότι η διήγηση γινόταν σε στενό κύκλο αξιωματικών. Όταν όμως ο άξιος απόγονος του καπετάν Φραντζέσκου έφθασε στο κρίσιμο σημείο της υπόθεσης, για να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στα λεγόμενα και να αποδώσει πιστότερα την πατρική δυσφορία, ύψωσε και αυτός τον τόνο της φωνής του ώστε η μοιραία φράση αντήχησε σε όλο το καρέ.. Φαντάζεστε τώρα την σκηνή που επακολούθησε.. Αλλά όπως ξέρετε η ιστορία επαναλαμβάνεται...

Στην συνέχεια ο Ευρώτας με τον Αλφειό που μοιράστηκαν τους δοκίμους σηκώσανε την άγκυρα και πλέοντας σχεδόν αποκλειστικά με τα πανιά φθάσαμε μετά από μερικές μέρες στον πρώτο σταθμό του ταξιδιού μας. Την Κέρκυρα.

Δύσκολοι χαρακτήρες

Είχα αναφέρει για τον κακό χαρακτήρα του υποπλοίαρχου Λόντου, ασφαλώς από κληρονομικότητα διότι οι πρόγονοι του ήταν κοτζαμπάσηδες[27] στον Μωρηά. Και ο ίδιος υπερηφανευόμενος έλεγε ότι ο παππούς του είχε μια τσιμπούκα τρεις πήχεις και όποιος πήγαινε κοντά του την έφερνε κατακέφαλα.

Λοιπόν ο Λόντος, σε προηγούμενο ταξίδι του στη Μάλτα, είχε ερωτευθεί μια όμορφη Ιταλοπούλα και αρραβωνιάστηκε μαζί της για να επιστρέψει να γίνει ο γάμος. Όταν ετοιμάστηκε όμως το πρόγραμμα του ταξιδιού των δοκίμων ο Λόντος υπηρετούσε σε άλλο πλοίο. Έβαλε λοιπόν όλα τα μέσα του για να μετατεθεί στον Ευρώτα, πράγμα δύσκολο. Διότι την εποχή εκείνη υπουργός των ναυτικών ήταν ένας πολύ δύστροπος νησιώτης. Ο βουλευτής Μπουντούρης[28], ο οποίος με το παραμικρό που του ζητούσαν κυριολεκτικά μουλάρωνε και έκοβε αργίες για το παραμικρό.

Επί τέλους όμως τα κατάφερε και μας κόπιασε στον Ευρώτα. Εν τω μεταξύ όμως οι γονείς της νύφης είχαν ζητήσει πληροφορίες από την Αθήνα και έμαθαν όχι ευχάριστα για τον

χαρακτήρα του γαμπρού. Όταν λοιπόν έλαβαν το τηλεγράφημα του από την Αθήνα ότι έρχεται στην Ιταλία έσπευσαν να του αντιτηλεγραφήσουν ότι ο αρραβώνας διαλύεται.

Το τηλεγράφημα ακολούθησε τον Λόντο στη Κέρκυρα και ενώ τις πρώτες ημέρες της παραμονής μας ήταν σε μεγάλα κέφια, σε εκδρομές, μπύρες, τσάγια που μας προσκαλούσαν, έπεσε στην πιο μαύρη απελπισία. Και η υπόθεση ξέσπασε σε μένα. Ήλθε να με βρει να με παρακαλέσει να του κάνω ένδειξη ότι είναι άρρωστος και δεν μπορεί να ακολουθήσει το ταξίδι, πράγμα το οποίον επ'ουδενί λόγο ήμουνα διατεθημένος να κάνω. Αφού απελπίστηκε από μένα έπιασε τους άλλους αξιωματικούς και τον κυβερνήτη Σέρρο ακόμη να με παρακαλέσουν. Τους παρατήρησα ότι καταλαβαίνω βέβαια την ψυχική κατάσταση του ανθρώπου αλλά μια ψευδής ένδειξη κατά την εκτέλεση του καθήκοντος είναι σοβαρό παράπτωμα και ότι υπουργούντος μάλιστα του Μπουντούρη δεν είχα καμία όρεξη να φάω καμία αργία και να επιβαρύνω το μητρώο μου. Και πόσο μάλιστα όταν ο κόσμος στην Κέρκυρα τον έβλεπε κάθε μέρα να διασκεδάζει.

Δήλωσα εν τέλει ότι το μόνο που μπορούσα να κάμω ήταν ένδειξη περί της ψυχικής του καταστάσεως η οποία δεν ήταν ενδεδειγμένη για την εξακολούθηση του ταξιδιού του, δεδομένου μάλιστα του νευροπαθούς χαρακτήρα του.

Κληρονομικότητα και ελευθερία βούλησης

Όλοι μαζί συμφώνησαν αν και κανείς δεν πίστευε ότι ο Μπουντούρης θα δεχόταν τέτοιες δικαιολογίες και αισθηματολογικά επιχειρήματα.

Πάντως ο κυβερνήτης μεταβίβασε αμέσως τηλεγραφικώς την ένδειξη μου στο υπουργείο. Όπως όμως προβλέφθηκε ήλθε αμέσως τηλεγραφικώς απάντηση του υπουργού ότι συνιστά επιτροπή από τον διευθυντή του στρατιωτικού νοσοκομείου Κερκύρας ταγματάρχη Αγγελίδη, έναν άλλο στρατιωτικό γιατρό και με εμένα για να εξετάσουμε τον Λόντο και να αποφανθούμε αν η ένδειξη ευσταθεί.

Η επιτροπή πράγματι συνήλθε στο καρέ του κυβερνήτη και εξέθεσα στα άλλα δύο μέλη με πάσα ειλικρίνεια την κατάσταση.

Αλλά οι δύο στρατιωτικοί συνάδελφοι δεν φάνηκαν να πείθονται με τα επιχειρήματα μου.

> —*Δεν ήξερα κύριε συνάδελφε*.. συμπέρανε ο Αγγελίδης, *εσείς οι ναυτικοί είστε πιο ελαστικοί σε παρόμοια ζητήματα. Ατυχώς δεν μπορώ να συμφωνήσω με την σημασία που δίνετε στο πράγμα με την ένδειξη σας*.

—*Όπως αγαπάτε*! απάντησα ψυχρά, *είναι ζήτημα εκτίμησης* και άνοιξα την πόρτα του καρέ.

Ο Λόντος όμως κρυφάκουγε από πίσω και καθώς τον είδαμε χλωμό – ακόμη χλωμότερο από ότι ήταν φυσικά με αναμαλλιασμένα τα μαύρα κατσαρά του μαλλιά και απλανή τα

κατάμαυρα άγρια μάτια του, η εντύπωση ήταν πράγματι ζωηρότατη. Δράχτηκα λοιπόν της καταστάσεως.

—*Λοιπόν βλέπετε κύριοι την κατάσταση του αξιωματικού αυτού*.. *Αν μπορείτε, εγγυηθείτε μου ότι σε πρώτη περίσταση ψυχικής κρίσεως δεν θα έχουμε να τον ψαρεύουμε από τη θάλασσα*.

Και η σκηνή αυτή έσωσε την κατάσταση.

—*Καλά-καλά παιδί μου*.. είπε ο Αγγελίδης χτυπώντας τον ώμο του Λόντου.. *Ησύχασε και εμείς θα τα κανονίσουμε τα πράγματα*.

Και πράγματι ξαναγύρισαν στο καρέ και υπέγραψαν πρωτόκολλο βεβαιώσεως.

Έτσι λοιπόν θα υποθέσετε ότι μετά από το επεισόδιο αυτό ο Λόντος θα είχε κάποια ευγνωμοσύνη για μένα. Κάθε άλλο! Λίγους μήνες κατόπιν με σταμάτησε στο σιδηροδρομικό σταθμό στο Μοναστηράκι και επειδή ήταν ένα βαθμό ανώτερος μου, μου έκανε παρατήρηση ότι δεν τον χαιρέτησα κανονικά.

Αλλά ο άνθρωπος δεν έφταιγε. Όλοι ήμαστε σκλάβοι της κληρονομικότητας μας. Οι νεκροί μας πρόγονοι μας κυβερνούν. Σε κάθε κρίσιμη στιγμή ξυπνούν μέσα μας και λαμβάνουν αυτοί το λόγο. Ούτε ο κακούργος ούτε ο τίμιος άνθρωπος έχουν ευθύνη για τις πράξεις τους. Βρίσατε με τη ίδια βρισιά πέντε διάφορους ανθρώπους. Ο ένας θα κιτρινίσει και θα καταπιεί τη γλώσσα του –πρόγονος ραγιάδων. Ο δεύτερος θα εξαφθεί αλλά δεν θα εξωτερικευθεί. Ο τρίτος θα σας ανταποδώσει τις ύβρεις. Ο τέταρτος θα σας χτυπήσει. Ο πέμπτος θα βάλει άμεσα το χέρι στο μαχαίρι ή το περίστροφο. Πηγαίνετε να κάνετε όμοια αστεία με κανένα κρητικό ή με κανένα Μανιάτη του οποίου οι πρόγονοι έζησαν ταραγμένες εποχές επαναστάσεων, πολέμων και αγώνων. Οι συνθήκες της ζωής δημιουργούν για χρόνο ανακλαστικά φαινόμενα στα κέντρα του νωτιαίου μυελού. Όπως αυθόρμητα απλώνουμε τα χέρια μας καθώς πέφτουμε και παραμερίζουμε όταν βρεθεί αυτοκίνητο μπροστά μας, έτσι το χέρι πάει σχεδόν ασυναίσθητα στο περίστροφο ή στο μαχαίρι..

«*Pardon qui tue*..» λέει η σοφία των λαών: «Συγγνώμη στον φονιά».., εκτός εννοείται ελαχίστων νοσηρών καταστάσεων και οι οποίες πλησιάζουν στην παραφροσύνη..

Το τέλος άλλωστε του Λόντου ήταν θλιβερό διότι έπαθε παραπληγία[29].. Έμεινε παράλυτος για όλη του τη ζωή από τη μέση και κάτω και το Υπουργείο αποσπούσε κάθε φορά ένα ναύτη καμαρότο για να τον περιποιείται. Κανένας όμως ναύτης δεν έμεινε κοντά του περισσότερο από ένα μήνα. Κακόμοιρος άνθρωπος.

Ο καπετάν Σταμάτης, το «καδράκι»

Όσο για τον τρομοκράτη υπουργό Μπουντούρη «με τη γυμνή ρομφαία» όπως τον έλεγαν, είχε έναν αδελφό στο ναυτικό τον καπετάν Σταμάτη τον ονομαζόμενο, κατά την ναυτική

συνήθεια, «καδράκι» εξ αιτίας της εξωτερικής του εμφάνισης, δηλαδή να μην νομισθεί ότι είχε καμία σχέση με τον Ερμή του Πραξιτέλους ή τον έφηβο των Αντικυθήρων, και ήταν και αυτός ένας από τους παλαιούς εμποροπλοιάρχους που προσελήφθησαν στο πολεμικό ναυτικό με το βαθμό πλωτάρχου ή υποπλοιάρχου.

Φαντασθείτε λοιπόν έναν όγκο σαρκών με πελώρια κεφάλα, με πρησμένο μούτρο κατακόκκινο από τις συνεχείς σπονδές στον Βάκχο του οποίου ήταν φανατικός θιασώτης και δύο γουρλωμένα κοκκινοκίτρινα μάτια κάτω από ένα πηλίκο φορεμένο στραβά και έχετε πλήρη ιδέα για το «καδράκι».

Θαλασσινό σκυλόψαρο όμως πρώτης τάξεως. Περιφρονούσε θα έλεγες τα ταξίδια με καλό καιρό και σε ένα ποτάμι που ήταν κυβερνήτης μάλιστα, έβλεπε να ξεσπάει κακοκαιρία, θαλασσοφουρτούνα και μεσάνυχτα και ξημερώματα αν ήταν, το «καδράκι» θα χτυπούσε το κουδούνι «*Ύπαρχε! Εις τάξιν επάρσεως*..».

Τα «κοσμικά», όπως τα έλεγε, νησιά Πάρος, Ύδρα, Σπέτσες ούτε να τα ακούσει ήθελε. Όπου κανένας ερημικός κάβος ή παρακατιανό μέρος εκεί πήγαινε να αγκυροβολήσει το «καδράκι». Ιδιαίτερη προτίμηση είχε στη Νιό (Ίο) όπου εύρισκε ιδιαίτερα καλό κρασάκι και όπου τα νησιωτόπουλα τα οποία πια τον είχαν συνηθίσει να κατρακυλά τον λόφο «φέσι» από την κρασοκατάνυξη στα σπίτια του νησιού στην παραλία, δεν έλειπαν να του φωνάζουν με τη γνωστή νησιώτικη ελευθεροστομία τους «*Χ..., .. καπετάνιο μου ν ΄ανάψουμε ρετσίνες*..».

Και το «καδράκι» όμως, ο καπετάν Σταμάτης όπως και ο μηχανικός Μαμούνης που ανέφερα είχαν το ίδιο σπινθηροβόλο και αυθόρμητο ακριβόλογο πνεύμα ώστε τα πνευματικά πυροτεχνήματα του να είναι αληθινά επιγράμματα.

Λυπάμαι, αν και δεν έχω καμία αξίωση σεμνοτυφίας, αλλά δεν μπορώ να αναφέρω μερικά από αυτά διότι θα δυσκολευόμουν πολύ να κάμω ευπαρουσίαστη την περιγραφική ωμότητα τους με αντιπροσωπευτικές καλλιλογίες.

Μπελλίνι. Bella Italia

Το ταξίδι μας με τους δοκίμους υπήρξε από τα ωραιότερα του σταδίου μου. Από την Ιταλία πήγαμε Μπρίντιζι, Παλέρμο, Κατάνια, Νεάπολη, Γένοβα. Από την Γαλλία στην Τουλούζη και την Μασσαλία. Από την Ισπανία Βαρκελώνη, Αλμέρια[30], Γιβραλτάρ.

Από την Κατάνια μου έμεινε ζωηρά στη μνήμη μου η προτομή του γλυκύτατου Μπελλίνι[31] μουσουργού της Νόρμα και της Σοννάμπουλα στο πάρκο της πόλεως με την ωραία επιγραφή για τον πρόωρο θάνατο του. *Non credea mirarti si presto estinto o fiore*[32]. (Δεν πίστευα να σε δω τόσο πρόωρα να σβύσεις ω! λουλούδι).

Από το Παλέρμο – την αρχαία Ελληνική Πάνορμο - θυμάμαι ακόμα την ωραία και πράγματι πανοραμική κατάφυτη παραλία του με το Μόντε Πελλεγρίνο στα δεξιά της.

Εσωτερικό μεγάρου Μετοχικού Ταμείου Στρατού

Για τη Νεάπολη είχα περισσότερες αναμνήσεις. Τα δύο «ποτάμια» μας τριγυρίστηκαν αμέσως από πλήθος βαρκάκια άλλα με μικρεμπόρους μικρών ελαιογραφιών, άλλα με πωλητές καρτ ποστάλ, άλλα με γριές παλιές πριμαντόνες που τραγουδούσαν άριες από γνωστές ιταλικές όπερες με θεατρικότατες χειρονομίες και προ πάντων με ειδικούς «μεσίτες» συνοδευόμενους ενίοτε και από τις κόρες τους και τους γιους τους οι οποίοι μας παρουσίαζαν και αστυνομικά πιστοποιητικά του επαγγέλματος τους, επιμένοντες ότι: «*Siniore io sono il primo..* (η λέξη δεν γράφεται) *di Napoli*[33]. *Ecco la mia patenta*..» Να, και το πιστοποιητικό μου. «*Questo e il mio filio.. et la mia … Ecco la fotografia del mia propria sposa*[34]…». Διάλεξε και πάρε

Η κατάσταση όμως αυτή έπαυσε με τη δικτατορία του Μουσολίνι ο οποίος έκαμε ότι έκαμε ιδιαιτέρως για εμάς αλλά αναμόρφωσε την Ιταλία. Δεν ήταν διόλου κοινός άνθρωπος.

Πέσαμε στη Νεάπολη ακριβώς με τις γιορτές της Πιεδιγκρόττα[35] όπου γίνεται δημόσιος διαγωνισμός για τα νεότερα Ναπολιτάνικα τραγούδια. Ο διαγωνισμός γίνεται στην Galleria Umberto[36]. Σε ωραία σταυροειδή στοά που έμοιαζε κατά το ένα σκέλος της με τη δική μας στοά του Αρσάκειου, όπου είναι και τα μεγαλύτερα καφενεία της Νεαπόλεως.

Θυμάμαι λοιπόν όταν είχε προκηρυχθεί διαγωνισμός για να χτισθεί το μέγαρο του Μετοχικού στην οδό Πανεπιστημίου, είχα χαλάσει τον κόσμο στις εφημερίδες να γίνει το ισόγειο του ένα είδος γκαλερία Ουμπέρτο που θα ήταν τόσο από μαγαζιά όσο και από καφενεία ένα από τα ωραιότερα κέντρα των Αθηνών[37]. Παρόμοιο δε σχέδιο είχε υποβάλει και ο αρχιτέκτονας Αγαπητός.

Μία λοξή σταυροειδής στοά ένωνε κατά δύο διευθύνσεις την οδό Πανεπιστημίου με την οδό Σταδίου και η οποία, αν είχε πραγματοποιηθεί, όχι μόνο θα στόλιζε την πόλη αλλά θα απέφερε και μεγάλα εισοδήματα στο Μετοχικό Ταμείο Στρατού στο οποίο ανήκει το οικόπεδο των βασιλικών σταύλων[38]. Οι σοφοί κριτές της εποχής όμως πρόκριναν το σημερινό σχέδιο, όπου ο εγκάρσιος δρόμος που τέμνει το κτήριο χρησιμεύει τώρα ως αποθήκη.

Γκαλερία Ουμπέρτο, Νάπολι.

Στην Νεάπολη όλη η παρέα του καρέ πήγαμε με άμαξα στην Πομπηία, πάνω από την οποία κάπνιζε ήσυχα ο Εγκέλαδος σαν να ρουφούσε τον ναργιλέ του. Πότε θα ξανα-αγριέψει έξαφνα και θα σκορπίσει τον πύρινο θάνατο στα τριγύρω. Κρατάω ζωηρή ανάμνηση από το μουσείο της Πομπηίας, το αποτεφρωμένο σκυλί στη φρικτή σύσπαση της αγωνίας μέσα στη βροχή της πυρωμένης τέφρας που το έθαψε.

Μία επίσκεψη στον κρατήρα του Βεζούβιου αξίζει τον κόπο για να δούμε που ζούμε και σε τι καμίνι πυρός πλανιόμαστε στην εφήμερη ζωή μας, με τις κακίες, τις συμφεροντολογίες και τις μωρές μικροφιλοδοξίες μας.

Εντύπωση έκανε σε όλους μας σχετικά με τη φτώχεια των Ιταλών χωρικών της εποχής εκείνης ότι ένας κακομοίρης είχε πάρει από πίσω την ιπποκίνητη άμαξα μέσα στο Ιουλιανό λιοπύρι κρατώντας δύο ξύλινες πήχεις που τις έπαιζε δήθεν για βιολί. Μας είχε πάρει από πίσω από την Πομπηία συναγωνιζόμενος με τα άλογα. Η επιμονή του να μας παρακολουθεί επί ώρα για να του ρίξουμε μερικά *σόλδια*[39], μας έκανε περίεργους για να δούμε έως που θα μας παρακολουθούσε. Λοιπόν, το θηρίο είχε την υπομονή να μας ακολουθήσει λαχανιασμένος έως το Τόρε ντελ Γκρέκο[40] οπότε σταματήσαμε, κάναμε πρόχειρο έρανο και του δώσαμε μερικές λιρέτες (ιταλικές δραχμές) που τσέπωσε με μάτια που έλαμπαν σκουπίζοντας τον ιδρώτα του. Όπως μας πληροφόρησαν όμως αυτό ήταν το βιοποριστικό του επάγγελμα και η επιμονή του το βιοποριστικό του κόλπο.

Με επισκέψεις στο μουσείο της Νεαπόλεως και τραγουδάκια της Γκαλερία Ουμπέρτο και μια επίσκεψη στη πιάτσα ντελ πόπολο[41] συνεχίσθηκε η ολιγοήμερη διαμονή μας στη χιλιοτραγουδισμένη πόλη της Ιταλίας με τους *Λαζαρόνους*[42] της που με ένα καρπούζι τρώει κανείς, πίνει και πλένεται (*si mangia, se beve et si lava*). Τα βραστά μακαρόνια που τυλιγμένα στο πιρούνι πωλούνται με την πήχη χωρίς να κοπούν ξετυλίγοντας το μακαρόνι

Στον χάρτη φαίνονται οι τοποθεσίες Τόρε ντελ Γκρέκο (πάνω βέλος) και Πομπηία (κάτω βέλος). Απόσταση 13 χλμ.

αναλόγως της πληρωμής (*un soldo…due soldi*) και τις «*πιζέριες*[43]» που αποτελούνται από δύο φύλλα ζύμης με μία φούχτα από αποφάγια ξενοδοχείων.. Άσχετα όμως με τους Λαζαρόνους που έλυσαν το πρόβλημα της ζωής, τις πιζέριες και τη λαϊκή δυστυχία, ο Ιταλός είναι άνθρωπος γενικώς φιλότιμος, ευγενικός, αυθόρμητος, φιλόξενος και είναι αληθινή ευχαρίστηση να τον κάνει κανείς παρέα.

Οι εργασίες θεμελίωσης για την ανέγερση του μεγάρου του μετοχικού ταμείου στρατού στη θέση των βασιλικών σταύλων (1927) και άποψη του μεγάρου σε προχωρημένη φάση ανέγερσης (1930-39).

Αφήσαμε τη Νεάπολη κάτω από τους μακρινούς ήχους της Σάντα Λουτσία με πρόγραμμα ιστιοπλοΐας για τη Γένοβα. Η παλαιά θαλασσοκράτηρα, παλαιά αντίπαλος της Βενετίας κοιμάται τώρα στις ιστορικές δάφνες της ονειρευόμενη την παλιά δόξα της. Μουσείο και κάμπο Σάντο. Το ονομαστό νεκροταφείο της Γένοβας. Μου μένει ακόμα έντονα στην ανάμνηση ο ωραίος ολόσωμος Χριστός με ανοιχτές τις αγκαλιές του στον βασανισμένο κόσμο. *«Έλθετε προς εμέ οι κοπιώντες και πεφορτισμένοι».* Κάτω από τις ευλογίες των χεριών αυτών κοιμούνται οι μεταξοφορεμένοι και βελουδοφορεμένοι Γενοβέζοι θαλασσοπόροι που έγραψαν μια δοξασμένη ιστορία. *Addio* Γένοβα.

Κάμπο Σάντο, Γένοβα, Ιταλία

Μασσαλία. Μπουγιαμπές

Βάζουμε πλώρη για την Μασσαλία. Το παλιό Ελληνικό λιμάνι[44] το περνώ συγκινημένος από το vieux port. Εδώ άφησαν τις τριήρεις τους οι θαλασσοδαρμένοι τυχοδιώκτες των παραλίων της Σμύρνης που ζητούσαν νέα πατρίδα. Μουσείο Τυραντό, *Taverne Alsacienne*. Μπορεί κανείς να περάσει από την Μασσαλία χωρίς να γευθεί την Μπουγιαμπές;.. την ξακουσμένη ψαρόσουπα. Γυρίζουμε αργά τη νύχτα στον Ευρώτα ενώ δυστυχισμένα και αισχρά φτιασιδωμένα πλάσματα του ελεύθερου έρωτα μας παρακολουθούν επίμονα για να βρουν κάποιον πελάτη.

Vieux Port, Μασσαλία

–*Amène moi Cheri*. *Αγκαζάρισε με, χρυσό μου*.

–Ευρώτας.. Ευρώτας! Ο πιο «βοήν αγαθός» είναι ο Μαμούνης. Μας ακούσανε όμως και σε λίγο καταφθάνουν οι επιτελείς.

Ισπανία. Ολέ Εσπάνια

Πλώρη τώρα για την χώρα των Ιδαλγών, των Ισπανών της παλιάς ιπποσύνης[45], των κατακτητών της νοτίου Αμερικής και της ιεράς εξέτασης με τα φρικτά της άουτο ντα φε[46], έργον πίστης. Το οποίο σημαίνει ψήσιμο ζωντανών δυστυχισμένων ανθρώπων με τις ευλογίες της θρησκείας της αγάπης και της συγγνώμης. Το αστείο δε είναι ότι οι ανώτατοι

αντιπρόσωποι της, οι ιεροδικαστές, ήταν βέβαιοι ότι ψήνοντας ζωντανούς τους ομοίους τους εκτελούσαν θεάρεστο έργο και ευχαριστούσαν τον θεό που λάτρευαν. Τι χειρότερο όμως έκαναν με τις ανθρωποθυσίες οι ιερείς των ειδώλων στην Αφρική; Και εκεί έσφαζαν και έψηναν με την ίδια πεποίθηση. Άλλως τε και ο ίδιος Χριστός δεν κήρυξε ότι «*οὒκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλά μάχαιραν*»..

Βαρκελώνη, Αλγερία, Γιβραλτάρ, Κάδιξ/Γάδειρα[47]. *Buenas tardes Caballero*. Καλησπέρα, κύριε.

Λοιπόν όταν καμμιά φορά ακούω στο ραδιόφωνο ή διαβάζω στις εφημερίδες αποδόσεις ισπανικών λέξεων στα ελληνικά, θυμάμαι τα γέλια των Ισπανών γνωρίμων μου όταν τους τις διηθούμουν. Ο Ισπανός ο οποίος έχει στη γλώσσα του σύμφωνα άγνωστα στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες όπως το θήτα κλπ., το έχει ενστικτωδώς να λεπτύνει τους βαρείς φθόγγους όπως π.χ. το «μπε» και το «ντε». Πράγμα που το είχαν πετύχει σε ύπατο βαθμό οι αρχαίοι Έλληνες. Ξαφνικά το μπε στη λέξη *caballero* το προφέρουν στις πόλεις σχεδόν *καβαλιέρο* υγραίνοντας και τα δύο λάμδα. Την λέξη *espada* την προφέρουν *εσπάδα*, το *amigo* = φίλος, *αμίγο* και το *Toledo, Τολέδο*.

Εν γένει όλη η μεσαία τάξη προσπαθεί να λεπτύνει τη γλώσσα της και πράγματι το κατορθώνει. Το αστείο δε ήταν ότι στην Βαρκελώνη οι διάφοροι «*μπαμπότηδες»*[48] είχαν, όπως σε όλα τα λιμάνια, περικυκλώσει με διάφορα μικροεμπορεύματα τα πλοία μας και ήταν απόλαυση να παρακολουθεί κανείς τα παζάρια ανάμεσα σε αυτούς και τους ναύτες οι οποίοι το πολύ-πολύ είχαν μάθει τη λέξη *quando = πόσο.* Επειδή όμως τα αριθμητικά στα Ισπανικά είναι λίγο δυσνόητα με τα *θίνκο = 5*, *ότσο = οκτώ*, *ντος = δύο*, ερχόντουσαν επικουρικά και τα ανοικτά δάκτυλα και μάλιστα με ανοικτή παλάμη, το οποίο Ελληνικά μεταφράζεται σαν ένα φασκέλωμα ή μούντζα.

Έπειτα η Ισπανική δραχμή λέγεται *πεσέτα* και τα λεπτά *θεντάβος*[49]. Άκουγε λοιπόν κανείς κατά τα παζάρια φρούτων, αμπανίκος-βενταλιών, μαντίλλιας και τα απολαυστικότερα διαξιφίσματα.

—*Κουάντο;..* Πόσα;..

—*Θίνκο πεσέτας* και μία μούντζα με τεντωμένα τα δάκτυλα.

—*Στα μάτια σου και τα πέντε.. Πόσες πεσέτες είπε; Πέντε;*

—*Όχι, ένα τραπεζομάντηλο*..

Ταυρομαχία. Ένας πυρπολητής και λαϊκή ευγνωμοσύνη

Στη Βαρκελώνη είδαμε και την πρώτη ταυρομαχία μας. Τι να σας πω όμως! Βέβαια εκτιμώ το θάρρος του ταυρομάχου που με ένα κόκκινο κουρέλι στο χέρι αντιμετωπίζει τη βλακώδη αγριότητα του κτήνους. Θαυμάζω τον *ματαντόρ* που με το σπαθί στο χέρι παίζει τη ζωή του

αν δεν πετύχει να το βυθίσει ακριβώς σε ορισμένο σημείο των σπονδύλων του μανιασμένου ταύρου, απολαμβάνει την σκληρότητα και την ευστροφία των κινήσεων, αλλά μόνο ένα πράγμα δεν μπορώ να καταλάβω. Τον παράφορο ενθουσιασμό των πράγματι γλυκύτατων στη ψυχή και σώμα *σενιορίτας* όταν ο *πικαδόρ* επάνω στο ανυπεράσπιστο άλογο του –και διαλέγουν αληθινά ψοφίμια για τη φάση αυτή– και με θωρακισμένα πόδια, χώνει το κοντάρι του στη ράχη του ταύρου ενώ το αφηνιασμένο ζώο ξεκοιλιάζει με τα κέρατά του το ψοφάλογο. Και ενώ τα άντερα του πέφτουν στην άμμο της αρένας ο πικαδόρ για να σωθεί εξακολουθεί να το σπιρουνίζει ενώ εκείνο για να κάνει ακόμα δύο-τρία βήματα πατάει και ξεσχίζει τα σπλάχνα του. Ας με συγχωρήσουν οι καλοί μου φίλοι Ισπανοί και οι ευγενικές *σενιορίτας*, βρήκα χάρη ενώπιον των οφθαλμών τους. Αλλά στην περίπτωση αυτή δεν τους καταλαβαίνω πιά.

Με τις εντυπώσεις αυτές και με άλλες που είχα από τα ταξίδια μου στην Αλμέρια και το Κάδιξ[50] έγραψα και το Ισπανικής υπόθεσης βιβλίο μου «*Το ρόδον των Γαδείρων*», όπου έχω όλη την αγάπη για τους Ισπανούς, τις γλυκύτερες αναμνήσεις για ένα *αμπανίκο*[51] ή ένα ζευγάρι καστανιέτες που φυλάω ακόμα στο γραφείο μου, αλλά και την φρίκη μου για τους *πικαδόρ*. Οι περισσότεροι από τους νέους δοκίμους του ταξιδιού αυτού είναι τώρα γέροι απόστρατοι ναύαρχοι και οι περισσότεροι μάλιστα έφυγαν για το αιώνιο ταξίδι

Ένα από τα σημαιοφοράκια της εποχής εκείνης δεν θα λησμονήσω ποτέ, τον Αποστόλη Αποστόλη. Ένα εξαιρετικό από κάθε άποψη παιδί, απόγονο του ψαριανού ναυάρχου Αποστόλη[52], τόσο για τα ψυχικά του χαρίσματα όσο και από τα ωραία τραγουδιστά παραγγέλματα της ιστιοπλοΐας στο ταξίδι αυτό. Εάν δεν ναυαγούσε στο μνήμα αμέσως μετά το ταξίδι αυτό, θα έπαιζε ασφαλώς έναν από τους κυριότερους ρόλους στο ναυτικό.

Προτομή Ν. Βότση μπροστά από τον Λευκό Πύργο

Πηγαίναμε και τον βλέπαμε τακτικά μαζί με έναν άλλο στενό φίλο του, τον σημαιοφόρο Περικλή Αργυρόπουλο[53] της παλαιάς βυζαντινής οικογένειας, στον «Ευαγγελισμό» όπου πάλευε με τον θάνατο,. Τον «πρίντζηπα» όπως τον έλεγε η ψαριανάρα – ο Μαμούνης, και ο οποίος κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1913-14 κυβερνήτης τορπιλοφόρου εισέπλευσε παράτολμα στα Μοσχονήσια της Μικράς Ασίας και βύθισε ένα Τουρκικό πολεμικό[54]. Ένα άλλο Τουρκικό πυρπολικό το *Φετχί Μπουλέντ*[55] βύθισε ως γνωστόν στη Θεσσαλονίκη ο Βότσης[56]. Το ιστορικόν των κατορθωμάτων των δύο αυτών αγαπητών φίλων έγραψα σε ειδική μονογραφία που εκδόθηκε από τον οίκο Φέξη[57]. Και του μεν Βότση η προτομή ορθώνεται σήμερα μπροστά από τον Λευκό Πύργο της Θεσσαλονίκης[58]. Του Αργυρόπουλου, όντας γεροναύαρχος — πέθανε πέρσι[59] (1957) στην έπαυλη του της Κηφισιάς, η μόνη αμοιβή όπως μου έλεγε, υπήρξε το κάτωθι επεισόδιο όταν ένα καλοκαιρινό απόγευμα καθόταν σε μία πολυθρόνα στον καγκελόφρακτο κήπο της έπαυλης.

Ήταν Κυριακή απόγευμα και από μια συντροφιά νεαρών και κοριτσιών που περνούσαν μπροστά στα κάγκελα, μια υπερ-χειραφετημένη της παρέας του πέταξε:

—*Μπάρμπα.., πότε θα τα τινάξεις να φάμε κόλλυβα*;

Δεν είναι πράγματι ζηλευτός βαθμός υπερ-χειραφετήσεως, ή κατ' άλλους κτηνωδίας, της νέας γενιάς;

Νεανικές τρέλες. Στο κλουβί των λεονταριών

Με τον Ευρώτα μας τον άλλο χρόνο[60] είχα ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο της ελαφρομυαλοσύνης της νεότητας και το οποίο περιέγραψα εν εκτάσει σε ένα από τα βιβλία μου που εξέδωσε ο οίκος Σιδέρη «*Σαν ζωή.. σαν όνειρο*».

Νηολογούμε στο Βόλο και οι αξιωματικοί της Μοίρας, διότι ήταν εκεί και τα τέσσερα ποτάμια, είχαμε συνάψει σχέσεις με την κοινωνία της πόλης μεταξύ των οποίων ήταν και μερικά ενδιαφέροντα άτομα. Μεταξύ αυτών ήταν και μία κυρία σύζυγος Βολιώτη αλλά ξενικής καταγωγής, η οποία με τη γοητεία και την κομψότητα της είχε προσελκύσει όλους τους νέους αξιωματικούς.

Με τον γενικό αυτό συναγερμό έκρινα ότι ήταν εντελώς περιττό και αστείο να προσθέσω μια ακόμη χάντρα στο κομπολόι των θαυμαστών της, εφόσον μάλιστα μεταξύ αυτών ήταν και πολλά ωραία πράγματι παιδιά. Και ήμουνα πάντως κάθε απόγευμα στην παρέα που συγκεντρωνόντουσαν στα τραπέζια των καφενείων της παραλίας, δεν πήγαινα όμως να προσφέρω το θυμίαμα στο αναγνωρισμένο είδωλο.

Και εδώ μπήκε σε ενέργεια η προσβεβλημένη γυναικεία ματαιοδοξία η οποία δεν μπορούσε να παραδεχθεί ότι κάποιος έμενε αδιάφορος στον γενικό θαυμασμό. Ζήτησε λοιπόν περισσότερες πληροφορίες για το ταπεινό άτομο μου και όταν έμαθε για το φιλολογικό όνομα μου[61] η υπερηφάνεια της εθίγει ακόμα περισσότερο. Άρχισε λοιπόν με είδος εκδικητικής μνησικακίας να προσπαθεί να με πειράξει, αντιλέγοντας σε ότι έλεγα ή αντιτιθέμενη πειρακτικά στις ιδέες μου κάθε φορά που εύρισκε ευκαιρία, καμιά φορά μάλιστα προκαλώντας τη γνώμη μου για οτιδήποτε ζήτημα για να πει το αντίθετο.

Ένιωσα αμέσως το παιχνίδι της και περιορίσθηκα να χαμογελώ συγκαταβατικά. Αυτό όμως φαίνεται ότι την ερέθιζε περισσότερο και γινόταν διαρκώς περισσότερο επιθετική και πειρακτική. Έτυχε λοιπόν τις ημέρες αυτές να έχει έλθει στο Βόλο ένα θηριοτροφείο το οποίο έδινε κάθε απόγευμα επιδείξεις των θηριοδαμαστών στο κλουβί των λιονταριών.

Όταν λοιπόν το απόγευμα μαζευτήκαμε στα τραπέζια της παραλίας κάποιος πρότεινε να πάμε όλοι στο θηριοτροφείο και πράγματι όλη η παρέα μεταφερθήκαμε στη μάνδρα όπου ήταν εκτεθημένα τα κλουβιά των ζώων. Την προσοχή προκάλεσε αμέσως το κλουβί των λιονταριών όπου ήταν δύο πράγματι ωραία λιοντάρια. Λέων και λέαινα, μετακινούμενα διαρκώς στο στενό καγκελόφρακτο διαμέρισμα τους. Η γόησσά μας τότε, μπροστά στο

κλουβί άρχισε να διηγείται ρομαντικές ιστορίες ερωτευμένων, που μπήκαν στα κλουβιά θηρίων για να πάρουν το μαντηλάκι που πέταξε μέσα το αντικείμενο της λατρείας τους στα οποία δεν μπόρεσα να μη γελάσω.

—*Γιατί γελάτε έτσι μεφιστοφελικά*[62], μου είπε, *δεν τα εκτιμάτε εσείς αυτά τα πράγματα*;

—*Όχι.. γιατί τα νομίζω απλά βλακεία*, απάντησα, *διότι μια γυναίκα που αγαπά δεν εκθέτει ποτέ σε τέτοιο κίνδυνο τον άνθρωπο που λέει πως αγαπά*.

Η ρομαντική Κίρκη νόμισε τότε ότι βρήκε την ευκαιρία να εξακολουθήσει τα πειράγματά της.

—*Εκείνοι.. είπε που δεν έχουν τη δύναμη να κάνουν μεγάλα πράγματα προσπαθούν να τα κατεβάζουν στο επίπεδο τους*.

Αχ! Αυτή τη φορά ομολογώ ότι θύμωσα και με τα μυαλά των είκοσι ετών πήγα αμέσως στον διευθυντή του θηριοτροφείου.

—*Μπορεί κανείς να μπει μέσα στα λιοντάρια*;.. τον ρώτησα.

—*Ποιος θέλει να μπει*; είπε εκείνος.

—*Εγώ*! Υπήρξε η απάντηση.

Ο θηριοτρόφος σκέφτηκε αμέσως την εμπορική πλευρά του ζητήματος. Ένας αξιωματικός του στόλου στα λιοντάρια.

—*Αφήστε να τοιχοκολλήσουμε ρεκλάμες και να μπούμε μαζί*.

—*Όχι! Τώρα αν θέλεις*.

Στη συνέχεια προχωρήσαμε στο διάδρομο ενώ ένας σταβλίτης κατέβαζε στο κλουβί ένα σιδερένιο καγκέλωμα που το χώριζε στα δύο και άνοιξε μια πορτούλα στο χώρισμα που δεν ήταν τα θηρία. Ο δαμαστής με βοήθησε ν 'ανέβω, ακολούθησε και αυτός και έκλεισε τη πορτούλα και έκανε νόημα να τραβήξουν το διάφραγμα. Είμαστε μαζί με τα ζώα.

Αχ! Θα μου πείτε δεν ήμουν τρελός; .. Για το πείσμα της κυράς να διακινδυνέψω ένα τέτοιο πράγμα; Αλλά, σας είπα.. Όταν κανείς είναι είκοσι χρόνων[63] τα μυαλά του είναι πάνω από τη σκούφια του.

Δια μιας σιωπή μοναξιάς είχε βασιλέψει μέσα στη μάντρα και θυμάμαι να άκουγα μόνο τη φωνή του προξένου της Γαλλίας Νατζιάρ, με τον οποίο είχα γνωρισθεί, να φωνάζει σαν δαιμονισμένος.

—*Mais il est fou ce garçon… Il est fou*[64]!

Περιέργως είχα κρατήσει όλη την ψυχραιμία μου. Και μάλιστα γύρισα προς το μέρος της κυρίας και την χαιρέτησα με το χέρι στο γείσο του πηλικίου. Εκείνη τη στιγμή όμως είδα δίπλα μου την τεράστια ξανθή κεφάλα του ζώου και μου ήρθε απότομα η συναίσθηση της πραγματικότητας.

—*Βρε τι θέλω εγώ εδώ μέσα*; ..σκέφτηκα. *Τι ανοησία είναι αυτή*; *Και γιατί;*

Έξαφνα όμως μια σκύλα κάποιου από τους θεατές πέρασε μπρος από το κλουβί και η λέαινα ίσως από ένστικτο αντιζηλίας προς μια ομόφυλη της σηκώθηκε όρθια στο κλουβί και άφησε ένα μουγκρητό. Αλλά και ο σύζυγός της τότε εκ πνεύματος αλληλεγγύης προς την σύντροφο την σεκοντάρισε με παρόμοιο βρυχηθμό. Αυτό όμως δεν άρεσε όπως φαίνεται στο δαμαστή γιατί έριξε αμέσως το διάφραγμα. Η πορτούλα άνοιξε και βρέθηκα πάλι πάνω στο έδαφος.

Το τι επακολούθησε δεν το περιγράφω. Ξέρω μόνο ότι πήγα στη κυρία γόησσα που στεκόταν χλωμή με ολάνοιχτα μάτια και συσπασμένα τα χέρια στη τσάντα της.

—*Βλέπετε κυρία*! της είπα, *ότι δεν είχατε δίκιο*;

—*Quelle folie… quelle folie*, πρόφερε, *vous avez fait*[65]. *Θα είχα αιώνια τύψεις στη ζωή μου. Θέλετε να έλθετε αύριο να πάρετε τσάι στο σπίτι μου;.. Θα είμαι μόνη*.

Αλλά δεν πήγα. Και αυτό υπήρξε η πληρωμή μου[66].

Θέλετε τώρα και το συμπέρασμα; .. Του μύθου το επιμύθιον. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται στα διάφορα υπουργεία δεν διακρίνονται για τη μεγαλοφυΐα τους και σχεδόν ποτέ από τη λογική τους η οποία είναι η λογική του εισηγητή.

Λοιπόν, την εποχή εκείνη έτυχε να παρευρεθεί σε μια παράσταση ταχυδακτυλουργού ένας αξιωματικός. Ο πλωτάρχης Πέτρος Ζώτος ο οποίος είχε την κακή έμπνευση όταν ο ταχυδακτυλουργός ζήτησε να ανέβουν στη σκηνή μερικοί θεατές σαν μάρτυρες, να ανέβη και αυτός. Αλλά ο ταχυδακτυλουργός είχε και αυτός την κακή έμπνευση να βγάλει μερικά κουνέλια από τα πισινά του Ζώτου προς μεγάλη θυμηδία των άλλων θεατών.

Το επεισόδιο αυτό συνέπεσε την ίδια ημέρα με το δικό μου και επειδή το επεισόδιο Ζώτου θεωρήθηκε ως αναξιοπρέπεια που έπρεπε να τιμωρηθεί με αργία, οι εισηγητές πρότειναν να τιμωρηθώ με αργία και εγώ. Όπου υπάρχει μεγάλη στολή με τρικαντό[67], υπάρχει και μεγάλη βλακεία με περικεφαλαία. Ευτυχώς την ημέρα εκείνη έτυχε να είναι στο υπουργείο ο μακαρίτης πρίγκηπας Γεώργιος που υπηρετούσε τότε ακόμη στο ναυτικό[68] και που με είχε γνωρίσει στο Βελεστίνο, ο οποίος όταν άκουσε την μεγαλοφυή εισήγηση έβαλε τις φωνές και μάλιστα με φρασεολογία του καταστρώματος όπως καμιά φορά συνήθιζε.

—*Βρε ου*! αποπήρε τον εξυπνάκια, *που μοιράζεις τις αργίες και να σε πληρώνανε ακόμη έμπαινες στο κλουβί εσύ*; ..

Έτσι την γλύτωσα και δόξα τω Θεώ είκοσι πέντε ολόκληρα χρόνια έμεινε το μητρώο μου λευκό. Είθε να χαϊδεύουν οι ζέφυροι το μνήμα του καλού πρίγκηπα στο λόφο της Αττικής[69] που κοιμάται τον αιώνιο (ύπνο) δίπλα στον πατέρα του και τους αδελφούς του.

Με πόση ευχαρίστηση ξαναείδα στον Βόλο τον παλιό καλό μου ναύτη Παναγιώτη Νόνη που μου είχε δώσει στο Βελεστίνο ο πρίγκηπας Γεώργιος και συμμερίσθηκε μαζί μου την ταλαιπωρία και τους κινδύνους για να συντηρεί την οικογένειά του.

Άγιον όρος.

Έπειτα από τον επιπόλαιο και μοιραίο αυτό πόλεμο του 1897 επιχειρήθηκε μία προσέγγιση προς την Τουρκία και στάλθηκε μοίρα των τριών θωρηκτών Ύδρας, Σπέτσες και Ψαρών με τον Ευρώτα μας σαν «φιλική επίσκεψη» στα τουρκικά ύδατα υπό τον ναύαρχο Κοσμά Ζώτο[70].

Η πρώτη μας προσέγγιση υπήρξε στον Άθωνα, το «Άγιον όρος» και μάλιστα επειδή δεν υπάρχουν λιμάνια ασφαλή στην Ιερισσό. Εκεί δηλαδή όπου ο Πρόβλακας δηλαδή η απόπειρα τομής του ισθμού[71] και χωρισμού του όρους από την υπόλοιπη χερσόνησο της Χαλκιδικής.

Η Ιερισσός είναι το πλησιέστερο κατοικημένο από οικογένειες χωριό στο «Άγιον όρος» στο οποίο όχι μόνο τηρείται αυστηρά η απαγόρευση προσέγγισης γυναίκας αλλά και κάθε θηλυκού ζώου μέχρι κατσίκες και αυτές για την δυσβάσταχτη σωφροσύνη των, παρά παντός φυσικού και θείου νόμου, ξερομοναχημένων μοναχών.

Κατά πόσο τώρα το όρος είναι άγιο δεν μπορώ να βεβαιώσω. Βέβαια υπάρχουν άτομα φανατικά στα οποία η θρησκευτική ιδεοληψία έχει γίνει δεύτερη φύση, αλλά η ψυχική ιδιοσυγκρασία των υπολοίπων μοναζόντων όχι μόνο δεν διαφέρει στα πάθη και ορμές από τους άλλους «κοσμικούς» ανθρώπους, αλλά εξαετίας της αναγκαστικής στέρησης δίδεται ακόμα μεγαλύτερη σημασία σε πράγματα απλά για τον άλλο κόσμο. Απλό δε παράδειγμα σχετικά με την Ιερισσό είναι η σκανδαλώδης προθυμία των οικογενειών να φιλοξενούν τους Αγιορείτες στα σπίτια τους, για την οποία υπάρχει και σε όλα τα στόματα και σχετικό λογοπαίγνιο για τους μεταβαίνοντας στην Ιερισσό καλόγερους, καβάλα στα μουλάρια τους.

—*Για που Άγιε γέροντα;..* (γέροντες λέγονται στο Άγιον όρος όλοι οι μοναχοί).

—*Για την ευλογημέεενη Ιερισσό..*

Αντίθετη όμως είναι κατά την επιστροφή η απάντηση.

—*Για που άγιε γέροντα;..*

—*Για το μαύρο το όρος..*

Φαίνεται λοιπόν κατά τα κακά στόματα το ευλογημένο αυτό από τόσους άγιους ανθρώπους χωριό και όπου όλες οι οικογένειες ευπορούν υπάρχει για τους ξερομοναχημένους μοναχούς κατάλυση οίνου, σίτου και κάθε αγαθοσύνης. Η Ιερισσός, κατά το πλείστο, συντηρείται από το Άγιον όρος.

Πάντως η υποδοχή του στόλου στα διάφορα μοναστήρια υπήρξε εθνικώς συγκινητική και ωφέλιμη. Ο Άθως διαιωνίζει την παράδοση της Ελληνικής αυτοκρατορίας του Βυζαντίου και αξίζει κάθε υποστήριξη και διατήρηση. Δεν σημαίνει αν 2-3 χιλιάδες άνθρωποι μένουν εκεί εξ αιτίας εντελώς διαφορετικών λόγων. Άλλοι από φανατισμό, άλλοι από συμφέροντα, άλλοι από φιλοδοξίες, άλλοι τέλος γιατί βρίσκουν ένα κομμάτι ψωμί. Το Άγιον όρος πρέπει

να διατηρηθεί για λόγους εθνικούς, ιστορικούς, τουριστικούς. Αν και η παράδοση αποκλείει απολύτως την είσοδο γυναικών και στις τουριστικές περιηγήσεις, ο μεγαλύτερος αριθμός αποτελείται από οικογένειες. Δύσκολα δε θα μπορούν να γίνουν εκδρομές μόνο από γεροντοπαλλήκαρα, εφόσον ο άνθρωπος αρχίζει να ενδιαφέρεται για παρόμοια ιστορικά κειμήλια σε ώριμη ηλικία.

Όσα μοναστήρια λοιπόν ήταν κοντά στην θάλασσα δεχόντουσαν απευθείας την επίσκεψη των αξιωματικών «εν δευτέρα στολή[72]». Οι «επιτελίδες» μας αποβίβαζαν στην παραλία και μας δεχόντουσαν «εν σώματι» οι μοναχοί και ανεβαίναμε στην μονή σε δρόμους στρωμένους με δάφνες. Ακολουθούσε δοξολογία και τα συνηθισμένα τραταρίσματα.

Σε όσα μοναστήρια ήταν στα μεσόγεια, μέρος των αξιωματικών πήγαιναν με μουλάρια για να επακολουθήσουν οι ίδιες τελετές. Για το αστείο του πράγματος, μας είχαν παρακαλέσει να μεταφέρουμε με τον «Ευρώτα[73]» μας και ένα νεαρό διάκο εντελώς παρθένο στη μορφή και την ψυχή τον οποίο φιλοξενήσαμε μερικές μέρες εφ’ όσον ο Ευρώτας έκανε το γύρο του Άθωνα. Ο διακούλης όπως τον λέγαμε ήρθε πολύ μικρός στο όρος και δεν είχε δει ποτέ γυναίκα και η φαντασία του θρεμμένη από τα εκκλησιαστικά βιβλία και την αμαρτωλή σωτηρία, που παρίστανε το θηλυκό γένος σαν ενσάρκωση του σατανά για να κολάσει τους πιστούς, κεντριζόμενη και από την αδυσώπητη του φυσικού για την ηλικία γενετήσιου ενστίκτου, τον έκανε να ρωτάει διαρκώς πώς είναι η γυναίκα, τι διαφορά έχει από τον άντρα, πώς μένουν οι γυναίκες έγκυες και τα όμοια.

Ναυτικό Νοσοκομείο Ναυστάθμου Σαλαμίνας

Και πολύ φοβάμαι ότι άμα τον αποβιβάσαμε στο μοναστήρι του, έπειτα από εβδομαδιαία σχεδόν παραμονή στο καρέ και συνεχή επαφή με τους ναύτες, πολύ λίγες απορίες θα του έμειναν πάνω στο ζήτημα αυτό, αν δεν βγήκε διπλωματούχος.

Μου έμειναν πάντως από τις επισκέψεις αυτές, οι αληθινοί θησαυροί τόσο σε σταυρούς, ευαγγέλια, άμφια, όσο και σε παλαιά χειρόγραφα των διαφόρων μονών τα οποία μας έδειχναν με υπερηφάνεια ότι ήταν θεματοφύλακές τους.

Γι’ αυτό δεν πιστεύω ότι είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί ποτέ σε μεγάλο βαθμό από απόψεως τουριστικής, εξ’ αιτίας της απαγόρευσης αποβιβάσεως σε αυτό κατά γελοία παράδοση την οποία δημιούργησαν φανατικοί μοναχοί κατά την οποία η απαγόρευση αυτή είναι θέλημα της Παναγίας η οποία επιθυμεί την αποκλειστικότητα του όρους. Ω! θρησκεία. Πόσες μωρίες διαπράττονται επ’ ονόματι σου!

Οι τουρκέλληνες. Σμύρνη. Αλεξάνδρεια

Μετά τον Άθωνα ο στόλος μας κατέπλευσε στην τότε παραπέρα Ελληνική Σμύρνη, όπου μια μέρα στα 1918[74] θα επέστρεφα ως υγειονόμος του λιμένα της κατά την Ελληνική κατοχή, η οποία εξ αιτίας του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων θα κατέληγε στη Μικρασιατική καταστροφή.

Η υποδοχή που μας έγινε ήταν όπως ήταν αναμενόμενο πολύ συγκινητική. Αλλά τι ωφελεί να τα θυμάται κανείς αυτά. Σήμερα Σμύρνη δεν υπάρχει. Όσοι διασώθηκαν από το μαχαίρι των Τουρκικών τσετών[75] απεγκαταστάθηκαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Από την παλαιά Ιωνία με τον Ελληνικό πολιτισμό της, τον οποίον μαρτυρά μόνον η εύγλωττος φωνή των εφεσίων, δεν έμεινε παρά μόνο η Τουρκική παραφθορά της λέξης Ιωνία σε *Γιουνάν* όπως ονομάζουν γενικά οι Τούρκοι τους ελεύθερους Έλληνες.

Την σήμερον όλη η Ελληνική Μικρασία των παλαιών αποικιών του Μεγάλου Αλεξάνδρου της Βυζαντινής αυτοκρατορίας εξισλαμίσθηκε με τη βία ή λόγω συμφέροντος και εκτουρκίσθηκε. Τα 80 τοις εκατό όμως του αίματος της εκτουρκισμένης αυτής Μικρασίας είναι Ελληνικά. Διότι πόσοι ήταν οι Τούρκοι που εισέβαλαν και κατέκτησαν τη χώρα; 50,000, 100,000, διακόσιες, τριακόσιες, πεντακόσιες χιλιάδες που ξεκίνησαν από τα βάρβαρα βάθη της Ασίας; Που βρέθηκαν τα είκοσι τρία εκατομμύρια των σημερινών Τούρκων στη Μικρασία; Ό,τι έγινε στην σημερινή Βουλγαρία έγινε σε μεγάλο μέτρο στη Μικρά Ασία.

Μετά τη Σμύρνη, πλεύσαμε στην Αλεξάνδρεια της οποίας το όνομα του Μακεδόνα κτήτορα[76] μόνο διασώζει την παλαιά ελληνικότητα. Κατόπιν η Ελλάς των Πτολεμαίων .. Τι αναμνήσεις.. Τι μεγάλες αναμνήσεις. Την σήμερον, ούτε ο τάφος του μεγάλου Μακεδόνα είναι γνωστόν που βρίσκεται[77].. Τι μεγάλο παράδειγμα για τους μικροφιλόδοξους της ιστορίας στον κόσμο. Αφού κατέκτησαν τον κόσμο, σήμερα δεν ξέρει κανείς που είναι ο τάφος τους.

Έπειτα από τις ενθουσιώδεις υποδοχές της Ελληνικής παροικίας όπου πρωτοστάτησαν όπως πάντοτε στην εποχή τους οι οικογένειες Μπενάκη και Χωρέμη, ήλθε ο καιρός να επιστρέψουμε στην Ελλάδα και έπειτα από μερικές μέρες αγκυροβολούσαμε στον Ναύσταθμο.

Στο ναυτικό νοσοκομείο του Ναυστάθμου[78] το οποίο σώζεται ακέραιο μέχρι σήμερα, η υπηρεσία δεν ήταν κοπιαστική. Διαρκούσε κάθε φορά ένα τρίωρο και μετά είχαμε δύο ημέρες ελεύθερες.

Και στο νοσοκομείο αυτό ήταν μερικοί τύποι αξιοπρόσεκτοι. Προπάντων ο υποδιευθυντής υποπλοίαρχος Κυρήκος και ο φαρμακοποιός Ζαβιτσιάνος, ένας τύπος τετραπέρατου επτανησίου, που διασκέδαζαν όλους με τα αστεία τους. Ο περισσότερο ενδιαφέρων τύπος ήταν ο υποδιευθυντής ο οποίος δεν ήταν κοινός άνθρωπος. Πτυχιούχος Γερμανικού Πανεπιστημίου, με την πάροδο όμως του χρόνου είχε σχεδόν εγκαταλείψει την ιατρική, είχε

εγκαταλείψει ακόμη και τον ίδιον εαυτόν του και είχε αφοσιωθεί σε μια περίεργη λόξα. Να μελοποιήσει τα χορικά των αρχαίων τραγωδιών.

Έμενε μόνιμα στο νοσοκομείο σε ένα μικρό δωμάτιο από τα δύο του δεύτερου ορόφου από τα οποία το άλλο ήταν για τους εφημερεύοντες. Εκεί απομονωνόταν εμφανιζόμενος μόνον την ώρα της επίσκεψης με μόνη συντροφιά ένα κίτρινο σκύλο το μόνο σύντροφο του, τον οποίο ονόμαζε με το Γερμανικό όνομα Φουχς (= αλεπού) και ένα μικρό αρμόνιο το οποίο μεταχειριζόταν για τις μουσικές συνθέσεις του.

Από το πρωί έως το βράδυ λοιπόν αντηχούσαν από το στενό δωματιάκι του, τα σολ-ρε, φα-μι του αρμονίου και μόνο το μεσημέρι και το βράδυ άνοιγε η κλειστή πόρτα. Πρώτος έβγαινε από εκεί ο κιτρινόμαλλος Φουχς έπειτα ακολουθούσε με γυρτούς τους ώμους αξύριστος με το κεφάλι κάτω, στηριζόμενος στο ραβδί του ο Κυρήκος.

«*Εμπρός ψυχή*!..», ήταν ο συνηθισμένος αναστεναγμός του.. «*Εμπρός ψυχή*..». Αληθινός στεναγμός υποταγής στο ειμαρμένο ενός κουρασμένου γεροντικού κορμιού το οποίο δεν είχε πια καμιά χαρά στον κόσμο.

Βλάσης Γαβριηλίδης

Έτσι ο ένας εμπρός, ο άλλος πίσω η δυάδα κατευθυνόταν στα μικρομαγαζάκια αριστερά του νοσοκομείου στους πρόποδες του βουνού, τον αράπη[79] όπως τον ονομάζουν οι Σαλαμίνιοι στα μικρομαγειρεία εκεί ο Κηρύκος[80] έτρωγε το λιτό φαγάκι του και έσφιγγε και το κατοσταράκι της Κουλουριώτικης ρετσίνας με τον Φουχς στα πόδια του αρκούμενο στα κοκαλάκια. Έπειτα πάλι «*εμπρός ψυχή*»!.. για το νοσοκομείο και το αρμόνιο.

Με τις διάφορες μεταθέσεις μου κατόπιν δεν παρακολούθησα τις τύχες του. Μου είπαν μόνο ότι είχε την πενιχρή ικανοποίηση να ακούσει μια σύνθεση του να παίζεται από την φιλαρμονική του Πειραιά στο Πασαλιμάνι.

Όταν είχαμε υπηρεσία κατεβαίναμε στον Πειραιά πληρώνοντας 35 λεπτά το στρατιωτικό εισιτήριο. Και εκεί επιβαίναμε στον τορπιλλοθέτη «Ευκαιρία» και μετά μια ώρα μέσω του στενού της Σαλαμίνας είμαστε στο Ναύσταθμο του οποίου τότε διευθυντής ήταν ο πλοίαρχος Κουτούκος[81]. Τα προσόντα του παντοδύναμου αυτού διευθυντή ήταν μια πατριαρχική βαμμένη γενειάδα Ρωσικού τύπου, μια κορμοστασιά δύο μέτρων και πίστη πιστού σκύλου στη βασιλική οικογένεια, την οποία φιλοξενούσε συχνά στο λόφο του διευθυντηρίου. Ξέχασα όμως την διακόσμηση. Καμιά δεκαριά ταξιάρχες, σταυροί, άστρα και μεγαλόσταυροι με τους οποίους συμπλήρωναν τη διακόσμηση οι διάφοροι ηγεμόνες που ερχόντουσαν στην Ελλάδα κατόπιν της σύστασης της βασιλικής οικογένειας για τον πιστό υπηρέτη τους.

Κατά βάθος ήταν αγαθός άνθρωπος αλλά είχε αυτή την αδυναμία η οποία του προκάλεσε ένα φρικτό καλαμπούρι σε μια τελετή όπου παρουσιάσθηκε κατακόσμητος από αστερισμούς διαφόρων χρωμάτων.

—*Μα γιατί έχει τόσους σταυρούς*, απόρησε κάποια αφελής.

—*Για να μην τον κατουράνε.*. υπήρξε η κακεντρεχής απάντηση κάποιου κακόγλωσσου.

Η ευκολία της υπηρεσίας, μου έδωσε την ευκαιρία πρώτα να εκδώσω τα «Νησάκια του Σαρωνικού. Ο Πόρος» και έπειτα να δοθώ ολόψυχα στην κοσμική κίνηση την οποία αγαπούσα, συγχρόνως δημοσιογράφοντας στο «Εμπρός» του Δημήτριου Καλαποθάκη[82] το οποίο εξακολουθεί να εκδίδεται και σήμερα σαν εβδομαδιαίο περιοδικό. Τότε όμως μετά την «Ακρόπολη» του Βλάση Γαβριηλίδη[83] ήταν η κυριότερη εφημερίδα για την δυνατή αρθρογραφία της.

Βλάσης Γαβριηλίδης

Τον Βλάση Γαβριηλίδη, του οποίου τα γραφεία ήταν στην πλατεία Κλαυθμώνος και μάλιστα στο ακόμη σωζόμενο πρώτο ανάκτορο του Όθωνα[84], τον γνώρισα σε μια συγκέντρωση στην οποία έφθασα μετά από ιπποδρομίες που είχα παραστεί στο Γουδί. Ο Γαβριηλίδης που γνώριζε από τις εφημερίδες το όνομα μου ήλθε κοντά μου και μου ζήτησε να του γράψω μια περιγραφή των ιπποδρομιών. Πράγμα που έκανα αμέσως στην ίδια συγκέντρωση.

Η περιγραφή αυτή ενθουσίασε τον Γαβριηλίδη διότι την άλλη ημέρα την σχολίασε επαινετικά γράφοντας «*Η θάλασσα μας έβγαλε εφήβους, (εννοώντας «των Αντικυθήρων»[85]), γιατί να μην μας βγάλει και Τανάγρηδες;*». Ομολογώ ότι με τα είκοσι μου χρόνια[86] αισθάνθηκα πολύ περήφανος διότι ο Γαβριηλίδης εθεωρείτο ο πρύτανης των Ελλήνων δημοσιογράφων για τη δυνατή αρθρογραφία του όσο και για το δημιουργικό του πνεύμα.

Θυμάμαι ότι η βιαιότητα των άρθρων του ήταν τόση ώστε μετά από ορισμένες επιθέσεις εναντίον του στρατού, οι αξιωματικοί επιτέθηκαν ένα πρωί κατά των πιεστηρίων του και τα έκαναν κομμάτια. Σήμερα η προτομή του στέκει στην πλατεία Κλαυθμώνος απέναντι από τα παλαιά γραφεία του.

Ο Δημήτριος Καλαποθάκης ήταν ένας αρχοντάνθρωπος που αγαπούσε να έχει τους φίλους του τριγύρω του των οποίων τις κολακείες ευχαριστιόταν να ακούει, προεξέχοντος ενός περίεργου τύπου γνωστού για τα καλαμπούρια και την τεράστια μύτη του. Ο Γουβέλης ακριβώς για τη μύτη του απέφευγε να κυκλοφορεί την ημέρα στο φως και ζούσε κυριολεκτικά την νύχτα. Έγινε δε στόχος του γελοιογράφου Θέμου Άννινου[87] ο οποίος δημοσίευσε στο «Άστυ» του[88] γελοιογραφία του χωρίς όνομα αλλά με ένα ακόμη αγγουροειδέστερο μύτο.

Εννοείται ότι όλη η Αθήνα αναγνώρισε τον Γουβέλη ο οποίος έγινε έξω φρενών και διαμαρτυρήθηκε απειλώντας θεούς και δαίμονες. Το «Άστυ» τότε την άλλη μέρα δημοσίευσε την ίδια γελοιογραφία με την επιγραφή «*Αυτός δεν είναι ο Γουβέλης*».. Εννοείτε τα γέλια που προκάλεσε το επεισόδιο αυτό στην κοινωνία.

Στο «Εμπρός» του Καλαποθάκη δημοσίευσα σε υποφυλλίδα και το μυθιστόρημα μου «Σπογγαλιείς του Αιγαίου» όπου περιγράφονται η ζωή και τα μαρτύρια των βασανισμένων αυτών βιοπαλαιστών, διότι τα «Νησάκια του Σαρωνικού» και τα άλλα φιλολογικά έργα μου δημοσιεύθηκαν κατόπι, μετά την επιτυχία των «Σπογγαλιέων», για τους οποίους την πρώτη επαινετική κριτική έγραψε ο Ξενόπουλος.

Εξώφυλλο του βιβλίου «Σπογγαλιείς του Αιγαίου».

Δολοφονία Θ. Δεληγιάννη

Ήταν το έτος 1905 όταν ένα πρωινό, θα ήταν 10 ή 11 της 31ης Μαρτίου[89], παρέστην μάρτυς της δολοφονίας του τότε πρωθυπουργού Θεόδωρου Δεληγιάννη[90] από ένα θυρωρό χαρτοπαικτείου από την Μάνη, Κωσταγερακάρη[91] το όνομα. Ο Δεληγιάννης είχε αποφασίσει το κλείσιμο των χαρτοπαικτείων τα οποία είχαν καταντήσει πληγή στην χώρα και ο Κωσταγερακάρης εκδικούμενος επειδή έχανε τη θέση του, αποφάσισε την δολοφονία.

Καθώς περνούσα λοιπόν από την παλαιά Βουλή όπου τώρα στεγάζεται ή πρόκειται να στεγασθεί η εθνολογική εταιρία[92] και η πινακοθήκη, είδα κάποια αναταραχή μεταξύ ομάδας που ανέβαινε τη μεγάλη μαρμάρινη σκάλα της εισόδου, αστυφύλακες να συλλαμβάνουν κάποιον ενώ άλλοι ανασήκωναν κάποιο μαυροφορεμένο γέροντα με φαβορίτες στον οποίον αναγνώρισα τον πρωθυπουργό και να τον μεταφέρουν στο σταθμό πρώτων βοηθειών που ήταν την εποχή εκείνη μέσα στον περίβολο της Βουλής, εκεί που τώρα είναι το μέγαρο κάποιας εταιρίας.

Μαζί με τους περίεργους μπήκα και εγώ στο σταθμό και πλησίασα στη χειρουργική κλίνη όπου ξάπλωναν τον Δεληγιάννη. Θυμάμαι ακόμη ζωηρά την κίτρινη γυαλιστερή φαλάκρα τα κλειστά βαθουλωτά μάτια και το χλωμό γεροντικό πρόσωπο με τις άσπρες φαβορίτες ενώ δίπλα του στεκόταν συντετριμμένος και κλαίγοντας ο ανιψιός του βουλευτής και κατόπιν αγαπητός φίλος μου Νώντας Δεληγιάννης[93].

Ο αποθανών είχε την ιδιοτροπία να γράφει το όνομα του Δηλιγιάννης, αντί του Δελιγιάννη ή μάλλον του πραγματικού Ντεληγιάννη. Αυτό δε διότι το πρώτο συνθετικό του ονόματος *Ντελή* σημαίνει στα Τουρκικά τρελός[94]. Φαίνεται ότι κατά το διάστημα της Τουρκικής

κατοχής η επωνυμία αυτή είχε δοθεί από τους Τούρκους στον πρόγονο των Ντεληγιανναίων για το ζωηρό χαρακτήρα τους.

Κοσμική Αθήνα του 1900

Την εποχή εκείνη, δηλαδή από το 1895 έως το 1912, όταν άρχισαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, Ελληνοτουρκικοί και Ελληνοβουλγαρικοί, το οποίο δημιούργησε την σημερινή Ελλάδα φθάνοντας τότε έως τα βόρεια σύνορα της Θεσσαλίας και χωρίς τα ανατολικώς των Κυκλάδων μεγάλα νησιά Χίο, Λέσβο Δωδεκάνησα, Κρήτη, η κοσμική κίνηση των Αθηνών ήταν όχι μόνον ζωηρότατη αλλά και με εκλεκτή, κομψή και εκλεπτυσμένη κοινωνία.

Την Αθήνα τότε στις μεγάλες λεωφόρους της κοσμούσαν αληθινά μικρά παλατάκια το πολύ τριώροφα με ωραία αρχιτεκτονική όπου πλεόναζε το λευκό πεντελίσιο μάρμαρο σε κιονοστοιχίες που προσέδιδαν ιδιαίτερο νεοκλασικό τύπο στην πόλη των 350 χιλιάδων κατοίκων. Όλοι οι πλούσιοι, είτε ομογενείς από το εξωτερικό είτε νεόπλουτοι φιλοτιμούνταν να κοσμήσουν την Αθήνα. Τώρα στην Αθήνα των 2 εκατομμυρίων μαζί με τον Πειραιά όπου το εμπορικό πνεύμα εξέπεσε από αυτές τις ιδέες, η Αθήνα κατά την αποδοτική φράση *elle était quelqu' une*[95] τώρα *quelconque*[96], ενώ ήταν κάτι ιδιαίτερο τώρα είναι κάτι κοινό.

Η λευκή Αθήνα που εγκωμίαζαν οι περιηγητές, γέμισε στρατωνοειδή συρταρόσπιτα χωρίς τα περισσότερα την στοιχειώδη μάλιστα καλαισθησία, με δωμάτια αληθινές ποντικοφωλιές και μερικά βαμμένα με ένα βρώμικο γκρίζο χρώμα απομίμηση των σπιτιών της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης όπου η υγρασία και η καπνιά τους προσδίδει αμέσως αυτό το χρώμα. Λοιπόν, επειδή βρέχει στο Λονδίνο σηκώνουμε και εμείς τα παντελόνια μας.

Τον χειμώνα λοιπόν η αθηναϊκή κοινωνία διασκέδαζε στα αρχοντόσπιτα αυτά των λεωφόρων Βασιλίσσης Σοφίας, Πανεπιστημίου, Πατησίων, Βασιλίσσης Αμαλίας, Ηρώδου του Αττικού ενώ το καλοκαίρι η κίνηση μεταφερόταν στην Κηφισιά και το Νέο Φάληρο το οποίο κοσμούσε μπρος στο ξενοδοχείο μια μεγάλη σιδερένια εξέδρα η οποία προχωρούσε τουλάχιστον εκατό μέτρα μέσα στη θάλασσα.

Στην Κηφισιά έτρωγε κάθε Κυριακή βράδυ η εκλεκτή τάξη στο ξενοδοχείο Μελά[97]μπροστά στο άλσος, ενώ στο Φάληρο κατέβαινε δύο φορές τη βδομάδα Πέμπτη και Σάββατο απόγευμα για να αναπνεύσουν από την εξέδρα την θαλάσσια αύρα μαζί με τα αρώματα της ιστορικής Σούδας: Των υπονόμων που χυνόντουσαν στη θάλασσα. Όταν δε έπεφτε το σκοτάδι και άναβαν τα ηλεκτρικά, τους περίμεναν τα παρατεταμένα στην παραλία λευκά τραπεζάκια του ξενοδοχείου ενώ παιάνιζε σε μικρή εξέδρα μπρος τους κάποια φιλαρμονική.

Εξέδρα μπροστά στο ξενοδοχείο Ακταίον, δες επίσης σελίδες 42-44.

Γεώργιος Σουρής. Βασιλικό θέατρο. Αυλικοί

Ιστορικό μάλιστα ήταν το τραπεζάκι στη δεξιά γωνιά του ξενοδοχείου όπου ερχόταν κάθε απόγευμα να καθίσει φαμελικώς, πάντοτε σκυθρωπός και αμίλητος, ο ποιητής του Ρωμηού Γεώργιος Σουρής[98] με τη μαντάμ Μαρί και τα παιδιά τον οποίον πήγαιναν να χαιρετίσουν γνωστοί και θαυμαστές του.

Γεώργιος Σουρής

Τα πρωινά μπορούσε να δει κανείς την κοινωνία αυτή στο ζαχαροπλαστείο Γιαννάκη[99] ακριβώς εκεί που σχημάτιζε γωνία η λεωφόρος Πανεπιστημίου για να κατέβη έπειτα κατ' ευθείαν στα Χαυτεία και το σωζόμενο μέχρι σήμερα ουζοπωλείο Ορφανίδη στη γωνία του τετραγώνου.

Στου Γιαννάκη έπαιρναν το παγωτό τους από τις 12 έως την 1 το ωραίο φύλο ενώ δίπλα στον Ορφανίδη σύχναζαν οι στρατιωτικοί με τις ωραίες στολές της εποχής εκείνης και τις λαμποκοπούσες και κροτοβολούσες στα πεζοδρόμια σπάθες τους. Διότι την εποχή εκείνη όλοι οι αξιωματικοί ανεξαιρέτως εκτός των ναυτικών φορούσαν το σπαθί τους.

Θυμάμαι την ωραία στολή του ιππικού από σκούρα πράσινη τσόχα κολλητή στο σώμα με μαύρα μπράντεμπουρ[100] στο στήθος και αργυρές επωμίδες και λουστρινένιες μπότες την οποία έφεραν με χάρη οι αξιωματικοί.

Ξενοδοχείο Μελά, Κηφισιά, 1907

Οι του πεζικού είχαν μαύρο χιτώνιο και γαλάζια περισκελίδα, οι πυροβολητές μαύρη στολή με δύο πλατιές κόκκινες λουρίδες στα πλάγια του πανταλονιού με *ροιές φλογοφόρους*[101] όπως τις ονόμαζε ο κανονισμός στο περιλαίμιο. Εάν δε ήταν τόσο κομψές και όμορφες οι καθημερινές στολές φαντάζεται κανείς τι ήταν οι μεγάλες στολές στους χορούς και τις τελετές όταν προστίθενται και οι ναυτικές στολές με τις χρυσόκροσες επωμίδες και τα μεσαιωνικά τρικαντά.

Μια εποχή, όταν ο βασιλεύς Γεώργιος ο Α΄ για να υποστηρίξει το ίδρυμα του το βασιλικό θέατρο[102] πήγαινε κάθε βράδυ να παρακολουθήσει τις παραστάσεις με όλη τη βασιλική οικογένεια, είχε διατάξει να πηγαίνουν όλοι οι αξιωματικοί με μεγάλη στολή, το θέατρο παρουσίαζε στη πλατεία και τον εξώστη θέαμα που άξιζε να το δεις.

Στου Ορφανίδη μαζευόντουσαν το μεσημέρι και όλοι οι λέοντες των αιθουσών γυναικοκατακτητές της εποχής εκείνης. Ο ταγματάρχης Γενήσερλης διευθυντής των ανακτορικών χορών με την ηρωική μαντεκαρισμένη μουστάκα του φορώντας σαν γάντι την ωραία στολή του πυροβολικού, ο πολύς Μουρούζης της πριγκηπικής Υψηλαντινής οικογένειας[103] για την οποία θα κάνουμε ευρύτερο λόγο, οι τρεις Πιερράκοι ο *beau*, ο *fort* και ο *instruit*, ο όμορφος, ο χονδρός και ο λόγιος, όπως τους έλεγαν στις αίθουσες, ο πράγματι ωραίος Παύλος Μελάς[104] ο κατόπιν καπετάν Ζέζας του Μακεδονικού αγώνα, ο Μπουκουβάλας παλαιός συμμαθητής μου επίσης Μακεδονομάχος και άλλοι του Μακεδονικού αγώνα που ήξεραν να χορεύουν αλλά ήξεραν και να πεθαίνουν.

Μερικοί από αυτούς ζουν ακόμη απόστρατοι στρατηγοί, οι περισσότεροι όμως πέρασαν στο άγνωστο ειρηνικά ή άφησαν τα κόκαλα τους στα Μακεδονικά ή Μικρασιατικά πεδία κατά την παράλογη και ανόητη εκστρατεία του 1918.

Το μεγαλύτερο κοσμικό γεγονός της χειμερινής περιόδου ήταν ο ετήσιος ανακτορικός χορός του βασιλέως Γεωργίου του Α΄ τον οποίο προσπάθησα να περιγράψω στο βιβλίο μου «*Σαν ζωή.. σαν όνειρο*» έκδοση Σιδέρη και ο οποίος γινόταν στο παλαιό ανάκτορο όπου είναι τώρα η Βουλή. Σε αυτόν ήταν προσκεκλημένοι όλοι οι αξιωματικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι, το διπλωματικό σώμα και όλη η βασιλική οικογένεια.

Κτίριο Τσίλλερ, Εθνικό θέατρο, οδός Αγ. Κωνσταντίνου

Η είσοδος ήταν από τα μεγάλα προπύλαια και χόρευαν υπό τη διεύθυνση του Γενήσερλη καδρίλιες, λανσιέδες[105] ή βαλς. Επακολουθούσε σουπέ πλουσιοπάροχο και έκλεινε το χορό μεγαλειώδες κοτιγιόν[106]. Κατά τις δέκα και μισή έκανε την επίσημη είσοδο της η βασιλική οικογένεια.

Προηγείτο ο τελετάρχης και οι αυλικοί και κατόπιν ερχόταν ο βασιλεύς έχοντας αγκαζέ τη Βασίλισσα Όλγα και ακολουθούσαν οι βασιλοπούλες Αλεξάνδρα και Μαρία και οι πρίγκηπες Γεώργιος του ναυτικού, Νικόλαος του πυροβολικού, Χριστόφορος και Ανδρέας πατέρας του Φίλιππου του συζύγου της βασίλισσας της Αγγλίας Ελισάβετ.

Κατόπιν, ως εξ επιγαμιών,[107] στόλιζαν τους χορούς η σύζυγος του Νικολάου Ελένη πριγκίπισσα της Ρωσίας και η πριγκίπισσα Αλίκη σύζυγος του Ανδρέα, η οποία μετά το θάνατο του συζύγου της έλαβε το ορθόδοξο μοναχικό σχήμα.

Ιδιαίτερη εντύπωση προξενούσε κατά τις εισόδους αυτές η κυρία επί των τιμών Λελέ Κριεζή εξαιρετική καλλονή και ευγενική ψυχή της οποίας έχω ακόμη στο γραφείο μου ένα δώρο του κοτιγιόν ένα κοκάλινο καυστήρα με κόκκινο σκαραβαίο.

—Πάρτε το, μου είχε πει η ωραία κόρη. Εγώ είμαι τυχερή.. θα σας φέρει τύχη!..

Η Λελέ Κριεζή πανδρεύτηκε στη συνέχεια ένα πολυτάλαντο Συριανό τον Βαφειαδάκη. Οι χοροί στα διάφορα αρχοντόσπιτα εξακολουθούσαν και την Σαρακοστή ακόμη έως ότου τους έκλειναν οι πρώτες ζέστες του καλοκαιριού.

Θυμάμαι τους ωραίους χορούς του Ιλίου Μέλαθρον[108] όπου τώρα στεγάζεται ο Άρειος πάγος[109] ενώ τότε κατοικούσε η ιδιοκτήτρια χήρα του αρχαιολόγου Σλήμαν, του πρώην πρωθυπουργού Κυριακούλη Μαυρομιχάλη[110], της οικογένειας Πεσματζόγλου στη διασταύρωση βασιλίσσης Σοφίας και Ηρώδου του Αττικού[111], του μέγαρου Καλλιγά[112], του Όθωνος Σταθάτου[113] στη λεωφόρο βασιλίσσης Σοφίας, του Σερπιέρη[114] απέναντι από την Ακαδημία και τόσους άλλους ακόμη στους οποίους συμπλήρωναν και οι χοροί των πρεσβειών. Ιδίως της Ρωσικής, της Γαλλικής και της Ρουμανικής.

Πρώτο παράσημο

Σε έναν από τους ανακτορικούς χορούς οφείλω και την πρώτη παρασημοφορία μου με τον αργυρό σταυρό του Σωτήρος. Μετά τον ατυχή πόλεμο όπως περιέγραψα, με την αναχώρηση του Ερυθρού Σταυρού είχαμε παραμείνει στο Βόλο με τον συνάδελφο ιατρό Καντή[115], ο οποίος εγκαταστημένος στη Μασσαλία είχε έλθει να προσφέρει τις υπηρεσίες του. Και αυτός μεν είχε παραμείνει στο νοσοκομείο των Ελληνίδων, εγώ δε πήγα στο Βελεστίνο και από τις μάχες των οποίων τους έστελνα τραυματίες[116]. Είχα δε αναφέρει πως στο σταθμό συναντήθηκα με την βασίλισσα Όλγα και τον πρίγκιπα Γεώργιο, έχοντας παραλείψει ότι ακριβώς κατά την στιγμή αυτή γινόταν βομβαρδισμός του σταθμού από το Τουρκικό πυροβολικό.

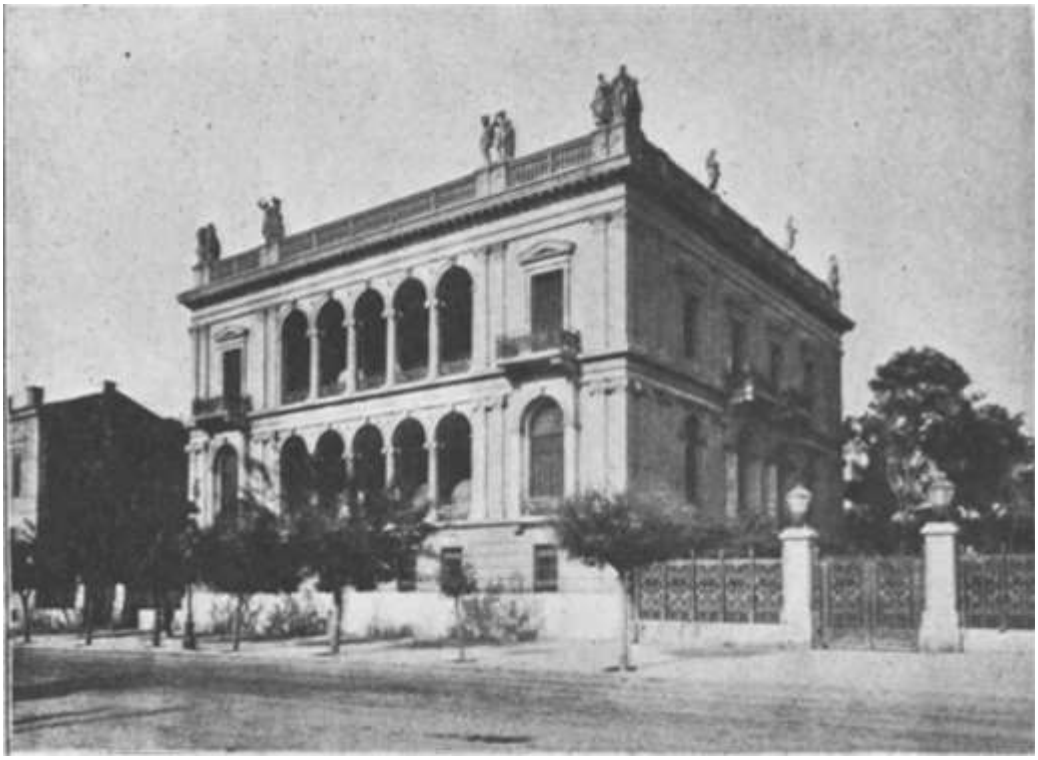
Η Βασίλισσα Όλγα, 1867 – 1913 (πίνακας του Γεώργιου Ιακωβίδη, 1915)

Λοιπόν όταν τελείωσε ο πόλεμος, ο Καντής είχε ενεργήσει και παρασημοφορήθηκε, εγώ δε κατατάχθηκα στο ναυτικό χωρίς καμία εννοείται εξουσία αξίας και λόγω της ηλικίας μου, ήμουν τότε μόλις 20 ετών[117] και διότι άλλοι είχαν συνεισφέρει περισσότερα στον εθνικό αγώνα.

Στον ανακτορικό χορό λοιπόν και ενώ στεκόμουν θεατής της πρώτης βασιλικής καδρίλιας με την οποία άρχιζε ο χορός και στη οποία χόρευαν προπάντων οι βασιλείς με τους πρέσβεις και τις κυρίες τους, όταν τελείωσε η καδρίλια με πλησίασε η κυρία των τιμών Μπαλτατζή[118] και μου μετέδωσε εντολή της βασίλισσας Όλγας ότι θέλει να με συγχαρεί. Απορημένος πήγα αμέσως και εζήτησα το χέρι της αγνοώντας περί τίνος επρόκειτο. Η βασίλισσα όμως θυμόταν τις φυσιογνωμίες και όχι τα ονόματα και διαβάζοντας στις εφημερίδες για την παρασημοφορία του Καντή νόμισε ότι ήμουνα εγώ. Έσπευσα λοιπόν να την πληροφορήσω για την αλήθεια.

> —*Μα εσείς έπρεπε να το πάρετε, που είσαστε στο πεδίο της μάχης*.. επέμεινε η βασίλισσα.. *Θυμόσαστε που μας βομβάρδιζαν στο σταθμό οι Τούρκοι*;

Νόμισα μετά από αυτό ότι το επεισόδιο δεν θα είχε καμιά συνέχεια, όταν 15 μέρες μετά διάβαζα στις εφημερίδες την παρασημοφορία μου. Εννοείτε τώρα την υπερηφάνεια μου αλλά προπαντός την χαρά των καλών μου γονέων. Του πατέρα μου και της γλυκιάς μου μανούλας όπου νομίζω να μην είναι μακριά ο καιρός που θα πάω να κοιμηθώ κοντά τους στον οικογενειακό μας τάφο του πρώτου νεκροταφείου Αθηνών, στους πρόποδες του Υμηττού[119]. Το μόνο που με στεναχωρούσε λιγάκι ήταν στις επιθεωρήσεις της Κυριακής στον Ευρώτα[120] οι οποίες γινόντουσαν με τη δεύτερη στολή. Εγώ είκοσι χρόνων νέος

Ιλίου Μέλαθρον. Τώρα Νομισματικό Μουσείο, Πανεπιστημίου 12, Αθήνα.

ήμουνα παρασημοφορημένος, ενώ ανώτεροι μου με δύο και δυόμισι γαλόνια δεν είχαν τίποτα.

Μου έμειναν από τους ωραίους χορούς και τις δεξιώσεις της εποχής εκείνης που διήρκεσαν έως το 1912 όταν άρχισαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, μερικά επεισόδια τα οποία αξίζει τον κόπο να αναφέρω για την ιστορία της εποχής εκείνης.

Tableau vivant του Ιλίου Μέλαθρον

Η Σοφία Σλήμαν[121] η οποία ήταν γηγενής Αθηναία της οικογένειας Καστρωμένου, χήρα του διάσημου ανασκαφέα της Τροίας, είχε την ιδέα να οργανώσει πλαστικές εικόνες με τα ωραιότερα κορίτσια των Αθηνών και παρακάλεσε να αναλάβω την διοργάνωση εγώ και ο ζωγράφος Οθωναίος[122].

Πράγματι η εορτή διεξήχθη στο βασιλικό θέατρο παρουσία των βασιλέων και όλης της ανώτερης κοινωνίας με αλησμόνητη επιτυχία. Εγώ είχα αναλάβει την νεότερη κόρη του πρώην πρωθυπουργού Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, Ασπασία, ένα θαύμα ομορφιάς, την οποία όλοι την ονόμαζαν rose France το γνωστό τριαντάφυλλο, η οποία μόλις είχε φθάσει από Παρίσι όπου σπούδαζε με την αδελφή της οποίας την ιστορία θα αναφέρω κατόπιν.

Εκτός της Ασπασίας Μαυρομιχάλη είχα αναλάβει και την κόρη του αρχιναυπηγού Τσακάλη, μια ζεστή και ευγενική ομορφιά την οποία παρουσίαζα στο γνωστό πίνακα του Γύζη[123] που παρίστανε μια χωριατοπούλα σκυμμένη μπροστά στην ωραία πύλη της εκκλησίας μπροστά από την εικόνα της Παναγίας.

Για την Ασπασία μου είχε έλθει στο νου από την πρώτη φορά που παρουσιάσθηκε στη

Μέγαρο Σταθάτου. Τώρα Μουσείο Κυκλαδικής τέχνης

κοινωνία των Αθηνών σε ένα θεωρείο του κατεδαφισθέντος στην πλατεία του δημαρχείου δημοτικού θεάτρου, ανάμεσα στην οικογένεια της, προς θάμβος των θεατών, σαν πίνακας του Greuze[124] παριστάνοντας μια παρθενική κόρη προσωποποίηση της αθωότητας κρατώντας ένα ρόδο στο χεράκι της.

Την παρουσίασα λοιπόν σαν πίνακα του Greuze. Αμ' έπος αμ' έργον μετακομίσθηκε από το μέγαρο Μαυρομιχάλη μια βαριά κορνίζα αφού εκτοπίσθηκε προσωρινά από αυτή ένας πρόγονος με τις κουμπούρες και τις μαχαίρες, μέσα στην οποία θα εμφανιζόταν η ωραία κόρη με το σχετικό τριαντάφυλλο στο χέρι. Και η επιτυχία της υπήρξε πράγματι θριαμβευτική.

Έγραψα πρωτύτερα ότι οι αξιωματικοί της εποχής αυτή ήξεραν να χορεύουν, αλλά ήξεραν και να πεθαίνουν. Ένας από τους τύπους αυτούς μου μένει ζωηρά στη μνήμη και δεν αναφέρω το όνομα του γιατί αναμίχθηκε ενεργά σε όλους τους εθνικούς αγώνες της εποχής και μολονότι σπούδασε γιατρός ήταν και έφεδρος ανθυπολοχαγός του πεζικού. Τόσο όμως

τον έσπρωχνε σε δράση το μαχητικό Δωρικό αίμα του, ήταν Στερεοελλαδίτης, ώστε δεν εξάσκησε ποτέ το ιατρικό επάγγελμα και έζησε την έτσι κι αλλιώς σύντομη ζωή του στο στρατό όπου έφθασε να μονιμοποιηθεί και μέχρι το βαθμό του ταγματάρχη.

Γράφω δε ότι δεν αναφέρω το όνομα του επειδή σέβομαι την γενναιότητα του και τις εθνικές του υπηρεσίες, διότι υπήρξε τότε ήρωας ενός σκανδάλου που απασχόλησε για μέρες την κοινωνία των Αθηνών.

Ο ήρωάς μας λοιπόν που δεν θα μπορούσε ασφαλώς να συμμετάσχει και σε διαγωνισμό καλλιστείων - σκέφτηκε είτε κατόπιν του ονόματος που απέκτησε, είτε κατόπιν σκανδαλίσματος του πονηρού θεού της Αφροδίτης- ότι έπρεπε να δημιουργήσει οικογένεια. Μεταξύ των επίγαμων κοριτσιών της εποχής εκείνης ήταν και η μεγαλύτερη κόρη του τραπεζίτη Πεσμαζόγλου[125], εγγονή[126] από τη μητέρα της του ναυάρχου του αγώνα Ανδρέα Μιαούλη του οποίου την κόρη είχε νυμφευθεί.

Μέγαρο Σερπιέρη, επί Πανεπιστημίου & Εδουάρδου Λω.

Η Έλλη Πεσμαζόγλου είχε και μικρότερη αδελφή την Αλεξάνδρα η οποία πανδρεύτηκε κατόπιν τον Μίκη Μελά[127] γιό του Παύλου Μελά και τρεις αδελφούς εκ των οποίων ο ένας πέθανε νεότατος σημαιοφόρος του Ναυτικού[128], ο δεύτερος εξέδιδε για χρόνια την εφημερίδα Πρωία[129] και ο τρίτος είναι ακόμα πρέσβης της Ελλάδας στην Άγκυρα[130]. Μια από τις επιχειρήσεις τότε του πατέρα Πεσμαζόγλου υπήρξε τότε και το κτίσιμο του μεγαλοπρεπούς ξενοδοχείου *Ακταίον*[131] στο νέο Φάληρο το οποίο υπήρξε για χρόνια ένα από τα κέντρα της κοσμικής κίνησης. Το καλοκαίρι μάλιστα ορισμένες ημέρες τα τσάγια του

E. Ziller, πολυκατοικία Πεσμαζόγλου

Ακταίον ήταν πολύ της μόδας και επομένως κατέβαινε τακτικά σε αυτά και η οικογένεια Πεσμαζόγλου.

Την Έλλη λοιπόν έβαλε στο μάτι ο ήρωας μας και άρχισε τακτική πολιορκία *εν στολή* με τα λαμπροκοπούντα γαλόνια της εποχής εκείνης. Η πολιορκία αυτή φαίνεται ότι στην αρχή διασκέδασε την κόρη (η οποία πέθανε νεότατη). Αυτό όμως ενθάρρυνε τον ήρωα μας ο οποίος την έκανε ακόμα στενότερη. Η ένταση όμως αυτή δεν άρεσε στη νέα η οποία ήταν άλλωστε και από τις σοβαρότερες της εποχής εφόσον μάλιστα και ο θαυμαστής δεν είχε καμία σχέση με εξωτερικό που μπορούσε να προκαλέσει συμπάθεια. Φαίνεται λοιπόν ότι εξωτερίκευσε την ψυχρότητα της. Τούτο όμως εξόργισε τον ερωτευμένο μας ο οποίος είχε φανταστεί ότι η νέα έβλεπε ευμενώς το αίσθημα του.

Λοιπόν κατέβηκε στα jourfixe[132] του γενικού τσαγιού στο Ακταίον[133] και προχωρώντας στην ωραία βεράντα όπου η οικογένεια –μητέρα και κόρες- έπαιρναν το τσάι τους πλησίασε το τραπέζι τους.

> —*Κατόπιν της τελευταίας διαγωγής σου*, απευθύνθηκε προς τη κόρη, *σε φτύνω.. Φτου, ‘σου*.

Εννοείτε τώρα την σύγχυση, την ταραχή της οικογένειας από το επεισόδιο το οποίο χαρακτηρίσθηκε διαφοροτρόπως αναλόγως των συμπαθειών και αντιπαθειών της οικογένειας και απετέλεσε για ημέρες το θέμα του Αθηναϊκού κουτσομπολιού. Το περίεργο είναι ότι και το όνομα του σε ξένη γλώσσα σήμαινε «άγριος έρωτας». Ως προς την Ασπασία

Μαυρομιχάλη την οποία ανέφερα, αυτή πανδρεύτηκε στη συνέχεια τον γιο του πρωθυπουργού Δημητρίου Ράλλη[134] και κατόπιν και αυτόν πρωθυπουργό κατά το διάστημα της Γερμανικής κατοχής του 1940 και μετά το θάνατο του με τον Χαλκοκονδύλη.

Η μεγαλύτερη αδελφή, ένας τύπος διανοητικής και εκλεπτυσμένης υπάρξεως μετά από ένα ατυχές αίσθημα με έναν από τους τρεις Πιερράκους εξαδέλφους της τον οποίον δεν έστεργαν οι γονείς της, πανδρεύτηκε τον ναύαρχο Αργυρόπουλο ο οποίος τορπίλισε ένα Τουρκικό πολεμικό στα Μοσχονήσια[135] όπως ανέφερα αλλού. Μα η ζωή της υπήρξε βραχύτατη όπως όλων των ωραίων και λεπτοφυών πλασμάτων. Et rose elle a vécu ce que vivent les roses. L' espace d' un matin[136]. Εξ άλλου ο Οθωναίος παρουσίασε μια ωραιότατη πομπή των Παναθηναίων με μια δωδεκάδα από τα ωραιότερα κορίτσια των Αθηνών οι περισσότερες από τις οποίες πλήρωσαν ήδη το κοινόν χρέος.

Εκτός της πομπής των Παναθηναίων ο Οθωναίος παρουσίασε και το γνωστό άγαλμα της Αθηνάς που πενθούσε στηριζόμενη στο δόρυ της με την αρχαιοτάτη κυρία Σακορράφου σύζυγο του καθηγητή του Πανεπιστημίου Μενέλαου Σακορράφου[137] ο οποίος κατόπιν έτυχε της ιδιαίτερης εύνοιας του Ελευθέριου Βενιζέλου. Υπήρχαν και μερικά άλλα νούμερα αλλά δευτερεύουσας σημασίας.

Εξελίξεις φιλολογικές. Ποίηση, χορός, μουσική

Περνούν αυτή τη στιγμή σαν όνειρο μπροστά μου όλη η κοινωνική Αθήνα της εποχής τα ωραία και καλόπλαστα κορίτσια, μερικές επιβλητικές μορφές γονέων από όλους τους κλάδους της εθνικής ζωής, πολιτικό, καλλιτεχνικό, διανοητικό, επιστημονικό, οι οποίες σου επέβαλλαν τον σεβασμό ή την συμπάθεια και οι οποίες εξαφανίσθηκαν όταν μετά τους δύο Βαλκανικούς πολέμους και την Μικρασιατική καταστροφή επικράτησαν οι νεόπλουτοι των οποίων οι φυσιογνωμίες και οι τρόποι δεν είχαν προφτάσει να εξευγενισθούν σε διάστημα δύο τριών γενεών.

Τότε η κοινωνία ευχαριστιόταν και απολάμβανε τους στίχους του Πολέμη, του Δροσίνη, του Πορφύρα, του Τίμου Μωραϊτίνη, τις ωραίες επιθεωρήσεις του Πολύβιου

Δημητρακόπουλου στο θέατρο Κοτοπούλη, την Μαρίκα Κοτοπούλη και την Κυβέλη όπως ήταν τότε, ενώ σήμερα η ωραία παλαιότερη ποίηση που μιλούσε κατ' ευθείαν στην καρδιά εξαφανίσθηκε.

Τότε μιλούσε στην καρδιά τώρα προσπαθεί να μιλήσει στο πνεύμα. Η ποίηση αρχικά μεταβλήθηκε σε *πεζοτράγουδα.*

Στην αρχαία προφορά υπήρχε το μακρό και το βραχύ που συμπλήρωνε τα κενά και όπου και αυτά δεν έφταναν για την αρμονία του στίχου προσέθεταν και ορισμένες συλλαβές όπως ειρωνεύεται στις κωμωδίες του ο Αριστοφάνης τους τραγικούς.

Σήμερα που χάθηκε δια μέσου των αιώνων στην νεοελληνική προφορά το μακρό και το βραχύ, οι νεώτερος ποετάστροι[138] για να νεωτερίσουν και συνάμα να κάνουν ευκολότερη την στιχοποιητική, προσπαθούν να μιμηθούν τους αρχαίους με όλη τη γλωσσική μεταβολή.

Βλέπετε λοιπόν ένα δεκαπεντασύλλαβο και από κάτω ένα δισύλλαβο ή και σε ότι άλλο καπνίσει του στιχοποιητή.
Μη νομισθεί ότι κρίνω το πράγμα με τη συνήθη γκρίνια των γέρων, οι οποίοι επειδή τους εξάντλησε η ζωή βρίσκουν όλα στραβά γύρω τους. Δεν είμαι απ’ αυτούς. Και χαίρομαι με κάθε καινούργια καλαισθητική πρόοδο. Αλλά βρίσκω ότι σε πολλές πτυχές της ζωής ο άνθρωπος αντί να προχωρά εμπρός οπισθοχωρεί σαν να έχασε κάθε προσωπική του καλαισθησία.

Οικία Μαυρομιχάλη
Λεωφόρος Β. Αμαλίας 8 & Ξενοφώντος

Ξενοδοχείο Ακταίον, 1925

Ξαφνικά από τους ωραίους χορούς που σας μίλησα τις καδρίλιες, τους λανσιέδες, το στρωτό μποστόν[139] και το ταγκό που ευχαριστιόταν κανείς να χορεύει ευγενικά συνομιλώντας με τη ντάμα του, προοδεύσαμε στα ροκ εν ρολ και καλύψω, καθαρές αντιγραφές των πρωτόγονων αφρικανικών φυλών όπου ο καβαλιέρος κουβαριάζει τη ντάμα του ή της σηκώνει σαν αντεστραμμένη ομπρέλα τα φουστάνια της πάνω από το κεφάλι του.

Στη ζωγραφική έπειτα, από την αισθητική μυσταγωγία του μεσαίωνα μέχρι την εποχή μας, ήλθαν οι διάφοροι συμβολιστές εμπρός από τους πίνακες των οποίων καλείσαι να λύσεις αινίγματα. Η ωραία φύση με τις μαγευτικές εναλλαγές των χρωμάτων και η έκφραση της έμψυχης καλλονής χάθηκαν πια. Σου δείχνουν τρεις σπασμένες καρέκλες και σου λένε ο Αθανάσιος Διάκος στην Αλαμάνα. Θου Κύριε φυλακή τω στόματι μου.

Για την μουσική την οποία ευτυχώς συγκρατούν οι ραδιοφωνικοί σταθμοί, η νεότερη Ελληνική καλαισθησία διάπλασε τα *μπουζουκάκια* των χασισοποτών και από τις νοσταλγικές Πλακιώτικες καντάδες στα υπεραισθητικά εκείνα *Αχ! Αυτός ο άτιμος ήθελε μαχαίρωμα.*. δεν όζει έως το άλλο τετράγωνο σαν καταγώγιο;

Ακόμα και στην ανδρική ενδυμασία: έπειτα από την λεπτή πολυχρωμία, τα μεταξωτά και τα βελούδα, τις βοστρυχωτές λευκές περούκες που έκρυβαν τις άσχημες φαλάκρες και τις μαύρες ελίτσες σε ρόδινα μάγουλα, φτάσαμε στα σημερινά σκοτεινόχρωμα πεζά ανδρικά ρούχα που προσπαθούν δήθεν να επαναφέρουν τα παλιά, με τις πρόστυχες πολύχρωμες τσίτινες πιζάμες τους.

Χαρακτηριστικό είναι κάτι που μου είπαν για τον πράγματι διαπρεπή Έλληνα μαέστρο Μητρόπουλο[140] όταν πέρσι (1957) είχε περάσει από την Αθήνα και ο οποίος φαίνεται ότι αισθάνεται και αυτός θαμπές παρορμήσεις για την σταδιοδρομία προς το πρωτόγονο και το άσχημο. Προκειμένου για την μουσική του Μπετόβεν μου είπαν

—*Μπετόβεν..* είπε, *πφ! βρωμάει..*

Αχ! αυτός ο κόρος! Ο μέγας εχθρός αλλά και ο μέγας φίλος μας.. Διότι ατυχώς χωρίς αυτόν δεν θα υπήρχε πρόοδος.

Άλλη εντυπωσιακή ανάμνηση από ένα χορό bal de tete του μεγάρου Μαυρομιχάλη που υπήρξε αληθινή φαντασμαγορία ιδίως από το ωραίο φύλο το οποίο παρουσιάσθηκε κατά πλειοψηφία σαν μαρκησίες των Λουδοβίκων με άσπρες περούκες μαύρες ελίτσες και τα φτιασιδωμένα πρόσωπα και κρινολίνα. Θυμάμαι ζωηρά τον τότε πρίγκηπα και κατόπιν βασιλέα, με άδικο θάνατο από το δάγκωμα μιας μαϊμούς[141] Αλέξανδρο, ο οποίος είχε νυμφευθεί μετά από σφοδρό έρωτα την Ασπασία Μάνου[142]. Ο Αλέξανδρος είχε ντυθεί κάου-μπόϋ και χαλούσε τον κόσμο με τους ζωηρούς του χορούς.

Προφίλ σκίτσο Τανάγρα

Εξαιρετικές εμφανίσεις είχαν οι Μαρία Βούρου[143], η αδελφή της οικοδέσποινας κόρη Ρώμα κυρία Μπότσαρη[144], οι δύο Μαυρομιχαλοπούλες[145], η Ναντίν Σλήμαν[146], η οποία κατόπιν χώρισε τον άντρα της για να παντρευτεί τον πολιτευτή Τσαλδάρη. Εγώ είχα απομιμηθεί κεφαλήν Καρόλου του αποκεφαλισθέντος βασιλέα της Αγγλίας για τον οποίον ο τότε διάδοχος Κωνσταντίνος μου φώναξε γελώντας στις καδρίλιες

—*Γρουσούζικο κεφάλι.. τι το ήθελες;.. δε φέρνει τύχη..*

—*Ναι ίσως,* σκέφτηκα, *αλλά μόνον στους βασιλείς.*

Θάνατος του Βασιλέως Αλέξανδρου

Όσο για το θάνατο του βασιλέως Αλεξάνδρου ο οποίος δαγκώθηκε στην κνήμη από την μαϊμού του στο Τατόϊ κατά την στιγμή που προσπαθούσε να την συζεύξει με τον σκύλο του, σημειώθηκε στην συνέχεια το εξής περίεργο.

Το τραύμα του Αλέξανδρου είχε επιδέσει ο καθηγητής Μέρμηγκας με τον οποίον συνδεόμουν πολύ αλλά ο οποίος δεν πήρε το πράγμα στα σοβαρά όπως έπρεπε, προκειμένου για στόμα ακάθαρτου ζώου περίπτωση κατά την οποία έπρεπε να ενεργηθεί απολύμανση με ευρεία τομή. Ο Μέρμηγκας ο οποίος πάντως ήταν εξαιρετικός επιστήμονας αλλά και εξαιρετικός άνθρωπος κατηγορήθηκε τότε δριμύτατα από τον τύπο από τότε δε η

ανάμνηση αυτή ήταν σκιά στη ζωή του. Λοιπόν είναι περίεργο όπως είπα ότι χρόνια πολλά μετά την ιστορία αυτή ο Μέρμηγκας προσπαθούσε να ανέβη στο τραμ της οδού Αχαρνών χτυπήθηκε στην κνήμη ακριβώς στο μέρος που είχε δαγκωθεί ο Αλέξανδρος. Όπως λοιπόν και με το τραύμα του Αλέξανδρου δεν έδωσε σημασία να μη γίνει μόλυνση και επειδή ήταν ισχυρογνώμων στις ιδέες του σχετικά με την αντίδραση του οργανισμού και δεν εννοούσε να δεχθεί επέμβαση σύμφωνα με τις συμβουλές των συναδέλφων του αναπτύχθηκε σηψαιμία από την οποία πέθανε.

Επειδή ήταν από τα πρώτα μέλη της εταιρίας ψυχικών ερευνών την οποία ίδρυσα στα 1923 τον επισκεπτόμουν συχνά και την παραμονή του θανάτου του μου είπε κουνώντας το κεφάλι.

> —*Κοίταξε το μοιραίο.. εκεί που δαγκώθηκε ο Αλέξανδρος τραυματίσθηκα και εγώ.. τα ίδια συμπτώματα έχω τώρα και ίδια θα είναι η εξέλιξη*.

Μη που πεις ότι μερικά πράγματα δεν είναι μοιραία.

Ένα άλλο επεισόδιο της κοσμικής μου ζωής ήταν μετά το τέλος του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1912, όταν έπεσε με την πολύμηνο πολιορκία το θρυλικό Μπιζάνι, μπήκε ο Ελληνικός στρατός στα Γιάννενα και ο αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος διάδοχος ακόμη τότε, επέστρεφε θριαμβευτικά στην Αθήνα.

Το μονόπρακτο της Ρωσικής πρεσβείας. Έγινα ακούσιος τενόρος. Μουσουργός Σαμάρας

Τότε η Ρωσική πρεσβεία των Αθηνών, η οποία έδινε τακτικά μεγαλοπρεπείς χορούς με μεταμεσονύκτια δείπνα *soupers assis*, θέλησε να συμμετάσχει ακόμα ενεργότερα στον πανηγυρισμό της νίκης στο μέγαρο Νεγρεπόντη[147] γωνία λεωφόρου Αμαλίας και βασιλέως [Όθωνος[148]] όπου κατοικούσε ο στρατιωτικός ακόλουθος της πρεσβείας Γκουντίμ Λεύκοβιτς.

Η σύζυγος του Γκουντίμ βαθύπλουτη Αγγλίδα με παρακάλεσε τότε να γράψω ένα μονόπρακτο σχετικό με τη νίκη του Μπιζανιού το οποίο να παρασταθεί με αυτήν, τον άντρα της και μέλη της Αθηναϊκής κοινωνίας παρουσία της βασιλικής οικογένειας. Δέχθηκα τότε την παράκληση και έγραψα ένα μονόπρακτο χωρίς αξιώσεις. Ένας εύζωνας αρραβωνιασμένος επιστρέφει δαφνοστεφανωμένος από το Μπιζάνι στο χωριό του. Εκεί όμως είχε προ πολλού διαδοθεί ότι είχε σκοτωθεί και η μνηστή του είχε πιεσθεί να παντρευτεί έναν πλούσιο τσέλιγκα τον οποίον βοηθούν ο δάσκαλος του χωριού και μία πληρωμένη τσιγγάνα. Την κρισιμότερη όμως στιγμή ακούγεται από μακριά το τραγούδι του ευζώνου που επέστρεφε και η σκηνή κλείνει με ένα γενικό χορό στον ήχο του «Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά».

Πέσανε τα Γιάννενα κάηκε το Μπιζάνι

Ας είναι καλά ο Κωνσταντής κι' αυτός τα ξανακάνει

Το ρόλο του ευζώνου ανέλαβε ο ίδιος υπερύψηλος Γκουντίμ ο οποίος αφού προμηθεύθηκε όλα τα σχετικά της φουστανέλας είχε συνεργασίες και με ευζώνους της ανακτορικής φρουράς για τον τρόπο που έπρεπε να το φορέσει. Ιδίως το ευζωνικό φέσι με τη μαύρη φούντα του. Τον ρόλο της χωριατοπούλας υποδύθηκε η κυρία Γκουντίμ και της τσιγγάνας η χαριτωμένη Άλεξ Μέρλιν, η κατόπιν κυρία ναυάρχου Τσαγρή[149]. Τον ρόλο του δασκάλου κράτησε ο διευθυντής της Αυστριακής αρχαιολογικής σχολής Κάρο[150] ο οποίος συνέταξε επί το χιουμοριστικότερον και το πρόγραμμα της εσπερίδας. Διότι εκτός του Ελληνικού μονόπρακτου θα παιζόταν και ένα Αγγλικό μονόπρακτο του *Bernard Shaw*[151] τον οποίον ο Κάρο μετέτρεψε λογοπαικτών σε Σέρναρ Μπόου.

Οι δοκιμές πήγαιναν πολύ καλά στην μεγάλη ανατολική αίθουσα του μεγάρου στη βορεινή πλευρά της οποίας είχε στηθεί η πρόχειρη σκηνή. Όλα πήγαιναν καλά και μια μόνο δυσκολία παρουσιαζόταν. Ποιος θα τραγουδούσε έξω από τη σκηνή το τραγούδι του ευζώνου που επέστρεφε. Τότε δεν υπήρχαν όπως τώρα οι ψησταριές γύρω από την πλατεία Ομονοίας με τα διάφορα συγκροτήματα λαϊκών τραγουδιστών και κυριολεκτικά εξαντλήθηκα αναζητώντας τραγουδιστές χωρίς να βρίσκω. Τέλος κάποιος είπε τη γνώμη να απευθυνθούμε σε κανένα ιεροψάλτη και στην απελπισία μου προσκολλήθηκα στην ιδέα αυτή σαν λύση του ζητήματος

Πήγα και βρήκα λοιπόν τον ψάλτη του Αγίου Γεωργίου του Καρύτση ο οποίος δέχθηκε προθύμως να τραγουδήσει τον γνωστό ήχο φθάνει μόνο να του έβρισκα γραμμένη τη μουσική. Αλλά καινούργια δυσκολία υπήρξε ότι την εποχή εκείνη στα βιβλιοπωλεία τυπωμένη μουσική λαϊκών τραγουδιών [δεν υπήρχε] και είπα στην κυρία Γκουντίμ ότι θα έπρεπε να απευθυνθούμε σε κανένα γνωστό μουσικοσυνθέτη ο οποίος να μας την γράψει. Η σύσκεψη αυτή έγινε τη νύχτα κατά τις δέκα και η κυρία Γκουντίμ θυμήθηκε τον μακαρίτη Σαμάρα[152] τον συνθέτη της *Flora mirabilis* με τον οποίο γνωριζόταν πολύ. Αμ' έπος λοιπόν τηλεφώνησε αμέσως στη Αθηναϊκή λέσχη όπου σύχναζε ο Σαμάρας και πράγματι τον πέτυχε εκεί και του ανακοίνωσε την παράκληση της. Ο Σαμάρας δέχθηκε πρόθυμα και πράγματι μετά ένα τέταρτο είχε πάρει ένα μόνιππο –διότι αυτοκίνητα δεν υπήρχαν ακόμη αν όχι σπανιότατα- και βρισκόταν με το σμόκιν του κοντά μας.

Εκεί στη άκρη ενός τραπεζιού εγώ άρχισα να μουρμουρίζω σιγά σιγά το σκοπό του «*στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά*» ενώ ο Σαμάρας σημείωνε με το μολύβι του τις νότες του ήχου. Όταν τέλος έβαλα στη τσέπη μου το χειρόγραφο αισθάνθηκα εξαιρετική ανακούφιση και την άλλη μέρα το πρωί το παρέδιδα στον ψάλτη.

Η μεγάλη μέρα εν τω μεταξύ πλησίαζε και θυμάμαι τι κακό γινόταν για μια πρόσκληση εφόσον ο αριθμός των καλεσμένων ήταν μοιραίως περιορισμένος. Πολλοί από όσους φιλοδοξούσαν να παραστούν, ιδίως από το ωραίο φύλλο, έφθασαν και μέχρι εξευτελισμού ακόμη και πολλά δάκρυα χύθηκαν από ωραία, και μη, ματάκια.

Τέλος την ορισμένη βραδιά όλη η εκλεκτότερη κοινωνική τάξη άρχισε να καταφθάνει ενώ οι ερασιτέχνες ηθοποιοί φορούσαν τα κουστούμια τους με πυρετώδη ανυπομονησία. Θυμάμαι με νοσταλγικό χαμόγελο αυτή την ώρα τους μάταιους κόπους μου να πείσω την «τσιγγάνα» Άλεξ Τσαγρή να κρύψει τις δύο χονδρές πλεξούδες των χρυσών μαλλιών της οι οποίες δεν είχαν τίποτα το τσιγάνικο.

Τέλος κατέφθασε και ολόκληρη η βασιλική οικογένεια και αμέσως άρχισε η παράσταση και υψώθηκε η αυλαία. Εγώ ήμουνα στο διπλανό δωμάτιο της σκηνής που χρησίμευε σαν παρασκήνια έχοντας δίπλα μου και τον ιεροψάλτη για να τραγουδήσει την κατάλληλη στιγμή. Δεν ξεύρω όμως ποιος θεός με φώτισε αυτή τη στιγμή να τον βάλω να μου σιγοτραγουδήσει τη μουσική όπως την είχε μάθει από το χειρόγραφο του Σαμάρα. Και ποια υπήρξε η απελπισία μου όταν άκουσα τον ευλογημένο να μου τραγουδάει κάτι που μπορεί να ήτανε ο επιτάφιος θρήνος, το Χερουβικό, δοξολογία αλλά τίποτε το κοινό με τον ωραίο Σαλωνίτικο σκοπό.

Ήταν η μελωδική έκφραση της Σαλωνίτικης λεβέντικης ψυχής με σκούφο καντηλαναύτη..

Μέγαρο Νεγρεπόντη (με τις αψίδες), Αμαλίας 2-4

Αν ακουγόταν αυτό το έκτρωμα δήθεν από στόμα ευζώνου μάλιστα ο κόσμος θα ξέσπαζε στα γέλια.

> —*Να χριστιανέ μου! Αυτό που λες εσύ είναι εκκλησιαστικό τροπάριο.. δεν είναι αυτό που σε έφερα να πεις.*

> —*Τι να σας κάμω κύριε..* δικαιολογήθηκε ο αδιόρθωτος ιεροψάλτης.. *Έτσι είναι γραμμένο.*

Η ώρα όμως δεν ήταν για συζητήσεις. Η παράσταση είχε αρχίσει και η ώρα του τραγουδιού πλησίαζε. Και τότε έλαβα μια ηρωική απόφαση. Ας με συγχωρούν οι μεγάλες σκιές του Καρούζο[153] και των τενόρων που έδρεψαν χειροκροτήματα στην παγκόσμια σκηνή ότι δεν σκέφτηκα καν να αποκτήσω στη ζωή όμοια δόξα.

Μπροστά στο αθεράπευτο όμως και επείγον της καταστάσεως, προκειμένου να χαλάσει όλη η παράσταση αποφάσισαν να πω ο εγώ το τραγούδι με τη μικρή φωνή που μου έδωσε η φύση. Ευτυχώς η ηχώ του δωματίου από το οποίο είχαν αφαιρεθεί τα έπιπλα ήταν τόσο καλή ώστε διπλασίαζε τη φωνή και κανείς δεν αντιλήφθηκε από την αίθουσα την αντικατάσταση. Μόνο κατόπιν όταν μπήκα στην αίθουσα και ο διάδοχος Κωνσταντίνος με ευχαρίστησε και του διηγήθηκα τι συνέβη ξέσπασε στα γέλια.. Πόσο μακριά είναι τώρα όλα αυτά..

Μετά χρόνια πολλά μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου ξανασυναντήθηκα με τον Γκουντίμ ο οποίος ήταν περαστικός από την Αθήνα και τον προσκάλεσα σε κάτι πειράματα της εταιρίας των ψυχικών ερευνών. Έκτοτε δεν ξεύρω τι απέγινε. Κατά το δεκαετές αυτό διάστημα της κοσμικής μου ζωής διέφυγα χάρη σε μια καδρίλια του βασιλέως Κωνσταντίνου για δεύτερη φορά στη ζωή μου – την πρώτη όμοια διαφυγή περιέγραψα κατά την υπηρεσία μου στον Πόρο- τον κίνδυνο να πατήσω την μοιραία για κάθε άνδρα... πεπονόφλουδα του γάμου.

Ομολογώ ότι από την αρχή το να παίρνει κανείς δύο ανθρώπους και να τους βάζει να ζήσουν μια ολόκληρη ζωή μαζί, είτε από έρωτα που ξεθυμαίνει τόσο εύκολα, είτε για προίκα που τρώγεται ακόμη ευκολότερα, όταν αδέλφια των ίδιων γονέων δεν μπορούν να μονιάσουν, μου φαίνεται παράλογο. Και αυτό μου το επιβεβαίωναν τα παραδείγματα των ζευγαριών που γνώριζα. Πρώτον τα συζυγικά δράματα της καταπατούμενης ιδιοκτησίας όταν οι σύζυγοι υποκύπτουν στην παρόρμηση του νόμου της φύσης που απαιτεί την διαιώνιση κατά υπεροχή μέσω του έρωτα εκτός από τον νόμο των ανθρώπων ο οποίος θεωρεί την υπόκυψη αυτή σαν παράπτωμα με συνέπεια το διαζύγιο από το γάμο.

Δεύτερον η μοιραία διαφορά γνωμών, αντιζηλία και .. νεύρων των συζύγων, όπου εάν ο άλλος από τους δύο είναι «αρνάκι του θεού» σήκω.. σήκω, κάτσε.. κάτσε δηλαδή ή άγιος ή βλάκας, τότε έχουμε τα ευτυχισμένα συνοικέσια.

Αν όμως και οι δύο έχουν από κληρονομικότητα τα νευράκια τους και αρχίζει σε κάθε περίπτωση και μάλιστα μπροστά στα παιδιά αν υπάρχουν ... *Η προίκα μου ... και εσύ με πήρες στο λαιμό σου ... Εγώ, που με ζητούσε ο τάδε και ο τάδε ... Εγώ θα έπαιρνα τον καλύτερο* ... κλπ. Όλα δε αυτά αν, και για ποικιλία των τερψιθύμων για τους γείτονες αστείων σκηνών, δεν λαμβάνουν μέρος και τα βάζα του σαλονιού ή τα μαγειρικά σκεύη της κουζίνας..

Γενικά να μην νομισθεί ότι είμαι κατά του γάμου αφού η διαιώνιση του είδους αποτελεί το θέλημα της δημιουργικής δύναμης, άγνωστον προς ποιο σκοπό. Γι' αυτό δε έδωσε σε κάθε έμψυχη μορφή της δημιουργίας το αδυσώπητο και ακατάσχετο του δημιουργικού

οργασμού στον οποίο κανένα από τα διάφορα είδη δεν μπορεί να μην υποκύψει. Είναι σαν μια μεγάλη φωνή της φύσης που βοά: θέλω να υπάρχει πλάση ..

Πάντως για εμένα προσωπικά έχω την ιδέα ότι θα ήμουνα κακός σύζυγος. Τουλάχιστον όχι υποδειγματικός όπως το θέλουν οι ανθρώπινοι νόμοι απέφυγα επιμελώς με βοήθησε δε και η τύχη όταν περνούσα την τεφροβδομάδα, να χορέψω τον μοιραίο χορό του εβραίου προφήτη τον οποίο μας μαθαίνει ως γνωστό θέλοντας και μη θέλοντας κάποιος τριχωτός παπάς. Το δεύτερο ξεγλύτωμα μου λοιπόν έγινε ως εξής.

Ήταν τότε στην κοινωνία μια οικογένεια με ιστορικό όνομα, μεγάλη περιουσία στη Μικρά Ασία και μια πολύ όμορφη και πολύ μορφωμένη μοναχοκόρη. Έτυχε λοιπόν να έχω βρει χάρη στα μάτια των γονιών και να θεωρήσουν την ταπεινότητα μου ως όχι κακή αποκατάσταση για την κόρη τους και να αρχίσουν όπως και στην περίπτωση του Πόρου, προσκλήσεις και γεύματα και εκδρομές και τσάγια στα οποία αφηνόμουν αν και ήταν εμφανής ο σκοπός.

Το κορίτσι όπως είπα είχε όλα τα προσόντα που μπορούσε να ποθήσει ένας υποψήφιος γαμπρός. Είχε όμως για εμένα ένα μεγάλο ελάττωμα. Ότι είχε ύψος τουλάχιστον δύο μέτρα και εγώ δεν μπορούσα να φθάσω την ... υψηλότητα της. Δε μου άρεσε δε διόλου η γυναίκα να είναι ψηλότερη από τον άντρα της. Γι' αυτό δε ούτε την χόρευα ποτέ ούτε πήγαινα να πιάσω συνομιλία όπως γίνεται συνήθως μεταξύ νέων.

Επειδή όμως οι προσκλήσεις αυξανόντουσαν σε αριθμό εγώ δεν είχα ακόμη σχηματίσει πεποίθηση για το γάμο άρχισα σιγά σιγά να συνηθίζω με την ιδέα.

—*Βρε, κύριε!* έλεγα στον εαυτό μου, *αν πρόκειται και εσύ να υποστείς τον κοινό νόμο ποια θα βρεις καλύτερη*. *Το κορίτσι έχει όλα τα προσόντα και είναι και ωραιότατη*.

Περίμενα λοιπόν το μοιραίο να συμβεί πολύ σύντομα και είχα το συναίσθημα σαν να σερνόμουν σαν πρόβατο στη σφαγή. Η αποφασιστική στιγμή λοιπόν έφθασε σε έναν χορό της Γαλλικής πρεσβείας στο ίδιο μέγαρο της λεωφόρου Κηφισιάς που στεγάζεται μέχρι σήμερα. Ήταν οι τελευταίοι χοροί της χειμερινής περιόδου και εγώ φρόντιζα ήδη να μετατεθώ στο εύδρομο «Μιαούλης[154]» με τον οποίον θα γινόταν το ταξίδι των ναυτικών δοκίμων στον Ατλαντικό. Είχαν χορευτεί ήδη τα πρώτα βαλς παρουσία της βασιλικής οικογένειας όταν έφθασαν και τα πεθερικά με την κοπέλα. Όταν συναντηθήκαμε και χαιρετηθήκαμε μου είπε ο πεθερός.

—*Ε! Τανάγρα*! *Έχω να σου αναγγείλω μια καλή είδηση. Αρραβωνιάστηκε η ανιψιά μου δεσποινίς τάδε με τον τάδε. Οι αρραβώνες θα αναγγελθούν αύριο το πρωί.*

—*Λαμπρό συνοικέσιο*.. έσπευσα να του απαντήσω ειλικρινά. *Και η κοπέλα και ο νέος έχουν όλα τα προσόντα να ευτυχήσουν με το γάμο αυτό. Τα συγχαρητήρια και τις ευχές μου*.

—*Αι μα επιτέλους εσύ τι θα κάνεις*.. επωφελήθηκε να προσθέσει ο πεθερός. *Έτσι θα μείνεις. Τι περιμένεις;*

—*Να σας πω.. κύριε τάδε*, απάντησα λίγο στεναχωρημένος. *Αυτά είναι ζητήματα τύχης.. έρχεται μόνη η ώρα τους.*

—*Βρε τι τύχη και ξετύχη μου λες.. έλα δώσε μου το χέρι σου*.

Τη στιγμή ατυχώς εκείνη μας έκοψε η μακαρίτισσά η Φρόσω η Καραπάνου ένα τρομερό *γραΐδιο* με μια γλώσσα γειτόνισσάς κουτσομπόλας – ο θεός να την ευλογεί και να αναπαύσει την ψυχή της- η οποία έλεγε δέκα-δέκα τα λόγια της με ρυθμό που ήταν αδύνατο να διακόψει κανείς.

—*Ε! Τι κάνετε εσείς οι δύο σας εδώ; Βλέπετε τις γάμπες και τα ντεκολτέ των κοριτσιών.. ακονίζετε τα μάτια σας;*

Η κουβέντα κόπηκε. Την στιγμή δε αυτή σαν χτύπημα της χάριτος έπεσε επάνω μας μια τελευταία φιγούρα καδρίλιας κυριολεκτικά συρόμενη από τον διάδοχο Κωνσταντίνο ο οποίος με τις χερούκλες του ξεχέριαζε τις ντάμες και μας χώρισε από τον «πεθερό». Έπειτα όπως ήταν φυσικό ούτε εγώ προσπάθησα να συνεχίσω ούτε εκείνος και ο χορός τελείωσε με άλλες παρέες. Έπειτα όπως είπα η σαιζόν είχε τελειώσει. Η οικογένεια της νύφης εγκαταστάθηκε στην έπαυλη τους της Κηφισιάς για να παραθερίσει και εγώ έχοντας τοποθετηθεί στον «Μιαούλη» έφυγα με τους δοκίμους για τον Ατλαντικό.

Όταν επιστρέψαμε φθινόπωρο από το ταξίδι πληροφορήθηκα με ανακούφιση ότι η «νύφη» τα είχε φτιάξει το καλοκαίρι στην Κηφισιά με έναν αεροπόρο και ότι επρόκειτο σύντομα να γίνει ο γάμος τους. Εφέτος (1958) έπειτα από τόσα χρόνια[155] έτυχε να την συναντήσω στο δρόμο και αισθάνθηκα αληθινό τρόμο ότι μπορούσα να είχα φορτωθεί όλον αυτόν τον όγκο σαρκών και κοκάλων.

Τα σωματικά μου βάσανα. Και ολίγη φιλοσοφία

Βέβαια μιλάω εγωιστικά διότι πιθανόν να μην είμαι και εγώ καλύτερος.. Αλλά τι τα θέλετε! Ο καθένας κρίνει τι συμφέρει για τον ίδιον τον εαυτό του. Και εγώ υπήρξα έντονα ωραιοπαθής στη ζωή μου. Είχα έντονη την ανάγκη του ωραίου γύρω μου και η ανάγκη να ζω από το πρωί έως το βράδυ κοντά στην ασχήμια που απεργάζεται ο χρόνος στον άνθρωπο θα ήταν για μένα μαρτύριο αληθινό. Θα μου πείτε ότι με τον καιρό επέρχεται η συνήθεια.. Ορθόν. Αλλά η συνήθεια δεν καταργεί την έννοια της ασχήμιας, ούτε κρύβει τις λαπάρες, τις ρυτίδες και όλα τα επακόλουθα των γηρατειών.

Τουλάχιστον τώρα ζω μόνος μου προσπαθώντας να περικυκλώνομαι με ωραία άψυχα πράγματα, με λουλούδια με ωραία βαζάκια που σου χαρίζουν την ομορφιά και την αγάπη τους χωρίς γκρίνιες και αξιώσεις. Έχω το ραδιόφωνο που μου δίνει διαρκώς το συναίσθημα της αιώνιας αρμονίας από την οποία ερχόμαστε και επιστρέφουμε, χαίρομαι με τον χρυσό

ήλιο και τον γαλάζιο ουρανό που κρύβει με το γλυκύτατο και απαλό χρώμα του τα μυστικά του και περιμένω με όσο το δυνατόν λιγότερες συγχύσεις τη μεγάλη στιγμή που θα λυθούν όλα τα μυστήρια και τα αινίγματα.

Εάν δεν υπάρχει τίποτα κατόπιν –υπόθεση που δεν εξηγεί τίποτα από τα φαινόμενα της ζωής– ακόμη καλύτερα θα είναι η ανυπαρξία. Το «ουδενός έχειν χρείαν», των θείων. Εάν όμως είναι κάτι, όπως φαίνεται ότι πράγματι είναι, όπως αποδεικνύει η συγκινητική σκοπιμότητα και ως τα μικρότερα φαινόμενα της πλάσης, το πράγμα είναι τόσο φανταστικά ωραίο, ώστε αξίζει να πεθάνει κανείς. Άνθρωπε! Μεγάλα είναι τα πεπρωμένα σου!

Θυμάμαι ένα περίεργο επεισόδιο σχετικά με το ζήτημα αυτό σε μια από τις πολυάριθμες ασθένειες που βασάνισαν το σαρκίο μου. Διότι πάνω στο σημείο αυτό υπήρξα πολύ βασανισμένος ενώ τα άλλα δύο αδέλφια μου δεν πήραν ούτε ασπιρίνη στη ζωή τους. Μετρήστε! Δύο λαπαροτομίες για έλκος του στομάχου, μια στη Γερμανία όταν σπούδαζα[156] και άλλη στην Αθήνα. Και οι δύο άκαρπες διότι εξακολουθώ να βασανίζομαι έως τώρα. Αφαίρεση αμυγδαλών. Εγχείρηση προστάτη. Δύο οξείες νεφρίτιδες. Δύο εντερικές μολύνσεις από παράτυφο, 9 μήνες και 6 μήνες στο κρεβάτι. Εξανθηματικός τύφος όταν ήμουν διευθυντής στο Λοιμοκαθαρτήριο Σαλαμίνας[157]. Αν είναι λίγα, με συμπαθάτε! Όλα αυτά βέβαια δεν με εμπόδισαν να περάσω τα 80 χρόνια. Αλλά μη ρωτάτε πως! Το τελευταίο χτύπημα της καρδιάς μου, «μητροαορτικό σύνδρομο» όπως το λέμε εμείς οι γιατροί δεν κάνει καθόλου ευχάριστη τη ζωή μου. Έχει όμως και κάποιο δίκιο αυτή η δόλια η καρδιά. Είναι αλήθεια ότι την κακομεταχειρίσθηκα πολύ από τότε που ένοιωσα τον κόσμο. Και ότι μεν τράβηξα έως τώρα το ξέρω. Ότι όμως μου μέλλει ακόμη αυτό είναι άλλο ζήτημα. Διότι και ο παππούς μου απ' τη μητέρα μου και η μητέρα μου πέθαναν από καρκίνο. Μια δε αδελφή της μητέρας μου διέσωσα από την ίδια ασθένεια με αφαίρεση του μαστού.

Τα περίεργα του θανάτου

Πάντως η μεγαλύτερη ευχή καθενός μας πρέπει να είναι η ευθανασία. «Ξύν ἀσφαδάστῳ και ταχεῖ πηδήματι[158]» όπως λέει ο Ευριπίδης στον Αίαντα μαστιγοφόρο δεδομένου μάλιστα ότι, εκτός εξαιρέσεων, ο θάνατος είναι ανώδυνος. Για λόγους συγκινητικής σκοπιμότητας πρώτα-πρώτα αρχίζει να παραλύει το κέντρο της αναπνοής και η εισπνοή γίνεται δυσχερέστερη. Σιγά σιγά τότε εξαιτίας της ελλιπούς παροχής οξυγόνου το αίμα φορτίζεται με ανθρακικό οξύ όταν ο άνθρωπος αρχίζει να βυθίζεται στην μακαρία νάρκη, την αποξένωση από το περιβάλλον και την παύση λειτουργίας των αισθήσεων. Ο πραγματικός θάνατος είναι αυτή τη στιγμή. Τα άλλα φαινόμενα του ψυχορραγήματος είναι εντελώς άγνωστα σε αυτόν που πεθαίνει. Αυτός έχει φύγει πέρα από την ύλη.

Ατομικό παράδειγμα είχα το εξής. Είπα ότι έπασχα από 17 ετών παιδί από έλκος του στομάχου. Έκανα δύο λαπαροτομίες τη μια στο Dortmund της Γερμανίας και την άλλη στην Αθήνα από τον καθηγητή Γερουλάνο (γαστρεκτομία). Και στις δυο αισθάνθηκα ότι

λυτρώθηκα από την πληγή αυτή που δεν με άφησε να ευχαριστηθώ τη ζωή. Ούτε να φάω ό,τι ήθελα. Ούτε να πιω κρασί από το τσούξιμο του έλκους –εάν και αυτά είναι μέρος της ευχαρίστησης της ζωής. Ευτυχώς για να μην είμαι αχάριστος είχα αρκετά άλλα για να με αποζημιώνουν. Πάντως από το έλκος το οποίο ατυχώς δεν αφαιρέθηκε σε καμία από τις δυο εγχειρήσεις είχα τρεις εσωτερικές αιμορραγίες που παραλίγο να με ξαποστείλουν. Την μια στη Σμύρνη[159] κατά την Ελληνική κατοχή στο 1920[160] και τις άλλες δυο στην Αθήνα.

Λοιπόν κατά τη δεύτερη αιμορραγία επειδή έχασα πολύ αίμα είχα σφοδρούς πονοκεφάλους τόσον ανυπόφορους ώστε έλεγα —Θεέ μου! να πεθάνω να μην νοιώθω αυτό το τρομερό συναίσθημα. Στην απελπισία μου λοιπόν αποφάσισα να πάρω πέρα από κάθε λογική ασπιρίνη και ζήτησα από τον αδελφό μου, που ζούσε τότε, ο οποίος βημάτιζε ανήσυχος στο δωμάτιο. Εκείνος αρνήθηκε.

—*Σ' αυτά τα χάλια που είσαι*, είπε *και μετά από τόσο αίμα που έχασες, ασπιρίνη θα πάρεις*;

Η απόγνωση μου όμως ήταν τόση ώστε προσπάθησα να σηκωθώ και να την πάρω μόνος μου. Αναγκάσθηκε τότε να μου δώσει. Και τότε έπειτα από λίγα λεπτά αντί να αισθανθώ ανακούφιση ένοιωσα να χάνω τα πόδια μου. Μπορούσα να μετακινώ τα σκέλη αλλά τα δάχτυλα δεν τα ένοιωθα σαν να ήταν ξένα. Από ξύλο ή από πέτρα. Θυμήθηκα τότε τον θάνατο του Σωκράτη όπως τον περιγράφει ο Πλάτωνας όταν άρχισε να ενεργεί το κώνειο. Ότι πρώτα άρχισε να μην αισθάνεται τα άκρα.

—*Μπα!* σκέφτηκα. *Αυτό λοιπόν είναι θάνατος; Τώρα είναι που θα χάσω και τα χέρια μου και σιγά-σιγά η ενέργεια θα φθάσει ως τη καρδιά και θα τελειώνουμε*.

Μου έκανε δε εντύπωση η απόλυτη ψυχραιμία που είχα και η απόλυτη διαύγεια της σκέψης. Σαν να επρόκειτο για άλλον. Πράγματι λοιπόν σε λιγάκι έχασα τα δάχτυλα μου όπως είχα χάσει τα πόδια μου. Έπαυσα να τα νοιώθω. Έφθασε στα χέρια! σκέφτηκα, τώρα θα προχωρήσει στη καρδιά. Προσπάθησα τότε να ανακοινώσω τα συμβαίνοντα στον αδελφό μου. Αλλά αντιλήφθηκα ότι δεν εύρισκα τα λόγια. Ήθελα να τον καλέσω με το όνομα του. Και αντί γι' αυτό έλεγα

—*Τραπέζι.. καρέκλα*..

—*Α! η νεκρωτική ενέργεια έφθασε στον εγκέφαλο. Στο κέντρο του έναρθρου λόγου της φαιάς ουσίας*, σκέφτηκα. *Μα πως διατηρώ ακόμη τη σκέψη.. Πως δεν χάνω τις αισθήσεις μου*;

Αντί αυτού όμως σιγά-σιγά ξαναπήρα τα πόδια μου, τα δάχτυλα μου και την ομιλία μου και ξαναήλθα στη ζωή. Είχα κάνει μια γενική δοκιμή του μεγάλου τέλους. Πως θα είναι άραγε όταν έλθει η μεγάλη ώρα; Η τελειωτική παράσταση. Κανείς δεν μπορεί να το ξέρει. Είτε θα ξοφλήσω μόνος όπως ζω τον ζωικό λογαριασμό μου, στο κρεβάτι μου της οδού Αριστοτέλους 67[161] όπου έζησα τα περισσότερα χρόνια της ζωής μου, είτε σε κανένα

δωμάτιο του ναυτικού νοσοκομείου Αθηνών της οδού Δεινοκράτους[162] όπου με έφεραν και στην τελευταία αιμορραγία μου.

Το εύδρομον Μιαούλης. Σικελία. Νεάπολη

Ο καιρός του ταξιδιού εντωμεταξύ πλησίαζε. Οι ναυτικοί δόκιμοι είχαν τελειώσει τις εξετάσεις τους και ο «Μιαούλης» έκανε τις υπηρεσίες του να τους δεχθεί. Και ένα καλό πρωί ο «Μιαούλης» μας κάτασπρος και νεόβαφος σαν μεγάλος γλάρος άνοιγε τα ιστιοφόρα του και έβαζε πλώρη για την Ιταλία.

Μια ωραία φωτογραφία του κομψότατου αυτού καραβιού, όπως και του «Ευρώτα» και της Ύδρας όπου κατόπιν υπηρέτησα[163] χάρισα στο Ναυτικό Μουσείο Πειραιώς. Την φωτογραφία μάλιστα του «Μιαούλη» την οποία αγόρασα στο Αλγέρι, την στόλισε ο φίλος μου υποπλοίαρχος Σαράφης αληθινός καλλιτέχνης σε παρόμοιες δεξιοτεχνίες, ζωγραφίζοντας δεξιά της φωτογραφίας με ένα κορδονάκι σε σχήμα παλαμαριού τα ονόματα των λιμανιών που επισκεφθήκαμε.

Το καρέ του «Μιαούλη» δεν ήταν σαν του «Ευρώτα» όπου δεν μπορούσε κανείς να κάνει δυο βήματα. Ήταν αληθινή πλατεία Συντάγματος με ωραίες καμπίνες τριγύρω και είχε κανείς κάθε άνεση. Το πρώτο λιμάνι μας ήταν η Κατάνια, έπειτα το Παλέρμο η αρχαία Ελληνική Πάνερμος και Τρίτη η Νεάπολις με την πράγματι ωραία θέα της του Παυσίλυπου[164] αριστερά και του καπνίζοντος Βεζούβιου δεξιά ο οποίος εξακολουθούσε να καπνίζει ήσυχος το τσιμπουκάκι του[165]. Ο Μιαούλης μας μόλις αγκυροβόλησε περιστοιχίστηκε από δεκάδες διασκεδαστικότατες βαρκούλες δεκαρολογίας. Άλλες με μικρές ελαιογραφίες της Νεαπόλεως, άλλες με δελτάρια. Από άλλες βαρκούλες, παλαιές γερασμένες πριμαντόνες με σκαμμένα πρόσωπα και άσπρα μαλλιά έπαιρναν θεατρικές στάσεις όρθιες και με μεγαλοπρεπείς χειρονομίες τραγουδούσαν άριες του Βέρντι από τον Ριγολέττο, την Άϊντα και παρόμοια. Το αστειότερο θέαμα όμως ήταν η παρουσία μερικών αντιπροσώπων του.. ελεύθερου έρωτα με τα σκληρά λευκά κολλάρα τους και τα μανικέτια οι οποίοι λάμβαναν επίσημο ύφος και μας πληροφορούσαν την ονομασία του επαγγέλματος τους, που είναι κομμάτι δύσκολο να την προφέρει κανείς σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, με ένα στόμφο που σ’ έκανε να πνίγεσαι στα γέλια, σαν να περίμεναν μόνο τα συγχαρητήρια για το επάγγελμα τους. Οι ενδιαφέροντες αυτοί τύποι συνοδευόντουσαν από τρυφερά παιδάκια που παρουσίαζαν σαν παιδιά τους –στις προσταγές μας– και φωτογραφίες της ευτυχισμένης συνεύνου[166] του, ευτυχής αν έπεφτε σ’ αυτούς η εκλογή του συνομιλητού τους.

—*Ecco, la mia propria donna.. Signor commandante*[167] ..

Με τα χρόνια έμαθα ότι η κατάσταση αυτή σταμάτησε επί Μουσολίνι ο οποίος πιθανόν να ήταν γενικώς και ιδιαιτέρως για την Ελλάδα κακός Ευρωπαίος, αλλά είχε διορθώσει και βάλει σε τάξη πολλά πράγματα στον ωραίο κήπο της Ευρώπης που ονομάζεται Ιταλία. Και

είναι ευχάριστο, διότι οι Ιταλοί εκ των οποίων ιδιαιτέρως οι νότιοι έχουν πολύ Ελληνικό αίμα και στα *Πιάνα ντέϊ Γκρέτσι*[168] τα *Ελληνικά πρανή* μιλούν ακόμα παραεφθαρμένα Ελληνικά, μας μοιάζουν πολύ στην φιλοξενία και την εγκαρδιότητα ώστε να είναι αληθινό δώρο η φιλοξενία και η συναναστροφή τους.

Βεζούβιος. Πομπηία

Η απαραίτητη εκδρομή στον Βεζούβιο και την Πομπηία. Στην πρώτη συνέρχεται μια στιγμή ο άνθρωπος και ξεφεύγει από το καθημερινό μαγγανοπήγαδο της ζωής. Βλέπει σε ποιο πελώριο πυρωμένο καζάνι ζει. Νοιώθει τη μηδαμινότητα του και αισθάνεται το ρίγος του τρομερού μυστηρίου μέσα στο οποίο ζούμε και μέρη του οποίου έστω και ελάχιστα ήμαστε και εμείς. Μόρια σκόνης σε ένα μικρό πλανήτη του ηλιακού μας συστήματος μέσα σε δισεκατομμύρια άστρα του γαλαξία μας ο οποίος και αυτός ολόκληρος είναι και αυτός απλά μόριο σκόνης στους αμέτρητους γαλαξίες του απείρου, δεν ξέρουμε ούτε από που ερχόμαστε ούτε που πηγαίνουμε. Γιατί ήλθαμε και για ποιο σκοπό προοριζόμαστε.

Και επάνω στο μόριο αυτό της σκόνης υπάρχουν στρατοί και διπλωμάτες με τρικαντά και αλληλοσπαραγμοί για ένα κομματάκι γης και κατακτητές που ονειρεύθηκαν να κατακτήσουν τον κόκκο αυτό της άμμου. Τσέγκις Χαν[169] και Μέγας Αλέξανδρος[170] και Μέγας Ναπολέοντας και Αδόλφος Χίτλερ που δεν ξέρουμε σήμερα που είναι καν οι τάφοι τους.

Και παράδειγμα λίγο παραπέρα η Νεκροπόλη της Πομπηίας. Και εκεί υπήρχαν φιλοδοξίες και πλεονεξίες και όνειρα επικράτησης και.. και.. Και σε μια στιγμή ο αναβρασμός του υπόγειου καμινιού που βρυχάται κάτω από τα πόδια μας πέταξε το βούλευμα τους σε λίγα λεπτά και έθαψε όλα αυτά κάτω από ένα πυρωμένο σάβανο[171]. Και στα αποτυπώματα που άφησαν άνθρωποι και ζώα μέσα στη στάχτη βλέπουμε εμείς σήμερα μετά από αιώνες την αγωνία τους. Παρακολουθεί κανείς μελαγχολικά τον Ιταλό τσιτσερόνε[172] που διηγείται την τραγική αυτή ιστορία και η φωνή του φθάνει σαν μακρινή ηχώ μιμούμενος εκείνο που ήταν και δεν είναι και δεν θα είναι πια ποτέ!..

Αλγέρι

Αλγέρι! Το μαργαριτάρι της βορείου Αφρικής όπου οι φίλοι μας οι Γάλλοι έχουν βρει τον μπελά τους με τα τέσσερα πληρώνοντας τις αμαρτίες των προγόνων τους, οι οποίοι δεν τους έφθανε η πατρίδα τους αλλά θέλανε κατακτήσεις.

Και στις αρχές όλα ήταν καλά και εύκολα. Ένα μεγάλο έθνος δεν είχε παρά να κάνει σχεδόν ένα στρατιωτικό περίπατο και να χάψει κατόπιν και το Μαρόκο. Αλλά οι λαοί σιγά σιγά ξυπνούν και ένα περίπου εκατομμύριο Γάλλοι που είχαν συρρεύσει στις κατακτημένες χώρες και έκαναν περιουσίες και ριζώθηκαν τρεις τέσσερες γενεές στην Αφρική βλέπουν τώρα πολύ άσχημα τα πράγματα και βλέπουν ότι ή πρέπει να αφήσουν ό,τι έχουν και να

ξαναγυρίσουν πρόσφυγες στη χώρα των παππούδων τους ή να σκύψουν το κεφάλι στους Αλγερινούς που περιφρονούσαν. Βλέπετε! αμαρτίες γονέων παιδεύουσι τέκνα.. Έφαγαν οι παππούδες και οι πατέρες τους και τώρα πληρώνουν αυτοί.

Η πόλη, με πλατιές λεωφόρους και ωραία σπίτια στολίζοντας πανοραμικά το αμφιθεατρικό Αλγέρι γύρω στον λόφο του Κάσμπαχ[173] όπου είναι το παλαιό Αλγέρι, σου προξενεί ωραία εντύπωση. Το γραφικότερο όμως μέρος της είναι ασφαλώς το Κάσμπαχ με τα απίστευτα στενά καλδεριμόστρωτα δρομάκια του, όπου περνούν σαν εμφανίσεις γιασμακοφόρες κοπέλες, ανοίγοντας σαν σκοτεινές τρύπες στους τοίχους τους μικρά καφενεία γεμάτα από ασπροφορεμένους Άραβες και όπου κυκλοφορούν γέροι με σκαμμένα μελαχρινά πρόσωπα με ταβλάδες φορτωμένους με ντόπια ύποπτα γλυκά. Μπορείς μάλιστα υπ' ευθύνη σου να ακολουθήσεις και καμιά από τις γιασμακοφορεμένες εμφανίσεις που σου νεύει χαρακτηριστικά να ανέβεις στο σπίτι τους και να πιείς ένα καφεδάκι που σερβίρει με τα βαμμένα από κνα[174] νύχια τους, ου μη και οτιδήποτε άλλο..

Ολέ Εσπάνια

Από το Αλγέρι στην Αλμερία[175]. Η Ισπανία των ταυρομάχων και των κονκουισταδόρες.. Ολέ Εσπάνια και η πρώτη εντύπωση ήταν όπως την περίμενα. Ήδη με τα τηλεσκόπια βλέπαμε στην παραλία κάτι σημαιοστολισμένα περίπτερα και μας έφθαναν ήχοι μουσικής. Και με τη πρώτη επιτελίδα βγήκαμε τρεις αξιωματικοί, με τις περίεργες θερινές στολές από μπλε ύφασμα με ψιλές ριγίτσες που έμοιαζαν με τα δικά μας θερινά τραπεζομάντηλα, μαζί με ένα λευκόμαλλο κύριο που ήλθε να μας υποδεχθεί και να μας καλέσει στα περίπτερα.

Ο κύριος ήταν πρόεδρος κάποιου φιλανθρωπικού σωματείου που έδινε στα περίπτερα χορό μεταμφιεσμένων για μικρά παιδάκια. Οι αξιωματικοί ήταν κοσμήτορες. Και αμέσως συμπάθησα ζωηρά έναν από αυτούς, αληθινά χαριτωμένο νέο, με την καρδιά στο βλέμμα του. Χουάν Καρίλλιο ... Να ζεις άραγε ακόμη; λευκόμαλλος στρατηγός μέσα στα παιδιά και στα εγγόνια σου, ή να κοιμάσαι ειρηνικά κάτω από το χώμα της Ισπανικής πατρίδας σου;

Στα περίπτερα όπου μας έδωσαν την τιμητική θέση μέσα στις μαμάδες με τα καλοχτενισμένα κατάμαυρα μαλλιά και τις πλατιές χτένες, πλήθος από χαριτωμένα μικρά ντυμένα άξια σαν ταυρομάχοι, άλλα σαν ιπποτάκια, τα κοριτσάκια σαν μαρκησίες με μαύρες ελίτσες στα μαγουλάκια χόρευαν ριγκοδόν[176], είδος καδρίλιας μενουέτου μεσαιωνικού. Και το χόρευαν και έκαναν υποκλίσεις με τέτοια σοβαρότητα και ευγενική χάρη που σου ερχόταν να τα φιλήσεις. Η κληρονομικότητα παλαιών λησμονημένων καιρών της μεσαιωνικής Ισπανίας ξυπνούσε στην ψυχούλα τους.

Όλος ο κόσμος μας κοίταζε με συμπάθεια και περιέργεια και γνωρίσαμε πλήθος ωραίες σενιόρες και σοβαρούς καμπαλλιέρος των οποίων ήταν δύσκολο να θυμηθείς τα ονόματα. Και η βραδιά μας τελείωσε με τους φίλους μας αξιωματικούς σε ένα κέντρο όπου ο Καρίλλιο, για να ικανοποιήσει την περιέργεια μου να ακούσω παλαιά Ισπανικά τραγούδια, έφερε ειδικούς τραγουδιστές. Ποια όμως ήταν η απογοήτευση μου όταν τους είδα, δύο στεγνούς σαν ξηρές κληματόβεργες καμπαλλιέρος να τραγουδούν με τις κιθάρες τους κάτι σαν Χερουβικό, κάτι σαν τερερέμ[177] Βυζαντινής ρινοφωνίας[178]... Ε! δεν πέρασαν εις μάτην τόσοι αιώνες Αραβικής κατοχής στην Ισπανία. Άφησαν έντονα τα ίχνη τους και στις φυσιογνωμίες ιδίως της νοτίου Ισπανίας και στην ψυχή.

Το ρόδο των Γαδείρων, εξώφυλλο, εκδόσεις Ι.Ν. Σιδέρης

Την άλλη μέρα, για να αποδώσουμε τις περιποιήσεις των Ισπανών φίλων μας, δώσαμε δεξίωση στο καρέ του «Μιαούλη» όπου παρευρέθηκε όλη η καλή κοινωνία της Αλμέρια και όπου τα λουκούμια και η μαυροδάφνη είχαν τον πρωτεύοντα ρόλο και είχαμε την ευχαρίστηση να δούμε ότι οι προσκεκλημένοι μας έφυγαν κατενθουσιασμένοι.

Κατά την δεξίωση αυτή είχαμε άλλη μία διαπίστωση της βαθιάς επίδρασης που είχε στον Ισπανικό λαό η μακριά κατοχή από τους Άραβες. Όταν παρακαλέσαμε τις δεσποινίδες να χορέψουν εθνικούς Ισπανικούς χορούς, όλα τα κορίτσια της καλύτερης τάξης, με όλη την αθωότητα που μπορείτε να φαντασθείτε χόρευαν τον.. χορό της κοιλιάς!

Ταυρομαχίες. Η δόξα του ταυρομάχου

Την τρίτη μέρα της παραμονής μας στο λιμάνι της Αλμερίας είχαμε την τύχη να παρευρεθούμε και στην πρώτη ταυρομαχία που είδαμε. Τι να σας πω όμως! Βέβαια όταν οι καλοπλασμένοι εκείνοι νέοι με τις χρυσοκέντητες στολές τους που τους ντύνουν σαν γάντια έπαιζαν με τον ταύρο κουνώντας τους κόκκινους μανδύες τους και την ίδια στιγμή ο *ματαδόρ* με το σπαθί στο χέρι αντιμετωπίζει την μανία του εξαγριωμένου θηρίου, είναι ωραίο θέαμα και δείγμα ατομικού θάρρους, όχι κοινού. Γι’ αυτό δε και όνειρο κάθε νέου Ισπανού είναι να γίνει ταυρομάχος, όπως στα άλλα έθνη οι νέοι ονειρεύονται το ποδόσφαιρο ή το τένις. Αλλά όταν ο *πικαδόρ* επάνω στο αποσκελετωμένο του άλογο –διαλέγουν κυριολεκτικά ψοφίμια για τη φάση αυτή– με θωρακισμένες τις κνήμες τους, σπιρουνίζει άσπλαχνα για να προχωρήσει κατά του ταύρου ώστε να χώσει στη ράχη του το

κοντάρι του, ομολογώ ότι πρέπει να έχει κανείς ψυχή με Ισπανική κληρονομικότητα όχι για να ευχαριστηθεί αλλά και να το δει χωρίς να γυρίσει από την άλλη μεριά το κεφάλι.

Από τα ταξίδια μου και τις εντυπώσεις μου από την ωραία αυτή χώρα και τους ευγενικούς ανθρώπους της δεν μπόρεσα να μην γράψω και το βιβλίο μου *Ρόδον των Γαδείρων*[179] όπου προσπάθησα να αποδώσω ό,τι είδα. Είμαι βέβαιος πως όσοι γνώρισαν την Ισπανία δεν θα με αδικήσουν.

Έπειτα από την Αλμερία, Γιβραλτάρ. Ο πελώριος βράχος που κλείνει την είσοδο στην Μεσόγειο και όπου ο Αγγλικός εγωισμός ύψωσε την σημαία του όταν ο Αγγλικός στόλος κυβερνούσε τις θάλασσες. Τι κρίμα, η πολιτική της κυριαρχίας και της απληστίας του κόσμου από τους μεγάλους να χαλά ένα αξιοπρεπή ευγενικό και καλό λαό με τον οποίο είναι ευχαρίστηση να ζει κανείς...

Στο Γιβραλτάρ με τα ανηφορικά δρομάκια του δεν έχει να δει κανείς πολλά πράγματα εφόσον η επίσκεψη των οχυρώσεων δεν είναι δυνατόν να γίνει. Το αφήσαμε λοιπόν χωρίς καμία νοσταλγία, για τα Γάδειρα[180] το Ισπανικό Κάντις. Τα Γάδειρα είναι μικρούλα πόλη περιβαλλόμενη από πλατύ τείχος του οποίου το παράλιο μέρος αποτελεί τώρα τον καλύτερο περίπατο και περνά κανείς από μια στοά σαν είδος πύλης για να μπει στη πόλη.

Στα Γάδειρα είχα την ευκαιρία να αντιληφθώ τη δόξα των ταυρομάχων και γιατί όλοι οι νέοι τρελαίνονται να την αποκτήσουν. Κάτι ψώνιζα μια μέρα σε ένα από τα μαγαζιά του κεντρικού δρομίσκου της πόλης όταν ακούσθηκαν φωνές και δια μιας πελάτες και υπάλληλοι εγκατέλειψαν τα παζάρια τους και έτρεξαν αλληλοσπρωχνόμενοι στην πόρτα. Και είδα ότι το ίδιο γινόταν και στα άλλα μαγαζιά. Τι συνέβαινε; Απλούστατα περνούσε καμαρωτός ένας γνωστός ταυρομάχος με το κοντό του μπολερό και το πλατύγυρο καπέλο του στολισμένο στο μπορ με φουντίτσες, τριγυρισμένος από τους φίλους του και ανταποδίδοντας με χαιρετισμούς τις επευφημίες του πλήθους. Και στα μάτια όλων των γυναικών έβλεπε κανείς ζωηρά τον θαυμασμό, τον πόθο, την τρέλα τους για τον ήρωα της αρένας και τι θα έδινε η καθεμιά να καμάρωνε στο πλευρό του.

Πορτογαλία. Η βασίλισσα

Μετά το Καντίς βάλαμε πλώρη για τη Λισαβόνα και ο Μιαούλης μας μπήκε στα νερά του Τάγου[181] και χαιρετήσαμε τον ιστορικό πύργο του Μπελέμ[182] τον πρώτο χαιρετισμό της πρωτεύουσας της Πορτογαλίας. Η πρώτη εντύπωση από την πόλη είναι πράγματι εντυπωσιακή χάρη σε μια πλατύτατη και κατάφυτη στη μέση της λεωφόρο η οποία αρχίζει κάθετα από το λιμάνι της. Και εγώ επωφελήθηκα από τον σταθμό μας αυτό για να επισκεφθώ το ιστορικό παλαιό μόνο και την εποχή εκείνη βασιλικό ανάκτορο, την Σίντρα[183]. Πήρα λοιπόν το τρένο και μετά αρκετή ώρα έφθασα στην Σίντρα όπου όμως προς μεγάλη μου απογοήτευση ο φρουρός στρατιώτης με πληροφόρησε ότι δεν επιτρεπόταν η επίσκεψη γιατί έτυχε να είναι εκεί η βασίλισσα.

Προ αυτού του απροόπτου έβαλα τα μεγάλα μέσα. Ζήτησα τον αξιωματικό της φρουράς και με τα σπασμένα Ισπανικά μου, του δήλωσα την ιδιότητα μου και τον παρακάλεσα να μεταδώσει στη μεγαλειότατη ότι ένας Έλληνας αξιωματικός του οποίου το πλοίο θα μείνει πολύ λίγο στη Λισαβόνα την παρακαλεί να του επιτρέψει να επισκεφθεί το ανάκτορο.

Και το κόλπο μου πέτυχε. Η μεγαλειότατη ευαρεστήθηκε να δεχθεί την παράκληση και ένας χρυσοστόλιστος ανακτορικός θεράπων τέθηκε στην διάθεση μου για να με οδηγήσει. Κατά την περιφορά μου μάλιστα σε μια ηλιόλουστη βεράντα, είδα τρεις κυρίες με πολύχρωμα ομπρελίνα να με κοιτάζουν με περιέργεια. Ίσως περίμεναν επειδή ήμουνα Έλληνας να δουν τον Ερμή του Πραξιτέλους[184] ή τον έφηβο των Αντικυθήρων.

—*Σου Μαεστά λα Ράϊνα. Η μεγαλειότατη βασίλισσα*[185], είπε ο θεράπων σκύβοντας ταπεινά τον κορμό του.

Υποκλίθηκα και εγώ και ευχαρίστησα τη μεγαλειότητα της για την ευγενή της άδεια. Μου απάντησαν Αγγλικά αν είχαμε καλό ταξίδι και αν μου άρεσε η Λισαβόνα. Την ευχαρίστησα για την άδεια της επίσκεψης και μου έδωσε το χεράκι της να φιλήσω όπως τους ανθρώπους που δεν πρόκειται να ξαναδεί κανείς στη ζωή του.

Σε λίγες μέρες χαιρετίσαμε πάλι τον πύργο του Μπελέμ και βγήκαμε από τα νερά του Τάγου με πλώρη προς τις Κανάριες νήσους[186].

Κανάριοι νήσοι

Το Λας Πάλμας είναι μια μικρούλα Ισπανική πόλη διότι από παλιά ήδη οι ντόπιοι αφομοιώθηκαν από τους κατακτητές. Όλοι νομίζουν ότι το όνομα Κανάριοι προέρχεται από τα καναρίνια και ότι τα νησιά αυτά είναι η πατρίδα τους. Είναι αλήθεια ότι μόλις αγκυροβολήσαμε μας πλησίασαν μπαμπότηδες[187] με εξωτικά πουλιά. Προ πάντων μεγάλους σταχτιούς παπαγάλους, Λόρος όπως τους λένε Ισπανικά. Τα καναρίνια όμως εκεί είναι πράσινα όχι κίτρινα όπως εκείνα που ξέρουμε. Μας έφεραν επίσης και μικρούς χαμαιλέοντες. Μικρές ήμερες σαύρες που αλλάζουν και αφομοιώνουν σε λίγη ώρα το χρώμα τους σύμφωνα με το περιβάλλον. Αγόρασα ένα, πενήντα λεπτά.

—*Θίνκο σεντάβος καμπαλιέρο*..

...και τον έδεσα με ένα σπαγγάκι στην κόκκινη κουρτίνα της καμπίνας μου. Λοιπόν όταν ξαναγύρισα στην καμπίνα μου από το καρέ μετά το φαγητό, το σαυράκι μου ήταν κατακόκκινο από σταχτί που ήταν πριν.

Εκεί είδα και ένα περίεργο φαινόμενο. Από το φινιστρίνι της καμπίνας μου είχαν μπει μέσα δυο εξωτικές πεταλούδες και φτερούγιζαν εδώ και κει, έως ότου η μία κάθισε στο κασκέτο μου κοντά στον χαμαιλέοντα όταν τον είδα ν' αναστυλωθεί με φωσφορίζοντα τα χάντρινα ματάκια του. —Χμ! σκέφτηκα του άνοιξε η όρεξη που είδε τις πεταλούδες.. Ναι! περίμενε να έλθουν στο στόμα σου να τις χάψεις.. Και όμως έξαφνα συνέβη κάτι αναπάντεχο. Η μια

πεταλούδα φτερούγισε σαν τρελή και ήλθε κοντά του. Μια γλοιώδης γλωσσίτσα σαν κόκκινη σκουλήκα πετάχτηκε αστραπιαία. Χαπ! το στόμα έκλεισε σαν δόκανο με την άτυχη πεταλούδα κολλημένη πάνω της και απ' έξω του έμειναν μόνο οι άκρες των φτερών της.

Τηλεπαθητική υποβολή; ..ακατανίκητη ενέργεια της άφωνης επίκλησης;.. Πάντως ήταν κάτι όπως τραβάει ο μαγνήτης τον σίδηρο.. Μεγάλα μυστήρια της πλάσης τα οποία μια ημέρα θα είχα την ευκαιρία να σπουδάσω καλύτερα μετά από 25 χρόνια, όταν ίδρυσα την εταιρία ψυχικών ερευνών[188].

Οσίμα Σαν. Και λίγη Ιαπωνία

Στο Λας Πάλμας είχα και μια εξωτική γνωριμία που μου άφησε γοητευτική ανάμνηση στη ζωή μου. Μια Ιαπωνίδα. Νεαρά χήρα εμπόρου που είχε πεθάνει από κίτρινο πυρετό στην απέναντι των Καναρίων αφρικανική «ακτή του χρυσού» και η οποία είχε εγκατασταθεί σε ένα εξοχικό σπιτάκι του Λας Πάλμας.

Το όνομα της ήταν Οσίμα Σαν και την γνώρισα σε μια δεξίωση που έδωσε στο Γαλλικό Προξενείο η Ελληνίδα, Σμυρναία μάλιστα, σύζυγος του Γάλλου πρόξενου. Εμένα η γνωριμία της με γοήτευσε καθώς ήταν σαν αληθινή Γιαπωνέζικη κουκλίτσα με το κεντητό με άνθη κιμονό της και τα χάντρινα λοξά μάτια της. Εκείνη την κολάκευσε πολύ η αγάπη που έδειξα για τον τύπο της και ιδιαίτερα η περιγραφή μου ότι μόνον δυο εξαιρετικά προικισμένοι λαοί, ο Ελληνικός και ο Ιαπωνικός, ανέπτυξαν μια καταπληκτική ομοιότητα στην αγγειογραφία. Πράγματι δε ανέκαθεν μου είχε κάνει ζωηρή εντύπωση η καλλιτεχνική λεπτοτεχνία των αρχαίων Ελληνικών κυλίκων[189] με τα Ιαπωνικά όμοια. Η Οσίμα Σαν με κάλεσε στο σπίτι της να ιδώ Ιαπωνικά βάζα και εννοείται δέχθηκα την πρόσκληση με πολλή χαρά. Πράγματι είδα στο σπίτι της ωραία πράγματα διότι αυτά ήταν από τα είδη που εμπορευόταν ο σύζυγος της και μου περιέγραψε με πολλή ζωηρότητα μερικά από τα γραφικά έθιμα της πατρίδας τα οποία διατηρούντο ακόμη. Ιδίως την εορτή των νεκρών.

Ο λαός πιστεύει ότι ορισμένη μέρα οι ψυχές των νεκρών επανέρχονται στη γη. Αλλά πρέπει να φύγουν το βράδυ. Και οι δικοί τους ρίχνουν στη θάλασσα μικρά κομψά Ιαπωνικά καραβάκια με πολύχρωμα φαναράκια και παρακολουθούν από την παραλία τον δρόμο των ψυχών των αγαπημένων τους στα φωτάκια των μικρών καραβιών να απομακρύνονται στο σκοτάδι και το ένα μετά από το άλλο να παίρνουν φωτιά και να χάνονται όπως χάθηκαν οι ψυχούλες που τα επιβαίνουν.

Το ειδύλλιο με την Οσίμα Σαν είχε απογοητευτικό τέλος γιατί σε μια αποχαιρετιστήρια δεξίωση την παραμονή του απόπλου μας είχε την κακή έμπνευση να προσέλθει με Ευρωπαϊκή τουαλέτα η οποία φυσικά δεν ταίριαζε ούτε με το σώμα της ούτε με τα χαρακτηριστικά ούτε με το κτένισμα της. Η απογοήτευση ήταν μεγάλη όσο και αν προσπάθησα να την κρύψω. Και το ένιωσε και αυτή βαθιά. Τώρα όμως που πέρασαν τα χρόνια η Οσίμα Σαν ξανάρχεται σαν χαριτωμένη Γιαπωνέζικη κουκλίτσα στις αναμνήσεις

μου και με κοιτάζει με τα γλυκά ματάκια της με τη νοσταλγία των παλιών πραγμάτων που ήταν μια φορά και δεν είναι και δεν θα είναι πια ποτέ..

Προσπάθησα να ρίξω στο χαρτί τις αναμνήσεις αυτές των Καναρίων Νήσων και της Οσίμα με τον τίτλο *Ιαπωνικό Όνειρο* το οποίο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Εστία όταν ζούσε ο ιδρυτής της Άδωνις Κύρου στον οποίο ιδιαιτέρως άρεσε. Θα δημοσιεύθηκε υποθέτω μεταξύ του 1903 και 1908.

Επιστροφή στην Ελλάδα. Στην φωλίτσα που μας περιμένουν οι δικοί μας. Ο Μιαούλης μας παροπλίσθηκε και έπειτα από ένα χρόνο διαλυόταν στα εξ' ων συνετέθη και έμεινε μόνο ανάμνηση.

Στους λίγους μήνες που έζησε ακόμη με ελαττωμένο επιτελείο κατεβαίναμε μόνο για να κάνουμε υπηρεσία. Εγώ, επειδή ακόμη ο Μιαούλης αποτελούσε μέρος κάποιας μοίρας όταν ήταν «σκοπούν πλοίον[190]», όταν ο γιατρός έπρεπε να είναι εκεί έμενα ολόκληρο εικοσιτετράωρο και επειδή έκανε πολύ κρύο εμείς οι χειριστές ζεσταινόμαστε κατά ένα πολύ περίεργο και γραφικό τρόπο, γνωστό στα παλαιά πολεμικά που κινούντο με τα πανιά τους. Επειδή η ηλεκτρομηχανή δούλευε πάντοτε, οι θερμαστές έβαζαν στη φωτιά μια από τις παλιές στρογγυλές μπόμπες του αγώνα και όταν ερυθροπυρωνόταν την έφερναν με ένα σιδερένιο αγκίστρι στο καρέ και την τοποθετούσαν πάνω σε ένα σιδερένιο τρίποδο και η ακτινοβολία της ήταν τόσο μεγάλη που δεν μπορούσε να την πλησιάσει κανείς. Όταν κρύωνε η μια μπόμπα έφερναν άλλη και πολλές φορές σβύναμε τα ηλεκτρικά για να απολαύσουμε το ημίφως που έχυνε ο πυρωμένος ήλιος καθώς έσβυνε σιγά σιγά.

Κοσμική Αθήνα

Η κοσμική κίνηση είχε αρχίσει έντονα στην Αθήνα και χορεύαμε του καλού καιρού. Ακόμα δεν είχε βρεθεί το ταγκό και ήταν πολύ της μόδας το στρωτό μποστόν[191] σε αντικατάσταση του Γαλλικού βαλς. Χορεύανε ακόμα πάντοτε και τις καδρίλιες και τους λανσιέδες.

Κοντά στα αρχοντόσπιτα που ανέφερα προηγουμένως, είχαν ανοίξει και νέα σαλόνια νεόπλουτων τα οποία δεχόντουσαν ορισμένη ημέρα κάθε εβδομάδα. Όπως της Παπαλεονάρδου, του εφοπλιστού Τετενέ, Ιουλίας Καλβοκορέση Αυγερινού, τον πλούσιο εξ Αγγλίας έμπορο Ζλατάνο[192], του οποίου τη γυναίκα[193] είχε πάρει στο μεζέ ο Σουρής στον Ρωμηό του για τις τουαλέτες της. «*Το φουστάνι, το φουστάνι.. της Ζλατάνου το φουστάνι..*»

Πάντως εμείς γλεντούσαμε του καλού καιρού στους μεγάλους χορούς των πρεσβειών. Ιδίως της Ιταλικής και της Γαλλικής, των αρχοντικών τους και ιδίως στις απογευματινές *jour fixe* των σπιτιών που ανέφερα και όπου συναντιόμαστε πλέον τακτικά με τα κορίτσια μας για τα οποία πονούσε το δοντάκι μας. Και ήταν την εποχή εκείνη πολλά και ωραιότατα κορίτσια και μορφώσεως και ευγενικού χαρακτήρα για τα οποία άξιζε κάθε ενθουσιασμός και αγάπη.

Και θυμάμαι την εποχή αυτή ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο που δείχνει τον βαθμό των αισθημάτων που διέγειραν οι νέες της περιγραφόμενης γενεάς.

Μακεδονικές Ραψωδίες. Θεατρική ζωή

Την εποχή εκείνη η ένταση του Μακεδονικού αγώνα και η τρομοκρατία των Μακεδόνων χωρικών από τους Βουλγάρους Τσέτνικ[194] και τους πληρωμένους αρνησιπάτριδες οργανωμένους από το Βουλγαρικό σωματείο Ύλιντεν (σήμερον Αγίου Ηλίου όπου κήρυξαν τη δήθεν Μακεδονική επανάσταση) από τις τρομερές δολοφονίες προκρίτων[195] και ιερέων. Τέλος η θυσία του Παύλου Μελά[196] μου έφεραν ζωηρά την ανάμνηση του Μακεδονικού Μοναστηριού[197] όπου συνοδεύοντας τον πατέρα μου, προξενικό υπάλληλο, έκανα την δεύτερη τάξη του Γυμνασίου στο Ελληνικό γυμνάσιο.

Είχα προσπαθήσει να ζωγραφήσω την εκεί τραγική κατάσταση στο βιβλίο μου Μακεδονικαί Ραψωδίαι και τώρα σκέφτηκα να δραματοποιήσω εξ αιτίας της επικαιρότητας την σφικτή αυτή υπόθεση. Κατ’ αυτή ένας Βούλγαρος βγαίνει στα βουνά Τσέτνικ και τρομοκρατεί τα χωριά λεηλατώντας, καίγοντας, σκοτώνοντας και εκβουλγαρίζοντας τους χωρικούς με το στανιό. Εκεί αιχμαλωτίζει και τον Έλληνα γιατρό του χωριού του τον οποίο δολοφονεί η συμμορία του με βασανιστήρια χωρίς να προφτάσει να του ανακοινώσει ο ψυχορραγών το μυστικό της γεννήσεως. Ότι ο γιατρός είναι πατέρας του. Το μυστικό όμως του το αποκαλύπτει ο παπάς του χωριού όταν ο Γιοβάντος καίει το χωριό, όταν μπροστά στην τρομερή αποκάλυψη ο νέος παραφρονεί. Το έργο αυτό μεταφράσθηκε και στα Γερμανικά από τον καθηγητή Paoul Mitscke[198].

Σκέφτηκα λοιπόν να το δραματοποιήσω σε τρεις πράξεις και το έδωσα τότε στον κορυφαίο Έλληνα ηθοποιό της εποχής Διονύσιο Ταβουλάρη[199] και παίχθηκε γραμμή επί ένα περίπου μήνα στο θέατρο Νεαπόλεως όπως λεγόταν τότε ή περιοχή της οδού Ασκληπιού και Χαριλάου Τρικούπη, με μεγάλη επιτυχία φυσική άλλωστε εξ αιτίας της επικαιρότητας. Την εποχή εκείνη δύο ήταν οι κορυφαίοι αγωνιστές της εποχής. Ο Ταβουλάρης και ο Αλεξιάδης[200] τον πρώτον από τους οποίους είχα παρακολουθήσει τα καλοκαίρια όταν ήμουν μικρός σε δράματα εντυπωσιακά όπως οι «Πειρατές», οι «φυγάδες», ο Μιχαήλ Στρογκώφ του Ιουλίου Βερν κλπ. Ο Αλεξιάδης ήταν μεταξύ των συνεργατών του Ταβουλάρη στο δικό μου έργο, το οποίο παρουσιάστηκε με τον τίτλο «Βούλγαροι και Μακεδόνες».

Θυμάμαι ακόμη ζωηρά έναν ηθοποιό μεγάλης ολκής για πατριωτικούς ρόλους. Τον Γρηγόριο Σταυρόπουλο ο οποίος ενθουσίαζε και έδρεπε άφθονα χειροκροτήματα στο ρόλο του ιερέα στο έργο. Στον θίασο ανήκε τότε και ένας νέος Κρητικός, Σκορδίλης[201] ονόματι, ασφαλώς απόγονος της ιστορικής οικογένειας των Σκορδίληδων που έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην Κρητική επανάσταση. Η έκφραση των ματιών του και η εν γένει συμπεριφορά του με τον βίαιο τόνο της ομιλίας του μου είχαν κάνει την εντύπωση ότι θα ήταν ενδεδειγμένος για το ρόλο του αρχιτσέτνικ των Βουλγάρων που έπιασαν το γιατρό.

Πράγματι λοιπόν αποδείχθηκε ότι ο ρόλος ήταν κομμένος γι' αυτόν. Ο κατά τα άλλα ασήμαντος Σκορδίλης στο ρόλο αυτό έκανε εντύπωση και προχθές ακόμη ο Μήτσος Μυράτ που συνάντησα στο δρόμο μου θύμισε την λεπτομέρεια αυτή. Έπρεπε να γίνουν οι Βούλγαροι και Μακεδόνες για να φανεί ότι κάτι μπορούσε να κάνει ο Σκορδίλης.

Νέα σκηνή. Χρηστομάνος

Κ. Χρηστομάνος

Οι συγκινήσεις όμως του θεάτρου δεν ήταν για το νευρικό μου σύστημα και έτσι ποτέ δεν το πήρα με την καρδιά μου. Έγραψα, χωρίς όμως ενθουσιασμό, 2-3 ακόμη μικροέργα εκ των οποίων σε ένα το κύριο ρόλο έπαιξε η Κυβέλη[202], ένα άλλο μονόπρακτο του οποίου ούτε θυμάμαι τον τίτλο με τον Ευτύχιο Βονασέρα[203] σε θίασο που είχε οργανώσει ο Γεράσιμος Βώκος[204].

Ένα άλλο με τον τίτλο «Πολύ αργά» που παίχθηκε στο Βασιλικό Θέατρο και ένα τελευταίο «Η Νεράιδα» που παίχθηκε από τον Εδμόνδο Φυρστ[205] στο θέατρο της πλατείας Κολοκοτρώνη (Παλαιάς Βουλής). Αυτό το τελευταίο συμπεριέλαβα στο βιβλίο μου «Σαν ζωή.. σαν όνειρο». Των άλλων ούτε αντίγραφα δεν κράτησα.

Την εποχή αυτή είχα γνωρισθεί πολύ και με την Μαρίκα Κοτοπούλη[206] και τις δύο αδελφές της, τη Χρυσούλα, δεύτερη σύζυγο του Μήτσου Μυράτ και την ωραιότατη Φωτεινή Λούη. Ο Μυράτ πρώτη σύζυγο είχε την Κυβέλη η οποία κατόπιν τον εγκατέλειψε για να ακολουθήσει τον πλούσιο Θεοδωρίδη ο οποίος την κυνηγούσε για χρόνια για να καταλήξει σε τρίτο γάμο με τον πρώην Πρωθυπουργό Παπανδρέου ο οποίος κατέληξε όμως και αυτός σε διαζύγιο.

Το Αχίλλειον στην Κέρκυρα

Με το θίασο Κυβέλης συνεργαζόταν τότε και ένας παλαιός συμμαθητής μου στο Σχολαρχείο[207]. Ο Νίκος Παπαγεωργίου που ήταν σαν παιδάκι όμορφος σαν αληθινό αγγελούδι, είχε κρατήσει την ευγένεια της φυσιογνωμίας του και έπαιζε διαρκώς με την Κυβέλη τους ρόλους του jeune premier, του νέου εραστή, είχε δε αποτελέσει μέρος του θιάσου της *νέας σκηνής*[208] που είχε ιδρύσει ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος[209]. Το τέλος του όμως υπήρξε θλιβερό διότι κατάντησε αλκοολικός και πέθανε νέος ακόμη στο ψυχιατρείο Αθηνών.

Αυτοκράτειρα Ελισσάβετ

Παρακολούθησα μια εποχή τις δοκιμές των έργων που έπαιζε ο θίασος του Χρηστομάνου οι οποίες γινόντουσαν στο foyer του δημοτικού θεάτρου το οποίο ήταν τότε στην πλατεία της Δημαρχίας και το οποίον δεν μπόρεσα ποτέ να καταλάβω γιατί το κατεδάφισαν. Εκεί γνώρισα περισσότερο τον περίεργο εκείνο και τόσο ενδιαφέροντα τύπο. Τον Χρηστομάνο. Κοντούλη, καμπούρη με θλιμμένη φυσιογνωμία και αργόλογη μελαγχολική ομιλία, τόσον όμως γόητα ώστε δεν μου φάνηκε περίεργο πώς γέννησε το περίπλοκο και θλιμμένο αίσθημα, μίγμα οίκτου και έλξης, στην τόσο αισθησιακή όσο και ρομαντική αυτοκράτειρα της Αυστρίας Ελισσάβετ[210] το οποίον συνοψίζεται στη φράση που ανήγγειλε στον Χρηστομάνο την τόσο ανθρωπίνως μελαγχολική απόφαση, συμπέρασμα πάλης ρομαντισμού και στοιχειώδους λογικής να παύσει η θητεία του ως ιδιαίτερος δάσκαλος κοντά της

Αυτοκράτειρα Ελισάβετ 1867

—Πρέπει και θα είναι τόσο το καλύτερο και δι' εσάς και δι' εμένα ...

(«βιβλίο της Αυτοκράτειρας», Κ. Χρηστομάνου).

Μπορεί να υπάρξει τραγικότερη αλλά και ειλικρινέστερη της ομολογίας αυτής για την πάλη που συνέβαινε μέσα στην ψυχασθενική αυτή ύπαρξη μεταξύ μιας έντονης ψυχικής έλξης και μιας απραγματοποίητης υλικής πραγματικότητας. Αν όμως η ψυχή ηττήθηκε μπροστά στην ωμότητα της ύλης τουλάχιστον ομολόγησε την πάλη της.

Ψυχή και σώμα

Τι τα θέλετε! Στη ζωή αυτή νομίζουμε ότι κυνηγούμε την ύλη. Στην πραγματικότητα ζητούμε ψυχή. Αν δεν υπάρχει αυτή η ύλη πολύ λίγο μπορεί να μας κρατήσει. Ο κόρος σε αυτή έρχεται πολύ, μα πολύ γρήγορα. Στην ψυχή όμως δεν υπάρχει κόρος. Αν ένα άτομο σε κρατήσει με την ψυχή δεν λυτρώνεσαι στη ζωή σου. Η ύλη στην πραγματικότητα είναι απογοητευτική. Περίμενε κανείς να πιάσει τα σύννεφα και πιάνει τη λάσπη. Είναι αναγκασμένος συνεχώς να συγχωρεί. Αν δε και ο ψυχικός χαρακτήρας είναι διαφορετικός η συμβίωση γίνεται Άδης.

Θέατρο Κοτοπούλη

Σκεπτόμουν ότι μπροστά στην ωμότητα του αδυσώπητου ενστίκτου της διαιώνισης πόσο ευγενικότερο και ευγενέστερο θα ήταν αν η επαφή των δύο φύλων γινόταν με ένα φίλημα. Με ένα φίλημα όπου να ενώνεται

η ψυχή και το σώμα και να εξαϋλώνεται όσο το δυνατόν η χονδροκοπιά και προπάντων η προστυχιά της φυσικής ένωσης. Γι’ αυτό και οι περισσότεροι γάμοι ή έχουν κακά τέλη ή μεταβάλλονται σε καταναγκαστικά έργα αν οι χαρακτήρες δεν συμφωνούν.

Βέβαια η συνήθεια και η ανάγκη αλληλοβοήθειας απαλύνει τον αναπόφευκτο κόρο και την συνεχή αντιμετώπιση της αμοιβαίας ασχήμιας η οποία καμιά φορά φθάνει μέχρι βαθμό αποκρουστικό. Αλλά η ασυμφωνία χαρακτήρων δεν έχει φάρμακο. Εδώ, αδέλφια από τους

Η ανάγνωση των πρώτων "ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ" στη Νέα Σκηνή 1907. Λίγο μετά -την ίδια χρονιά- το θέατρο το παίρνει η Μαρίκα Κοτοπούλη που μέχρι τότε είχε το θέατρο του Συντάγματος και κάνει έναρξη με τιμητική παράσταση για τον Κωνσταντίνο Σαγιώρ. Οι Μπάμπης Άννινος & Γ. Τσοκόπουλος καθισμένοι στο τραπεζάκι. Όρθιος, αναμεσά τους ο θιασάρχης Κωνσταντίνος Σαγιώρ. Στο πιάνο ο Θεόφραστος Σακελλαρίδης.

ίδιους γονείς και δεν συμφωνούν. Πολύ περισσότερο μάλιστα στον γάμο όπου παίρνει κανείς δύο ανθρώπους εντελώς αγνώστους και τους δένεις να ζήσουν μαζί μια ολόκληρη ζωή.

Το πρόβλημα του γάμου

Λοιπόν παντρεύεται κανείς για δύο λόγους. Ή από έρωτα που φευ! ξεθυμαίνει τόσο γρήγορα, ή από χρήματα τα οποία χάνονται ακόμη ευκολότερα. Έπειτα είναι και ένας άλλος ακόμα τρομερότερος. Η αιώνια και ακαταμάχητη έλξη προς κάθε τελειότητα που εξυπηρετεί το μεγάλο σκοπό της φύσης. Την διαρκή εξέλιξη προς το τελειότερο και το ωραιότερο. Και στη μεν πλάση η αποκλειστική και μόνιμη συζυγία δεν είναι γενικός νόμος. Κατά το πλείστο επικρατεί η ελεύθερη αμοιβαία έλξη.

Η μόνιμη συζυγία υπάρχει όπου υπάρχει ανάγκη των γονέων για ν' ανατραφούν τα νεογνά. Εκεί που δεν υπάρχει παρόμοια ανάγκη (έντομα) ο έρως είναι ελεύθερος. Έπειτα και τα ζώα έχουν το μέγα προνόμιο να γερνούν χωρίς να γνωρίζουν την ακαταίσχυντη και την τραγική ενίοτε ασχημία του γήρατος και της παρακμής. Έχουν τα ίδια χρώματα, τα ίδια φτερά, τα ίδια τριχώματα. Ενώ ο δυστυχισμένος άνθρωπος.

Βλέπω καμιά φορά στο δρόμο γυναίκες που έλαμψαν άλλοτε στην εποχή τους και έτρεχαν κοπάδι οι άντρες πίσω τους. Και τώρα στρίβω να μην τις αντικρύσω και να μην με αντικρύσουν και αυτές. Αλλά ο άνθρωπος, με το δίκιο του, εξ αιτίας των παιδιών, γενίκευσε τον μερικό νόμο της φύσης με τα δεσμά του γάμου.

Συγχρόνως όμως η φύση εξακολουθεί να σπρώχνει ακατάσχετα προς κάθε ωραιότητα και τελειότητα. Αποτέλεσμα. Απιστία, νόθα εγκαταλειμμένα παιδιά, καυγάδες ατελείωτοι και τέλος διαζύγια. Ποιος τώρα έχει το δίκαιο και ποιος το άδικο; Ο άνθρωπος ή η φύση;

Μου ζήτησαν πολλές φορές κατόπιν τους «Βούλγαρους και Μακεδόνες», ιδίως από τη Βόρειο Ελλάδα, αλλά από αμέλεια να ζητήσω το χειρόγραφο από τους εκάστοτε θιάσους δεν το είχα πλέον να τους το δώσω[211]. Πάντως ίσως μια μέρα γίνει κινηματογραφική ταινία όπως και τα περισσότερα βιβλία που αφήνω πίσω μου, διότι η πλοκή τους προσφέρεται για την οθόνη. Πάντοτε βέβαια όταν εγώ δεν θα υπάρχω πια.

Οι «Σπογγαλιείς[212]» μου, η «Μεγαλόχαρη[213]», το «Εις τα πτερά του θανάτου[214]», «ο πέπλος της Ίσιδος[215]», το «Νενίκηκας Ναζωραίε[216]», η «Αυγούστα Φαύστα[217]», η «Νεράιδα» προσφέρονται για κινηματογράφηση πολύ περισσότερο από μερικά έργα που παρακολουθώ τώρα. Η «Νεράιδα» μάλιστα που δημοσίευσα στο «Σαν ζωή.. σαν όνειρο» ασφαλώς θα ξαναπαιχθεί μια μέρα στο θέατρο.

Η Νέα Σκηνή του Χρηστομάνου υπήρξε αληθινή αναγέννηση του αληθινού θεάτρου το μεν για το θέμα του συγγραφέα του «βιβλίου της αυτοκράτειρας», το δε από τα διαλεκτά έργα που ανέβασε στη Νέα Σκηνή, το δε από τους νέους ηθοποιούς που ανέδειξε. Προ παντός την Κυβέλη Ανδριανού[218], την Ειμαρμένη Ξανθάκη[219], τον Μήτσο Μυράτ[220], τον Νίκο Παπαγεωργίου που ανέφερα. Δεν θυμάμαι όμως καλά αν πρέπει να προσθέσω σε αυτούς και τον Λούη τον οποίο παντρεύτηκε η Φωτεινή Κοτοπούλη[221]. Αν αποτελεί μέρος της Νέας Σκηνής ή του Βασιλικού Θεάτρου.

Χαράλαμπος Άννινος

Μόνον κωμικούς ολκής δεν ανέδειξε η εποχή αυτή όπως ο Παντόπουλος[222] που χάλασε κόσμο στην εποχή του, ο Σπύρος Ταβουλάρης[223], αδελφός του θιασάρχη Διονυσίου, ένας από τους λεπτότερους κωμικούς που υπήρξαν ποτέ και ο Σαγιώρ[224] ο οποίος στέρησε με το θάνατο του –πέθανε φυματικός– την σκηνή από μια αληθινή αξία.

Πολύβιος Δημητρακόπουλος

Όλοι αυτοί πέρασαν και λησμονήθηκαν. Μόνο οι ιστορικοί του θεάτρου θα τους αναφέρουν με λίγες λέξεις, τότε όμως γέμισαν την εποχή με το όνομα τους. Εκείνο το είδος επίσης που γέμισε με πολλή επιτυχία την εποχή αυτή ήταν οι επιθεωρήσεις. Ιδίως τα «Παναθήναια» με πραγματικά ωραίες και ευφυείς σκηνές και κύριο άξονα τον Πολύβιο Δημητρακόπουλο[225] και τον Μπάμπη Άννινο[226].

Γ. Ψυχάρης

Ο πολυγραφότατος και ευφυέστατος Δημητρακόπουλος είχε καταπληκτική στιχουργική ευκολία, το δε καλαμπούρι έτρεχε αυθόρμητο και δροσερό από το στόμα του. Μπορούσε σε μια νύχτα και μόνο να γράψει ολόκληρη τραγωδία και όχι χωρίς κάποια αξία ώστε να μην μπορούν να σταθούν στο θέατρο. Είναι σειρά ολόκληρη τα βραβεία τα οποία έπαιρνε στους διάφορους διαγωνισμούς. Πολλοί δε ακόμα έχουν στην βιβλιοθήκη τους έργα του όπως την Σιδηρά Διαθήκη[227].

Ιδίως είχε εξαιρετική επιτυχία στα σατιρικά δίστιχα τα οποία απήγγελε στις επιθεωρήσεις του, ξεκαρδισμένη και η ίδια στα γέλια η Μαρίκα Κοτοπούλη στης οποίας το καμαρίνι στο θέατρο Ομονοίας[228] υπαίθριο τότε[229], εκεί που είναι τώρα κινηματογράφος, πηγαίναμε πάντοτε κατά τα διαλείμματα. Ένα από τα ωραία όμοια δίστιχα του Πολύβιου Δημητρακόπουλου ήταν σε μια παράσταση όπου παρευρισκόταν ο περίφημος Ψυχάρης με την νεαρή γυναίκα του[230]. Ήταν τότε αποκριά ή Σαρακοστή, δεν θυμάμαι ακριβώς και το δίστιχο αφορούσε μια ελιά που είχε ο Ψυχάρης ώριμος πλέον στην ηλικία. Το δίστιχο λοιπόν έλεγε ότι η γυναίκα του όταν τον πήρε γελάστηκε γιατί δεν αντιλήφθηκε ότι ελιά στη μύτη σημαίνει ... Μεγάλη Σαρακοστή.

Πολύβιος Δημητρακόπουλος

Τι είναι αυτό που το λένε αγάπη

Ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος παντρεύτηκε από αίσθημα τη γνωστή και αυτή σαν φιλόλογο με το ψευδώνυμο Ειρήνη η Αθηναία[231] και η οποία ήταν τότε πράγματι αληθινό κομψοτέχνημα.

Μια λεπτή βεργούλα με μεγάλα εκφραστικά μάτια και φουντωτά μαύρα μαλλιά. Και στις αρχές μεν πηγαίνανε καλά. Αλλά έτυχε τον καιρό εκείνο να υπάρχει μεγάλο αίσθημα μεταξύ της Μαρίκας Κοτοπούλη στενής φίλης της Ειρήνης και του Ίωνος Δραγούμη, γιού του εν ζωή ακόμη τότε πρώην πρωθυπουργού Στέφανου Δραγούμη, του οποίου υπάρχει μαρμάρινη προτομή αριστερά καθώς εισέρχεται κανείς στο Ζάππειο.

Ο Ίων Δραγούμης[232], βουλευτής και αυτός, δολοφονήθηκε από φανατικούς Βενιζελικούς μετά την απόπειρα εναντίον του Βενιζέλου[233] από τους αξιωματικούς του Ναυτικού Τσερέπη και Κυριάκη[234] στην Γαλλία. Αναμνηστική στήλη ορθώνεται τώρα στην λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας ακριβώς εκεί που τουφεκίσθηκε. Στη στήλη είχε λαξευτεί και ο λόγος της δολοφονίας, απαλείφθηκε όμως με τη σμίλη για να μην διαιωνίζεται η μεγάλη πληγή της Ελλάδας. Ένα ακόμη από τα κομματικά μίση των άκρων.

Ίων Δραγούμης

Η οικογένεια Δραγούμη, κατοικούσε τότε στην λεωφόρο Αμαλίας απέναντι από το Βασιλικό κήπο, ήταν αντίθετοι με το αίσθημα αυτό και σε ένα γεύμα μάλιστα οικογενειακό όταν κάποιος θέλησε να πειράξει τον Ίωνα με υπαινιγμό για την Κοτοπούλη, ο Στέφανος Δραγούμης επενέβη με αυστηρό τόνο δηλώνοντας «ότι θεωρεί τα λεχθέντα ως μη λεχθέντα».

Λοιπόν η Ειρήνη λόγω της στενής της επαφής με την Κοτοπούλη βλέποντας συχνά τον Δραγούμη και παρακολουθώντας από τις εκμυστηρεύσεις της φίλης της το αίσθημα τους, δεδομένου ακόμη και του ονόματος και του αξιώματος του νέου, «τσιμπήθηκε» και αυτή. Ποιος ξέρει δε πώς δούλεψε το μυαλό της και επανέλαβε σχεδόν τα ίδια στον Πολύβιο με την Μαρκησία Παπλωματουά..

—Πολύβιε! ξέρεις αγαπώ τον Ίωνα Δραγούμη και δεν μπορώ πια να ζούμε μαζί..

Ο απείρου αγαθότητας Δημητρακόπουλος ο οποίος φαίνεται την αγαπούσε αληθινά και ο οποίος είχε παραβλέψει πολλές φορές παραλογισμούς της μεταξύ των οποίων αρκεί να αναφέρω ότι δύο μόλις χρόνια μετά από τον γάμο του κατάσχεσαν τις εισπράξεις ενός θεατρικού του έργου για να.. πληρωθούν οι τουαλέτες της, προσπάθησε και πάλι με κάθε τρόπο να την μεταπείσει. Εκείνη όμως υπήρξε ανένδοτη. Ίσως ήλπιζε να εγκαταλείψει ο Δραγούμης την Κοτοπούλη και να πάρει αυτή.

Ειρήνη η Αθηναία

Λοιπόν εγκατέλειψε το σπίτι της και πήγε να ζήσει μαζί με μια γριά θεία της στα Άνω Πατήσια σε ένα ετοιμόρροπο σπιτάκι που μια μέρα θαύμασα πως είναι δυνατό να ζουν μέσα σ' αυτό άνθρωποι. Πάντως και στην περίσταση αυτή φάνηκε ακόμα μια φορά η ανεξικακία και η αληθινή αγάπη του Δημητρακόπουλου, διότι και μετά την εγκατάλειψη της εξακολούθησε μέχρι του θανάτου του να την συντηρεί. Πράγμα βέβαια που πολύ λίγοι θα έκαναν.

Ο Δημητρακόπουλος πέθανε νέος ακόμα 58 ετών στον Ευαγγελισμό από καρκίνο του προστάτη. Και το τελευταίο

Κινηματογράφος Κοτοπούλη

καλαμπούρι του ήταν για την νοσοκόμα του που ονομαζόταν Ουρανία. Όταν λοιπόν κάποιοι φίλοι του τον ρώτησαν πώς αισθάνεται:

—*Τι να κάμω!* τους απάντησε. *Ούρα και ανία...*

Ένα από τα επεισόδια του που γέλασε τότε όλη η Αθήνα, ήταν κατά την ακμή της πάλης μεταξύ των καθαρευουσιάνων των οποίων αρχηγός ήταν ένας κοντόχοντρος γέρος καθηγητής της φιλολογίας με ψηλή καπελαδούρα που έσερνε μαζί του όλο τον φοιτητόκοσμο και αφετέρου οι δημοτικιστές με τον Ψυχάρη και τον «Νουμά» του Ταγκόπουλου οι οποίοι και οι δύο έφθαναν με τον άκρατο φανατισμό τους σε υπερβολές που έκαναν όλους να γελούν. Σε ένα λοιπόν από τα εφήμερα περιοδικά που δεν μπορώ να φαντασθώ σε ποιους εξωφρενικούς παραλογισμούς έφθαναν οι ακρότητες τους, ο Δημητρακόπουλος έστειλε ένα εντελώς ακαταλαβίστικο ποίημα του είδους «από την Πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλλα», του οποίου οι ακροστιχίδες αποτελούσαν τη φράση «Ω! της μαλλιαρής παραφροσύνης σας». Το περιοδικό έχαψε το δόλωμα και χωρίς να εξετάσει το δημοσίευσε. Φαντάζεστε λοιπόν τι έγινε την άλλη ημέρα...

Όταν κανείς είναι είκοσι ετών

Εν τω μεταξύ η κοσμική ζωή εξακολουθούσε με ένταση. Θυμάμαι ήμουν υπερενθουσιασμένος τότε με μια ευγενική κοπέλα για την οποία άξιζε κάθε θυσία και η οποία ερχόταν με την αδελφή της και τη μητέρα της στο σαλόνι της Αυγερινού-Καλβοκορέση[235] κάθε Σάββατο απόγευμα. Και επειδή η υπηρεσία μου στο Ναύσταθμο[236] τελείωνε το μεσημέρι του Σαββάτου, υπολόγιζα ότι το απόγευμα στις 4 θα έπαιρνα τον Τορπιλλοθέτη που έκανε την συγκοινωνία Πειραιά-Ναύσταθμο και θα βρισκόμουνα εγκαίρως στο après-midi. Ξαγρυπνισμένος όμως όπως ήμουνα από τα γλέντια σκέφτηκα να πάρω στην καμπίνα καμιά ωρίτσα ύπνο για να είμαι φρέσκος στη συνάντηση. Πράγματι τον πήρα αλλά η κούραση με ξεγέλασε και όταν ξύπνησα είδα τον Τορπιλλοθέτη να κάνει «άπωση» από την προβλήτα. Μην ρωτάτε την στενοχώρια μου.

Παρακάλεσα τότε τον αξιωματικό της υπηρεσίας να μου δώσει το σκαφάκι, το οποίο πράγματι με πέταξε στο Πέραμα με την ελπίδα να βρω κανένα αμάξι έστω και κάρο να με πάει στον Πειραιά. Η κακή μου τύχη όμως έφερε να μη βρεθεί ούτε αμάξι ούτε κάρο ούτε τίποτα. Και τότε αποφασισμένος ούτως ή άλλως να μη λείψω από τη συνάντηση πήρα το δρόμο αποστολικώς και μάλιστα με λουστρίνια και ρεντιγκότα πάνοπλος για να μη χάσω καιρό να αλλάξω ρούχα.

Πήρα λοιπόν πεζός το δρόμο και έφθασα στις 5½ στον Πειραιά και στις 6 ανέβαινα έπειτα από ένα καλό φρεσκάρισμα στο σαλόνι. Στη διήγηση όμως της περιπέτειάς μου είχα πλήρη την ανταμοιβή μου από ένα συγκινημένο και εύγλωττο βλέμμα της κοπέλας μου το οποίο έλεγε περισσότερα από κάθε λόγια. Τι τα θέλετε; Τότε δεν είχε βρεθεί ακόμα το ροκ εντ ρολ και αρκούμαστε στα αισθήματα μας με πολύ λίγα πράγματα. Είναι δε πράγματι πολύ αποδοτικό το ωραίο τραγουδάκι του Γιάκοβλεφ[237] για την εποχή αυτή

Γεώργιος Α

..και θυμάμαι τις κυρίες του Γιαννάκη

και τον έρωτα που ήτανε κρυφός..

Δεν ξέρω αν τα πράγματα είναι καλύτερα από τότε.. Πάντως τώρα οι κυρίες του Γιαννάκη κοιμούνται τον αιώνιον στο Α! νεκροταφείο Αθηνών ή με κάτασπρα μαλλιά περιποιούνται τα γεράματα τους και η καλή κόρη που ζει ακόμη είναι σεβαστή δέσποινα από εκείνες που δεν αμαύρωσε καμιά σκιά το όνομα της, χήρα ενός Ναυάρχου πολύ μεγαλύτερου της.

Εν τω μεταξύ η σαιζόν τελείωσε και μετατέθηκα στο θωρηκτό Ύδρα[238] το οποίο θα πήγαινε για επισκευή στη Μάλτα. Το περίεργο αυτό νησί φρούριο των ιπποτών της Ρόδου[239] οι οποίοι αφού εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους εγκαταστάθηκαν εκεί και το μετέτρεψαν σε προμαχώνα οι οποίοι αντικαταστάθηκαν και αυτοί από τους Άγγλους.

Ναυτικό νοσοκομείο στο Μπίγκι, Μάλτα. Κατά τα μέσα 10ετίας 60.

Την πολύμηνη παραμονή μας στη Μάλτα την περιέγραψα σε ένα βιβλίο μου «Η ιππότισσα της Μάλτας» σε μια αληθινή ιστορία όπου έκανα τη δεύτερη νεανική τρέλα της ζωής μου έπειτα από το κλουβί των λεόντων.

Η πίκρα από το γάμο της κοπέλας μου είχε σβύσει κάθε όρεξη παρόμοιων περιπετειών. Αλλά μοιραίως, επί τόσο καιρό Μαλτέζος, έκανα γνωριμία με πολλές οικογένειες ιδίως Αγγλικές γιατί οι Μαλτέζοι φανατικοί μέχρι απίστευτου βαθμού και κυβερνώμενοι κυριολεκτικά σε όλες τις λεπτομέρειες της ζωής τους από τους καθολικούς παπάδες, δεν ήταν — δεν ξέρω αν και τώρα — διόλου κοινωνικοί. Η τύχη όμως έπλεξε την ιστοριούλα όπως τη διηγούμαι και κατέληξε με τον πρόωρο θάνατο από τυφοειδή πυρετό μιας χρυσόμαλλης και διάφανης Εγγλεζοπούλας μπροστά από τα ωραία γαλάζια μάτια της

οποίας είχε βρει χάρι η αφεντιά μου και η οποία με είχε παρηγορήσει από την πίκρα μου των Αθηνών.

Δεν ξέρω τι με είχε ελκύσει τόσο πολύ με τη διάφανη όπως και ευγενική ψυχούλα της Έθελ. Η χερουβική ομορφιά της, η ευγενική της ύπαρξη, ή η ανακούφιση που βρήκα στη συμπάθεια που μου έδειχνε. Τότε δεν είχε ανακαλυφθεί η Σουλφαμίδα, τα ευεργετικά αυτά φάρμακα και ο τυφοειδής θέριζε αλύπητα ιδίως τους νέους οργανισμούς. Της έκοψαν λοιπόν τα χρυσά της τα μαλλιά και μια καλοκαιρινή σκοτεινή νύχτα έσβυσαν και τα φωτεινά γλυκύτατα γαλάζια ματάκια στο σκοτάδι του άγνωστου το οποίο όλους μας περιμένει αμίλητο και κλεισμένο να μας δεχθεί.

Δεν ήξερα τι με παρακίνησε τότε να κάνω την τρέλα που έκανα. Η συνισταμένη της απογοήτευσης από την Αθήνα ή η στέρηση του αληθινού αυτού αγγέλου που μου χάριζε με όλη την αθώα ψυχούλα της την παρηγοριά της συμπάθειάς της ή της ομορφιάς της. Ίσως και τα δύο. Πάντως χτυπήθηκα στο αριστερό πλευρό με το περίστροφό μου. Η σφαίρα όμως γλίστρησε στο οστού της πλευράς και βγήκε κοντά στη σπονδυλική στήλη. Επειδή είχα κλειδωθεί στην καμπίνα μου με τον πυροβολισμό έβαλαν ένα ναύτη να σκαλώσει το φινιστρίνι τα οποία στα τρία θωρηκτά ήταν τετράγωνα 1x1 μέτρων και από εκεί πήδησε στην καμπίνα και άνοιξε την πόρτα.

Κλήθηκε τότε, όπως έμαθα κατόπιν, μέσω σήματος Άγγλος γιατρός από τα πολεμικά ο οποίος διαπίστωσε στην επιπολαιότητα του τον... θάνατο μου. Ο αρχινοσοκόμος μου όμως που μου ήταν πολύ αφοσιωμένος καθώς σκούπιζε τα αίματα αντιλήφθηκε ότι η καρδιά έπαλλε και ειδοποίησε τους αξιωματικούς στο καρέ. Πράγματι κλήθηκε δεύτερος γιατρός ο οποίος εξέτασε προσεκτικότερα την πληγή και με μετέφερε με βενζινάκατο στο ναυτικό νοσοκομείο του Μπίγκι[240] όπου ο χειρούργος ένωσε με τομή για την αντισηψία τις δύο πληγές και έμεινα εκεί περίπου δύο μήνες οπότε είχαν τελειώσει και οι επισκευές και το θωρηκτό επέστρεψε στην Ελλάδα.

Θαλαμηγός Victoria and Albert

Έπειτα από χρόνια ξαναπερνώντας από τη Μάλτα με άλλο πλοίο πήγα στο νεκροταφείο και προσπάθησα να βρω τον τάφο της Έθελ. Με μεγάλη δυσκολία ξύνοντας τη μούχλα κατόρθωσα να ξαναβρώ μισοσβησμένο το όνομα της. Καλέ χρυσόμαλλε άγγελε! Αν υπάρχει κόσμος αγγέλων μετά από τη ζωή αυτή βέβαια θα είσαι ανάμεσα τους.

Ένας αληθινός βασιλεύς

Επειδή ανέκαθεν υπήρχε πρόνοια όπως οι ναυτικοί γιατροί αποστέλλονταν για διετία στο εξωτερικό για συμπλήρωση των σπουδών τους και πλησίαζαν να επιστρέψουν οι εκπαιδευόμενοι, άρχιζε τώρα η σειρά μου. Αλλά τότε υπουργός των ναυτικών ήταν ο

Γεώργιος Θεοτόκης[241] ο οποίος είχε έναν ανιψιό ονομαζόμενο Μαρμαρά ναυτικό γιατρό αλλά κατώτερο μου σε βαθμό. Και ενώ περίμενα ώρα την ώρα με ειδοποίησε κάποιος φίλος μου από το Υπουργείο ο οικονομικός αξιωματικός Μαρουδής να προσέξω διότι ο Μαρμαράς ενεργεί να με υποσκελίσει και να σταλεί αυτός αντί για μένα. Δεδομένου όμως ότι ο θείος του Μαρμαρά ήταν Υπουργός των Ναυτικών είδα ότι καμμιά ενέργεια δεν θα μπορούσε να βοηθήσει και αποφάσισα τότε να απευθυνθώ στην κορυφή. Στον ίδιο τον βασιλέα.

Μιχ. Παπαρρηγόπουλος

Ο Γεώργιος ο Α! εκτός των άλλων προσόντων του, της σοβαρότητας, της αξιοπρέπειας, της πολιτικής του σύνεσης, ήταν και καθόλη τη σημασία της λέξεως βασιλεύς. Ήξερε καλά τη δουλειά του, όπως ατυχώς ήταν όλοι οι απόγονοι του και γι' αυτό φοβάμαι ότι δεν θα τελεσφορήσει πολύ στην Ελλάδα ο βασιλικός θεσμός[242].

Επειδή λοιπόν υπήρχε η συνήθεια να παρουσιάζονται κάθε φθινόπωρο οι αξιωματικοί στον βασιλέα, κατά την παρουσίαση μου έλαβα το θάρρος να του διηγηθώ τα συμβαίνοντα και να τον παρακαλέσω να ρωτήσει την υπηρεσία αν είμαι καλός στη δουλειά μου και σε καταφατική απάντηση να μην επιτρέψει να αδικηθώ.

Ο βασιλιάς δεχόταν όρθιος με μικρή στολή ναυάρχου μπροστά σε ανοικτό παράθυρο του οποίου το φως έπεφτε στο πρόσωπο του παρουσιαζόμενου. Εμείς παρουσιαζόμαστε με μεγάλη στολή. Ο βασιλιάς με άκουσε χωρίς να με διακόψει και έπειτα μου έδωσε το χέρι του, σημείο ότι η ακρόαση τελείωσε. Πάντως επειδή η παραμονή των άλλων γιατρών στην Γερμανία είχε επιμηκυνθεί κατά έξη μήνες κάθε σχετική κίνηση έπαυσε στο Υπουργείο και ο στόλος μας έκλεισε στη Κέρκυρα όπου θα ερχόταν και ο Αγγλικός στόλος με την βασιλική θαλαμηγό *Victoria and Albert* όπου επέβαινε η βασίλισσα της Αγγλίας[243] αδελφή του δικού μας βασιλιά Γεωργίου του Α!

Μέγας αυλάρχης

Η παραμονή μας στην Κέρκυρα υπήρξε πολύ ευχάριστη διότι είχε έλθει να υποδεχθεί την αδελφή του και ο δικός μας βασιλιάς με τους υπασπιστές του μεταξύ των οποίων και ο Μέγας αυλάρχης Παπαρρηγόπουλος[244] (γιατί άραγε Μέγας ο εκάστοτε αυλάρχης; Μέγας Αλέξανδρος.. Μέγας Ναπολέων.. Μέγας Φρειδερίκος.. Απορία άλυτη) ένας ηλικιωμένος ασπρομάλλης φορτωμένος μεγαλόσταυρους, για τον οποίο ανέκαθεν διαδίδονταν περίεργες φήμες πολύ λίγο εποικοδομητικές και για το αξίωμα και για την ηλικία του.

Το σκάνδαλο όμως ξέσπασε στην Κέρκυρα όταν ο υποπλοίαρχος, κατόπιν βουλευτής Αθηνών, Λυκούργος Τσουκαλάς[245] κυβερνήτης ενός αντιτορπιλικού, ανήσυχος χαρακτήρας, έκανε έγγραφο προς τον αρχηγό του στόλου να του επιτραπεί να μην δίνει άδειες εξόδου

στους άνδρες του πληρώματος του εφόσον έμενε στην Κέρκυρα ο Αυλάρχης Παπαρρηγόπουλος.

Αλεξάνδρα βασίλισσα της Αγγλίας-Το γαλάζιο πουλί του Μαίτερλινκ

Εγώ υπηρετούσα τότε στη βασιλική θαλαμηγό Σφακτηρία η οποία αντικατέστησε την διαλυθείσα Αμφιτρίτη και είχαμε την ευκαιρία ένα μεσημέρι που επιστρέφαμε στο πλοίο μας να συναντηθούμε με τον βασιλέα ο οποίος συνόδευε την βασίλισσα αδελφή του η οποία επέστρεφε και εκείνη στο *Victoria and Albert.*

Βασίλισσα Αλεξάνδρα

Ο βασιλεύς Γεώργιος μας είπε να σταθούμε γραμμή και μας σύστησε έναν προς έναν στην πράγματι ωραιότατη βασίλισσα η οποία μας έδινε το χέρι της να το φιλήσουμε. Γελάσαμε μάλιστα με το επεισόδιο όπου ένας υποπλοίαρχος πρώτος στη γραμμή ο οποίος φαίνεται τα έχασε και αντί να φιλήσει το απλωμένο χέρι απλά το έσφιξε πράγμα που έκανε το βασιλιά να του πει:

— *Φίλα χέρι...*

Εν τω μεταξύ η βασίλισσα για να ευχαριστήσει τον αδελφό της κάλεσε τους αξιωματικούς της Σφακτηρία σε τσάι στο πολυτελέστατο Βικτόρια εντ Αλμπερτ και επειδή ήμουν γλωσσομαθέστερος με τοποθέτησαν κοντά στη βασίλισσα πράγματι πολύ απλή και φυσικότατη στην συμπεριφορά της. Το ζήτημα ήταν τώρα τί είχα να πω με τη βασίλισσα. Ευτυχώς το θέμα έδωσε η λέξη *Bonheur* = ευτυχία διότι η συνέντευξη γινόταν στα Γαλλικά.

—*Α! η ευτυχία το άπιαστο πουλί*.. είπε η βασίλισσα.

—*Μα, Μεγαλειότατη*! είπα, *να μιλάμε έτσι για την ευτυχία εμείς, που είμαστε γεννημένοι να γεμίζουμε τον κόσμο. Αλλά να μιλάει έτσι η βασίλισσα της Αγγλίας και αυτοκράτειρα των Ινδιών (ακόμα τότε η Ινδία δεν είχε αποσείσει την Βρετανική κυριαρχία) που έχει το τριπλό στέμμα της βασιλείας, της αυτοκρατορίας και της ομορφιάς*..

—*Αχ! κύριε, διαβάσατε το «Γαλάζιο πουλί» του Μαίτερλινκ*[246] *όπου κάποιος κυνηγά όλη του τη ζωή να πιάσει ένα γαλάζιο πουλί και στο τέλος βλέπει ότι το γαλάζιο πουλί αυτό δεν υπάρχει. Όλοι μας κυνηγούμε το ίδιο πουλί που πράγματι ούτε το έπιασε κανείς ούτε θα το πιάσει. Αυτά για τους φιλόδοξους και ονειροπόλους της ζωής αυτής*.

Κάιζερ Wilhelm II

Ένα άλλο επεισόδιο που μου έμεινε από την Κέρκυρα ήταν όταν είχε πιάσει τον τελευταίο Κάιζερ της Γερμανίας[247] η λόξα να κάνει ανασκαφές στη νήσο των Φαιάκων και είχε πάει πάλι εκεί ο στόλος

με τον τότε πρωθυπουργό Γεώργιο Θεοτόκη[248] τον οποίον θα δεχόταν σε ακρόαση ο τότε παντοδύναμος Αυτοκράτωρ της Γερμανίας.

Ο Κάιζερ είχε τέτοια έντονη λόξα για τις ανασκαφές ώστε πρωί-πρωί με την ανατολή του ηλίου ήταν στον τόπο τους καθοδηγώντας μάλιστα τους εργάτες στα μέρη που ήθελε να σκάψουν.

Και τότε θαύμασα αληθινά τον τότε έφορο αρχαιοτήτων Μαρινάτο[249] ένα καθαρόαιμο Κεφαλλονήταρο ο οποίος κατά τις ανασκαφές ασφαλώς μόνος μεταξύ όλου του τότε κόσμου φαινόταν να μη δίνει πεντάρα για την παρουσία του.

Τον είδα με τα μάτια μου επειδή πολλές φορές πηγαίναμε να παρακολουθήσουμε από περιέργεια τον Κάιζερ και τις ανασκαφές, την στιγμή που ο Κάιζερ έδειχνε με το μπαστουνάκι του στον εργάτη το μέρος που ήθελε να σκάψει λέγοντας Γερμανικά hier = *εδώ*, ο Μαρινάτος να λέει στον εργάτη

— Όχι! στο μέρος που σου είπα..

Το συμπέρασμα υπήρξε ότι όταν ο Κάιζερ αναχώρησε μοίρασε μερικά δώρα στους εργάτες και παράσημα στις αρχές. Άμα έφθασε στον Μαρινάτο πήρε το κουτί με το παράσημο και το άπλωσε σ’ αυτόν γυρίζοντας συγχρόνως την πλάτη του.. Ζήτω η Κεφαλληνία.

Ο Κάιζερ στο χώρο των εκσκαφών με τον βασιλέα και τον διάδοχο.

Σχετικά εντύπωση είχε προξενήσει η αξιοπρεπής στάση του πρωθυπουργού Θεοτόκη κατά τις συνομιλίες με τον Κάιζερ, όσες τουλάχιστον έγιναν στον τόπο των ανασκαφών και από τις οποίες λήφθηκαν πολλές φωτογραφίες.

Λοιπόν ο Θεοτόκης ήταν αληθινός αριστοκράτης και με επιβλητικό εξωτερικό τόνο στην εξωτερική εμφάνιση, όπως και στην ομιλία και τις χειρονομίες του, ώστε ξένοι ανταποκριτές, κάτω από την φωτογραφία που ανέφερα, να σχολιάσουν ότι κατά τις συνομιλίες αυτές μάλλον ο Θεοτόκης φαινόταν Κάιζερ και όχι ο συνομιλητής του.

Όταν επιστρέψαμε όμως στην Αθήνα οι συνάδελφοι μου είχαν επιστρέψει από την Γερμανία και τίθετο θέμα με πρωθυπουργό τον θείο του αντιπάλου μου ποιος θα τους διαδεχθεί.

Εγώ ήμουν τελείως απελπισμένος. Είχε περάσει ένας χρόνος σχεδόν από τότε που είχα παρακαλέσει τον βασιλέα[250] και δεν είχα την παραμικρή ελπίδα ότι μπορούσε να θυμάται την παράκλησή μου. Αφ' ετέρου απέρριπτα απόλυτα την ιδέα να ξαναπαρουσιασθώ για το ίδιο ζήτημα.

Εν τω μεταξύ ρίχτηκα με τα μούτρα να τελειώσω τον «Πέπλον της Ίσιδος», μια αληθινή ιστορία της κοσμικής ζωής μου, τον οποίο εξέδωσε ο Σιδέρης και στον οποίο μπορούν να ανατρέξουν όσοι ενδιαφέρονται για την κοσμική ζωή της εποχής αυτής[251]. Τα μυστικά και ανομολόγητα δράματα της ζωής είναι πολλές φορές σπαρακτικώτερα από εκείνα που έρχονται στη δημοσιότητα. Η Αθηναΐς τώρα κοιμάται εν ειρήνη στο Α' νεκροταφείο κοντά στον οικογενειακό μας τάφο δεξιά της εκκλησίας και η Φυλλίς (όλα ψευδώνυμα) πέθανε προ τριών μηνών στην Ελβετία.

Ο πέπλος της Ίσιδος

Τελείωνα τις διορθώσεις του τελευταίου τυπογραφικού φύλλου του «Πέπλου της Ίσιδος» όταν ο φίλος μου του Υπουργείου των Ναυτικών μας έδωσε το συντριπτικό μήνυμα ότι καταρτίστηκε και εστάλη για υπογραφή στα Ανάκτορα το διάταγμα όπου επρόκειτο να σταλεί στην Γερμανία ο ανιψιός του πρωθυπουργού αντί για εμένα.

Η είδηση φυσικά με κατέθλιψε. Αλλά απελπισμένος όπως ήμουνα για την έκβαση της υπόθεσης σήκωσα τους ώμους αποφασισμένος να μη ξανασκεφθώ το ζήτημα αυτό. Όταν.. όταν έλαβα ένα τηλεφώνημα την νύκτα από τον φίλο μου ότι το διάταγμα επεστράφη ανυπόγραφο από το παλάτι με την υποσημείωση «να δηλωθεί διατί δεν ετηρήθη η αρχαιότης». Και επειδή δεν μπορούσαν να πουν ότι δεν ήμουν καλός στην υπηρεσία μου, έγινε δεύτερο διάταγμα με το δικό μου όνομα, το οποίο και υπεγράφη αυθημερόν. Αυτό θα πει βασιλιάς!

Κατασυγκινημένος ότι ο βασιλιάς δεν ξέχασε την παράκληση μου έπειτα από ένα ολόκληρο χρόνο, έτρεξα στο ανάκτορο και παρακάλεσα τον υπασπιστή του βασιλιά συνταγματάρχη Ευλαμπάκη Μεσσαλά να παρακαλέσει να γίνω δεκτός σε ακρόαση για να υποβάλλω τις ευχαριστίες μου. Ο Μεσσαλάς ο οποίος γνώριζε τα διατρέξαντα όταν με είδε γέλασε και μου είπε να περιμένω. Μπήκε λοιπόν στα βασιλικά διαμερίσματα και ανακοίνωσε την παράκληση μου όταν τον βλέπω να έρχεται και να με αρπάζει από το χέρι.

—*Έλα μαζί μου*, είπε, *ο Μεγαλειότατος θα σε δεχθεί αμέσως*..

—*Μα έτσι.. με πολιτικά ρούχα να παρουσιαστώ στον βασιλιά*.. δυσανασχέτησα.

—*Μωρέ έλα που σου λέω*!.. με τράβηξε ο Μεσσαλάς.

Ο κόμης Τσέρνοβιτς της Βουκοβίνα, αρχι-ιπποκόμος του βασιλέως ***Γεωργίου*** *Α΄.*

Και έτσι όπως ήμουνα βρέθηκα πάλι στο μεσημβρινό δωμάτιο που βλέπει προς το κήπο των παλαιών ανακτόρων, της σημερινής Βουλής, όπου με την πλάτη προς το φωτεινό παράθυρο και με μικρή στολή ναυάρχου στεκόταν γελαστός ο βασιλεύς. Με φωνή κομμένη από συγκίνηση του εξέφρασα την ευγνωμοσύνη μου ενώ με ρωτούσε αν μιλάω Γερμανικά. Του απάντησα αμέσως στα Γερμανικά:

— *Ja wohl, Majesträt, Μάλιστα Μεγαλειότατε.*

Φάνηκε ικανοποιημένος και μου έδωσε το χέρι.

— *Να φύγεις το ταχύτερο*, μου είπε.

Την στιγμή εκείνη δεν έδωσα ιδιαίτερη σημασία στα λόγια αυτά. Άλλως τε έπρεπε πριν να κανονισθεί το ζήτημα των χρημάτων του ταξιδιού το οποίο δεν λυνόταν αμέσως. Έπειτα ήταν Πέμπτη και το Σάββατο ήταν μεγάλος χορός στου σταύλαρχου των ανακτόρων Τσέρνοβιτς[252], ιδιαίτερα ευνοούμενο του βασιλιά, όπου θα παρευρισκόταν και η Αθηναΐς του «Πέπλου της Ίσιδος». Και εννοούσα απόλυτα να την ξαναδώ πριν να φύγω. Εν τω μεταξύ κανόνισα και το χρηματικό ζήτημα, χάρις στη βοήθεια του φίλου μου οικονομικού αξιωματικού Παγκάρα πατέρα του σύγχρονου ναυάρχου Παγκάρα[253] και το Σάββατο στις 10 ήμουν πρώτος και καλύτερος στο χορό του Τσέρνοβιτς, τον μόνο ιδιωτικό χορό στον οποίο παρευρισκόταν και ο βασιλεύς Γεώργιος.

Ήδη λοιπόν χόρευα μπόστον με την Αθηναΐδα όταν ανήγγειλαν ότι έρχεται ο βασιλεύς. Φαίνεται λοιπόν ότι με πήρε αμέσως το μάτι του διότι βλέπω σε λίγο να με πλησιάζει ο υπασπιστής του Μεσσαλάς.

— *Ο βασιλεύς σε θέλει*, μου ανακοίνωσε, *Και πρόσεχε! Φαίνεται δυσαρεστημένος*.

Πλησίασα σα βρεγμένη γάτα τον βασιλέα.

—*Δεν σου είπα να φύγεις το γρηγορότερο*.. με επέπληξε. *Θα στο πάρουν πίσω το διάταγμα*..

Τότε κατάλαβα ότι το ζήτημα της προτίμησης μου δεν υπήρξε τόσο απλό και εννόησα τη σημασία των λόγων του να φύγω αμέσως. Εννοείται ότι έγινα αμέσως καπνός και το πρωί-πρωί εγκατέλειπα την Αθήνα[254].

Γερμανία. Κονφορματσιόν

Μπρίντιζι – Φλωρεντία με το θαυμαστό μουσειακό συγκρότημα του Palazzo dei Uficci – Βενετία με τις γόνδολες και τα ιστορικά μουσεία της – Τεργέστη – Βιέννη και τέλος Βερολίνο. Προτίμησα τη Γερμανία μολονότι αγαπώ ιδιαίτερα το Γαλλικό πνεύμα και την χαριτωμένη ζωή του Παρισιού για να είμαι στο πνεύμα του μεγάλου αυτού λαού και να συντονισθώ με τον τρόπο της εργασίας του. Και δεν μετανόησα. Ο Γερμανός μπαίνει βαθιά στα πράγματα και δεν έχει τίποτε από την χαριτωμένη Γαλλική επιπολαιότητα. Όπου εργάσθηκα κατά τα δύο χρόνια που έζησα εκεί πραγματικά τους θαύμασα.

Εμείς οι μεσημβρινοί όταν έρχεται το μεσημέρι έπρεπε να φύγουμε για το φαγητό και να αναπαυθούμε λιγάκι και να ξαναγυρίσουμε. Κανείς όμως από τους Γερμανούς δεν έφευγε. Έβγαζαν από την τσέπη τους ένα *μπούτερμπροτ*[255] σάντουιτς και δούλευαν αδιάκοπα έως τις 4. Όταν λοιπόν ζεστάνεις το κάθισμα σου από τις 9 το πρωί έως τις 4, δηλαδή 7 ολόκληρες ώρες, ασφαλώς κάτι καλό θα βγει από την επιμονή αυτή.

Εγώ στην αρχή κατοίκησα στην Rankestrasse όπου ήταν τότε και η Ελληνική πρεσβεία με πρέσβη ένα ευγενικό και βαθύτατα καλλιτέχνη στην ψυχή ηλικιωμένο διπλωμάτη γιό του Αλέξανδρου Ραγκαβή.

Φρίντριχστράσε, Βερολίνο

Τον Κλέωνα Ραγκαβή[256], ο οποίος από τις πρώτες μέρες μου έδειξε ιδιαίτερη συμπάθεια. Έπειτα μετακόμισα εκεί κοντά στην πλατεία όπου η *Γκαιτέχνις Κίρχε*[257], ο ναός της αναμνήσεως, κτισμένος από τα λάφυρα του νικηφόρου πολέμου του 1870 εναντίον των Γάλλων. Από εκεί έβλεπα κάθε Τετάρτη την τελετή κονφιρματσιόν, διαβεβαίωσης όπως την λέγουν οι Γερμανοί, των νέων κοριτσιών που συμπληρώνουν το 14° έτος οπότε θεωρούνται πλέον ως ενήλικοι. Από τότε κάθε κορίτσι θα βρει εργασία και θα συνεισφέρει στα οικογενειακά έξοδα. Διότι στη βόρεια Ευρώπη είναι άγνωστο το δικό μας κακό, όπου ο αδελφός θεωρείται υποχρεωμένος να παντρέψει όσες αδελφές του φόρτωσαν στη ράχη οι γονείς του.

Κλέων Ραγκαβής

Τις έβλεπα λοιπόν όταν ερχόντουσαν και όταν έβγαιναν από την εκκλησία κατάλευκα ντυμένες και με λευκή λαμπάδα στο χέρι, να περνούν καμαρωτές μέσα σε διπλούς στοίχους περιέργων όπου πλειοψηφούσαν κατά 90% οι νεαροί.

Η σπιτονοικοκυρά μου από την οποία ζήτησα πληροφορίες για το ποσοστό αυτό γέλασε αλλά απέφυγε ν' απαντήσει. Έμαθα όμως κατόπιν ότι οι νεαροί αυτοί είχαν προεγγράψει υποθήκη αρχίζοντας από την ψυχή και

περιμένοντας την κονφιρματσιόν την ενηλικίωση σαν να πούμε για τα υπόλοιπα. Διότι από την ηλικία αυτή η κάθε Γερμανιδούλα θεωρεί αίσχος να μην έχει φίλο. Θεωρείται περιφρονημένη ότι δεν γυρίζει κανείς να την κοιτάξει. Βέβαια δεν ήξερα τι γίνεται τώρα στα 1958[258] στη Γερμανία έπειτα από τον Χίτλερ και τους μπολσεβίκους. Εγώ μιλάω για την Γερμανία του 1908 όταν πρωτοπήγα εκεί. Υποθέτω όμως ότι τα πράγματα δεν άλλαξαν.

Μια δοκιμή με τον ύπνο-θάνατο

Στην πανσιόν της Γκαιτέχνις Κίρχε παρ’ ολίγο για μια στιγμή τεμπελιάς να αφήσω τα κοκαλάκια μου στο παγερό χώμα της Γερμανίας. Οι οικοδέσποινες των πανσιόν συνηθίζουν στις 11 το βράδυ να σβύνουν με το διακόπτη το γκάζι με το οποίο φωτιζόταν τουλάχιστον το δικό μας οίκημα για να μην γίνεται υπερβολική κατανάλωση από τους τροφίμους. Ένα βράδυ λοιπόν ενώ διάβαζα με δριμύ ψύχος στο κρεβάτι το φως ξαφνικά έσβυσε. Είχε περάσει η 11η.

Ο ποταμός Σπρε στο Βερολίνο

Το κρύο και η τεμπελιά με εμπόδισε να σηκωθώ να κλείσω τη στρόφιγγα και με πήρε ο ύπνος στη ζέστη του κρεβατιού. Το πρωί όμως ενώ εγώ κοιμόμουνα βαθιά η οικοδέσποινα άνοιξε νωρίς τον διακόπτη για να ετοιμάσει το frühstück, το πρόγευμα των τροφίμων, γάλα μπρέτχεν[259] ψωμάκια και βούτυρο για τον καθένα. Μέσα στον ύπνο μου λοιπόν εννόησα τη μυρωδιά του γκαζιού, θυμήθηκα το αμέλημα μου να κλείσω τη στρόφιγγα και είδα καθαρά τον κίνδυνο. Προσπάθησα λοιπόν να μετακινηθώ αλλά φαίνεται ότι είχα εισπνεύσει πολύ από το αέριο και ότι είχα παραλύσει. Ένοιωσα λοιπόν ότι αν δεν αντιδρούσα αποφασιστικά ήμουν χαμένος.

Επειδή συνηθίζω να κοιμάμαι πάντα στην άκρη του κρεβατιού κατέβαλα όλες τις δυνάμεις μου και έπεσα στο πάτωμα. Ο κλονισμός αυτός με ζωογόνησε λιγάκι και σύρθηκα στο παράθυρο του οποίου έσπασα με αγώνα τα τζάμια Ο Σούτσμαν[260] - αστυφύλακας του δρόμου τότε βλέποντας να πέφτουν τα γυαλιά ανέβηκε αμέσως να ζητήσει το λόγο και βρήκαν την αφεντιά μου ξαπλωμένη εμπρός στο παράθυρο. Έτσι φτηνά την γλύτωσα.

Η ζωή μου στο Βερολίνο ήταν κανονισμένη με το μέτρο. Το πρωί έως το μεσημέρι εργασία. Έπειτα έτρωγα το μεσημέρι σε ένα από τα μεγάλα εστιατόρια της Φρίδριχστρασσε[261] όπου έφτιαχναν πολύ νόστιμη χελωνόσουπα. Ένα μπιφτέκι και μια κομπόστα μήλου Άπφελμους[262] συμπλήρωνε την πανδαισία. Μπύρα δεν έπινα ποτέ ούτε κρασί. Το φημισμένο Μόζελβάϊν[263] εξ αιτίας του έλκους του στομάχου από το οποίο υπέφερα από 17 ετών παιδί και το οποίο με βασανίζει ακόμα. Γι’ αυτό και ούτε βαριά φαγητά δοκίμασα ποτέ

στη ζωή μου ούτε κάπνισα ποτέ. Άλλως τε η γεύση του τσιγάρου δεν με τράβηξε ποτέ όταν το δοκίμασα.

Μια ωραία Γερμανική ψυχούλα

Μετά το φαγητό πήγαινα συνήθως στα μεγάλα καταστήματα Βερτχάϊμ[264] (6000 υπάλληλοι, 40 ανελκυστήρες) όπου είχε κανείς ότι ήθελε. Και φθηνό όρθιο εστιατόριο και μπαρ και κήπο τζαμοσκέπαστο με φοίνικες και εξωτικά φυτά παγκάκια και διαδρόμους στρωμένους με άμμο όπου μπορούσε να διαβάζει κανείς με όλη την ησυχία του. Εκεί καθόμουν να διαβάσω κάθε μέρα το Λοκάλ Αντσάϊγκερ[265] εγχώριο πληροφορητή, για να μην τρέχω στην Σαρλόττενμπουργκ[266] που ήταν η Γκεταίχνις Κίρχε. Κρατώ ακόμη από το μπαρ του Βέρτχάϊμ στην εποχή της τη γεύση των Erdbeeren mit Sahne φράουλες με ανθόγαλα που απολάμβανα κάθε φορά. Μετά το τέλος της εργασίας συνήθως πήγαινα στη φιλεναδίτσα. Μια Γερμανίδα κουκλίτσα με ξανθά μαλλιά και αθώα γαλανά μάτια, ζωγράφο το επάγγελμα και καλλιτεχνική ψυχή. Την Εμχεν Γκρόπενγκίσσερ[267], την Γκρόπχεν όπως την έλεγε ο καθηγητής της.

Την είχα γνωρίσει στην έκθεση της όπου με οδήγησε η ίδια. Και είχε μερικά πολύ ωραία πράγματα. Από την πρώτη μέρα ανακαλύψαμε ότι είχαμε πολλά κοινά από αντίληψη της τέχνης και της ζωής και η γνωριμία μας διήρκησε και τα δύο χρόνια της παραμονής μου στη Γερμανία. Αυτή τη στιγμή που γράφω κοιτάζω απέναντι μου την έγχρωμη με παστέλ φυσικού μεγέθους φωτογραφία της και θυμάμαι με μισόκλειστα μάτια τις καλές ώρες που μου χάρισε δύο χρόνια στη ζωή μου.

Παλαιός τύπος Γερμανικής θερμάστρας που την συναντά ακόμα κανείς στην ύπαιθρο.

Τί να γίνεσαι άραγε καλό μου ξανθό κοριτσάκι με τα αθώα μάτια. Βέβαια τα χρόνια πέρασαν και από σένα. Άσπρισαν τα ξανθιά μαλλάκια, ρυτίδωσαν το διάφανο ατλάζι του προσώπου, καμπούριασαν το λεπτό σου κορμάκι. Έπειτα όλες οι μπόρες που πέρασαν από την πατρίδα σου. Χίτλερ, μπολσεβίκοι[268], διεθνής κατοχή διχοτόμησης της Γερμανίας.. Να επέζησες άραγε;

Αλλά έτσι είναι. Οι ξένοι που πηγαίνουν να μείνουν κάμποσο καιρό σε μια ξένη μεγαλόπολη μοιραία θα συνδέσουν γνωριμία με νεαρά πλάσματα των οποίων θα απολαύσουν και θα εκμεταλλευθούν όσον καιρό μείνουν τη δροσιά, την ομορφιά, τα νιάτα καμμιά φορά και την αθωότητα χωρίς να τα ξανασκεφθούν έπειτα όταν σημάνει η μοιραία στιγμή του χωρισμού.

Και τώρα σκέφτομαι όταν και εγώ σε λίγο καιρό θα είμαι μια ανάμνηση σε ποια παλιά αποθήκη ή σε ποιο κάρο σκουπιδιών θα πεταχτεί η δροσερή αυτή νεανική μορφή που εξακολουθεί να με κοιτάζει πενήντα χρόνια με τα ίδια αθώα μάτια της όπου δεν περνάει η σκληρότητα της ζωής.

Κάθε βράδυ λοιπόν πήγαινα στο σπίτι της Έμχεν ένα δωμάτιο και κουζινάκι Gartenhaus = κηπόσπιτο όπως τα ονομάζουν στη Γερμανία. Διότι εκεί πλούσιοι και φτωχοί κάθονται στο σπίτι.

Οι πλούσιοι στη πρόσοψη. Πίσω όμως από τη πρόσοψη ανοίγεται μικρή αυλή – δήθεν κήπος για να δικαιολογεί το όνομα του – και εκεί ορθώνεται άλλη κατοικία εξυπηρετούμενη από στενή ελικοειδή σκαλίτσα, ένα δωμάτιο και κουζίνα για τους φτωχούς.

Διαφήμιση για το Μόσελβάϊν

Στη Γερμανία δεν επιτρέπεται να χτίζει κανείς όπου θέλει όπως στον καλό τόπο μας. Εκεί η πόλη κόβεται απότομα με μια πολυκατοικία. Η δημοτική αρχή ανοίγει υπονόμους, ασφαλτοστρώνει το δρόμο και ο κάθε ένας είναι ελεύθερος να οικοδομήσει. Στο Γκάρντενχάους της Έμχεν λοιπόν περνούσαμε τα βράδια μας με τη ράχη στη μεγάλη δύο μέτρα θερμάστρα πορσελάνης που έχουν όλα τα γερμανικά σπίτια και συζητούσαμε τα ζητήματα της ημέρας καθενός, εφόσον κινηματογράφοι δεν υπήρχαν πουθενά ακόμη στα 1908 τα δε θέατρα ήταν πολύ μακριά και κρύο τρυπούσε κόκκαλα.

Τραγικές κληρονομικότητες

Από τη διαμονή μου στη Γερμανία μου έμεινε και μια θλιμμένη ανάμνηση ενός χαριτωμένου νέου Βραζιλιάνου αξιωματικού που χαιρόταν κανείς να μιλάει μαζί του. Πάντοτε κεφάτος, χιουμοριστής, εξυπηρετικότατος με την καρδιά στο χέρι, έμενε στο διπλανό δωμάτιο της ίδιας πανσιόν και τον είχα σε ιδιαίτερη συμπάθεια. Αλλά ο χαριτωμένος είχε ένα ασυγκράτητο ελάττωμα. Ποιος ξέρει ποια κληρονομικότητα ξυπνάει μέσα του από τους ιθαγενείς από τους οποίους θα είχε δίχως άλλο και λίγο αίμα μολονότι Ισπανικής καταγωγής. Ήταν κλεπτομανής.

Λοιπόν μια μέρα στα μεγάλα καταστήματα Βέρτχάϊμ αφού αγόρασε ένα χρυσό βραχιόλι αξίας 20 Μάρκων για την φιλενάδα του, πού του έσπρωξε η μοίρα του να κλέψει και ένα χαρτοφύλακα λίγων μάρκων. Στα όμοια καταστήματα όμως υπάρχει ειδική αστυνομική υπηρεσία και ο νέος παρακλήθηκε ευγενικά να έλθει σε ορισμένο δωμάτιο, ερευνήθηκε, διαπιστώθηκε η κλοπή και παραδόθηκε στην αστυνομία.

Πηγαίνετε τώρα να εξηγήσετε τί θα πει κλεπτομανία. Το μέλλον του είχε καταστραφεί. Και καθώς περνούσε με συνοδεία του Σούτσμαν, αστυφύλακα από το ποτάμι του Σπρέα[269] που διασχίζει το Βερολίνο, πήδησε μέσα και μ' όλες τις προσπάθειες να τον σώσουν, πνίγηκε.

Ανέφερα προηγουμένως το παρόμοιο περιστατικό του αξιωματικού του Ναυτικού Σέκερη της ιστορικής οικογένειας ο οποίος επίσης κλεπτομανής αφού έκλεψε χρυσή σιγαροθήκη από την Αγγλική πρεσβεία την άλλη μέρα πρόσφερε τσιγάρα στην Αθηναϊκή λέσχη με την ίδια σιγαροθήκη.

Άποψη από εστιατόριο στο Βερδέρ κατά το φεστιβάλ του 1910.

Λοιπόν όταν η «Ύδρα» μας ναυλοχούσε στον Πειραιά μετά την Μάλτα είχαμε στο επιτελείο έναν ωραίο νέο υποπλοίαρχο Σακορράφο ονόματι τον οποίο κανείς δεν μπορούσε να υποπτευθεί ως κλεπτομανή. Και ήταν την εποχή εκείνη ένα επιτελείο αληθινά σπάνιο που έκανε εντύπωση όπου πηγαίναμε. Ήταν ο Δόσιος γιός εκείνου που είχε πυροβολήσει την βασίλισσα Αμαλία[270], ο οποίος εκτός των άλλων προσόντων του και της βαθιάς εγκυκλοπαιδικότητάς του, έπαιζε και θαυμάσιο βιολοντσέλο. Ο Θεοφανίδης – να είναι άραγε πατέρας του σημερινού εκλεκτού μουσικοσυνθέτη, του οποίου η επίδοση στο πιάνο ήταν πράγματι εξαιρετική; Έτρεχαν τα δάχτυλα του στα πλήκτρα σαν να ήταν ελατήρια μηχανής. Τέλος ο υποπλοίαρχος Μπαλαμπάνος που έπαιζε ωραιότατα φλάουτο. Δεν θα ξεχάσω ποτέ τις συμφωνίες του Μπαχ και του Μπετόβεν που απολαύσαμε στο καρέ αυτό.

Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον ο Σακορράφος ουδέποτε έδωσε αφορμή για παρόμοια ανωμαλία. Εξ αιτίας του παροπλισμού[271] της «Ύδρας» όλοι οι αξιωματικοί κατεβαίναμε το πρωί μόνο αφού είχε διαλυθεί και το συσσίτιο ακόμη. Λοιπόν ένα απόγευμα κατέβαινε απρόοπτα ο Σακορράφος και διατάσσει τον σκοπό-ναύτη του αβάν-καρέ να φωνάξει τον οπλονόμο. Ο ναύτης του θύμισε τότε ότι είναι σκοπός και δεν του επιτρέπεται να φύγει από την θέση του. Σε διατάσσω.. επέμεινε ο Σακορράφος. Ο ναύτης τότε υπάκουσε και αυτός μόλις τον είδε να έχει απομακρυνθεί τρύπωσε στην καμπίνα του οικονομικού αξιωματικού Πρίφτη όπου διέρρηξε τα συρτάρια και πήρε 300 δραχμές που βρήκε εκεί. Μετά από αυτό για να μην τον δει ο σκοπός που είχε επιστρέψει βγήκε από το μεγάλο τετράγωνο φινιστρίνι της καμπίνας και πατώντας στον θώρακα πήρε ένα εμπορικό βαρκάκι και αποβιβάστηκε. Ούτε γάτα ούτε ζημιά.

Την ίδια βραδιά λοιπόν ο Σακορράφος εθεάθη στο χαρτοπαίγνιο Ασλάνη απέναντι από το σημερινό Πάνθεον[272] της λεωφόρου Πανεπιστημίου ποντάροντας πενηντάρικα και

κατοστάρικα. Το πρωί που κατεβήκαμε στο πλοίο βρήκαμε τον Πρίφτη καταταραγμένο να μας αναγγέλλει την διάρρηξη του ταμείου.

—*Μα ποιος μπόρεσε να το κάνει αυτό*; ρωτούσαν όλοι.

Ο μόνος που ήλθε κατά την μαρτυρία του σκοπού ήταν ο Σακορράφος. Σε λίγο ν' άσου και ο Σακορράφος σαν να μην έγινε τίποτα. Εννοείται όμως όλοι του μιλούσαμε με μισό στόμα. Αλλά φυσικά το πράγμα δεν μπορούσε να μείνει χωρίς συνέπειες. Για να μην γίνει σκάνδαλο λοιπόν και δυσφημιστεί το Ναυτικό έγινε επιτροπή όπως με τον Σέκερη και του ζήτησα να υποβάλλει την παραίτηση του. Μετά από πολλές αρνήσεις η παραίτηση τέλος υποβλήθηκε και όπως μάθαμε ο πταίστης ξενιτεύτηκε στην Αργεντινή όπου χάθηκαν τα ίχνη του. Κρίμα στο παιδί!

Α. Τανάγρας. Βερολίνο, 1908-1910.

Μια από τις όμορφες αναμνήσεις μου από την Γερμανία είναι και οι δύο εκδρομές που κάναμε την άνοιξη στο Βερδέρ[273] μαζί με την Έμχεν. Κάθε άνοιξη όταν ανθίζουν δεν ξέρω τίνος είδους δένδρα, που είναι κατάφυτο το Βερδέρ λίγες ώρες σιδηροδρομικώς από το Βερολίνο, συρρέει όλος ο κόσμος να απολαύσει το θέαμα. Να χορέψει να μεθύσει με το κρασί Μόζελβάϊν και να γλεντήσει με την καρδιά του. Όλοι λοιπόν με το φαγάκι τους με τη μπουκάλα το κρασί κρεμασμένη με λουρί λοξά από τον ώμο τρώγουν, πίνουν, χορεύουν μάγουλο με μάγουλο στους ανθισμένους λόφους, όπου οι κατά τόπους αρχές είχαν φροντίσει να κατασκευάσουν κατηφορικούς διαδρόμους με μαλακό χώμα ώστε όσοι δεν μπορούσαν το απόγευμα να σταθούν στα πόδια τους να κατρακυλήσουν σαν βαρελάκια στα μαλακά έως τους πρόποδες των λόφων. Αυτή είναι η ετήσια εκδρομή του Βερδέρ που την χάρηκα δύο φορές μαζί με την Έμχεν.

Λοιπόν ο Γερμανικός λαϊκός τύπος έχει εντελώς διαφορετική αντίληψη του γλεντιού όπως το αντιλαμβάνονται οι μεσημβρινοί λαοί Έλληνες, Ιταλοί, Ισπανοί. Ο μεσημβρινός όταν μεθύσει αρχίζει τον καυγά. Γίνεται υπερ-εύθικτος και μη του θίξεις το φιλότιμο. Ο Γερμανός σε όμοιες περιπτώσεις σπάνιο είναι να ξεσπάσει σε καυγά. Το ρίχνει στα αστεία. Αλλά

αστεία πολύ χοντροκομμένα που σπάνια θα τα έλεγε ένας μεσημβρινός και που στενοχωρούν πολύ τις μορφωμένες τάξεις, όπως πολλές φορές αντιλήφθηκα.

Παράδειγμα όμοιων επιδείξεων πνεύματος που αντιλήφθηκα μερικές φορές σε λαϊκές συγκεντρώσεις είναι μερικοί που επιθυμώντας να κάνουν τον αστείο να φωνάζουν

—*Κίντερ! Ντρύκεν ζι μιχ νιχτ. Ιχ χάμπε ναίμλιχ μπόνεν γκεγκέσσεν*[274]..

Παιδιά μη με στριμώχνετε.. γιατί έφαγα φασόλια.

Γερμανοί φον και η Ελληνική καταγωγή

Στα νοσοκομεία που παρακολουθούσα έτυχε να γνωρίσω μερικούς Γερμανούς από τους οποίους οι περισσότεροι τότε –δεν ξέρω τώρα- ανήκαν στην ανώτερη αριστοκρατία για την οποία ήταν οφθαλμοφανώς εξαιρετικά υπερήφανοι. Όχι μόνο «φον» που αντιστοιχεί στο Γαλλικό «de» αλλά και «τσου». Όχι μόνο δηλαδή από προγόνους φεουδάρχες ενός μέρους αλλά και περισσότερα. Er ist ja “von” und “zu” . Είναι «φον» και «τσου»[275].

Δεν ξέρω ούτε μπόρεσα να σαφηνίσω ποια εντύπωση κάνουν αυτοί οι τίτλοι με τις κληρονομικότητες αιώνων κυριολεκτικώς δουλείας στους φεουδάρχες των διαφόρων γερμανικών τιμαρίων[276]. Εφόσον μάλιστα οι περισσότεροι από αυτούς καυχώνται ότι είναι απόγονοι των Raubritter, των ληστοϊποττών, των οποίων τα φρούρια σώζονται κατά μήκος του Ρήνου και οι οποίοι για αιώνες ζούσαν και πλούτιζαν εις βάρος των διαβατών και των διερχομένων εμπόρων.

Λοιπόν οι αξιωματικοί αυτοί πολλές φορές με καλούσαν στη στρατιωτική λέσχη όπου σχεδόν πάντοτε, όταν μάθαιναν ότι είμαι Έλληνας, άκουγα μεγάλους επαίνους για τον στρατηγό και αποθανόντα πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά. Μεταξύ όμως αυτών ήταν και μερικοί οι οποίοι σαν αξιωματικοί της πανίσχυρης Γερμανικής αυτοκρατορίας θεωρούσαν τα μικρότερα έθνη σαν δείγματα άνευ αξίας και επιζητούσαν σε κάθε περίσταση να δηλώσουν την ειρωνεία τους.

Πρόβλεψα λοιπόν ότι μοιραία θα έλθει κάποια στιγμή που θα έλθει η συζήτηση στο θέμα της καταγωγής των σύγχρονων Ελλήνων, προ πάντων δε από ένα εξαιρετικά στριφνό και κακότροπο τύπο τον βαρόνο φον Η, ο οποίος μάλιστα ανέμιζε κάθε φορά στη συζήτηση το όνομα του συμπατριώτη του μισέλληνα ιστορικού Φάλμεράϋερ[277].

Είχα λάβει λοιπόν επιμελώς τα μέτρα μου για μια τέτοια ενδεχόμενη συζήτηση κρατώντας σημειώσεις για τις πληροφορίες που ζητούσα. Και η αναμενόμενη στιγμή έφθασε ένα βράδυ σε συζήτηση για Εβραίους, οι οποίοι την εποχή εκείνη, πριν εμφανισθεί ο Εβραιοδιώκτης Χίτλερ ο οποίος κυριολεκτικά τους εξόντωσε όχι μόνο στη Γερμανία αλλά και παντού όπου οι λεγεώνες του τους συνάντησαν – παράδειγμα οι δικοί μας Θεσσαλονικείς Εβραίοι – ήταν ένα από τα κυριότερα εμπορικά, τραπεζικά και κοινωνικά

στοιχεία της Γερμανίας. Η επιρροή και η επίδραση τους ήταν πράγματι απεριόριστη, αν και ο λαός δεν τους χώνευε και συνεχώς μιμούνταν τον ιδιαίτερο τύπο που είχαν στην ομιλία τους και κάποια ιδιαίτερη μισογερμανική διάλεκτο τους. Όταν έβλεπαν κάποιον Εβραίο να ερωτοτροπεί.

Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράϋερ

—Άλτερ Γιούντε.. σμαύς νιχτ σο[278].. *Γερο-Εβραίε μη τα λες έτσι..*

Ή περίεργες και σχεδόν ανεξήγητες προσβλητικές φράσεις τους όπως *Πλεσσούγκενε φις*[279].

Λοιπόν ο βαρόνος φον Η. έχυνε τη χολή του εναντίον γενικά των Εβραίων τονίζοντας ότι ευτυχώς εξ αιτίας του φανατισμού τους με το να παντρεύονται μεταξύ τους δεν δηλητηριάζουν και τον άλλο κόσμο κρατώντας για τους εαυτούς τους και μόνο τα ελαττώματα της φυλής τους. Ενώ, εξακολούθησε, όλα τα άλλα έθνη ιδίως όσα υπέστησαν επιδρομές, κανένα δεν μπορεί να καυχηθεί ότι κράτησε καθαρό τον αρχικό τύπο. Και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποτελεί είδος απάτης η χρησιμοποίηση της εντελώς αλλοιωθείσας εθνικής επωνυμίας. Τα τελευταία αυτά μάλιστα είπε στρεφόμενος προς εμένα, πράγμα που αντιλήφθηκαν όλοι οι συνομιλητές μας. Το σύνθημα της μάχης είχε δοθεί και κράτησα την ψυχραιμία μου πάνοπλος για τον αγώνα.

—Βέβαια! είπα ήσυχα εγώ. *Ασφαλώς απολύτως καθαρού και άμικτου τύπου έθνη είναι αδύνατον να υπάρχουν, εκτός αν αναμιγνύεται ο φανατισμός. Και είναι μάλιστα λόγος και αν υπήρξαν ποτέ. Διότι αν πάρουμε τις δύο υποθέσεις της απ' ευθείας πλάσης των ανθρώπων από κάποιο δημιουργό και της επιστημονικής Δαρβίνειου εξέλιξης, ούτε ο δημιουργός θα έπλασε τα διάφορα έθνη από διαφορετικά υλικά ούτε η Δαρβίνειος εξέλιξη θα τα διάπλασε από διαφορετικού είδους ζώα. Η επίδραση του κλίματος και η διαρκής ενατένιση του ίδιου προσωπικού τύπου, σύμφωνα με τον μεγάλο φυσικό νόμο του Μιμητισμού, επίδραση της Ιδέας επί του τελικού οργανισμού για τα εξωτερικά γνωρίσματα (τύποι φυσιογνωμιών), αφ' ετέρου ο αγώνας της ζωής, η επικράτηση του ισχυρότερου, πολέμων, επαναστάσεων, ταραχών, διαμόρφωσαν χαρακτήρες άλλους σε άγριους και πολεμοχαρείς άλλους σε ημερότερους και ευκολοχείριστους. Αλλά και σαυτούς, εκτός ορισμένων απρόσιτων αγροίκων φυλών οι οποίες δεν επικοινωνούν με κανένα ανεξαιρέτως, με τις επικοινωνίες για τις ανταλλαγές προϊόντων, τροφίμων, ενδυμάτων υφίσταντο ανάμιξη των αιμάτων ώστε να μην υπάρχει πουθενά απολύτως καθαρή φυλή.*

Το πράγμα όμως δεν έχει καμία σημασία γιατί τα παιδιά που γεννιούνται από παρόμοιες επιμιξίες παραμένοντας κοντά στους γονείς τους και υφιστάμενα την επίδραση του περιβάλλοντος ως ενατένιση φυσιογνωμικών, ανάμιξη σε πολέμους και επαναστάσεις ή έργα ειρήνης, αφομοιώνονται φυσικά και ψυχικά με το περιβάλλον που γεννήθηκαν ώστε να αποκτούν τους ίδιους σωματικούς και ψυχικούς χαρακτήρες. Έως εδώ λοιπόν είμαστε σύμφωνοι σε ότι είπα; ρώτησα τον κύκλο.

—Μα εφόσον μιλάτε στο όνομα της επιστήμης και της λογικής δεν μπορεί να έχει κανείς αντίρρηση.. συμφώνησαν οι περισσότεροι.

—Και μάλιστα πιστεύω με αυτά που είπατε, θέλετε να ισχυρισθείτε ότι στην Ελλάδα είστε κατ' ευθείαν απόγονοι των παλαιών Ελλήνων του Περικλή και των Μαραθωνομάχων, διέκοψε ο αδιόρθωτος βαρόνος Η.

—Λοιπόν όχι μόνο το ισχυρίζομαι αλλά και το αποδεικνύω.. εξακολούθησα με την ίδια ηρεμία απολύτως βέβαιος για τη νίκη μου.

—Α! ώστε θα μας αποδείξετε ότι είστε κατευθείαν απόγονος των αρχαίων Ελλήνων;

Κύριοι! ο Έλλην φίλος μας θα μας αποδείξει ότι είναι κατευθείαν απόγονος των Μαραθωνομάχων και Σαλαμινομάχων.. Λοιπόν είμαστε όλο αυτιά.

Και το στρυφνοκάρυδο βλέπετε αυτό ήταν απολύτως βέβαιο ότι θα με κατατρόπωνε σε ένα ωκεανό αντιρρήσεων, αντιφάσεων και ειρωνειών. Δεν ήξερε όμως τα όπλα μου. Εν τω μεταξύ όμως η συζήτηση είχε προσελκύσει το γενικό ενδιαφέρον και όλοι τραβούσαν τις καρέκλες τους προς το μέρος μας. Εκείνο που ήθελα και εγώ.

> *—Λοιπόν κύριοι μου*.. άρχισα, *σεις οι παρόντες είστε όπως γνωρίζω το άνθος της Γερμανικής αριστοκρατίας και δίκαια η πατρίδα σας υπερηφανεύεται για σας βεβαία ότι θα εξακολουθήσετε και σεις την ίδια γραμμή των προγόνων σας και ακόμη δικαιότερα και σεις είστε περήφανοι για τα μεγάλα Γερμανικά ονόματα που φέρετε επάξια. Και ποιος μπορεί καν να σας αμφισβητήσει την γνήσια Γερμανικότητα σας και το γνήσιο των παλαιών φεουδαρχικών ονομάτων σας.*

Όλοι αλληλοκοιτάχθηκαν περίεργοι πού ήθελα να καταλήξω. Σε μερικά πρόσωπα μάλιστα διέκρινα και κάποια σκιά δυσαρέσκειας για τα λόγια μου.

> *—Αλλά*, εξακολούθησα με την ίδια ηρεμία, *σεις αγαπητέ βαρόνε αν δεν απατώμαι η σεβαστή μητέρα σας η Φράου μπαρόνιν φον Η. είναι Ουγγαρέζα και η μακαρίτισσα γιαγιά σας όπως πληροφορήθηκα ήταν Πολωνίδα. Σεις επίσης κύριε φον Μ. η μητέρα σας είναι Ιταλίδα που παντρεύτηκε από αίσθημα τον κύριο πατέρα σας όταν ήταν στρατιωτικός ακόλουθος στη Ρώμη. Σεις κύριε φον Π. αν οι πληροφορίες μου είναι ακριβείς, η γιαγιά σας ήταν Ρωσίδα.. Τα πληροφορήθηκα αυτά προ καιρού εντελώς τυχαίως και επειδή ήλθε η συζήτηση αναγκάζομαι να τα θυμηθώ. Δεν θέλω να συνεχίσω μολονότι θα μπορούσα να αναφέρω πολλά παρόμοια παραδείγματα.*

Από την έκφραση των φυσιογνωμιών μερικών ακροατών μου, όπου διαγράφηκε μάλιστα και ελαφρό χαμόγελο, είδα ότι ο βαρόνος μου είχε χάσει το παιχνίδι.

—Αλλά, εξακολούθησα, *ποιος μπορεί να αμφισβητήσει την καθαρή Γερμανική καταγωγή σας και ότι δεν φέρετε κατά φυσικό νόμο τα ονόματα που φέρετε ή να πει ότι δεν είστε Γερμανοί; Έτσι και στη μικρή Ελλάδα μας όλοι οι κατακτητές που πέρασαν χωρίς να*

ριζώσει όμως κανείς, ανέμιξαν το αίμα τους. Τα παιδιά όμως που γεννήθηκαν έμειναν στον ίδιο τόπο, έβλεπαν το ίδιο περιβάλλον με τις μητέρες τους, υπέστησαν την ίδια κλιματική επίδραση, εξ αιτίας των εντυπώσεων του περιβάλλοντος διαμόρφωσαν τον ίδιο χαρακτήρα, μίλησαν την ίδια γλώσσα, ακολούθησαν τις ίδιες παραδόσεις και τα ίδια έθιμα. Γλώσσα, ήθη, έθιμα, ιδανικά έμειναν τα ίδια και σε δύσκολες στιγμές ξύπνησαν μέσα του τα παλιά μεγάλα κληρονομικά ένστικτα και πότισαν παλιά για πολλοστή φορά με το αίμα τους το χώμα της πατρίδας για να υπερασπίσουν την ελευθερία τους, ανατινάχθηκαν στον αέρα αντί να παραδοθούν, σφαγιάσθηκαν μέχρις ενός για να υπερασπίσουν ένα ιδανικό και τους δικούς τους έκαναν παρανάλωμα των φλογών με μικρά βαρκάκια στους στόλους των κατακτητών και ξανάκτισαν πάνω στα ερείπια την Ελλάδα τους με τις ίδιες παλαιές παραδόσεις και αναμνήσεις σαν μόνιμα και ασάλευτα κίνητρα και ιδανικά για το μέλλον..

—Λοιπόν τι έχετε να πείτε για όλα αυτά; Είμαι στην αλήθεια και την πραγματικότητα σε ότι είπα;

Αλλά όλοι είχαν σηκωθεί από τις καρέκλες και ερχόντουσαν να μου σφίξουν το χέρι.

—Ναι-Ναι!.. έχετε απόλυτο δίκαιο σε ότι είπατε. Έτσι είναι τα πράγματα.

Αν ήθελαν τώρα ας μη συμφωνούσαν. Θα ήταν σαν να έλεγαν: Δεν είμαστε Γερμανοί. Εν τούτοις επειδή ένιωσα ότι μερικοί θα ξίνισαν τα μούτρα θέλησα να χρυσώσω το χάπι.

Οικία Μπετόβεν, Μπον

—Εκτός τούτου όμως κύριοι, εξακολούθησα, *ίσως η ανάμιξη των αιμάτων είναι μια ανάγκη φυσική και μάλιστα απαραίτητη. Υπάρχει ένας αιώνιος φυσικός νόμος της ακμής και παρακμής από τους γαλαξίες ως τα έμψυχα όντα. Λαοί που έζησαν αιώνες πολιτισμού ή επιτυχιών μοιραίως σιγά σιγά, απολαμβάνοντας τα κατεκτημένα αγαθά, υφίστανται λανθασμένα τον νόμο της παρακμής. Και χρειάζεται απαραίτητα η διασταύρωση του αίματος τους με άλλους λιγότερο ανεπτυγμένους και πλησιέστερα προς τη φύση λαούς προς αποφυγήν κάποιου μοιραίου εκφυλισμού.*

Από την επικρότηση που είχε αυτή η κατακλείδα ένοιωσα ότι πέτυχε το σκοπό της. Όλοι την παραδέχθηκαν και ο αντίπαλος μου βαρόνος μάλιστα με κάλεσε στο σπίτι του για γεύμα. Πήγα ευχαρίστως και γνώρισα τους δύο γιούς του κάτι Γερμαναράδες δύο μέτρα ύψος ανθυπολοχαγούς του πεζικού.

—Ε! είπα χτυπώντας με την παλάμη την πλάτη του ενός. *Είναι ή δεν είναι τα παλληκάρια αυτά Γερμανοί;*

Τουλάχιστον δεν θα βρεθεί κανείς να τους το διαμφισβητήσει, είπε γελώντας ένας γέρος στρατηγός από τους καλεσμένους.

Το ταξίδι του Ρήνου. Οι πύργοι των ληστοϊπποτών. Μπετόβεν

Το πρώτο καλοκαίρι που πέρασα στη Γερμανία πραγματοποίησα μια παλιά επιθυμία μου. Να κάνω το ταξίδι του Ρήνου. Και πράγματι πρώτα πήγα στην τωρινή πρωτεύουσα της δυτικής Γερμανίας. Την Μπον. Την φοιτητούπολη και πόλη του Μπετόβεν[280], του οποίου μόλις έφθασα πήγα να επισκεφθώ το ταπεινό σπιτάκι με το παλιό πιάνο του, με τα γυαλιά και μερικά χειρόγραφα του επάνω. Λίγα σκαλάκια δεξιά από το δωμάτιο αυτό είναι μια τριγωνική σοφίτα με λοξή στέγη. Η πόρτα είναι κλειστή. Από ένα τετράγωνο άνοιγμα της όμως βλέπει κανείς στα γυμνά 2-3 μέτρα του εμβαδού της μία μαρμαρένια στήλη με την ηφαιστειώδη προτομή του μεγάλου μουσουργού και κάτω στο πάτωμα μπροστά στη στήλη έναν δάφνινο στέφανο. Στη σοφίτα αυτή γεννήθηκε ο Τιτάν της ποιμενικής[281] και της ηρωικής[282] συμφωνίας που τις έχω ακούσει χίλιες φορές στο γραμμόφωνο.

Σπαθασκία Μενζούρ

Στην Μπον πήγα με συστατική επιστολή ενός φίλου μου αξιωματικού απογόνου των Raubritter - των Ληστοϊπποτών του Ρήνου – προς τον ανιψιό του, φοιτητή εκεί και του οποίου η οικογένεια κατοικούσε ακόμη στον παλαιό πύργο της.

Ο νεαρός Χάινριχ φον Χ μόλις έλαβε την επιστολή του θείου του ήλθε αμέσως να με δει στο ξενοδοχείο μου και μαζί πήγαμε να επισκεφθούμε έναν άλλο θείο, καθηγητή της φιλολογίας και μάλιστα Ελληνιστή όπως μου τόνιζε και ο οποίος όπως μου έλεγε θα ήταν ενθουσιασμένος να γνωρίσει ένα Έλληνα αξιωματικό, αφού μάλιστα επιθυμούσα να γνωρίσω τη φοιτητική ζωή της Μπον.

Κασκέτο της Borussia

Πράγματι λοιπόν ο γεροκαθηγητής ο οποίος δεν έμοιαζε διόλου με ληστοϊππότη με δέχθηκε με ανοιχτές αγκάλες και αγνά φιλελληνικά αισθήματα μου απήγγειλε ολόκληρη την προσφώνηση του Οδυσσέα προς τη Ναυσικά από το Ζ της Οδύσσειας και μετά τέθηκε καθ' ολοκληρία στη διάθεση μου. Χάρις σαυτόν γνώρισα όλη τη ζωή των Γερμανών φοιτητών, τις γραφικές συγκεντρώσεις μπυροποσίας μαζί με τους καθηγητές τους που ξαναφορούν επ' ευκαιρία το παλαιό κασκετάκι του σωματείου τους. Ένα από αυτά μάλιστα, η Μπορούσια[283], έχει τα εθνικά μας χρώματα. Άσπρο και γαλάζιο. Αγόρασα μάλιστα ένα από αυτά και μέχρι τελευταία το έβλεπε κανείς όταν άνοιγα την ντουλάπα μου. Παρακολούθησα μαζί με τον καθηγητή και τον Χάινριχ μια από τις *Bierabende* αυτές, μπυροβραδιές, χωρίς όμως να μπορώ προς μεγάλη έκπληξη τους να τους παρακολουθήσω στην μπυροποσία τους. Και μάλιστα με κάτι πελώρια δοχεία *Μπέχερ*[284] τα οποία πριν τα φέρουν στο στόμα και τα κατεβάσουν χωρίς αναπνοή τα έτριβαν τρεις φορές στο τραπέζι.

—*Ein, zwei, drei, Bibite*

Ένα, δύο, τρία. Περιδρομιάστε[285].

Αντίθετα όμως στα Μενζούρ της σπαθασκίας[286] έλαβα ευχαρίστως μέρος και έφαγα μάλιστα και μια καλή σπαθιά στο αριστερό μάγουλο της οποίας την ουλή φέρω ακόμη και η οποία την άλλη ημέρα προκαλούσε τις ευνοϊκές κρίσεις των φοιτητών.

—*Ein shöner Smiess*[287] ..

Μια ωραία ουλή. Όποιος Γερμανός φοιτητής έχει τις περισσότερες σπαθιές στο πρόσωπο, έχει τις περισσότερες επιτυχίες στις ξανθιές Γκρέτχεν[288].

Ο Χάινριχ όμως με προσκάλεσε να επισκεφθούμε τον προγονικό τους πύργο στο Ρήνο όπου έμενε η οικογένεια του. Και πράγματι πήραμε το ποταμόπλοιο άσπρο σαν λευκόφτερο κύκνο και άρχισε για μένα το γοητευτικό ταξίδι του Ρήνου και ψιθυρίζαμε τους στίχους του Χάϊνε[289] όταν περνούσαμε από τον απόκρημνο βράχο της Νεράιδας Λορελάϋ[290]. Η Λορελάϋ όμως ζωντάνεψε για μένα στην οικογένεια του Χάινριχ που είχε κατέβει να μας υποδεχθεί. Η αδελφή του Χάινριχ μια γεροδεμένη και ροδομάγουλη Γερμανοπούλα με χονδρές ξανθές πλεξούδες αντιπροσώπευε επακριβώς τον τύπο αυτό. Αυτή με οδήγησε παντού στον φρουριακό πύργο τους και μου έδειξε και τις καταπακτές κάτω από τις οποίες έβρισκαν το θάνατο σε ανήλια υπόγεια οι ληστεμένοι διαβάτες και έμποροι από τους προγόνους της.

Αλλά η επιθυμία να εξακολουθήσω το ταξίδι του Ρήνου δεν με άφησε να μείνω εκεί περισσότερο και μετά δυο μέρες πήρα πάλι το λευκόφτερο ποταμόπλοιο και εξακολούθησα το ταξίδι μου στο Κομπλέντς[291].

Γερμανικές φιλελληνικές ψυχές

Το δεύτερο καλοκαίρι που πέρασα στη Γερμανία είχε πολύ σοβαρότερα γεγονότα για μένα. Επειδή το καταραμένο έλκος του στομάχου που υπέφερα με ενοχλούσε διαρκώς ώστε να μη μπορώ να ευχαριστηθώ τη ζωή, αποφάσισα να κοιταχθώ σοβαρά και πήγα σε ένα από τους διασημότερους στομαχολόγους της Γερμανίας ο οποίος είχε ειδική κλινική ονόματι Qui si sana το οποίο Ιταλικά σημαίνει «εδώ γιατρεύεσαι» στην Καίνιζμπορν κοντά στην Ούννα[292]. Έμεινα λοιπόν στην κλινική να εξετασθώ για ένα μήνα μετά από τον οποίο αποφασίσθηκε να γίνει εγχείρηση λαπαροτομίας. Πήρα λοιπόν εν αγνοία των δικών μου στην Ελλάδα την απόφαση μου και πήγα στο Ντόρτμουντ της Βεστφαλίας[293] όπου με εγχείρησε ένας γνωστός Γερμανός χειρούργος. Ο καθηγητής Χένλε[294]. Ο φιλελληνικώτατος καθηγητής με δέχθηκε πρόθυμα και μου εξέφρασε τη συγκίνηση του όπως έλεγε ότι θα εγχειρήσει ένα Έλληνα.

Ο βράχος Λορελάϋ στο Ρήνο

Πράγματι η λαπαροτομία έγινε. Ατυχώς όμως δεν αφαιρέθηκε το έλκος το οποίο θα χρειαζόταν μετά από χρόνια και νέα λαπαροτομία και το οποίο μοιραία θα με βασανίζει μέχρι το θάνατο μου. Ο Χένλε περιορίσθηκε μόνο σε γαστροεντεροστόμωση. Δηλαδή στη δημιουργία νέας συγκοινωνίας μεταξύ στομάχου και εντέρου με την ελπίδα ότι το έλκος θα θεραπευόταν αυτομάτως. Άδικα όμως! Διότι με την ανάρρωση από την εγχείρηση ξανάρχισαν οι ενοχλήσεις. Επέστρεψα λοιπόν στο Βερολίνο, όπου έμαθα τηλεγραφικώς από τηλεγράφημα του μακαρίτη διευθυντή της εφημερίδας «Εστία[295]» Άδωνι Κύρου, τον θάνατο του πατερούλη μου[296] στον οποίο οφείλω το παν του οποίου ήταν το πεπρωμένο να μην τον περιποιηθώ κατά τις τελευταίες στιγμές του. Τώρα αναπαύεται στον οικογενειακό μας τάφο του Α' νεκροταφείου κοντά στη μητέρα μου, τις θειάδες μου και τον αδελφό μου. Εν τω μεταξύ όμως τελείωνε ο καιρός της παραμονής μου στη Γερμανία και ένα καλό πρωί αποχαιρέτησα την Γκαιτέχνισκίρχε, το Βερολίνο και την Έμχεν και σε μερικές μέρες το πλοίο μας έμπαινε στον Πειραιά[297].

Πίσω στην Ελλάδα. Υγειονόμος Πειραιά

Όταν παρουσιάσθηκα στο Υπουργείο τα μεγάλα μυαλά του, αντί να χρησιμοποιήσουν την πείρα που απέκτησα στη Γερμανία με τοποθέτηση σε κανένα ναυτικό νοσοκομείο, με τοποθέτησαν υγειονόμο του λιμένα Πειραιώς[298]. Έμαθα όμως αμέσως ότι τοποθετήθηκα εκεί για να βγάλω το φίδι από την τρύπα που δεν ήθελε να το βγάλει άλλος κανείς. Χρέη υγειονόμου εκτελούσε ένας πολιτικός, γαμπρός κάποιου ναυτικού γιατρού που είχε στεφανώσει και είχε υπό την προστασία του ο ναύαρχος Κουντουριώτης και ο οποίος, όπως διεπίστωσα εκβίαζε τις διάφορες εταιρίες αποσπώντας χρήματα για να διευκολύνει τα ατμόπλοια τους.

Εγώ ουδέποτε υποπτεύθηκα ότι ο ναύαρχος στον οποίο είχα απόλυτη εμπιστοσύνη προστάτευε παρόμοια άτομα όπως και αποδείχθηκε κατόπιν. Όταν μετά τις ανακρίσεις που διεξήγαγα διεπίστωσα την αλήθεια των καταγγελλομένων έθεσα εκτός υπηρεσίας τον ένοχο και παρουσιάσθηκα στον τότε πρωθυπουργό Δημήτριο Γούναρη[299], ο οποίος τουφεκίσθηκε κατόπιν από τον στρατηγό Πλαστήρα[300] και του ανέφερα τα γενόμενα.

Η Δεξαμενή το έτος 1936

Επειδή όμως τον αντιλήφθηκα να με ακούει μάλλον αδιάφορα, αποφάσισα να απευθυνθώ στον ίδιο τον ναύαρχο Κουντουριώτη τότε υπουργό των Ναυτικών[301]. Πράγματι παρουσιάσθηκα στο Ναύαρχο και του εξέθεσα την κατάσταση τονίζοντας ότι δεν ήταν δυνατόν να γίνει τίποτα με πολιτικούς υπαλλήλους και του ζήτησα να μου αποσπάσει καμμιά δεκαριά ναύτες με δύο υπαξιωματικούς για να οργανώσω καθαρά ναυτική υπηρεσία. Πράγματι ο ναύαρχος δέχθηκε αμέσως την πρόταση μου και μου απέσπασε το

αναγκαίο προσωπικό με το οποίο οργάνωσα την υπηρεσία μου. έχοντας απολύσει όλους τους πολιτικούς υπαλλήλους. Εν τω μεταξύ ξαναβρήκα όπως την είχα αφήσει την Αθηναϊκή κοινωνία και ξανασυνέδεσα τις παλιές σχέσεις μου.

Άνδρος, Μαίνητες

Όλο τον Ελληνισμό τότε συντάραζαν οι μάχες κατά των Βουλγαρικών προσπαθειών να εκβουλγαρίσουν την Μακεδονία με φόνους και τρομοκρατίες και ο ηρωικός θάνατος του Παύλου Μελά[302] και των άλλων Μακεδονομάχων μας. Εθελοντές έσπευδαν από όλα τα μέρη, ως και από την αδάμαστη Κρήτη και κάθε τόσο αναγγέλλονταν νέοι φόνοι και νέες συμπλοκές.

Άποψη Μαινήτων, 1920. Διακρίνεται η Παναγία της Κουμούλου.

Εν τω μεταξύ μου εκδηλώνεται ένας συνεχής πυρετός και πέφτω πάλι στο κρεββάτι. Διάγνωση: Παράτυφος. Δεν πρόφταινα να συνέλθω από τη μια αρρώστια και να σου άλλη. Τι είχε συμβεί. Τότε, πριν να φύγω για τη Γερμανία η Αθήνα υδρεύονταν από το προκατακλυσμιαίο Αδριάνειο υδραγωγείο[303] και πίναμε όλων των ειδών τα σκουπίδια του λεκανοπεδίου. Αποτέλεσμα όμως ήταν από κάθε μικρόβιο που περνούσε από τον οργανισμό, τον μπόλιαζε και τον ανοσοποιούσε. Δύο χρόνια λοιπόν που έλειψα στη Γερμανία και έπινα καθαρό νερό σιγά σιγά η ανοσία έπαυσε να υπάρχει και όταν επέστρεψα στα άγια χώματα το μικρόβιο του Παράτυφου βρήκε καλό έδαφος καλλιέργειας του στον οργανισμό μου. Συμπέρασμα ήταν να μείνω 9 μήνες στο κρεββάτι και να γίνω πετσί και κόκκαλο. Ευτυχώς μου έδωσαν αναρρωτική άδεια από το Υπουργείο και άρχισα να σκέφτομαι πού να πάω να αναλάβω.

Την εποχή εκείνη έτυχε να διαβάζω τις περιηγήσεις του Γάλλου Τουρνεφόρ[304] στα Ελληνικά νησιά και σταμάτησα στην περιγραφή της Άνδρου την οποία εκθείαζε.

> —*En courrant du bourg d' Andros*, έγραφε, *on se trouve devant la plus belle campagne du monde*.

Η περιγραφή αυτή μου έκανε εντύπωση. Για να το γράφει αυτό, σκέφτηκα, ένας πολυτάξιδος ξένος θα πει ότι αξίζει. Ας πάμε λοιπόν να δούμε την Άνδρο. Την Άνδρο των ωραίων γυναικών και των εφοπλιστών. Έγραψα λοιπόν στον τότε δήμαρχο παρακαλώντας να με πληροφορήσει σχετικά με τόπους παραθερισμού και ευκαιρίες ενοικίασης. Και πράγματι μου απάντησε πρόθυμα και για να μη μακρηγορώ μπαρκάραμε όλη η οικογένεια, η μανούλα μου, η θεία Ουρανία και η αδελφή μου και φθάσαμε στο ωραίο νησί. Εκεί με μουλάρια ξεκινήσαμε για το χωριό Μαίνητες[305] όπου ο δήμαρχος μας είχε βρει σπίτι και εγκατασταθήκαμε μέσα σε λεμονιές και πορτοκαλιές, μπροστά σ' ένα θεσπέσιο θέαμα του κάμπου και των γύρω βουνών που απλώνονταν πανόραμα κάτω από τη βεράντα. Η

σπιτονοικοκυρά μας Μαριγούλα Κρίτη[306] με τον άντρα της, δύο αγαθότατοι άνθρωποι, μας έκαναν κάθε είδους ευκολίες και πέρασα δύο μήνες οργανικής ανάπλασης και ψυχικής γαλήνης οι οποίοι ακριβώς την ημέρα του Αγίου Παντελεήμονα[307] μου έκοψαν τον επίμονο πυρετό. Από τότε η γλυκιά μου μανούλα κάθε χρόνο ανήμερα έκανε λειτουργία ευχαριστίας στο γειτονικό μας ναό του Αγίου Παντελεήμωνος[308] της οδού Αχαρνών κοντά στο σπίτι μας της οδού Αριστοτέλους 53[309].

Εκεί κάτω στις λεμονιές ξαπλωμένος σε απλή πάνινη πολυθρόνα μετέφρασα στην ομιλούμενη κατά παραγγελία του εκδοτικού οίκου Φέξη τις τρεις τραγωδίες του Ευριπίδη Μήδεια, Ιππόλυτος στεφανηφόρος[310].

Επίσης έγραψα με στοιχεία που μου έδωσαν οι δύο τορπιλητές του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1912, τότε υποπλοίαρχοι και κατόπιν ναύαρχοι, Νικόλαος Βότσης που τορπίλισε στην Θεσσαλονίκη το Τουρκικό πολεμικό Φετχί Μπουλέντ και ο Περικλής Αργυρόπουλος που τορπίλισε άλλο Τουρκικό πολεμικό στον κόλπο των Μικρασιατικών Μοσχονησίων[311]. Το γραφικό χωριό Μαίνητες όπου μέναμε έχει την επωνυμία από τις Μαινάδες διότι βρισκόταν εκεί ναός του Διονύσου Βάκχου με τα υλικά του οποίου χτίσθηκε ο σημερινός Βυζαντινός ναός. Η αρχαία πηγή όπου κατά τα Διονύσια υπήρχε ο θρύλος ότι έρρεε κρασί εξακολουθεί και τώρα να κυλά το δροσερό νάμα[312] του μέσα σε πολυτρίχια και πρασινάδες κάτω προς την Μεσσαριά και υπάρχουν τότε ως εκεί ακόμα μερικά σπασμένα κιονόκρανα.

Ανδριώτικα πανηγύρια

Μία από τις εξαιρετικές ευχαριστήσεις μου ήταν να παρακολουθώ τα πανηγύρια των χωριών, όπου χαμηλοβλεπούσες νέες και παλληκάρια χόρευαν τον μπάλο[313] με τους ήχους των αρχαίων λαϊκών οργάνων. Ιδίως του *Σαντουριού*[314], του αρχαίου *Πανδούρου*[315] του οποίου οι εκτελεστές θαυμάζονται ιδιαιτέρως. «Σαν δέκα πιάνα..» ακουγόντουσαν. Προ πάντων όμως με τα ωραία δίστιχα τα οποία τραγουδούσαν κάτω από τους ήχους των οργάνων αυτοσχεδιάζοντας τις περισσότερες φορές γνωστές ραψωδίες ειδικές για αυτές τις περιστάσεις.

Τα δίστιχα αυτά αποτελούν τα *παινέματα* των κοριτσιών που βγαίνουν να χορέψουν εγκωμιάζοντας τα μάτια τους, τη χάρη τους, την κορμοστασιά τους. Μερικές φορές δε έχουν όλη τη δροσιά του θαλασσινού Μπάτη και τα αρώματα των λεμονοπορτοκαλιών, περιμένοντας δε με αγωνία και με καρδιοχτύπια τις λυγερές νησιοτοπούλες που βγαίνουν στο χορό.

Τα μάτια σου τα έμμορφα σαν είναι δακρυσμένα
Μοιάζουν με άνθη μενεξέ πούχει η δροσιά λουσμένα

Τα μάτια σου τα έμμορφα σαν είναι δακρυσμένα
Μοιάζουν με άνθη μενεξέ πούχει η δροσιά λουσμένα

Αχ να ήταν να γινότανε η Χιός περιβολάκι
Κι οι Χιωτοπούλες λεμονιές και γω νερό στ' αυλάκι

Καμμιά φορά λέγονται και δίστιχα σατυρικά για να γελάει ο κοσμάκης. Αυτά όμως λέγονται όταν δεν χορεύει κανείς.

Μωρή κατσίκα μαλλιαρή με τα στραβά ποδάρια Δεν
ντρέπεσαι να φαίνεσαι μπροστά στα παλληκάρια

Και εννοείται αν είναι στο χορό και τίποτε άσχημες, ο νοών νοείτω.

Μία τραγική περίπτωση παρόμοιου ραψωδού είναι του *Καψούρικου* όπως γενικά ήταν γνωστός. Αυτός στις αρχές ήταν καλός δουλευτής και μια οικογένεια της «Χώρας» τον στεφάνωσε με μια ψυχοκόρη της από την οποία απέκτησε ένα ωραιότατο κορίτσι. Σημειωτέο δε ότι η Άνδρος φημίζεται για την ομορφιά των γυναικών της. Αλλά ο Καψούρικος το έριξε στο κρασί, σιγά σιγά παραμέλησε την οικογένεια του, κατάντησε ράκος και κατέληξε να πουλάει αυγά από χωριό σε χωριό για το καρβέλι. Η γυναίκα του τον έδιωξε και αυτός μακριά από την κόρη του που λάτρευε έτρεχε όπου ήταν πανηγύρι να τραγουδήσει την κόρη του όταν χόρευε. Ένα από τα συγκινητικότερα του είναι το κάτωθι.

Ας χάδευα όταν πέθαινα τα μαύρα σου μαλλάκια
Και ν' άκλειναν τα μάτια μου τα ωραία σου χεράκια

Δεν μπορώ να κλείσω το κεφάλαιο της Άνδρου χωρίς ν' αναφέρω και τον *Παπά-Ντουλάπα*. Ένα παπά χωριού που τον έπιασε ένας απατημένος συχωριανός του κρυμμένο μέσα σε μία ντουλάπα και το σατυρικό πνεύμα του ποιμνίου του κόλλησε το παρατσούκλι αυτό. Άλλωστε τόσο μου άρεσε η Άνδρος και οι κάτοικοι της ώστε επέστρεψα και το άλλο καλοκαίρι.

Την εποχή εκείνη είχε έλθει από το Παρίσι στην Αθήνα ένας τύπος Γάλλου αξιωματικού, γόνου παλιάς Βυζαντινής οικογένειας, ο ίλαρχος Μουρούζης[316], ο οποίος όταν δεν έπινε ήταν υπόδειγμα τέλειου κυρίου. Όταν όμως βρισκόταν κάτω από την επίδραση του οινοπνεύματος έκανε τις πλέον τρελές, τις πλέον παράλογες εκκεντρικότητες διακινδυνεύοντας για το παραμικρό τη ζωή του ώστε οι παραφροσύνες αυτές να γίνονται θρύλος για τον λαό.

Έξαφνα μια μέρα στάθηκε με το άλογο του μπροστά στον ατμήλατο τότε σιδηρόδρομο Κηφισιάς και τον ανάγκασε πράγματι να σταθεί διότι αλλιώς ήταν αναπόφευκτο να τον διαμελίσει και αυτόν και το άλογο του.

Ο διάδοχος Κων/νος στον πόλεμο

Άλλοτε όταν ήταν πιωμένος έμπαινε μέσα στο ζυθοπωλείο Ήβη[317] και έδιωχνε κακήν κακώς όλους τους πελάτες, δεν δίστασε δε μια ημέρα, όπως διαδόθηκε, να χαστουκίσει και αυτόν τον πρίγκηπα Νικόλαο ο οποίος τον είχε προσλάβει ως υπασπιστή του. Διότι πράγματι όπως είπα όταν ήταν νηστικός[318] ήταν τύπος ενός τέλειου ιπποτικού ανθρώπου. Όλα τα τρελά όμως αυτά τολμήματα είχαν πολύ κακή επίδραση στη νεολαία της εποχής η οποία βλέποντας τον λαϊκό θαυμασμό προς τον λαϊκό ήρωα του άρχισε να φιλοδοξεί να του μοιάσει. Διάφοροι λοιπόν της χρυσής νεολαίας της εποχής άρχισαν κατά μίμηση να μεθοκοπούν και να προσπαθούν να μιμηθούν τις παραφροσύνες του Μουρούζη δημιουργώντας τάξη ολόκληρη την οποία ο λαός ονόμασε ειρωνικά «τα Μουρουζάκια». Η φιλοδοξία τους όμως δεν διήρκησε επί πολύ γιατί στις πρώτες προσπάθειές τους βρέθηκαν μερικοί ψυχωμένοι άνθρωποι οι οποίοι τους τάραζαν στο ξύλο και έσβυσαν άδοξα τη βασιλεία τους.

Ο Βενιζέλος μεγαλώνει την Ελλάδα

Εν τω μεταξύ είχε έλθει μετακληθείς από την Κρήτη ο Ελευθέριος Βενιζέλος[319] ο οποίος έθεσε άμεσα σε ενέργεια το σχέδιο του Βαλκανικής συμμαχίας, η οποία έθεσε τέρμα στη μακροχρόνια Τουρκική κατοχή[320]. Επακολούθησε ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1919 στον οποίο έλαβε μέρος και ο αδελφός μου Δημήτρης ως ανθυπολοχαγός του πυροβολικού στην πυροβολαρχία του λοχαγού Βερέττα, η κατάληψη της Θεσσαλονίκης[321] από τον διάδοχο Κωνσταντίνο[322], η δολοφονία του καλού βασιλέα Γεωργίου από τον ψυχοπαθή Σχινά[323] και τέλος η κακόπιστη συγκατοχή της Θεσσαλονίκης από τους Βουλγάρους η οποία έφερε μοιραία τον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο και τις γνωστές σφαγές των Βουλγάρων στο Δοξάτο της Θράκης[324] και αλλού. Δεν πρόκειται εδώ να γράψω ιστορία πολύ περισσότερο μάλιστα τα αίτια που χώρισαν το έθνος με τη διαφωνία Βενιζέλου και Κωνσταντίνου. Την στιγμή που δύο κολοσσοί αντιμετωπίζονται χωρίς κανείς να μπορεί να προείπει ποιος θα επικρατούσε στο τέλος, η επιλογή μεταξύ των δύο παρατάξεων δεν ήταν διόλου εύκολη.

Δολοφονία Γεωργίου Α'

Και φυσικά και όλος ο Ελληνικός λαός ήταν διστακτικός. Αλλά τη στιγμή κατά την οποία οι δύο προαιώνιοι εχθροί του Ελληνισμού, οι Τουρκοβούλγαροι καταπατητές της εθνικής μας Βυζαντινής κληρονομιάς συντάχθηκαν με τους Γερμανούς, η θέση της Ελλάδας οριζόταν αυτόματα με το αντίθετο στρατόπεδο. Και αυτό έκανε ο Βενιζέλος αδιάφορος ποιος στο τέλος θα ήταν ο νικητής. Αλλά οι μέθοδοι που μεταχειρίσθηκαν οι Αγγλογάλλοι ιδίως οι προσβλητικές τους (συμπεριφορές) που εξευτέλιζαν κάθε έννοια ανεξάρτητου κράτους, ο βομβαρδισμός των Αθηνών από τον ναύαρχο Φουρνέ[325] και πλήθος άλλων εκβιαστικών πράξεων των συμμάχων φανάτισαν σε τέτοιο σημείο το λαό πέρα από κάθε λογική εναντίον τους.

Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος. Βασιλικοί και Βενιζελικοί

Θυμάμαι ζωηρά την ημέρα της απόβασης των Γάλλων στο Φάληρο για την κατάληψη των Αθηνών την οποία νόμιζαν απλή περίπτωση, όταν βρέθηκαν μπροστά στην αντίσταση των λόφων Φιλοπάππου-Πνύκας και οδηγήθηκαν ταπεινωμένοι στο κτίριο της παλαιάς Βουλής. Και κατόπιν τον βομβαρδισμό του Ζαππείου με κατεύθυνση των οβίδων τα ανάκτορα.

Εγώ ήμουνα στο κατάστημα του Υγειονομείου στον Πειραιά[326] όπου ήταν η θέση μου και μόνο όταν σκοτείνιασε ανέβηκα στην Αθήνα όπου βασίλευε απόλυτη νέκρα στους σκοτεινούς δρόμους. Θυμάμαι ότι ανέβηκα πεζή την έρημη οδό Σταδίου όπου αντηχούσαν περίεργα τα βήματα μου και έφθασα στα γραφεία της εφημερίδας «Αθήναι[327]» του φίλου μου Γεωργίου Πωπ για να πληροφορηθώ τα νεότερα των συμβάντων. Χτύπησα την πόρτα αλλά είδα κι έπαθα να πεισθούν ότι ήμουνα εγώ και να μ' ανοίξουν. Η συνέχεια τώρα είναι γνωστή. Το κίνημα του Βενιζέλου επικράτησε, ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος έφυγε εξόριστος και η Ελλάδα πήρε ευτυχώς μέρος στον αγώνα με το νικηφόρο στρατόπεδο. Η τύχη του πολέμου ευνόησε τους Αγγλογάλλους και διπλασίασε την Ελλάδα. Η μνησικακία όμως του λαού κατά των συμμάχων παρέμεινε λανθάνουσα για τους εξευτελισμούς και τους εκβιασμούς η οποία αυξήθηκε και από τους διωγμούς, τους σκοτωμούς και τις εξορίες των βασιλοφρόνων από τους νικητές και δικαίως θριαμβευτές και τροπαιούχους οπαδούς του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Εγώ χωρίς να φανατίζομαι με κανένα αντιλαμβανόμουνα τα πράγματα όπως τα εξέθεσα ανωτέρω με βάση το εθνικό συμφέρον. Αλλά ο αδελφός μου υπολοχαγός τότε ήταν φανατικός Κωνσταντινικός και γι' αυτό καταδιώχθηκε ανηλεώς, αποτάχθηκε με όλους τους βασιλόφρονες αξιωματικούς και εξορίσθηκε στη Σαντορίνη και Μήλο όλο το διάστημα της προσωρινής δημοκρατίας με πρόεδρο τον Ζαΐμη[328] μέχρι τις εκλογές που επανάφεραν από την εξορία τον Κωνσταντίνο[329] και τον βασιλικό θεσμό.

Και εμένα ακόμη προσπάθησε περιέργως να με βλάψει κατά την επάνοδο του Βενιζέλου ο βιβλιοπώλης Ελευθερουδάκης του μεγάλου βιβλιοπωλείου της πλατείας Συντάγματος ο οποίος διέδωσε ότι είχα μιλήσει εναντίον του ναυάρχου Κουντουριώτη.

Αισχρό ψεύδος ατομικής αντεκδικήσεως διότι τον ναύαρχο όχι μόνο ιδιαιτέρως εκτιμούσα αλλά αγαπούσα πραγματικά[330]. Το ψέμα όμως δεν έπιασε και κανείς δεν με πείραξε.

Φωτογραφία του Τανάγρα στο εσωτερικό του βιβλίου του «Άγγελος Εξολοθρευτής», 1913.

Εντύπωση όμως μου έκανε όταν μετά από καιρό ο ίδιος βιβλιοπώλης όταν εξέδωσε τη μεγάλη εγκυκλοπαίδεια που φέρει το όνομα του[331] και εγώ είχα ιδρύσει την Εταιρία Ψυχικών Ερευνών και μετά (από) εγχείρηση έλκους του στομάχου νοσηλευόμουνα στο στρατιωτικό νοσοκομείο πίσω από την Ακρόπολη[332], ήλθε να με παρακαλέσει να αναλάβω εγώ τα θέματα τα σχετικά με τη νέα επιστήμη της «ψυχοφυσιολογίας». Λοιπόν η μνησικακία δεν με άφησε στην αρχή να δεχθώ. Εν τέλει όμως μετά (από) επέμβαση πολλών γνωστών μου δέχθηκα και έγραψα ότι μου ζήτησε. Πάντως, επειδή η υπηρεσία μου ως υγειονόμος Πειραιώς μου άφηνε πολύ χρόνο ελεύθερο ετοίμασα και τύπωσε ο Σιδέρης τη δεύτερη επαυξημένη και εικονογραφημένη έκδοση των «Σπογγαλιέων του Αιγαίου» ενός βιβλίου το οποίο ιδιαιτέρως αγαπούσα και του οποίου την πρώτη έκδοση είχε κάνει ο παλαιότατος εκδοτικός οίκος Ανέστη Κωνσταντινίδη. Επίσης την εποχή αυτή τύπωσα και τη «Μεγαλόχαρη» όπου θέλησα να συσχετίσω τη σημερινή τελετή της Τήνου με τα αρχαία Δήλια τα οποία τελούνταν απέναντι της Τήνου στην αρχαία Δήλο, κατά το όνειρο ενός γέροντα αρχαιοπαθούς δάσκαλου που πλέει με νησιώτικο καΐκι να παρευρεθεί στην εορτή της Μεγαλόχαρης. Νομίζω ότι το έργο αυτό μπορεί οποτεδήποτε να γίνει καλή ταινία κινηματογράφου.

Πυρπόλησις του βιβλίου μου. «Άγγελος Εξολοθρευτής»

Την εποχή αυτή, όπως και κατά τα δύο έτη που διετέλεσα διευθυντής του Λοιμοκαθαρτηρίου Σαλαμίνας[333] στο γραφικό νησάκι του Αγίου Γεωργίου, έγραψα και το βιβλίο μου «Άγγελος Εξολοθρευτής» με πολεμικά διηγήματα από τον Ελληνοτουρκικό και Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο. Το βιβλίο όμως αυτό, επειδή αναγνώριζε και το άδικο των συμμάχων για τη συμπεριφορά τους απέναντι του βασιλέα Κωνσταντίνου, κατασχέθηκε από τους φανατικούς Βενιζελικούς και όλα τα αντίτυπα του πυρπολήθηκαν ως είδος πολιτικού auto da fe[334]. Τόσο είχαν οξυνθεί τότε τα πολιτικά πάθη. Δεν ξέρω αν βρίσκεται κανένα αντίτυπο στην Εθνική Βιβλιοθήκη ακόμη[335].

Η ανταπόδοση μου όμως έγινε τον ίδιο καιρό. Κατά την ίδια εποχή επί κυβερνήσεως Βενιζέλου είχε προκηρυχθεί διαγωνισμός για την συγγραφή είκοσι πολεμικών διηγημάτων που διαιώνιζαν τους ίδιους δύο νικηφόρους μας πολέμους. Λοιπόν με τους ενθουσιασμούς της εποχής υπέβαλα είκοσι διηγήματα με το όνομα μου σύμφωνα με τους όρους του διαγωνισμού σε σφραγισμένο φάκελο και από τα οποία πήρα δεκαεπτά βραβεία, ενώ τα

τρία άλλα βραβεία απονεμήθηκαν στον συνταγματάρχη Γρηγοριάδη[336]. Για τα βραβεία μου έμαθα στα γραφεία της Εστίας[337] εκεί που είναι και τώρα στην οδό Άνθιμου Γαζή[338] όταν ζούσε ο ιδρυτής της εφημερίδας αυτής Άδωνις Κύρου[339] και τμηματάρχης των καλών τεχνών στο Υπουργείο Παιδείας ήταν ο ποιητής Γρυπάρης[340]. Τυχαίως λοιπόν ρώτησα τον Άδωνι αν υπάρχει καμμιά είδηση από τον διαγωνισμό αυτό και τότε πήρε πράγματι στο τηλέφωνο τον Γρυπάρη και τον ρώτησε σχετικά. Τον βλέπω τότε έξαφνα να γυρίζει προς εμένα..

—*Μωρέ!,* μου λέει. *Μπύρες*! ..

Πήρες δεκαεπτά βραβεία. Αγνοώ τι απέγιναν τα διηγήματα αυτά γιατί ούτε και φρόντισα να μάθω. Έπειτα όμως από κάμποσο καιρό ένα βράδυ που ήμουνα στου στρατηγού Κόρακα[341] όπου ήταν και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, με ρώτησε τί απέγινε με τα διηγήματα αυτά. Εννοείται ότι δεν μπορούσα να του δώσω καμία απάντηση και είδα ότι δυσφόρησε για το να μείνει το πράγμα εκκρεμές. Δηλαδή να πάει στο χρονοντούλαπο.

Πάντως ο Ιωάννης Δαμβέργης[342], ο οποίος ήταν ο έμπιστος του και διαχειριζόταν τα οικονομικά ζητήματα του, δεν είχε παραλείψει να μου φέρει ένα ωραίο τσέκι των βραβείων το οποίο επειδή δεν υπήρξα ποτέ πολυέξοδος, ούτε έπαιξα χαρτιά ούτε ήπια, ούτε κάπνισα είχα επί ένα περίπου χρόνο αχρησιμοποίητο στο πορτοφόλι μου. Στο τέλος όμως και το τσέκι αυτό βρήκε την χρησιμοποίηση του. Μια μέρα ήλθε ο οικογενειακός μας δικηγόρος Κροκίδας με μια λησμονημένη λεπτομέρεια από τη ζωή του πατέρα μου[343]. Ο μακαρίτης πατέρας μου είχε δώσει σε κάποιο φίλο δάνειο με τρίτη υποθήκη ενός σπιτιού του στην οδό Αγίας Σοφίας 80 συνοικία Κολωνού. Δάνειο σε τρίτη υποθήκη όπως έλεγε ο Κροκίδας είναι σαν να τα χαρίζεις και τώρα με πληροφορούσε ότι η πρώτη υποθήκη έβγαζε το σπίτι στο σφυρί και ήλθε να μου προτείνει να το αγοράσω εγώ.

Αδελφική αγάπη

Για να μη πολυλογώ χάρις στο τσέκι των βραβείων αγόρασα το σπιτάκι αυτό, επειδή όμως ζούσε τότε η πολυαγαπημένη μητέρα μου την οποία λάτρευα, το αγόρασα στο ευλογημένο όνομα της. Συνέπεια όμως αυτού υπήρξε όταν αναπαύθηκε η μητέρα μου να μείνουν συγκληρονόμοι ο αδελφός μου Δημήτριος και η αδελφή μου Ευφροσύνη. Το πράγμα όμως τότε δεν μου έκανε εντύπωση γιατί πίστευα ότι υπήρχε αδελφική αγάπη και ότι κάθε τι που είχα εγώ ήταν και των αδελφών μου. Με τις σκέψεις αυτές πρότεινα στον αδελφό μου επειδή και οι δύο είμασταν εναντίον του γάμου να παραχωρήσουμε τα μερίδια μας από της κτηματικής μας οικογενειακής περιουσίας μας αφού εμείς έτσι κι αλλιώς είμαστε εξασφαλισμένοι με τη στρατιωτική σύνταξη μας όταν θα αποστρατευόμασταν.

Την οικογενειακή μας κτηματική περιουσία αποτελούσαν τέσσερα σπίτια, εκτός του δικού μου των βραβείων της συνοικίας Κολωνού. Τα δύο από αυτά ήταν στη συνοικία Πλάκας στην οδό Λυσίου υπ’ αριθμόν 18 και 20 ακριβώς στην γραμμή που αρχίζουν τα σκαλάκια

της Ακρόπολης. Το τρίτο ήταν στην οδό Καλλιφρονά Πλάκας και το τέταρτο στην πάροδο της οδού Πατησίων. Μετά πάροδο όμως λίγου καιρού ο αδελφός μου άλλαξε γνώμη και μου δήλωσε ότι συγκατατίθεται να παραχωρήσουμε τα μερίδια μας στην αδελφή μας. Πράγματι η παραχώρηση έγινε σε τύπο αγοραπωλησίας και πολύ αργότερα πληροφορήθηκα ότι η συγκατάθεση του αδελφού μου έγινε διότι είχαν συμφωνήσει μυστικά να νέμονται οι δύο τα εισοδήματα τους έχοντας αποκλείσει εμένα μέσα από την παραχώρηση που είχε γίνει. Από την παραχώρηση αυτή είχε εξαιρεθεί το σπίτι της παρόδου Πατησίων με το οποίο προικίσαμε μια κοπέλα από την Πάρο μακρινή συγγενή του ανδρός μιας θείας μου την οποία προσλάβαμε ως υπηρέτρια.

Αυτή όταν την παντρέψαμε της δώσαμε προίκα το σπίτι της παρόδου Πατησίων και σ 'αυτή και τη λυκοφαμελιά που δημιούργησε θα περιέλθει μια μέρα μέσω της διαθήκης της αδελφής μου όλη η οικογενειακή μας περιουσία σε ανταμοιβή της μαύρης αχαριστίας όταν βρήκαν το συμφέρον τους ιδίως απέναντι μου έχοντας προσπαθήσει να με επιβουλευτούν και μέχρι ζωής ακόμη[344].

Τα γράφω αυτά τα ατομικά μου για να προειδοποιήσω τους τυχόν κουτούς, όπως εγώ, που πιστεύουν σε ιδεολογικά αισθήματα αδελφικής ή συγγενικής αγάπης, πολύ δε περισσότερο ξένων όπως στην περίσταση αυτή, να είναι εξαιρετικά προσεκτικοί και φειδωλοί στις παρορμήσεις των επιπολαιότερων εντυπώσεων τους και βρεθούν τυχόν μπροστά από πραγματικότητες μπροστά από τις οποίες ευτυχώς δεν βρέθηκα εγώ. Άλλωστε και την αδελφή μου δεν ωφέλησε πολύ η παραχώρηση αυτή της περιουσίας εκτός της ατομικής της εξασφάλισης την οποίαν άλλωστε δεν είχε ανάγκη. Αυτό δε διότι έχοντας εγκαταλείψει την πατρική στέγη, παρά την αντίσταση μας, έσπευσε να παντρευτεί έναν αστυνομικό της μισής της ηλικίας ο οποίος έχοντας αποξενωθεί από τα σπίτια που της ανήκουν επί δεκαπέντε περίπου έτη μεταχειρίσθηκε κάθε εκβιασμό και κάθε βαρβαρότητα για να την εξαναγκάσει να τα γράψει στο όνομα του.

Ευτυχώς η κοινή λογική την σταμάτησε στον κατήφορο αυτό έως ότου κατέληξε στο μοιραίο διαζύγιο. Και μετά από αυτό δεν έλειψε να αποδείξει τα αδελφικά της αισθήματα διαθέτοντας όπως νόμιζε καλό εκείνη το σπίτι μου των βραβείων της οδού Αγίας Σοφίας και στερώντας μου την ευχαρίστηση να το διαθέσω για την προαγωγή της ψυχικής έρευνας στον τόπο μας και τούτο γιατί το μέρος του που μου απομένει είναι ελάχιστο και ασήμαντο. Εύχομαι όταν εγώ εκλείψω οι κληρονόμοι της διαθήκης της οι οποίοι ήδη κατόρθωσαν να της αρπάξουν το ένα από τα σπίτια της για να μην πληρώσουν μετά το θάνατο της φόρους κληρονομιών να μην εφαρμόσουν και σ' αυτή τις ίδιες μεθόδους που προσπάθησαν να εφαρμόσουν και σε εμένα. Εδώ εφαρμόζεται το ρητό της λαϊκής πείρας:

> *—Θεέ μου! φύλαξε με από τους φίλους μου, διότι από τους εχθρούς μου ξέρω να φυλαχθώ μόνος μου.*

Λοιμοκαθαρτήριο Σαλαμίνας. Το ειδυλλιακό νησάκι Άγιος Γεώργιος

Εν τω μεταξύ εξακολουθούσα να διευθύνω το Υγειονομείο Πειραιά όταν μία μέρα με ειδοποίησαν ότι θα αναλάβω τη διεύθυνση του Λοιμοκαθαρτηρίου Σαλαμίνας[345] επειδή είχαν εκδηλωθεί μερικά ύποπτα κρούσματα εξανθηματικού τύφου τα οποία επιβεβαιώθηκαν αργότερα. Πριν ν' αναλάβω εντούτοις την διεύθυνση θέλησα να αντιληφθώ ο ίδιος την κατάσταση του Λοιμοκαθαρτηρίου και πήγα με την βενζινάκατο στο ωραίο νησάκι μέσα στο γραφικό στενό της Σαλαμίνας όπου έγινε η περίφημη ναυμαχία του Θεμιστοκλή[346]. Ήμουν τότε πλωτάρχης και η επιθεώρηση μου απέδειξε όχι μόνο γενική εγκατάλειψη αλλά και πλήρη αναρχία του προσωπικού μεταξύ του οποίου εκτός των μηχανικών τροφοδοτών και νοσοκόμων λόγω ελλείψεως αρκετών ναυτικών ιατρών είχαν αποσπαστεί και μερικοί στρατιωτικοί ανθυπίατροι.

Ευάγγελος Αβαριτσιώτης ελαιογραφία του ζωγράφου Σπύρου Βικάτου.

Το πρώτο συναίσθημα μου κατά την αποβίβαση ήταν ειδυλλιακό. Κάτω από την σκιά των δένδρων ήταν ξαπλωμένοι μερικοί ανθυπίατροι με το πουκάμισο και με τη συντροφιά δύο νεαρών νοσοκόμων οι οποίες κεντούσαν με το εργόχειρο τους στο χέρι. Αγνοώντας την τοποθέτηση μου, ίσως αγνοώντας και τους ναυτικούς βαθμούς, μολονότι πέρασα δίπλα τους, κανείς δεν κινήθηκε από τη θέση του. Ένας μόνο νεαρός ανθυπίατρος ό νυν γνωστός καρδιολόγος Αβαριτσιώτης[347] έκανε κάποια κίνηση να φορέσει την στολή του. Διευθύνθηκα κατ' ευθείαν στο διοικητήριο και κάλεσα τον οπλονόμο αρχικελευστή να σημάνει αμέσως κλήση. Το απρόοπτο σάλπισμα είχε αμέσως σε όλο το νησί την επίδραση πέτρας που ρίχνεται σε γαλήνια νερά. Όλοι φάνηκαν τρέχοντας δεξιά αριστερά, οι αξιωματικοί να σπεύδουν κουμπώνοντας τη στολή τους, οι νοσοκόμες μαζεύοντας τα εργόχειρα τους. Και όταν μπήκαν όλοι στη γραμμή έδωσα στον οπλονόμο να διαβάσει την διαταγή της τοποθέτησης μου.

Εννοείται ότι το ζήτημα της αποκατάστασης της πειθαρχίας κανονίσθηκε μέσα σε λίγες ώρες και ούτε θέλησα να πω τίποτε στους αξιωματικούς για τη στάση τους. Μόνοι τους ένοιωσαν το σφάλμα τους και ο καθένας μπήκε στη θέση του εκτιμώντας τη στάση που τήρησα απέναντι τους.

Η επιθεώρηση όμως του λεβητοστασίου και του απολυμαντηρίου απέδειξε κατάσταση οικτρή εξ αιτίας της μακροχρόνιας εγκατάληψης όλων των μηχανημάτων. Ανέβηκα λοιπόν αμέσως στο Υπουργείο των Εσωτερικών που ήταν τότε στην πλατεία Κλαυθμώνος και δήλωσα ότι δεν μπορεί να γίνει απολύτως τίποτα αν δεν έθετε ο Ναύσταθμος τα συνεργεία του στη διάθεση μου. Το αίτημα μου ευτυχώς εισακούσθηκε και αμέσως από την μεθεπόμενη άρχισε γενική επισκευή των λεβήτων και λοιπών μηχανημάτων που ήταν σχεδόν άχρηστα.

Εγώ μετακόμισα πλέον οριστικά στο νησάκι όπου πράγματι η ζωή φαινόταν εντελώς διαφορετική. Ήταν ένα περιβάλλον γοητευτικό το καταγάλανο αυτό νησάκι χωρισμένο εντελώς από τον άλλο κόσμο, όπου ήταν κανείς όπως ο πλοίαρχος ενός πολεμικού εντελώς κύριος σε κάθε τι και ανεξάρτητος από κάθε άλλη υπηρεσία. Τόσο δε με τράβηξε η παραμονή εκεί, ώστε όλον εκείνον το χειμώνα εγώ που ήμουνα τόσο κοσμικός δεν βρέθηκα σε κανένα από τους χορούς και τις διασκεδάσεις των Αθηνών. Θα δείτε δε ότι είχα και μερικές απασχολήσεις που άξιζαν τον κόπο να τις ζήσει κανείς.

Βούλγαροι αιχμάλωτοι των Ελλήνων του 19^ου^ αιώνα

Όταν κανονίσθηκαν με κάθε λεπτομέρεια όλες οι λειτουργίες του Λοιμοκαθαρτηρίου και άρχισαν να μου φθάνουν καραβάνια για απολύμανση και η εργασία πήγαινε ρολόι φρόντισα για τον εξωραϊσμό του μικρού βασιλείου μου. Έκτισα με το προσωπικό των ναυτών μου ένα καλό ίσιο δρόμο από το λεβητοστάσιο ως το διοικητήριο, διόρθωσα ένα μικρό εκκλησάκι που είναι στο κέντρο του, όπου ζωγράφισα ο ίδιος στο θυρόφυλλο της ωραίας πύλης δύο Βυζαντινούς αετούς ανανεώνοντας προς το ανώτερο την διαμονή των αξιωματικών και των γυναικών νοσοκόμων. Την ώρα της σχόλης μου πήγαινα να ξαπλωθώ στο μικρό κατάφυτο δασάκι της βόρειας ακτής του νησιού.

Εκεί είχα την ευχαρίστηση να δεχθώ και ένα μπουλούκι Βουλγάρων αιχμαλώτων[348] του Ελληνοβουλγαρικού πολέμου, αλλά μαζί και την ευκαιρία να θαυμάσω και την αναισθησία για να μη πω την... κτηνωδία των Βουλγάρων χωρικών. Κατ' αρχήν δεν είμαι υπέρ των άσκοπων και ανώφελων θυσιών που απορφανίζουν οικογένειες και αφήνουν γυναίκες και παιδιά στους δρόμους. Και είναι περιπτώσεις, όταν εξαντληθεί κάθε αντίσταση, όπου δεν μένει παρά έντιμη παράδοση.

Από την άποψη όμως αυτή μέχρι την εμφάνιση στον τόπο της αιχμαλωσίας σαν να φθάνεις

σε πανηγύρι με πίπιζες και σουραύλια και να προχωρείς σαν να περιμένεις να σε υποδεχθούν θριαμβευτικά, υπάρχει υποθέτω κάποια απόσταση. Όταν τους αποβίβασαν στην προβλήτα, μαζεύτηκαν όλοι, έβαλαν μπρος την μουσική τους και τράβηξαν προς το μέρος μας σαν να περίμεναν να τους στρώσουμε το δρόμο με δάφνες. Δεν θέλησα να ταράξω τη μακαριότητα των οδοιπόρων αυτών και έστειλα μόνο ένα υπαξιωματικό να τους στρέψει προς το μέρος όπου είχαν ορίσει να καταυλισθούν. Πάντως από την άλλη μέρα τους έστρωσα στη δουλειά και με τις πέτρες που κουβαλούσαν μου έφτιαξαν μία μικρότερη προβλήτα για τα βαρκάκια μπρος στο λεβητοστάσιο. Και στην άκρη της προβλήτας έστησα μια κολόνα να απομνημονεύει την εργασία τους κατά την αιχμαλωσία με την εξής επιγραφή[349]

«*Εις το μέρος που συνετρίβη η Περσική βαρβαρότης, Βούλγαροι αιχμάλωτοι των Ελλήνων του 1914 κατασκεύασαν τον προβλήτα τούτον*».

Αγνοώ αν σώζεται ακόμα η στήλη αυτή. Αλλά πάντως έχω αφήσει ένα κομμάτι του εαυτού μου στο νησάκι αυτό.

Η τελευταία μου ανάμνηση ήταν η μεγάλη εβδομάδα που ακούγαμε τις ακολουθίες στο εκκλησάκι που ζωγράφισα, και το πασχαλινό μεγάλο τραπέζι που συμφάγαμε με όλο το προσωπικό. Θυμάμαι δε με θλιμμένη τρυφερότητα ότι την ημέρα εκείνη είχα κατεβάσει και τη μητερούλα μου, την οποία είχα δεξιά μου στο τραπέζι.

Ρώσοι πρόσφυγες

Στο νησάκι αυτό έζησα και εγώ μια πτυχή της μεγάλης Ρωσικής επανάστασης η οποία κατάργησε την απολυταρχία του τσαρισμού για μια προσπάθεια εφαρμογής στο απέραντο αυτό κράτος μιας νέας ιδεολογίας, υποσχόμενης την άρση των κοινωνικών αδικιών. Ίσα δικαιώματα για όλους και επιβολή μιας καλύτερης και δικαιότερης ζωής. Κανένας καλοπροαίρετος δεν μπορεί να αρνηθεί την ανώτερη ιδεολογία παρόμοιας προσπάθειας.

Εκείνο όμως που είναι και παραμένει δύσκολο είναι οι μέθοδοι εφαρμογής της προσπάθειας αυτής εφόσον όλη την έμψυχη πλάση διέπει ο σκληρός νόμος του δικαίου του ισχυρότερου. Το ισχυρότερο πλάσμα θα ζήσει εις βάρος του ασθενέστερου. Το διατί της αδικίας αυτής που κουβαλάει εν τούτοις τη ζωή, δεν είναι ανθρωπίνως εξηγήσιμο. Ίσως κρύβει κάποιο ανώτερο σκοπό τον οποίο δεν είναι δυνατόν να φαντασθούμε. Όπως και στα μικρότερα φαινόμενα της ζωής όταν τα εξετάσει κανείς προσεκτικά ανακαλύπτει έκδηλη σκοπιμότητα, αναρωτιέται κανείς αν η ύπαρξη της έμψυχης πλάσης με τους σκληρούς νόμους που την διέπουν είναι δυνατόν να μας επιφυλάσσει κάποιο ανώτερο σκοπό.

Πάντως η προσπάθεια εξακολουθεί. Διερωτάται όμως κανείς. Άραγε θα καταλήξει σε κάτι καλύτερο για τον βασανιζόμενο άνθρωπο ή θα καταλήξει πάλι στους ίδιους (νόμους) της ανισότητας που κυβερνούν ανέκαθεν τη ζωή; Το δυστύχημα πάντως είναι ότι οι πειραματισμοί αυτοί στοιχίζουν πάντοτε αίματα, δάκρυα, φυλακές, εξορίες στερήσεις και το βογγητό της δυστυχίας ανεβαίνει διαρκώς εντονότερο προς τον απαθή ουρανό.

Λοιπόν, μία Κυριακή μεσημέρι ειδοποιήθηκα ότι δύο ατμόπλοια με Ρωσική σημαία αγκυροβόλησαν μεταξύ νησιού και Καματερού και αμέσως έστειλα με την βενζινάκατο έναν ανθυπίατρο να δω τι συμβαίνει. Η «περιγραφή» του όμως όταν επέστρεψε ήταν πράγματι φρικιαστική. Τα δύο ατμόπλοια ήταν γεμάτα Ρώσους πρόσφυγες από την Οδησσό οι οποίοι έφυγαν από την πατρίδα τους εξ αιτίας της κομμουνιστικής επανάστασης[350]. Και όλοι αυτοί περιπλανιόντουσαν από λιμάνι σε λιμάνι χωρίς να γίνονται δεκτοί πουθενά χωρίς τροφές και χωρίς νερό, σημειωθέντων μάλιστα κατά το διάστημα αυτό της περιπλάνησης, και πολλών θανάτων. Ο ανθυπίατρος μάλιστα μου περιέγραψε ότι οι περισσότεροι από τους περιπλανώμενους αυτούς, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες, φαινόντουσαν άνθρωποι περιωπής μεταξύ των οποίων και πολλοί αξιωματικοί με παράσημα και μετάλλια και όλοι παρακαλούσαν με απελπισμένες επικλήσεις και δάκρυα

των γυναικών που έδειχναν τα μωρά τους, να τους σπλαχνιστούμε και να τους επιτρέψουμε την αποβίβαση στο νησί.

Η ευθύνη μου στην περίπτωση αυτή ήταν μεγάλη διότι εξ αιτίας της Κυριακής[351], που το Υπουργείο ήταν κλειστό, δεν ήταν δυνατό να ζητήσω οδηγίες εάν η κυβέρνηση ήθελε να επιτρέψει την αποβίβαση τόσου μεγάλου αριθμού προσφύγων. Τηλεφώνησα επανειλημμένως τότε στο σπίτι του τότε Υπουργού εσωτερικών Ρέπουλη[352] από τους περισσότερο έμπιστους του Ελευθερίου Βενιζέλου τον οποίο γνώριζα και προσωπικά, χωρίς να κατορθώσω να τον πετύχω. Εν τω μεταξύ όμως εξακολουθούσαν να φτάνουν από τα ατμόπλοια σαν μακρινή βοή οι φωνές των απελπισμένων.

Πήρα τότε την βενζινάκατο και πλησίασα να πεισθώ ο ίδιος και η εντύπωση μου ήταν τόσο ζωηρή ώστε αποφάσισα να αναλάβω την ευθύνη, αποδεχόμενος κάθε ενδεχόμενη κύρωση από την υπηρεσία για την αυθαίρετη απόφαση. Εφόσον μάλιστα και μερικοί από τους περισσότερο απελπισμένους βλέποντας πολλά γαλόνια στη στολή μου νόμισαν ότι πέφτοντας στη θάλασσα και κολυμπώντας προς τη βενζινάκατο θα πετύχαιναν να με συγκινήσουν περισσότερο από τις φωνές τους.

Πήρα τότε τον τηλεβόα και τους καθησύχασα ότι θα αποβιβασθούν και επιστρέφοντας στο νησί διέταξα να ανοίξουν και τις δύο μεγάλες δεξαμενές του νερού και να βάλουν στη φωτιά καζάνια με τρόφιμα από τις αποθήκες, ενώ συγχρόνως έστελνα στα ατμόπλοια δύο μεγάλα «σάλια»-σχεδίες για να αρχίσει η αποβίβαση.

Λοιπόν δεν θα ξεχάσω ποτέ το θέαμα των κατατρεγμένων και κυνηγημένων αυτών συνανθρώπων που μόλις πηδούσαν στον προβλήτα από τα «Σάλια» έπεφταν και φιλούσαν με δάκρυα τα βράχια του νησιού και έτρεχαν κορακιασμένοι να πιούν αμέσως νερό.. νερό που είχε ξεραθεί το λαρύγγι τους από τη δίψα.

Εν τω μεταξύ μία επιτροπή από αυτούς στην οποία από τις φυσιογνωμίες τους έβλεπε κανείς ανθρώπους διανοητικούς και ανώτερης κοινωνικής τάξης με μία μεσόκοπη κυρία επί κεφαλής, η οποία όπως έμαθα κατόπιν ανήκε στην ανώτερη Ρωσική αριστοκρατία και την αυλή του Τσάρου, κατευθύνθηκε προς εμένα. Και μ' ευχαρίστησε σε άπταιστα Γαλλικά για τη φιλοξενία που βρήκαν στην Ελληνική γη, αφού από παντού που είχανε προσπαθήσει να βρούνε καταφύγιο τους έδιωχναν σαν λεπρούς.

Ευτυχώς, επειδή εν τω μεταξύ μου είχαν πάρει το Βουλγαρικό μπουλούκι κατόρθωσα να φιλοξενήσω άλλους στον καταυλισμό τους και τους εκλεκτότερους στο διοικητήριο μεταξύ των οποίων καθηγητές, αξιωματικούς και ιερωμένους. Και η βραδιά πέρασε με φρικιαστικές διηγήσεις των σκηνών και των σφαγών που έζησαν στις πόλεις από τις οποίες είχαν αναγκασθεί να φύγουν.

Ευτυχώς το Υπουργείο την άλλη ημέρα ενέκρινε τη στάση μου και ησύχασα για τις συνέπειες που μπορούσα να έχω. Δεν μπορώ δε να ξέρω τις τύχες των δυστυχισμένων αυτών ανθρώπων εξ αιτίας της προσβολής μου από εξανθηματικό τύφο που

επακολούθησε. Εντύπωση όμως της Ρωσικής νοοτροπίας μου έκαναν οι συνδιαλέξεις που είχα επί τρεις νύχτες που έμειναν οι πρόσφυγες στο νησί, πάνω σε όλα σχεδόν τα ζητήματα πολιτικά, κοινωνικά και θρησκευτικά.

Φιλοσοφικοί περίπατοι. Ο άνθρωπος «θεός θνητός»-Ηράκλειτος[353]

Το συνάφι των συνομιλητών μου φαινόταν εντονότατα αντικομουνιστές θεωρώντας την επικράτηση των νέων αυτών ιδεών σαν την καταστροφή της Ρωσίας και διεκήρυσσαν με πεποίθηση ότι ο αγαθός Ρώσος χωρικός θα εξεγερθεί κατά των επαναστατών και θα επαναφέρει το τσαρικό καθεστώς κάτω από το οποίο και μόνο, κατά τη γνώμη τους, η Ρωσία μπορεί να ευτυχήσει. Ήταν όμως καταφανές από τα επιχειρήματα τους ότι η γνώμη τους αντιπροσώπευε τα ατομικά συμφέροντα τους. Οι περισσότεροι μάλιστα από αυτούς φαινόντουσαν βαθύτατα θρησκευόμενοι μέχρι φανατισμού, ενώ άλλοι φαινόντουσαν επιφυλακτικότεροι δίνοντας μάλιστα να εννοήσει κανείς από μερικές παρατηρήσεις τους ότι πολύ λίγες σχέσεις είχαν με τη θρησκεία. Ένας μάλιστα περίπατος μας με τρεις καθηγητές Γερμανομαθείς στο δασάκι μου ξανάφερε ζωηρά στη μνήμη παρόμοια συζήτηση που είχα στη Γερμανία με Ιάπωνες καθηγητές με τους οποίους έμεινα στην ίδια πανσιόν του Βερολίνου.

Από τους τρεις Ρώσους καθηγητές ο ένας, ο πιο ειρωνικός στο θρησκευτικό ζήτημα, ήταν Ρωσοαρμένιος, ο δεύτερος Ουκρανός και ο τρίτος Ρωσοεβραίος. Και οι τρεις βασικά άθεοι και οπαδοί της μηχανιστικής θεωρίας εναντίον της οποίας δεν δυσκολευόταν να φέρει κανείς κατά-συντριπτικά επιστημονικά επιχειρήματα. Ο Ουκρανός μιλώντας γενικά για τις θρησκείες πρέσβευε ότι την χριστιανική θρησκεία την καταστρέφει η πολυπλοκότητα της. Η τριαδική θεότητα, η παρθενογένεση, το πυρ το εξώτερον για τους απογόνους του αμαρτήματος του μήλου. Ενώ έβρισκε ότι η Εβραϊκή και Μωαμεθανική αντίληψη για έναν θεό, Ιεχωβά ή Αλλάχ, είναι πολύ απλούστερη εφόσον μάλιστα παρουσιάζουν και τους ιδρυτές της, τον Μωάμεθ και τον Μωυσή, σαν ανθρώπους που έχουν ανώτερες εμπνεύσεις και όχι σαν ατελείς θεούς όπως η χριστιανική. Οι άλλοι δύο καθηγητές συμφώνησαν με τις αντιλήψεις αυτές και οι φανατικοί υλιστές επέμεναν απόλυτα στις αρνήσεις τους θεωρώντας την πλάση σαν κάτι μοιραίο και τυχαίο, το οποίο μπορούσε και να μην υπάρχει αν δεν τύχαιναν ορισμένοι που επέτρεψαν την ύπαρξη της.

Και πάνω σε αυτές τις αντιλήψεις που ήθελαν να έχουν κάποια επιστημονική χροιά δεν ήταν δύσκολο να απαντήσει κανείς με τις σύγχρονες αντιρρήσεις που δίνει αυτή η επιστήμη. Ως προς δε τις θεολογικές συζητήσεις εγώ δεν ήμουν ο αρμόδιος να αναμιχθώ, εφόσον μάλιστα με την ανακάλυψη της ραδιενέργειας και της διάσπασης του ατόμου η επιστήμη έδωσε τη δική της θρησκεία. *Την ύπαρξη μιας δημιουργικής ενέργειας που αποτελούσε την πλάση, με την μορφή ηλεκτρονίων και πρωτονίων και η οποία την διέπει με κάθε σοφία προς κάποια ανθρώπινη άγνωστη σκοπιμότητα*. Και η βασική αυτή ανακάλυψη η οποία δεν έχει καμία απολύτως σχέση με δογματισμό και μάλιστα καμμιά

φορά τόσο παιδαριώδης, ώστε να απορεί κανείς πως μυριάδες διανοούμενων εμποτισμένων από την παιδική ηλικία με τα διδάγματα αυτά δεν θέλησαν ποτέ να εμβαθύνουν στη δυνατότητα της λογικότητας τους.

Δύσκολες συζητήσεις για έναν χριστιανό

Όπως δε ανέφερα στις Γερμανικές αναμνήσεις μου κάποτε που αναμίχθηκα σε παρόμοια θεολογική συζήτηση με Ιάπωνες αξιωματικούς και καθηγητές που διέμεναν στην ίδια πανσιόν καταντήσαμε στο τέλος όλοι να γελάμε για τους ανόητους δογματισμούς που έπρεπε να υπερασπίσουμε. Ήταν θυμάμαι μια χιονισμένη Χριστουγεννιάτικη βραδιά του Βερολίνου, παραμονή Χριστουγέννων, που είχαμε βγει με τους Ιάπωνες φίλους μου να απολαύσουμε την φαντασμαγορία των δρόμων φωταγωγημένων στους τζαμωτούς εξώστες των σπιτιών από τα πολύχρωμα χριστουγεννιάτικα δένδρα. Ένα πράγματι αλησμόνητο θέαμα. Όταν λοιπόν επιστρέψαμε στη φωλιά μας της Γκενταίχνις Κίρχε η συζήτηση ήλθε πάνω στα θεολογικά θέματα. Οι Ιάπωνες, άλλοι είναι Βουδιστές πιστεύοντας στη μετεμψύχωση, άλλοι Σιντοϊστές[354] πιστεύοντας ότι μετά θάνατον γίνονται (κατά το) πλείστο θεοί των σπιτιών τους και επομένως (πιστεύουν) στη λατρεία των προγόνων. Άλλοι ακόμη, οι επιστημονικότεροι πρόσκεινται στον Ταοϊσμό ο οποίος ταυτίζεται και με τη σημερινή *θρησκεία της επιστήμης* την οποία ανέφερα. Την ύπαρξη δηλαδή μιας θείας πράγματι δημιουργικής δύναμης από την οποία όλα έρχονται και στην οποία όλα επιστρέφουν, την οποία ίδρυσε ο Κινέζος Λάο-Τσε[355] ο οποίος γεννήθηκε κατά τον θρύλο ογδόντα χρόνων από τη μητέρα του.

Η συζήτηση διεξήχθη κυρίως από τον καθηγητή Σάτο και από έναν εξυπνότατο αξιωματικό του Ιαπωνικού επιτελείου του οποίου μου έκλεψαν τα χρόνια το όνομα. Μετά τη συζήτηση για τις δικές τους θρησκείες προκειμένου για τη Χριστιανική μου τέθηκε το εξής ερώτημα:

—*Ο θεός σας είναι παντοδύναμος*;

—*Βεβαίως είναι*!

—*Είναι πανάγαθος και πολυεύσπλαχνος όπως τον θέλετε*;

Φυσικά δεν μπορούσα να μην το παραδεχθώ.

—*Καλά, εδώ εμείς οι άνθρωποι, τα πλάσματα του θεού σας, ο θνητός πατέρας εκατό φορές να τον παρακούσει το παιδί του και να τον καταστρέψει ακόμη, εκατό φορές θα το συγχωρέσει. Και ο δικός σας πανάγαθος και πολυεύσπλαχνος χριστιανικός θεός για ένα μήλο που έφαγαν τα πλάσματα του, καταδίκασε όχι μόνον αυτούς αλλά και τους επ' άπειρον απόγονους του, γενεές γενεών, στο πυρ το εξώτερον. Την φρικτότερη δηλαδή από τις τιμωρίες.. Ποιος θνητός πατέρας θα σκεφτόταν να το κάνει αυτό;...*

... Και για να τους συγχωρέσει πήγε σε μια Εβραιοπούλα, έκανε ένα παιδί και έδωσε το παιδί να το σταυρώσουν.. το παιδί του;.. Το παιδί του έδωσε να σταυρώσουν;.. Αφού ήταν παντοδύναμος και πανάγαθος γιατί απλώς δεν τους συγχωρούσε για το έρημο το μήλο; Και το κακόμοιρο το παιδί δεν ήθελε.. έλεγε: «εί δυνατόν παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο».

—Όχι!. όχι!. θα σταυρωθεί, ήταν η απάντηση. *Και το παιδί του θεού σας από τον σταυρό του φώναζε στον πατέρα του: Ηλί.. Ηλί.. Λαμά σαβαχθανί.. Θεέ μου.. θεέ μου. Ίνα τι με εγκατέλειπες..*

Τί ν' απαντήσω τώρα σε όλα αυτά εγώ;.. Θεολόγος δεν ήμουνα να εισέλθω σε δογματικές συζητήσεις. Να τους εξηγήσω περί *ομοουσίου Τριάδος* η οποία αλλιώς είναι μια μορφή του Βραχμανικού Τριμούρτι[356] και ακόμη και της Ζωροαστρικής δυάδας των δύο αντιμαχόμενων δυνάμεων του καλού και του κακού. Του Αριμάν και του Ωρομάσδη[357]. Ούτε ακόμη περί παρθενογενέσεως η οποία είναι επανάληψη του Ινδικού θρύλου περί παρθενογενέσεως του Βούδα[358]. Πολύ δε περισσότερο, δεν σκέφτηκα ποτέ να γραφτώ στη θεολογική σχολή, ν' αφήσω γένια και μαλλιά και να ανακηρυχθώ προφήτης της θεολογίας με τη φιλοδοξία να ψάλλω εσπερινούς και να ευλογώ γάμους και κηδείες. Τι να πω λοιπόν; .. Και το ζήτημα άρχισε να παίρνει τροπή προς το φαιδρότερο.

—Και δεν μου λέτε η γυναίκα του θεού σας κατόπιν ξαναπαντρεύτηκε με ένα μαραγκό και έκανε και άλλα παιδιά.. και έμεινε πάλι αειπάρθενη όπως την θέλετε;

Καταλαβαίνεται τώρα τη θέση μου μπροστά σε τέτοιες ερωτήσεις απορίας αδιάσειστης λογικής οι οποίες φυσικό είναι να εξακολουθούν να τίθενται πάντοτε από κάθε αμερόληπτο διανοούμενο.

Άλλο δε ένα ζήτημα στο οποίο βρισκόμουνα και σε άλλα μέρη σε πολύ δύσκολη θέση ήταν το ζήτημα της εικονολατρίας. Των θαυμάτων ενός ζωγραφισμένου ξύλου τα οποία δεν μπορούσε να εκτελέσει άλλο ζωγραφισμένο ξύλο με την ίδια εικόνα. Ζήτημα δηλαδή ατομικής πίστης και επίδρασης της πίστης αυτής πάνω στον υλικό οργανισμό (μιμητισμός του Δάρβιν[359]) η οποία αποδίδεται από τους αφελείς απλοϊκούς ως επίδραση του ξύλου.

—Τουλάχιστον οι πρόγονοι σας με την παλαιά ατομική θρησκεία των Ολυμπίων λάτρευαν προσωποποιήσεις θεών τους με ωραία αγάλματα ενώ σήμερα η ίδια λατρεία απευθύνεται σε άσχημες γέρικες και ρυτιδωμένες λευκογένειες εικόνες.

Ελπίζω ότι, τα γραφόμενα μόνο αυτά με τα οποία αποδίδω εντυπώσεις αμερόληπτων τρίτων χωρίς φανατισμό για οποιαδήποτε δογματική θρησκεία, δεν θα χρησιμοποιηθούν από φανατικούς ή επαγγελματίες γενειοφόρους ή ξυρισμένους για να με παραστήσουν ως άθεο. Λοιπόν, απ' εναντίας. Φεύγω από τη ζωή αυτή πιστεύοντας ακράδαντα στην *θρησκεία της επιστήμης* που αποδεικνύεται σήμερα μέσα από την διάσπαση του ατόμου και την έρευνα των λανθανόντων σε εμάς υποσυνειδήτων ψυχικών φαινομένων όπως είναι η τηλεπάθεια, η διόραση, η ψυχομετρία, η ψυχοβολία, κλπ. Στην ύπαρξη μιας ανέφικτης

για την ανθρώπινη σκέψη δημιουργικής δύναμης η οποία όχι μόνον αποτελεί την πλάση στη μορφή υλικής ηλεκτρικής συμπύκνωσης, από τους γαλαξίες μέχρι του τελευταίου εντόμου, αλλά και την διέπει με ελαστικούς εκάστοτε προσαρμοστούς μη-μηχανικούς νόμους εν πάσει σοφία και οφθαλμοφανή σκοπιμότητα, για κάθε αμερόληπτο. Πιστεύω ακόμη ότι η γενική σκοπιμότητα η οποία προβάλλει εντυπωσιακά και στις μικρότερες λεπτομέρειες της ζωής, δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχει και στην κορωνίδα της πλάσεως, τον άνθρωπο, έστω και αν η σχετική μας και περιορισμένη σκέψη δεν είναι δυνατόν να εισδύσει μέχρι την σκέψη του δημιουργού, του σκοπού της ζωής και των ειμαρμένων του ανθρώπου. Πάντως βάσει των σκέψεων αυτών πιστεύω ότι δεν είναι δυνατόν παρά κάτι καλύτερο και ανώτερο να μας περιμένει μετά την υλική αυτή ηλεκτρική συμπύκνωση όπου ήλθαμε να γνωρίσουμε τον πόνο και να φύγουμε έπειτα από λιγότερο ή περισσότερο χρόνο.

Εδώ όμως, και πιστεύω ότι είναι αρκετό, σταματάει η πίστη μου. Εδώ και καιρό έχω περάσει σφουγγάρι σε όλους τους πολλές φορές παιδαριώδεις δογματισμούς που πέρασαν από την ανθρώπινη φαντασία, τους πολλές φορές βλάσφημους και ταπεινωτικούς για το θείον και οι οποίοι αποτελούν άρθρο πίστεως για τους φανατικούς και τους οπαδούς του *πίστευε και μη ερεύνα*.

Εξανθηματικός τύφος. Αποχαιρετιστήρια στο νησάκι

Όταν επί τέλους έφυγαν οι φίλοι μας Ρώσοι η υπηρεσία ανέλαβε τον κανονικό της δρόμο της απολύμανσης όταν για εμένα διακόπηκε από τον εξανθηματικό τύφο τον οποίο κόλλησα από τους απολυμαινόμενους[360]. Το ένοιωσα μάλιστα, θυμάμαι τώρα, από ένα τσίμπημα εντόμου που ένοιωσα στο λαιμό χωρίς όμως να κατορθώσω να βρω το έντομο. Εν τούτοις όταν ένοιωσα τα πρόδρομα συμπτώματα τηλεφώνησα στον τότε γενικό διευθυντή του υπουργείου εσωτερικών Χωματιανό[361] ειδοποιώντας να φροντίσει για αντικαταστάτη μου εφ' όσον μοιραίως προβλέπω ότι θα χάσω τις αισθήσεις, το οποίο και πράγματι συνέβη.

Εμμανουήλ Ρέπουλης

Πόσες ημέρες έμεινα αναίσθητος δεν μπορώ να ξέρω. Κατόπιν έμαθα τις λεπτομέρειες από τον αντικαταστάτη μου. Όταν συνήλθα μόνο αισθανόμουνα άπειρη εξάντληση και πέρασε αρκετός καιρός για να αναλάβω δυνάμεις, οπότε και ανέλαβα πάλι την διεύθυνση του λοιμοκαθαρτηρίου.

Η παραμονή μου όμως στο νησί δεν διάρκεσε για πολύ. Η Σμύρνη κατελήφθη από Ελληνικά στρατεύματα και μια μέρα ο υπουργός Ρέπουλης με κάλεσε στο

Υπουργείο και μου ανακοίνωσε ότι τοποθετήθηκα Υγειονόμος του λιμένα Σμύρνης και να ετοιμασθώ να φύγω για τη νέα θέση μου. Η νέα όμως τοποθέτηση μου μολονότι συγκινούσε κάθε Έλληνα δεν με βρήκε ευδιάθετο να την δεχθώ. Και ιδού ο λόγος ο οποίος ατυχώς αργότερα δικαιώθηκε εκ των πραγμάτων.

Δεν είμαι πολιτικός ούτε βέβαια πρόκειται να αμφισβητήσω τις πολιτικές αρετές του Ελευθερίου Βενιζέλου, χάρη στην πολιτική του οποίου διπλασιάσθηκε η Ελλάδα. Αλλά στο ζήτημα της Μικρασιατικής εκστρατείας τα πράγματα είχαν τεθεί κατά τέτοιο τρόπο που δεν χωρούσαν στο φτωχό μου μυαλό. Επρόκειτο να παραχωρήσουμε στους Βούλγαρους την Θράκη και την Μακεδονία μέχρι του 14ου χιλιόμετρου με αντάλλαγμα το Βιλαέτι της Σμύρνης[362]. Δηλαδή να δημιουργηθούν δύο μικρές Ελλάδες, η μία στην παλαιά Ελλάδα με την Θεσσαλονίκη και η άλλη στην Μικρά Ασία.

Γνωρίζοντας τους Βούλγαρους και τη νοοτροπία τους από το Μοναστήρι της Μακεδονίας όπου έκανα τη Δευτέρα τάξη γυμνασίου, έβλεπα καθαρά ότι φέρνοντας αυτούς σε 14 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη ήταν σαν να τους τη χαρίζαμε. Διότι ασφαλώς ένα καλό πρωί θα τους δεχόμαστε μέσα στην πόλη, όπως έκαναν άλλωστε κατά την κατάληψη της από τον Ελληνικό στρατό. Και τότε έχοντας αποτύχει την κατάληψη της, ο στρατηγός Θεοδωρώφ[363] ζήτησε από το διάδοχο Κωνσταντίνο ως συμμαχική αλληλεγγύη να στείλει και αυτός στη Μακεδονική πρωτεύουσα μόνο δύο τάγματα υπό Ελληνική διοίκηση. Και αυτός έστειλε ολόκληρο στρατό που εδέησε να γίνει ο Ελληνοβουλγαρικός πόλεμος για να τους βγάλουν[364].

Έπειτα σκεφτόμουνα πως η Ελλάδα, ένα μικρό κράτος, δεν ήταν δυνατόν να υπερασπίσει και να διατηρήσει δύο μικρές Ελλάδες χωρισμένες. Την μία στην Ευρώπη την άλλη στην Μικρά Ασία. Αυτό το πράγμα δεν μπορούσε να χωρέσει στο μυαλό μου. Μου φαινόταν παράλογο όπως άλλωστε και στην πλειοψηφία του λαού. Επειδή δε είχα θάρρος με τον Ρέπουλη[365] του εξέθεσα τις σκέψεις μου και τον παρακάλεσα να τοποθετήσει άλλον σε αυτή τη θέση. Ο Ρέπουλης όμως γέλασε.

> —*Μην είσαι κουτός*.. είπε. *Τουρκιά δεν θα υπάρξει πια.. Θα διαμελισθεί.. Γείτονες θα έχουμε εκεί Γάλλους, Άγγλους και Ιταλούς. Τα πράγματα δεν είναι όπως τα νομίζεις...*

Και για να μην πολυλογώ με έπεισε και μόνο παρακάλεσα να μου παραχωρήσει από το προσωπικό του Λοιμοκαθαρτηρίου όσους νόμιζα κατάλληλους για την οργάνωση

της νέας υπηρεσίας μου. Ο Υπουργός δέχθηκε και μετά μία εβδομάδα αφού άφησα κατάλογο των ανδρών που ζητούσα αποχαιρέτησα το ωραίο μου νησάκι όπου πέρασα τόσες καλές και πολλές δύσκολες ώρες και προπεμπόμενος από το προσωπικό μου, το οποίο με είχε αγαπήσει όπως το είχα αγαπήσει και εγώ και το οποίο άλλωστε είχε μάθει ότι είχα ζητήσει τους περισσότερους να τους πάρω μαζί μου, έφυγα για την μοιραία Σμύρνη, την οποία θα άφηνα πάλι μετά από δύο χρόνια κατά την καταστροφή. Αλλά πώς πήγαμε και πώς φύγαμε.

Αναχώρηση για Σμύρνη. Το μέγα σφάλμα του Βενιζέλου

Με τι ενθουσιασμούς ατενίσαμε την ωραία Ελληνική πόλη την Γκιαούρ Ισμίρ[366] όπως την έλεγαν και αυτοί οι Τούρκοι και πώς την αφήσαμε για να γίνει παρανάλωμα του πυρός και Τουρκόπολη για πάντα πλέον.

Απέφυγα τις πρώτες μέρες να παρουσιασθώ στον Ύπατο Αρμοστή Στεργιάδη[367] στις διαταγές του οποίου θα υπηρετούσα[368]. Και αυτό γιατί όπως με πληροφόρησαν δεν δέχθηκε σαν λιμενάρχη τον επίσης αξιωματικό του Ναυτικού Χορν με την δικαιολογία ότι ήταν συγγραφεύς «και μάλιστα κακός συγγραφεύς». Είχα λοιπόν δίκιο να φοβάμαι μήπως έλεγε το ίδιο και για εμένα.

Αριστείδης Στεργιάδης

Αφού λοιπόν επισκέφθηκα ότι μπορούσα να δω από την Σμύρνη, παρουσιάσθηκα στο σπίτι του το οποίο ήταν πάνω στην παραλία. Στο «Και[369]» όπως το έλεγαν τότε. Η υποδοχή ήταν όμως εντελώς αντίθετη με εκείνη που υπέθεσα. Με δέχθηκε με φιλοφρονήσεις και μου ανέφερε ιδιαίτερα τις εντυπώσεις του από το πρώτο βιβλίο που έγραψα και που όπως είπα και αλλού αγαπώ ιδιαίτερα τους «Σπογγαλιείς του Αιγαίου». Προ πάντων όμως με ρώτησε για τις ξένες γλώσσες που ομιλώ, γιατί όπως μου είπε, με προόριζε σαν αντιπρόσωπο της Ελλάδας σε μία διεθνή επιτροπή η οποία φρόντιζε για τα υγειονομικά ζητήματα της Σμύρνης. Ικανοποιημένος από τις πληροφορίες μου τόνισε ότι το έργο μου θα ήταν εύκολο στην επιτροπή στην οποία συμμετείχε και ο Τούρκος υγειονόμος σύζυγος Ελληνίδας.

> —*Ίσως έχεις μικρές δυσκολίες με τον Ιταλό αντιπρόσωπο*, μου πρόσθεσε, *αλλά όλοι οι άλλοι είναι δικοί μας*.

Ο Στεργιάδης σαν άτομο είχε επιβλητική και σοβαρή εμφάνιση μολονότι εκ φύσεως εξαιρετικά νευρικός. Είχε δε επίσης το εξαιρετικό προτέρημα να μην επηρεάζεται από το ωραίο φύλο όπως περίμεναν ιδίως οι πολύ επικίνδυνες από αυτή την άποψη Ελληνομαθείς Λεβαντίνες της Σμύρνης[370]. Στο ζήτημα όμως της διεθνούς επιτροπής είχε εντελώς απατηθεί γιατί η πραγματικότητα ήταν εντελώς διαφορετική.

Από την πρώτη συνεδρίαση που έγινε μετά από λίγες μέρες στο Τουρκικό Υγειονομείο στην μικρή προβλήτα της προκυμαίας, φάνηκε καθαρά η εχθρική στάση όλων απέναντι μας, μολονότι όλοι οι αντιπροσωπεύοντες τις συμμαχικές δυνάμεις ήταν Λεβαντίνοι ντόπιοι διορισμένοι από τα αρμόδια προξενεία και οι οποίοι ασχέτως αν εκτελούσαν διαταγές των προξενείων ήταν γενικώς Τουρκόφιλοι, εφόσον με τους Τούρκους έκαναν ό,τι ήθελαν.

Η διεθνής επιτροπή. Όλοι εναντίον μας

Πρώτος λοιπόν έλαβε τον λόγο ο Τούρκος αντιπρόσωπος ο οποίος μάλιστα είχε γυναίκα Ελληνίδα, κάποια που την έλεγαν Πούπα και ο οποίος όπως ήταν φυσικό διεκδικούσε τα Τουρκικά δικαιώματα στον Υγειονομικό τομέα της Σμύρνης και ότι έπρεπε να αφεθεί η Τουρκική υπηρεσία να την εκτελεί δικαιωματικά.

Αμέσως όμως έλαβε τον λόγο ο Γάλλος αντιπρόσωπος, ντόπιος Λεβαντίνος σύζυγος και αυτός Ελληνίδας, ο οποίος σύμφωνα βέβαια με τις οδηγίες που είχε λάβει από τον Γάλλο πρόξενο Λαπόρτ[371], καταφέρθηκε δριμύτατα εναντίον των Ελλήνων και επέμενε να αφεθεί ελεύθερη στην εργασία της η Τουρκική υγειονομική διοίκηση. Η στάση του αυτή μου έκανε εντύπωση εφόσον ο Στεργιάδης με είχε διαβεβαιώσει κατηγορηματικά ότι θα είχαμε τους Γάλλους με το μέρος μας. Κατόπιν μίλησε ο Ιταλός, επίσης Λεβαντίνος, ο οποίος υπερθεμάτισε του Γάλλου εναντίον μας. Γύρευα τότε να δω τι θα έλεγε ο επίσης Αγγλολεβαντίνος Chasseau[372] ο οποίος με ρώτησε αν θα μιλήσω. Εγώ αρνήθηκα προτιμώντας να λάβω τον λόγο στο τέλος με την τροπή που λάμβανε η συνεδρίαση, εφόσον μάλιστα έβλεπα την αδιαφορία του Αμερικανού αντιπροσώπου ο οποίος περιορίσθηκε να σπάει κέφι ακούγοντας τους ομιλητές και καπνίζοντας την πίπα του.

Κάτι λοιπόν επιχείρησε να πει ο Άγγλος, αναμασώντας κάτι διπλωματικά που δεν μπορούσα να καταλάβω τι έλεγε σε ένα είδος προσπάθειας συμβιβασμού των αντιθέσεων και είδα ότι όλοι περίμεναν τι θα πω. Ομολογουμένως η θέση μου ήταν δύσκολη.

> *—Με συγχωρείτε κύριοι*, είπα, *αλλά νομίζω ότι εμείς ήλθαμε στη Σμύρνη κατά πρόσκληση των κυβερνήσεων και βλέπω με έκπληξη ότι αντί να θέλετε να μας βοηθήσετε τουλάχιστον σε αυτόν τον τομέα του έργου μας, όλοι στρέφεσθε εναντίον μας. Τώρα εάν πρόκειται να εξακολουθήσει το έργο της η Τουρκική υπηρεσία μετά την κατάληψη, βέβαια δεν θα είμαστε εμείς που θα το αποφασίσουμε. Ένα μόνο μπορώ να σας πω αδίστακτα. Ότι εφόσον υπάρχουν Ελληνικά στρατεύματα στη Σμύρνη[373] και υπάρχει πάντοτε κίνδυνος επιδημιών εγώ, όντας υπεύθυνος για τον λιμένα, δεν θα επιτρέψω την ελευθεροκοινωνία κανενός*

πλοίου εφόσον δεν κρίνω αν υπάρχει ή δεν υπάρχει κίνδυνος. Όσο για τα υπόλοιπα θα ζητήσω την γνώμη της ανωτέρας μου υπηρεσίας.

Αμέσως λοιπόν πήγα στον Στεργιάδη ενθυμούμενος τις διαβεβαιώσεις του και ακόμη τις

Ορκωμοσία Σμυρναίων εθελοντών στο στάδιο του Πανιωνίου στην Πούντα της Σμύρνης. Διακρίνονται ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ο Στεργιάδης (με πολιτικά) και ο Άγγελος Τανάγρας (δεξιά). (http://www.haniotika-nea.gr/o-venizelos-i-smyrni-kai-i-arxi-tou-kakoy/).

καθησυχάσεις του υπουργού Ρέπουλη περί διαλύσεως της Τουρκίας και περί μονίμου εγκαταστάσεως μας στη Σμύρνη με γείτονες Γάλλους, Άγγλους και Ιταλούς.

Αλλά σε παρόμοιες μεγάλες περιστάσεις όλοι είναι ενδεχόμενο να απατηθούν. Είναι είδος χαρτοπαιγνίου όπου εκείνος που κερδίζει στα χαρτιά ανακηρύσσεται ήρωας. Και χωρίς να θελήσω να μειώσω τις εθνικές υπηρεσίες, τον Βενιζέλο και την πολιτική δεξιοτεχνία του στην περίσταση αυτή συντασσόμενος ορθά με τους συμμάχους, εφόσον οι προαιώνιοι εχθροί μας συντάχθηκαν με τους άλλους, έπαιξε και αυτός το όλο ζήτημα στα χαρτιά. Εάν έχανε θα ανακηρυσσόταν ήρωας ο Κωνσταντίνος. Στο ζήτημα της Μικράς Ασίας όμως, εφόσον ήταν γνωστές οι αντιζηλίες των συμμάχων μας και η κατόπιν εξέλιξη του Τουρκικού ζητήματος, η παράλογη αυτή εθνική περιπέτεια με την ακόμα παραλογώτερη εξέλιξη της στα βάθη της Μικρασίας υπήρξε μια θλιβερή περιπέτεια στην οποία δεν είναι αμέτοχος και ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Αυτή είναι η αλήθεια όπως την έζησε ένας άνθρωπος αμερόληπτος και εξετάζοντας από απολύτως γενική άποψη τα ζητήματα.

Πάντως, όταν ο Στεργιάδης άκουσε την αφήγηση μου ταράχθηκε περισσότερο από ότι φανταζόμουν.

—*Και ο Γάλλος.. και ο Γάλλος*!.

Στο τέλος όταν ελαττώθηκε η ένταση γύρισε προς εμένα:

—*Τι προτείνετε τώρα για την κατάσταση στο ζήτημα αυτό*;

Τι περίμενε από εμένα να του προτείνω;

—*Μα να σας πω*.. του απάντησα.. *Αν ήταν δυνατόν να πάρουμε με το μέρος μας τουλάχιστον τον Αμερικανό, εφόσον οι άλλοι φαίνονται να έχουν οδηγίες, να έχουμε τουλάχιστον με τον Άγγλο την ισοψηφία.* Ο Στεργιάδης γύρισε και με κοίταξε.

—*Αναλαμβάνετε εσείς αυτό το ζήτημα*;.. ρώτησε.

—*Αν μου δίνετε τα μέσα που χρειάζονται.*

—*Σας τα δίνω εν λευκώ*.. υπήρξε η απάντηση.

Έτσι ανέλαβα μια υπόθεση η οποία ομολογώ δεν ήταν της αρεσκείας μου, αλλά ο σκοπός ήταν πλέον όχι μόνον υπηρεσιακός αλλά και εθνικός. Έπειτα συλλογίσθηκα ότι από το επάγγελμα του πατέρα μου έπρεπε να είχα κληρονομήσει και εγώ κάποια διπλωματική ευστροφία.

Πως τα καταφέραμε. Ζήτω η Αμερική

Από την άλλη μέρα λοιπόν άρχισα να στήνω καραούλι στον Αμερικάνο. Πήγα λοιπόν νωρίτερα στο ξενοδοχείο Κραίμερ[374] της παραλίας όπου τρώγαμε και δήθεν χαζεύοντας τον περίμενα πότε θα φανεί όταν και τον πλησίασα σαν να ήταν το πράγμα εντελώς τυχαίο. Σφίξαμε τα χέρια με το συνηθισμένο Αμερικάνικο «*How do you do*» χωρίς το οποίο δεν είναι δυνατόν να νοηθεί Αγγλοαμερικανική συνάντηση και αμέσως η πρόταση μου να φάμε στο ίδιο τραπέζι πράγμα που έγινε πρόθυμα αποδεκτό. Το πρώτο βήμα είχε γίνει. Στο δεύτερο βήμα με βοήθησε η τύχη.

Επειδή φυσικό ήταν κατά το διάστημα του φαγητού να μιλήσουμε και για την πρώτη μας συνεδρίαση, μου εξέφρασε τη δυσκολία του να εξετάσει λεπτομερώς τις υγειονομικές συνθήκες που βρισκόταν η πόλη πράγμα που μόνο αν είχε ένα άλογο μπορούσε να κάνει. Αμέσως τότε άρπαξα την περίσταση.

—*Άλογο θέλετε*;.. τον διέκοψα. *Μα αυτό μπορώ να σας το φροντίσω εγώ. Και μάλιστα από αύριο το πρωί αν θέλετε..*

—*Μα πώς*; Ρώτησε απορώντας.

—*Αφήστε σε εμένα την υπόθεση και βλέπουμε*! του απάντησα.

Το ξενοδοχείο Κραίμερ στην παραλία της Σμύρνης.

Το συμπέρασμα της συζήτησης υπήρξε να γίνει αμέσως τηλεφώνημα της Αρμοστείας στο επιτελείο στρατού του οποίου αρχηγός ήταν ο κατόπιν δικτάτορας Πάγκαλος[375] και την άλλη ημέρα πρωί-πρωί να είναι μπρος στην πόρτα του Κραίμερ, μετά από εισήγηση μου, δύο άλογα με έναν υπαξιωματικό ως τιμητική συνοδεία. Όταν ο Αμερικανός ειδοποιήθηκε από τον θυρωρό έμεινε έκπληκτος για την πραγματοποίηση της υπόσχεσης την οποία είχε εκλάβει ως απλά θεωρητική. Έσπευσε λοιπόν να με ειδοποιήσει και έσπευσα να του εξηγήσω τον λόγο του δεύτερου αλόγου και του υπαξιωματικού ως τιμητική συνοδεία. Αυτό τον κολάκευσε ιδιαίτερα.

Το μεσημέρι φάγαμε πάλι μαζί και μου εξέθεσε τις εντυπώσεις από την πρώτη επίσκεψη του, ήλθε δε ο λόγος και περί Αθηνών που δεν γνώριζε και έλεγε ότι θα προσπαθήσει να κάνει έως εκεί ένα ταξιδάκι. Έσπευσα τότε να αρπάξω και τη δεύτερη αυτή ευκαιρία.

> —*Μα ένα ταξιδάκι στην Αθήνα είναι ευκολότατο*, είπα, *με τα πλοία που εκτελούν τις στρατιωτικές συγκοινωνίες μας. Όταν το θελήσετε δεν έχετε παρά να μου το πείτε..*

Και το απόγευμα αμέσως πήγαινα στον Ύπατο Αρμοστή να συνεννοηθώ μαζί του για τα περαιτέρω. Και δεν ήταν μόνο τα πλοία των στρατιωτικών συγκοινωνιών αλλά και το οπλιταγωγό Σφακτηρία, το οποίο αφού χρημάτισε μετά την Αμφιτρίτη για σύντομο διάστημα βασιλική θαλαμηγός, είχε διασκευασθεί σε πλωτό νοσοκομείο με αδελφές (νοσοκόμες) μάλιστα από τις γνωστότερες κυρίες των Αθηνών και εκτελούσε τακτικά ταξίδια μεταξύ Αθηνών Σμύρνης.

Μετά από λίγες μέρες λοιπόν που θα έφευγε η Σφακτηρία ειδοποίησα τον φίλο μας ο οποίος επιβιβάσθηκε ενθουσιασμένος και έφευγε για να πραγματοποιήσει την επιθυμία του. Το πράγμα όμως δεν περιορίσθηκε ως εκεί διότι με σύσταση του Στεργιάδη προς το Υπουργείο των Εξωτερικών παρέλαβε τον ξένο μας ειδικός ξεναγός ο οποίος τον φιλοξένησε καθ΄ όλο το διάστημα της παραμονής του στην Αθήνα. Κατόπιν όλων αυτών εννοείται ότι ο Αμερικανός μας κερδήθηκε εντελώς με το μέρος μας και με διευκόλυνε στο έργο μου αποτελεσματικά. Έτσι, ώστε είχα την ευκαιρία να πετάξω από την επιτροπή τον άθλιο εκείνο Λεβαντινοπολωνό αντιπρόσωπο της Γαλλίας με ένα φίλο μου καθαρόαιμο Γάλλο ναυτικό γιατρό ένα χαριτωμένο νέο, τον Ζώρζ Βαρένν ο οποίος έτυχε να περάσει από την Σμύρνη.

Η συνάντηση μας έπειτα από χρόνια μου έδωσε την ιδέα να τον φέρω μονίμως εκεί στην επιτροπή και άρχισα τις ενέργειες με τη γυναίκα του Γάλλου προξένου με την οποία είχα

γνωρισθεί. Άρχισα λοιπόν να της περιγράφω τον συμπατριώτη της με τα ελκυστικότερα χρώματα, εφόσον μάλιστα ο Ζώρζ Βαρένν ήταν όχι μόνο αξιαγάπητος σαν χαρακτήρας αλλά αλήθεια ωραίος και κομψός νέος.

Και το αποτέλεσμα πράγματι υπήρξε μετά από ένα μήνα με ενέργειες του Γάλλου προξένου να τοποθετηθεί ο φίλος μου στο Γαλλικό προξενείο Σμύρνης και μέσω αυτού στη διεθνή επιτροπή. Μετά από αυτά τουλάχιστον στις αρχές το πράγμα πήγαινε ρολόι στην επιτροπή. Λέω στις αρχές, διότι λίγο-λίγο η επίδραση των οδηγιών που λάμβανε από τον πρόξενο άρχισε να διαφαίνεται και στον Βαρένν με όλες τις προσπάθειες του να χρυσώνει το χάπι. Η αντίδραση όμως του Αμερικανού μας σε κάθε δυσκολία ήταν τόσο έντονη ώστε δεν έβρισκα πλέον καμία δυσκολία. Άλλωστε δεν πέρασε πολύς καιρός και έλαβα μυστική διαταγή από τον Ύπατο Αρμοστή σχετικά με απόφαση που είχε ληφθεί για την κατάληψη όλων των Τουρκικών υπηρεσιών, δια τετελεσμένου γεγονότος, να ενεργήσω με τον ίδιο τρόπο και εγώ.

Το Γαλλικό προξενείο. Φωλιά των Κεμαλικών. Δυσάρεστα προμαντεύματα

Ένα ορισμένο πρωί λοιπόν πριν ακόμη ξημερώσει, είχα τοποθετήσει φρουρούς στο Τουρκικό υγειονομείο με απαγόρευση εισόδου των Τούρκων υπαλλήλων, όπως επίσης και στα πλοία Σμύρνης-Κορδελιού, όπως και στο λοιμοκαθαρτήριο Κλαζομενών[376] το οποίο ερχόταν στην αποκλειστική δικαιοδοσία μας. Έτσι τερματίσθηκε και η δράση της διεθνούς επιτροπής κατόπιν της οποίας νόμισα χρήσιμο να παρασχεθεί ηθική αμοιβή στον Αμερικάνο αντιπρόσωπο για την συμπαράσταση του, το οποίο πράγματι έγινε αποδεκτό.

Μετά από λίγες μέρες λοιπόν ελάμβανα με τις ενέργειες του Ύπατου Αρμοστή ένα κουτί με τον αργυρούν σταυρό και οργάνωσα στο Υγειονομείο μικρή τελετή με όλο το προσωπικό παρατεταγμένο, όπου τους ανακοίνωσα επίσημα την παρασημοφορία του για τις αμερόληπτες συμπαραστάσεις του και κάρφωσα στο στήθος του τον τιμητικό σταυρό.

Εν τω μεταξύ είχα εγκαταστήσει και το Υγειονομείο λιμένος και στο ωραίο μέγαρο Ηλιάδη, επ’ ονόματι της οποίας είναι και το μαιευτήριο Αθηνών, δίπλα στην κατοικία του Ύπατου Αρμοστή στην οποία εξακολουθούσα και την μικρή φρουρά από Ευζώνους. Τις ημέρες ακριβώς εκείνες μου έφθασαν από την Αθήνα λαμποκοπούντες από χαρά και οι άνδρες που είχα ζητήσει να μου παραχωρηθούν από το προσωπικό μας του Λοιμοκαθαρτηρίου Σαλαμίνας υπό τον λοχία Τόλια και τους εγκατέστησα στο ίδιο οίκημα. Ξαναείδα με συγκίνηση τα καλά παιδιά τα οποία είχα εκτιμήσει για την πειθαρχία και την προθυμία και πράγματι καθόλα τα χρόνια της κατοχής της Σμύρνης υπήρξαν άξια της αποστολής τους. Τόλιας, Ανδρικόπουλος, Κατεβαίνης, Θεοφάνους, Καβουρομάνας, Μαραγκουδάκης και όσων άλλων μου έκλεψε ο καιρός τα ονόματα, αν δεν πέρασαν πριν από εμένα στο

άγνωστο, ας έχουν την ευχή μου και την ψυχική ικανοποίηση ότι εκτέλεσαν παραδειγματικά το καθήκον τους.

Αφού οργάνωσα και μόνιμη υγιεινή καθαριότητας στα βαποράκια Σμύρνης-Κορδελιού, πήγα με συγκίνηση να επισκεφθώ το Λοιμοκαθαρτήριο που ήταν εγκαταστημένο στο νησάκι των αρχαίων Κλαζομενών στην είσοδο της Σμύρνης, το οποίο ο Μέγας Αλέξανδρος είχε ενώσει με στέρεο προβλήτα προς την απέναντι ξηρά. Τι μεγάλες αναμνήσεις σε όλα αυτά τα μέρη και τι Ελληνικό πνεύμα και αίμα σκορπίσθηκε εκεί όπου σήμερα ένα μεγάλο ποσοστό των εκτουρκισμένων απογόνων τους αποτελούν την σημερινή εγκάθετο Τουρκία με αμυδρές μόνο αναμνήσεις του αλλαξοπιστήματος και της Βυζαντινής τους καταγωγής.

Γύριζα ώρες συλλογιζόμενος τον ωραίο λόφο της σημερινής νεκρόπολης[377] ανασηκώνοντας εδώ κι εκεί κανένα θραύσμα αρχαίου αγγείου ή σταματώντας μπροστά από κάποιο μισοχωμένο κιονόκρανο.. Αι! πάντα ρει.. Πάντα ρει! Ευτυχώς καθ’ όλο το διάστημα της κατοχής μας δεν βρεθήκαμε στην ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε το Λοιμοκαθαρτήριο. Μου έστειλαν μόνο για κάμποσο καιρό μερικές χιλιάδες Τούρκους αιχμαλώτους των ματαίων μαχών στα ενδότερα της Μικράς Ασίας, οι οποίες άλλωστε όσο προχωρούσαν προς τα ενδότερα και διεύρυναν τον τεράστιο ήδη κύκλο της κατοχής μας, τόσο περισσότερο εξασθενούσαν την δύναμη του στρατού μας και έδιναν στον από εχθρούς και φίλους υποστηριζόμενο Κεμάλ, να διαλέξει το ασθενές σημείο για την επίθεση του.

Δεν υπήρξα ποτέ επιτελικός, αλλά σε κάθε γνωστό που ερχόταν να με δει από την Αθήνα τόνιζα πάντα την ανησυχία μου για το ζήτημα αυτό και πολλοί, μετά την καταστροφή όταν με συναντούσαν, μου θύμιζαν τα λόγια μου.

—*Μωρέ σαν μάντης τα έλεγες..*

Θυμάμαι ακόμη την φράση του παλαιού μου συναδέλφου ναυάρχου Δόσιου στην πλατεία του Συντάγματος.. Αλλοίμονο! δεν χρειαζόταν στην περίσταση αυτή να είναι κανείς μάντης για να προείδει το αναπόφευκτο.

Δεν είμαι ιστορικός, ούτε άλλωστε πιστεύω ότι η ιστορία λέει πάντα την αλήθεια. Η σκληρή πραγματικότητα είναι ότι την εποχή εκείνη και εχθροί και φίλοι, ο καθένας για το συμφέρον του, ήταν εναντίον μας. Ούτε καμία λογική, ούτε καμία κατανόηση υπήρχε. Αφού οι μισοί Έλληνες έβλεπαν σαν θανάσιμους εχθρούς τους άλλους μισούς. Πάντως η μοιραία και πέρα από κάθε λογική μικρασιατική εκστρατεία δεν ήταν δυνατόν να τελειώσει αλλιώς.

Λοιμοκαθαρτήριο Κλαζομενών. Ερωτικοί άθλοι Τούρκων αιχμαλώτων

Από καιρού εις καιρόν πάντως πήγαινα στις Κλαζομενές για να παρακολουθώ την συντήρηση των αιχμαλώτων όπου πληροφορήθηκα από τον αρχιφύλακα ότι οι αιχμάλωτοι μας διασκέδαζαν τις νύκτες ...κτηνοβατούντες με μερικά ζώα που βρίσκονταν στο νησί.

Βέβαια ανθρώπινα κτήνη βρίσκονται παντού. Η ομαδική όμως αυτή ...ψυχαγωγία σε υποζύγια μάλιστα μου έκανε την εντύπωση ότι υπερέβαινε κάθε όριο ανωμαλίας.

Από τα μέτρα που είχαμε λάβει ως επιτροπή ήταν και μια συνδρομή των κατοίκων για την καθαριότητα της πόλης την οποία διατήρησα και κατόπιν, εισπραττόμενη με διπλότυπο από αποκλειστικά Τούρκους εισπράκτορες. Η αποκλειστικότητα αυτή έκανε βέβαια εκ πρώτης όψεως εντύπωση μεροληψίας, έγινε όμως κατόπιν διαταγής του Στεργιάδη ο οποίος ήθελε να περιποιείται όσο τον δυνατόν τους Τούρκους, με τη μάταια ελπίδα ότι θα μέναμε μονίμως στη Σμύρνη και ήθελε να πεισθούν οι Τούρκοι ότι όχι μόνο δεν θα τους ενοχλούσε κανείς όπως στη Θράκη και τα Δωδεκάνησα, αλλά και ότι θα είχαν και κάθε δυνατή προστασία. Τέλος πάντων και δύο-τρεις που τους έπιασα να κλέβουν δεν τους απέλυσα και έναν καλό Εβραίο υπάλληλο ο οποίος έκανε όλη την υπηρεσία του Υγειονομείου πρότεινα να τον κρατήσω, αλλά οι Τούρκοι της Κωνσταντινουπόλεως που ήξεραν την αξία του έσπευσαν να τον πάρουν και να τον διορίσουν εκεί.

Με άλλους Τούρκους δεν έτυχε να συνάψω σχέσεις εκτός από έναν δημοσιογράφο διευθυντή μίας Τουρκικής και μίας Γαλλόφωνης εφημερίδας Le Levant που λεγόταν Σιρρή μπέης του οποίου η γιαγιά ήταν Ελληνίδα και το εξωτερικό εντελώς Ελληνικό εκτός από την ψυχή του που ήταν απολύτως Τουρκική. Τι τα θέλετε!. Είναι κανείς ότι νομίζει ότι είναι.

Ο Σιρρή μπέης τον οποίο επισκεπτόμουνα συχνά στην οδό του Φραγκομαχαλά όπου καθόταν, ήταν σύζυγος μιας χαριτωμένης Τουρκοπούλας καθαρής ανατολικής ομορφιάς, της Λουτφιέ χανούμ το οποίο σημαίνει Χάρις, και πατέρας δύο μικρών. Ενός αγοριού και ενός κοριτσιού της Ισμέτ, την οποία έπαιρνα στα γόνατα μου και την οποία σπούδασε στην Αμερική κάποια Αμερικάνικη οργάνωση. Την ξαναείδα δεκαπέντε χρόνια αργότερα επανερχόμενη από την Αμερική στην Τουρκική πλέον Σμύρνη και άκουσα με άπειρη ευχαρίστηση την φωνούλα της στο γραφείο μου των Αθηνών να μου λέει στο τηλέφωνο.

—*Εδώ η μικρούλα σας, η Ισμέτ*...

Αλλά τώρα πια ήταν μια πεντάμορφη Αμερικανισμένη κοπέλα που άλλωστε έμοιαζε πολύ στη μητέρα της και την φιλοξένησα εγκάρδια όσες μέρες έμεινε εδώ. Κατόπιν έμαθα ότι εργαζόταν στον ραδιοφωνικό σταθμό της Αγκύρας. Τι κρίμα να υπάρχουν αυτές οι διαφορές μεταξύ φύλων και εθνών στον κόσμο και να μην συμφωνούν να γίνουν πέντε μόνο μεγάλα έθνη σε κάθε ήπειρο. Να παύσουν οι σκληροί και παράλογοι και ανόητοι πόλεμοι και να έχουν όλοι το καθημερινό τους στη σύντομη αυτή ζωή.

Αλλά σε ποιους τα λες αυτά τα πράγματα! Όταν λάβει κανείς υπόψη του τι θρησκευτικοί παραλογισμοί δέρνουν τον κόσμο δεν μπορεί παρά ν’ απελπισθεί ότι μια μέρα θα βάλουν οι άνθρωποι σε ενέργεια την απλούστερη λογική και σ’ αυτό το ζήτημα. Εν τούτοις πάλι ποιος ξέρει!.

Εσωτερική αιμορραγία. Δεύτερη λαπαροτομία

Το πρώτο Πάσχα που έκανα στη Σμύρνη μου βγήκε πράγματι αληθινά ξινό[378]. Είχα πει να στρώσουν στη στενή αυλή του μεγάρου Ηλιάδη μεγάλο τραπέζι για όλο το προσωπικό να φάμε μαζί, όταν στη μέση του φαγητού ένοιωσα ένα ρεύμα αέρα να με χτυπά ενοχλητικά στο μετάφρενο[379]. Φόρεσα το κασκέτο μου αλλά η ενόχληση εξακολουθούσε με τάση εμετού. Ανέβηκα τότε στο δωμάτιο μου και εκεί είχα την πρώτη εσωτερική αιμορραγία η οποία με κράτησε ένα περίπου μήνα στο κρεβάτι. Η αιμορραγία όμως αυτή μου έδειξε ότι με την πρώτη εγχείρηση που έκανα στη Γερμανία δεν έγινε τίποτα. Η γαστροεντεροστόμωση δεν επούλωσε το έλκος και ότι ο κίνδυνος ήταν επί θύραις πάντοτε. Έπρεπε λοιπόν να σκεφθώ για νέα ριζική εγχείρηση.

Στην ταράτσα του Ναυτικού Νοσοκομείου της οδού Δεινοκράτους 70, μετά την 3η εγχείρηση έλκους στομάχου. Ο Τανάγρας είχε σημειώσει ότι έγινε το 1922. Πίσω του διακρίνεται ο Αγ. Γεώργιος στην κορυφή του Λυκαβηττού.

Πήρα λοιπόν άδεια και ήλθα στην Αθήνα όπου απευθύνθηκα στον κορυφαίο τότε χειρούργο καθηγητή Γερουλάνο[380] ο οποίος πράγματι μου έκανε γαστρεκτομή με δύο μήνες στο κρεβάτι. Όπως βλέπετε καλοπέρασα στη ζωούλα μου με το σαρκίο μου. Δύο λαπαροτομίες, προστάτης, αμυγδαλές, εξανθηματικό τύφο, δύο οξείες νεφρίτιδες, δύο παρατυφικές μολύνσεις, άμα επέστρεψα από τη Γερμανία όπου είχε αποτοξινωθεί ο οργανισμός μου από το βούρκο του Αδριάνειου υδραγωγείου από το οποίο πίναμε ακόμη τότε στην Αθήνα. Κατά την μία μόλυνση που έμεινα, αν αγαπάτε, εννέα μήνες στο κρεβάτι έκανα την αποθεραπεία μου στην ωραία Άνδρο. Σε ένα μαγευτικό χωριουδάκι τους Μαίνητες, όπου στην αρχαιότητα υπήρχε ναός του Διονύσου και των Μαινάδων με μια δροσερή πηγούλα από της οποίας το νεράκι έπαιρναν μια φορά το χρόνο οι ιερείς κρασί[381]. Στη δεύτερη μόλυνση έμεινα λιγότερο κλινήρης. Έξη μόνο μήνες. Και μάλιστα με όλα τα βάσανα που τράβηξα με το παλιόκορμο πέρασα τα ογδόντα μου χρόνια. Στα ζητήματα λοιπόν αυτά η κληρονομικότητα είναι το παν!

Μόλις συνήλθα από την αναισθησία της δεύτερης μου λαπαροτομίας είχα ένα τρομερό συναίσθημα το οποίο δεν θα ξεχάσω ποτέ εφόσον ζω. Είχε πέσει το σκοτάδι και αισθανόμουνα τα μάτια να γλαρώνουν για ένα επανορθωτικό ευεργετικό ύπνο. Αυτή όμως ακριβώς τη στιγμή που χάνει κανείς τις αισθήσεις του ένιωσα κάτι που δεν ήταν βέβαια πόνος. Δεν μπορώ να το πω πόνο. Ήταν όμως κάτι απερίγραπτα τρομερό. Σαν να μου ξερίζωσε ένα σιδερένιο χέρι την καρδιά μου μέσα στο στήθος και να γινόταν μια υδρογονική έκρηξη μέσα στο μυαλό μου. Τα μάτια μου πετάχτηκαν κυριολεκτικά έξω.

Ευτυχώς όμως το συναίσθημα υπήρξε σχεδόν ακαριαίο. Διότι αισθάνθηκα ότι αν κρατούσε λίγο περισσότερο θα ξεριζωνόταν μαζί και η ψυχή μου.

Κατάπληκτος προσπάθησα να περιγράψω τον φρικτό αυτό κλονισμό που δεν μπορεί να συγκριθεί με πόνο.

Δεν πέρασε όμως λίγη ώρα όταν ένιωθα να κατεβαίνει σιγά σιγά ο γλυκός ύπνος όταν το ίδιο ψυχικό ξερίζωμα με τράνταξε δεύτερη φορά. Αυτό πια ήταν ανώτερο των δυνάμεων μου. Φώναξα λοιπόν τον γιατρό και του υπέδειξα να μου κάνει ένεση μορφίνης γιατί ένιωθα ότι δεν θα μπορώ να αντέξω σ' αυτό τον τρομερό κλονισμό για τρίτη φορά. Ο γιατρός όπως όλοι οι γιατροί προκειμένου περί χορηγήσεως μορφίνης έφερε μερικές αντιρρήσεις αλλά προ του κινδύνου τρίτης επαναλήψεως του δήλωσα ότι θα πεταχτώ από το κρεβάτι και θα βγάλω τους επιδέσμους και ας γίνει ότι γίνει.

Μαρίνος Γερουλάνος

Ο γιατρός τότε προ της καταστάσεως αυτής πείσθηκε και μου έκανε την ευεργετική ένεση

που μόνο εκείνοι που ένιωσαν τη θεία μακαριότητα της μπορούν να με εννοήσουν. Ευλογημένος να είναι εκείνος που βρήκε το φιλάνθρωπο αυτό, το σωτήριο φάρμακο. Αν ο θάνατος μοιάζει με την μακαριότητα του υπνοφόρου μήκωνος[382] καλώς να έλθει. Ευτυχώς ούτε ξαναήλθε το αλησμόνητο αυτό μαρτύριο ούτε το ξανα ένοιωσα στη ζωή μου.

Η Γκιαούρ Ισμίρ

Δύο μήνες μετά την εγχείρηση επέστρεψα πάλι στη Σμύρνη στη θέση μου. Δυστυχώς όμως πάλι χωρίς να θεραπευθώ. Η κακή μου μοίρα εξακολούθησε να με καταδιώκει. Από τότε είχα άλλες δύο εσωτερικές αιμορραγίες μέχρι σήμερα και καμιά απρόοπτη τετάρτη θα θέσει ίσως τέρμα στην ιστορία μου, εκτός αν ο συνεχής επί τόσα έτη ερεθισμός του μέρους αυτού δεν αναπτύξει όπως συνήθως γίνεται πειραματικά, κανένα κακοήθη όγκο, ή καμιά καρδιακή κρίση προλάβει και τα δύο αυτά.

Η Αγία Σοφία σήμερα

Λοιπόν πάλι στη Σμύρνη μας για όσο καιρό η Ειμαρμένη έγραφε να ζήσει ακόμα η Γκιαούρ Ισμίρ. Ένοιωθε όμως κανείς ότι με τον δρόμο που είχαν τα πράγματα το ζήτημα δεν ήταν δυνατόν να διαρκέσει για πολύ. Το Γαλλικό προξενείο ήταν η φωλιά των Κεμαλικών αξιωματικών που ερχόντουσαν κρυφά στη Σμύρνη να κατασκοπεύσουν. Για το Ιταλικό φαντάζεσθε τί γινόταν. Και ο Ιταλός πρόξενος παντρεύθηκε κατόπιν την κόρη του καθηγητή της χειρουργικής Σωκράτη Τσάκωνα[383] ο

οποίος είχε προτιμήσει να την στείλει στην Ιταλία να μορφωθεί. Έτσι και ο ίδιος έμεινε κατάμονος στα γεράματα του και πέθανε άθλια από την πείνα κατά την κατοχή στα χέρια μίας υπηρέτριας η οποία είχε μαζέψει στο σπίτι του όλο το παιδομάνι της.

Το μόνο ταξίδι που έκανα στη Μικρά Ασία ήταν στην Προύσα[384] της οποίας το όμορφο πανόραμα κρατάω ακόμα αλησμόνητο, με τον ευδαίμονα κάμπο της και τα γραφικότατα Τουρκικά Τζαμιά, με τους τάφους των παλαιών σουλτάνων και της Ελληνίδας Σουλτάνας Νιλουφέρ[385].

Παρ' ολίγον η Πόλη Ελληνική

Δεν αναφέρω την Κωνσταντινούπολη την οποία ξαναέβλεπα για πολλοστή φορά. Όλοι είπαν τόσα πολλά για τις ομορφιές της ώστε θα ήταν κοινοτυπία να τα επαναλάβω. Κάθε φορά πήγαινα να πλανηθώ και να μελαγχολήσω κάτω από τους θόλους της Αγίας Σοφίας[386] και τον Ιππόδρομο[387]. Τώρα η Πόλη μας έγινε πια Τουρκόπολη. Και τα απομεινάρια των Ελλήνων κατοίκων της με τα Πατριαρχεία σιγά σιγά και αυτά θα εκτοπισθούν και θα εξαφανισθούν. Ειμαρμένα!

Θυμάμαι ότι ο Ναύαρχος Βότσης ο τορπιλητής του Φετχί Μπουλέντ στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης ο οποίος ήταν κατά την εποχή εκείνη ένα είδος Έλληνα αρμοστή στην Κων/πολη, μου έλεγε ότι κατά τις πολιτικές εναλλαγές της εποχής εκείνης ο Κεμάλ[388] είχε προτείνει να ανταλλάξουμε τη Σμύρνη με την Πόλη. Να αποχωρήσουμε εμείς από τη Μικρά Ασία και αυτός να μας αφήσει την Κωνσταντινούπολη. Και το πράγμα όπως μου έλεγε είχε προχωρήσει τόσο πολύ ώστε μερικές μέρες ετοιμάζονταν να κουβαλήσουν στασίδια στην Αγία Σοφία.

Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ

Δεν ξέρω ποια βάση αλήθειας έχει η είδηση. Ξέρω όμως ότι λόγω της θέσεως του ο Βότσης μπορούσε να ξέρει καλά τα πράγματα. Πάντως ένα είναι βέβαιο. Ότι αν δεν υπήρχε η μοιραία διαφωνία Κωνσταντίνου και Βενιζέλου και οι Αγγλογάλλοι δεν εξαγρίωναν το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνικού λαού με τις ταπεινωτικές τους προσβολές, τους βομβαρδισμούς των Αθηνών και τις πεισματικές παράλογες αρνήσεις τους, η Κων/πολη θα ήταν Ελληνική και το όνειρο των αγωνιστών του 1821 θα είχε ολοκληρωθεί.

Οι Φραγκολεβαντίνοι της Σμύρνης

Μεταξύ των προξένων, ένας από τους πιο ύπουλους εχθρούς προς εμάς ήταν και ο Ολλανδολεβαντίνος Βαν ντερ Ζέε[389], ο Βαντερζές όπως τον έλεγαν με το χαρακτηριστικό γλωσσικό ιδίωμα οι Σμυρνιοί. Ενώ και αυτός και η κυρία του μου έκαναν ένα σωρό

περιποιήσεις, όταν παρουσιάσθηκε η ευκαιρία έχυνε και αυτός το δηλητήριο του για την Ελληνική κατοχή[390]. Τα αισθήματα άλλωστε αυτά ήταν κοινά σε όλους τους Λεβαντίνους γιατί χάρις στα μπαξίσια έκαναν ότι ήθελαν με τους Τούρκους.

Την ημέρα όμως της ανακατάληψης της Σμύρνης από τους Τούρκους καθώς έφευγε και αυτός από τον φόβο των ταραχών, είδα από το κατάστρωμα το ωραίο παλατάκι του της παραλίας να υψώνεται πυροτέχνημα από καπνούς και φλόγες προς τον σκοτεινό ουρανό. Και μου είπαν τότε ότι σωριάσθηκε λιπόθυμος. *Il ne l'a pas volé!* Δεν είμαι κακός, αλλά καλά να πάθει.

Ο Καβουρομάνας

Ένα από τα φαιδρότερα επεισόδια της θητείας μου στη Σμύρνη υπήρξε μια εκδρομή στο Κορδελιό[391] με την οικογένεια του γενικού γραμματέως της Αρμοστείας και καλού φίλου μου Πέτρου Γουναράκη, ήδη διευθυντού της ηλεκτρικής εταιρείας και ο οποίος ήταν τότε κατά κάποιο τρόπο είδος μικρού πρωθυπουργού της Ελληνικής κατοχής ο οποίος έχαιρε της απόλυτης εμπιστοσύνης του Στεργιάδη.

13/9/1922: Πυρπόληση της Σμύρνης από τους Τούρκους (την 31/8/1922) (Εφημερίδα Καθημερινή, 14/9/1997)

Είχα υποσχεθεί λοιπόν τόσο σε αυτόν όσο και σε άλλα μέλη της Αρμοστείας[392] να τους πάω ένα απόγευμα με ένα ωραίο κέλητα που είχα άσπρο και χρυσό που πετούσε στα κύματα στο Κορδελιό. Πράγματι λοιπόν αποβιβασθήκαμε όλοι μπροστά από το υγειονομείο και ο κέλης[393] πηδαλιοχούμενος από τον Καβουρομάνα άνοιξε τα λευκά φτερά του και πέταξε προς το Κορδελιό. Και ο ενθουσιασμός των ξένων μας υπήρξε τόσος ώστε, όπως έμαθα κατόπιν, ο Γουναράκης όταν αποβιβασθήκαμε στο Κορδελιό πήρε κατά μέρος τον Καβουρομάνα και του είπε να κεράσει στο απέναντι ζαχαροπλαστείο τους κωπηλάτες με ότι ήθελαν. Και αυτά μεν είπε ο ευγενέστατος και αγαθότατος Γουναράκης. Δεν γνώριζε όμως από την άλλη μεριά τι θα πει Καβουρομάνας και τι σήμαινε επτά θαλασσοθρεμμένα στομάχια και μάλιστα όλων παλαιών θερμαστών.

Όταν λοιπόν εμείς τελειώναμε τον περίπατο μας με μια μπύρα που ήπιαμε σε ένα απομακρυσμένο κέντρο και γυρίζαμε στον κέλητα, είδα τον Γουναράκη να αργοπορεί λίγο μακρύτερα μαζί με τον ζαχαροπλάστη και τον Καβουρομάνα. Επειδή δε η συνομιλία αυτή καθυστερούσε, πλησίασα να δω τι συμβαίνει επειδή όπως είπα δεν είχα αντιληφθεί την ευγενή χειρονομία του Γουναράκη περί κεράσματος των κωπηλατών. Όταν πλησίασα

λοιπόν τι μαθαίνω. Έτσι και έλαβε την άδεια εν λευκώ ο Καβουρομάνας, μόλις απομακρυνθήκαμε πήρε και τους έξη κωπηλάτες, τους έβαλε στο ζαχαροπλαστείο και φάτε μωρέ, φάτε παιδιά, ξεκλήρισε κυριολεκτικά ταψιά με μπακλαβάδες και καταΐφια ποτίζοντας συγχρόνως την ευτυχία τους και με εκλεκτά ποτά.

Όταν λοιπόν επιστρέψαμε και πήγε ο Γουναράκης να πληρώσει κάποιον ίσως υπέθετε λογικό λογαριασμό, βρέθηκε απρόοπτα μπροστά στο πλέον απίθανο άθροισμα που άκουσαν ποτέ ακροατές Καραγκιόζη από Χατζηδιαβάτη. Ομολογώ ότι μόλις μετά βίας συγκράτησα τα γέλια από το πάθημα του αγαπητού φίλου μολονότι φαινομενικά για τον τύπο αγρίεψα και για εβδομάδες όλη η Αρμοστεία γελούσε με το θέμα αυτό. Αλλά μόνον αν υπήρξε κανείς θαλασσινός και γνώρισε παλιούς θερμαστές μπορεί να καταλάβει την νοοτροπία και την ψυχολογία τους όπως και τον τρόπο να τους διοικήσει. Σε όλα τα λιμάνια οι περισσότεροι καυγάδες, μαχαιρώματα, μεθύσια, αίματα, κυλίσματα γίνονται σχεδόν αποκλειστικά από θερμαστές. Είμαι βέβαιος αν διαβάσει[394] καμιά μέρα τις γραμμές αυτές ο καλός μου φίλος θα θυμηθεί το γεγονός και θα γελάσει και αυτός με την καρδιά του.

Το αγιασμένο ράσο

Σχετικά δε με τους παλαιούς θερμαστές θυμάμαι και κάποιο άλλο επεισόδιο της ναυτικής μου ζωής που λησμόνησα να αναφέρω όταν έγραφα για την υπηρεσία μου στο θωρηκτό «Ύδρα». Ως γνωστό υπάρχει και στο ναυτικό ο κλάδος των ναυτικών ιερέων τουλάχιστον στα μεγαλύτερα πλοία. Και στην ναυμαχία της Έλλης υπηρετεί στην ναυαρχίδα «Αβέρωφ» ο ναυτικός ιερέας και κατόπιν επίσκοπος Καλαμών, νομίζω, Δάφνος. Τότε λοιπόν είχαμε πάνω στην Ύδρα ιερέα έναν συμπαθέστατο και αξιοπρεπέστατο Γερμανομαθή κληρικό ο οποίος είχε τη γενική συμπάθεια του Ναυτικού. Όπως φαίνεται και εξ’ αιτίας του ωραίου εξωτερικού του και της λεπτής συμπεριφοράς του είχε μεγάλες συμπάθειες και μεταξύ του ωραίου φύλου, αναγκαζόμενος, όπως λεγόταν, να πηδήσει μία νύχτα από ένα παράθυρο με το λευκό ασπρόρουχο μόνο το οποίο οι, διυλίζοντες τον κώνωπα, φίλοι μας Άγγλοι δεν αναφέρουν ποτέ με το όνομα του.

Τις συμπάθειες αυτές είχα άθελα την ευκαιρία να σημειώσω και ο ίδιος, όταν στο κάτω πάτωμα του σπιτιού της οδού Αριστοτέλους 67 που πέρασα το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου έτυχε να κατοικεί μια χήρα με δύο νεότατα και ωραιότατα κορίτσια τα οποία φαίνεται προστάτευε ο ωραίος αρχιμανδρίτης μας. Από τις κακογλωσσιές δε των υπηρετριών είχε βεβαιωθεί σε όλο το τετράγωνο ότι πολλές φορές θεάθηκε να φεύγει μόνο το πρωί από το σπίτι. Αυτές οι λεπτομέρειες όμως δεν είχαν καμία σημασία για το ναυτικό, όπου όπως είπα ο παπάς μας έχαιρε ιδιαιτέρας συμπαθείας.

Όταν λοιπόν ψηφίσθηκε από την ιερά σύνοδο δεσπότης και ορίσθηκε η ημέρα της χειροτονίας του επειδή έγινε γνωστό ότι οι συγγενείς κάποιας ευλαβούς θαυμάστριας του είχαν αποφασίσει να τον αποδοκιμάσουν φωνάζοντας «ανάξιος», μας ζήτησε ο φίλος τη

βοήθεια και πράγματι η παράκληση του έγινε ομόφωνα αποδεκτή. Αποφασίσθηκε λοιπόν ότι κατά την ημέρα της χειροτονίας του θα γινόταν στρατιωτική κατάληψη της Μητροπόλεως και μάλιστα από θερμαστές των οποίων και μόνο η θέα ήταν ικανή να αποθαρρύνει τυχόν εχθρικές προθέσεις. Πράγματι λοιπόν την ημέρα της χειροτονίας κατελήφθη πραγματικά από ναυτικής απόψεως η Μητρόπολη, όπου κάθε δύο βήματα είχε λάβει θέση ένας βλοσυρός ναύταρος εκφράζοντας δυνατά και μάλιστα μερικές φορές και με φράσεις που πολύ λίγο άρμοζαν στον τόπο, τις συμπάθειες για τον «καπετάν παπά», όπως τον λέγαμε.

Όταν λοιπόν ήλθε η ώρα να φωνάξουν το «Άξιος» βούιξε η Μητρόπολη και ο νέος δεσπότης συνοδεύθηκε θριαμβευτικά στο μητροπολιτικό μέγαρο. Από τότε κάθε φορά που πήγαινε πολεμικό, στο νησί όπου ιεράτευε ο καπετάν παπάς μας, θυσιαζόταν ο μόσχος ο σιτευτός[395]. Αλλά μετά την παρένθεση αυτή, ας ξαναγυρίσουμε στη Σμύρνη μας.

Ο Σμύρνης Χρυσόστομος

Μία από τις ευγενέστερες μορφές του Ελληνικού κλήρου του οποίου τη φωτογραφία διατηρώ ακόμη με ευλάβεια στο γραφείο μου είναι η του αείμνηστου Μητροπολίτη Χρυσόστομου, ο οποίος αφού είχε την τύχη να ξαναδεί και να υποδεχθεί τα Ελληνικά χρώματα στην Μακεδονία και είχε τα γραφεία της επισκοπής του στολισμένα πάντοτε με μεγάλες οβίδες γεμάτες δάφνες, έμεινε ήρωας του καθήκοντος και του ποιμνίου του. Στην Σμύρνη κατά την είσοδο των Κεμαλικών και όχι μόνο, σφαγιάσθηκε από τον Τουρκικό όχλο, που δεν λησμόνησε ποτέ την ιστορία του[396], αλλά και κατασχίσθηκε και κατατεμαχίσθηκε και σύρθηκε το κορμί του στους δρόμους ως τρόπαιο θριαμβευτών[397]. Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος υπήρξε αντάξιος του πατριάρχου Γρηγορίου του Ε'[398]. Ένας άλλος ανώτερος κληρικός, ο πρωτοσύγκελος του Χρυσόστομου Βασίλειος[399], ο οποίος έμεινε και αυτός πιστός στο καθήκον του μέσα στο ποίμνιο του και τώρα επάξια μητροπολιτεύει στη Φλώρινα, μόλις και κατορθώθηκε να διασωθεί από τα νύχια των Τούρκων σφαγέων χάρις στους καθολικούς ιερείς που τον διέσωσαν μεταμφιεσμένο.

Ο Σμύρνης Χρυσόστομος

Εν τω μεταξύ διαρκώς φαινόταν καθαρά η διαφωνία του Στεργιάδη προς την μικρασιατική πολιτική του Βενιζέλου η οποία έγινε καταφανής πλέον στο τέλος της παραμονής μας εκεί, διαρκώς διευρυνόταν με την μάταια ελπίδα να εκμηδενισθεί η διαρκώς γιγαντούμενη προσπάθεια του Κεμάλ που τον υποστήριζαν κρυφά και φανερά όλοι οι αγαπητοί μας σύμμαχοι.

Το Γαλλικό και το Ιταλικό προξενείο ήταν όπως έγραψα φωλιές των Κεμαλικών κατασκόπων και η έλευση του βασιλέα Κωνσταντίνου[400] με τη βασίλισσα Σοφία με όλο τον ενθουσιασμό που προκάλεσε δεν διόρθωσε διόλου την κατάσταση εφόσον ο στρατιωτικός κύκλος διαρκώς ευρυνόμενος ολοένα εξασθενούσε διευκολύνοντας την επικείμενη Κεμαλική επίθεση.

Το θωρηκτό Αβέρωφ και τα θωρηκτά Κιλκίς και Λήμνος

Η δε Ελλάς τόσον στα παλαιά εδάφη της, όσον και στην Μικρασία αλληλοσπαραζόταν διαιρεμένη σε δύο φανατικώς εχθρικά κόμματα. Βασιλικοί και Βενιζελικοί. Δυστυχώς τα μεγαλύτερα κακά που προξενήθηκαν ανέκαθεν στην Ελλάδα υπήρξαν από τις εσωτερικές διχόνοιες και τους εμφυλίους πολέμους. Αρχίζοντας από την μήνιν Αχιλλέως και Αγαμέμνονος στον Τρωϊκό πόλεμο. Έπειτα Αθήνα και Σπάρτη, Δημοσθένης[401] και Φίλιππος, Αθήνα και Μέγας Αλέξανδρος[402], Φαναριώτες και αγωνιστές[403]. Αυτόχθονες και ετερόχθονες[404]. Αι! δεν μπορούσαμε να έχουμε και εμείς Βασιλικούς και Βενιζελικούς;

Ασθένεια στην οικογένεια μας

Κατά την τελευταία παραμονή μου στην Αθήνα ένα βαρύ πλήγμα με είχε κλονίσει σχετικά με την υγεία της λατρεμένης μητέρας μου. Φαίνεται στην οικογένεια μου από την πλευρά της μητέρας μου ήταν κληρονομική η τρομερή ανθρώπινη μάστιγα, ο καρκίνος, μολονότι εγώ τουλάχιστον πέρασα τα 80 μου χρόνια χωρίς έως τώρα να εκδηλωθεί τίποτε μολονότι έχω από 17 ετών παιδί χρόνιο ερεθισμό από το έλκος του στομάχου που με βασανίζει. Ως γνωστόν δεν έχει αποδειχθεί πειραματικά ότι χρόνιοι ερεθισμοί προκαλούν καρκίνο. Πάντως ο παππούς μου από την μητέρα μου, Πέτρος Ασημακόπουλος από τα Καλάβρυτα πέθανε από καρκίνο του ήπατος. Μία δε αδελφή της μητέρας μου εγώ την γλύτωσα από παρόμοιο θάνατο. Επρόκειτο για ένα άτομο εξαιρετικής λεπτότητας το οποίο απέφευγε με κάθε τρόπο να ενοχλεί τους άλλους. Λοιπόν μια μέρα η υπηρέτρια με ειδοποίησε κρυφά.

> *—Κύριε προσέξατε.. γιατί η θεία σας Ουρανία, έβγαλε από καιρό ένα σπυράκι στο στήθος της που διαρκώς ματώνει το κομπινεζόν της και δεν θέλει να σας πει τίποτε.*

Την ρώτησα τότε και αφού εξέτασα το σπυράκι, το οποίο άλλωστε ήταν και μεγέθους μικρού μούρου, το βρήκα ύποπτο. Χωρίς όμως να της δώσω να το καταλάβει της είπα αν ήθελε πριν να φύγει για τη Σμύρνη να πάμε να την εξετάσει ο φίλος μου καθηγητής της χειρουργικής Μέρμηγκας ο μοιραίος χειρούργος του βασιλέα Αλεξάνδρου[405]. Επειδή λοιπόν την είδα να αποδέχεται χωρίς αντίρρηση, την πήρα με ένα ταξί και την πήγα στην κλινική του καθηγητή ο οποίος μόλις το είδε επιβεβαίωσε τις υποψίες μου. Μου έκλεισε λοιπόν το μάτι και μου είπε στα Γερμανικά *Weg nehmen* (= να το βγάλουμε). Όπερ και έγινε

αμέσως με τοπική αναισθησία. Έτσι σώθηκε από φοβερό νόσημα το πολύτιμο αυτό πλάσμα και έζησε δέκα χρόνια ακόμη.

Λοιπόν στην περίπτωση της μητέρας μου αυτή προκάλεσε την προσοχή μου με τα ίδια σχεδόν λόγια της δικής της περίπτωσης.

—Για κοίταξε.. η μητέρα έχει υγρά δύσοσμα μήπως είναι ανάγκη να την φροντίσεις.

Το πράγμα με ανησύχησε και αμέσως την πήρα και πήγαμε στους καλύτερους γυναικολόγους της εποχής. Χαρακτηριστικό όμως του πόσο καμμιά φορά οι γιατροί δεν πηγαίνουν βαθιά στα πράγματα, όλοι με βεβαίωσαν ότι δεν είναι τίποτα και ετοιμάζομαι να φύγω. Την παραμονή όμως της αναχωρήσεως μου έτυχε να συναντήσω στο δρόμο τον φίλο μου Κεφαλλήνιο γυναικολόγο Λιβαθινόπουλο[406] στον οποίο διηγήθηκα κατευχαριστημένος το αποτέλεσμα της εξέτασης. Ο Λιβαθινόπουλος όμως φάνηκε διστακτικός με τα συμπεράσματα του και μου πρότεινε να την δει και αυτός όπερ και έγινε.

Λοιπόν ο λαμπρός αυτός επιστήμων έκοψε ένα κομματάκι της μήτρας και μου είπε να το δώσω για εξέταση. Αλλά τι περίεργος είναι ο άνθρωπος! Σχεδόν αισθάνθηκα δυσφορία για το επεισόδιο, τόσο που ήμουν ευχαριστημένος να μείνω με τον φετφά[407] που είχαν βγάλει οι άλλοι. Έδωσα πάντως το κομματάκι της μήτρας για εξέταση στο παθολογικό ανατομείο και επειδή δεν είχα καιρό να περιμένω έφυγα για τη Σμύρνη περιμένοντας να μου στείλουν το αποτέλεσμα.

Λοιπόν κάμποσες μέρες κατόπιν κατέπλευσε στη Σμύρνη το θωρηκτό Κιλκίς με κυβερνήτη τον πλοίαρχο Παπαζαφειρόπουλο[408] ο οποίος μου έκανε σήμα στο Υγειονομείο να πάω στο «Κιλκίς» που με ήθελε. Πήρα την βενζινάκατο ανύποπτος και τον βρήκα στο καρέ του. Έχω μια δυσάρεστη είδηση να σου μεταδώσω, μου είπε. Η εξέταση για τη μητέρα σου απέδειξε ότι πρόκειται για καρκίνο. Εννοείται το ψυχικό βρόντημα που ένοιωσα. Έφυγα λοιπόν άναυλα πάλι για την Αθήνα και άρχισα να επισκέπτομαι γραμμή τους διάφορους χειρούργους για την εγχείρηση. Την εποχή εκείνη όμως, μιλώ για το 1919, εκθείαζαν τη θεραπευτική δύναμη του Ραδίου στον καρκίνο της μήτρας και όλοι σύστησαν να την υποβάλω στη θεραπεία αυτή, εφόσον μάλιστα ο εθνικός ευεργέτης Μαρούλης[409] είχε χαρίσει τότε στο έθνος μία ποσότητα Ραδίου το οποίο είχε τότε στην κατοχή του ο καθηγητής Σακορράφος[410].

Στο πρώτο νεκροταφείο

Έτρεξα λοιπόν στον Σακορράφο ο οποίος δέχθηκε να την υποβάλει στη σχετική θεραπεία. Την εποχή εκείνη όχι μόνο οι ιδέες περί της θεραπευτικής δύναμης του Ραδίου στα καρκινώματα ήταν υπερβολικές, αλλά και ο τρόπος της θεραπείας γινόταν «εική και ως έτυχεν»[411]. Έφυγα λοιπόν όταν τελείωσε η δήθεν θεραπεία με την χαρμόσυνη ελπίδα και την ανακούφιση ότι αποφύγαμε την εγχείρηση. Αλλά οι ελπίδες μας βγήκαν *ως εικώς* φρούδες[412]. Απ' εναντίας φαίνεται η επίδραση του Ραδίου επιβάρυνε την κατάσταση και η

εξέλιξη υπήρξε ραγδαία. Αιμορραγίες, πόνοι, γάγγραινα λόγω της κατάκλισης και στεκόμουνα δίπλα στο κρεβάτι της να ανακουφίζω τουλάχιστον τους πόνους. Και άκουγα μερικές ερωτήσεις που πράγματι έσφιγγαν την καρδιά.

—*Παιδί μου, πονάει κανείς πολύ όταν πεθαίνει*;

Ή επειδή μου είχε εντελώς εξαιρετική αγάπη, ίσως ως πρωτότοκο, όταν γύριζε καμμιά φορά το πονεμένο πρόσωπο της και με έβλεπε όρθιο κοντά της μου έλεγε:

—*Παιδί μου.. αγαπημένο μου παιδί.. σε βλέπω και τρελαίνομαι..*

Και όταν η εξέλιξη της νόσου έφθασε σε ένα σημείο όπου η ζωή ήταν μαρτύριο για τον άνθρωπο, ανέλαβα την ευθύνη ενώπιον θεού και ανθρώπων και με βερονάλ-μορφίνη[413] επέσπευσα το τέλος της. Αγρύπνησα όλη τη νύχτα δίπλα στο αγαπημένο σώμα της και το πρωί σήκωσα το φέρετρο μαζί με τους νεκροφόρους στον οικογενειακό μας τάφο, δεξιά από το παλιό εκκλησάκι του Α' νεκροταφείου Αθηνών[414]. Τώρα κοιμάται σαράντα χρόνια[415] μαζί με τους άλλους δικούς μας και περιμένει και εμένα. Και πάνω από την πλάκα του τάφου μας ένα γιασεμί που αγαπούσα τόσο πολύ στη ζωή μου, ρίχνει τα μυρωμένα άσπρα ανθάκια του. Τα χερουβίμ των λουλουδιών.

Γεμάτος πένθος στην ψυχή μου περνούσα απομονωμένες μέρες. Ένιωθα σαν απορφανισμένος τώρα που αισθανόμουν ότι δεν με παρακολουθούσε πια από μακριά η στοργή της αγαπημένης ψυχής. Περνούσα όσες ώρες μου άφηνε η υπηρεσία με τη γατούλα μου και τις συμφωνίες του Μπετόβεν στον φωνόγραφο που ήταν δώρο της μανούλας μου. Ιδίως την Ποιμενική και την Ηρωική. Σχέσεις δεν είχα συνάψει στη Σμύρνη, εκτός με τους ξένους που με έφερνε σε συνάφεια η υπηρεσία μου.

Μου είχε δε προξενήσει κακή εντύπωση ότι στην πρώτη οικογένεια που έπιασα δωμάτιο πριν εγκατασταθώ μόνιμα στο Υγειονομείο του μεγάρου Ηλιάδη, η οποία ήταν Ελληνική αλλά Γάλλοι υπήκοοι, προσπάθησαν να μου κλέψουν όταν μετακόμισα το course-pied που είχα από την Αθήνα. Δεν αναφέρω το όνομα της. Εννοείται ότι άμα αντιλήφθηκα ότι έλλειπε έσπευσα να το ζητήσω, αλλά αρνήθηκαν οχυρούμενοι στην άρνηση τους πίσω από την Γαλλική υπηκοότητα τους. Και μόνο όταν ενήργησα μέσω της γυναίκας του Γάλλου προξένου, με την οποία κάναμε καλή συντροφιά, έσπευσαν ντροπιασμένοι να το επιστρέψουν.

Από τους άλλους Σμυρναίους ιδιαίτερη συντροφιά έκανα με τον γνωστό τότε καλό ποιητή δικηγόρο Μιχαλάκη Αργυρόπουλο[416] σε χαριτωμένη μικρή έπαυλη που είχε στο προάστειο Παραδείσου[417]. Από την Αρμενική κοινωνία είχα γνωρίσει τις δύο κόρες ενός από τους πιο διακεκριμένους δικηγόρους εκεί, Μπούμπλη. Την κομψή Βαρβάρα και την Βαρτενή που όπως έμαθα μετά την καταστροφή αποκαταστάθηκαν στην Αργεντινή[418] κοντά σε συγγενείς τους. Περνάει ακόμα μια άλλη συμπαθής μορφή από μπροστά μου. Τι να απέγινε άραγε; Καλή κοπελίτσα, Αραξή Παπαζιάν[419], μακάρι να βρήκες την ευτυχία στη ζωή σου.

Πως έγινα κουμπάρος. Η κουμπαριά μου στις φυλακές του Παρισιού

Στην Σμύρνη είχε αράξει την εποχή εκείνη ένας περίεργος τύπος φοιτήτριας της φιλολογίας της οποίας είχα ανταλλάξει επίσης περιέργως τα στέφανα του γάμου με ένα φίλο μου αξιωματικό. Ένα πρωί στο σπίτι μου της οδού Αριστοτέλους στην Αθήνα σταμάτησε ένα αυτοκίνητο. Ήταν αυτή με το φίλο μου.

—Ήλθαμε να γίνεις κουμπάρος μας.. Να μας στεφανώσεις.. μου είπαν χωρίς προοίμια. *Τα στέφανα είναι στο αυτοκίνητο. Σε απαγάγουμε λοιπόν θα γίνει στον Άγιο Δημήτριο τον Λουμπαρδιάρη στην Ακρόπολη*[420].

Για πολλούς και διαφόρους λόγους δεν μπορούσα να αρνηθώ ότι μου ζητήθηκε. Αμ' έπος αμ' έργον λοιπόν, μπήκα στο αυτοκίνητο του. και στο γραφικό εκκλησάκι το οποίο ήταν ακόμη όπως στην επανάσταση του 1821. Ένας παπάς Μανιάτης με φυσιογνωμία ληστή, δικαιολογώντας απόλυτα την Αμερικάνικη πράγματι φωτογραφική περιγραφή «Dirty like a Greek priest»[421] τους ένωσε με τις τυπικές ευλογίες της εκκλησίας.

Δεν θα ανέφερα το επουσιώδες αυτό περιστατικό αν η νύφη και κουμπάρα δεν διαδραμάτιζε και κάποιους άλλους σπουδαιότερους ρόλους. Η πολυθέλγητρη λοιπόν κουμπάρα μου είχε υπάρξει και ιδιαιτέρα γραμματεύς και φιλενάδα του Ελευθερίου Βενιζέλου, έχοντας παρακολουθήσει αυτόν κατά το κίνημα της Θεσσαλονίκης μέχρι της επανορθώσεως της βασιλείας και της επανόδου του Κωνσταντίνου. Είπα ότι έπαιξε και άλλους ρόλους στον πληθυντικό, διότι ο άλλος ρόλος παίχθηκε στο Παρίσι[422] όπου παρακολούθησε τον μέγα Έλληνα πολιτικό. Λοιπόν μια μέρα που μπήκε να ψωνίσει σε ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά των Παρισίων, αν θυμάμαι καλά στο Λούβρο[423]¸ πειρασμός την έσπρωξε να λαθροχειρήσει ένα κομμάτι μεταξωτό το οποίο φαίνεται της άρεσε ιδιαιτέρως. Το έχωσε λοιπόν μέσα στην ομπρέλα της. Δεν ήξερε όμως ότι στα μεγάλα αυτά καταστήματα έχουν οργανωμένη υπηρεσία μυστική πίσω από τις βιτρίνες που παρακολουθεί την κίνηση, διότι ο ίδιος πειρασμός δεν είναι σπάνιος και στους άλλους πελάτες του.

Αφήνουν λοιπόν τον κλέφτη να απομακρυνθεί εκατό βήματα από το κατάστημα και τότε επεμβαίνει ο αστυνομικός του καταστήματος και τον συλλαμβάνει. Ενεργείται επί τόπου η διαπίστωση της κλοπής και η συνέχεια παίζεται στο πλημμελειοδικείο. Το ίδιο συνέβη λοιπόν και με την κουμπάρα μου. Διενεργήθηκε από τον αστυνομικό η έρευνα και η διαπίστωση της κλοπής κατόπιν του οποίου η ένοχη αναγκάσθηκε να δώσει τα στοιχεία της και διατάχθηκε την άλλη μέρα να παρουσιασθεί στο τμήμα της συνοικίας της.

Το καλό το παλικάρι όμως ξέρει κι' άλλο μονοπάτι. Η ωραία κουμπάρα μου πήγε αμέσως στο ξενοδοχείο της, ετοίμασε τα μπαουλάκια της, πήγε με ένα ταξί στο σταθμό της Λυόν και το πρωί βρέθηκε στη Μασσαλία. Η τύχη την βοήθησε να φεύγει αυθημερόν ατμόπλοιο για την Αθήνα και αυθημερόν αποχαιρετούσε τον αφιλόξενο Γαλλικό ουρανό. Το πράγμα όμως δεν τελείωσε εδώ.

Μετά ένα χρόνο η φίλη μας νόμισε ότι η υπόθεση θα ξεχάσθηκε και ξαναπήρε το δρόμο για το Παρισάκι. Δεν ήξερε όμως ότι κατάλογος καταφθανόντων ξένων δίνεται κάθε μέρα από τα ξενοδοχεία στην αστυνομία. Εκεί λοιπόν αμέσως βρήκαν από το όνομα αντίστοιχο φάκελο με την υπόθεση του Λουβρ και αυθημερόν η κουμπάρα μου βρέθηκε στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Στη δεινή αυτή θέση σκέφθηκε ως μόνη ελπίδα σωτηρίας τον Βενιζέλο ο οποίος διέμενε τότε στο Παρίσι[424] μετά της πολυτάλαντης κυρίας του, το γένος Σκυλίτση[425]. Και πράγματι ο Ελευθέριος Βενιζέλος παρουσιάσθηκε ως μάρτυρας υπερασπίσεως και κατέθεσε ότι την θεωρεί ανίκανη παρόμοιας πράξεως. Το γεγονός όμως ως αυτόφωρο επιδεινούμενο μάλιστα και από την φυγή της μετά την πράξη είχε σαν αποτέλεσμα να καταδικασθεί σε εξάμηνο φυλάκιση και να εγκλειστεί στις γυναικείες φυλακές του Αγίου Λαζάρου[426]. Αυτή λοιπόν την χαριτωμένη κουμπάρα είδα να καταφθάνει στη Σμύρνη.

Προαγωγή κατ' εκλογήν σε αρχίατρο

Την εποχή αυτή[427] είχα και μια ηθική ικανοποίηση την οποία ομολογώ ότι δεν περίμενα συνηθισμένος και εκ της γενικής πεποιθήσεως και από προσωπική πείρα για την αδιαφορία των κεντρικών υπηρεσιών, για κάθε αυθόρμητη απόδειξη εκτίμησης πράξεων γενικού καλού αν δεν μεσολαβήσουν ισχυροί παράγοντες να το συστήσουν αν είναι πολιτικοί να το απαιτήσουν. Παραδείγματα δε είχα χαρακτηριστικά την παρασημοφορία μου, για το ό,τι έκανα κατά τις μάχες του Βελεστίνου, όπου έτυχε να με παρακολουθήσει κατά μία τραγική σκηνή βομβαρδισμού η αείμνηστος βασίλισσα Όλγα και η οποία εξεπλάγη ότι είχε παρασημοφορηθεί αντί εμού άλλος που δεν συμμετείχε στις μάχες.

Η δεύτερη περίπτωση ήταν όπως περιέγραψα αλλού, όταν ήταν η σειρά μου να αποσταλώ στη Γερμανία για ευρύτερες σπουδές και είχε προσπαθήσει τότε να με υποσκελίσει ο ανιψιός του τότε υπουργού Γεωργίου Θεοτόκη, ο συνάδελφος μου Μαρμαράς. Διότι και τότε αν δεν επενέβαινε ο αληθινός εκείνος βασιλεύς Γεώργιος Α', πράγματι θα με υποσκέλιζε. Είχα λοιπόν δίκιο να απορήσω.

Δημήτριος Γούναρης

Η ηθική ικανοποίηση μου υπήρξε ότι μετά από έγγραφο της Ύπατης Αρμοστείας σχετικά με τις υπηρεσίες μου τις οποίες όπως ανέφερα ανωτέρω ποτέ δεν πίστευα ότι θα λάβουν οι αρμόδιοι υπόψη, το Υπουργείο των Ναυτικών στο οποίο φυσικά ανήκα με προήγαγε κατ' εκλογήν σε Αρχίατρο-Αντιπλοίαρχο[428]. Ομολογώ ότι αισθάνθηκα εξαιρετική ικανοποίηση για την προαγωγή κατ' εκλογήν προ πάντων για τους δικούς μου και ακόμη για το ότι είχα μία απόδειξη για το ότι οι προσπάθειές μου τις οποίες εντούτοις δεν κατέβαλα με την ελπίδα αναγνωρίσεως, είχαν κάποια σημασία για τον μάταιο και καταδικασμένο αυτό εθνικό αγώνα.

Η φρίκη των πολέμων. Η Μικρασιατική καταστροφή. Τσικάρ παντολονά: πετάλωμα αιχμαλώτων

Εν τω μεταξύ όμως τα πράγματα είχαν αρχίσει να λαμβάνουν στην Μικρά Ασία την μοιραία τροπή. Η διαρκώς ευρυνόμενη ακτίνα δράσης του στρατού μας και συνεπώς η εξασθένηση του η οποία έδωσε στον Κεμάλ την ευκαιρία του μέρους όπου θα εξαπέλυε την επίθεση, η ατυχής μάχη του Σαγγαρίου[429] με εχθρότητα εναντίον της βασιλόφρονος κυβερνήσεως Δημητρίου Γούναρη[430] και η εγκατάλειψη του μετώπου από τον Πλαστήρα[431] για να κάνει την επανάσταση στην Αθήνα, η οποία άνοιξε αμάχως την πόρτα στον Κεμάλ, έφεραν την καταστροφή και το Μικρασιατικό δράμα που περίμενα.

Την διάλυση του στρατού και την οπισθοχώρηση προς τη Σμύρνη με διαφυγή προς τη Χίο.

Νικόλαος Πλαστήρας

Τα απίστευτα μαρτύρια των συλλαμβανομένων αιχμαλώτων από τους Τούρκους στων οποίων τα πόδια κάρφωναν πέταλα αλόγων, με μαρτυρίες που άκουσα ο ίδιος και στην κατάσταση αυτή ασελγούσαν επάνω τους για να τους σφάξουν κατόπιν. Τέλος οι σφαγές των Μικρασιατικών πόλεων που τις εγκατέλειπε ο στρατός, με ένα παράδειγμα από αξιόπιστους μάρτυρες που άκουσα ο ίδιος είναι το εξής:

Μπαίνοντας οι Τσέτες-Τούρκοι[432] αντάρτες στο χωριό αφού έσφαξαν όσους άνδρες βρήκαν, μάζεψαν στην πλατεία του όλες τις γυναίκες και δόθηκε η προσταγή: «τσικάρ πανταλονά», βγάλετε τα πανταλόνια σας. Εν μέσω γενικού θρήνου και οδυρμού οι γεροντότερες συμβούλευαν κλαίγοντας τα κορίτσια..

—*Κάντε μωρέ ότι σας λένε.. Τι να κάνουμε..*

Και έπειτα από σκηνές ακατανόμαστων οργίων τα ανθρώπινα αυτά θηρία έκοβαν τους μαστούς των κοριτσιών που ασέλγησαν και τις έριχναν ζωντανές μέσα στο πηγάδι της πλατείας.

Κάτι σχετικό γράφει στο ενδιαφέρον βιβλίο του για την Ταξιαρχία των Νεωτέρων Μυρίων του Ξενοφώντος της μόνης Ταξιαρχίας που διασώθηκε άθικτη κατά την καταστροφή και την οποία περιέγραψε ο τότε έφεδρος λοχαγός Δημήτριος Αμπελάς[433] δικηγόρος, το οποίο απλά αναφέρω σαν χαρακτηριστικό των σπαρακτικών δραμάτων της καταστροφής εκείνης. Σε ένα από τα χωριά που περνούσε η Ταξιαρχία οι γυναίκες έπεφταν στα πόδια τους και παρακαλούσαν να τις πάρουν μαζί τους εφόσον οι Τούρκοι Τσέτες φαινόντουσαν να περικλύζουν το χωριό από τα γύρω βουνά. Το πράγμα όμως φαίνεται ήταν αδύνατο και τότε τα κορίτσια κατά την περιγραφή του Αμπελά άρχισαν να πετούν από τα παράθυρα στους δρόμους τις προίκες τους μέσα σε απελπισμένες φωνές και οδυρμούς που έσχιζαν τον αέρα.

—Να πάρτε τις εσείς. Εμάς θα μας σφάξουνε τώρα οι Τούρκοι.

Πόσες παρόμοιες σπαρακτικές σκηνές δεν συνέβησαν κατά την μακραίωνα δουλεία της ελληνικής φυλής κάτω από τους Τούρκους.. Αρκεί να αναφέρω ως απλά παραδείγματα την ερήμωση της Πελοποννήσου από τις ορδές του μισθοφόρου των Τούρκων Ιμπραήμ[434], τον χορό του Ζαλόγγου των Σουλιωτισσών και την ομαδική αυτοκτονία των γυναικών της Μακεδονικής Ναούσης στην Αράπιτσα κατά την καταστροφή της πόλης από τον Λουμπούτ πασά[435].

Το θέαμα της Σμύρνης κατά τις ημέρες εκείνες ήταν τραγικό. Οι δρόμοι της πλημμύριζαν από οπισθοχωρούντες στρατιώτες του διαλυμένου στρατού, ρακένδυτων, εξαντλημένων, πειναλέων που έσπευδαν προς τη θάλασσα να διαπεραιωθούν στα απέναντι νησιά από τα μεταγωγικά που είχαν εκεί καταπλεύσει. Τα διαρκώς καταφθάνοντα νέα περί της γενικής διάλυσης του στρατού από τον οποίον μόνο μια μεραρχία κατόρθωσε να σωθεί άθικτος και το θέαμα των οπισθοχωρούντων δια της Σμύρνης στρατιωτών έχουν σπείρει τον πανικό στον Ελληνικό πληθυσμό της Σμύρνης, μολονότι μερικοί ήθελαν να ελπίζουν ότι η παρουσία των Αγγλογαλλικών πολεμικών πλοίων που είχαν καταπλεύσει στον λιμένα θα εμπόδιζαν τους Τούρκους από σφαγές.

Δεν άργησε όμως η Σμύρνη και προπάντων η προκυμαία της να πλημμυρίσει από τους πρόσφυγες από το εσωτερικό οι οποίοι άρχισαν να συρρέουν από όλα τα μέρη συναποκομίζοντας ό,τι μπορούσαν και ελπίζοντας να βρούνε τη σωτηρία τους στη θάλασσα.

Και εδώ υπήρξε το μεγαλύτερο σφάλμα του Στεργιάδη, ο οποίος μολονότι διαφωνούσε πλέον φανερά προς την Μικρασιατική πολιτική του Βενιζέλου αλλά πιστεύοντας και αυτός ότι η παρουσία των ξένων θα εμπόδιζε τις Τουρκικές υπερβασίες[436], έκανε ότι μπορούσε για να εμποδίσει την φυγή του πληθυσμού στα Ελληνικά νησιά. Αυτό δεν θα του το συγχωρέσει ποτέ η μνήμη του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Θυμάμαι δε ζωηρά την τραγική στιγμή όταν εν μέσω δύο γραμμών χωροφυλάκων διέσχιζε τα λίγα βήματα που χώριζαν το οίκημα του από την βρίθουσα προσφύγων προκυμαία για να εγκαταλείψει την Ελληνική Σμύρνη εν μέσω των διαμαρτυριών όσων είχαν αντιληφθεί την αναχώρηση.

Την παραμονή της καταλήψεως της Σμύρνης από τους «Τσέτες-αντάρτες», έλαβα και εγώ διαταγή να στείλω στο Φρουραχείο όσους στρατιώτες είχα και στο θωρηκτό Κιλκίς τους ναύτες μου, εγώ δε να ακολουθήσω την τύχη του άλλου προσωπικού της Αρμοστείας. Θυμάμαι δε μια συγκινητική λεπτομέρεια ενός νέου Κρητικού φαντάρου Μαραγκουδάκη το όνομα, νέου που είχα ιδιαίτερα προσέξει για το ήθος του και ο οποίος ήλθε να με εκλιπαρήσει κλαίγοντας να του επιτρέψω να παραμείνει στην Σμύρνη γιατί είχε αρραβωνιασθεί με μία Σμυρνιωτοπούλα και δεν εννοούσε με κανένα λόγο να την εγκαταλείψει.

Η κατάσταση είχε γίνει πλέον τραγική. Όλη η προκυμαία είχε γεμίσει ασφυκτικά από πανικόβλητους πρόσφυγες ιδίως γυναικόπαιδα που έτρεμαν την από στιγμής εις στιγμήν

είσοδο στην πόλη των Τσετών ανταρτών Τούρκων οι οποίοι θα προχωρούσαν σε σφαγές –τους ήξεραν καλά τους Τούρκους- παρόλη την παρουσία των ξένων πλοίων. Πολλοί μάλιστα έπαιρναν βάρκες και άλλοι κολυμπώντας έπεφταν στη θάλασσα και τραβούσαν κατά τα πλοία με την ελπίδα ότι οι χριστιανοί Αγγλογάλλοι θα ευσπλαχνιζόντουσαν τουλάχιστον τα γυναικόπαιδα... Τι πλάνη!

Οι χριστιανοί, οι πολιτισμένοι Ευρωπαίοι που είχαν και αυτοί γυναίκες και μητέρες και παιδιά τους υποδεχόντουσαν όχι μόνο με βάρβαρες απαγορεύσεις να μην πλησιάσουν, αλλά —ακούσατε.. ακούσατε.. είδα ο ίδιος το θέαμα αυτό με το τηλεσκόπιο από το μπαλκόνι του Υγειονομείου— με χτυπήματα κουπιών.. Είδα και από βάρκες των Αγγλικών και Γαλλικών υπαξιωματικούς και ναύτες να χτυπούν να χτυπούν με τα κουπιά τους στις γυμνές πλάτες και τα κεφάλια τους απελπισμένους που τους εκλιπαρούσαν να τους σώσουν.

Γελώ όταν ακούω ή διαβάζω για φιλελληνισμούς, ή ιδεώδη, ή φιλανθρωπικά αισθήματα πολιτισμένων εθνών. Παρόμοια ιδεώδη μόνο σε άτομα μπορούν να βρεθούν. Οι αρχηγοί των εθνών, είτε βασιλείς, είτε πρωθυπουργοί όσο και αν προσπαθούν να παρουσιάσουν τα έθνη τους ως παραδείγματα πολιτισμού, όταν πρόκειται έστω και για το ωμότερο συμφέρον τους δεν διστάζουν να διαπράξουν τις χειρότερες αγριότητες και βαρβαρότητες των χειροτέρων πρωτογόνων φύλων. Η πολιτική δεν έχει ηθική.

Και αν οι χρυσοστόλιστοι και τρικαντοφόροι διπλωμάτες, οι κατακόσμητοι από σταυρούς και μεγαλόσταυρους παρασήμων —τι ειρωνεία! — δεν διστάζουν να υπερηφανεύονται και να επιζητούν να θεωρηθούν μεγαλοφυΐες για πράξεις που αν πράξει το κοινό άτομο, αποκλείεται από την κοινωνία: Μέττερνιχ[437], Ταλλεϋράνδος[438], Δισραέλι[439] και άλλοι.. Ζήτω λοιπόν ο λαζαρόνος[440] Μακιαβέλλι.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

9
Ἐν Σμύρνῃ τῇ 18η ~~Νοεμβίου~~ ~~1821~~
ρ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

Αριθ. Πρωτ. 4401

Πρὸς
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ
ΑΘΗΝΑΣ

Ἐπειδή ἐκλήθησαν παρά του Ὑμετέρου Ὑπουργείου αἱ διάφοροι ὑπηρεσίαι ὅπως ὑποβάλωσι προτάσεις διά τούς ὑπ' αὐτάς ὑπηρετοῦντας Ἀξιωματικούς ἔχω τὴν τιμήν νά εκθέσω ὑμίν τ΄ακόλουθα ἀναφορικῶς πρός τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπ΄ ἐμέ ὑπηρετοῦντος Ἀρχιάτρου τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ κ. Ἀγγ. Ευαγγελίδου ὅστις καθό ἀπεσπασμένος παρά τῇ Ἑλληνικῇ Διοικήσει Σμύρνης ἔχει πρὸς τὸ παρὸν προϊσταμένην ἀρχήν τὴν Ὑπάτην Ἁρμοστείαν συνοδᾳ τῷ πρὸς αυτὴν ἐγγράφῳ τοὺ Ὑποναυάρχου Ἀρχηγού τοὺ Στόλου Β. ὑπ. ἀριθ. 2924 της 14ης Οκτωβρίου ἐ. ἔ.

Ὁ εἰρημένος κ. Ἀ. Εὐαγγελίδης διευθύνων ἀπὸ τῆς 20ῆς Ιουλίου 1919 το Ὑγειονομείο τοῦ ἐνταῦθα λιμένος διεξήγαγε μέχρι σήμερον τὴν ὑπηρεσίαν του μετὰ τόσης δυνάμεως καὶ τόσης είς τὸ καθῆκον ἀφοσιώσεως ὥστε ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἁρμοδιότητος του συνετέλεσε εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐδῶ ἐμφάνισιν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως καὶ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου ἡμῶν.

Ἰδιαζόντως μνημονεύω τὰ κάτωθι σημεῖα τῆς ὑπηρεσιακῆς αὐτοῦ δράσεως.

1) Τήν τελείαν ὀργάνωσιν τοῦ Ὑγειονομείου λιμένος Σμύρνης εἰς ἥν ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὀφείλεται καὶ ἡ εἴσπραξις 25.000 λιρῶν Τουρκικῶν ἐκ φόρων Ὑγειονομεικῶν.

2) Τὰς εὐστόχους ἐνεργείας τούτου πρὸς διάσωσιν τοῦ υλικοῦ τοῦ Λοιμοκαθαρτηρίου Κλαζομενῶν καὶ

3) Τὴν ἐπιτυχῆ καὶ ἀρίστην ἐκπροσώπησιν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως παρά τῇ Διασυμμαχικῇ Ὑγειονομεικῇ Ἐπιτροπῇ Σμύρνης.

Ὁ
Ὕπατος Ἁρμοστὴς
Α. Στεργιάδης.

Τα φραγκοχιώτικα

Εν τω μεταξύ και ο Στεργιαδης ακολουθώντας τις εσφαλμένες αντιλήψεις του απαγόρεψε με κάθε τρόπο την αναχώρηση των προσφύγων και είχε δημιουργηθεί μια κατάσταση που δεν ήξερα πώς μπορούσε να ξεσπάσει αν διαρκούσε λίγες μέρες περισσότερο. Εν τω μεταξύ εντύπωση μου έκανε η χαιρεκακία των Λεβαντίνων στα πρόσωπα των οποίων έβλεπα ζωγραφισμένη τη χαιρεκακία και την αγαλλίαση ότι θα ξαναερχόντουσαν στη Γκιαούρ Ισμίρ οι Τούρκοι με τους οποίου έκαναν ότι ήθελαν. Ό,τι δεν μπορούσαν να κάνουν με τους Έλληνες της κατοχής.

Οι περισσότεροι από αυτούς όμως βρήκαν τιμωρία όταν στην πυρπόληση της Σμύρνης από τους φίλους τους Κεμαλικούς είδαν μπρος τους να γίνονται πυροτεχνήματα τα σπίτια τους και τα υπάρχοντα τους. Μερικούς απ’ αυτούς τους βλέπω τώρα στην Αθήνα, όπου δεν ντράπηκαν να προσφύγουν και να εγκατασταθούν, όπως άλλωστε γίνεται και τώρα με τους Φραγκολεβαντίνους της Κωνσταντινουπόλεως έπειτα από τους ανθελληνικούς εκεί διωγμούς ένεκα της Κύπρου όταν είδαν ότι δεν έχουν ασφάλεια ούτε ζωής ούτε της περιουσίας τους.

Στο μόνο που πέτυχαν, και για το οποίο μερικοί αστειευόμενοι το καυχιόντουσαν, ότι πέτυχαν να μεταβάλουν την δημοτική μας γλώσσα στο γνωστό παραεφθαρμένο ιδίωμα τους. Τα Φραγκοχιώτικα. Και μάλιστα να το επιβάλουν και στον τύπο και στα βιβλία ακόμη. Και στον μεν τύπο λόγω της προχειρότητας με την οποία συντάσσονται οι εφημερίδες από συντάκτες οι οποίοι έχουν πασαλειφθεί ιδίως από μερικά Αγγλικά ή Γαλλικά. Προπάντων Γαλλικά. Μεταφράζοντας λοιπόν οτιδήποτε όταν βρίσκουν δυσκολία εξ αιτίας της κατά το πλείστο ατελούς Ελληνικής μορφώσεως τους, γράφουν την ξένη λέξη προσθέτοντας την δημοτική κατάληξη –άρω. «Λανσάρω», «πατρονάρω», «στονάρω», «προβάρω», ιδίως δε εκείνο το φρικτό «ντεμπουτάρω». Το ακόμα δε χειρότερο, όταν δεν έχουν στο φτωχό λεξιλόγιο τους την κατάλληλη Ελληνική λέξη για να μην κάνουν το κόπο να προστρέχουν στο λεξικό, μεταχειρίζονται και βαθμηδόν επιβάλλουν την ξένη λέξη, όπως π.χ. τη λέξη «ντοκουμέντο» σαν να μην υπάρχει η χαρακτηριστική Ελληνική λέξη «τεκμήριο».

Ακόμη δε χειρότερα όταν διαβάζει κανείς και μάλιστα με την υπογραφή ανθρώπων με αξιώσεις λέξεις οι οποίες δεν αποδίδονται με τη σύγχρονη Ελληνική ηχητική. Όπως στο Γαλλικό u με την απαίσια λέξη «ντοκυμαντέρ». Και οι μεν Λεβαντίνοι της Ανατολής αναγκασμένοι σε όλη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου να παίρνουν Ελληνίδες χωρικές ως νταντάδες των παιδιών, φυσικά στραβωμάθαιναν τα Ελληνικά εξ αιτίας της μοιραίας αναμίξεως τους με την πατρική τους γλώσσα. Εμείς όμως με τις παραδόσεις και με το καθήκον να διασώσουμε την πατρική κληρονομιά της γλώσσας μας; Μεγάλη δε ευθύνη στο ζήτημα αυτό έχουν οι διευθυντές των εφημερίδων οι οποίοι δεν επιβάλλουν στους συντάκτες τους μεγαλύτερη προσοχή στο ζήτημα αυτό.

Βέβαια κανείς δεν θίγει την δημοτική μας γλώσσα η οποία με τη ζωντάνια της σε ανάμιξη με τον πλούτο της καθαρεύουσας μας δίνουν μεταλλεία αληθινά εκφράσεως. Αλλά έτσι

που πηγαίνουμε και με την επιπολαιότητα που δείχνουμε σε αυτό το ζήτημα, μετά από μερικές εκατονταετηρίδες δεν θα ομιλείται πλέον η Ελληνική αλλά ένα σύμφυρμα[441] ξενοβάρβαρων λέξεων, από τις οποίες δεν θα μπορούν να βγάλουν νόημα οι αγνότεροι Έλληνες της υπαίθρου, οι χωρικοί μας, όπως και τώρα διαπίστωσα, να σ' ερωτούν –και μάλιστα όχι εντελώς χωρικοί- τι σημαίνει αυτή ή η άλλη λέξη. Το αστείο είναι ότι οι ίδιοι που γράφουν τα Φραγκοχιώτικα γράφουν και τα «τεθωρακισμένα άρματα» ή και λέξεις αλιευμένες από τη βαθιά καθαρεύουσα όπως «η κρίσις σοβεί» «η πόλωσις των κομμάτων», ή «κυρώσεις» αντί του ποινές ή τιμωρίες..

Χαρακτηριστικό δε της επιπολαιότητας και της αδιαφορίας που έχουμε στις κρατικές υπηρεσίες είναι ο ραδιοσταθμός Αθηνών ο οποίος, εκτός του ότι από την ίδρυση του μεταδίδει εσφαλμένα το σήμα του, τον γνωστό «Τσοπανάκο», χωρίς κανείς από τους εκάστοτε διευθυντές να ενδιαφέρονται, έχει καταργήσει σχεδόν και συντακτικό και γραμματική, επιβάλλοντας έτσι ασυναίσθητα με τη δύναμη της συνηθείας την αγραμματοσύνη τους.

Έτσι ακούει κανείς «εκ» Ιωαννίνων, «εκ» Αλεξανδρουπόλεως, «εκ» Αθηνών. Ο τάδε «διεξαγάγει» συνεννοήσεις.. Από απόψεως δε συντάξεως αρκεί να παρακολουθήσετε τα μαρτύρια του «και τα λοιπά». Ακούτε δε ψυχαγωγικότατα «προ μεσημβρίαν». Όλα αυτά εξακολουθούν ανέκαθεν αδιατάρακτα χωρίς καν να επιχειρεί κανείς την απλούστατη διόρθωσή τους και φοβάμαι μήπως εξακολουθήσουν επ' άπειρον.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης

Αλλά ας επιστρέψουμε στους Λεβαντίνους μας με το πάθημα των οποίων κατά την πυρπόληση της Σμύρνης από τους Τούρκους θυμάμαι ένα άλλο παρόμοιο αστείο επεισόδιο με Εβραίους, αυτή τη φορά κατά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης το 1912 από τον βασιλέα Κωνσταντίνο.

Την εποχή εκείνη η Θεσσαλονίκη ήταν κυριολεκτικά Εβραιοκρατούμενη. Ο δυστυχισμένος αυτός λαός καταδιωγμένος από παντού από τους τυφλωμένους φανατικούς ιδίως από την ανελέητη Ιερά Εξέταση της Ισπανίας, είχε βρει καταφύγιο την Θεσσαλονίκη στην οποία είχε συρρεύσει τόσο πλήθος ώστε την έκανε αληθινή Ισπανόγλωσση Εβραιόπολη.

Γνωρίζοντας καλά την Τουρκική νοοτροπία ότι με το «μπαξίς» λύνονται όλα τα ζητήματα, είχαν αναπτύξει μεγάλη εμπορική κίνηση και είχαν πλουτίσει έχοντας σαν μόνους συναγωνιστές τους ντόπιους Έλληνες. Από τότε (ξεκίνησε) ο σχετικός ανταγωνισμός και η συναφής εχθρότητα. Οι Εβραίοι ήξεραν καλά ότι με τους Έλληνες δεν θα μπορούσαν να τα καταφέρουν τόσο καλά όσο με τους Τούρκους. Επομένως δεν ήθελαν τους Έλληνες. Εξ άλλου όπως είπαμε, δυστυχισμένος και κατατρεγμένος λαός είχε ανάγκη να κολακεύσει τους κυρίους του Τούρκους από τους οποίους περίμενε το παν. Παρακολουθούσαν λοιπόν τις μάχες χωρίς να μπορούν να μάθουν τίποτα το θετικό. Διότι το Τουρκικό επιτελείο

διέδιδε επιτήδεια συνέχεια νίκες για να συγκρατεί το ηθικό των ομοεθνών του και να αποθαρρύνει τον εντόπιο πληθυσμό.

Ενώ λοιπόν ο Τουρκικός στρατός είχε καταθέσει τα όπλα πριν από την τηλεγραφική απάντηση του βασιλέα Κωνσταντίνου στις προτάσεις του Τούρκου αρχιστράτηγου Ταχσίν πασά[442] περί συνθηκολογήσεως, από τη Θεσσαλονίκη διασπείρονταν όχι μόνο ειδήσεις για θριαμβευτικές νίκες αλλά και ότι μεταφερόταν σιδηροδρομικώς αιχμάλωτος και ο... Ελληνικός στρατός.

Τα ίδια είχαν συμβεί κατά την ναυμαχία της Έλλης[443] όταν ο Τουρκικός στόλος κατέφευγε διωκόμενος στα Δαρδανέλια, οι Τούρκοι διέδωσαν ότι όχι μόνον επρόκειτο περί μεγάλης νίκης αλλά και ότι είχαν σκοτώσει και τον ναύαρχο Κουντουριώτη και ότι μάλιστα έφερναν και... το κομμένο πόδι του. Δεν δίστασαν δε να βγάλουν στη ξηρά και ένα κομμένο πόδι κάποιου δικού τους και να το δώσουν στο μαινόμενο από ενθουσιασμό όχλο να το διαπομπεύσει σύροντας το στους δρόμους. Και τι μεν επακολούθησε στα Δαρδανέλια όταν έγινε γνωστή η αλήθεια δεν ξέρουμε. Στη Θεσσαλονίκη όμως όπου όλος ο Εβραϊκός όχλος, ενθουσιασμένος για την δήθεν Ελληνική καταστροφή και για να «πουλήσει δούλεψη» στους κυρίους του, έσπευσε κατά ωρυόμενα ανθρώπινα κύματα εφοδιασμένος με σάπια λαχανικά, κλούβια αυγά και ειδών-ειδών ακαθαρσίες να τα πετάξουν στους ντροπιασμένους Έλληνες.

Όλος ο χώρος μπροστά από τον σταθμό είχε πλημμυρίσει από όχλο όπου τον περισσότερο θόρυβο έκαναν, φυσικά για να επιδειχθούν, οι Εβραίοι και ιδίως οι χαμάληδες του λιμένα οι οποίοι είχαν το αποκλειστικό προνόμιο. Καμιά φορά λοιπόν ο συρμός έφθασε και ουρανομήκη «γιούχα» ξέσπασαν μόλις έμπαιναν στο σταθμό. Αντί να κατεβούν όμως Έλληνες αιχμάλωτοι όπως περίμεναν άρχισαν να κατεβαίνουν οι παραδοθέντες άοπλοι Τούρκοι στρατιώτες, οι δε αξιωματικοί τους εξαγριωμένοι από τα «γιούχα» που άκουγαν και πληροφορηθέντες τον λόγο της αποδοκιμασίας επιτέθηκαν με βούρδουλες και άρχισαν να βουρδουλίζουν με αληθινή λύσσα τους κατάπληκτους και καταπτοημένους γιουχαϊτές.

Οι Εβραίοι όμως, μολονότι δυσφορούσαν και μόλις καταπνίγοντας την δυσαρέσκεια τους, βρήκαν στην Ελληνική διοίκηση την μεγαλύτερη ανεξικακία και τις μεγαλύτερες ευκολίες στα ζητήματα τους εφόσον ήταν δίκαια. Η Θεσσαλονίκη όμως δεν έπαυσε να είναι πόλη Εβραϊκή. Στα περισσότερα καταστήματα, η γλώσσα ήταν Ισπανοεβραϊκή και στον απογευματινό περίπατο της προκυμαίας η κυριαρχούσα γλώσσα ήταν η Ισπανική. Πράγματι δε μεταξύ των ανεπτυγμένων Εβραίων της Θεσσαλονίκης υπήρχαν και άνθρωποι ανώτερης διανόησης και μόρφωσης των οποίων η συναναστροφή ήταν αληθινή ευχαρίστηση και οι οποίοι δεν συμμερίζονταν διόλου τις αντιλήψεις της μεσαίας και της κατώτερης τάξης εφόσον εύρισκαν ισονομία και δικαιοσύνη.

Ήλθε όμως έπειτα ο παγκόσμιος πόλεμος, η κάθοδος των Χιτλερικών στη Θεσσαλονίκη και η κατά χιλιάδες εκτόπιση των Εβραίων προς βορρά μέσα σε σφραγισμένα βαγόνια για να

βρουν φρικτό θάνατο. Σήμερα η Θεσσαλονίκη είναι καθαρά Ελληνική πόλη και η Εβραϊκή παροικία είναι ελάχιστη και κανείς δεν μπορεί να φαντασθεί τι ήταν αυτή την εποχή.

Ήταν η Σμύρνη μια φορά

Όταν έφυγε και η τελευταία βενζινάκατος, που σύμφωνα με τη διαταγή απέστειλα το προσωπικό μου στο θωρηκτό Κιλκίς και έμεινα μόνος στο ερημωμένο κτήριο του Υγειονομείου όπου τις τελευταίες νύχτες κοιμόμασταν όλοι ντυμένοι και με το πιστόλι δίπλα μας από τον επικείμενο ώρα την ώρα κίνδυνο εισβολής Κεμαλικών ανταρτών, πέρασα για τελευταία φορά τα δωμάτια όπου έζησα και εργάσθηκα δύο ολόκληρα χρόνια της ανόητης και παράλογης Μικρασιατικής κατοχής και βαρύθυμος έκλεισα την πόρτα τους και ανέβηκα στην βενζινάκατο που με έφερε μαζί με το άλλο προσωπικό της Αρμοστείας στο οπλιταγωγό «Σφακτηρία» που θα μας επανάφερε, κακήν κακώς, στην Ελλάδα πληρώνοντας τα σφάλματα των πολιτικών μας[444].

Στην Σφακτηρία από το κατάστρωμα παρακολουθούσαμε με σφιγμένη καρδιά την μαυρισμένη από τα πλήθη των προσφύγων προκυμαία και τα κατάφωτα καφενεία ιδίως τον «Φώτη» στου οποίου τα τραπέζια έβρισκαν καταφύγιο οι πρόσφυγες. Κάτω στο καρέ πάλι άλλο δράμα εξελισσόταν. Ο λοχαγός του πυροβολικού Παπαδήμας ένας εξαιρετικός τύπος αξιωματικού και πατριώτη είχε πάθει από τον κλονισμό της καταστροφής φρενική διατάραξη και ήταν θλιβερό να τον βλέπει κανείς και να τον ακούει. Όλη τη νύχτα που πλέαμε προς την Χίο δεν μας άφησε να κοιμηθούμε έως ότου όταν φθάσαμε στη Σύρο αυτοκτόνησε με το περίστροφο του. Τον θάψαμε στο κοιμητήριο της Σύρου και κρατώ ακόμη ζωηρή την εντύπωση της κηδείας εκείνης στα βραχώδη και ανηφορικά δρομάκια του νησιού. Ήταν για μένα σαν να κηδεύαμε την Ελλάδα!

Ο Τανάγρας με ναυτική στολή

Οι εκτελέσεις των υπουργών. Πλαστήρας

Εν τω μεταξύ στην Αθήνα ο συνταγματάρχης Πλαστήρας είχε κάνει επανάσταση, ο βασιλιάς είχε φύγει στο εξωτερικό, τα μέλη της κυβερνήσεως Δημητρίου Γούναρη, Στράτος, Μπαλτατζής, Χατζανέστης, Θεοτόκης τουφεκίσθηκαν[445] ως υπαίτιοι της καταστροφής ενώ η αιτία της καταστροφής ήταν πολύ γενικότερη, οφειλόμενη προπάντων στο διχασμό του έθνους σε Βενιζελικούς και Βασιλικούς και κατόπιν στην αισχρή στάση των συμμάχων απέναντι της καλής θελήσεως της βασιλικής κυβερνήσεως η οποία θεωρήθηκε από αυτούς

σαν να μην ενέπνεε εμπιστοσύνη. Όπως και άλλοτε τόνισα η διχόνοια και ο διχασμός κατέστρεψαν σε πολλές περιστάσεις την Ελλάδα. Και ακόμη μια φορά στην περίσταση αυτή ούτε τους Τούρκους ούτε τους Βούλγαρους έβλεπαν και οι μεν και οι δε όπως τους αντιθέτους τους. Ακόμη και οι πλέον διανοούμενοι της εποχής φανατίσθηκαν μέχρι του σημείου να μην χαιρετώνται, οι δε ειρωνείες των νικητών προς τους νικημένους είχαν φθάσει μερικές φορές στα όρια της απρέπειας.

Προσπάθησα σε όλες αυτές τις εθνικές περιπέτειες να κρατήσω την ψυχραιμία μου, συζητώντας πολλές φορές για ώρες τις αντιρρήσεις μου με τον αδελφό μου Δημήτριο συνταγματάρχη του πυροβολικού ο οποίος, βιαιότερος στον χαρακτήρα, είχε γίνει φανατικός βασιλικός. Και γι' αυτό με την επιστροφή του Βενιζέλου εξορίσθηκε για χρόνια στη Σαντορίνη και Μήλο.

Ποιος Έλληνας δεν δέχθηκε με ανοιχτή αγκαλιά τον Βενιζέλο και ποιος δεν χειροκρότησε και δεν τον ημιθέωσε όταν διπλασίασε την Ελλάδα. Και ποιος επίσης δεν ενθουσιάσθηκε με τις νίκες του βασιλέα Κωνσταντίνου στη Μακεδονία και την θριαμβευτική είσοδο στην Θεσσαλονίκη. Μπορεί να αδικήσει κανείς τον Ελληνικό λαό ότι τον λάτρευσε και φανατίσθηκε για τις αδικίες των συμμάχων απέναντι του; Και εγώ τότε ενθουσιασμένος από τις νίκες εναντίον Τούρκων και Βουλγάρων είχα εκδώσει με τον Ιωάννη Σιδέρη το βιβλίο μου «Άγγελος εξολοθρευτής[446]» στο οποίο έκανα περιγραφή των δύο πολέμων υπό τύπον διηγημάτων. Και όμως όταν οξύνθηκε η διαφορά μεταξύ βασιλέως και Βενιζέλου το βιβλίο θεωρήθηκε επιλήψιμο και οι άσπονδοι Βενιζελικοί το κατάσχεσαν μια μέρα στο βιβλιοπωλείο του Σιδέρη και το πυρπόλησαν για την δόξα του φανατισμού τους.

Παύλος Νιρβάνας

Και ως εδώ ήμουνα απόλυτος υπέρ του Βενιζέλου και κανένας Έλληνας δεν μπορούσε να είναι αλλιώς. Ήλθε όμως το ζήτημα της Μικρασιατικής κατοχής στο οποίο μόνο οι φανατικοί δεν μπορούσαν να δουν καθαρά το μοιραίο τέρμα του και περιέγραψα μερικά χαρακτηριστικά γεγονότα στη Σμύρνη που δικαιολογούσαν την απαισιοδοξία μου. Έγραψα ότι πολλοί που ερχόντουσαν από την Αθήνα στη Σμύρνη με ρωτούσαν ανήσυχα πως βλέπω τα πράγματα.

Τους απαντούσα στερεότυπα ότι εφόσον κακά και ψυχρά ήλθαμε και εφόσον δεν μπορούσαμε να φύγουμε από εκεί διότι οι σύμμαχοι μας θα θεωρούσαν την αποχώρηση μας προδοσία, το αποτέλεσμα, αργά ή γρήγορα, θα ήταν η καταστροφή.

Εφόσον δεν έμενε άλλη διέξοδος από την στρατιωτική κατάληψη όλης της Μικράς Ασίας το απέραντο μέτωπο που δημιουργούσαμε έδινε στον Κεμάλ το προνόμιο να εκλέξει το σημείο της επίθεσης και να μας συντρίψει. Όταν με συναντούσαν κατόπιν στην Αθήνα μου έλεγαν

—*Μωρέ, σαν μάντης τα έλεγες!*

Αλλοίμονο δεν ήμουνα μάντης κακός, αλλά μάντης αναπόφευκτων κακών!

Από τα χαρακτηριστικότερα επεισόδια του πολέμου ειρωνειών που είχαν ξεσπάσει την εποχή εκείνη κατά των διαφόρων προσκειμένων προς την αυλή και εν γένει των βασιλικών που είχαν κάποιο όνομα ή κοινωνική θέση ήταν του Παύλου Νιρβάνα[447] συναδέλφου μου στο Ναυτικό και στενού μου φίλου με τον οποίο είχα ιδιαιτέρως συνδεθεί όταν ήμουνα υγειονόμος λιμένος στον Πειραιά.

Η δίκη των έξη. Οι συνεδριάσεις του έκτακτου στρατοδικείου διεξάχθηκαν στο χώρο της παλαιάς Βουλής στην οδό Σταδίου. Στην πρώτη σειρά από αριστερά προς τα δεξιά οι κατηγορούμενοι ναύαρχος Μιχαήλ Γούδας, Γεώργιος Μπαλτατζής, Ξενοφών Στρατηγός, Νικόλαος Στράτος, Νικόλαος Θεοτόκης, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης και ο αρχιστράτηγος Γεώργιος Χατζηανέστης. (Αρχείο ΕΡΤ).

Στην θέση αυτή είχα διαδεχθεί τον Νιρβάνα ο οποίος όπως είχε δικαίωμα κατοικούσε με την νεαρή γυναίκα του στον πάνω όροφο του υγειονομείου προς το Τελωνείο. Επειδή δε εγώ έμενα μόνιμα στην Αθήνα δεν επρόκειτο να χρησιμοποιήσω το διαμέρισμα, ο Νιρβάνας με παρακάλεσε αν δεν είχα αντίρρηση να παραμείνει εκεί, το οποίο και δέχθηκα με προθυμία. Φυσικό λοιπόν ήταν η συγκατοίκηση αυτή να μας συνέδεε ακόμα περισσότερο.

Ο Παύλος Νιρβάνας μολονότι η φύση δεν τον είχε ευνοήσει στο εξωτερικό του, απ’ εναντίας τον είχε κοσμήσει με πλουσιότατα ψυχικά δώρα λεπτότητας, ευγενείας, χαριτολογίας, αριστοκρατικότητας, ώστε εύρισκα ότι καμία γυναίκα θα ήταν δυνατόν να μην υποστεί την γοητεία του. Όπως και πράγματι ήταν. Τι τα θέλετε! Μας τραβάει ή μας απωθεί το εξωτερικό. Εκείνο όμως που κρατάει, εκείνο που ζητάμε προπάντων χωρίς να το

αισθανόμαστε είναι η ψυχή. Ο ίδιος αστειευόμενος διηγούνταν για μια κυρία η οποία ενθουσιασμένη από το ταλέντο του επιζητούσε να τον γνωρίσει και όταν το πέτυχε είπε στον κύκλο της:

—*Θεέ μου! Τι μπακαλόφατσα*..

Αλλά όπως είπαμε. Αυτό πολύ λίγα πράγματα σημαίνει.

Ο Παύλος Νιρβάνας που ακόμη διαβάζω με καινούργια ευχαρίστηση τον μικρό τόμο ποιημάτων του «Παγά Λαλέουσα[448]». Έγραφε τότε το καθημερινό χρονογράφημα στην εφημερίδα «Εστία» του Άδωνι Κύρου, ιδρυτή της, και του οποίου ο πρόωρος θάνατος στέρησε τον Ελληνικό τύπο της εποχής από ένα δημοσιολόγο μεγάλης αξίας και κρίσης. Στα πράγματι χαριτωμένα εκείνα χρονογραφήματα τα οποία διαβαζόντουσαν με απληστία σπαταλούσε τότε την λεπτή χαριτολογία του εις βάρος μερικών υπερφανατικών βασιλικών τους οποίους γνώριζε όλη η κοινωνία.

΄Η Λαυρεντία Μαρκησία

Μία κυρία από τις υπερ-βασιλικές της εποχής εκείνης η πιο κομψή και ασφαλώς πιο γοητευτική *arbitre des élégances*[449]με την τοπική κοινωνία, με κουκλίστικο πρόσωπο και γκρίζα μαλλιά τα οποία της προσέδιδαν εμφάνιση παλαιάς μαρκησίας και αύξαναν ακόμη περισσότερο την γοητεία της, υπήρξε ένας από τους στόχους του Νιρβάνα ο οποίος άλλωστε ούτε την είχε δει ποτέ.

Η μαρκησία μας λοιπόν, διότι εννοείται δεν πρόκειται να αναφέρω ονόματα, είχε αδελφό έναν ακόμη ωραίο και κομψό αξιωματικό του ιππικού ο οποίος ήταν υπασπιστής ενός από τους πρίγκηπες αδελφούς του βασιλέα Κωνσταντίνου, οι δε κακές γλώσσες της εποχής τους την έφερναν και ως ευνοούμενη του πρίγκηπα εκείνου. Ότι όμως και αν ήταν χαλάλι του. Διότι πραγματικά άξιζε τον κόπο όχι μόνο εξ αιτίας του εξωτερικού και των τρόπων της αλλά και εξ αιτίας της ανώτερης πνευματικής της μόρφωσης.

Ιδιαίτερη εκτίμηση της είχε τότε η κοινωνία για την εξαιρετική στοργή που έδειχνε στην προγονή της, κόρη από τον πρώτο γάμο του ηλικιωμένου συζύγου της, πλούσιου βιομηχάνου, τον οποίο βέβαια δεν είχε πάρει και από έρωτα, όπως άλλωστε αποδείχθηκε κατόπιν. Επειδή δε τότε είχε διαβασθεί στην Αθήνα από επιφυλλίδα εφημερίδων ένα παλαιό γαλλικό μυθιστόρημα, η «Λαυρεντία[450]», παρόμοιας υπόθεσης, της κόλλησαν το παρατσούκλι «Λαυρεντία» και το ίδιο παρατσούκλι δόθηκε και στον αδελφό της αξιωματικό, «Λαυρέντιος», με το οποίο αναφερόταν διαρκώς πάντοτε στους κοσμικούς κύκλους. Ασφαλώς από κάποιον κακώς υποκρυπτόμενο φθόνο για το υπασπιστηλίκι του.

Η οικογένεια των δύο αδελφών είχε Κεφαλλονίτικο αίμα. Είχε την καταγωγή από το τρομερό αυτό νησί, για το οποίο όπως έγραψα και άλλοτε κάποια ραδιενέργεια έχει στο χώμα του, διότι δεν παράγει ποτέ μέτριους ανθρώπους. Αν βγουν προς το καλό όπου και

να πάνε θα διαπρέψουν. Αν βγουν κακοί ο θεός να σε φυλάει. Αυτό το ξέρω και εκ πείρας εφόσον το νησί αυτό έπαιξε έναν από τους μεγαλύτερους ρόλους στη ζωή μου από αισθηματικής πλευράς.

Θεόδωρος Πάγκαλος

Ο πατέρας λοιπόν της μαρκησίας μας έτυχε όπως όλοι το επιβεβαίωναν να είναι παπλωματάς. Δεν βρίσκω το ευεργετικό αυτό είδος να έχει τίποτα το ταπεινωτικό, τουλάχιστον εφόσον αφορά τα πουπουλένια edredon[451] για τον χειμώνα. Και κυρίως εφόσον δεν μπορούμε να ξέρουμε τι δουλειά έκαναν πέραν των τριών γενεών οι πρόγονοι μας. Ιδίως δε στην Ελλάδα με την μακραίωνα δουλεία του τόπου στους Τούρκους, τους Φράγκους και τους Ενετούς. Εκτός από τους αστείους επτανήσιους κόντηδες οι οποίοι πήραν ξένους τίτλους ασφαλώς με ανομολόγητες και ασφαλώς όχι ευεργετικές για τους συμπατριώτες τους υπηρεσίες και για τις οποίες δεν πρέπει να είναι υπερήφανοι, για τους άλλους Έλληνες δεν υπάρχουν διακρίσεις. Αλλά εννοείται το κουτσομπολιό στις περιστάσεις αυτές, ιδίως όταν κεντρίζεται από ατομικά πάθη, αφορμές ζητάει.

Λοιπόν και ο φίλος μας Νιρβάνας φανατικός Βενιζελικός, βάπτισε στα χρονογραφήματα του της «Εστίας» την ηρωίδα μας, λόγω του εξωτερικού και των σχέσεων της, «Μαρκησία Παπλωματουά». Και το κουτσομπολιό τότε φούντωσε ιδίως από τους ομόγνωμους κύκλους. Η μαρκησία Παπλωματουά έδινε και έπαιρνε με χαιρέκακα γέλια. Η μαρκησία μας όμως όπως δεν ήταν κοινής εξωτερικής εμφάνισης, δεν ήταν και κοινός χαρακτήρας. Δεν ήταν ψεύτικα τα αισθήματα της. Και όταν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έφυγε στο εξωτερικό τον ακολούθησε και αυτό έφερε απρόοπτη ριζική μεταβολή στην ζωή της, μεταβολή ακόμα ενδεικτικότερη του χαρακτήρα της και της Κεφαλλονίτικης κληρονομικότητας της.

Καθώς ταξίδευε με τον σύζυγό της στην Σικελία όπου είχε εγκατασταθεί ο άρρωστος βασιλιάς[452] γνώρισε έναν Ιταλό συνταξιδιώτη ο οποίος φαίνεται της έκανε ζωηρότατη εντύπωση και για τον οποίο φαίνεται αισθάνθηκε ό,τι σπάνια είχε αισθανθεί στη ζωή της. Και η εντύπωση υπήρξε αμοιβαία. Επρόκειτο λοιπόν για ένα αίσθημα από εκείνα που σημειώνουν αποφασιστικούς σταθμούς στην ζωή του ανθρώπου.

Λοιπόν αργά την νύχτα κατέβηκε στην καμπίνα του συζύγου της και του δήλωσε ότι θέλει να μιλήσουν σοβαρά. Φίλε μου! του είπε, έχω δυστυχώς μία άσχημη είδηση να σου δώσω. Το κορίτσι μεγάλωσε πια και το έχεις πολύ καλά αποκαταστήσει. Πάντως δεν έχει πια την ανάγκη μου. Λοιπόν δεν μπορούμε πια να ζήσουμε μαζί. Αγαπώ έναν άλλον και είμαι αποφασισμένη να ζήσω μαζί του. Σε παρακαλώ λοιπόν να μου δώσεις το διαζύγιο.

Ο σύζυγος κατάπληκτος, μην πιστεύοντας στα αυτιά του προσπάθησε να την μεταπείσει με συμβουλές, με υποδείξεις, με παρακλήσεις.. Αλλά τίποτε! Όλα πήγαν εις μάτην. Η Κεφαλλονίτισσα μας, πήρε το διαζύγιο και παντρεύτηκε τον άντρα που αγάπησε

πραγματικά. Έζησε στην Σικελία όπου ήταν εγκαταστημένος ο νέος σύζυγός της. Νομίζω στο Παλέρμο και υπήρξε κοντά στις τελευταίες στιγμές του βασιλιά Κωνσταντίνου.

Βίκτωρ Δούσμανης

Την εποχή αυτή μου άρεσε να πηγαίνω τα πρωϊνά στον γειτονικό μου κήπο του αρχαιολογικού Μουσείου όπου μια παχιά αναδεντράδα έδινε τα καλοκαίρια ευεργετική σκιά. Εκεί κάναμε μια εποχή παρέα με ένα άλλο ιστορικό πρόσωπο που γνώριζα από Εύελπι όταν και εγώ νεαρός σημαιοφόρος ανθυπίατρος μαζευόμαστε τότε και εκτελώντας υπηρεσία στο Νοσοκομείο του Ναυστάθμου συναντιόμουνα μαζί του στον τορπιλλοθέτη που μας μετέφερε από τον Πειραιά μέσα από το δοξασμένο στενό της περίφημης ναυμαχίας στην Σαλαμίνα, όπου ο πατέρας του γιατρός εξασκούσε το επάγγελμα και όπου ο ίδιος γεννήθηκε.

Ήταν τότε ένας γεροδεμένος στρογγυλοπρόσωπος έφηβος με έξυπνο αεικίνητο βλέμμα που θα είχε μία από την πιο ανήσυχη σταδιοδρομία. Θα πήγαινε από επανάσταση σε επανάσταση, θα γινόταν και δικτάτορας της Ελλάδας, θα καθόταν και στο εδώλιο του κατηγορουμένου από άλλη επανάσταση και μάλιστα όχι για πολιτικές αιτίες αλλά για οικονομικά σκάνδαλα και θα πέθαινε πρόωρα.

Από αριστερά: λοχαγός Κ. Πάλλης, λοχαγός Ι. Μεταξάς, ίλαρχος Στ. Στάϊκος, αντισυνταγματάρχης Β. Δούσμανης, λοχαγός Ξ. Στρατηγός.

Εκεί λοιπόν κάτω από την παχιά σκιά και την θέα των γραφικών φοινικόδεντρων του κήπου του Μουσείου μαζευόμαστε από τις 11 έως τις 1, τέσσερεις πέντε γνώριμοι. Ο συνταγματάρχης Πάσσαρης[453], ο στρατηγός Πάγκαλος[454], ένας ανώτερος δικαστικός και καμιά φορά και μια χαριτωμένη φιλεναδίτσα του Πάγκαλου, η οποία επειδή αδιαφορούσε τελείως ο άντρας της, δεν έκρυβε διόλου τη σχέση τους. Δεν γινόταν όμως το ίδιο με τη νόμιμη σύζυγό του. Την κυρία Αριάδνη[455] μια γυναικάρα μισή φορά ψηλότερη από τον Πάγκαλο, η οποία μάλιστα μια φορά δεν δίστασε να καταχερίσει μια χαριτωμένη Λεβαντίνα πρόσφυγα της Μικράς Ασίας που είχε ανοίξει ξενοδοχείο στο Παλαιό Φάληρο και είχε βρει χαρά στα μάτια του μέλλοντα δικτάτορα.

Πάντως ο Πάγκαλος μετά την Μικρασιατική καταστροφή είχε αναμφισβήτητα αναδιοργανώσει και είχε καταστήσει αξιόμαχο τον στρατό του Έβρου, πραγματικά βάρυνε πολύ για την διατύπωση της συνθήκης της Λοζάνης[456]. Έλαβε ενεργό μέρος στην επανάσταση του 1922 και στον τουφεκισμό των πολιτικών. Έγινε επανειλημμένως υπουργός και τέλος και το 1925 αφού ανέτρεψε με νέα επανάσταση την κυβέρνηση έγινε και δικτάτορας μέχρι το 1926 όταν ανατράπηκε και αυτός από άλλη επανάσταση και

φυλακίσθηκε στην Κρήτη. Πάντως τον καιρό της παρέας μας είχε ατελείωτους οικογενειακούς καυγάδες με τους γονείς του. Έως ότου ο απρόοπτος θάνατος έθεσε τέρμα στην πολυτάραχη ζωή του αφού ζημίωσε με το όνομα του μια ολόκληρη γενιά. Αυτός υπήρξε ο Θεόδωρος Πάγκαλος.

Τα δυσάρεστα της καλλονής

Τις ημέρες αυτές έτυχε να παρακολουθήσω στον κινηματογράφο μια Ελληνοϊταλίδα σταρ που έβλεπα για πρώτη φορά και δια μιας μεταφέρθηκα με νοσταλγική συγκίνηση στην παλαιά κοσμική Αθήνα του τέλους του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα έως το 1912, όταν και σε μένα άρεσε ο κόσμος των αιθουσών και γλέντησα με την ψυχή μου. Η Ελληνοϊταλίδα αυτή Ροσσάνα Ποντεστά[457] γλυκύτατος τύπος Πραξιτέλειου Ελληνικού κάλους ήταν θα έλεγες ζωντανό αντίτυπο μιας νέας εκπάγλου πράγματι καλλονής της εποχής εκείνης, της Ελένης Καμπά, αληθινής αναβίωσης κομψής Ταναγραιούλας[458] για την οποία δεν εξαντλιόντουσαν να γράφουν οι χορογράφοι της εποχής οι οποίοι δεν περιοριζόντουσαν να αναγράφουν ξερά όπως σήμερα τις μεγάλες κοσμικές συγκεντρώσεις αλλά του είχαν προσδώσει —ιδίως ο βουλευτής Τάκης Δαραλέξης με το ψευδώνυμο *Daramot*[459]— φιλολογικώτερη χροιά.

Η *Καμπαδίτσα*, όπως την ανέφεραν χαϊδευτικά όλοι τότε —μόλις εμφανιζόμενη τότε στον κόσμο, ήταν αληθινή σταλαγματιά δροσιάς, μυρωμένο μπουμπουκάκι ανοιξιάτικου ρόδου και δεν άργησε να παντρευτεί έναν από τους ωραιότερους νέους της εποχής. Τον ανθυποπλοίαρχο Στάμο Στάϊκο και όλη η κοινωνία είχε επικροτήσει τον γάμο ενός τέτοιου ταιριασμένου ζευγαριού.

Η ζωή όμως του ωραίου υπήρξε πολύ σύντομη, όπως και κάθε ομορφιάς. Πήρα λοιπόν αμέσως την άλλη ημέρα έπειτα από 50 ολόκληρα χρόνια που είχα να την δω την Ελένη Σταΐκου, κοντή γριούλα πια και εκείνη με άσπρα μαλλιά, όπως η «Μυγδαλιά» του Δροσίνη[460] και της είπα τις εντυπώσεις μου. Ξαφνιασμένη και εκείνη μου είπε μελαγχολικά ότι προχθές είχε παντρέψει την. εγγονή της.. Ανεξάρτητα, εγώ δεν θα επιδιώξω να ξαναδώ την κοντή γριούλα του τραγουδιού. Θέλω να μείνω με την ανάμνηση του γοητευτικού οράματος όπως την είδα στα 18 της χρόνια.

Σχετικά με τους ωραίους γυναικείους τύπους της εποχής εκείνης δεν μπορώ να μην αναφέρω τη μητέρα του Στάμου Στάικου, Ουρανία Δούσμανη[461], γυναίκα σε τρίτο γάμο με τον στρατηγό και τον αρχηγό του επιτελείου του βασιλέως Κωνσταντίνου, Βίκτωρα Δούσμανη[462] ένα από τους δυναμικότερους αξιωματικούς της εποχής του.

Αυτό όμως φαίνεται ήταν της οικογένειας γιατί και ο αδελφός του ναύαρχος Σοφοκλής Δούσμανης ήταν κυβερνήτης του «Αβέρωφ», κατά την περίφημη ναυμαχία της Λήμνου, όταν ο ναύαρχος Κουντουριώτης που επέβαινε στο ίδιο πλοίο τον ευχαρίστησε ως «λαμπρώς και ομολογουμένως αριστεύσαντα». Λοιπόν επειδή γνώριζα την κυρία

Δούσμανη ήδη από τον δεύτερο γάμο της και ο αδελφός μου ήταν υπασπιστής του στρατηγού Δούσμανη, πήγαινα από καιρού εις καιρόν τα βράδια στο σπίτι τους στην οδό Πειραιώς. Ήταν δε πράγματι ευχαρίστηση να βλέπεις αφενός τον Δούσμανη από χαρακτήρα υπερσοβαρό και αγέλαστο άνθρωπο, αφετέρου δε την γεμάτη καλοσύνη και ευγένεια γυναίκα του με τα κάτασπρα μαλλιά, η οποία γνώριζε πολύ καλά να βιώνει ευπρεπώς τα γεράματα της, χωρίς να πέφτει σε υπερβολές κωμικές ή γελοίες.

Ουρανία Δούσμανη, λάδι σε μουσαμά έργο Γεωργίου Ροϊλού.

Δεν ξέρω πώς, πάντως από κληρονομικότητα είχε διατηρήσει την νεανική γραμμή του κορμιού και φορούσε πάντοτε στο λαιμό ένα πλατύ περιδέραιο από μικρά μαργαριτάρια που έκρυβαν αξιοπρεπέστατα τα προδοτικά «λειριά του γάλου» που σχηματίζει έπειτα από ορισμένη ηλικία το δέρμα του λαιμού. Μια βραδιά λοιπόν της έκανα την εξής αδιάκριτη, αν θέλετε, ερώτηση.

> *—Κυρία Ουρανία, σεις που υπήρξατε τόσο όμορφη στη ζωή σας και είδατε τους άντρες στα πόδια σας, άραγε υπήρξατε και ευτυχής;*
>
> *—Όχι φίλε μου.. υπήρξε η απάντηση, Διότι όπου και αν πήγαινα όλοι προθυμοποιόντουσαν να μου προσφέρουν τις... υπηρεσίες τους. Και επειδή όσο μεγάλο στομάχι και αν είχα δεν θα ήταν δυνατό να ικανοποιήσω όλες τις τιμητικές τους προσφορές, ο καθένας εκδικιόταν αναλόγως με τον χαρακτήρα του. Άλλος με κακία και εχθρότητα, άλλος με υπουλότητα, άλλος με συκοφαντίες, άλλος με υπονοούμενα και κακεντρέχεια ώστε πάντοτε ήμουνα ζημιωμένη. Πίστεψε με δεν είναι τόσο εύκολο σε μια γυναίκα να παίζει το ρόλο της ωραίας εξ επαγγέλματος.*

Και είχε πράγματι δίκιο!

Ο πνευματιστής εραστής της. Φρύνης στις Σπέτσες

Στον κύκλο αυτό γνώρισα και ένα διασκεδαστικότατο τύπο ο οποίος εντούτοις είχε γενική φήμη σοβαρότατου ανθρώπου και «τετραγωνικού μυαλού» και ο οποίος ήταν επί κεφαλής μιας σπουδαιότατης στρατιωτικής υπηρεσίας στην οποία διέπρεπε, όπως λεγόταν. Σε αυτή δε είδα ακόμα μια φορά ποιο βάθος έχουν μερικοί από τους ανθρώπους στους οποίους είναι εμπιστευμένα ύψιστα συμφέροντα του κράτους. Βέβαια δεν μπορεί κανείς να είναι

σε όλα τα ζητήματα τέλειος. Υπάρχει όμως για όλα τα θέματα μια κοινή λογική από την οποία μπορεί να σχηματίσει κανείς μια ιδέα και να κρίνει τον καθένα.

Έγραψα προηγουμένως ότι μπήκα στο επιστημονικό μου στάδιο με τις ιδέες της εποχής εκείνης ως άκρως υλιστής. Πάντοτε όμως ενδιαφερόμουν ζωηρότατα για παρόμοια ζητήματα και γι' αυτό παρακολούθησα για να πάρω κάποια ιδέα και τους πνευματιστικούς κύκλους της Αθήνας, αρχίζοντας από το σπίτι του ποιητή Σουρή του περίφημου εκδότη του «Ρωμηού». Η θεωρία βέβαια είναι γοητευτικότατη. Γιατί ποιος δεν θα ήθελε να έχει τη βεβαιότητα να ξανασυναντηθεί με τους δικούς του ή με άτομα που αγάπησε στη ζωή και μάλιστα να επικοινωνεί τόσο εύκολα μαζί τους. Αλλά από την επιθυμία και από την ανεξέλεγκτη αποδοχή ωραίων θεωριών, μέχρι την πειραματικά αποδεικνυόμενη πραγματικότητα, η διαφορά είναι μεγάλη. Και γι' αυτό από τις πρώτες συνεδριάσεις που παρευρέθηκα η ψυχρολουσία στις ελπίδες υπήρξε μεγάλη. Εφόσον όπως έγραψα και άλλοτε από τις κοσμικές λεπτομέρειες των συνεδριάσεων παρήγαγαν τα ίδια φαινόμενα και με μέντιουμ χωρίς ανάμιξη πνευμάτων. Και αυτό υποθέτω για έναν επιστήμονα ήταν αρκετό.

Μια βραδιά λοιπόν στον κύκλο Δούσμανη που ήλθε ο λόγος σε αυτό το θέμα, ο σπουδαίας προσωπικότητας, για τον οποίο μίλησα, έλαβε τον λόγο με καταπληκτικές ανακοινώσεις.

> —*Πρόκειται πράγματι περί σπουδαιότατων φαινομένων!* είπε, *το ζήτημα της αθανασίας λύθηκε τελειωτικά. Εγώ γνωρίζω πράγματα καταπληκτικά. Όχι μόνο επικοινώνησα με τη μακαρίτισσα τη γυναίκα μου, αλλά και ένας γνωστός ο κύριος Τσολίνας από τους προύχοντες των Σπετσών όχι μόνο δέχεται τακτικά την επίσκεψη της... Φρύνης της αρχαίας εταίρας που έρχεται ολόσωμη στα ραντεβού τους, αλλά του δίνει και αρχαία νομίσματα.*

Τον κοίταξα προσεκτικά μήπως έβλεπα κανένα μικρό ίχνος ειρωνείας στο πρόσωπο του. Μήπως δηλαδή αστειευόταν. Αλλά μιλούσε σοβαρότατα και με απόλυτη πίστη σε όσα έλεγε. Προσπάθησα να μην γελάσω, αλλά σεβόμενος το όνομα του και την θέση που κατείχε, θέλησα να του αναπτύξω την επιστημονική άποψη του ζητήματος και το κωμικό παρόμοιων ψευδαισθήσεων.

Η αντίδραση όμως υπήρξε όπως δεν περίμενα. Ο στρατηγός μας προσβλήθηκε ότι βρισκόταν κάποιος να έχει αντίρρηση σε ότι επιβεβαίωνε αυτός. Τα ψαρά ματάκια του ανορθώθηκαν, αγρίεψε κυριολεκτικά. Ποιος είδε τον θεό και δεν τον φοβήθηκε! Και στις μελλοντικές συναντήσεις μας με στερούσε συστηματικά της εύνοιας της προσοχής του, σε ότι έλεγα. Ήταν δυνατόν να βρεθεί κοινός θνητός να αντιτείνει σε ότι έλεγε ΑΥΤΟΣ;..

Η συνέχεια του επεισοδίου έγινε λίγα χρόνια αργότερα σε ένα τυχαίο ταξιδάκι μου στις Σπέτσες, όταν πλέον είχα ιδρύσει την εταιρία ψυχικών ερευνών. Καθόμαστε με μερικούς ντόπιους σε ένα τραπεζάκι από τα μικροκαφενεία της προκυμαίας όταν με πλησίασε ένας ευπρόσωπος μεσόκοπος κύριος ο οποίος με χαιρέτησε.

—*Ο κύριος Τανάγρας;*

—*Μάλιστα. Και ο κύριος;*

—*Ο κύριος Τσολίνας.. Κύριε Τανάγρα! επειδή ασχολείστε, έχω να σας ανακοινώσω καταπληκτικά πράγματα που μου συμβαίνουν στη ζωή μου και για τα οποία σας βεβαιώνω ότι και αυτή τη στιγμή που σας τα αναφέρω φρίττω!*

Πέρασε τότε αμέσως από το νου μου το επεισόδιο της οικίας Δούσμανη, αλλά από την έκφραση της φυσιογνωμίας του συγκαθήμενου μου κατάλαβα αμέσως με ποιόν είχα να κάνω. Η περιέργεια όμως με έκανε να δεχθώ την πρόσκληση του να πάω το απόγευμα στο σπίτι του να τα πούμε και μάλιστα να μου δείξει όπως έλεγε τεκμήρια αναμφισβήτητα. Δέχθηκα λοιπόν ευχαρίστως αν και μία στιγμή δίστασα όταν ένας από τους συγκαθήμενους μου κλείνοντας το μάτι μου είπε αποχαιρετώντας:

—*Πηγαίνετε να σπάσετε κέφι..*

Είπα «δίστασα» διότι δεν μου αρέσει σε παρόμοια ζητήματα να αναμιγνύω τον ευθυμολογικό παράγοντα, ιδίως σε βάρος ψυχοπαθών ατόμων. Δεν μετάνιωσα όμως που πήγα. Διότι είδα πως ήταν τα Υδραιοσπετσιώτικα αρχοντόσπιτα στον καιρό της επανάστασης. Η ωραία σκιασμένη αυλίτσα τους στρωμένη με άσπρα βότσαλα και με μεγάλη άγκυρα ψηφοθετημένη από άλλου χρώματος βότσαλα, τα μεγάλα πεντακάθαρα δωμάτια με παλιά κατά το πλείστο Βενετσιάνικα έπιπλα που έκαναν πια εντύπωση πολύ παλιών αναχρονισμών μπρος στα σημερινά ηλεκτρικά ψυγεία, πλυντήρια, θερμάστρες.

Όλα αυτά σε κάνουν ν’ αναπνέεις ότι είναι εκεί μια ατμόσφαιρα περασμένων, πεθαμένων χρόνων. Ατμόσφαιρα ανθρώπων που έζησαν εκεί μέσα στη μαρτυρική θαλασσινή ζωή τους και πέρασαν στο άγνωστο. Ατμόσφαιρα νεκροταφείου των άψυχων που ζει κανείς μέσα στα μουσεία περασμένων καιρών.

Γράφω το όνομα του, *Τσολίνας*, γιατί έμαθα ότι πέρασε και αυτός στο άγνωστο και ότι δεν άφησε απογόνους, ίσως με την πεποίθηση να συναντήσει την.. Φρύνη[463] του, της οποίας τα κοκαλάκια θα αναπαύονται σε καμιά γωνίτσα των παλιών νεκροταφείων της Κορίνθου ή του Κεραμεικού της Αθήνας.

Αδιακρισίες για την Φρύνη

Ο Τσολίνας με υποδέχθηκε σαν πυργοδεσπότης στο μικρό του αρχοντικό και ήλθε χωρίς να χάνει καιρό στο θέμα. Δεν θέλω να κουράσω τον συγκαταβατικό αναγνώστη μου ο οποίος θα διαβάζει ίσως μετά χρόνια τις γραμμές, μολονότι οι επίγονοι που αισθάνονται ευχαρίστηση να διαβάζουνε τα μικροσυμβάντα μιας ζωούλας των ομοιών τους, είναι πάντοτε μακρόθυμοι για τις ατέλειες των γραφόμενων τους.

Η Φρύνη μπροστά στον Άρειο Πάγο", έργο του Jean-Léon Gérôme, 1861, Hamburg Kunsthalle.(Βικιπαίδεια: Popszes, 19 Φεβρουαρίου 2006, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=586161).

Οι δύο ολόκληρες ώρες που πέρασα στο Σπετσιώτικο αρχοντικό καταναλώθηκαν ιδίως στο άνοιγμα δύο πανάρχαιων μπαούλων γεμάτων από δέματα από το... υπερπέραν σε κάθε άνοιγμα των οποίων ο πρόλογος του ξετυλίγματος των ατελείωτων χαρτιών τους—φαίνεται ότι η βιομηχανία του χαρτιού είναι πολύ προηγμένη στην άλλη ζωή—ήταν η στερεότυπη φράση:

—Να! αυτή τη στιγμή που σας τα λέω φρίττω... όλα είναι από τον κόσμο των πνευμάτων.. σας το λέω και σηκώνεται η τρίχα μου.

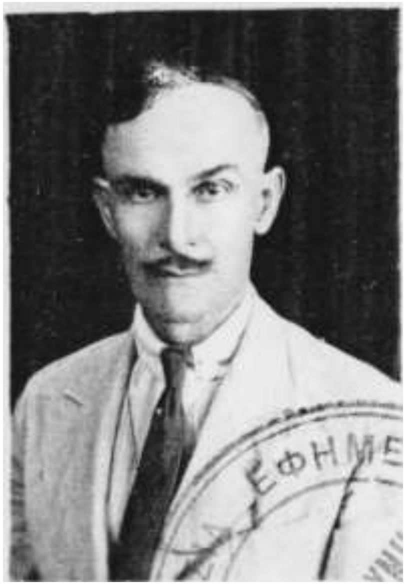
Δεν καταχρώμαι της περιγραφής πόσες φορές άκουσαν τα αυτιά μου την στερεότυπη αυτή φράση. Εκείνο που ενδιαφέρει βέβαια είναι το περιεχόμενο των περίφημων δεμάτων από το υπερπέραν. Λοιπόν έπειτα από τα ατελείωτα περιτυλίγματα του κάθε δέματος στο τέλος βρισκόταν ένα ανυπόγραφο χαρτί γραμμένο ίσως από τα... πνεύματα το οποίο στερεότυπα αναφερόταν στο «ευγενές» γένος των Τσολίνων, στις οικογενειακές περγαμηνές του και στις μεγάλες υπηρεσίες που παρείχε στην ανθρωπότητα, αποφεύγοντας όμως, για να μην προσβάλει την μετριοφροσύνη του παραλήπτη του, το ποιόν των υπηρεσιών αυτών.

Ήταν εμφανές ότι επρόκειτο περί ελαφριάς αβλαβούς ψυχοπάθειας η οποία το μόνο καταπληκτικό είχε ότι υπήρξε τεκμήριο αναμφισβήτητο για την διανόηση του Αθηναίου μεγάλου άνδρα. Ρώτησα τότε τον οικοδεσπότη μου αν ο μεγάλος άνδρας είχε δει όλα αυτά τα αναμφισβήτητα τεκμήρια και έλαβα σαφή βεβαιωτική απάντηση.

—Και βέβαια. Πώς!

Και έμεινε μάλιστα κατάπληκτος.

Κατόπιν όμως ερχόταν ένα άλλο σημείο του ζητήματος και για το οποίο μια στιγμή δίστασα αν δεν ήμουνα αδιάκριτος να ζητήσω λεπτομέρειες, εφόσον επρόκειτο περί ερωτικών συναντήσεων με κυρία, έστω και μακαρίτισσα, προ 2500 χρόνων.

Φωτογραφίας Τανάγρα, από δελτίο κάποιας ταυτότητας.

Έφερα λοιπόν το ζήτημα με την μεγαλύτερη λεπτότητα. Αλλά η απάντηση υπήρξε όχι μόνο αδίστακτη και προθυμότατη, αλλά μου άνοιξε και το παράθυρο το οποίο έβλεπε προς τις πορτοκαλιές της αυλής και μου έδειξε την κατεύθυνση από όπου έμπαινε από το παράθυρο το πνεύμα.

Δεν ήθελα να επεκτείνω την ασεβή περιέργεια μου σε άλλες περισσότερο αδιάκριτες λεπτομέρειες οι οποίες διαφορετικά θα έφερναν σε δύσκολη θέση τον ευτυχή αμφιτρύωνα μου. Αλλά ό,τι είχα δει και ακούσει μου ήταν αρκετό[464].

— 2 —

δίπλα των χωρὶς νὰ βλέπουν, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρωνται, ἐνῷ ἔχει γίνῃ ἀληθινὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν.

Σήμερον διαπλάσσεται διὰ τῶν σπουδῶν αὐτῶν, μία νέα ἐπιστήμη. ***Ἡ Ψυχοφυσιολογία.*** Ἐπιστήμη διδασκομένη ἤδη εἰς ξένα Πανεπιστήμια καὶ βασιζομένη ὄχι εἰς τὸ ἀνεξέλεγκτον δόγμα, ἀλλὰ εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα.

Ἡ Τηλεπάθεια.—Ἡ Διόρασις.—Ἡ Τηλεκινησία.—Τὸ Ἐκτόπλασμα, εἶναι τεράστια φαινόμενα τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον ἀποδεικνύουν ὅτι ***κάτι ὑπάρχει*** ποὺ ἔχομεν ***καθῆκον*** νὰ ἐρευνήσωμεν ***περισσότερον***, ἀλλὰ καὶ ***συμφιλιώνουν μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου***.

Ἡ παροῦσα ζωὴ καθ' ὅλα τὰ διδόμενα, εἶναι ἁπλῶς ***μία παροδικὴ καὶ ἐφήμερος μορφὴ τῆς αἰωνιότητος.*** Τὸ σύμπαν ὁλόκληρον εἶναι ἰδεοπλασία κάποιας ἀνωτέρας δημιουργικῆς δυνάμεως, ἁπλῆ ἐπίδρασις τῆς ἰδέας ἐπὶ τῆς ὕλης.

Ὄχι ὅμως ***πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα !***

Ἡ ἐποχὴ τῶν δογμάτων ἐπέρασε πλέον...

Ἀπ' ἐναντίας ***ἐρεύνα καὶ μὴ πίστευε !***

Αὐτὸ εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ καὶ τοῦ μηνιαίου περιοδικοῦ της «Ψυχικαὶ Ἔρευναι».

ΤΟ "ΠΙΣΤΕΥΩ" ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

(Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἑταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν)

1) Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ραδιενεργείας, ἡ φυσικὴ διεπίστωσεν ὅτι ἡ ὕλη ***εἶναι ἁπλῶς συμπύκνωσις ἐνεργείας*** (ἠλεκτρόνια). Ἑπομένως μία καὶ ἡ αὐτὴ μορφὴ ἐνεργείας (θεῖον) ἀποτελεῖ καὶ κυβερνᾷ ὅλον τὸ σύμπαν.

Ἡ δημιουργικὴ αὐτὴ ἐνέργεια δὲν εἶναι ὅπως πρεσβεύει ὁ ὑλισμὸς «τυφλοὶ νόμοι». Ἂν λάβῃ κανεὶς γενικῶς τὰ φαινόμενα τοῦ σύμπαντος-βλέπει ὅτι ἀποτελοῦν ἓν ἁρμονικὸν σύνολον, ὄχι μόνον λειτουργοῦν πανσόφως μὲ ὡρισμένους ***ἐλαστικοὺς*** νόμους, ἀλλὰ καὶ ἐπανορθῶνον καταστροφάς, ἐκλέγον τὴν προσφορωτέραν ὁδὸν (Heisemberg), ἀναπαράγον ἐκ μικροσκοπικῶν κυττάρων τέλεια ὄντα, μεταπλάσσον ἐξ ἑνὸς ὀργανισμοῦ ἄλλον (κάμπη πεταλοῦδα), ἀναπτύσσον τέλος τὴν διανόησιν.

2) Ἡ ἀκαταγώνιστος ἕλξις τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ, ἡ σύμπτωσις τῶν ἐνστίκτων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς καὶ ἡ διαρκὴς ἐξέλιξις

— 3 —

ἐπὶ τὸ βέλτιον, εἶναι ἐμφανεῖς ἀποδείξεις κάποιας βουλήσεως τεινούσης πρὸς ἄγνωστον σκοπόν.

3) Ἡ δημιουργικὴ δύναμις δὲν εἶναι προσιτὴ εἰς τὴν θνητὴν σκέψιν μας, ὡς μὴ ἔχουσα **τίποτε τὸ ἀνθρώπινον**. Αἱ ἰδιότητές της εἶναι **ὑπερυλικαὶ** καὶ ὑπεράνθρωποι.

4) Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως πᾶσα ὕλη ἔμψυχος καὶ ἄψυχος, εἶναι ἀναγκαίως μέρος ἐλάχιστον τῆς δημιουργικῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Ἐπομένως πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ μέρος τῶν ὑπερανθρώπων ἰδιοτήτων της. ***Καὶ πράγματι τὰς ἔχει ἐν λανθανούσῃ καταστάσει*** καταπνιγομένας ὑπὸ τὴν ὑλικήν του ὑπόστασιν (ἐνδατομικαὶ δυνάμεις τῆς Φυσικῆς).

5) Αἱ ἰδιότητες αὗται, ἐκδηλοῦνται εἰς μὲν τὴν ἄλλην πλάσιν μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας τῶν ἐμψύχων διὰ τῶν φαινομένων ποὺ ἀναφέραμεν, ἀνωτέρω τέλος δὲ διὰ τῶν λεγομένων ψυχικῶν φαινομένων· Τηλεπαθείας, Διοράσεως, Ψυχομετρίας, Τηλεκινησίας, Ψυχοβολίας, Ἐκτοπλάσματος κλπ. ἅτινα εἴς τινα ἄτομα ἰδιαιτέρου ὀργανισμοῦ εἶναι ἰσχυρότατα (Πυθίαι, Μέντιουμ).

6) Πρὸς παραγωγὴν τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν χρειάζεται κάποια ***«μείωσις τοῦ ἐγώ»*** (αἰσθήσεων καὶ ἐνσυνειδήτου). Οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ μαντεῖα τὴν ἐπροκάλουν δι' ὑστερικῶν κρίσεων τῶν Πυθιῶν. Σήμερον τὴν ἐπιτυγχάνομεν εὐκόλως διὰ τοῦ ὑπνωτισμοῦ.

7) Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα διαπιστούμενα πειραματικῶς καὶ ἀποτελοῦντα ἤδη ὁλόκληρον ἐπιστήμην διδασκομένην εἰς ἐπίσημα Πανεπιστήμια, ἀνατρέπουν ἄρδην τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν, ἀποδεικνύοντα ***ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μηχανὴ*** ὅπως αὗται πρεσβεύουν.

8) Τὰ τηλεκινητικὰ φαινόμενα τὰ σπουδαιότατα πάντων, ἐκδηλούμενα τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνομολογήτων αἰσθημάτων τοῦ ἀτόμου, ἀποδεικνύουν ***ὅτι δύναται νὰ ἐκπεμφθῇ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, καὶ ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας, ἀόρατος δυναμικὸς παράγων ἐνεργῶν ἐνσυνειδήτους μηχανικὰς πράξεις μὲ ἰδιότητας ὑπερανθρώπους.***

Φθάνομεν δηλαδὴ εἰς τὴν πειραματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ὅρου ***ψυχή***. Ἀλλὰ μόνον ἐντὸς τοῦ **ζῶντος** σώματος. Τοῦ τί ἐνδεχομένως γίνεται μετὰ θάνατον ὁ παράγων αὐτὸς ***δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ἀπόδειξιν***.

Ὡς μέρος τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας βέβαια, ὁ ψυχοδυναμισμὸς ὁ ἀποτελῶν τὸν ἔμψυχον ὀργανισμόν, εἶναι βεβαίως ***ἀνώλεθρος***. Οὐδεμίαν ὅμως ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν ἔχομεν, ἂν ἐπιστρέφων δὲν συγχέεται ἁπλῶς μὲ τὴν πηγήν του ἢ ὅπερ τὸ σπουδαιότερον, ἂν διατηρῇ τὸ ἀτομικὸν ἐνσυνείδητον ***ἐγώ***.

— 4 —

9) Τὸ ἐνδεχόμενον ἀθανασίας τοῦ ἀτομικοῦ **ἐγὼ οὐδεὶς ἀμερόληπτος ἐπιστήμων δύναται νὰ ἀποκλείσῃ**. Ἁπλῶς μόνον ἐλλείπει οἱαδήποτε ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις περὶ αὐτοῦ.

Καὶ ἐν περιπτώσει ἀκόμη ἐμποτισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος (Ἐπιψυχίδιον) εἰς βιαίους θανάτους ἢ ἰσχυρὰς ἰδεοληψίας, ὅτε φαίνεται ὅτι κάτι παραμένει (τὸ λαϊκὸν «στοίχειωμα»), τὸ κάτι αὐτὸ **ὄχι μόνον δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ**, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκδηλώσεις του φαίνονται μᾶλλον αὐτοματικαὶ ὅπως εἰς τοὺς ὑπνοβάτας.

Αὐτὰ εἶναι τὰ μέχρι τοῦδε συμπεράσματα τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἥτις ἀντὶ νὰ διαβουκολῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, ὄχι μόνον ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας, παρέχει καὶ μερικὰς ἀσαλεύτους ἀποδείξεις διὰ τὸ ζήτημα ὑπάρξεως ἐντὸς τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ **ἑνὸς ὑπερυλικοῦ** παράγοντος, μὲ ὑπερανθρώπους ἰδιότητας, ὅπερ ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος ὠνόμασε **Ψυχήν**.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΩΝ 16 ΤΟΜΩΝ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1940

Οἱ 12 πρῶτοι τόμοι μὲ μηνιαίας δόσεις δρ. 600

Ἐτησία συνδρομὴ δρ. 60, (ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ) Ἐξωτερικὸν δρ. 100, Ἀμερική, δολλάριον 1. Ἀγγλικαὶ κτήσεις 1,4 λίρας.

Κον Ἄγγελον Τανάγραν. Ὁδ. Ἀριστοτέλους 67 Ἀθῆναι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ & ΣΧΟΛΙΑ

[1]**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ**

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ: 1897-1923

Εξετάσεις εις το ναυτικόν

[1] Χατζημελέτης Αντώνιος του Μελετίου Αρχίατρος Πολεμικού Ναυτικού, τ. Πρόεδρος Κοινότητας Ελευσίνας. Γεννήθηκε στην Ελευσίνα το 1853 και πέθανε το 1921. Διετέλεσε Πρόεδρος της τότε Κοινότητας Ελευσίνας από τις 9/10/1916 έως τις 6/12/1916, οπότε αναγκάστηκε να παραιτηθεί λόγω της διαμάχης Βασιλικών – Βενιζελικών. Επανέρχεται στα καθήκοντά του από 1/7/1917 έως 30/9/1917. http://elefsina.info/the-city/people/chatzimeletis-antonios.

[2] Γράφει τη λέξη "αορτή» με κεφαλαίο το «α».

Πλωταρχάκια και υποπλοιαρχάκια

[33] Τάχθηκε στο Π. Ναυτικό ως Πολιτικός Ιατρός την 7η Απριλίου 1898. (Αρχείο Π. Ναυτικού).

[4] Η λέξη είναι δυσανάγνωστη, ίσως να γράφει και «Άποστόλου»

[5] Θα πρέπει να το έγραψε κατά το 1898.

Τυπάλδος Κοζάκης

[6] Άννινος, Θέμος (Πύργος Ηλείας 1845 – Αθήνα 1916). Γελοιογράφος και δημοσιογράφος. Καταγόταν από την ονομαστή οικογένεια των Άννινων της Κεφαλονιάς και θεωρείται αναμορφωτής και κυριότερος δημιουργός της νεοελληνικής γελοιογραφίας του 19ου αι. Μαζί με τον αδελφό του Μπάμπη εξέδωσε το εβδομαδιαίο σατιρικό περιοδικό Άστυ και το 1889, με τον Δημήτριο Κακλαμάνο, την ημερήσια εφημερίδα Άστυ (1889-1903). Το 1903 αποσύρθηκε από τη δημοσιογραφία.

[7] Δημήτριος Κακλαμάνος (1867–1949) δημοσιογράφος και διπλωμάτης http://www.sansimera.gr/quotes/authors/296#ixzz2Sd7xN16u

[8] Δες αναφορά στην παράγραφο «Δομοκός – Γαριβαλδινοί και Τσιπριάνι-Ερυθρός Σταυρός» του προηγούμενου κεφαλαίου.

[9] Ο Γκαμπριέλε Ντ' Ανούντσιο (Gabriele D'Annunzio, 1863–1938) ήταν Ιταλός ποιητής, δημοσιογράφος, δραματουργός, και στρατιώτης κατά την διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου

Πολέμου. Ήταν επιφανής Ιταλός εθνικιστής. Ο ρόλος του στην πολιτική είναι αμφιλεγόμενος λόγω την επιρροής του στον ιταλικό φασισμό και της ιδιότητας του ως υποτιθέμενου προπομπού του Μπενίτο Μουσολίνι. Η ποιητική του φήμη συναγωνιζόταν αυτήν των ερωτικών και συγγραφικών σκανδάλων του. (Βικιπαίδεια).

Πόρος. Βρίκιον Άρης. Αγώνες

[10] Στο πολεμικό ναυτικό τάχθηκε την 7η Απριλίου 1898 και στις 13 Απριλίου 1898 τοποθετήθηκε στο Ν. Νοσοκομείο (μάλλον στον Πόρο) ως δόκιμος. Έξη μήνες εκπαίδευσης αργότερα ως δόκιμος και την 10 Νοεμβρίου 1898 προήχθη σε ανθυπίατρο. (Αρχεία Π. Ναυτικού).

[11] Ο Γαλατάς είναι μια πολύ γραφική περιοχή που βρίσκεται απέναντι από το λιμάνι του Πόρου. Συγκοινωνεί με τον Πόρο με βαρκάκια που εκτελούν δρομολόγια κάθε 15 λεπτά και με το τοπικό ferry boat κάθε 30 λεπτά. (http://www.poros.com.gr/beaches/galatas-plaka/)

[12] Το όνομα «Βώκος» έφερε μεγάλη ιστορική ναυτική οικογένεια της Ύδρας από τον Ανδρέα Μιαούλη. Το οικογενειακό επώνυμο του Μιαούλη ήταν Βώκος ή Βόκος. Εικάζεται ότι το επώνυμο Μιαούλης το απέκτησε από το τουρκικό πλοίο *«Μιαούλ»* που αγόρασε στη Χίο. Μια άλλη εκδοχή κάνει λόγο για προσωνύμιο που του κόλλησαν οι άνδρες του πληρώματός του επειδή συνήθιζε να τους φωνάζει *με «μια ούλοι»*, δηλαδή *με «μιας όλοι μαζί»*. Ο Ιωάννης Βώκος, από την οικογένεια αυτή, πλοίαρχος, υπηρέτησε στο πολεμικό ναυτικό ως αρχηγός εκπαιδευτικής μοίρας από Οκτώβριο του 1897 έως Αύγουστο του 1899. Επομένως η εποχή στην οποία αναφέρεται ο Τανάγρας θα είναι το 1898-99. (http://www.hellenicnavy.gr/el/organwsi/dioikisi-naftikis-ekpaidefsis/dioikisi/diatelesantes-d-dne-kai-ae-dne & Βικιπαίδεια-Μιαούλης).

[13] Επέβη στον ΑΡΗ την 8η Μαρτίου του 1899. Επομένως η εποχή στην οποία αναφέρεται ο Τανάγρας είναι η άνοιξη του 1899. (Αρχεία Π. Ναυτικού).

[14] Οι εκδόσεις Ι. Σιδέρης ιδρύθηκαν το έτος 1891. Λειτουργούν ακόμα και σήμερα επί της οδού Σόλωνος 116 στην Αθήνα. (http://www.isideris.gr/store/home).

[15] Ο Πόρος αποτελείται από δύο νησιά που ενώνονται με ένα μικρό ισθμό πλάτους 150 μέτρων: τη Σφαιρία, ηφαιστιογενές νησί, βραχώδες και άνυδρο, αλλά πολύ όμορφο και γραφικό, στην οποία είναι κτισμένη αμφιθεατρικά η πόλη του Πόρου και την Καλαυρία, που είναι καταπράσινη, με πυκνή βλάστηση, λόφους και γραφικούς κόλπους. Σήμερα ολόκληρο το νησί, η Καλαυρία και η Σφαιρία λέγεται Πόρος. Το όνομα αυτό το πήρε από ένα στενό δίαυλο με τον οποίο διαχωρίζεται από την ακτή της Τροιζηνίας και του οποίου το στενότερο σημείο έχει πλάτος μόνο 350-400 μέτρα. Ο δίαυλος αυτός αποτελεί το πέρασμα (πόρος) των πλοίων από το λιμάνι του Πόρου προς την Ύδρα ή αντίστροφα και βρίσκεται μεταξύ της πόλεως του Πόρου και της απέναντι ακτής του Γαλατά. Η στενή αυτή θάλασσα προς την πλευρά της Πελοποννήσου έχει πολύ μικρό βάθος και το πέρασμα των πλοίων γίνεται μόνο καμπυλωτά, παράλληλα προς την παραλία του Πόρου από την θέση

"Κολώνα" στην πλατεία Ηρώων, όπου πλευρίζουν τα επιβατικά πλοία. (http://www.poros.gr/geography/index.php).

[16] Ο Αλέξανδρος Χατζηκυριάκος (1874-1958) ήταν Έλληνας αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού και πολιτικός.

[17] Πιθανώς να αναφέρεται στον υποπλοίαρχο Δημήτριο Μπάτση, ο οποίος σκοτώθηκε στις 26 Σεπτεμβρίου 1943 κατά τη βύθιση του αντιτορπιλικού «Βασίλισσα Όλγα D-15» στο Λακκί της Λέρου, στα πλαίσια των εχθροπραξιών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. (Βικιπαίδεια).

[18] Πιθανώς να εννοεί τον Αλέξανδρο Σαχτούρη (1851-1926), υποναύαρχο του Βασιλικού Ναυτικού.

[19] Μάλλον αναφέρεται στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, όπου ο ελληνικός στόλος που έχει καταπλεύσει στην Κρήτη ειδοποιήθηκε ν΄ απόσχει κάθε πολεμικής επιχείρησης. (Βικιπαίδεια).

Πανδρολογήματα. Φλόρετνζ Στόουν

[20] Ίσως στον Πόρο να ήταν ήδη από την 13/4/1898 που μπήκε δόκιμος στο Ν. Νοσοκομείο, ώστε 12 μήνες μετά, δηλαδή την 8η Μαρτίου του 1899 σύμφωνα με τα αρχεία Π. Ναυτικού, να ανέβει στον «ΑΡΗ».

[21] Ο πρώτος ελληνικός Ναύσταθμος μετά την επανάσταση του 1821, ιδρύθηκε το 1829 στον Πόρο και λειτούργησε εκεί μέχρι το 1881. Κατά το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο του 1878 έως τα μέσα Απριλίου του 1881, ορισμένες δραστηριότητες του Ναυστάθμου Πόρου είχαν μεταφερθεί προσωρινά στους χώρους της Ιεράς Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα. Στις 16 Απριλίου 1881 αποφασίσθηκε η ίδρυση Ναυστάθμου στη Σαλαμίνα στη θέση Αράπη (σημερινή θέση του Ναυστάθμου). Η συνολική έκταση περίπου 3.000 στρέμματα που απαιτείτο για τη δημιουργία του, παραχωρήθηκε δωρεάν από το Δήμο Σαλαμίνας και από ιδιοκτήτες γης του νησιού. (Βικιπαίδεια-Ναύσταθμος Σαλαμίνας).

[22] Δεν υπάρχει καταγραφή στα αρχεία του Π. Ναυτικού για την υπηρεσία του Τανάγρα στον «Ευρώτα» τη χρονιά εκείνη. Μάλλον μπήκε στον «Άρη» όπως είχε αναφέρει πριν. Στον Ευρώτα ανεβαίνει το 1901, την 2α Μαΐου, δύο χρόνια αργότερα. Στον «ΑΧΕΛΩΟ», το ένα από τα τέσσερα «ποτάμια» επέβη για πρώτη φορά την 22α Φεβρουαρίου του 1900. (αρχεία Π. Ναυτικού).

Η ψαριανάρα

[23] Στην επανάσταση του 1821 αναφέρονται πολλοί Ψαριανοί με την επωνυμία «Μαμούνης» Δημήτριος, Κυριάκος και Νικόλαος. Από την οικογένεια αυτή θα πρέπει να προέρχεται και ο Μαμούνης στον οποίον αναφέρεται ο Τανάγρας.

Ένας αξιωματικός ιππότης του μεσαίωνα

[24] Ο Κωνσταντίνος Αλφονσάτος Τυπάλδος(1873-1945) ήταν Έλληνας αντιναύαρχος του Βασιλικού Ναυτικού. Ήταν παντρεμένος με την Μαρία Νικολάου Σαγιά, ανιψιά του αρχηγού του Λαϊκού κόμματος Δημήτριου Γούναρη και πρώτη ξαδέλφη του πολιτικού Παναγιώτη Κανελλόπουλου. (Βικιπαίδεια).

[25] Οι τρεις σωματοφύλακες: Άθως, Πόρθος και Άραμις. Ο Άθως λεγόταν και κόμης της Φέρας (comte de la Fère).

[26] Μετάφραση από Ιταλικά: «έζησα για την τέχνη, έζησα για την αγάπη»

Δύσκολοι χαρακτήρες

[27] Οι προεστοί/προεστώτες, δημογέροντες ή κοτζαμπάσηδες (από το τούρκικο *kocabaşı*, koca = άνδρας, γέροντας + baş = κεφάλι, πρώτος) ήταν οι επικεφαλής των ελληνικών χριστιανικών κοινοτήτων της Τουρκοκρατίας. Οι προεστοί εκπροσωπούσαν τις χριστιανικές κοινότητες στην οθωμανική διοίκηση και συνέλεγαν φόρους για λογαριασμό της. (Βικιπαίδεια-Προεστοί)

[28] Ο Δημήτριος Μπουντούρης ή Βουδούρης ή Μπουδούρης ήταν Έλληνας πολιτικός της Ελλάδας του 19ου αιώνα από την Ύδρα (1814-1886). Έγινε Υπουργός των Ναυτικών και του Εξωτερικού στις κυβερνήσεις Βάλβη του 1863, Κανάρη του 1864 και Κουμουνδούρου του 1865. Κατά τη διάρκεια της θητείας του Μπουντούρη στο υπουργείο Ναυτικών το 1865, εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα του Υπουργείου Ναυτικών με την υπογραφή του που χαρακτήρισε τον Ύμνο εις την Ελευθερίαν ως «επίσημον εθνικόν άσμα», δηλ., ως εθνικό ύμνο της Ελλάδος. (Βικιπαίδεια).

Κληρονομικότητα και ελευθερία βούλησης

[29] Παράλυση του κάτω τμήματος του σώματος και των δυο ποδιών. Προκαλείται από βλάβη που προσβάλλει τον νωτιαίο μυελό. (http://www.iatronet.gr/iatriko-lexiko/parapligia.html).

Μπελλίνι. Bella Italia

[30] Η Αλμερία είναι πόλη, λιμένας και πρωτεύουσα της ομώνυμης αυτοδιοίκητης επαρχίας Αλμερίας της Ισπανίας. (Βικιπαίδεια)

[31] Ο Βιντσέντζο Μπελλίνι (*Vincenzo Salvatore Carmelo Francesco Bellini*, 1801-1835) ήταν Ιταλός συνθέτης από την Κατάνια της Σικελίας. (Βικιπαίδεια)

[32] Τα λόγια αυτά είναι από άρια στο έργο του *Bellini «La sonnambula»*. (Βικιπαίδεια)

[33] Κύριε, είμαι ο πρώτος... (η λέξη δεν γράφεται) του Νάπολι.

[34] Μετάφραση: «Αυτή είναι η φωτογραφία του γιού μου και της... *Να και η φωτογραφία της συζύγου μου*».

[35] Το φεστιβάλ της Piedigrotta ήταν από αρχαίους χρόνους μια θρησκευτική γιορτή στη Νάπολη που την γιόρταζαν την 8η Σεπτεμβρίου και που ξεκινούσε από τη νύχτα της 7ης, με ευκαιρία της Γεννήσεως της Θεοτόκου. Η γιορτή αυτή της γέννησης της Θεοτόκου γιορτάζεται στην Ελλάδα επίσης στις 8 Σεπτεμβρίου.

(http://www.portanapoli.com/Ita/Cultura/piedigrotta-storia.html).

[36] Η Galleria Umberto I είναι μία στοά με καταστήματα στη Νάπολη της νότιας Ιταλίας. Βρίσκεται ακριβώς απέναντι στην όπερα the San Carlo. Χτίστηκε ανάμεσα στα έτη 1887–1891, σχετικά καινούρια όταν την επισκέφθηκε ο Τανάγρας το 1898-99.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Galleria_Umberto_I).

[37] Στο οικοδομικό τετράγωνο Σταδίου-Αμερικής-Πανεπιστημίου-Βουκουρεστίου ήταν εγκατεστημένοι οι Βασιλικοί Στάβλοι από την περίοδο του Όθωνα. Το κτήριο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού θεμελιώθηκε εκεί το 1938 σε σχέδια των αρχιτεκτόνων Βασίλη Κασσάνδρα και Λεωνίδα Μπόνη.

[38] Οι φωτογραφίες της Ανέγερσης του κτιρίου από:

http://filikietaireia.blogspot.gr/2011/07/blog-post_28.html

[39] Το 1700 κόπηκαν χάλκινα σολδία τα ονομαζόμενα per le isole e l' armata για της κτήσεις της Βενετίας στην ανατολή. Το 1730 η Βενετία έκοψε σολδία για την Κέρκυρα, Κεφαλονιά και Ζάκυνθο. (http://coinsmania.gr/cm/ancient/frankish_coins/frankish_coins.htm).

[40] Η απόσταση ανάμεσα στην Πομπηία και το Τόρε ντελ Γκρέκο της Νάπολης στην Ιταλία είναι περί τα 13 χλμ. Δες χάρτη.

[41] Η πλατεία Piazza del Popolo βρίσκεται στη Ρώμη. Στην Νεάπολη της Ιταλίας υπάρχει κάποιος δρόμος με αυτό το όνομα. Ίσως ο Τανάγρας να έχει μπερδέψει τις τοποθεσίες.

[42] Η ονομασία Lazzaroni ή lazzari της Νεάπολης σχετίζεται με τους φτωχότερους της κατώτερης τάξης στην πόλη και βασίλειο της Νεάπολης. Ήταν άνθρωποι του δρόμου που λειτουργούσαν με κάποιον αρχηγό είτε σαν ζητιάνοι, είτε άλλοι εκτελούσαν υπηρεσίες ως κλητήρες, αχθοφόροι, κλπ. (http://en.wikipedia.org/wiki/Naples_Lazzaroni).

[43] Πιθανόν οι πιζέριες αυτές να είναι προπομποί της σημερινής πίτσας.

Μασσαλία. Μπουγιαμπές

[44] Το λιμάνι της αρχαίας Μασσαλίας ονομαζόταν Λακυδών. Η φωτογραφία του Vieux Port από την διεύθυνση: (http://arras-france.com/the-city-of-marseille-in-the-bouches-du-rhone-department).

Ισπανία. Ολέ Εσπάνια

[45] Η ιπποσύνη παλαιότερα ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι άνδρες έφεραν τα όπλα τους για να υπερασπίζονται τους εαυτούς τους, την τιμή τους και την τιμή των αγαπημένων τους προσώπων. Η αίσθηση της ιπποσύνης περιλαμβάνει τις αρετές του θάρρους, της

γενναιοδωρίας, της αφοσίωσης, της ειλικρίνειας, της υπεράσπισης του δίκαιου και της προστασίας των αδυνάτων. (http://inspireyourlife.gr/: προς αναζήτηση της χαμένης ιπποσύνης).

[46] Auto de fé (πράξη πίστης). Δημόσια εκδήλωση κατά την οποία οι αιρετικοί που είχαν καταδικαστεί σε θάνατο στην πυρά από την Ιερά Εξέταση όφειλαν να δηλώσουν την πίστη τους ώστε να εξαγοράσουν τις ψυχές τους στον άλλο κόσμο. (http://el.wiktionary.org/wiki/αουτο_ντα_φε).

[47] Πόλη της Ν. Ισπανίας, τα αρχαία Γάδειρα. Βρίσκεται στην περιοχή της Ανδαλουσίας.

[48] Ο μπαμπότης: ο ψιλικατζής που ανεβαίνει στο καράβι, όταν αυτό αράζει στα λιμάνια. (http://www.livepedia.gr/index.php/Μπαμπότης).

[49] = centavos

Ταυρομαχία. Ένας πυρπολητής και λαϊκή ευγνωμοσύνη

[50] Πόλη της Ν Ισπανίας, τα αρχαία Γάδειρα. Βρίσκεται στην περιοχή της Ανδαλουσίας. Είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας. (http://www.livepedia.gr/index.php/Γάδειρα).

[51] *Abanico* σημαίνει Ισπανικά βεντάλια.

[52] Αποστόλης Νικολής (Ψαρά 1770 –Αίγινα 1827) – Ο ναύαρχος των Ψαρών. καταγόταν από παλιά ναυτική οικογένεια του νησιού. Όπως όλοι οι γόνοι των ναυτικών νησιών, από νεαρή ηλικία στράφηκε στη θάλασσα και εργάστηκε σε εμπορικά πλοία, όπου απέκτησε ναυτικές γνώσεις χρήσιμες για τη μετέπειτα εθνική δράση του κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας. Ο πόθος για την απελευθέρωση της πατρίδας του, τον ώθησε να καταταχθεί εθελοντικά στο στόλο του Λάμπρου Κατσώνη, όταν ο τελευταίος κατήλθε στο Αιγαίο εναντίον των Τούρκων. Ο γενναίος Ψαριανός ναύαρχος συνέχισε να αγωνίζεται σθεναρά και μετά την καταστροφή της πατρίδας του, τον Ιούνιο του 1824, παίρνοντας μέρος σε πολλές ναυτικές επιχειρήσεις μέχρι το τέλος της σύντομης ζωής του. Ο θάνατος από πνευμονία τον βρήκε πρόωρα, στις 19 Απριλίου 1827, στη διάρκεια ακόμη μιας αποστολής, προτού προλάβει να δει ελεύθερη την Ελλάδα, για την οποία προσέφερε τις υπηρεσίες του αλλά και την τεράστια περιουσία του. (http://argolikivivliothiki.gr/2012/03/19/nikolis-apostolis).

[53] Ο Περικλής Ι. Αργυρόπουλος (1871-1953), ήταν Έλληνας υποναύαρχος, πολιτικός και διπλωμάτης γιος του Ιακώβου Αργυρόπουλου. Στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ήταν κυβερνήτης του τορπιλοβόλου 14 με το οποίο τορπίλισε μέσα στον όρμο του Αϊβαλί την τουρκική κανονιοφόρο "Τραπεζούντα". Καταγόταν από τον Ιάκωβο Αργυρόπουλο (Φανάρι 1774 – Αθήνα 1850), λόγιο, μέγα διερμηνέα της Υψηλής Πύλης, σύζυγος της Μαρίας Σούτσου του Μιχαήλ και γιος του Εμμανουήλ Αργυρόπουλου

(Βικιπαίδεια-Περικλής Ι. Αργυρόπουλος & οικογένεια Αργυροπούλου).

[54] Στο λιμάνι των Κυδωνιών (Αϊβαλί) μια πόλη στα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας μπροστά από τα Μοσχονήσια και απέναντι από τη Λέσβο, την 9η Νοεμβρίου 1912 το τορπιλοβόλο 14 με Κυβερνήτη τον Υποπλοίαρχο Περικλή Αργυρόπουλο μπήκε στον κόλπο

εμπρός στο Αιβαλί και προσπάθησε να αιχμαλωτίσει την τουρκική κανονιοφόρο *"Trabzon"* (Τραπεζούς). Προσπάθησε να την ρυμουλκήσει αλλά λόγω εγγενών δυσχερειών εγκατέλειψε την προσπάθεια και την τορπίλισε στο μηχανοστάσιο, καταφέρνοντας στη συνέχεια να βγει από τον κόλπο με ασφάλεια. Το Τουρκικό πλοίο βυθίστηκε μαζί με τον κυβερνήτη του, ο οποίος αρνήθηκε να το εγκαταλείψει.

(http://www.elzoni.gr/html/ent/983/ent.42983.asp).

[55] Στις 18 Οκτωβρίου 1912 το ελληνικό τορπιλοβόλο 11 με κυβερνήτη τον Υποπλοίαρχο Νικόλαο Βότση μπήκε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης απαρατήρητο κάτω από την μύτη των πυροβολείων του Καρα-μπουρνού ανατίναξε με δύο τορπίλες το γερασμένο Τουρκικό θωρηκτό «Φετχί Μπουλέντ» το οποίο με τις μεγάλου βεληνεκούς πυροβολαρχίες του είχε αναλάβει την προστασία της πόλης από ξηράς και θαλάσσης. Το γεγονός αυτό είχε σημαντική επίδραση στο ηθικό των αμυνομένων Τούρκων και επηρέασε την απόφαση του Ταξίν Πασά να παραδώσει την πόλη στον προελαύνοντα Ελληνικό Στρατό. (http://greekworldhistory.blogspot.gr/2013/01/blog-post_18.html).

[56] Ο Νικόλαος Βότσης (1877-1931) ήταν ανώτατος αξιωματικός του ελληνικού πολεμικού ναυτικού που διετέλεσε ύπατος αρμοστής στη Κωνσταντινούπολη. Ήταν γιος του γιατρού Ιωάννη Βότση και της Μαρίας Κουντουριώτη, αδελφής του ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη. Παππούς του ήταν ο Νικόλαος Βότσης, θρυλικός αξιωματικός του ναυτικού κατά την ελληνική επανάσταση. (Βικιπαίδεια &

http://greekworldhistory.blogspot.gr/2013/01/blog-post_18.html).

[57] Ο Γεώργιος Φέξης γεννήθηκε και σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη. Νεότατος εγκαταστάθηκε με τον πατέρα του στην Αθήνα. Για ένα μικρό χρονικό διάστημα εργάστηκε σαν πωλητής βιβλίων. Το 1890 εισέβαλε δυναμικά στο χώρο των εκδόσεων με την επωνυμία "Εκδοτικόν κατάστημα Γεωργίου Δ. Φέξη" που στη συνέχεια άλλαξε σε "Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Δ. Φέξη" για να καταλήξει, όταν άρχισε και η συνεργασία του γιου του Φίλιππου, στο "Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Δ. Φέξη και Υιού". (http://www.hellenica.de/Griechenland/News/GeorgiosFexis.html).

[58] Η φωτογραφία της προτομής του Βότση από την διεύθυνση:

(http://panosz.wordpress.com/2007/05/08/walking_around)

[59] Η χρονιά που γράφει αυτές τις γραμμές ο Τανάγρας είναι το 1958. Η ηλικία του είναι 83 ετών!

Νεανικές τρέλες. Στο κλουβί των λεονταριών

[60] Σύμφωνα με τα αρχεία του Π. Ναυτικού ο Τανάγρας από το 1899 έως το 1901 επέβη κατά σειρά στον Άρη (8/3/1899), στον Αχελώο (22/2/1900) και στον Κανάρη (8/3/1901) ενώ στον Ευρώτα επέβη για πρώτη φορά στις 2 Μαΐου 1901.

[61] Με την έκφραση «το φιλολογικό» του όνομα, θα εννοεί το «Τανάγρας» το οποίο του επετράπη μεν επίσημα να το φέρει πολύ αργότερα, την 21η Μαρτίου 1917 δυνάμει της υπ.

αριθμ. 7461/21-4-1912 απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών αλλά όμως το χρησιμοποιούσε στις φιλολογικές δημοσιεύσεις του ήδη από το 1901 με το που μπήκε στο Ναυτικό.

[62] Σατανικός χαρακτήρας και κυνική συμπεριφορά.

[63] Το περιστατικό με τα λιοντάρια θα πρέπει να συνέβη γύρω στο 1900-1901 πριν μεταφερθεί στην Σαλαμίνα, οπότε θα πρέπει να ήταν 25 χρόνων, ενώ στον Ευρώτα πήγε λίγο αργότερα, στις 2 Μαΐου 1901.

[64] Μετάφραση από Γαλλικά: *Μα είναι τρελό αυτό το παιδί...είναι τρελό...*

[65] Μετάφραση από Γαλλικά: *Μα τι τρέλα, τι τρέλα κάνατε...*

[66] Το διήγημα αυτό του Τανάγρα με τον τίτλο «Παλιές τρέλες» φιλοξενήθηκε στο έντυπο «Εκλεκτά Μυθιστορήματα, αρ. 11, 1/15/1935», μια έκδοση της εφημερίδας «Ακρόπολη» που αποτέλεσε μια θαυμάσια προσπάθεια να προσφερθούν υπό μορφή δώρου, διηγήματα ελληνικά και της «παγκοσμίου φιλολογίας» (1934-35). Στοιχεία για τον χαρακτήρα και την ταυτότητα του περιοδικού «Εκλεκτά Μυθιστορήματα» καταγράφονται στην αξιόλογη εργασία του γιατρού Νίκου Λογοθέτη, που περιέχεται στις «Επιλογές» (6ο τομίδιο, σελ. 5-28, Αθήνα 1997), έκδοση «ιδίοις αναλώμανσιν» του αθορύβου αυτού ερευνητή. Γιώργος Ζεβελάκης. (http://www.sarantakos.com/kibwtos/tanagras_trelles.html).

[67] Τρίκοχο καπέλο φτιαγμένο από μαύρο ύφασμα, με ανεστραμμένο γείσο και φτερά.

[68] Τον Μάρτιο του 1901 ο πρίγκιπας Γεώργιος ήταν αρμοστής της Κρήτης όταν ήλθε σε σύγκρουση με τον υπουργό του Ε. Βενιζέλο.

(http://www.patris.gr/articles/238910?PHPSESSID=s3a8m8qr6813e3c0r75akd8br5#.U80m7OOSySo)

[69] Ετάφη στο βασιλικό κοιμητήριο στο Τατόι.

Άγιον όρος

[70] Ο Κοσμάς Ζώτος (1842-1916) ήταν Έλληνας υποναύαρχος του άλλοτε Ελληνικού Βασιλικού Ναυτικού και ένας από τα σημαντικότερα στελέχη στην ιστορία του όπλου. (Βικιπαίδεια-Κοσμάς Ζώτος).

[71] Η χερσόνησος του Άθω, ή το Άγιον όρος, η πιο ανατολική από τα τρία δάχτυλα της Χαλκιδικής, συνδέεται με τη Χαλκιδική με το στενό ισθμό του Ξέρξη, μια χαμηλή λωρίδα γης, εύρους 2 χλμ. γνωστή ως Πρόβλακα, (η πρώην Σλαυική Prevlaka). Είναι το σημείο όπου ο Πέρσης αυτοκράτωρ Ξέρξης έσκαψε ένα κανάλι κατά τον $5^{ο}$ π.Χ. αιώνα για να περάσει ο στόλος του κατά την επίθεση του στην Αθήνα ώστε να αποφύγει τους λοφίσκους στο νότιο μέρος της χερσόνησου.

(http://www.gonia.gr/gonia.php?article=213&page=2,

http://www.sv-luka.org/Chilandar/athos.htm)

[72] Οι στολές των αξιωματικών χαρακτηρίζονται ανάλογα με την περίσταση που θα φορεθούν σε πρώτη, δεύτερη Τρίτη, κλπ., στολή δεξιώσεων.

(http://eplskmaked.blogspot.gr/2013/05/blog-post_30.html)

[73] Θα πρέπει να πρόκειται για την περίοδο της υπηρεσίας του από το έτος 1901 έως το 1905 (ή ίσως και έως το 1906-1907 που ήταν στην Σφακτηρία για 2 χρόνια περίπου και να μην θυμάται καλά) όπου επιβαίνει στον Ευρώτα περιοδικά για συνολική περίοδο 24 μηνών, ανάμεσα στην υπηρεσία του και σε άλλα από τα πλοία των «νησιών». Στην αφήγηση του αργότερα όμως αναφέρει ότι μετά από αυτά τα ταξίδια πήγε στο Νοσοκομείο Σαλαμίνας. Αυτό περιορίζει την περίοδο των ταξιδιών του στις ημερομηνίες από 8 Μαρτίου 1899 έως 23 Απριλίου 1901 όπου υπηρέτησε κατά σειρά στα πλοία Άρης, Αχελώος, Κανάρης για περίοδο 25 μηνών αλλά όχι όμως στον Ευρώτα. (Αρχεία Π. Ναυτικού).

Οι τουρκέλληνες. Σμύρνη. Αλεξάνδρεια

[74] Σύμφωνα με τα αρχεία του Π. Ναυτικού παρουσιάσθηκε στη ναυτική βάση Σμύρνης (λογιζόμενος δύναμη θωρηκτού Λήμνος) την 1η Αυγούστου 1919. Αναφέρεται στο σημείο αυτό στην περίοδο 1902-1905 (ή και 1907), επομένως θα επέστρεφε στη Σμύρνη 12-17 χρόνια αργότερα.

[75] Δες αναφορά στην παράγραφο «Η φρίκη των πολέμων. Η Μικρασιατική καταστροφή**».**

[76] Ο κτήτορας ή κτήτορας, ο ιδρυτής ναού, μονής ή (ιερού) ιδρύματος.

(http://el.wiktionary.org/wiki/).

[77] Η αρχαιολόγος Λιάνα Σουβαλτζή, όπως φαίνεται, ανακάλυψε τον τάφο στην όαση Σίουα της Αιγύπτου (ξεκίνησε την ανασκαφή τον Μάρτιο του 1989, επίσημη Αιγυπτιακή ανακοίνωση 29/1/1995), αλλά οι Ελληνικές κυβερνήσεις απαγόρευσαν την πλήρη ανασκαφή (αρχικά με εντολή Σημίτη μέσω του πολιτιστικού ακολούθου της Ελληνικής Πρεσβείας στην Αίγυπτο, Μοσκώφ), με δικαιολογία το να μην ανέβη το ηθικό των Ελλήνων ενόψει του διεθνούς προβλήματος της ονομασίας των Σκοπίων σε Μακεδονία.

(http://thesecretrealtruth.blogspot.com/2012/05/t-15-x.html http://www.souvaltzi.gr/).

[78] Την 23 Απριλίου 1901 προάχθηκε σε Υπίατρο. Την 24 Απριλίου 1901 μπήκε στο Ν. Νοσοκομείο Σαλαμίνας. Η ίδρυση Ναυστάθμου στη Σαλαμίνα στη θέση Αράπη (σημερινή θέση του Ναυστάθμου) αποφασίσθηκε στις 16 Απριλίου 1881. Η συνολική έκταση περίπου 3.000 στρέμματα που απαιτείτο για τη δημιουργία του, παραχωρήθηκε δωρεάν από το Δήμο Σαλαμίνας και από ιδιοκτήτες γης του νησιού. Η παραχώρηση αυτή, που έγινε πρωτίστως για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων, έμελλε να αποφέρει και σημαντικά οφέλη στο νησί. (http://el.wikipedia.org/wiki- Ναύσταθμος Σαλαμίνας).

[79] Ο Ναύσταθμος στη σημερινή του θέση ευρίσκεται στην τοποθεσία «Αράπη», στο βορειοανατολικό μέρος της Σαλαμίνας μεταξύ της νησίδας του Αγίου Γεωργίου, του Περάματος και του Σκαραμαγκά.

[80] Εδώ γράφει το όνομα με διαφορετική ορθογραφία από πριν.

[81] Δεν φαίνεται καθαρά: Κουτούκος ή Κουτούκης ή Κοντούκης

[82] Σπουδαίος δημοσιογράφος ο Δημήτριος Καλαποθάκης (1862–1921). Στις 10 Νοεμβρίου 1896 εξέδωσε την εφημερίδα «Εμπρός», μία από τις σημαντικότερες της εποχής του, με μαχητική αρθρογραφία και προοδευτική κατεύθυνση.

(http://www.sansimera.gr/biographies/481).

[83] Ο Βλάσης Γαβριηλίδης (1848-1920) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, γιος του χρυσοχόου Γαβριήλ Γαβριηλίδη. Αποφοίτησε από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και σπούδασε πολιτικές επιστήμες και φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Στο χώρο των Γραμμάτων πρωτοεμφανίστηκε μετά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη το 1868 από τις σελίδες του περιοδικού Επτάλοφος. Την ίδια χρονιά εξέδωσε την εφημερίδα Ομόνοια, η οποία στη συνέχεια συγχωνεύτηκε με την εφημερίδα Νεολόγος. Με αφορμή δημοσίευση άρθρου του σχετικά με την καταπίεση της ελληνικής κοινότητας από την οθωμανική διοίκηση στην Πόλη, στην εφημερίδα Μεταρρύθμισις –την οποία εξέδωσε μετά την Ομόνοια – διώχτηκε από το Σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ Β΄ και καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο. Ο Γαβριηλίδης κατέφυγε κρυφά στην Αθήνα, όπου από το 1877 πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του. Συνεργάτης αρχικά στην Εφημερίδα των Συζητήσεων και στη συνέχεια εκδότης του σατιρικού περιοδικού Ραμπαγάς (από κοινού με τον Κλεάνθη Τριανταφύλλου), ακολούθησε λίγο αργότερα μοναχική πορεία εκδίδοντας το περιοδικό «Μη Χάνεσαι» του οποίου συνέχεια υπήρξε η εφημερίδα Ακρόπολις, η οποία στάθηκε πρωτοποριακή για την εποχή της τόσο ως προς την εμφάνισή της, όσο και ως προς την ύλη της. Μέσα από τις σελίδες της Ακροπόλεως ο Γαβριηλίδης προσπάθησε να προβάλλει την αγάπη του για την πατρίδα του και παράλληλα το θαυμασμό του για τα ευρωπαϊκά πολιτιστικά επιτεύγματα. Ο ριζοσπαστισμός του και οι συχνά ακραίες θέσεις του εναντίον θεσμών και προσώπων προκάλεσαν αντιδράσεις με αποκορύφωμα την καταστροφή των γραφείων της Ακρόπολης το καλοκαίρι του 1894 από ομάδα της Φρουράς Αθηνών και στη σύλληψή του το Νοέμβριο του 1904. Διώχτηκε κατά τη διάρκεια του εθνικού διχασμού. Μετά το 1915 άρχισαν οι οικονομικές δυσκολίες.

(http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=451)

Βλάσης Γαβριηλίδης

[84] Σήμερα αποτελεί το Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών – (Ίδρυμα Βούρου-Ευταξία) και βρίσκεται στην πλατεία Κλαυθμώνος στεγαζόμενο σε δυο από τα παλαιοτέρα κτίρια της πρωτεύουσας. Το ένα από τα κτίρια του Μουσείου, το επί της οδού Ι. Παπαρρηγοπούλου 7, ιδιοκτησίας Σταματίου Δεκόζη Βούρου, κατοικήθηκε από τον Όθωνα και την Αμαλία, πρώτους βασιλείς της Ελλάδας από το 1836 έως το 1843.

[85] Ο έφηβος των Αντικυθήρων είναι χάλκινο άγαλμα ύψους 1,96 μέτρων που φυλάσσεται στο Εθνικό Μουσείο (Αίθουσα 28, αρ. ευρ.: Χ 13396). Η προέλευση του είναι από το

ναυάγιο των Αντικυθήρων και η ανέλκυση του έγινε κατά τα έτη 1900-1901. Το άγαλμα, που θεωρείται σήμερα κατά κοινή ομολογία πρωτότυπο, χρονολογείται στη δεκαετία 340-330 π.Χ. Παριστάνει ένα γυμνασμένο νέο άνδρα όρθιο και γυμνό. Το δεξί του χέρι βρίσκεται πλάγια και είναι υπερυψωμένο και δημιουργεί την αίσθηση της κίνησης. Όπως φαίνεται το φιλολογικό του όνομα «Τανάγρας» το χρησιμοποιούσε ήδη από το 1901 παρόλο που επίσημα στο Ναυτικό του επετράπει να το χρησιμοποιεί από την 21 Μαρτίου 1917 δυνάμει της υπ. αριθμ. 7461/21-4-1912 απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών σύμφωνα με τα αρχεία του Π. Ναυτικού. (http://www.namuseum.gr/object-month/2012/jan/jan12-gr.html#).

[86] Το 1898 ο Τανάγρας θα πρέπει να ήταν στα 23 χρόνια του. Προφανώς χρησιμοποιούσε από τότε το φιλολογικό του όνομα, Τανάγρας, το οποίο έλαβε και επίσημα 19 χρόνια αργότερα, την 21 Μαρτίου 1917, με απόφαση του υπουργού εσωτερικών.

[87] Άννινος, Θέμος (Πύργος Ηλείας 1845 – Αθήνα 1916). Γελοιογράφος και δημοσιογράφος. Καταγόταν από την ονομαστή οικογένεια των Άννινων της Κεφαλονιάς και θεωρείται αναμορφωτής και κυριότερος δημιουργός της νεοελληνικής γελοιογραφίας του 19ου αιώνα. Σπούδασε στο Παρίσι· το 1872 εξέδωσε το Γελοιογραφικό ημερολόγιο, με γελοιογραφίες σύγχρονων τύπων της Αθήνας, και το 1873 το Λεύκωμα.

(http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=7441:anninos_uemos)

[88] Το Κυριακάτικο σατιρικό «Άστυ» ξεκίνησε την 1η Οκτωβρίου 1839.

Δολοφονία Θ. Δεληγιάννη

[89] Σημ. Στο σημείο αυτό στη θέση του μήνα, ο Τανάγρας είχε αφήσει κενό στο κείμενο, για να ελέγξει και συμπληρώσει προφανώς τον μήνα αργότερα και το παρέλειψε τελικά.

[90] Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης (Λαγκάδια Αρκαδίας, 19 Μαΐου 1824 - Αθήνα, 31 Μαΐου 1905) ήταν Έλληνας νομικός και πολιτικός, πληρεξούσιος, βουλευτής, υπουργός σε αρκετές κυβερνήσεις και πέντε φορές πρωθυπουργός στο διάστημα 1885-1903.

[91] Τον Αντώνιο Γερακάρη, που τον φώναζαν και Κωσταγερακάρη από το όνομα του πατέρα του.

[92] Ύστερα από τη μεταφορά του κοινοβουλίου στα Παλαιά Ανάκτορα (σημερινό κτήριο της Βουλής), παραχωρήθηκε από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος για τη μόνιμη στέγαση του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου.

[93] Επαμεινώνδας Δεληγιάννης (1873-1964), νομικός, υπουργός Ναυτικών (1905) και Δικαιοσύνης (1909)

[94] Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ντελή ή δελή (τουρκ. *deli*) και αργότερα ντελίλ (τουρκ. delil, δηλ. «οδηγοί») ονομαζόταν στρατιωτικό σώμα ιππέων που οργανώθηκε αρχικά στο χώρο των Βαλκανίων, περί τα τέλη του 15ου αιώνα. Η ονομασία του προερχόταν από την τουρκική λέξη *deli* που υποδηλώνει τον παράφρονα ή τον παράτολμο, εκείνον που

προβαίνει σε ανήκουστη ανδρεία αψηφώντας το θάνατο σε μάχες ή συμπλοκές. Η λέξη αυτή υφίσταται σε ελληνικά επίθετα είτε ως αυτούσια (Δελής, Δελλής, Ντελής) και ως πρώτο συνθετικό σε σύνθετα επώνυμα, όπως π.χ. Δεληαργύρης, Δεληβοριάς, Δεληγεώργης, Δεληγιάννης κ.λπ. (http://el.wikipedia.org/wiki/ - Δελή).

Κοσμική Αθήνα του 1900

[95] Ήταν κάποια

[96] *Quelconque* =οποιαδήποτε.

[97] Με τη σιδηροδρομική σύνδεση της Κηφισιάς με την Αθήνα το 1882 η πρόσβαση στα βόρεια προάστια έγινε ευκολότερη και εμφανίσθηκε ανάμεσα σε άλλα και το ξενοδοχείο Μελά, ή Grand Hotel de Kifissia, όπως το αποκαλούσαν τότε.

http://www.amapola.gr/kalithea/subcat/images/600-026.jpg

Γεώργιος Σουρής. Βασιλικό θέατρο. Αυλικοί

[98] Ο Γεώργιος Σουρής (1853 - 1919) ήταν ένας από τους σπουδαιότερους σατιρικούς ποιητές της νεότερης Ελλάδας, έχοντας χαρακτηριστεί ως «σύγχρονος Αριστοφάνης». Ο Γ. Σουρής παντρεύτηκε το 1881, σε ηλικία 28 ετών την Μαρή Κωνσταντινίδη, από τη Χίο, του γένους Αργέντη Ροδοκανάκη, με την οποία και πέρασε μια ευτυχισμένη ζωή αποκτώντας πέντε παιδιά. Η γυναίκα του επέμενε πως είχε έξι, συμπεριλαμβάνοντας και τον σύζυγό της που "καθώς ήταν αδέξιος και ανέμελος" είχε πραγματική ανάγκη μητρικής στοργής και φροντίδας. (Βικιπαίδεια- Σουρής).

[99] Το ζαχαροπλαστείο του Γιαννάκη υπήρχε δεκαετίες πίσω στην Πανεπιστημίου και Κριεζώτου. Σύχναζαν Αθηναίες και Αθηναίοι και πολλοί έρωτες ξεκίνησαν από εκεί για να καταλήξουν σε γάμο. Η Μαίρη Λω τραγούδησε το τραγούδι του συνθέτη Ν. Γιάκοβλεφ με στίχους του Πυθαγόρα: "*Ξαναβλέπω το μικρό το αμαξάκι τον γκαζιέρη που μας άναβε το φως και θυμάμαι τις κυρίες του Γιαννάκη και τον έρωτα που ήτανε κρυφός*."

[100] Πιθανώς να πρόκειται για διακοσμητικά σχέδια με σιρίτια.

[101] Η μπάλα του παλιού κανονιού, η "γκρανάτα" με τη φλόγα να ξεπηδάει από μέσα της, η "φλογοφόρος ροιά", όπως ονομαζόταν επίσημα, είναι από τα αρχαιότερα και χαρακτηριστικότερα σύμβολα πολλών «Όπλων και Σωμάτων». Το 1937, η χρυσοκέντητη "φλογοφόρος ροιά" τοποθετήθηκε στο κολάρο και της μεγάλης στολής του Πεζικού, ενώ κατασκευάσθηκαν επίχρυσες μεταλλικές για τα επιράμματα της χακί στολής των αξιωματικών των τεσσάρων Όπλων, και οι ίδιες από λευκό μέταλλο για τις στολές της Χωροφυλακής. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η επίχρυση "φλογοφόρος ροιά" παραμένει μόνο στις στολές των αξιωματικών του Πυροβολικού και από λευκό μέταλλο για τη Χωροφυλακή. Το 1968, η δικτατορία αντικατέστησε το ιστορικό αυτό έμβλημα με το σύγχρονο έμβλημα του Πυροβολικού. Οι αξιωματικοί της Χωροφυλακής διατήρησαν τη "

φλογοφόρο ροιά" τους μέχρι το 1984, οπότε ενσωματώθηκαν στη νέα Ελληνική Αστυνομία. (http://www.ellinikos-stratos.com/stratos/pyroboliko_2.asp)

[102] Το Εθνικό Θέατρο άρχισε να κτίζεται ως Βασιλικό θέατρο το 1891 χάρη σε δωρεά ύψους 10.000 αγγλικών λιρών που πρόσφερε ο ομογενής Ευστράτιος Ράλλης στον Βασιλέα Γεώργιο Α΄ προκειμένου να τα διαθέσει εκείνος όπου νόμιζε καλύτερα. Έτσι με απόφαση του βασιλιά Γεωργίου Α΄ τελικά επιλέχθηκε μετά από πολύμηνη αναζήτηση, οικοπέδου επί της οδού Αγίου Κωνσταντίνου. Ο Γερμανός αρχιτέκτονας του κτιρίου ήταν ο Ερνέστος Τσίλλερ. Από τα αίτια της παρακμής του Βασιλικού Θεάτρου: Μια μικρή κατηγορία θεατών μπορούσε να παρακολουθήσει μόνο, αφού κατά κανόνα παρακολουθούσε η Βασιλική οικογένεια και οι αυλικοί. (http://el.wikipedia.org/βασιλικό_θέατρο).

[103] Κατά το έτος 1600, το οικουμενικό πατριαρχείο, μεταφέρθηκε στην συνοικία του Φαναριού, όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα. Στο Φανάρι κατοικούσαν έγκριτοι ομογενείς -οι Φαναριώτες λεγόμενοι-οι οποίοι μορφώνονταν κατ' αρχάς στα σπίτια τους, από τους γονείς τους είτε από ιδιωτικούς δασκάλους είτε στην πατριαρχική σχολή του Φαναριού και κατά την άνοιξη και το θέρος, μετέφεραν τις οικογένειες τους σε διάφορα προάστια του Βοσπόρου. Οι κοινοτικοί κώδικες τους παρουσιάζουν εγκατεστημένους από τα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα. Την αδελφή του Κωνσταντίνου Δημ. Μουρούζη, Αικατερίνη, νυμφεύθηκε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ηγεμών της Βλαχίας. Ο γιος του Γεώργιος ήταν γαμπρός του Κωνσταντίνου Υψηλάντη.

(http://www.megarevma.net/Fanaryiotes.htm).

[104] Ο Παύλος Μελάς (1870 –1904) ήταν αξιωματικός πυροβολικού του ελληνικού στρατού και πρωτεργάτης του Μακεδονικού αγώνα.

[105] Από τη γαλλική λέξη lanciers (= λογχοφόροι) είδος χορού που χορεύεται από τέσσερα ζευγάρια χορευτών, οι οποίοι με τη θέση και τις κινήσεις τους σχηματίζουν τετράγωνο. (http://www.livepedia.gr/index.php/λανσιέδες)

[106] Από τη γαλλική λέξη *cotillon*. Ξεκίνησε από τη Γαλλία τον 18 αιώνα, είναι ο χαρούμενος και ζωηρός χορός που χορεύεται στο τέλος μιας μεγάλης χοροεσπερίδας. (http://en.wikipedia.org/wiki/Cotillion).

[107] Επιγαμία: (νομικός όρος) η συγγένεια που προκύπτει εξ αγχιστείας, με τη σύναψη γάμου. (http://el.wiktionary.org/wiki/επιγαμία).

[108] Το Ιλίου Μέλαθρον (το ανάκτορο του Ιλίου), γνωστό και ως Μέγαρο Σλήμαν είναι νεοκλασικό κτίριο στο κέντρο της Αθήνας, στην οδό Πανεπιστημίου 12. Είναι δημιουργία του Ερνέστου Τσίλλερ, ο οποίος το σχεδίασε το 1878 ως κατοικία του Ερρίκου Σλήμαν, του ερευνητή που ανακάλυψε το θησαυρό της αρχαίας Τροίας. Η κατασκευή του περατώθηκε το 1881, και αποτέλεσε μια από τις πιο λαμπρές ιδιωτικές κατοικίες της τότε Αθήνας. Αγοράσθηκε από το Ελληνικό κράτος το 1927. Σήμερα στο Ιλίου Μέλαθρον στεγάζεται το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών. (http://el.wikipedia.org/wiki/Ιλίου_Μέλαθρον).

[109] Το Ιλίου Μέλαθρον για ένα διάστημα από το 1927 έως το 1984 στέγασε το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης της Ελλάδος, τον Άρειο Πάγο, οπότε και μεταφέρθηκε εκεί στη συνέχεια το Νομισματικό Μουσείο. (http://el.wikipedia.org/wiki/Ιλίου_Μέλαθρον).

[110] Το τριώροφο νεοκλασικό μέγαρο στη γωνία της λεωφόρου Β. Αμαλίας 8 με την οδό Ξενοφώντος, οικοδομήθηκε περί το 1870, βάσει σχεδίων του Δανού αρχιτέκτονα Θεόφιλου Hansen (1813-1891). Ανήκε στον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη (1849-1916, εγγονό του ομώνυμου ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης), βουλευτή Οιτύλου από το 1879, επανειλημμένα υπουργό από το 1895 κ.ε. και πρωθυπουργό για ένα μικρό διάστημα (1909-1910). Σήμερα στεγάζει την αντιπροσωπεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα. (http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=11).

[111] Το επιβλητικό τετραώροφο μέγαρο εκλεκτικιστικού ρυθμού επί της λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας 4, που διέθετε και όψη και προς την οδό Ηρώδου Αττικού, οικοδομήθηκε γύρω στα 1900, βάσει σχεδίων του αρχιτέκτονα Ernst Ziller (1837-1923). Ανήκε στον Ι. Πεσμαζόγλου και εντάσσεται στην κατηγορία των μεγάλων οικοδομών "εκμετάλλευσης", με κυρία επιδίωξη την ενοικίαση πολυτελών διαμερισμάτων σε ξένους εγκατεστημένους πρόσκαιρα στην Αθήνα. Η προς την οδό Ηρώδου Αττικού δυτική πτέρυγα του μεγάρου κατεδαφίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960, επιβιώνει ωστόσο η ανατολική πτέρυγα ως αυτοτελής πολυκατοικία.

(http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=28).

[112] Στην πλατεία Συντάγματος οδός Καραγεώργη Σερβίας 4, υπήρχε το Μέγαρο Καλλιγά, εκεί που σήμερα βρίσκεται η ομώνυμη στοά. (http://www.oanagnostis.gr/ένα-σπίτι-της-Αθήνας).

[113] Έργο του αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ. Χτίστηκε το 1895 ως κατοικία - στέγαση των επιχειρήσεων του Αθηναϊκού ζεύγους, Ιθακήσιου στη καταγωγή, Όθωνος και Αθηνάς Σταθάτου, στη συμβολή των οδών Βασιλίσσης Σοφίας και Ηροδότου. Το Μέγαρο Σταθάτου παρέμεινε ως οικία μέχρι το 1937 που πέθανε η Αθηνά Σταθάτου. Στη συνέχεια νοικιάσθηκε στη Βουλγαρική Πρεσβεία μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά την απελευθέρωση έγινε Αγγλική Στρατιωτική Λέσχη και αργότερα Λέσχη Αγγλίδων Νοσοκόμων. Αργότερα νοικιάστηκε στη Καναδική Πρεσβεία που παρέμεινε μέχρι το 1970 για να στεγάσει στη συνέχεια την Πρεσβεία της Λιβύης μέχρι το 1982. Το έτος αυτό αγοράσθηκε από την Κτηματική Εταιρία του Δημοσίου προκειμένου να μεταβληθεί σε επίσημο ξενώνα Βασιλέων και Αρχηγών Χωρών που επισκέπτονται τη Χώρα σε αντικατάσταση πρότερης χρήσης του Μεγάρου Μαξίμου που είχε πλέον μεταβληθεί σε Γραφείο Πρωθυπουργού. Μετά από πολλές προσπάθειες της σπουδαίας συλλέκτριας έργων τέχνης Αικατερίνης Γουλανδρή ν΄ αναδείξει το τεράστιο τότε εκθεσιακό πρόβλημα της Αθήνας, η τότε Υπουργός Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη με μια δυναμική της απόφαση ενέκρινε τον εκθεσιακό χαρακτήρα του Μεγάρου Σταθάτου και στις 20 Ιανουαρίου του 1986 εγκαινίασε η ίδια τη στέγαση σ΄ αυτό του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης.

(http://el.wikipedia.org/wiki/Μέγαρο_Σταθάτου).

[114] Το νεοκλασικό αρχοντικό που στεγάζει σήμερα τα κεντρικά γραφεία της Αγροτικής Τράπεζας, οικοδομήθηκε περί το 1880, βάσει σχεδίων του στρατιωτικού μηχανικού Αναστάσιου Θεοφιλά. Ιδιοκτήτης του ήταν ο Ιταλός μεταλλειολόγος και επιχειρηματίας Ιωάννης Βαπτιστής Σερπιέρης (Giovanni Baptista Serpieri, 1815-1887), ιδρυτής της Εταιρείας Μεταλλίων Λαυρίου. Η ανέγερση του κτιρίου προσανατολίστηκε στη γωνία των οδών Πανεπιστημίου και Εδουάρδου Λω, ενώ στο υπόλοιπο οικόπεδο (που πρωτύτερα ήταν υπαίθριο μαρμαράδικο), διαμορφώθηκε εσωτερική αυλή με μεγάλο κήπο. Η οικοδομή τελείωσε γύρω στα 1881, ενώ η πλούσια εσωτερική διακόσμηση ολοκληρώθηκε το 1884. (http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=186).

Πρώτο παράσημο

[115] Ήταν το 1897.

[116] Μάχη στο Βελεστίνο 17 Απριλίου 1897.

[117] Την 7 Απριλίου 1898 τάχθηκε στο Ναυτικό ως Πολιτικός Ιατρός, ήταν τότε 23 ετών.

[118] Η αδελφή της παντρεύτηκε τον Νικόλαο Δηλιγιάννη πρωθυπουργό της Ελλάδας και για πολλά χρόνια πρεσβευτή της Ελλάδας στη Γαλλία.

(http://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Δηλιγιάννης_του_Πέτρου).

[119] Το πρώτο Νεκροταφείο Αθηνών δεν βρίσκεται στους πρόποδες του Υμηττού.

[120] Πρωτοπήγε στον Ευρώτα την 2α Μαΐου 1901 όταν ήταν 26 χρόνων.

Tableau vivant του Ιλίου Μέλαθρον

[121] Ο Ερρίκος Σλήμαν (Heinrich Schliemann, 1822 - 1890) παντρεύτηκε την Σοφία Εγκαστρωμένου το έτος 1868 με την οποία απέκτησε την Ανδρομάχη Σλήμαν (1871 – 1962) και τον Αγαμέμνωνα Σλήμαν (1878-1954), μετέπειτα πολιτικό. Ο Αγαμέμνων παντρεύτηκε την Ναντίν Σλήμαν η οποία αργότερα ενδιαφερόταν για τα πειράματα της Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας του Τανάγρα. (http://el.wikipedia.org/wiki/Ερρίκος_Σλήμαν).

[122] Οθωναίος Νικόλαος, γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1877. Σπούδασε στην Αθήνα, στη Σχολή Καλών Τεχνών με δασκάλους τον Κωνσταντίνο Βολανάκη και τον Νικηφόρο Λύτρα. Το 1906 αναχώρησε για τη Γερμανία και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Ακαδημία του Μονάχου, κοντά στον ζωγράφο Heinrich von Zugel. Από το 1908 ως το 1910 έμεινε στο Λονδίνο. Επέστρεψε στην Αθήνα, όπου έφτιαξε με πολύ μεράκι το προσωπικό του ατελιέ και συμμετείχε πρωταγωνιστικά στην κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή, λαμβάνοντας μέρος σε πολλές εκθέσεις.

(http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=247&artist_id=4300).

[123] Ο Νικόλαος Γύζης (1842 - 1900 ή 1901) ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς Έλληνες ζωγράφους του 19ου αιώνα της λεγόμενης «Σχολής του Μονάχου». Διακρίθηκε σε όλα τα

χρόνια των σπουδών του και πήρε τα πρώτα βραβεία στην ξυλογραφία, τη ζωγραφική και τη χαλκογραφία. (http://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Γύζης).

[124] Γκρεζ, Ζαν Μπατίστ (Jean Baptiste Greuze, 1725 –1805). Γάλλος ζωγράφος. Το 1750 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου άρχισε να ζωγραφίζει ηθοπλαστικούς πίνακες. Τα ηθογραφικά έργα του, Η πατρική κατάρα (1756), Ο τιμωρημένος γιος, Η επίσκεψη στην παραμάνα, αναπτύχθηκαν παράλληλα με τα ενδιαφέροντά του για το θέατρο. Δεν ήταν μόνο καλός ζωγράφος, αλλά διέθετε επίσης σκηνοθετική ιδιοφυΐα, η οποία είναι εμφανής και στους πίνακές του, που μοιάζουν με πραγματικές θεατρικές παραστάσεις, στις οποίες τα γεγονότα έχουν συμβολική αξία και συγκεκριμένο ηθικό περιεχόμενο.

(http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=22155:gkrez_zan_mpatist).

[125] Ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου (1857-1906) υπήρξε τραπεζίτης, οικονομολόγος και πολιτικός (βουλευτής), σύζυγος της Ειρήνης Μιαούλη κόρης του Νικολάου Μιαούλη. Γιοί του ήταν οι (α) Γεώργιος Πεσμαζόγλου (β) Στέφανος και (γ) Ανδρέας. Ο 3[ος] γιος του, Ανδρέας, υπηρέτησε στο Πολεμικό Ναυτικό αλλά πέθανε το 1927, σε ηλικία μόλις 27 ετών λόγω άγνωστης οξείας νόσου. Ο δευτερότοκος Στέφανος, ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία ιδρύοντας το 1925 με τον αδελφό του Γεώργιο την εφημερίδα «Πρωΐα» από τις σοβαρότερες της περιόδου 1925-1941. Ο πρωτότοκος γιος του, Γεώργιος Πεσμαζόγλου (1890-1984), υπήρξε διδάκτωρ οικονομολόγος. Το 1957 σε ηλικία 67 ετών ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου τοποθετήθηκε Πρέσβης της Ελλάδος στην Άγκυρα, όπου και παρέμεινε μέχρι το 1959. Τα ακίνητα της οικογένειας Πεσμαζόγλου ήταν η πολυκατοικία Πεσμαζόγλου (Βασιλίσσης Σοφίας 2 - 4, Αθήνα), το ξενοδοχείο Ακταίο (Νέο Φάληρο), η Στοά Πεσμαζόγλου (Πανεπιστημίου, Αθήνα) κ.α. (http://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_Πεσμαζόγλου).

[126] Ο Νικόλαος Μιαούλης ήταν γιός του ναύαρχου Ανδρέα Μιαούλη. Η Ειρήνη ήταν κόρη του Νικολάου, εγγονή του Ανδρέα και σύζυγος του Ιωάννη Πεσματζόγλου. Γιος της Ειρήνης και του Ιωάννη Πεσμαζόγλου ήταν ο Γεώργιος, σύζυγος Ειρήνης Θεολόγου, άρα δισέγγονος του Ανδρέα Μιαούλη. Κόρη του Γεώργιου και Ειρήνης ήταν η Έλλη Πεσμαζόγλου σύζυγος Βασίλη Μαλάμου. Άρα η Έλλη ήταν τρισέγγονη του Ανδρέα Μιαούλη και όχι εγγονή του όπως γράφει ο Τανάγρας. Παιδιά της Έλλης ήταν η Ειρήνη και ο Κωνσταντίνος ιδιοκτήτης του ξενοδοχείου Τιτάνια στην οδό Πανεπιστημίου. Με την ανάγνωση της διαθήκης του Κωνσταντίνου τον Αύγουστο του 2014 ο οποίος δεν απέκτησε παιδιά, διαπιστώθηκε ότι το το 47% του ξενοδοχείου «Τιτάνια», το είχε δωρίσει στο ίδρυμα το «Χαμόγελο του Παιδιού». Η Έλλη είχε αδελφή την Αλεξάνδρα σύζυγο Μιχαήλ Μελά. (http://el.wikipedia.org/wiki/Οικογένεια_Πεσμαζόγλου, http://el.wikipedia.org/wiki/Μιαούλης, http://www.thetoc.gr/koinwnia/article/kwnnos-malamos-o-anthrwpos-me-tin-titania-agapi-sta-paidia).

[127] Ο Μιχαήλ Μελάς (1894 - 1950), γιος του Παύλου και της Ναταλίας Δραγούμη, ήταν Έλληνας αξιωματικός του Στρατού.

[128] Ο γιος του Ιωάννη Πεσμαζόγλου, Ανδρέας, υπηρέτησε στο Πολεμικό Ναυτικό αλλά πέθανε το 1927, σε ηλικία μόλις 27 ετών λόγω άγνωστης οξείας νόσου. Δες προηγούμενη παραπομπή.

[129] Ο δευτερότοκος γιος του Ιωάννη Πεσμαζόγλου, Στέφανος, ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία ιδρύοντας το 1925 με τον αδελφό του Γεώργιο την εφημερίδα «Πρωΐα» από τις σοβαρότερες της περιόδου 1925-1941. Δες προηγούμενη παραπομπή (http://el.wikipedia.org/wiki/εφημερίδα_Πρωία)

[130] Προφανώς, ο Τανάγρας έγραφε αυτό το κομμάτι των απομνημονευμάτων του κατά το έτος 1958, ενώ ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου υπηρετούσε ακόμη ως πρέσβης στην Άγκυρα. Ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου (1890-1984) υπήρξε Διδάκτωρ οικονομολόγος, Βουλευτής, Υπουργός, πρέσβης και εκδότης εφημερίδας. Το 1957 τοποθετήθηκε Πρέσβης της Ελλάδος στην Άγκυρα όπου και παρέμεινε μέχρι το 1959. (http://el.wikipedia.org/wiki/ Γεώργιος_Πεσμαζόγλου).

[131] Το 1903, ο τραπεζίτης Ι. Πεσμαζόγλου εγκαινίασε το θαυμάσιο ξενοδοχείο «Ακταίον», στο χώρο όπου βρισκόταν παλιότερα το σπίτι του Γιαννόπουλου (που είχε χτιστεί το 1875). (http://www.iefimerida.gr/news/61239/«Ξενοδοχείον-Ακταίον»-το-κτίριο-κόσμημα-του-Φαλήρου-που-έγινε-σκόνη», http://www.iefimerida.gr/node/61239#ixzz3BDz2eUQI).

[132] Μια σειρά από εκδηλώσεις που συμβαίνουν σε καθορισμένη ημέρα κάθε μήνα.

[133] http://filikietaireia.blogspot.gr/2011/07/blog-post_28.html

[134] Ασπασία Μαυρομιχάλη, σύζυγος του Ιωάννη Ράλλη (1878–1946) Μακεδονομάχου αλλά και συνεργάτη και πρωθυπουργού της δωσίλογης κυβέρνησης των γερμανικών κατοχικών δυνάμεων από τις 7 Απριλίου 1943 μέχρι τις 12 Οκτωβρίου 1944.

(http://el.wikipedia.org/wiki/οικογένεια_Μαυρομιχάλη).

[135] Δες προηγούμενη παραπομπή στον Περικλή Αργυρόπουλο στην παράγραφο «*Ταυρομαχία. Ένας πυρπολητής και λαϊκή ευγνωμοσύνη*».

[136] «..και το τριαντάφυλλο έζησε αυτό που ζουν τα τριαντάφυλλα. Το διάστημα ενός πρωινού».. Ο Τανάγρας αντιγράφει μέρος μιας στροφής του ποίηματος του Γάλλου ποιητή François de Malherbe (1555-1628) με τίτλο *Consolation à M. du Périer* που το έγραψε το 1598 για τον θάνατο της Rosette, της κόρης του φίλου του. Όλη η στροφή έχει ως εξής: Mais elle était du monde où les plus belles choses ont le pire destin, et rose elle a vécu ce que vivent les roses, L'espace d'un matin.

[137] Ο Μενέλαος Σακόρραφος ήταν Έλληνας καθηγητής της ιατρικής του πανεπιστημίου Αθηνών του 19ου και 20ού αιώνα με μετεκπαίδευση στο Παρίσι.

[138] Ποετάστρος, αδέξιος, ατάλαντος ποιητής από το ιταλικό *poetastro.*

[139] Το Αμερικάνικο βαλς αρχικά ονομαζόταν το «μπόστον» πιθανώς επειδή πρωτοεμφανίσθηκε στην Βοστώνη της Μασαχουσέτης το 1834 από τον χορευτή Λορέντζο Παπατίνο (Lorenzo Papatino). Αρχικά το μπόστον ήταν πιο αργό από τα άλλα είδη βαλς της εποχής του 1800, όπως το Βιενέζικο βαλς.

http://www.streetswing.com/histmain/z3bostn1.htm

[140] Ο Δημήτρης Μητρόπουλος (Αθήνα, 1896 – Μιλάνο, 1960) ήταν Έλληνας διευθυντής ορχήστρας, πιανίστας και συνθέτης που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σπούδασε διεύθυνση χορωδίας και σύνθεση, αρχικά στο Ωδείο Αθηνών και αργότερα στο Βερολίνο. Πήρε χρυσό μετάλλιο για την ικανότητά του στο πιάνο από το Ωδείο Αθηνών, διάκριση που δόθηκε μόνο πέντε φορές στην ιστορία του Ωδείου. Ο Δημήτρης Μητρόπουλος ήταν μοναδικός μαέστρος και άξιος συνθέτης. Υπό την πρώτη του ιδιότητα γνώρισε διεθνή φήμη κατακτώντας, μάλιστα, τη διεύθυνση της Φιλαρμονικής Ορχήστρας της Νέας Υόρκης, θέση από την οποία παραιτήθηκε το 1958. Γύρω στα 1930 σταμάτησε ουσιαστικά τη σύνθεση και ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη διεύθυνση ορχήστρας, πρώτα στην Αθήνα και μετά το 1937 στις ΗΠΑ. (Βικιπαίδεια: Δημήτρης Μητρόπουλος).

[141] Το ατύχημα με το δάγκωμα της μαϊμούς στο βασιλικό κτήμα του Τατοΐου συνέβη την 12η Οκτωβρίου 1920. Η πληγή μολύνθηκε, επήλθε σήψη και ο Βασιλεύς Αλέξανδρος πέθανε ύστερα από ένα μήνα στο 27ο έτος της ηλικίας του. Η σύζυγός του, η Πριγκίπισσα Ασπασία (την οποία είχε παντρευτεί το Νοέμβριο του 1919) ήταν τότε τριών μηνών έγκυος.

[142] Το ειδύλλιο της Ασπασίας Μάνου (1896-1972) με τον μετέπειτα Βασιλέα Αλέξανδρο άρχισε το 1915. Ο πατέρας της Πέτρος Μάνος μετά το διαζύγιο με τη μητέρα της ξαναπαντρεύτηκε και απέκτησε την ετεροθαλή αδελφή της Ασπασίας, τη Ραλλού Μάνου, την κορυφαία ιέρεια του χορού στη σύγχρονη Ελλάδα.

[143] Η Μαρία Κωνσταντίνου Βούρου παντρεύτηκε τον Σοφοκλή Δούσμανη το 1915.

[144] Η Σοφία Ρώμα παντρεύτηκε τον Αθανάσιο Μπότσαρη (1860-1944).

[145] Ευφροσύνη και Ασπασία.

[146] Ο Ερρίκος Σλήμαν και η Σοφία Εγκαστρωμένου-Σλήμαν απέκτησαν την Ανδρομάχη και τον Αγαμέμνονα. Η πρώτη γυναίκα του Αγαμέμνονα (1878-1954) ήταν η Ναντίν Λίνκολν, Αμερικανίδα καλλιτέχνιδα του χορού. Για να βγει το διαζύγιό του, η μητέρα του πούλησε το 1926 το *Ιλίου Μέλαθρον* αντί του ποσού των 27.000.000 δραχμών. Δεύτερη σύζυγός του ήταν η Σοφία Αντωνοπούλου. Η Ναντίν παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη στη συνέχεια του οποίου γιοί ήταν ο Αθανάσιος και Σταύρος.

Το μονόπρακτο της Ρωσικής πρεσβείας. Έγινα ακούσιος τενόρος. Μουσουργός Σαμάρας

[147] Το μέγαρο Μιλτιάδη Νεγρεπόντη έργο του Τσίλλερ, χτίσθηκε το 1885 (στη θέση όπου βρισκόταν προηγουμένως το κτίριο Λουριώτη) επί της οδού Αμαλίας 2 στο Σύνταγμα, το οποίο είχε χρησιμοποιήσει ως κατοικία ο Διάδοχος Κωνσταντίνος πριν χτίσει το Μέγαρο της οδού Ηρώδου Αττικού.

[148] Η λέξη αυτή λείπει από το κείμενο του Τανάγρα.

[149] Προφανώς πρόκειται για τον Σπύρο Τσαγρή.

[150] Στον κατάλογο των επίτιμων διδακτόρων της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ υπάρχει το όνομα *George KARO,* καθηγητής, Γερμανία, 1937 το έτος ανακήρυξης του στον τίτλο.

[151] Ο Τζορτζ Μπέρναρντ Σω (1856-1950) ήταν Ιρλανδός θεατρικός συγγραφέας που τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1925.

[152] Ο Σπυρίδων - Φιλίσκος Σαμάρας (1861 - 1917), υπήρξε ένας από τους διαπρεπέστερους Έλληνες συνθέτες και ο κορυφαίος συνθέτης της Επτανησιακής Σχολής. Στην Ελλάδα η «Flora Mirabilis» παίχθηκε στην Κέρκυρα το 1889 και στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας το Νοέμβρη της ίδιας χρονιάς, με θριαμβευτική επιτυχία. Στο σύγχρονο κοινό είναι γνωστός για τη μελοποίηση του ποιήματος του Κωστή Παλαμά «Αρχαίο Πνεύμα Αθάνατο», που εκτελέσθηκε στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896 από Ορχήστρα και Χορωδία 400 ατόμων.

http://www.sansimera.gr/biographies/20#ixzz2OrPwHnur

[153] Ενρίκο Καρούζο (1873 –1921), διάσημος Ιταλός τενόρος.

[154] Επέβη στον Μιαούλη την 26 Ιουνίου 1902.

[155] Είχαν περάσει 56 χρόνια από το 1902 και ο Τανάγρας ήταν 83 χρόνων.

Τα σωματικά μου βάσανα. Και ολίγη φιλοσοφία

[156] Στην Γερμανία βρέθηκε από την 13/2/1908 έως την 18/2/1910, σύμφωνα με τα αρχεία του πολεμικού ναυτικού.

[157] Αποστάλθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών την 27 Φεβρουαρίου 1919 για να χρησιμοποιηθεί σαν διευθυντής των λοιμωδών νόσων Αγ. Γεωργίου (στο νησάκι του Αγίου Γεωργίου στο στενό Περάματος – Σαλαμίνας), σύμφωνα με τα αρχεία του πολεμικού ναυτικού.

Τα περίεργα του θανάτου

[158] ΑΙΑΣ: «...τοσαῦτά σ’, ὦ Ζεῦ, προστρέπω΄ καλῶ θ’ ἅμα πομπαῖον Ἑρμῆν χθόνιον, εὖ με κοιμίσαι, ξὺν ἀσφαδάστῳ και ταχεῖ πηδήματι...». Καλώ τον Ερμή να με κοιμίσει ευχάριστα με ένα ταχύ πήδημα χωρίς πόνο. Από το βιβλίο του Friedrich Heinrich Boethe, *Poetae scenici Graecorum*. Ο Ερμής ονομαζόταν «πομπαίος» ως «ο τας ψυχάς είς τον άδην παραπέμπων», (από: *Lexicon: Ex tribus codicibus manuscriptis nunc primum, Johann August Heinrich Tittmann* των συγγραφέων Joannes Zonaras, Johann August Heinrich Tittmann, Gottfried Hermann, Joannes Alberti, εκδόσεις: S. Siegfr. Lebr. Crusii, 1808, πρωτότυπο του οποίου βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας στο Μπέρκλεϋ).

[159] Βρισκόταν στη ναυτική βάση Σμύρνης από την 1 Αυγούστου 1919 (45 ετών) λογιζόμενος ως δύναμη του θωρηκτού «Λήμνος».

[160] Η Ελληνική κατοχή της Σμύρνης: 2 Μαΐου 1919 - 1922.

[161] Το 1958 κατοικούσε ακόμα στην οδό Αριστοτέλους. Σύμφωνα με την συνέντευξη του στην εφημερίδα «Ακρόπολις» το 1969 (περιοδικό Φαινόμενα), φέρεται να λέει ότι η εταιρία ψυχικών ερευνών έχει διαλυθεί προ πενταετίας (από το 1964) και ότι ο ίδιος μένει πλέον στην οδό Επτανήσου. Το 1967 όταν η Gerda Walter τον αναζήτησε στην Αθήνα, έμαθε ότι είχε ήδη μετακομίσει από την Αριστοτέλους. [Βλέπε δημοσίευση μου σε F. Pallikari, Journal of the Society for Psychical Research 73.4 (897), 193-206].

[162] Και σήμερα το ναυτικό νοσοκομείο βρίσκεται στην οδό Δεινοκράτους 70, Κολωνάκι, πίσω από το Μέγαρο Μουσικής, δίπλα στην Αμερικάνικη Πρεσβεία, πλησίον του νοσοκομείου ΝΙΜΤΣ.

Το εύδρομον Μιαούλης. Σικελία. Νεάπολη

[163] Επέβη στον Μιαούλη την 26 Ιουνίου 1902 και στην Υδρα την 14 Οκτωβρίου 1903.

[164] Κρίπτα Νεαπολιτάνα ή Σπήλαιο του Παυσίλυπου (Ποζιλίπο), Grotta di Posilipo, στη Νάπολη. Το αρχαιολογικό-περιβαλοντικό πάρκο άνοιξε το 2009.

(http://el.travelogues.gr/item.php?view=43269).

[165] Ξαναπεριγράφει τις ίδιες πόλεις του ταξιδιού του για τις οποίες έχει γράψει και στις προηγούμενες σελίδες: δική του σελίδα 94.

[166] Συντρόφου στο κρεβάτι, συζύγου.

[167] «Εδώ η γυναίκα μου, κύριε διοικητά».

[168] Ορεινό χωριό της Σικελίας. Ονομάζεται και Πιάνα ντέι Αλμπανέζι. Οι κάτοικοί του μιλάνε ακόμα αρβανίτικα. (http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=365425).

Βεζούβιος. Πομπηία

[169] Σύμφωνα με το μύθο, ο Τζένγκις Χαν θάφτηκε στο Όρος Μπουρχάν Χαλντούν (Burhan Khaldun). Τη δεκαετία του '90 σ' αυτά τα μέρη της Μογγολίας όρμησαν να βρουν τον τάφο του διάφορες αμερικανικές και ιαπωνικές αποστολές, ξοδεύοντας για την αναζήτηση του τάφου του εκατομμύρια δολάρια. Μάταια όμως.

(http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/252821/poy-einai-o-tafos-toy-tzengkis-han#ixzz3Y22R6b1f).

[170] Πολλές αναφορές υπάρχουν για τον τάφο του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Αλεξάνδρεια. Ο τάφος του Μεγάλου Αλεξάνδρου αναζητείται στα πιο πιθανά αλλά και απίθανα μέρη.

(http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=527425).

[171] Το ηφαίστειο Βεζούβιος εξερράγη το 79 μ.Χ. καταστρέφοντας την πόλη Πομπηία στους πρόποδες του καλύπτοντας την με πυρακτωμένη λάβα.

[172] Ιταλικά: Cicerone, οδηγός επισκεπτών σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, κλπ.

Αλγέρι

[173] Η Κάσμπα (Casbah) στο Αλγέρι είναι μια μικρή πόλη χτισμένη σε λόφο και φθάνει μέχρι το λιμάνι. Υπάρχουν εκεί τείχη και τζαμιά του 17[ου] αιώνα και σπίτια σε λαβύρινθους από δρομάκια που είναι πολύ γραφικά. (Βικιπαίδεια-Κάσμπαχ).

[174] Κνα [kina = χέννα] η κόκκινη φυτική βαφική ουσία, που χρησιμοποιείται, ιδίως από τις γυναίκες της Ανατολής, για τη βαφή των μαλλιών ή νυχιών, αλλιώς κηνά και κινά.

Ολέ Εσπάνια

[175] Ισπανική πόλη στη Μεσόγειο απέναντι από την Αλγερία και Μαρόκο.

[176] Rigaudon: Γαλλικός χορός μπαρόκ.

[177] Επίσης λέγεται και Τερριρέμ: Σειρά ασήμαντων λέξεων, που χρησιμεύουν ως μελωδικοί καλλωπισμοί στην ψαλμωδία για την παράταση των εκκλησιαστικών ακολουθιών. (Βικιπαίδεια-τεριρέμ).

[178] Συνήθεια -και ευκολία- πολλών ιεροψαλτών (που επεκτείνεται και σε αρκετούς αυτοσχέδιους ή "καλλιεργημένους" λαϊκούς τραγουδιστές) να "στηρίζουν" τη φωνή τους στη μύτη, παράγοντας ένα ένρινο ηχητικό αποτέλεσμα ισχυρό και διευκολυντικό μεν, κακόηχο και αντιπαθητικό δε (σε σχέση με τα κρατούντα αισθητικά δεδομένα).

Ταυρομαχίες. Η δόξα του ταυρομάχου

[179] Εκδόσεις Ι.Ν. Σιδέρη, γύρω στο 1930, 132 σελίδες. (http://www.bookinist.gr/).

[180] Το Κάδιθ (*Cádiz*), Κάδις στα ανδαλουσιανά ισπανικά, είναι πόλη της Ανδαλουσίας στην Ισπανία. Πρόκειται για την αρχαία πόλη Γάδειρα (ή *Γήδειρα* σε ιωνική γραφή) κοντά στο Στενό του Γιβραλτάρ (Ηράκλειες στήλες), το οποίο στην αρχαιότητα ήταν γνωστό και ως *Γαδειρίδαι Πύλαι*.

Πορτογαλία. Η βασίλισσα

[181] Ο Τάγος, Ισπανικά *Tajo,* Λατινικά *Tagus*, Πορτογαλικά *Tejo,* είναι το μεγαλύτερο ποτάμι της Ιβηρικής Χερσονήσου.

[182] Ο πύργος του Μπελέμ χτισμένος το 1515 σαν φρούριο για τη φύλαξη της εισόδου στο λιμάνι της Λισαβώνας και το αρχικό σημείο πολλών ταξιδιών των θαλασσοπόρων, καθώς και το τελευταίο σημείο που έβλεπαν οι ναυτικοί από την πατρίδα τους.

[183] Το εθνικό βασιλικό ανάκτορο της Σίντρα (Palácio Nacional de Sintra, αρχές του 15[ου] έως το τέλος του 19[ου] αιώνα), βρίσκεται στην πόλη Σίντρα κοντά στην Λισαβώνα. Αποτελεί το καλύτερα διατηρημένο μεσαιωνικό βασιλικό ανάκτορο της Πορτογαλίας.

[184] Ο Ερμής του Πραξιτέλους κατασκευάστηκε από παριανό μάρμαρο γύρω στο 330 π.Χ. και εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας. Έχει ύψος 2.13 μέτρα και απεικονίζει τον Ερμή που στηρίζεται σε κορμό δένδρου και κρατά στο αριστερό χέρι του το μικρό Διόνυσο.

[185] Θα πρόκειται για την Μαρία Πία του Σαβόϋ (1847–1911) σύζυγο του βασιλιά Λουδοβίκου του 1ου της Πορτογαλίας. Ο γάμος έγινε το 1862 στη Λισαβώνα και ο βασιλιάς πέθανε το 1889. Στον «Μιαούλη» επέβη ο Τανάγρας από τον Ιούνιο 1902 έως τον Οκτώβριο 1903, οπότε η βασίλισσα θα ήταν τότε περίπου 55 χρόνων και ο Τανάγρας περίπου 28 χρόνων.

[186] Βρίσκονται ΒΔ. της Αφρικής στον Ατλαντικό Ωκεανό και μόλις 350 περίπου μίλια έναντι και δυτικά των ακτών του Μαρόκου. Αποτελούν αυτόνομη διοικητική περιοχή της Ισπανίας.

Κανάριοι νήσοι

[187] Δες και σημείωση 48. Ο ψιλικατζής που ανεβαίνει στο καράβι, όταν αυτό αράζει στα λιμάνια.

[188] Αν το γεγονός αυτό συνέβη ανάμεσα στο 1902-1903 που βρισκόταν στον «Μιαούλη», θα εννοούσε μετά 19 με 20 χρόνια μάλλον, δεδομένου ότι 25 χρόνια πριν από αυτή τη περίοδο μόλις είχε ενταχθεί στο Π. Ναυτικό (1898).

Οσίμα Σαν. Και λίγη Ιαπωνία

[189] Ένα από τα πιο δημοφιλή ποτήρια ήταν και η κύλιξ (η κύλικα). Χρησιμοποιόταν κυρίως στα συμπόσια και πολλές φορές οι οικοδεσπότες τα παράγγελναν από τους κεραμείς και τους αγγειογράφους με συγκεκριμένες παραστάσεις. Η διάδοσή της ξεπέρασε τα ελληνικά σύνορα κι ήταν ένα από τα προϊόντα που εξάγονταν και σ' άλλους λαούς, κυρίως στους Ετρούσκους.

[190] Άρθρο 0808 των ειδικών διατάξεων για τους ανεξάρτητους διοικητές Πολεμικού Ναυτικού. «Για την αντιμετώπιση εκτάκτων και επειγόντων περιστατικών οργανώνεται φυλακή σκοπούντος πλοίου από εν ενεργεία πλοία της Ναυτικής Δυνάμεως».

Κοσμική Αθήνα

[191] Υπάρχει στο διαδίκτυο αναφορά για κάποιο χορό του 1900 με το όνομα Boston waltz και επίσης Boston glide. Ο Τανάγρας έκανε αναφορά σε αυτούς τους χορούς προηγουμένως στην παράγραφο «Εξελίξεις φιλολογικές...» της σελίδας 91.

[192] Γρηγόριος Ζλατάνος, έμπορος από Μελένικο Μακεδονίας. Θάνατος στο Μάντσεστερ Μ. Βρετανίας το 1915.

[193] Η Αικατερίνη Ζλατάνου. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Έτυχε εκλεκτής μόρφωσης και σε νεαρή ηλικία παντρεύτηκε τον Γρηγόριο Ζλατάνο, μεγαλέμπορο από τη Μακεδονία. Εγκαταστάθηκαν στο Μάντσεστερ. Το 1897 δημοσίευσε σε αγγλική εφημερίδα φλογερό

άρθρο και κίνησε το αίσθημα του αγγλικού λαού υπέρ του απελευθερωτικού αγώνα της Κρήτης.

Μακεδονικές Ραψωδίες. Θεατρική ζωή

[194] Οι Τσέτνικς (Σερβικά: Četnici) ήταν μία σερβική εθνικιστική και φιλοβασιλική παραστρατιωτική οργάνωση που έδρασε στα Βαλκάνια πριν και κατά τη διάρκεια των παγκοσμίων πολέμων. Ο πρώτος σχηματισμός των Τσέτνικς έγινε λίγο προ των Βαλκανικών πολέμων.

[195] Πρόκριτος: εκλεγμένος τοπικός άρχοντας των χριστιανικών κοινοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

[196] Ο Παύλος Μελάς (1870 –1904) ήταν αξιωματικός πυροβολικού του ελληνικού στρατού και πρωτεργάτης του Μακεδονικού αγώνα. Ήταν γιος του Μιχαήλ Μελά και γαμπρός του Στέφανου Δραγούμη. Ο Παύλος Μελάς με το επιχειρησιακό όνομα Καπετάν Μίκης Ζέζας, επικεφαλής σώματος από 35 άνδρες, που το αποτελούσαν Μακεδόνες, Μανιάτες και Κρητικοί, ανέλαβε την αρχηγία του Μακεδονικού αγώνα ενάντια στους Βούλγαρους και εισήλθε ένοπλα στα Μακεδονικά εδάφη. Σε επιχείρηση στις 13 Οκτωβρίου 1904 τραυματίσθηκε θανάσιμα στην οσφυϊκή χώρα και πέθανε μετά από μισή ώρα.

[197] Για το Μοναστήρι έχει αναφερθεί ήδη στο κεφάλαιο *Μοναστήρι Μακεδονίας* στη σελίδα 17.

[198] Makedonikai Rapsödiai.

[199] Υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ηθοποιούς και θιασάρχες, πρωτοπόρους του Αθηναϊκού θεάτρου, του 19ου αιώνα. Συμμετέχει στο θίασο της Νέας σκηνής του Χρηστομάνου και στο Βασιλικό Θέατρο και συνεργάζεται με τους μεγαλύτερους ηθοποιούς της εποχής του.

[200] Αλεξιάδης Δημοσθένης (1838-1916). Σπουδαίος παλιός ηθοποιός και θιασάρχης, ένας από τους θεμελιωτές του Μετεπαναστατικού Θεάτρου.

[201] Αχιλλέας Σκορδίλης.

[202] Η Κυβέλη υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες Ελληνίδες ηθοποιούς και επί σειρά ετών κυριάρχησε σε ρόλους κυρίως κωμικούς και δραματικούς. Η Κυβέλη παντρεύτηκε τρεις φορές: πρώτα τον μεγάλο ηθοποιό Μήτσο Μυράτ, με τον οποίο απέκτησε τον Αλέξανδρο και τη μετέπειτα γνωστή πρωταγωνίστρια Μιράντα Μυράτ, στη συνέχεια τον θεατρικό επιχειρηματία Κώστα Θεοδωρίδη, με τον οποίο απέκτησε την επίσης γνωστή πρωταγωνίστρια Αλίκη Νικολαΐδη - Θεοδωρίδη και τέλος τον Γεώργιο Παπανδρέου (δεύτερη σύζυγος, με τον οποίο απέκτησε έναν ακόμη γιο τον Γιώργο), γιος του οποίου (από προηγούμενο γάμο) ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος υπήρξε και η μεγάλη της αδυναμία μέχρι το θάνατό της.

[203] Ο Ευτύχιος Βονασέρας (Αθήνα 1865 - Νέα Υόρκη 1928),ήταν Έλληνας θιασάρχης ηθοποιός και σκηνοθέτης του ελληνικού μουσικού θεάτρου. Ήταν καθηγητής φωνητικής

του Ελληνικού Ωδείου διευθυντής της μουσικής ακαδημίας κι είχε και δικό του αυτοσχέδιο θίασο, ελληνικό δραματικό θίασο, δίνοντας εκατοντάδες παραστάσεις σε όλη την Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη.

[204] Ο Γεράσιμος Βώκος (1868 - 1927) γεννήθηκε στην Πάτρα, γιος αξιωματικού του Πολεμικού Ναυτικού. Μεγάλωσε στον Πειραιά και αρχικά στράφηκε σε ανάλογη καριέρα με εκείνη του πατέρα του, γρήγορα όμως τον κέρδισε η δημοσιογραφία. Στο χώρο της δημοσιογραφίας συνεργάστηκε με εφημερίδες όπως το Άστυ και η Ακρόπολις, στην Ακρόπολη μάλιστα η παραμονή του υπήρξε μακρόχρονη και η εξέλιξή του έφτασε ως τη θέση του αρχισυντάκτη και διετέλεσε και ανταποκριτής της στη Βιέννη, οπότε και εκδηλώθηκε από μια μορφή ψυχασθένειας που οδήγησε σε κατά καιρούς νοσηλεία του. Γενικά η ζωή του υπήρξε γεμάτη μετακινήσεις σε πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού. Ασχολήθηκε επίσης με την ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο, τη μουσική σύνθεση και τη ζωγραφική, στην οποία αφοσιώθηκε τα τελευταία είκοσι περίπου χρόνια της ζωής του, τα οποία έζησε κυρίως στο Παρίσι, όπου πραγματοποίησε εκθέσεις, έγινε γνωστός ως ζωγράφος και πέθανε.

[205] Ο Εδμόνδος Φυρστ, (1867-1947), ήταν Έλληνας (Βαυαρικής καταγωγής), δραματικός ηθοποιός. Προσλήφθηκε από το Βασιλικό Θέατρο (Αθήνα) και συνεργάσθηκε με το θίασο των αδελφών Ταβουλάρη.

[206] Η Μαρίκα Κοτοπούλη (1887- 1954) ήταν κόρη της ηθοποιού Ελένης και του Δημητρίου Κοτοπούλη. Η προσφορά της στη σκηνική κληρονομιά είναι τεράστια και για πολύ θα αποτελεί παράδειγμα μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας. Η απήχηση της έως σήμερα αντανακλάται στον ετήσιο θεσμό απονομής του *επάθλου Κοτοπούλη* σε αξιόλογες Ελληνίδες ηθοποιούς. Η προσωπική της ζωή ήταν θυελλώδης, ιδιαίτερα στα νεανικά της χρόνια και περιλάμβανε τόσο άνδρες όσο και γυναίκες. Η πολύκροτη σχέση της με τον πολιτικό και στοχαστή Ίωνα Δραγούμη που σκανδάλισε την κοινωνία καθώς το ζευγάρι συζούσε χωρίς την επισημοποίηση ενός γάμου. Τέσσερα χρόνια μετά την δολοφονία του η Μαρίκα παντρεύτηκε τον θεατράνθρωπο Δημήτριο Χέλμη, με τον οποίο μοιράστηκε την υπόλοιπη ζωή της. Παιδιά δεν απέκτησαν.

[207] Τριετές προγυμνασιακό σχολείο της μέσης εκπαίδευσης.

[208] Με μεγαλύτερη συνέπεια ο Χρηστομάνος καθιέρωσε στο θέατρό του ένα νέο στυλ ηθοποιίας. Στο τέλος του 19ου αιώνα. Ο Χρηστομάνος εργάστηκε μεθοδικά και συστηματικά για να επιβάλει την απλότητα και φυσικότητα της υπόκρισης, δίδαξε σ' αυτό το πνεύμα σημαντικούς μαθητές (Κυβέλη, Μήτσος Μυράτ κ.ά.), επιδίωξε να πετύχει ένα θέατρο συνόλου. Η καθιέρωση της ομιλούμενης γλώσσας στη Νέα Σκηνή ήταν μια σημαντική προϋπόθεση για την επιτυχία αυτού του στόχου. Εξίσου ριζική ήταν η μεταρρύθμιση που επιχείρησε ο Χρηστομάνος στη σκηνογραφία και την ενδυματολογία. Η Νέα Σκηνή λειτούργησε από τον Νοέμβριο του 1901 ώς το φθινόπωρο του 1905. Μπροστά στις ανυπέρβλητες, κυρίως οικονομικές, δυσκολίες ο Χρηστομάνος παραιτήθηκε από την προσπάθειά του. Όμως ο θρύλος για το θέατρο, για το οποίο πάλεψε ο Χρηστομάνος,

επέζησε και μετά τον πρόωρο θάνατό του, το 1911. Οι μεταγενέστεροι ξέχασαν τις αδυναμίες, τις ταλαντεύσεις, τους συμβιβασμούς, κράτησαν ό,τι καλύτερο, γόνιμο και δημιουργικό πρόσφερε η προσπάθεια του σκηνοθέτη. Για πολλές δεκαετίες η Νέα Σκηνή θα παραμείνει πρότυπο και σημείο αναφοράς για κάθε ανανεωτική καλλιτεχνική θεατρική κίνηση στον τόπο μας. Η Νέα Σκηνή, ενώ καλλιτεχνικά θα αποτελέσει σημείο αναφοράς του νεοελληνικού θεάτρου, θα καταστρέψει οικονομικά τον Χρηστομάνο και θα κλείσει το φθινόπωρο του 1905 .

[209]Ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος, (Αθήνα 1867-1911), υπήρξε λογοτέχνης, καθηγητής Πανεπιστημίου, μεταφραστής και θεατρικός σκηνοθέτης, μεγάλος ανανεωτής του ελληνικού θεάτρου. Έχει τιμηθεί με τον τίτλο του Βαρόνου και Ιππότη του τάγματος του Αγίου Ιωσήφ. Γεννημένος στην Αθήνα το 1867, ο Κωνσταντίνος ήταν πρωτότοκος γιος του Αναστάσιου Χρηστομάνου, καθηγητή της Χημείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η μητέρα του ήταν κόρη του Βαυαρού γιατρού Λίντερμάγιερ, που είχε υπηρετήσει πολλά χρόνια στην αυλή του Όθωνα. Σε ηλικία 4 ετών, ο μικρός Κωνσταντίνος ξέφυγε από τα χέρια της παραμάνας του, έπεσε και χτύπησε σοβαρά στη σπονδυλική στήλη. Το ατύχημα θα έχει συνέπειες για τη σωματική του διάπλαση, θα του προκαλέσει κύφωση, αλλά θα σφραγίσει και τον ψυχισμό του μελλοντικού συγγραφέα. ‘Εζησε δέκα χρόνια (1888-1898) στη Βιέννη. Σπουδές φιλοσοφίας και φιλολογίας στα αυστριακά πανεπιστήμια (ώς το 1891), ύστερα επτά χρόνια αναζήτησης στο επιστημονικό και το λογοτεχνικό πεδίο. Τα λογοτεχνικά κείμενα που ο Χρηστομάνος θα δημοσιεύσει στα γερμανικά το 1898, η ποιητική συλλογή Ορφικά τραγούδια και το ονειρόδραμα «Η σταχτιά γυναίκα» (Die graue Frau, Βιέννη 1898) εκφράζουν τον ψυχισμό του. Ο Χρηστομάνος είχε γνωρίσει από κοντά την αυτοκράτειρα της Αυστροουγγαρίας, όταν μπήκε στην υπηρεσία της ως δάσκαλος της ελληνικής γλώσσας, τον Μάιο του 1891. Με διαλείμματα, έμεινε δίπλα της ώς το 1893, τη συνόδευε στους περιπάτους της και σ' ένα ταξίδι της στην Κέρκυρα. Το 1909 εκδίδει το θεατρικό έργο «Τα τρία φιλιά» το οποίο παρουσιάζεται χωρίς επιτυχία από το θίασο της Μαρίκας Κοτοπούλη. Πεθαίνει στην Αθήνα το 1911.

Αυτοκράτειρα Ελισσάβετ

[210] Η Ελισάβετ της Βαυαρίας, αυτοκράτειρα της Αυστροουγγαρίας, γνωστή ως Σίσυ, κατασκεύασε το παλάτι «Αχίλλειο» στο Γαστούρι 10 χιλιόμετρα νότια από την πόλη της Κέρκυρας. Το κεντρικό θέμα του παλατιού ήταν ο μυθικός ήρωας Αχιλλέας. Η Ελισάβετ μιλούσε Ελληνικά καλύτερα από τις σύγχρονες με αυτήν βασίλισσες της Ελλάδας και είχε εκφράσει την επιθυμία να απορροφηθεί ακόμη περισσότερο στον Ελληνικό πολιτισμό.

Το πρόβλημα του γάμου

[211] Όπως φαίνεται το έργο αυτό το κυκλοφόρησε ο Γ. Ξενόπουλος στο δεκαπενθήμερο εικονογραφημένο περιοδικό «Παναθήναια», που εκδίδεται από το 1900: Ξενόπουλος

Γρηγόριος, «Θέατρο Νεαπόλεως: Βούλγαροι και Μακεδόνες, εθνικό δράμα υπό Αγγέλου Τανάγρα», Παναθήναια, ετ.Ε΄, 15-31/7/1905, σ.218-219.

[212] Σπογγαλιείς του Αιγαίου. Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης

[213] Η Μεγαλόχαρη· Νησιωτικόν Μυθιστόρημα. Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης

[214] Εις τα πτερά του θανάτου, Αθήνα, εκδόσεις Παπαπαύλου, 1918

[215] Ο πέπλος της Ίσιδος· (Γυναικεία ψυχολογία). Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης

[216] Νενίκηκας Ναζωραίε! · Εν τούτω νίκα· Ιστορικόν μυθιστόρημα. Αθήνα, εκδόσεις Δημητράκου, 1931

[217] Ιστορικό μυθιστόρημα, έκδοση: Ιωάννης Ν. Σιδέρης 1940, 128 σελίδες ; 21 εκ.

[218] Γεννήθηκε στη Σμύρνη, καρπός παράνομου έρωτα. Βρίσκεται στο βρεφοκομείο της Αθήνας. Ήταν, ήδη, περίπου τριών ετών. Ένα ζευγάρι φτωχών βιοπαλαιστών, η Μαρία και ο Αναστάσης Αδριανός την υιοθετούν. Ο γάμος της με τον Μυράτ κράτησε μόνο τρία χρόνια, από το 1903 έως το 1906. Η Κυβέλη παρά το γεγονός ότι δέχτηκε να τον παντρευτεί, ποτέ δεν αγάπησε πραγματικά τον Μυράτ: «Είστε τα παιδιά και τα εγγόνια του άντρα που μισούσα», έλεγε, αργότερα, στις εγγονές της. Η Κυβέλη, όταν αποφάσισε ότι ο γάμος της με τον Μυράτ έχει λήξει οριστικά - τουλάχιστον από τη δική της πλευρά -, ενθάρρυνε το φλερτ με τον Θεοδωρίδη. Εγκατέλειψε σύζυγο και παιδιά για να φύγει μαζί του στο Παρίσι, όπου και έμειναν για περίπου δέκα μήνες. Ο Θεοδωρίδης ήταν ο άντρας που την αγάπησε βαθιά, μέχρι το τέλος της ζωής του. Ήταν ο θεατρικός επιχειρηματίας που στήριξε πολύ την καριέρα της.

[219] Ηθοποιός πρωταγωνίστρια της Νέας Σκηνής του Χρηστομάνου, σύγχρονη της Κυβέλης.

[220] Ο Μυράτ έχει επιστρέψει από σπουδές στο Παρίσι κι είχε μυηθεί κι αυτός στη «Νέα Σκηνή» του Χρηστομάνου. Εντυπωσιάστηκε από την ομορφιά αλλά και από τα καλλιτεχνικά επιτεύγματα της Κυβέλης. Την πολιορκεί και την πείθει να παντρευτούν. Εκείνη είναι δεκαπέντε ετών.

[221] Αδελφή της Μαρίκας Κοτοπούλη και της Χρυσούλας Μυράτ.

[222] Ο Ευάγγελος Παντόπουλος (1860–1913) υπήρξε σημαντικός κωμικός ηθοποιός, θεατρικός συγγραφέας και θιασάρχης από τους πρωτοπόρους του Αθηναϊκού θεάτρου του 19ου αιώνα.

[223] Ο Σπυρίδων Ταβουλάρης (1839-1910) ήταν Έλληνας ηθοποιός και συνθιασάρχης, από τους πρωτοπόρους του αθηναϊκού θεάτρου, του 19ου αιώνα. Μεγάλωσε στη Ζάκυνθο όπου έκανε και τα πρώτα του θεατρικά βήματα σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς μαζί με τον αδελφό του Διονύσιο Ταβουλάρη.

[224] Ο Κωνσταντίνος Σαγιώρ υπήρξε σπουδαίος Έλληνας κωμικός ηθοποιός. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1867 και πέθανε στην Αθήνα το 1910. Συνεργάστηκε κυρίως με τους θιάσους της Μαρίκας Κοτοπούλη και Κυβέλης, τότε Θεοδωρίδου. Είχε διακριθεί ιδιαίτερα σε κωμικούς ρόλους.

Πολύβιος Δημητρακόπουλος

[225] Ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος (1864-1922) ήταν Έλληνας θεατρικός συγγραφέας, ποιητής, μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος. Ήταν γνωστός επίσης με το φιλολογικό ψευδώνυμο Αρκάς (Πολ Αρκάς). Γεννήθηκε στη Μεσσηνία. Αρχικά ακολούθησε στρατιωτική καριέρα. Το 1884, ενώ υπηρετεί ως λοχίας στο Ναύπλιο γράφει την πρώτη του κωμωδία. Αυτό είχε ως αφορμή να παραιτηθεί από το στρατό και να αφοσιωθεί στο θέατρο. Η εργογραφία του περιλαμβάνει πάνω από εκατό έργα. Μεταξύ των δημιουργιών του συγκαταλέγονται και επιθεωρήσεις, ήταν μάλιστα ένας από τους πρώτος συγγραφείς του είδους στην Ελλάδα. Ως δημοσιογράφος εργάστηκε στις περισσότερες εφημερίδες και περιοδικά της εποχής του. Ο ίδιος εξέδωσε το περιοδικό «Πρωτεύουσα». Ήταν επίσης ένας από τους ιδρυτές της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, ενώ διατέλεσε και αντιπρόεδρος της δύο φορές.

[226] Ο Χαράλαμπος ή Μπάμπης Άννινος (Αργοστόλι 1852 - Αθήνα 1934) υπήρξε δημοσιογράφος, ποιητής και θεατρικός συγγραφέας ιδιαιτέρως δημοφιλής στην εποχή του.

[227] Από τις κοινωνιολογικές μελέτες του είναι οι δύο *διαθήκες: Η χρυσή διαθήκη* και *Η σιδηρά διαθήκη. Η Σιδηρά Διαθήκη* είναι το πιο γνωστό έργο του συγγραφέα και δημοσιεύτηκε το 1919. Το έργο αυτό περιέχει σε γενικές γραμμές ηθικοπολιτικά διδάγματα και αποφθέγματά του σχετικά με τη ζωή και τα κοινωνικά ήθη των Ελλήνων του καιρού του. Στην αρχή του έργου ο συγγραφέας κοιμάται και στην διάρκεια του ονείρου του η συνείδηση του με την μορφή πετεινού ταξιδεύει και συναντά ιστορικά πρόσωπα, στα οποία απευθύνει ποικίλες ερωτήσεις.

[228] Το 1908 η Μαρίκα Κοτοπούλη εγκαθίσταται μόνιμα στο θέατρο της Ομονοίας, που ως τότε στέγαζε τη "Νέα Σκηνή" του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου και συνεργάζεται με όλους τους πρωταγωνιστές της εποχής.

[229] Ανακαινίζεται και διαμορφώνεται σε χειμερινό, το θερινό θέατρο Κοτοπούλη της Ομόνοιας το 1917.

[230] Γιάννης Ψυχάρης (1854 - 1929). Γεννήθηκε στην Οδησσό, γιος του εμποροτραπεζίτη και σημαντικού πολιτικού και οικονομικού παράγοντα της Πόλης Νικολάκη Ψυχάρη και της Φροσύνης Μπιάζη-Μαύρου, που πέθανε όταν ο συγγραφέας ήταν ακόμη σε βρεφική ηλικία. Στο Παρίσι σπούδασε φιλολογία και γλωσσολογία. Στο Παρίσι παντρεύτηκε την κόρη του Ernest Renan, Noemie, το 1882. Ο Ψυχάρης υπήρξε ένας από αυτούς που πέτυχαν την αναθεώρηση της δίκης και τελικά την αθώωση του στρατηγού Ντρέιφους, μια δίκη που συντάραξε τη Γαλλία και έμεινε γνωστή ως *υπόθεση Ντρέιφους*. Το 1913 χώρισε από την πρώτη του σύζυγο και παντρεύτηκε την Irene Baume. Το συγγραφικό έργο του Ψυχάρη είναι γραμμένο στην ελληνική, τη γαλλική και την ιταλική γλώσσα. Έγραψε μυθιστορήματα, διηγήματα, ποιήματα και θεατρικά έργα. Η γραφή του είναι ρεαλιστική με πολλά λυρικά και αυτοβιογραφικά στοιχεία. Το πιο γνωστό έργο του είναι το *Ταξίδι μου*. Υπήρξε από τους

πρώτους που καταδίκασε την καθαρεύουσα ως τεχνητή γλώσσα και εισηγήθηκε μια ακραία δημοτικιστική έκφραση, η οποία κατά τη γνώμη του ταυτιζόταν με τη λαϊκή γλώσσα. Πέθανε στο Παρίσι το 1929.

Τι είναι αυτό που το λένε αγάπη

[231] Η Ειρήνη η Αθηναία, περ. 1885/1890-1955, (λογοτεχνικό ψευδώνυμο της Ειρήνης ή Ευρυδίκης Μεγαπάνου) αποτελεί αινιγματικό πρόσωπο στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Σύμφωνα με προσωπική της δήλωση γεννήθηκε στην Αθήνα. Η χρονολογία γεννήσεώς της τοποθετείται από τους μελετητές γύρω στο 1885, με βάση την πρώτη της δημοσίευση στο Νουμά στα 1903. Σύζυγος του Πολύβιου Δημητρακόπουλου, υπέγραφε άλλοτε ως Ειρήνη Μεγαπάνου, άλλοτε ως Ειρήνη η Αθηναία και άλλοτε ως Ειρήνη Πολ. Δημητρακοπούλου. Η φυσική της οικογένεια ήταν πολύ φτωχή και πολύτεκνη. Η Ειρήνη μεγάλωσε υιοθετημένη και το επώνυμό της προέρχεται κατά πάσα πιθανότητα από τον θετό της πατέρα. Μετά τη διάλυση του γάμου της με τον Πολύβιο Δημητρακόπουλο συνδέθηκε ερωτικά με τους Αθανάσιο Σουλιώτη-Νικολαΐδη και Ίωνα Δραγούμη, ούτε οι σχέσεις αυτές όμως ευδοκίμησαν. Το λογοτεχνικό έργο της τοποθετείται στα όρια ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία, ενώ έγραψε και ένα θεατρικό μονόπρακτο με τίτλο Το Σφυρί. Μεγάλο μέρος του έργου της, που περιλαμβάνει εκτός από λογοτεχνήματα δοκίμια, μελέτες, βιογραφίες, πορτραίτα και κριτικές λογοτεχνικών, εικαστικών και μουσικών έργων, παραμένει ανέκδοτο και δημοσιευμένο σε περιοδικά της εποχής - η Ειρήνη η Αθηναία συνεργάστηκε με πληθώρα περιοδικών από τα οποία ενδεικτικά αναφέρουμε τα Νουμάς, Πινακοθήκη, Εθνικόν Ημερολόγιον, Παναθήναια, Νέα Εστία, Ελληνικά Γράμματα, Τα Νέα Γράμματα, Πειραϊκά Γράμματα, Ελληνική Δημιουργία, Σκριπ, Εστία, Νέα Εστία. Τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών και του Υπουργείου Παιδείας (1938 για το Σιωπηλά). Πέθανε άρρωστη και εγκαταλελειμμένη στην Αθήνα, έχοντας εξαντλήσει τους οικονομικούς πόρους που είχε κληρονομήσει από τη θετή της οικογένεια.

[232] Ο Ίων (Ιωάννης) Δραγούμης (1878-1920) ήταν διπλωμάτης, πολιτικός και λογοτέχνης. Υπήρξε βασικός οργανωτής των ελληνικών κοινοτήτων κατά τον Μακεδονικό Αγώνα. Υποστήριξε τη δημιουργία ενός πολυεθνικού ελληνικού κράτους, εκφραζόμενος από το 1908 εναντίον της Μεγάλης Ιδέας. Πρωταγωνίστησε στο γλωσσικό κίνημα του δημοτικισμού, ενώ με το συγγραφικό του έργο άσκησε σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της ελληνικής ιδεολογίας των αρχών του εικοστού αιώνα. Μέσα στο ασταθές πολιτικό κλίμα που ακολούθησε την απόπειρα δολοφονίας του Ελευθέριου Βενιζέλου στο Παρίσι, συνελήφθη και τελικά δολοφονήθηκε στην περιοχή Αμπελοκήπων της Αθήνας, από βενιζελικό στρατιωτικό σώμα ασφαλείας, μπροστά σε περαστικούς. Ο πολιτικός που ανέδειξε τη σκέψη του Ίωνα Δραγούμη στα μεταπολεμικά χρόνια ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου, μετέπειτα ιδρυτής του ΠΑΣΟΚ και Πρωθυπουργός της χώρας. Κατά τη διάρκεια της πολιτικής και πολιτειακής κρίσης του 1965, ο Ανδρέας Παπανδρέου δημοσίευσε το άρθρο «Εξωτερική Πολιτική και Εθνική Αναγέννηση» που αποτέλεσε σταθμό

στην αναβίωση της επιρροής του Δραγούμη στην ελληνική πολιτική. Έκτοτε, ο Ίων Δραγούμης και οι ιδέες του έχουν επηρεάσει όλο το πολιτικό φάσμα.

233 Στις αρχές Ιουνίου 1933 αντιβενιζελικοί αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Βενιζέλο στην λεωφόρο Κηφισίας και ακολούθησαν και διώξεις φιλοβενιζελικών αξιωματικών. Κατά την απόπειρα δολοφονίας εναντίον του τραυματίστηκε η γυναίκα του Έλενα Βενιζέλου, η οποία επέβαινε επίσης στο αυτοκίνητο, και σκοτώθηκαν μέλη της προσωπικής του ασφάλειας.

234 Στις 30 Ιουλίου στον Σιδηροδρομικό Σταθμό Λυόν των Παρισίων, δυο Έλληνες απόστρατοι αξιωματικοί, ο υποπλοίαρχος Απόστολος Τσερέπης και ο υπολοχαγός Γιώργος Κυριάκης, αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Βενιζέλο, που επέστρεφε στην Ελλάδα έχοντας στην τσέπη του το κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών, που καθιστούσε την Ελλάδα χώρα “των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών”. Μόλις το γεγονός μαθεύτηκε στην Αθήνα οι Γυπαρέοι δολοφόνησαν στην οδό Κηφισιάς τον γνωστό αντιβενιζελικό Ίωνα Δραγούμη.

Όταν κανείς είναι είκοσι ετών

235 Στο διαδίκτυο υπάρχει αναφορά στην Ιουλία Καλβοκορέση (1916-1948) η οποία δέχθηκε κληροδότημα, από τον Στέφανο Σκουλούδη (1838-1928) τραπεζίτη και κατόπιν πολιτικό, χρηματικού ποσού 10.000 λιρών μετά τον θάνατό του, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τις φροντίδες που του προσέφερε την περίοδο 1925-1927. Εκεί επίσης αναφέρεται ότι κληρονόμοι της Ι. Καλβοκορέση υπήρξαν οι Παντελής και Αντώνιος Αυγερινός, μάλλον παιδιά της, οπότε δικαιολογείται το διπλό όνομα Καλβοκορέση-Αυγερινού. Elia.org.gr

[236] Στο Ναυτικό Νοσοκομείο, σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού, πρωτοπήγε τον Απρίλιο του 1898 και θα έπρεπε να ήταν τότε 24 χρόνων.

[237] Ο Νίκυ Γιάκοβλεφ (1910-1981) ήταν συνθέτης και πιανίστας της ελαφράς μουσικής. Με καταγωγή από τη Ρωσία, ήταν ευγενής και συνήθιζε να φορά μονόκλ. Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα στις αρχές της δεκαετίας του 1950 και ήταν ιδιοκτήτης του αριστοκρατικού και πολύ γνωστού στην εποχή του ζαχαροπλαστείου *Πέτρογραδ* στην οδό Σταδίου. Το 1951 παντρεύτηκε τη συνεργάτιδά του Μαίρη Λω, με την οποία απέκτησε δύο παιδιά. Τον Σεπτέμβριο του 1960 ήταν ένα από τα πρώτα πρόσωπα που παρουσιάστηκαν (έπαιξε πιάνο) στην πρώτη τηλεοπτική εκπομπή που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της πειραματικής εκπομπής της ΔΕΗ, από το χώρο της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, μαζί με τη Μαίρη Λω στο τραγούδι. Το τραγούδι των στίχων είναι το «Ξαναβλέπω το μικρό το αμαξάκι» του Γιάκοβλεφ του 1954: ..Ξαναβλέπω το μικρό το αμαξάκι, τον γκαζιέρη που μας άναβε το φως και θυμάμαι τις κυρίες του Γιαννάκη και τον έρωτα που ήτανε κρυφός..»

[238] Επέβη στο Ύδρα την 14 Οκτωβρίου 1903 σε ηλικία 29 ετών (ή 26 κατ' εκείνον).

[239] Το τάγμα ιπποτών έζησαν στην Ρόδο τον Μεσαίωνα για πάνω από 200 χρόνια. Από το 1309 που την κατέλαβαν από τους Βυζαντινούς έως το 1523 που έφυγαν για την Μάλτα μετά από μάχες με τον Οθωμανό Σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή.

[240] Το νοσοκομείο στο Μπίγκι (Bighi), υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα ναυτικά νοσοκομεία στη μικρή πόλη Καλκάρα της Μάλτας. Εξυπηρέτησε την ανατολική Μεσόγειο στο 19ο και 20ο αιώνα με ιατρική φροντίδα σε περιπτώσεις ατυχημάτων από επιθέσεις στη Μεσόγειο.

Ένας αληθινός βασιλεύς

[241] Ο Γεώργιος Ν. Α. Θεοτόκης (1844–1916) από την Κέρκυρα ήταν Έλληνας πολιτικός, ο οποίος διετέλεσε τέσσερις φορές πρωθυπουργός της χώρας στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Σπούδασε νομικά στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και στη Νομική Σχολή της Σορβόννης. Όπως αναφέρεται στο Wikipedia τον Μάιο του 1886 ο Χαρίλαος Τρικούπης του ανέθεσε το Υπουργείο Ναυτικών στην κυβέρνησή του έως το 1892. Από το 1899 έως τα μέσα του 1909, ο Γ. Θεοτόκης διετέλεσε τέσσερις φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας, με μακροβιότερη την τελευταία θητεία του. Εντούτοις ο Τανάγρας πήγε στη Γερμανία τον Φεβρουάριο του 1908 δηλαδή τουλάχιστον 16 και έως 23 χρόνια μετά από την υπουργία του Θεοτόκη στο Υπουργείο Ναυτικών. Το 1903 έγινε πρωθυπουργός ο Γ. Θεοτόκης. Ίσως να συγχέει ο Τανάγρας τα γεγονότα και να ήταν πρωθυπουργός αντί για υπουργός Ναυτικών ο Θεοτόκης.

[242] Η εκτίμηση του Τανάγρα το 1957 για την βασιλεία στην Ελλάδα βγήκε αληθινή 17 χρόνια αργότερα. Ο Κωνσταντίνος Β΄, τέως Βασιλεύς των Ελλήνων (1940 -) υπήρξε Βασιλιάς των Ελλήνων από το 1964 έως το 1967 (τυπικά έως το 1973 οπότε διενεργήθηκε το δημοψήφισμα της δικτατορίας) ενώ εξέπεσε οριστικά του αξιώματός του το 1974 με το

δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος στην Ελλάδα στο οποίο ο Ελληνικός λαός επέλεξε με ποσοστό 69,2% την Αβασίλευτη Δημοκρατία, ως μορφή πολιτεύματος στην Ελλάδα. Από το 1967 ζούσε αυτοεξόριστος στην Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

[243] Η Αλεξάνδρα της Δανίας (Caroline Marie Charlotte Louise Julia, 1844–1925) ήταν σύζυγος και βασίλισσα-αυτοκράτειρα του βασιλέα Edward VII. Στέφθηκε βασίλισσα μαζί με τον σύζυγο της Εδουάρδο τον Αύγουστο του 1902 που διαδέχθηκαν την βασίλισσα Βικτώρια. Το 1910 σε ηλικία 66 ετών, η Αλεξάνδρα επισκέφθηκε μόνη της στην Κέρκυρα τον αδελφό της βασιλέα της Ελλάδας Γεώργιο Α! Αναγκάσθηκε να αναχωρήσει από Κέρκυρα την 5 Μαΐου 1910 λόγω ασθενείας του συζύγου της στην Αγγλία ο οποίος πέθανε την επομένη. Είχε επισκεφθεί προηγουμένως την Ελλάδα και πριν χρόνια, το 1868 και το 1877. Επομένως ο Τανάγρας συνάντησε την βασίλισσα Αλεξάνδρα στην Κέρκυρα μετά από την επιστροφή του από Γερμανία όπου έλειψε από την 13η Φεβρουαρίου 1908 έως την 18η Φεβρουαρίου 1910. Τα αρχεία του πολεμικού ναυτικού αναφέρουν ότι με την επιστροφή του υπηρέτησε σε Υποβρύχιο Άμυνα από την 12 Μαρτίου 1910.

Μέγας αυλάρχης

[244] Ο Μιχαήλ Παπαρρηγόπουλος (1840-1920) ήταν Έλληνας νομικός, διπλωμάτης και Αυλάρχης του Βασιλέως Γεωργίου Α΄. Ήταν τριτότοκος γιος του Ι. Παπαρρηγόπουλου, του οποίου η οικία είναι ένα από τα καλύτερα διατηρούμενα παλιά μεγάλα σπίτια της Πλάκας, επί της Κυδαθηναίων 27, ένα σπίτι που κάποτε καταλάμβανε σχεδόν ολόκληρο τετράγωνο μεταξύ των οδών Κυδαθηναίων, Δαιδάλου, Χρυσοστόμου και Αγγέλου Γέροντα. (Ο Ιω. Παπαρρηγόπουλος είχε κι άλλο σπίτι στην Κυδαθηναίων 20 που έδωσε προίκα στην κόρη του Βάριγκαν Ράινεκ. Το σπίτι αυτό πολύ πριν τον πόλεμο του 40 στέγασε το αστυνομικό τμήμα Πλάκας και μια μέρα κατεδαφίστηκε για να γίνει πολυκατοικία). Ο Μιχαήλ σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου και ακολούθως επιστρέφοντας στην Ελλάδα εισήλθε στο Διπλωματικό Σώμα. Διετέλεσε πρέσβης της Ελλάδος στη Ρώμη, στο Βουκουρέστι και στην Αγία Πετρούπολη. Περί το τέλος της σταδιοδρομίας του διορίστηκε Αυλάρχης του Βασιλέως Γεωργίου του Α΄. Επομένως, το 1910 στην αφήγηση του Τανάγρα, ήταν 70 χρόνων.

[245] Ο Λυκούργος Τσουκαλάς γεννήθηκε το 1872. Το 1885 εισήλθε στη Σχολή των Ναυτικών Δοκίμων, από την οποία αποφοίτησε το 1889 ως σημαιοφόρος. Το 1912 έφερε τον βαθμό του πλωτάρχη. Το 1897 ήταν υπασπιστής του τότε υπουργού των Ναυτικών Ν. Λεβίδη, ενώ το 1912 διορίστηκε κυβερνήτης του επίτακτου «Μακεδονία» και τάχθηκε υπό τις διαταγές του Μοιράρχου των ευδρόμων, πλοιάρχου Ι. Δαμιανού. Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων διακρίθηκε στις επιχειρήσεις της κατάληψης της νήσου Χίου (11/11-21/12/1912) καθώς συνέβαλε σημαντικά στην απομάκρυνση της τουρκικής φρουράς από το όρος Αίνο, όπου είχε οχυρωθεί. Στις 2 Ιανουαρίου 1913 ο πλωτάρχης Λ. Τσουκαλάς αναγκάστηκε να διατάξει την αυτοβύθιση του πλοίου του μέσα στο λιμένα της Σύρου. Το πλοίο βρισκόταν στη Σύρο για επισκευή του πηδαλίου του όταν δέχτηκε την αιφνιδιαστική επίθεση του

τουρκικού καταδρομικού "Hamidie", που είχε διαφύγει την προηγούμενη ημέρα από τα Δαρδανέλια χωρίς να γίνει αντιληπτό από τα ελληνικά αντιτορπιλικά που περιπολούσαν στην περιοχή. Ο πλωτάρχης Λ. Τσουκαλάς δεν θεώρησε σκόπιμη την ανταλλαγή πυρών φοβούμενος ότι από την άνιση αυτή μάχη θα έθετε σε κίνδυνο τον άμαχο πληθυσμό της Ερμούπολης. (http://xylem.aegean.gr/~modestos/pages/art+science/nme-cdrom/docs/gr/balkan/chiefs/tsoukalas.txt). Ως βουλευτής είχε προτείνει, σύμφωνα με τα Πρακτικά της Βουλής: «Εάν επιβάλωμεν 20% φόρον εν Μικρά Ασία θα έχομεν εν δισεκατομμύριον δια του οποίου θα ανακουφίσωμεν τον Ελληνικόν λαόν…» για την οικονομική ανακούφιση του κρατικού προϋπολογισμού. (http://www.imis.gr/iera-mhtropolh/news/logos-alenizou.htm).

Αλεξάνδρα βασίλισσα της Αγγλίας-Το γαλάζιο πουλί του Μαίτερλινκ

[246] Η ιστορία αναφέρεται σε ένα κορίτσι την Mytyl και στον αδελφό της που αναζητούν την ευτυχία, που εμφανίζεται σαν ένα γαλάζιο πουλί, βοηθούμενοι στην αναζήτηση από την καλή νεράιδα Bérylune. Ο Βέλγος συγγραφέας του έργου ήταν ο Maurice Maeterlinck. Το έργο πρωτοεμφανίστηκε στις 30 Σεπτεμβρίου 1908 στο θέατρο τέχνης της Μόσχας του Κονσταντίν Στανισλάφσκι.

(https://en.wikipedia.org/wiki/The_Blue_Bird_%28play%29).

[247] Ο τελευταίος Κάιζερ, αυτοκράτορας της Γερμανίας και βασιλιάς της Πρωσίας, ο *Friedrich Wilhelm Viktor Albrecht* (1859 -1941) βασίλεψε από τον Ιούνιο 1888 έως τον Νοέμβριο του 1918. Ανέπτυξε εμμονή στην αρχαιολογία όταν έκανε διακοπές στη θερινή κατοικία του στο Αχίλλειον της Κέρκυρας και ξεκίνησε εκσκαφές στη θέση του ναού της Αρτέμιδας της Κέρκυρας το 1911 με τον Έλληνα αρχαιολόγο Φρειδερίκο Βερσάκη εκ μέρους της Ελληνικής αρχαιολογικής εταιρίας και τον διάσημο Γερμανό αρχαιολόγο Wilhelm Dörpfeld εκ μέρους της Γερμανικής αρχαιολογικής εταιρίας. Είχε αγοράσει την κατοικία αυτή της αυτοκράτειρας Ελισάβετ μετά τον θάνατο της το 1898. Το περιστατικό που περιγράφει ο Τανάγρας θα συνέβη επομένως κατά το 1911.

(http://www.wikiwand.com/en/Temple_of_Artemis,_Corfu,
https://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_Artemis,_Corfu).

[248] Στην παραπομπή με αριθμό 246, αναφέρεται ότι ο Γεώργιος Θεοτόκης διετέλεσε πρωθυπουργός έως τα μέσα του 1909 (2/4/1899-12/11/1901, 14/6/1903-28/6/1903, 6/12/1903-16/12/1904, 8/12/1905-7/7/1909), ενώ ο Κάιζερ ξεκίνησε ανασκαφές στην Κέρκυρα όπως εμφανίζεται στο διαδίκτυο, από το 1908 έως το 1914. Ο Θεοτόκης επομένως σαν πρωθυπουργός θα μπορούσε να βρίσκεται στο χώρο των εκσκαφών γύρω στο 1908-1909 όταν ήταν 70 χρόνων.

[249] Ο Σπύρος Μαρινάτος ήταν Έλληνας αρχαιολόγος και ακαδημαϊκός, ο οποίος γεννήθηκε στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς το 1901 και πέθανε το 1974.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Σπυρίδων_Μαρινάτος). Δεν θα μπορούσε να ήταν αυτός που περιγράφει ο Τανάγρας λόγω της μικρής του ηλικίας το 1911, χρονιά ανασκαφών. Δεν βρέθηκε στο διαδίκτυο κάποιος άλλος Μαρινάτος αρχαιολόγος να συνεργάζεται με τον Κάιζερ παρά μόνο ο Βερσάκης από την Ελληνική πλευρά. Ο Φρειδερίκος Βερσάκης 1879 – 1921 ήταν Έλληνας αρχαιολόγος γεννημένος στον Πειραιά από γονείς Ιταλούς ή ιταλικής καταγωγής. (https://el.wikipedia.org/wiki/Φρειδερίκος_Βερσάκης). Φέρεται στο διαδίκτυο ότι το 1911 διεύθυνε τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή της Παλαιόπολης, φέρνοντας στο φως το περίφημο αρχαϊκό αέτωμα της Γοργούς.

(http://www.greekencyclopedia.com/versakis-freiderikos-peiraias-1880-1921-p1386.html). Από την Γερμανική πλευρά συμμετείχε ο Georg Alexander von Müller 1854 – 1940, Γερμανός ναύαρχος και Αυτοκρατορικός συνοδός, που επισκέφθηκε την Κέρκυρα προσκεκλημένος του Κάιζερ το 1908, το 1909 και το 1914 και συμμετείχε με τον Κάιζερ στις ανασκαφές του ναού της Αρτέμιδος το 1911 (http://www.corfu-museum.gr/index.php/en/home-3/22-2013-07-10-16-15-45/personalities/historical-personalities/507-2014-09-19-15-53-14?showall=&start=29). Εντούτοις, ο Θανάσης Καλπαξής που γεννήθηκε στην Αθήνα το 1944 και σπούδασε Αρχαιολογία, με δευτερεύουσες κατευθύνσεις Αρχαία Ιστορία και Προϊστορική Αρχαιολογία, στο Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης, γράφει στο βιβλίο του «Αρχαιολογία και Πολιτική ΙΙ, Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος, Κέρκυρα 1911», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, που εκδόθηκε το 1993, ότι από Γερμανικής πλευράς συμμετείχε στις εκσκαφές ο διάσημος αρχαιολόγος Dr. W. Dōrpfeld στις αποσκευές του οποίου βρέθηκαν χρυσά ευρήματα από τις ανασκαφές και ο οποίος βρισκόταν σε αντίθεση με τον Βερσάκη σχετικά με το ποιος ήταν επί κεφαλής των ανασκαφών αυτών.

[250] Στη Γερμανία πήγε ο Τανάγρας την 13 Φεβρουαρίου 1908 για διετή μετεκπαίδευση. Επομένως θα είχε συναντήσει το βασιλιά ένα χρόνο πριν, το 1907. Καθώς φαίνεται από όλες τις ιστορικές πηγές αναφορών, τα επεισόδια στο χώρο ανασκαφών της Κέρκυρας που αναφέρει θα έγιναν μέσα στο 1907 και πριν τον Φεβρουάριο που αναχώρησε για Γερμανία.

[251] Το διήγημα αυτό ξεκινά με αναφορά σε μια δεξίωση και παρουσίαση ενός θεατρικού έργου του πρωταγωνιστή στο μέγαρο της Ρωσικής Πρεσβείας μπροστά στην υψηλή Αθηναϊκή κοινωνία του 1914. Το βιβλίο όμως τυπώθηκε το 1926, ίσως σε επανέκδοση. Για αυτή την θεατρική εκδήλωση μιλάει ο Τανάγρας στο κεφάλαιο «*Το μονόπρακτο της Ρωσικής πρεσβείας*». Η ιστορία του βιβλίου είναι από τη ζωή του Άγγελου Τανάγρα στην οποία εμφανίζει τον εαυτό του σαν συγγραφέα του μυθιστορήματος «Ο πέπλος της Ίσιδος» με το όνομα Τέλλος Αργίλλης. Εξηγεί ότι πολλά πράγματα και ανθρώπους με τη φαντασία μας τους εξιδανικεύουμε γιατί καλύπτονται από τον πέπλο της Ίσιδος. Όταν όμως τους γνωρίσουμε καλύτερα τότε συχνά σχίζεται ο πέπλος και αντιμετωπίζουμε την πραγματικότητα που μπορεί να διαφέρει από το ιδανικό που πλάσαμε με τη φαντασία μας. Το βιβλίο αναφέρεται στην ζωή της αριστοκρατίας σε μια Αθήνα που δεν ξεπερνούσε τους 300 χιλιάδες κατοίκους. Έτσι όλοι ήταν γνωστοί στους υψηλούς κύκλους γύρω από τη

βασιλική οικογένεια, διπλωμάτες, ηθοποιοί, συγγραφείς, δημοσιογράφοι, τραπεζίτες, αξιωματικοί και εύπορες οικογένειες που συναντιόντουσαν σε χορούς και δεξιώσεις, τσάγια σε σαλόνια, μπριτζ, παραστάσεις του βασιλικού θεάτρου καθώς και τσάγια στα ζαχαροπλαστεία «Διεθνές» και «Χρυσάκη». Συναντιόντουσαν επίσης στο τένις του Ιλισού, και το καλοκαίρι στις επαύλεις της Κηφισιάς, ή στην εξέδρα του «Ακταίον» του Νέου Φαλήρου κάθε Τρίτη, Πέμπτη και Σάββατο. Ο Τέλλος έχει ερωτικό πάθος για την Αθηναΐδα, της οποίας ο σύζυγος ήταν παράλυτος και η οποία έπαιζε παιχνίδια, με αυτόν αλλά και άλλους άνδρες, για να του διεγείρει το ερωτικό πάθος. Στο περιβάλλον αυτό κυκλοφορεί και η Φυλλίς η οποία αγαπάει κρυφά τον Τέλλο και στο τέλος καταφέρνει να κάνει σχέση μαζί του την εποχή που λείπει η Αθηναΐς στη Βιέννη. Αλλά παρόλο που ισχυρίζεται πως είναι εναντίον του γάμου, εντούτοις όμως δέχεται την πρόταση γάμου ενός Άγγλου και χωρίζει από τον Τέλλο. Όταν επιστρέφει η Αθηναΐς στην Αθήνα από Βιέννη, ξαναφουντώνει το πάθος του Τέλλου γι' αυτήν αλλά αυτή όμως αρρωσταίνει έχοντας κολλήσει την ασθένεια του συζύγου της και πεθαίνει. Όπως φαίνεται στο μυθιστόρημα, ο Τέλλος, ή ο πραγματικός ήρωας Τανάγρας, είχε κάποια τηλεπαθητική εμπειρία με την Φυλλίδα σε κεντρικό Αθηναϊκό δρόμο και αυτό ήταν τον έκανε να θελήσει να περάσει την υπόλοιπη ζωή του ερευνώντας «*το αληθινό», έχοντας αφιερώσει τη μισή του ζωή στην απόδοσιν του ωραίου. τα οποία θα δώσουν ασφαλώς εις τον άνθρωπον την νέαν, την αναμενόμενη θρησκείαν της επιστήμης*» όπως γράφει ο ίδιος. Ήδη από την 21 Μαρτίου 1917 δυνάμει της υπ. αριθμ. 7461/21-4-1912 απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών του είχε επιτραπεί να φέρει το όνομα Άγγελος Τανάγρας Ευαγγελίδης, ο οποίος είχε ήδη αρχίσει να ασχολείται με τις ψυχικές έρευνες από το 1923. Κάνει μάλιστα αναφορά στο βιβλίο αυτό και στα πειράματα του Γάλλου ιατρού Jean-Martin Charcot ο οποίος εισήγαγε την ύπνωση στην έρευνα ψυχολογικών καταστάσεων, όπως η ψύχωση και μάλιστα με μαθητή τον Sigmund Freud. Ίσως από αυτόν να επηρεάσθηκε ο Τανάγρας στο να εφαρμόζει ύπνωση στις διαισθητικές κυρίες με τις οποίες συνεργαζόταν στα πειράματα του ως μέντιουμ.

Ο πέπλος της Ίσιδος

[252] Ο κόμης Τσέρνοβιτς της Βουκοβίνα, Μέγας Σταβλάρχης του Γεωργίου Α΄. (http://blogs.sch.gr/21dimath/2015/04/21/κόμης-τσέρνοβιτς). Η Βουκοβίνα ή αλλιώς Μπουκοβίνα είναι ιστορική περιοχή στην Κεντρική Ευρώπη που σήμερα μοιράζεται μεταξύ της Ρουμανίας και της Ουκρανίας. (Βικιπαίδεια).

[253] Πλοίαρχος Γ. Παγκάρας, «Κοντούλης και στρουμπουλός, ο Παγκάρας ήτα πολύ αυστηρός, τυπικός και, στο άκρον υπηρεσιακός, όταν δε σου απηύθυνε το λόγο σε κοιτούσε με ένα γαλανό, διαπεραστικό βλέμμα που σε πάγωνε. Όταν έκανε επιθεώρηση, ακόμη και η απλή κίνηση των ματιών σου, επέσυρε αυστηρές παρατηρήσεις. Επίσης, ήταν λάτρης της υπερκαθαρεύουσας, την άγνοια της οποίας αγνοούσε», (από την έκδοση με τίτλο: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι Πολεμιστές του Ναυτικού θυμούνται..., Τόμος Δ', έκδοση

Ναυτικού Μουσείου Ελλάδος, 2011.) (https://averoph.wordpress.com/category/ενοπλοι-δυναμεις/πολεμικον-ναυτικον/page/2).

[254] Σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού ο Τανάγρας έφυγε για Γερμανία στις 13 Φεβρουαρίου 1908. Η ημέρα αυτή ήταν μία Πέμπτη και ο χορός στου Τσέρνοβιτς θα ήταν Σάββατο σύμφωνα με τα λεγόμενα του. Επομένως θα έπρεπε να έφυγε από Αθήνα την επομένη μέρα, Κυριακή. Πιθανόν λοιπόν η Πέμπτη 13 Φεβρουαρίου να ήταν η μέρα που βγήκε το βασιλικό διάταγμα και που πήγε να συναντήσει τον βασιλέα Γεώργιο στα ανάκτορα. Και πράγματι να αναχώρησε για Γερμανία την Κυριακή 16 Φεβρουαρίου 1908.

Γερμανία. Κονφορματσιόν

[255] Butterbrot = φέτα ψωμί αλειμμένο με βούτυρο.

[256] Ο Κλέων Ρίζος Ραγκαβής (1842-1917) ήταν Έλληνας λόγιος, θεατρικός συγγραφέας και διπλωμάτης. Την περίοδο που ήταν φοιτητής, και ενώ ο πατέρας του ήταν υπουργός Εξωτερικών, ο Κλέων Ραγκαβής είχε πρωτοστατήσει στις ταραχές που ξέσπασαν στο πεδίο του Άρεως, στην Αθήνα, τον Μάιο του 1859, στα λεγόμενα σκιαδικά όπως έμειναν ευρύτερα γνωστά στην ιστορία. Λογοτεχνικά ήταν γνήσια ρομαντικός, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στις δραματικές συγκρούσεις χαρακτήρων των ιστορικών του έργων. Συγκεκριμένα το έργο του Ιουλιανός ο παραβάτης είχε προκαλέσει ιδιαίτερες αντιδράσεις ακόμα και στην ελληνική Βουλή, θεωρώντας κάποια σημεία του ως αντιχριστιανικές θέσεις. Το 1908 ήταν 66 ετών.

[257] Η πρωτεσταντιανή εκκλησία Gedächtniskirche βρίσκεται στο κέντρο της πλατείας Breitscheidplatz στην οδό Kurfürstendamm στο Βερολίνο. Κτίσθηκε στα 1890. Είχε καταστραφεί σε βομβαρδιστική επιδρομή το 1943 και ξανακτίστηκε.

[258] Έχει περάσει ήδη ένας χρόνος από τότε που ξεκίνησε ο Τανάγρας να γράφει τα απομνημονεύματα του (1957). Θα πρέπει να είναι τώρα 84 ετών.

Μια δοκιμή με τον ύπνο-θάνατο

[259] Γερμανικά = Brötchen = ψωμάκι

[260] Γερμανικά = Schutzmann = αστυνομικός

[261] Γερμανικά = Friedrichstraße. Μεγάλη πολιτιστική και εμπορική λεωφόρος στο κέντρο του Βερολίνου. Αποτελεί το πυρήνα της περιοχής Friedrichstadt και δίνει το όνομά της στον σταθμό Berlin Friedrichstraße station.

[262] Γερμανικά = Apfelmus

[263] Γερμανικά = Moselwein: Κρασί από την περιοχή του Mosel.

Μια ωραία Γερμανική ψυχούλα

[264] Το Wertheim αποτελούσε αλυσίδα μεγάλων πολυκαταστημάτων την εποχή πριν από το 2ο παγκόσμιο πόλεμο που είχε ιδρύσει ο Georg Wertheim. Στο Βερολίνο υπήρχαν 4 καταστήματα.

Το πιο φημισμένο κατάστημα Wertheim στην πλατεία Leipziger Platz του Βερολίνου, κατασκευάστηκε το 1896 και ήταν το μεγαλύτερο στην Ευρώπη κατά την εποχή που ήταν εκεί ο Τανάγρας. Η φωτογραφία επάνω είναι του 1920. Το συγκεκριμένο είχε 83 ανελκυστήρες και ένα αίθριο με γυάλινη οροφή.

[265] LokalAnzeiger, εβδομαδιαία εφημερίδα αγγελιών και πληροφοριών που την βρίσκει κανείς σε όλη τη Γερμανία. (http://www.der-lokalanzeiger.de/index.php).

[266] Η περιοχή Charlottenburg βρίσκεται στο εσωτερικό της πόλης του Βερολίνου και δυτικά από το πάρκο Tiergarten.

[267] Emmchen Gropengießer. Το όνομα Έμχεν δεν είναι συνηθισμένο, πιθανώς να πρόκειται για υποκοριστικό του Emma.

[267] Οι Μπολσεβίκοι, ήταν μια πολιτική φράξια του Μαρξιστικού Ρωσικού Σοσιαλιστικού Κόμματος που η ονομασία προέρχεται από τη λέξη «περισσότερο» ή «πλειοψηφία», επειδή αποτελούσαν την πλειοψηφία σε κρίσιμη ψηφοφορία. Σε τελική ανάλυση έγιναν το *Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης*, κατέλαβαν την εξουσία στην Ρωσία κατά την διάρκεια της *Οκτωβριανής Επανάστασης* που ήταν μια φάση της Ρωσικής Επανάστασης του 1917, και ίδρυσαν την Σοβιετική Ένωση. (https://el.wikipedia.org/wiki/Μπολσεβίκοι).

[267] Emmchen Gropengießer. Το όνομα Έμχεν δεν είναι συνηθισμένο, πιθανώς να πρόκειται για υποκοριστικό του Emma.

Τραγικές κληρονομικότητες

[269] Ο ποταμός Spree (Σπρέ) κυλάει μέσω των περιοχών της Σαξονίας, Βραδενβούργου και Βερολίνου καθώς και περιοχές της Τσεχίας. Έχει περίπου 400 χιλιόμετρα μήκος.

[270] Αργά το βράδυ της 6ης Σεπτεμβρίου η Αθήνα αναστατώθηκε από την είδηση της απόπειρας δολοφονίας κατά της βασίλισσας Αμαλίας. Δράστης ο δεκαοκτάχρονος φοιτητής της Νομικής Αριστείδης Δόσιος, γόνος επιφανούς οικογένειας των Αθηνών. Ο νεαρός φοιτητής ξεκίνησε οπλισμένος από τα Εξάρχεια και συνάντησε την πομπή της βασίλισσας,

που είχε βγει για τον βραδινό της περίπατο, γύρω στις 9 το βράδυ, κοντά στην Πλατεία Συντάγματος. Χωρίς δισταγμό πυροβόλησε εναντίον της, αλλά αστόχησε. Συνελήφθη πάραυτα και οδηγήθηκε ενώπιον του Υπουργικού Συμβουλίου, που εκείνη την ώρα βρισκόταν σε συνεδρίαση. Με θάρρος και υπερηφάνεια μπροστά στον έκπληκτο πρωθυπουργό Αθανάσιο Μιαούλη και τους υπουργούς του, ομολόγησε την πράξη του, χωρίς να κατονομάσει κανέναν ως συνεργό του. Τους είπε ορθά κοφτά ότι ήθελε να απαλλάξει τη χώρα από την τυραννία. Ο νεαρός δράστης ρίχτηκε στα μεσαιωνικά υπόγεια της Χωροφυλακής, όπου υπεβλήθη σε φρικτά βασανιστήρια για να αποκαλύψει τους συνεργούς του. Το μαρτύριο της αϋπνίας και τα κτυπήματα στο κεφάλι δεν τον λύγισαν. Η λύτρωση για τον Αριστείδη Δόσιο ήλθε μετά την έξωση του Όθωνα (1862), όταν του χορηγήθηκε αμνηστία και απολύθηκε από τη φυλακή. Μετέβη στο Μόναχο και στην Ιταλία, όπου περάτωσε τις σπουδές του και στη συνέχεια επιδόθηκε σε μελέτες οικονομολογικού περιεχομένου, ενώ διετέλεσε διευθυντής της ναυτιλιακής τράπεζας «Ο Αρχάγγελος». Πέθανε το 1881 σε ηλικία μόλις 37 ετών, εξαιτίας των βασανιστηρίων που υπέστη στη φυλακή και αφού προηγουμένως πέρασε ένα διάστημα σε φρενοκομείο. (http://www.sansimera.gr/articles/304).

[271] Γενικά παροπλισμένο πλοίο (laid-up ship) χαρακτηρίζεται οποιοδήποτε πλοίο, που τίθεται εκτός ενέργειας (εκμετάλλευσης), που «δένει» κατά το κοινώς λεγόμενο, για διάφορους λόγους.

[272] Το Πάνθεον ήταν από τις παλιές αίθουσες του κέντρου, με μεγάλη είσοδο επί της Μπενάκη. Η είσοδος στην Πανεπιστημίου 73 ήταν ένας στενός διάδρομος που δεν προϊδέαζε για την πολύ ωραία και μεγάλη αίθουσα που υπήρχε στο βάθος. Λειτούργησε από το 1912 έως το 1969 και είχε θέσεις 960 με εξώστη. Λειτούργησε και σαν μιούζικ χωλ. Στις αρχές σαν κινηματογράφος στα διαλείμματα έπαιζε ζωντανή ορχήστρα. Τελευταία λειτούργησε ως θέατρο (Κ. Παξινού – Α. Μινωτής) και κατεδαφίστηκε το 1969 με το κτήριο του, δηλαδή 10 χρόνια αργότερα από την εποχή που γράφει τα απομνημονεύματα του ο Τανάγρας και 2 χρόνια πριν τον θάνατό του. Στη φωτογραφία του κειμένου φαίνεται να παίζεται η ταινία «Αμέρικα, Αμέρικα» που βγήκε το 1963.

[273] Το Βέρδερ (*Werder an der Havel*) είναι μια πόλη στο κρατίδιο του Βραδενβούργου της Γερμανίας που βρίσκεται μέσα στον ποταμό Χάβελ (Havel) της περιοχής Πότσνταμ-Μίτελμαρκ (Potsdam-Mittelmark). Είναι γνωστό για το μεγάλο φεστιβάλ του την εποχή που ανθίζουν τα λουλούδια στα δέντρα κάθε Μάη, από τις 27 Απριλίου έως την 5η Μαΐου και ξεκίνησε από το 1879, δηλαδή λειτουργούσε ήδη 29 χρόνια όταν το πρωτοεπισκεύθηκε ο Τανάγρας με την Έμχεν.

[274] Από το Γερμανικό: «*Kinder! Drücken sie mich nicht. Ich habe nämlich Bonen gegessen*».

Γερμανοί φον και η Ελληνική καταγωγή

[275] Το "Von" χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δείξει ότι η οικογένεια κάποιου προέρχεται από μια συγκεκριμένη περιοχή και το "Zu" σημαίνει ότι η οικογένεια κάποιου κατέχει

ακόμα την περιοχή, όπως π.χ. ένα μεσαιωνικό κάστρο. Αργότερα χρησιμοποιήθηκε σαν τίτλος ευγενείας που μεταφερόταν από το ένα άρρεν μέλος της οικογένειας στο άλλο ή ακόμα και σε μια σύζυγο. Παράδειγμα, ο πρίγκηπας Hans-Adam ο 2ος του Λίχτενστάϊν: Fürst Hans-Adam II. von und zu Liechtenstein.

[276] Το τιμάριο ήταν ένας από τους στυλοβάτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επρόκειτο για μια εδαφική παραχώρηση, η οποία δινόταν σε έναν ιππέα, με την ονομασία *sipâhi* και οποίος όφειλε να πολεμήσει, έχοντας, ταυτόχρονα, δικό του στράτευμα. Δεν επρόκειτο για φέουδο με την καθαρή έννοια του όρου, καθώς ο κάτοχος του τιμαρίου δεν είχε κανένα δικαίωμα επί των χρηστών των εδαφών αυτών, είτε αυτοί ήταν Μουσουλμάνοι είτε όχι. Μόνο του δικαίωμα ήταν η συλλογή των κυριότερων φορολογικών επιβαρύνσεων των κατοίκων και αυτό το δικαίωμά του μπορούσε να ανακληθεί. Η παραχώρηση αυτή ήταν προσωπική. (https://el.wikipedia.org/wiki/Τιμάριο).

[277] Ο Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράϋερ (Jakob Philipp Fallmerayer, 1790–1861) ήταν Αυστριακός περιηγητής, δημοσιογράφος, πολιτικός και ιστορικός, περισσότερο γνωστός για τις περιηγητικές αφηγήσεις του και τις θεωρίες του σχετικά με τη φυλετική καταγωγή των Νεοελλήνων. Στα βιβλία του *"Ιστορία της χερσονήσου της Πελοποννήσου κατά τους Μεσαιωνικούς Χρόνους"* και *"περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων"* που γράφτηκαν στη δεκαετία του 1830 διατυπώνει την άποψη πως οι Έλληνες της νεότερης εποχής δεν κατάγονται από την φυλή των αρχαίων Ελλήνων, αλλά προέρχονται από Σλάβους που εισέβαλαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο του Μεσαίωνα και Αλβανούς που εξαπλώθηκαν κατά τον ύστερο Μεσαίωνα και τους νεότερους χρόνους και οι οποίοι αναμίχθηκαν με Ελληνόφωνους, αλλά μη Έλληνες το γένος Βυζαντινούς πρόσφυγες, δημιουργώντας τον λαό των νέων Ελλήνων. Η άποψη αυτή δεν έγινε δεκτή από την επιστημονική κοινότητα. (https://el.wikipedia.org/wiki/Γιάκομπ_Φίλιπ_Φαλμεράυερ, https://en.wikipedia.org/wiki/Jakob_Philipp_Fallmerayer).

[278] Πιθανόν να θέλει να γράψει ο Τανάγρας με Ελληνικούς χαρακτήρες την φράση: *Alter Jude, schmaus nicht so*.. *Γεροεβραίε, μην μασάς έτσι* (;)

[279] Μάλλον ήθελε ο Τανάγρας να γράψει εδώ: *Eingeschlafene Füss, κοιμισμένο(ή μουδιασμένο) πόδι*, ερμηνεία την οποία έχει ο ίδιος παραλείψει να συμπληρώσει μέσα στο κείμενο του.

Το ταξίδι του Ρήνου. Οι πύργοι των ληστοϊπποτών. Μπετόβεν

[280] Ο Λούντβιχ βαν Μπετόβεν, *Ludwig van Beethoven*, (προφορά στα γερμανικά: Λούντβιχ φαν Μπέτχοφεν: Βόννη, 1770 — Βιέννη, 1827) ήταν Γερμανός μουσικός και συνθέτης. Αποτέλεσε μία από τις κεντρικότερες μορφές της κλασικής μουσικής και συγκαταλέγεται σήμερα ανάμεσα στους ευρύτερα αποδεκτούς συνθέτες όλων των μουσικών περιόδων και τους πλέον γνωστούς όλων των εποχών.

[281] Ο Μπετόβεν ολοκλήρωσε την Έκτη Συμφωνία σχεδόν μαζί με την Πέμπτη, το 1808, στο χωριό Χάιλιγκενσταντ, κοντά στη Βιέννη. Το έργο στηρίχθηκε στην πανθεϊστική αγάπη του για τη φύση. Είναι γνωστότερη ως «Ποιμενική», λόγω του βουκολικού χρώματός της.

(http://videosmusicview.blogspot.gr/2012/05/blog-post_28.html.

[282] Κατά τη διάρκεια της δεύτερης δημιουργικής περιόδου του, ο Μπετόβεν έχει αναγνωριστεί σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρώπη ως συνθέτης και πιανίστας. Παράλληλα αναπτύσσει ένα περισσότερο προσωπικό ύφος το οποίο χαρακτηρίζεται συχνά ως *"ηρωικό"*. Η περίοδος αυτή ξεκινά με την *3η Συμφωνία* (ή *Ηρωική Συμφωνία*), η οποία είναι πολύ μεγάλη σε διαστάσεις για τα πρότυπα της εποχής και χαρακτηρίζεται από αρκετές παρεκτροπές από την κλασική δομή των συμφωνιών. Το δεύτερο μέρος (*Πένθιμο Εμβατήριο*) έχει εμβατηριακό χαρακτήρα και θεωρείται αναφορά στην Γαλλική Επανάσταση. Αφιερώθηκε αρχικά στον Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Λούντβιχ_βαν_Μπετόβεν).

[283] Το Σώμα των Μπορούσια (Borussia) της Βόννης (Bonn) είναι ένας φοιτητικός σύλλογος, μία οργάνωση-ομπρέλα παλαιών Γερμανών φοιτητών. Η Μπορούσια έχει τα χρώματα «μαύρο-λευκό-μαύρο» με ασημί επίθεμα. (Πιθανόν να μπέρδεψε ο Τανάγρας τα χρώματα αυτά που ίσως να είχαν ξεθωριάσει εν τω μεταξύ). Φέρνει σε επαφή τους φοιτητές και τους πρώην φοιτητές του Rheinische Friedrich-Wilhelms Πανεπιστημίου της Βόννης. Τα μέλη της εταιρείας αυτής ονομάζονται "Bonn Prussia", "Βόννης Πρωσία".

(https://en.wikipedia.org/wiki/Corps_Borussia_Bonn).

[284] Becher = κύπελλο.

[285] Στο κεφάλαιο 13 του βιβλίου του «Three Men on the Bummel» ο Jerome K. Jerome περιγράφει τη φοιτητική ζωή στη Γερμανία και μια χαρακτηριστική πρόποση που ονομάζεται Salamander, όπως την περιγράφει και ο Τανάγρας. Όλοι σηκώνονται και κρατώντας τα μεγάλα κύπελα μπύρας φωνάζουν: "Eins!" Τρίβουν τα ποτήρια με κυκλική κίνηση στο τραπέζι. "Zwei!" Ξανά τα κύπελα γρυλλίζουν και με το "Drei!" φωνάζουν: "Bibite!", πιέστε! Και με απόλυτη συμφωνία κάθε κύπελο αδειάζει και σηκώνεται ψηλά. Αυτό ονομάζεται «Bier Humpen» στα Γερμανικά. Ο τρόπος Salamander να πίνουν μπύρα φαίνεται επίσης και στην ταινία «The student prince» με τους Edmund Purdom και Anne Blyth και τη φωνή του Mario Lanza. (http://www.youtube.com/watch?v=OI3Bcgh4Jko).

[286] Το Μενζούρ (Mensur) είναι παραδοσιακός αγώνας με σπαθιά ανάμεσα σε δύο άντρες που ανήκουν σε διαφορετικές φοιτητικές αδελφότητες. Η λέξη προέρχεται από το Λατινικό όρο mensura, "μέτρηση, ή αναμέτρηση" και είναι γνωστό άθλημα από τον 16 αιώνα, προσδιοριζόμενο από μια ορισμένη απόσταση ανάμεσα στους αντιπάλους κατά την μάχη. Σήμερα οι «σπαθομάχοι» είναι αρκετά προστατευμένοι εκτός από μέρη του κεφαλιού και του προσώπου. (https://en.wikipedia.org/wiki/Academic_fencing).

[287] Ο Τανάγρας ήθελε να γράψει σωστότερα: *Ein schöner Schmiss* = μια ωραία ουλή (η λέξη *der Schmiss* χρησιμοποιείται στα Γερμανικά για ουλές από τις μονομαχίες Μενσούρ).

[288] Gretchen. Αναφέρεται στο πρότυπο της τυπικής Γερμανικής ομορφιάς ξανθιάς με πλεξούδες από το Φάουστ του Γκέτε, Faust-Goethe.

[289] Ο Χάϊνριχ Χάϊνε (Christian Johann Heinrich Heine, 1797–1856) ήταν Γερμανός ποιητής εβραϊκής καταγωγής και δημοσιογράφος. Η νεότητα του Χάινριχ Χάϊνε σφραγίστηκε από την έντονη επιρροή και την οικονομική δύναμη του εκατομμυριούχου τραπεζίτη θείου του Σαλομόν Χάϊνε ο οποίος ήθελε να εξαγοράσει την υπακοή του ανιψιού του με τις οικονομικές του παροχές. Ο Χάϊνριχ σπούδασε σε διάφορα πανεπιστήμια της Γερμανίας και πήρε πτυχίο νομικής με τη χαμηλότερη επίδοση από το πανεπιστήμιο του Γκέτινκεν το 1825. Υπέστη λογοκρισία και απαγόρευση της κυκλοφορίας των έργων του στη Γερμανία το 1835. Την ίδια χρονιά ασπάστηκε τον προτεσταντισμό προκειμένου να μπορέσει να προσληφθεί στο δημόσιο, καθώς εκείνη την εποχή οι Εβραίοι δεν μπορούσαν να εργαστούν στο δημόσιο. Τελικά δεν εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος αλλά αφοσιώθηκε στην ποίηση και στην λογοτεχνία. Πέθανε σε ηλικία 58 ετών στο Παρίσι. Οι πρώτες στροφές του ποιήματος, *Die Lorelei,* που ψιθύριζε ο Τανάγρας είναι: «*Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, Dass ich so traurig bin; Ein Märchen aus alten Zeiten, Das kommt mir nicht aus dem Sinn.—Die Luft ist kühl, und es dunkelt, Und ruhig fliesst der Rhein; Der Gipfel des Berges funkelt, Im Abendsonnenschein. —Die schönste Jungfrau sitzet Dort oben wunderbar, Ihr goldenes Geschmeide blitzet, Sie kämmt ihr goldenes Haar».* («Δεν ξέρω τι σημαίνει, που είμαι τόσο λυπημένος. Ένας μύθος από τα παλιά τα χρόνια, που δεν βγαίνει απ’ το μυαλό μου. Η κορυφή του βουνού αστράφτει στο φως του ήλιου που δύει. Η πιο όμορφη κοπέλα, κάθεται υπέροχα εκεί πάνω, τα χρυσά κοσμήματα της λάμπουν, χτενίζει τα χρυσά της μαλλιά..»).

[290] Ο σχιστολιθικός βράχος Λόρελάϋ (*Lorelei*) στην ρομαντική κοιλάδα του Ρήνου βρίσκεται 25 χλμ. από το *Rudesheim* και 80 χλμ. από το αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης. Υψώνεται σχεδόν κατακόρυφα στα 132 μέτρα πάνω από την επιφάνεια του νερού. Το σημείο αυτό είναι το πιο στενό και πιο βαθύ του Ρήνου. Ήδη από τον 19^{ο} αιώνα το σημείο αυτό ήταν το πιο δύσκολο για τα ποταμόπλοια. Σύμφωνα με το μύθο μια σειρήνα, η Λόρελάϋ, μάγευε τις καρδιές των ναυτικών, που όταν κοιτούσαν ψηλά στο βράχο τα πλοία τους έπεφταν στο βράχο και βυθιζόντουσαν.

[291] Η πόλη Κομπλέντς (*Koblenz*) βρίσκεται και από τις δυο όχθες του Ρήνου 92 χλμ. νοτιοανατολικά από την Κολωνία στο σημείο που ο Ρήνος συμβάλει με τον ποταμό Μοζέλ (Moselle). Το όνομα της πόλης προέρχεται από το Λατινικό *confluentes* = συμβολή.

Γερμανικές φιλελληνικές ψυχές

[292] Η Γερμανική πόλη *Königsborn* (Καίνιχσμπορν) βρίσκεται στη *Westphalia*, κοντά στην *Unna (Ούννα)*. Χαρακτηρίζεται από κρύα αλμυρά νερά. Εντούτοις σήμερα ένα ορθοπαιδικό σανατόριο με το όνομα "*Quisisana*," λειτουργεί στο *Baden Baden*. (http://www.orthoquisisana.de/en/start).

[293] Το *Dortmund* είναι μια μεγάλη πόλη στη περιοχή *Nordrhein-Westfalen* που βρίσκεται στα δυτικά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας με πρωτεύουσα το *Düsseldorf*.

[294] Γιος του διάσημου καθηγητή ανατομίας *Jacob Henle*.

[295] Ιδρύθηκε στην Αθήνα Το 1894 και ξεκίνησε την έκδοσή της ως εβδομαδιαίο λογοτεχνικό περιοδικό με το όνομα *Εστία*, την οποία διεύθυνε ο Παύλος Διομήδης. Τον ίδιο χρόνο όμως ο Διομήδης την εκχώρησε στον ποιητή Γεώργιο Δροσίνη ο οποίος και την μετέτρεψε από περιοδικό σε ημερήσια εφημερίδα. Το 1898 ο Δροσίνης την μεταβίβασε στους Σπύρο Δάσιο και Άδωνι Κύρου. Το 1900, η διεύθυνση της εφημερίδας περιήλθε αποκλειστικά στον Κύρου μετατρέποντάς την σε πολιτική ημερήσια εφημερίδα. Μετά το θάνατό του Α. Κύρου, το 1919, η εφημερίδα περιήλθε στο γιο του, Αχιλλέα Κύρου.

[296] Ο πατέρας του θα πρέπει να πέθανε ανάμεσα στο φθινόπωρο 1909 με αρχές του 1910.

[297] Ανέλαβε υπηρεσία μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα από την Γερμανία την 18 Φεβρουαρίου 1910.

Πίσω στην Ελλάδα. Υγειονόμος Πειραιά

[298] Τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού αναφέρουν ότι ο Τανάγρας τοποθετήθηκε ως Υγειονόμος Πειραιά την 10^{η} Μαρτίου 1916, δηλαδή έξη χρόνια μετά από την επιστροφή του στην Ελλάδα από Γερμανία. Ίσως να έχει μπερδέψει τα γεγονότα, δεδομένου ότι όταν γράφει για αυτή την περίοδο της ζωής του έχουν περάσει 42 χρόνια.

[299] Ο Γούναρης διετέλεσε πρωθυπουργός της Ελλάδας από 25 Φεβρουαρίου 1915 έως 10 Αυγούστου 1915 και μετά το 1921-22. Η τελευταία αυτή περίοδος δεν συμφωνεί με τα άλλα σχετικά γεγονότα.

[300] Με τον όρο Δίκη των έξι έχει καταγραφεί στην ελληνική ιστορία η δίκη ενώπιον έκτακτου στρατοδικείου στο οποίο παραπέμφθηκαν από την επαναστατική επιτροπή για να τιμωρηθούν οι θεωρούμενοι ως υπεύθυνοι για τις συνέπειες της Μικρασιατικής εκστρατείας, κοινώς για την Μικρασιατική καταστροφή: Γεώργιος Χατζανέστης, διοικητής της στρατιάς της Μικράς Ασίας, Δημήτριος Γούναρης, πρώην πρωθυπουργός, Μιχαήλ Γούδας, υποναύαρχος και πρώην υπουργός, Ξενοφών Στρατηγός, υποστράτηγος και πρώην υπουργός, Νικόλαος Στράτος, πρώην πρωθυπουργός, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, πρώην πρωθυπουργός, Νικόλαος Θεοτόκης και Γεώργιος Μπαλτατζής, υπουργοί επί των στρατιωτικών και οικονομικών στην κυβέρνηση Γούναρη αντίστοιχα. Αν και οι κατηγορούμενοι ήταν οκτώ, η ονομασία *δίκη των έξι* δόθηκε λόγω των έξι εκτελέσεων που τελικώς αποφασίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν την ίδια σχεδόν ημέρα στην περιοχή του Γουδή, με εξαίρεση των δύο Μιχαήλ Γούδα και Ξενοφώντα Στρατηγό.

[301] Ο Παύλος Κουντουριώτης ανέλαβε το υπουργείο Ναυτικών στις κυβερνήσεις Αλέξανδρου Ζαΐμη και Στέφανου Σκουλούδη. Ο μεν Ζαΐμης διετέλεσε πρωθυπουργός, στην εποχή που ενδιαφέρει, από 24 Σεπτεμβρίου 1915 έως 25 Οκτωβρίου 1915 και από 9 Ιουνίου 1916 έως 3 Σεπτεμβρίου 1916. Ο δε Σκουλούδης διετέλεσε πρωθυπουργός από 25

Οκτωβρίου 1915 έως 9 Ιουνίου 1916. Επομένως ο Κουντουριώτης θα πρέπει να είχε το Υπουργείο Ναυτικών κατά την περίοδο από Σεπτέμβριο 1915 έως Ιούνιο 1916. Ο Τανάγρας όμως διετέλεσε υγειονόμος από 10 Μαρτίου 1916 έως 2 Ιουλίου 1918, σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού. Επομένως το γεγονός θα πρέπει να συνέβη μέσα στην χρονική περίοδο από τον Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 1916 και όχι όπως γράφει ο Τανάγρας όταν επέστρεψε από Γερμανία το 1910.

Άνδρος, Μαίνητες

[302] Έχει αναφερθεί πάλι στον Παύλο Μελά στο κεφάλαιο «Γιώργος Σουρής»

[303] Το Αδριάνειο Υδραγωγείο στην Αθήνα κατασκευάστηκε στους Ρωμαϊκούς χρόνους και ο κύριος λόγος για την κατασκευή του αποτέλεσε η ανάγκη να υδροδοτηθεί η ρωμαϊκή συνοικία της Αθήνας η οποία περιλάμβανε τον χώρο που καταλαμβάνει σήμερα το πάρκο του Ζαππείου από τον βουλή έως και το Καλλιμάρμαρο. Οι εργασίες για την κατασκευή του υδραγωγείου ξεκίνησαν το 134 μ.Χ. και ολοκληρώθηκαν το 140 μ.Χ. Η σήραγγα μήκους 25 χιλιομέτρων που κατασκευάσθηκε ξεκινούσε από την περιοχή του Τατοΐου και μετέφερε το νερό με την βαρύτητα έως και τους πρόποδες του Λυκαβηττού όπου αποθηκευόταν σε λιθόκτιστη δεξαμενή χωρητικότητας 500 περίπου κυβικών μέτρων. Το υδραγωγείο συνέχισε να λειτουργεί μέχρι και στα χρόνια της τουρκοκρατίας, οπότε και καταστράφηκε. Καθαρίστηκε και ξαναμπήκε σε λειτουργία στους νεότερους χρόνους από τους δημάρχους Κυριακό και Σούτσο. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι το Αδριάνειο υδραγωγείο απετέλεσε το κύριο υδροδοτικό έργο της Αθήνας για περίπου 1800 χρόνια από την κατασκευή του. Η λήξη της τουρκοκρατίας βρήκε την Αθήνα να αντιμετωπίζει έντονο υδροδοτικό πρόβλημα, με το λιγοστό νερό που ανάβλυζε από κάποια σημεία να είναι βρώμικο ή μολυσμένο. Οι περισσότεροι κάτοικοι έφθασαν να καταφεύγουν στην άντληση νερού από πηγάδια. Το 1922, την υδροδότηση της πόλης και μαζί τη συντήρηση του Αδριάνειου υδραγωγείου ανέλαβε η αμερικανική εταιρία ULEN. Όμως το 1931, με την κατασκευή του φράγματος του Μαραθώνα και την αποπεράτωση της σήραγγας του Μπογιατίου, η βασική πηγή, καθώς και η κύρια αρτηρία μεταφοράς νερού προς την πόλη άλλαξαν. Το Αδριάνειο υδραγωγείο σύντομα έπαψε να συντηρείται, και απλά εξακολούθησε να λειτουργεί συμπληρωματικά, μέχρι που σταδιακά εγκαταλείφθηκε εντελώς. Σήμερα, στην πλατεία Δεξαμενής μπορεί κανείς να συναντήσει υπομνήσεις του παρελθόντος του.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Αδριάνειο_Υδραγωγείο,
http://www.iranon.gr/ATHINA/ATHINA15TEXT.htm).

[304] Ο Ζοζέφ Πιτόν ντε Τουρνεφόρ (*Joseph Pitton de Tournefort*) ήταν Γάλλος βοτανολόγος (1656-1708). Την περίοδο από το 1700 ως το 1702 ο Τουρνεφόρ εκθέτει τα καθέκαστα της τρίχρονης περιήγησής του στην Κρήτη, στο Αιγαίο πέλαγος, στην Κωνσταντινούπολη και στη Μικρά Ασία στο δίτομο έργο του *Relation d' un voyage du Levant (Αφήγηση ενός ταξιδιού στην Εγγύς Ανατολή)* (Παρίσι, 1717) με τη μορφή εκτενών επιστολών τις οποίες

έστελνε από τους τόπους που επισκεπτόταν στον κόμη *de Pontchartrain*, υπουργό Εξωτερικών της Αυτού Μεγαλειότητας.

(http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k85336n/f9.image, https://fr.wikipedia.org/wiki/Joseph_Pitton_de_Tournefort).

[305] Οι Μαίνητες είναι ένα από τα πιο όμορφα και καταπράσινα χωριά της ΄Ανδρου. Βρίσκονται πολύ κοντά στη Χώρα και παλαιότερα ανήκαν στην κοινότητα Μεσσαριάς. Το χωριό με τα κάτασπρα σπίτια του, απλώνεται από την εύφορη πεδιάδα της Μεσσαριάς μέχρι τις υπώρειες του όρους Πέταλο (1003 μ.). Είναι ένας πανέμορφος, προστατευόμενος, παραδοσιακός οικισμός. Το όνομα του χωριού δεν μπορεί να ετυμολογηθεί με βεβαιότητα. Κατά ορισμένους προέρχεται από τις Μαινάδες. Στην αρχαιότητα υπήρχε στην ΄Ανδρο ναός του Διονύσου. Κάτω από αυτόν έρρεαν πηγές και εκεί ετελούντο βακχικές εορτές, στις οποίες σημαντικό ρόλο έπαιζαν οι Μαινάδες. Έτσι, πολλοί υποστηρίζουν ότι η εκκλησία της Παναγίας της Κουμούλου είναι κτισμένη στη θέση του αρχαίου αυτού ναού, επειδή ακριβώς από κάτω υπάρχουν πηγές. Με το σκεπτικό αυτό ερμηνεύουν την προέλευση του ονόματος του χωριού. Ο ιστορικός της ΄Ανδρου Δημήτριος Πασχάλης, όμως, αντικρούει την άποψη αυτή. Υποστηρίζει, μάλιστα, ότι το όνομα Μαίνητες έχει τη ρίζα του στα χρόνια της φραγκοκρατίας και συγκεκριμένα στη λέξη "amoenitas", που σημαίνει χαριτωμένος, ευχάριστος τόπος. (http://users.otenet.gr/~mainites/mainites_village.htm).

[306] Ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδος, ο Όθων, αγαπούσε πολύ την ΄Ανδρο. Ιδιαίτερη αγάπη έδειξε στους Μαίνητες, που επισκέφθηκε δύο φορές το φθινόπωρο του 1840 και την άνοιξη του 1847. Στη δεύτερη επίσκεψή του κατέλυσε στην οικία Κρίτη όπου και έφαγε «εγχώριον φουρτάλιαν, ήτις τω υπερήρεσε». («Ιστορία της Νήσου ΄Ανδρου», Δημητρίου Πασχάλη, σελ. 440, τ. Β΄).

[307] Ο άγιος Παντελεήμων τιμάται την 27 Ιουλίου. Ο Τανάγρας επέστρεψε από Γερμανία τον Φεβρουάριο του 1910. Θα πρέπει να αρρώστησε σύντομα ανάμεσα σε Άνοιξη και καλοκαίρι.

[308] Ο Ιερός Ναός του Αγ. Παντελεήμωνος οδού Αχαρνών στην Αθήνα βρίσκεται επί της οδού Αχαρνών 111-113, Αθήνα, 10446. Θεμελιώθηκε την 12^{η} Σεπτεμβρίου 1910 από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄. Εγκαινιάστηκε την 22^{α} Ιουνίου του 1930 από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χρυσόστομο Α΄ και είναι καρπός έργου του Γεωργίου Νομικού που συνέχισε και ολοκλήρωσε την αρχική μελέτη του αρχιτέκτονα Ιωάννη Παπαδάκη. (https://bookofblog.wordpress.com/2014/06/10/αγιοσ-παντελεημων-αχαρνων-ενα-μνημει/). Ίσως να υπήρχε παρεκκλήσι εκεί μέχρι να εγκαινιασθεί το 1930 ώστε να κάνει τις ευχαριστίες η μητέρα του Τανάγρα από το 1910 και μετά.

[309] Η κατοικία στην Αριστοτέλους 53 βρίσκεται στην Αθήνα με ταχ. κωδ. 104 33.

[310] Καθώς επίσης και το τρίτο, την Ηλέκτρα, που παραλείπει στο κείμενο του ο Τανάγρας. Ίσως να επρόκειτο να το συμπληρώσει αργότερα και το ξέχασε. Αναφέρεται στο διαδίκτυο ότι την μετάφραση της τραγωδίας του Ευριπίδη Ηλέκτρα την εξέδωσε ο οίκος Φέξη το 1910.

(www.gutenberg.org/files/17995/17995-pdf.pdf). Αυτό επιβεβαιώνει ότι ο Τανάγρας αρρώστησε και πήγε στην Άνδρο το 1910.

311 Για τους Βότση και Αργυρόπουλο έχει ήδη αναφερθεί στο κεφάλαιο «Ταυρομαχία. Ένας πυρπολητής και λαϊκή ευγνωμοσύνη».

312 Το νάμα είναι το κρασί που προσφέρουμε στην Εκκλησία για τη Θεία Ευχαριστία. Συνήθως παρασκευάζεται με ειδικό τρόπο από διαλεκτά, μαύρα σταφύλια και είναι κόκκινο. (http://www.imilias.gr/ti-einai-to-anama-nama.html).

Ανδριώτικα πανηγύρια

313 Ο Μπάλος είναι ένας χορός ελληνικής καταγωγής με πανάρχαια ελληνικά στοιχεία κι ένας από τους πιο γνωστούς ελληνικούς λαϊκούς νησιώτικους χορούς στην Ελλάδα. Η λέξη *μπάλος* στα λατινικά είναι δανεισμένη από την ελληνική γλώσσα, προερχόμενη από το ελληνικό ρήμα *βαλλίζω* (χοροπηδάω). Η μελωδία του μπάλου είναι γενικά χαρούμενη και λυρική το οποίο είναι χαρακτηριστικό της μουσικής των νησιών του Αιγαίου. Αυτός ο χορός χορεύεται συνήθως από ζευγάρια κι ενσωματώνει όλα τα στοιχεία του φλερτ. Ένα από τα πιο δημοφιλή τραγούδια του μπάλου και στη Μικρά Ασία είναι το «*Τί σε μέλλει εσένανε ;*» (https://el.wikipedia.org/wiki/Μπάλος).

314 Το σαντούρι είναι έγχορδο κρουστό επίπεδο μουσικό όργανο. Το όνομά του προέρχεται εκ της ελληνικής λέξεως «ψαλτήριον» και είναι αντιδάνειο από την λέξη της περσικής γλώσσας «σαντούρ». (https://el.wikipedia.org/wiki/Σαντούρι).

315 Πανδούρα, ένα τρίχορδο όργανο της οικογένειας του λαούτου, ονομαζόμενο από τους αρχαίους τρίχορδον, θεωρείται ως ο βασικότερος πρόγονος του μπουζουκιού. (http://kotsanas.com/exh.php?exhibit=2102009,
https://ellinikonlaikon.wordpress.com/2013/10/20/πανδούρα-το-μπουζούκι-των-αρχαίων/).

316 Γεώργιος Μουρούζης 1863-1907. Γιός του Κωνσταντίνου Μουρούζη και της Ελένης Μαυρομιχάλη, ξανθός και ψηλός. Στις 30 Ιουνίου 1882 έρχεται στην Αθήνα από τη Γαλλία όπου κατατάσσεται στο σώμα του Ιππικού ως ανθυπασπιστής. Προάγεται σε ίλαρχο μερικά χρόνια μετά το 1890. Έγινε γνωστός για την ταραχώδη ζωή του, γλέντια καυγάδες σε μερικά κέντρα όπου μερικές φορές εισερχόταν έφιππος, μεθύσια, απειλές για μονομαχίες ή πραγματικές μονομαχίες, όπως με τον πρίγκηπα Νικόλαο το 1901 στο ξενοδοχείο Μελά στη Κηφισιά όπου του φώναξε παρουσία και του πρωθυπουργού Θεοτόκη: *Vous êtes un prince lache (ήσαστε ένας δειλός πρίγκηπας)*. Έγινε ήρωας και λαϊκών μυθιστορημάτων: «Η ιστορία του Μουρούζη. Ο περιπετειώδης βίος του». «Βίος και περιπέτεια του πρίγκηπος Γεωργίου Μουρούζη». «Ο πρίγκηπας Γεώργιος Μουρούζης και οι ανθρωποφάγοι» στα Αγγλικά. Πέθανε από σφαίρα στο Παρίσι πιθανώς μετά από συμπλοκή. [Ο πραγματικός Γεώργιος Μουρούζης, Μαρινέσκου, Φλορίν Στεφανάτου, ΄Αννα Αγγ., τόμος 11, σελίδες 475-

485, Πρακτικά του Γ΄ Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικής και Εραλδικής Επιστήμης, 29 Οκτ. - 1 Νοεμ. 1998 (http://hdl.handle.net/10442/8042).

[317] Στο «Ρωμηό» του 1907 διαβάζουμε για το δεύτερο περιστατικό: «Ίτε πάντες εις της Ήβης το γνωστόν ζυθοπωλείον — Νικολή του Γιακουμάκη, τέλειον εκ των τελείων. Ανοιχτόν μέχρι πρωίας στην Ομόνοιαν εκεί, — εντελής καθαριότης κι' έξοχος μαγειρική, — μπύρα πρώτη Κλωναρίδη και ποικίλα φαγητά, — ο καλλίτερος ο κόσμος, πάντοτε σ' αυτό φοιτά».

[318] Εννοεί: «νηφάλιος».

Ο Βενιζέλος μεγαλώνει την Ελλάδα.

[319] Ο Βενιζέλος έφθασε στον Πειραιά την 28η Δεκεμβρίου του 1909.

[320] Ο επονομαζόμενος Ελληνο-Τουρκικός πόλεμος του 1919-1922, ονομάστηκε έτσι από το γενικευμένο πόλεμο των Συμμάχων κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον οποίο ενεπλάκη και η Ελλάδα στη λεγόμενη "*Μικρασιατική εκστρατεία*". Είναι επίσης γνωστός και ως Πόλεμος της Μικράς Ασίας, και για την Τουρκία αποτελεί κομμάτι του Τούρκικου πολέμου της Ανεξαρτησίας από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις κατοχής (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, θεωρούμενης ομοίως και της Ελλάδας)

(https://el.wikipedia.org/wiki/Μικρασιατική_εκστρατεία).

[321] Το 1912 τα χριστιανικά βαλκανικά κράτη κήρυξαν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Με ηγέτη τον τότε Διάδοχο Κωνσταντίνο, ο Ελληνικός Στρατός νίκησε τους Τούρκους στις μάχες του Σαρανταπόρου και των Γιαννιτσών και απελευθέρωσε τη Θεσσαλονίκη. (https://el.wikipedia.org/wiki/Κωνσταντίνος_Α'_της_Ελλάδας).

[322] Στις 5 Μαρτίου 1913 ο Γεώργιος Α΄ θέλοντας να επισκεφτεί για εθιμοτυπικούς λόγους τον Γερμανό ναύαρχο Γκόπφεν, κατέβηκε στην αποβάθρα του Λευκού Πύργου. Μαζί του ήταν και ο υπασπιστής του ταγματάρχης Φραγκούδης. Στην συμβολή της οδού Β. Όλγας, ο Αλέξανδρος Σχινάς πλησίασε και από μικρή απόσταση πυροβόλησε καίρια τον Γεώργιο Α΄. Έπειτα προσπάθησε να πυροβολήσει και τον υπασπιστή του αλλά εκείνος πρόλαβε και τον αφόπλισε. Ο Σχινάς συνελήφθη από δυο χωροφύλακες που βρίσκονταν σ εκείνο το σημείο. Ο τραυματισμένος Γεώργιος μεταφέρθηκε εσπευσμένα στο «Παπάφειο Ίδρυμα», αλλά οι γιατροί δεν μπόρεσαν να του προσφέρουν καμία βοήθεια αφού ο Γεώργιος ήταν ήδη νεκρός. Αμέσως η πόλη τέθηκε σε κατάσταση επιφυλακής, τα καταστήματα έκλεισαν κι άρχισαν οι καμπάνες των εκκλησιών να χτυπούν πένθιμα. (http://www.elamcy.com/latest-articles/item/8264-5-martiou-1913-dolofoneitai-o-vasileys-georgios-o-a-sti-thessaloniki.html).

[323] Ο Αλέξανδρος Σχινάς, (1870-1913), αναρχικός αγνώστου πιθανώς καταγωγής καθώς οι πηγές διαφέρουν. Δολοφόνησε τον βασιλιά Γεώργιο Α' στη Θεσσαλονίκη. Συνελήφθη από την χωροφυλακή και ανακρίθηκε. Στις 6 Μαΐου, σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή, αυτοκτόνησε πηδώντας από το παράθυρο του τμήματος της χωροφυλακής, όπου κρατείτο. Το κίνητρο παραμένει ακόμα και σήμερα αδιευκρίνιστο, όπως παραμένει άγνωστο το τι

κατέθεσε ο Σχινάς στις αρχές. Οι φάκελοι της ανάκρισης φαίνεται πως κάηκαν, όταν στο ατμόπλοιο που τους μετέφερε στον Πειραιά εκδηλώθηκε πυρκαγιά. Η επικρατούσα άποψη της ιστορικής έρευνας είναι ότι ο δράστης υπήρξε πράκτορας ξένων συμφερόντων (πιθανότερα γερμανικών). (https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέξανδρος_Σχινάς).

[324] Οι βάρβαροι Βούλγαροι, αφού απέτυχαν να ανατρέψουν την εθνολογική σύνθεση των Ελλήνων της Μακεδονίας με τις επιδρομές των Κομιτατζήδων, προέβησαν σε λεηλασίες και βανδαλισμούς εναντίον του ελληνικού πληθυσμού. Το μίσος και η εκδίκηση εκδηλώθηκαν με σφαγές αθώων Ελλήνων σε πολλές πόλεις και χωριά της Μακεδονίας και της Θράκης, την δε ημέρα των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων (30 Ιουνίου) του 1913, έκαψαν την κωμόπολη του Δοξάτου Δράμας και κατέσφαξαν τον πληθυσμό, κυρίως γυναικόπαιδα. (http://xanthinews.gr/97-χρόνια-από-την-σφαγή-των-κατοίκων-του/).

[325] Το τελευταίο δίμηνο του 1916 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος) είναι γεμάτο δραματικά γεγονότα της περιόδου του Διχασμού, καθώς η Ελλάδα έχει δύο κυβερνήσεις, των Αθηνών (Σπυρίδωνος Λάμπρου) και της Θεσσαλονίκης (Ελευθερίου Βενιζέλου). Στις 3 Νοεμβρίου 1916 ο Γάλλος ναύαρχος Φουρνέ, με επιστολή του στην κυβέρνηση Λάμπρου, ζητάει αφοπλισμό των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων και στις 9 του μηνός η κυβέρνηση του απαντά αρνητικά. Στις 8 Νοεμβρίου ο Φουρνέ αξιώνει από τους πρεσβευτές Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας, Βουλγαρίας και Τουρκίας να αποχωρήσουν από την Αθήνα, σημειώνοντας: *«Η διαμονή υμών εν Ελλάδι δεν δύναται να παραταθή περισσότερον»*. Οι πρεσβευτές υπάκουσαν και ανεχώρησαν για Καβάλα. Ο Φουρνέ επανέρχεται στις 11 με νέο αίτημα: *«Μέχρι 18 – 11 – 1916 ζητώ 10 ορειβατικάς πυροβολαρχίας. Μη λαμβάνων ικανοποίησιν θα ευρεθώ εις την ανάγκην να λάβω από της 18ης τα μέτρα άτινα θα συνεπήγετο η κατάστασις.»* Η κυβέρνηση αρνείται και πάλι και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συγκαλεί Συμβούλιο του Στέμματος. Στις 18 Νοεμβρίου σημειώνονται τα περίφημα «Νοεμβριανά», όπου φιλοβασιλικοί βρέθηκαν εναντίον Βενιζελικών, ο Φουρνέ κατέλαβε τον Πειραιά, οι Γάλλοι βομβάρδισαν τα Ανάκτορα, ενώ υπήρξαν συμπλοκές συμμαχικών και ελληνικών δυνάμεων, στο Ρουφ, το Αστεροσκοπείο και το Νεκροταφείο, με νεκρούς, τραυματίες και αιχμαλώτους, όπως και στο Πεδίο του Άρεως. Οι εφημερίδες σημείωναν ότι: *«επληγώθησαν αθώαι γυναίκες και παιδιά».*

(http://imerologionmakednon.blogspot.gr/2010/12/12-1916.html)

Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος. Βασιλικοί και Βενιζελικοί

[326] Τα γεγονότα συνέβησαν το τελευταίο δίμηνο του 1916 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος) και ο Τανάγρας βρισκόταν ήδη από 10 Μαρτίου του 1916 στο Υγειονομείο Πειραιά, όπου παρέμεινε έως τον Ιούνιο του 1918, σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού.

[327] Εφημερίδα που εξέδωσε ο Γεώργιος Πωπ στις 20 Οκτωβρίου 1902 σε μεγάλο σχήμα. Ήταν η μόνη εφημερίδα που κόστιζε 10 λεπτά. Όλες οι άλλες κόστιζαν 5 λεπτά. Όμως, χάρη στο υψηλής ποιότητας περιεχόμενό της και την καλλιτεχνική της εκτύπωση, έτυχε ευνοϊκής

υποδοχής από το αναγνωστικό κοινό. Ήταν τετρασέλιδη και η πρώτη που δημοσίευσε καλλιτεχνικά κλισέ. Στο διάστημα 1907-1912 διένειμε δωρεάν μηνιαίο φιλολογικό παράρτημα με μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικών κειμένων, κείμενα Ελλήνων λογοτεχνών και θέματα επιστημονικού ενδιαφέροντος. Κατείχε την πρωτιά στην κυκλοφορία, πουλώντας 2.000 φύλλα στην Αθήνα και στον Πειραιά και 3.000 στην επαρχία. Είχε επίσης πολλούς αναγνώστες συνδρομητές, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Συνεργάτες της εφημερίδας ήταν οι Εμμανουήλ Λυκούδης, Σπύρος Παγανέλης, Θεόδωρος Βελλιανίτης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Γεώργιος Τσοκόπουλος, Πολύβιος Δημητρακόπουλος, ΝικόλαοςΠοριώτης, Γεώργιος Κορομηλάς, Αλέξανδρος Μωραϊτίδης, Παναγιωτίδης και άλλοι. Η τιμή της κατέβηκε στα 5 λεπτά μετά τους πολέμους του 1912-1913 ενώ έγινε και εξασέλιδη. Είχε ανεξάρτητη γραμμή και δεν υποστήριζε κανένα κόμμα. Με την επανάσταση του 1922 η εφημερίδα διέκοψε την κυκλοφορία της για να μην υποτάξει τις απόψεις της στις επιλογές του νέου καθεστώτος. Με την επάνοδο στην πολιτική ομαλότητα, το 1924 επανακυκλοφόρησε υπό τη διεύθυνση του Δ. Μοσχονά. Αλλά ένα χρόνο αργότερα την έκλεισε η δικτατορία του Πάγκαλου επειδή ακολουθούσε σκληρή αντιπολιτευτική γραμμή. Έκτοτε δεν επανακυκλοφόρησε. {https://el.wikipedia.org/wiki/Αθήναι_(εφημερίδα)}.

[328] Συνέβη κατά την περίοδο του 1917 από Απρίλιο έως Ιούνιο και κατόπιν εισβολής της Αντάντ (ή "Εγκάρδια Συνεννόηση" , Entente Cordiale, ονομάζεται η συμμαχία Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας, κατά τον 20ο αιώνα) και παραβίασης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, με τελεσιγραφική απαίτηση της Γαλλίας οπότε και απομακρύνθηκε από την Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ενώ κατασχέθηκε και ο ελληνικός στόλος.

[329] Η έξαψη των οπαδών του Κωνσταντίνου οδήγησε στα λεγόμενα «*Νοεμβριανά*» επεισόδια κατά επιφανών Βενιζελικών και κορυφώθηκε με το περίφημο «*ανάθεμα*» κατά του Βενιζέλου, στο οποίο μάλιστα πρωτοστάτησε ο Αρχιεπίσκοπος Θεόκλητος Α΄. Τα γεγονότα αυτά επέφεραν την οριστική ρήξη ανάμεσα στον Βασιλιά Κωνσταντίνο και τις δυνάμεις της Αντάντ, οι οποίες επέβαλαν ναυτικό αποκλεισμό στη «βασιλική Ελλάδα». Οι Γάλλοι συνεπικουρούμενοι από τον νέο Βρετανό Πρωθυπουργό Λόιντ Τζωρτζ απαίτησαν από τον Κωνσταντίνο να εγκαταλείψει τον θρόνο, προκειμένου να άρουν τον αποκλεισμό. Ο Διάδοχος Γεώργιος θεωρήθηκε ακατάλληλος για τη διαδοχή, καθώς είχε υπηρετήσει στον γερμανικό στρατό. Έτσι ο Κωνσταντίνος έδωσε τη θέση του στον δευτερότοκο γιο του, Αλέξανδρο, χωρίς να παραιτηθεί επισήμως, και αναχώρησε με την οικογένειά του για την Ελβετία. Οι περισσότερες εξουσίες παραδόθηκαν στον Βενιζέλο.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέξανδρος_Ζαΐμης/).

[330] Ο Τανάγρας είχε γράψει πιο πάνω για τον Κουντουριώτη: «Χρέη υγειονόμου εκτελούσε ένας πολιτικός, γαμπρός κάποιου ναυτικού γιατρού που είχε στεφανώσει και είχε υπό την προστασία του ο ναύαρχος Κουντουριώτης και ο οποίος, όπως διεπίστωσα εκβίαζε τις διάφορες εταιρίες αποσπώντας χρήματα για να διευκολύνει τα ατμόπλοια τους.» Πιθανώς έχοντας πιθανώς κατηγορήσει και δημόσια τον ναυτικό γιατρό που προστάτευε ο Κουντουριώτης, να υπέθεσαν κάποιοι ότι κατηγορούσε και τον ίδιο τον Κουντουριώτη.

[331] Σύγχρονος εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη. Εγκυκλοπαιδικαί Εκδόσεις Ν. Νίκα & Σ[ια] Ε.Ε.

[332] Σύμφωνα με την χειρόγραφη σημείωση στην φωτογραφία του στην ταράτσα του στρατιωτικού νοσοκομείου, την εγχείρηση την έκανε το 1922. Αλλά όπως γράφει και σε άλλο σημείο των απομνημονευμάτων του, αλλά και όπως προκύπτει σε συνδυασμό με άλλα γεγονότα που παραθέτει, την έκανε το 1920 και όπως δείχνει η φωτογραφία πίσω του είναι ο Λυκαβηττός, σε τέτοια θέση που μάλλον η εγχείρηση είχε γίνει στον Ευαγγελισμό.

Πυρπόλησις του βιβλίου μου. «Άγγελος Εξολοθρευτής»

[333] Σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού στον Αγ. Γεώργιο Σαλαμίνας έμεινε μερικούς μήνες από τις 27 Φεβρουαρίου 1919 έως την 1[η] Αυγούστου του 1919 οπότε τον έστειλαν στη ναυτική βάση Σμύρνης (λογιζόμενος δύναμη θωρηκτού ΛΗΜΝΟΣ). Δύο χρόνια έμεινε στον Πειραιά ως Υγειονόμος από την 10η Μαρτίου 1916 έως την 30 Ιουνίου 1918 οπότε παρουσιάσθηκε στο Υπουργείο. Τα γεγονότα με τον Κωνσταντίνο και Βενιζελικούς συνέβησαν από Απρίλιο έως Ιούνιο του 1917, επομένως το βιβλίο Άγγελος εξολοθρευτής μάλλον γράφτηκε την περίοδο 1917-18 μετά τα γεγονότα. Δεδομένου μάλιστα ότι ο Άδωνις Κύρου ήταν διευθυντής της εφημερίδας Εστία έως το 1919 τα άλλα πολεμικά διηγήματα που βραβεύτηκαν θα τα έγραψε μετά τον Άγγελο εξολοθρευτή. Άρα η περίοδος έκδοσης 1917-18 είναι πιθανή.

[334] Το *auto da fé* ήταν το τελετουργικό της δημόσιας μετάνοιας των καταδικασμένων αιρετικών που εφαρμοζόταν από την Ισπανική και την Πορτογαλική Ιερά Εξέταση. Το auto de fé στη μεσαιωνική Ισπανική και στα Πορτογαλικά σημαίνει "πράξη πίστης". Η πιο ακραία τιμωρία που επιβλήθηκε σε όσους έχουν καταδικαστεί ήταν η εκτέλεση στην πυρά. (https://en.wikipedia.org/wiki/Auto-da-fé).

[335] Μετά από έλεγχο την 17/6/2013 βρέθηκε ότι στην Εθνική Βιβλιοθήκη υπάρχει αντίτυπο του βιβλίου «Άγγελος Εξολοθρευτής. Πολεμικά Διηγήματα (1912-1913)». Εν Αθήναις βιβλιοπωλείο Ιωάννου Ν. Σιδέρη 46 οδός Σταδίου, Μέγαρον Αρσακείου. Τύποις «ΑΥΓΗΣ» Αθανασίου Α. Παπασπύρου. Στην πρώτη σελίδα έχει αφιέρωση: «Εις τον Βασιλέα μου». Και το πρώτο κεφάλαιο έχει τίτλο: Κωνσταντίνος ΙΒ (Η επάνοδος). Στο εσωτερικό των πρώτων σελίδων υπάρχει φωτογραφία του Τανάγρα με μούσι τσιγκελωτό μουστάκι, ψηλό λευκό γιακά, γραβάτα, κουστούμι και λευκό καπέλο. Η φωτογραφία αυτή παρουσιάζεται και εδώ μέσα σε κυκλικό πλαίσιο.

[336] Ο Νεόκοσμος Γρηγοριάδης (1879-1967) ήταν Έλληνας στρατιωτικός (υποστράτηγος Πεζικού) και πολιτικός, που διακρίθηκε για την ανάμειξή του στην Εθνική Αντίσταση και την προσχώρησή του στο ΕΑΜ. Ασχολήθηκε με την πολιτική εκλεγόμενος πληρεξούσιος στην Δ΄ Συντακτική Συνέλευση (1924) και γερουσιαστής Έδεσσας. Εντάχθηκε στο Κόμμα των Φιλελευθέρων, διαγράφηκε όμως το 1930 καθώς ως γερουσιαστής ψήφισε κατά των ελληνοτουρκικών συμφωνιών και εν συνεχεία στράφηκε προς την Αριστερά. Δεν συμμετείχε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο αλλά κατά την περίοδο της κατοχής προσχώρησε στο ΕΑΜ και διετέλεσε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΛΑΣ καθώς και πρόεδρος του

Εθνικού Συμβουλίου (Ευρυτανία 1944). Είχε συγγράψει αρκετά βιβλία πολιτικού, λογοτεχνικού, ποιητικού και ιστορικού περιεχομένου.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Νεόκοσμος_Γρηγοριάδης).

337 Η Εστία είναι Αθηναϊκή απογευματινή πολιτική, πολιτιστική και οικονομική εφημερίδα που εκδίδεται από το 1894. Εκατό χρόνια μετά, το 1995, είχε περίπου 3900 αναγνώστες. Αναφορικώς με την πολιτική και τον πολιτισμό, μπορεί να διαβαθμίζεται σαν συντηρητική εφημερίδα που επίσης δεν απορρίπτει τις εθνικές ιδέες. Ειδικώς από μακρού προειδοποιεί για τους κινδύνους που υπάρχουν – κατά την γνώμη της – για την ελληνική γλώσσα (ξένες λέξεις, λατινικά γράμματα, κτλ.). Η Εστία χρησιμοποιεί μία μετριοπαθή μορφή της καθαρεύουσας και είναι η μοναδική καθημερινή εφημερίδα που δεν ακολούθησε τη μεταρρύθμιση της ελληνικής ορθογραφίας που έγινε το 1982, χρησιμοποιώντας ακόμα το πολυτονικό σύστημα (χωρίς βαρείες). {https://el.wikipedia.org/wiki/Εστία_(εφημερίδα)}.

338 Το τριώροφο κτίριο επί της οδού οδός Ανθίμου Γαζή 7, οικοδομήθηκε το έτος 1876. Αποτελεί τυπικό δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, με βάση, κορμό και στέψη στη συμμετρική πρόσοψη και μαρμάρινο εξώστη στον πρώτο όροφο. Τα ανοίγματα του ισογείου περιβάλλονται από μαρμάρινους πεσσούς με κορινθιακά κιονόκρανα, ενώ από πεσσούς περιστοιχίζονται και τα ανοίγματα των ορόφων. Από την ανέγερσή του και εξής, το κτίριο στεγάζει τα γραφεία και το τυπογραφείο της εφημερίδας "Εστία". Το 2004 εγκρίθηκε μια διαδικασία αποκατάστασής του, βάσει μελέτης του αρχιτέκτονα Μιχάλη Τυλιανάκη (Άδεια Πολεοδομίας Αθηνών 979/04). (http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=89).

339 ΄Ο Άδωνις Κύρου ήταν διευθυντής της Εστίας την περίοδο: 1900-1919.

340 Ιωάννης Γρυπάρης (1870-1942): ποιητής, μεταφραστὴς και φιλόλογος απλό την Σίφνο. Το 1911 παντρεύεται και φεύγει με υποτροφία στην Ευρώπη, όπου και θα διαμείνει ως το 1914. Επανέρχεται στην Ελλάδα και στην εκπαίδευση ως γυμνασιάρχης, έπειτα ως επιθεωρητής και αργότερα ως υψηλόβαθμος υπάλληλος του Υπουργείου Παιδείας (Τμηματάρχης Α΄ στο Τμήμα Γραμμάτων και Τεχνών και Διευθυντής Επιστημών και Τεχνών).

(http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=147).

341 Στην Πόμπια της Μεσσαράς Κρήτης γεννήθηκε το 1797 ο Μιχάλης Καρούζος. Την επωνυμία «Κόρακας» την πήρε από τους Τούρκους επειδή έπεφτε πάνω τους στα γιουρούσια θυελλώδης και τους έφερνε την καταστροφή και το θάνατο. Η δράση του αρχίζει όταν ήταν 18 ετών. Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821, από τους σπουδαιότερους οπλαρχηγούς των μετέπειτα Κρητικών επαναστάσεων. Με την έναρξη τοῦ αγώνα στη Μεγαλόνησο (Μάιος 1821) εντάχθηκε στα ένοπλα τμήματα της Μεσσαράς υπό τον Μιχάλη Κουρμούλη. Το 1827 αγωνίστηκε εναντίον των δυνάμεων τοῦ Κιουταχή στην Αττική. Διορίστηκε υπασπιστής τοῦ Δημητρίου Καλλέργη και αργότερα αναδείχτηκε σε έναν από τους σπουδαιότερους ηγέτες της Μεγάλης Κρητικής Επανάστασης. (http://oratiskritis.blogspot.gr/2013/01/blog-post_1216.html, https://el.wikipedia.org/wiki/Μιχαήλ_Κόρακας)

[342] Ο Ιωάννης Δαμβέργης (1862-1938) ήταν Έλληνας λογοτέχνης και δημοσιογράφος. Διετέλεσε πρόεδρος του Εθνικού Θεάτρου (1932) επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_Δαμβέργης).

[343] Ο πατέρας του είχε πεθάνει όταν βρισκόταν στην Γερμανία για μετεκπαίδευση κατά την περίοδο του 1909 έως τον Ιανουάριο του 1910.

Αδελφική αγάπη

[344] Δεν είναι σίγουρο τι ακριβώς εννοεί εδώ. Μάλλον «και μέχρι και την ίδια μου τη ζωή», αλλά είναι αμφίβολο.

Λοιμοκαθαρτήριο Σαλαμίνας. Το ειδυλλιακό νησάκι Άγιος Γεώργιος

[345] Την 27 Φεβρουαρίου 1919 αποστάλθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών για να χρησιμοποιηθεί σαν διευθυντής των λοιμωδών νόσων Αγ. Γεωργίου, μία νησίδα που βρίσκεται στα βόρεια του Σαρωνικού κόλπου, ανατολικά της Σαλαμίνας και ενώνεται με αυτήν με μία γέφυρα. Διοικητικά ανήκει στον δήμο Σαλαμίνας. Το λοιμοκαθαρτήριο δημιουργήθηκε στην νησίδα του Αγίου Γεωργίου με σκοπό την αντιμετώπιση κρουσμάτων χολέρας to 1865. Στο νησί παρέμεναν πληρώματα και επιβάτες πλοίων που προέρχονταν από περιοχές που βρισκόταν σε έξαρση η επιδημία. Το 1924 δέχτηκε περισσότερους από 100.000 πρόσφυγες από την Μικρά Ασία για κάθαρση. Το τελευταίο κρούσμα χολέρας αντιμετωπίστηκε στο νησί το 1947.

[346] Η *Ναυμαχία της Σαλαμῖνος* διεξήχθη στις 22 Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ., στα Στενά της Σαλαμίνας (στον Σαρωνικό Κόλπο, κοντά στην Αθήνα) μεταξύ της συμμαχίας των ελληνικών πόλεων-κρατών και της Περσικής Αυτοκρατορίας.΄ Οι Πελοποννήσιοι ήθελαν να σταματήσουν τον περσικό στόλο στον Ισθμό της Κορίνθου. Παρ' όλ' αυτά, ο Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός Θεμιστοκλής έπεισε τους Έλληνες να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στη Σαλαμίνα, ελπίζοντας ότι μια νίκη θα εμπόδιζε τους Πέρσες να εισβάλουν στην Πελοπόννησο. Ο Θεμιστοκλής ανάγκασε τον Ξέρξη να επιτεθεί στα Στενά της Σαλαμίνας, όπου η αριθμητική υπεροχή των Περσών ήταν άχρηστη και προβληματική. Στη ναυμαχία, ο ελληνικός στόλος πέτυχε μια σημαντική νίκη, αφού κατέστρεψε 300 περσικά πλοία. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ναυμαχία_της_Σαλαμίνας/).

[347] Ένα άρθρο που γράφτηκε στις σελίδες 345-348 από τον Παύλο Κ. Τούτουζα Καθηγητή Καρδιολογίας, Διευθυντή του Ελληνικού Ιδρύματος Καρδιολογίας (ΕΛ.Ι.ΚΑΡ.), που φέρει τίτλο: «*Οι πρόδρομοι της ειδικότητας της καρδιολογίας στην Ελλάδα. Δρ. Ευάγγελος Ν. Αβαριτσιώτης (1895-1965). Η χαμηλόφωνη επιστημονική παρουσία του.*» συγγραφείς: Π. Κ. Τούτουζας, Ε. Λ. Πουλάκου-Ρεμπελάκου, Α. Α. Αντωνόπουλος, Σ. Γ. Μαρκέτος, μιλάει για τον Αβαριτσιώτη εκτενώς με φωτογραφίες. Το 1919 που πήγε ο Τανάγρας στη Σαλαμίνα, ο Αβαριτσιώτης θα ήταν τότε 24 χρόνων και το 1958 που γράφει τα απομνημονεύματα του, ο Αβαριτσιώτης θα ήταν 63 χρόνων. Ο Τανάγρας ανέλαβε υπηρεσία στη Σαλαμίνα στις 27

Φεβρουαρίου του 1919. Ίσως να μην πήγε αμέσως στο νησάκι και προφανώς θα είχε λιακάδα όταν έφθασε εκεί, ώστε μπορεί και να είχε μπει ο Μάρτιος. Στο άρθρο αναφέρεται ότι ο Αβαριτσιώτης εκπλήρωσε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις σαν ανθυπίατρος την περίοδο 1918-1920. Μετετάγη στο ναυτικό στο οποίο παρέμεινε υπηρετώντας σε διάφορες υπηρεσιακές θέσεις ως το 1923, οπότε και αποφάσισε να παραιτηθεί.

Βούλγαροι αιχμάλωτοι των Ελλήνων του 19ου αιώνα

[348] Ένα χρόνο μετά το πέρας του πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) και την συνθήκη του Νεϊγύ (Treaty of Neuilly, 27 Νοεμβρίου 1919), οπότε η Βουλγαρία παραχώρησε την Δυτική Θράκη στην Ελλάδα, ακολούθησε ανταλλαγή πληθυσμών με τη Βουλγαρία. (Κείμενο από το: Νησάκι Αη Γιώργης. Περιοδικό Βάκιλος/ Σαλαμίνα).

[349] Το λοιμοκαθαρτήριο Αγ. Γεωργίου από το 1865 είχε μετατραπεί σε Υγειονομικό Φυλάκιο και σύμφωνα με την εντοιχισμένη ενεπίγραφη στήλη, κατασκευάστηκαν η αποβάθρα, οι δρόμοι και ανακαινίστηκε η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου. (Κείμενο από το: Νησάκι Αη Γιώργης. Περιοδικό Βάκιλος/ Σαλαμίνα). Προφανώς, η στήλη είναι αυτή που κατασκεύασε ο Τανάγρας. Ο Τανάγρας χρησιμοποιεί την λέξη «προβλήτα» σαν αρσενικού γένους. Στην αρχαία Ελληνική, απ' όπου ξεκίνησε, η λέξη *προβλής, προβλῆτος* σήμαινε «προεξέχων, προβάλλων» και χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο με δύο γένη, αρσενικό (*ὁ προβλής*) και θηλυκό (*ἡ προβλής*). Παλαιότερη και συχνότερη φαίνεται ότι ήταν η χρήση τού θηλυκού γένους (απαντά ήδη στον Όμηρο). Κυρίως από τη συνεκφορά με τη λέξη *ακτή (προβλὴς ἀκτή)* επικράτησε τελικά το θηλυκό γένος τής λέξης στη νεότερη χρήση της ως ουσιαστικού. Έτσι, σήμερα λέμε *η προβλήτα*.

(http://www.babiniotis.gr/wmt/webpages/index.php?lid=1&pid=20&apprec=52).

Ρώσοι πρόσφυγες

[350] Στο διαδίκτυο αναφέρεται: «Τα πρώτα τέσσερα μεταγωγικά από την Οδησσό, με 4.000 πρόσφυγες, κατέπλευσαν στη Θεσσαλονίκη στις 30 Μαρτίου του 1919. Την επομένη, κατέφθασαν τρία ακόμη, ανεβάζοντας το συνολικό αριθμό στις 8.500. Οι πρόσφυγες υπήχθησαν άμεσα κάτω από στρατιωτικό έλεγχο. Οι γαλλικές στρατιωτικές αρχές είχαν αναλάβει την αποβίβαση και την απολύμανσή στο λοιμοκαθαρτήριο της Σαλαμίνας, ενώ η Γενική Επιμελητεία του Ελληνικού Στρατού ανέλαβε τον επισιτισμό τους. Ο στρατηγός Παρασκευόπουλος εξασφάλισε από τον 'Franchet d' Espérey' την παραχώρηση γαλλικών στρατιωτικών νοσοκομείων στην περιοχή της Γεωργικής Σχολής στη Μίκρα. Στις εγκαταστάσεις αυτές, χωρητικότητας 5.000 κλινών, καθώς και σε 'καντίνες' (πρόχειρα παραπήγματα) στη 'συνοικία των Πύργων', στεγάστηκε το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων». (Κωνσταντίνος Διώγος, http://www.onalert.gr/stories/prosfyges-oukrania-krimaia-venizelos/20394).

[351] Τα πλοία έφτασαν στη Θεσσαλονίκη την 30η Μαρτίου 1919 ημέρα Σάββατο. Πιθανόν να έφθασαν την επομένη, Κυριακή 31η Μαρτίου 1919, εφόσον στάλθηκαν αμέσως από εκεί στην Σαλαμίνα.

[352] Από κείμενο του Κωνσταντίνου Διώγου: «Λόγοι εσωτερικής πολιτικής υπαγόρευαν την με κάθε μέσο αποτροπή της μεταφοράς τους στην Ελλάδα». «Η αλγεινή εικόνα της έλευσης χιλιάδων εξαθλιωμένων προσφύγων μπορούσε εύκολα να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από την αντιπολίτευση, με ανεξέλεγκτο πολιτικό κόστος». «Τιναζόταν, ουσιαστικά, στον αέρα όλο το σύστημα ασφαλείας που είχε οργανώσει η κυβέρνηση, προκειμένου να κρατήσει στην αφάνεια τα γεγονότα της εκστρατείας. Στην ουσία, παιζόταν ένα παιχνίδι εντυπώσεων, με πολύ σοβαρές πολιτικές προεκτάσεις». Ο αναπληρωτής ΥΠΕΞ Αλ. Διομήδης παραδεχόταν, τότε, ξεκάθαρα ότι «…παρουσία των προσφύγων εντεύθα θα εδημιούργει ηθικόν και υλικόν κλονισμόν». Ο Ρέπουλης σε τηλεγράφημά του στο Βενιζέλο ήταν ακόμη πιο αποκαλυπτικός: «Η εδώ άφιξις τοιούτων προσφύγων φοβούμαι ότι θα γεννήση δυσαρέστους εντυπώσεις εις την κοινήν γνώμην, μάλιστα δε τερατολογίας και ψευδολογίας πολλάς από τα εργαστήρια των αντιδραστικών». (Κωνσταντίνος Διώγος, http://www.onalert.gr/stories/prosfyges-oukrania-krimaia-venizelos/20394).

Φιλοσοφικοί περίπατοι. Ο άνθρωπος «θεός θνητός»-Ηράκλειτος[353]

[353] Ο Ηράκλειτος υπήρξε αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος. Γεννήθηκε στην Έφεσο κατά το 544 π.Χ. Αν λάβουμε όμως υπόψιν ότι η ακμή του συμπίπτει με την 69η Ολυμπιάδα (504 π.Χ.-501 π.Χ.) και έζησε 60 έτη, μπορούμε να δεχθούμε ότι ο θάνατός του συνέβη το 484 π.Χ.. Έλεγε: «Η ζωή είναι αλλαγή. Μόνο η αλλαγή είναι αιώνια.» Συνάντησε κάποτε έναν...έμπορο. Ο έμπορος τον ρώτησε γιατί έκλαιγε αφού ήταν προτιμότερο να κουβέντιαζε μαζί του. Κι ο Ηράκλειτος του είπε: «σκέφτομαι ξένε πως τ΄ ανθρώπινα πράγματα είναι αξιοθρήνητα και δεν υπάρχει τίποτα που να μην είναι παίγνιο του πεπρωμένου. Γι΄ αυτό συμπονώ τους ανθρώπους. Τα παρόντα πράγματα δε μου φαίνονται σημαντικά και τα μελλούμενα με καταθλίβουν. Σκέφτομαι την παγκόσμια ανάφλεξη. Θρηνώ για όλα αυτά, θρηνώ για το ότι τίποτα δεν είναι σταθερό και τα πάντα αναμειγνύονται, όπως μέσα στον κυκεώνα. Έτσι είναι το ίδιο πράγμα η χαρά και η λύπη, η γνώση και η άγνοια, το μεγάλο και το μικρό, το πάνω και το κάτω, που περιφέρονται και εναλλάσσονται με το παιχνίδι του χρόνου.» Ο έμπορος τον ρώτησε τι είναι ο χρόνος. «Ένα παιδί που παίζει πεσσούς (ζάρια) ταιριάζοντάς τους και σκορπίζοντάς τους.» «Κι οι άνθρωποι;» ρώτησε ο έμπορος. «Θεοί θνητοί.» «Και οι Θεοί;» «Άνθρωποι αθάνατοι» είπε ο Ηράκλειτος. http://irakleitos.blogspot.gr/2011/07/blog-post_4537.html

Δύσκολες συζητήσεις για έναν χριστιανό

[354] Σιντοϊσμός ή Σίντο (ακριβέστερα:σίν'τοου) είναι η αυτόχθων θρησκεία της Ιαπωνίας και για ένα διάστημα κρατική της θρησκεία. Στο κέντρο του Σιντοϊσμού βρίσκεται η λατρεία των

κάμι, ιαπωνικός όρος που σημαίνει θεός, θεότητα ή πνεύμα. Οι κάμι μπορεί να αντιστοιχούν σε θεότητες των φυσικών στοιχείων (π.χ. Αματεράσου, η θεά του Ήλιου) αλλά και σε πνεύματα που κατοικούν σε έναν τόπο (π.χ. σπηλιά, δέντρο ή ρυάκι). Κάθε ζωντανό πλάσμα και κάθε μη-ζωντανό αντικείμενο περιέχει ένα κάμι. Το σύνολο όλων των κάμι αποκαλείται "γιαογορότσου νο κάμι" που κατά λέξη σημαίνει 8 εκατομμύρια κάμι (μπορεί να μεταφραστεί "άπειρα κάμι"). Κατατάσσεται στις ανιμιστικές θρησκείες. Στα Ιαπωνικά *Σίντο* σημαίνει «ο Δρόμος (τρόπος) των Θεών».

(http://samakos9.blogspot.gr/2014/05/blog-post_6.html).

[355] Ο Λάο Τσε (επίσης *Lao Tzŭ, Lao Tse* ή *Laotze*) είναι ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα της Κινέζικης φιλοσοφίας. Σύμφωνα με την κινέζικη παράδοση, έζησε κατά τον 6ο αιώνα π.Χ. Πολλοί ιστορικοί τοποθετούν τη ζωή του στον 4ο αιώνα π.Χ. την περίοδο δηλαδή των “εκατό σχολών σκέψης” ενώ άλλοι αμφισβητούν την ιστορική του ύπαρξη. Στον Λάο Τσε αποδίδεται η συγγραφή του Ταοϊστικού έργου *Τάο Τε Τσινγκ*, κάτι που τον καθιέρωσε ως τον ιδρυτή του Ταοϊσμού. Σύμφωνα με το μύθο, η μητέρα του τον εγκυμονούσε για 8 ή 80 χρόνια, και όταν γεννήθηκε είχε λευκά μαλλιά. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Λάο Τσε ήταν γηραιότερος σύγχρονος του Κονφούκιου και εργαζόταν στην αυτοκρατορική βιβλιοθήκη της δυναστείας των Ζου. Το έργο του Λάο Τσε, *Τάο Τε Τσινγκ*, είναι μια από τις σημαντικότερες πραγματείες της κινέζικης φιλοσοφίας. Καλύπτει πολλές πτυχές της φιλοσοφίας, από την εξατομικευμένη πνευματικότητα, μέχρι διαπροσωπικές δυναμικές και πολιτικές τεχνικές. Ο Λάο Τσε ανέπτυξε την έννοια του “Τάο” που συχνά μεταφράζεται ως “ο δρόμος”, και διεύρυνε τον ορισμό του σε μια αυθύπαρκτη τάξη και κατάσταση του σύμπαντος: ”Ο δρόμος που είναι η φύση”. Υπογράμμισε τη σημασία της “πράξης χωρίς πράξη”. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάποιος πρέπει να στέκεται απαθής και να μην κάνει τίποτα, αλλά ότι πρέπει να αποφεύγει τις προσβλητικές ή επιθετικές πράξεις. Ο Λάο Τσε πίστευε ότι η βία πρέπει να αποφεύγεται όποτε είναι δυνατό, και ότι η στρατιωτική νίκη δεν πρέπει να είναι γιορτή αλλά πένθος για την αναγκαιότητα της βίας απέναντι σε ανθρώπινες υπάρξεις. (https://el.wikipedia.org/wiki/Λάο_Τσε).

[356] Η ιδέα του Τριμούρτι ανήκει στην Ινδουιστική θρησκεία κατά την οποία οι κοσμικές ενέργειες της δημιουργίας, συντήρησης και καταστροφής προσωποποιούνται μέσα από τις μορφές του Βράχμα (ο δημιουργός), του Βίσνου (ο συντηρητής ή διατηρητής) και του Σίβα (ο καταστροφέας ή μετατροπέας). Αυτές οι τρείς θεότητες ονομάζονται «η Ινδουιστική τριάδα» ή η «μεγάλη τριάδα», συχνά επικαλούμενες ως «Βράχμα-Βίσνου-Μαχεσβάρα». Μια μορφή απεικόνισης του Τριμούρτι δείχνει τρία κεφάλια πάνω σε ένα λαιμό και επίσης συχνά τρία πρόσωπα σε ένα κεφάλι, το κάθε ένα να κοιτά σε διαφορετική κατεύθυνση. (https://en.wikipedia.org/wiki/Trimurti).

[357] Ο Ζωροάστρης, Ζαρατούστρα (Ζαραθούστρα) ή Ζαρτόστ ήταν θρησκευτικός προφήτης των Περσών και ιδρυτής της θρησκείας τού Ζωροαστρισμού. Το πότε έζησε, ποια ήταν η ζωή του και τι πραγματικά αντιπροσωπεύει, δεν είναι τόσο γνωστό και βέβαιο. Οι μόνες πηγές, που μας κατατοπίζουν μερικώς, είναι η βίβλος των Περσών, η Αβέστα, και μερικά

συγγράμματα αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων. Το κήρυγμα του Ζωροάστρη, ο οποίος ήταν θεμελιωτής της πυρολατρίας, αναφερόταν στο ανώτατο ον, που ήταν ένα και μοναδικό. Όλοι οι άλλοι θεοί ήταν δαίμονες. Ο θεός, στον οποίο πίστευε ο προφήτης, ήταν ο Ωρομάσδης (Αχούρα Μάζντα), πάνσοφος θεός του φωτός και κυβερνήτης του ουρανού. Ο Ωρομάσδης βρισκόταν σε διαρκή αγώνα με το πνεύμα του κακού, τον Αριμάν. Ο Μίθρας, ο γιος του Ωρομάσδη, αποτελεί το πνεύμα της δικαιοσύνης. Ο Μίθρας μεσιτεύει στον πατέρα του για τους ανθρώπους, αγωνίζεται για το καλό τους και βασανίζεται για χάρη τους. Τελικά, αναμένεται ότι ο Μίθρας θα νικήσει το πνεύμα του κακού και θα εγκαταστήσει πάνω στη γη τη βασιλεία του θεού. Ο Ζωροάστρης καλούσε τους πιστούς να κάνουν μόνο το καλό, υποσχόμενος ως ανταμοιβή, τον παράδεισο. Πολλά στοιχεία της διδασκαλίας του Ζωροάστρη έχουν ομοιότητες με αντίστοιχα της διδασκαλίας του Ιησού Χριστού. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ζωροάστρης).

[358] Πριν από 25 αιώνες, ο βασιλιάς Σουντχοντάνα βασίλευε σε μία χώρα κοντά στα βουνά Ιμαλάια. Μία μέρα γιορτής, η σύζυγος του βασίλισσα Μάγια, αποσύρθηκε στα διαμερίσματα της να αναπαυθεί, όπου και την πήρε ο ύπνος και είδε ένα πολύ ζωντανό όνειρο. Τέσσερεις άγγελοι την μετέφεραν ψηλά σις λευκές κορυφές των βουνών και την έντυσαν με λουλούδια. Ένας υπέροχος αρσενικός ελέφαντας που κρατούσε έναν λευκό λωτό με την προβοσκίδα του, την πλησίασε και περπάτησε γύρω της τρεις φορές. Μετά ο ελέφαντας την χτύπησε με την προβοσκίδα του στο δεξιό πλευρό και εξαφανίστηκε μέσα της. Όταν ξύπνησε η Μάγια είπε στον σύζυγο της για το όνειρο. Ο βασιλιάς μάζεψε 64 Βραχμάνους σοφούς για να το ερμηνεύσουν. Η βασίλισσα Μάγια θα γεννήσει ένα γιο, είπαν οι σοφοί, και αν ο γιός αυτός δεν φύγει από το παλάτι θα γίνει κατακτητής του κόσμου. Όμως αν είναι να φύγει από το παλάτι θα γίνει ένας Βούδας. (Από το κείμενο: «Η γέννηση του Βούδα, http://www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php/The_Birth_of_the_Buddha)

[359] Παράδειγμα είναι ο «προστατευτικός μιμητισμός» που παρατηρείται σε ορισμένα είδη ζώων. Ο οργανισμός που μιμείται έναν άλλο δεν ξεχωρίζει στο χώρο και έτσι προστατεύεται από πιθανές επιθέσεις.

(http://darwin-online.org.uk/converted/published/1883_mimicry_F2021.html).

Εξανθηματικός τύφος. Αποχαιρετιστήρια στο νησάκι

[360] Σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού, ο Τανάγρας πρωτοπήγε στο νησάκι του Αγ. Γεωργίου την 27η Φεβρουαρίου 1919. Την 1η Αυγούστου 1919 στάλθηκε στη ναυτική βάση Σμύρνης (λογιζόμενος δύναμη του θωρηκτού Λήμνος). Την 10η Φεβρουαρίου 1920 ελογίχθη πλήρωμα Ελλης και την 25η Φεβρουαρίου 1920 προάχθηκε κατ’ εκλογήν σε Αρχίατρο (ΒΔ 25-2-1920 ΦΕΚ 47 τ.γ.) ενώ υπηρετούσε ακόμα στη Σμύρνη. Εκεί έμεινε έως την 28η Σεπτεμβρίου 1922 οπότε και παρουσιάσθηκε από τη Σμύρνη στο Υπουργείο Ναυτικών και τέθηκε στη διάθεση του Υπουργείου Εσωτερικών. Επομένως ο τύφος θα του

εμφανίσθηκε στην περίοδο από τον Μάρτιο, ή καλύτερα Απρίλιο ώστε να είχε την επαφή με τους Ρώσους, έως τον Ιούλιο του 1919.

361 Ο Γεώργιος Χωματιανός, πέθανε το 1923.

362 Η κίνηση του Βενιζέλου στο να διεκδικήσει το βιλαέτι της Σμύρνης στις Συνθήκες Ειρήνης των Παρισίων ήταν μια κίνηση μεγάλου ρίσκου η οποία ήταν καταδικασμένη εξ' αρχής. Το πρώτο και βασικότερο επιχείρημα που αρθρώθηκε κατά της κατάληψης της Σμύρνης είχε εκφραστεί από τον Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος είχε αντιληφθεί ότι το ανάγλυφο της Ανατολίας δεν επέτρεπε τη δημιουργία μετώπου στην Μικρά Ασία που να μπορεί να προστατεύεται στρατιωτικά ως μόνιμο σύνορο (πολλές φορές μιλώντας για τη Σμύρνη αγνοούμε πως η Ελλάδα δεν προσάρτησε ποτέ την περιοχή, αλλά βρέθηκε εκεί ως εντολοδόχος των Μεγάλων Δυνάμεων). Ωστόσο υπάρχει και ένα δεύτερο εξίσου ενδιαφέρον αντεπιχείρημα, το οποίο είναι καθαρά οικονομικής φύσης και έχει να κάνει με τον οικονομικό μαρασμό που θα βίωνε η πόλη ακόμη και σε περίπτωση που ο Κεμάλ αποδεχόταν την ελληνική διοίκηση. Ακόμη λοιπόν και στην περίπτωση που η επαναστατική κυβέρνηση του Ατατούρκ δεχόταν τα πεπραγμένα των Σεβρών, η ελληνική κυβέρνηση θα είχε να αντιμετωπίσει τις οικονομικές-κοινωνικές επιπτώσεις αυτής της επιλογής, αφού η πόλη θα μαράζωνε οικονομικά καθώς η όλη της εξαγωγική δύναμη βασιζόταν στις πρώτες ύλες που κατέφθαναν από το εσωτερικό της Ανατολίας. Αν λοιπόν οι Τούρκοι αποδέχονταν τις Συνθήκες, είναι προφανές ότι θα επέλεγαν ένα άλλο λιμάνι της δυτικής Μικράς Ασίας προκειμένου να εξάγουν τις πρώτες ύλες παρακάμπτοντας τα ελληνικά εδάφη. Συνεπώς, οι μικρές παραγωγικές δυνατότητες του βιλαετιού της Σμύρνης θα οδηγούσαν σταδιακά στον οικονομικό μαρασμό της πόλης. Συνεπώς, στις διαπραγματεύσεις των Συνθηκών Ειρήνης στο Παρίσι, ο Βενιζέλος εξάντλησε σπουδαίο πολιτικό και διπλωματικό κεφάλαιο για μια περιοχή με πολύ μεγάλες δυσκολίες προσάρτησης στον εθνικό κορμό. Αντ' αυτής λοιπόν θα μπορούσε να εστιάσει σε περιοχές με συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς που ήταν πολύ πιο εύκολο να ενσωματωθούν, όπως λ.χ. η Κύπρος και η Βόρειος Ήπειρος. Η περίπτωση της Κύπρου θα ήταν μια σχετικά εύκολη υπόθεση, αφού η Βρετανία είχε προτείνει στην κυβέρνηση Ζαΐμη το 1915 την παραχώρηση του νησιού με αντάλλαγμα μια ναυτική βάση στο Αργοστόλι και στρατιωτικές διευκολύνσεις στη Σερβία που δεχόταν επίθεση από την Αυστροουγγαρία.

(http://www.iefimerida.gr/node/51683#ixzz2YI1Ezxtt).

363 Από τις 26 Οκτωβρίου 1912 ο Κωνσταντίνος είχε στείλει μήνυμα προς το Βούλγαρο στρατηγό Θεοδωρώφ που κατευθύνονταν με μία μεραρχία προς τη Θεσσαλονίκη, ότι η πόλη είχε ήδη απελευθερωθεί και ότι μπορούσε να διαθέσει τις δυνάμεις του σε άλλες επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά ο Θεοδωρώφ έστειλε απεσταλμένο αξιωματικό στον Ταξίν πασά ζητώντας του να υπογράψει πρωτόκολλο παράδοσης της Θεσσαλονίκης, παρόμοιο με εκείνο που μόλις είχε συνάψει με τους Έλληνες, προκειμένου να εμφανιστεί ως συναπελευθερωτής της πόλης. Ο Ταξίν αρνήθηκε και μάλιστα ζήτησε την προστασία του Ελληνικού στρατού επειδή μονάδες του που είχαν ήδη παραδοθεί στον Ελληνικό στρατό

δέχονταν επιθέσεις από Βουλγαρικά τμήματα. Ο Θεοδωρώφ φθάνοντας στις 28 Οκτωβρίου έξω από τη Θεσσαλονίκη ζήτησε να εισέλθει στην πόλη για να στρατοπεδεύσει. Ύστερα από διαπραγματεύσεις, επιτράπηκε να εισέλθουν δύο βουλγαρικά τάγματα στη Θεσσαλονίκη υπό τους πρίγκηπες Μπόρις και Κύριλλο, με το πρόσχημα της ανάπαυσης. Στην πράξη η βουλγαρική δύναμη που εισήλθε στην πόλη ανήλθε σε ολόκληρο σύνταγμα το οποίο στρατωνίσθηκε κυρίως σε Εβραϊκά οικήματα. «Από τη στιγμή αυτή η ελληνοβουλγαρική συμμαχία είχε διαλυθεί» (Βικιπαίδια: «Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος», http://ardin-rixi.gr/archives/10232).

[364] Η Θεσσαλονίκη ήταν το μήλο της έριδος των συμμάχων του Α' Βαλκανικού Πολέμου. Όταν Σερβία, Βουλγαρία και Ελλάδα συμφωνούσαν να επιτεθούν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία όλοι είχαν στο μυαλό τους να καταλάβουν την δεύτερη σε σπουδαιότητα πόλη της Αυτοκρατορίας. Εκτός από τους συμμάχους όμως βλέψεις στη Θεσσαλονίκη είχαν και οι Μεγάλες Δυνάμεις. Οι Ρώσοι την έβλεπαν ως μόνο τρόπο να βγουν στο Αιγαίο. Η Αυστροουγγαρία μετά την Βοσνία – Ερζεγοβίνη που είχε προσαρτήσει στη δική της Αυτοκρατορία έβλεπε με καλό μάτι την προώθησή της νοτιότερα με κατάληξη φυσικά την Θεσσαλονίκη. Άγγλοι και Γάλλοι δεν είχαν βλέψεις φυσικά στην πόλη. Ενδιαφερόντουσαν όμως να μην πέσει στα χέρια των άλλων μεγάλων δυνάμεων, ή έστω των βαλκάνιων συμμάχων που τις συμπαθούσαν. Στην απογραφή του 1910 διαβάζουμε ότι οι Ισραηλίτες ήταν οι περισσότεροι κάτοικοι της. Έφθαναν τους 65.000. Ακολουθούσαν οι Έλληνες (35.000), οι Τούρκοι (30.000) και 2.200 διαφόρων εθνοτήτων. Τρία χρόνια αργότερα, από 35.000 έγιναν 67.000, οι Τούρκοι μειώθηκαν κατά 6.000 για να φθάσουν τις 24.000, ενώ οι Ισραηλίτες παρέμεναν σταθεροί. Γιατί όμως όλοι ήθελαν τη Θεσσαλονίκη; Το λιμάνι της και η οικονομική ζωή εξασφάλιζε τον έλεγχο της περιοχής. Και οι τρεις κύριες σιδηροδρομικές γραμμές που κατέληγαν σ' αυτό το έκαναν το σπουδαιότερο στην Ανατολική Μεσόγειο. Κι ενώ είναι ευρύτατα γνωστές οι κόντρες του αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, είναι σχετικά άγνωστο το ποιος άνοιξε τα μάτια της ελληνικής πλευράς για τις προθέσεις των Βουλγάρων να μπουν πρώτοι στη πόλη. Βρισκόμαστε στα 1912. Οι Βαλκάνιοι σύμμαχοι νικούν κατά κράτος τους Τούρκους κι ο καθένας κρατά για λογαριασμό του τις περιοχές τις οποίες καταλαμβάνει. Μόνο που πολλές από τις περιοχές που ελευθερώνουν οι Σέρβοι, ή οι Βούλγαροι θα τις ήθελαν οι Έλληνες και το αντίστροφο. Ο Κωνσταντίνος έχει νικήσει στο Σαραντάπορο, οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι προχωρούσαν από βορρά. Οι νικητές κάποια στιγμή θα βρισκόντουσαν κι εκεί θα σταματούσε ο πόλεμος. Το θέμα ήταν που θα βρισκόντουσαν και τι θα είχε ο καθένας στη κατοχή του. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν απόλυτος. Ο Ελληνικός στρατός θα έπρεπε να προχωρήσει προς τη Θεσσαλονίκη. Ο Κωνσταντίνος όμως θεωρούσε καλύτερο να προχωρήσει βόρεια προς το Μοναστήρι, τη σημερινή πόλη Μπίτολα στα Σκόπια. Εκεί υπήρχε ισχυρό ελληνικό στοιχείο που έλεγχε το εμπόδιο της περιοχής. Κι εκεί που οι κατάσκοποι ήταν είδος σε ανεπάρκεια ήρθε ένας γιατρός Έλληνας στο φρόνημα, αλλά Βούλγαρος στην υπηκοότητα. Ήταν ο Φίλιππος Νίκογλου ο οποίος είχε γεννηθεί στη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1871. Είχε σπουδάσει γιατρός στη Ζαρίφεια Σχολή

της Φιλιππούπολης (σημερινό Πλόβντιβ) και είχε μετεκπαιδευτεί στη Γερμανία. Εργαζόταν ως χειρούργος ιατρός στη Σόφια μέχρι τη στιγμή που άρχισε ο πόλεμος και επιστρατεύτηκε ως στρατιωτικός γιατρός και μάλιστα χειρούργος. Ο Νίκογλου άκουγε τους Βούλγαρους επιτελείς να κάνουν σχέδια να φθάσουν στη Θεσσαλονίκη και να την… απελευθερώσουν, όπως άκουγε και τα σχόλιά τους για τον ελληνικό στρατό που δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση στα χάλια που είχε να φθάσει στη πόλη! Η ψυχή του πονούσε, αλλά δεν ήταν εύκολο να βρει κάποιον Έλληνα να ειδοποιήσει. Άλλωστε έπρεπε να είναι και ιδιαίτερα προσεκτικός. Σε καιρό πολέμου τέτοιες πρωτοβουλίες τιμωρούνται με εκτέλεση. Όμως η τύχη, η καλή τύχη, στη προκειμένη περίπτωση έπαιξε το ρόλο της. Ο Νίκογλου συνάντησε στην Άνω Τζουμαγιά τον στρατιωτικό ακόλουθο της ελληνικής πρεσβείας στη Σόφια, τον Αθανάσιο Σουλιώτη, τον οποίο είχε καλέσει εκεί ο Βούλγαρος στρατηγός Θεοδωρώφ. Ήταν μια κίνηση που στόχο είχε να ρίξει στάχτη στα μάτια των Ελλήνων. Ο Θεοδωρώφ ποτέ δεν θα πήγαινε στο ραντεβού του με τον Έλληνα αξιωματούχο. Κατευθυνόταν ήδη προς τη Θεσσαλονίκη και η συνάντηση κλείστηκε απλά για να μην καταλάβουν οι Έλληνες τον πραγματικό προορισμό του. Ο Σουλιώτης αντί για τον Θεοδωρώφ συνάντησε τον Νίκογλου που τον ενημέρωσε για όλα. Από εκεί κι ύστερα η Αθήνα έμαθε τις προθέσεις των συμμάχων της, κι ο Βενιζέλος ζήτησε επιτακτικά από τον Κωνσταντίνο να κατευθυνθεί προς τη Θεσσαλονίκη. (http://pasatempo.wordpress.com,«Ένας γιατρός σώζει τη Θεσσαλονίκη από τους Βουλγάρους»)

[365] Ο Εμμανουήλ Ρέπουλης (1863 – 1924) ήταν πολιτικός και δημοσιογράφος, ένας από τους εξοχότερους ρήτορες του ελληνικού Κοινοβουλίου, στενός συνεργάτης του Ελ. Βενιζέλου και επανειλημμένα βουλευτής και υπουργός. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα, προτίμησε όμως να στραφεί στη δημοσιογραφία και την περίοδο από 1890 έως 1899 εργάστηκε ως πολιτικός αρθρογράφος ... (https://el.wikipedia.org/wiki/Εμμανουήλ_Ρέπουλης/).

Αναχώρηση για Σμύρνη. Το μέγα σφάλμα του Βενιζέλου

[366] Γκιαούρ Ιζμίρ = Σμύρνη των απίστων.

[367] Αριστείδης Στεργιάδης. Νομομαθής, γενικός διοικητής Ηπείρου (1917-19) και ύπατος αρμοστής Σμύρνης (1919 - 22), στενός συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και στη συνέχεια ειδικεύτηκε στο οθωμανικό δίκαιο με μεταπτυχιακές σπουδές στη Δυτική Ευρώπη ως το 1889, οπότε άρχισε τη δικηγορική του σταδιοδρομία. Στις 19 Αυγούστου 1922 ο Αριστείδης Στεργιάδης, ύπατος αρμοστής της «*Σμύρνης των απίστων*», όπως την αποκαλούσαν οι Τούρκοι εκείνης της εποχής, έδωσε εντολή στους υπαλλήλους της αρμοστείας να μαζέψουν τα αρχεία τους και να είναι έτοιμοι για αναχώρηση. Η εντολή αυτή συνοδευόταν από την επισήμανση όλες οι ενέργειές τους να γίνουν με ταχύτητα και κάθε μυστικότητα. Παράλληλα, έδωσε εντολή στις αρχές της πόλης να μην αφήνουν τους κατοίκους να φεύγουν και να τους προτρέπουν να παραμένουν στη Μικρά Ασία, παρά τα τραγικά νέα για την κατάρρευση του μετώπου και τον επερχόμενο στρατό του Κεμάλ Ατατούρκ. Οι προ μηνός αγωνιώδεις εκκλήσεις του μητροπολίτη Σμύρνης

Χρυσοστόμου προς τον Στεργιάδη για επαναφορά των εξόριστων εμπειροπόλεμων Βενιζελικών αξιωματικών, προκειμένου να αναλάβουν την άμυνα της περιοχής, είχαν αντιμετωπισθεί με οργή από τον ύπατο αρμοστή και πρώην έμπιστο του Βενιζέλου, ο οποίος είχε πείσει την αντιβενιζελική κυβέρνηση των Αθηνών πως κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στην ανατροπή της. Παράλληλα, διαβεβαίωνε τους πάντες πως, ανεξάρτητα από τις εξελίξεις, οι Τούρκοι δεν θα χτυπούσαν τη Σμύρνη. Αλλά και τις τελευταίες εκείνες ημέρες πριν την έλευση του τουρκικού στρατού, η στάση του απέναντι στα μελλούμενα ήταν σχεδόν παρανοϊκή. Είναι χαρακτηριστικός – και απίστευτος – ο διάλογος Παπανδρέου-Στεργιάδη, που παραθέτει ο ιστορικός του Μεσοπολέμου Γρηγόρης Δαφνής στο δίτομο έργο του «Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων». Όταν ο Στεργιάδης ανακοίνωσε στον νεαρό τότε πολιτικό Γεώργιο Παπανδρέου την επερχόμενη καταστροφή, δέχθηκε την ερώτηση: «Γιατί δεν ειδοποιείτε τον κόσμο να φύγει;». Η απάντηση του Έλληνα αρμοστή της Σμύρνης ήταν η εξής: «Καλύτερα να μείνουν εδώ να τους σφάξει ο Κεμάλ, γιατί, αν πάνε στην Αθήνα, θα ανατρέψουν τα πάντα». 25 Αυγούστου 1922 και ώρα 19:00. Ο Αριστείδης Στεργιάδης επιβιβάστηκε στο αγγλικό πολεμικό «Iron Duke» με όλο το αρχείο της αρμοστείας και αναχώρησε για την Γαλλία, όπου και έμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του (1950), φοβούμενος την οργή των προσφύγων σε περίπτωση επανόδου του στην Ελλάδα. Το ίδιο βράδυ τα ελληνικά πλοία παρέλαβαν τα απομεινάρια του στρατού και μαζί με τη διοίκηση αναχώρησαν. Η τελική πράξη της τραγωδίας είναι γνωστή. Στις 27 Αυγούστου και ώρα 10:30 εισήλθαν στη Σμύρνη Τσέτες ιππείς και ακολούθησε ο τουρκικός στρατός. Ομάδες Τούρκων άρχισαν να γράφουν με κόκκινη μπογιά τη φράση «sahibi islamdir» (μουσουλμανική ιδιοκτησία) στα τουρκικής ιδιοκτησίας κτήρια. Ο στρατηγός Νουρεντίν Πασά, στρατιωτικός διοικητής Σμύρνης, μετέφερε την έγγραφη διαταγή του Κεμάλ Πασά (Ατατούρκ): «Σύμφωνα μ' έγγραφη διαταγή, που έλαβα από την Κεντρική Διοίκηση, είναι δυνατόν το ελληνικό έθνος, υπό τας παρούσας περιστάσεις ανάγκης, να προβεί σε εκδηλώσεις φανατισμού… Δεν πρέπει να παραμελήσετε το καθήκον σας. Κάθε στρατιώτης είναι υποχρεωμένος να σκοτώσει τέσσερεις-πέντε Έλληνες για τη δόξα της χώρας μας…». Ακολούθησαν σφαγές, βιασμοί, λεηλασίες και η πυρπόληση μιας ολόκληρης πόλης, όπου είχαν συγκεντρωθεί δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες εκτός από τον πληθυσμό της και όλοι μαζί ποδοπατούνταν στην προκυμαία του λιμανιού, ψάχνοντας απεγνωσμένα μέσο σωτηρίας… (http://senekkis3.blogspot.gr/2010/08/blog-post.html)

[368] Ο Τανάγρας πήγε την 1η Αυγούστου 1919 στη ναυτική βάση Σμύρνης και επέστρεψε από τη Σμύρνη στην Αθήνα την 28η Σεπτεμβρίου 1922, παρουσιάσθηκε στο Υπουργείο Ναυτικών και τέθηκε στη διάθεση του Υπουργείου Εσωτερικών. Ο Στεργιάδης φέρεται να είχε ήδη μεταβεί στην Σμύρνη στις 7 Μαΐου του 1919.

[369] Από την λέξη: Quay, προβλήτα. Κατασκευή παράλληλη σε ακτή ή όχθη που χρησιμεύει για την αποβίβαση από τα σκάφη.

[370] Ο όρος "Λεβαντίνοι-ες" αναφέρεται κυρίως σε εκείνους τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς που εγκαταστάθηκαν στο Λεβάντ – μια περιοχή που συνορεύει με την

Οθωμανική Αυτοκρατορία, παρόλο που αυτή μπορεί να μην είναι ο ακριβής ορισμός του όρου- από την αρχή του 17ου αιώνα έως το 1923. Περιλαμβάνει επίσης και ορισμένα μέλη, αλλά και μερικές φορές ολόκληρες οικογένειες, μη Τουρκικών Οθωμανικών ομάδων - Έλληνες, Αρμένιους, Πέρσες – οι οποίοι προσελκύσθηκαν στην Λεβαντιανή τροχιά για επαγγελματικούς λόγους επαφών με τους ομογενείς. (http://www.levantineheritage.com).

Η διεθνής επιτροπή. Όλοι εναντίον μας

[371] Lucien Laporte, ο οποίος αντικαταστάθηκε κατά το 1920 από τον Michel Graillet. (http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=385634).

[372] Οι περισσότεροι ιδρυτές της Τράπεζας της Σμύρνης ήταν έμποροι καθώς και μερικοί ανεξάρτητοι πλούσιοι. Τα 3/5 της Τράπεζας ανήκαν σε Βρετανούς, από τα πιο πλούσια μέλη της επαγγελματικής κοινωνίας της Σμύρνης, όπως π.χ. ήταν ο Βρετανός W. Chasseau. «Credit and Early Banking Practices in the Ottoman Empire: The Bank of Smyrna (1842-1843). Elena Frangakis-Syrett).

[373] Στις 15 Μαΐου 1919 ελληνικά στρατεύματα έφθασαν στη Σμύρνη και κατέλαβαν την πόλη και τις γύρω περιοχές, με την κάλυψη του Ελληνικού, Γαλλικού και Βρετανικού ναυτικού. Ταυτόχρονα οι Έλληνες είχαν καταλάβει και την Ανατολική Θράκη. Έλληνες και Αρμένιοι της Σμύρνης υποδέχτηκαν τους Έλληνες ως σωτήρες. Οι Τούρκοι έβλεπαν τους Έλληνες ως κατακτητές στον τόπο τους. Το μεγαλύτερο μέρος του Τούρκικου στρατού στην περιοχή παραδόθηκε στα συμμαχικά στρατεύματα ή κατέφυγε στην ύπαιθρο. Οι Δυτικές δυνάμεις συνέχισαν την κατάκτηση των γύρω περιοχών με σκοπό να ενισχύσουν την θέση τους στην περιοχή της Σμύρνης. Σταδιακά, η Ελλάδα είχε κατακτήσει το μεγαλύτερο μέρος των παραλίων της Μικράς Ασίας. (http://e-didaskalia.blogspot.gr/2014/07/blog-post_8690.html?m=1).

Πως τα καταφέραμε. Ζήτω η Αμερική

[374] Το ξενοδοχείο «Κραίμερ» (Grand Hotel Kraemer Palace), δίπλα στην οικία της εύπορης οικογένειας Φωτιάδου (Ο Δημήτρης Φωτιάδης ήταν Έλληνας λογοτέχνης που με την Μικρασιατική καταστροφή κατέφυγε στην Αθήνα,

https://el.wikipedia.org/wiki/Δημήτριος_Φωτιάδης), στόλιζε την παραλία της Σμύρνης. Εκεί έπαιζε η ορχήστρα του Κρασσά. Το ξενοδοχείο κάηκε στην καταστροφή της Σμύρνης. (courses.arch.ntua.gr/fsr/141691/SMYRNH.pdf,
https://dikaiopolisproject.wordpress.com/2012/09/01/katastrofh-smyrnhs/*).*

[375] Ο Θεόδωρος Πάγκαλος (1878-1952) ήταν Έλληνας αξιωματικός του στρατού, πολιτικός και δικτάτορας. Συμμετείχε στο κίνημα στο Γουδί, στους Βαλκανικούς πολέμους, στο κίνημα της Θεσσαλονίκης, στη Μικρασιατική εκστρατεία, στην επανάσταση του 1922, ενώ από το 1925, με το Κίνημα της 25ης Ιουνίου ανέλαβε την πρωθυπουργία, ουσιαστικά ως δικτάτορας, και στη συνέχεια εκλέχτηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας, παραμένοντας στην

εξουσία μέχρι το 1926, οπότε και ανατράπηκε. Από το 1926 μέχρι το θάνατό του το 1952 αποσύρθηκε, με μερικά μικρά διαλείμματα, από την πολιτική ζωή του τόπου. Από τους ιστορικούς έχει χαρακτηριστεί ως αρκετά αμφιλεγόμενη προσωπικότητα. Σε εφαρμογή του άρχισαν διώξεις δημοσιογράφων και εφημερίδων, όπως της «Εστίας», της «Καθημερινής» και του «Ριζοσπάστη». Ο Πάγκαλος εκμεταλλεύτηκε το έντονα αντικομουνιστικό κλίμα, που είχε δημιουργηθεί από τις αλλεπάλληλες απεργίες και άλλες εργατικές εκδηλώσεις, και τον πανικό του αστικού κόσμου, για να καταλάβει την εξουσία, ενώ ο αστικός πολιτικός κόσμος εύκολα συγκατατέθηκε να του δώσει πίστωση χρόνου, προκειμένου να επιβάλει μια σειρά αντιδημοκρατικών μέτρων, τα οποία οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις απέφευγαν για ευνόητους λόγους. Εγγονός του είναι ο πολιτικός, υπουργός και αντιπρόεδρος ελληνικών κυβερνήσεων Θεόδωρος Πάγκαλος (1938-).

{https://el.wikipedia.org/wiki/Θεόδωρος_Πάγκαλος_(στρατιωτικός)}.

Το Γαλλικό προξενείο. Φωλιά των Κεμαλικών. Δυσάρεστα προμαντεύματα

[376] Οι Κλαζομεναί βρίσκονται στο νότιο τμήμα του κόλπου της Σμύρνης, περίπου 20 χλμ. δυτικά της Σμύρνης. Το όνομά της προέρχεται πιθανώς από το ρήμα «κλάζω», το οποίο ο Όμηρος συνδέει με τις κραυγές των πουλιών που ζούσαν στις εκβολές του Έρμου.

(http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=4848, https://el.wikipedia.org/wiki/Κλαζομενές).

[377] Στην Ιεράπολη, το Παμούκαλε (Pamukkale), το κάστρο από Βαμβάκι είναι ένα αξιοθέατο φυσικής και αρχαιολογικής σημασίας, που βρίσκεται στην περιοχή της Μικράς Ασίας, στη συμβολή των ποταμών Λύκου και Μαιάνδρου.. (www.taxidologio.gr/izmir-todo-pamukkale.html, http://www.pamukkale.net/).

Εσωτερική αιμορραγία. Δεύτερη λαπαροτομία

[378] Το πρώτο Πάσχα που έκανε στη Σμύρνη ο Τανάγρας ήταν το 1920 (στις 29 Μαρτίου) δεδομένου ότι αποσπάστηκε στη Σμύρνη τον Αύγουστο του 1919. Στη φωτογραφία του μετά την εγχείρηση στο Στρατιωτικό νοσοκομείο, γράφει όμως ότι το έτος εγχείρησης είναι το 1922. Προφανώς το έχει γράψει λανθασμένα. Αναφέρεται στο ότι η εγχείρηση του έγινε το 1920, (θα ήταν 45 χρόνων που συμφωνεί με την εικόνα του στην φωτογραφία) στην παράγραφο «Τα περίεργα του θανάτου» του 2[ου] κεφαλαίου. Μετά την ανάρρωση του που θα έγινε έως τα τέλη του Ιουνίου και τον Ιούλιο πρέπει να επέστρεψε πίσω στην Σμύρνη.

[379] Μετάφρενο = ώμος, ωμοπλάτη.

[380] Ο Μαρίνος Γερουλάνος (1867-1960) ήταν από τους σημαντικότερους Έλληνες ιατρούς και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών αλλά και πολιτικός, βουλευτής Κεφαλληνίας. Το 1902 ύστερα από πρόσκληση της βασίλισσας Όλγας, διορίστηκε διευθυντής του Χειρουργικού Τμήματος του Ευαγγελισμού. Το 1911 διορίστηκε καθηγητής Χειρουργικής Παθολογίας στο Εθνικό Πανεπιστήμιο και το 1922 καθηγητής Χειρουργικής.

Η φωτογραφία που έβγαλε ο Τανάγρας που δηλώνει ότι είναι στο στρατιωτικό νοσοκομείο με φόντο τον Λυκαβηττό και το εκκλησάκι του Αγ. Γεωργίου, μοιάζει να είναι τραβηγμένη στην ταράτσα του Ευαγγελισμού κατά τον Απρίλιο-Μάιο του 1920 (ένα μήνα μετά το πρώτο Πάσχα του στην Σμύρνη), όπου έκανε επεμβάσεις ο Γερουλάνος σαν καθηγητής Πανεπιστημίου. Δεν θα μπορούσε να είναι, π.χ. το ΝΙΜΤΣ γιατί αυτό ξεκίνησε τη λειτουργία του από το 1941, αλλά και γιατί δεν βρίσκεται στη σωστή θέση με τον Λυκαβηττό πίσω του όπως δείχνει η φωτογραφία.

[381] Το θαύμα αυτό στην Άνδρο έγινε γνωστό από μαρτυρία του Ρωμαίου ανώτατου αξιωματούχου Μουκιανού, ο οποίος φέρεται να επισκέφθηκε το νησί στις αρχές της δεκαετίας του 50 μ.Χ. Τη μαρτυρία διέσωσε ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος (23–79 μ.Χ.), ο οποίος κάνει δύο φορές αναφορά στο θαύμα αυτό. Σύμφωνα με την πρώτη μαρτυρία, κάθε 5η Ιανουαρίου ανάβλυζε από τον ναό του θεού Διονύσου πηγή, η οποία είχε πάντα τη γεύση οίνου. Η εορτή αυτή ονομαζόταν ημέρα της *θεοδοσίας*, δηλαδή της προσφοράς του θεού. Σύμφωνα με τη δεύτερη μαρτυρία, κάθε χρόνο κατά τους επταήμερους εορτασμούς του θεού στην Άνδρο, από μια πηγή αφιερωμένη στον Διόνυσο έρεε κρασί, το οποίο όμως όταν μεταφερόταν σε μακρινό σημείο αποκτούσε και πάλι την γεύση νερού. Ο ναός αυτός δεν είναι γνωστό πού ακριβώς βρισκόταν, καθώς δεν έχουν εντοπιστεί κατάλοιπά του. (http://www.onassis.org/onassis-magazine/issue-63/O-Dionysos-stin-Andro).

[382] Μήκων η υπνοφόρος (Papaver somniferum) γνωστή με τις ονομασίες παπαρούνα και αφιόνι.

Η Γκιαούρ Ισμίρ.

[383] Ο Σωκράτης Τσάκωνας, διευθυντή της Γυναικολογικής Κλινικής στο θεραπευτήριο "Ευαγγελισμός", έκανε την πρώτη κινηματογράφηση καισαρικής τομής στην Ελλάδα το 1912, σε συνεργασία με τον κινηματογραφικό οίκο Σ. Λεόνε.

(www.iatrikionline.gr/8emata_3_2006/10.pdf*).*

[384] Η Προύσα (Bursa) είναι η πρωτεύουσα της ομώνυμης περιφέρειας Προύσης στην Βορειοδυτική Τουρκία. Με πληθυσμό γύρω στο 2.562.828, είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της Τουρκίας. (https://el.wikipedia.org/wiki/Προύσα).

[385] Η Νιλουφέρ Χατούν , Nilüfer (Hatun) ήταν μητέρα του τρίτου Σουλτάνου Murad A' και σύζυγος του Orhan, του δεύτερου Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σχετικά με την καταγωγή της λεγόταν ότι ήταν η κόρη του Βυζαντινού κυβερνήτη Holofira, ή η Ελληνικής καταγωγής πριγκίπισσα του Βυζαντίου Ελένη.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Νιλουφέρ_Χατούν/).

Παρ' ολίγον η Πόλη Ελληνική

[386] Ο Βυζαντινός Ναός της Ύπατης Σοφίας του Ένσαρκου Λόγου του Θεού, περισσότερο γνωστή ως *Αγία Σοφία* ή *Αγιά-Σοφιά*, (*Ayasofya*, *Sancta Sophia* ή *Sancta Sapientia*), γνωστός

και ως *Ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας* ή απλά *Η Μεγάλη Εκκλησία*, ήταν από το 360 μέχρι το 1453 ορθόδοξος καθεδρικός ναός της Κωνσταντινούπολης, με εξαίρεση την περίοδο 1204 - 1261 κατά την οποία ήταν ρωμαιοκαθολικός ναός, ενώ μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης μετατράπηκε σε τέμενος, μέχρι το 1934 και αποτελεί σήμερα μουσειακό χώρο (τουρκικά *Ayasofya Müzesi*).

{https://el.wikipedia.org/wiki/Αγία_Σοφία_(Κωνσταντινούπολη)}.

[387] Ο Ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης ήταν χώρος δημόσιας ψυχαγωγίας που προοριζόταν για ιπποδρομίες και αρματοδρομίες, αποκτώντας παράλληλα θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις. Σήμερα, στη θέση του βρίσκεται η πλατεία Σουλτάν Αχμέτ (Sultanahmet Meydanı ή Atmeydanı) και διασώζονται μόνο θραύσματα του αρχικού συγκροτήματος.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ιππόδρομος_της_Κωνσταντινούπολης/).

[388] Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (Θεσσαλονίκη, 1881 - Κωνσταντινούπολη, 1938) ήταν Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός. Ήταν ιδρυτής και πρώτος πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ουσιαστικά ανέλαβε πραξικοπηματικά μια διαμελισμένη Οθωμανική αυτοκρατορία, της οποίας το εναπομείναν υπόλοιπο των εδαφών στην Ανατολία, κατόρθωσε να το μετατρέψει σε κράτος δυτικού προτύπου ονομάζοντάς το Τουρκία. Προκειμένου να εφαρμόσει την πολιτική του, δεν δίστασε να συνεχίσει αγριότητες των Νεότουρκων, όπως η γενοκτονία των Αρμενίων και των Ελλήνων. Θεωρείται, παρ' όλ' αυτά, χαρισματικός ηγέτης, του οποίου η μορφή, σύμφωνα με τους σύγχρονους ιστορικούς, συγκαταλέγεται ανάμεσα στις σημαντικότερες προσωπικότητες που επηρέασαν καθοριστικά με την παρουσία τους τον 20ό αιώνα. Από τον λαό ο Κεμάλ προσέλαβε τον χαρακτηρισμό «Ατατούρκ», που σημαίνει «πατέρας των Τούρκων». (https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσταφά_Κεμάλ_Ατατούρκ).

Οι Φραγκολεβαντίνοι της Σμύρνης

[389] Ο Ολλανδολεβαντίνος Alfred van der Zee ήταν πρόξενος της Δανίας και Σουηδίας στη Σμύρνη και έγραψε σημαντικές αναφορές για την εθνική εκκαθάριση των Ελλήνων το 1914, καθώς και για τα γεγονότα στην περιοχή κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο [See, e.g., Matthias Bjørnlund, "The 1914 cleansing of Aegean Greeks as a case of violent Turkification," *Journal of Genocide Research*, Vol. 10, No. 1, March 2008, pp. 41-58, available for download on www.ermenisoykirimi.net (Danish section)].

(http://www.armenocide.de/armenocide/armgende.nsf/GuidesView/Introduction-Danmark201008-EN?OpenDocument).

[390] Στην αναφορά του «From the Consul in Smyrna (Alfred van der Zee) to the Legation in Constantinople (Carl Ellis Wandel)-Bombardment of Smyrna, 12th. March 1915» γράφει: «I am well informed that during the bombardment of the batteries the Turkish officers & soldiers behaved most gallantly & their excellent moral never failed». Μεταφρ. «Είμαι

καλώς πληροφορημένος ότι κατά τον βομβαρδισμό των στρατευμάτων οι Τούρκοι αξιωματικοί συμπεριφέρθηκαν πολύ γενναία και το εξαιρετικό τους ηθικό δεν έπεσε ποτέ».

Ο Καβουρομάνας

[391] Το Κορδελιό πήρε το όνομα του από τη γειτονική μονή Κορδολέοντος του Σιπύλου και ήταν επίσης γνωστό με το τουρκικό «Καρσιγιακά». Έως το 1874 στη θέση υπήρχαν μόνο λίγες αγροικίες, αλλά η ανάπτυξή του ήταν ραγδαία. Η συγκοινωνία με τη Σμύρνη γινόταν με σιδηρόδρομο και μικρά ατμόπλοια.

(https://el-gr.facebook.com/anthoula.izmir/posts/708492119269748:0).

[392] Η Ύπατη Αρμοστεία στην περιοχή της Σμύρνης εγκαθιδρύεται από το Μάιο του 1919, όταν αρχίζει η ελληνική κατοχή. Ο διορισμένος από τον Ελευθέριο Βενιζέλο ύπατος αρμοστής Αριστείδης Στεργιάδης φτάνει στη Σμύρνη τρεις μέρες μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού. Η συνθήκη των Σεβρών καταργούσε την τουρκική πολιτική διοίκηση στα εδάφη που παραχωρούνταν στην Ελλάδα. Έτσι, τον Ιούλιο του 1920 υπογράφτηκε το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης από τον αναπληρωτή του βαλή του Αϊδινίου στο γενικό γραμματέα της Ύπατης Αρμοστείας και η Σμύρνη περνά σε ελληνική διοίκηση. (http://www.ime.gr/chronos/13/gr/foreign_policy/institutions/08.html).

[393] Κέλης = μικρή βάρκα πλοίου.

(http://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=125231.0).

[394] Με την φράση αυτή εκφράζεται η επιθυμία του Τανάγρα να δημοσιευθούν κάποτε τα απομνημονεύματα του.

Το αγιασμένο ράσο

[395] Ο Τανάγρας χρησιμοποιεί την φράση από την παραβολή του άσωτου υιού σε σχέση με το εκκλησιαστικό θέμα που συζητά.

Ο Σμύρνης Χρυσόστομος

[396] Ο Τανάγρας ειρωνεύεται εδώ την φύση των Τούρκων σε αγριότητες από τα παλιά χρόνια.

[397] Ο Χρυσόστομος (Καλαφάτης) ήταν ο τελευταίος Μητροπολίτης Σμύρνης. Βρήκε μαρτυρικό θάνατο και κατακρεουργήθηκε από φανατισμένο όχλο κατά την ανακατάληψη της πόλης από τους Τούρκους, τον Αύγουστο του 1922. Γεννήθηκε το 1867 στην Τρίγλια της Βιθυνίας, στην Προποντίδα. Ήταν γιος του Νικολάου Καλαφάτη και της Καλλιόπης Λεμωνίδου, οι οποίοι απέκτησαν συνολικά 8 παιδιά, 4 αγόρια και 4 κορίτσια. Ο πατέρας του ήταν νομομαθής και αντιπροσώπευε συμπολίτες του ενώπιον των τουρκικών δικαστηρίων. Επίσης, αναμιγνυόταν στα κοινά και εκλεγόταν δημογέροντας. Η

μητέρα του ήταν ευλαβής χριστιανή και αναφέρεται ότι τον είχε τάξει στην Παναγία. (https://el.wikipedia.org/wiki/Χρυσόστομος_Σμύρνης).

[398] Ο Γρηγόριος Ε΄ (1746 - 1821) διετέλεσε τρεις φορές Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1797-1821). Αναγνωρίστηκε εθνομάρτυρας, ενώ η Ορθόδοξη Εκκλησία τον ανακήρυξε άγιο τιμώντας την μνήμη του στις 10 Απριλίου, ημέρα του απαγχονισμού του. (https://el.wikipedia.org/wiki/Πατριάρχης_Γρηγόριος_Ε’/).

[399] Ο Βασίλειος Παπαδόπουλος διετέλεσε μητροπολίτης Φλώρινας από το 1932 έως το 1967. (http://users.sch.gr//markmarkou/1969/koim1969.htm).

[400] Στις 29 Μαίου του 1921 (σε μία συμβολικά επιλεγμένη χρονική στιγμή, 468 χρόνια από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης) ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αποβιβάσθηκε στη Σμύρνη και συμμετείχε σε ευρεία στρατιωτική σύσκεψη, όπου ορίστηκε ως στόχος η κατάληψη της Άγκυρας και η καταστροφή του σταθμού ανεφοδιασμού του εχθρού, ενέργεια η οποία σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ελληνικού επιτελείου θα οδηγούσε τον Κεμάλ σε συνθηκολόγηση. Έπειτα ανέλαβε την αρχιστρατηγία του εκεί Ελληνικού Στρατού, αντικαθιστώντας εν μέρει τον Αναστάσιο Παπούλα. Την άνοιξη του 1922, η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε και επέστρεψε στην Αθήνα.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Μικρασιατική_εκστρατεία/).

[401] Δημοσθένης, ο Μέγιστος των Ελλήνων ρητόρων. Την μέγιστη φήμη του την απέκτησε με τους πολιτικούς λόγους του προς τους Αθηναίους. Οι λόγοι του κατά του βασιλιά Φιλίππου, οι «Φιλιππικοί», ο οποίος επωφελούμενος μιας άρρυθμης κατάστασης σκόπευε να κυριαρχήσει σε όλη την Ελλάδα, είναι αληθινά μνημεία λόγου.

(http://www.mousa.gr/html/dimosthenis.html).

[402] Κατά την μάχη της Χαιρώνειας, το 338 π.Χ., ο Φίλιππος συνέτριψε τις ενωμένες δυνάμεις Αθηναίων και Θηβαίων, με τον Αλέξανδρο επικεφαλής του ιππικού. Μετά από την ήττα των Αθηναίων ο Μ. Αλέξανδρος πήγε στην Αθήνα ως αντιπρόσωπος του πατέρα του. (https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέξανδρος_ο_Μέγας).

[403] Η νεαρή Βασίλισσα Αμαλία (1818-1875) επιδόθηκε στη συμφιλίωση των διαφόρων μερίδων (φατριών) της αθηναϊκής κοινωνίας προσπαθώντας να συγκροτήσει τη νέα ελληνική αριστοκρατία. Στην τότε Αθήνα τρεις ήταν οι μεγάλες φατρίες που δέσποζαν: οι Φαναριώτες, ως παλαιά βυζαντινή αριστοκρατία, οι "Αγωνιστές" στους οποίους η Ελλάδα όφειλε την ανεξαρτησία της, που τους αντιμάχονταν οι προηγούμενοι, και οι "Επήλυδες" αυτοί που συγκέντρωναν τον πλούτο και που συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι και σήμερα ακόμη εντονότερα. (takisgames.blogspot.com/2008_07_03_archive.html).

[404] Η Ελλάδα κατά το τέλος του 18ου ως τα μέσα του 19ου αιώνα είναι ο τόπος στον οποίο ολόκληρος ο λαός, παρόλες τις καχυποψίες και τις εσωτερικές του αντιθέσεις, ξεσηκώθηκε για να διεκδικήσει ένοπλα το δικαίωμά του στην εθνική αυτοδιάθεση. Οι τοπικιστικές διαφορές και αντιζηλίες αναβίωσαν και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής στη μετεπαναστατική περίοδο. Η συρροή Ελλήνων που δε γεννήθηκαν στις

επαναστατημένες περιοχές στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, έδωσε την αφορμή για τη δημιουργία νέων αντιθέσεων ανάμεσα στους αυτόχθονες γηγενείς και τους ετερόχθονες, εκείνους δηλαδή που έρχονταν από τη Μικρά Ασία και τα Βαλκάνια, τα Επτάνησα ή τις ελληνικές κοινότητες της διασποράς. (https://el.wikipedia.org/wiki/Μεγάλη_Ιδέα).

Ασθένεια στην οικογένεια μας.

[405] Αλέξανδρος Α' (αναδημοσίευση από το Istoria.gr). Ο ωραίος και αθλητικός γιος του Κωνσταντίνου και της Σοφίας, έμελλε να έχει απρόβλεπτο και τραγικό θάνατο. Όλα άρχισαν ένα πρωινό (17/30 Σεπτ. 1920) στο κτήμα του Τατοΐου. Ο Αλέξανδρος, ευτυχισμένος όσο ποτέ άλλοτε έκανε τον συνηθισμένο περίπατό του με την «Πακάρ» του, στο πίσω κάθισμα της οποίας ορθωνόταν υπερήφανο το αγαπημένο του αλσατικό λυκόσκυλο, ο «Φριτς».

Το πεπρωμένο του βασιλιά τον οδηγεί στο ξύλινο σπιτάκι του Γερμανού Στουρμ, επόπτη του βασιλικού κτήματος. Ξαφνικά ο Φριτς πηδάει στο έδαφος και ορμάει εναντίον μιας θηλυκιάς μαϊμούς, ράτσας μαγώτος (magotos). Ο Αλέξανδρος κινείται αποφασιστικά να αποσπάσει τη μαϊμουδίτσα από το στόμα του λυκόσκυλου. Και τότε αισθάνεται ένα δυνατό πόνο ψηλά στην αριστερή γάμπα. Ήταν ο αρσενικός μαγώτος, ο Μόριτς, που όρμησε εξαγριωμένος να υπερασπιστεί την «αγαπημένη» του. Η δαγκωματιά στο πόδι από τα δρεπανοειδή και μολυσμένα δόντια του Μόριτς είναι βαθιά και επικίνδυνη. Το εξαγριωμένο ζώο του είχε μασήσει τη σάρκα. Ο Στουρμ σπεύδει και αποσπά τον μαγώτο από το κορμί του κάτωχρου βασιλιά που αισθάνεται δυνατούς πόνους. Ο Αλέξανδρος μεταφέρεται πρώτα στη «βίλα Στουρμ», κι έπειτα στην κρεβατοκάμαρά του στα Ανάκτορα Τατοΐου. Το τραύμα του ποδιού αιμορραγεί ακατάσχετα. Ο Μέρμηγκας, διακεκριμένος καθηγητής της χειρουργικής του Πανεπιστημίου Αθηνών φτάνει στο Τατόι και πλένει τα τραύματα με οινόπνευμα και βενζίνη που εθεωρείτο ως άριστο αντισηπτικό. Ήταν ό,τι καλύτερο μπορούσε να κάνει σε μιαν εποχή που δεν υπήρχαν αντιβιοτικά. Πηγή μας το βιβλίο του Αλέξ. Λ. Ζαούση «Αλέξανδρος και Ασπασία», 1915-1920, Εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 2002. Ο μικροβιολόγος καθηγητής Κων. Σάββας εντοπίζει μέσα στο πύον και απομονώνει το μικρόβιο του στρεπτόκοκκου. Ο γιατρός Φωκάς εκφράζει τις υποψίες του: «Κύριοι, βρισκόμαστε ενώπιον αρχομένης σηψαιμίας!». Δεκατρείς ημέρες μετά την εκδήλωση της νόσου: ο Γάλλος καθηγητής Φερδινάνδος Βιντάλ, ειδικός στις λοιμώξεις στη συνάντηση με τους συναδέλφους του τους δηλώνει απερίφραστα ότι ο βασιλιάς δεν πρόκειται να ζήσει περισσότερο από τέσσερις ημέρες. Εικοστή τρίτη ημέρα, μετακαλείται ένας ακόμη σπουδαίος γιατρός της Εσπερίας, ο καθηγητής — χειρουργός Πιερ Ντελμπέ. Η δωδεκάτη Οκτωβρίου είναι η τελευταία ημέρα της ζωής του άτυχου βασιλιά. Οι εξόριστοι γονείς του Αλέξανδρου δεν τους επετράπη να παραστούν στην κηδεία. Μονάχα στη γιαγιά

του, τη βασίλισσα Όλγα, επετράπη να παρευρεθεί στις τελευταίες ώρες του εγγονού της. Δυστυχώς η θαλασσοταραχή δεν επέτρεψε στη γηραιά βασίλισσα να τον προλάβει ζωντανό. (www.lifo.gr).

[406] Από το έντυπο «Αγών Κεφαλληνίας»: Ο Ριχάρδος Λιβαθινόπουλος (1868-1954), ιατρός και πολιτευτής, υπήρξε συνιδρυτής, μαζί με τον επίσης ιατρό καθηγητή Γεράσιμο Φωκά, της πρώτης εν Ελλάδι ιδιωτικής χειρουργικής κλινικής. Το 1923 εξελέγη βουλευτής Κραναίας με το κόμμα του Παπαναστασίου και το 1926, για λίγους μήνες, χρημάτισε υπουργός Παιδείας.

[407] «Φετφάς» ονομάζεται η γνωμοδότηση του μουφτή (θρησκευτικού δικαστή των μουσουλμάνων), ή και των μη θεολόγων ισλαμιστών δικηγόρων, όταν ο πολιτικός δικαστής, ο καδής, αδυνατεί να καταλήξει σε απόφαση επί ενός ζητήματος.

[408] Μετά τη τουρκική συνθηκολόγηση την 1 Νοεμβρίου 1918 το *Κιλκίς* κατέπλευσε με άλλα πλοία του στόλου στη Νικομήδεια και από εκεί στη Κωνσταντινούπολη. Το 1919 συμμετείχε στις επιχειρήσεις της Κριμαίας κατά των Μπολσεβίκων στον Εύξεινο Πόντο και μετά το πέρας των οποίων έπλευσε ξανά για στη Κωνσταντινούπολη όπου και παρέμεινε σε όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων της Μικρασιατικής εκστρατείας, (1919-1922). Μετά τη κατάρρευση του Μικρασιατικού μετώπου τον Αύγουστο του 1922, το *Κιλκίς* μαζί με το *Λήμνος* κάλυψαν την υποχώρηση και την επανεπιβίβαση των υποχωρούντων τμημάτων της μικρασιατικής στρατιάς στη Σμύρνη και Τσεσμέ και, στη συνέχεια, κατέπλευσαν στη Χίο και κρατήθηκαν εκεί χωρίς να προσφέρουν κάλυψη στον άμαχο ελληνογενή πληθυσμό της Μικράς Ασίας. Όταν στη συνέχεια έγινε κίνημα, διατάχθηκε ο Κυβερνήτης του *Κιλκίς* πλοίαρχος Δεμέστιχας να σπεύσει στη Σάμο και να παραμείνει εκεί για την αποκατάσταση της τάξης και την επιβολή της επανάστασης.»

{https://el.wikipedia.org/wiki/ Κιλκίς_(θωρηκτό)}. Δεν αναφέρεται ότι κυβερνήτης του Κιλκίς ήταν ο Παπαζαφειρόπουλος, όπως αναφέρει ο Τανάγρας.

[409] Ο Ζώης Μαρούλης ήταν έμπορος στα Ιωάννινα και την Τεργέστη (http://www.leadi.gr/hpeirotes-evergetes.html).

[410] Ο Μενέλαος Σακορράφος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1867. Μετά το σχολείο σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, όπου αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Πήγε για μετεκπαίδευση στο Παρίσι και επέστρεψε στην Ελλάδα. Διορίστηκε ιατρός της Αστυκλινικής. Σε αυτόν οφείλεται η διεύρυνση και μετάθεση της Αστυκλινικής από το παλαιό κτίριο, σε καινούργιους χώρους στην οδό Αριστείδου και από εκεί στο μέγαρο Μαγγίνα στην οδό Πειραιώς. Δημοσίευσε πολλά ιατρικά επιστημονικά συγγράμματα. (Πηγή: Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών (1939). Αριστοτέλης Κούζης. ed. Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Γ', Ιστορία της Ιατρικής Σχολής. Αθήναι: Τύπος «Πυρσού» Α.Ε.

http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/1/5/metadata-01-0000131.tkl. Ανακτήθηκε την 25 Μαΐου 2010.)

Στο πρώτο νεκροταφείο

[411] «Εική και ως έτυχε»: Η λέξη εική είναι επίρρημα της Αρχαίας Ελληνικής και σημαίνει: χωρίς σχέδιο ή σκοπό, άσκοπα, τυχαία, κατ' ευχαρίστηση. Εικαίος είναι αυτός που συμβαίνει κατά τύχη. Το δεύτερο μέρος της φράσης, το ως έτυχε, στην πραγματικότητα σημαίνει αυτό που σημαίνει και το εική. Η φράση γενικά σημαίνει στα κουτουρού, όπως τύχει.

[412] Φρούδες ελπίδες: οι μάταιες ελπίδες.

[413] Βερονάλ: Εμπορική ονομασία φαρμακευτικού παρασκευάσματος, παραγώγου του βαρβιτουρικού οξέος. Συνίσταται από βαρβιτάλη (διαιθυλοβαρβιτουρικό οξύ) και έχει τη μορφή σκόνης ή λευκών κρυστάλλων που είναι διαλυτοί στο ζεστό νερό, στο οινόπνευμα, στον αιθέρα και στην ακετόνη. Χορηγείται ως καταπραϋντικό, πάντοτε σύμφωνα με ιατρικές οδηγίες. Η θανατηφόρος δόση θεωρείται στα 3.5 με 4.4 γραμμάρια. (http://greek_greek.enacademic.com/209593/βερονάλ). Μορφίνη: είναι ένα εξαιρετικά ισχυρό οπιούχο αναλγητικό ψυχοδραστικό φάρμακο και θεωρείται ότι είναι το πρωτοτυπικό οπιοειδές. Στην κλινική ιατρική, η μορφίνη θεωρείται ως ο χρυσός κανόνας, ή αναφορά, των αναλγητικών που χρησιμοποιούνται για την ανακούφιση σοβαρού ή αγωνιώδους πόνου και ταλαιπωρίας. (https://el.wikipedia.org/wiki/Μορφίνη).

[414] Στο Α' νεκροταφείο υπάρχουν τρεις εκκλησίες. Η κύρια εκκλησία είναι αυτή του Αγίου Θεοδώρου και υπάρχει μια μικρότερη αφιερωμένη στον Άγιο Λάζαρο. Η τρίτη εκκλησία είναι καθολική. Προφανώς δίπλα στον Άγ. Λάζαρο είναι ο τάφος του Τανάγρα. Όταν πέθανε η μητέρα του το 1919 πρέπει να ήταν ήδη 45 χρόνων (με την υπόθεση ότι γεννήθηκε το 1874).

[415] Θα πρέπει να γράφει αυτές τις γραμμές το 1959, δύο χρόνια αφότου ξεκίνησε να γράφει την αυτοβιογραφία του.

[416] Ο Μιχαήλ Αργυρόπουλος (Σμύρνη, 1862 - Αθήνα, 4 Ιουνίου 1949) ήταν Έλληνας δικηγόρος, πολιτικός και ποιητής. Υπήρξε Πρόεδρος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών από το 1939 έως το 1943. Εκλέχθηκε βουλευτής Αθηνών στις εκλογές του 1926 με το Κόμμα Εθνικών Φιλελευθέρων και το 1928 με το Κόμμα Φιλελευθέρων. Υπηρέτησε ως αντιπρόεδρος της Βουλής από το 1929 ως το 1932. Ως συγγραφέας χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο "Ρήγας Ραγιάς". (Βικιπαίδεια: Μιχαήλ Αργυρόπουλος).

[417] Το ρομαντικό και καταπράσινο Παραδείσο (σήμερα μεταφράστηκε σε Σιρίνγερ), εξελίχτηκε σε ακραία δυναμική συνοικία του Μπουτζά, με λαμπρό μέλλον. Εκεί χτίστηκαν νέες βίλλες, νέο στάδιο του Πανιωνίου (1904), ο ιππόδρομος της Σμύρνης (το *κόρσο* ή *κούρσι*), το εξαιρετικό αμερικάνικο κολλέγιο Μακ Λάχλαν (1912, στεγάζει τώρα υπηρεσίες του ΝΑΤΟ) και μικρό στρατιωτικό αεροδρόμιο (1914). (http://sepik.net/nea/o-boutzas-tis-smirnis/).

[418] Το επίθετο Boubli υπάρχει στην Αργεντινή όπως εμφανίζεται στο διαδίκτυο.

[419] Υπάρχει αναφορά στην ιστοσελίδα του Armenian portal για την Αραξή Μιχιταριάν, η οποία γεννήθηκε το 1908 στην Σμύρνη, ώστε να ταιριάζει από απόψεως ηλικίας με την περιγραφή του Τανάγρα, όχι όμως ακριβώς στο επώνυμο. (http://www.armenianportal.gr/diafora?start=165)

Πως έγινα κουμπάρος. Η κουμπαριά μου στις φυλακές του Παρισιού

[420] Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου του Λουμπαρδιάρη είναι από τους αρχαιότερους ναούς των Αθηνών (μέσα 9ου αιώνα μ.Χ.) Κατά τη δεκαετία του 1950 το ναΐδριο ανακαινίσθηκε και εξωραΐστηκε από τον παγκοσμίου φήμης Αρχιτέκτονα Δημήτρη Πικιώνη. Βρίσκεται επί των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου. Η παράδοση λέει ότι ο Αξιωματούχος Οθωμανός Γιουσούφ θέλησε να βομβαρδίσει με κανόνι (λουμπάρδα) το ναό από την Ακρόπολη, ώστε να καταστρέψει την εκκλησία και να σκοτώσει τους πιστούς που είχαν έλθει για να γιορτάσουν τον Άγιο Δημήτριο. Όμως, λίγο πριν πραγματοποιηθεί το σχέδιό του, ένας κεραυνός από την ξαφνική καταιγίδα που ξέσπασε ανατίναξε το πυροβολείο στην Ακρόπολη και έσωσε το εκκλησάκι. (http://www.athensattica.gr/).

[421] Σημαίνει: βρώμικος, ρυπαρός, σαν Έλληνας παπάς.

[422] Όταν η Γερμανία υπέγραψε ανακωχή, συνήλθε στο Παρίσι η Συνδιάσκεψη της Ειρήνης, όπου ο Βενιζέλος παρέστη ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας και προέβαλε τις αξιώσεις της χώρας μας, οι οποίες έγιναν στο σύνολό τους δεκτές με τις συνθήκες του Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου 1919) και των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920). Ως αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών η Ελλάδα προσάρτησε (προσωρινά) την Ανατολική Θράκη και την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης στην εκείθεν του Αιγαίου πλευρά. Όντας στη Γαλλία εκείνο τον καιρό, ο Βενιζέλος εξελέγη μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας. Ενώ όμως επρόκειτο να γυρίσει στην Ελλάδα, έγινε δολοφονική απόπειρα εναντίον του στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών στο Παρίσι, από δύο απότακτους Έλληνες αξιωματικούς, κατά την οποία τραυματίστηκε από πυρά περιστρόφου. Αφού θεραπεύτηκε από τα τραύματά του, γύρισε το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς στην Αθήνα. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ελευθέριος_Βενιζέλος).

[423] Υπάρχει και σήμερα το εμπορικό κέντρο αυτό κοντά στο μουσείο του Λούβρου, το «Carrousel du Louvre». (http://www.carrouseldulouvre.com/W/do/centre/accueil).

[424] Στις 4 Νοεμβρίου 1920 ο Βενιζέλος αναχώρησε για το Παρίσι, δηλώνοντας ότι αποσύρεται από την ενεργό πολιτική και σκοπεύει να ιδιωτεύσει αλλά αν η χώρα ζητήσει τις υπηρεσίες του στο εξωτερικό, θα είναι στη διάθεσή της.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ελευθέριος_Βενιζέλος).

[425] Μετά τον θάνατο της συζύγου του Μαρίας Ελευθερίου Κατελούζου, ο Βενιζέλος παντρεύτηκε το 1921 την Έλενα Σκυλίτση.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ελευθέριος_Βενιζέλος). Επομένως θα πρέπει η σύλληψη της κουμπάρας του Τανάγρα να έγινε κατά το 1921.

[426] Η φυλακή αυτή βρίσκεται στο δρόμο που οδηγεί από το Παρίσι προς το Saint-Denis στα βόρεια προάστεια του Παρισιού. Μετετράπει σε γυναικεία φυλακή στην αρχή του 19[ου] αιώνα. (https://en.wikipedia.org/wiki/Prison_Saint-Lazare).

Προαγωγή κατ' εκλογήν σε αρχίατρο

[427] Υπάρχει ασυμφωνία ημερομηνιών. Τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού δείχνουν ότι ο Τανάγρας αποσπάστηκε την 1[η] Αυγούστου 1919 στη ναυτική βάση Σμύρνης και ότι την 25 Φεβρουαρίου 1920 προήχθη κατ' εκλογήν σε Αρχίατρο (ΒΔ 25-2-1920 ΦΕΚ 47 τ.γ.). Ένα χρόνο περίπου αργότερα, την 18η Νοεμβρίου 1921, στέλνεται από τον Ύπατο Αρμοστή Α. Στεργιάδη επαινετική επιστολή στο Υπουργείο για τις υπηρεσίες του Τανάγρα. Στην επιστολή αυτή όμως δηλώνεται ότι διευθύνει το Υγειονομείο από της 20ης Ιουλίου 1919, δηλαδή πριν τον Αύγουστο που πήγε επίσημα. Πιθανώς να πήγε λίγο πιο νωρίς για εγκατάσταση πριν την επίσημη έναρξη της υπηρεσίας του.

[428] Οι ημερομηνία (18/11/1921) και το κείμενο του εγγράφου αυτού δεν δείχνουν ότι το έγγραφο συνετέλεσε στην προαγωγή του Τανάγρα σε Αρχίατρο. Τα αρχεία του πολεμικού ναυτικού δείχνουν ότι η προαγωγή του είχε γίνει ήδη από την 25η Φεβρουαρίου του 1920. Και στο έγγραφο αναφέρεται ως «Αρχίατρος» Ευαγγελίδης. Προφανώς η μνήμη του συγχέει ημερομηνίες.

Η φρίκη των πολέμων. Η Μικρασιατική καταστροφή. Τσικάρ πανταλονά: πετάλωμα αιχμαλώτων

[429] Η Μάχη Σαγγάριου έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας (1919-1922), ως αποκορύφωμα της προέλασης του Ελληνικού Στρατού στην μικρασιατική ενδοχώρα. Το ελληνικό σχέδιο καθόριζε ως σκοπό την καταστροφή των τουρκικών δυνάμεων ανατολικά του Σαγγάριου ποταμού στην Μικρά Ασία και στη συνέχεια την κατάληψη της Άγκυρας. Η επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί στις 1 Αυγούστου. Η έκβαση της μάχης ήταν αμφίρροπη και συντέλεσε στην ανακοπή της πορείας προς Άγκυρα. Από τις 24 Αυγούστου αποφασίστηκε η διακοπή της προέλασης και η μετάπτωση σε άμυνα, καθώς οι προβλέψεις για συνέχιση της επίθεσης ήταν ιδιαίτερα δυσοίωνες. Οι απώλειες των επιχειρήσεων για τις ελληνικές δυνάμεις ανήλθαν σε 4.000 νεκρούς ενώ στην τουρκική πλευρά οι απώλειες ανήλθαν στις 6.000 στρατιώτες. Η μάχη του Σαγγάριου σήμανε το τέλος των επιθετικών επιχειρήσεων για τον Ελληνικό Στρατό στην Μικρά Ασία. (https://el.wikipedia.org/wiki/Μάχη_Σαγγάριου).

[430] Ο Δημήτριος Γούναρης (1867 - 1922) ήταν Πατρινός πολιτικός, αρχηγός του Λαϊκού κόμματος, κύριος εκπρόσωπος του αντιβενιζελισμού και τρεις φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας, π.χ. 25 Φεβρουαρίου 1915 – 10 Αυγούστου 1915, 26 Μαρτίου 1921 – 3 Μαΐου 1922. Το όνομα του συνδέθηκε με την αρνητική έκβαση της μικρασιατικής εκστρατείας εξαιτίας των λανθασμένων χειρισμών της κυβερνήσεώς του, η οποία κατέληξε

στη Μικρασιατική καταστροφή. Ύστερα από αυτό το γεγονός συνελήφθη, παραπέμφθηκε στη «Δίκη των Έξι» και εκτελέστηκε στο Γουδί. Ανιψιός του ήταν ο μετέπειτα πρωθυπουργός Παναγιώτης Κανελλόπουλος.

[431] Ο Νικόλαος Πλαστήρας (1883 - 1953) ήταν στρατιωτικός και πολιτικός στη νεότερη Ελλάδα. Έγινε γνωστός για την στρατιωτική του δράση κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (όπου έγινε γνωστός ως Μαύρος Καβαλάρης) και την Μικρασιατική εκστρατεία. Ο Νικόλαος Πλαστήρας κυβέρνησε την Ελλάδα τρεις φορές, μία το 1945 και άλλες δύο στα 1951-1952. Στην Μικρασιατική εκστρατεία έδωσε πολλές νικηφόρες μάχες με λίγες απώλειες που τον έκαναν γνωστό στους αντιπάλους που τον ονόμασαν «*καρά-πιπέρ*» (μαύρο πιπέρι), ενώ το 5/42 σύνταγμα ευζώνων έγινε γνωστό ως «*σεϊτάν ασκέρ*» (στρατός του διαβόλου). Κατά την προέλαση, έφτασε μέχρι το Καλέ-Γρότσο, πέρα από τον Σαγγάριο. Αναφέρεται ότι τις νύχτες έμενε μόνος του ως σκοπός για να ξεκουράζονται οι άντρες του, και κοιμόταν έφιππος κατά την πορεία της επόμενης ημέρας. Τον Σεπτέμβριο του 1922 μετέβη στην Αθήνα όπου ανέτρεψε την κυβέρνηση και υποχρέωσε τον βασιλιά Κωνσταντίνο Α' σε παραίτηση υπέρ του γιου του Γεωργίου Β' και σχημάτισε επαναστατική κυβέρνηση χωρίς όμως να συμμετάσχει σ ΄αυτήν. Με τη φροντίδα του περιθάλπηκαν και στεγάστηκαν εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, και με νομοθετικό διάταγμα (14 Φεβρουαρίου 1923), έδωσε λύση στο αγροτικό ζήτημα, διανέμοντας το μεγαλύτερο μέρος των τσιφλικιών, στους ακτήμονες.. Επίσης υποστήριξε και ανέλαβε την ευθύνη για την «εκτέλεση των έξι», κατευνάζοντας τον λαό που ζητούσε την τιμωρία των υπεύθυνων για την Μικρασιατική καταστροφή.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Πλαστήρας).

[432] Οι Τσέτες, από την τουρκική çete , ληστοσυμμορία, είναι Τούρκοι εθελοντές που πολέμησαν κατά του ελληνικού στρατού στην περίοδο του μικρασιατικού πολέμου οργανωμένοι σε τάγματα ή συμμορίες. Στις πρώτες μέρες του Σεπτέμβρη του 1922 ο Ελληνικός Στρατός είχε αποχωρήσει. Ο Τουρκικός Στρατός, με προπομπό τους άτακτους Τσέτες, κατέβαινε στις πόλεις και στα χωριά. «Οι Τσέτες μπαινόβγαιναν και ανεβοκατέβαιναν στα σπίτια των χριστιανών. Σκοπός τους η διαρπαγή, η λεηλασία, η σφαγή, οι βιασμοί. Το ακόρεστο πάθος κυρίαρχο και ανελέητο καταπάνω σε γέροντες, γυναίκες και παιδιά.» (http://www.kozan.gr/post/7365,

http://olympia.gr/2009/11/18/γενοκτονία-του-πόντου-η-ταινία-και-οι-α/).

[433] Ο Δημήτριος Αμπελάς (1887-1973) σπούδασε στη νομική σχολή (αποφ. 1909 σε ηλικία 22 ετών), κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας του φοίτησε στη σχολή εφέδρων αξιωματικών (1909-1910) και πολέμησε στους βαλκανικούς πολέμους. Δικηγόρησε ως το 1914 οπότε έγινε μόνιμος στρατιωτικός και πολέμησε σε όλη τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας φτάνοντας ως το βαθμό του συνταγματάρχη πυροβολικού. Μετά την αποστράτευσή του διορίστηκε και πάλι δικηγόρος Αθηνών και συνταξιοδοτήθηκε το 1956. Έγραψε τα έργα *Η κάθοδος των νέων μυρίων*, *Το ονειρώδες κόμμα*, *Η δημιουργία*. Υπήρξε

πρόεδρος της «επιστημονικής εταιρείας μεταφυσικών ερευνών». (ΑΜΠΕΛΑ-ΤΕΡΕΝΤΣΙΟ___οικογένεια.rtf).

[434] Ο Ιμπραήμ Πασάς (1789-1848) ήταν Βαλής (διοικητικός τίτλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) και μη αναγνωρισμένος Χεδίβης (τίτλος που αντιστοιχεί στη λέξη αντιβασιλέας) της Αιγύπτου και στρατιωτικός.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ιμπραήμ_Πασάς).

[435] Ο πασάς της Θεσσαλονίκης Εμπού Λουμπούτ με 10.000 άνδρες ξεκίνησε μάχες γύρω από τη Νάουσα ώσπου η πόλη έπεσε την Κυριακή του Θωμά στις 10 Απριλίου 1822 και οι Τούρκοι την κατέστρεψαν ολοκληρωτικά. Οι τελευταίοι υπερασπιστές σκοτώθηκαν στον πύργο του Ζαφειράκη και τα γυναικόπαιδα προτίμησαν να πέσουν από τον καταρράχτη της Αράπιτσας στο σημερινό χώρο θυσίας παρά να πέσουν στα χέρια των Τούρκων. Γι αυτή τη θυσία η Νάουσα ανακηρύχθηκε αργότερα ηρωική πόλη πλάι στο Μεσολόγγι, το Σούλι και το Αρκάδι. Στον χώρο της θυσίας των γυναικών της Νάουσας το 1822, μια επιγραφή θυμίζει στον επισκέπτη την ηρωική τους πράξη: "Διαβάτη, στάσου με ευλάβεια στη μνήμη των νεκρών. Μέσα στο βάραθρο που ξανοίγεται μπροστά σου, βρήκαν ένδοξο και ηρωικό θάνατο οι γυναίκες και τα παιδιά της Νάουσας, για την ελευθερία και την ανεξαρτησία του Ελληνικού έθνους, στις 22 Απριλίου 1822.

(http://timerime.com/es/evento/1714243/++++/).

[436] Σε σύγκριση με τον διάλογο Στεργιάδη-Γεωργίου Παπανδρέου στον οποίο έχει γίνει αναφορά πιο πάνω, η περιγραφή αυτή του Τανάγρα για τα κίνητρα του Στεργιάδη μοιάζει αφελής: «Γιατί δεν ειδοποιείτε τον κόσμο να φύγει;». Η απάντηση του Έλληνα αρμοστή της Σμύρνης ήταν η εξής: «Καλύτερα να μείνουν εδώ να τους σφάξει ο Κεμάλ, γιατί, αν πάνε στην Αθήνα, θα ανατρέψουν τα πάντα».

[437] Ο Κλέμενς Βέντσελ Λόταρ φον Μέττερνιχ, (*Klemens Wenzel Lothar von Metternich*, Κόμπλεντς, 1773-Βιέννη,1859), ήταν πρίγκιπας και ένας από τους διασημότερους διπλωμάτες και πολιτικούς της Αυστριακής Αυτοκρατορίας και της Ευρώπης γενικότερα. Μόλις ενημερώθηκε για της έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης φαίνεται να τον συντάραξε πολύ βλέποντας τις θεωρίες του περί της «νομιμότητας», να χάνουν κυριολεκτικά έδαφος αποδοχής από τους λαούς που επιθυμούσαν την αυτοδιάθεσή τους, σημείο που δεν μπόρεσε ποτέ να διαχωρίσει και ν΄ αντιληφθεί. Αυτό το σημείο ήταν και ο κύριος λόγος που κατέστησε τον σπουδαίο αυτό διπλωμάτη παροιμιώδη μισέλληνα και τον έθεσε σε έκδηλη αντιπαράθεση με όλο τον πολιτισμένο κόσμο της εποχής του. Κάτω από αυτή την ταραχή ο Μέττερνιχ, που ανέλαβε το ίδιο έτος καγκελάριος, έσπευσε να καταπνίξει την όποια εκδήλωση φιλελευθερισμού των Ελλήνων πείθοντας και τον Τσάρο ν΄ αποκηρύξει τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη. Διέβαλε προς όλες τις Αυλές της Ευρώπης το θέμα των Ελλήνων ενάντια και στο φιλελληνικό ρεύμα της εποχής. Ακόμα και όταν έβλεπε ότι ο αγώνας των Ελλήνων άρχισε να αποδίδει και υπέρ του να συνενώνονται οι στόλοι της Ρωσίας, Γαλλίας και Αγγλίας, υπήρξε η τροχοπέδη της δημιουργίας ελεύθερου ελληνικού κράτους

επιβάλλοντας τη θέσπιση έστω «κράτους κατά΄ εντολή» υπό την επικυριαρχία των Μεγάλων Δυνάμεων, οι Ηγεμόνες των οποίων όμως είχαν ήδη αρχίσει σιγά - σιγά να τον παραβλέπουν προ των συμφερόντων τους.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Κλέμενς_φον_Μέττερνιχ).

[438] Ο Σάρλ Μωρίς Ταλλεϋράν-Περιγκόρ (Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord, 1754-1838), γνωστός στην Ελληνική Γραμματεία ως Ταλλεϋράνδος, ήταν Γάλλος διπλωμάτης, κάτω από το καθεστώς του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ και υπό τους Ναπολέοντα, Λουδοβίκο ΙΖ΄ και Λουδοβίκο-Φίλιππο. Θεωρείται ευρέως ως ένας από τους πιο επιδέξιους και ισχυρούς διπλωμάτες της Ευρωπαϊκής ιστορίας, παρόλο ότι ήταν γνωστό ότι δεχόταν δωροδοκίες από άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, ειδικά όταν υπηρετούσε υπό τον Ναπολέοντα. Ο Ταλλεϋράν εκμεταλλεύεται στο έπακρο τις διχόνοιες των "ιερών συμμάχων", ρίχνει λάδι στη φωτιά για να ανάψει το μίσος Σαξόνων, Αυστριακών κατά Γερμανίας - Πρωσίας και Ρωσίας, ανακατώνοντας τα πάντα και προκαλώντας ένα τεχνητό διπλωματικό χάος. Θα ήταν αλήθεια να πούμε ότι το Βατερλώ σχεδόν απώλεσε την μετέπειτα διπλωματική αξία του για τους ηπειρωτικούς αντιπάλους της Γαλλίας τουλάχιστον, χάρις στον δαιμόνιο αυτόν Γάλλο διπλωμάτη.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Σαρλ-Μωρίς_ντε_Ταλλεϋράν_-Περιγκόρ).

[439] Ο Μπέντζαμιν Ντισραέλι (Benjamin Disraeli, 1804 - 1881), πρώτος Κόμης του Μπήκονσφηλντ, ήταν Άγγλος πολιτικός της συντηρητικής παράταξης και λογοτέχνης, επονομαζόμενος και "Ντίζυ" (Dizzy). Διετέλεσε δύο φορές Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας (1868 και 1874-1880) ενώ για τρεις περίπου δεκαετίες πρωταγωνίστησε στην αγγλική πολιτική. Έπαιξε καθοριστικό ρόλο στα δρώμενα της εποχής του ακολουθώντας αρχικά μια ήπια ειρηνική πολιτική όπου και κατέληξε στη συνέχεια σε σκληρή αποικιοκρατική. (https://el.wikipedia.org/wiki/Μπέντζαμιν_Ντισραέλι).

[440] Και όπως γράφει ο Ντίνος Κονόμος στο έργο του «Ζάκυνθος», Πεντακόσια Χρόνια, (1478-1978), τόμος Τρίτος. Πολιτική Ιστορία, τεύχος Δ΄ σημ. 4, σελ. 33: «Όπως είναι γνωστό, η ονομασία (Λαζαρόνος) προέρχεται από την κατώτερη κοινωνική τάξη της Νεάπολης εκείνου του καιρού. Οι άρχοντες απόδωσαν αρχικά την ονομασία τούτη στους κακοποιούς λομβαρδιανούς. Αργότερα όμως αποκαλούσαν ως Λαζαρόνους όλους τους οπαδούς του λομβαρδιανού κόμματος.

Τα φραγκοχιώτικα

[441] σύμφυρμα = συσσώρευση ανόμοιων πραγμάτων χωρίς οργανική σύνδεση.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης

[442] Ο Χασάν Ταχσίν Πασάς (1845-1918) ήταν ανώτερος στρατιωτικός αξιωματούχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Γόνος της ευγενούς αλβανικής δυναστείας των Μεσαρέ, σπούδασε στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων. Ως αξιωματικός του οθωμανικού στρατού

υπηρέτησε για σαράντα χρόνια στην Κρήτη, τη Θεσσαλία, την Κωνσταντινούπολη, την Ήπειρο, την Αλβανία, τη Συρία και την Υεμένη. Τον καιρό του Πρώτου Βαλκανικού Πολέμου ήταν διοικητής της 8ης Στρατιάς του Αυτοκρατορικού Οθωμανικού Στρατού της Μακεδονίας. Μετά την επέμβαση του ελληνικού στρατού στα Στενά του Σαρανταπόρου, ο τουρκικός στρατός συμπτύχθηκε στην τοποθεσία των Γιαννιτσών, όπου έδωσε αμυντική μάχη με σκοπό να ανακόψει την πορεία του ελληνικού στρατού προς τη Θεσσαλονίκη. Η ελληνική νίκη όμως ήταν αποφασιστική και αυτό ώθησε τον Χασάν Ταχσίν Πασά να συνθηκολογήσει άνευ όρων και να παραδώσει την πόλη της Θεσσαλονίκης και 25.000 αιχμαλώτους στον ελληνικό στρατό, ενέργεια για την οποία καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο ως προδότης. Η παράδοση της Θεσσαλονίκης στον ελληνικό στρατό, που αποτελούσε μήλο της έριδος των βαλκανικών κρατών, κατέστησε την Ελλάδα το μεγάλο κερδισμένο του πολέμου. Το πρωτόκολλο της παράδοσης έχει χαθεί από τα αρχεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού, αλλά σώζεται ανυπόγραφο αντίγραφο στα γαλλικά. Μετά το πέρας των πολέμων ο Χασάν Ταχσίν Πασάς έζησε στη Γαλλία και κατόπιν στην Ελβετία, όπου στάλθηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου για λόγους ασφάλειας και υγείας. Πέθανε στη Λωζάννη το 1918. (http://el.wikipedia.org/).

[443] Η ναυμαχία της Έλλης στις 3/16 Δεκεμβρίου 1912, ήταν η πρώτη από τις δύο κορυφαίες μάχες μεταξύ του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και του Οθωμανικού Στόλου κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο και πραγματοποιήθηκε στην έξοδο των στενών των Δαρδανελίων (ή Ελλησπόντου). Η ναυμαχία έληξε με τη νίκη του ελληνικού στόλου και τον εγκλεισμό του οθωμανικού εντός των στενών.

Ήταν η Σμύρνη μια φορά

[444] Σύμφωνα με τα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού ο Τανάγρας την 28 Σεπτεμβρίου 1922 παρουσιάσθηκε από τη Σμύρνη στο Υπουργείο Ναυτικών και τέθηκε στη διάθεση του Υπουργείου Εσωτερικών.

Οι εκτελέσεις των υπουργών. Πλαστήρας

[445] Με τον όρο "Δίκη των έξι» έχει καταγραφεί στην ελληνική ιστορία η δίκη ενώπιον έκτακτου στρατοδικείου στο οποίο παραπέμφθηκαν από την επαναστατική επιτροπή για να τιμωρηθούν οι θεωρούμενοι ως υπεύθυνοι για τις συνέπειες της Μικρασιατικής εκστρατείας, κοινώς για την Μικρασιατική καταστροφή: Γεώργιος Χατζανέστης, διοικητής της στρατιάς της Μικράς Ασίας, Δημήτριος Γούναρης, πρώην πρωθυπουργός, Μιχαήλ Γούδας, υποναύαρχος και πρώην υπουργός, Ξενοφών Στρατηγός, υποστράτηγος και πρώην υπουργός, Νικόλαος Στράτος, πρώην πρωθυπουργός Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, πρώην πρωθυπουργός, Νικόλαος Θεοτόκης και Γεώργιος Μπαλτατζής, υπουργοί επί των στρατιωτικών και οικονομικών στην κυβέρνηση Γούναρη αντίστοιχα. Αν και οι κατηγορούμενοι ήταν οκτώ, η ονομασία δίκη των έξι δόθηκε λόγω των έξι εκτελέσεων που τελικώς αποφασίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν την ίδια σχεδόν ημέρα

(15 Νοεμβρίου 1922) στην περιοχή του Γουδή. Το περιστατικό αυτό αποτελεί την κορύφωση αλλά και τον επίλογο του Εθνικού Διχασμού. Η φωτογραφία είναι από την διεύθυνση http://filikietaireia.blogspot.gr/2011/07/blog-post_28.html

[446] Γίνεται αναφορά στο ίδιο θέμα στην αντίστοιχη παράγραφο της σελίδας 133.

[447] Με το λογοτεχνικό ψευδώνυμο Παύλος Νιρβάνας είναι γνωστός ο μεγάλος Έλληνας λογοτέχνης Πέτρος Κ. Αποστολίδης (Μαριούπολη 1866 - Αθήνα 1937). Ο πατέρας του, έμπορος Κωνσταντίνος Αποστόλου Κουμιώτης, ήταν από την Σκόπελο και η μητέρα του, Μαριέττα Ιωάννου Ράλλη, από τη Χίο. Σε μικρή ηλικία επιστρέφει στην Ελλάδα, στον Πειραιά, οπότε τελικά σπουδάζει στην ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1883-1890). Το έτος 1890 κατατάσσεται στο Βασιλικό Ναυτικό, από όπου και παραιτείται με τον βαθμό του γενικού αρχιάτρου το 1922, έχοντας διατελέσει πρόεδρος της Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής του Ναυτικού και τμηματάρχης του Υπουργείου Ναυτικών επί Ελευθερίου Βενιζέλου. Ο Παύλος Νιρβάνας εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές και δημοσίευσε πολλά χρονογραφήματα σε εφημερίδες. Διατηρούσε στενούς δεσμούς με αρκετούς λογοτέχνες της εποχής του και συνέβαλε στην ανάδειξη νεότερων λογοτεχνών π.χ. Ιωάννης Κονδυλάκης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Νίκος Καββαδίας. Τον συνέδεε αδελφική φιλία με τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

(http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=295). Ο Παύλος Νιρβάνας υπήρξε ο εξεταστής γιατρός του Τανάγρα πριν τις εξετάσεις του στο Υπουργείο Ναυτικών τον Αύγουστο αφού τελείωσε το σχολείο και ο οποίος τον απέκλεισε από το όνειρό του λόγω κάποιου βαθμού μυωπίας του. Αλλά ο ίδιος ο Νιρβάνας προσυπέγραψε αργότερα το έγγραφο της σύστασης της Ελληνικής Εταιρίας Ψυχικών Ερευνών του Τανάγρα την 23 Νοεμβρίου 1923.

[448] Παγά Λαλέουσα = Πηγή που μιλάει. Από τον χρησμό του Δελφικού Μαντείου προς τον αυτοκράτορα Ιουλιανό.

Ω θεία νερά, στον ύπνο σας και στην οργή σας θεία,

του καταρράχτη ωραίε θυμέ, του ωκεανού μανία

μαύρη οπτασία της Στυγός, της Κασταλίας μεθύσι,

μες' στην κουφάλα ενός γκρεμού είμαι κ' εγώ μια βρύση.

Π. Νιρβάνας, Εκλεκταί Σελίδες: Ποιήματα, Αθήνα, Ελευθερουδάκης, 1922, σ. 22.

Σύμφωνα με την ιστορία που διδάσκεται σήμερα, ο τελευταίος χρησμός που δόθηκε από το Μαντείο των Δελφών, διά στόματος Πυθίας, συνέβη το 362 μ.Χ. και αποδέκτης ήταν ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Ιουλιανός ο Παραβάτης, ο οποίος όταν αποφάσισε να εκστρατεύσει κατά των Περσών έστειλε ανθρώπους να ρωτήσουν στο μαντείο των Δελφών αν θα έπρεπε να κάνει αυτή την εκστρατεία. Ο χρησμός αυτός είναι ο εξής:

«Είπατε τω βασιλεί, χαμαί πέσε δαίδαλος αυλά, ουκέτι Φοίβος έχει καλύβαν, ου μαντίδα δάφνην, ου παγάν λαλεούσαν, απέσβετο και λάλον ύδωρ». Δηλαδή: «Πείτε στον βασιλιά, πως έπεσε κατάχαμα το περίτεχνο οίκημα, κι ούτε ο Φοίβος Απόλλων έχει πια κατοικία,

ούτε δάφνη μαντική, ούτε πηγή ομιλούσα, και το ομιλών νερό στέρεψε». Ο χρησμός αυτός φέρεται να κατασκευάστηκε 700 χρόνια αργότερα από αυτόν τον υποτιθέμενο χρησμό, από τον Βυζαντινό χρονογράφο και μοναχό, Γεώργιο Κεδρηνό, ο οποίος έζησε προς το τέλος του 11ου και στις αρχές του 12ου αιώνα μ.Χ. (http://www.pare-dose.net/2672).

Ή Λαυρεντία Μαρκησία

449 Arbitre des élégances: «Ο κριτής της κομψότητας». Η έκφραση αυτή φαίνεται να εμφανίζεται στο πρώτο αιώνα από έναν διάλογο μεταξύ του συγγραφέα Petronius (Γάιος Πετρώνιος, διαιτητής) και του Νέρωνα, όπου το «διαιτητής» άλλαξε σε «κριτής». Ο Πετρώνιος που έζησε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Νέρωνα, πέθανε στα 66 του. Ήταν ο πρώτος ανθύπατος στη Βιθυνία, και στη συνέχεια πρόξενος, παρά το γεγονός ότι αυτή η ιδιότητα δεν του έδινε καμία πολιτική ευθύνη στην αυτοκρατορία. Μπαίνει στην αυλή του αυτοκράτορα Νέρωνα, όπου γίνεται ταχύτατα ο άνθρωπος της μόδας, ο «κριτής της κομψότητας» σε μία διεφθαρμένη και ακόλαστη κοινωνία, στην οποία δραστηριοποιείται με ένα ειρωνικό κυνισμό. Ο Γαλλικός όρος αυτός σημαίνει ότι το «όμορφο είναι υποκειμενικό». Υπογραμμίζει στην πράξη την άποψη ότι κάποιος που εξασκεί εξουσία, δίνει συμβουλές που για την διαφορά ανάμεσα στο πολύ όμορφο από το λιγότερο όμορφο, στους καλούς τρόπους και την ακολασία ή και στην ζήλια από την γαλήνη.

(http://membres.multimania.fr/eucolpe/petrone.html).

450 «Λαυρεντία» , λαϊκό μυθιστόρημα του 1890. Με εικόνες εντός κειμένου, βιβλιοδεσία εποχής με δερμάτινη ράχη, σελίδες 1432.

Σπάνια βιβλία Σπανός (http://www.spanosrarebooks.gr/σπανοσ-eshop/manufacturer/lavrentia.html)

451 Edredon = ελαφρύ και ζεστό πάπλωμα.

452 Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, ο στρατός, που είχε καταφύγει στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, εξεγέρθηκε στις 11 Σεπτεμβρίου 1922 υπό την ηγεσία των Συνταγματαρχών Πλαστήρα και Γονατά, και απαίτησε την παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1922, ο θρόνος πέρασε στο Διάδοχο Γεώργιο, ο οποίος ονομάστηκε Γεώργιος Β'. Στις 11 Ιανουαρίου του 1923, ο Κωνσταντίνος Α΄ πέθανε στο Παλέρμο της Σικελίας.

453 Ο συνταγματάρχης Πάσσαρης είχε αναλάβει καθήκοντα υπαρχηγού του επιτελείου της Στρατιάς στη Σμύρνη τον Ιούνιο του 1922. Αντιλήφθηκε ότι οι μελέτες της προηγούμενης διοίκησης της Στρατιάς αναφορικά με τις δυνατότητες ενέργειας του εχθρού και τη διάταξη

της Στρατιάς ήταν εσφαλμένες και προχώρησε στη σύνταξη υπομνήματος με το οποίο εξέθετε τις σκέψεις του για το δέον γενέσθαι. Ο Πάσσαρης φαίνεται να είχε κατανοήσει καλύτερα το ολέθριο λάθος της γραμμικής άμυνας σε μια μόνο τοποθεσία και με τις εφεδρείες μακριά. Η Στρατιά όμως δεν υποψιαζόταν πόσο λίγο χρόνο είχε, ατυχώς για την Ελλάδα. Επακόλουθο ήταν η Μικρασιατική καταστροφή για την οποία παραπέμφθηκαν σε δίκη, την ονομαζόμενη "Δίκη των έξι», από την επαναστατική επιτροπή ενώπιον έκτακτου στρατοδικείου για να τιμωρηθούν οι θεωρούμενοι ως υπεύθυνοι για τις συνέπειες της. Η διαδικασία της δίκης ξεκίνησε με την κατάθεση των δώδεκα μαρτύρων κατηγορίας μεταξύ των οποίων ήταν και ο συνταγματάρχης Μιχαήλ Πάσσαρης.

[454] Ο στρατηγός Θεόδωρος Δ. Πάγκαλος (1878 - 1952) ήταν Έλληνας αξιωματικός του στρατού, πολιτικός και δικτάτορας. Συμμετείχε στο κίνημα στο Γουδί, στους Βαλκανικούς πολέμους, στο κίνημα της Θεσσαλονίκης, στη Μικρασιατική εκστρατεία, στην επανάσταση του 1922, ενώ από το 1925, με το Κίνημα της 25ης Ιουνίου ανέλαβε την πρωθυπουργία, ουσιαστικά ως δικτάτορας, και στη συνέχεια εκλέχτηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας, παραμένοντας στην εξουσία μέχρι το 1926, οπότε και ανατράπηκε. Από το 1926 μέχρι το θάνατό του το 1952 αποσύρθηκε, με μερικά μικρά διαλείμματα, από την πολιτική ζωή του τόπου. Από τους ιστορικούς έχει χαρακτηριστεί ως αρκετά αμφιλεγόμενη προσωπικότητα.

[455] Ο Πάγκαλος ήταν παντρεμένος από το 1901 με την Αριάδνη Σκλιά-Σαχτούρη, κόρη Αιγυπτιώτη πολιτικού μηχανικού, Υδραϊκής καταγωγής, με την οποία απέκτησαν τέσσερα παιδιά: τον Θησέα υποναύαρχο του πολεμικού ναυτικού, τον Δημήτριο εκδότη της εβδομαδιαίας πολιτικής και οικονομικής εφημερίδας *Μεσογειακό* Βήμα, τον Γεώργιο αντιπτέραρχο της αεροπορίας και πατέρα του μετέπειτα πολιτικού Θεόδωρου Πάγκαλου, την Αμαλία Πάγκαλου, μετέπειτα σύζυγο του Γ. Δομεστίκου, διευθυντή του πολιτικού γραφείου του Πάγκαλου.

[456] Ο Πάγκαλος εγκαταστάθηκε στην Αλεξανδρούπολη και εξέδωσε δύο νόμους, σύμφωνα με τους οποίους η κλοπή υλικού από τον στρατό και η εκ δόλου έκδοση απαλλακτικού σε στρατιώτη από αξιωματικό της υγειονομίας θα τιμωρείτο με εκτέλεση. Οι δύο αυτοί νόμοι, καθώς και οι φήμες περί δεκάδων εκτελέσεων που επίτηδες άφησε να διαρρεύσουν ο ίδιος ο Πάγκαλος, επέβαλαν σε μεγάλο βαθμό την πειθαρχία στο καταπονημένο και διαλυμένο στράτευμα. Σύντομα κατάφερε να μετατρέψει μια διασκορπισμένη μάζα στρατού με χαμηλό ηθικό σε ισχυρό και αξιόμαχο ετοιμοπόλεμο στρατό 115.000 ανδρών. Στην αντίθετη πλευρά ο τουρκικός στρατός της Θράκης δεν ήταν ικανός σε σχέση με αυτόν του Έβρου. Ο Πάγκαλος πίστευε ότι μπορούσε να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, αφού οι συνθήκες τον ευνοούσαν. Η ελληνική διπλωματία, γνωρίζοντας το αξιόμαχο του στρατού, χρησιμοποίησε αυτόν ως όπλο προκειμένου να συνθηκολογήσει με την Τουρκία. Πράγματι στις 24 Ιουλίου του 1923 υπογράφηκε η ελληνοτουρκική Συνθήκη της Λωζάννης.

Τα δυσάρεστα της καλλονής

[457] Η ηθοποιός Rossana Podestà (1934 –2013), το πραγματικό όνομα ήταν Carla Dora

 Podestà, γεννήθηκε στην Τρίπολη της Λιβύης από Ιταλοαργεντίνους γονείς. Το 1956 (κοντά στην εποχή που ο Τανάγρας έγραφε τα απομνημονεύματα του) γύρισε την ταινία «η Ελένη της Τροίας». Πιθανώς βλέποντας αυτήν την ταινία να δημιουργήθηκε η εσφαλμένη εντύπωση στον Τανάγρα για την Ελληνική καταγωγή της κατά το ήμισυ. Φωτογραφία της Ροσσάνα Ποντεστά είναι από την ταινία «Ελένη της Τροίας».

[458] Συχνά ο Τανάγρας όταν αναφέρεται στην Ελληνική γυναικεία κομψότητα αναφέρεται στις Ταναγραίες κόρες. Πιθανόν γνωρίζοντας την δική του μεγάλη έμφαση στην κομψότητα καθώς και την μικροκαμωμένη του κατατομή, να αισθανόταν κάποια συγγένεια με αυτές τις κομψές κόρες των αγαλματιδίων και γι’ αυτό να πήρε το όνομα τους. Οι Ταναγραίες κόρες είναι περίφημα αρχαία Ελληνικά έργα πλαστικής τέχνης από τερακότα.

 Οι *Ταναγραίες κόρες, Μουσείου Αλεξάνδρειας.*

Παρουσιάζουν γυναίκες σε όρθια ή καθιστή στάση, και προέρχονται από τα λεγόμενα κοροπλαστική εργαστήρια της Τανάγρας, στην αρχαία Βοιωτία. Το μέγεθός τους κυμαίνεται από 15 ως 35 εκατοστά και χρησίμευαν ως ταφικά αναθήματα, ή για να φέρνουν γούρι στον κάτοχό τους. Ο Γερμανός ποιητής Είλκε εξύμνησε την ομορφιά των κορών της Τανάγρας αφιερώνοντάς τους το 1906 το ποίημα «*Τανάγρα*». Και ο Όσκαρ Γουάλντ περιγράφει την πανέμορφη πρωταγωνίστρια του στο «*Ένας ιδανικός σύζυγος*» ως κόρη της Τανάγρας. Ο Γάλλος ζωγράφος Ζαν-Λεόν Ζερό (Jean-Léon Gérôme) συχνά χρησιμοποιεί ταναγραίες κόρες στους πίνακές του, ενώ το γλυπτό του με τίτλο *Tanagra* έγινε διάσημο στην καλλιτεχνική έκθεση *Salon de Paris* του 1890. Οι κόρες της Τανάγρας έγιναν σύντομα τόσο δημοφιλείς, που τα Μουσεία και οι ιδιώτες συλλέκτες ανταγωνίζονταν ποιος θα τις αποκτήσει. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ταναγραίες_κόρες).

[459] Έργα του Daramot είναι διαθέσιμα σε ψηφιακή μορφή στην διεύθυνση http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/akropolis_filologiki/article/view/4377/4373.

[460] Η «Μυγδαλιά» του Γεωργίου Δροσίνη: «*Εκούνησε την ανθισμένη μυγδαλιά με τα χεράκια της, κ’ εγέμισ’ από άνθη η πλάτη, η αγκαλιά και τα μαλλάκια της. Αχ! χιονισμένη σαν την είδα την τρελλή γλυκά τη φίλησα, της τίναξα τα άνθη απ την κεφαλή κ’ έτσι της μίλησα: -Τρελλή, να φέρης στα μαλλιά σου τη χιονιά τί τόσο βιάζεσαι; Μόνη της θε ναρθή η βαρυχειμωνιά, δεν το στοχάζεσαι; Του κάκου τότε θα θυμάσαι τα παληά τα παιχνιδάκια σου, κοντή γριούλα με τα κάτασπρα μαλλιά και τα γυαλάκια σου*.»

[461] Ο πίνακας της Ουρανίας Δούσμανη (128 Χ 80 εκ) βρίσκεται στην Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, κληροδότημα του Βίκτωρα Δούσμανη

(http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=247&artwork_id=69246).

[462] Ο Βίκτωρ Δούσμανης (1862 - 1949) ήταν αξιωματικός του ελληνικού στρατού. Ο μικρότερος αδερφός του ήταν ο ναύαρχος Σοφοκλής Δούσμανης. Γεννήθηκε στην Κέρκυρα και καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια ηπειρώτικης καταγωγής, η οποία συγγένευε με βασιλικούς και πριγκιπικούς οίκους. Ο Δούσμανης υπήρξε ικανότατος επιτελικός αξιωματικός και σε αυτόν οφείλεται εν πολλοίς η νίκη στον Β' Βαλκανικό Πόλεμο καθώς διατελούσε αρχηγός του Επιτελείου. Εν τούτοις, ήταν διαβόητος για την αλαζονική του συμπεριφορά, ενώ, αν και υπήρξε απολύτως αφοσιωμένος προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο, δεν δίστασε να γράψει άσχημα λόγια για τους παλαιούς του συντρόφους Ιωάννη Μεταξά και Ξενοφώντα Στρατηγό.

Ο πνευματιστής εραστής της. Φρύνης στις Σπέτσες

[463] Η Φρύνη ήταν μια διάσημη εταίρα της αρχαιότητας, ξακουστή για το φυσικό της κάλλος. Έζησε κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. στην αρχαία Αθήνα, ωστόσο καταγόταν από τις Θεσπιές της Βοιωτίας στις οποίες και φέρεται να γεννήθηκε το 371 ή το 365 π.Χ. Ο πατέρας της λεγόταν Επικλής και το πραγματικό της όνομα ήταν Μνησαρέτη, αλλά εξαιτίας του χλωμού (ωχρού) δέρματός της έμεινε γνωστή ως Φρύνη (το όνομα προκύπτει από το αμφίβιο φρύνος). Σχετικά με τη ζωή της διασώζονται πολλά διάσημα ιστορικά ανέκδοτα, ενώ θεωρείται πως αποτέλεσε το μοντέλο για το διάσημο άγαλμα, γνωστό ως *«Αφροδίτη της Κνίδου»*, έργο του Πραξιτέλη. Η Φρύνη πέθανε στην Αθήνα το 310 π.Χ.

Αδιακρισίες για την Φρύνη

[464] Στο σημείο αυτό ο Τανάγρας έχει επικολλήσει τις πιο κάτω τέσσερεις σελίδες από το περιοδικό «Ψυχικαί Έρευναι» που εξέδιδε από το 1925.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ 1923 - ~1958

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ 1923 - ~1958

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

1923 - ~1958

Διανοητική ζωή.

Με την Μικρασιατική καταστροφή[1] έληξε και η υπηρεσία μου στο ναυτικό[2]. Ένα μεγάλο κεφάλαιο της ζωής μου έκλεισε και άρχισε για μένα μία εντελώς νέα ζωή. Και έπρεπε να περάσει αρκετός καιρός για να συνηθίσω στο να ζω εντελώς ελεύθερος. Τα 25 ολόκληρα χρόνια που έζησα στη θάλασσα[3] έμεινε ένα θαμπό νεκροταφείο φαντασμάτων και σκιών με τις χαρές, τις στεναχώριες, τις δύσκολες και καλές στιγμές. Κάθε φορά που τυχαίνει να συναντώ στο δρόμο ή και στο Μετοχικό ταμείο του Ναυτικού της οδού Γαμβέτα[4] κανέναν από τους παλιούς συντρόφους του καρέ (τους βρίσκω) γερασμένους και εκείνους και καμιά φορά δυσκολογνώριστους.

Οι αρχαίοι συγγραφείς ιδίως ο Πλάτωνας ήταν οι αγαπημένοι σύντροφοι μου και όταν πάλι ήμουνα στεναχωρημένος κατέφευγα στον χαριτωμένο Λουκιανό[5] ή τον Αθηναίο[6] και τον Διογένη Λαέρτιο[7]. Είναι όμως δύσκολο όσο κακόκεφος και αν είσαι να μην χαμογελάσεις διαβάζοντας έστω και ένα κεφάλαιο του Λουκιανού.

Έπειτα άρχισα να ξεσκονίζω τα παλιά χειρόγραφα μου από τα οποία διάλεξα να τυπώσω[8] το «Εις τα πτερά του θανάτου» το οποίο είχα γράψει στον Πόρο[9] όταν

υπηρετούσα εκεί και εξέδιδα τα «Νησάκια του Σαρωνικού» κάτω από την επίδραση του τελευταίου κεφάλαιου για τα μεγάλα προβλήματα της ζωής[10]. Ακόμα όμως δεν είχα μπει στη Γερμανική φιλολογία ούτε είχα στα αγαπημένα βιβλία μου Γκαίτε[11], Χάϊνε[12], Χόφμαν[13], Έκερμαν[14], Σίλερ[15], ούτε ήξερα ότι ο Χόφμανσταλ[16] είχε γράψει ένα δραματάκι σε στίχους με την ίδια βασική ιδέα.

Το εξέδωσα λοιπόν στον Σιδέρη με ένα ωραίο εξώφυλλο. Ένας ωραίος άγγελος με ανοικτά φτερά παρουσιάζει στον άνθρωπο με το ένα χέρι την κύλικα[17] του θανάτου και με το άλλο τον έναστρο ουρανό.

—Πιέ το! Και να κατόπιν τι σε περιμένει.

Πάντως όποιος τυχόν διαβάσει και τα δύο ας κρίνει. Έπειτα είχα ανέκαθεν μια έμμονη ιδέα που ήθελα τώρα, αν μου άφηνε το έλκος μου χρόνια ακόμη, να την πραγματοποιήσω.

Εγκλήματα φανατικών. Παιδαριώδεις θρησκοληψίες.

Εφόσον σπούδαζα τις διάφορες θρησκείες που προσπαθούν να παρηγορήσουν τον ανθρώπινο πόνο με υποσχέσεις κάποιας άλλης καλύτερης ζωής, τόσον έφριττα βλέποντας με πόση αγριότητα, πόσα εγκλήματα, πόσο ανθρώπινο αίμα οι διάφοροι φανατικοί αντιπρόσωποι τους κατέστρεφαν την ωραία αυτή προσπάθεια αυγατίζοντας με κάθε ανόητη δικαιολογία τις σφαγές των, κατά την αντίληψη τους, «αιρετικών». Έψηναν όμως τους ζωντανούς «για να σώσουν την ψυχή τους», όπως η μαύρης μνήμης Ιερά εξέταση και αυτό εν ονόματι της θρησκείας, της αγάπης και της συγγνώμης, βασανίζοντας αθώους Εβραίους με αληθινό ενδόμυχο ηδονισμό, γιατί οι πρόγονοι τους σταύρωσαν τον θεό τους και πετώντας στα θηρία αθώους χριστιανούς.

Μόνο ο θεοφιλέστατος βασιλιάς της Ισπανίας Φίλιππος ο Ε΄, έστειλε στην πυρά πάνω από 50,000 υπηκόους του για να πετύχει την θεία συγγνώμη για ό,τι οι φανατικοί του νόμιζαν ως αμαρτήματα. Ο Μωάμεθ και οι συνεχιστές της διδασκαλίας του έσφαζαν ανηλεώς Εβραίους και χριστιανούς απειλή κατά την αντίληψη τους. Πρέπει να μελετήσει δε κανείς την ιστορία των πρωτοχριστιανικών αιώνων για να φρίξει για τις σφαγές των χριστιανών κατά τους διωγμούς ή των εθνικών από τους χριστιανούς φανατικούς καλόγηρους, της απαίσιας ανάμνησης των «σωφρονιστών». Είναι δε αληθινά απίστευτο ποιοι ποταμοί αιμάτων χύθηκαν για ένα «Γιώτα» του «Ομοούσιου» και του «Ομοούσιου»[18]. Ακόμη δε, σε ποια αληθινά μαρτύρια στέρησης, σε ποιες αρνήσεις και καταπατήσεις των μεγάλων νόμων του δημιουργού, προ πάντων της επικράτειας του έθνους, υποβάλλονταν τα δυστυχή ανθρώπινα πλάσματα ενώ πίστευαν ότι έτσι σώζουν την ψυχή τους. Ακόμη και τώρα σε πολλά μέρη της γης και σε μάς οι, ευτυχώς ελάχιστοι, ασκητές του Αγίου Όρους, ζώντας καθ' όλο το έτος σε απρόσιτες σπηλιές του Άθωνος ζώντας με βρεχτοκούκια[19] νομίζουν ότι

με παρόμοια απάνθρωπα και πράγματι θεομίσητα μέσα θα κερδίσουν κάποιο φανταστικό παράδεισο.

Τους πρωτοχριστιανικούς αιώνες ακόμη ξέρουμε τι υπέφεραν οι χριστιανοί από τους εθνικούς. Τις σφαγές, τα μαρτύρια, τις θηριομαχίες. Εκείνο όμως που δεν ξέρει ο κόσμος και κοιμάται, στον σκονισμένο κόσμο των παλαιών χειρόγραφων, είναι τι τράβηξαν και οι εθνικοί από τους χριστιανούς φανατικούς έπειτα από την επικράτηση του χριστιανισμού, από τον «άγιο» και «ισαπόστολο» «μεγάλο» Κωνσταντίνο, ο οποίος αφού έπνιξε την γυναίκα του Φαύστα[20], έπνιξε τον πεθερό του στη θάλασσα[21], εξόντωσε τον γιό του Κρίσπο και τον ανιψιό του αδελφού του κατόπιν αυτοκράτορα Ιουλιανού, πέθανε χωρίς να πιστεύει απολύτως τίποτε. Λοιπόν η θριαμβευτική εκείνη για τους χριστιανούς εποχή δεν είχε τίποτε να ζηλέψει από την απαίσιας μνήμης Ιερά εξέταση της Δύσης. Το κεντρικό σφαγείο των φανατικών ήταν η Σκυθούπολη της Μικράς Ασίας[22] όπου οδηγούσαν οδοιπορικώς από όλα τα μέρη της απέραντης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας για να υποστούν —τουλάχιστον όσοι έφθαναν από τις ταλαιπωρίες μιας τέτοιας οδοιπορίας για μήνες ολόκληρους μερικές φορές— μαρτυρικό θάνατο, γιατί ήθελαν να μείνουν στην πίστη των πατέρων τους και δεν εννοούσαν να παραδεχθούν τον τρισυπόστατο και δυσνόητο θεό των χριστιανών.

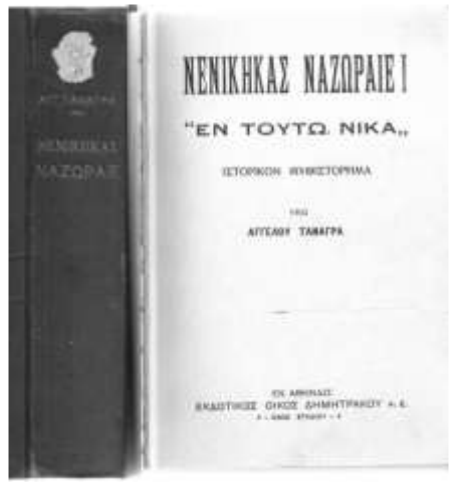
Ολόκληρα χωριά εθνικών ζωνόντουσαν την νύχτα από λεγεωνάριους υπό την οδηγία φανατικών καλόγερων οι οποίοι ονομαζόντουσαν τότε «σωφρονιστές» σε κατοίκους άνδρες, γυναίκες, παιδιά ανεξαιρέτως, συγκεντρώνονταν σε μεγάλα μπουλούκια και «εμπρός μαρς»! για την Σκυθούπολη.. Και όποιον πάρει ο χάρος καθοδόν. Όσοι μπορούσαν να αντέξουν.

Σήμερα όλα αυτά φαίνονται απίστευτα. Και όμως αρκεί να ανατρέξει κανείς στα παλαιά χειρόγραφα της εποχής και ακόμη ευκολότερα στα ιστορικά συγγράμματα των ξένων βυζαντινολόγων για να φρίξει τι εγκλήματα έγιναν και τι αίμα χύθηκε εν' ονόματι της θρησκείας, της αγάπης και της συγγνώμης.

Ιερά εξέταση. Ομοούσιος.

Κατανοώ πολύ καλά πόσο δυσάρεστο είναι να γράφονται παρόμοιες λυπηρές αλήθειες, που οι περισσότεροι από τους κατώτερης ανάπτυξης πληθυσμοί έχουν ανατραφεί με ορισμένα δογματικά διδάγματα τα οποία έχουν ενσωματωθεί πλέον με την ύπαρξη τους. Η αλήθεια όμως, όσο απογοητευτική και αν είναι, δεν μπορεί να κρυφτεί και κάποτε θα γίνει κοινό και αναμφισβήτητο κτήμα. Και το ίδιο συμβαίνει με όλες τις δογματικές θρησκείες σε όλους τους λαούς της γης.

Επιχείρησα, αφού συγκέντρωσα αδιάψευστα τεκμήρια, να γράψω μία τετραλογία όπου να περιγράφονται τα όργια της εποχής τους. Και τα μεν δύο πρώτα βιβλία της τετραλογίας εκδόθηκαν σε βιβλία με τον τίτλο «Νενίκηκας Ναζωραίε» και «Αυγούστα Φαύστα», το τρίτο με τον τίτλο «Ο θάνατος των Δελφών» δημοσιεύθηκε σαν υποφυλλίδα δεν θυμάμαι ακριβώς σε ποια εφημερίδα. Μάλλον στην «Βραδυνή». Το κυριότερο όμως τέταρτο βιβλίο με τον τίτλο «Ο θάνατος του Ολύμπου» όπου συγκέντρωνα όλα τα στοιχεία και τα τεκμήρια, όσα είχα συναθροίσει από την σκόνη των βιβλιοθηκών, είχε κακή μοίρα. Να πως.

Πρώτη σελίδα του βιβλίου του Τανάγρα «Νενίκηκας Ναζωραίε!

Επειδή το πρώτο μου και πιο αγαπητό έργο, «Οι σπογγαλιείς του Αιγαίου», πριν εκδοθεί σε βιβλίο είχε εκδοθεί στην σπουδαιότερη τότε Ελληνική εφημερίδα το καθημερινό «Εμπρός» του δυνατού αρθρογράφου Δημητρίου Καλαποθάκη, σκέφτηκα να δώσω και το τελευταίο φιλολογικό μου έργο, τον προμνημονευθέντα «Θάνατο του Ολύμπου» πάλι στο «Εμπρός», του οποίου την έκδοση συνεχίζει ο γιός του αποθανόντος Καλαποθάκη[23]. Και πράγματι του παρέδωσα το έργο. Έτυχε όμως την εποχή εκείνη[24] να μεταβληθεί το «Εμπρός» από ημερήσια εφημερίδα σε εβδομαδιαία και ένας μάλιστα από τους συντάκτες το έκλεψε και περιμένει να εκλείψω εγώ για να το δημοσιεύσει σαν δικό του έργο. Δυστυχώς όπως είναι τα πράγματα μπρος τη συστηματική άρνηση δεν μπορεί να γίνει τίποτε και άδικος υπήρξε ο κόπος μου –κόπος ετών ολόκληρων στις βιβλιοθήκες– για να το γράψω.

Συνόψισα όμως την υπόθεση μου και την παρέδωσα στον φίλο μου Μπάμπη Κλάρα[25] της Βραδυνής, όπως σε περίπτωση εμφανίσεως του έργου μετά τον θάνατό μου να αποκαλύψει την αλήθεια.

Κρίμα όμως που το έργο αυτό είχε τέτοια τύχη[26] διότι περιέγραφε λεπτομέρειες εκεί –τα όργια των φανατικών «Σωφρονιστών» καλόγερων παρεξηγητών της χριστιανικής θρησκείας, οι καταστροφές των αρχαιοτήτων από τους ασκητές του Υμηττού από τους οποίους φρύαζε τότε το ιστορικό και αγαπητό βουνό των Αθηνών και οι οποίοι φιλοδοξώντας να αποκτήσουν την «μωράν» δόξα «καταλυτών των ειδώλων», έκαναν επιδρομές στην Αθήνα κατά των αρχαίων ναών τους οποίους κατακρήμνιζαν και κατέστρεφαν. Όλα τα ακρωτηριασμένα αρχαία αγάλματα των ωραίων παλαιών θεών με τα κολοβωμένα μέλη και τις σπασμένες μύτες που βλέπουμε στα μουσεία είναι άθλοι του θρησκομανούς καλογερικού όχλου της εποχής αυτής.

Κατέστρεψαν τα ωραία μαρμάρινα «είδωλα» και τα αντικατέστησαν με άλλα ξύλινα ζωγραφιστά είδωλα. Τις εικόνες, με τα ατροφικά μέλη, τα πρασινοκίτρινα πρόσωπα και τις ρικνές[27] και ρυτιδωμένες γεροντικές φυσιογνωμίες. Πόσο χαρακτηριστικά, όταν υπήρχαν ακόμη Τούρκοι στην Κρήτη, οι «Τουρκοκρήτες», ονόμαζαν τους Χριστιανούς «Ταβλόπιστους»[28].

Ο μυστηριώδης κόσμος Μελισσών και Μυρμήγκων.

Ανέκαθεν και αφ' ότου άρχισα να παρατηρώ και να σκέπτομαι, τα μεγάλα προβλήματα της ζωής είχαν τραβήξει ζωηρότατα την προσοχή μου. Τι είμαστε; Από που ερχόμαστε; Που πηγαίνουμε; Και η ελπίδα κάποιου φανταστικού και γοητευτικού αγνώστου που δεν είναι απίθανο να μας περιμένει μαγνήτιζε την φαντασία μου.

Θυμάμαι ότι από μικρός το καλοκαίρι κατέβαινα τα μεσημέρια, όπου δεν είχα ακόμη πάρει την συνήθεια να κοιμάμαι, στην μικρή πλακόστρωτη αυλή του σπιτιού μας επί της οδού Λυσίου στην Πλάκα και παρακολουθούσα τα μυρμήγκια που έπειτα από τον χειμερινό αποκλεισμό ανέβαιναν στην επιφάνεια για να συμπληρώσουν τις προμήθειες τους για τον ερχόμενο χειμώνα. Παρακολουθούσα τους αγώνες τους για να σύρουν βάρη μεγαλύτερα από το σώμα τους και τους έριχνα ψίχουλα, οπότε γινόταν ομαδική έξοδος από την φωλιά τους. Ακόμη και από την αριστοκρατία τους. Τα φτερωτά αρσενικά που ένα καλό θερινό πρωί θα έβγαιναν αληθινοί μνηστήρες της Πηνελόπης να υψωθούν στον ηλιοπλημμύριστο αιθέρα να πραγματοποιήσουν τους εναέριους γάμους τους υπακούοντας στη μεγάλη φωνή του ενστίκτου, του προαιώνιου νόμου της διαιώνισης του είδους.

Ποιος θα ήταν τώρα ο ευτυχής γαμπρός κανένας δεν ήξερε. Όλοι πήγαιναν με την ελπίδα. Ένας όμως μόνο θα ήταν ο τυχερός. Οι άλλοι θα πέθαιναν εξαντλημένοι από την πείνα ή θα γινόντουσαν βορά των πουλιών, όπως είναι η τύχη των περισσοτέρων στον περίεργο αυτόν κόσμο. Οι ισχυρότεροι να ζουν εις βάρος –ζωή ή θάνατον– των ασθενέστερων.

Λοιπόν η ανάμνηση αυτών των παιδικών μου περιεργειών με τα μυρμήγκια με έκανε τώρα που δεν είχα πλέον την απασχόληση μου στο ναυτικό να παρακολουθήσω μαθήματα Μελισσοκομίας που οργάνωνε κάθε χρόνο νομίζω η Γεωργική Εταιρεία στα Ανάβρυτα. Εκεί άνοιξε μπροστά μου ο φανταστικός κόσμος των ταπεινών αυτών εντόμων με τα θαυμάσια και πράγματι απίστευτα επιτεύγματα του τα οποία μόνο μία σχολαστικά οργανωμένη υπηρεσία υπερ-πολιτισμένων ανθρώπων θα μπορούσε να καταφέρει, μία που απαιτεί διαρκώς σκέψη, προσαρμοστικότητα, εναλλαγή υπηρεσιών, κάθε μία στο τέλειο της απόδοσης της, χωρίς προπαρασκευαστικές σχολές ειδικεύσεως όπως συμβαίνει με τους ανθρώπους, και με άμεση αναπλήρωση

τυχόν δημιουργούμενων κενών ή ελλείψεων, προπάντων δε σοφότατη επιδεικνύοντας πρόνοια που θαμπώνει για την συνέχιση της κανονικής λειτουργίας του συνόλου. Και όλα αυτά τα κατορθώνει χωρίς καμία διδασκαλία και χωρίς οδηγίες η «ταπεινή μύγα» στο αληθινό μυστηριακό τελεστήριο που ονομάζεται «κυψέλη». Λοιπόν μέσα στο τελεστήριο αυτό ο διανοητικός άνθρωπος βλέπει ζωντανή την *πράγματι θεία* πρόνοια της δημιουργικής δύναμης και αποκαλύπτεται με ευλάβεια μπροστά της.

Η Μαρία Βοναπάρτη με τον γιό της Πέτρο.

Ανέφερα ότι άρχισα τις σπουδές μου ως άσπονδος υλιστής με δασκάλους μου τον Μπύχνερ[29] και τον Χαίκελ[30] ο οποίος στα «Αινίγματα της Ζωής» (Die Welträtsel[31]) έλυνε με μονοκονδυλιές όλα τα μεγάλα προβλήματα της πλάσης και της ύπαρξης. Με αυτούς και με κάποια επιπόλαια αντίληψη της θεωρίας του Δαρβίνου, η οποία δεν ήταν καν νέα αφού ήδη ο Αναξίμανδρος προ 2000 ετών δίδασκε την θεωρία της εξελίξεως[32] από τα θαλάσσια είδη, είχα καταλήξει να θεοποιώ την ύλη και να πιστεύω ότι όλα στην πλάση είναι αποτελέσματα φυσικοχημικών νόμων.

Σε παρόμοια περίσταση όταν ο Descartes παρουσίασε στον μέγα Ναπολέοντα ένα έργο του όπου δεν μνημονευόταν καν η ύπαρξη ανωτέρας δυνάμεως, ο μη φιλόσοφος αλλά κριτικός διανοητικός του εξέφρασε γι' αυτό την απορία του:

—*Δεν βρέθηκα στην ανάγκη αυτή, μεγαλειότατε*, απάντησε ο σοφός της εποχής.

—*Καλά! και πως έγινε αυτό το θαυμάσιο σύμπαν όπου βρισκόμαστε*; ρώτησε ο άσοφος στρατιώτης με το κριτικό πνεύμα του.

—*Απλά νόμοι φυσικοί, χημικοί, μηχανικοί*...

—*Και τους νόμους αυτούς ποιος τους έκανε;*...

Ο Descartes αποστομώθηκε.

—*Έστω! Δέχομαι το βιβλίο από σεβασμό προς τα άσπρα μαλλιά σας*, έκοψε την συζήτηση ο Ναπολέων.

Σημειωτέο δε ότι ο μέγας Κορσικανός ο οποίος όπως υποστηρίζει στο βιβλίο της η κόμισσα Αμπραντές[33] ήταν Ελληνικής καταγωγής από τους Μανιάτες που μετανάστευσαν στην Κορσική και γεννήθηκε πάνω σε τάπητα με σκηνές της Ιλιάδας, δεν πληροφορήθηκε ποτέ στη ζωή του ότι το όνομα Ναπολέων έχει Ελληνική

προέλευση και εξήγηση και σημαίνει «Λέων των Δασών». Διότι «νάπη» στην Ελληνική σημαίνει δάσος, ενώ δεν έχει εξήγηση σε καμιά άλλη γλώσσα τη γης.

Την εξήγηση αυτή ανακοίνωσα και στην συγγενή του Μεγάλου Ναπολέοντα Μαρία Βοναπάρτη[34] σύζυγο του πρίγκηπα Γεωργίου της Ελλάδος των Κρητών[35], παρουσία του μια μέρα στο οίκημα του της οδού Σόλωνος. Και η πριγκίπισσα μου ομολόγησε δεν είχε γνώση της λεπτομέρειας αυτής. Δεν ξέρω αν ο πολυσχιδής γιος της, πρίγκηπας Πέτρος[36] έτυχε να προσέξει την λεπτομέρεια αυτή.

Μαγεία. Πνευματισμός. Πνευματιστικά παραληρήματα.

Εν τω μεταξύ, αγαπημένη μου μελέτη ήταν τα πρακτικά της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών (Society for Psychical Research) τα περίφημα Proceedings τα ασχολούμενα επιστημονικά στην μελέτη των ψυχικών φαινομένων. Εκεί βρήκα τα αληθινά και βέβαια ίχνη προελεύσεως των φαινομένων αυτών βάσει πάντοτε της ακλόνητης ανακάλυψης της διάσπασης του ατόμου και των αφάνταστων δυνάμεων που λανθάνουν μέσα στην ύλη. Διότι οι δυνάμεις αυτές των οποίων την ολική εξωτερίκευση εμποδίζει η υλική συμπύκνωση, είναι οι υπεράνθρωπες δυνάμεις της δημιουργικής ενέργειας, η οποία αποτελεί το θαυμάσιο αυτό σύμπαν. Από τα γαλαξιακά συστήματα έως την τελευταία μορφή της ζωής.

Των δυνάμεων αυτών αμυδρότατη ιδέα έχουμε κατά τα τηλεπαθητικά, διορατικά, ψυχομετρικά όνειρα, όταν κατά τον ύπνο μειώνονται οι υλικές αισθήσεις και κατά τον τεχνικό ύπνο των μέντιουμ (υπνωτισμό). Τα σημερινά μέντιουμ είναι οι αρχαίες Πυθίες[37] των οποίων τα ίδια σημερινά φαινόμενα Τηλεπάθεια, Διόραση, Ψυχομετρία, Τηλεκινησία[38], Εκτόπλασμα, Ψυχοβολία (Βασκανία, Τύχη) είχαν θεοποιήσει οι αρχαίοι αγνοώντας την πραγματική τους προέλευση.

Λέω ότι αγνοώντας τον υπνωτισμό υπέβαλαν σε αληθινά μαρτύρια τις δυστυχισμένες αυτές υπάρξεις για να περιπέσουν σε εκστατικές καταστάσεις διότι νόμιζαν ότι ενσαρκώνεται σε αυτές ο θεός –νηστείες, εξαντλητικά λουτρά, εισπνοή ναρκωτικών αναθυμιάσεων, μάσημα δάφνης, ναρκωτικά ποτά (Πύθιο), αποχή αφροδισίων– τα οποία όλα κατέληγαν σε υστερικές κρίσεις αποτέλεσμα των οποίων ήταν η μείωση των υλικών αισθήσεων και εξωτερίκευση των υπεράνθρωπων ιδιοτήτων του υποσυνειδήτου.

Στην Ελλάδα αυτή η ψυχική έρευνα ήταν εντελώς άγνωστη και τουλάχιστον στους ανεπτυγμένους ή υπήρχε απόλυτη άγνοια, ή αδιαφορία, ή περιφρόνηση για τους θρύλους του λαού: ότι υπάρχουν γριές μάγισσες που εκμεταλλευόντουσαν τα γυναικάρια και τους έδιναν το... μαγικό *Μανόγαλα* που επανάφερε τους άπιστους εραστές ή τους παραστρατημένους συζύγους, ή ότι έπρεπε να πάρουν για τον σκοπό

αυτό από σαράντα εκκλησίες λάδι των καντηλιών και από σαράντα κύματα θάλασσα για τον ίδιο σκοπό.

Αλλά πάλι από έλλειψη επιστημονικής γνώσεως για την αληθινή εξήγηση των φαινομένων τηλεπάθειας προ πάντων μερικών μέντιουμ τα οποία τα παρουσίαζαν σαν να προερχόντουσαν από πνεύματα, καταντούσαν φανατικοί μέχρι μωρίας, χάφτοντας ασυζητητί και τις μεγαλύτερες υπερβολές από...ευλάβεια προς τους νεκρούς. Εν τούτοις το πράγμα ήταν τόσο απλό. Πρώτον και κυριότερο: Αφού τα ίδια φαινόμενα παραγόντουσαν και από μη πνευματιστικά μέντιουμ, χωρίς πνεύματα, θα πει ότι τα πνεύματα ήταν περιττά..

Έπειτα αν ήταν δυνατή η επικοινωνία με τους νεκρούς, θα έμεναν εγκλήματα ατιμώρητα; Θα καταδικαζόντουσαν αθώοι; Θα υπήρχαν μυστικά από τα οποία εξαρτάται η τύχη οικογενειών ολόκληρων άγνωστα; Θα ήταν άγνωστα τα μέρη όπου είναι θησαυροί και αρχαιολογικά κειμήλια κρυμμένα; Ακόμη, αφού τα πνεύματα μας υποδεικνύουν μερικές φορές γνωστότατα φάρμακα, δεν θα μας αποκάλυπταν το φάρμακο του καρκίνου, των καρδιακών νοσημάτων, της αρτηριοσκλήρωσης, των θλιβερών μορφών της τρέλας και τόσων άλλων μαστίγων της ανθρωπότητας;

Απελπισμένοι οι πνευματιστές για να βρουν λογικά και επιστημονικά επιχειρήματα για την φανατική πίστη τους προστρέχουν και ενίοτε παραποιούν την γνώμη μερικών επιστημόνων του 18^{ου} αιώνα οι οποίοι ζητούσαν οπουδήποτε την αλήθεια με τις γνώσεις που υπήρχαν τότε. Ιδίως του διάσημου φυσικού Κρουξ[39]. Λοιπόν τι έχει τραβήξει ο δυστυχισμένος αυτός σοφός από τους πνευματιστές και μάλιστα τελείως άδικα, είναι ανεκδιήγητο. Διότι μετά από πολλά έτη πειραματισμού ο διάσημος αυτός επιστήμονας σε συνέντευξη προς την ιδρύτρια της ευρωπαϊκής μορφής της ...μετεμψυχώσεως ως εξιλασμού (θεοσοφίας) Μπλαβάτσκυ[40], δήλωσε ρητώς ότι έπαυσε προ πολλού να πιστεύει στη δυνατότητα επικοινωνίας με τους νεκρούς και ότι μια μέρα η επιστήμη θα βρει την εξήγηση των φαινομένων αυτών.

Η συνέντευξη αυτή του Κρουξ δημοσιεύθηκε από την Μπλαβάτσκυ σε ένα περίεργο βιβλίο της Les Montagne bleues[41], τα γαλάζια βουνά, συνδέεται δε με ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο σχετικό με τους αγώνες μου εναντίον των πνευματιστών, για την επικράτηση της επιστημονικής σκέψης στην εξήγηση των ψυχικών φαινομένων.

Είχα συνάψει δημοσιογραφικό αγώνα στην Αθηναϊκή εφημερίδα «Βραδυνή» με τον καθηγητή του ποινικού δικαίου από το Πανεπιστήμιο Αθηνών Γιωτόπουλο[42], έναν από τους φανατικότερους υπερασπιστές του πνευματισμού[43]. Μεταξύ των άλλων επιχειρημάτων της επιστήμης και της λογικής που παρέθεσα, ανέφερα και την περίφημη συνέντευξη Κρουξ-Μπλαβάτσκυ για να παύσει να διασύρεται η μνήμη του μεγάλου επιστήμονα. Πράγμα που έθιγε ιδιαίτερα τους πνευματιστές διότι τους στερούσε ένα από τα μεγαλύτερα επιχειρήματα τους.

Λοιπόν ελλείψει άλλης απαντήσεως ο κ. καθηγητής δεν δίστασε και μπροστά στην κακοπιστία. Απάντησε ότι πουθενά στο βιβλίο της Μπλαβάτσκυ «τα Γαλάζια Βουνά» δεν υπάρχει παρόμοια συνέντευξη. Αμέσως όμως τότε έσπευσα να καταθέσω στα γραφεία της Βραδυνής τα Γαλάζια Βουνά με επισήμανση την σελίδα της συνέντευξης. Ο κ. καθηγητής βρέθηκε τότε σε δύσκολη θέση αλλά δεν άργησε να βρει διέξοδο. Μολονότι το βιβλίο είναι πολύ μικρό και ξεφυλλίζεται χωρίς δυσκολία βρήκε την δικαιολογία ότι στην δική του έκδοση η συνέντευξη ήταν...σε άλλη σελίδα. Εν τω μεταξύ όμως είχε σπεύσει να παρουσιάσει εμένα σαν κακόπιστο. Βλέπετε πού φέρνει ο φανατισμός και τους καλύτερους ακόμα ανθρώπους; Διότι βέβαια ένας άνθρωπος ασχολούμενος και ενδιαφερόμενος για τέτοια ανώτερα ζητήματα δεν μπορεί να είναι κακός.

Ένα άλλο ζήτημα που παρουσιάζει επίσης εξόφθαλμα την ανεδαφικότητα της δυνατότητας επικοινωνίας με τους νεκρούς είναι ότι όταν το μέντιουμ δεν γνωρίζει την γλώσσα του δήθεν καλούμενου πνεύματος και το πνεύμα την αγνοεί. Στα πειράματα του καθηγητή Φλουρνουά[44] με την Ελένη Σμιθ, το... πνεύμα της βασίλισσας Μαρίας Αντουανέτας, ως γνωστόν Γερμανίδας, κατά τις δήθεν επικοινωνίες της δεν ήξερε την μητρική της γλώσσα την Γερμανική επειδή και το μέντιουμ δεν την μιλούσε.

Ωραίο παρόμοιο επεισόδιο σημειώθηκε σε ένα γνωστό δικηγόρο της Αθήνας γιό Αεροπαγίτη. Ο δικηγόρος όταν βρέθηκε για υποθέσεις σε ένα Αλβανόφωνο χωριό των Αθηνών[45] προσκλήθηκε το βράδυ από τους εκεί πελάτες του να δει κάτι αξιοπερίεργα: μία γριά που καλεί τα πνεύματα. Ο δικηγόρος δέχθηκε για «να σπάσει κέφι». Πήγαν λοιπόν σε ένα φτωχόσπιτο όλο σανό και καβαλίνες, περίεργη οσφρητική προτίμηση των πνευμάτων, και γεμάτο από ντόπιους που είχαν έλθει να τα ρωτήσουν για την υγεία δικών τους πεθαμένων.

Ήταν ένας συνηθισμένος τύπος μαντιλοδεμένης γριούλας καθισμένης σε ένα σκαμνί με το κεφάλι κρυμμένο στα χέρια της πάνω στα γόνατα της, η οποία από καιρού εις καιρόν κλονιζόταν σύγκορμη από υστερικούς προφανώς σπασμούς. Ρωτήθηκε λοιπόν ο δικηγόρος ποιο πνεύμα θέλει να του φέρει η γριά και εκείνος είπε τον Αρεοπαγίτη τον πατέρα του, που είχε πεθάνει πριν από λίγους μήνες. Ο καλούμενος δεν άργησε να εμφανισθεί, σαν να ήταν άμεση υπεραστική επικοινωνία, και άρχισε να ψελλίζει κάτι Αρβανίτικα διότι η γριά δεν μιλούσε Ελληνικά. Κάτι σαν Τσέρδε.. μέρδε..έρδεμέρδε.

—*Τι λέει;..* ρώτησε τότε ο δικηγόρος.

—*Ο πατέρας σου μιλάει..* απάντησαν οι διερμηνείς.

—*Και καλά!.. δεν ξέρει ο πατέρας μου Ελληνικά..* έσπασε στα γέλια εκείνος. *Ή σπούδασε στον άλλο κόσμο τα Αρβανίτικα;*

Υποθέτω ότι απλά κάτι τέτοια επεισόδια αρκούν για κάθε διανοούμενο να μορφώσει γνώμη.

Ένα άλλο χαριτωμένο επεισόδιο δημοσίευσε πρόσφατα ο δημοσιογράφος κ. Καπιτζόγλου[46] για μια πνευματιστική συνεδρίαση όταν είχε παραβρεθεί. Ημίφως, μουσική φωνογράφου, έπειτα... προσευχή, κατάλληλα για να προετοιμάσουν ψυχολογικά τους παρόντες, μερικές γεροντοκόρες, δύο τρεις αναιμικές κοπέλες, περισσότεροι μεσόκοποι και γριούλες. Ατμόσφαιρα μυστηρίου, το μέντιουμ αυτό-υπνωτίζεται και γέρνει το κεφάλι του στο τραπέζι.

—Ποιο πνεύμα θα καλέσουμε;

—Το προχθεσινό καλέ !. Μας τα είπε τόσο καλά.

Το πνεύμα του Πατριάρχου Γρηγορίου του πέμπτου, που απαγχονίσθηκε από τους Τούρκους.

—Το πνεύμα ήλθε !.

Και αρχίζουν οι ερωτήσεις. Πρώτα μία τσαλακωμένη δεσποσύνη προ πολλού διελθούσα τον Ρουβίκωνα[47] της τεσσαρακοστής ανοίξεως.

—Πατριαρχούλη μου !. Θα με πάρει ο Γιάγκος;..

Το τρυφερό ζήτημα πάντοτε. Και η απάντηση δίνεται παρηγορητική από το στόμα του μέντιουμ.

—Θα γίνει.. θα γίνει.. χρειάζεται όμως λίγη υπομονή.. υπάρχουν ακόμη μερικά εμπόδια που θα υπερνικηθούν.

Φως αγλαό στην κουρασμένη φυσιογνωμία της απογοητευμένης. Αλλοίμονο αν έλλειπε και η ελπίδα από αυτό τον κόσμο. Δεύτερος ρωτάει ένας μεσόκοπος.

—Πατριαρχούλη μου!.. μου είχες πει προχθές ότι θα μου έφερνες την μακαρίτισσα τη γυναίκα μου.

Γενική συμπάθεια στα πρόσωπα του κύκλου ότι θυμάται ακόμα την σύντροφο της ζωής του.

—Ναι!. ναι!. Ψάχνω να την βρω. Μόλις την βρω θα στην φέρω.

—Η συγχωρεμένη!. Είχαμε κάτι μετοχές και δεν ξέρω που τις καταχώνιασε.. έφαγα όλο το σπίτι αλλά πού να βρω τίποτα..

Γενική απογοήτευση. Και όλοι νομίζανε ότι την ζητούσε από αγάπη προς τη μακαρίτισσα.. Κάποιος δύσπιστος όμως διαφωνεί και διαμαρτύρεται

—Όχι!. Δεν είναι ο πατριαρχούλης.. είναι πονηρό πνεύμα, μας κοροϊδεύει..

Άλλοι διαφωνούν..

—Όχι! ο πατριαρχούλης είναι..

Αρχίζει ο καυγάς και ο διαμαρτυρόμενος αποχωρεί. Η τάξη αποκαθίσταται.. Καλείται πάλι ο πατριαρχούλης. Δεν πληροφορεί αν έρχεται τόσο γρήγορα από τη χώρα των μακάρων την οποία κέρδισε και από το σχήμα και από την θυσία του, ή από την μαρμάρινη λάρνακα όπου κοιμάται τον αιώνιον στην Μητρόπολη των Αθηνών.

Οι ερωτήσεις ξαναρχίζουν.. Αλλά το μέντιουμ κουράστηκε και ο πατριαρχούλης δίνει τις τελευταίες οδηγίες του.

> *— Αύριο είναι Κυριακή.. Θα πάτε να εξομολογηθείτε και να μεταλάβετε.*

Και έπειτα θα πάτε να φάτε στο σπίτι της παραλήδικης κυρίας τάδε που ήταν παρούσα στην συνεδρίαση και εξαιρετικά καλοστεκούμενης οικονομικώς.

Αυτό όμως εξήγειρε την αδιάκριτη περιέργεια –χρόνιο νόσημα– του δημοσιογράφου, ο οποίος τόλμησε να ζητήσει να πληροφορηθεί λεπτομέρειες πάνω σε αυτό το σημείο.

> *—Ε! Από καιρού εις καιρόν μαζευόμαστε στο σπίτι κάποιου από τον κύκλο μας όπως στους αποστολικούς χρόνους.*

Αλλά η δημοσιογραφική αδιακρισία δεν σταμάτησε έως εκεί.. υπέβαλε δειλά και την ακόμη τολμηρότερη ερώτηση: «*αν προσδιοριζόντουσαν και τα φαγητά, στο μενού της συνεστίασης»*.

Αλλά ας έλθουμε σε σοβαρότερα ζητήματα.

Το τέλος ενός ευγενούς ιδεολόγου.

Προσωπικά είχα μία συντριπτική πράγματι απόδειξη του αδύνατου της επικοινωνίας με τους νεκρούς. Είχα παλιά γνωριμία με έναν εξαιρετικό άνθρωπο από κάθε άποψη. Έναν επιχειρηματία από την Αίγυπτο ονόματι Ιωάννη Αργύρη, ο οποίος κάθε φορά που περνούσε από την Αθήνα ερχόταν να μιλήσουμε για ώρες με το προσφιλές θέμα του της επιστημονικής ψυχικής έρευνας. Ένα απόγευμα λοιπόν έλαβα ξαφνικά γράμμα του από την Αίγυπτο με το οποίο με πληροφορούσε ότι έχοντας ατυχήσει στις επιχειρήσεις του ήταν υποχρεωμένος να θέσει αυθημερόν τέρμα στη ζωή του και σε ορισμένο μέρος της Αλεξάνδρειας. Είχε προσθέσει δε ότι προβαίνοντας στο διάβημα αυτό με πλήρη ψυχραιμία θα επιθυμούσε να συντελέσει στην οριστική λύση του προβλήματος των επικοινωνιών και γι' αυτό μου σημείωνε τις εξής λεπτομέρειες.

Κατά το διάστημα που θα έκανε η επιστολή του να έλθει από την Αλεξάνδρεια στην Αθήνα θα προσπαθούσε αν ήταν δυνατόν να μου δώσει σημείο υπάρξεως με οποιοδήποτε μέσο. Είτε με φωτεινά φαινόμενα, είτε με κρότους, είτε με εμφανίσεις, ή με οπτασίες. Η περίοδος αυτή θα έπαυε με τη λήψη της επιστολής του. Και αυτό, για να αποφευχθεί η πιθανότητα ότι θα ήταν δυνατόν επηρεασμένος εγώ από την είδηση μετά την λήψη της επιστολής να προκαλέσω εγώ ένα από αυτά τα φαινόμενα

με ψευδαισθήσεις οπτικές, ακουστικές, κλπ. Και έτυχε ακριβώς τις ημέρες αυτές να είμαι αδιάθετος από μία από τις πολυάριθμες αρρώστιες που με βασάνιζαν στη ζωή μου και επί μια εβδομάδα δεν είχα βγει διόλου από το σπίτι, ώστε να υποθέσω ότι εξωτερικές εντυπώσεις με έκαναν να μην αντιληφθώ οποιοδήποτε φαινόμενο.

Ταραγμένος από την είδηση έστειλα αμέσως να μου αγοράσουν Αλεξανδρινές εφημερίδες και πράγματι βρήκα εκεί περιγραφή της αυτοκτονίας σε ένα από τα πάρκα της Αλεξάνδρειας. Λοιπόν. Τίποτα!. Τίποτα!. Απολύτως τίποτα. Κανενός είδους, έστω και ασθενέστατο φαινόμενο.

Αλλά και μερικοί αλτρουιστές γνωστοί επιστήμονες όπως ο σερ Όλιβερ Λοτζ[48] και ο συγγραφέας Κόναν Ντόϋλ[49] είχαν αφήσει επίσης διαθήκες με την παραγγελία να ανοιχθούν ορισμένο χρόνο μετά τον θάνατο τους και τότε να διαπιστωθεί αν είχαν παραχθεί ορισμένα φαινόμενα κατά την περίοδο αυτήν. Και πάλι όμως κανένα φαινόμενο δεν διαπιστώθηκε μετά τον θάνατο τους. Αν και η μέθοδος δεν ήταν πάλι ασφαλής, διότι ήταν δυνατόν εφόσον ο σκοπός της διαθήκης ήταν γνωστός, η είδηση του θανάτου τους να επηρέαζε κανένα ισχυρό μέντιουμ Διοράσεως (ζωντανών ακτίνων Ραίντγκεν) τα οποία να αποκάλυπταν το μυστικό.

Γι’ αυτό σκέφθηκα να ετοιμάσω και εγώ για την λύση του επίμαχου μεγάλου ζητήματος παρόμοιο πείραμα, αλλά με διαθήκη γραμμένη με συμβολική γραφή της οποίας το κλειδί να έχω μέσα στη διαθήκη, ώστε ν’ αποφευχθεί ο κίνδυνος της Διοράσεως. Την διαθήκη αυτή έχω καταθέσει προ ετών[50] στην Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών Society for Psychical Research, Davistock Square 31, London[51] της οποίας είμαι αντεπιστέλλον μέλος[52] για να ανοιχθεί μετά τον θάνατο μου. Σε αυτή σημειώνω όπως είπα με συμβολική γραφή πέντε[53] εντυπωσιακά φαινόμενα τηλεκινητικά σε γνωστούς χώρους τα οποία εάν είναι δυνατόν θα σημειωθούν όπως είπα κατά τρόπο εντυπωσιακό σε διάφορα μέρη του πολιτισμένου κόσμου. Με τον τρόπο αυτό αποκλείεται η αντίληψη με διόραση και ενδεχόμενη ασυναίσθητη εκτέλεση –μ’ όλο το δύσκολο του πράγματος– των αναφερομένων φαινομένων, αφού ούτε κι εγώ πλέον θυμάμαι το κλειδί.

Εάν και στην δική μου περίπτωση όπως και του Αργύρη δεν σημειωθούν φαινόμενα, λογικό θα είναι να παύσουν οι πνευματιστές να αυταπατώνται και να απατούν τους αφελείς. Αν και πάντως ποτέ δεν θα παύσουν να εκμεταλλεύονται το ζήτημα οι διάφοροι απατεώνες και εκμεταλλευτές.

Η ίδρυση της εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

Με αυτές τις σκέψεις άρχισα να σκέπτομαι την δυνατότητα ίδρυσης και στην Ελλάδα μιας αυστηρά επιστημονικής εταιρείας έρευνας των ψυχικών φαινομένων, των μεγαλύτερων αυτών προβλημάτων που θα έπρεπε να απασχολούν κάθε διανοούμενο. Στην Ελλάδα την εποχή εκείνη, το 1920, και αυτός ο πνευματισμός που

απασχόλησε μέρος της Αθηναϊκής κοινωνίας ενώ ζούσε ο ποιητής Σουρής κατά τα τέλη του 1800 είχε παρακμάσει, και εκμεταλλευόντουσαν το κοινό μόνο μερικές γριές μάγισσες κατά τον αφελέστερο μάλιστα τρόπο. Αλλά ο άνθρωπος όταν πονάει ή τον συνταράσσει κάποιο δυνατό πάθος είναι έτοιμος να δεχθεί κάθε υπερβολή.

Το ζήτημα όμως δεν μου φαινόταν διόλου εύκολο και δεν έπρεπε να επιχειρηθεί χωρίς σοβαρή σκέψη. Ο διανοούμενος Ελληνικός κόσμος ήταν ή υλιστής στην βάση της, κακώς εννοούμενης, θεωρίας της εξέλιξης του δικού μας Αναξίμανδρου και του Δαρβίνου, ή επιπόλαια αδιάφορος. Πολλές φορές έτυχε συζητώντας με παρόμοιους διανοούμενους να τους ακούσω να λένε αδιάφορα.

—Μπα! Δεν βαριέσαι.. δεν είναι τίποτε! Εγώ δεν πιστεύω τίποτε.

Και όταν τους ρωτούσα:

—Μα δε μου λες.. για να μιλάς έτσι, το εμβάθυνες αυτό το ζήτημα; Ασχολήθηκες ιδιαίτερα; Διάβασες τουλάχιστον τι έγραψαν γι' αυτό τα μεγάλα μυαλά της ανθρωπότητας, ή βγάζεις το συμπέρασμα με το έτσι θέλω;

—Α! Δεν βαριέσαι! Έτσι νομίζω εγώ.

—Ε! άντε να χαθείς, μπορούσε να απαντήσει κανείς σε τέτοιους ανθρώπους..

Και όμως οι ίδιοι βλέπουν, χωρίς να σκέπτονται, άλλους κόσμους να κρέμονται στο στερέωμα. Βλέπουν τον οργανισμό τους να θεραπεύει μόνος του τις πληγές που απλά επίδεσε ο γιατρός, βλέπουν κάποια ευκρινή σκοπιμότητα στα μικρότερα φαινόμενα της ζωής τα οποία όλα συμπίπτουν σε ένα άγνωστο ανθρώπινο σκοπό κάποιας ανώτερης υπεράνθρωπης σκέψης που μόνο εκείνη γνωρίζει και που θέλει να υπάρχει μια διαρκώς εξελισσόμενη πλάση,.

Η βιβλιοθήκη μου ήταν γεμάτη από παρόμοια ξενόγλωσσα βιβλία Γερμανικά, Αγγλικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Χαίκελ[54], Μπύχνερ[55], Ρισε[56], Sudre[57], Flammarion[58], πρακτικά της Αγγλικής ¨Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, περιοδικά όλων των γλωσσών και άρχισα να αναζητώ στο θέμα της ίδρυσης παρόμοιας επιστημονικής εταιρείας τις γνώμες των πλέον διανοουμένων από τους φίλους μου. Και ομολογώ ότι βρήκα την ζωηρότερη ενθάρρυνση. Καθηγητές Πανεπιστημίων, Ακαδημαϊκοί, επιστήμονες όλων των κλάδων του επιστητού, όλοι έμειναν σύμφωνοι ότι παρόμοια εταιρεία έπρεπε να μην λείψει και από την Ελλάδα, τόσο για τον συγχρονισμό της Ελληνικής διανόησης πάνω στο ανώτερο αυτό πεδίο, όσο για την καταπολέμηση της δεισιδαιμονίας και της εκμετάλλευσης.

Προρρήσεις του Παύλου Νιρβάνα.

Μόνο ένας από τους πλέον ένθερμους υποστηρικτές της ιδέας, ο συνάδελφος μου στη ναυτική υπηρεσία Παύλος Νιρβάνας, μου έκανε μια δυσοίωνη προφητεία που πράγματι με τα χρόνια αποδείχθηκε αληθινή. Προφητεία όχι σχετική με την ανάγκη και την ουσία του ζητήματος, αλλά σχετική με το ατομικό μου συμφέρον.

—*Δεν ξέρω*! μου είπε, *αλλά στη θέση σου θα το σκεφτόμουνα πολύ*. *Ο περισσότερος κόσμος στον τόπο μας συγχέει ακόμη την επιστημονική ψυχική έρευνα με τις αφέλειες και την εκμετάλλευση του πνευματισμού. Λοιπόν να είσαι βέβαιος ότι δεν θα λείπουν και οι ιδιότροποι και οι φανατικοί και κακόβουλοι οι οποίοι θα θελήσουν να δυσφημήσουν όπως θέλουν το ζήτημα. Εσύ δημιούργησες ένα φιλολογικό όνομα το οποίο μαζί με την ιατρική σου υπόσταση και τον ανώτερο ναυτικό βαθμό σου αποτελεί μια βάση επιτυχίας για την ιδέα. Δεν ανησυχείς μήπως η κακοβουλία ή ο φανατισμός, σου δημιουργήσουν δυσάρεστα και σου χαλάσουν μια ζωή που μπορεί αλλιώς να είναι ειρηνική και ήσυχη και ακόμα αποδοτικότερη από φιλολογικής απόψεως;*

Έπειτα είναι και ένα άλλο ζήτημα, όπως μου περιέγραψαν, τα μέντιουμ όλα είναι όπως οι αρχαίες πυθίες, άτομα ανώμαλα με βάση την ιστορία και τα οποία δεν θα τα βρούμε ούτε στα παρθεναγωγεία ούτε στα μοναστήρια. Μπορεί εξαιρετικά αποδοτικά μέντιουμ να βρεθούν σε άτομα πολύ ελαστικών ηθικών αρχών τα οποία θα μπορούσαν να δυσφημίσουν την προσπάθεια, αλλά και εξ αιτίας του ανώμαλου χαρακτήρα να δημιουργούν σκάνδαλα όταν θελήσει κανείς να επιδείξει απαραίτητη αυστηρότητα.

Κατ' ουσία ο Νιρβάνας είχε απόλυτο δίκιο και σε πολλές περιπτώσεις δικαιώθηκαν οι προβλέψεις του. Αλλά η δυσάρεστη αυτή πλευρά είναι μοιραία και αναπόσπαστη για όλες τις προσπάθειες εφαρμογής υπνωτισμού. Όσα άτομα έχουν τον βαθύ ύπνο του Charcot[59] (grand hypnotism) και είναι επιδεκτικά υποβολής, σε μερικές περιπτώσεις δυσαρέσκειας καταλήγουν μοιραία σε εχθρότητες και μπορεί να μεταχειρισθούν συκοφαντικά τις υπνωτικές καταστάσεις σαν όπλο δυσφήμισης. Αλλά ευτυχώς ή δυστυχώς τα άτομα που έχουν τόσο βαθύ ύπνο και είναι επιδεκτικά υποβολής, είναι σπάνια μεταξύ εκείνων που απλά υπνωτίζονται, όπως μάλιστα γνωρίζουν οι

Από αριστερά: 1 Δ^{ις} Μεγαρέως, 2 Κίσσα, 3 Κλειώ, 4 Κα Λυδία, Τανάγρας, 5 Κωνσταντία, 6 Ευαγγελία, 7 Ανδρονίκη, 8 Σοφία, 9 Ελένη

νευρολόγοι γιατροί, η υποβολή με τον χρόνο εξασθενεί σε τέτοιο βαθμό λόγω συνηθείας ώστε μόνον τις πρώτες στιγμές να είναι ισχυρή η έκσταση τους.

Πάντως, επειδή «ουδέν καλόν άμοιρον κακού» εάν λαμβανόταν από σοβαρή άποψη το ζήτημα αυτό, δεν θα υπήρχαν εταιρείες ψυχικών ερευνών στον κόσμο, αν και ακόμα σε παρόμοιες περιπτώσεις η ιδιωτική ζωή παρόμοιων ατόμων, ως επί το πλείστο γνωστών ως ελαστικών όπως είπα ηθικών αρχών, αν δεν είχαν εκ φύσεως κλονισμένο νευρικό σύστημα, δεν θα τους ήταν δυνατόν να παράγουν ψυχικά φαινόμενα και ο μυστηριώδης κόσμος που κρύβουμε στην ύλη μας θα ήταν εντελώς άγνωστος σε εμάς προπάντων για τα τεράστια συμπεράσματα του.

Πάντως εφόσον είχα λάβει την απόφαση να ιδρύσω την εταιρεία ψυχικών ερευνών για να προσπαθήσω να συντονίσω τον τόπο μας με τις αυστηρές επιστημονικές έρευνες των άλλων εθνών και προπάντων εφόσον ήμουνα βέβαιος ότι μπορούσα να βασισθώ απολύτως στο πείραμα, να προκαλώ δηλαδή κατά βούληση φαινόμενα Τηλεπάθειας, Διοράσεως, κλπ. πάνω σε μέντιουμ, δεν δίστασα. Έπειτα η δήλωση μου ότι δεν θα εξασκούσα ιατρικό επάγγελμα, για να μην νομισθεί ότι ίδρυα την εταιρεία χάριν πελατείας, σκεφτόμουνα ότι θα εμπόδιζε τους τυχόν καλοθελητές.

Εξέθεσα λοιπόν τις αποφάσεις μου σε στενό κύκλο διανοουμένων ενδιαφερομένων για παρόμοια ζητήματα μεταξύ των οποίων ο Νιρβάνας, ο αρχαιολόγος Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς[60] και από τις γυναίκες η αρχηγός της γυναικείας χειραφέτησης Καλλιρρόη Παρρέν[61] ιδρύτρια και πρόεδρος του Λυκείου των Ελληνίδων[62] και αποφασίσθηκε να κάνω μια διάλεξη στην αίθουσα του Λυκείου το οποίο ήταν τότε στην λεωφόρο Αμαλίας, σχεδόν απέναντι της εισόδου του άλσους, κατά την οποία αφού εξέθετα το ζήτημα θα ζητούσα από το ακροατήριο να κηρύξουμε ιδρυμένη την πρώτη επιστημονική εταιρεία ψυχοφυσιολογίας-ψυχικών ερευνών.

Πολέμης, Δαμβέργης, Άννινος, Φιλαδελφεύς, Μέρμηγκας, Κύρου, Κατσαράς.

Πράγματι η διάλεξη έγινε στην εν λόγω αίθουσα την 5η Δεκεμβρίου 1923[63], στην οποία αφού εξέθεσα εν περιλήψει τα ψυχικά φαινόμενα, την σημασία τους στα μεγάλα προβλήματα της ζωής και τις προόδους που σημειώθηκαν στα άλλα έθνη για την έρευνα τους, πρότεινα την ίδρυση παρόμοιας εταιρείας και στην Ελλάδα. Η πρόταση έγινε δεκτή με ομόθυμο ενθουσιασμό και το πρωτόκολλο της ιδρύσεως υπεγράφη από όλους τους παρισταμένους[64].

Μέσα στην πάροδο των 35 χρόνων από την ίδρυση της εταιρείας[65] φύλαξα το υπογεγραμμένο φύλλο χαρτιού που βλέπω ακόμη με συγκίνηση μερικά ονόματα γνωστών διανοουμένων, λογοτεχνών, ποιητών, καθηγητών της εποχής εκείνης όπως του ποιητή Ιωάννη Πολέμη, του Μπάμπη Άννινου, του Νιρβάνα, του Φιλαδελφέως,

του Αχιλλέα Κύρου της «Έστίας», του Τάκη Δαραλέξη[66], του Ιωάννη Δαμβέργη[67] και τόσων άλλων που γέμισαν με το όνομα τους την εποχή τους και έμειναν τώρα πλέον μια ανάμνηση.

Θυμάμαι ακόμη τη ζωηρή ικανοποίηση μου που την άλλη ημέρα αμέσως είδα να έρχονται στο σπίτι μου ο διεθνούς φήμης καθηγητής της Αστρονομίας και ιδρυτής της Ακαδημίας Αθηνών Δημήτριος Αιγινήτης και ο καθηγητής Μέρμηγκας της χειρουργικής και βαθύς μελετητής του Γκαίτε, να μου ζητήσουν πληροφορία και να εγγραφούν στην προσπάθεια.

Σκίτσο προφίλ του Τανάγρα.

Με αίσιους οιωνούς λοιπόν το πρώτο διοικητικό συμβούλιο της Εταιρείας πραγματοποιήθηκε με τον Αθανάσιο Ευταξία[68] πρώην πρωθυπουργό πατέρα του νυν υπουργού[69], τον Μιχαήλ Κατσαρά[70] καθηγητή της Νευρολογίας στο Πανεπιστήμιο, τον καθηγητή και αντιπρύτανη Σίμο Μενάρδο[71] και τον Παύλο Νιρβάνα. Ταμίας εξελέγη ο Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς[72]. Γενικός γραμματέας ο νευρολόγος Μιλτιάδης Βλαστός[73].

Η πρώτη ενέργεια υπήρξε η ανακοίνωση της ίδρυσης της Εταιρείας σε όλες τις επιστημονικές Εταιρείες Ευρώπης και Αμερικής οι οποίες και ανήγγειλαν αμέσως τη διάδοση και στην Ελλάδα του αυστηρού επιστημονικού πνεύματος στο μεγάλο αυτό ζήτημα. Ομολογώ δε ότι είχα εξαιρετική ικανοποίηση διαπιστώνοντας ότι όλοι είχαν την ανάγκη και την έλλειψη μιας παρόμοιας έρευνας και όλοι όχι μόνο επικρότησαν την ίδρυση αλλά προθυμοποιήθηκαν και να συμβάλουν στο έργο.

Ο ιδρυτής της Νευροπαθολογίας στην Ελλάδα καθηγητής Μιχαήλ Κατσαράς δέχθηκε αμέσως να γίνει μέλος του διοικητικού συμβουλίου όπως και άλλοι καθηγητές του Πανεπιστημίου, ο δε πρώην πρωθυπουργός Αθανάσιος Ευταξίας μου κατέθεσε ωραιότατα ατομικά ψυχικά φαινόμενα των οποίων ζητούσε την εξήγηση. Καθημερινά δε άρχισαν να έρχονται στο γραφείο άτομα όλων των κοινωνικών τάξεων να μου καταθέσουν παρόμοια. Και άλλοι μεν απ' αυτούς, γοητευμένοι από την ιδέα ότι τα φαινόμενα αυτά προερχόντουσαν από πνεύματα των δικών τους, άκουγαν με απογοήτευση την επιστημονική εξήγηση Τηλεπάθειας, Διοράσεως, Τηλεκινησίας κλπ. και έπρεπε να τους εξηγήσω τα συμπεράσματα από την διάσπαση του ατόμου, ότι είμαστε και εμείς όπως τα πάντα στο σύμπαν μέρη αδιάσπαστα από την δημιουργική δύναμη και ότι έχουμε και εμείς μέσα μας σε λανθάνουσα κατάσταση όλες τις υπεράνθρωπες ιδιότητες τους, για να τους πείσω ότι τα σημερινά επιστημονικά συμπεράσματα είναι επίσης παρηγορητικά.

Ἱδρυταί τῆς Ἑταιρείας

Κατόπιν σειρᾶς διαλέξεων τοῦ κ. Ἀγγέλου Τανάγρα ἐν τω Λυκείω τῶν Ἑλληνίδων κατά Νοέμβριον & Δεκέμβριον 1923 τῇ προτάσῃ τοῦ ἰδίου ὑπεγράφη ὑπό τῶν παρόντων τὸ κάτωθι ψήφισμα ἱδρύσεως.

Σήμερον τὴν 5. Δεκεμβρίου 1923 οι ὑπογραφόμενοι κηρύσσομεν ἱδρυμένην Ἑταιρείαν ψυχικῶν φαινομένων, τὴν προαγωγήν τῆς σπουδῆς των καὶ τὸν διαφωτισμόν τοῦ κοινοῦ ἐπ' αὐτῶν.

Ἀθῆναι τῆ 5 Δεκεμβρίου 1923
Οἱ ἱδρυταί

Ὄνομα	*Ὁδός*	*Ἀριθμ.*
Ἄγγελος Τανάγρας	*Ἀριστοτέλους 53γ'*	
Π Νιρβάνας	*25 Πεσματζόγλου Ν-Φάληρον*	
Χαρ. Ἄννινος	*18 Ζωοδόχου Πηγῆς*	
Ι Πολέμης 1924	*Τέρμα Αχαρνῶν*	
Ι. Μ. Δαμβέργης	*Λυκαβηττοῦ 23*	
Αχιλλεύς Κύρου	*Εὔβοια*	
Ευ. Κ. Σημαντήρας	*Ἡρακλείτου 20Α*	
Ἀλεξ. Φιλαδελφεύς	*Κάνιγγος 18*	
Κ. Αυγέρης	*Θερμοπυλῶν 3*	
Χ Δαραλέξης	*Αγ. Κωνσταντίνου 22*	

(Σημ. Αντίγραφο της πρώτης σελίδας του καταστατικού ίδρυσης της Εταιρείας)

Η πρώτη ἔκκλησις τῆς νεοσύστατου Ἑταιρείας Ψυχικών Ἐρευνών πρός τούς Ἕλληνες διανοουμένους τῇ 23η Νοεμβρίου 1923. *Άγγ. Τανάγρας (υπογραφή)*

Ἔκκλησις.

*Ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς τῆς στομώσεως & τῆς ὕλης πού πνίγουν τήν εποχήν μας χθές εἰς τό τέλος μιᾶς διαλέξεως περί ψυχ**ικῶν** φαινομένων, ἐκηρύχθη ὑπό τῶν παρισταμένων διά βοῆς ἡ ἵδρυσις Ἑλληνικῆς εταιρείας ψυχικῶν ἐρευνῶν πρός παρακολούθησιν καί ἐν Ἑλλάδι τῶν φαινομένων τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστημονική βεβαίωσις κρατεῖ εἰς συγκίνησιν τήν διανοητικήν ὑφήλιον.*

*Ἡ ἑταιρεία ἱδρύθη κατά τό ὑπόδειγμα τῆς ἀρχαιοτέρας πασῶν τῶν ὁμοίων Βρεττανικής / Society for psychical researches) τήν ὁποίαν ελάμπρυναν ὁ Κρούξ, ὁ Wallace, ὁ Lubbock, ὁ Huxley κλπ. Σκοπός της δε ἔσται, ἡ ἐπιστημονική ἐξέλιξις καί πιστοποί-ησις τῶν γνωστοποιουμένων ψυχ**ικῶν**~~//~~ φαινομένων ὑπό ἐπιτροπῶν ἐκ μελῶν της ὁ καταρτισμός ἐτησίως ἐκδιδομένων ἀρχείων, ἡ ἔρευνα ἐπί ἐγχωρίων εὐπαθῶν ἀτόμων & ὁ διαφωτισμός τοῦ κοινοῦ εἰς σχετικά ζητήματα.*

Ἐπί τούτῳ ποιούμεθα ἔκκλησιν εἰς τούς ανθρώπους τοῦ πνεύματος και τῆς σκέψεως να δηλώσουν τήν συμμετοχήν των εἰς τό ἔργον ~~(¨Αρι~~ καί ἀπευθυνόμεθα εἰς ἅπαντα τά Ἑλληνικά ἐπιστημονικά σωματεῖα διά την αλληλεγγύην των.

Αἱ δηλώσεις δέον ν᾽ἀπευθυνθούν κ. Αγγελον Τανάγραν ὁδός Ἀριστοτέλους 53.

(υπογραφές)
Καλλιρρόη Παρρέν
Π Νιρβάνας
Ἄγγελος Τανάγρας

....

(Σημ. Αντιγραφή της «Ἑκκλησις» προς διανοουμένους που στάλθηκε την 6/12/1923)

Και πάλι όμως έβλεπα μερικούς βαθιά εμποτισμένους από την ωραία πίστη τους να φεύγουν με την ενδόμυχη πεποίθηση του «οὐ με πείσεις κἂν με πείσεις»..

Τα συμπεράσματα δε είναι ότι και σήμερα έπειτα από 35 χρόνια αγώνα της Εταιρείας, μολονότι κατορθώθηκε να καταστεί γνωστό ότι τα μέντιουμ παίρνουν την σκέψη των ερωτώντων ή τρίτων συντονισμένων μαζί τους, όπως οι αρχαίες πυθίες, πλήθη αφελών πιστεύουν, διότι θέλουν να πιστέψουν, ότι επικοινωνούν με τα πνεύματα των αγαπημένων τους.

Τα κυριότερα μέντιουμ της Εταιρείας 1923-58. Από αριστερά επάνω δεξιόστροφα: Ελπίς Παυλάτου, Κωνσταντία Νικολαΐδου, Ελένη Ζακυνθινού, Κασσάνδρα.

Η δεύτερη ενέργεια υπήρξε η αναζήτηση μέντιουμ. Διότι χωρίς πειραματική απόδειξη της Τηλεπάθειας οι διαλέξεις, όσο και αν βασιζόντουσαν σε ασάλευτα επιστημονικά τεκμήρια, ήταν ωραία λόγια μόνον. Ήδη από την Σμύρνη είχα ακούσει πολλά για ένα ντόπιο μέντιουμ ονόματι Κωνσταντία, για την οποία διατύπωναν απορία για τις επιτυχίες της. Άρχισα λοιπόν να ζητώ πληροφορίες στον κύκλο των προσφύγων της Μικρασίας που είχαν πλημμυρίσει τα προάστια της Αθήνας. Πράγματι δε επιτέλους πληροφορήθηκα ότι η εν λόγω Κωνσταντία είχε εγκατασταθεί στην Φαληρική Καστέλα όπου και αποφασίσθηκε να εκστρατεύσουμε.

Πήγαμε λοιπόν ένα απόγευμα στην Καστέλα με τον καθηγητή της Φυσικής στο Πανεπιστήμιο Χόνδρο, τον ναύαρχο Δόσιο και τον Γενικό Γραμματέα της Εταιρείας Μιλτιάδη Βλαστό όπου πράγματι ανακαλύψαμε σε ένα παράπηγμα την ζητούμενη με τον σύζυγο της και ένα κοριτσάκι μωρό στην κούνια. Εξήγησα λοιπόν στο ζευγάρι τον σκοπό της επίσκεψης και τους βρήκα πρόθυμους να συνεργασθούν με την Εταιρεία. Έγινε μάλιστα επί τόπου και το πρώτο πείραμα με τον καθηγητή Χόνδρο και τον Δόσιο[74]. Θυμάμαι δε ακόμη την κατάπληξη και των δύο για το έτσι κι αλλιώς απλούστατο τηλεπαθητικό πείραμα. Εφόσον υπάρχει ομοιότητα οργανισμού, ούτως ειπείν ίδιο μήκος ψυχικού κύματος (συντονισμός) μεταξύ ερωτώντος και μέντιουμ η επιτυχία της μετάδοσης της σκέψης είναι ασφαλής.

Ευτυχώς δε η Κωνσταντία Νικολαΐδου δεν είχε μόνο την απλή ύπνωση την οποία μπορεί να προκαλέσει ο γιατρός τουλάχιστον στα 20% των ατόμων, αλλά είχε τον βαθύ ύπνο (grand hypnotism του καθηγητή Charcot) οι οποίοι και μόνοι είναι επιδεκτικοί στην υποβολή.

Κατ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσα να παραγάγω κατά βούληση και τα δευτερεύοντα φαινόμενα των υπνωτικών καταστάσεων. Δηλαδή τα φαινόμενα της υποβολής. Λέω δευτερεύοντα φαινόμενα διότι τα φαινόμενα είναι πάρα πολύ μακριά από το να έχουν τη σημασία των μεγάλων φαινομένων της Τηλεπάθειας, της Διόρασης, της Ψυχομετρίας κλπ.

Λιβιεράτος. Υπνωτισμός. Υποβολή.

Η υποβολή ελάχιστα διαρκεί σε ένταση ιδίως όταν εφαρμόζεται συχνά. Επέρχεται εξοικείωση του οργανισμού και στις πρώτες μεν στιγμές η επίδραση της είναι εντονότατη, βαθμηδόν όμως και μετά από λίγα λεπτά εξασθενεί και εξαφανίζεται. Ενώ δε στις πρώτες εφαρμογές της υποβολής παρατηρείται αμνησία, μετά από εξακολουθητικές εφαρμογές το μέντιουμ διατηρεί απόλυτη μνήμη των λεπτομερειών κατά το διάστημα της υπνωτικής κατάστασης.

Η Κωνσταντία σε διάλεξη προς τους αξιωματικούς χωροφυλακής στο αμφιθέατρο ιατροδικαστικής. Αριστερά από τον Τανάγρα ο καθηγητής Κατσαράς.

Τα μέντιουμ της απλής ύπνωσης (20%) έχουν πλήρη και διαυγή ανάμνηση της κατάστασης τους και πλήρη μεθυπνωτική μνήμη των όσων έχουν συμβεί. Γι αυτό και πολλοί, νομίζοντας ότι μπορούν κατά το διάστημα της ύπνωσης να επωφεληθούν με άσεμνες χειρονομίες, προκάλεσαν απλά αυτόματη αφύπνιση με τα δυσάρεστα γι' αυτούς επακόλουθα της. Η απόδειξη δε της φυσιολογικής λειτουργίας συναίσθησης και σκέψης κατά την ύπνωση, είναι ότι τα μέντιουμ απαντούν λογικά και ενσυνείδητα κατά την διάρκεια που τους θέτουν ερωτήσεις.

Σκίτσο Τανάγρα με επιβλητική έκφραση.

Η μόνη ασφαλής ένδειξη της ύπνωσης είναι η αναστροφή των οφθαλμικών βολβών (αναστροφή – σύγκληση – απόκλιση). Τα άλλα φαινόμενα που περιγράφονται σε παλαιότερα βιβλία ως αναισθησία του δέρματος, αμνησία κλπ., παρατηρούνται μόνο σε έντονα υστερικά άτομα και είναι καθαρά φαινόμενα υστερίας. Εξ αιτίας της σπανιότητας της επιδεκτικής υποβολής βαθιάς ύπνωσης (grand hypnotism) μοιραία είναι πολύ περιορισμένες και οι θεραπευτικές εφαρμογές του υπνωτισμού. Δεν θα συμβούλευα δε ποτέ την ενέργεια εγχειρήσεων υπό την επίδραση υπνωτικής υποβολής, διότι υπάρχει άμεσος κίνδυνος αυτόματης αφύπνισης με τα δυσάρεστα επακόλουθα της τόσο για τον εγχειριζόμενο όσο και για τον γιατρό.

Θα ήθελα πάντως να επιστώ την προσοχή εκείνων που ασχολούνται με την εφαρμογή της υποβολής σχετικά με την δυνατότητα και τον κίνδυνο μίμησης του φαινομένου από υστερικά άτομα ιδίως γυναίκες ακόμη και ανεπτυγμένων και καλής κοινωνικής τάξης. Τόνισα την μικρή διάρκεια της υποβολής και την άμεση εξασθένηση της, σε περιπτώσεις εξακολουθητικής εφαρμογής της όπως συμβαίνει στα πειράματα. Η κατάπληξη δε των θεατών μπροστά στην ισχυρή επίδραση της υποβολής τις πρώτες στιγμές και ο θαυμασμός τους για τα φαινόμενα παρότρυνε πολλές φορές τα μέντιουμ και όταν περνάει η πρώτη ισχυρή αντίδραση και η υποβολή αρχίζει να εξασθενεί να εξακολουθούν πλέον να μιμούνται έχοντας επίγνωση του ρόλου τους. Γι ’αυτό κατά τα πειράματα υποβολής στο τέλος των κεφαλαιωδών πειραμάτων Τηλεπάθειας, Διόρασης, κλπ. συντομεύω όσο το δυνατό περισσότερο την διάρκεια τους, επωφελούμενος μόνο από τις πρώτες στιγμές όπου πράγματι η αντίδραση είναι ειλικρινής και ισχυρότατη, πριν αρχίσει να εξασθενεί η υποβολή και ν’ αναμειγνύεται το ενσυνείδητο.

Μου έτυχε πολλές φορές να διαπιστώσω απόπειρα μίμησης και εξακολούθησης του υποβαλλομένου ρόλου σε υστερικές γυναίκες, ακόμη και γιατρών μελών της Εταιρείας, κολακευμένες από την εντύπωση που προξενούσαν. Στις περιπτώσεις δε αυτές, επειδή η απόδειξη της κατηγορίας ήταν αδύνατη περιοριζόμουν απλά να μην ζητώ πλέον να τις επιδείξω ως παραδείγματα υποβολής.

Γενικά οι μόνες περιπτώσεις διάρκειας μιας αυθυποβολής (και όχι υποβολής από τρίτον) μετά από ισχυρές εντυπώσεις (βιογραφιών γνωστών ατόμων ιστορικής

δράσης, εγκλημάτων μεγάλων απατεώνων, κακούργων κλπ.) οι οποίες μπορούν να διατηρηθούν για κάποιο χρονικό διάστημα και μήνες ακόμη, είναι γνωστές με τον τίτλο Διπλή υπόσταση, Προσωποποίηση, Διπλή ή Δεύτερη ύπαρξη κλπ. Κατά τις νοσηρές αυτές περιπτώσεις, τα άτομα ζουν και ενεργούν κατά το διάστημα της διάρκειας της αυθυποβολής, σύμφωνα με τις εντυπώσεις που έχουν από τη ζωή του απομιμούμενου ατόμου μέχρι και εγκλημάτων ακόμη, οπότε όταν συνέλθουν από την νοσηρή τους επίδραση έχουν πλήρη αμνησία των όσων έχουν διαπραχθεί και εν γένει της διπλής τους ζωής. Όταν υπνωτισθούν όμως τα άτομα αυτά μπορούν να θυμηθούν τις λεπτομέρειες της δεύτερης αυτής νοσηρής ζωής τους.

Διόρασις. Πρόγνωσις θανάτων.

Μετά την ανακάλυψη του πρώτου μέντιουμ της Εταιρείας, της Κωνσταντίνας Νικολαΐδου, διαπίστωσα και ένα δεύτερο μέντιουμ, επίσης αξίας, ανάμεσα σε εκείνα που παρουσιαζόντουσαν για εξέταση. Την νεαρή Μαρία Αθανασοπούλου την οποία έφερε στην Εταιρεία η εξαιρετικά μορφωμένη μητέρα της και η οποία είχε όχι μόνον την, επιδεκτική υποβολής, βαθιά ύπνωση του Charcot, πράγμα δευτερεύον, αλλά και ωραία Τηλεπάθεια και προ πάντων εντονότατη Διόραση. Δηλαδή είδος ζωντανών ακτίνων Ραίντγκεν ώστε να βρίσκει κατά την ύπνωση το περιεχόμενο σφραγισμένων φακέλων. Θυμάμαι δε ακόμη την κατάπληξη του καθηγητή της Παθολογίας Σπύρου Λιβιεράτου[75] ο οποίος όταν ήλθε μια μέρα στην Εταιρεία εκτέλεσε μόνος του το καταπληκτικό αυτό πείραμα.

Ευαγγελία Δεληβοριά

Του έδωσα ένα κουτί με 50 φακέλους που περιείχαν μέσα σε αδιαφανές περιτύλιγμα δελτίο με μια χειρόγραφη λέξη «Τραπέζι», «Άνοιξις», «Ρόδον» και τον κάλεσα αφού τους ελέγξει να πάρει έναν στην τύχη για να βρει η Αθανασοπούλου το περιεχόμενο.

—*Μα πως είναι δυνατόν*; Με ρώτησε δύσπιστα.

—*Δεν ξέρω. Ας αφήσουμε να μιλήσει το πείραμα*.

Ο Λιβιεράτος πήρε ένα, δύο, τρεις, τέσσερεις φακέλους στην τύχη και το μέντιουμ βρήκε αλάνθαστα την γραμμένη λέξη. Με κοίταξε τότε έκπληκτος.

—*Μα εδώ φίλε μου είναι πείραμα*... είπε, *δεν είναι λόγια*.

Του εξήγησα τότε εκτεταμένα το φαινόμενο της Διόρασης στην οποία ανάγεται και η ραβδοσκοπία των μέντιουμ, τα οποία με ένα ραβδάκι στο χέρι απλά συγκεντρώνονται χωρίς να υπνωτισθούν σε ελαφριά μείωση των αισθήσεων και διαπιστώνουν την ύπαρξη υπόγειων πηγών νερού και άλλων ουσιών.

Παρόμοιο μέντιουμ Διόρασης φαίνεται ότι ήταν και ο Μωυσής της Εβραϊκής βίβλου ο οποίος ανακάλυψε στην άνυδρη έρημο την ύπαρξη νερού στο βράχο. Άλλωστε ο Μωυσής, όπως και όλα τα μέντιουμ δεν ήταν ομαλό άτομο. Όχι μόνο ήταν παράφορος όπως αποδεικνύει ο φόνος του Αιγυπτίου[76] αλλά ήταν και βραδύγλωσσος[77] και όταν ήθελε να μιλήσει στο Ισραήλ επιφόρτιζε τον αδελφό του Ααρών. Επί πλέον και η αδελφή του ήταν γνωστή σαν προφήτισσα[78]. Σε παρόμοιες περιπτώσεις υπάρχουν μέντιουμ τα οποία διαισθανόμενα θανάσιμες αλλοιώσεις στον οργανισμό ατόμων προλέγουν αλάνθαστα τον θάνατό τους.

Παρόμοιο καταπληκτικό μέντιουμ είναι και η σύζυγος του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Όσλο Νορβηγίας Βεράϊδε[79] ο οποίος είχε έλθει στην Αθήνα με τη σύζυγό του το 1930 όταν οργάνωσα στην μεγάλη αίθουσα του Πανεπιστημίου μας το 4ο διεθνές συνέδριο ψυχικής έρευνας υπό την προεδρεία του ιδρυτή του

Τα μέντιουμ του Τανάγρα, 1934. Από αριστερά επάνω: Παλλάδα, Κωνσταντία, Κασσάνδρα, Παυλάτου, Ζακυνθινού. Κάτω από αριστερά: Αγγέλα, Κικίδου (~19 χρόνων).

Νεοβιταλισμού καθηγητή Ντρις[80], όπου παρευρέθηκαν διάσημοι διεθνώς επιστήμονες όπως ο σερ Όλιβερ Λοτζ, ο καθηγητής Έστεράϊχ[81] κλπ. Λοιπόν η κυρία Βεράϊδε κάθε φορά που αντιλαμβανόταν υποσυνείδητα στον οργανισμό ενός ατόμου θανάσιμες αλλοιώσεις η φαντασία της συμβόλιζε το τέλος με μια σταχτιά σκιά (δες συμβολικά όνειρα, τόμος των «ψυχικών ερευνών» μου του 1937). Όπου έβλεπε την σταχτιά σκιά, ο θάνατος ήταν άμεσος μέσα σε τρεις ημέρες.

Αποτέλεσμα πλήθους παρόμοιων προρρήσεων, που επαληθεύτηκαν αλάνθαστα, ήταν ότι όταν πήγαινε η κυρία Βεράϊδε στο δρόμο του Όσλο να ερημώνεται αμέσως ο δρόμος. Όλοι όπου φύγει-φύγει μην τυχόν και δει τη σταχτιά σκιά. Σε μια φωτογραφία που βγάλαμε τότε μπροστά στο Ερεχθείο[82] στην Ακρόπολη, είμαστε εγώ η κυρία Βεράϊδε, η οποία δεν ήταν διόλου όμορφη, ο Γερμανός καθηγητής Schroeder και ο πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

Ατυχώς το ισχυρότατο αυτό μέντιουμ δεν μπόρεσε να εξακολουθήσει για πολύ την πολύτιμη συνεργασία στην Εταιρεία γιατί μετά δύο περίπου χρόνια παντρεύτηκε στην Κρήτη και ούτε θέλησε να εξασκήσει κατόπιν το προσοδοφόρο επάγγελμα της πυθίας-μέντιουμ. Σχεδόν μαζί με την Μαρία Αθανασοπούλου η Εταιρεία πέτυχε ένα άλλο επίσης ισχυρό μέντιουμ βαθύ ύπνου την Ευαγγελία Δεληβοριά η οποία όμως και αυτή αφού παντρεύτηκε δεν παρέμεινε για πολύ. Υπήρξε όμως η αιτία να ανακαλύψει ένα άλλο από τα καλύτερα και μόνιμο μέχρι σήμερα μαζί με την Κωνσταντία μέντιουμ, την Ελένη Ζακυνθινού η οποία εξακολουθεί να εξασκεί μέχρι σήμερα το επάγγελμα της πυθίας.

Εγκλήματα φανατικών.

Με τον καιρό λίγο λίγο και με αυστηρή επιλογή και εξάσκηση το Πυθικό επιτελείο της Εταιρείας καταρτίστηκε μόνιμα από την Κωνσταντία Νικολαΐδου, Ελένη Ζακυνθινού, την Ελπίδα Παυλάτου, την Κασσάνδρα, την Δάφνη και μετά από λίγο το μοναδικό τηλεκινητικό μέντιουμ της εποχής του, την Κλειώ[83] (Κούλα Γκιόκα). Παροδικά προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στην Εταιρεία η Βέρα Κλοτάκη που παντρεύτηκε αργότερα και η Μαρίνα Χαϊκάλη εκλεκτή ζωγράφος[84] (ιδίως ανθεογράφος) μαθήτρια του Ιακωβίδη η οποία όμως έπεσε στην επίδραση φανατικών παπάδων και αφού έπαθε θρησκοληψία είχε θλιβερό τέλος.

Η Μαρίνα αντιλήφθηκε ένα μικρό όγκο στο στήθος της το οποίο διαγνώσθηκε ως καρκινώδους φύσεως και αν όπως την συμβούλεψαν οι γιατροί γινόταν αμέσως αφαίρεση πριν αυξηθεί και γίνουν μεταστάσεις θα θεραπευόταν ασφαλώς. Αλλά επενέβησαν οι παπάδες της συνοικίας της οι οποίοι άρχισαν να την βεβαιώνουν ότι μόνο η θεία χάρη μπορεί να την κάνει καλά χωρίς εγχειρήσεις και να της διηγούνται για να την πείσουν χίλιες δύο περιπτώσεις ιάσεων με την επέμβαση της αγίας δείνα ή της αγίας τάδε, περιπτώσεις όπου συνήθως πρόκειται περί αυτομάτων ιάσεων καλοήθων νοσημάτων με τις οποίες κυριολεκτικά παίρνουν στο λαιμό τους πραγματικούς ασθενείς τους οποίους θα έσωζε ιατρική επέμβαση.

Αυτό έπαθε και η καημένη η καλλιτέχνης η οποία επηρεασμένη από τον Μικρασιατικό της φανατισμό (και λόγω της φυσικής της δειλίας για εγχείρηση) άρχισε όπως την συμβούλευαν να πηγαίνει «ξυπόλυτη» στο τάδε παρεκκλήσι της δείνα αγίας ν 'ανάψει κεράκι και να ζητήσει την επέμβαση της. Και το αποτέλεσμα

ήταν να μεγαλώνει ο όγκος, να κάνει μεταστάσεις σε άλλα όργανα, τέλος να εξελιχθεί ώστε όταν αποφάσισε να υποβληθεί σε εγχείρηση να είναι πλέον πολύ αργά και να πεθάνει άθλια στο σπιτάκι της πίσω από το Στάδιο. Έτσι έσβυσε ένα ωραίο ταλέντο, μια ισχυρότατη τηλεπαθητική ιδιοφυΐα και μια αληθινά ωραία κοπέλα. Αυτά τα κακά κατόρθωνε ο τυφλός θρησκευτικός φανατισμός σε όλες και τις καλύτερες θρησκείες του κόσμου.

Καλόγεροι και σωφρονιστές.

Αλλά και σε αυτήν ακόμη την χριστιανική θρησκεία δεν χύθηκαν λίμνες αίματος στις διάφορες πρωτοχριστιανικές αιρέσεις; Δεν βάφτηκε όλη η Βυζαντινή αυτοκρατορία για ένα ΙΩΤΑ του Ομοουσίου και του Ομοουσίου; Δεν οργανώθηκαν ιερές εξετάσεις για τους δυτικούς στην Ισπανία όπου ο βασιλιάς Φίλιππος ο 5^{ος} ανέβασε από φιλανθρωπία στην πυρά 50.000 αθώους υπηκόους του «για να σώσει την ψυχή τους».

Ισάξια με την ιερά εξέταση των καθολικών είναι και η ιερά εξέταση των ορθοδόξων στη Σκυθούπολη της Μικράς Ασίας[85] όπου οδηγούνταν οδοιπορικώς πεζή, άνδρες γυναίκες, παιδιά «ειδωλολατρικών» συνοικισμών από όλη την Ελλάδα από τους «Σωφρονιστές» καλόγερους, όπως ονομάζονταν τότε οι δήμιοι των «αιρετικών».

Επάνω από αριστερά: Δάφνη, Μαρίνα, Ελπίς Παυλάτου, Ελένη Ζακυνθινού. Κάτω: Τανάγρας, Κωνσταντία.

Είχε καταντήσει τότε πια για τις νοσηρές αυτές ψυχές που δεν είχαν πατρίδα αλλά μόνο την πίστη στις θρησκείες τους, το όνομα «΄Ελλην» να είναι συνώνυμο του

ειδωλολάτρης, εχθρός προς εξόντωση, χτύπα τον, εξόντωσε τον στο όνομα της θρησκείας, της αγάπης, της συγγνώμης. Και τι να πει κανείς ακόμη για τις, εν ονόματι της ίδιας θρησκείας, ανηλεείς σφαγές της νύχτας του Αγίου Βαρθολομαίου στη Δύση; Γνωρίζουμε τα μαρτύρια των Χριστιανών από τους Εθνικούς. Δεν ξέρουν όμως παρά ελάχιστοι και τα ιστορικά κείμενα στις βιβλιοθήκες, τα μαρτύρια των Εθνικών στην εποχή των «αγίων και ισαποστόλων» αυτοκρατόρων των πρωτοχριστιανικών αιώνων.

Στην εποχή μας ανέφερα την περίπτωση της Μαρίνας που αντιλήφθηκα ο ίδιος. Αλλά δεν είναι η μόνη. Προ λίγων μηνών ακόμα, καταδικάσθηκε σε πολύμηνη φυλάκιση η περίφημη Μαριάμ[86] η οποία με το πρόσχημα της ηγουμένης μιας ερειπωμένης μονής κοντά στην Αθήνα και περιστοιχισμένη από μερικές φανατικές ψυχές όπως η ίδια, προσέλκυε στη μονή πλούσιες γριές που έπασχαν από ανίατα νοσήματα, τις έπειθε να γράψουν την περιουσία τους στη μονή για να «σώσουν την ψυχή τους» και κατόπιν τις υπέβαλε σε τέτοιες νηστείες και ταλαιπωρίες στα ανθυγιεινά κελιά-τρώγλες της μονής ώστε μια ώρα αρχύτερα τις έστελνε στον άλλο κόσμο. Ακόμη είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω τρεις περιπτώσεις φυματίωσης σε φτωχές εργάτριες που τις είχαν προσελκύσει είτε στα κατηχητικά σχολεία είτε από φανατικούς καλόγερους να παρακολουθούν έπειτα από την ολοήμερη εργασία τους, ολονυκτίες και άσκοπες νηστείες. Έβλεπε κανείς χλωμά, στεγνά προσωπάκια κοριτσιών με μάτια που άναβε η φλόγα του φανατισμού να βήχουν και να τα τρώει ο πυρετός χωρίς όμως να εννοούν να στερηθούν την νηστεία Τετάρτης και Παρασκευής προ πάντων δε την ολονύκτια αγρυπνία.

Η θρησκεία της επιστήμης.

Αλλά αυτή είναι η ζωή! Και εφόσον υπάρχει κόσμος θα υπάρχουν θύματα και θα υπάρχουν ασυναίσθητοι δήμιοι, θύματα και αυτοί της ιδεοληψίας τους, είτε για τους θεούς του Ολύμπου είτε για τον μνησίκακο Εβραίο Ιεχωβά. Να ελπίσουμε άραγε, ότι η θρησκεία της επιστήμης που ανακαλύφθηκε στις μέρες μας με τη διάσπαση του ατόμου, [μιας μυστηριώδους δημιουργικής δύναμης που αποτελεί ολόκληρο το σύμπαν υπό μορφή ηλεκτρικής συμπύκνωσης Ηλεκτρονίων και Πρωτονίων[87] και όχι μόνο αποτελείται από τα Γαλαξιακά συστήματα μέχρι τον άνθρωπο, αλλά και το διέπει με κάθε σοφία, στις γενικές του γραμμές, προς άγνωστη σκοπιμότητα (σύμπτωση των ενστίκτων προς τον ίδιο σκοπό)] όταν μια ημέρα επιβληθεί θα ανοίξει τα μάτια των ανθρώπων, ώστε να παύσει η προσπάθεια αλληλοεξόντωσης με πολέμους και να βασιλεύσει ο χρυσός αιώνας κατά την εφήμερη αυτή υλική ζωή;

Τουλάχιστον ας το ευχηθούμε. Δεν μπορώ να ξέρω αν οι γραμμές αυτές που χαράζω με κάθε αμεροληψία και ευσυνειδησία στο τέλος μιας ζωής και μιας προσπάθειας, θα πείσουν την ματιά άλλων ομοιών μου. Η εποχή μας δεν είναι ακόμα ώριμη ώστε

οι μεγάλες αλήθειες να λέγονται ελεύθερα. Η σκλαβιά της σκέψης είναι πολύ χειρότερη και επικινδυνότερη από την σκλαβιά της ύλης και πολύ λίγοι είναι εκείνοι που τολμούν να αντιμετωπίζουν την εποχή τους. Αμφιβάλλω αν θα υπάρξουν και εφημερίδες ακόμα να δημοσιεύσουν τα απομνημονεύματα, τουλάχιστον χωρίς να τα περικόψουν[88]. Οι μεγάλες αλήθειες όμως είναι σαν τα καρφιά. Όσον τα χτυπά κανείς τόσο βαθύτερα μπαίνουν. Αλλά ξαναγυρίζουμε στην ψυχική έρευνα.

Διαλέξεις στο αμφιθέατρο Ιατροδικαστικής. Ξύλινο παράπηγμα στην Ακαδημία.

Έπειτα έπρεπε μετά τις πρώτες τρεις διαλέξεις[89] οι οποίες έγιναν στο Λύκειο των Ελληνίδων να συνεχισθούν συστηματοποιημένες πλέον ώστε να περιλαμβάνουν ως αυτούσια επιστήμη όλα τα φαινόμενα της φυσιολογίας της ψυχής που θα συνοδευόντουσαν φυσικά και με τα απαραίτητα πειράματα. Κανόνισα λοιπόν να αρχίσουν από την ιστορία των ψυχικών φαινομένων δια μέσου των αιώνων (Μαντεία, Πυθίες, Μάγοι) έπειτα να έλθω στη διάσπαση του ατόμου και την απόδειξη της ύπαρξης μιας ανεξιχνίαστης δημιουργικής δύναμης που αποτελεί το σύμπαν στη μορφή ηλεκτρικής συμπύκνωσης και κατόπιν να μπω στις ήδη γνωστές υπερανθρώπινες ιδιότητες οι οποίες λανθάνουν μέσα στην ύπαρξη μας σε τμήματα της μυστηριώδους αυτής δημιουργικής δύναμης. Όταν εξαντλιόντουσαν αυτές, θα άρχιζαν τα σπουδαιότατα συμπεράσματα τους περί ύπαρξης θεού, ψυχής, αθανασίας.

Κατά το διάστημα των 35 ετών (1923-1958) προσπάθειας της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών σκέφθηκα να διατυπώσω σε βιβλία τα φαινόμενα αυτά με τα συμπεράσματά τους, με την ελπίδα ότι πιθανόν οι ατομικές μου παρατηρήσεις τόσων ετών μπορούσαν να φανούν χρήσιμες στους μεταγενέστερους ερευνητές. Γι' αυτό αφήνω σε χειρόγραφα από τους 18 τόμους των «Ψυχικών Ερευνών» που εξέδιδα από το 1925-1942 όταν τις διέκοψε η Γερμανική κατοχή[90], τα εξής:

1. Οι ενδείξεις και οι αρνήσεις υπάρξεως ενσυνείδητου δημιουργού (Η σύμπτωση των ενστίκτων προς τον ίδιο σκοπό). Η αντίληψη της αμαρτίας. Τα καθήκοντα του ανθρώπου (πρωτότυπο).
2. Μεγάλη φυσιολογία της ψυχής.
3. Εκλαϊκευτική έκδοση της φυσιολογίας της ψυχής.
4. Η θεωρία της ψυχοβολίας. Πρωτότυπη θεωρία γνωστή και ως Θεωρία Τανάγρα, για την εξήγηση του πεπρωμένου και της τύχης. Εκδόθηκε Ελληνικά και Γαλλικά σε μετάφραση.
5. Η επιστημονική μου διαθήκη.

Δεν ξέρω τι θα απογίνουν μετά θάνατο τα χειρόγραφα αυτά τα οποία αφήνω στην Ακαδημία Αθηνών, ή αν εκεί αρνηθούν στην Ένωση Συντακτών[91]. Το πιθανότερο είναι ότι ή θα πωληθούν σαν παλιόχαρτα ή θα μουχλιάσουν στα υπόγεια της Ακαδημίας. Πάντως ένα μόνο ξέρω. Ότι ίσως όπως είπα περιέχουν πολλές χρήσιμες παρατηρήσεις της μακράς πείρας μου για τους μελλοντικούς ερευνητές.

Αφού κανονίσθηκε το σπουδαίο αυτό ζήτημα έπρεπε να βρεθεί και σχετική αίθουσα για τις διαλέξεις και το συμβούλιο αποφάσισε εξ αιτίας της σπουδαιότητας του ζητήματος να ζητηθεί η μεγάλη αίθουσα της Ακαδημίας εφόσον δεν είχε ιδρυθεί ακόμη η Ακαδημία Αθηνών[92] από τον υπουργό καθηγητή Δημήτριο Αιγινήτη[93]. Πράγματι λοιπόν η αίθουσα παραχωρήθηκε και άρχισαν οι διαλέξεις κάθε Κυριακή απόγευμα με την αίθουσα τότε πάντα υπερπλήρη και μερικές φορές με τόσο συνωστισμό, ώστε εξ αιτίας του περιορισμένου χώρου οι περισσότεροι να μένουν όρθιοι..

Οι διαλέξεις έτσι διάρκεσαν για μήνες όταν ένα απρόοπτο, και μέχρι σήμερα εντελώς απίστευτο γεγονός, ήλθε να τις διακόψει. Γενικός γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας ήταν τότε ο ποιητής Γρυπάρης[94] παλαιός Γυμνασιάρχης. Επειδή δε τότε υπήρχε μεγάλη ανάγκη αιθουσών (Παρνασσού & Εταιρείας φίλων του λαού) και οι αιτήσεις εκθέσεων ζωγραφικής έφθαναν η μία μετά την άλλη συνέβη το σήμερα απίθανο που ανέφερα. Ο ποιητής Γρυπάρης για να ικανοποιήσει την αίτηση μιας κυρίας ζωγράφου που ήθελε να ευχαριστήσει, της παραχώρησε την μεγάλη αίθουσα της Ακαδημίας. Επειδή όμως δεν ήταν δυνατόν να αναρτηθούν πίνακες στους τοίχους, αποφάσισε την ανέγερση ξύλινου περίπτερου στο μέσον της αίθουσας εκεί που είναι τώρα τα καθίσματα των Ακαδημαϊκών.

Γελοιογραφία της εποχής. Ο Τανάγρας υπερασπιστής της Ακαδημίας Αθηνών

Το γεγονός θα φανεί όπως είπα απίστευτο σήμερα. Και όμως το έγκλημα είχε συντελεστεί. Το ξύλινο περίπτερο ανεγέρθηκε στο μέσον της αίθουσας σκεπασμένο επάνω για το φως με διαφανή σκεπή και οι περίφημοι πίνακες, δηλαδή λαδομπογιές και νέφτια αναρτήθηκαν στο εσωτερικό του. Λέω δε *έγκλημα* διότι φανταστείτε τι μπορούσε να γίνει από μια τυχαία ανάφλεξη. Από ένα ηλεκτρικό βραχυκύκλωμα, από ένα αποτσίγαρο, ή από ένα αναπτήρα. Ακόμη θαυμάζω την απόφαση των αρμοδίων για ένα τέτοιο *τόλμημα*. Χωρίς να αναλογισθούν την ευθύνη τους και εκείνοι που εισηγήθηκαν και εκείνοι που ενέκριναν ότι μια τυχαία αμέλεια μπορούσε να καταστρέψει την μεγαλοπρεπέστερη και ωραιότερη αίθουσα των Αθηνών. Και όμως αυτό το έκανε ένας διανοούμενος, και μάλιστα ποιητής! Η ιστορία ας μπορεί να τον

συγχωρέσει. Πάντως η κυρία ικανοποιήθηκε. Η έκθεση έγινε και η Εταιρεία έμεινε χωρίς αίθουσα.

Μοιραία καταφύγαμε τότε στην αίθουσα του Παρνασσού, όπου όμως έπρεπε να πληρώνουμε και εφόσον η Εταιρεία δεν είχε ταμιευτικό σκοπό, έπρεπε να βρίσκεται το αναγκαίο ποσό από την τσέπη μας. Και αυτό γινόταν για κάμποσο καιρό. Αλλά σε παρόμοιες περιπτώσεις όσο ενδιαφέρον και αν έχει κανείς για ένα ζήτημα, αν έλθει ζήτημα τσέπης θα πληρώσει μια φορά, θα πληρώσει δύο, σιγά σιγά όμως το πράγμα καταντά στενάχωρο και έπειτα δυσάρεστο. Γι αυτό και το πράγμα διευθετήθηκε όταν κατόπιν της εισαγωγής στα ξένα Πανεπιστήμια της «ψυχοφυσιολογίας» ως τακτικού μαθήματος, μας παραχωρήθηκε το αμφιθέατρο της Ιατροδικαστικής πίσω από την Ακαδημία, στο οποίο όταν ήμουνα φοιτητής δίδασκε ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες βιολόγους καθηγητής Ρήγας Νικολαΐδης[95]. Εκεί αποκατασταθήκαμε μέχρι τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και εργαζόμαστε ανενόχλητα εφόσον και καθηγητής της Ιατροδικαστικής ήταν ο παλιός συμφοιτητής μου ο Ιωάννης Γεωργιάδης[96].

Από την ίδρυση όμως της Εταιρείας με έτρωγε διαρκώς η ιδέα της ανάγκης να εκδοθεί ειδικό περιοδικό όπου να εκτίθεται η ιστορία των ψυχικών φαινομένων και να αποθησαυρίζονται κάθε φορά τα παρόμοια συμβάντα που εξακριβώνονται με την προσπάθεια να βγουν συμπεράσματα για τα μεγάλα προβλήματα της ζωής.

Η απόφαση μου πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1925 με τον τίτλο «Ψυχικαί Έρευναι» και εξακολούθησε μέχρι του 1942 κατά το οποίο έτος εκδόθηκαν τρία μόνο τεύχη. Στους 18 αυτούς τόμους αποθησαυρίστηκαν τα απολύτως ακριβή φαινόμενα στην Ελλάδα ιδίως τα τηλεκινητικά, του Μεσολογγίου, της Καστοριάς, της Θάσου κλπ., καθώς και η επιτυχία της προσπάθειας για την ανακάλυψη των *Αναστενάρηδων* της Θράκης, ώστε μετά από αυτά να πείσουμε για την επανάληψη του πολύτιμου εθίμου τους, που είναι απομεινάρια των αρχαίων Διονυσιακών μυστηρίων.

Περιέλαβαν το 4ο διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας και τα άλλα διεθνή συνέδρια όπου αντιπροσώπευσα την Ελλάδα, αλλά και τις σπουδαιότερες σχετικές ανακαλύψεις της εποχής καθώς και τις σπουδαιότερες μεγάλες θεωρίες της επιστήμης, όπως τη θεωρία του Δαρβίνου, τη θεωρία του Φρόϋντ και του Αϊνστάιν, τη θεωρία της απροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ κλπ.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδω στην προσπάθεια να συλλέξω και να τακτοποιήσω στον τόμο του 1927 τα ένστικτα όλων των τάξεων, ζώων, ψαριών, εντόμων ώστε να αποδεικνύεται ότι τα ένστικτα, οποιαδήποτε και αν είναι η προέλευσή τους, συμπίπτουν όλα προς ένα σκοπό. Την διατήρηση και εξέλιξη της ζωής. Δηλαδή ενσυνείδητη κατεύθυνση του συνόλου τους ως κύρια απόδειξη ενσυνείδητης δημιουργικής δύναμης, η οποία τείνει προς κάποιο ανεξιχνίαστο ανθρωπίνως σκοπό. Οι τόμοι αυτοί των οποίων πλήρης σειρά βρίσκεται στην Εθνική βιβλιοθήκη, μπορεί

να χρησιμεύσει σαν πολύτιμο αρχείο για τους μελλοντικούς ερευνητές, ιδίως η *σύμπτωση των ενστίκτων* και η *θεωρία της ψυχοβολίας*.

Έχω την πεποίθηση ότι μια μέρα τα δύο αυτά έργα θα με δικαιώσουν και θα μιλήσουν για μένα. Ότι όλα που αφήνω δεν υπήρξαν απλή επανάληψη άλλων, αλλά πρωτότυπα συμβάλλοντας στην εξήγηση πολλών μεγάλων προβλημάτων ιδίως της ανθρώπινης ακτινοβολίας, τη θεωρία της ψυχοβολίας (Βασκανία – Ασυναίσθητη ψυχική αλληλεπίδραση) και ότι εγώ στην εποχή μας στα ζητήματα αυτά *είδα* εκεί που άλλοι όχι μόνο δεν βλέπουν *αλλά δεν ήθελαν να δούνε*.

Ο Charcot σε πείραμα ύπνωσης σε υστερική ασθενή στο νοσοκομείο Salpêtrière (http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Martin_Charcot)

Η ανάγκη της συνέχισης ενός παρόμοιου σοβαρού περιοδικού εξηγώντας πολύτιμα ψυχικά φαινόμενα είναι μεγάλη και ευχής έργον θα ήταν να επαναλαμβανόταν η έκδοση εννοείται χωρίς πνευματικές και παρόμοιου είδους αυταπάτες και αναπόδεικτες εξηγήσεις που δεν ωφελούν σε τίποτα. Διότι τι ωφελεί να αυταπατόμαστε; Εμείς ζητούμε την αλήθεια όσο σκληρή και αν είναι. *Αν και τρισευτυχώς κάθε άλλο παρά σκληρή είναι.*

Απλά από τον πρώτο τόμο των «Ψυχικών ερευνών» μου αποσπώ για να τονίσω τη σημασία μερικών φαινομένων το κάτωθι απολύτως εξακριβωμένο (Σελ. 14-15). Ο γραμματεύς του Πανεπιστημίου Αθαν. Βρυζάκης είδε στον ύπνο του ότι καθώς περνούσε μέσα από καταπακτή άγνωστης οικίας σε διάδρομο με κλειστές πόρτες, άνοιξε μία και βάζοντας το κεφάλι του είδε την θεία του Άννα Αραβαντινού ξαπλωμένη και τον πατέρα του, δικαστή στο Αγρίνιο, επίσης ξαπλωμένο αλλά κατά το μισό σκελετός. Συγχρόνως τότε ο πατέρας του σηκώνοντας το υγιές του χέρι του έκανε σημάδι απωθητικό. Να φύγει. Ξύπνησε τότε κατατρομαγμένος και μετά από αϋπνία ωρών ξαναείδε ακριβώς το ίδιο όνειρο. Λοιπόν την ίδια μέρα ο πατέρας του έπαθε ημιπληγία και μετά πέντε μέρες πέθανε και η θεία του. Το όνειρο αυτό εξηγείται με την Διόραση, ψυχικών ακτίνων Ραίντγκεν[97] όπως η ραβδοσκοπία. Ο Βρυζάκης αντιλήφθηκε υποσυνείδητα θανάσιμες αλλοιώσεις στον οργανισμό των δικών του οι οποίες θα επέφεραν στην μεν θεία του τον θάνατο, στον δε πατέρα του συμβολικά την ημιπληγία.

Θεωρία Τανάγρα, ψυχοβολίας. Βασκανία.

Εννοείται ότι από τις πρώτες ενέργειες μου, αφού ήδη είχα στη διάθεση μου ορισμένα μέντιουμ, ήταν να οργανώσω και αποδεικτικά πειράματα χωρίς τα οποία οι διαλέξεις ήταν λόγια κενά. Έγινε έναρξη λοιπόν κάθε Κυριακή μετά την διάλεξη στην Ακαδημία να καλούνται στο σπίτι μου (τότε έμενα οδό Αριστοτέλους 53 άνω όροφος) και εκεί τα πειράματα γινόντουσαν ως εξής:

Α. <u>Τηλεπάθεια</u>. Μετά από σύντομη εισήγηση στα ψυχικά φαινόμενα σχηματιζόντουσαν ομάδες ακροατών από δέκα άτομα στις οποίες ζητούσαν έναν από αυτούς να διηγηθεί στην ομάδα ένα ζωηρό επεισόδιο της ζωής του το οποίο να ακούσουν όλοι. Τότε τους παραχωρούσαν ένα από τα μέντιουμ σε υπνωτική κατάσταση και ζητούσαν από εκείνον που έκανε τη διήγηση να αρχίσει να ρωτάει το μέντιουμ για να διαπιστωθεί εάν θα έπαιρνε τη σκέψη του. Δημιουργούσαν ισάριθμες ομάδες με τον αριθμό των μέντιουμ και τα αποτελέσματα ήταν πάντοτε αποδεικτικά γιατί και αν τύχαινε να μην είναι συντονισμένος εκείνος που ρωτούσε, πάντοτε θα ήταν κάποιος άλλος από τους δέκα.

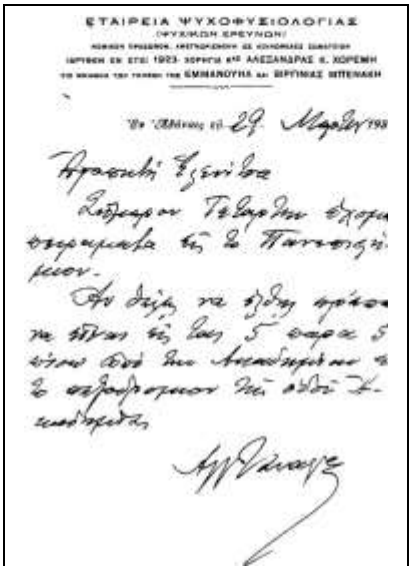
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν
Ἐφημερίδος «ΑΝΑΤΟΛΗ»
Ἐνταῦθα
Κύριε Διευθυντά,
Μὲ βαθειὰ συγκίνησιν νιώθω τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσω καὶ δημοσίως τὴν ἀναγνωρισμένην Μέντιουμ τῆς Ἑλλάδος Καν Ἑλένην Κικίδου, ποὺ μ, ἄφησε κατάπληκτον μὲ τὸ πείμαμα ποὺ μοῦ ἔγινε διὰ προσωπικήν μου ὑπόθεσιν.
.Η Κα Ἑλένη Κικίδου αὐτοϋπνοτισμένη μοῦ ἔδωσε σαφεῖς καὶ λεπτομερεῖς ἀπαντήσεις διὰ σκέψεις τρίτων ἀτόμων τελείαν ἀνάλυσιν καὶ ὀνομάτων αὐτῶν μὲ τὴν ἕκτη αἴσθησί της καὶ τὰ φαινόμενα μακρᾶς ἀποστάσεως ποὺ ὁ Θεὸς τὴν ἐπροίκισε. Ἡ εὐγενικὴ Κυρία Κικίδου ποὺ τιμᾶ τὴν Ἑλλάδα μας, θὰ μείνη ἀλησμόνητη μὲ τὸ πέρασμά της ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ παροικία.
Εὐχαριστῶν διὰ τὴν φιλοξενείαν στὴν ἀγαπητὴ «Ἀνατολή», διατελῶ,
Μὲ ἄπειρη ἐκτίμησιν
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΟΥΚΑΣ

Ευχαριστήριο γράμμα στην Ελληνική εφημερίδα της Αιγύπτου, «Ανατολή» για την προσφορά της Ελένης Κικίδου. (Αρχείο Κικίδου)

Β. <u>Ψυχομετρία</u>. Ο εμπλουτισμός των αντικειμένων από την ανθρώπινη ψυχική ακτινοβολία, την ψυχοβολία, γινόταν σύμφωνα με το κλασικό πείραμα του καθηγητή Charcot. Ο Charcot στο νοσοκομείο του Salpêtrière[98] υπνώτιζε ένα μέντιουμ και του έδινε στο χέρι ένα από 5-6 εντελώς όμοια φύλλα λευκού χαρτιού με την υποβολή ότι το χαρτί αυτό ήταν η φωτογραφία του και άφηνε το μέντιουμ να το κρατάει για λίγα λεπτά. Το άφηνε δηλαδή να το εμπλουτίσει με την ασυναίσθητη ψυχική ακτινοβολία του. Έπειτα έπαιρνε το χαρτί από τα χέρια του το ανακάτευε με τα 5-6 άλλα όμοια του και του τα ξαναέδινε όλα ζητώντας να του βρει την ήδη εμποτισμένη δήθεν φωτογραφία του. Το μέντιουμ τα ψηλαφούσε ένα προς ένα και όταν έφθανε σε εκείνο που είχε εμποτίσει αναγνώριζε τον εμποτισμό του με επιτυχία 80-90%. Το πείραμα αυτό επαναλαμβάναμε και με τα

πέντε δικά μας μέντιουμ, την Κωνσταντία, Ελένη Ζακυνθινού, Ελπίδα Παυλάτου, Ελένη Κικίδου[99], Κασσάνδρα με την ίδια πάντοτε επιτυχία 80-90%.

Κατόπιν γινόταν ανάλυση δευτερευόντων ψυχικών φαινομένων, της υποβολής. Υπνωτίζονταν τα δύο από τα πέντε μέντιουμ τα οποία ήταν επιδεκτικά υποβολής βαθέως ύπνου (grand hypnotism) και γινόντουσαν σε αυτά διάφορες εντυπωσιακές υποβολές. Π.χ. ότι θα έβλεπαν μπροστά τους ξενιτεμένο συγγενή τους, ότι θα γκρεμιζόταν ένας τοίχος του σπιτιού, ότι έβλεπαν την Παναγία να κρατάει τον Χριστό κλπ. Οι υποβολές ήταν πολύ σύντομες διότι όπως ανέφερα και αλλού η επίδραση της υποβολής είναι ισχυρότατη μόνο στις πρώτες στιγμές και βαθμηδόν εξασθενεί μέχρι πλήρους επανόδου στο φυσιολογικό, εάν τα αφήσουμε υπνωτισμένα.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ

Σημείωμα Τανάγρα στην Ελένη Κικίδου για συμμετοχή της στα πειράματα στο Πανεπιστήμιο, Μάρτιος 1938.

Η εντύπωση των πειραμάτων αυτών ήταν πάντοτε ζωηρότατη και εξακολούθησαν ανελλιπώς την Κυριακή απόγευμα και στην νέα κατοικία της οδού Αριστοτέλους 67, όπου γράφω και τις γραμμές αυτές, έως ότου, όταν κατά το 1957[100] τροποποίησαν το ενοικιοστάσιο, μας στέρησαν το μεγαλύτερο μέρος του ορόφου όπου γινόντουσαν και οι διαλέξεις και τα πειράματα. Εν τω μεταξύ όλοι οι δικοί μου είχαν πεθάνει και τα δωμάτια που περιορίσθηκα αρκούσαν μόνο για την ατομική μου ζωή.

Ιατρικά εγκλήματα. Ο ιδρυτής της Ακαδημίας.

Μια από τις ιδιαίτερες ικανοποιήσεις μου υπήρξε η προσέλευση στην Εταιρεία του καθηγητή της Αστρονομίας Δημήτριου Αιγινήτη, επιστήμονος διεθνούς κύρους, ο οποίος κατά το διάστημα μιας υπουργίας του στο Υπουργείο της Παιδείας ίδρυσε την Ακαδημία Αθηνών η οποία από την ίδρυση της από τον ομογενή Σίνα[101] έμενε κενή Ακαδημαϊκών, μολονότι ποτέ δεν έλειψαν από τον Ελληνικό κόσμο, ακόμα και κατά τους ζοφερότερους αιώνες της Τουρκικής δουλείας, ανώτερα πνεύματα άξια να πάρουν επάξια έδρα σε παρόμοιο ίδρυμα.

Ο καθηγητής Αιγινήτης όταν παρακολούθησε πρώτη φορά παρόμοια ψυχικά πειράματα και έχοντας πεισθεί προσωπικά πλέον για την πραγματικότητα των υπερ-ανθρώπινων ιδιοτήτων που κλείνουμε μέσα μας, έγινε ένας από τους θερμότερους θιασώτες του έργου μη διστάζοντας να κάνει διακήρυξη του κύρους τους, εφόσον

μάλιστα το διεθνές κύρος του έθετε πέραν αμφιβολίας τη γνώμη του. Διότι υπήρξαν, και υποθέτω θα υπάρχουν ακόμη, πολλοί επιστήμονες οι οποίοι φοβούμενοι μήπως εξ αιτίας της συγχύσεως που υπάρχει σε παρόμοια φαινόμενα με τις πνευματιστικές αφέλειες, φοβούμενοι μήπως ο κόσμος τους θεωρήσει ανόητους, αποφεύγουν να ασχολούνται με παρόμοια ζητήματα, εκτός αν υπάρχει σχετική πανεπιστημιακή έδρα.

Ο καθηγητής Αιγινήτης έγινε λοιπόν ο τακτικότερος παραστάτης των πειραμάτων, ενδιαφερόμενος ζωηρά για κάθε νέο φαινόμενο το οποίο εξακριβωνόταν από την Εταιρεία. Ατυχώς κακή μοίρα έθεσε πρόωρο τέρμα σε μια ωραία και έντονη σταδιοδρομία από την οποία πολλά θα είχε ακόμα να ωφεληθεί η επιστήμη, για μια απλούστατη εγχείρηση προστάτη.

Ο Αιγινήτης ενοχλούμενος από τον προστάτη κατέφυγε για εγχείρηση στον κορυφαίο της εποχής εκείνης χειρούργο Παπά, ο οποίος είχε πράγματι διεθνή φήμη σε παρόμοιες εγχειρίσεις. Πράγματι η εγχείρηση διεξάχθηκε με επιτυχία και μεταφέρθηκε στο κρεβάτι του να συνέλθει. Αλλά ο Παπάς είχε μια μεγάλη αδυναμία. Τα χαρτιά. Μόλις λοιπόν τελείωσε την εργασία έφυγε κάπου που τον περίμεναν να παίξουν, χωρίς όμως να αφήσει την διεύθυνση του που θα πήγαινε. Εν τω μεταξύ όμως εμφανίσθηκε στον άρρωστο εσωτερική αιμορραγία, η οποία απαιτούσε άμεση επέμβαση. Άρχισαν λοιπόν τότε να τηλεφωνούν δεξιά αριστερά όπου ήξεραν ότι πήγαινε συνήθως. Έτυχε όμως την ημέρα εκείνη να ήταν προσκεκλημένος κάπου για πρώτη φορά και όταν τελείωσε η συγκέντρωση και επέστρεψε στην κλινική του ήταν πλέον αργά. Έτσι, άδικα και πέρα από κάθε πρόβλεψη, εξέλιπε ο Δημήτριος Αιγινήτης.

Παρατήρησα πάντως, όπως έγραψα και προηγουμένως, ότι κάποια κακή μοίρα παρακολουθεί πάντοτε την Εταιρεία στο έργο της, διότι όλοι εκείνοι οι οποίοι είτε εξ αιτίας της θέσης τους είτε του κύρους μπορούσαν να την προωθήσουν, εξέλιπαν πρόωρα. Εγώ από χαρακτήρα δεν υπήρξα από εκείνους που ξέρουν να κολακεύουν δεξιά αριστερά και να τινάζουν χαϊδευτικά τη σκόνη από το ρούχο εκείνων που θέλουν να τους βοηθήσει. Άφηνα, κακώς φαίνεται, να μιλήσουν τα πράγματα. Πάντως αν ζούσε ο Δημήτριος Αιγινήτης η ψυχοφυσιολογία θα ήταν και στην Ακαδημία και στο Πανεπιστήμιο και η προσπάθεια αυτή που δεν ήταν κανενός κατώτερη δεν θα εξέλιπε μαζί μου.

Παρόμοιο πρόωρο και περίεργο τέλος είχε και άλλος ενθουσιώδης συμμαχητής της ψυχικής έρευνας, ο καθηγητής της χειρουργικής Κωνσταντίνος Μέρμηγκας, ιδιαίτερος γιατρός του επίσης τόσο βραχύβιου βασιλέα Αλεξάνδρου. Ως γνωστόν ο Αλέξανδρος πέθανε από μόλυνση που προκλήθηκε από δάγκωμα μαϊμούς την οποίαν είχαν στο βασιλικό κτήμα Δεκελείας. Όπως έγινε γνωστό ο Αλέξανδρος είχε την περίεργη ιδέα να διασταυρώσει την θηλυκή μαϊμού με το σκύλο του[102] και ενώ προσπαθούσε να την συγκρατήσει δαγκώθηκε από αυτήν στην κνήμη.

Προσκαλέσαν τότε τον Μέρμηγκα, ο οποίος όπως γράφτηκε στον τύπο και τονίσθηκε από τους εχθρούς που έχει κάθε άνθρωπος, δεν εφάρμοσε τέλεια αντισηψία κατά βάθος του τραύματος και του προσάψαν τον θάνατο του νεότατου βασιλικού ασθενούς. Δεν είμαι ο αρμόδιος να κρίνω για το ζήτημα. Μόνο μπορώ να πω ότι ο Μέρμηγκας δεν ήταν μόνο διαπρεπής χειρούργος, αλλά και πολυσχιδούς διανόησης και εξαιρετικής ανωτερότητας. Τό μόνο που μπορώ να σημειώσω είναι ότι ο Μέρμηγκας λίγα χρόνια κατόπιν ανεβαίνοντας στο ηλεκτροκίνητο τραμ της εποχής του πληγώθηκε στην ίδια κνήμη που είχε δαγκωθεί από τη μαϊμού ο Αλέξανδρος, χωρίς να δώσει σε αυτό ιδιαίτερη προσοχή. Η ελαφριά πληγή όμως μολύνθηκε, χωρίς πάλι να επιμεληθεί το πράγμα, και χωρίς να θέλει να εφαρμόσει κάποια θεραπεία διότι είχε την πεποίθηση ότι αντιδρά μόνος του ο οργανισμός. Και το μοιραίο επήλθε όπως στον Αλέξανδρο και λέγεται ότι ο Μέρμηγκας τόνισε την σύμπτωση. Πάντως από ένα ελαφρό τραύμα εξέλιπε ένας ανώτερος διανοούμενος και από τα διαπρεπέστερα στελέχη της Εταιρείας, ο οποίος θα μπορούσε να φανεί εξαιρετικά χρήσιμος εξ αιτίας της μεγάλης επιβολής του.

Πρίγκιπας Χριστόφορος. Μεγάλη Δούκισσα Μαρία της Ελλάδος.

Άλλη μεγάλη απώλεια της Εταιρείας υπήρξε ο πρόωρος θάνατος του πρίγκιπα Χριστόφορου[103] αδελφού του βασιλιά Κωνσταντίνου ο οποίος έδειξε αμέσως θερμό ενδιαφέρον για την προσπάθεια της Εταιρείας παρακολουθώντας τακτικά τα πειράματα και πειραματιζόμενος ο ίδιος συχνά με όλα σχεδόν τα μέντιουμ. Θα έλεγε κανείς ότι κάποια κακή μοίρα βάρυνε στο έργο μας, στερώντας την Εταιρεία από τα ισχυρότερα στηρίγματα για την επικράτηση της προσπάθειας της, τους άλλους αδελφούς του βασιλιά Κωνσταντίνου με τους οποίους γνωριζόμουνα και δεν πρόφτασα να μυήσω στο έργο, διότι και ο πρίγκιπας Νικόλαος[104], που διετέλεσε κατά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης ο πρώτος διοικητής της και ο πρίγκιπας Ανδρέας[105] πατέρας του συζύγου της βασίλισσας της Αγγλίας Ελισάβετ, πέθαναν επίσης νέοι.

Ο πρίγκιπας Γεώργιος πάλι, ο πρώτος διοικητής της Κρήτης, όταν παντρεύτηκε την πριγκίπισσα Βοναπάρτη ζούσε διαρκώς στο Παρίσι. Την μεγάλη δούκισσα Μαρία[106] είχα γνωρίσει όταν υπηρετούσα στο ναυτικό στη θαλαμηγό Σφακτηρία σε ένα ταξίδι που την μετέφερα με τον άνδρα της, Ρώσο Μέγα Δούκα, από το Μπρίντιζι στον Πειραιά. Η μεγάλη Δούκισσα επειδή έμοιαζε καταπληκτικά με τη μητέρα της βασίλισσα Όλγα, ήταν ένα χαριτωμένο πλάσμα απλούστατο και αφελέστατο στην συμπεριφορά του, το οποίο κατακτούσε αμέσως την συμπάθεια με τους τρόπους της και με το λεπτό χιούμορ, το οποίο είχαν κληρονομήσει από τον πατέρα τους βασιλιά Γεώργιο Α΄ μόνον ο πρίγκιπας Γεώργιος και αυτή. Τα ευθυμολογήματα της αυθόρμητα, παντού όμως λεπτά και ευγενικά έρρεαν δροσερά και πηγαία διασκεδάζοντας χωρίς να πειράζουν.

Την θυμάμαι ακόμη στο τραπέζι του καρέ όπου καθόμαστε, με πόση αληθινά ταχυδακτυλουργική επιδεξιότητα ανακάτευε με μία μόνο κίνηση τα χαρτιά της τράπουλας –την μόνη διασκέδαση των βασιλικών ανακτόρων όπου βασιλεύει η πλήξη– όπως έλεγε, ώστε τα μισά χαρτιά να μπαίνουν ακριβώς στα άλλα μισά. Συνέπεια της γνωριμίας αυτής ήταν, όταν επιστρέψαμε στην Αθήνα, να γράψω στην «Εστία» ένα χρονογράφημα το οποίο έκανα άσχημα να μην κρατήσω και στο οποίο την περιέγραφα και από το οποίο θυμάμαι μόνο την φράση, «ότι είχαμε δύο βασιλοπούλες, την μία μας την έκλεψε ο χάρος» (εννοούσα την αδελφή της Αλεξάνδρα πολύ-αγαπητή στην Αθήνα όταν ζούσε και από την οποία ονομάσθηκε η λεωφόρος Αλεξάνδρας), «και την άλλη μας την έκλεψε ο Βορράς» (εννοώ τον γάμο της με τον Ρώσο Μέγα Δούκα).

Μετά από το χρονογράφημα αυτό που άρεσε πολύ, μου τηλεφώνησε[107] η κυρία των τιμών και καλή μου φίλη Αγγελικούλα Κοντοσταύλου[108] ότι με θέλει η Μεγάλη Δούκισσα και μου όριζε ώρα στην οποία πήγα στο παλάτι, εκείνο που είναι τώρα Βουλή των Ελλήνων. Η Κοντοσταύλου, την οποία άλλοτε σε ένα ταξίδι επίσης με τη «Σφακτηρία» με τη βασίλισσα Σοφία είχα ανακουφίσει από τους πόνους ενός ελαφρού διαστρέμματος του ποδιού και το οποίο μου θύμιζε πάντοτε ως μεγάλο κατόρθωμα, με οδήγησε στα ιδιαίτερα διαμερίσματα της βασιλοπούλας. Η Μεγάλη Δούκισσα με δέχθηκε με την συνηθισμένη της εγκαρδιότητα, μ’ ευχαρίστησε για τα γραφθέντα και με παρακάλεσε αν ήθελα να την βοηθήσω στην παράδοση μερικών βοηθημάτων σε άτομα τα οποία ζήτησαν τη χρηματική βοήθεια της.

Φυσικά δέχθηκα ευχαρίστως, και όλο το διάστημα που έμεινε στην Αθήνα είχα την εξαιρετική ικανοποίηση να απολαμβάνω την δακρυσμένη συγκίνηση των φτωχών ανθρώπων που της είχαν απευθυνθεί, και οι οποίοι ούτε καν περίμεναν το ανέλπιστο αυτό και ουρανόπεμπτο δώρο. Φιλούσαν τα χέρια μου αφού δεν μπορούσαν να φιλούν τα δικά της. Η Μεγάλη Δούκισσα με την ίδια ειλικρίνεια της αφέλειας, μου εξομολογήθηκε ότι μετάφρασε το χρονογράφημα μου και το έδειχνε –εγωιστικότατα όπως έλεγε– στις ξένες φίλες της να δουν πόσο την αγαπούσαν στην Ελλάδα. Επειδή την εποχή εκείνη ήταν χειμώνας και γινόντουσαν πολλοί χοροί, χορεύαμε μαζί στα διάφορα σαλόνια της εποχής και η ζωή ήταν ωραία.

Η Μεγάλη Δούκισσα επέστρεψε μετά από χρόνια στην Αθήνα με τον αδελφό της βασιλιά Κωνσταντίνο[109] κατά την θριαμβευτική επάνοδό του από την εξορία. Κατά την προϋπάντηση του βασιλιά από τον Ελληνικό στόλο στον κορινθιακό κόλπο, ο πρώτος που ανέβηκε στην βασιλική θαλαμηγό για να χαιρετήσει τον βασιλιά ήταν ο κυβερνήτης αντιτορπιλικού, πλοίαρχος και κατόπιν ναύαρχος, Ιωαννίδης, ο οποίος γνώρισε κατά την επίσκεψη αυτή και τη Μεγάλη Δούκισσα, της οποίας ο σύζυγος είχε εν τω μεταξύ τουφεκισθεί στην Ρωσία[110]. Σαν συνέχεια της γνωριμίας αυτής, αναπτύχθηκε αίσθημα και ο Ιωαννίδης παντρεύτηκε τη Μεγάλη Δούκισσα η οποία

όμως πέθανε πρόωρα[111]. Τώρα κοιμάται στον λόφο του Τατοΐου όπου αναπαύεται ο γενάρχης της βασιλικής οικογένειας με την βασίλισσα Όλγα και τους απογόνους τους.

Υπουργικές υποσχέσεις.

Άλλος πολύτιμος συνεργάτης υπήρξε ο βουλευτής Σεχιώτης[112], ανιψιός του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, ο οποίος είχε κληρονομήσει εκτός από το επιβλητικό εξωτερικό και τον αποφασιστικό χαρακτήρα του θείου του. Σε όλα τα ζητήματα της Εταιρείας υπήρξε πάντοτε ο πρόθυμος και αποτελεσματικός συμπαραστάτης της.

Αρκεί δε προς τούτο να αναφέρω ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο. Κατά το 1930[113] οργανώσαμε στην Αθήνα το 4ο διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας, υπό την προεδρεία του ιδρυτή του νεοβιταλισμού καθηγητή Ντρις, όπως θα περιγράψω κατά σειρά και εν εκτάσει, όπου συμμετείχαν οι κορυφές των διεθνών ειδικών επιστημόνων της εποχής. Μεταξύ λοιπόν των ψυχαγωγιών που είχα σκεφθεί για την εβδομάδα που θα διαρκούσε το συνέδριο, ήταν και η θαλάσσια εκδρομή στο στενό της Σαλαμίνας όπου έγινε η ναυμαχία και ο ναός της Αφαίας στην Αίγινα. Υπουργός των Ναυτικών τότε ήταν ο στρατηγός Μπότσαρης[114] δείχνοντας ενδιαφέρον για τα ζητήματα μας και έχοντας υποσχεθεί, εξ αιτίας της φήμης των περισσοτέρων μελών του συνεδρίου, να μας δώσει ένα μικρό μεταφορικό πλοίο του στόλου για την εκδρομή.

Χειρόγραφη αφιέρωση στη φωτογραφία: «Δια την φιλτάτην Εταιρείαν Ψυχικών Ερευνών με όλην μου την αφοσίωση και αγάπη και τας εκ μυχίων ευχάς μου δια την ευόδωσιν των ωραίων ερευνών της και την ταχεία πραγμάτωση των υψηλών της ιδεωδών επ΄ αγαθώ της ανθρωπότητος και προς τιμήν της αιωνίας Ελληνικής Επιστήμης».
Αλεξάνδρα Χωρέμη Μπενάκη

Είχα λοιπόν κανονίσει τον χρόνο για την εκδρομή το απόγευμα, αφού το πρωί ήταν διατεθημένο για τις επιστημονικές ανακοινώσεις των συνέδρων, και είχα ειδοποιήσει όλους να βρίσκονται στις 2μμ στον Πειραιά μπροστά στο Δημαρχείο. Όταν όμως έφθασε η ημέρα κάποια αόριστη ανησυχία επιβεβαίωσης του πράγματος με έφερε να περάσω από το Υπουργείο των Ναυτικών. Ο Υπουργός την στιγμή εκείνη είχε συμβούλιο, αλλά προς μεγάλη κατάπληξη και απογοήτευση άκουσα από τον προσωπάρχη ότι ο Υπουργός δεν είχε δώσει καμία τέτοια διαταγή. Φαντασθείτε λοιπόν την σύγχυση μου αφού είχα ήδη ειδοποιήσει όλους τους συνέδρους. Ζήτησα να δω τον Υπουργό γνωστό και φίλο μου, όπως νομίζει κανείς τους άλλους, αλλά μου δήλωσαν ότι εξ αιτίας του συμβουλίου

θα ήταν αδύνατο να τον δω. Και η ώρα περνούσε. Έπρεπε λοιπόν να τρέξω στο συνέδριο να ειδοποιήσω τα μέλη ότι η εκδρομή αναβάλλεται. Κατέβηκα απελπισμένος τη σκάλα του Υπουργείου όταν διασταυρώθηκα με τον Σεχιώτη που ανέβαινε.

—*Πως από δώ;* με ρώτησε.

Του διηγήθηκα τότε αγανακτισμένος την ασυνέπεια του Μπότσαρη.

—*Έλα εδώ μαζί μου!*

υπήρξε η απάντηση του Σεχιώτη. Και σέρνοντας με από το χέρι ανεβήκαμε πάλι στο Υπουργικό γραφείο.

—*Ο κ. Υπουργός έχει συμβούλιο*,

είπε πάλι ο Προσωπάρχης. Αλλά ο Σεχιώτης δεν ήταν άνθρωπος που περνούσαν αυτά. Με το Κολοκοτρωνέϊκο «άντε-ντούα», άνοιξε την πόρτα του γραφείου και μπήκε μέσα. Μετά από πέντε λεπτά ξαναβγήκε.

—*Το πλοίο θα είναι στις 2μμ ακριβώς στο Δημαρχείο*...

Και πράγματι η εκδρομή έγινε στην εντέλεια. Λοιπόν είναι να μην τους χαίρεσαι τέτοιους ανθρώπους; Όσον για τον εξοχότατο Κύριον υπουργό και το πως κρατούσε τον λόγο του, άλλος λόγος. Δυστυχώς, έπειτα από λίγους μήνες ο αλησμόνητος αυτός φίλος εκεί που ξυριζόταν το πρωί σωριάσθηκε νεκρός από καρδιακή εμβολή.

Αλεξάνδρα Χωρέμη Μπενάκη.

Άλλη απώλεια της Εταιρείας υπήρξε ο θάνατος της αείμνηστης Αλεξάνδρας Χωρέμη[115] κόρης του εθνικού ευεργέτη Εμμανουήλ Μπενάκη[116] η οποία μολονότι φανατική οπαδός του πνευματισμού (βλέπετε είναι τόσο ελκυστική για τον πονεμένο άνθρωπο αυτή η θεωρία), όχι μόνο υποστήριξε ενεργά την Εταιρεία, αλλά είχε και μεγάλα σχέδια ανέγερσης Ελληνικού Ινστιτούτου Ψυχικών Ερευνών τα οποία ματαίωσε ο θάνατος της. Οφείλω δε να τιμήσω ιδιαίτερα τη μνήμη της, διότι καθ' όλο το διάστημα της συνεργασίας της με την Εταιρεία, διάφοροι πνευματιστές και συγγενείς της ακόμη, μεταχειρίσθηκαν κάθε μέσο να την απομακρύνουν, μη διστάζοντας να παραστήσουν την Εταιρεία ως υλιστική και εμένα ως υλιστή. Μου έκανε δε εντύπωση να βλέπω ανθρώπους που κατείχαν κοινωνικές και Πανεπιστημιακές θέσεις να μην διστάζουν και να συκοφαντήσουν ακόμη για να πετύχουν τον σκοπό τους.

Για να πάρετε ιδέα της επιστημονικής κατάρτισης των διαφόρων αντιδραστικών της εποχής εκείνης περιορίζομαι να σημειώσω ότι ένας από τους αρχηγούς της πνευματιστικής κινήσεως, όπως φάνηκε από τα γραφόμενα του, δεν γνώριζε την

Διόραση, ένα από τα μεγαλύτερα κεφάλαια της ψυχοφυσιολογίας. Δεν την ξεχώριζε ούτε καν από την Τηλεπάθεια. Αυτή ήταν η κατάσταση.

Η αείμνηστη Αλεξάνδρα Χωρέμη υπήρξε ιδιαίτερα ευεργετική κατά το 4ο διεθνές συνέδριο των Αθηνών, κατά το οποίο ενώ η κυβέρνηση με είχε εξουσιοδοτήσει τηλεγραφικά να αποδεχθώ την διεξαγωγή του στην Αθήνα, όταν έφθασε η ώρα της προετοιμασίας του, αρνήθηκε κάθε συνδρομή. Άλλη μια πτυχή της κρατικής «συνέπειας» στις υποσχέσεις της. Στην περίσταση αυτή η Αλεξάνδρα Χωρέμη ανέλαβε γενναιόδωρα την δαπάνη[117]. Και όταν το κράτος, κατάπληκτο από τα ονόματα των διάσημων που συνέρρευσαν για το συνέδριο, ντράπηκε και αποφάσισε να εκπληρώσει την υπόσχεση του, το χρήμα της ευεργέτιδας χρησιμοποιήθηκε για την αγορά μηχανημάτων απαραίτητων για την Εταιρεία, όπως επιδιασκόπιου για προβολές εικόνων, γραφομηχανών, κινηματογραφικής μηχανής[118] κλπ. Εύχομαι το όνομα της να μείνει στην ιστορία της ψυχικής έρευνας στην Ελλάδα, όπως και του αδελφού της Αντώνη με το πολύτιμο Μουσείο του.

Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο.

Ένας επίσης καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο οποίος πολλά έπραξε για την επιστημονική έρευνα των ψυχικών φαινομένων υπήρξε και ο Θεόφιλος Βορέας[119] του οποίου μαρμάρινη προτομή έχει στηθεί στην πατρίδα του Αμαρούσιον[120]. Ο Βορέας με προσκάλεσε επανειλημμένα να μιλήσω και να επιδείξω πειράματα από μέντιουμ στη φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου τα οποία προκάλεσαν μεγάλο ενθουσιασμό στους φοιτητές, παρακολούθησε δε πολλές φορές και ο ίδιος την εκτέλεση πειραμάτων στην Εταιρεία. Μετά τον θάνατο του[121] και ο νέος καθηγητής κ. Σακελλαρίου[122] επανέλαβε τις προσκλήσεις, οι οποίες σταμάτησαν με την κήρυξη του β' παγκοσμίου πολέμου[123].

Διεθνές συνέδριο στο Παρίσι, 1927.

Εν τω μεταξύ αναγγέλθηκε η προσεχής έναρξη του 3ου διεθνούς ψυχικού συνεδρίου στο Παρίσι και κλήθηκε και η Ελλάδα να συμμετάσχει με ανακοινώσεις της. Ενήργησα τότε, ιδίως μέσω του υπουργού Νικολούδη, εάν θα ήταν δυνατό να μας παράσχει το κράτος προς τούτο, αλλά η απάντηση υπήρξε αρνητική. Πάντως αποφάσισα να πάω εγώ με δική μου δαπάνη όπως και ο Γενικός γραμματέας της Εταιρείας νευρολόγος Μιλτ. Βλαστός.

Το συνέδριο έγινε στο Γαλλικό Πανεπιστήμιο της Σορβώνης υπό την προεδρία του διάσημου καθηγητή Charles Richet και είχα την ικανοποίηση να εκλεγώ να προεδρεύσω σε μια από τις 6 ημέρες του συνεδρίου. Μίλησα δε στην αίθουσα Ρισελιέ παρόντος και του Έλληνα πρέσβη Πολίτη[124]. Το θέμα μου αφορούσε ψυχικά

φαινόμενα της κ. Ναντίνας Σλήμαν, συζύγου του γιού του διάσημου Γερμανού αρχαιολόγου Ερρίκου Σλήμαν, πρώην βουλευτή και υπουργού Αγαμέμνονα Σλήμαν[125], που ήταν επίσης παρών κατά την διάλεξη.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Σεπτεμβρίου 192.

ΠΡΟΣ

τὸν κ. Ἄγγελον Τανάγραν, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις Ψυχοφυσικῆς Ἑταιρείας.

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἀναθέσωμεν ὑμῖν τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συγκροτηθησόμενον προσεχῶς Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ψυχοφυσικῆς.

Τὸ Δημόσιον οὐδεμίαν ἀναλαμβάνει ὑποχρέωσιν διὰ τὴν πληρωμὴν πρὸς ὑμᾶς οἱωνδήποτε ἐξόδων ἢ ἀποζημιώσεως, διότι ταῦτα ἐξ ὁλοκλήρου θέλουσι βαρύνει ὑμᾶς.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. Νικολούδης

Επιστολή υπουργού για συμμετοχή στο 3ο συνέδριο στο Παρίσι.

Το ψυχικό φαινόμενο για το οποίο μίλησα ήταν το εξής. Η κυρία Ναντίν Σλήμαν, ήδη κυρία Τσαλδάρη του πρώην πρωθυπουργού, βρισκόταν στα πειράματα της Εταιρείας και πειραματιζόταν με το μέντιουμ Κωνσταντία από την οποία ζητούσε να της περιγράψει τον κοιτώνα της. Πράγματι η Κωνσταντία, η οποία έτυχε να είναι συντονισμένη μαζί της, περιέγραψε με λεπτομέρεια τα έπιπλα όπως και μια γυναικεία φωτογραφία κυρίας με άσπρα μαλλιά που ήταν πάνω στην τουαλέτα της. Η κ. Σλήμαν ζήτησε τότε να της διαβάσει αν μπορούσε, το όνομα της κυρίας που ήταν γραμμένο στην φωτογραφία. Η Κωνσταντία δέχθηκε και συλλάβισε *Έψιλον*.

—*Όχι*, είπε η κυρία. *Δεν είναι έψιλον.. Πρόσεξε καλά*!

—*Έψιλον.. έψιλον*.. επέμενε η Κωνσταντία, *το βλέπω καθαρά*

και στη συνέχεια συλλάβισε *Έλενα*. Επρόκειτο για την σύζυγο του αρχιτέκτονα του βασιλιά, Αναστάσιου Μεταξά[126] με την οποία συνδεόταν. Το πρώτο γράμμα δεν είναι έψιλον μου είπε κατόπιν η κυρία Σλήμαν διότι το όνομα γράφτηκε Γαλλικά και το πρώτο γράμμα είναι το Γαλλικό H.

Υποθέσαμε λοιπόν τότε ότι το μέντιουμ δεν κατόρθωσε να διακρίνει το H. Αλλά το βράδυ λαμβάνω τηλεφώνημα από την κυρία Σλήμαν η οποία κατάπληκτη με πληροφορούσε ότι όπως διαπίστωσε, επειδή η φωτογραφία της δόθηκε στην Ιταλία το όνομα γράφτηκε χωρίς H, χωρίς να το έχει προσέξει. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται ασφαλώς για Τηλεπάθεια από την λανθάνουσα μνήμη της κυρίας. Τα

αστεροειδή μνημονικά κύτταρα της φαιάς ουσίας του εγκεφάλου αποτελούν δίκτυο που αποτυπώνουν λεπτομερώς τις εντυπώσεις μας και εξ αιτίας του συνειρμού των παραστάσεων, η μία ανάμνηση αφυπνίζει την άλλη και το μέντιουμ είχε παραλάβει την λανθάνουσα εντύπωση της έλλειψης του Η.

Θαύμασα στη Γαλλική πρωτεύουσα το μέγαρο της Γαλλικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, κάτι ακόμη ωραιότερο και μεγαλοπρεπέστερο από το Ιλίου Μέλαθρον των Αθηνών, στην Avenue Niel[127] δηλαδή στο Etoile, το αριστοκρατικότερο κέντρο του Παρισιού. Το Arc de Triomphe γύρω από το οποίο ανοίγονται ακτινοειδώς οι ωραιότερες λεωφόροι του Παρισιού. Το Arc de Triomphe με τον πύργο του Άιφελ είναι τα χαρακτηριστικότερα μνημεία της πόλης, αν και το πρώτο έχει βαριά αρχιτεκτονική και ούτε καν μπορεί να συγκριθεί σε ελαφρότητα και κομψότητα με την πύλη του Αδριανού[128] στους στύλους του Ολυμπίου Διός των Αθηνών. Την πύλη αυτή ανήγειρε ο φιλαθήναιος ευεργέτης της πόλης για να αναδείξει την νέα και λαμπρή πόλη που έχτισε ανατολικά της από τις δύο πλευρές του Ιλισού, για να την ξεχωρίσει από την παλιά Αθήνα και να γράψει το όνομα του στην επιγραφή του. «*Αΐ δε είσίν Ἀδριανοῦ κ’ οὐχί Θησέως πόλις*»[129]. Το μνημείο ανέδειξε ακόμη ελαφρότερο και κομψότερο η βασίλισσα Αμαλία η οποία ενήργησε να αφαιρεθούν από αυτό δεξιά και αριστερά δύο πλάκες, η αφαίρεση των οποίων ανέδειξε δύο μικρούς κίονες που την υποβάσταζαν. Φαίνεται ότι ήταν εξαιρετικός άνθρωπος και καλλιτεχνική ψυχή η αείμνηστη και άσπιλη πρώτη βασίλισσα της Ελλάδας, η οποία και πέθανε, όπως διαπιστώθηκε, παρθένος[130].

Το μέγαρο λοιπόν αυτό δώρισε στην Γαλλική εταιρεία ο Γάλλος φιλεπιστήμονας Jean Meyer[131] και το θαυμάσαμε σε μια μοναδική δεξίωση που δόθηκε σ’ αυτό, αφού και τα ταβάνια του στολιζόντουσαν από χρυσές κορνίζες. Αλλά όλα τα παρόμοια έχουν μια ψυχή, η οποία τα ιδρύει και όσο ζει τα συντηρεί. Όταν λείψει η ψυχή αυτό το έργο σβύνει και αν υπάρχουν χρήματα τρώγονται. Το ίδιο δυστυχώς συνέβη και με την Γαλλική Εταιρεία. Όταν έλειψε η ψυχή του το ωραίο μέγαρο πουλήθηκε και τώρα το έργο στεγάζεται, όπως έμαθα, σε δύο δωμάτια της Place Vagrame[132].

Στο Institut metapsychique όπως ονομάζουν την εταιρεία τους οι Γάλλοι είχα την ευκαιρία να γνωρίσω έναν θαυμάσιο αριθμομνήμονα τον Fleurus και να πειραματισθώ μαζί του. Μου είπε δηλαδή να τον πληροφορήσω πότε ακριβώς γεννήθηκα για να μου πει ποια ημέρα ήταν. Ο υπολογισμός έγινε αστραπιαία. Αλλά αμέσως σταμάτησε.

—*Αλλά εσείς είχατε τότε το παλαιό ημερολόγιο*..

Και πράγματι βρήκε με ακρίβεια την ημέρα.

Στις συνεδριάσεις της εταιρείας γνώρισα στενότερα τον διάσημο καθηγητή Σαρλ Ρισέ πρόεδρο του συνεδρίου και συγγραφέα κλασικού βιβλίου ψυχοφυσιολογίας[133]. Ο Richet με κάλεσε να φάμε μαζί σε ένα εστιατόριο του φοιτητικού Καρτιέ Λατέν και

απολαμβάνοντας την soupe aux moules σούπα με μύδια, μου διηγήθηκε ότι είχε γράψει ένα δράμα Ελληνικής υποθέσεως με τον τίτλο Κίρκη[134], το οποίο είχε στείλει στην Μαρίκα Κοτοπούλη. Δεν ήξερε όμως τι απέγινε. Όταν λοιπόν επέστρεψα στην Αθήνα και είδα την Μαρίκα την ρώτησα σχετικά. Εκείνη όμως μου απάντησε ότι για το έργο χρειαζόταν σκηνικά για τα οποία δεν ήταν διατεθημένη να ξοδέψει, όπως φαίνεται, και ο Richet δεν φαινόταν διατεθημένος να πληρώσει. Και έτσι δεν έγινε η παράσταση του έργου.

Χρησιμοποίησα τον καιρό που έμεινα στο Παρίσι επισκεπτόμενος τα μουσεία ιδίως του Λούβρου[135] και του Κλουνύ[136], δίπλα στο οποίο ήταν—και υποθέτω θα είναι ακόμη— ένα Ελληνικό εστιατόριο με Ελληνική κουζίνα. Εύρισκε κανείς εκεί το κλασικό *Ατζέμ πιλάφι*, γκιουβετσάδες και παρόμοια. Με διασκέδαζε πολύ να ακούω τα γκαρσόνια να φωνάζουν με Γαλλική προφορά που τονίζει όλες τις λέξεις στη λήγουσα, αναγγέλλοντας από όλες τις μεριές:

—Ένα πιλαφί... Ένα γκιουβετσί...

Επίσης δεν παρέλειψα να ξαναπάω στις Βερσαλλίες, το μεγαλοπρεπές παλάτι των ερωτοπαθών βασιλέων της Γαλλίας, οι οποίοι με τις ερωμένες τους, την Πομπαντούρ[137], την Μαιντενόν[138], την Δυμπαρρύ[139], έπλασαν ένα θαυμάσιο για τη Γαλλία θρύλο, ενός κόσμου ντυμένου στα μετάξια και τα βελούδα, με πουδραρισμένα και με άσπρες περούκες προσωπάκια, γυναίκες που βλέπει κανείς τώρα σαν οράματα του παρελθόντος στους χορούς μεταμφιεσμένων που δίνονται τις Απόκριες σε όλες τις χώρες. Ασφαλώς ο αιώνας αυτός είχε πολύ ασφαλέστερες καλαισθησίες από τον πεζό δικό μας. Και κάθε φορά σε παρόμοιους χορούς βλέπει κανείς γνωστές του κυρίες ντυμένες μαρκησιούλες με άσπρες περούκες και μαύρες ελίτσες στα πουδραρισμένα μαγουλάκια. Εφόσον όλα στη ζωή είναι μια ιδέα και ψευδαίσθηση, που επιζητεί με αγωνία ο άνθρωπος για να κρύψει την ωμότητα της υλικής ζωής, που την κέρδιζαν την εποχή εκείνη από αισθητικής απόψεως οι άνθρωποι, διαπιστώνουμε πόσο ανώτεροι μας ήταν από απόψεως καλαισθησίας. Αδιάφορο, αν στις χρυσές Βερσαλλίες δεν υπήρχαν σχεδόν αποχωρητήρια και αν οι δαντελοφόροι ιππότες σουβλιζόντουσαν με τα σπαθιά τους για ψύλλου πήδημα για ένα διφορούμενο λόγο. Τώρα γίνεται μια ακαλαίσθητη προσπάθεια στην Αμερική για επάνοδο στην πολυχρωμία με εκείνες τις τσίτινες πολύχρωμες μπλουζίτσες που προξενούν μάλλον εντύπωση ακαλαίσθητης προσπάθειας και προστυχιάς.

Στο Παρίσι συναντηθήκαμε και με τον λογοτέχνη Σπύρο Μελά[140], ο οποίος έμενε εκεί με την γυναίκα του ως ανταποκριτής κάποιας εφημερίδας, και τρέχαμε το βράδυ στα διάφορα κέντρα αγοράζοντας από τους καστανάδες κάστανα, τα οποία είναι πάντοτε καλοψημένα χάρη σε ειδικά ψηστήρια που έχουν, αντίθετα με τους Αθηναίους καστανάδες που διαθέτουν πρωτόγονα μέσα και τα πουλούν καμένα ή άψητα.

Ερείπια της σεξουαλικής ζωής.

Από το νυκτερινό Παρίσι, εκτός από τα φαντασμαγορικά Folies Bergère, μου έκαναν εντύπωση τα δυστυχισμένα εκείνα πλάσματα των πεζοδρομίων, οι τροτέζες του πληρωμένου έρωτα, που ευτυχώς δεν έχει μεταδοθεί σε τέτοιο σημείο ωμότητας το φαινόμενο στην Αθήνα. Τις βλέπει κανείς είτε βρέχει, είτε φυσάει άγρια, είτε χιονίζει άγρια, φτιασιδωμένες και βαμμένες –προ πάντων εκείνες που τα χρόνια άφησαν έντονα την σφραγίδα τους και δεν τολμούν να φανούν στο φως της ημέρας–, με το μουσκεμένο φουστανάκι τους να διασταυρώνουν με παρακλητικά μάτια τους διαβάτες με την στερεότυπη επίκληση

— *Emmène moi, monsieur*!

«Πάρε με μαζί σου κύριε», και να εξακολουθούν το άνω κάτω των πεζοδρομίων έως ότου ή απαυδήσουν ή βρεθεί κάποιος ξερομαχημένος να τις ακολουθήσει στο πατάρι τους, όπως πηγαίνει κανείς στα χειρότερα ανακουφιστήρια για τις χειρότερες λειτουργίες του υλικού μας οργανισμού.

Τα δυστυχισμένα αυτά πλάσματα που καταλήγουν πάντα στα νοσοκομεία να πληρώνουν, ερείπια της ζωής, τον κοινό φόρο, ή να γίνουν καθαρίστριες, έχουν συνήθως ανά 5-6 κοινό στέκι τα διάφορα καφενεία, όπου έπειτα από κάθε επιχείρηση του πεζοδρομίου έρχονται να πυρωθούν στις μεγάλες θερμάστρες που καίνε εμπρός στις πόρτες τους ή να πάρουν τον συνηθισμένο café a la crème.. καφέ με γάλα. Τις βλέπει κανείς να μπαίνουν εξαντλημένες και να σωριάζονται σε ένα τραπεζάκι βαριεστημένες με την ίδια πάντοτε φράση στο γκαρσόνι που έρχεται να πάρει παραγγελία.

— *Garçon! Un café à la crème*.

Και άμα συνέλθουν λιγάκι θα αρχίσει το πεζοδρόμιο πάνω-κάτω, κάτω-πάνω. «*Emmène moi, monsieur*». Και αυτό θα εξακολουθήσει ως τα ξημερώματα όπου αφανισμένες θα γυρίσουν στο πατάρι να πέσουν ξερές έως το μεσημέρι, για να ξαναρχίσουν την ρουτίνα τους για ένα κομμάτι πικρό ψωμί.

Θυμάμαι ένα τρομερό επεισόδιο που αντιμετώπισα στο ξενοδοχείο που είχα καταλύσει στο Καρτιέ Λατέν, rue monsieur le prince, όταν μια βροχερή μέρα η θυρωρίνα με παρακάλεσε να δω μια γριά άρρωστη στο πατάρι.

> —*Αυτή ήταν κύριε..* μου είπε η κοντόχοντρη θυρωρίνα, *από τις πιο μεγάλες κοκότες της εποχής τους. Une poule de luxe. Έφαγε παρά με την ψυχή της. Αλλά όλες αυτές έτσι τελειώνουν.. τώρα είναι άρρωστη γριά στο κρεβάτι και την έχουμε από λύπη στο πατάρι και στερείται των πάντων.*

Από περιέργεια ανέβηκα επάνω στο εγκαταλειμμένο πατάρι με το λοξό ταβάνι όπου σ’ ένα ξυλοκρέβατο ένα ρυτιδωμένο με σκαμμένο πρόσωπο ανθρώπινο φάντασμα με άτακτα άσπρα μαλλιά, γύρισε σε μια ματιά γεμάτη αγωνία. Την εξέτασα, είπα στην

θυρωρίνα τί έπρεπε να της κάνει, και της άφησα μερικά φράγκα στο μαξιλάρι της. Αυτό την ανέστησε και τα βαθουλωμένα μάτια της έλαμψαν.

—*Moi que vous voyez*.. είπε ανασηκωμένη στον αγκώνα της, *jadis je me touchais le cul avec de billets de mille*, άλλοτε καθάριζα τον πισινό μου με χιλιάρικα.

Ακόμη δε μια μέρα που περίμενα ένα λεωφορείο για τα προάστια με πλησίασε, σκαμπανεβάζουσα σαν σκούνα σε αναμπουμπούλα, ένα είδος θηρίου αντρογυναίκας μεθυσμένης τύφλα με πλαδαρό πρόσωπο σαν φουντωμένο ανεμοπύρωμα και γκρίζα άτακτα μαλλιά και κάτι μου είπε με βραχνή ροχαλισμένη φωνή.

—*Vous dites*? Της είπα μη εννοώντας τι ζητούσε.

Επανέλαβε το ροχάλισμα της προσπαθώντας να κρατήσει την ισορροπία της. Και τι μου έλεγε, νομίζετε;

—*Viens coucher avec moi*..

«Έλα να πλαγιάσεις μαζί μου». Ευτυχώς έφθανε το λεωφορείο και πήδησα μέσα χωρίς να την ευχαριστήσω, ο αχάριστος.

Κρατικό είπα-ξείπα.

Ένας ενδιαφέρον τύπος που γνώρισα στο συνέδριο αυτό ήταν και ένας Δανός εκατομμυριούχος ο οποίος είχε κυριολεκτικά αφιερώσει τη ζωή του στην ψυχική έρευνα. Ξόδευε γι’ αυτή αφειδώς και υπήρξε η ψυχή των εκάστοτε ψυχικών συνεδρίων. Ο Καρλ Βεττ[141]. Ο ίδιος μάλιστα πριν από τους δύο παγκόσμιους πολέμους είχε καταθέσει μεγάλα ποσά για την προαγωγή της τόσο υποσχόμενης μεγάλης αυτής επιστήμης σε μια Ρωσική τράπεζα. Αλλά όταν έγινε η κομμουνιστική επανάσταση τα χρήματα αυτά κατασχέθηκαν και πήγαν χαμένα. Ο Καρλ Βεττ όμως δεν απογοητεύθηκε και εξακολούθησε μέχρι το τέλος της ζωής του το 1956 να υποστηρίζει κάθε προσπάθεια στην κατεύθυνση αυτή. Εννοείται δε ποια εκμετάλλευση του γινόταν από πολλούς επιτήδειους. Το έχω δε ως υπερηφάνεια ότι δήλωνα στους ψυχικούς κύκλους ότι υπήρξα ο μόνος που δεν του ζήτησα ποτέ χρήματα.

Ο Καρλ Βεττ παρακολούθησε από τους πρώτους το 4^{ο} διεθνές συνέδριο που οργάνωσα στην Αθήνα το 1930 στη μεγάλη αίθουσα του Πανεπιστημίου. Κατά τις τελευταίες μέρες του συνεδρίου δημιουργήθηκε το ζήτημα που και πότε θα οριζόταν το προσεχές, το 4^{ο} διεθνές συνέδριο[142]. Οι Γάλλοι επέμεναν για την Γαλλική Ελβετία[143]. Ιδίως ο πρόεδρος του Γαλλικού ινστιτούτου Dr. Osty[144] ο οποίος ήλπιζε να έχει εκεί την προεδρία του συνεδρίου. Αλλά ούτε οι Άγγλοι ούτε οι Γερμανοί

δεχόντουσαν την μονοπώληση αυτή των συνεδρίων από τους Γάλλους[145]. Δηλαδή παντού τα πάντα.

Απευθύνθηκαν τότε σε μένα μέσω του Καρλ Βεττ και έπειτα και οι ίδιοι, για να προτείνω την Αθήνα. Εννοείται ήταν δύσκολο για μένα να δεχθώ ένα τέτοιο τεράστιο βάρος χωρίς να έχω την συναίνεση της Ελληνικής κυβέρνησης[146].Διότι ένα διεθνές συνέδριο απαιτεί δαπάνη και ούτε η Εταιρεία ούτε εγώ είμαστε σε θέση να το αναλάβουμε. Δήλωσα λοιπόν σε όλους ότι θα τηλεγραφήσω στην κυβέρνηση μου ζητώντας τη γνώμη της, το οποίο και έπραξα. Η απάντηση της κυβέρνησης ήταν καταφατική και όταν άρχισε στη Σορβόννη η συζήτηση πάνω στο θέμα όλοι έστρεψαν τα βλέμματα τους σε μένα περιμένοντας να κάνω την πρόταση. Πράγματι σηκώθηκα με τη φράση «Je propose Athènes»–προτείνω την Αθήνα. Αλλά ο Dr. Osty δεν άφησε εύκολα την ευκαιρία. Σηκώθηκε και άρχισε να αντιπροτείνει τη Γαλλική Γενεύη. Και εγώ δεν θέλησα να φανώ ότι επιμένω και γι’ αυτό δήλωσα ότι απλώς έκανα μια πρόταση, αφού ζήτησα την άδεια της κυβέρνησης μου και αν το συνέδριο έχει άλλη γνώμη προθύμως την αποσύρω. Ο καθηγητής Richet όμως με διέκοψε.

> —*Non… non docteur Tanagra a moins d’un tremblement de terre le prochain congrès aura lieu à Athènes*[147].

Και το συνέδριο επιδοκίμασε. Έτσι το 4^{ο} διεθνές συνέδριο αποφασίσθηκε να γίνει την Άνοιξη του 1930 στην Αθήνα. Πού να ήξερα όμως τη στιγμή που βασίσθηκα απλά στις υποσχέσεις της κυβέρνησης, ότι θα βρισκόμουν εμπρός στην απαθέστερη αδιαφορία των αρμοδίων και όταν άρχισα τις προετοιμασίες τι είχα να τραβήξω και τι δοκιμασίες θα περνούσα. Γι αυτό ας προσέχουν όσοι αναλαμβάνουν παρόμοιες υποχρεώσεις. Εκ μέρους του κράτους, να προσέχουν. Δεν ειπώθηκε το γνωστό «είπα-ξείπα» για τελευταία φορά σε μένα.

Τηλεκινητικά φαινόμενα Θάσου.

Πάλι στην Αθήνα και ξανά με την Εταιρεία. Αλλά αυτή την φορά είχαμε ένα σπουδαιότατο επιστημονικό γεγονός. Αν η Τηλεπάθεια έγινε πλέον εύκολη στη πειραματική απόδειξη, αρκεί να υπάρχει συντονισμός μεταξύ ερωτώντος και μέντιουμ, αν η Διόραση, δυσκολότερη από την Τηλεπάθεια, αποδεικνύεται επίσης χάρη στους ραβδοσκόπους, αν τέλος η Ψυχομετρία, επίσης αποδεικνύεται εύκολα με το πείραμα του καθηγητή Charcot, τα τηλε-ψυχοκινητικά φαινόμενα ασυγκρίτως σπανιότερα είναι και ασυγκρίτως ως προς όλα δυσκολότερα για πειραματική επανάληψη, εφόσον εκδηλώνονται πάντοτε αυτόματα χωρίς τη θέληση του μέντιουμ και σε στιγμές που δεν τα περιμένει κανείς.

Από τότε που ιδρύθηκε η Εταιρεία σημειώθηκαν στην Ελλάδα μερικά ενδιαφέροντα τηλεκινητικά φαινόμενα, τα οποία όλοι οι λαοί έχουν παρατηρήσει και έχουν

εκπλαγεί για τις εκδηλώσεις τους, που δεν επιδέχονται καμία φυσική εξήγηση, τα ονόμασαν «στοιχειωμένα σπίτια» (maisons hantèes).

Τα πρώτα έγιναν στο Μεσολόγγι, όπου σε ένα καφενεδάκι των προαστείων άρχισε να χοροπηδά μπρος τους πελάτες το πώμα ενός βαρελιού με πόσιμο νερό. Και στις αρχές μεν όλοι υπέθεσαν κάποια φάρσα του καφεπώλη για να τους τρομάξει. Όταν όμως πείσθηκαν ότι δεν υπήρχε καμία σκηνοθεσία διέδωσαν σε όλη την πόλη το φαινόμενο. Αλλά τα πράγματα δεν σταμάτησαν έως εκεί.

Σε λίγο άρχισαν ποτήρια με νερό να φεύγουν από το ράφι και να πηγαίνουν στα τραπέζια των πελατών, κουτιά με λουκούμια κλπ. επίσης, οπότε οι παριστάμενοι το έβαλαν στα πόδια νομίζοντας ότι όλα αυτά ήταν *σατανικά*. Κάλεσαν λοιπόν την Εταιρεία και πήγα εκεί αυτοπροσώπως. Δεν υπήρξε δε δύσκολο να βρω ότι το ασυναίσθητο τηλεκινητικό μέντιουμ ήταν ο μικρός υπηρέτης του καφενείου, Βούρβαχης, ο οποίος βρισκόταν στην εποχή της ανάπτυξης της εφηβείας και είχε εμφανή ανομοιομορφία στα μάτια. Δήλωσα τότε στους ενδιαφερόμενους ότι η αιτία αυτών ήταν ο μικρός Βούρβαχης και ότι αν τον απομάκρυναν θα σταματούσαν τα φαινόμενα. Εκείνοι όμως δυσπιστούσαν. Και μόνο όταν αποφάσισαν να τον απομακρύνουν δοκιμαστικά, τα φαινόμενα πράγματι έπαυσαν και εκδηλώθηκαν σε άλλο καφενείο όπου τον έβαλαν οι γονείς του.

Το τηλεκινητικό μέντιουμ Μεσολογγίου

Έτσι και τα νέα αφεντικά του αμέσως τον έδιωξαν κακήν κακώς. Ο μικρός επέστρεψε στο σπίτι του όπου εκδηλώθηκαν αμέσως παρόμοια φαινόμενα (τόμος 1927, Ψυχικών Ερευνών Άγγελου Τανάγρα, Εθνική Βιβλιοθήκη). Λοιπόν η εποχή ανάπτυξης της ήβης μπορεί σε ορισμένα άτομα ψυχονευρωτικής ισορροπίας να προξενήσουν εξωτερίκευση των τεράστιων ιδιοτήτων της υποσυνείδητης ψυχής, που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση μέσα μας.

Άλλο ενδιαφέρον παρόμοιο φαινόμενο σημειώθηκε στο χωριό Μοναστηράκι της Ακαρνανίας όπου επίσης πήγα ο ίδιος, και ήταν το εξής. Όταν πέθανε ο δάσκαλος του χωριού σημειώθηκαν τηλεκινητικά φαινόμενα στο διώροφο σπίτι του, τα οποία τόσο τρομοκρατούσαν την χήρα και τις κόρες του ώστε κατά συμβουλή των γεροντισσών του χωριού, που διακήρυξαν ότι ο δάσκαλος βρικολάκιασε και ότι το σπίτι ήταν στοιχειωμένο, αποφάσισαν να το πυρπολήσουν, το οποίο και έκαναν.

Το σπίτι έμεινε από τότε ως το «σπίτι του βρικόλακα». Τα φαινόμενα όμως δεν σταμάτησαν και στο νέο σπίτι που κάθισαν έως το θάνατο της μητέρας, οπότε

διακόπηκαν εντελώς. Και η αιτία ήταν η ίδια η μητέρα η οποία ήταν εξαιρετικά φιλάργυρη.

Ο θάνατος λοιπόν του άνδρα της συνέπεσε με την κλιμακτηρική περίοδο, όπου σταμάτησαν οι ωοθήκες της να λειτουργούν. Πράγμα που προξενεί μεγάλη αναστάτωση στον οργανισμό των γυναικών και το οποίο ξέσπασε σε ψυχική εκπομπή (ψυχοβολία) από τον οργανισμό της χήρας, η οποία προξένησε τα τηλεκινητικά φαινόμενα.

Και έπειτα όμως από την άδικη πυρπόληση του σπιτιού κάθε φορά που η φιλάργυρη χήρα ξόδευε για την προίκα των κοριτσιών της, ήταν σαν να της ξερίζωναν την καρδιά όπως ομολογούσε η ίδια και η αναταραχή αυτή ξεσπούσε σε φαινόμενα μέχρι τον θάνατο της (τόμος 1926-27 των Ψυχικών Ερευνών Αγγ. Τανάγρα Εθνική Βιβλιοθήκη).

Μοναστηράκι Ακαρνανίας. Το πυρπολημένο σπίτι του δήθεν βρικόλακα.

Το τρίτο ενδιαφέρον φαινόμενο σημειώθηκε στη Θάσο στο σπίτι ενός από τους προύχοντες του νησιού κ. Γιαννάκη, όπου αιτία των φαινομένων ήταν η μικρή υπηρέτρια που βρισκόταν και αυτή σε ηλικία ανάπτυξης της ήβης διότι ο καταπνιγμένος σεξουαλισμός διαδραματίζει μεγάλο ρόλο σε επιδεκτικά άτομα. Τα φαινόμενα τα οποία αφορούσαν κυρίως κρότους, μετατοπίσεις αντικειμένων, ζημιές τροφίμων και τα παρόμοια, κατατάραξαν τη μικρή κοινωνία της Θάσου, ο δε αστυνόμος Μοίραρχος Τσίβος ο οποίος δεν βρισκόταν σε φιλικές σχέσεις με τον κ. Γιαννάκη υπέβαλε μήνυση εναντίον του για διατάραξη της δημόσιας τάξης με ψεύτικες διηγήσεις. Επειδή δε στα μικρά μέρη οι διάφορες αρχές συνδέονται στενότερα, ο Ειρηνοδίκης σε βαθύτατη άγνοια, όπως και ο Μοίραρχος για παρόμοιες προόδους της επιστήμης, δεν δίστασε να τον καταδικάσει. Η καταδίκη όμως αυτή προκάλεσε την αγανάκτηση των Θασίων οι οποίοι τηλεγράφησαν στην Εταιρεία ζητώντας την επέμβαση της.

Η χήρα του βρικόλακα (όπως σημειώνει ο Τανάγρας κάτω από τη φωτογραφία), ή η κόρη του (όπως σημειώνει επάνω στη φωτογραφία), με τον ίδιο.

Πράγματι έσπευσα στον τόπο και ήλθα σε επαφή με τους επιστήμονες της Θάσου ιδίως γιατρούς, στους οποίους εξήγησα τα περί παρομοίων φαινομένων και ζήτησα να συνεργαστούμε για την εξακρίβωση τους. Εν τω μεταξύ σκέφτηκα, μολονότι με πολύ λίγες ελπίδες, να δοκιμάσω μια πειραματική απόδειξη της αλήθειας των φαινομένων.

Συγκέντρωσα λοιπόν στο σχολείο της Θάσου όλους τους διανοούμενους της πόλης και πίσω από τη διδασκαλική έδρα όπου ήταν τζάκι τοποθέτησα στο γείσωμα του, διάφορα μικροαντικείμενα όπως μελανοδοχείο, ποτήρι, χάρακα, ένα κουτάκι, ένα κόκκαλο παπουτσιών και κάθισα στην έδρα έχοντας τα αντικείμενα αυτά πίσω μου και σε απόσταση τριών περίπου μέτρων από τους καθήμενους ώστε να μην μπορεί να τα φθάσει κανείς. Συγχρόνως έφερα και το υποτιθέμενο μέντιουμ, τη μικρή υπηρέτρια να καθίσει ανάμεσα τους και συνέστησα να μιλάνε μεταξύ τους για αδιάφορα ζητήματα με την ελπίδα ότι ασυναίσθητα κάποια ψυχοβολία της μικρής μπορούσε να προκαλέσει μετακίνηση. Συνέστησα ακόμη σε όλους υπομονή, διότι η συγκέντρωση αυτή θα διαρκούσε τουλάχιστον δύο ώρες.

Πέρασε λοιπόν μισή ώρα, μια ώρα, μιάμιση ώρα και άρχισα να απελπίζομαι, αν και όπως είπα δεν είχα εξαρχής πολλές ελπίδες, όταν ακούστηκε έξαφνα ένας μεταλλικός ήχος.. Νταγκ! όπως να χτύπησε μέταλλο στον τοίχο και όλοι αναστατώθηκαν.

> *—Σας παρακαλώ, είπα, να μην κινηθεί κανείς από τη θέση του να εξακριβώσουμε τι συμβαίνει.*

Αμέσως ακούσθηκαν φωνές από τους παρευρισκόμενους.

> *—Κύριε Τανάγρα..* φώναξε ο γιατρός Ξενάκης, *είναι το σιδερένιο κόκκαλο παπουτσιών που ήταν κρεμασμένο πίσω σας από το καρφί..*

Εμείς το είδαμε να φεύγει από τη θέση του και να χτυπάει αριστερά στον τοίχο..

Πράγματι το κόκκαλο είχε φύγει από το καρφί και βρισκόταν κάτω από τον τοίχο που είχε χτυπήσει. Η συγκέντρωση διαλύθηκε έκπληκτη και ενθουσιασμένη για να γεμίσει με τις εντυπώσεις της όλη τη Θάσο. Και η δική μου ικανοποίηση ήταν μεγάλη. Είχα την πειραματική απόδειξη που ήθελα. Έσπευσα λοιπόν να στείλω τηλεγραφήματα στο Υπουργείο δικαιοσύνης και στον αρχηγό της χωροφυλακής στρατηγό Δροσόπουλο με τα οποία τους πληροφορούσα ότι τα τηλεκινητικά φαινόμενα διαπιστώθηκαν ως αληθινά και ότι η δικαστική απόφαση ήταν αποτέλεσμα πλάνης.

Σαν συνέχεια δε του πειράματος αυτού, η επιτυχία του είχε τόσο ισχυρή επίδραση στο μέντιουμ αυτό, ώστε όταν επέστρεψε στο σπίτι άρχισε αληθινή σαραβάνδα[148] κρότων και μετακινήσεων αντικειμένων έως τα μεσάνυχτα. Την άλλη μέρα μου ήρθε ο διευθυντής της Αστυνομίας μοίραρχος Τσίβος ο οποίος ανησύχησε φυσικά από την επιτυχία του πειράματος, προ πάντων όμως από τα τηλεγραφήματα μου, να μου πει ότι προτιμούσε να έχει να κάνει με δέκα ληστοφυγόδικους παρά με αυτή την υπόθεση. Βέβαια δεν μπορούσα να έχω αξιώσεις γνώσεων ψυχοφυσιολογίας από τον αγαθό αστυνόμο της Θάσου. Του σύστησα μόνο σε παρόμοιες περιστάσεις να ζητάει τη γνώμη των ανωτέρων ή τουλάχιστον των ντόπιων επιστημόνων (Από τον τόμο 1938 των ψυχικών ερευνών, Αγγ. Τανάγρα, Εθνική Βιβλιοθήκη).

Αν και αμέσως με την εκδήλωση των φαινομένων ο πρόεδρος της κοινότητας κ. Κλωνάτης και ο κ. Λαμπρινίδης παρακολουθώντας μέσα από τον τύπο το εκλαϊκευτικό έργο της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, είχαν δώσει την επιστημονική τηλεκινητική εξήγηση. Αυτή και μόνη η επιστημονική εξήγηση εκ μέρους δύο απλών πολιτών καταπολεμώντας τις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις αποδεικνύει την ανάγκη του εκπαιδευτικού έργου της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, πριν από την ίδρυση της οποίας οι λέξεις Τηλεπάθεια, Τηλεκινησία, Διόραση, Αναστενάρηδες ήταν εντελώς άγνωστες.

Δυστυχώς όμως το έργο αυτό υπήρξε πολύ πρόωρο για το κράτος, παρόλο που τα κυριότερα Πανεπιστήμια των δύο Ηπείρων έχουν τακτικές έδρες ψυχοφυσιολογίας από το 1930[149]. Σε εμάς, η κοινωνία αποδέχθηκε με ζωηρό ενδιαφέρον την επιστημονική έρευνα, το κράτος όμως και οι αρμόδιοι αδιαφόρησαν εντελώς και μάλιστα πολέμησαν με μερικούς αναχρονιστικούς υπαλλήλους την πρόοδο της. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι άμα εκλείψω εγώ θα εκλείψει μαζί και η 35ετής αυτή προσπάθεια, μολονότι όχι μόνον παρουσίασα όλα τα στοιχεία αυστηρής επιστημονικότητας, αλλά και διεθνώς αναγνωρίσθηκα με πρωτότυπα επιστημονικά έργα, όπως η θεωρία Τανάγρα της ψυχοβολίας και προέδρευσα σε διεθνή συνέδρια (Oslo 1835) αλλά και διεθνές συνέδριο οργάνωσα στην Αθήνα.

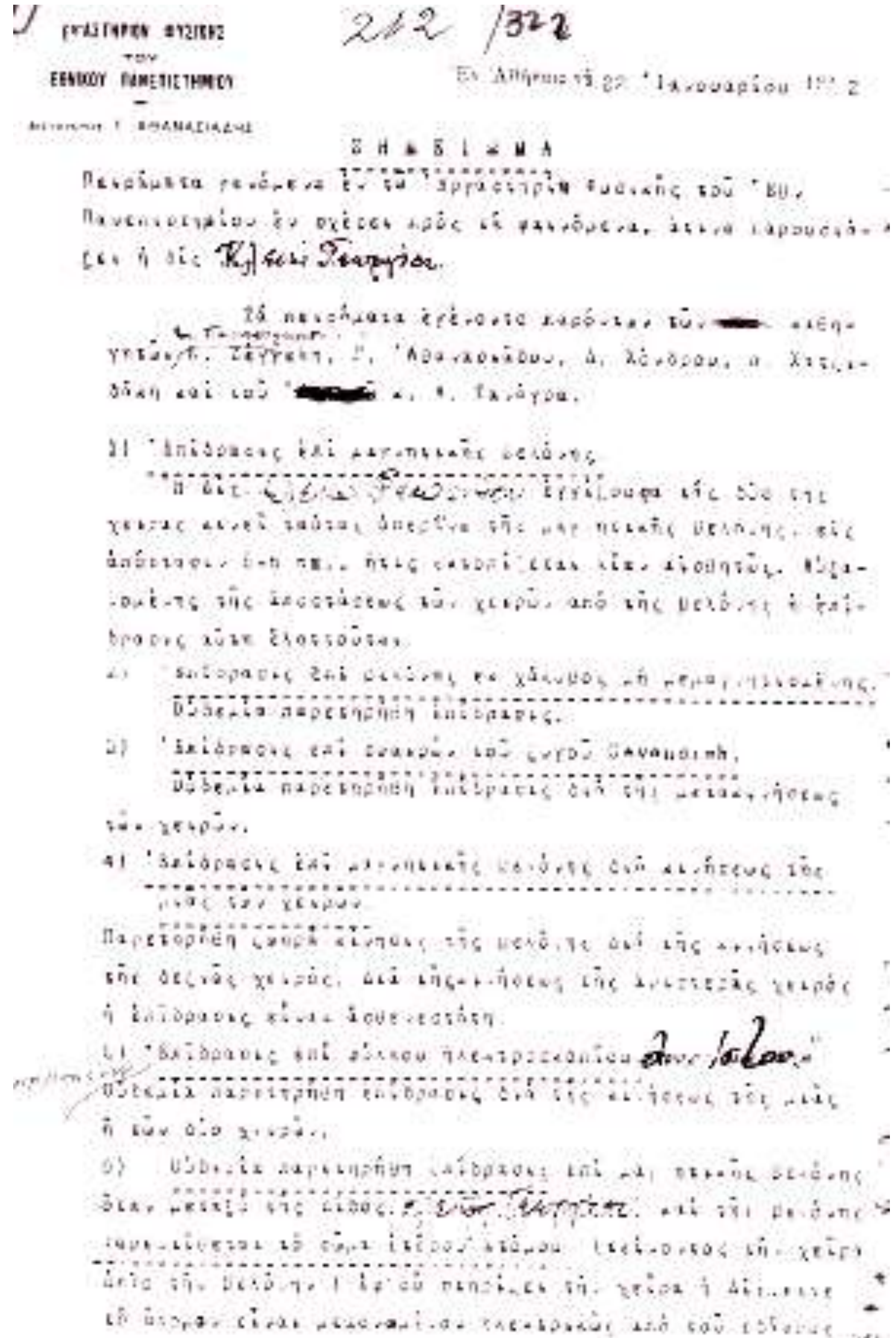
Η εμφάνιση της Κλειώς.

Εκτός των τηλεκινητικών φαινομένων της επαρχίας, από τα οποία μερικά αναφέραμε, και στην Αθήνα σημειώσαμε ουκ ολίγα, συνιστάμενα προπάντων σε καταστροφή μαγειρικών σκευών και φαγητών με μέντιουμ υπηρέτριες. Η συχνότητα υπηρετριών, ως ασυναίσθητων αιτιών καταστροφής φαγητών και σκευών κατά τρόπο που απέκλειε ενοχή, εξηγείται από το ότι πάντοτε το υπηρετικό προσωπικό έχει μοιραία αφορμές μνησικακίας κατά των κυρίων του και το διαρκώς καταπνιγμένο αυτό αίσθημα αγανάκτησης ξεσπάει ασυναίσθητα σε καταστροφές του περιβάλλοντος (μαγειρείων) ή και επίπλων, ρουχισμών, σκεπασμάτων κλπ. Χαρακτηριστικό δε είναι όσον αφορά τον ρουχισμό, ότι οι καταστροφές συνίστανται σε κανονικά στρογγυλά, τριγωνικά ή αστροειδή σχήματα, από τα οποία είχα ολόκληρη συλλογή, την οποία έδειχνα κατά τις διαλέξεις της Εταιρείας.

Το μοναδικό στην εποχή του τηλεκινητικό μέντιουμ Κλειώ (Κούλα Γκιόκα) μετακινώντας την βελόνα της πυξίδας.

Όλα αυτά ήταν βέβαια καλά, εφόσον μάλιστα αποδείκνυαν ότι η πείρα του λαού δεν

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΦΥΣΙΚΗΣ
ΤΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

212 /322

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰανουαρίου 19[illegible]2

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πειράματα γενόμενα ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ Φυσικῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἐν σχέσει πρὸς τὰ φαινόμενα, ἅτινα παρουσιάζει ἡ δὶς Κλειὼ Γεωργίου.

Τὰ πειράματα ἐγένοντο παρόντων τῶν [redacted] καθηγητῶν Γ. Ζέγγελη, Γ. Ἀθανασιάδου, Δ. Χόνδρου, Ν. Χατζιδάκη καὶ τοῦ [redacted] κ. Ἀ. Ταγάρα.

1) Ἐπίδρασις ἐπὶ μαγνητικῆς βελόνης.

[illegible]

2) Ἐπίδρασις ἐπὶ [illegible]

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις.

3) Ἐπίδρασις ἐπὶ [illegible]

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις διὰ τῆς [illegible] τῶν χειρῶν.

4) Ἐπίδρασις ἐπὶ μαγνητικῆς βελόνης διὰ κινήσεως τῆς μιᾶς τῶν χειρῶν.

Παρετηρήθη [illegible]

5) Ἐπίδρασις ἐπὶ [illegible]

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις διὰ τῆς κινήσεως τῆς μιᾶς ἢ τῶν δύο χειρῶν.

6) Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις ἐπὶ μαγνητικῆς βελόνης [illegible]

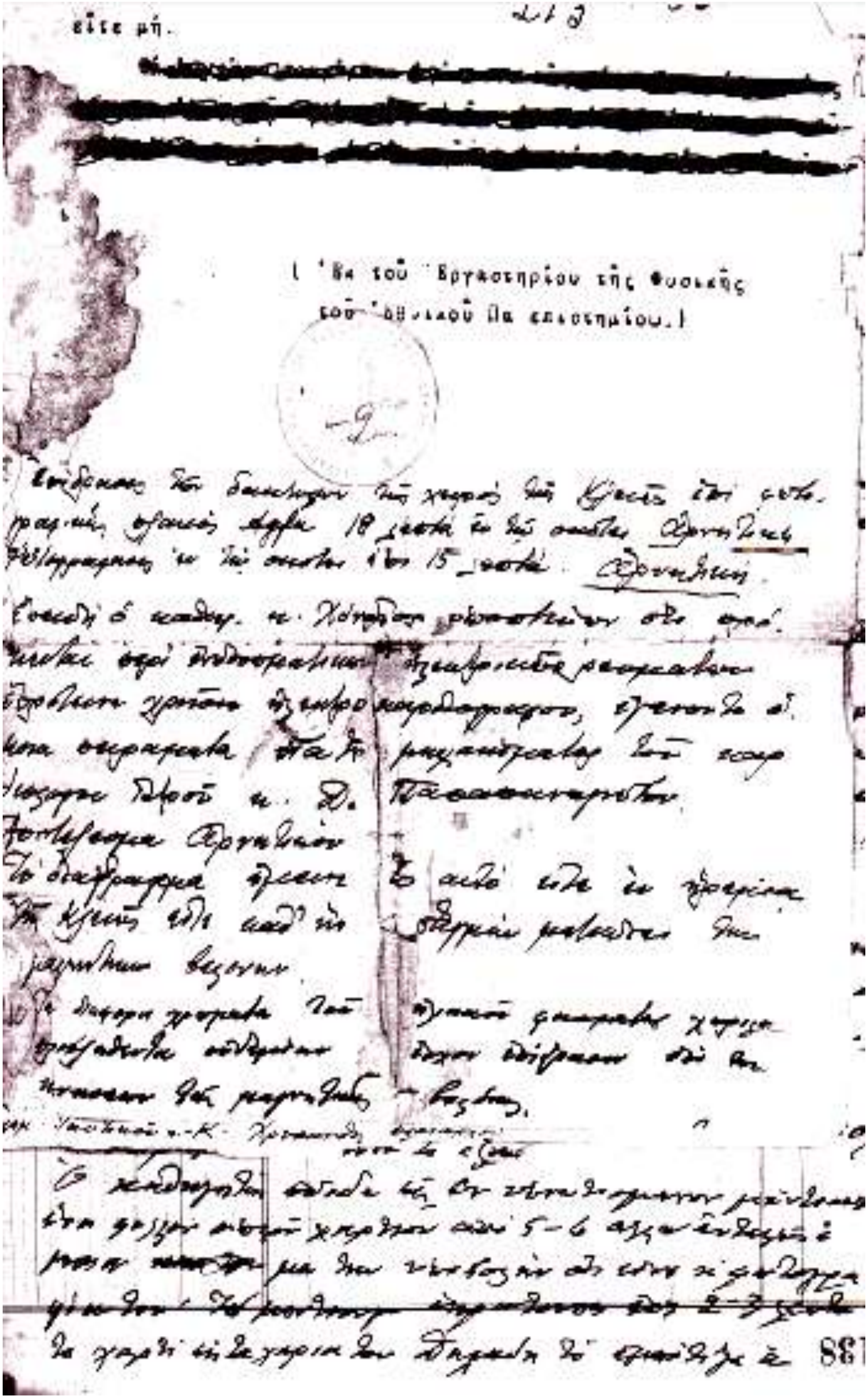
Φωτογραφία σημειώματος του εργαστηρίου Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών με την εξέταση της Κλειώς, όπου φαίνονται οι παρεμβάσεις του Τανάγρα στο κείμενο. Πρώτη σελίδα.

έπαυε να σημειώνει ανέκαθεν παρόμοια γεγονότα, μολονότι επειδή δεν εύρισκε επιστημονική εξήγηση τα απέδιδε σε δεισιδαίμονες αιτίες. Και αυτός ο μέγας πειραματιστής Αριστοτέλης τα σημείωσε, αλλά επιφυλακτικότατα χωρίς σχόλια με την απλή φράση «Ένια ψοφεί και κινείται[150]». Και άφησε λογικότατα το ζήτημα μετέωρο εφόσον φυσικά δεν μπορούσε να το επαναλάβει πειραματικά. Εφόσον λοιπόν δεν μπορούσε να επαναλάβει πειραματικά την Τηλεκινησία, όπως και την Τηλεπάθεια, την Διόραση, την Ψυχομετρία, την πυροβασία, δεν μπορούσε να στηριχθεί πάνω σε αυτήν και να βγάλει συμπεράσματα[151]. Ευτυχώς η Τύχη ήλθε σε βοήθειά μου. Μία των ημερών ήλθε στην Εταιρεία μία δεσποσύνη η οποία μου ανέφερε παρόμοια φαινόμενα τα οποία παρατηρούνται στο σπίτι τους και για τα οποία αιτία φαινόταν να είναι η ίδια. Η δεσποινίς ονομαζόταν Κούλα[152] Γκιόκα, αδελφή του καθηγητή κ. Γκιόκα[153], ο οποίος επιβεβαίωσε τα φαινόμενα.

Δράχθηκα λοιπόν αμέσως της ευκαιρίας και ζήτησα να προσπαθήσει να επαναλάβει πειραματικά τα φαινόμενα και της έδωσα μια μικρή ναυτική πυξίδα και της συνέστησα να προσπαθήσει να μετακινήσει κατά βούληση τη βελόνα της.

Η κόρη πολύ πρόθυμη να εξυπηρετήσει εντελώς ανιδιοτελώς και χωρίς υστεροβουλία, όπως και οι οικείοι της την επιστήμη, το έκανε έργο της και άρχισε να προσπαθεί μόνη στο σπίτι της να πετύχει την μετακίνηση της βελόνας. Ποια λοιπόν υπήρξε η χαρά μου όταν μετά από λίγες ημέρες ήλθε να μου αναγγείλει την χαρμόσυνη είδηση ότι κατόρθωσε όχι μόνο να μετακινεί τη βελόνα κατά βούληση, αλλά και να την σταματά επίσης κατά βούληση και πάλι να την θέτει σε κίνηση σε οποιαδήποτε στιγμή. Έσπευσα λοιπόν να ειδοποιήσω τους συνεργάτες μου τον καθηγητή της Αστρονομίας Δημ. Αιγινήτη, τον καθηγητή της φυσικής Χόνδρο[154] και όσους άλλους έβλεπα να ενδιαφέρονται για παρόμοια ζητήματα. Από αυτούς ο καθηγητής Χόνδρος θέλησε να εξετάσει λεπτομερώς το φαινόμενο στο εργαστήριο Φυσικής του Πανεπιστημίου και παραθέτω στη διπλανή σελίδα το πρωτόκολλο παρατηρήσεων του.

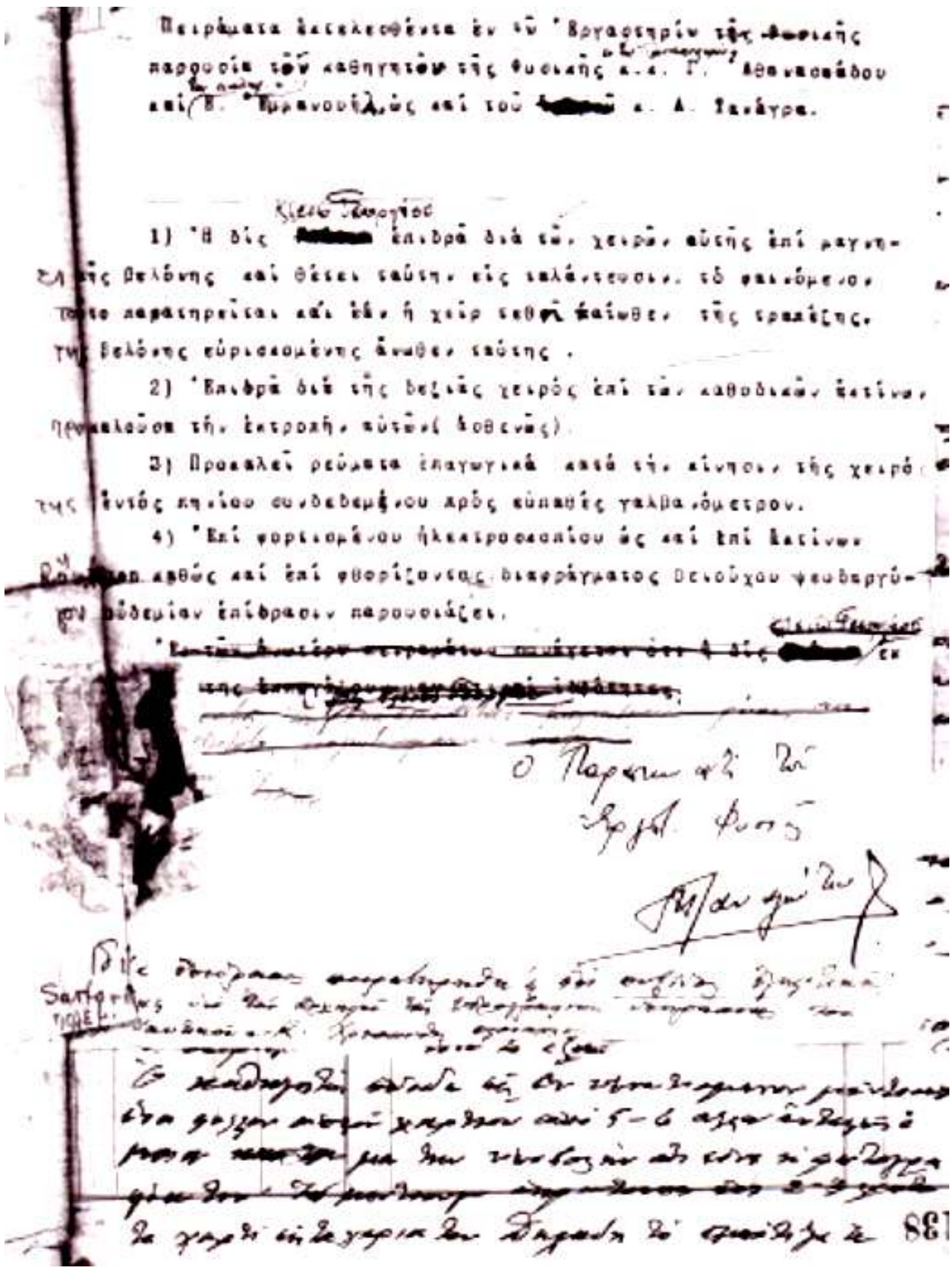
Προτιμώ να επισυνάψω το πρωτόκολλο αυτό[155] στα απομνημονεύματα, διότι όπως βλέπω τα πράγματα, όταν εγώ προσεχώς εκλείψω και το έργο μου μπορεί να μην συνεχισθεί, εφόσον οι συνεργάτες μου βιοπαλαιστές όλοι και μην έχοντας να ωφεληθούν τίποτε από παρόμοια Εταιρεία, δεν θα είναι δυνατό να εγκαταλείψουν το επάγγελμα τους για να συνεχίσουν την προσπάθεια. Οι ειδικοί του μέλλοντος πάντως και κάθε ενδιαφερόμενος διανοούμενος ας προσέξει τα αναφερόμενα[156] στα οποία συμμετείχαν και οι καθηγητές Αθανασιάδης[157] της Φυσικής, Ζέγγελης[158] της Χημείας και Ν. Χατζιδάκης[159].

είτε μή.

[redacted]

(Ἐκ τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Φυσικῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.)

Φωτογραφία σημειώματος του εργαστηρίου Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών με την εξέταση της Κλειώς. Σελίδα 2η .

Πειράματα ἐκτελεσθέντα ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ τῆς Φυσικῆς παρουσίᾳ τῶν καθηγητῶν τῆς Φυσικῆς κ.κ. Γ. Ἀθανασιάδου καί Β. Ἐμμανουήλ, ὡς καί τοῦ [redacted] κ. Α. Ταλάγρα.

1) Ἡ δίς [redacted] ἐπιδρᾶ διά τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐπί μαγνητικῆς βελόνης καί θέτει ταύτην εἰς ταλάντευσιν. Τό φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καί ἐάν ἡ χείρ τεθῇ κάτωθεν τῆς τραπέζης, τῆς βελόνης εὑρισκομένης ἄνωθεν ταύτης.

2) Ἐπιδρᾶ διά τῆς δεξιᾶς χειρός ἐπί τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων προκαλοῦσα τήν ἐκτροπήν αὐτῶν (ἀσθενῶς).

3) Προκαλεῖ ρεύματα ἐπαγωγικά κατά τήν κίνησιν τῆς χειρός ἐντός πηνίου συνδεδεμένου πρός εὐπαθές γαλβανόμετρον.

4) Ἐπί φορτισμένου ἠλεκτροσκοπίου ὡς καί ἐπί ἐκείνων καθώς καί ἐπί φθορίζοντος διαφράγματος θειούχου ψευδαργύρου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν παρουσιάζει.

Ὁ Παρασκευαστής τοῦ Ἐργαστ. Φυσικῆς

Φωτογραφία σημειώματος του εργαστηρίου Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών με την εξέταση της Κλειώς. Σελίδα 3η .

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΦΥΣΙΚΗΣ
ΤΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰανουαρίου 1932

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α

Πειράματα γενόμενα ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ Φυσικῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἐν σχέσει πρός τά φαινόμενα, ἅτινα παρουσιάζει ἡ Δίς Κλειώ Γεωργίου

Τά πειράματα ἐγένοντο παρόντων τῶν ~~+++~~ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κ.κ. Κ. Ζέγγελη, Γ. Ἀθανασιάδου, Δ. Χόνδρου, Ν. Χατζιδάκη καί τοῦ ~~ἰατροῦ~~ κ. Α. Τανάγρα.

1) Ἐπίδρασις ἐπί μαγνητικῆς βελόνης.

Ἡ Δις **Κλειώ Γεωργίου** ἐγγίζουσα τάς δύο της χειρας κινεῖ ταύτας ὑπεράνω τῆς μαγνητικῆς βελόνης, εἰς ἀπόστασιν 5-6 cm., ἥτις ἐκτοπίζεται λίαν αἰσθητῶς. Αὐξανόμενης τῆς ἀποστάσεως τῶν χειρῶν από τῆς βελόνης ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐλαττοῦται.

2) Ἐπίδρασις ἐπί βελόνης ἐκ χάλυβος μή μεμαγνητισμένης.

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις.

3) Ἐπίδρασις ἐπί σφαιρῶν τοῦ ζυγοῦ Cavendish.

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις διά μετακινήσεως τῶν χειρῶν.

4) Ἐπίδρασις ἐπί μαγνητικῆς βελόνης διά κινήσεως τῆς μιᾶς τῶν χειρῶν.

Παρετηρήθη ζωηρά κίνησις της βελόνης δια τῆς κινήσεως τῆς δεξιᾶς χειρός. Δια τῆς κινήσεως τῆς ἀριστερᾶς χειρός ἡ ἐπίδρασις εἶναι ἀσθενεστάτη.

5) Ἐπίδρασις ἐπί φύλλου ἠλεκτροσκοπίου **ἀ πεφορτισμένου ἤ** ἰστ πεφορτισμένου

Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις διά τῆς κινήσεως τῆς μιᾶς ἤ τῶν δύο χειρῶν.

6) Οὐδεμία παρετηρήθη ἐπίδρασις ἐπί μαγνητικῆς βελόνης ὅταν μεταξύ τῆς Δίδος **Κλειῶς Γεωργίου** καί τῆς βελόνης παρεντίθεται τό σῶμα ἑτέρου ἀτόμου (τείνοντος τήν χείρα ὑπέρ τήν βελόνην) ἐφ' οὗ στηρίζει τήν χείρα ἡ Δις, είτε τό ἄτομον εἶναι μεμονωμένον ἠλεκτρικῶς από τοῦ ἐδάφου εἴτε μή.

[redacted]

Ἐκ τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Φυσικῆς

τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐπίδρασις τῶν δακτύλων τῆς Κλειῶς ἐπί φωτογραφικῆς πλακός Agfa 18 λεπτά ἐν τῷ σκότει ἀρνητικές. Φωτογράφησις ἐν τῷ σκότει ἐπί 15 λεπτά ἀρνητική. Ἐπειδή ο καθηγ. Κ. Χόνδρος ὑποπτεύων ὅτι πρόκειται περί ἐνδοσωματικῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων ἐπρότεινε χρῆσιν ἠλεκτροκαρδιογράφου, ἐγένοντο ὅμοια πειραματα δια τοῦ μηχανήματος τοῦ καρδιολογου ἰατροῦ κ. Δ. Παπαπαναγιώτου. Ἀποτέλεσμα ἀρνητικόν. Τό διάγραμμα ἒμεινε τὀ αυτό είτε ἐν ἠρεμία τῆς Κλειῶς εἴτε καθ' ἣν στιγμήν μετεκίνει την μαγνητικην βελονην.

Τα διαφορα χρωματα τοῦ ἡλιακοῦ φασματος χωριστα προβληθεντα οὐδεμίαν ἒσχον ἐπίδρασιν ἐπί των κινησεων τῆς μαγνητικῆς βελόνης[160].

οὗ

Πειράματα ἐκτελεσθέντα ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ τῆς Φυσικῆς παρουσία τῶν

οὗ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ του καθηγ. κ.

καθηγητῶν της Φυσικῆς κ. κ. Ἀθανασιάδου καί Ε. Ἐμμανουήλ ὡς καί τοῦ [redacted] κ. Α. Τανάγρα[161].

Κλειώ Γεωργίου

1) Ἡ δίς [redacted] ἐπιδρᾶ διά τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐπί μαγνητικῆς βελόνης καὶ θέτει ταύτην είς ταλάντευσιν, τό φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται καί

ἐάν ἡ χείρ τεθῆ κάτωθεν τῆς τραπέζης, τῆς βελόνης εὑρισκομένης ἄνωθεν ταύτης.

2) Ἐπιδρᾶ διά τῆς δεξιᾶς χειρός ἐπί τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων προκαλοῦσα τήν ἐκτροπήν αὐτῶν (ἀσθενῶς).
3) Προκαλεῖ ρεύματα ἐπαγωγικά κατά τήν κίνησιν τής χειρός της ἐντός πηνίου συνδεδεμένου πρός εὐπαθές γαλβανόμετρον.
4) Ἐπί φορτισμένου ἠλεκτροσκοπίου ὡς καί ἐπί ἀκτίνων Röntgen καθώς καί ἐπί φθορίζοντος διαφράγματος θειούχου ψευδαργύρου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν παρουσιάζει.

Κλειώ Γεωργίου

~~Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πειραμάτων συνάγεται ὅτι ἡ Δίς Γκιώ~~[redacted]

~~τῆς ἐκπηγάζουν μαγνητικαί ἰδιότητες.~~

Ο Παρασκευαστής τοῦ

Ἐργ. Φυσικῆς

Μ. Παναγιώτου[162]

Ἰδία ἐπίδρασις παρετηρήθει & ἐπί πυξίδος ἐγκλιτικῆς Sartorius ὑπό τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ναυτικοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη πλοιάρχου[163]***.***

Τα πειράματα της Εταιρείας.

Τα πειράματα του καταπληκτικού αυτού μέντιουμ συμπεριέλαβα αμέσως εννοείται στα πειράματα της Εταιρείας και για τα οποία γινόταν επίδειξη κάθε Κυριακή απόγευμα στο σπίτι μου της οδού Αριστοτέλους 67^{β} στον άνω όροφο, στον οποίο τα τρία συνεχόμενα ανατολικά δωμάτια και στον κατά μήκος των δωματίων αρκετά πλατύ διάδρομο χωρούσαν πάνω από 250 καθίσματα. Κάθε Κυριακή λοιπόν μετά την πρωινή διάλεξη γινόταν πρόσκληση στους παρευρισκόμενους και στα απογευματινά πειράματα τα οποία γινόντουσαν ως εξής:

Σκίτσο: ο Τανάγρας με φαντάσματα

Αρχικά αναφερόμουν σύντομα την ιστορία των ψυχικών φαινομένων και εξηγούσα πρώτα το πως γίνεται η τηλεπαθητική μεταβίβαση της σκέψης στην οποία θα πειραματιζόντουσαν όλοι. Κατόπιν ανάλογα με τον αριθμό των παρόντων μέντιουμ, μοιραζόντουσαν οι παριστάμενοι σε ομάδες. Αν π.χ. τα μέντιουμ ήταν 5 και οι παριστάμενοι 50 διαιρούντο σε ομάδες ανά 10 και τους γινόταν η σύσταση να διηγηθεί ιδιαιτέρως ένας από τη δεκάδα μία οποιανδήποτε ιστορία την οποία να άκουγαν και οι δέκα. Μετά από αυτό υπνώτιζα ένα από τα μέντιουμ και το παρέδιδα στην ομάδα να προσπαθήσουν με ερωτήσεις αν θα έπαιρνε τη σκέψη τους. Και το αποτέλεσμα ήταν πάντοτε θετικό. Διότι αν εκείνος που ρωτούσε δεν τύχαινε να ήταν συντονισμένος με το μέντιουμ, κάποιος άλλος από τους δέκα θα τύχαινε να είναι.

Τηλεπάθεια, εμποτισμός, το πείραμα του Charcot.

Μετά το πείραμα αυτό εξέθετα τα περί εμποτισμού των αντικειμένων από την ανθρώπινη ψυχοβολία και κατόπιν τα μέντιουμ εκτελούσαν συγχρόνως το κλασικό πείραμα του Charcot το οποίο είχε πάντοτε την ίδια επιτυχία 80-100%. Μετά το πείραμα αυτό εξέθετα τα περί εμποτισμού των αντικειμένων από την ανθρώπινη ψυχοβολία και κατόπιν τα μέντιουμ εκτελούσαν συγχρόνως το κλασικό πείραμα του Charcot το οποίο είχε πάντοτε την ίδια επιτυχία 80-100%.

Το πείραμα αυτό είναι το εξής. Ο καθηγητής έδινε σε ένα υπνωτισμένο μέντιουμ ένα φύλλο άσπρου χαρτιού (μέσα) από 5-6 άλλα εντελώς όμοια, με την υποβολή ότι είναι η φωτογραφία του.

Το μέντιουμ Κασσάνδρα σε ύπνωση. Αναστροφή των βολβών.

Το μέντιουμ κρατούσε για 2-3 λεπτά το χαρτί. Δηλαδή το εμπότιζε ασυναίσθητα με τη ψυχοβολία του. Τότε ο Charcot το έπαιρνε, το ανακάτευε με τα 5-6 άλλα και τα έδινε όλα στο μέντιουμ με την εντολή να βρει μεταξύ αυτών την φωτογραφία του.

Το μέντιουμ τότε ψηλαφούσε το ένα κατόπιν του άλλου και όταν έφθανε σε εκείνο που είχε ψηλαφήσει, δηλαδή εμποτίσει, και στο οποίο ο καθηγητής είχε κάνει ένα αδιόρατο σημείο για να το αναγνωρίσει, αναγνώριζε και αυτό από τον εμποτισμό του με επιτυχία 80-100%. Ο έλεγχος της υπνωτικής κατάστασης γινόταν μπροστά στους παρευρισκόμενους με την ανύψωση των βλεφάρων των μέντιουμ. Διότι κατά την ύπνωση αναστρέφονται οι βολβοί των οφθαλμών και φαίνεται μόνο το λευκό του βολβού.

Μετά τα ψυχομετρικά πειράματα, παρουσιαζόντουσαν όπως είπαμε τα δευτερεύοντα πειράματα της υπνώσεως. Η υποβολή η οποία όπως τονίσαμε και άλλοτε μόνο κατά τις πρώτες στιγμές είναι έντονη διότι βαθμηδόν εξασθενεί και αν το μέντιουμ αφεθεί στον εαυτό του επανέρχεται μόνο του στη φυσιολογική κατάσταση. Σκέφθηκα και πραγματοποίησα τη σκέψη ότι έπρεπε να διατυπωθούν σε κινηματογραφικές ταινίες τόσο τα τηλεκινητικά φαινόμενα της Δίδος Γκιόκα, την οποία παρουσίαζα έκτοτε με το ψευδώνυμο Κλειώ Γεωργίου, όπως και τα δευτερεύοντα πειράματα της υποβολής. Τα αποτύπωσα σε τέσσερεις κινηματογραφικές ταινίες οι οποίες βρίσκονται στη βιβλιοθήκη μου. Εύχομαι να μην πάνε εντελώς χαμένες και κάποια αυστηρά επιστημονική εταιρεία να τις διαφυλάξει σε ανάμνηση της προσπάθειας μου[164].

Διάλεξη του έφορου αρχαιοτήτων Αλέξανδρου Φιλαδελφέως στο Τελεστήριο Ελευσίνας. Διεθνές συνέδριο 1930.

Η επιτυχία του εξαιρετικού αυτού τηλεκινητικού μέντιουμ θα μπορούσε να έχει διεθνή απήχηση εάν υπήρχε το χρήμα και την έφερνα την Κλειώ στα μεγάλα Ευρωπαϊκά και Αμερικανικά κέντρα. Δυστυχώς δεν έγινε καμία χρηματική υποστήριξη ούτε από το κράτος[165], διότι κάποια παρόμοια προσπάθεια ήταν πολύ πρόωρη για τον τόπο μολονότι η διδασκαλία της ψυχοφυσιολογίας στα μεγαλύτερα ξένα πανεπιστήμια έπρεπε να το έχει επηρεάσει, ούτε από άτομα τα οποία ενθουσιάζονται μόνο από απατηλές πνευματιστικές θεωρίες και ελπίδες να επικοινωνήσουν με αγαπημένους τους νεκρούς.

Πράγματι πολλές φορές έτυχε να ακούσω από επιστήμονες και διανοούμενους οι οποίοι παραβρέθηκαν στα πειράματα και είδαν την επιστημονική εξήγηση τους να μου λένε απογοητευμένοι.

> *—Βρε αδελφέ ! και εγώ νόμιζα ότι θα μπορούσα να επικοινωνήσω με τη μητέρα μου ή τον πατέρα μου*.

Διάλεξη Τανάγρα στο Τελεστήριο της Ελευσίνας, 1924

Και όμως η επιστημονική αλήθεια κάθε άλλο είναι απογοητευτική. Φθάνει να απασχοληθεί κανείς βαθύτερα βάσει των νεότερων πολύ λαμπρών επιστημονικών ανακαλύψεων. Και προ πάντων της διάσπασης του ατόμου. Διότι οι μεγάλες αυτές ανακαλύψεις οι οποίες σαρώνουν τα παραμύθια –που είναι καμία φορά εντελώς παιδαριώδη– των εξ αποκαλύψεως θρησκειών[166], απέδειξαν την ύπαρξη μιας μυστηριώδους δημιουργικής δύναμης η οποία αποτελεί σε μορφή Πρωτονίων[167] και Ηλεκτρονίων το σύμπαν από τους Γαλαξίες μέχρι τα μικρότερα όντα της πλάσης. Και όχι μόνο αποτελεί, ποιος ξέρει για ποιο λόγο μόνη αυτή[168], το σύμπαν, αλλά και το συντηρεί και το διέπει με κάθε σοφία μέχρι και στις πιο μικρές του λεπτομέρειες.

Περιπατητικές διαλέξεις.

Κατά τα πρώτα χρόνια των διαλέξεων της Εταιρείας είχα σκεφτεί να συνδυάσω την ανάπτυξη των μεγάλων αυτών ζητημάτων με την ύπαιθρο όπου ο άνθρωπος έρχεται πιο κοντά στην ωραία πλάση, εντυπωσιακό καθρέπτη της πανσοφίας της δημιουργικής δύναμης και έγιναν πολλές διαλέξεις σε γραφικά περίχωρα των Αθηνών, ιδίως στο τελεστήριο της Ελευσίνας[169], τους ιστορικούς χώρους γύρω από

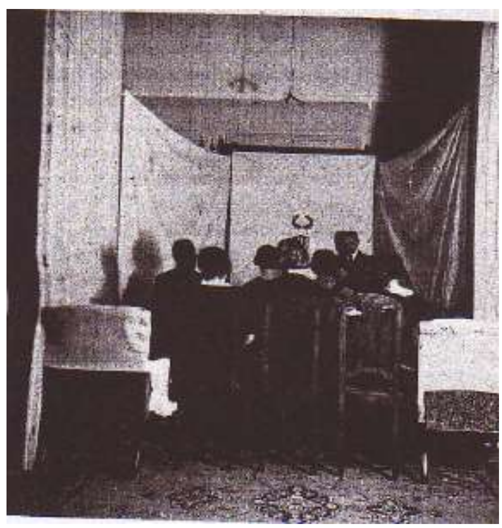

Διάλεξη Αγγ. Τανάγρα, Χελιδονού Αττικής, 1934

την Ακρόπολη, μέσα στον Παρθενώνα κλπ. Ο συνδυασμός αυτός αποδείχθηκε εξαιρετικά αποδοτικός και ευχάριστος. Κάποιος Ακαδημαϊκός όμως ασχολούμενος και αυτός με τις ψυχικές έρευνες και μη μπορώντας να κρύψει τον φθόνο του για την ίδρυση της Εταιρείας, βρήκε την ευκαιρία να ρίξει το Πάρθιο βέλος[170] του με τη φράση:

> —*Τι κρίμα. Αυτός ο Τανάγρας μετέβαλε την Εταιρεία ψυχικών ερευνών σε Εταιρεία εξοχικών ερευνών..*

Γιατί όμως τόσα χρόνια που εγώ ήμουνα δεμένος στο Ναυτικό δεν ίδρυε αυτός την Εταιρεία; Εννοείται εγώ δεν έδωσα προσοχή στην κακοβουλία του, αλλά με τα πρώτα κρύα του φθινοπώρου[171] μοιραία σταμάτησαν οι ωραίες αυτές οαριστύες[172] πάνω στα μεγάλα προβλήματα της ζωής, οι οποίες συνέχιζαν την παράδοση της αρχαίας υπαιθρόφιλου και φυσιολατρικής φιλοσοφίας, η οποία έκανε τις παρόμοιες διαλέξεις στην Ακαδημία του Πλάτωνος κοντά στο λόφο του Κολωνού ή σε άλλα κατάφυτα μέρη των προαστίων. Από τότε όμως οι διαλέξεις στο ύπαιθρο δεν επαναλήφθηκαν. Δεν αμφιβάλλω όμως ότι στο μέλλον οι συνεχιστές της προσπάθειας εμπνεόμενοι από το αρχαίο πνεύμα θα τις επαναλάβουν.

Φωτογραφία πειράματος Τηλεπάθειας εξ αποστάσεως, ομάδα Τανάγρα.

Εν τω μεταξύ μετά από την προσωπική γνωριμία μου με τον φυσικομαθηματικό Warcollier[173] ήδη πρόεδρο της Γαλλικής

Εταιρείας ψυχικών ερευνών (1958), που ασχολήθηκε ειδικά με την τηλεπάθεια μακράς αποστάσεως, του είχα προτείνει την εκτέλεση παρόμοιων πειραμάτων μεταξύ Αθηνών-Παρισίων το οποίο εκείνος αποδέχθηκε πρόθυμα.

Αμέσως λοιπόν μετά την επιστροφή μου από το Παρίσι[174] άρχισα τακτική αλληλογραφία μαζί του και έθεσα σε ενέργεια τα πειράματα τα οποία γινόντουσαν ως εξής. Μέναμε κατ' αρχή σύμφωνοι με τη ξένη ομάδα για την ώρα που θα γινόντουσαν τα πειράματα εξ αιτίας της διαφοράς του αστρονομικού χρόνου. Διότι ανάλογα με την διαφορά έπρεπε να συγκεντρωνόμαστε 1-7 ώρες νωρίτερα ή αργότερα[175].

Τηλεπάθεια εξ αποστάσεως.

Χαλκιαδάκη, Κωνσταντία, Κασσάνδρα, Παλλάδα, Παυλάτου, δημοσιογράφος Ν. Καπίτσογλου (αντανακλάται στον καθρέπτη μαζί με Τανάγρα).

Με το Παρίσι π.χ. αν η ομάδα εκεί συγκεντρωνόταν στις 5μμ εμείς έπρεπε να συγκεντρωνόμαστε δύο ώρες νωρίτερα[176] δηλαδή στις 3μμ. Γι' αυτό πριν από την έναρξη κάθε πειράματος ζητούσαμε τακτικά την ακριβή ώρα από το Αστεροσκοπείο. Γινόντουσαν συνολικά κάθε φορά 6 πειράματα μέσα στην εβδομάδα. Στα 3 πρώτα είμαστε εμείς πομποί και η ξένη ομάδα δέκτες. Κάθε πείραμα διαρκούσε[177].... κατά το διάστημα των οποίων τα μέντιουμ της ομάδας ατένιζαν εντατικά χωρίς να σκέπτονται τίποτα άλλο ένα σχέδιο καρφιτσωμένο στο απέναντι τους παραβάν, π.χ. ένα ρόδο, ένα ψαλίδι, ένα καράβι.

Κατά το ίδιο διάστημα τα μέντιουμ της Γαλλικής ομάδας συγκεντρωνόντουσαν κλείνοντας τα μάτια και προσπαθούσαν να πάρουν τη σκέψη των δικών μας. Μετά το πέρας των πέντε λεπτών συγκέντρωσης ζωγραφίζουν σε ένα φύλλο χαρτιού τις εικόνες, 1-2, που είχαν παραλάβει κατά την διάρκεια αυτή. Το ένα από τα σχέδια των παρισταμένων θα ταχυδρομηθεί αμέσως. Το άλλο θα μείνει για τον έλεγχο. Η έναρξη κάθε πειράματος γινόταν με τη λέξη «Ἔναρξις» και η λήξη με τη λέξη «Παύσις». Όταν συγκεντρωνόμαστε εμείς μετά τα τρία πρώτα πειράματα, αρχίζαμε αμέσως τα τρία δεύτερα αλλά ως δέκτες πλέον, ενώ τα μέλη της ξένης ομάδας θα γινόντουσαν πομποί.

Τηλεπαθητική ομάδα Αθηνών, 1929

Δηλαδή θα ατενίζουν κατά το διάστημα των πέντε λεπτών, όπως και εμείς, ανά ένα σχέδιο για κάθε ένα από τα τρία πειράματα. Η μόνη διαφορά των δύο ομάδων στα πειράματα αυτά ήταν ότι εγώ, όταν είμασταν δέκτες, έβαζα τα μέντιουμ σε κατάσταση ύπνωσης στην οποία έμεναν καθ' όλη το διάστημα των πέντε λεπτών του πειράματος. Μετά το πέρας αυτών, τις αφύπνιζα οπότε σχεδίαζαν αμέσως και αυτές σε ένα φύλλο χαρτιού και εις διπλούν τις εικόνες που είχαν αντιληφθεί.

Η ύπνωση και η αφύπνιση των μέντιουμ με υποβολή γινόταν η μεν ύπνωση με απλό κλείσιμο των βλεφάρων, οπότε αμέσως αναστρεφόντουσαν οι βολβοί των ματιών, η δε αφύπνιση με απλό πέρασμα της παλάμης από το μέτωπο του μέντιουμ. Τα αποτελέσματα των πειραμάτων Αθήνας-Παρισιού με την ομάδα Warcollier υπήρξαν πολύ εντυπωσιακά και έκτοτε δεν έπαυα να οργανώνω παρόμοια με περισσότερες Ευρωπαϊκές Εταιρείες[178] και της Αμερικής. Και κυρίως με τη γιαγιά όλων των παρόμοιων Εταιρειών τη Βρετανική[179].

Τηλεπαθητική ομάδα Παρισιού. Ο Warcollier καθισμένος στο κέντρο στην πρώτη σειρά.

Τα τελευταία πειράματα μας υπήρξαν με το Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης με τον καθηγητή[180]. Και κάθε φορά με τα εντυπωσιακότερα αποτελέσματα δημοσιευόντουσαν στις εφημερίδες ώστε να προκαλείται η προσοχή του κοινού στις καταπληκτικές κατακτήσεις της ψυχικής έρευνας. Σε ένα από τα πειράματα με το Πανεπιστήμιο Νέας Υόρκης είχα αναρτήσει στο παραπέτασμα της προβολής για εκπομπή ένα από τα κοινά κανταράκια για ελαφρά βάρη οκάδων και τα οποία δεν χρησιμοποιούνται στην Αμερική. Και το

Αμερικάνικο μέντιουμ παρέλαβε όχι μόνο το τσιγκελάκι της άκρης αλλά...[181]. Η τηλεπαθητική ενέργεια δεν γνωρίζει αποστάσεις.

Τηλεπαθητική ομάδα Πολωνίας στη Βαρσοβία, υπό τον Prosper Szmurlo (καθισμένος στο κέντρο 1ης σειράς).

Άλλη μια ωραία επιτυχία με το ίδιο Πανεπιστήμιο ήταν όταν το μέντιουμ Κωνσταντία δέχθηκε και τη λέξη «star». Αστειευόμενος λοιπόν της είπα όταν το είδα, επειδή σπανίως αναγράφονται λέξεις, ότι κάποια λεμονάδα σταρ θα είχε πιεί και ήταν κάτω από την εντύπωση της λέξης. Ποια όμως υπήρξε η έκπληξη όταν λάβαμε από την Νέα Υόρκη τα σχέδια που είχαν αναρτήσει στο παραπέτασμα τους ένα «σταυρό θαλασσινό», το γνωστό θαλασσινό ζωόφυτο το οποίο στα Αγγλικά ονομάζεται star-fish[182]. Το μέντιουμ είχε παραλάβει τη μισή λέξη.

Η τηλεπάθεια στην εγκληματολογία.

Μια άλλη όμως σπουδαιότατη πτυχή της χρησιμοποίησης των μέντιουμ, είναι η εγκληματολογία. Προσπάθησα όσο μπορούσα να υποδείξω στους αρμόδιους την ωφέλεια από την εφαρμογή της Τηλεπάθειας και της Διόρασης σε περιπτώσεις εγκλημάτων που δεν έχουν διαλευκανθεί. Έγραψα και ένα σχετικό τεύχος για το ζήτημα. «*Η εφαρμογή των ψυχικών φαινομένων στην εγκληματολογία*[183]». Και εφ' όσον μεν ήταν στην διεύθυνση της Αστυνομίας άτομα ευρύτερης μόρφωσης, η προσπάθεια φαινόταν υποστηρίζεται εφόσον μάλιστα βασίσθηκε και σε επιτυχίες όπως του πρώην πρωθυπουργού Λογοθετόπουλου τον οποίο θα αναφέρω αμέσως.

Μέντιουμ Ελένη Ζακυνθινού

Επί πρωθυπουργίας του καθηγητή Λογοθετόπουλου[184] κατά τη Γερμανική κατοχή του 1940 η Γερμανίδα σύζυγος του είχε πάρει τα κοσμήματα της από την έπαυλη όπου διέμενε το βράδυ στη δεξίωση κάποιας πρεσβείας. Τα φύλαξε δε προσωπικά στο ερμάριο του

καθηγητή στο Αρεταίειο νοσοκομείο. Το βράδυ όμως όταν πήγε να τα φορέσει βρήκε την τσάντα όπου τα είχε κενή.

Κλήθηκε τότε η Αστυνομία η οποία διαπίστωσε στο καθρεφτάκι της τσάντας δακτυλικά αποτυπώματα τα οποία ανήκαν όπως αποδείχθηκε στην νοσοκόμα η οποία μόνη έμπαινε σε αυτό το δωμάτιο. Οπότε η νοσοκόμα συνελήφθη και υποβλήθηκε σε επίμονη ανάκριση. Εκείνη όμως ενώ ομολόγησε ότι άνοιξε την τσάντα και θαύμασε τα κοσμήματα, αρνιόταν επίμονα ότι τα έκλεψε, με όλες τις όχι πολύ ευχάριστες περιποιήσεις που τις έκαναν τα αστυνομικά όργανα.

Μετά από δέκα ολόκληρες ημέρες άκαρπης παρόμοιας περιποίησης, η κ. Λογοθετόπουλου προσέφυγε στο μέντιουμ της Εταιρείας Ελένη Ζακυνθινού. Το μέντιουμ βρέθηκε ευτυχώς συντονισμένη με τον κλέπτη πήρε τηλεπαθητικά τις σκέψεις, είτε αυτού είτε της επίσης εν γνώσει της κλοπής συζύγου του. Πληροφόρησε λοιπόν την κ. Λογοθετόπουλου ότι η νοσοκόμος ήταν αθώα και ότι ο κλέφτης ήταν ο υπάλληλος του νοσοκομείου Παπαδόπουλος ο οποίος κατά την περιγραφή της αφαίρεσε τα κοσμήματα με γάντια για να μην αφήσει δακτυλικά αποτυπώματα και ότι τα έδωσε στη γυναίκα του η οποία τα φυλάει στο κομό της. Πρόσθεσε δε ότι αν έσπευδαν να ενεργήσουν πριν οι ένοχοι τα ρευστοποιήσουν, θα τα εύρισκαν. Πράγματι η κ. Λογοθετόπουλου παίρνοντας έναν αστυνόμο έσπευσε στο σπίτι του Παπαδόπουλου όπου βρήκαν τη γυναίκα του.

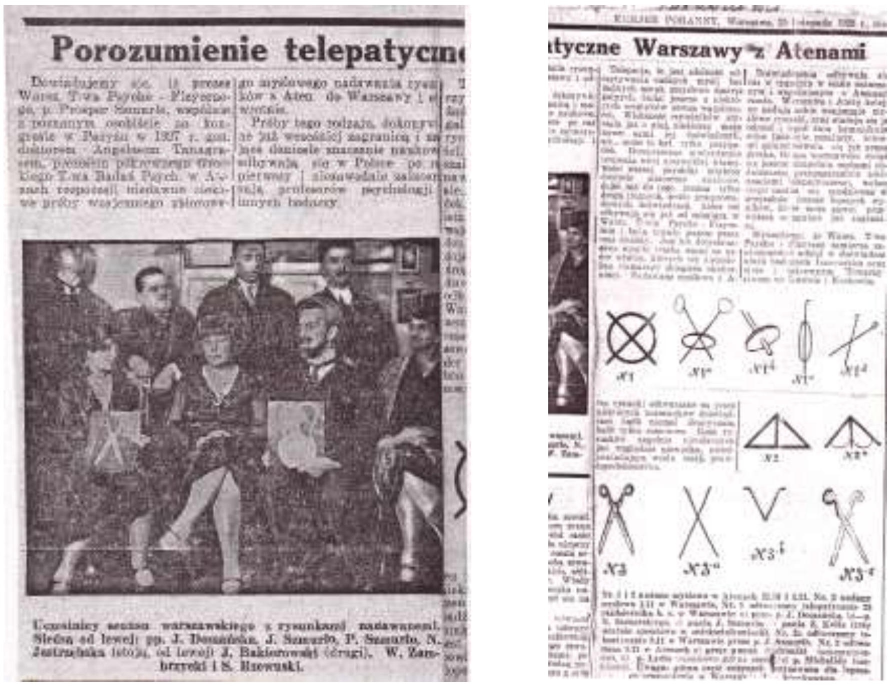

Na telepatycznym szlaku Warszawa – Ateny – Warszawa
odbywają się co czwartek wymiany depesz medialnych

Απόκομμα Πολωνικής εφημερίδας (Πρωινή Εξπρές) σχετικά με τα πειράματα τηλεπάθειας με την Αθήνα. Ο τίτλος του άρθρου: «Για τα τηλεπαθητικά δρομολόγια Βαρσοβίας-Αθήνας-Βαρσοβίας ανταλλάσσονται κάθε Πέμπτη μηνύματα με μέντιουμ».

Ο αστυνόμος όμως αντιλήφθηκε ότι η γυναίκα αυτή μόλις είδε αστυνόμο χλόμιασε και φάνηκε προφανώς ότι είχε ταραχθεί ενώ για έναν αθώο η θέα ενός αστυνομικού

στο σπίτι του μόνο απορία θα μπορούσε να προκαλέσει. Έξυπνα φερόμενος λοιπόν μπλοφάρισε και της είπε:

—Πρόσεξε καλά μην κρύψεις την αλήθεια γιατί ο άντρας σου συνελήφθη και τα ομολόγησε όλα. Δώσε τα κοσμήματα μην επιβαρύνεις τη θέση σου.

Porozumienie telepatyczne

...tyczne Warszawy z Atenami

Απόκομμα Πολωνικής εφημερίδας «Πρωινός Κούριερ» της Τετάρτης 28ης Νοεμβρίου 1928 για την συνεργασία Αθήνας-Βαρσοβίας σε τηλεπαθητικά πειράματα. Στη φωτογραφία η Πολωνική ομάδα με τον αρχηγό της Prosper Szmurlo. Τίτλος: Συμφωνία μεταξύ Εταιρειών για τηλεπαθητικά φαινόμενα μεταξύ Βαρσοβίας & Αθήνας. Τα σκίτσα συγκρίνουν τις ομοιότητες ανάμεσα σε αυτά που στάλθηκαν με αυτά που ελήφθησαν. Καθήμενοι από τα αριστερά Κυρία J. Domańska, J. Szmurło, P. Szmurło, N. Jastrzębska. Όρθιοι από τα αριστερά: J. Bakierowicz (ο δεύτερος), W. Zambrzycki and S. Rzewuski

Πράγματι δε τότε εκείνη ταραγμένη άνοιξε το κομό και παρέδωσε τα κοσμήματα. Η θριαμβευτική αυτή επιτυχία η οποία όφειλε να χρησιμεύσει σαν μάθημα στην Ελληνική Αστυνομία προξένησε ως συνήθως θόρυβο. Εγώ δε έσπευσα να το διαφημίσω σε όλα τα διεθνή περιοδικά.

Πρέπει εντούτοις και πάλι να τονίσω ότι δεν είναι δυνατόν να περιμένει κανείς πάντοτε παρόμοιες επιτυχίες σε όλες τις περιπτώσεις εφόσον η επιτυχία εξαρτάται από τον τυχόν συντονισμό με τον ένοχο ή κάποιον που να γνωρίζει το έγκλημα.

Πρέπει εντούτοις σε περιπτώσεις εγκλημάτων που δεν έχουν διαλευκανθεί να μην απευθύνονται απευθείας στα μέντιουμ αλλά να ζητούν τη συμμετοχή στο πείραμα επιστήμονα των εκάστοτε Εταιρειών ψυχικών ερευνών. Και αυτό διότι τα μέντιουμ, αντιλαμβανόμενα αστυνομικούς που είναι αμύητοι σε παρόμοια πειράματα, έχουν την ακατανίκητη τάση για ατομική ρεκλάμα, να προσδώσουν μυστικιστική χροιά στο

πείραμα, όπως συνέβη πρόσφατα με τα μέντιουμ Ελένη Κικίδου[185] και Δάφνη ενώ η παρουσία επιστήμονα της Εταιρείας ματαιώνει παρόμοιες προθέσεις.

Μέντιουμ Κασσάνδρα

Άλλη πρόσφατη επιτυχία ανακάλυψης κλοπής από μέντιουμ, από το μέντιουμ Κασσάνδρα, αναγγέλθηκε πρόσφατα από τον αστυνόμο Κύμης[186]. Η Κασσάνδρα πήγαινε τακτικά στη Κύμη το καλοκαίρι για να χρησιμοποιήσει το εκεί ιαματικό νερό. Ο δε Αστυνόμος όταν έμαθε την άφιξη της έτρεξε και την παρακάλεσε να τον βοηθήσει να ανακαλύψει μια κλοπή που είχε γίνει εκεί.

Η Κασσάνδρα δέχθηκε και αφού αυτό-υπνωτίσθηκε έτυχε να είναι συντονισμένη με τον κλέφτη ο οποίος ήταν ο ανιψιός του παθόντα, ο οποίος αφού έκλεψε τα χρήματα τα έθαψε, όπως περιέγραψε, κάτω από μια μουριά στο κτήμα.

Ο κλέφτης αφού συνελήφθη ομολόγησε έτσι την πράξη και δήλωσε ότι πράγματι είχε θάψει τα κλαπέντα κάτω από τη μουριά. Μετά από την επιτυχία αυτή ο Αστυνόμος έστειλε ευχαριστήριο έγγραφο στην Εταιρεία.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ
(ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ)

Σημείωμα του Τανάγρα προς την νεαρή Ελένη Κικίδου για συμμετοχή της σε πειράματα στο Αμφιθέατρο Ιατροδικαστικής, 1938

Τρίτη ενδιαφέρουσα επιτυχία ήταν κατά τη δολοφονία του Αμερικανού δημοσιογράφου Πόλκ[187] από τους κομμουνιστές στη Μακεδονία, οπότε ο τότε διευθυντής της Αστυνομίας Αθηνών συνταγματάρχης Αβραάμ ήλθε και με παρακάλεσε να τον βοηθήσω στη διασαφήνιση. Πράγματι τότε κατεβήκαμε με το αυτοκίνητο του στα σπίτια των μέντιουμ τα περισσότερα των οποίων εκτός από την περιγραφή την οποία δημοσίευαν εξ άλλου όλες οι εφημερίδες[188], ότι φαίνεται πως ήταν πολύ αναμεμιγμένη στο έγκλημα και μια γριά. Τότε δεν δώσαμε πολλή σημασία στη λεπτομέρεια. Κατά τη δίκη όμως αποκαλύφθηκε ότι τις επιστολές συνεννοήσεως για το έγκλημα μετέφερε η γριά μητέρα του δημοσιογράφου Στακτόπουλου.

Και πάλι όμως σε παρόμοιες περιπτώσεις τονίζω την απόλυτη ανάγκη παρουσίας ειδικού επιστήμονα σε παρόμοια πειράματα προς αποφυγή θεατρινισμών και υπερβολών των μέντιουμ χάριν ρεκλάμας. Εν όψει των γεγονότων αυτών με καλούσαν οι εκάστοτε διευθυντές σχολών Αστυνομίας πόλεων και Χωροφυλακής Αθηνών για να κάνω μαθήματα στους μελλοντικούς Αστυνόμους. Στα μαθήματα αυτά δε εκτός από την ανάπτυξη των κυριότερων θεμάτων της Ψυχοφυσιολογίας όπως Τηλεπάθειας, Διόρασης και Τηλεκινητικών φαινομένων, αντιπροσώπους τους έκαναν πειράματα με μέντιουμ και γινόντουσαν επιδείξεις εγκλήματος καθώς βρισκόντουσαν σε μεθυπνωτική κατάσταση Τα μαθήματα αυτά έγιναν αφορμή σφοδρής ζηλοτυπίας του τότε καθηγητή της Εγκληματολογίας Γαρδίκα[189] ο οποίος προσπάθησε με κάθε τρόπο, αν και μάταια, να τα ματαιώσει.

Αστυνομικές αθλιότητες.

Μία άλλη κρατική επίθεση κατά της Εταιρείας έγινε επί πρωθυπουργίας Ιωάννου Μεταξά[190] από τον τότε διευθυντή της Αστυνομίας Βαβούρη, παλαιό ενωμοτάρχη, για την εξής χαριτωμένη αιτία.

Κωνσταντίνος Γαρδίκας

Λοιπόν λωποδύτες την εποχή εκείνη έφθασαν σε τέτοιο σημείο θρασύτητας ώστε να κλέψουν το αυτοκίνητο του. Φαντασθείτε! Το αυτοκίνητο του διευθυντή της Αστυνομίας. Κάτι υποθέτω πρωτοφανές στα χρονικά. Και το μέντιουμ Ζακυνθινού, στο οποίο προσέτρεξε, κατόρθωσε να του το βρει αφού συντονίσθηκε με τους κλέφτες. Το πράγμα όμως έγινε αφορμή κουτσομπολιού και ο Βαβούρης[191] σύστησε έντονα στο μέντιουμ να μην ανακοινώσει πουθενά το περιστατικό.

Πράγματι λοιπόν το μέντιουμ κράτησε για αρκετό χρόνο το μυστικό. Αλλά μια μέρα ένας πελάτης της, την είχε βεβαιώσει ότι ήταν στενός φίλος του Βαβούρη και εκείνη πήρε θάρρος από την διαβεβαίωση και του διηγήθηκε την κλοπή και την εύρεση του αυτοκινήτου. Αυτό ήταν αρκετό για να γίνει τούμπανο η υπόθεση και να γίνει αντικείμενο ντόρου εις βάρος του Βαβούρη και μέσα στο υπουργικό συμβούλιο. Ο δε Βαβούρης πνέοντας μένεα έσπευσε να μηνύσει την ευεργέτιδα του Ζακυνθινού και ένα άλλο μέντιουμ για ... μαγγανεία.

Σκίτσο Τανάγρα με τίτλο «Δήλος, 1931»

Μαθήματα αξιωματικών χωροφυλακής στο αμφιθέατρο Ιατροδικαστικής. 1. Μέντιουμ Κωνσταντία, δίπλα της όρθιος χωροφύλακας. Δίπλα του το 2. Καθηγητής Ιατροδικαστικής Γεωργιάδης. Αριστερά του το 3. ο Γρ. Κάτσας και αριστερά του όρθιος ο Τανάγρας.

'Εν Κύμῃ τῇ 10 Αὐγούστου 1966

ΕΛΛΗΝ.ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ
Σταθμός Χωρ/κῆς Κύμης

Πρός
τήν 'Εταιρίαν Ψυχικῶν 'Ερευνῶν
'Οδός 'Αριστοτέλους
'Αθήνας

'Αξιότιμε Κε Πρόεδρε,

Διά τῆς παρούσης σπεύδομεν νά ἐκφράσωμεν τάς θερμάς ἡμῶν εὐχαριστίας καί τά συγχαρητήρια ἡμῶν διά τήν καταπληκτικήν ἐπιτυχίαν τοῦ εἰς τήν 'Υμετέραν 'Εταιρίαν ἀνήκοντος καί κατ'αὐτάς ἐν Κύμῃ παρεπιδημοῦντος μέντιουμ " ΣΟΦΙΑ - ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ " ὅπερ διά τῆς πολυτίμου συμβολῆς αὐτοῦ συνετέλεσεν εἰς τήν ἀνακάλυψιν τοῦ δράστου τῆς ἐν τῷ χωρίῳ " 'Οξύλιθος " τῆς ἡμετέρας περιφερείας ὅπερ ἀπέχει τοῦ 'Αστυνομικοῦ Σταθμοῦ περί τά 15 χιλιόμετρα γενομένης κλοπῆς,γεγονός ὅπερ ἰδιαιτέρως τιμᾶ τήν 'Υμετέραν 'Εταιρίαν ἀσχολουμένην εἰς τάς Ψυχικάς 'Ερεύνας,διά τήν τελείαν κατάρτισιν αὐτῆς,ὅσον καί διά τό εἰς αὐτήν ἀνῆκον μέντιουμ " ΣΟΦΙΑ - ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ " διά τήν εὐγενῆ,αὐθόρμητον καί ὅλως ἀνιδιοτελῆ σύμπραξίν του,μετά τῶν ὀργάνων τῆς Χωροφυλακῆς διά τήν ἀνακάλυψιν τοῦ δράστου.

'Η ἡμετέρα ὑπηρεσία ἀκολουθήσασα τά στοιχεῖα ἅτινα ἔδωκεν αὐτῇ τό μέντιουμ 1) Περιγραφήν καί τοποθεσίαν τῆς οἰκίας εἰς ἥν ἔλαβε χώραν ἡ κλοπή. 2) Τό μέρος εἰς ὅ ὁ δράστης εἶχεν ἀποκρύψει τά κλοπιμαῖα (ἐντός χωραφίου πλησίον μιᾶς συκαμινέας (μουργιᾶς) παραπλεύρως ρύακος καί κάτωθι σωροῦ λίθων).3) Τό ὄνομα τοῦ δράστου " ΑΝΤΩΝΙΟΣ " τήν λεπτομέρειαν,ὅτι οὗτος συγγενεύει πρός τό θῦμα, πάντα ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τήν ἐντός ἐλαχίστου χρόνου ἀνακάλυψιν καί σύλληψιν τοῦ δράστου,ὁμολογήσαντος πλήρως τήν ἐνοχήν του.

'Η καταπληκτική αὕτη ἐπιτυχία τοῦ 'Υμετέρου Μέντιουμ,ἡ γενομένη λεπτομερής περιγραφή τῶν γεγονότων τῆς διαπραχθείσης κλοπῆς γενομένη ἐν εἴδει ἀναπαραστάσεως,πρό πάντων δέ ἡ θετική ὀνομασία τοῦ δράστου " ΑΝΤΩΝΙΟΣ " κατέπληξαν ἡμᾶς ὄντας ὑποχρέους,ὅπως ἐκφράσωμεν καί πάλιν τά συγχαρητήριά μας πρός τήν 'Υμετέραν Προεδρείαν' Εταιρίαν διά τό ἐκπολιτιστικόν ἔργον δι'ὅ μοχθεῖ,ἐλπίζομεν δέ ὅτι,μία μελλοντική συνεργασία τῆς 'Υμετέρας 'Εταιρίας μετά τῶν ὀργάνων 'Ασφαλείας μεγάλως θέλει συντελέσῃ εἰς ἀγαθά διά τήν Κοινωνίαν ἀποτελέσματα.

Μετά τιμῆς

Δ/ΝΤΗΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΚΥΜΗΣ.

Η Μαγγανεία, αλλιώς μάγια, προβλέπεται ως γνωστό από τον ποινικό νόμο. Η μήνυση πράγματι εκδικάσθηκε και εγώ παρουσιάσθηκα ως μάρτυρας και εξέθεσα την κακοήθη προσπάθεια σύγχυσης της Μαγγανείας με την επιστημονική έρευνα. Οι δε δικαστές άνθρωποι διανοούμενοι προεξέχοντος του προέδρου πρωτοδικών Τρύφη όχι μόνο εξέδωσε απόφαση η οποία αναμενόταν αλλά και έδωσε στο Βαβούρη ένα τέτοιο «βρόντημα» ώστε θα το θυμάται αν ζει ακόμη. Πάντως μια μέρα θα επιβληθεί και η προσπάθεια μου να λαμβάνονται φυσικά στην ανάκριση τα μέντιουμ σαν βοηθητικά πρόσωπα και τα αποτελέσματα να εκτιμώνται σαν ενδείξεις μόνο. Σαν νέα ίχνη για παρακολούθηση. Σαν νέα τεκμήρια για εξακρίβωση. Και ποτέ σαν αποδείξεις. Κάτι τέτοιο όμως θα επιτευχθεί όταν και στα ελληνικά Πανεπιστήμια, όπως και στα μεγαλύτερα ξένα, ιδρυθούν έδρες τακτικές ψυχοφυσιολογίας.

Εγώ δεν ήμουνα από χαρακτήρα εκείνος που θα προσπαθούσε αυτή την πραγματοποίηση κατά το διάστημα της ζωής μου. Δεν ήμουνα ο κατάλληλος να παρακαλεί, να ξεσκονίζει, να κολακεύει για να πετύχει τον σκοπό του. Νομίζω ότι τα μαθήματα στους φοιτητές που με προσκάλεσαν να κάνω στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από τους καθηγητές Βορέα[192] και Σακελλαρίου[193], τα μαθήματα στους Αξιωματικούς της Αστυνομίας πόλεων και χωροφυλακής και η παραχώρηση από το Πανεπιστήμιο του αμφιθέατρου της Ιατροδικαστικής για τις διαλέξεις της Εταιρείας, δίνουν αρκετά το μέτρον της ωριμότητας ίδρυσης παρόμοιας έδρας στο προσεχές μέλλον. Εάν εγώ δεν εκτιμήθηκα με παρόμοια τυπική αναγνώριση άνοιξα όμως γι' αυτό διάπλατα την πόρτα για τους συνεχιστές του έργου.

Καθώς φαίνεται, όταν εγώ εκλείψω θα εκλείψει και το έργο μου. Οι υπάρχοντες συνεργάτες μου, επιστήμονες βιοπαλαιστές και οικογενειάρχες δεν θα είναι δυνατόν να θυσιάσουν την σταδιοδρομία τους χάριν της συνέχισης της προσπάθειας αυτής ώστε η Εταιρεία να ξανα-συσταθεί και οι συνεχιστές του έργου να το στερεοποιήσουν για πάντα όπως καθιερώθηκε στα σπουδαιότερα από τα ξένα Πανεπιστήμια. Η σπουδή των λανθανουσών υπεράνθρωπων ιδιοτήτων στην υλική ύπαρξη μας, σαν μέρος της όντως θείας δημιουργικής δυνάμεως με μορφή Πρωτονίων και Ηλεκτρονίων, είναι η σπουδαιότατη από τις επιστήμες και τις ασχολίες του ανθρώπινου πνεύματος. Διότι ενώ οι διάφορες εξ αποκαλύψεως θρησκείες αερολογούν είτε με αναπόδεικτους φιλοσοφικούς συλλογισμούς είτε με παιδαριώδεις δογματισμούς να πείσουν την ανθρωπότητα, η επιστήμη με την ανακάλυψη της διάσπασης του ατόμου θέτει μαθηματικά, αποφασιστικά, αποδεικτικά τα μεγάλα προβλήματα της ζωής. Την ύπαρξη ενσυνείδητης δημιουργικής δύναμης, ψυχής, αθανασίας.

Σχετικά με την υπόθεση Βαβούρη, έχοντας αγανακτήσει για την διαγωγή του, είχα γράψει στον τότε πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά τον οποίο είχα γνωρίσει ιδιαιτέρως εκτιμώμενο στην Ακαδημία πολέμου του Βερολίνου. Ο Μεταξάς δεν είχε ιδέα των γεγονότων και έσπευσε να μου απαντήσει σχετικά. Επειδή ο Μεταξάς είναι ιστορικό

πρόσωπο και ο πρόωρος θάνατος του στέρησε την Ελλάδα μεγάλων υπηρεσιών, παραθέτω την επιστολή του.

Ανάμεσα από τους ανωτέρας μορφώσεως Αστυνομικούς βρήκε η Εταιρεία πολλούς ενθουσιώδεις συνεργάτες. Μεταξύ των οποίων ο ήδη ανώτερος βαθμοφόρος και διοικητής της Αστυνομίας Πόλεων Νικόλαος Αρχιμανδρίτης[194] ο οποίος έγραψε και ενδιαφέρον βιβλίο με τον τίτλο «Έγκλημα- Υποβολή – Υπνωτισμός».

Μελισσοκομία. Η ανακάλυψη του ναού Απόλλωνα στη Βουλιαγμένη.

Στον τόμο 1927 των «Ψυχικών Ερευνών» μου προσπάθησα να συλλέξω όσο το δυνατόν περισσότερα ένστικτα των διαφόρων κλάδων της ζωής για να αποδειχθεί – άσχετα από την προέλευση τους, ότι τα ένστικτα από τις διάφορες εκδηλώσεις τους δεν εμφανίζονται άτακτα, το ένα επάνω το άλλο κάτω, το ένα δεξιά το άλλο αριστερά, αλλά συμπίπτουν προς ορισμένο σκοπό, αποδεικνύοντας έτσι ενσυνείδητη κατεύθυνση.

Μετά το ένστικτο της αυτοσυντήρησης έρχεται το αδυσώπητο ένστικτο της διαιώνισης του είδους, η στοργή των γονιών προς τα παιδιά τους χωρίς την οποία δεν θα υπήρχε η πλάση, τα ένστικτα των νεογνών που δεν θα γνωρίσουν γονείς (έντομα), ο έρωτας ως παράγοντας εξέλιξης προς το τελειότερο, που πάντα αποδεικνύουν ότι υπάρχει κάποιος σκοπός στην πλάση και ο σκοπός αυτός είναι η εξέλιξη προς κάποια άγνωστη σωματική ή ψυχική τελειότητα

Σκίτσο του Τανάγρα από την Βουλιαγμένη

Πάντα ανάμεσα στα ένστικτα με τραβούσαν ακατάσχετα τα μυστήρια της κυψέλης και της μυρμηγκιάς. Οπότε όταν διάβασα στις εφημερίδες για έναρξη μαθημάτων μελισσοκομίας για το καλοκαίρι στα Ανάβρυτα[195] επέμεινα να εγγραφώ και να τα παρακολουθήσω ανελλιπώς μέχρι τέλους..

Λοιπόν αγαπητοί μου άγνωστοι φίλοι που διαβάζετε τις γραμμές αυτές, πουθενά δεν βλέπει κανείς ζωντανότερα το μυστήριο της σκοπιμότητας, πουθενά δεν βλέπει κανείς ζωντανό το θεό εμπρός του, παρά μόνο από την κυψέλη των μελισσών. Μόνο εκείνος που ήλθε κοντά τους και είδε τι θαύματα αληθινά κατανομής εργασίας, αλλαγής ειδικότητας, ενσυνείδητης διαρρύθμισης και των μικρότερων λεπτομερειών, την προνοητικότητα τους για κάθε ενδεχόμενο (με εκδίωξη κηφήνων

τον χειμώνα, πρόνοια περισσότερων βασιλισσών, βασιλικός πολτός, κλπ.), μπορεί να αντιληφθεί τί εκτελεί αυτή η ασήμαντη μύγα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ἀθῆναι τῇ 25/5/38

Φίλε κ. Τανάγρα,

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σας, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω νὰ διώκεται ἡ ψυχικὴ ἔρευνα ἐν Ἑλλάδι.

Ἂν τοῦτο συμβαίνῃ καλὸν εἶναι νὰ μοῦ τὸ γνωρίσετε.

Φιλικώτατα

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Κύριον
Ἄγγελον Τανάγραν
Ἀριστοτέλους 67

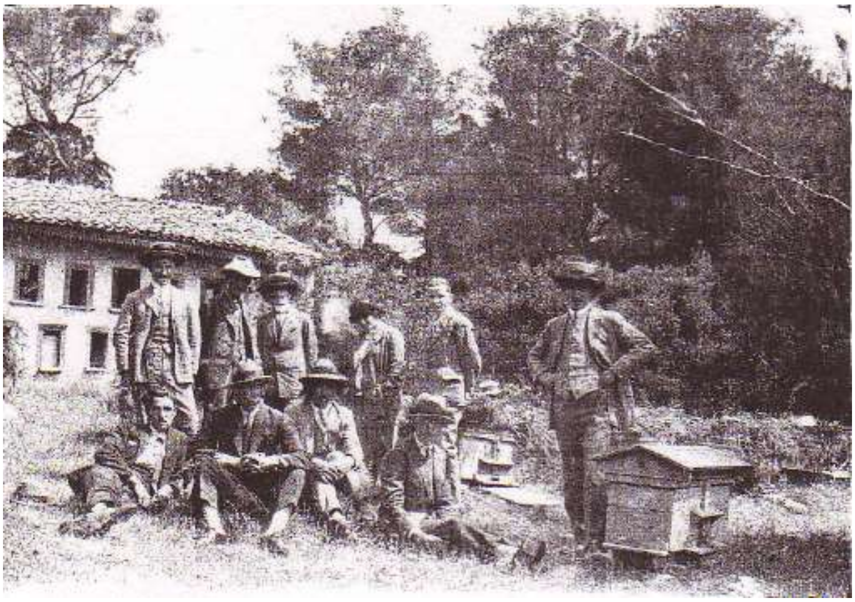
Επιστολή Ι. Μεταξά προς Τανάγρα, 25/5/1938

Επιθυμώντας να σπουδάσω ακόμη περισσότερο τις μέλισσες προμηθεύτηκα μερικές κυψέλες από τις οποίες τις μισές έβαλα στη ταράτσα της κατοικίας μου στην οδό Αριστοτέλους και τις άλλες μισές σε ένα ξύλινο σπιτάκι το οποίο είχα μισθώσει από το εκκλησιαστικό ορφανοτροφείο στο Ζωστήρα[196] (Λαιμό) της Βουλιαγμένης, το

εράσμιο εκείνο ακρογιάλι του Σαρωνικού για το οποίο μου έλεγε ο μακαρίτης Δήμαρχος Σπύρος Μερκούρης[197] ότι ο Χαρίλαος Τρικούπης, ο οποίος έτρεφε μεγάλα σχέδια για τη Βουλιαγμένη, ότι η εκμετάλλευση της θα συμπλήρωνε το έλλειμμα του τότε προϋπολογισμού.

Και ο μεν Χαρίλαος Τρικούπης δεν πρόφτασε να πραγματοποιήσει τα σχέδια του, ασφαλώς όμως μια προσεχή ημέρα η Βουλιαγμένη θα αποτελέσει το μαργαριτάρι των Ελληνικών λουτροπόλεων και μεγάλο κοσμικό κέντρο.

Για να επιστρέψω όμως στις μέλισσες μου, όλες είχαν κακή τύχη. Διότι τόσο στην ταράτσα της οδού Αριστοτέλους όσο και στην Βουλιαγμένη μου τις κατέφαγαν οι γνωστές εκείνες κιτρινοκόκκινες σφήκες για τις οποίες φαίνεται ότι η μέλισσα είναι εκλεκτός μεζές.

Μαθήματα Μελισσοκομίας Γεωργικής Εταιρείας, Ανάβρυτα.

Άποψη του εκκλησιαστικού ορφανοτροφείου στην παραλία της Βουλιαγμένης

Αφού τελείωσα με το Ναυτικό σκεφτόμουνα πάντοτε να περάσω τα υπόλοιπα χρόνια μου σε κανένα βραχάκι κοντά στην αγαπημένη μου θάλασσα. Πήρα μπάλα λοιπόν την ακτή του Σαρωνικού αναζητώντας το κατάλληλο μέρος. Όταν πέρασα όμως το μεγάλο Καβούρι και έφθασα στο Λαιμό, τον αρχαίο Ζωστήρα, εκεί καρφώθηκα. Ούτε φανταζόμουν ότι τόση ομορφιά ήταν τόσο κοντά στην Αθήνα. Ήλθα λοιπόν σε συμφωνία με το εκκλησιαστικό ορφανοτροφείο που είναι, για λίγο καιρό ασφαλώς, ακόμα στη κορυφή του λόφου[198] και μου παραχώρησαν ένα μικρό οικόπεδο πάνω από το Λαιμό όπου έστησα ένα ξύλινο σπιτάκι λίγων δωματίων. Εκεί, κάτω από μια μεγάλη ομπρέλα είτε ξαπλωμένος στην άμμο, πέρασα μερικά από τα ωραιότερα καλοκαίρια της ζωής μου. Ας είναι ευλογημένο το μακάριο ακρογιάλι του Σαρωνικού.

Πάντως είχα την ικανοποίηση ότι επέδωσα και εγώ κάτι στη Βουλιαγμένη για τις καλές ώρες που πέρασα στην αγκαλιά της, είτε στην απαλή άμμο, είτε κάτω από τα πεύκα, είτε καθισμένος στη Χελώνα, τον πράγματι χελωνόμορφο βράχο που λούζεται στο κύμα κάτω από το μέρος όπου είχα το σπιτάκι μου.

Μια μέρα ξαπλωμένος στην άμμο του Λαιμού[199] νόμισα ότι διακρίνω σε μια πετρούλα γράμματα. Έβγαλα τότε την πέτρα την έξυσα. Έπειτα την έπλυνα στη θάλασσα και με ανείπωτη ευχαρίστηση διάβασα «*πωρίνου ναοῦ...δαπάναις δημοτῶν.. Απόλλωνος..».* Είχα ανακαλύψει το ναό Απόλλωνος Αρτέμιδος και Λητούς τον αναφερόμενο από τον Παυσανία[200]. Διότι σύμφωνά με το μύθο στο μέρος αυτό η Λητώ όταν την έπιασαν πόνοι του τοκετού έλυσε το ζωστήρα της για να γεννήσει στη Δήλο τον Απόλλωνα και την Άρτεμι, γι' αυτό και το μέρος ονομάσθηκε Ζωστήρ.

Έσπευσα λοιπόν περιχαρής να τηλεφωνήσω στο Υπουργείο Παιδείας το οποίο απέστειλε αμέσως τον έφορο αρχαιοτήτων Κουρουνιώτη[201] ο οποίος αφού έκανε ανασκαφές, απεκάλυψε πράγματι το ωραίο ερείπιο το οποίο στολίζει τώρα τον Λαιμό. Ας ελπίσω ότι η προσεχής διαρρύθμιση της Βουλιαγμένης σε πολιτισμένη λουτρόπολη θα φροντίσει να αποδώσει στο μέρος το αρχαίο όνομα του «Ζωστήρ», αυτό δε θα επιτευχθεί μόνο με μόνιμες επιγραφές με το όνομα. Διότι διαφορετικά θα διαιωνίζεται το σημερινό όπως συμβαίνει με την αλλαγή των ξενόφωνων τοπωνυμίων σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, όπου οι διάφορες επιτροπές νομίζουν ότι αρκεί ένα βασιλικό διάταγμα στην Εφημερίδα της κυβερνήσεως. Μόνο με μόνιμες επιγραφές για χρόνια μπορεί να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός.

Το σπιτάκι μου αυτό είχε κακή τη μοίρα. Κατά το διάστημα της Γερμανικής κατοχής κατελήφθη από τους Γερμανούς οι οποίοι δεν το έθιξαν. Είχαν όμως κατόπιν την κακή σκέψη μετά την κατάρρευση της Ιταλίας[202] να το χρησιμοποιήσουν σαν κρατητήριο Ιταλών αιχμαλώτων στρατιωτών. Το σπιτάκι κτισμένο με τούβλα είχε εσωτερική επένδυση από ξύλο. Επειδή λοιπόν είχε απαγορευθεί η κοπή πεύκων, οι αγαπητοί φρατέλλοι βρήκαν ευκολώτερο για να μαγειρεύουν να ξηλώνουν τα σανίδια της εσωτερικής επένδυσης με τα οποία στηριζόταν και η στέγη η οποία επομένως κατέπεσε.

Τα τούβλα των τοίχων έσπευσε τότε να λεηλατήσει και να χρησιμοποιήσει το «εκκλησιαστικό ορφανοτροφείο», με ευγνωμοσύνη βέβαια, διότι είχα κτίσει δίπλα από το οίκημα μου αναρρωτήριο για τα άρρωστα ορφανά με έξοδα μου, μολονότι οι εκκλησιαστικοί διευθυντές του ουδέποτε το μεταχειρίσθηκαν για τα ορφανά, προτιμώντας να το ενοικιάζουν σε παραθεριστές όπως άλλωστε συμβαίνει και μέχρι σήμερα.

Από τα δωμάτια του οικήματος διασώθηκε ένα μόνο και η κουζίνα. Υποθέτω όμως ότι η προσεχής διαρρύθμιση της Βουλιαγμένης θα σαρώσει και αυτά για τον εξωραϊσμό του μέρους. Το μόνο που υποθέτω θα μείνει από το πέρασμα μου θα είναι ένας μεγάλος τσιμεντόκτιστος περιστερώνας τον οποίο χρωμάτιζα τότε με ζωηρά Πομπηϊανά μπλε και κόκκινα χρώματα και ο οποίος σώζεται ακόμη φιλοξενώντας μερικά ζευγάρια περιστεριών.

Αρχαίος ναός του Απόλλωνα Ζωστήρα στον Λαιμό Βουλιαγμένης (ακτή Αστήρ)

Ένας σπόνδυλος των κιόνων του ναού του Απόλλωνα, τον οποίο είχα περιμαζέψει στην πόρτα του σπιτιού μου παρατεταγμένο από τα ερείπια του ναού, καλό θα ήταν, εφόσον βρίσκεται ακόμη εκεί, να επιστραφεί στην θέση του. Το είχα πει στον έφορο αρχαιοτήτων κ. Σταυρόπουλο[203] αγνοώντας όμως αν το έχει θυμηθεί.

Τα κατηχητικά σχολεία.

Στις αναμνήσεις μου από την Βουλιαγμένη πλανιέται που και που μια ευχάριστη καλογερική μορφή ενός ταύρου ντυμένου με ράσο να διευθύνει το ίδρυμα με πλάτες

Λαπίθου[204] άγρια μαύρα γένια και φωσφορίζοντα μάτια που μου θύμιζε πάντοτε τον ασεβή στίχο του μακαρίτη Σουρή στον Ρωμηό[205] του.

Μπα τον τρισευλογημένο

Τον πατέρα Ακάκιο

Να τον άφηναν λυμένο

Σε κανένα Αρσάκειο[206]

Και προκειμένου περί θρησκευτικών πραγμάτων δεν ξέρω κατά που στηρίζουν την καλώς εννοημένη θρησκεία μια έντονη κίνηση φανατικών η οποία όπως είμαι σε θέση να διαπιστώσω έχει όχι μόνο ψυχικές αλλά και σωματικές βλαβερές επιδράσεις πάνω στα προσηλυτιζόμενα απλοϊκά πλάσματα.

Η ηγουμένη Μαριάμ

Βλέπει συχνά κανείς στους δρόμους γυναικούλες καμιά φορά και κορίτσια βουτηγμένα κυριολεκτικά στα μαύρα με ένα είδος καθαρά μοναχικής στολής μαυρομαντηλοδεμένα ώστε να φαίνεται όσο το δυνατό λιγότερο μέρος του προσώπου. Ενός προσώπου δυσανάλογα χλωμού και καμιά φορά κυριολεκτικά να φέγγει.

Ζήτησα από περιέργεια πληροφορίες και μου διηγήθηκαν τότε καταπληκτικά πράγματα για την κίνηση αυτή ορισμένων καλόγερων του είδους της περίφημης Μαριάμ[207] ηγουμένισσας κάποιας μονής στα περί της Αθήνας μέρη, η οποία προσέλκυε με το μέσο αυτό πλούσιες γριές χωρίς συγγενείς κατά προτίμηση άρρωστες και αφού τις έκλεινε στα κελιά της μονής της τις έπειθε να γράψουν την περιουσία τους στη μονή για να... σώσουν την ψυχή τους. Δηλαδή τα οικονομικά της αγίας μονής.

Η επιχείρηση πήγαινε πολύ καλά εφόσον μάλιστα για τη θεραπεία των αρρώστων απέκλειαν τελείως τους γιατρούς και χρησιμοποιούσαν μόνο την προσευχή και την... ευλογία της Μαριάμ. Αλλά τελικά κάποια φιλενάδα μιας από τις άτυχες προσήλυτες αφού εξεπλάγη με το αν μπορούσε μόνο η ευλογία της Μαριάμ να σώσει την άρρωστη μέσα στο σκοτεινό και υγρό κελί της μονής, ειδοποίησε την αστυνομία και την εισαγγελία.

Και οι δύο αυτές αρχές που ως γνωστόν διακρίνονται για την αδιακρισία τους μετά από επιμελή έρευνα έκριναν, ασεβέστατα βέβαια, να επέμβουν στις νέες αυτές θεραπευτικές μεθόδους και να καθίσουν την κυρία Μαριάμ στο ειδώλιο του κατηγορουμένου. Συμπέρασμα δε ήταν ότι οι ακόμα ασεβέστεροι δικαστές χωρίς να

λάβουν υπόψη την θεοσεβή εμφάνιση της αγίας ηγουμένης βουτηγμένης στην κατάμαυρη μοναχική περιβολή ούτε την επίσης κατάμαυρη μαντήλα της με κεντημένο κόκκινο σταυρό, την έστειλαν να τελειώσει άδοξα τις ημέρες της σε κάποια φυλακή της Αθήνας.

Λοιπόν παρόμοια άτομα είτε από ανόητο φανατισμό είτε από επιχειρηματικό πνεύμα μαζεύουν τριγύρω τους απλοϊκές γυναικούλες, εργάτριες, υπαλλήλους και αφού εξάψουν τον φανατισμό τους με την πίστη στην σωτηρία της ψυχής τους σε φωτεινούς και χλοερούς Παραδείσους, προπάντων όμως με την απειλή της αιώνιας κόλασης, τις βουτάνε στα μαύρα σαν ένα είδος μοναχικής ενδυμασίας, κρύβουν το πρόσωπο τους με μαύρη μαντήλα[208] και τις διαβεβαιώνουν ότι με αυτά μνηστεύθηκαν τον ουράνιο μνηστήρα και έγιναν νύμφες του Χριστού.

Φαντάζομαι δε τώρα την αμηχανία του ουράνιου μνηστήρα, μπροστά στο κοπάδι των μαυροφορεμένων αυτών γραϊδίων τα οποία θα περιμένουν μετά από τα μαρτύρια, νηστείες, ολονυκτίες, στερήσεις των εγκοσμίων, γεμάτα αξιώσεις ανταμοιβής για τις θυσίες τους.

Το αποτέλεσμα δε ήταν δυστυχισμένα πλάσματα που εργαζόντουσαν όλη μέρα σε εργοστάσια, καταστήματα και ξενοδουλειές μα υποχρεωμένα να μαυροφορούν όπως οι νύμφες του Χριστού, να νηστεύουν αυστηρά Τετάρτη και Παρασκευή και να παρακολουθούν δύο φορές την εβδομάδα ολονυκτίες μετά από τις οποίες έπρεπε όταν ξημέρωνε η ημέρα να ξαναπάνε στην εργασία τους.

Έβλεπε λοιπόν κανείς νεανικά πρόσωπα χλωμά και σκαμμένα να φέγγουν από την κακουχία και την εξάντληση. Σε τρεις δε περιπτώσεις διεπίστωσαν μικροβιολογικές αλλοιώσεις φυματίωσης. Ανέφερα δε προηγουμένως το τραγικό επεισόδιο της νέας και εξαιρετικού ταλέντου ζωγράφου Μαρίνας Χαϊκάλη[209] μαθήτριας του Ιακωβίδη[210] η οποία προσβλήθηκε από καρκίνωμα του μαστού, πείσθηκε από παρόμοιους φανατικούς να μην υποβληθεί σε εγχείρηση αλλά να πηγαίνει ξυπόλητη σε ορισμένο παρεκκλήσι για να την θεραπεύσει κάποια από τις πολυάριθμες άγιες του καλανδαρίου. Και το αποτέλεσμα εννοείται.

Η οδός Monsieur-le-prince όπως φαίνεται από το μπουλεβάρ Saint-Michel στο Παρίσι.

Αλλά μήπως παρόμοια εγκλήματα δεν παρατηρούνται και στους καθολικούς και στους προτεστάντες οι οποίοι ως γνωστόν δεν παραδέχονται ούτε την αγιότητα της μητέρας του Χριστού. Οι καθολικοί μάλιστα έχουν οργανώσει τα μη φιλοτεχνικά τα τάγματα των «νυμφών του Χριστού» όπου γίνονται «αρραβώνες» με τον ουράνιο νυμφίο με ιδιαίτερη ιεροτελεστία και με

δαχτυλίδια. Ο πρώτος αρραβώνας είναι δοκιμαστικός με ασημένιο δαχτυλίδι και η δοκιμασία διαρκεί δύο χρόνια. Μετά από τα δύο χρόνια γίνεται ο τελειωτικός αρραβώνας, την φορά όμως αυτή με χρυσό δαχτυλίδι. Μάλιστα κύριοι. Στην εποχή της διάσπασης του ατόμου γίνονται αυτά τα πράγματα.

Ευτυχώς σήμερα η επιστήμη, η μόνη ασφαλής βάση την οποία μπορούμε να πιστεύουμε με την ανακάλυψη της ραδιενέργειας και την διάσπαση του ατόμου, μας έδωσε την θετική πραγματική απόδειξη της ύπαρξης μιας δημιουργικής δύναμης η οποία αποτελεί την πλάση με μορφή πρωτονίων και ηλεκτρονίων από τους γαλαξίες έως το μικρότερο έντομο, ώστε να μην συγχωρείται πλέον η λέξη *υλισμός* και *υλιστής*.

Η αινιγματική και απρόσιτη για τη σχετική σκέψη μας δύναμη, ενδέχεται να ενεργεί όχι μόνο ενσυνείδητα στην πλάση αλλά και με προσαρμοστικότητα και επιδίωξη ορισμένου σκοπού, όπως αποδεικνύει η σύμπτωση των ενστίκτων οποιαδήποτε προέλευση και αν έχουν αυτά. Δεν βαριέμαι να επαναλαμβάνω τις μεγάλες αυτές αποδείξεις της σύγχρονης επιστήμης πάνω στα μεγάλα προβλήματα της ζωής, διότι είναι οι βάσεις της θρησκείας της επιστήμης η οποία θα επιβληθεί παγκοσμίως μια ημέρα σαρώνοντας τους παιδαριώδεις δογματισμούς των περισσοτέρων σύγχρονων θρησκειών και ελευθερώνοντας τα ανθρώπινα πλάσματα από τους μάταιους και άσκοπους φανατισμούς. Όσοι ενδιαφέρονται να έλθουν κοντύτερα στο μυστήριο της ζωής, ας έλθουν κοντά στην καταπληκτική ζωή της κυψέλης.

Τρίτο διεθνές συνέδριο Παρισίων στην Σορβόννη, Παρίσι 1927[211].

Ενώ επρόκειτο να γίνει το 3ου διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας στο Παρίσι, προσεκλήθη να συμμετάσχει σε αυτό και η Ελληνική Εταιρεία. Νόμισα τότε ότι προκειμένου να συμμετάσχουμε, η Ελληνική αντιπροσωπεία έπρεπε να έχει την επίσημη αναγνώριση από την κυβέρνηση και έκανα σχετική αίτηση στο αρμόδιο υπουργείο τονίζοντας την σπουδαιότητα του ζητήματος εφόσον το συνέδριο είχε καθαρά επιστημονική χροιά, γινόταν στο Γαλλικό Πανεπιστήμιο της Σορβόννης και θα ήταν πρόεδρος ο διάσημος καθηγητής Charles Richet[212].

Πράγματι δόθηκε η σχετική εκπροσώπηση, όταν όμως διάβασα το σχετικό έγγραφο είδα ότι τόνιζε ιδιαίτερα το αζημίωτο. Ναι μεν... ευχαρίστως να αντιπροσωπεύσεις το κράτος, αλλά από την τσέπη σου.. Από το κράτος δεν πρέπει να περιμένεις πεντάρα. Τώρα πώς θα τα καταφέρεις δικός σου λογαριασμός.

Αποφασισμένος να πάω στο συνέδριο με δικά μου έξοδα, δεν έδωσα προσοχή στην μικροπρέπεια αυτή και αναχώρησα για το Παρίσι με τον γραμματέα της Εταιρείας νευρολόγο Βλαστό.

Εγώ έμεινα σε ένα μικρό ξενοδοχείο του Καρτιέ Λατέν, rue Monsieur le prince και την άλλη ημέρα πήγα στο μέγαρο της Γαλλικής Εταιρείας (Institut metapsychique[213]) αληθινή ηγεμονική δωρεά του Γάλλου μεγαλοβιομηχάνου Jean Meyer[214]. Πρόεδρος του ινστιτούτου τότε ήταν ο Dr Osty[215] με αντιπρόεδρο τον χημικό Warcollier[216] για τον οποίο ήδη έγραψα σχετικά με τα πειράματά μας μακράς αποστάσεως.

Αγαμέμνων Σλήμαν (Βικιπαίδεια)

Η έναρξη του συνεδρίου υπό την προεδρία του διάσημου καθηγητή Richet έγινε στην μεγαλοπρεπή μεγάλη αίθουσα της Σορβόννης και είχα την ευχαρίστηση να εκλεγώ να προεδρεύσω και εγώ σε μια από τις συνεδριάσεις του συνεδρίου. Η ανακοίνωση μου σχετικά με πειράματα από τη λανθάνουσα μνήμη με την σύζυγο του γιού[217] του ανασκαφέα της Τροίας αρχαιολόγου Σλήμαν τα οποία έχω αναφέρει προηγουμένως[218]. Στην ανακοίνωση μου αυτή παρέστη και ο ίδιος ο Σλήμαν[219] πρώην υπουργός, αναφέροντας δε τα πειράματα πρόσθεσα: «*avec la femme du fils du célèbre archéologue Schliemann – ex ministère Schliemann – que je vois avec plaisir ici présent».*

Κατά τη διαμονή μου στο Παρίσι είχα την ευχαρίστηση να γνωριστώ με δύο εξέχουσες προσωπικότητες της ψυχικής έρευνας. Τον πολυεκατομμυριούχο Δανό Karl Vett[220] ο οποίος είχε αφιερώσει τη ζωή του και την περιουσία του στην οργάνωση της ψυχικής έρευνας. Ο Karl Vett μάλιστα είχε καταθέσει πριν από την Ρωσική επανάσταση μεγάλα ποσά σε Ρωσική τράπεζα για την πρόοδο της ψυχικής έρευνας τα οποία κατόπιν κατασχέθηκαν από τους μπολσεβίκους.

Karl Christian Vett

Πάντως εκείνος εξακολούθησε την ευεργετική δράση του μέχρι το τέλος της ζωής του κατά το 1957 στην Ιταλία. Θα τον ξαναβρούμε στο συνέδριο των Αθηνών κατά το 1930. Μία από τις πιο ιδιαίτερες ικανοποιήσεις μου ήταν η ομολογία που έκανε στην Αθήνα ότι ήμουνα ο μόνος που δεν του ζήτησε χρήματα.

Το δεύτερο πρόσωπο του οποίου με ευχαρίστησε ιδιαίτερα η γνωριμία ήταν του καθηγητή Richet ο οποίος μετά την ανακοίνωση μου στη Σορβόννη με κάλεσε να φάμε μαζί σε ένα εστιατόριο του Καρτιέ Λατέν.

Παρίσι, Βερσαλλίες

Εκεί δοκίμασα πρώτη φορά την soup aux moules την μυδόσουπα της οποίας με έτσουξε το πολύ πιπέρι εξ αιτίας του έλκους στομάχου που υπέφερα από 18 ετών παιδί. Ο Richet αληθινός και εκ πεποιθήσεως φιλέλληνας, μου έλεγαν ότι ήταν περήφανος ότι εισήγαγε στην Γαλλική ιατρική ορολογία 60 Ελληνικές λέξεις σε αυτόν δε οφείλεται και ο όρος «αναφυλαξία» ο οποίος αργότερα αντικαταστάθηκε από τον λιγότερο αποδοτικό όρο «αλλεργία».

Ο Richet με πληροφόρησε ότι είχε γράψει και ένα δράμα Ελληνικής υπόθεσης από την Οδύσσεια, την «Κίρκη», της οποίας μετάφραση είχε στείλει στην Μαρίκα Κοτοπούλη[221] για να γίνει παράσταση. Όπως μου είπε όμως αργότερα η Μαρίκα δεν μπόρεσε να το ανεβάσει εξ αιτίας των πολλών εξόδων που χρειαζόντουσαν τα σκηνικά. Δεν παρέλειψα εννοείται να ξαναδώ τα ωραία μουσεία του Λούβρου, του Cluny[222] και να περιπλανηθώ στις Βερσαλλίες με τις αναμνήσεις του αιώνα των Λουδοβίκων και των πουδραρισμένων μαρκησίων. Θυμάμαι ακόμα δίπλα στο μουσείο του Cluny ένα μικρό Ελληνικό εστιατόριο στο οποίο εύρισκα Ελληνικό κύκλο και Ελληνικά φαγητά, των οποίων τα ονόματα άκουγε κανείς γελώντας από τα γκαρσόνια με την ξενική προφορά τους.

Ο καθηγητής Σαρλ Ρισέ

–*Ένα πιλαφί, .. ένα γιουβετσί..*

Το από Ελληνικής απόψεως συμπέρασμα του συνεδρίου ήταν ο καθορισμός των Αθηνών σαν έδρα του προσεχούς $4^{ου}$ διεθνούς συνεδρίου του 1930. Εγώ δεν είχα ούτε την πρόθεση ούτε σκέψη καν για παρόμοια πρόταση. Αλλά επειδή ο φιλόδοξος πρόεδρος της Γαλλικής Εταιρείας Dr Osty ήθελε να γίνει το συνέδριο στην Γαλλική

Ελβετία για να έχει εκεί την προεδρία, οι Γερμανοί και Άγγλοι αντιπρόσωποι μου ζήτησαν να προτείνω την Αθήνα για να το υποστηρίξουν.

Εννοείται ότι εγώ δεν μπορούσα να κάνω παρόμοια πρόταση χωρίς την έγκριση της κυβέρνησης εξ αιτίας της δαπάνης που θα χρειαζόταν και απάντησα ότι θα τηλεγραφήσω σχετικά με αυτό πράγμα κάτι που έπραξα. Ευτυχώς η απάντηση ήταν καταφατική. Έτσι όταν στην τελευταία συνεδρίαση ήλθε το θέμα του προσεχούς συνεδρίου και όλοι έστρεψαν τα μάτια προς εμένα μπόρεσα να προτείνω.

–*De ce que j'ai vu à Paris, je propose Athènes*.

– *Oui, Oui, Dr Tanagra à moins d'un tremblement du terre, la prochain congrès aura lieu à Athènes.*

Επειδή όμως είδα ότι ο Dr Osty προφανώς δυσαρεστημένος από την ομόθυμη επικρότηση των συνέδρων σηκώθηκε και άρχισε να μιλάει, δήλωσα αμέσως ότι είμαι πρόθυμος να αποσύρω την πρόταση μου. Μπροστά στην γενική κατακραυγή όμως ο καθηγητής Richet σηκώθηκε στην έδρα του και έδωσε τέλος στη συζήτηση.

Ναυάγια της ζωής. Περιπλανήσεις με τον Σπύρο Μελά στο Παρίσι.

Ένα από τα θλιβερότερα θεάματα του Παρισιού, όπως άλλωστε και των περισσοτέρων μεγαλουπόλεων ήταν των δυστυχισμένων πλασμάτων που πωλούν το κορμί τους για να ζήσουν, τουλάχιστον για όσο είναι νέες, είτε για να αποφύγουν την εργασία είτε από κάποια κλίση, ώστε να κερδίζουν το ψωμί τους.

Αφορμή για να τις προσέξω ήταν ένα απόγευμα που έπαιρνα το λεωφορείο για να συναντήσω τον λογοτέχνη Σπύρο Μελά[223] που δεν ήταν ακόμη ακαδημαϊκός και έμενε με την γυναίκα του σε ένα προάστιο ως ανταποκριτής των Αθηναϊκών εφημερίδων. Ως παλαιότερος στο Παρίσι με ξεναγούσε στα μάλλον ενδιαφέροντα νυκτερινά κέντρα.

Λοιπόν ενώ περίμενα το λεωφορείο βλέπω να με πλησιάζει κλονιζόμενη και με μισόκλειστα μάτια ένας όγκος πλαδαρών σαρκών με πρόσωπο σωστό ανεμοπύρωμα που κάτι μου έλεγε που δεν μπορούσα να καταλάβω.

–*Vous dites*?

Την ρώτησα. Και ποια ήταν η απεγνωσμένη απάντηση της.

–Viens coucher avec moi...

Μου πρότεινε δηλαδή με το θλιβερό αυτό εξωτερικό, ούτε λίγο ούτε πολύ... τα θέλγητρα της. Έσπευσα εννοείται να σκαρφαλώσω στο λεωφορείο, ευτυχής διότι έφτασε την ίδια στιγμή. Διηγούμουν δε κατόπιν γελώντας στον Μελά και στην

γυναίκα του την περιπέτεια μου. Ο κόσμος βλέπετε αγαπητοί μου αναγνώστες είναι τόσο αγνώμων.

Με κάποια ευκαιρία λοιπόν έλαβα περισσότερες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις ιέρειες αυτές της πατριώτισσας μου Κύπριδος Αφροδίτης[224], της οποίας την πατρίδα τώρα (κατοικούν[225]) οι γείτονες μας από τα βάθη του Τουρκεστάν. Πόσο θα παραξενεύεται πάνω στον Όλυμπο η παλιά θεά. Λοιπόν σε κάθε συνοικία, για να μην ειπώ σε κάθε δρόμο, κάθε καφενείο έχει τακτικούς πελάτες πέντε-έξη από τις εξαθλιωμένες αυτές υπάρξεις που τα έχουν για... στρατηγείο. Όλη την ημέρα λοιπόν είτε βρέχει είτε χιονίζει, είτε φυσά ο παγερός βοριάς του Παρισιού, τις βλέπετε ντυμένες με ένα ελαφρό φουστανάκι που προσπαθεί να δείξει ότι μπορεί περισσότερο από το δόλωμα του δυστυχισμένου κορμιού τους ανιχνεύοντας με τα μάτια τους διαβάτες, αν είναι κανένας να πιάσει το αγκίστρι που κρύβει το δόλωμα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Εν Αθήναις τη 9η Σεπτεμβρίου 1927

Αριθμ. Πρωτ. 26225
Διεκπ.

ΠΡΟΣ

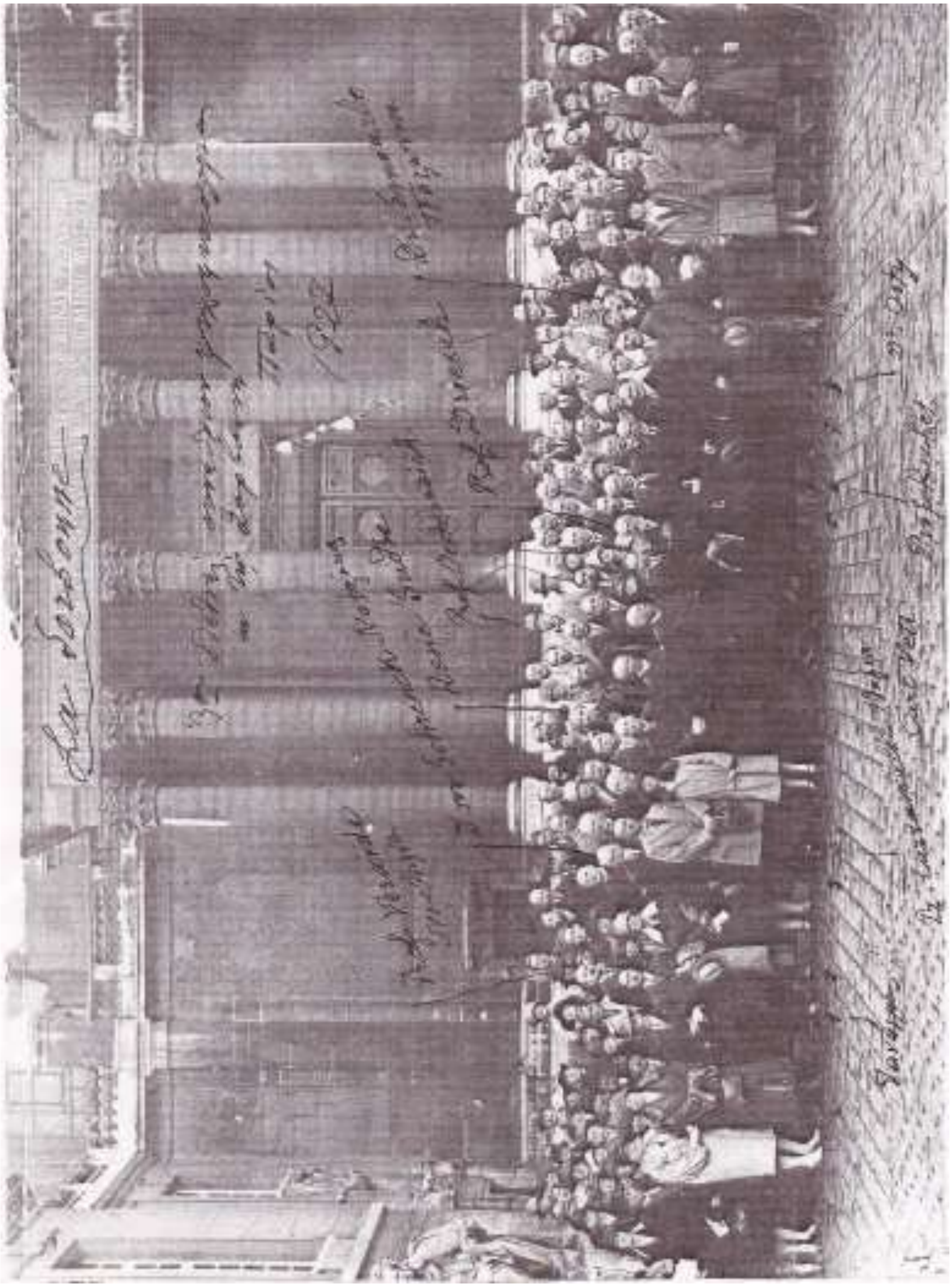
τὸν κ. Ἄγγελον Τανάγραν, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις Ψυχοφυσικῆς Ἑταιρείας.

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἀναθέσωμεν ὑμῖν τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συγκροτηθησόμενον προσεχῶς Διεθνές Συνέδριον τῆς ψυχοφυσικῆς.

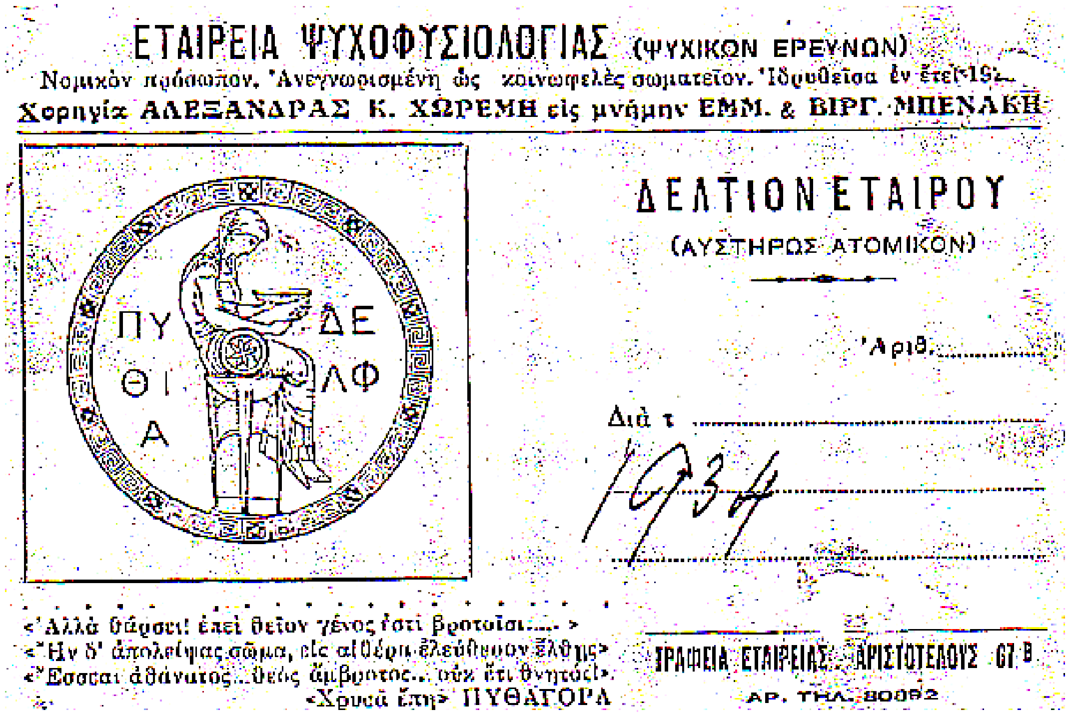
Τὸ Δημόσιον οὐδεμίαν ἀναλαμβάνει ὑποχρέωσιν διὰ τὴν πληρωμὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδοιπορικῶν ἐξόδων ἤ ἀποζημιώσεως, διότι ταῦτα ἐξ ὁλοκλήρου θέλουσι βαρύνει ὑμᾶς.

Ὁ Ὑπουργὸς

Θ. Νικολούδης

Φωτογραφία Συνεδρίου, Παρίσι 1927

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ (ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ)
Νομικὸν πρόσωπον. Ἀνεγνωρισμένη ὡς κοινωφελὲς σωματεῖον. Ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 192..
Χορηγία ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ Κ. ΧΩΡΕΜΗ εἰς μνήμην ΕΜΜ. & ΒΙΡΓ. ΜΠΕΝΑΚΗ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΤΑΙΡΟΥ
(ΑΥΣΤΗΡΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟΝ)

Ἀριθ. ....

Διὰ τ ....

1934

«Ἀλλὰ θάρσει! ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι..... »
«Ἢν δ' ἀπολείψας σῶμα, εἰς αἰθέρα ἐλεύθερον ἔλθῃς»
«Ἔσσεαι ἀθάνατος...θεὸς ἄμβροτος... οὐκ ἔτι θνητός!»
«Χρυσᾶ ἔπη» ΠΥΘΑΓΟΡΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 67 Β
ΑΡ. ΤΗΛ. 80092

Δελτίο εταίρου ΕΨΕ 1934: Με έμβλημα της Πυθίας των Δελφών. Ένδειξη της χορηγίας Αλεξάνδρας Κ. Χωρέμη εις μνήμην Εμμ. & Βιργ. Μπενάκη και απόσπασμα από τα «Χρυσά Έπη» του ΠΥΘΑΓΟΡΑ.

– *Emmène-moi monsieur*! *Πάρε με κύριε*!

Αν πιάσει κανέναν πελάτη το δόλωμα, του κολλούν αμέσως με τις εντυπωσιακότερες των εντυπώσεων.

–*Vous verrez... vous verrez, monsieur*..

Και το θύμα οδηγείται στην συνέχεια στην δόλια ελεύθερη παστάδα τους που βλέπει διαρκώς να αλλάζουν τα πρόσωπα και ακούει τα ίδια λόγια. Και όταν τελειώσει η ιεροτελεστία της θυσίας προς την Κύπριδα, το παθητικό όργανό της κατεβαίνει πάλι στο μουσκεμένο πεζοδρόμιο να χαθεί για λίγο στο στρατηγείο – καφενείο όπου θα πάρει για να συνέλθει ένα καφέγαλα[226].

–*Un café à la crème, garçon*[227].

Και τα γκαρσόνια που τις ξέρουν πιά σαν κάλπικη δεκάρα, φέρνουν αδιάφορα το δισκάκι μετρώντας ανάλογα και πόσους πελάτες είχε την ημέρα η καθεμιά. Το αλισβερίσι είναι όμως ασυγκρίτως εντονότερο την νύχτα. Διότι τότε βγαίνει και μια άλλη συνομοταξία εκείνων που τα αμείλικτα χρόνια και οι καταχρήσεις, ιδίως από το

αψέντι[228], μαραίνουν τα πρόσωπα και οι οποίες προσπαθούν με το ημίφως της νύχτας να κρύψουν τα ρυτιδωμένα πρόσωπα και τα βαμμένα μαλλιά.

– *Emmène moi monsieur*!

Και ξαναρχίζουν το πάνω-κάτω στα βρεγμένα πεζοδρόμια και στην ψιλή Παριζιάνικη βροχή ίσως πεινασμένες, όταν δεν έτυχε να σταματήσει λιγάκι πελάτης μπροστά στις μεγάλες θερμάστρες που καίνε μπροστά στην είσοδο των καφενείων, επειδή φυσάει παγερός αέρας, έως τα μεσάνυχτα οπότε πηγαίνουν και αυτές να αναπαύσουν ως το μεσημέρι το βασανισμένο κορμί τους.

Και θυμάμαι γελώντας το πάθημα ενός φίλου γιατρού ένα απόγευμα όταν κατεβαίναμε την rue monsieur le prince[229] και μας πλεύρισε μια πράγματι ωραία με την συνηθισμένη επίκληση. Η κοπέλα γυάλισε στον σύντροφο μου ο οποίος έσπευσε να την καλέσει, οπότε εγώ ήμουνα ανεπιθύμητος και τους αποχαιρέτησα με τις ευχές μου.

Την άλλη μέρα που έτυχε να συναντήσω πάλι τον φίλο μου τον είδα με κατεβασμένα μούτρα.

–*Τι συμβαίνει*, του είπα. *Δεν είσαι ευχαριστημένος*;

–*Εσύ φταις*.. ήταν η απάντηση του.

–*Εγώ;.. και γιατί παρακαλώ*;

–*Εσύ με έκανες να προσέξω ότι ήταν όμορφη.*

–*Ε, και; Βγήκες μετανοημένος;*

Και η απογοήτευση του φίλου μου είχε αιτία. Ήταν ότι η ωραία πριγκίπισσα των πεζοδρομίων έτυχε να έχει κάποια γυναικεία οργανική λειτουργία η οποία μπορεί να γκρεμίσει τους οπτασιασμούς και της υλιστικότερης φαντασίας.

Βασίλισσα Αμαλία με στολή Αμαλία, Έργο του Σπυρίδωνα Χα(ν)τζηγιαννόπουλου, 1848, λάδι σε μουσαμά.

Αλλά καιρός να αποχαιρετίσουμε το Champs Élysée[230], το Καρτιέ Λατέν[231] και το βαριάς αρχιτεκτονικής Τόξο του Θριάμβου[232] με την ακοίμητη φλόγα του. Πόσο κομψότερη και ελαφρότερη είναι η δική μας Πύλη του Αδριανού[233] ιδίως από την εποχή όπου η αισθητική βασίλισσα Αμαλία[234] φρόντισε να αφαιρεθούν οι δύο τετράγωνες πλάκες στο επάνω μέρος της, δεξιά και αριστερά, που προσέδωσε κάτι αέρινο στο μνημείο.

Λοιπόν αντίο Παρίσι..Gare de Lyon.. Μασσαλία. Μπαίνουμε πάλι στον Πειραιά. Να η Ακρόπολη και η Αθήνα μας που είναι δεμένη η ζωή μας.

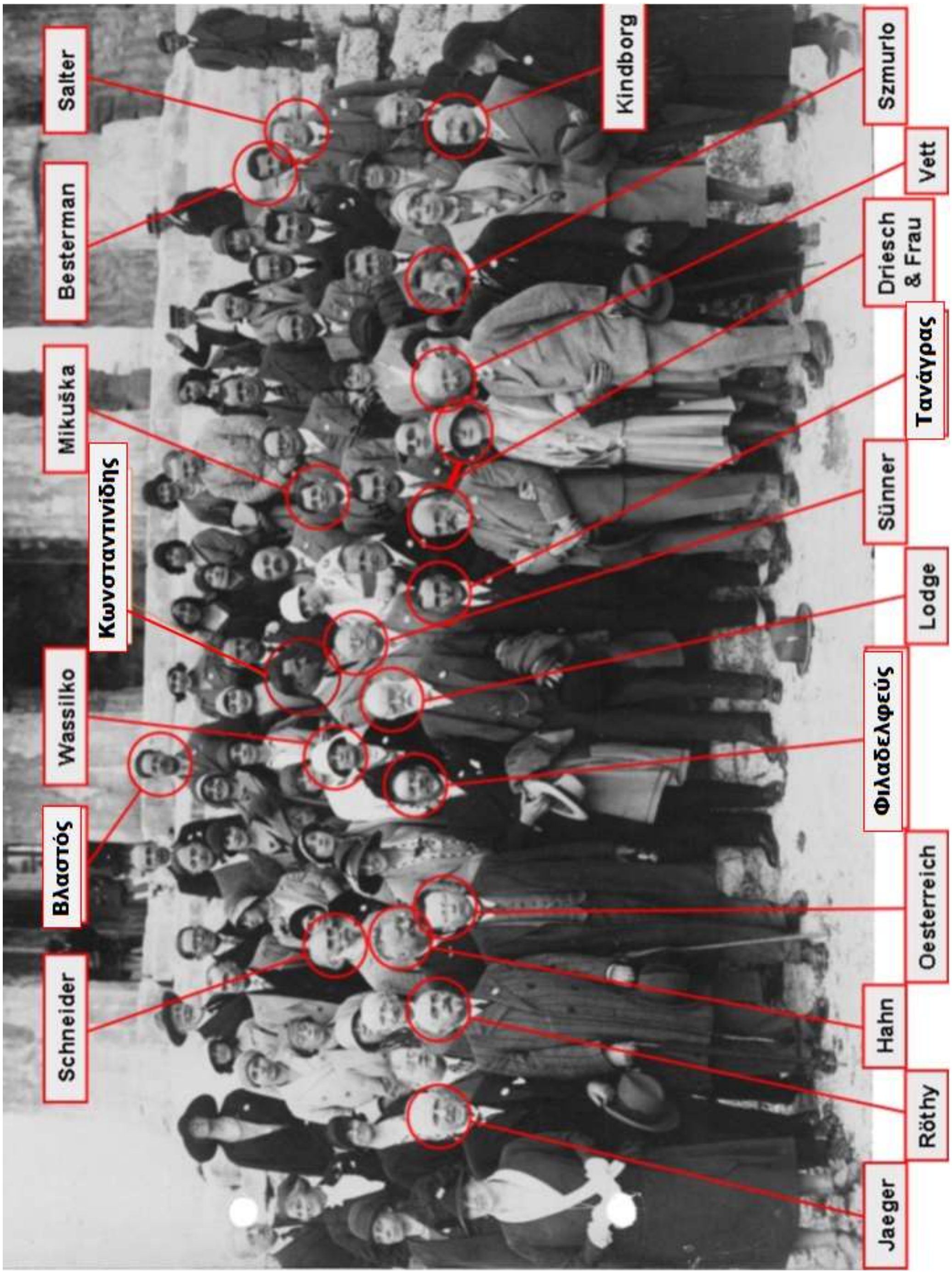
Το 4ο διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας στην Αθήνα, 1930.

Ήδη το κύριο έργο μου εκτός από την διεύθυνση της Εταιρείας, των διαλέξεων, των πειραμάτων και της σύνταξης του περιοδικού ήταν και η προετοιμασία του 4ου διεθνούς συνεδρίου για το οποίο υπήρχε η συναίνεση της κυβέρνησης. Αλλά για την προετοιμασία ενός συνεδρίου χρειάζεται και χρήμα. Υποτίθεται ότι το ζήτημα αυτό είχαν υπόψη τους οι αρμόδιοι. Τουλάχιστον είχα την αφέλεια να το πιστεύω. Όταν όμως ανακίνησα το ζήτημα βρέθηκα μπροστά στην απρόοπτη πραγματικότητα. Ο προϋπολογισμός – δεν υπάρχει πίστωση – δυστυχώς υπάρχουν άλλα επείγοντα ζητήματα, κλπ. Φανταστείτε τώρα την θέση μου απέναντι στις υποχρεώσεις που είχα αναλάβει, εφόσον όταν ανακίνησα το ζήτημα στο υπουργείο είχα ήδη αρχίσει προκαταρκτικές ενέργειες.

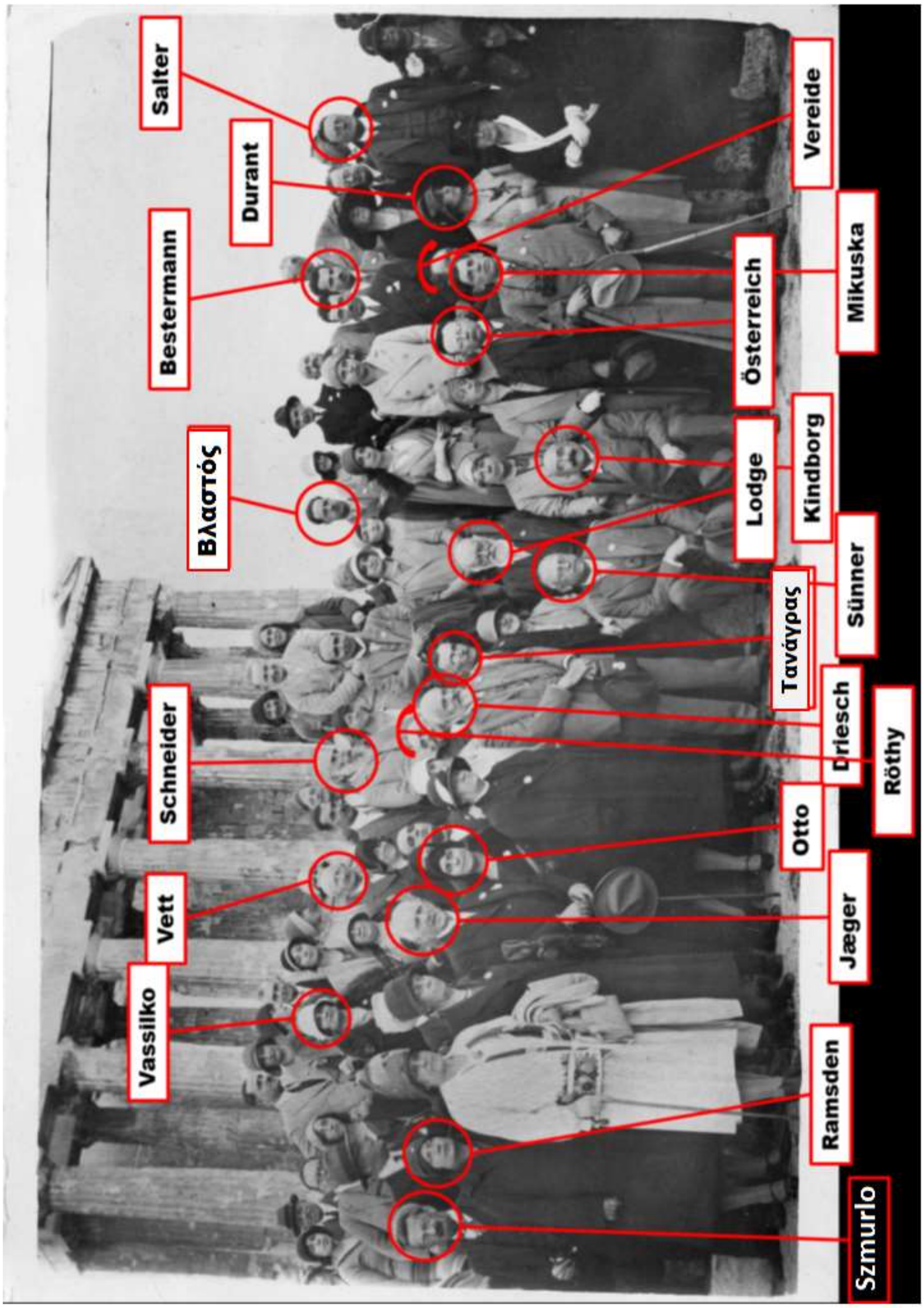

Αλεξάνδρα Χωρέμη-Μπενάκη (1871-1941).

Πολύ στεναχωρημένος δεν ήξερα τί να κάνω όταν παρουσιάσθηκε θεός από μηχανής, η αείμνηστη Αλεξάνδρα Χωρέμη[235] κόρη του εθνικού ευεργέτη Εμμανουήλ Μπενάκη η οποία μου δήλωσε ότι αναλαμβάνει την απαιτούμενη δαπάνη. Αλλά προτιμώ για τα καθέκαστα του συνεδρίου να αφήσω την περιγραφή στο περιοδικό «Ψυχικαί Έρευναι» και τον τύπο[236].

Πάντως έχοντας υπόψη ότι κατά την διάρκεια του συνεδρίου θα είχαμε καθήκον όχι μόνο να ψυχαγωγούμε με την πρωινή εργασία τους ξένους μας, αλλά και να επιδείξουμε και την ελληνική φιλοξενία και τον εκ παραδόσεως ελληνικό πολιτισμό, απευθύνθηκα στους διαφόρους γνωστούς της κοσμικής μου ζωής οι οποίοι είχαν τα μέσα να κάνουν επίσημες δεξιώσεις. Παρουσιάζοντας την διεθνή σημασία των ερχόμενων ξένων καθηγητών τους παρακάλεσα να βοηθήσουν την Εταιρεία. Και πολύ πρόθυμα δέχθηκαν[237].

Ομαδική φωτογράφιση στον Παρθενώνα, Αθήνα, 1930. Στην πρώτη σειρά ο Oesterreich, Φιλαδελφεύς, Τανάγρας, Lodge, Vett. Στο κέντρο διακρίνεται ο γεν. Γραμματέας της Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας, Κ. Κωνσταντινίδης και στην τελευταία γραμμή ψηλά ο συνεργάτης του Τανάγρα, Βλαστός. (Για την αναγνώριση των συνέδρων βοήθησε και ο πρόεδρος της Αυστριακής Εταιρείας Ψυχικών ερευνών, Prof. Peter Mulacz και το μέλος της Νορβηγικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών Jon Mannsåker).

Δεύτερη ομαδική φωτογράφιση των συμμετεχόντων του 4ου συνεδρίου Ψυχοφυσιολογίας στον Παρθενώνα, Αθήνα 1930. (Για την αναγνώριση των συνέδρων βοήθησε και ο πρόεδρος της Αυστριακής Εταιρείας Ψυχικών ερευνών, prof. Peter Mulacz και το μέλος της Νορβηγικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών Jon Mannsåker).

Πρώτος, ο τότε δήμαρχος της Αθήνας Σπύρος Μερκούρης[238], ο οποίος δέχθηκε επίσημα τους συνέδρους στο Δημαρχείο όπου χορεύτηκαν και ελληνικοί χοροί. Έπειτα ο πρόεδρος της περιηγητικής λέσχης και κατόπιν τελετάρχης των ανακτόρων, Αντώνιος Σταθάτος[239], ο διοικητής της Λαϊκής Τράπεζας Λοβέρδος[240], ο οποίος σε μεγαλοπρεπή δεξίωση επέδειξε την μοναδική του συλλογή —αληθινό μουσείο— βυζαντινών εικόνων οι οποίες αγνοώ τί απέγιναν μετά τον πρόωρο θάνατο του. Έπειτα ο πρόεδρος της κοινότητας Ελευσίνας, κ. Θανασουλόπουλος[241], όπου οι σύνεδροι θα έκαναν επίσκεψη στις αρχαιότητες, μετά την επίσκεψη του Τελεστηρίου[242] έκανε δεξίωση στους συνέδρους με οβελίες και κόκκινα αυγά κλπ. επειδή το συνέδριο συνέπεσε με το Πάσχα[243].

Ιδιαίτερη μου ικανοποίηση υπήρξε η εξασφάλιση της μεγαλοπρεπούς μεγάλης αίθουσας του Πανεπιστημίου και η διάθεση ενός μεγάλου μέρους της κερκίδας των βασιλέων στο Στάδιο όπου γίνονταν οι εορτές της εκατονταετηρίδας της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και όπου παρουσιάσθηκαν χοροί όλων των μερών της Ελλάδας με τοπικές ενδυμασίες. Θέαμα πράγματι αλησμόνητο. Και πράγματι οι σύνεδροι του 4ου διεθνούς συνεδρίου Ψυχοφυσιολογίας της Αθήνας, όσο ζουν δεν θα ξεχάσουν ποτέ τις 10 ημέρες που έζησαν στην Αθήνα. Αυτό μάλιστα γιατί έτυχε να είναι εδώ και την Μεγάλη Παρασκευή του Πάσχα[244] με τους επιταφίους και την κατόπιν τελετή της Ανάστασης, όπου είχα εξασφαλίσει για να παραστούν σε αυτήν, το οίκημα απέναντι από την Μητρόπολη όπου ήταν τότε το Γενικό Λογιστήριο.

Programme du Congrès

Εξ αριστερών προς τα δεξιά: Πρόσπερ Σμούρλο, πρόεδρος της Πολωνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, Καθηγητής Αλφρέδος Βαρόνος φον Βίντερστάϊν Πρόεδρος της Αυστριακής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, Καθηγητής Σνάϊδερ του Πανεπιστημίου της Βιέννης και Καθηγητής Βάλτερ του Γκράτς. Σκίτσο τυπωμένο πάνω στο πρόγραμμα του συνεδρίου.

Τους έκανε δε ζωηρή εντύπωση όταν το βράδυ εκείνο πριν την Ανάσταση ενώ περίμεναν συγκεντρωμένοι στην πλατεία Συντάγματος όπως είχα κανονίσει, μόλις ένας από τους αξιωματικούς της στρατιωτικής παράταξης κατάλαβε για τί επρόκειτο, διέταξε να ανοίξει η παράταξη και περάσαμε θριαμβευτικά την οδό Ερμού έως την

πλατεία Μητροπόλεως. Και δεν μπορώ να σας περιγράψω την ευχάριστη έκπληξη τους από την φιλοξενία του δημάρχου Ελευσίνας με τα κόκκινα αυγά, τα κορίτσια και την ρετσίνα.

Έναρξη διεθνούς συνεδρίου Ψυχοφυσιολογίας, κεντρική αίθουσα Πανεπιστημίου Αθηνών, 1930. Ο Τανάγρας σημειώνει στη φωτογραφία: ομιλητής όρθιος ο Sir Oliver Lodge, καθισμένος από κάτω ο Γερμανός Driesch, δίπλα του ο Τανάγρας και αριστερά του ο Κωνσταντινίδης. Καθιστός δεξιά από τον Driesch, ο καθηγητής Oesterreich.

Επίσης κάτι που ευχαρίστησε εξαιρετικά τους συνέδρους υπήρξε μία εντελώς ανεπίσημη δεξίωση στο σπίτι μιας κοσμήτριας της Εταιρείας της ωραιότατης Δι/δος Ποσειδῶνος, η οποία εξέφρασε την επιθυμία να συντελέσει και αυτή στην προσπάθεια της Εταιρείας. Εννοείται ήδη σε πόσο δύσκολη θέση βρέθηκα έπειτα από τόσες επίσημες περιποιήσεις να προσθέσω και μία αστική δεξίωση. Ότι όμως σκέφτηκα πέτυχε περισσότερο από ότι φανταζόμουν.

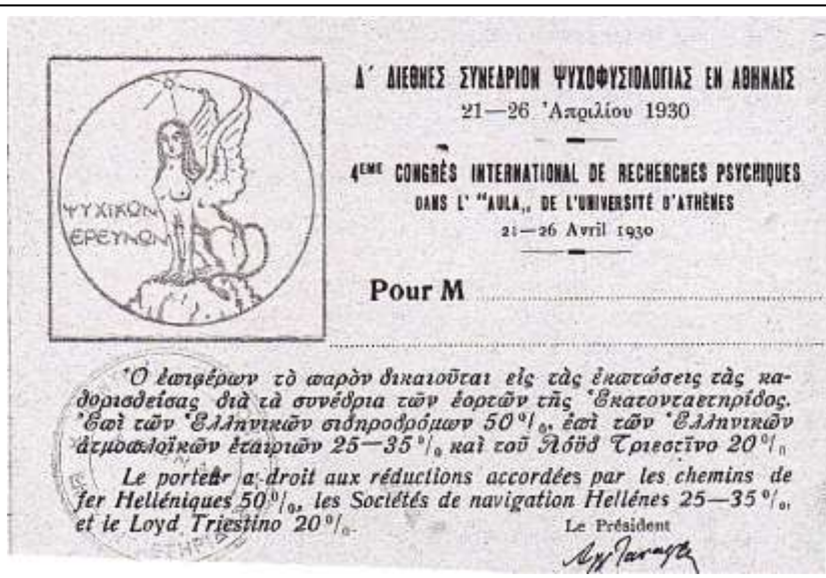
Λοιπόν είπα στο καλό κορίτσι, που ανήκε στον κοσμικό κύκλο της εποχής, να διαλέξει τις ομορφότερες φιλενάδες της και να τις παρακαλέσει να έλθουν στην δεξίωση με Ελληνικές ενδυμασίες. Έπειτα αντί της συνηθισμένης μουσικής, να φέρει σαντούρια, δηλαδή τον αρχαίο Πάνδουρο[245] και αντί του συνηθισμένου μπουφέ να προσφέρει Ελληνικά μεζεδάκια και ούζο. Δηλαδή καφεδάκια, κοκορέτσι, σπληνάντερο και τα παρόμοια.

Λοιπόν η επιτυχία της δεξίωσης και η ευχάριστη έκπληξη ήταν τόση ώστε είχαν αντίκτυπο και σε ξένα περιοδικά από περιγραφές των συνεδρίων. Αρκεί να σας πω

ότι αν και τη βραδιά εκείνη είχε φωταγωγηθεί προς τιμήν τους η Ακρόπολη, εδέησα να το αναγγέλλω επανειλημμένα για να πάνε να θαυμάσουν την φωταγώγηση.

Οι δύο λόγοι που εκφώνησα προς τους συνέδρους, τον πρώτο κατά την δεξίωση της έναρξης όπως και στο αποχαιρετιστήριο γεύμα[246] στο Ακροπὸλ[247] απέναντι από το Μουσείο, μου ζητήθηκαν και δημοσιεύθηκαν στον τόμο των πρακτικών συνεδρίων που εκδόθηκε στο Παρίσι με δαπάνες του Καρλ Βεττ. Σημειωτέο ότι χάρη στην δωρεά της αείμνηστης Αλεξάνδρας Χωρέμη, το αποχαιρετιστήριο γεύμα, για το οποίο ο καθένας πλήρωσε το δικό του στο διεθνές συνέδριο του Παρισιού, εμείς το παραθέσαμε με έξοδα μας[248].

Μόνο μετά τη λήξη του συνεδρίου η κυβέρνηση επειδή ντράπηκε για την εντύπωση που προξένησε στην κοινή γνώμη και τα πρόσωπα διεθνούς φήμης επιστημόνων που συμμετείχαν, είχε την καλοσύνη να χορηγήσει στην Εταιρεία 100,000 δραχμές. Χάρη στο ποσό αυτό αγοράσαμε έναν μεγάλο προβολέα, επιδιασκόπιο Leitz[249], για την προβολή φωτεινών εικόνων στις διαλέξεις, δύο γραφομηχανές Underwood[250], Ελληνική και Γαλλική, μία μικρή κινηματογραφική μηχανή λήψεως Kodak[251] με τηλεφωτογραφικό φακό και μικρό προβολέα. Τί θα γίνουν άραγε τα ωραία αυτά μηχανήματα όταν εγώ εκλείψω;

ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Δ΄ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
21—26 Ἀπριλίου 1930

4ème CONGRÈS INTERNATIONAL DE RECHERCHES PSYCHIQUES
DANS L' "AULA„ DE L'UNIVERSITÉ D'ATHÈNES
21—26 Avril 1930

Pour M ....

Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν δικαιοῦται εἰς τὰς ἐκπτώσεις τὰς καθορισθείσας διὰ τὰ συνέδρια τῶν ἑορτῶν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων 50%, ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιριῶν 25—35% καὶ τοῦ Λόϋδ Τριεστῖνο 20%.

Le porteur a droit aux réductions accordées par les chemins de fer Helléniques 50%, les Sociétés de navigation Hellénes 25—35%, et le Loyd Triestino 20%.

Le Président

Κάρτα για μειωμένα εισιτήρια στον σιδηρόδρομο, στα Ελληνικά καθώς και στα Ιταλικά ατμόπλοια της εταιρείας Lloyd Triestino που είχε χορηγηθεί στους συμμετέχοντες του συνεδρίου για την διευκόλυνση της μετάβασης τους στην Αθήνα. Οι εκπτώσεις στα μέσα μεταφοράς γινόντουσαν λόγω των εορτών της εκατονταετηρίδας της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 στο Στάδιο.

Με την διαθήκη μου, εφόσον δεν θα εξακολουθήσει να υπάρχει η εταιρεία, τα αφήνω στην Ακαδημία Αθηνών και αν αυτή δεν δεχθεί, στην Ένωση Συντακτών οι οποίοι με βοήθησαν στην προσπάθεια μου, αν και φοβάμαι ότι εν τέλει θα χαραμισθούν και θα καταλήξουν σε κανένα παλιατζή. Αυτή όμως είναι η ζωή.

Έτσι τελείωσε το ωραίο αυτό συνέδριο για το οποίο έγραψαν με λεπτομέρεια τα ξένα ειδικά περιοδικά[252]. Μου απέμειναν ως καλύτερη ικανοποίηση και τα λόγια του αντιπροσώπου της Ουγγαρίας[253] ο οποίος όταν με αποχαιρέτησε είπε

—*Αλλά τώρα, έπειτα από όσα μας κάνατε εδώ πώς να τολμήσουμε εμείς να κάνουμε στον τόπο μας άλλο συνέδριο*;

Και αυτή τη στιγμή που γράφω αυτά, κοιτάζω κρεμασμένο απέναντι μου στον τοίχο μέσα σε ένα τούλι, τον στέφανο της δάφνης που μου καπέλωσε στο αποχαιρετιστήριο γεύμα ο ιδρυτής του Νεοβιταλισμού καθηγητής Driesch και το οποίο μοιραίως την ίδια μέρα που θα εκλείψω θα πάει και αυτό στα σκουπίδια.

Η εκδρομή των Δελφών. Ένα εθνικό έγκλημα.

Η επιτυχία του συνεδρίου και η ευχέρεια με την οποία τα μέντιουμ της Εταιρείας, όπως δίδαξα, κατόρθωναν να παίρνουν την σκέψη τηλεπαθητικά μου ενέπνευσε την ιδέα, όπως ανέφερα και στην αρχή των απομνημονευμάτων μου, μιας ετήσιας εκδρομής στην πατρίδα των Πυθιών, το μέρος όπου έγινε η πρώτη πειραματική τηλεπάθεια από τον βασιλιά Κροίσο της Λυδίας. Το ιερόν των Δελφών.

Είπα λοιπόν στις πέντε δικές μας πυθίες μέντιουμ να ετοιμάσουν αρχαίο Ελληνικό ένδυμα κατά το σχέδιο που τους έδωσε ο αγαπητός μου έφορος αρχαιοτήτων και φίλος Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς. Το ιμάτιον, τον χιτώνα και τα πέδιλα τα οποία θα φορούσαν στο ιερό του Απόλλωνα κατά την ημέρα της πειραματικής επανάληψης της τηλεπάθειας.

Και τις ημέρες αυτές γράφτηκε στον τύπο η «*είδηση*[254] *περί ιδρύσεως διεθνούς κέντρου εις τον ιερόν Δελφικόν χώρον, η ανάμνησις αυτή μου έσφιξε την καρδιά.*

Ως γνωστόν, εις τους Δελφούς έγινε η πρώτη πειραματική τηλεπάθεια από τον βασιλέα Κροίσο της Λυδίας, όστις δεν πίστευε αυτά τα πράγματα, όπως άλλως τε υπάρχουν και εις την εποχή μας και επιστήμονες ακόμη 'γερά μυαλά', όπως θεωρούν τον εαυτόν των, οι οποίοι συγχέουν τα φυσικά ψυχικά φαινόμενα με τας αφελείας του πνευματισμού, είτε με μάγια και μαγγανείας.

86

ΨΥΧΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

ΤΟ 4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 20-27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1930

Ἀληθὴς θρίαμβος Ἑλληνικῆς ὀργανώσεως, διεξαγωγῆς καὶ φιλοξενίας ὑπῆρξε τὸ ἄρτι λῆξαν 4ον Διεθνὲς Συνέδριον ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρείαν τοῦ καθηγ. ἐν τῷ Πανεπ. τῆς Λειψίας κ. Hans Driesch καὶ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Ἀγγ. Τανάγρα προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Ψυχοφυσιολογίας (Ψυχικῶν Ἐρευνῶν).

Ἤδη ἀπὸ ἔτους καὶ πλέον εἶχεν ἀρχίσει ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία διὰ τῆς ἐκτυπώσεως προγραμμάτων Γαλλιστὶ, Ἀγγλιστὶ καὶ Γερμανιστὶ καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς ἅπαντα τὰ ἐπιστημονικά κέντρα τῆς ὑφηλίου, ἐφ'ὅσον δὲ ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς κάθε λεπτομέρεια διωνυχίζετο καὶ ἐκανονίζετο ἐπα-κριβῶς.

Ὄντως, πλῆθος ἐπιστημόνων ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου ἀπήντησαν εἰς τὰς σταλείσας προσκλήσεις και ἀπὸ τῆς 16 Ἀπριλίου συγκεντρώθησαν ἐν Ἀθήναις περὶ τοὺς 80 Ψυχοφυσιολόγους ὧν οἱ πλῆστοι καθηγηταὶ Πανε-πιστημίων, μεταξύ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο και πολλαὶ κορυφαὶ τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης, ὡς ὁ ἐπίτημος πρόεδρος καθηγ. Driesch, ὁ διάσημος φυσικὸς καθ Σερ Ὀλιβερ Λότζ, ὁ καθηγ. Τοῦ Πανεπ. τῆς Τυβίγγης κ. Oesterreich κλπ.

Ἅπαντες οὗτοι κατενεμήθησαν εἰς τὰ διάφορα Ἀθηναϊκά ξενοδοχεῖα ἐπιμελείᾳ τοῦ προέδρου τῶν Ἑλλήνων ξενοδόχων κ. Κοσμοπούλου καὶ ἐξε- ναγήθησαν δεόντως.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἀπριλίου ἐγένετο εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς «᾽Ακροπὸλ Παλὰς» ἡ ἐπίσημος δεξίωσις αὐτῶν, τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων κ. Μαρκούρη διαθέσαντος πρὸς τοῦτο τὴν Φιλαρμονικὴν τοῦ Δήμου.

Τοὺς Συνέδρους προσεφώνησεν ὁ κ. Τανάγρας διὰ τῆς καταλλήλου προσ-λαλιᾶς, ἐχόρευσε δὲ πρὸς τιμὴν των ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χοροὺς στεφανωμένη μὲ ρόδα ἡ Δ)νὶς Λουκία Ματλῆ, ζωηρῶς συγκινήσασα καὶ ζωηρῶς χειροκροτηθεῖσα.

Τὴν Δευτέραν 21 Ἀπριλίου, ὥραν 10 π.μ. ἔγεινε εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τοῦ Συνεδρίου, παρόντων πολλῶν Ὑπουργῶν, τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων, τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, πλείστων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐκλεκτῆς μερίδος διανοουμένων. Ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τοῦ Συνεδρίου ὁ κ. Τανάγρας, εἶτα δὲ ὡμίλησαν οἱ κορυφαῖοι αὐτοῦ, καθηγηταὶ Driesch καὶ sir Oliver Lodge μεθ' ὃ ὁ κ. Κάρολος Βὲττ (Δανία) Γενικὸς Γραμματεὺς τῶν διεθνῶν Συνεδρίων, ἀνέφερε τὰ τοῦ συνεδρίου τονίσας τὰς ἀναπτυχθείσας καὶ κατανικηθείασας αντιδράσεις ὡρισμένων ξένων οἵτινες ἐξ ἀλογίστου φιλοδοξίας προσεπάθησαν νά ἱδρύσωσι παρασυνέδρια ἀλλαχοῦ.

Τὴν πρώτην αὐτὴν ἡμέραν ἔκαμον ἀνακοινώσεις ὁ καθηγ. κ. Oesterreich τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, καὶ ὁ καθηγ. Σνάϊδερ τοῦ Πανεπιστ. τῆς Βιέννης, τὸ ἀπόγευμα δὲ οἱ Σύνεδροι παρέστησαν κληθέντες ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ψυχοφυσιολογίας εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν τοῦ Σταδίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

87

ΨΥΧΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

Τὴν Τρίτην 22 Ἀπριλίου οἱ Σύνεδροι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐργασίας των εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρνασσοῦ», τὸ ἀπόγευμα ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἀκρό-πολιν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Ἀ. Φιλαδελφέως ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ μέλους τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας, τὴν ἑσπέραν δὲ ἐδόθη πρὸς τιμὴν των ὡραία δεξίωσις εἰς τὴν «Λέσχην περιηγήσεων και αὐτοκινήτων» Ε.Λ.Π.Α. ὑπὸ τοῦ προέδρου της κ. Ἀντωνίου Σταθάτου ὅστις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Συνέδρων καὶ τὰς αιθούσας τῆς Λέσχης καθ' ὅλην τὴν ἐν Ἀθή-ναις παραμονήν των.

Κατὰ τὴν Ἑσπερίδα αὐτὴν διενεμήθησαν ἀφθόνως ὡραῖαι χρωμολιθογρα-φίαι Ἑλληνικῶν τοπείων, προσεφώνησε δὲ τοὺς συνέδρους ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Ε.Λ.Π.Α. ἀντιστράτηγος κ. Βλαχόπουλος. Εἰς τοὺς ὡραίους λόγους του ἀπήντησαν ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος καθ. κ. Ντρὶς καὶ ὁ κ. Τανάγρας.

Τὴν Τετάρτην 23 Ἀπριλίου μετὰ τὴν ἐργασίαν, αὐτοκίνητα μετέφερον τοὺς Συνέδρους εἰς Ἐλευσίνα ὅπου μετὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τοῦ Φιλαδελφέως, ἐγένετο ἑλληνικώτατη δεξίωσις ὑπὸ τοὺ προέδρου τὴς Κοινότητος κ. Θανασουλοπούλου μὲ ὀβελίας καὶ κόκκινα αὐγὰ.

Τὴν Πέμπτην 24 Ἀπριλίου μετὰ τὴν πρωϊνὴν ἐργασίαν, ἐγένετο δεξίωσις ὑπὸ τοὺ κ. Σπ. Μερκούρη δημάρχου Ἀθηναίων προθύμως πρὸς τοὺτο προσ-φερθέντος καὶ παραστάντος μεθ'ὁλοκλήρου τοὺ Δημοτικοῦ Συμβουλιου.

Ὁ κ. Δήμαρχος προσεφώνησε δι'ὡραιοτάτης προσλαλιὰς τοὺς Συνέδρους εἰς τὴν ὁποίαν ἀπήντησεν ὁ κ. Τανάγρας καὶ ὁ καθηγ. Driesch ὅτι μόνον λαοὶ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ δύνανται νὰ ἐνδιαφέρωνται δ'ὅμοια ὑψηλὰ ἰδεώδη.

Τὴν Παρασκευήν μετὰ τὴν ἐργασίαν, οἱ Σύνεδροι ὡδηγήθησαν εἰς τὸ ἀρ-χαιολογικὸν μουσεῖον καὶ τὸ ἀπόγευμα εἰς δεξίωσιν τοὺ κ. Δ. Ποσειδῶνος, τὰς προσκλήσεις τὴς ὁποίας ἔκαμνεν ἡ θυγάτηρ του, κοσμήτρια τὴς Ἑταιρείας. Εἰς τὴν δεξίωσιν αὐτὴν, δέκα περίπου τὼν ὡραιοτέρων Ἀτθίδων δεσποινίδων μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας ἐχόρευσαν Ἑλληνικοὺς χοροὺς ἐν συνοδείᾳ λαϊκῆς μουσικῆς.

Τὸ Σάββατον οἱ Σύνεδροι μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν ἐπέβησαν ἀτμο-πλοίου προθύμως διατεθέντος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν κ. Μπό-τσαρη καὶ ἐξέδραμον εἰς Αἴγιναν χάριν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας καὶ εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου ὁ κ. Τανάγρας ὁμίλησεν ἐπὶ τόπου περὶ τῆς Ἀφαίας καὶ εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου ὁ κ. Τανάγρας ὁμίλησεν ἐπί τόπου περὶ τῆς περιφήμου ναυμαχίας.

Τὴν Κυριακὴν τέλος, παρέστησαν τὸ ἀπόγευμα εἰς τὴν μεγαποπρεπῆ τε-λετὴν τῆς μεταφορᾶς τῆς σημαίας ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεωςτὴν ὁποίαν συνόδευσαν περὶ τὰς 2,000 Übertragung der Fahne auf der Akropolisνέοι καὶ νέαι μὲ Ἑλληνικὰς ἐνδυμασίας ὅλων τῶν ἐποχῶν, τὸ δὲ ἑσπέρας παρεκάθησαν εἰς ἀποχαιρετιστήριον γεῦμα παρατεθὲν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν εἰς τὸ ὁποῖον συμμετέσχον καὶ οἱ Πρέσβεις Ἀγγλίας, Αὐστρίας, Ἀμερικῆς, Γερμανίας κ.λ.π.

Κατ'αὐτὸ ἀπεχαιρέτησε Γαλλιστὶ τοὺς συνέδρους ὁ κ. Τανάγρας, ὅτε ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου ἐγερθεὶς ἀπήντησεν ὅτι εἰς 20 συνέδρια ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐπεσκέφθη οὐδέποτε εὗρε τοιαύτην φιλοξενίαν, ἐνθουσιασμὸν και ὀργάνωσιν, ὥστε ὁ κάθε σύνεδρος να λησμονῇ ὅτι εἶνε ξένος ἐν Ἑλλάδι. Τὰ ἐπιτυχῆ ἔργα προσέθεσε, εἰς τὸν κόσμον γίνονται ἀπὸ ἕνα καὶ μόνον ἄνθρωπον και δεικνύων τὸν κ. Τανάγραν: «Τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἐδῶ τὸν γνωρίζετε ὅλοι, εἶπε. Εἶναι ὁ ἀγαπητὸς μας πρόεδρος κ. Τανάγρας εἰς τὸν ὁποῖον δεν δυνάμεθα

ἄλλως νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν συνέδρων ἢ προσφέροντες τον στέφανον αὐτὸν τῆς δάφνης, διὰ τοὺς κόπους, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου, ἥτις καθιστᾷ πολὺ δύσκολον εἰς τὸ μέλλον τὴν ἐπιτυχίαν ἄλλων ὁμοίων συνεδρίων».

Λαβὼν δὲ στέφανον δάφνης ἐπίτηδες παραγγελθέντα, τὸν ἐνεχείρησεν εἰς τὸν κ. Τανάγραν μέσῳ ἐνθουσιωδῶν ἐπευφημιῶν ὅλης τὴς αἰθούσης, ἀνακρουομένου τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου.

Κατόπιν ἀνεγνώσθη ἡ δημοσιευομένη ἐπιστολὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλικῆς Ἑταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν καὶ ὡμίλησαν κατὰ σειρᾶν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ξένων ἐπιτροπῶν, ἐξάραντες τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν τοῦ Συνεδρίου καὶ τὸν συντονισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς διανοητικότητος εἰς τὴν ψυχοφυσιολογικὴν πρόοδον, ὡς σημεῖον ἀνώτερου πολιτισμοῦ.

Τὴν ἑορτήν ἐπέστρεψαν ἀρχαῖοι Ἑλληνικοὶ χοροὶ ἐκτελεσθέντες μὲ ἀρχαίας ἐνδυμασίας ὑπὸ τῶν Δ/νίδων Ἰουλίας Ζ. Λύδη, Ἐλ. Χατζηγιάννη καὶ Ἔρτας Ντὶτς μαθητριών τὴς κ. Raymond εὐγενὼς πρὸς τοῦτο προσφερθείσης.

Ὡς κατακλεὶς τὼν ἀνωτέρω καὶ δεῖγμα τῆς ἐντυπώσεως ἥτις παρήχθη εἴς τε τοὺς συνέδρους καὶ τὸ κοινὸν εἶνε τὸ ἑξῆς ἄρθρον τῆς Ἀθηναϊκῆς «Ἑστίας».

....

«Μετὰ τήν γενικῶς ὁμολογηθεῖσαν ἐπιτυχίαν τοῦ λήξαντος χθὲς διεθνοῦς συνεδρίου Ψυχοφυσιολογίας —ἐπιτυχίαν εἰς πλοῦτον ἀνακοινώσεων, εἰς ὀργάνωσιν, εἰς τάξιν, εἰς ευπρέπειαν δεξιώσεως τόσων ξένων σοφὼν, ποὺ φεύγουν κατενθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν Ἑλλην ικὴν ξενίαν— ἐπιβάλλεται ἡ ἀνήκουσα ἀναγνώρισις πρὸς τὸν διοργανωτὴν τοὺ Συνεδρίου.

Διότι ὅλη αὐτὴ ἡ πολυμετὴς ἐργασία, μία ἐργασία προπαρασκευῆς καὶ ὀργανώσεως μηνὼν ὁλοκλήρων, διεξήχθη ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπον. Ὁ κ. Ἄγγελος Τανάγρας, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητής τῆς νέας ἐπιστήμης εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Εταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν, μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ της γραφομένου ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν ἴδιον μὲ τὰς διαφωτιστικάς του διαλέξεις καθ'ὅλην τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἐπιστημονι- κὴν ἑρμηνείαν φαινομένων, ποὺ ἔδιδα λαβὴν εἰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμο- νίας, ὁ ἴδιος ἐκράτησεν ὅλον τὸ βάρος ἑνὸς διεθνοῦς Συνεδρίου τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ἦτο ζήτημα τιμῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ διεξήγαγε τὴν ἀποστολὴν μὲ τὸν καλλίτερον δυνατὸν τρόπον».

«Ἡ τιμὴ τῆς σημειωθήσεις ἐπιτυχίας τοῦ ανήκει ἐξ ὁλοκλήρου».

....

Καὶ ἤδη ἡ Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Ψυχικῶν Ἐρευνῶν, θεωρεῖ καθῆκον νὰ ἐκφράσῃ τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην της πρῶτον τὴν κ. Χωρέμη ἐκ τῶν ευεργετῶν της, ἥτις καὶ ἄλλοτε ὑπεστήριξεν ἐπανειλημένως τὸ ἔργον καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, οὐ μόνον τοῦ συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ κατέβαλλε 40.000 δραχμῶν διὰ τὰς ἐπείγουσας δαπάνας.

Και τούτο χωρίς να ξεύρουν ή και να αδιαφορούν ότι την σήμερον η επιστημονική ψυχοφυσιολογία διδάσκεται εις τα μεγαλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής. Επειδή λοιπόν ο Κροίσος ήκουεν κάθε τόσον διά τας Πυθίας και τας επιτυχίας των, ηθέλησε να εξακριβώσει ο ίδιος το ζήτημα και να αποκαλύψει την απάτην των παπάδων. Έστειλε λοιπόν εις όλα τα μαντεία απεσταλμένους με την διαταγήν να ευρίσκωνται εκεί την εκατοστήν ημέραν και να ερωτήσουν τί θα έκαμνε την ιδίαν ημέραν ο Κροίσος.

Το ζήτημα, όπως ηξεύρομεν σήμερον, ήτο καθαρά υπόθεσις συντονισμού μεταξύ Κροίσου και Πυθιών. Δηλαδή αν ετύχαινε να έχουν ίδιον μήκος ψυχικού κύματος, όπως εις το ραδιόφωνον με τα ηλεκτρικά κύματα. Και πράγματι ευρέθησαν συντονισμένοι με τον Κροίσον η Πυθία των Δελφών και ο μάντης του Αμφιαραείου, οι οποίοι και επήραν την σκέψιν του. Τί είχε σκεφτεί λοιπόν την ημέραν εκείνην ο Κροίσος; Έβραζε κρέατα χελώνης και αρνιού μέσα σε χάλκινον λέβητα.

Και ο Ηρόδοτος μας διέσωσε την απάντηση της Πυθίας:

"Οσμή δε μ' ες φρένας ήλθε κρατερίνοιο χελώνης εψομένης εν χαλκώ αμ' αρνίησι κρέασι...".

Ο Κροίσος λοιπόν προ του θαύματος, όπως το εθεώρησε τότε, επανικοβλήθη ότι ημάρτησεν εις τον Απόλλωνα και δια να εξιλεωθή έπνιξε κυριολεκτικώς εις το χρυσάφι τους ιερείς των Δελφών. Έχυσε και χρυσάφι εις τούβλα και τους τα έστειλε.

«Η Κασσάνδρα και η Ζακυνθινού (επί του τρίποδος) κατά τας δοκιμάς δια το τηλεπαθητικό πείραμα που επρόκειτο να γίνη εις τους Δελφούς.»

Προ 15 λοιπόν χρόνων κατά την Γερμανικήν κατοχήν, εσκέφτηκα να οργανώσω ετησίαν εκδρομήν εις τους Δελφούς, όπου να καλέσω τα ξένα πανεπιστήμια και ξένους δημοσιογράφους και έπειτα από σχετικήν διάλεξιν εις το Δελφικόν θέατρον να επαναλαμβάνετο το πείραμα του Κροίσου. Πράγμα απλούστατον σήμερον. Παρήγγειλα λοιπόν πιστόν αντίγραφον του Δελφικού τρίποδος από αρχαίον αγγείον, είπα εις τα πέντε μέντιουμ της Εταιρίας να ετοιμάσουν αρχαίους χιτώνας και βέβαιος ότι δεν θα υπήρχε καμμία αντίρρησις, έγραψα εις όλα τα ξένα πανεπιστήμια προκειμένου να συμμετάσχουν.

Και ήλθον αμέσως απαντήσεις από παντού. Ενθυμούμαι δε ακόμη την συγκινητικήν απάντησιν του καθηγητού Εστερράϊχ όστις είχε γράψει το περί Δελφών άρθρον εις

την μεγάλην Γερμανικήν εγκυκλοπαίδειαν ότι αι ημέραι αυταί θα ήσαν από τις ευτυχέστερες της ζωής του.

Το πρόγραμμα είχεν ως εξής: Πρώτον, διάλεξις εις το Δελφικόν θέατρον περί της πρώτης πειραματικής τηλεπαθείας υπό του Κροίσου. Δεύτερον, θα εστήναμε εμπρός των εις το πόδιον, τον τρίποδα και θα ανεβάζαμε εις αυτόν ένα των μέντιουμ με τον αρχαίο χιτώνα και εστεμμένον όπως κατά τας χρησμοδοσίας με δάφνην. Τρίτον, θα εκαλούσαμεν κατά σειράν τους ξένους καθηγητάς και δημοσιογράφους να σκεφτούν ό,τι δήποτε και να ερωτήσουν τας πυθίας μέντιουμ, κατόπιν δε ν'ανακοινώσουν το αποτέλεσμα εις τους παρισταμένους.

Το πείραμα δια τας νεωτέρας πυθίας μας ήτο απλούστατον, απλούν παιχνιδάκι, η επιτυχία ασφαλής, η δε διαβόησις ομοίου πειράματος θα ήτο τεραστία εις όλον τον κόσμον, με ταράστιον όφελος της επιστήμης και του Τουρισμού. Φαντάζεστε δε τί θα ήτο μία ετησία επανάληψις της εκδρομής από τουριστικής απόψεως, ιδιαιτέρως... σήμερον με την ίδρυσιν του Δελφικού διεθνούς κέντρου; Όπως άλλως τε και με τους συνεχιστάς των Διονυσιακών μυστηρίων Αναστενάρηδων, τους οποίους εντελώς αγνώστους πριν, κατόρθωσα να επιβάλω.

Λοιπόν, την στιγμήν που ετοιμαζόμεθα δια την αναχώρησιν εις Δελφούς, λαμβάνομεν έγγραφον του υπουργείου της Παιδείας δια του οποίου, με κακοπιστίαν αναξίας κυβερνητικής υπηρεσίας, ειδοποιούμεθα ότι "ως επληροφορήθημεν υπό του τύπου, προτίθεστε να... εγκαταστήσετε Πυθίαν εις τους Δελφούς και διετάξαμεν τον αρμόδιον έφορον ν' απαγορεύσει την εκδρομήν...".

Δεν ηξεύρω ποία ήσαν τα σοφά κεφάλια που υπηγόρευσαν την αντεθνικήν και αντιεπιστημονικην αυτήν απαγόρευσιν, προτάξαντες μάλιστα και τους ελευθεροτέκτονας οι οποίοι εδήλωσαν και αυτοί διά του τύπου ότι θεωρούν τους Δελφούς ως ...απαραβίαστον τεκτονικόν ιερόν... Πάντως ας είναι βέβαιοι οι υπαίτιοι και ας το σημειώσουν εις το παθητικόν των, ότι έκαμαν ένα έγκλημα κατά της πατρίδος των, κατά της επιστήμης και κατά των προσπαθειών του Τουρισμού.»

Και το πράγμα έκανε ακόμα[255] χειρότερη εντύπωση εφόσον υπουργός Παιδείας ήταν τότε ένας διανοούμενος. Ο καθηγητής του πανεπιστημίου Λούβαρης[256] ο οποίος εξαναγκάσθηκε να αποστείλει το ανάξιο αυτό έγγραφο που νομίζω ότι πρέπει να το προσθέσω στις γραμμές αυτές για να ιδούν οι μεταγενέστεροι με ποια κακοπιστία έχουμε να παλέψουμε στην προσπάθεια μας. Και όταν μετά από καιρό συνάντησα τον Λούβαρη στην οδό Σταδίου έξω από την παλιά Βουλή, όχι πλέον υπουργό, ήλθε προς εμένα με τεντωμένο το χέρι.

—*Τί να σου κάμω βρε αδερφέ... με έπνιξαν τότε...* μου είπε δικαιολογούμενος.

Ευτυχώς ότι αυτόν δεν τον έπνιξαν. Είναι ακόμα εν ζωή, ζει και βασιλεύει[257]. Υποθέτω όμως ότι θα τον τύπτει λιγάκι η συνείδηση. Αλλά, τί ωφελεί;

Μία πρόβα με τον θάνατον.

Την εργασία της Εταιρείας διατάραξε χωρίς πάντως να την σταματήσει μία δεύτερη εσωτερική αιμορραγία η οποία λόγω του χρόνιου έλκους του στομάχου από το οποίο υπέφερα από νέος και το οποίο ατυχώς δεν είχε αφαιρέσει κατά την πρώτη μου λαπαροτομία στην Γερμανία ο καθηγητής Henle[258], με κρεβάτωσε για αρκετό καιρό.

Ήδη από μέρες παρατηρούσα μία εξαιρετική χλωμάδα στο έτσι κι αλλιώς πάντα χλωμό πρόσωπο μου χωρίς να δίνω ιδιαίτερη προσοχή. Όταν έξαφνα κατά τα απογευματινά πειράματα της Κυριακής ενώ η αίθουσα ήταν γεμάτη από κόσμο ένιωσα να τρέμουν και να μην με βαστάνε τα γόνατα μου και κλονίσθηκα. Έτρεξαν να με υποβαστάξουν και είδα τότε στον μεγάλο καθρέπτη της αίθουσας το πρόσωπο μου αληθινά κέρινο. Πρόσωπο νεκρού.

Ήταν η δεύτερη αιμορραγία μετά την πρώτη της Σμύρνης, η οποία με είχε αναγκάσει να υποβληθώ σε δεύτερη λαπαροτομία από τον καθηγητή Γερουλάνο[259]. Δυστυχώς και αυτός, όπως και ο Γερμανός συνάδελφός του, μολονότι έκανε γαστρεκτομή και αφαίρεσε όλο το στομάχι, το οποίο δεν έφταιγε με την οξύτητα του στα βάσανα μου, δεν αφαίρεσε το έλκος και το άφησε να με βασανίζει μέχρι σήμερα χωρίς να μπορώ να πλαγιάσω στο δεξιό πλευρό και για να υποστώ και τρίτη, και αυτή ίσως όχι την τελευταία αιμορραγία. Και ίσως το απολυτρωτικό τέλος φθάσει από μία τέταρτη παρόμοια και τελευταία. Πάντως την αιμορραγία αυτή την πέρασα στο σπίτι μου[260] παρακολουθώντας με το αυτί τις διαλέξεις και τα πειράματα στα διπλανά δωμάτια.

Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς[261] περνώντας από την Αιδηψό, το απόγευμα που ήμουν ξαπλωμένος στο παραλιακό βραχώδες ύψωμα από τις ρωγμές του οποίου ρέουν τα μεταλλικά νερά σε θερμοκρασία που δεν μπορείς να κρατήσεις τα δάχτυλα σου, παρατήρησα ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον φαινόμενο. Μέσα στον μικρό θύλακα που σχημάτιζε η ρωγμή, παρατήρησα να αναδεύονται στο βραστό νερό κάτι μαυράδια τα οποία δεν έδιναν την εντύπωση απλών ακαθαρσιών. Μάλλον μου φαίνονταν σαν να έχουν ορισμένο σχήμα και να έχουν κάποια κίνηση. Με ένα ξυλάκι λοιπόν ανέσυρα ένα δύο απ’ αυτά και τα τοποθέτησα στον ξερό βράχο.

Λοιπόν με κατάπληξη διαπίστωσα ότι ήταν πραγματικά υδρόβια ζούφια που έμοιαζαν με μικρά τριχωτά έντομα[262], τα οποία εξακολουθούσαν να κάνουν μερικές κινήσεις έως ότου τελικά έμειναν ακίνητα. Λοιπόν, μπορεί να υπάρχει ζωή στο βραστό νερό εκεί που κάθε έμψυχη ζωή που γνωρίζουμε θα έπαυε να ζει και θα διαλυόταν; Πόσο ανόητοι εγωιστές ήμαστε να φανταζόμαστε ότι η μόνη πραγματικότητα είναι οι εκδηλώσεις της ζωής που φθάνουν στις ατελείς υλικές αισθήσεις. Ποιος μπορεί να ξέρει πόσων ειδών φανταστική ζωή υπάρχει σε άλλους

πλανήτες με διαφορετικές συνθήκες από αυτές που έχουμε στην ασήμαντη μας μητέρα Γη. Μυστήρια οι ίδιοι, ζούμε μέσα σε έναν κόσμο απροσπέλαστων μυστηρίων στο σχετικά φτωχό μας μυαλό.

Άραγε μετά θάνατον θα μπούμε κάποτε και εμείς στα μυστήρια αυτά, ως μέρη του μυστηριώδους σύμπαντος; Παραμένει βέβαια χωρίς υλικές αναμνήσεις, άλλωστε εντελώς ασήμαντες και περιττές, η κυρία μας υπόσταση, το ΕΓΩ μας, το οποίο πάντως έχει διαπιστωθεί από τις καταστάσεις αμνησίας, την Αμνησία, ότι μπορεί να υπάρχει χωρίς κρίση και αντίληψη χωρίς τις παροδικές μας υλικές αναμνήσεις.

Πάντως όπως και άλλοτε τόνισα, ό,τι και αν είναι κατόπιν, θα είναι ασυγκρίτως καλύτερο από την ζωή αυτή για όλα τα έμψυχα της πλάσης, που από τότε που ζουν είναι υποχρεωμένα να αγωνίζονται τον αγώνα για την ύπαρξη κατά το πλείστο σε βάρος των άλλων. Και αν μεν όλα τα φαινόμενα μας απατούν και ο θάνατος είναι απόλυτη εξουθένωση και εξαφάνιση, τί μακαριότερο και ονειρευτότερο από έναν αιώνιο ύπνο χωρίς σκέψη και πόνο. Το «ουδενός έχειν χρείαν» προνόμιο μόνον των θεών.

Εάν όμως κάτι υπάρχει κατόπιν, *όπως φαίνεται ότι υπάρχει* και η άποψη αυτή εξηγεί όλα τα φαινόμενα της πλάσης, ενώ η πρώτη δεν εξηγεί απολύτως τίποτε, αυτό το *κάτι* που η ανθρώπινη φαντασία δεν μπορεί να αναπλάσει, θα είναι τόσο φανταστικά μεγάλο και ωραίο που ν 'αξίζει να πεθάνει κανείς. Αρκεί άλλωστε η απολύτρωση από τη ζωή, για να δικαιολογεί τις καλύτερες ελπίδες. Διότι η ζωή αυτή καθ' αυτή έχει σαν βασικό νόμο την ασπλαχνία και την σκληρότητα. Και όσο κατεβαίνει κανείς την βιολογική κλίμακα είναι ακόμη σκληρότερα από τον άνθρωπο. Τα ασθενέστερα πλάσματα είναι πλασμένα να χρησιμεύσουν ως τροφή των ισχυρότερων κατασπαραγμένα με τον αγριότερο τρόπο. Όλα δε ομαδικά να υποφέρουν από την εχθρότητα της φύσης, τις αρρώστιες, τα γηρατειά.

Κάθε χειμώνα βρίσκω σπουργιτάκια ψόφια στο μπαλκόνι μου όταν είναι παγωνιά. Και τα αγριότερα δε θηρία όταν δεν μπορούν πια λόγω ηλικίας να κατασπαράζουν άλλα, ψοφούν άγρια σε κάποια τρύπα που γίνεται ο τάφος τους. Όσο για τους ανθρώπους, όλοι κρύβουμε μέσα μας τα πρωτόγονα ένστικτα, καλά ή κακά, των προγόνων μας σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ανάλογα με την ζωή που έζησαν. Και τα ένστικτα αυτά με τα οποία ερχόμαστε φορτωμένοι στη ζωή εκδηλώνονται ανάλογα με την περίσταση: 1) Είτε από ανάγκη: *Η ανάγκη κάνει τον άνθρωπο ψεύτη και κλέφτη* είπε η σοφία των λαών. 2) Είτε από πάθος: ζηλοτυπία, έχθρα, τάση εκδίκησης. 3) Είτε τέλος από συμφέρον, το χειρότερο όλων. Όταν ένα από τα τρία αυτά κίνητρα επέμβει στις σχέσεις, έχασες και τον καλύτερο φίλο σου.

Βέβαια υπάρχουν εξαιρέσεις. Αυτές όμως προέρχονται από άτομα με κληρονομικότητες προγόνων που έζησαν για γενεές σε περιβάλλον εξημερωμένο και που ατόνησαν οι άγριες κληρονομικότητες για να αναπτυχθούν τα αισθήματα της

αυτοθυσίας, της συμπαράστασης, της ευσπλαχνίας του ελέους. Άλλες εξαιρέσεις επίσης οφείλονται σε νοσηρές καταστάσεις όπως η υστερία, οι ιδεοπαθητικές και ιδεοληπτικές καταστάσεις (φανατισμός).

Οι άνθρωποι έχουμε μέσα μας όλα τα καλά και όλα τα κακά σε διαφορετικό βαθμό και ένταση. Γι αυτό εφάρμοσα ένα είδος κοινωνικής φιλοσοφίας. Να παίρνω από κάθε παρόμοιο τα καλά όσο μου τα δίνει και να αγνοώ τα κακά. Έρχονται έξαφνα να μου πουν:

— *Ο τάδε σε κακολόγησε..*
— *Ε, δεν το είπε με κακία, μάλλον με επιπολαιότητα..*

Ασχέτως του ότι άτομα που έρχονται να καταδώσουν παρόμοια κουτσομπολιά είναι πάντοτε αναξιόπιστα. Για αυτούς ισχύει η απάντηση που έδωσε σε έναν από αυτούς ο αρχαίος σοφός

— *Μην με βρίζεις με στόμα τρίτου..*

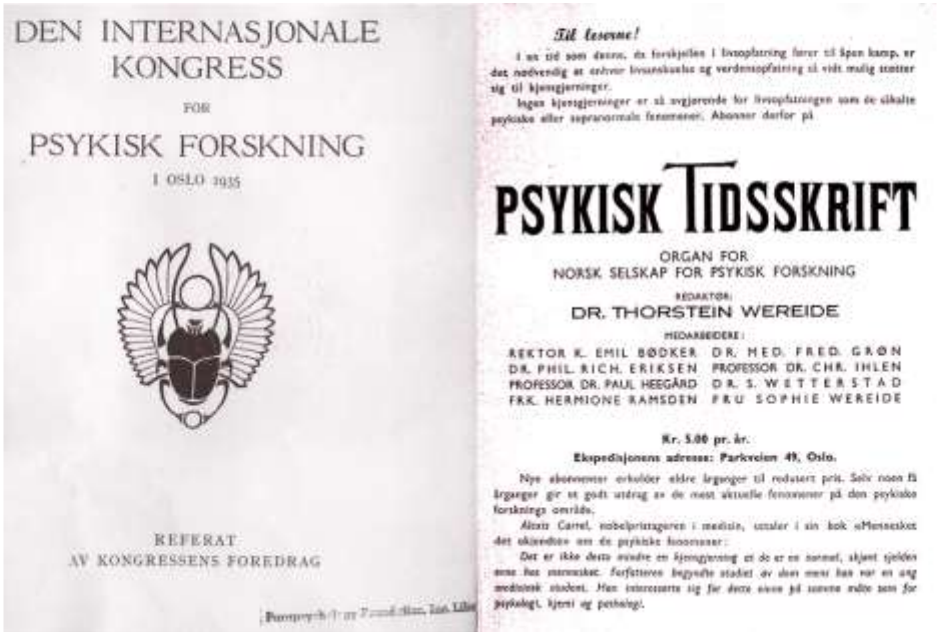
Θέατρον Διονύσιος Ταβουλάρης.

Σχετικά με την κακή άποψη της ζωής, ότι μας φέρνουν σε αυτήν όπως είπαμε φορτωμένους με κληρονομικότητες, μερικές φορές και ασθένειες για τις οποίες δεν είμαστε υπεύθυνοι και έπειτα μας εγκαταλείπουν να αγωνιστούμε στον σκληρό αγώνα της συντήρησης, των ασθενειών, της εξάντλησης του γήρατος, πολλές φορές της παραφροσύνης και της αναπηρίας, χωρίς να αναφέρουμε τα κακά που δημιούργησε ο ίδιος ο άνθρωπος (πόλεμοι) στο πέρασμα των χρόνων, έγραψα μια σειρά διηγημάτων που εξέδωσε ο Σιδέρης με τον τίτλο «Μαύρες πεταλούδες[263]». Αφορά ψυχικές καταστάσεις ή και σελίδες της πραγματικής ζωής.

Ανέφερα προηγουμένως πως είχα αναμιχθεί άλλοτε και με το θέατρο, με τις «Μακεδονικές ραψωδίες[264]» μου και τον Διονύσιο Ταβουλάρη. Στο τέλος του ανωτέρω βιβλίου μου έχω και το τελευταίο μου μονόπρακτο «η Νεράιδα» σχετικό με τα στοιχειώματα, το οποίο παίχθηκε από τον θίασο Εδμόνδου Φύρστ[265] σε ένα θέατρο πίσω από την παλαιά Βουλή[266].

Τώρα τελευταία σκέφτηκα να γράψω για δύο κοινωνικές μάστιγες: «τα ζωντανά σκαλοπάτια», για τους άντρες που χρησιμοποιούν τις γυναίκες τους για να αποκτήσουν οφέλη, και τον «ελεύθερο σκοπευτή», για εκείνους που περνούν την ζωή τους σε βάρος των παντρεμένων, αφήνοντας τα αυγά τους σε ξένες φωλιές. Το τελευταίο αυτό το έστειλα στο Εθνικό Θέατρο. Το πρώτο είναι ακόμη στο συρτάρι μου.

5ο διεθνές συνέδριο Νορβηγίας, 1935.

DEN INTERNASJONALE
KONGRESS
FOR
PSYKISK FORSKNING
I OSLO 1935

REFERAT
AV KONGRESSENS FOREDRAG

Til leserne!

PSYKISK TIDSSKRIFT

ORGAN FOR
NORSK SELSKAP FOR PSYKISK FORSKNING

REDAKTØR:
DR. THORSTEIN WEREIDE

MEDARBEIDERE:

REKTOR K. EMIL BØDKER	DR. MED. FRED. GRØN
DR. PHIL. RICH. ERIKSEN	PROFESSOR DR. CHR. IHLEN
PROFESSOR DR. PAUL HEEGÅRD	DR. S. WETTERSTAD
FRK. HERMIONE RAMSDEN	FRU SOPHIE WEREIDE

Kr. 5.00 pr. år.
Ekspedisjonens adresse: Parkveien 49, Oslo.

Πρακτικά της Νορβηγικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών για το 5ο συνέδριο της στο Όσλο στο οποίο συμμετείχε και ο Τανάγρας με το φιλμ της Κλειώς.

Εν τω μεταξύ έλαβα πρόσκληση για το προσεχές συνέδριο Ψυχοφυσιολογίας που θα γινόταν στο Όσλο της Νορβηγίας το 1933[267] με οργανωτή τον ακαταπόνητο γενικό γραμματέα των διεθνών συνεδρίων Καρλ Βεττ. Εννοείται να περιμένω από το κράτος θα ήταν ματαιοπονία. Αποφάσισα λοιπόν να πάω με δικά μου έξοδα για να μην λείψει η Ελλάδα, ιδίως μετά τον θρίαμβο του δικού μας συνεδρίου. Και δεν μετανόησα παρά το ότι τα οικονομικά μου δεν επέτρεπαν παρόμοιες πολυτέλειες.

Στην αρχή είχαμε ζητήσει την οικονομική ενίσχυση της κυβέρνησης για να συμπεριλάβω το εξαιρετικό και πράγματι μοναδικό τηλεκινητικό μέντιουμ Κλειώ, για να επαναλάβει το πείραμα στο συνέδριο, διότι θα ήταν αληθινός θρίαμβος της Ελληνικής επιστήμης. Οι τότε όμως αρμόδιοι υπουργοί, Χατζίσκος της Παιδείας[268] και ο εκατομμυριούχος Μάξιμος[269], ο οποίος πούλησε στο κράτος το γνωστό μέγαρο της Ηρώδου του Αττικού δίπλα στα ανάκτορα, ούτε που έδωσαν απάντηση στην αίτηση μας. Είχε πέσει η ιδέα να συμπεριλάβω την Κλειώ με δαπάνες της Εταιρείας. Επειδή όμως δεν έφθανε το πενιχρό ταμείο μας, προτίμησα να ξοδέψω από δικά μου χρήματα. Πριν όμως φύγω πήρα ένα κινηματογραφικό φιλμ της μετακίνησης της

μαγνητικής βελόνας από την Κλειώ για να το προβάλω στο συνέδριο και μέσω Βελιγραδίου-Βιέννης-Κοπεγχάγης αγκυροβόλησα στην πρωτεύουσα της Νορβηγίας.

Εκεί βρήκα τους παλιούς μου φίλους του συνεδρίου της Αθήνας, τον γενικό γραμματέα των διεθνών συνεδρίων Καρλ Βεττ, τον πρόεδρο της Νορβηγικής Εταιρείας καθηγητή Βεράϊδε[270], κλπ. Στο συνέδριο αντιπροσωπεύθηκαν όλα τα έθνη με περισσότερους από 70 αντιπροσώπους, εκτός από τις Βαλκανικές χώρες, την Ισπανία και την Ρωσία. Από την Ελλάδα ήμουν μόνο εγώ και ο γιατρός κ. Νικόλαος Μαυρής[271] κατόπιν πρώτος διοικητής της Δωδεκανήσου, με την ωραιότατη σύζυγό του.

Τιμητική καρφίτσα που έλαβε ο Τανάγρας στο συνέδριο στο Όσλο.

Η έναρξη του συνεδρίου έγινε στην μεγάλη αίθουσα του Πανεπιστημίου του Όσλο κατά την οποία είχε η πατρίδα μας, η οποία αρνήθηκε να μας δώσει τα έξοδα κάποιας ευπρεπούς παράστασης, μία από τις σπανιότερες τιμές προσκεκλημένου στα διεθνή συνέδρια.

Ενώ συζητούσαμε στην αίθουσα με τον κύριο Μαυρή και την κυρία του, πλησίασε ο πρόεδρος της Νορβηγικής Εταιρείας καθηγητής Βεράϊδε και ο γενικός γραμματέας και μου ανήγγειλαν ότι είχα εκλεγεί πρόεδρος του συνεδρίου.

Κατασυγκινημένος για την αναγνώριση της εργασίας μου και την τιμή την οποίαν αντανακλούσε στην πατρίδα μου, ανέβηκα στην προεδρική έδρα μέσα σε ζωηρά χειροκροτήματα και ευχαρίστησα το συνέδριο. Οφείλω να σημειώσω την ζωηρή εντύπωση που προξένησε στους συνέδρους το τηλεκινητικό φιλμ της Κλειώς[272]. Ακόμη όμως καλύτερα θα ήταν αν έκανε το πείραμα το ίδιο το μέντιουμ. Και αυτό επειδή τα εκούσια τηλεκινητικά φαινόμενα είναι τόσο σπάνια, ώστε ότι αφορά φωτογραφίες και φιλμ πάντα αφήνει, στους από ιδιοσυγκρασία δύσπιστους, κάποια αμφιβολία.

Το φιλμ πάντως μένει στα αρχεία της Εταιρείας και προκειμένου να πάει χαμένο μετά τον θάνατο μου, αφού ελάχιστη υπάρχει ελπίδα διατήρησης της Εταιρείας, σκέπτομαι να το στείλω[273] στην Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών για να μην πάει χαμένο για την επιστήμη. Κρίμα που ο πρόωρος και αδόκητος θάνατος της Κλειώς[274] στέρησε την Ψυχοφυσιολογία από την πειραματική απόδειξη μίας από τα σπουδαιότερα φαινόμενά της. Λέω σπουδαιότερα, διότι η Ψυχοβολία (θεωρία Τανάγρα) αποδεικνύει πειραματικά ότι η ψυχική αυτή εκπομπή, εξωτερικευόμενη από τον οργανισμό, ενεργεί ενσυνείδητα (τηλεκινητικά φαινόμενα, βασκανία κλπ.) και οδηγεί σε εξαιρετικώς σημαντικά συμπεράσματα για την ύπαρξη του παράγοντα

ψυχή. Πάντως η παρουσίαση του φιλμ και η εκλογή μου ως προέδρου προξένησε ζωηρή εντύπωση στους κύκλους των συνέδρων και εκτός από τις διάφορες προσκλήσεις της κοινωνίας του Όσλο, οι αντιπρόσωποι του Βελγίου, της Δανίας και της Ουγγαρίας με προσκάλεσαν να κάνω διαλέξεις στον τόπο τους μετά την λήξη του συνεδρίου για να μιλήσω για την θεωρία μου της Ψυχοβολίας για την εξήγηση των φαινομένων του πεπρωμένου και της τύχης, τις οποίες και αποδέχθηκα.

$5^{ο}$ διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας στο Όσλο Νορβηγίας, 1935. Ο Τανάγρας στην πρώτη σειρά δίπλα στον καθηγητή Πανεπιστημίου του Όσλο, φυσικό Thorstein Wereide. Πίσω από την φωτογραφία γράφει το όνομα του φωτογραφείου και την διεύθυνση του: Fotograf Eyjolfssons Eftl., Stortorvet 9, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο του Oslo.

Ιδιαίτερα χειροκροτήθηκε στο συνέδριο η δήλωση του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης Tenhaeff[275] ο οποίος ανήγγειλε ότι η Ολλανδία ίδρυσε δύο τακτικές έδρες Ψυχοφυσιολογίας στα Πανεπιστήμια της Ουτρέχτης και Leiden[276] και εργαστηρίου ψυχικής έρευνας στο Άμστερνταμ με τον καθηγητή Roels[277].

Τότε είχα και εγώ την ευχαρίστηση, όχι βέβαια να αναγγείλω την ίδρυση παρόμοιας έδρας στην Ελλάδα, αλλά να αναγγείλω ότι και σε εμάς οι καθηγητές της φιλοσοφικής σχολής Βορέας[278] και Σακελλαρίου[279] εισήγαγαν ανεπίσημα την ψυχοφυσιολογία στο

Πανεπιστήμιο Αθηνών, προσκαλώντας με επανειλημμένως να κάνω διαλέξεις και επιδείξεις πειραμάτων με μέντιουμ στους φοιτητές της φιλοσοφικής σχολής.

Μεγάλη αίθουσα Πανεπιστημίου του Όσλο. 5ο διεθνές συνέδριο Παραψυχολογίας. Πρόεδρος (στην αριστερή άκρη του τραπεζιού) ο Άγγελος Τανάγρας.

Επίσης εξαιρετική ικανοποίηση είχα με τις διαλέξεις που ανέφερα. Πρώτα στις Βρυξέλλες, όπου προσκλήθηκα από τέσσερα επιστημονικά σωματεία. Την «εταιρεία ψυχικών ερευνών», το «ελεύθερο βήμα επιστήμης και φιλοσοφίας», το εργαστήριο ψυχικής έρευνας και την «θεοσοφική εταιρεία». Η διάλεξη μου, έγινε στην αίθουσα Λούξορ, με παρουσίασαν δε οι πρόεδροι των τεσσάρων σωματείων αναφέροντας το διεθνές έργο μου, ενώ ο πρόεδρος της Βελγικής εταιρείας καθηγητής Schaerer[280] με έγγραφο της εταιρείας είπε ότι βλέπουν ότι στο εξής θα πρέπει να απευθύνονται μάλλον περισσότερο στην Αθήνα παρά αλλού για την πρόοδο της ψυχικής έρευνας, και ότι πρέπει η Ελληνική εταιρεία να χρησιμεύει ως πρότυπο.

Στην Κοπεγχάγη επίσης η διάλεξη μου έγινε μπροστά σε ασφυκτικό πλήθος στην αίθουσα Ουνιτάρεν Χους[281], όπου με παρουσίασε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Βίντερ σαν μία από τις σημαντικότερες μορφές της ψυχοφυσιολογίας παρουσιάζοντας τις εργασίες μου ως «λαμπρές»[282] πράγμα που μ' έκαμε αλήθεια να υπερηφανευθώ ότι κάτι συνετέλεσα και εγώ στο πέρασμα μου για το καλό όνομα του τόπου μας.

Οι μεγαλύτερες περιποιήσεις όμως που μου έγιναν ήταν στην Βουδαπέστη[283]. Στον σιδηροδρομικό σταθμό με υποδέχθηκαν ο πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας Τορονέ (εννοεί τον Janos Toronyi) με πολλούς από τους Έλληνες της Βουδαπέστης και με οδήγησαν στο μεγαλύτερο ξενοδοχείο της Βουδαπέστης το Σαν Γκελλέρντ[284].

5° διεθνές συνέδριο στο Όσλο Νορβηγίας. Δίπλα στον Τανάγρα κάθεται ο καθηγητής Ρίτσμοντ από Αγγλία. Στα αριστερά του όρθιος ο (υψηλότερος) καθηγητής Όλιβερ Λότζ.

Στην διάλεξη μου παραβρέθηκαν, εκτός του ασφυκτικού πλήθους, ο πρώην πρωθυπουργός Σομονυΐ Σεμαντάμ[285], υπουργοί, καθηγητές του Πανεπιστημίου και η αφρόκρεμα της Ουγγρικής κοινωνίας. Με παρουσίασε στο ακροατήριο ο πρώην πρωθυπουργός (Σεμαντάμ), επίτιμος πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας, ο οποίος τόνισε το έργο μου στην Ελλάδα, την οποία δεν θέλησε να αντιπροσωπεύσει ο τότε υπουργός εξωτερικών τραπεζίτης Μάξιμος[286], και την θεωρία μου της ψυχοβολίας η οποία είχε αναγνωρισθεί διεθνώς.

Μίλησα στα Γερμανικά προβάλλοντας και το φιλμ της Κλειώς, το οποίο προξένησε αληθινή κατάπληξη. Ύστερα παραβρέθηκα σε μεγάλο γεύμα στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από 50 προσκεκλημένοι μέσα στους οποίους και ο πρώην πρωθυπουργός όπως ανέφερα προηγουμένως. Έπειτα ακολούθησαν οι ραγδαίες προσκλήσεις[287] ανάμεσα στις οποίες και του προέδρου της εταιρείας Ταρονύϊ[288] , του πρώην υπουργού Χενυέϊ[289], του καθηγητή Βεράνυ στις οποίες γινόντουσαν πρόχειρα πειράματα στους ευπαθέστερους από τους προσκεκλημένους. Εξαιρετική εντύπωση τους προξένησαν πρόχειρα πειράματα μεταβίβασης της σκέψης τα οποία εκτελέσθηκαν με έναν από τους προσκεκλημένους, τον νεαρό Μάρτιν Τζεμίλ.

Ο Τανάγρας με το μέντιουμ Νορβηγίας Ingeborg Köber ή Koeber, από άρθρο δημοσιευμένο σε Ουγγρική εφημερίδα (Το όνομα της εμφανίζεται στην εφημερίδα ως Köberová).

Στην συνέχεια συναντήθηκα στην Βουδαπέστη με τον Ολλανδό καθηγητή της ψυχοφυσιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης[290] ο οποίος είχε προσκληθεί και αυτός να κάνει διάλεξη στην Βιέννη και αποχαιρετώντας τους καλούς φίλους μου Ούγγρους[291] πήγαμε μαζί στην Βιέννη.

Μετά την αναχώρηση φύλαξα με επιμέλεια ένα δωράκι που χαρίζουν πάντοτε στους ξένους στα διάφορα νυχτερινά κέντρα της Βουδαπέστης. Είναι ένα ξερό ανθάκι σαν πούπουλο, σαν φτέρη δεμένο σαν μικρή ανθοδέσμη με ένα χαρτονάκι των Ουγγρικών χρωμάτων —άσπρο, κόκκινο, πράσινο— επάνω στο οποίο έγραψαν οι φίλοι μου τα ονόματα τους και την χρονολογία: «*Mit Ehre und Liebe*», Με αγάπη και τιμή, «*Café Ostende, 1935, On reviens toujours*»! Ξαναγυρίζει κανείς.

Βιέννη, 1935.

Στην Βιέννη συναντήθηκα αμέσως με τον πρόεδρο της Αυστριακής Εταιρείας βαρόνο φον Βίντερστάϊν και την γενική γραμματέα κόμισα Βασίλκο-Σερέτσκυ[292] στο μέγαρο της οποίας έγινε μεγάλη δεξίωση όπου παραβρέθηκε το μεγαλύτερο ποσοστό των καθηγητών του πανεπιστημίου της Βιέννης.

Ο *Τανάγρας με την Κλειώ παρουσία του γιατρού Μ. Βλαστού κατά την κινηματογράφηση του φιλμ. Φωτογραφία δημοσιευμένη σε εφημερίδα της Βουδαπέστης.*

Η διάλεξη μου[293] έγινε στην μεγάλη αίθουσα της επιστημονικής λέσχης παρουσία του Έλληνα επιτετραμμένου Τζιρακόπουλου[294], πάρα πολλών Ελλήνων και των καθηγητών Σβάϊγκερ[295], Χόφμαν[296], Ομπερχάϊμερ, Γιουγκ[297], Χάρτμαν, Γιάνχεν[298],

Μεγκ. Την διάλεξη ακολούθησε γεύμα σε πολύ μεγάλο κύκλο στο ξενοδοχείο Ρετζίνα[299].

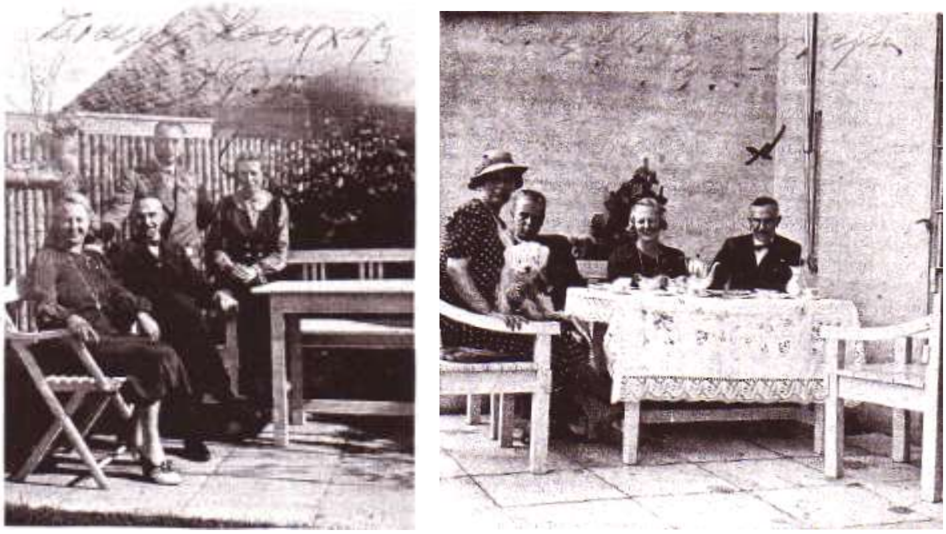
Κόμισα Ζωή Βασίλκο-Σερέτσκυ

Βαρόνος Αλφρέδος φον Βίντερστάϊν

Την άλλη ημέρα οι εφημερίδες της Βιέννης δημοσίευσαν μαζί με την εικόνα μου κολακευτικότατα σχόλια για την διεθνή επιστημονική θέση της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών και ο πρόεδρος της δεύτερης Αυστριακής Εταιρείας Rudolf Gross[300] ο οποίος και ο ίδιος είχε έντονες ψυχικές ιδιότητες με τον οποίον κάναμε και ωραία πειράματα μακράς αποστάσεως μεταξύ Αθήνας και Βιέννης.

Φανταζόμουν πόσο μεγαλύτερη θα ήταν η επιτυχία αυτή αν μας είχε δώσει το κράτος τα μέσα να συμπεριλάβω σε όλα αυτά τα μέρη την Κλειώ. Αλλά ο εκατομμυριούχος τραπεζίτης και δυστυχώς ο τότε υπουργός Μάξιμος είχε διαφορετική γνώμη. Τί να

Από την επίσκεψη του Τανάγρα στην Κοπεγχάγη, 1935

γίνει! Εγώ πάντως, ένας άνθρωπος, έκανα ό,τι δεν έκανε το κράτος για το όνομα της Ελλάδας.

Στην Αθήνα με περίμενε μία έκπληξη. Μέσα στην αδιαφορία των αρμοδίων υπουργείων και ανωτέρων πνευματικών ιδρυμάτων, σχετικά με την πρόωρη αυτή προσπάθεια της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, κατά την αντίληψη οπισθοδρομικών αντιλήψεων, υπήρξαν και άτομα ανώτερης αντίληψης, όπως ανέφερα προηγουμένως. Όπως ο ιδρυτής της Ακαδημίας Αθηνών καθηγητής Αιγινήτης, οι καθηγητές Μενάρδος[301], Κατσαράς[302], Μέρμηγκας[303], Λιβιεράτος[304], ο πρίγκηπας Χριστόφορος, κλπ., οι οποίοι υποστήριξαν πρόθυμα το έργο και η υποστήριξη τους θα ήταν πιο καρποφόρα αν δεν έφευγαν πρόωρα από τον κόσμο αυτό.

Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω προτείνω ὅπως ἱδρυθῇ τὸ ταχύτερον ἕδρα Ψυχοφυσιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, χρησιμοποιηθῇ δὲ ὡς Καθηγητὴς αὐτῆς ὁ καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἑλλην. ἑταιρίας Ψυχοφυσιολογίας κ. Ἄγγελος Τανάγρας, νὰ μὴ ληφθῇ δὲ διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην περίπτωσιν ὑπ' ὄψιν τὸ ὅριον τῆς ἡλικίας του, ἵνα καταστῇ εἰς τοῦτον δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ τὸν διάδοχόν του ἐκ τῶν μαθητῶν του.

Ἐπὶ τούτοις λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ καταθέσω τὴν κατωτέρω πρότασιν νόμου μὲ τὴν παράκλησιν ὅπως γίνῃ αὕτη δεκτὴ ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ψηφισθῇ αὕτη εἰς μίαν καὶ μόνην ἀνάγνωσιν. Ὡσαύτως παρακαλῶ τὸν ἀξιότιμον ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Ὑπουργόν, ὅπως υἱοθετήσῃ τὴν πρότασίν μου ταύτην.

Τμήμα της πρότασης νόμου του βουλευτή Αθηνών Κ. Καλαμαρά.

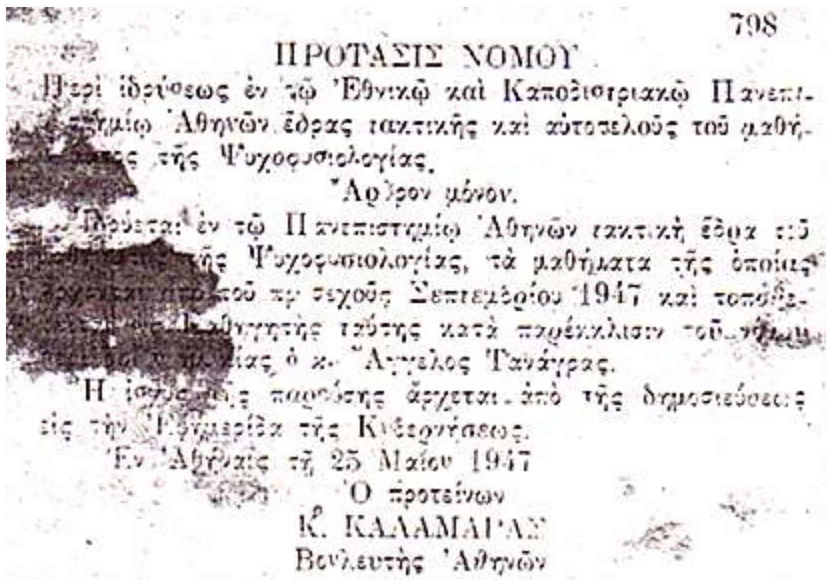
Όταν λοιπόν επέστρεψα στην Αθήνα συνάντησα μία ημέρα[305] τον βουλευτή Καλαμαρά[306] γιατρό διευθυντή κλινικής, ο οποίος μου έκανε την έκπληξη να μου αναγγείλει ότι υπέβαλε σχέδιο νόμου για την ίδρυση έδρας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Με διαβεβαίωνε ότι όλοι οι συνάδελφοι του ήταν σύμφωνοι προκαταβολικά για το ζήτημα.

Ομολογώ ότι δεν είχα ποτέ ιδιαίτερες φιλοδοξίες για το Πανεπιστήμιο, μολονότι τώρα βλέπω ότι είχα άδικο, διότι εάν είχα φροντίσει σχετικά, το έργο δεν θα χανόταν μετά τον θάνατο μου. Διότι οι συνεργάτες μου, μη περιμένοντας κανένα απολύτως οικονομικό όφελος από την Εταιρεία και αναγκασμένοι να εξασκήσουν το ιατρικό επάγγελμα, θα ήταν πρόθυμοι να συνεχίσουν την προσπάθεια διαδεχόμενοι εμένα στην έδρα.

Πάντως τότε, εάν φιλοδοξία είναι να κάνει κανείς γνωστό το όνομα του με ένα ωραίο έργο, αυτό το είχα χορτάσει και για την Ελλάδα μας και για το εξωτερικό. Και γι' αυτό δεν φρόντισα, αφού άλλωστε παρόμοια προσπάθεια θα προϋπέθετε παρακλητικές

επισκέψεις και κολακείες σε πρόσωπα, μερικά από τα οποία δεν ήταν άξια της θέσης τους, έχοντας αναρριχηθεί σε αυτές με κάθε είδους μέσον.

Έτσι κι αλλιώς, εξαιτίας του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, η Βουλή διαλύθηκε και το νομοσχέδιο πήγε άδικα και αυτό[307].

798

ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΝΟΜΟΥ

Περὶ ἱδρύσεως ἐν τῷ Ἐθνικῷ καὶ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν ἕδρας τακτικῆς καὶ αὐτοτελοῦς τοῦ μαθή[illegible] τῆς Ψυχοφυσιολογίας.

Ἄρθρον μόνον.

Ἱδρύεται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν τακτικὴ ἕδρα τοῦ [illegible] τῆς Ψυχοφυσιολογίας, τὰ μαθήματα τῆς ὁποίας [illegible] τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου 1947 καὶ τοποθε[illegible] καθηγητὴς ταύτης κατὰ παρέκκλισιν τοῦ [illegible] ὁ κ. Ἄγγελος Τανάγρας.

Ἡ ἰσχὺς τῆς παρούσης ἄρχεται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαΐου 1947

Ὁ προτείνων

Κ. ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ

Βουλευτὴς Ἀθηνῶν

Τελευταίο τμήμα της πρότασης νόμου: «Άρθρον μόνον. Ιδρύεται εν τω Πανεπιστημίω Αθηνών τακτική έδρα του μαθήματος της Ψυχοφυσιολογίας, τα μαθήματα της οποίας άρχονται από του προσεχούς Σεπτεμβρίου 1947 και τοποθετείται ως καθηγητής ταύτης κατά παρέκκλισιν του νόμου περί ορίου ηλικίας ο κ. Άγγελος Τανάγρας. Η ισχύς της παρούσης άρχεται από της δημοσιεύσεως εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Εν Αθήναις 25 Μαΐου 1947. Ο προτείνων Κ. ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ, Βουλευτής Αθηνών».

Πυροβασία. Αναστενάρηδες.

Αμέσως όμως άρχισε να με απασχολεί[308] ένα άλλο ζήτημα εξαιρετικής σπουδαιότητας και από επιστημονικής αλλά και από εθνικής σημασίας. Το θέμα της πυροβασίας[309].

«*Εδώ και 25 περίπου χρόνια οι Βούλγαροι αφού κατέλαβαν την Ελληνικωτάτην τότε Ανατολική Ρωμυλίαν (την Ανατολικήν Ρούμελην όπως την έλεγαν οι Τούρκοι, ένεκα του καθαρού Ελληνικού πληθυσμού της) διεφήμιζαν κάποια Μεστινάρεια όπως τα έλεγαν και τα οποία ήσαν εντελώς άγνωστα εις την Ελλάδα (την εποχήν εκείνην και αυτή η λέξις Αναστενάρια ήτο εντελώς άγνωστη σε μας).*

Η διαφήμησις αυτή αφορούσε την τελετήν πυροβασίας εις ένα και μόνον χωριουδάκι με μεικτόν ακόμη Ελληνοβουλγαρικόν πληθυσμόν, ανήμερα των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και την οποίαν παρουσίαζαν ως περγαμηνήν διά τον βουλγαρικόν χαρακτήρα της Θράκης. Έλεγαν δηλαδή ότι τα απομεινάρια των Διονυσιακών μυστηρίων, η πυροβασία των Μαινάδων («έπέ δε βοστρύχοις πῦρ ἔφεραν... Ούδ' ἔκαιε...», Εύριπίδης, Βάκχαι) έμειναν μόνον είς τους Βουλγάρους οι οποίοι είναι οι μόνοι απόγονοι των αρχαίων Θρακών. Και επομένως μόνον εις αυτούς ανήκει η Θράκη.

Και μη νομίσετε ότι ήτο διαφήμιση από τις συνηθισμένες. Ολόκληρον τεύχος της Γαλλικής Ιλουστρασιόν, του Γερμανικού Ζιγκναλ, βιβλία πολυτελείας από πληρωμένους συγγραφείς με θαυμασίας εικόνας ό,τι μπορείτε να φαντασθήτε! Όλα μπήκαν εις ενέργειαν. Και τότε θυμήθηκα ένα παλαιό τεύχος που είχα διαβάσει με τον λόγον κάποιου καθηγητού Χουρμουζιάδου που εξεφώνησε τον περασμένο αιώνα εις την Κωνσταντινούπολιν προ του Πατριάρχου, σχετικώς με τους Θράκας πυροβάτας, συνεχιστάς των Διονυσιακών μυστηρίων υπό χριστιανικήν μορφήν. Τους πυροβάτας τότε ονόμαζαν Αναστενάρηδες, διότι χορεύοντας εις την πυράν αναστέναζαν όπως και τώρα. Ιχ! Ιχ! Αχ! Αχ!

Και τί νομίζετε είναι αυτό το Ιχ! Ιχ! Αχ! Αχ!; Απλώς, η επανάληψις των επικλήσεων των αρχαίων Μαινάδων[310] εις τον Βάκχον. Ι...ακ...χε!... Ι...ακ...χε! Την επωνυμίαν αυτή, Αναστενάρηδες, παρεμόρφωσαν από την ωραίαν γλώσσαν, οι παμφάγοι μας γείτονες και την έκαμαν Μεστινάρεια. Όπως έκαμαν και Πλόβδιβ την Φιλιππούπολιν.

Το έκαμα λοιπόν τότε δουλειά. Και με τί χαρά! Ότι θα εχάριζα εις την Ελλάδα τα λείψανα των Διονυσιακών μυστηρίων.

Άρχισα να γράφω την αλήθειαν εις όλα τα ξένα περιοδικά και τους ξένους συγγραφείς που είχαν παραδεχθεί τα βουλγαρικά επιχειρήματα. Ενθυμούμαι μάλιστα τον Άγγλον Θόρντον[311] του οποίου έχω ακόμη το βιβλίον και τον οποίον είχαν βάλει οι Βούλγαροι να γράψη... ότι εις τους βουλγάρους πυροβάτας έμειναν και δύο λέξεις της αρχαίας βρετανικής διαλέκτου Ικονομπόρ και Μεστινάρεια, αι οποίαι είναι αγνώστου σημασίας σήμερα.

Έσπευσα λοιπόν να πληροφορήσω τον κ. Θόρντον, ότι αι δύο αυταί λέξεις που είναι αγνώστου σημασίας εις τους Βουλγάρους, εδώ είναι γνωσταί και εις τα μικρά παιδιά. Ικονομπόρ, είναι παραφθορά του Εικονοφόρου, διότι οι Αναστενάρηδες χορεύοντες εις την φωτιά, κρατούν πάντοτε τα παλαιά εικονίσματα αγίου Κωνσταντίνου και Νεστινάρεια είναι η βουλγαρική παραφθορά της ελληνικής λέξεως Αναστενάρια.

Έπειτα ως δεύτερον σκοπόν της εργασίας μου, έβαλα να ερευνήσω εις ποίον μέρος της Ελλάδος μετηνάστευσαν οι Αναστενάρηδες της Θράκης, έπειτα από την συνθήκην του 1914 που παρεχωρείτο η βόρειος Θράκη εις τους Βουλγάρους.

Και μη νομίζετε, ότι ήταν το πράγμα εύκολον. Εχρειάσθησαν πολλοί κόποι δια να εξακριβώσω ότι είχαν εγκατασταθεί εις τέσσαρα κυρίως σημεία: Το χωρίον Μελίκην της Βερροίας. Την Αγίαν Ελένην των Σερρών. Την Μαυρολεύκην της Δράμας και κοντά εις την Θεσσαλονίκην εις τον Λαγκαδάν.

Απεφάσισα λοιπόν να έλθω αμέσως εις επαφήν μαζί των. Και ως πρώτην απόπειραν εδιάλεξα ως πλησιεστέραν την Μελίκην.

Απροόπτως όμως ευρέθηκα όχι μόνον προ απολύτου αρνήσεως ότι δεν ήξευρον τίποτε απ' αυτά τα πράγματα, αλλά σχεδόν και προ απροκαλύπτου εχθρότητος. Έμαθα λοιπόν, εν συνεχεία, ότι οι Αναστενάρηδες εκρύπτοντο, διότι το Πατριαρχείον τους κατεδίωκεν ως αιρετικούς και ανήμερα του Αγίου Κωνσταντίνου έκαμναν την πυροβασίαν των μυστικά, χώνοντας τα χέρια των μέσα στα αναμμένα τζάκια του σπιτιού των.

Απελπισθείς από την Μελίκην, τον δεύτερον χρόνον εξεκίνησα δια την Μαυρολεύκη της Δράμας, όπου είχα γνωρίσει ένα ενθουσιώδη εντόπιον, τον πρόεδρον της κοινότητος Μαυρολεύκης κ. Θεμ. Παπαπαναγιώτου, όστις μ' εβοήθησε αποτελεσματικώς.

Αλλά την φοράν αυτήν εξεκίνησα πάνοπλος. Με επιστολάς του τότε υπουργού Νικολούδη[312]*, του Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου και του αρχηγού της χωροφυλακής στρατηγού Δροσοπούλου*[313]*, ότι οι Αναστενάρηδες ήσαν ελεύθεροι να επαναλαμβάνουν ανεμπόδιστα το πολύτιμον έθιμον των από την πατρογονικήν κληρονομίαν μας, ότι δεν είχαν τίποτε να φοβηθούν.*

Και τα συστατικά μου εθαυματούργησαν ιδίως με την συνδρομήν του δημάρχου Προσωτσάνης ιατρού κ. Τριανταφυλλίδου. Ανήμερα του Αγίου Κωνσταντίνου, εις ένα αληθινά ειδυλλιακό άλσος της Μαυρολεύκης, έγινε δημοσία προ των καταπλήκτων χωρικών, η πρώτη ελληνική πυροβασία. Εκεί ημπόρεσα να διαπιστώσω και να εξακριβώσω όχι μόνον το πάχος της ανθρακιάς, όπου οι Αναστενάρηδές μου με την ακράδαντον πίστιν των εχώνοντο ως τον αστράγαλον, αλλά και όχι μόνον δεν παρατηρείτο κανέν έγκαυμα εις τα πόδια των, αλλ΄ότι ούτε καν οι τρίχες των ήσαν τσουρουφλισμένες. Αυτή είναι η δύναμις της πίστεως που «και όρη ημπορεί να κινήση». Έκτοτε το πράγμα επήρε φωτιά. Εσταμάτησε βέβαια κατά τα χρόνια της Γερμανοβουλγαρικής κατοχής. Αμέσως όμως κατόπιν τους ωργάνωσα εις την Αγίαν Ελένην Σερρών, όπου ήτο και ο γεροντώτερος Αρχιαναστενάρης και προ πάντων εις τον Λαγκαδάν της Θεσσαλονίκης. Τον προσφορώτερον τόπον διά την τουριστικήν εκμετάλλευσιν ένεκα της ευκολίας της συγκοινωνίας. Μιάς ώρας από την Θεσσαλονίκην.

Ευτυχώς η προσπάθεια μου αυτή δεν είχε τας οικτράς και αντεθνικάς αντιδράσεις που είχε ατυχώς το τηλεπαθητικόν πείραμα των Δελφών. Και είμαι ήσυχος διά το μέλλον της. Τα απομεινάρια των Διονυσιακών μυστηρίων δεν θα λείψουν από την Ελλάδα».

Πράγματι η πυροβασία εκτελείται πλέον κανονικώς[314] μ' όλη την αντίδραση μερικών τυφλωμένων από φανατισμό ή ρεκλαμαδόρων[315] ρασοφόρων.

Πυροβασία στην Αγία Ελένη των Σερρών.

Και η μεγαλύτερη συρροή και ξένων ακόμη όπως πέρσι (1957) γίνεται στον Λαγκαδά επειδή βρίσκεται κοντά στην Θεσσαλονίκη. Όπως μαθαίνω δε, στις Σέρρες (Αγία Ελένη) και στην Δράμα (Μαυρολεύκη) πολλοί από τους χωρικούς έχοντας επηρεαστεί από την τελετή και τα όργανα καταλήφθηκαν από εκστατική κατάσταση και έκαναν την πυροβασία (τους καλεί ο Άγιος όπως λένε). Δηλαδή η πίστη και βουνά μπορεί να κινήσει, αφού η πυροβασία εκτελείται σε διάφορα μέρη των δύο ημισφαιρίων με εκστατικές καταστάσεις που οφείλονται στην πίστη στα είδωλα.

Άλλωστε ασφαλώς είναι πολύ περίεργος Άγιος ο προστάτης των αγαπητών μου Αναστενάρηδων, ο οποίος έπνιξε την γυναίκα του, σκότωσε τον γιό του, έσφαξε τον πεθερό του και τα ανίψια του... Τέτοιος άγιος θα μπορούσα να γίνω και εγώ... Αν και άγιοι αυτοαποκαλούνται μεταξύ μας όλοι οι διάφοροι Μητροπολίτες της Ελλάδας. Ένας μάλιστα από αυτούς δεν αρκείται ούτε και στο άγιος και ονομάζεται Παναγιώτατος. Θα υπέθετα όμως με το φτωχό μυαλό μου ότι άγιος θα μπορεί να είναι μόνον ο Θεός.

Το ενδιαφέρον πάντως είναι ότι κατόρθωσα στην περίπτωση αυτή να επιβάλω τα Αναστενάρια, εάν δε ήταν δυνατόν να συνδυαστεί το πολύτιμο και εντυπωσιακό αυτό έθιμο με το ετήσιο φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης και την έκθεση, η πυροβασία των Αναστενάρηδων θα αποτελέσει την ισχυρότερη έλξη για τους ξένους περιηγητές που αφήνουν τόσο συνάλλαγμα στην χώρα μας. Ο Θεός να τους ευλογεί τους Αναστενάρηδες μου, έστω και αν δεν αναφέρεται πλέον σε αυτούς το όνομα μου.

Έπειτα από τις ωραίες ημέρες του συνεδρίου της Νορβηγίας και τις πόλεις όπου έκανα διαλέξεις υψώνοντας το γόητρο της Ελλάδας και παρουσιάζοντας το ωραίο φιλμ της Κλειώς, είχαμε την ατυχία και την θλίψη να χάσουμε στην ακμή της ηλικίας του το θαυμάσιο και πολύτιμο αυτό μέντιουμ του οποίου όμοιο θα δυσκολευθεί να ανακαλύψει η επιστήμη.

Τούτο δε όχι διότι δεν υπάρχουν παρόμοια άτομα. Απ' εναντίας όλα τα ασυναίσθητα ψυχοτηλεκινητικά άτομα μπορούν, στα λεγόμενα στοιχειωμένα σπίτια εφόσον ασκηθούν κατάλληλα και επίμονα, να κατορθώσουν να μετακινήσουν αντικείμενα. Αλλά σε τέτοιες περιστάσεις, άσχετα του ότι η επιτυχία δεν είναι πάντα βέβαιη, λείπουν οι κατάλληλοι ερευνητές, η προθυμία των μέντιουμ και η ενίοτε μεγάλη και επίπονη προσπάθεια.

Πάντως το καλό κορίτσι άφησε μεγάλο κενό στην Εταιρεία, το οποίο παρόλες τις προσπάθειες μου δεν συμπληρώθηκε και εξ αιτίας της ηλικίας μου και των συνθηκών που βρίσκεται η Εταιρεία δεν πρόκειται πλέον να συμπληρωθεί. Προ πάντων εξ αιτίας των δυσκολιών του πειράματος και της φυσικής επιφυλακτικότητας εκείνων που κατέχουν κάποια επίσημη επιστημονική θέση, όσον αφορά παρόμοια φαινόμενα που υπερβαίνουν το φυσιολογικό.

Παράδειγμα δε που αγγίζει το αστείο, είναι τα πειράματα του καθηγητού φυσικής στο Πολυτεχνείο ο οποίος θέλησε να πειραματιστεί με την Κλειώ. Λοιπόν όταν παραβρέθηκε στο πείραμα της μαγνητικής βελόνας στις αίθουσες τις Εταιρείας, διαπίστωσα ότι δεν μπορούσε να πιστέψει τα μάτια του. Τον προσκάλεσα λοιπόν να κάνει οποιαδήποτε πειράματα ήθελε μαζί της και μου πρότεινε τότε να γίνουν τα πειράματα αυτά στο Πολυτεχνείο. Δέχθηκα και την άλλη ημέρα πήγαμε πράγματι με την Κλειώ στο Πολυτεχνείο, όπου το πείραμα επαναλήφθηκε με την ίδια όπως πάντοτε ευκολία. Ο Σαντορίνης[316] με κοίταξε στεναχωρημένος και μου είπε αν ήταν δυνατόν να βγάλει η κόρη το φόρεμά της[317]. Εγώ! Δίστασα να της το προτείνω, αλλά η κόρη η οποία αντιλήφθηκε περί τίνος πρόκειται, δέχθηκε ευχαρίστως και έμεινε με την κομπινεζόν. Οπότε εκείνος πέρασε πάνω από όλα τα μέρη του σώματος της ειδικό μηχάνημα για να βεβαιωθεί ότι δεν υπήρχε τίποτε που να προκαλεί την κίνηση της βελόνας.

Εννοείται, το φαινόμενο επαναλήφθηκε πάλι με την ίδια ακρίβεια. Και πάλι όμως ο Σαντορίνης έμενε αναποφάσιστος και πάντοτε στεναχωρημένος με παρακάλεσε αν είναι δυνατόν να απομακρυνθώ για να μην υπάρχει η ιδέα... επίδρασης μου. Επειδή επρόκειτο για επιστημονικό πείραμα όταν χρειάζεται να γίνει έλεγχος δεν υπάρχει θέμα προσβολής, βγήκα στο προαύλιο του Πολυτεχνείου, έως ότου με ειδοποίησε ότι το φαινόμενο επαναλήφθηκε ανελλιπώς.

Υποτίθεται ότι το ζήτημα είχε πλέον τελειώσει, όταν μετά από λίγες μέρες ο φίλος μου και γείτονας πρύτανης του Πολυτεχνείου καθηγητής της Χημείας Βαρούνης[318]

μου ανήγγειλε γελώντας πως φοβόταν ότι εγώ τον... υπνώτιζα ασυναίσθητα και ότι νόμιζε ότι έβλεπε την βελόνα να κινείται.

Τέτοιοι τύποι υπάρχουν παντού. Είναι θέμα χαρακτήρα. «Οὐ με πείσεις κἂν με πείσεις». Άλλοι δέχονται χωρίς εξετάσεις και «καλῇ τῇ πίστῃ», χωρίς έλεγχο. Αυτό επίσης μέγα σφάλμα. Άλλοι πάλι ενώ ζούμε μέσα σε ένα σύμπαν υπεράνθρωπων μυστηρίων, τα οποία συνήθισαν και δεν βλέπουν πια, όταν είμαστε οι ίδιοι μυστήρια μέσα σε ένα κόσμο μυστηρίων, όταν βρεθούν μπροστά σε κανένα νέο φαινόμενο που υπερβαίνει το φυσιολογικό, είναι αδύνατον να το χωνέψουν. Πρέπει να το παραδεχθεί όλος ο κόσμος για να το δεχθούν και αυτοί.

Η καλή κόρη κοιμάται τώρα τον αιώνιο, έπειτα από 16 συναπτά έτη συνεργασίας με την Εταιρεία[319], συνεργασίας εντελώς ανυστερόβουλης και ανιδιοτελούς. Συνέτεινε και αυτό όσο μπορούσε στην προσπάθεια να συντονίσουμε τον τόπο μας και την εποχή μας με την σωστή εξήγηση των τεραστίων φαινομένων που κρύβουμε μέσα μας ως μέρη και εμείς αδιάσπαστα του αιώνιου απόλυτου. Μικροί θεοί και εμείς και το αγνοούμε. Ειρήνη εις τον παρθενικό ύπνο της.

15ετηρίς της Εταιρείας.

Και τώρα ήλθε η σειρά του τόμου μας να πληρώσει τον φόρο του στον Μολώχ[320] του αλληλοσπαραγμού των ανθρώπων. Φαίνεται ότι η φύση προνοώντας ότι ο πλανήτης μας δεν μπορεί να θρέψει περισσότερους από έναν αριθμόν ατόμων βρήκε δύο διεξόδους, τις θανατηφόρους επιδημίες και τους πολέμους. Η φύση φαίνεται να θεωρεί το πέρασμα από τον κόσμο αυτόν κάτι εντελώς πρόσκαιρο και χωρίς σημασία. Και γι’ αυτό αδιαφορεί για την διάρκεια. Σαν να της αρκεί να δίνει κανείς το «παρών» και να δοκιμάσει λίγο καιρό την ...γλύκα της βασανισμένης ζωής. Τα εφήμερα έντομα ζουν μόνο μία ημέρα. Φθάνει ότι έδωσαν το «παρών».

Ο Τανάγρας διδάσκει τους τελειόφοιτους Ιατρικής με την υπνωτισμένη Κωνσταντία. Δημοσιεύθηκε στο αναμνηστικό 15ετηρίδας από την ομιλία του Μ. Βλαστού σε σχετική εορτή το 1938.

Άλλοτε οι επιδημίες, η χολέρα, η πανώλη, η ευλογιά εξολόθρευαν μυριάδες ατόμων. Αλλά το ανθρώπινο πνεύμα νίκησε τον εχθρό αυτόν. Σήμερα επιδημίες δεν υπάρχουν. Αν αυτές όμως νικήθηκαν, τους πολέμους ο άνθρωπος ούτε τους νίκησε ούτε θα τους νικήσει ποτέ. Είναι το μοναδικό μέσο φλεβοτομίας της Φύσης εναντίον του υπερκορεσμού των ατόμων.

Τζένκινς Χαν, Ταμερλάνος, Μέγας Αλέξανδρος, Βοναπάρτης, Χίτλερ, Μουσολίνι. Όλοι «μάστιγες» του Θεού, αιματοκύλισαν τον κόσμο κάτω από διάφορες δικαιολογίες. Ο ένας για να

αρπάξει ό,τι είχε ο όμοιός του, ο άλλος για να μεταδώσει τον πολιτισμό του, τον οποίον κανείς ούτε του ζήτησε ούτε τον ήθελε. Ο Χίτλερ για να επιβάλει στον κόσμο την Γερμανική αυτοκρατορία, ο Μουσολίνι για να αναστήσει την παλιά Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Οι κομμουνιστές –με κάποιο δίκιο αυτοί- για να εγκαθιδρύσουν μία δικαιότερη ζωή στον κόσμο, αν αυτή, εννοείται, είναι δυνατή εφόσον η σκληρότητα είναι γενικός νόμος στην Φύση.

Πάντως όλα αυτά είναι πειράματα. Αλλά πάντοτε στου κασίδη το κεφάλι. Και ο κασίδης είναι η ανθρωπότητα που πληρώνει αυτή τα πειράματα. Και η ίδια ιστορία διαρκώς θα επαναλαμβάνεται όταν ο κόσμος βαριέται το πείραμα. Θα εμφανίζονται διαρκώς νέοι Χίτλερ και νέοι Μουσολίνι.

Και έρχεται διαρκώς το ερώτημα. Γιατί αυτή η ζωή; Ποιος είναι ο σκοπός της; Γιατί δεν μπορεί να μην έχει κάποιον απώτερο σκοπό, αφού και στα πλέον ασήμαντα πλάσματα υπάρχει εμφανής σκοπιμότητα, η οποία τα συντηρεί και τα κατευθύνει και χωρίς την οποία δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν στην ζωή.

Αφού την σήμερον με την ανακάλυψη της διάσπασης του ατόμου, αποδείχθηκε ότι είμαστε και εμείς αναπόσπαστα μέρη της δημιουργικής δύναμης στην μορφή πρωτονίων και ηλεκτρονίων αναρωτιέται κανείς: Γιατί η δημιουργική δύναμη διαιρείται στις διάφορες μορφές της ζωής και αυτοτιμωρείται; Εφόσον στην ζωή, όπως είδαμε, η σκληρότητα είναι νόμος αδυσώπητος στην πλάση; Το ένα ζώο θα σπαράξει το άλλο για να ζήσει και η φύση είναι εντελώς αδιάφορη στον πόνο και στον θάνατο;

Προσπάθησα στο τεύχος της «Επιστημονικής μου διαθήκης» να δώσω κάποια υπόθεση λύσης του προβλήματος με βάση το βιβλίο του Ενώχ[321]. Υπόθεση όμως σχετική και ανθρώπινη γιατί το πρόβλημα παραμένει πάντοτε άλυτο, με την ελπίδα να ανασύρει την αυλαία του η μεγάλη στιγμή του θανάτου. Δεν μπορεί όμως να μην παραδεχθεί, ότι το δεύτερο μισό του βιβλίου του Ένωχ για τον πόλεμο των... ουρανίων στρατιών είναι παραμυθάκι για απλοϊκούς. Το πρώτο μισό δεν απέχει πολύ της πιθανότητας και της λογικής.

Εν ονόματι του Χριστού.

Διαβάζοντας μερικά παλαιά χειρόγραφα και σχετικές μελέτες ειδικών κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, έμενα πάντοτε έκπληκτος μπροστά στις σχεδόν απίστευτες περιγραφές θηριωδιών που έγιναν και εις βάρος των εθνικών από τον πρωτοχριστιανικό φανατισμό. Όλοι γνωρίζουμε τους τρομερούς διωγμούς των χριστιανών την εποχή των Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Τις θηριομαχίες και τις φυλακίσεις και τις εξορίες και τις σφαγές, που πλούτισαν το μαρτυρολόγιο της Χριστιανικής θρησκείας.

Εκείνο όμως που δεν ξέρουμε είναι και τί μαρτύρια υπέστησαν, μετά την επιβολή του Χριστιανισμού, οι εθνικοί από τους οπαδούς της θρησκείας της αγάπης και της συγγνώμης. Δεν πρόκειται για τις πολυάριθμες αιρέσεις του Χριστιανισμού και τις αλληλοεξοντώσεις των Χριστιανών για λεπτομέρειες της θρησκείας τους κατά τις οποίες σφαγιάστηκαν πολύ περισσότεροι από όσους Χριστιανούς εξολόθρευσαν οι εθνικοί. Δεν πρόκειται να αναφέρουμε την νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου των καθολικών με την γενική εξολόθρευση μυριάδων «αιρετικών» Ουγενότων[322], ούτε την απαίσιας μνήμης Ιερά εξέταση με τους μεγάλους ιεροεξεταστές τους εφιάλτες της μεσαιωνικής ζωής που έψηναν ζωντανούς με ιερή πομπή και ιεροτελεστίες τα πνευματικά τέκνα τους και κατά τις οποίες μόνον ο ψυχοπαθής βασιλιάς της Ισπανίας Φίλιππος ο κλεισμένος μέσα στο μοναστήρι-ανάκτορο Εσκοριάλ[323], ανέβασε στην φωτιά πάνω από 50,000 υπηκόους του για να ...σώσει την ψυχή τους.

Δεν αναφέρω ακόμη το ποτάμι αίματος που χύθηκε μεταξύ Χριστιανών για ένα ΙΩΤΑ. Το περίφημο ιώτα του ομοουσίου ή ομοουσίου. Αν ο Χριστός ήταν της ίδιας ουσίας με τον Θεό, ή όμοιας ουσίας. Κυριακή ημέρα οι ομοουσίτες περικύκλωναν τις γεμάτες από πιστούς εκκλησίες των ομοουσιτών. Τους έσφαξαν ανηλεώς και αδιακρίτως, ώστε να βουτούν τα πόδια τους στα αίματα και έπειτα έξυσαν τις αγιογραφίες των τοίχων και τις πλάκες των δαπέδων ως μολυσμένα από την αίρεση. Και αυτό είναι ένα απλό παράδειγμα. Πού να αναφέρει κανείς τις πολυώνυμες και πολυάριθμες άλλες αιρέσεις και το αίμα που χύθηκε μεταξύ τους. Εκείνο που προπάντων αγνοείται ακόμα και στις ημέρες μας είναι το αληθινό όργιο αίματος και εξολόθρευσης που έπνευσε όταν τελικά ο Χριστιανισμός επιβλήθηκε και ήρθε η σειρά των εθνικών να πληρώσουν ότι έκαναν οι πατέρες τους.

Καλογερικά όργια. Οι «Σωφρονιστές». Φανατικές ψυχές.

Λοιπόν είναι πράγματι ανατριχιαστικές οι περιγραφές και τα χρονικά της εποχής εκείνης για τα όργια που διαπράχθηκαν από οργανώσεις φανατικών ή συμφεροντολόγων καλόγερων σε βάρος των άθεων μη χριστιανικών πληθυσμών οι οποίοι χωρίς να πειράξουν κανένα, δεν ζητούσαν άλλο παρά να λατρεύουν ό,τι λάτρευαν οι πατέρες τους και άφησαν και σε αυτούς.

Εκτός λοιπόν των φανατικών που καταδίωκαν και σκότωναν από πάθος και εκδίκηση για διωγμούς εναντίον αθώων, υπήρχαν και αληθινές συμμορίες άπληστων που άρπαζαν βρίσκοντας την ευκαιρία να πλουτίσουν με τα αγαθά των άλλων με την πρόφαση της θρησκείας των ειδώλων, όπως την αποκαλούσαν.

Λοιπόν και οι δύο αυτές τάξεις των καλόγερων συνεργαζόντουσαν με τον στρατό και έχοντας την επωνυμία «Σωφρονιστές», επισήμαιναν από πριν, είτε άτομα με περιουσίες, είτε απλώς χωριά κρυπτοεθνικών, και ορισμένες νύχτες, για να μην λείπει κανένας, περικύκλωναν με στρατό το χωριό. Δικαιολογία για την σύλληψη ατόμων ή

την περικύκλωση χωριού ήταν ότι το άτομο έφερε ειδωλολατρικό φυλακτό (περίαπτο), ή ότι είχε συμβουλευθεί ονειροκρίτες, ή ότι μίλησε εναντίον του επισκόπου, ή ιερέων χριστιανών. Για τα χωριά η ομαδική κατηγορία ήταν ότι παραβρέθηκαν σε ειδωλολατρικές τελετές, ή είχαν είδωλα στα σπίτια τους.

Και τα μεν άτομα εξαφανιζόντουσαν χωρίς να μαθαίνει κανείς τίποτα για αυτά, και στην περιουσία τους γινόταν κατάσχεση υπέρ ιερών ιδρυμάτων και μοναστηριών. Στα χωριά διέτασσαν όλους τους κατοίκους ασχέτως φύλου και ηλικίας να συγκεντρωθούν στην πλατεία του χωριού και να παραταχθούν σε τετράδες και «εμπρός μαρς»! Για πού; Για την Σκυθούπολη στην Μικρά Ασία, όπου ήταν το τελικό σφαγείο, η Ιερά Εξέταση των ορθοδόξων φανατικών. Χειμώνας, καλοκαίρι, χιόνι, βροχή, λιοπύρι, όλα ήταν αδιάφορα εφόσον τελικός σκοπός ήταν η εξολόθρευση.

Γέροντες που σέρνονταν, μητέρες που έσφιγγαν στην αγκαλιά τους τα μωρά τους, παιδάκια που δεν άντεχαν στην πεζοπορία. Τίποτε. Εμπρός! Πάντοτε εμπρός.. Διαφορετικά τα κοντάρια των λεγεωνάριων τρυπούσαν αλύπητα τα πλευρά. Και έτσι έπρεπε να διασχίσουν πεζή την Ελλάδα, την Μακεδονία, την Θράκη, την Μικρασία. Πόσοι όμως θα έφθαναν στην Σκυθούπολη. Και αν ακόμη μερικοί σιδερένιοι οργανισμοί έφθασαν ως εκεί, ήξεραν τί τους περίμενε.

Όλα αυτά φαίνονται την σήμερον απίστευτα και απίθανα. Και όμως τα έργα των Σωφρονιστών καλόγερων μαρτυρούνται αδιακρίτως από τους ιστορικούς της εποχής με αδιάσειστα τεκμήρια. Και εν τω μεταξύ οι χριστιανοί πατριάρχες, μητροπολίτες, επίσκοποι με χρυσοΰφαντες στολές, λιθοστολισμένες μεγαλοπρεπείς μίτρες, αδαμαντοκόλλητα εγκόλπια, και χρυσοκοσμημένες ποιμαντικές ράβδους και ονομάζοντας τους εαυτούς τους άγιους, κήρυσσαν την θρησκεία της ταπεινότητας και της συγγνώμης, ενώ ο ιδρυτής της θρησκείας τους φορούσε μόνο ένα ταπεινό χιτώνα και έστρεφε και την άλλη «παρειάν όταν τον ερράπιζεν ο εχθρός του».

Και όταν τους ρωτούσε κανείς για τα εγκλήματα των Σωφρονιστών, απαντούσαν απαθείς,

—*Ούκ ήλθον βαλεῖν είρήνην ἀλλά μάχαιραν. Ένεκεν ἐμοῦ μισήσει ὁ ἄνθρωπος τον πατέρα αὐτοῦ και την μητέραν και ἀδελφός τον ἀδελφόν*.

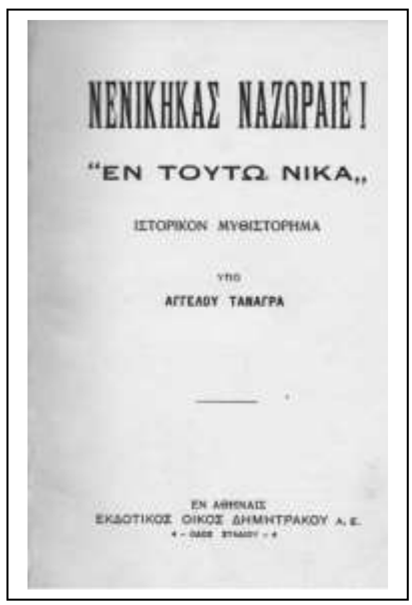
Ένα κλεμμένο έργο μου. Ο θάνατος του Ολύμπου.

Όλα αυτά τα οποία με απασχολούσαν ιδιαίτερα για να ξεχάσω την εθνική συμφορά που έπεσε επάνω στην πατρίδα μας, με την Χιτλερική κατοχή, τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τους κάθε τόσο τουφεκισμούς στο σκοπευτήριο της Καισαριανής, μου άνοιγαν έναν νέο κόσμο απανθρωπιάς που επειδή είχα από παιδί ανατραφεί με την Χριστιανική φαντασία δεν μπορούσα ούτε να φαντασθώ.

Πήρα λοιπόν την απόφαση να γράψω για την εποχή εκείνη και να εξιστορήσω την πάλη χριστιανισμού και εθνισμού με βάση τις πηγές της εποχής εκείνης. Η βάση του σχέδιού μου ήταν ένας Αθηναίος, ο Αθηνόδωρος, ο οποίος κατατάσσεται στις Ρωμαϊκές λεγεώνες όπου και διαπρέπει και φθάνει στον βαθμό Τριμπούνου[324], δηλαδή στρατηγού. Στην Ρώμη παντρεύεται μία Ρωμαία κόρη και επιστρέφει στην Αθήνα φέρνοντας μαζί του και ένα Γαλάτη λεγεωνάριο, ορντινάτσα[325] του, του οποίου είχε σώσει τη ζωή στους πολέμους. Μαζί όμως με τον Γαλάτη έχει και μία δούλα, με την οποία ο Γαλάτης είναι ερωτευμένος. Την νέα αυτή την έσωσε από τον σταυρό σε ένα Ρωμαϊκό συμπόσιο στο οποίο ο μνηστήρας της θανατώθηκε μπροστά στους συμπαριστάμενους, με την απονιά της εποχής εκείνης, για κάποιο παράπτωμα. Και όταν εκείνη ξετρελαμένη από το θέαμα παραφέρεται μπρος το συμπόσιο, διατάσσεται να σταυρωθεί και σώζεται μόνο από την μεσολάβηση του Αθηναίου Τριμπούνου.

Η νέα όμως που είναι ισχυρό μέντιουμ, απαγάγεται κρυφά και μεταφέρεται στους Δελφούς όπου χρησιμοποιείται ως πυθία στο Μαντείο. Ανακαλύπτεται όμως από τους χριστιανούς σε κακή κατάσταση, επειδή είναι και αυτή χριστιανή, και φυγαδεύεται στην Αθήνα στο σπίτι του σωτήρα της Τριμπούνου Αθηνόδωρου.

Η δούλα όμως είναι κρυφά ερωτευμένη με τον σωτήρα της και μαραίνεται καθημερινά εξαντλημένη από την ζωή των Δελφών, προς μεγάλη απελπισία του Γαλάτη, ο οποίος χριστιανός και αυτός, είναι τρελά ερωτευμένος μαζί της.

ΝΕΝΙΚΗΚΑΣ ΝΑΖΩΡΑΙΕ!

"ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ"

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΥΠΟ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΑΝΑΓΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

Η υγεία της δούλας όμως χειροτερεύει και ο χριστιανός επίσκοπος, ο οποίος πληροφορείται κάθε λεπτομέρεια επειδή βρίσκεται σε στενή επικοινωνία με τον Γαλάτη, κρίνει ότι η άρρωστη πρέπει να μεταλάβει για να πεθάνει εξαγνισμένη.

Ο Αθηνόδωρος όμως, ο οποίος συμπονεί βαθιά και λυπάται την δυστυχισμένη, δεν θέλει να την κάνει να καταλάβει ότι πλησιάζει το τέλος της και απαγορεύει να την μεταλάβουν.

Η απαγόρευση όμως αυτή εξεγείρει τους χριστιανούς από τους φανατικούς ασκητές οι οποίοι ζούσαν στις σπηλιές του Υμηττού και τους ενώνει εναντίον του Τριμπούνου. Και η εξέγερση αυτή παίρνει την μορφή αληθινής στάσης, όπου οι ασκητές με επικεφαλής τον φανατικότερο, κρατώντας υψωμένο έναν βαρύ σταυρό, εκστρατεύει εναντίον της έπαυλης του Τριμπούνου η οποία βρίσκεται στις όχθες του Ιλισού απαιτώντας την μετάληψη.

Ο Αθηνόδωρος βλέπει το πλήθος των ασκητών να κατεβαίνουν με ψαλμούς προς το σπίτι του. Βέβαιος ότι το αξίωμα του ως Ρωμαίου στρατηγού θα απομάκρυνε κάθε ιδέα βιαιοπραγίας, μόλις τους είδε να πλησιάζουν βγήκε από το σπίτι του διατάσσοντας τους να απομακρυνθούν. Ο φανατικός σταυροφόρος όμως επιτίθεται τυφλωμένος από την ιδεοληψία του και ο Γαλάτης, αντί την στιγμή εκείνη να υπερασπίσει τον κύριο του, τον ακινητοποιεί για να τον εμποδίσει να κτυπήσει τον ασκητή. Ο σταυροφόρος όμως βλέποντας τον Τριμπούνο ακινητοποιημένο τον χτυπά στο κεφάλι με τον σταυρό και τον ρίχνει αναίσθητο στη γη.

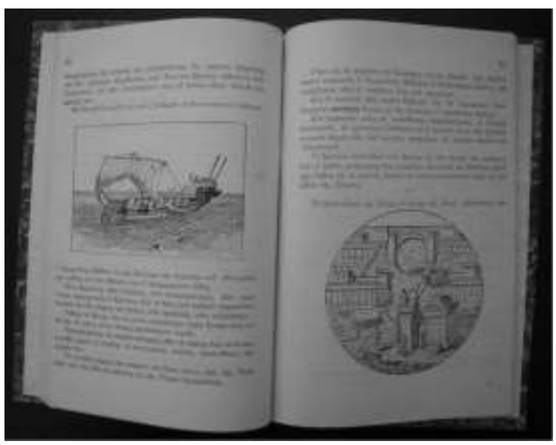
Η στρατιωτική δύναμη που καταφθάνει διασκορπίζει τους ασκητές και συλλαμβάνει τον Γαλάτη. Ο Αθηνόδωρος πεθαίνει από το τραύμα, ενώ συγχωρεί τον Γαλάτη και τον φονιά του.

Το σχέδιο αυτό το μοίρασα σε τέσσερα βιβλία. Τα δύο πρώτα εκδόθηκαν με τον τίτλο «Νενίκηκας Ναζωραίε[326]!», εκδόσεις Δημητράκου, και «Αυγούστα Φαύστα[327]», έκδοσεις Σιδέρη.

Το τρίτο μέρος «ο θάνατος των Δελφών[328]» εξ αιτίας των δυσκολιών της χιτλερικής κατοχής δεν κατορθώθηκε να εκδοθεί, παρά σαν επιφυλλίδα της εφημερίδας «Ακρόπολις», ενώ ζούσε τότε ο διευθυντής της Βουτσινάς[329].

Το τέταρτο όμως και σπουδαιότερο μέρος το οποίο περιείχε τα τεκμήρια που ανέφερα για τους «Σωφρονιστές καλόγερους» και την Σκυθούπολη με τον τίτλο «Θάνατος του Ολύμπου», είχε την χειρότερη τύχη.

Δεν ξέρω πώς μου ήρθε η μοιραία σκέψη, επειδή το πρώτο έργο μου, τους «Σπογγαλιείς του Αιγαίου[330]» είχα δημοσιεύσει στην εφημερίδα «Εμπρός» που ήταν τότε καθημερινή και είχε στην πρώτη της κυκλοφορία τον Δημήτρη Καλαποθάκη[331], να δώσω και το τελευταίο αυτό φιλολογικό έργο μου, τον «Θάνατο του Ολύμπου», στον συνεχιστή του «Εμπρός», γιό[332] του φίλου μου που είχε πεθάνει. Τον επισκέφθηκα λοιπόν στο γραφείο του της οδού Λυκούργου και του εμπιστεύθηκα το χειρόγραφο. Ήταν τότε παραμονές του συνεδρίου της Νορβηγίας[333] και λίγες μέρες μετά έφευγα για το Όσλο. Όταν όμως επέστρεψα μετά δύο μήνες[334], τα πράγματα είχαν αλλάξει. Το «Εμπρός», εξ αιτίας οικονομικών δυσκολιών, είχε γίνει

Εσωτερικές σελίδες του βιβλίου του Τανάγρα «Αυγούστα Φαύστα», 1940.

εβδομαδιαίο[335] -κάθε Σάββατο μόνο-, οι συντάκτες είχαν αλλάξει και το χειρόγραφο, κόπος δύο ολόκληρων ετών στις βιβλιοθήκες, είχε εξαφανισθεί.

Είμαι απόλυτα σίγουρος ότι κάποιος που περίμενε να πληρώσω το κοινό χρέος, έκλεψε το χειρόγραφο για να το παρουσιάσει σαν δικό του. Προσπάθησα μάταια να το ξαναβρώ. Όλοι δεν ήξεραν τίποτα. Όποιος το έχει το κρατάει καλά. Ομολογώ ότι η απώλεια αυτή μου έφερε κατάθλιψη και ακόμα και τώρα πολλές στιγμές έχω το γαργάλημα να... το ξαναρχίσω.

Αν όμως το θέμα είναι ζωντανό και ζωηρά μπροστά μου, μου λείπουν πλέον οι πηγές των ιστορικών τεκμηρίων που ανέφερα για την μάχη Χριστιανισμού και της Ολυμπιακής θρησκείας[336]. Και οι αμέσως ενδιαφερόμενοι θα θελήσουν να παραστήσουν τα γεγονότα αυτά σαν πλάσματα φαντασίας ή κακοβουλίας. Και πάλι όμως δεν με αφήνει ο πειρασμός, προπάντων τώρα που μπαίνει ο χειμώνας (1958) με τις ατέλειωτες νύχτες του.

Εθνική απληστία. Χιτλερισμός και οι Φρατέλλοι.

Εν τω μεταξύ η Χιτλερική κατοχή είχε σφίξει τα πράγματα, όπου ένας στρατός, και μάλιστα της παροιμιώδους Γερμανικής πειθαρχίας εκτελώντας διαταγές των ανωτέρων τους βρίσκεται σαν εχθρός σε έναν τόπο όπου νιώθει ότι όλοι τον στραβοκοιτάζουν και τον επιβουλεύονται. Σε παρόμοιες περιστάσεις και οι καλύτεροι άνθρωποι γίνονται σκληροί και καμιά φορά αδυσώπητοι, χωρίς να αναφέρω τους εκ φύσεως κακούς, σκληρούς και εκμεταλλευτικούς χαρακτήρες που βρίσκουν την ευκαιρία να ικανοποιήσουν τα κακά τους ένστικτα.

Δεν θέλω να υπερασπίσω βέβαια τις υπερβασίες των Χιτλερικών κατά την κατοχή, ούτε να ξεχάσω τους ομαδικούς τουφεκισμούς των Καλαβρύτων[337] και του Διστόμου[338]. Αλλά κρίνοντας γενικά τα πράγματα τα βρίσκω αναπόφευκτα και μοιραία. Κάθε στρατός κατοχής σε εχθρική χώρα θα έκανε τα ίδια. Πάντως θυμάμαι με μελαγχολία τις δύστυχες μέρες της αγωνίας και των στερήσεων που ζήσαμε τότε όταν και επί πλέον είχα μαζί μου και τις δύο γριούλες θειάδες μου, αδελφές της μητέρας μου, και τις οποίες έπρεπε να θρέψω.

Αλλά με τί; Με μια χούφτα σταφίδες μισοσάπιες που τους έδινα το πρωί και με το ψωμί από σκουπόσπορο και τις βραστές λαχανίδες που ήταν το συχνότερο φαγητό μας. Όλα τα άλλα είδη διατροφής είχαν γίνει αντικείμενα μαύρης αγοράς. Πώς άντεξε ο οργανισμός μου με το έλκος του στομάχου, το οποίο με όλες τις δύο λαπαροτομίες εξακολουθεί να με βασανίζει, ακόμα δεν μπορώ να το καταλάβω[339].

Αλλά πριν προχωρήσω περισσότερο στην Γερμανική κατοχή, αισθάνομαι ότι δεν πρέπει να παραλείψω την περιγραφή της τραγικής αλλά και ένδοξης για την γενεά

των Ελλήνων της εποχής μας όταν ο κόντε Ιταλός δικτάτορας την ώρα που δεν το περίμενε κανείς, κήρυξε τον πόλεμο κατά της Ελλάδας (1940).

Την προηγουμένη ακριβώς ημέρα ο Ιταλός πρέσβης Γκράτσι[340] είχε γεύμα στον τότε πρόεδρο της κυβέρνησης Αρχιστράτηγο Μεταξά, του οποίου επακολούθησε μεγάλη δεξίωση στην οποία είχε προσκληθεί η καλύτερη Αθηναϊκή κοινωνία. Στο γεύμα μάλιστα είχε παρατεθεί και μία μεγαλοπρεπής τούρτα με αδελφωμένες την Ελληνική και Ιταλική σημαία.

Μετά από αυτές τις εκδηλώσεις ποιος μπορούσε να φαντασθεί ότι ο πρέσβης θα ξυπνούσε τα ξημερώματα τον πρωθυπουργό για να του επιδώσει το τελεσίγραφο ότι ήδη οι Ιταλικές λεγεώνες είχαν εισέλθει στο Ελληνικό έδαφος!

Με το πρωϊνό παράρτημα των εφημερίδων λοιπόν, διότι δεν είχαμε ακόμη τότε ραδιόφωνο όπως δεν έχουμε ακόμη τώρα τηλεόραση, όλοι τρίβαμε τα μάτια μας βλέποντας ότι όλα αυτά της πρεσβείας ήταν στάχτη στα μάτια για να καθησυχάσουν εντελώς την κυβέρνηση, Μακιαβελική πολιτική του ονειροπαρμένου δικτάτορα που είχε την ελπίδα ότι ο Χίτλερ μια ημέρα όταν κατακτήσει τον κόσμο θα τον άφηνε να κάνει ότι θέλει στην Μεσόγειο και την Ανατολή. Δεν τον ήξερε όμως καλά τον Χίτλερ.

Αλλά οι διάφοροι Μουσσολινικοί στρατηγοί, τους είχαν πείσει ότι η κατάληψη της Ελλάδας ήταν απλός περίπατος και ότι τα ελληνικά οχυρωματικά έργα ήταν από καρφωμένους τενεκέδες. Ακόμη δε σε μία εγκαταλειμμένη σκηνή φυγάδων όπου θα κατασκήνωνε κάποιος Ιταλός διανοούμενος, βρέθηκε η πιο κάτω προεξοφλημένη πρόρρηση του πολέμου[341] που ξεκινούσε.

«Λήσμων[342] Ελλας! Μέμνησο Κυνός κεφαλήν... Άλλοι Ρωμαίων στρατηγοί δούλην σε ποιήσουσι...». Αυτήν τη φορά όμως οι νέοι «Ρωμαίων στρατηγοί» εάν δεν το έβαζαν ηρωικά στα πόδια παραλίγο να έκαναν με συνοδεία τον περίπατο τους έως την Αθήνα, όπως κατά πάσα πιθανότητα θα τον έκανε εκείνος που είχε γράψει την πρόρρηση.

Πάντως θυμάμαι όταν για πρώτη φορά αντήχησαν οι σειρήνες του συναγερμού να σπεύσει ο κόσμος στα καταφύγια με την πρώτη εμφάνιση Ιταλικών αεροπλάνων, όλοι αντί να σπεύσουν να κρυφτούν, βγήκαν στους δρόμους σαν να ήταν κάτι αξιοθέατο, σαν να μην πίστευαν στα μάτια τους και κοίταζαν τον ουρανό σαν χαζοί.

Και θυμάμαι ακόμη το θέαμα των σειρών των Ιταλών αιχμαλώτων κακουχημένων, αξιοθρήνητων, που σχεδόν τους έσερναν και με τα κεφάλια κάτω που τους οδηγούσαν από την λεωφόρο Αμαλίας στα παραπήγματα. Και ακόμα τους θυμάμαι σε δύο άλλες περιστάσεις. Την μία όταν μετά την κατάληψη της Αθήνας από τους Γερμανούς, δεν ντράπηκαν να εμφανιστούν και να κάνουν φρουραρχεία και να προσπαθούν να συναγωνίζονται με αυτούς. «Τι είσαι συ?.. και τί είμαι εγώ» και να

μου στέλνουν έναν οπλισμένο φρουρό καθόλη την διάρκεια των διαλέξεων στα γραφεία της Εταιρείας, κάτι που δεν έκαναν ποτέ οι Γερμανοί.

Και έπειτα ήρθε η κατάρρευση της Ιταλίας[343] και η δεύτερη αιχμαλωσία των στρατιωτών της «Λύκων της Τοσκάνης[344]» και διαφόρων άλλων θηρίων με τους οποίους πάντοτε έσκαζαν στα γέλια οι Γερμανοί. Την κατάσταση όμως αυτή η Ιταλία την όφειλε στην ουσία στον Ιταλό δικτάτορα Μουσολίνι, στον οποίον δεν έφθανε να χαίρεται την ωραία πατρίδα του και να διορθώσει, όπως πράγματι διόρθωσε πολλά όχι άξια της ομορφιάς και της ιστορίας του τόπου, αλλά του ήλθε το τρελό όνειρο ν' αναστήσει στην εποχή του και την αρχαία Ρωμαϊκή κοσμοκρατία της οποίας πρώτο βήμα θεώρησε την Ελλάδα αρχίζοντας από την ωραία μας Κέρκυρα όπου έσπευσε να βάλει πόδι. *Era, e, e sera sempre Italiana*: όπως ήταν έγινε και θα είναι πάντοτε Ιταλική.

Ενώ ο Χίτλερ απασχολημένος προς Ανατολή και Δύση, δεν είχε κανένα σκοπό να χτυπήσει την Ελλάδα, αυτός δεν τον άφηνε σε ησυχία. Αυτός υπήρξε ο κακός δαίμονας που σχεδόν τον ανάγκασε στην επιχείρηση αυτή. Μοιραίο συμπέρασμα κατόπιν ήταν, έπειτα από τις μεγάλες Γερμανικές απώλειες από την ηρωική αντίσταση της Κρήτης, να επιτρέψει στους συμμάχους τους Βουλγάρους να κατέβουν στην Μακεδονία και να επακολουθήσουν οι σφαγές του Δοξάτου[345] και η ένοπλη κατάληψη όλης της Ελλάδας από τους Χιτλερικούς.

Η αντίδραση όμως υπέβοσκε παντού. Οι Άγγλοι πράκτορες κρυβόντουσαν, συντηρούσαν τους εαυτούς τους και φυγαδευόντουσαν. Ασφαλώς συλλήψεις γινόντουσαν καθημερινά και κάθε τόσο οδηγούσαν ολόκληρες ομάδες στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής για τουφεκισμό, αφού πρώτα τους ανάγκαζαν να σκάψουν μόνοι τους τον τάφο τους.

Υπάρχουν δε σπαρακτικά επεισόδια παρόμοιων εκτελέσεων κατά τις στιγμές αυτές, όπως και σε άλλες περιπτώσεις όταν κατόρθωνε κάποιος να δραπετεύσει κατά την μεταφορά από το καμιόνι. Τότε.. τότε. Επειδή ο επικεφαλής της συνοδείας είχε παραλάβει ορισμένο αριθμό και έπρεπε να παραδώσει ακέραιο τον αριθμό για τουφεκισμό, για να αποφύγουν την ευθύνη για την αναπλήρωση του δραπέτη, απλούστατα σταματούσαν το καμιόνι και συνελάμβαναν τον πρώτο τυχόντα ανύποπτο διαβάτη τον οποίον άδικα πιά θα περίμεναν οι δικοί του στο σπίτι του.

Ηρώ Κωνσταντοπούλου.

Σε μία μάλιστα από τις περιπτώσεις αυτές δραπέτευσης, βρήκε την μοίρα του ένας δυστυχισμένος μαθητάκος καθώς επέστρεφε από το σχολείο του και ο οποίος αρπάχθηκε και στοιβάχθηκε στο καμιόνι των καταδικασμένων με την απαθή δικαιολογία – *τί να του κάνω.. αφού δεν ήταν άλλος στον δρόμο.. εγώ ήμουνα αναγκασμένος να παραδώσω ολάκερο τον αριθμό..*

Ένα άλλο παρόμοιο επεισόδιο τραγικής εκτέλεσης υπήρξε μίας νέας κοπελίτσας μόλις 14-15 ετών χάρμα οφθαλμών, την οποία αναμεμειγμένη σε μία πατριωτική οργάνωση πρόδωσε από λάθος για κακή της τύχη η ίδια η μητέρα της και την οποία τις παραμονές της αναχωρήσεως τους από την Αθήνα, ήταν έτοιμοι να ελευθερώσουν μαζί με τις άλλες κρατούμενες οι Χιτλερικοί. Τις ίδιες όμως ημέρες, για κακή τύχη, έτυχε να σκοτωθούν από πατριώτες μερικοί Γερμανοί και τότε διέταξαν για αντίποινα να εκτελέσουν ομαδικά όλους.

Τους ανέβασαν λοιπόν στο μοιραίο καμιόνι και πήραν τον δρόμο για την Καισαριανή. Στον δρόμο λοιπόν το κοριτσάκι γνωρίζοντας τί την περίμενε, έσχισε μία λουρίδα από το φουστάνι της έδεσε ένα δαχτυλιδάκι που φορούσε και το πέταξε από το καμιόνι με την ελπίδα μήπως έφθανε στην μητέρα της.

Ηρώ Κωνσταντοπούλου, ετών 17. Τουφεκίστηκε από εκτελεστικό απόσπασμα Γερμανών στο Σκοπευτήριο Καισαριανής την 5ην Σεπτεμβρίου 1944.

Αλλά και όταν έφθασε το καμιόνι στον προορισμό του ο επικεφαλής της μεταφοράς βαθμοφόρος, μπροστά στην παιδική εμφάνιση του νεκρού εκείνου ανθρώπινου λουλουδιού, δίστασε και θέλησε να το συζητήσει με τον άλλο βαθμοφόρο της εκτέλεσης.

—*Ναι.. έχεις δίκιο..* είπε εκείνος. *Αλλά εσύ τόσους μου παρέδωσες.. βρες μου κανένα άλλον στη θέση της φτάνει να είμαι εγώ εντάξει..*

Ο άλλος σήκωσε τους ώμους. Και σε λίγο το κοριτσάκι με πολλές τρύπες στο παρθενικό στηθάκι του πήγαινε να κοιμηθεί τον αξύπνητο κάτω από το λουλουδιασμένο χορτάρι της Καισαριανής. Ειρήνη στον ύπνο σου, μικρούλα.

Αλλά και εγώ λίγο έλειψε να περάσω άσχημες ώρες σε κανένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως, δεδομένου προπάντων της κακής κατάστασης της υγείας μου. Γενικά έως την εποχή αυτή δεν είχα εχθρούς στην ζωή μου. Εξ αιτίας όμως της δράσης της Εταιρείας, είχα πολλές φορές έρθει σε αντιμαχία στον Τύπο με τους πνευματιστές και μερικές φορές με τους ερασιτέχνες πλανόδιους υπνωτιστές που έδιναν θεατρικές παραστάσεις για τις οποίες δεν μπορούσα να μην πω την γνώμη μου όταν μου την ζητούσαν από την Αστυνομία.

Λοιπόν φαίνεται ότι μερικοί από τους τύπους αυτούς που είχαν γίνει καταδότες των συμπατριωτών τους επωφελήθηκαν της ευκαιρίας να με παρουσιάσουν όπως ήθελαν στην Γκεστάπο. Και μια ημέρα λαμβάνω ένα τηλεφώνημα σε άθλια Γαλλικά που με ρωτούσε εάν μιλώ αυτή την γλώσσα.

—*Και σεις*; απάντησα, *ποια γλώσσα μιλάτε;*

Η απάντηση ήταν:

—*Είμαι Γερμανός αξιωματικός*

—*Ορίστε*! Του απάντησα Γερμανικά. *Μιλήστε μου Γερμανικά ότι θέλετε*.

—*Α! Μιλάτε Γερμανικά; Ωραία.. Ήθελα λοιπόν να σας πω ότι ενδιαφέρομαι πολύ για την ψυχική έρευνα και θα ήθελα πολύ να σας συναντήσω*.

—*Ευχαρίστως! Μπορείτε να έλθετε όποτε θέλετε.*

Την άλλη ημέρα λοιπόν ακόμη δεν ήταν 8 η ώρα το πρωί χτυπάει το κουδούνι και η υπηρέτρια έρχεται τρομαγμένη.

—*Κύριε, ένας Γερμανός αξιωματικός*..

—*Μα στον ύπνο του το έβλεπε πρωί-πρωί*, σκέφθηκα. *Για να έρχεται λοιπόν τέτοια ώρα ή ψυχοπαθής είναι ή εκτελεί υπηρεσία*.

Τον δέχθηκα λοιπόν και ήταν ένας ευπαρουσίαστος άνδρας με μαύρο μούσι πράγμα σπάνιο για έναν Γερμανό.

Καθίσαμε λοιπόν και αρχίσαμε την κουβέντα, εγώ προσπαθώντας να τον ψαρέψω αν είχε ιδέα για ψυχικά φαινόμενα. Αμέσως όμως αντιλήφθηκα ότι δεν σκάμπαζε τίποτα και έγινα επιφυλακτικότερος περιμένοντας να δω ποιόν σκοπό είχε η επίσκεψη του.

Εν τω μεταξύ είδα ότι το μάτι του γύριζε εξεταστικά στα κάδρα και στα βιβλία, στα έπιπλα σαν να ήθελε να σχηματίσει κάποια ιδέα, όταν ξαφνικά τον είδα να σηκώνεται με ευχάριστη έκπληξη και να πλησιάζει το ξερό μπουκετάκι του Ουγγαρέζικου «Χόρτου της Ορφανής[346]» που μου είχαν χαρίσει στο κέντρο της Βουδαπέστης.

—«*Αρβαλάνυ Χόϋ*», είπε χαρούμενος. *Πού το βρήκες αυτό*;

Του διηγήθηκα τότε την πρόσκληση που είχα από την Ουγγρική Εταιρεία ψυχικών Ερευνών και του έδειξα μία μεγάλη κορνιζωμένη φωτογραφία όπου με προσφωνεί ο Ούγγρος υπουργός πριν από την διάλεξη.

Με μιας τον είδα τότε ν 'αλλάζει και να γίνεται σχεδόν εγκάρδιος.

—*Ξέρετε*! είπε, *η μητέρα μου ήταν Ουγγαρέζα*.

Αυτό λοιπόν ήταν το μυστικό.. Το Αρβαλάνυ Χόϋ ξύπνησε αναπάντεχα μέσα του τις αναμνήσεις της μητρικής πατρίδας του. Και αυτό με έσωσε. Διότι όπως έμαθα

κατόπιν ήταν αξιωματικός της Γκεστάπο και είχε σταλεί επίτηδες να δει τί γίνεται με το άτομο μου και με την Εταιρεία.

Φαίνεται λοιπόν ότι έκανε ευνοϊκότατη έκθεση και γι' αυτό καθόλη την εδώ διαμονή τους οι Γερμανοί ούτε ποτέ με ενόχλησαν ούτε καν παρακολούθησαν τις διαλέξεις και τα πειράματα της Εταιρείας, ενώ σε άλλες διαλέξεις έστελναν πάντοτε αντιπροσώπους τους. Ούτε καν το σπίτι μου έθιξαν στην Βουλιαγμένη περιοριζόμενοι απλά να το χρησιμοποιούν.

Βουδαπέστη 1935. Σύμφωνα με τις δημοσιεύσεις του Τανάγρα στο περιοδικό Ψυχικών Ερευνών, δίπλα στη φωτογραφία αυτή, αλλά και στην προηγούμενη σελίδα, ο πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών (πρώην) υφυπουργός κ. Hennyey προσφωνεί τον κ. Τανάγρα πριν από την διάλεξη. Ο Gusztáv *Hennyey όμως πρέπει να είναι ο* στρατιωτικός που κάθεται στα δεξιά *και να τον προσφωνεί όρθιος ο* Σομονυΐ Σεμαντάμ (δες σελίδα 431), ο πρώην πρωθυπουργός Ουγγαρίας και επίτιμος πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών. Πολύ πιθανόν λοιπόν το άτομο που κάθεται στα αριστερά δίπλα στον Τανάγρα να είναι ο Janos Toronyi, ο πρόεδρος της Ουγγρικής Εταιρείας. Ο Τανάγρας δεν θυμόταν καλά την ταυτότητα των τριών αυτών ονομάτων.

Το ίδιο όμως δεν έγινε και με τους Φρατέλλους Ιταλούς οι οποίοι ήθελαν και αυτοί να φανούν ότι κάτι κάνουν. Αυτοί λοιπόν σε κάθε διάλεξη έστελναν να παρίσταται ένας πάνοπλος υπαξιωματικός με αυτόματο και με πελώρια κουμπούρα στην μέση, τον οποίον άλλωστε οι παρόντες προσποιόντουσαν ενδεικτικά ότι δεν τον έβλεπαν. Μετά την κατάρρευση της Ιταλίας όμως οι Γερμανοί είχαν την κακή ιδέα και χρησιμοποίησαν το σπίτι μου στην Βουλιαγμένη σαν φυλακή Ιταλών. Οι αξιαγάπητοι Φρατέλλοι λοιπόν για να ετοιμάσουν τον καφέ τους και το τσάι τους άρχιζαν να ξηλώνουν την εσωτερική ξύλινη επένδυση του σπιτιού και να την καίνε. Έτσι για

μήνες κατέστρεψαν εντελώς το εσωτερικό, ως που μία ημέρα γκρεμίστηκε και η στέγη. Το παρακείμενο ορφανοτροφείο έσπευσε να σφετερισθεί τα υλικά και έτσι απέμεινε μόνο το τσιμέντο του πατώματος.

Το γεγονός όμως πάντως είναι ότι δεν ενοχλήθηκα από τους Γερμανούς και μόνο η Πυροβασία φυσικά διακόπηκε στην βόρειο Ελλάδα. Έτσι κρατώ πάντοτε το καλό μου Αρβαλάνυ Χόϋ μ' ευγνωμοσύνη στην θέση του.

Η θεωρία της Ψυχοβολίας, Βασκανίας.

Υπήρξα πάντοτε εξαιρετικά επιφυλακτικός στην επιβεβαίωση φαινομένων τα οποία δεν μπορούσα να επαναλάβω πειραματικά. Και ακόμη περισσότερο για την παράδοση των αιώνων σε όλους τους λαούς περί βασκανίας.

Διότι Βασκανία, η βλαβερή επίδραση κάποιου αόριστου ψυχικού παράγοντα πάνω σε τρίτους, εναντίον της οποίας υπάρχουν και εξορκιστικές ευχές του Άγιου Βασιλείου της χριστιανικής θρησκείας, προϋποθέτει την επισημοποίηση ύπαρξης του παράγοντα αυτού.

Συγκέντρωση παραψυχολόγων κατά την επίσκεψη του Τανάγρα στη Βουδαπέστη 1935. Ο Τανάγρας όρθιος πίσω αριστερά ανάμεσα στον Τορόνυι αριστερά και τον Σομόνυι Σεμαντάμ, δεξιά.

Είναι αλήθεια ότι η δυνατότητα ασυναίσθητης εκπομπής παρόμοιας μορφής ενέργειας με μηχανικές ιδιότητες (ανατροπή επίπλων, ζημιές, αυτόματη ανάφλεξη, κλπ.) έχει πιστοποιηθεί στα τηλεκινητικά φαινόμενα (στοιχειωμένα σπίτια) αλλά πειραματική επίδραση πάνω σε έμψυχα δεν είχε μέχρι στιγμής επιβεβαιωθεί.

Την επιφυλακτικότητα μου αυτή εξέφρασα μια ημέρα σε μικρό κύκλο μετά το τέλος σχετικής διάλεξης, όταν μία ηλικιωμένη γνωστή μου κυρία που βρισκόταν στον κύκλο, με ρώτησε:

—*Ώστε δεν πιστεύεις στο κακό μάτι;*

—*Οφείλω να είμαι επιφυλακτικός*, απάντησα, *έως ότου το επαναλάβω πειραματικά.*

—*Πολύ καλά*, μου είπε. *Θα σου το αποδείξω λοιπόν εγώ. Διότι εγώ η ίδια έχω το κακό μάτι..*

—*Καλά και πώς θα μου το αποδείξεις;*

—*Αν θέλεις, ραντεβού αύριο το μεσημέρι στου Γιαννάκη, που ήταν στην αρχή της λεωφόρου Πανεπιστημίου το εκλεκτότερο κέντρο των Αθηνών. Αλλά υπό τον όρο ότι το πράγμα θα μείνει μεταξύ μας, διότι δεν μου είναι ευχάριστο να γίνει το πράγμα γνωστό.*

Εξώφυλλο του βιβλίου Avant le Grand Silence του Maurice Maeterlinck, Brochė, 1934.

Έδωσα φυσικά τον λόγο μου και το άλλο μεσημέρι ακριβώς ήμουνα στου Γιαννάκη και συναντούσα την κυρία σε ένα από τα τραπεζάκια του.

—*Ε, λοιπόν, πώς θα μου το αποδείξεις;* Είπα στην κυρία.

—*Να! Κοίταξε αυτούς που περνούν και πες μου ποιόν θέλεις να σου ρίξω κάτω..*

—*Πώς θα τον ρίξεις; Μήπως σκοπεύεις να παλέψεις;* Είπα αστειευόμενος.

—*Απλά με το μάτι. Θα δεις!*

Την στιγμή αυτή περνούσε μπροστά μου μία γριά κυρία.

—*Όχι αυτή*, είπα, *λόγω της ηλικίας της...* Αλλά αμέσως κατόπιν ερχόταν ένας νεαρός κομψός και ρωμαλέος.

—*Να, ένας κατάλληλος...* είπα. *Βάρα του.*

Λοιπόν ώσπου να το πω ο νεαρός ήταν με την κοιλιά κάτω. Έμεινα έκπληκτος. Και για να μην μακρηγορώ, από δέκα διαβάτες οι μεν τρεις από αυτούς δεν επηρεάστηκαν. Οι άλλοι επτά όμως, είτε έπεσαν άσχημα, είτε σκουντούφλησαν χωρίς αιτία. Προφανώς επρόκειτο για διαφορετικού βαθμού επιδεκτικότητα. Το καταπληκτικό αυτό πείραμα με έκανε να βάλω από τότε νερό στο κρασί μου..

Έπειτα διάφορα άλλα παρόμοια φαινόμενα, είτε τηλεκινητικά στα λεγόμενα στοιχειωμένα σπίτια όπου είτε σαν περιπτώσεις ματιάσματος, με έφεραν στην διατύπωση της Θεωρίας της Ψυχοβολίας.

Δηλαδή της ψυχικής εκπομπής ορισμένων ατόμων που επιδρά σε έμψυχα και άψυχα, γνωστής και ως Θεωρίας Τανάγρα, για την οποία ο Μαίτερλιγκ[347] έγραψε ότι η θεωρία αυτή θ ’αποτελέσει μια ημέρα την αλήθεια του μέλλοντος[348].

Η θεωρία αυτή περιλαμβάνει σαν βασικά φαινόμενα 1) τις τηλεκινητικές επιδράσεις σε άψυχα αντικείμενα, 2) την τηλεπαθητική επιβολή σε έμψυχα η οποία επιδρά πάνω στον εγκέφαλο για την αλλαγή της γνώμης, για λανθασμένες κινήσεις που προκαλούν δυστύχημα (Σοφέρ – αυτοκίνητο – μηχανή) μετά από τυχαία πρόρρηση ή ονείρου και 3) το φαινόμενο της Βασκανίας και πάνω στα ζώα ακόμα, ώστε να αποκλείεται η ιδέα υποβολής, 4) το φαινόμενο των ευτυχών η αποφράδων ημερών (το κακό θα τριτώσει) της ευλογίας, της κατάρας, του κακομελετήματος.

Eine neue Erklärung der Prophetie.

Von Marinegeneralarzt Dr. med. Angelos Tanagras, Athen.
Präsident der hellenischen SBP.
Übersetzt von Dr. med. C. Konstantinides.

Diejenigen, die sich mit dem Problem der Prophetie befaßt haben und solche, die über eigene prophetische Fälle verfügen, werden wohl an der Möglichkeit der Prophetie keinen Zweifel hegen.

Wenn man bedenkt, daß in der Natur viele Vorgänge bis in die kleinsten Einzelheiten mathematisch sich abwickeln, wie z. B. die Bewegungen der Himmelskörper, ist es nicht unwahrscheinlich, daß auch das menschliche Schicksal Regeln unterworfen ist, wie uns dies die Fälle von Prophetie glaubhaft machen.

Im Falle aber einer tatsächlichen Schicksalsbestimmung dürfte man nicht mehr von einer Verantwortlichkeit der Menschen sprechen und hätte sogar das Recht, der schöpferischen Kraft Böswilligkeit und Unmenschlichkeit vorzuwerfen, da sie den einen zum Verbrecher werden läßt, den anderen zu dessen Opfer, einen dritten von Geburt aus zur Blindheit verurteilt oder zu Geisteskrankheit prädisponiert.

Aber eine solche Auffassung der Dinge würde mit dem Göttlichen und dessen notwendigen Eigenschaften nicht in Einklang stehen und ließe sich nicht mit dem Vorhandensein einer schönen, harmonischen und zweckmäßigen Schöpfung zusammenreimen. Die Annahme also einer Schicksalsbestimmung, die sich auf alle Einzelheiten des Lebens, und vor allem des menschlichen Lebens erstreckte, würde mit der Idee von der Existenz Gottes kontrastieren.

Wie wir weiter unten auseinandersetzen werden, ist eine Schicksalsbestimmung weder möglich noch darf sie möglich sein, außer in den großen Vorgängen der Schöpfung.

Η πρώτη σελίδα του άρθρου του Τανάγρα στο Γερμανικό περιοδικό: Zeitschrift für Parapsychologie του έτους 1929.

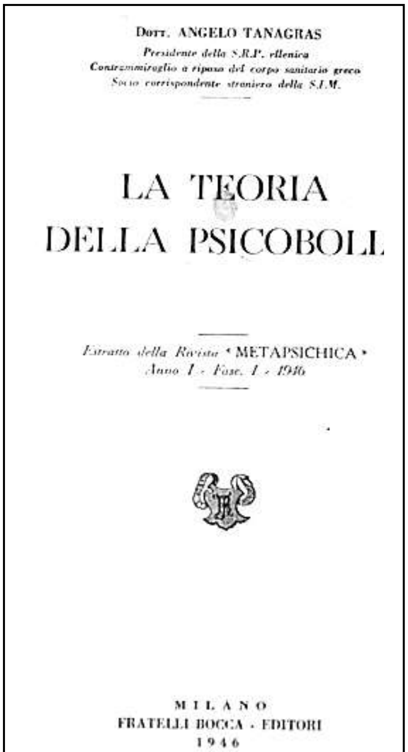
Την ψυχοβολική εκπομπή την οποία διατύπωσα με παραδείγματα, παραδέχθηκαν ανέκαθεν όλοι οι λαοί της γης. Μία ημέρα δε όταν εγώ εκλείψω θα μιλήσει για εμένα. Η θεωρία της ψυχοβολίας δημοσιεύθηκε πρώτα στα Γερμανικά το 1929 στο Zeitschrift für Parapsychologie[349] του Βερολίνου, κατόπιν δημοσιεύθηκε σε βιβλία στα Ελληνικά με τον τίτλο «Το πεπρωμένο και η τύχη[350]» και Γαλλικά με τον τίτλο «Le Destin et la Chance[351]» στην συνέχεια δε σε περίληψη στα Ιταλικά[352].

Με την Χιτλερική κατοχή όταν το περιοδικό μου «Ψυχικαί Έρευναι», του οποίου άρχισα την έκδοση κατά το 1925 το δεύτερο έτος από την ίδρυση της Εταιρείας, έχασα τους περισσότερους συνδρομητές ιδίως της βόρειας Ελλάδας της κατεχόμενης από τους Βουλγάρους και η έκδοσή του έγινε προβληματική. Το εξέδωσα με δυσκολία κατά το 1941, αλλά κατά το 1942 όταν είχε φθάσει στον $18^{ο}$ τόμο του, μόλις κατόρθωσα να εκδώσω τρία τεύχη, ένα κάθε τρίμηνο Στους 18 αυτούς τόμους βρίσκονται εκτός της τακτικής ύλης, και πολλές πρωτότυπες δικές μου μελέτες οι οποίες νομίζω ότι μπορούν να χρησιμεύσουν στους ερευνητές του μέλλοντος. Και μάλιστα:

Το άσχετο της υλικής μνήμης με το ενσυνείδητο *εγώ,* όπως αποδεικνύουν οι *αμνησιακές* καταστάσεις.

1) Η σύμπτωση των ενστίκτων σαν απόδειξη σκοπιμότητας στην πλάση (Τόμος 1927)
2) Ο Ρασπούτιν ως μέντιουμ.
3) Ο Χίτλερ ως μέντιουμ
4) Ο Μωάμεθ ως μέντιουμ.
5) Ο Ιησούς ως ψυχοβόλος οργανισμός.
6) Η θεωρία της ψυχοβολίας και άλλα.
7) Ίσως η μελέτη των ανωτέρω συμπερασμάτων, αποτέλεσμα μακροχρόνιας πείρας, να χρησιμεύσουν στους ερευνητές του μέλλοντος, το οποίον ασφαλώς θα εμβαθύνει στα ζητήματα σε περισσότερο αληθόπιστο περιβάλλον από το σημερινό, όπου η κακοπιστία στις συζητήσεις, η κακοβουλία, τα εμπόδια και η αδιαφορία, ή και μερικές φορές και εχθρική στάση των επισήμων, όρθωναν καθημερινά εμπόδια στην προσπάθειά μου.

Έπρεπε να λυγίζω κάθε τόσο την θέληση μου για να προχωρώ αυτά τα 35 χρόνια της προσπάθειάς μου. Ο άνθρωπος έχει μέσα του όλα τα καλά και όλα τα κακά. Ανάλογα λοιπόν με την ανάγκη, το συμφέρον, ή το πάθος (μίσος, ζηλοτυπία) εκδηλώνονται τα μεν ή τα δε. «Η ανάγκη κάνει τον άνθρωπο ψεύτη και κλέφτη», αποφάνθηκε η λαϊκή σοφία. Το συμφέρον καταπνίγει και τα ευγενέστερα αισθήματα. Το δε πάθος, ιδίως η ζηλοτυπία το τρομερότερο όλων, φθάνει και έως το έγκλημα. «All is fair in love and war»... Όλα επιτρέπονται στον έρωτα και στον πόλεμο, κήρυξαν οι συντηρητικότεροι των λαών στην Αγγλία. Όπως άλλως τε ένας από τους πλέον διανοούμενους τους ο Oscar Wilde, ομολόγησε, η υποκρισία στην Αγγλία έχει ανοίξει μαγαζί..

Dott. ANGELO TANAGRAS
Presidente della S.R.P. ellenica
Contrammiraglio a riposo del corpo sanitario greco
Socio corrispondente straniero della S.I.M.

LA TEORIA DELLA PSICOBOLI

Estratto della Rivista "METAPSICHICA"
Anno I - Fasc. I - 1946

MILANO
FRATELLI BOCCA - EDITORI
1946

Εξώφυλλο της Ιταλικής έκδοσης της θεωρίας της ψυχοβολίας, του Τανάγρα.

Εν τούτοις κατά βάθος ο άνθρωπος δεν είναι κακός – *Ουδείς εκών κακός* – είπε και η αρχαία φιλοσοφία. Αυτό το διαπιστώνω πάντοτε στους λαϊκούς κινηματογράφους όπου το ακροατήριο – αληταρία στην πλειοψηφία – αποδοκιμάζει με σφυρίγματα και καμιά φορά με εξυπνότατα επιφωνήματα πολλές φορές προειδοποιώντας αυθόρμητα με κραυγές για κάποιο κίνδυνο. Ποτέ δεν παίρνει το μέρος του άδικου και του κακού. Κάποιο έμφυτο αίσθημα δικαιοσύνης υπάρχει στην υπόσταση μας όπως και το αίσθημα του ωραίου και το συναίσθημα της αρμονίας στην μουσική.

Γι αυτό διαμόρφωσα στην ώριμη ηλικία μου ένα είδος φιλοσοφίας, την οποία συνιστώ σε όλους και η οποία συνίσταται στο να παίρνω από κάθε άνθρωπο ότι έχει καλό και να αγνοώ το κακό. Έρχεται έξαφνα κάποιος να σας πει ότι ο τάδε σε κακολόγησε. Απάντησε του ότι: «*Ε, δεν το έκανε με κακία αλλά από επιπολαιότητα*».

Η παραμέληση του αρχαίου ενδύματος.

Βλέπω με λύπη και δυσφορία στις διάφορες γιορτές και τελετές όπου επιδεικνύονται εθνικές ενδυμασίες να παρελαύνουν καραγκούνικα, Αμαλίες με φέσια, σιγκούνια με χοντρά χρυσοκέντητα και αργυροκέντητα κεντήματα, και χοντρά υφάσματα που κρύβουν και παραμορφώνουν τις ωραίες παρθενικές γραμμές νεανικών κορμιών. Και ποτέ δεν βλέπω κανείς μεταξύ αυτών, να επιδεικνύει το αρχαίο ένδυμα, τον χιτώνα, το ιμάτιο, τον πέπλο, τις αρμονικές πτυχώσεις τις οποίες απαθανατίζουν τα αρχαία αγάλματα και οι εράσμιες Ταναγραίες. Έχει διαφθαρεί άραγε σε τέτοιο βαθμό η παροιμιώδης στον κόσμο Ελληνική καλαισθησία, το αίσθημα της αρμονίας, ώστε όλοι να προτιμούν χοντράδες και χρυσάφια και φούντες και κεντίδια, από την απλή, την αρμονική, την ευχάριστη στο μάτι Ελληνική γραμμή;

Θυμάμαι πριν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο το Λύκειο των Ελληνίδων είχε οργανώσει αποστολή νέων κοριτσιών στην Γερμανία για να χορέψουν Ελληνικούς χορούς με Ελληνικές ενδυμασίες, την απογοήτευση που προκάλεσε το θέαμα στους Ελληνόφιλους Γερμανούς. Όχι βέβαια για τα ωραία κορίτσια που στείλαμε, ούτε για την πολυχρωμία των ενδυμασιών, ούτε για τους χορούς οι οποίοι κάτι διαιώνιζαν από την ωραιοπρέπεια και ιερατικότητα των αρχαίων κυκλικών χορών.

Αλλά όλοι στην Γερμανία ακούγοντας «Ελληνίδες» περίμεναν να δουν το αρχαίο ένδυμα, όπως ήξεραν τις Ελληνίδες από τα βιβλία στις γυμνασιακές και πανεπιστημιακές σπουδές τους. Αντί αυτών όμως είδαν τις χοντράδες των Ρουμάνων, Σέρβων, Βουλγάρων με τις φορεσιές των οποίων καθόλου δεν διέφεραν οι δικές μας.. Βαριά ρούχα, βαριά κεντήματα, βαριά φάλαρα[353], χονδροπλεγμένες ζώνες. Μην δεν αρέσει πιά στην Ελλάδα το αρχαίο ένδυμα, μου έγραψε φίλος μου Γερμανός καθηγητής, ή χάθηκε εντελώς η ανάμνησή του;

Εννοείται δε ότι εξαιτίας της λεπτομέρειας αυτής, δεν έλειψαν και οι διάφοροι καλοθελητές μας ν’ ανασκαλίζουν τις θεωρίες που έχουν έτσι κι αλλιώς ανατραπεί, του συμπατριώτη τους Φαλμεράϋερ για εκσλαβισμό της Ελλάδας. Βλέπετε.. είπαν, καμία διαφορά και στα ρούχα ακόμη μεταξύ των Βαλκανικών Σλάβων και των κατοίκων της σημερινής Ελλάδας. Τί περίεργα πράγματα αλήθεια βλέπει κανείς στον τόπο μας.. Άραγε διαφεύγει τόσο πολύ η έλλειψη αυτή; Το Λύκειο των Ελληνίδων όφειλε να πρωτοστατεί στο θέμα αυτό. Εφόσον μάλιστα πληρωνόντουσαν και τα έξοδα για τις αρχαίες ενδυμασίες και για τα φτωχότερα μέλη του.

Ακόμη και στην μόνη Μακεδονική ενδυμασία η οποία διασώζει ίχνη της αρχαίας ενδυμασίας, με την απομίμηση της περικεφαλαίας, που επέτρεψε ο Μέγας Αλέξανδρος στην περιοχή της Βέροιας να φορούν οι γυναίκες εξαιτίας του ηρωισμού τους, εδώ για να μην πάνε να συμβουλευθούν τις ντόπιες και να προμηθευθούν το τριγωνικό ξύλινο παράρτημα το οποίο δίνει στο κεφαλόδεσμο το σχήμα περικεφαλαίας, μασκάρευαν το σχήμα σε έναν απλό σκούφο χωρίς σημασία. Και η τότε εκλεγείσα στα καλλιστεία μις Ελλάς δις Διπλαράκου[354], παρουσίασε την δήθεν Μακεδονική ενδυμασία και φωτογραφήθηκε με το γελοίο αυτό σκούφωμα. Οκνηρία σκέψης; Δυσκαμψία απόφασης και πρωτοβουλίας; Ακατάσχετη αδράνεια; Ότι θέλετε!

Και γι’ αυτό έχουμε ακόμη το Τουρκικό μετρικό σύστημα. Την οκά[355]. Οι Τούρκοι προοδευτικότεροι το εγκατέλειψαν εδώ και καιρό. Σε εμάς, εκατοντάδες κυβερνήσεων άλλαξαν από την απελευθέρωση της Ελλάδας, πολιτικοί αξίας πότε-πότε κυβέρνησαν την χώρα. Η οκά όμως ακλόνητη μένει πάντοτε οκά.

Η ευγνωμοσύνη του έθνους. Ο τάφος του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Μία ιεροσυλία.

Αυτές τις μέρες είχα πάει στο πρώτο νεκροταφείο να ξαναδώ τους τάφους εκείνων που αγαπούσα και που σε λίγο θα πάω και εγώ.

Συνήθως όταν πηγαίνω περνώ και από μερικούς παλιούς τάφους που θυμόμουνα από μικρό παιδί. Της γλυκύτατης κοιμωμένης του Χαλεπά δεξιά του κεντρικού διαδρόμου προς το παλιό εκκλησάκι. Του Αλέξανδρου Ραγκαβή, του Κοραή και προπάντων του Οδυσσέα Ανδρούτσου[356] ακριβώς στην αρχή του διαδρόμου δεξιά και πίσω από τον τάφο του Παναγή Τσαλδάρη με τους ωραίους επιτάφιους στίχους του Αλέξανδρου Σούτσου. «*Τον στρατάρχη Οδυσσέα μετά χρόνους χαιρετάτε, εδώ κείται του Ανδρούτσου ο περίβλεπτος υιός. Καταβάς εκ του σταυρού του ύπνον μάρτυρος κοιμάται και πικράς αχαριστίας είναι ο τάφος του ναός.*» Αλλά φαίνεται ότι οι αμαρτίες του ήρωα του Χάνι της Γραβιάς δεν τελείωσαν ούτε μετά την μαρτυρική δολοφονία του στον πύργο της Ακρόπολης. Την φορά αυτή που πέρασα δεν τον βρήκα πλέον.

Ένας άλλος μεγάλος τάφος με κοινό όνομα είχε αντικαταστήσει την στενή και σεμνή πλάκα του ήρωα που γέμισε την εποχή του με το όνομα του. Κάποιος πλήρωσε, ο στρατηγός δεν είχε συγγενείς, ούτε βουλευτές, ούτε κομματάρχες να τον υπερασπίσουν, κανείς απολύτως δεν θα ενδιαφερόταν γι’ αυτόν και του έγινε έξωση χωρίς καμία διατύπωση. Και η πλάκα ακόμη με τους ωραίους επιτάφιους στίχους του Αλέξανδρου Σούτσου, που θα έπρεπε αυτή τουλάχιστον να είναι στο εθνολογικό μουσείο, ασφαλώς θα πουλήθηκε σε κανένα μαρμαρά. Όσο για τα κόκκαλα του

ήρωα, απλά θα πετάχτηκαν μαζί με τα κόκκαλα των άσημων της ζωής στο οστεοφυλάκιο. Η ίδια τύχη ασφαλώς επιφυλάσσεται μια μέρα και για εμάς που δεν αφήνουμε απογόνους. Άραγε όμως η εθνολογική εταιρεία έχει γνώση της ιεροσυλίας; Αν και τώρα είναι πολύ αργά! Το έγκλημα έγινε[357].

Η Κρανάη. Μία βεβήλωση.

Προχθές πήγα να κάνω ένα περίπατο στον λόφο του Μουσείου, από την Πνύκα όπου για τον διανοούμενο αντηχεί ακόμη η αποστροφή του Περικλή, όταν ήθελε να ενθουσιάσει τους Αθηναίους στο μνημείο του Φιλοπάππου από το οποίο έγινε το έγκλημα του βομβαρδισμού και της καταστροφής του Παρθενώνα από τον[358] Φραγκίσκο Μοροζίνι. Εκεί στα μαθητικά μου χρόνια ήταν ο τακτικός περίπατος μου στα λαξευμένα στον βραχώδη λόφο ίχνη της Κρανάης[359]. Των πρώτων Αθηνών.

Εκεί έκανα τα πρώτα όνειρά μου και κοίταζα για ώρες μία λιθογραφία νέας κοπέλας που πρώτη είχε μιλήσει στην ψυχή μου, την έλεγαν Αντιγόνη και που δεν θυμάμαι πώς την είχα προμηθευτεί. Εκεί έγραψα το πρώτο χρονογράφημα. Το χρονογράφημα αυτό έστειλα σε μια εφημερίδα του καιρού εκείνου που ούτε θυμάμαι τον τίτλο της. Φαντασθείτε όμως τον ενθουσιασμό μου όταν το είδα την άλλη μέρα όχι μόνο να έχει δημοσιευθεί, αλλά και να ακολουθείται και από μικρό κολακευτικό σχόλιο. «Ο χρονογράφος είναι ένα άγνωστο όνομα αλλά...» ακολουθούσαν μερικοί έπαινοι και συμβουλές. Δεδομένου ότι το χρονογράφημα αυτό γράφτηκε όταν ήμουνα στο μέσο των δύο τελευταίων τάξεων του Γυμνασίου, πρέπει να ήταν τότε το έτος 1892-1893[360]. Δηλαδή παλαιοντολογία.

Όταν εσχάτως ξαναπήγα να περιπλανηθώ στο παλιό ρεμβαστήριο μήπως ξαναέβρισκα εκεί τον παλιό μαθητάκο με την τότε καθιερωμένη στολή του Γυμνασίου, μπλε παντελόνι, μαύρη μπλούζα με χρυσά κουμπιά και μαύρο κασκετάκι με κεντημένη χρυσή κουκουβάγια, το παλιό μέρος όπου έπλαθα τα όνειρά του μελλοντικού κόσμου μου δεν υπήρχε πιά. Το μέρος είχε βεβηλωθεί από νέους κενοτόμους νεωτεριστές αρχαιολόγους.

Από διάστημα σε διάστημα στολίσθηκε από παγκάκια και με κομμάτια αρχαίων και το αρχαίο δικαστήριο της Κρανάης, όπως τότε το λέγαμε, ένα μικρό ύψωμα με έξη καθίσματα σκαλισμένα στον βράχο που σχημάτιζαν γωνία και δεν υπήρχε πιά. Και όμως μαζί με τα σκαμμένα στον βράχο λείψανα των διαμερισμάτων παλαιών σπιτιών ήταν από το εντυπωσιακότερο, ίσως και το σπουδαιότερο μέρος της πανάρχαιας πόλης.

Ήθελα να ήξερα τίνος η ψυχή βάσταξε να κάνει αυτήν την καταστροφή. Τί είδος νοοτροπία βασίλευε στην υπόσταση του και ποιος αρχαιολόγος έδωσε αυτήν την εγκληματική άδεια. Τί να τους έφταιξε άραγε η παμπάλαια αυτή ανάμνηση του

παρελθόντος όπου τόσοι λησμονημένοι κάτοικοι της Αθήνας θα κάθισαν να ρεμβάσουν και να αναπαυθούν.

Έτσι κι αλλιώς πάει κι αυτό.. όπως μία άλλη γραφική λεπτομέρεια των Τουρκοκρατημένων Αθηνών. Επάνω από τα «Σκαλάκια» το τέλος του προς το Ριζόκαστρο μέρους της οδού Μνησικλέους, από τον μαντρότοιχο της οικίας Καλλιφρονά, υπήρχε ένα μικρό κλειστό εικονοστάσι με το εικόνισμα της Παναγίας μπροστά στο οποίο έκαιγε πάντοτε από την ευλάβεια των περιοίκων, ένα φτωχικό καντηλάκι. Όταν τελευταία πέρασα, δεν υπήρχε και αυτό πιά.

Και είναι περίεργο ποιόν ενοχλούσε το γραφικό εικονοστασάκι και πώς το θρησκευτικό αίσθημα και αυτού και των γειτόνων επέτρεψε αυτή την ιεροσυλία. Αλλά πάει κι αυτό μαζί με το «δικαστήριο της Κρανάης». Αντίο παλιά Αθήνα!

Και επανέρχομαι τώρα στο τέλος της Χιτλερικής κατοχής όταν ένας Γερμανός στρατιώτης κατέβηκε από την Ακρόπολη κρατώντας διπλωμένη κάτω από την μασχάλη την Γερμανική σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό. Δεν περιγράφω τις σκηνές που επακολούθησαν γιατί θα πήγαινα πολύ μακριά.

Μετά μερικές μέρες κατέβηκα και εγώ στην Βουλιαγμένη να δω σε ποία κατάσταση ήταν το σπιτάκι μου στον Λαιμό. Αλλά το σπιτάκι δεν υπήρχε πλέον. Έμεινε ένα μισογκρεμισμένο δωμάτιο και η κουζίνα μισογκρεμισμένη και αυτή. Από το καθαυτό σπίτι έμεινε μόνο το τσιμέντο του πατώματος. Το σπίτι είχε χρησιμοποιηθεί σαν φυλακές των Ιταλών κρατουμένων και οι αγαπητοί φρατέλλοι, επειδή το σπίτι ήταν εσωτερικά ντυμένο με ξύλινη επίστρωση, θεώρησαν βολικότερο να ξηλώνουν τα σανίδια για να μαγειρεύουν. Έτσι οι τοίχοι κατέρρευσαν. Τότε έκαψαν και την ξύλινη στέγη, το ορφανοτροφείο δίπλα έκλεψε τα τούβλα για να τα χρησιμοποιήσει. Έτσι *ήταν* και αυτό μία φορά.

Αυτό όμως ήταν τίποτε μπροστά στις καταστροφές που έφερε στον τόπο η απληστία του Ιταλού παράφρονα που δεν τον έφθαναν τόσα που είχε. Μια πατρίδα περιβόλι της Ευρώπης που κέρδισε με αίμα και με θυσίες την ελευθερία της. Μία πατρίδα από τις πατρίδες της καλλιτεχνίας που κατείχε έντιμη και χαϊδεμένη θέση ανάμεσα στα έθνη. Αλλά φούσκωσαν τα μυαλά του με την ιδέα.. τι;... Να δεσπόσει της Μεσογείου. Και αυτό όταν είχε απέναντι του ένα Χίτλερ και μία σιδερόφρακτη Γερμανία που ήδη γελούσαν μαζί του σε στενούς κύκλους και η οποία μόλις θα καταδεχόταν να του πετάξει σε περίπτωση νίκης κανένα κοκαλάκι.

Αλλά χωρίς να τα συλλογισθεί όλα αυτά θέλησε ν' αρπάξει και την αμνάδα του φτωχού[361]. Την ωραία μας Κέρκυρα, όλα τα Επτάνησα, όλη την Ελλάδα. Αν δεν ήταν αυτός και δεν έθετε προ τετελεσμένου γεγονότος τον Χίτλερ, η παγκόσμια καταστροφή θα περνούσε ξυστά από την Ελλάδα. Ούτε οι Βούλγαροι[362] θα έκαναν τις σφαγές του Δοξάτου και σε άλλα μέρη της Μακεδονίας, ούτε θα κατέβαιναν οι Χιτλερικοί στην Ελλάδα με φυσικό αποτέλεσμα, εξαιτίας του προαιώνιου χαρακτήρα

της Ελληνικής φυλής, τις εκατόμβες της Κρήτης, των Καλαβρύτων, του Διστόμου και των Αθηνών.

Και εδώ ας τονισθεί ακόμη μια φορά ένα όνομα το οποίο μαζί με το όνομα του Γεωργίου Β' γράφτηκε με φωτεινά γράμματα στην ιστορία της Ελλάδας μετά το 1821. Το όνομα του πρωθυπουργού του ΟΧΙ. Του Ιωάννη Μεταξά[363].

Είναι δε λυπηρό ότι πρόωρος θάνατος στέρησε την Ελλάδα από έναν των μεγαλύτερων κυβερνητών της, από του Χαριλάου Τρικούπη τον επίσης πρόωρο θάνατο, μέχρι την εμφάνιση του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Όσοι έγιναν εν τω μεταξύ πρωθυπουργοί δεν υπήρξαν μόνο απλοί ρουσφετολόγοι πολιτικάντηδες, αλλά και εκμεταλλευτές και ληστές του δημοσίου πλούτου, μερικοί από τους οποίους βαθύπλουτοι ήδη στην εποχή μας, θα έπρεπε να είχαν κρεμασθεί στην πλατεία Συντάγματος. Αν καμιά ημέρα αποκαλυφθούν τα σκάνδαλα τους και κατασχεθούν οι πολυκατοικίες που γέμισαν την Αθήνα, θα φρίξει ο Μωρηάς, η πατρίδα του Κολοκοτρώνη, ποιους ανάξιους αντιπροσώπους του έθρεψε.

Η ανισότητα των ανθρώπων.

Εν τω μεταξύ η κομμουνιστική κίνηση βαθμηδόν και κατ' ολίγον κατακτούσε σημαντικό έδαφος σε ορισμένες τάξεις έχει μόνον ανθρώπων που δυστυχούσαν και που είχαν στερηθεί, οι οποίοι δεν μπορούσαν να μη βλέπουν με μάτι φθονερό ιδίως κάθε όμοιό τους που επιδείκνυε ματαιόδοξα και αναίσθητα την σπατάλη και την διάνθιση του περιττού. Αλλά και μεταξύ των πλέον διανοούμενων, σπουδαστών και επιστημόνων στους οποίους το έμφυτο αίσθημα δικαιοσύνης και η στοιχειώδης λογική μιλούσε στην ψυχή τους για την δυνατότητα μιας κάποιας δικαιότερης κοινωνικής, αναδιοργάνωσης, όπου κάποια άτομα να έχουν το περισσευούμενο ενώ άλλα να στερούνται και το αναγκαίο.

Ο σοσιαλισμός είναι μια μεγάλη και ωραία θεωρία η οποία όμως βασίζεται μόνο στην φιλανθρωπία. Και αυτό γιατί με όλα όσα δέχθηκαν για την ισότητα των ανθρώπων, ανατρέπονται από την ίδια την φύση. Η ίδια η φύση πλάθει τον έναν έξυπνο και τον άλλο ηλίθιο. Τον έναν ρωμαλέο και τον άλλον ασθενικό, τον έναν ν' ανακαλύπτει την ταυτότητα της ύλης και ενέργειας με την διάσπαση του ατόμου και τον άλλο «υπόφυτο». Τον ένα να οργανώνει και να διοικεί και τον άλλο να εκτελεί έργα χειρωνακτικά. Πώς είναι δυνατόν να θεσπίσει, παρά το θέλημα της ίδιας της φύσης, όλους τους ανθρώπους ίσους και να δώσει σε όλους τα ίδια δικαιώματα[364]; Υπάρχει κωμικότερο θέαμα από το να βλέπει κανείς ανθρώπους πρώτου γένους στα νεοσύστατα κράτη ιδίως μιας ηπείρου και τις γυναίκες που βρίσκονται ακόμα σε χειρότερη διανοητική κατάσταση, ή και σε όλες τις ηπείρους τις απλοϊκές χωρικές, καλά θηλυκά ζώα, πλασμένα μόνο για να γεννοβολούν και να διαιωνίζουν το είδος, να καλούνται να ψηφίσουν στις εκλογές! Βέβαια δεν αρνούμαι τις αντιρρήσεις

εναντίον της μονοπώλησης της ολιγαρχίας. Αλλά όπως είπα, η ίδια η φύση έπλασε τους ανθρώπους άνισους. Αυτή η ίδια θέλησε τα πράγματα αλλιώς.

Λοιπόν, κάποια νέα διαρρύθμιση της κοινωνίας, με λογικό και φυσικό τρόπο, μόνο βάσει του αισθήματος της φιλανθρωπίας για το βασανισμένο κακόμοιρο ανθρώπινο ζώο, μπορεί να βασισθεί στο αίσθημα του δικαίου, ώστε να μη γίνεται εκμετάλλευση, του είτε κατωτέρας διανοητικότητας ή άτυχου ανθρώπου από τους εξυπνότερους.

Ο κομμουνισμός επιχειρεί τον άθλο αυτόν, το ζήτημα όμως είναι ο τρόπος που μπορεί να εφαρμοσθεί και να επιτύχει. Η ιδέα είναι μεγάλη και ευγενής αλλά το ασθενές του σημείο είναι ότι στα πειράματα της εφαρμογής δίνει στα άτομα κάποια ιδέα στερήσεως ελευθερίας, κάποιας απολυταρχικής δύναμης που ρυθμίζει αυστηρά το σύνολο.

Φαίνεται δηλαδή να τείνει να μεταβάλει την ζωή σαν ένα είδος κυψέλης μελισσών όπου το κάθε άτομο εκτελεί, ούτως ειπείν, μηχανικά το έργο του. Πράγμα που δεν συμβιβάζεται με το έμφυτο ένστικτο της ελευθερίας που είναι βαθιά ριζωμένο από την πρωτόγονη θηριώδη ζωή των κατωτέρων βαθμίδων της εξέλιξης.

Είναι πάρα πολύ οποιαδήποτε θεωρία να ζητά από όλους τους ανθρώπους να αρθούν σε ύψη ανώτερα κοινωνικής ιδεολογίας μέχρις αυτοθυσίας. Αυτό είναι προνόμιο των λίγων οι οποίοι απομακρύνθηκαν πολύ από τον *άνθρωπο κτήνος* και πλησίασαν στον *άνθρωπο θεό*. Οι περισσότεροι άγονται και φέρονται από το συμφέρον και τα ζωικά ένστικτα.

Για να τους αναγκάσει λοιπόν όλους να ενσαρκωθούν και ενστερνιστούν την μέχρις αυτοθυσίας ιδεολογία, μοιραίως θα χρειασθεί η βία. Και τότε όλα καταρρέουν. Η ιδέα πλέον κάμει την εντύπωση απολυταρχίας την οποία ακολουθούν μόνο οι ανώτεροι ιδεολόγοι, οι φανατικοί και όσοι την υποστηρίζουν από συμφέρον. Παράδειγμα το δράμα της Ουγγαρίας το οποίο μόνο ο φόβος εφαρμογής της βίας εμποδίζει και άλλα κράτη να μη μιμηθούν.

Άλλο πλησιέστερο παράδειγμα έχουμε τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα. Στην προσπάθεια επιβολής δια της βίας της κομμουνιστικής ιδεολογίας, βρήκε την ευκαιρία το πρωτόγονο θηρίο, το αιμοχαρές ενστικτο μερικών που επωφελήθηκαν με την δικαιολογία και την υποστήριξη της ιδεολογίας, για να την βεβηλώσουν και να την δυσφημίσουν ολοσχερώς. Σπίτια γκρεμισμένα, πτώματα εγκαταλελειμμένα στους δρόμους, ανομολόγητες αγριότητες που αρνείται να τις περιγράψει η ψυχή, αυτός υπήρξε ο απολογισμός της βίας από την οποία ποιος ωφελήθηκε; Ασφαλώς πάντως όχι η ανώτερη ιδεολογική πρόθεση κοινωνικής αναμόρφωσης.

Κοπάδια οι ύποπτοι γέροι, γυναίκες, ασθενικοί, θεωρούμενοι ως ύποπτοι αντικομουνισμού που τους έπαιρναν με ότι φορούσαν ιδίως νύχτα από τα σπίτια και αναγκαζόντουσαν ν' αρχίσουν πορεία πεζή κατά μήνα Δεκέμβριο προς ορισμένα

κέντρα της Βοιωτίας. Έχω ακόμη ζωντανή στ' αυτιά μου την περιγραφή του γέροντα Αρεοπαγίτη Σπύρου Δημητριάδη που κατόρθωσε να επιζήσει από αυτή την περιπέτεια.

Ο καθένας με την λόξα του.

Κορίτσια βιάσθηκαν, γέροι απόστρατοι που θέλησαν να προστατεύσουν τα παιδιά λογχίσθηκαν, μια καλλιτέχνιδα του βασιλικού θεάτρου κυριολεκτικά σφαγιάσθηκε αφού και αυτό το πτώμα της βεβηλώθηκε κατά τον αισχρότερο τρόπο. Ο δε αριθμός των αστυνομικών που κυριολεκτικά κρεουργήθηκαν προξενεί αληθινή φρίκη όταν διαβάζει κανείς την επίσημη απαρίθμηση τους με τις φωτογραφίες τους στα «Αστυνομικά χρονικά», την δεκαπενθήμερη επιθεώρηση που δημοσιεύει η διοίκηση σχολής Αστυνομίας Πόλεων. Φαίνεται ότι κανείς από τους υπεύθυνους των φρικιαστικών αυτών αιματοχυσιών μεταξύ των Ελλήνων, δεν διάβασε ιστορία, ότι καθεστώτα που επιβάλλονται με την βία και μάλιστα με τόσο αίμα, δεν μπόρεσαν ποτέ να ριζώσουν και να σταθούν.

Μία ημέρα μοιραίως ο κομμουνισμός θα κατακτήσει τον κόσμο με οποιεσδήποτε μεθόδους και μέσα. Η επιβολή του είναι αναπόφευκτη. Αργά ή γρήγορα. Επίσης όμως αναπόφευκτο είναι όπως όλα τα καθεστώτα όπου υπάρχουν δυσαρεστημένοι και θα υπάρχουν πάντοτε και στα τελειότερα παρόμοια, όταν τα βαρεθεί η πλειοψηφία θα καταρρεύσουν με νέες επαναστάσεις και με νέα αίματα. Ανοίξατε την ιστορία να βρείτε άπειρα παρόμοια παραδείγματα. Και τα ίδια θα εξακολουθήσουν να επαναλαμβάνονται εις άπειρο με νέες επαναστάσεις όσο υπάρχει κόσμος. Έως ότου ο τροφοδότης του πλανητικού μας συστήματος ο συντηρητής της ζωής, ο ήλιος αρχίσει να εξαντλείται σε θερμότητα και ο πλανήτης μας γίνει ακατάλληλος για την συντήρηση της ζωής και το όλο σύστημα γίνει ένα απέραντο νεκροταφείο μέσα στα δισεκατομμύρια άστρων του Γαλαξία μας στα ερέβη[365] του αχανούς.

Η Κρήτη.

Από πολύ μικρός έμαθα να αγαπώ ιδιαίτερα την Κρήτη, αφού μάλιστα τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής μου έζησα εκεί, στα Χανιά όπου ο πατέρας μου ήταν Προξενικός υπάλληλος επί Τουρκοκρατίας και θήλασα Κρητικό γάλα. Της κυρίας Φραντζέσκας.

Η Κρήτη και η Χίος από την οποία καταγόταν η προγιαγιά μου, η Χιώτα η ψηλή όπως την έλεγαν στο Ριζόκαστρο της Πλάκας[366], ήταν τα δύο αγαπημένα μου νησιά. Οι κάτοικοί τους ονομαστοί ανάμεσα στους Έλληνες για την εξυπνάδα και το αγχίστροφο[367] πνεύμα τους, τραβούσαν ακατάσχετα το ενδιαφέρον μου.

Ιδιαίτερα οι Κρητικοί για την αδάμαστη και αδούλωτη ψυχή τους, την οποία ξόδεψαν σπάταλα σε αμέτρητες επαναστάσεις. Πρέπει να διαβάσει κανείς μία ιστορία της Κρήτης για να δει με τί αίμα, με τί σφαγές γυναικόπαιδων, με τί ερείπια πυρπολημένων χωριών, με τί ταλαιπωρίες μέσα στα χρόνια και τις σπηλιές των γυμνών βουνών της, χωρίς νερό, χωρίς τροφή, χωρίς γάλα για τα παιδιά, με απέναντί τους στρατούς μιας αυτοκρατορίας, κέρδισαν οι Κρητικοί την σημερινή ελευθερία τους. Η σπηλιά του Μεληδόνα[368] με τα σταλακτοποιημένα κόκκαλα των γυναικόπαιδων, εκεί μέσα από την πείνα και το κρύο, ο ηγούμενος του Αρκαδίου Γαβριήλ με τον δαυλό του ολοκαυτώματος στο χέρι[369], το γδαρμένο τομάρι του Δασκαλογιάννη[370] και το αίμα μυριάδων αγνώστων ηρώων και μαρτύρων είναι μερικά από τα φωτεινότερα άστρα του Κρητικού Γαλαξία στο βωμό της ελευθερίας, μεγάλης θεάς.

Και το μελανότερο σημείο του ατέλειωτου δράματος είναι ο εξισλαμισμός μεγάλου μέρους των κατοίκων είτε λόγω του διαρκούς εφιάλτη σφαγής από τους Τούρκους, είτε για λόγους συμφέροντος, όπως και στη Μικρά Ασία όπου, όπως και προηγουμένως ανέφερα, όσοι κι αν ήσαν οι εισβάλλοντες Τούρκοι κατακτητές, έστω εκατό, διακόσιες, πεντακόσιες χιλιάδες, δεν μπορούσαν να είναι παραπάνω, ο αριθμός αυτός βέβαια απέχει παρασάγγες από τα σημερινά 23 εκατομμύρια Τούρκων όπως τουλάχιστον ισχυρίζονται.

Η αιώνια Ελλάδα δεν έχυσε μόνο αλλά έδωσε άφθονο και το αίμα της στους βαρβάρους του Τουρκεστάν. Και την σήμερον.. τί τα θέλετε!. Είναι κανείς, όχι ό,τι πράγματι είναι, *αλλά ότι νομίζει ότι είναι*. Και οι εξισλαμισθέντες Έλληνες είναι την σήμερον φανατικοί Τούρκοι. Στην Κρήτη μόνο κατά την άλωση του Χάνδακα[371] από τους Τούρκους, περιηγητής αναφέρει ότι εξισλαμίσθηκαν 30,000 χριστιανοί, ο δε εξισλαμισμός εξακολούθησε με τόση ένταση ώστε σε ορισμένες εποχές να πλησιάζει ο αριθμός των Τούρκων με τους Χριστιανούς. Σήμερα μετά την μετανάστευση Τούρκων και εξισλαμισθέντων στην Μικρά Ασία, η Κρήτη καθαρίστηκε εντελώς από το στοιχείο αυτό.

Ενώ όμως η τραγωδία της Κρήτης διήρκησε για αιώνες, το δράμα της Χίου της οποίας οι ειρηνικοί κάτοικοι δεν είχαν το πολεμικό μένος των Κρητικών διήρκησε πολύ λίγο μεν καιρό, αλλά με εξολόθρευση των τριών τετάρτων του πληθυσμού της, είτε από σφαγές, είτε επειδή πουλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Μικράς Ασίας. Οι δύστυχοι Χίοι οι οποίοι δέχθηκαν με δάκρυα ενθουσιασμού και με δοξολογίες το μικρό σώμα των Σαμίων υπό τον Λυκούργο Λογοθέτη το 1822[372] και που τους είδε κατόπιν να ξαναεπιβιβάζονται προ των μεγάλων Τουρκικών δυνάμεων που κατέφθασαν αμέσως από την Κωνσταντινούπολη υπό τον ναύαρχο Καρά Αλή[373], βρέθηκαν απότομα εγκαταλελειμμένοι στην σφαγή, την λεηλασία και την αιχμαλωσία του Τουρκικού στρατού που μεταφέρθηκε από την Μικρά Ασία. Υπολογίζοντας και από τις 100 χιλιάδες Χίων του νησιού που ανθούσε τότε ιδίως από την Μαστίχα, σφαγιάστηκαν

και πουλήθηκαν σαν σκλάβοι τα τρία τέταρτα και σήμερα ακόμη ο πληθυσμός του νησιού μόλις φθάνει τις 75 χιλιάδες ψυχές[374].

Προσπάθησα να μάθω από πολλές πηγές της Κωνσταντινούπολης από τον προπάππο μου που έκανε τις σφαγές της Χίου, αφού ο ναύαρχος Καρά Αλής σκοτώθηκε ως γνωστόν κατά την πυρπόληση της ναυαρχίδας του από τον Κανάρη. Το μόνο όμως που κατόρθωσα να μάθω ήταν ότι ήταν Φερένκ, εξισλαμισμένος Φράγκος, παλαιός καταδρομέας που είχε εξισλαμισθεί και διακρινόταν για την αγριότητα του, γι’ αυτό δε ανέβηκε στο αξίωμα του Πασσά. Δεν ξέρω πόσες σταλαγματιές αίματος του έχω στις φλέβες μου, αλλά ασφαλώς θα είναι πολύ λίγες γιατί δεν ευνόησα στη ζωή μου παρορμήσεις ή τάσεις αγριότητας. Απ’ εναντίας, ήμουνα πάντοτε πολύ ευσυγκίνητος στον ξένο πόνο. Το μόνο που παρατήρησα στη ζωή μου ήταν κάποια περίεργη απάθεια στον κίνδυνο η οποία δεν φαινόταν να είναι φυσιολογική. Και ίσως να είναι το μόνο αυτό που κληρονόμησα από τον άγριο αυτόν πρόγονο μου.

Οι Δροσουλίτες.

Αλλά επανέρχομαι στην αγαπημένη μου Κρήτη. Διάβαζα από καιρού εις καιρόν στον τύπο, πληροφορίες για ένα περίεργο φαινόμενο το οποίο είχε παρατηρηθεί στην νότια ακτή της Κρήτης και μάλιστα στο Φραγκοκάστελλο[375] των Σφακιών κατά την άνοιξη και σε ορισμένες ημέρες. Το πρωί δηλαδή κατά την ανατολή του ήλιου φαινόντουσαν φαντάσματα ενόπλων ανδρών οι οποίοι βάδιζαν συντεταγμένοι στρατιωτικά και επειδή το φαινόμενο παρουσιαζόταν όπως είναι την αυγή με την δροσιά, ο λαός τους είχε ονομάσει Δροσουλίτες.

Ακόμα δε επειδή στο μέρος εκείνο στα 1822 είχε εξολοθρευθεί από τον Τουρκικό στρατό το ιππικό του Χατζημιχάλη[376], δημιουργήθηκε από τότε ο θρύλος ότι τα φαντάσματα αυτά ήταν των ιππέων οι οποίοι ξαναερχόντουσαν από καιρού εις καιρόν στον τόπο όπου έχυσαν το αίμα τους για την Κρήτη.

Φυσικά ο νους του επιστήμονα στράφηκε αμέσως στο φαινόμενο του αντικατοπτρισμού όπως πολλές φορές στο ναυτικό μου στάδιο είχα την ευκαιρία να παρατηρήσω. Όπως π.χ. να βλέπουμε ανάποδα πλοία στον ορίζοντα και μάλιστα μια φορά ανάστροφα στον πορθμό της Κορίνθου. Αλλά πού και ποιος στρατός ήταν δυνατόν να αντικατοπτρίζεται σε μέρος τόσο απομονωμένο στη μέση της Μεσογείου. Το πράγμα άξιζε τον κόπο μιας επιτροπής εξέτασης.

Προμηθεύθηκα λοιπόν ένα τηλεφωτογραφικό φακό και κινηματογραφική μηχανή λήψεως και την Άνοιξη κατά τον Ιούνιο πήρα το βαπόρι για τα Χανιά. Μέσα στο πλοίο συνταξίδευσα και με τον στρατηγό Χατζημιχάλη απόγονο του ηρωικού συμπολεμιστή των επαναστατημένων Κρητών, ο οποίος πήγαινε ακριβώς και αυτός στο Φραγκοκάστελλο για να επισκεφθεί το μέρος όπου έπεσε ο παππούς του.

Στην δυάδα μας προστέθηκε στα Χανιά και ο δημοσιογράφος Μπακλατζής[377] και έτσι τρεις πλέον πήραμε τον δρόμο για τα Σφακιά διασχίζοντας με μουλάρια το γραφικό φαράγγι της Νίμπρου[378] το οποίο διασχίζει την Κρήτη από Βορρά προς νότο. Πήρα πηγαίνοντας μία ταινία από το ωραίο φαράγγι η οποία είναι ακόμη στα αρχεία της Εταιρείας. Και όταν είμαστε μόνο στο φαράγγι στην σκιά το πράγμα πήγαινε καλά. Όταν όμως βγήκαμε εκτεθειμένοι σ' ένα καυτερό ήλιο μουσκέψαμε στον ιδρώτα και κακουχημένοι και πεινασμένοι καταφύγαμε σ' ένα μικρό καφενεδάκι στην έξοδο του φαραγγιού.

—*Έχεις τίποτε σύντεκνε να πιάσομε;.*

Πρόθυμος και πρόσχαρος ο βρακάς καφετζής έτρεξε να μας περιποιηθεί.

—*Ότι επιθυμεί η ψυχή σας..*

—*Έχεις τίποτε αυγά να μας κάνεις τηγανητά;*

—*Αμ' πού να τα βρούμε τα αυγά.*

—*Κανένα κοτόπουλο να μας κάνεις βραστό;..*

—*Αμ' αν είχαμε κοτόπουλα εδώ θα είχαμε και αυγά..*

—*Τότε τί έχεις;*

—*Ότι άλλο θέλει η ψυχή σας.*

Αλλά μόνο από ό,τι ήθελε την στιγμή εκείνη η πεινασμένη ψυχή μας δεν υπήρχε παρά μόνον η καλή διάθεση...

—*Μωρέ ψωμί έχεις;* Έλυσε το πρόβλημα ο Μπακλατζής, με το πραγματικό πνεύμα του, το οποίο τον έστελνε πάντοτε αδιάλειπτα αντιπρόσωπο στην Βουλή.

—*Ψωμί να σας φορτώσω.*

—*Λάδι έχεις;*

—*Να σας πνίξω*! ήταν η υποχρεωτικότατη απάντηση.

—*Φέρτα λοιπόν και μια τσανάκα.. Θα 'χεις υποθέτω και ρίγανη..*

—*Άλλο τίποτα..*

—*Εντάξει! Φέρε μου τα εδώ..*

Εμείς αμίλητοι κοιτάζαμε με περιέργεια να δούμε το τί θα έφτιαχνε με το λάδι και την ρίγανη ο σύντροφός μου. Εκείνος καθώς άδειασε το λάδι στην πήλινη λεκάνη, έριξε πάνω άφθονη ρίγανη και κόβοντας μ' ένα πολεμικό χατζάρι τρεις φετάρες σπιτικό ψωμί, βούτηξε τη μία στο λαδορίγανο και άρχισε να την πελεκάει με την φυσικότερη καλή όρεξη καλώντας και μας να κάνουμε το ίδιο.

Μάλιστα κύριοι μου. Και με το ψωμόλαδο αυτό της «γλαυκής[379] κουροτρόφου[380] ελιάς» τρέφονται και ανδρεύονται οι αδάμαστοι εκείνοι Σφακιανοί λεβέντες που παντρεμένοι συνήθως στα εξήντα χρόνια τους, όπου οι άλλοι ετοιμάζονται για καλή ψυχή, γεμίζουν τα Σφακιά απογόνους.

Αλλά τέλος πάντων ξεκουρασμένοι καβαλήσαμε πάλι τα μουλάρια μας να εξακολουθήσουμε τον δρόμο μας.

Το Φραγκοκάστελλο (Φωτογραφία του Olaf Tausch - Self-photographed, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php ?curid=2312504)

Το ζήτημα των Δροσουλιτών λύθηκε τελειωτικά με τις παρατηρήσεις ότι άλλοτε οι Δροσουλίτες εμφανίζονταν με βράκες και φέσια, αλλά τώρα κάθε φορά φαίνονται με πεζότατες στολές από... χακί! Είναι λοιπόν φανερό ότι πρόκειται για γιγαντιαίους αντικατοπτρισμούς από τις βόρειες ακτές της Αφρικής[381], όπου οι στρατιώτες γυμνάζονται το πρωί με την δροσιά πριν να πυρώσει ο φλογερός Αφρικανικός ήλιος και οι οποίοι τώρα άφησαν τις βράκες και τα φέσια των λίγο προηγουμένων γενεών και εκμοντερνίστηκαν ώστε να γυμνάζονται σήμερα χακοφορεμένοι.

Όταν λοιπόν υπάρχουν ατμοί στον ορίζοντα σχηματίζουν ένα τεράστιο τηλεοπτικό τρίγωνο του οποίου το ένα σκέλος των φωτεινών ακτίνων εκπέμπεται από τους γυμναζόμενους στρατιώτες και το άλλο πέφτει ακριβώς στον Θυμέ Κάμπο του Φραγκοκάστελλου. Άλλωστε και στον Χάρακα του Ηρακλείου[382] όπως πληροφορήθηκα, είχαν παρατηρηθεί παρόμοια φαινόμενα.

Ο σύντεκνος μου.

Λοιπόν[383], εφόσον ήταν ακόμη εκεί οι δύο σύντροφοι μου ο Αμφιτρύων μας έκανε την πρόταση να γίνουμε και οι τρεις μας κουμπάροι του, σύντεκνοι όπως λένε πάρα πολύ σωστά και παραστατικά και πολύ Ελληνικά στην Κρήτη, αντί του φράγκικου *κουμπάρος*. Με τον Χατζηπατέρα λοιπόν να κάνει την λειτουργία, δώσαμε στην νεοβάπτιστη το όνομα Ανδρομάχη, η οποία έγινε τώρα μια ωραία κοπέλα υπάλληλος στα Χανιά.

Ήταν όμως για εμένα μία ευχάριστη έκπληξη, όταν πέρσι 1957 μπήκα για εσωτερική αιμορραγία στο ναυτικό νοσοκομείο της οδού Δεινοκράτους (τα δεινά του κράτους...) όταν ένας γιατρός δείχνοντας σε μία νοσοκόμα στο συνταξιοδοτικό βιβλιάριο μου τη φωτογραφία μου με στολή, την ρώτησε:

—*Τον ξέρεις αυτόν ποιος είναι;*

—*Πώς*, απάντησε εκείνη. *Την έχουμε σε μεγέθυνση μάλιστα στο σπίτι μας στην Κρήτη.*

Γύρισα και την κοίταξα έκπληκτος όπως και ο γιατρός. Και τότε πληροφορήθηκα με ευχαρίστηση ότι ήταν η αδελφή της βαφτισιμιάς μου η οποία είχε σπουδάσει νοσοκόμος και είχε καταταχθεί στο ναυτικό νοσοκομείο. Ήταν βέβαια μεγάλη ευχαρίστηση μου να είμαι κάτω από την φροντίδα της κόρης του σύντεκνου μου, η οποία ήταν και μία πολύ ωραία και καλοπλασμένη κόρη και η οποία είχε επίσης ωραίο όνομα, Αντιγόνη.

Ξαναήλθα και την άλλη χρονιά στο Φραγκοκάστελλο και ξαναβρήκα τον καλό μου Χατζηπατέρα και τον σύντεκνο μου τον Αμερικάνο. Ξαναβρήκα τις ανθισμένες λυγαριές στον δρόμο που κατέβαινα από το Καψοδάσος προς το Φραγκοκάστελλο[384] και το κελί μου στο μοναστηράκι. Τώρα ο καλός μου Χατζηπατέρας κοιμάται εν ειρήνη κοντά στο Μοναστηράκι του και κοντά στον Θεό του, που υπηρέτησε όλη την ζωή του.

Η τέταρτη εγχείρηση μου.

Έπειτα και από το δεύτερο αυτό ταξίδι στην Κρήτη αντιλήφθηκα να με τρώει ένας κρυφός πυρετός με αυξομειώσεις ο οποίος με ανησύχησε γιατί δεν ήξερα πού να αποδώσω την προέλευσή του. Οι διάφοροι συνεργάτες μου της Εταιρείας υποπτεύθηκαν μήπως πρόκειται για ελώδη πυρετό από τους οποίους υπέφερα και μικρός όταν η οικογένειά μας συνόδευσε τον πατέρα μου στην τότε γεμάτη έλη Αυλώνα της Αλβανίας όπου υπηρετούσε σαν προξενικός υπάλληλος και με ρωτούσαν αν υπάρχουν βάλτοι κοντά στο Φραγκοκάστελλο.

Για να διαπιστωθεί λοιπόν η αιτία του πυρετού έκανα εξέταση αίματος σε ένα από τους καλύτερους την εποχή εκείνη μικροβιολόγους, ο οποίος αφού εξέτασε επιμελώς τα παρασκευάσματα έβγαλε το συμπέρασμα ότι επρόκειτο για ελονοσία. Η συνέπεια της εξέτασης και της γνωμοδότησης αυτής ήταν ν’ αρχίσω σειρά από ενέσεις κινίνης.

Αλλά ο πολυπαθής οργανισμός μου είχε αναπτύξει όπως φαίνεται αναφυλαξία στην κινίνη. Το νέο αυτό θηλυκού μάλιστα γένους φάρμακο υπήρξε ακόμα σκληρότερο για τον εξαντλημένο οργανισμό μου. Γιατί μου προξένησε οξεία δηλητηρίαση και έγινε όλο μου το σώμα γαλάζιο σαν να με είχαν περιχύσει με καλούπι από Μόλυβδο.

Όπως λοιπόν με την ασπιρίνη κατά την δεύτερη εσωτερική μου αιμορραγία παρακολουθούσα με περίεργη απάθεια ότι έχανα σιγά σιγά τα πόδια μου, τα χέρια μου και τα λόγια μου, έτσι και τώρα καμάρωνα την ευγένειά μου περιχυμένη σε ανδριάντα από μπλε μέταλλο. Το ζωογόνο όμως κλίμα του Λαιμού της Βουλιαγμένης,

όταν υπήρχε, μου ξανάδωσε το αρχικό χρώμα μου, αν και ο μακρόχρονος πυρετός εξακολουθούσε πάντοτε να με τρώει αμείωτος[385].

Και τί νομίζετε ότι ήταν; Ούτε ελώδης πυρετός, ούτε κοκκία του Σύφνερ[386] που βρήκε ο θαυμάσιος μικροβιολόγος της εποχής μου. Μία ημέρα έτυχε που αισθανόμουνα κάποια ενόχληση στο λαιμό να είναι στην Βουλιαγμένη ένας φίλος μου λαρυγγολόγος που θέλησε να μ’ εξετάσει πατώντας την γλώσσα μου με το χερούλι ενός κουταλιού. Και τότε ξεπήδησε από τις αμυγδαλές πύον. Επρόκειτο για πυώδη αμυγδαλίτιδα..

Αυτή η λανθασμένη διάγνωση παρ’ ολίγο να μου κοστίσει την ζωή μου. Αμ’ έπος αμ’ έργον λοιπόν απευθύνθηκα σε έναν ειδικό για τις αμυγδαλεκτομές, τον γιατρό Καναγκίνη ο οποίος μέσα σε ένα τέταρτο με απάλλαξε και από τα δύο αυτά παραρτήματα της κοιλότητας του στόματος, τα οποία βεβαίως έχουν κάποιο προορισμό που δεν έχει προσδιορισθεί ακόμα. Πιθανόν αντισηψία του στόματος.

Ως γνωστόν στις εγχειρήσεις γίνεται απλά πήξη του βλενοϋμένα των παρίσθμιων[387] και οι αμυγδαλές αποκολλιούνται με το δάχτυλο του χειρουργού. Είναι αλήθεια ότι για καμιά δεκαριά ημέρες εξακολουθεί δυσάρεστο συναίσθημα στο μέρος όπου ήταν οι αμυγδαλές. Επίσης είναι βέβαιο ότι δεκαπέντε περίπου ημέρες υπάρχει κάποιου είδους ανωμαλία στην κοιλότητα του στόματος. Σαν συνέχεια όμως, για να μην παύουν οι ταλαιπωρίες μου με το άθλιο σαρκίο μου, άρχισα να αισθάνομαι ανωμαλίες στον προστάτη τις οποίες μόνον όσοι υπέφεραν και όσοι υποφέρουν ξέρουν τί είναι.

Εδέησα λοιπόν να εισέλθω στο νοσηλευτικό ίδρυμα του στρατού όπου με εγχείρησε ο διευθυντής του αρχίατρος του στρατού Κυριακίδης. Ήταν η τέταρτη κατά σειρά εγχείρηση της ζωής μου. Να δούμε επιτέλους τί θα απομείνει από εμένα.. Κόβουν, κόβουν διαρκώς.. Μα, έως πότε!. Φαίνεται ότι τα διάφορα όργανα του σώματός μου δεν έχουν αρκετή ζωτικότητα και γρήγορα εξαντλούνται και γίνονται άχρηστα. Και απορώ μόνον πώς έως τώρα που πέρασα τα ογδόντα χρόνια δεν με τίμησε με την επίσκεψη του κανένας καρκίνος εφόσον όχι μόνον είναι κληρονομικός στην οικογένειά μου, αλλά και από την νεαρή ηλικία μου έχω μόνιμο ερεθισμό από έλκος στομάχου.

Ο παππούς μου από την μητέρα μου Πέτρος Ασημακόπουλος από τα Καλάβρυτα πέθανε από καρκίνο του ήπατος. Η μητέρα μου από καρκίνο της μήτρας και μία θεία μου αδελφή της, η ωραιότατη στα νιάτα της Ουρανία Ρούκη, ωραία στην μορφή και την ψυχή παραλίγο να είχε και αυτή την ίδια μοίρα. Ευτυχώς πρόλαβα και αυτήν τουλάχιστον την έσωσα από τον φρικτό θάνατο του ανελέητου αυτού νοσήματος. Αξίζει μάλιστα τον κόπο να αφηγηθώ πώς.

Η θεία Ουρανία λοιπόν ήταν ένας πολύ σοβαρός, προπάντων όμως εξαιρετικά ζεστός, λιγόλογος και ευγενικός άνθρωπος σε αντίθεση με την άλλη θεία μου, την αδελφή της Δήμητρα, η οποία είχε κληρονομήσει φαίνεται από τον πειρατή τον προπάππο

μας, αφού στις τυχόν φιλονικίες της είχε πιο πρόχειρους τους μπάτσους από τα λόγια της. Λοιπόν επειδή άλλοτε περιέγραψα πώς έσπευσα να της αφαιρέσω ένα καρκινικό ογκίδιο από το στήθος της και να ζήσει 10 χρόνια επιπλέον μέχρι τα 80 χρόνια, έρχομαι στο συμπέρασμα που ήθελα να καταλήξω.

—*Είναι ή δεν είναι ο καρκίνος κληρονομικός;*...

Γενικά επικρατεί μέχρι σήμερα ακόμη στην επιστήμη ότι δεν είναι κληρονομικός. Και αυτό φαίνεται να επικυρώνει εκτός από πολλές άλλες περιπτώσεις και το δικό μου, με όλες τις κακές κληρονομικότητες που πρέπει να έχω από την πλευρά της μητέρας μου. Διότι στην ηλικία που έφθασα 83 ετών (1958) μέχρι σήμερα τουλάχιστον και με όλο τον διαρκή ερεθισμό που έχω από 17 ετών παιδί από το έλκος του στομάχου δεν έχω καμία ένδειξη καρκίνου.

Εντούτοις δεν νομίζω ότι πρέπει να θεωρηθεί το ζήτημα σαν τελείως αποδεδειγμένο. Διότι σε ένα παιδί μπορεί να έχει μεταδοθεί μία από τις δύο κληρονομικότητες των γονιών του. Ώστε ένα παιδί που έχει αντικαρκινική κληρονομικότητα να ζήσει χωρίς εκδηλώσεις της φρικτής ασθένειας. Και στην ίδια την οικογένεια ένα άλλο παιδί με κληρονομικότητα από πατέρα ή μητέρα, οργανισμοί ευπαθείς σε αυτήν την ασθένεια να πληρώσουν τον φοβερό φόρο του.

Ώστε το πρόβλημα μένει ακόμα ανοιχτό και περιμένει την λύση του. Αλλά το ανθρώπινο πνεύμα, ο μικρός θεός που κρύβουμε μέσα μας, μέρος της θείας δημιουργικής δύναμης η οποία αποτελεί το έμψυχο και άψυχο σύμπαν με μορφή Πρωτονίων και Ηλεκτρονίων και ο οποίος είναι η συνεκτική δύναμη που αποτελεί την υπόσταση μου, ασφαλώς όχι μόνον θα λείπει το πρόβλημα αυτό πιθανότατα για τους λόγους που ανέφερα, αλλά θα νικήσει και το αιμοχαρές τέρας που από καταβολής κόσμου τρέφεται με την ζωή, τα σπλάχνα και τον πόνο της εμψύχου ζωής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ & ΣΧΟΛΙΑ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Διανοητική ζωή.

[1] Την 28 Σεπτεμβρίου 1922 παρουσιάσθηκε από τη Σμύρνη στο Υπουργείο Ναυτικών και τέθηκε στη διάθεση του Υπουργείου Εσωτερικών.

[2] Από την 18 Αυγούστου 1923 με ΒΔ της 6-8-1923 τέθηκε σε αυτεπάγγελτο διαθεσιμότητα. Με ΒΔ από τις 12-9-1923, ΦΕΚ 228/14-9-1923 τ.γ. τέθηκε σε αυτεπάγγελτη αποστρατεία αφού προάχθηκε στον ανώτερο βαθμό του Αρχιάτρου και ενεγράφη στα στελέχη του Π.Ν εφεδρείας. Με ΒΔ από την 18-11-1935 ΦΕΚ 151/20-11-1935 τ.γ. εκδόθηκε σύμφωνα με την από 4-6-1935 Α.Ν. «ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ και ΥΛΙΚΗΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΣ των ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ και ΑΝΘΥΠΑΣΠΙΣΤΩΝ ΕΞΕΛΘΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ» ανακλήθηκε το από τις 12-9-1923 διάταγμα αποστρατείας του, προάχθηκε στο βαθμό του Πλοιάρχου από την 11-1-1930 όταν προάχθηκε ο νεώτερος του Κ. ΣΟΪΛΙΛΗΣ και την 6-7-1935 τέθηκε σε αποστρατεία με την ισχύ της απόφασης Λ.Ν. , την 4-6-1935 προάχθηκε στο βαθμό του υποναυάρχου. Τα αξιώματα στο πολεμικό ναυτικό ξεκινούν από το ανώτερο: ναύαρχος, αντιναύαρχος, υποναύαρχος, αρχιπλοίαρχος, πλοίαρχος, κλπ.

[3] Εννοεί ο Τανάγρας από το 1898 έως το 1923.

[4] Τώρα βρίσκεται επί της Γλάδστωνος 1 στην Αθήνα.

[5] Ο Λουκιανός ο Σαμοσατεύς (120 μ.Χ.–μεταξύ 180 & 192 μ.Χ.) ήταν εξελληνισμένος Σύρος ρητοροδιδάσκαλος και εξελληνισμένος συγγραφέας, και δημιουργός του σατιρικού διαλόγου. Η έντονη φιλομάθειά του τον έκανε να στραφεί στα γράμματα (στο έργο του *Περὶ τοῦ ἐνυπνίου* αφηγείται πώς ενισχύθηκε αυτή του η απόφαση μετά από όνειρο που είδε τη νύχτα της επιστροφής του στο σπίτι). Αφού μελέτησε τα Ελληνικά, ξεκίνησε να μάθει τη ρητορική τέχνη στις ρητορικές σχολές της Ιωνίας. Ωστόσο, δεν έμενε ικανοποιημένος με τη ρητορική, και τελικά απογοητεύτηκε, θεωρώντας την ρηχή. Σε ηλικία 40 ετών, παράτησε την τέχνη του σοφιστή και στράφηκε στη φιλοσοφία. Το πιο εκπληκτικό σχετικά με τον τρόπο γραφής του Λουκιανού είναι το πόσο έντεχνα χειρίζεται την ελληνική γλώσσα, ακόμη και την Αττική διάλεκτο. Παρότι αντιπαθούσε την αστρολογία (βλ. *Αλέξανδρος* ή *Ψευδόμαντις*) και τις νέες μυστικιστικές τάσεις της εποχής του, ο σκεπτικισμός του κατευθύνεται κυρίως κατά της λαϊκής δεισιδαιμονίας και της παραδοσιακής θρησκείας. Οι διάλογοι του διαιρούνται σε πολλές κατηγορίες, ανάλογα με το ύφος, το περιεχόμενο και την περίοδο που γράφτηκαν. Στους κωμικούς και σατιρικούς διαλόγους εντάσσονται και οι Νεκρικοί Διάλογοι, μια συλλογή από τριάντα διαλογικά στιγμιότυπα. Οι *Νεκρικοί διάλογοι* έχουν γίνει το πρότυπο για ένα ιδιαίτερο

λογοτεχνικό είδος φέροντας την ίδια μάλιστα ονομασία. (Βικιπαίδεια: Λουκιανός & Νεκρικοί διάλογοι).

[6] Ο Αθήναιος (αρχ. Ελλ. *Ἀθήναιος ο Ναυκρατίτης* ή *Ναυκράτιος*, λατ. *Athenaeus Naucratita*, ή *Naucratitus*) (τέλος του 2ου αι. μ.Χ./αρχές του 3ου αι. μ.Χ.) ήταν αρχαίος Έλληνας βιολόγος, (φυτολόγος, ζωολόγος) γαστρονόμος, διαιτολόγος, ρήτορας και γραμματικός από την Ναυκράτιδα της Αιγύπτου. Έζησε στην Αλεξάνδρεια και αργότερα στην Ρώμη. Κυριότερο έργο του ήταν το τριαντάτομο «Δειπνοσοφισταί», από το οποίο σώζεται μόνο "Σύνοψις" σε 15 βιβλία, και αυτά αποσπασματικά. Στο έργο αυτό ένας Ρωμαίος οικοδεσπότης δειπνεί με τους 29 φιλοξενούμενούς του, και εν είδη συνομιλίας, περιγράφουν την ζωή, τα ήθη και τα έθιμα, καθώς και την τέχνη και τις επιστημονικές γνώσεις των αρχαίων Ελλήνων. Το έργο του Αθήναιου είναι μια πηγή πληροφοριών για πλήθος χαμένων αρχαιοτέρων συγγραμμάτων.

[7] Ο Διογένης ο Λαέρτιος ήταν ιστοριογράφος της φιλοσοφίας της αρχαιότητας, συγγραφέας του έργου *Βίοι φιλοσόφων* που αποτελείται από 10 βιβλία. Ήταν ελληνικής καταγωγής, γεννημένος μάλλον στην πόλη Λαέρτη της Κιλικίας.

[8] Θα πρέπει να το τύπωσε ανάμεσα στα έτη 1922-1923 ενώ η πληροφορία στο διαδίκτυο τοποθετεί το έτος το 1918.

[9] Πρέπει να ήταν στον Πόρο κατά το 1898-1899.

[10] Έχει αναφερθεί στο βιβλίο αυτό στο κεφάλαιο «Τυπάλδος Κοζάκης».

[11] Ο Johann Wolfgang von Goethe (1749 - 1832) Γερμανός ποιητής, έλαβε τον τίτλο του ιππότη το 1782. Επίσης έκανε έρευνα και δημοσίευσε σε διάφορους επιστημονικούς τομείς. Από το 1776, υπηρέτησε στην αυλή της Βαϊμάρης σε διαφορετικές πολιτικές και διοικητικές υπηρεσίες.

[12] Ο Christian Johann Heinrich Heine (1797-1856) ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς ποιητές, συγγραφείς και δημοσιογράφους του 19ου αιώνα.

[13] Ο Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776 – 1822) ήταν ένας Γερμανός ρομαντικός συγγραφέας. Επίσης εργάστηκε ως νομικός, συνθέτης, μαέστρος, κριτικός μουσικής, σχεδιαστής και γελοιογράφος.

[14] Ο Johann Peter Eckermann (1792 - 1854) ήταν Γερμανός ποιητής και έμπιστος του Γκαίτε.

[15] Ο Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759 -1805), πήρε τον τίτλο του ιππότη το 1802, ήταν ένας Γερμανός ποιητής, φιλόσοφος και ιστορικός. Θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς δραματουργούς και ποιητές. Πολλά από τα έργα του αποτελούν μέρος του συνήθους ρεπερτορίου του γερμανικού θεάτρου. Οι μπαλάντες του βρίσκονται στα πιο διάσημα γερμανικά ποιήματα.

[16] Ο Hugo von Hofmannsthal (1874 - 1929) ήταν ένας Αυστριακός μυθιστοριογράφος, θεατρικός συγγραφέας, στιχουργός, Λιμπρετίστας και συν-ιδρυτής του Φεστιβάλ του

Σάλτσμπουργκ. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του fin de siècle (τέλους του αιώνα) της Γερμανίας και του βιεννέζικου μοντερνισμού.

[17] Κύλικα: αρχαίο ελληνικό ανοιχτό αγγείο πόσεως για κρασί.

Εγκλήματα φανατικών. Παιδαριώδεις θρησκοληψίες.

[18] Τα πρώτα Χριστιανικά χρόνια, σφαδάστηκαν από αιρέσεις. Μία πρώιμη αίρεση, ήταν του Αρείου. Αυτός ήταν πολυμαθέστατος και διευθυντής της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας Αιγύπτου. Ο Άρειος υποστήριξε, ότι ο Υιός Θεού, είναι ομοούσιος και όχι ομοούσιος του Πατρός και συνεπώς είναι κτίσμα του. Η αίρεση του Αρείου καταδικάστηκε από την πρώτη Οικουμενική σύνοδο της Νικαίας. http://www.omas-e.gr/main/files/oristiko1.pdf

[19] Πρόκειται για κουκιά που μένουν πολλή ώρα σε νερό και μετά τρώγονται ωμά.

[20] Η ζωή της Φαύστας τέλειωσε με τον πιο τραγικό τρόπο το 326 ή το 327 μ.Χ., όταν ο άντρας της διέταξε την εκτέλεσή της. Πέθανε από ασφυξία μέσα στο υπερθερμασμένο λουτρό της, λίγο καιρό μετά την εκτέλεση του γιου του Κωνσταντίνου, Κρίσπου. Τα ακριβή αίτια της οικογενειακής αυτής τραγωδίας δεν είναι γνωστά. Δύο ιστορικοί, ο Ζωσιμάς τον 6ο αιώνα και ο Ζωναράς τον 12ο αιώνα, μας αναφέρουν πως η Φαύστα συκοφάντησε στον Κωνσταντίνο τον πρωτότοκο γιο του Κρίσπο, που του είχε χαρίσει η Μινερβίνη, ότι ήταν ερωτευμένος μαζί της και όταν εκείνη τον έδιωξε, ο Κρίσπος επιχείρησε να την βιάσει. Κίνητρο για τις κατηγορίες αυτές ήταν οι μητρικές φιλοδοξίες της Φαύστας, καθώς φοβόταν ότι ο άντρας της θα παραγκώνιζε τους δικούς της γιους, εξαιτίας της αδυναμίας του στον Κρίσπο. Ο Κωνσταντίνος οργισμένος εκτέλεσε το γιο του και όταν λίγο αργότερα έμαθε την αλήθεια, εκτέλεσε και τη Φαύστα.

[21] Ο Μαξιμιανός καταπατά τις συμφωνίες που είχε υπογράψει με τον Κωνσταντίνο και εμπιστεύεται τα σχέδιά του στην κόρη του. Όταν τα σχέδια του Μαξιμιανού βρίσκονται σε κρίσιμη φάση και ετοιμάζεται να αιφνιδιάσει τον αντίπαλό του, η Φαύστα προδίδει τον πατέρα της στον Κωνσταντίνο. Ο Κωνσταντίνος τότε συλλαμβάνει το Μαξιμιανό για προδοσία, αλλά για χατίρι της γυναίκας του δεν εκτελεί τον πεθερό του, τον φυλακίζει. Όμως, η Φαύστα του υποδεικνύει να εκτελέσει τον πατέρα της, διότι όσο είναι ζωντανός παραμένει ο κίνδυνος να συνωμοτήσει ξανά εναντίον του. Ο Κωνσταντίνος ακολουθεί τις υποδείξεις της και εκτελεί τον Μαξιμιανό.

[22] Στα μέσα του 4ου αιώνα μ.Χ., στην Σκυθόπολη της Συρίας (σημερινό Beit She'an στο Ισραήλ), λειτουργούσαν «στρατόπεδα θανάτου», οργανωμένα κέντρα βασανισμού και θανατώσεως των καταδικασθέντων Εθνικών (κυρίως ελληνόθρησκων) που αρνήθηκαν να ασπασθούν το χριστιανισμό. Εμπνευστής και οργανωτής του σφαγείου αυτού ήταν, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αμμιανού Μαρκελλίνου (Ο Αμμιανός Μαρκελλίνος ήταν ο ιστορικός του Ρωμαίου Χριστιανού

αυτοκράτορα Κωνστάντιου του Β΄, κατά την εποχή του οποίου άρχισαν οι πιο αποτρόπαιοι διωγμοί εναντίων των Ελλήνων), ο επίσκοπος Αλεξάνδρειας Γεώργιος, το οποίο υλοποίησε ο Κωνστάντιος ο Β, δευτερότοκος γιός του "Μεγάλου" Κωνσταντίνου. Στο 11ο κεφάλαιο του 17ου τόμου του έργου του, ο Αμμιανός αναφέρει ότι: «ο Γεώργιος με τη συμμορία του προχωρούσε στους δρόμους των Ελλήνων της Αλεξάνδρειας κομματιάζοντας ανθρώπους και καίγοντας τα πάντα και είχε αναρριχηθεί στη θέση του επισκόπου εξοντώνοντας πολλούς ανθρώπους». Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο ιστορικός: «…και από τα πιο απομακρυσμένα σημεία της Αυτοκρατορίας σέρνονταν δεμένοι με αλυσίδες αμέτρητοι πολίτες κάθε ηλικίας και κάθε κοινωνικής τάξεως. Και από αυτούς πολλοί πέθαιναν στη διαδρομή ή στις ανά τόπους φυλακές. Και όσοι κατόρθωναν να επιζήσουν, κατέληγαν στη Σκυθόπολη, μία απόκεντρη πόλη της Παλαιστίνης, όπου είχαν στηθεί τα όργανα των βασανιστηρίων και των εκτελέσεων», ενώ στο ίδιο σημείο της συγγραφής του (ΙΘ, 12) τονίζει ότι «αρκούσε να κατηγορηθεί κάποιος από κακόβουλο άτομο ότι φορούσε αποτρεπτικό φυλακτό, ή ότι κάποιος τον είδε να κάθεται κοντά σε αρχαίους τάφους ή ερείπια, για να καταδικασθεί σε θάνατο ως ειδωλολάτρης ή νεκρομάντης». Στα «στρατόπεδα θανάτου» της Σκυθοπόλεως θ' «ανδραγαθήσουν» οι ιεροεξεταστές Μόδεστος (αντικαταστάτης του Υπάρχου Πραιτορίου Ερμογένους του Πόντου, ο οποίος είχε κριθεί…«ελαστικός» και…«ανεκτικός») και Παύλος «Ταρταρεύς» (ένας εξαιρετικά αιμοδιψής χριστιανός, πρώην εκπαιδευτής μονομάχων).

http://enneaetifotos.blogspot.gr/2010/05/blog-post_3249.html

Ιερά εξέταση. Ομοούσιος.

[23] Ο γιός του Δημητρίου Καλαποθάκη, Αλκιβιάδης, επανέκδωσε την εφημερίδα το 1945 και το 1953 την συνέχισε σαν εβδομαδιαία.

http://www.sansimera.gr/biographies/481

[24] Δηλαδή το 4-5 χρόνια νωρίτερα από την εποχή που γράφει τα απομνημονεύματα του ο Τανάγρας.

[25] Μπάμπης Κλάρας (Λαμία 1910 – 1987). Δημοσιογράφος και λογοτέχνης. Ήταν αδελφός του Θανάση Κλάρα (Άρη Βελουχιώτη). Σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σταδιοδρόμησε ως δημοσιογράφος, συνεργαζόμενος με διάφορες εφημερίδες και περιοδικά. Από το 1936 ήταν υπεύθυνος ύλης της ημερήσιας αθηναϊκής εφημερίδας «Βραδυνή» και στη συνέχεια αρχισυντάκτης της μέχρι το 1974, οπότε και αποχώρησε, διατήρησε όμως τη «Φιλολογική Βραδυνή» (που εκδιδόταν κάθε Δευτέρα) για αρκετά χρόνια.

[26] Μήπως η κλοπή του έργου αυτού, αναφερόμενο σε όργια καλογέρων, ήταν δικαιολογία και λόγω του ευαίσθητου περιεχομένου του δεν φρόντισαν να δημοσιευθεί;

[27] Ρικνός: εκείνος που έχει ζαρώσει.

[28] «Οι Γενίτσαροι πανηγυρίζοντας, καβαλάρηδες έτρεχαν παντού να αναγγείλουν την είδηση της απομάκρυνσης του προστάτη των Χριστιανών λέγοντας: 'Έφυγε ο παπά-Γιάννης σας ταβλόπιστοι, τώρα θα δείτε ίντα θα πάθετε'». http://gr-theologia.blogspot.gr/2013/04/blog-post_3444.html

Ο μυστηριώδης κόσμος Μελισσών και Μυρμήγκων.

[29] Ο Friedrich Karl Christian Ludwig Büchner (1824–1899) ήταν Γερμανός φιλόσοφος, φυσιολόγος και γιατρός που έγινε ένας από τους πρωτεργάτες του επιστημονικού υλισμού του 19^{ου} αιώνα.

[30] Ο Ernst Heinrich Philipp August Haeckel (1834–1919), ήταν Γερμανός Βιολόγος, φυσιολόγος φιλόσοφος, γιατρός καθηγητής και καλλιτέχνης που ανακάλυψε, περιέγραψε και ονόμασε χιλιάδες νέα είδη, έκανε τον χάρτη του γενεαλογικού δέντρου συσχετίζοντας όλες τις μορφές ζωής και επινόησε πολλούς όρους στη βιολογία. Ο Haeckel προώθησε και διέδωσε το έργο του Δαρβίνου στη Γερμανία.

[31] Τα αινίγματα της ζωής (ή αλλιώς όπως γράφεται: Die Welträthsel) είναι ο τίτλος ενός βιβλίου από την πένα του βιολόγου και φιλοσόφου Ernst Haeckel του έτους 1899, με υπότιτλο «προφανείς μελέτες στην μονιστική φιλοσοφία». Σε αυτό το έργο, ο Haeckel παρουσιάζει την μονιστική κοσμοθεωρία του ως λύση των αινιγμάτων του κόσμου, όπου η δαρβινική θεωρία της εξέλιξης γίνεται αντιληπτή ως μια βασική αρχή της κάθε βιολογικής ανάπτυξης. Βλέπει επίσης τα ηθικά θεμέλια του πρώιμου Χριστιανισμού σαν αφετηρία προς τον μονισμό και το λαμβάνει αυτό σαν έναν σύνδεσμο ανάμεσα στην θρησκεία και την επιστήμη.

[32] Ο Αναξίμανδρος διατύπωσε μια πρώιμη εξελικτική θεωρία, βάσει της οποίας η ζωή εμφανίστηκε -μέσω προφανώς της αυτόματης γένεσης εξαιτίας της ηλιακής θερμότητας- στον πηλό ή τη λάσπη. Τα πρώτα πλάσματα που παρουσιάστηκαν ήταν ιχθυόμορφα και τα περιέκλειαν κελύφη. Αποβάλλοντας τα κελύφη τα πλάσματα αυτά προσαρμόστηκαν βαθμιαία στο αέριο περιβάλλον. Ο άνθρωπος εμφανίζεται στο τέλος αυτής της εξελικτικής βαθμίδας, γεγονός που μας οδηγεί στη σκέψη ότι ο φιλόσοφος είδε την γένεση του κόσμου και της ζωής ως μια ενιαία εξελικτική διαδικασία, που δεν απέχει πολύ από τη σύγχρονη εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου.

[33] Duchess D'Abrantes: Ο πατέρας του Ναπολέοντα, Κάρολος Βοναπάρτης, είχε πολύ στενές σχέσεις με την οικογένεια της Πανωρέας Στεφανοπούλου στης οποίας τα χέρια και πέθανε. Η κόρη της, Λάουρα Στεφανοπούλου, σύζυγος του Junot, γνωστή επίσης ως η δούκισσα του Αμπράντες (Abrantes), αναφέρει μερικά πολύ ενδιαφέροντα γεγονότα στο ημερολόγιο της: «Στο σπίτι του Βοναπάρτη μιλούσαμε Ελληνικά με τον πατέρα του Ναπολέοντα». Ένας πρόγονος του Βοναπάρτη ανήκε στην οικογένεια του Στεφανόπουλου (μιας διάσημης οικογένειας Μανιατών με ρίζες

στους Κομνηνούς) και έφερε το επώνυμο Καλόμερος. Μετανάστευσε από την Τοσκάνη της Ιταλίας στο Aiaccio (ή Ajaccio στο Γαλλικό νησί της Κορσικής) . Εκεί άλλαξε το όνομα του σε Buona Parte (καλό μέρος). Η Λάουρα Duchess D'Abrantes συνεχίζει: «Ένα ακόμα χαρακτηριστικό γεγονός είναι ότι οι Στεφανόπουλοι-Κομνηνοί όταν μιλάνε για τον Βοναπάρτη χρησιμοποιούν το Ελληνικό επώνυμο Καλόμερος, Καλόμεροι ή Καλομεριανοί ανάλογα αν αναφέρονται σε έναν ή σε πολλούς». http://www.allempires.com/forum/forum_posts.asp?TID=16451

[34] Η Πριγκίπισσα Μαρία Βοναπάρτη (1882 – 1962) ήταν Γαλλίδα ψυχαναλύτρια, που συνδέθηκε άμεσα με τον Σίγκμουντ Φρόυντ. Ο πλούτος της Μαρίας και η δημοτικότητα της ψυχανάλυσης, συνέβαλλαν στη διαφυγή του Φρόϋντ από τη ναζιστική Γερμανία. Ήταν μικρανεψιά του Ναπολέοντα Α΄ της Γαλλίας. Στις 21 Νοεμβρίου 1907, στο Παρίσι, παντρεύτηκε τον Πρίγκιπα Γεώργιο της Ελλάδας με πολιτικό γάμο, και με θρησκευτική τελετή στις 12 Δεκεμβρίου 1907, στην Αθήνα. Έκτοτε ήταν επίσημα γνωστή ως «Πριγκίπισσα Γεωργίου Μαρία».

[35] Ο πρίγκιπας Γεώργιος της Ελλάδας ορίστηκε Ύπατος Αρμοστής Κρήτης με τριετή θητεία το 1898.

[36] Ο πρίγκιπας Πέτρος της Ελλάδας (1908-1980), μόνος υιός του πρίγκιπα Γεωργίου της Ελλάδας και της πριγκίπισσας Μαρίας Ρ. Βοναπάρτη.

Μαγεία. Πνευματισμός. Πνευματιστικά παραληρήματα.

[37] Πυθία ονομαζόταν η εκάστοτε πρωθιέρεια του Θεού Απόλλωνα στο Μαντείο των Δελφών η οποία, ευρισκόμενη σε έκσταση, μετέφερε τη χρησμοδότηση του Θεού προς τον ενδιαφερόμενο με τρόπο συνήθως λακωνικό, δυσνόητο και αινιγματικό. Η λέξη «Πυθία» προέρχεται από το «Πύθων», το όνομα ενός ερπετού, φιδιού ή «δράκου» που σκότωσε κατά τη μυθολογία ο Απόλλωνας για να κυριεύσει το χώρο του μαντείου στους Δελφούς. Μέχρι τότε το μαντείο ήταν το κέντρο της χθόνιας λατρείας της Γαίας. Το «πύθων» με τη σειρά του θεωρείται μερικές φορές ότι προέρχεται από το ρήμα «πύθειν» (σαπίζει), ίσως όμως σχετίζεται με τη λέξη «πάθος». Πριν από κάθε χρησμοδότηση η Πυθία πλενόταν, έπινε νερό από την Κασταλία πηγή, μασούσε φύλλα δάφνης και ανέβαινε σ' έναν τρίποδα. Από τη βάση του τρίποδα έβγαιναν αναθυμιάσεις που παράγονταν με την καύση διαφόρων ψυχοτρόπων βοτάνων, εμπλουτισμένων με υψηλές ποσότητες μεθανίου. Η Πυθία ερχόταν σε έκσταση και έβγαζε ασυνάρτητες κραυγές και λόγους. Οι ιερείς του μαντείου μετέτρεπαν τα άναρθρα αυτά λόγια σε έμμετρους χρησμούς, με διφορούμενη σημασία.

[38] Σήμερα ονομάζεται «τηλεκίνηση» και «ψυχοκίνηση».

[39] Ο σερ Ουίλιαμ Κρουκς (William Crookes, 1832 – 1919), μέλος του Τάγματος της Αξίας, μέλος της Βασιλικής Εταιρείας, ήταν Άγγλος χημικός και φυσικός, ειδικός στη φασματοσκοπία, καθηγητής του Βασιλικού Κολλεγίου Χημείας (Royal College of

Chemistry) και οπαδός του πνευματισμού. Εφηύρε το «Ραδιόμετρο του Κρουκς» καθώς και τους «Σωλήνες του Κρουκς».

[40] Η Ρωσίδα Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) δημιούργησε το 1875 μαζί με τους Olcott και Judge ένα ινστιτούτο έρευνας και δημοσιεύσεων με το όνομα «εταιρεία θεοσοφίας». Σαν «θεοσοφία» η Blavatsky ονόμασε "την αρχαϊκή Σοφία-Θρησκεία, το απόκρυφο δόγμα γνωστό σε κάθε αρχαία πολιτεία σχετιζόμενο με το πολιτισμό της. Ένας από τους κύριους σκοπούς της Θεοσοφικής Εταιρίας ήταν «ο σχηματισμός ενός πυρήνα της Παγκόσμιας Αδελφότητας της Ανθρωπότητας, χωρίς διάκριση της φυλής, θρησκείας, φύλου, τάξης ή χρώματος». Ελάχιστοι επιστήμονες απετέλεσαν μέλη της θεοσοφικής εταιρείας. Μία από τις εξαιρέσεις υπήρξε ο Βρετανός επιστήμονας William Crookes.

[41] Το βιβλίο έχει τίτλο: «Au pays des montagnes bleues», της Helena Blavatsky. Εκδόσεις Adyar, Παρίσι 1926, 256 σελίδες. Ενώ ζει στο Μαντράς της Ινδίας, η Έλενα Μπλαβάτσκυ αποφάσισε την έρευνα σε μια μυστηριώδη περιοχή που ονομάζεται Nilguiri, οι χώρες των "Γαλάζιων Βουνών", όπου οι άγνωστοι πληθυσμοί αντιστέκονται στην πρόοδο των Ευρωπαίων αποίκων.

[42] Παναγιώτης Γιωτόπουλος, (Κέρκυρα 1878 – Αθήνα 1965). Ποινικολόγος και πανεπιστημιακός. Σπούδασε νομικά στην Πίζα, στη Ρώμη και στο Παρίσι. Το 1906 διορίστηκε υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1928 έκτακτος καθηγητής ποινικής δικονομίας. Από το 1937 έως τον θάνατό του ήταν πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Μεταψυχικών Σπουδών και έγραψε πολλά σχετικά άρθρα και μελέτες καθώς και το δίτομο έργο Η μεταψυχική ως επιστήμη και φιλοσοφία (1956-61).

http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=21505:givtopoylos_panagivths

[43] Το 1937 ιδρύθηκε η «Ελληνική Εταιρία Μεταψυχικών Σπουδών», με πρωτοβουλία των: Ναυάρχου Κων. Μελά και Γ. Χριστοδουλάκη. Σκοπός της Εταιρίας ήταν η επιστημονική μελέτη των πνευματιστικών φαινομένων και η διαφώτιση του κοινού με σειρά διαλέξεων και δημοσιευμάτων. Ο δεύτερος των ιδρυτών Γεώργιος Χριστοδουλάκης δημοσίευσε μεταφράσεις 16 συνολικά έργων, με τον γενικό επίτιτλο «Μεταψυχική Βιβλιοθήκη». Ο Κων. Μελάς το 1946 ίδρυσε ένα άλλο σωματείο, με την ονομασία «Πνευματιστικός Σύνδεσμος Αθηνών». Ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα για τη διάδοση του πνευματισμού στην Ελλάδα, με διαλέξεις και δημιουργία πολλών πειραματικών ομάδων, προς παρηγοριά των πενθούντων. Από το 1947 εξέδιδε και το περιοδικό «Ο Κόσμος της Ψυχής». Το 1956 πραγματοποιήθηκε η συγχώνευση των δύο ανωτέρω σωματείων, με την ονομασία «Μεταψυχική Εταιρία Αθηνών», πρόεδρος της οποίας εξελέγη ο καθηγητής Παν. Γιωτόπουλος. Η Εταιρία αυτή συνέχισε την έκδοση του περιοδικού «Ο Κόσμος της Ψυχής» μέχρι το 1980 και εξέδωσε αρκετά βιβλία με συναφές περιεχόμενο.

http://el.wikipedia.org/wiki/πνευματισμός

[44] Ο Théodore Flournoy (1854-1920) ήταν καθηγητής της ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και συγγραφέας βιβλίων για τον πνευματισμό και τα ψυχικά φαινόμενα . Ο Flournoy ήταν ο ιδρυτής της επιστημονικής ψυχολογίας στην Ελβετία, όπου ίδρυσε το πρώτο ψυχολογικό εργαστήριο. Η έρευνά του επικεντρώνεται στη μελέτη του χρόνου αντίδρασης, τη φαντασία, τα συναισθήματα και την ύπνωση . Είναι πιο γνωστός για τη μελέτη του μέσου Helen Smith (ή Hélène Smith - ένα ψευδώνυμο για Catherine Muller) που έδινε πληροφορίες για τις προηγούμενες ζωές μέσα από μια κατάσταση έκστασης, με τίτλο Από την Ινδία στον πλανήτη Άρη (1899). Πρότεινε τις πληροφορίες αυτές ως «μυθιστορήματα της υποσυνείδητου φαντασίας» και ένα προϊόν του ασυνείδητου. Ο Flournoy ήταν σύγχρονος του Φρόιντ, και το έργο του επηρέασε μελέτη του Γιούνγκ (C.G. Jung) για ένα άλλο μέντιουμ - την ξαδέλφη του Hélène Preiswerk- το οποίο απετέλεσε την διδακτορική διατριβή του Jung το 1902. Ο Flournoy στο βιβλίο του «πνευματισμός και η ψυχολογία» του (1911) είχε ισχυριστεί ότι ο πνευματισμός μπορεί να εξηγηθεί από την υποβολή και την τηλεπάθεια από την υποσυνείδητη σκέψη των μέντιουμ και ότι δεν υπήρχαν στοιχεία να επιβεβαιώνουν το θέμα των πνευμάτων.

[45] Ως αρβανιτόφωνες περιοχές στην Ελλάδα μέχρι σχετικά και πρόσφατα, μπορούν να θεωρηθούν οι παρακάτω: ένα μέρος της Αττικής και της Βοιωτίας (με δυτικότερο όριο της αρβανιτοφωνίας το χωριό Στείρι Βοιωτίας). Επίσης στην Φθιώτιδα στην Εύβοια στην Άνδρο, σε νησιά του Αργοσαρωνικού και σε πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας. Στην Αττική οι αρβανίτικες περιοχές είναι: Τα Βίλια (Ειδύλλια), η Μάνδρα, η Οινόη, το (Μάζι), ο Ασπρόπυργος, οι Ερυθρές (Κριεκούκι), το Πουρνάρι, το Πόρτο Γερμανό, η Ψάθα, η Μαγούλα, το Στενό, τα Αμπελάκια, Άγιος Σωτήρας (Αγιά Σωτήρα), τα Παλαιοκούνδουρα, η Περαχώρα, το Μούλκι, Μεσόγεια (Σπάτα οι απόγονοι της οικογένειας του Σπάτα), Λιόσια (απόγονοι του Λιόσα), το Αγκίστρι, η Τροιζηνία, Καπανδρίτι, Αυλώνας, Παιανία, Κορωπί κ.α.

[46] Νίκος Καπιτζόγλου δημοσιογράφος της «Βραδυνής».

[47] Ο Ρουβίκων (Rubico) είναι το λατινικό όνομα ενός μικρού ποταμού στη βόρεια Ιταλία που χυνόταν στην Αδριατική θάλασσα. Η φράση "διέβη τον Ρουβίκωνα" αναφέρεται σε ανθρώπους που εν γνώσει τους λαμβάνουν μια ριψοκίνδυνη απόφαση χωρίς επιστροφή. Στις 10 Ιανουαρίου του 49 π.Χ., ο Ιούλιος Καίσαρας διέσχισε τον ποταμό Ρουβίκωνα και κήρυξε πόλεμο εναντίον της Ρωμαϊκής Συγκλήτου και του πρώην συμμάχου του, Πομπήιου. Στη Ρώμη σύντομα διαπίστωσαν ότι «διέβη τον Ρουβίκωνα», δηλαδή επέλεξε τον πόλεμο.

(http://www.mixanitouxronou.gr/pos-vgikan-i-frasis-o-kivos-errifthi-ke-dievi-ton-rouvikona).

Το τέλος ενός ευγενούς ιδεολόγου.

[48] Ο Sir Oliver Joseph Lodge,(1851-1940) ήταν Βρετανός φυσικός και συγγραφέας με έρευνα στο χώρο της ασύρματης τηλεγραφίας. Όταν έχασε τον γιό του Ρέιμοντ στον πόλεμο το 1915, στράφηκε στον πνευματισμό πιστεύοντας ότι επικοινωνεί μαζί του.

[49] Ο Σερ Άρθουρ Ιγνάτιος Κόναν Ντόϋλ (1859 - 1930) ήταν Σκωτσέζος ιατρός και συγγραφέας, ιδιαίτερα γνωστός ως ο δημιουργός των ιστοριών του ντετέκτιβ Σέρλοκ Χολμς. Μετά τον θάνατο της γυναίκας του, Λουΐζας, του γιου του, Κίνγκσλεϊ, καθώς και του αδερφού του Ίνες, των δύο γαμπρών του και των δύο ανιψιών του λίγο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Κόναν Ντόϋλ έπεσε σε κατάθλιψη. Βρήκε παρηγοριά στον πνευματισμό και στις προσπάθειές του να αποδειχθεί ότι υπάρχει ζωή μετά θάνατον.

[50] Την παρέλαβε η Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών το έτος 1936, ενώ ο Τανάγρας φαίνεται από τις ημερομηνίες στις επιστολές του, να την είχε ετοιμάσει το έτος 1933. Από την Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών με πληροφορούν (την 4/11/2013 μετά από επικοινωνία με τον Melvyn Willin (μέσω του Tom Shuffles) ότι έλαβαν ένα πακέτο από τον Τανάγρα το έτος 1936 (στην πραγματικότητα η ημερομηνία στην επιστολή του Τανάγρα προς τον γραμματέα της Εταιρείας Mr. Besterman, ήταν το έτος 1933, ενώ το 1936 επικοινώνησε σχετικά ο Γραμματέας με τον Τανάγρα) που αφορούσε ένα πείραμα μετά τον θάνατον του. Ο W. H. Setter έστειλε στον Τανάγρα επιστολή αποδοχής του πακέτου την 24η Φεβρουαρίου 1936. Τους φακέλους στο πακέτο τους άνοιξε ο υπεύθυνος των αρχείων της Εταιρείας Melvyn Willin μαζί με τον καθηγητή εγκληματολογίας στο Πανεπιστήμιο Cambridge, μέλος της Εταιρείας Donald West, στις 20/4/2007 και το παρέδωσαν στη βιβλιοθήκη του Cambridge όπου φυλάσσονται τα αρχεία της Εταιρείας. Υπεύθυνος των αρχείων είναι ο Peter Meadows. Την 11 Νοεμβρίου 2013 ο Peter Meadows ανταποκρίθηκε στην έρευνα μου απαντώντας με το εξής κείμενο «*Dear Professor Pallikari, Angelos Tanagras's sealed envelope has survived. He presented it to the SPR in 1936, and it was opened in 2007 (SPR.MS 80/8/26-38). There were several envelopes inside which were marked to be opened in the days, weeks and months after his death, each containing coded messages, and a long letter explaining his 'method'. Having been opened so long after his death, the tests were therefore unverifiable. Tanagras wrote in French. With good wishes,*

Peter Meadows,
Department of Manuscripts
(SPR archivist)»

Μετάφραση της επιστολής του Peter Meadows: «Αγαπητή Καθηγήτρια Παλληκάρη, Ο σφραγισμένος φάκελος του Άγγελου Τανάγρα έχει επιζήσει. Τον υπέβαλε στην Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών το 1936 και ανοίχθηκε το 2007 (SPR.MS 80/8/26-38). Υπήρχαν μέσα διάφοροι φάκελοι, με την σημείωση επάνω τους να

ανοιχθούν σε συγκεκριμένες ημέρες, εβδομάδες και μήνες μετά τον θάνατο του, όπου ο καθένας περιείχε κωδικοποιημένα μηνύματα και ένα μεγάλο γράμμα όπου εξηγούσε την 'μέθοδο του'. Επειδή ανοίχθηκε με τόσο πολύ μεγάλη καθυστέρηση μετά από τον θάνατο του, τα πειράματα ήταν κατά συνέπεια αδύνατο να επιβεβαιωθούν. Ο Τανάγρας έγραφε στα Γαλλικά. Με καλές ευχές, Peter Meadows, τμήμα χειρόγραφων (Αρχειοφύλακας της Εταιρείας)».

Το πακέτο, αντίγραφα του οποίο παρέλαβα, περιείχε σφραγισμένους φακέλους με σφραγίδα από κερί και χειρόγραφες οδηγίες του Τανάγρα στο φάκελο για το πότε θα έπρεπε να ανοιχθούν. Στο εσωτερικό κάθε ενός φακέλου υπήρχε πάλι η εντολή για την ώρα που θα πραγματοποιούνταν το εκάστοτε φαινόμενο από την ψυχή του Τανάγρα, αν είχε επιβιώσει, και κωδικοποιημένες οδηγίες σχετικά με το ίδιο το φαινόμενο, με τον τόπο και τον χρόνο που θα πραγματοποιούνταν.

[51] Η παρούσα διεύθυνση της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών είναι: 1 Vernon St, London W14 0RL.

[52] Πρόκειται για το πρόσωπο που γίνεται τιμητικά μέλος μιας ομάδας (συνόλου ανθρώπων) χωρίς ο τόπος της μόνιμης κατοικίας του να είναι στην έδρα αυτής της ομάδας.

[53] Ο Τανάγρας ξέχασε την εποχή που έγραφε, ότι πριν 20 περίπου χρόνια είχε προετοιμάσει το «πείραμα» για να πραγματοποιήσει έξη και όχι πέντε τηλεκινητικά φαινόμενα μετά τον θάνατό του, προκειμένου να διαπιστωθεί αν έχει επιζήσει η ψυχή του μετά θάνατον. Επίσης είχε ξεχάσει πλέον και τον κωδικό των οδηγιών για τις μετά θάνατο τηλεκινητικές του δραστηριότητες. Οι αποκωδικοποιημένες οδηγίες του Τανάγρα στο εσωτερικό των φακέλων έχουν ως εξής: (Α) Το πρώτο τηλεκινητικό φαινόμενο, θα το πραγματοποιούσε 50 ημέρες μετά την ημερομηνία θανάτου του, στις 12 μεσημέρι ακριβώς. Θα προσπαθούσε το πνεύμα του Τανάγρα, κατά το δυνατό, να κάνει μία κυκλική τρύπα στη βιτρίνα όπου φυλάσσονται τα Μινωικά στο Εθνικό Μουσείο Αθηνών. Ο αντίστοιχος φάκελος έπρεπε όμως να ανοιχθεί μετά τις 4μμ της ίδιας ημέρας, για να διαπιστωθεί αν είχε πραγματοποιηθεί το φαινόμενο αυτό. (Β) Το δεύτερο φαινόμενο θα το πραγματοποιούσε 3 μήνες μετά την ημερομηνία θανάτου του. Σε αυτή την ημέρα το πνεύμα του Τανάγρα θα έσπαζε τον σταυρό της εκκλησίας του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη. Και πάλι το φαινόμενο θα συνέβαινε στις 12 μεσημέρι ακριβώς (δεν είχε προσδιορίσει ποιας χώρας ώρα εννοούσε, Αγγλίας, Ιταλίας, ή Ελλάδας) και ο φάκελος θα έπρεπε να ανοιχθεί μετά τις 4μμ. Η ίδια τακτική χρόνου για το προβλεπόμενο φαινόμενο και το άνοιγμα του φακέλου, ίσχυε και για τους έξη φακέλους. (Γ) Στο τρίτο φαινόμενο 6 μήνες μετά το θάνατο του, θα έσπαγε τη βιτρίνα με την κορώνα των βασιλέων της Γαλλίας στο Λούβρο. (Δ) Ένα έτος μετά τον θάνατο του θα ανέτρεπε τον σταυρό στην κορυφή του τρούλου του καθεδρικού ναού στο Βερολίνο σαν τέταρτο φαινόμενο. (Ε) Δύο έτη μετά τον θάνατό του θα έσπαγε το παράθυρο του τύμβου του Αγαμέμνωνα στις Μυκήνες σαν πέμπτο φαινόμενο. (Ζ) Τέλος το έκτο φαινόμενο θα το

πραγματοποιούσε το πνεύμα του Τανάγρα μετά από 5 έτη, δηλαδή την 2/2/1976. Θα ανέτρεπε την ημισέληνο στην κορυφή του τρούλου της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Την ημερομηνία του θανάτου, του κάποιο άτομο από την Ελληνική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών θα ειδοποιούσε την Βρετανική Εταιρεία. Τελείωνε το κείμενο του ο Τανάγρας μέσα στον έκτο φάκελο στα Γαλλικά ως εξής. «*Εάν αυτή η τελευταία δραστηριότητα δεν θα πραγματοποιηθεί, η επικοινωνία μεταξύ ζωντανών και νεκρών δεν φαίνεται να είναι δυνατή. Μια κατάσταση όπου υπάρχει μια ανώτερη αιτία για να τοποθετηθεί ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο ανάμεσα στα δύο, όπου η ανθρώπινη ύπαρξη μόλις αποκτήσει την υπερσυνείδηση δεν θα χρειάζεται πλέον την εγκόσμια ανάμνηση που θα είναι παρεμπιπτόντως η χείριστη των ποινών. Η ίδια η Θεία Τιμωρία. Ευχαριστώντας την Βρετανική Εταιρεία για τη φασαρία που της έδωσα, εύχομαι εγκάρδια σε όλους όμοιους με εμένα του παρελθόντος, ειρήνη, συγχώρεση και ανώτερη σκέψη η οποία μόνο ανυψώνει τον άνθρωπο και τον κάνει να αναλογίζεται γαλήνια την άγνωστη μοίρα του. Στέλνω επίσης τις αγαπημένες μου σκέψεις σε όλους όσους έχω γνωρίσει και έχω αγαπήσει εάν ζουν ακόμη.*»

Η ίδρυση της εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

[54] Ο Ερνστ Χάινριχ Φίλιπ Άουγκουστ Χέκελ (*Ernst Heinrich Philipp August Haeckel , ή von Haeckel*, 1834-1919), ήταν διαπρεπής Γερμανός βιολόγος, φυσιοδίφης, φιλόσοφος, φυσικός, και καλλιτέχνης, ο οποίος ανακάλυψε, περιέγραψε και ονόμασε χιλιάδες νέα είδη, χαρτογράφησε ένα γενεαλογικό δέντρο σχετίζοντας όλες τις μορφές ζωής και εισήγαγε πολλούς νέους όρους στην βιολογία, όπως *φύλο*, *φυλογένεση*, *οικολογία*. Ο Χέκελ προήγαγε και εκλαΐκευσε το έργο του Κάρολου Δαρβίνου στην Γερμανία. (Βικιπαίδεια- Ερνστ Χέκελ).

[55] Ο Georg Büchner (1813- 1837) από το Goddelau του Darmstadt, Γερμανίας, σπούδασε ιατρική, φυσικές επιστήμες ιστορία και φιλοσοφία. Ίδρυσε την Εταιρεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (http://gutenberg.spiegel.de/autor/-82)

[56] Ο Σαρλ Ρισέ (Charles Robert Richet, 1850–1935) ήταν Γάλλος Φυσιολόγος ο οποίος κέρδισε το βραβείο Νόμπελ Ιατρικής το 1913 για το έργο του στην αναφυλαξία. Αφοσιώθηκε για πολλά χρόνια σε πνευματιστικά φαινόμενα.

[57] Ο Ρενέ Σύντρ (René Sudre, 1880-1968) ήταν Γάλλος συγγραφέας επιστημονικών θεμάτων και παραψυχολόγος. Για πολλά χρόνια προσπάθησε να αποδείξει ότι τα ψυχικά φαινόμενα έπρεπε να εξηγηθούν επιστημονικά. Θεωρούσε λανθασμένες τις υποθέσεις γύρω από τον πνευματισμό. (http://www.answers.com/topic/ren-sudre#ixzz2i0hZuXfK)

[58] Ο Νικολά Φλαμαριόν (Nicolas Camille Flammarion, 1842–1925) ήταν Γάλλος αστρονόμος και συγγραφέας. Προσέγγισε τον πνευματισμό, τις ψυχικές έρευνες και την μετεμψύχωση από την άποψη της επιστημονικής μεθόδου. Είχε μελετήσει την

δράση των μέντιουμ και έγραψε σχετικά «Δεν μπορούμε να εμπιστευθούμε την τιμιότητα των μέντιουμ. Σχεδόν όλα εξαπατούν». Μελέτησε ακόμα και την μέντιουμ Ευσαπία Παλαντίνο (Eusapia Palladino) και αποφάνθηκε ότι «ήταν μια απάτη από την αρχή έως το τέλος». Επειδή μελέτησε τον πνευματισμό ορισμένοι συγγραφείς έκαναν το λάθος να πιστεύουν ήταν υπέρ του πνευματισμού και ο ίδιος, ενώ ο ίδιος απέρριπτε την ερμηνεία του πνευματισμού για τα σχετικά φαινόμενα.

[59] Ο Ζαν-Μαρτέν Σαρκώ (Jean-Martin Charcot, 1825–1893) ήταν Γάλλος Νευρολόγος και καθηγητής της ανατομικής παθολογίας. Είναι γνωστός ως ο ιδρυτής της σύγχρονης νευρολογίας και το όνομα του έχει συνδεθεί με τουλάχιστο 15 ιατρικούς όρους (π.χ. σκλήρυνση κατά πλάκας). Είναι επίσης γνωστός για το έργο του στην ύπνωση την οποία εφάρμοζε για τη θεραπεία της υστερίας. Πίστευε ότι η υστερία είναι νευρολογική διαταραχή. Στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του πρώτου καθηγητή Μιχαήλ Κατσαρά, - μαθητή του J.M. Charcot, - το 1904 αρχικά στέγαζε την έδρα της Νευροψυχιατρικής και αργότερα μετά τον διαχωρισμό των δύο εδρών (1963), την έδρα της Νευρολογίας και της Ψυχιατρικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Πρόσφατα και μετά την ίδρυση και της Β’ Ψυχιατρικής Κλινικής στο Αιγινήτειο στεγάζεται η παραδοσιακή Ψυχιατρική Κλινική του ΕΚΠΑ η οποία μετονομάσθηκε σε Α’ Ψυχιατρική Κλινική. (http://www.eginitio.gr/index_psichiarty.php).

[60] Ο Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς, (~1865-1955) αρχαιολόγος, ζωγράφος, ανθρωπολόγος, ιστοριοδίφης και δημοσιογράφος του 19ου και του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Υπό την καθοδήγηση της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών, στην οποία κατά διαστήματα ήταν μέλος του Διοικητικού της Συμβουλίου, πραγματοποίησε αρχαιολογικές ανασκαφές, το 1908 στο Μπίστι Ερμιόνης, ενώ το 1916 ταξίδεψε πεζός από την Αθήνα στη Νικόπολη Πρεβέζης, με μουλάρια φορτωμένα με εργαλεία. Στο δρόμο συνελήφθη από τον λήσταρχο «Νταβέλη», ο οποίος μόλις έμαθε την ιδιότητά του, όχι μόνο τον απελευθέρωσε αλλά του έδωσε και συνοδεία για τη διαδρομή του. Πραγματοποίησε ανασκαφές τη Νικόπολη Πρεβέζης, από τις 20 Αυγούστου έως τα μέσα του Νοεμβρίου 1918, και πολλές από τις σημειώσεις του παρέδωσε στην αρχαιολογική υπηρεσία ο εγγονός του. Ανασκαφές διενήργησε στη Σικυώνα μεταξύ των ετών 1920 και 1926, την Ερμιόνη, την Αθήνα και την Ηραία Αρκαδίας.

(http://el.metapedia.org/wiki/Αλέξανδρος_Φιλαδελφεύς).

Προρρήσεις του Παύλου Νιρβάνα.

[61] Η Καλλιρρόη Παρρέν (Ρέθυμνο, 1861 – Αθήνα, 1940), το γένος Σιγανού, ήταν δημοσιογράφος λογία και μια από τις πρώτες Ελληνίδες φεμινίστριες. Παντρεύτηκε τον Κωνσταντινοπολίτη Ιωάννη Παρρέν, γιο Γάλλου πατέρα και Αγγλίδας μητέρας, ο οποίος ήταν ο ιδρυτής του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων. Έχοντας την υποστήριξη του συζύγου της, αποφασίζει να ακολουθήσει το επάγγελμα της

δημοσιογραφίας. Έτσι η πρώτη Ελληνίδα φεμινίστρια διεκδικεί και τον τίτλο της πρώτης Ελληνίδας δημοσιογράφου και εκδότριας όταν το 1888 άρχισε να εκδίδει την εβδομαδιαία εφημερίδα *Εφημερίς των Κυριών*, που συντάσσονταν αποκλειστικά από γυναίκες και απευθυνόταν σε γυναίκες κυρίως της Αθήνας και του Πειραιά. Το 1918 όταν η Καλλιρρόη εξορίστηκε στην Ύδρα για τα πολιτικά της φρονήματα. Μετά από δικά της διαβήματα, η κυβέρνηση Θ. Δηλιγιάννη επέτρεψε τη φοίτηση των γυναικών στο Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο. Επίσης, η Παρρέν ήταν η πρώτη που κίνησε το θέμα της παραχώρησης δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες, ήδη από τη δεκαετία του 1890, που όμως καμία κυβέρνηση δεν αποδέχτηκε, ούτε του Βενιζέλου, ούτε του Παπαναστασίου, μέχρι που κατέληξε να γίνει πραγματικότητα μετά από 70 χρόνια. Η προτομή της βρίσκεται στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών, αριστερά της εισόδου προ των μεγάλων μαυσωλείων.

[62] Το Λύκειο των ΕΕλληνίδων ιδρύθηκε το 1911 από την πρωτοπόρο του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος Καλλιρρόη Σιγανού-Παρρέν, η οποία με τη μαχητική της αρθρογραφία από τις στήλες της Εφημερίδος των Κυριών χάραξε καινούργιους δρόμους για τις γυναίκες, μιλώντας πρώτη για το δικαίωμα στη μόρφωση και στην εργασία, για το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια.

Πολέμης, Δαμβέργης, Άννινος, Φιλαδελφεύς, Μέρμηγκας, Κύρου, Κατσαράς.

[63] Ο Τανάγρας στα απομνημονεύματα του έχει προσθέσει ένα έγγραφο «έκκληση» προς τους ανθρώπους του πνεύματος και της σκέψεως να δηλώσουν την συμμετοχή τους στο έργο της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών η οποία είχε ιδρυθεί (σύμφωνα με το έγγραφο) την προηγουμένη μετά από μία διάλεξη. Την «έκκληση» υπογράφουν η Καλλιρρόη Παρρέν, ο Παύλος Νιρβάνας και ο Άγγελος Τανάγρας. Στο επάνω περιθώριο ο Τανάγρας σημείωσε με διαφορετικό μελάνι (προφανώς αργότερα, πριν στείλει τα απομνημονεύματα του στο Parapsychology Foundation, New York) το εξής κείμενο: «*Η πρώτη έκκλησις της νεοσύστατου Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών προς τους Έλληνες διανοουμένους τῇ 23η Νοεμβρίου 1923. Άγγ. Τανάγρας*». Άρα το κείμενο στο χαρτί με τις 3 υπογραφές θα έπρεπε να είχε γραφτεί την 24η Νοεμβρίου. Στα απομνημονεύματα του αναφέρει εντούτοις ότι η ημερομηνία της διάλεξης με την σύσταση της εταιρείας ήταν η 5η Δεκεμβρίου 1923. Ο Τανάγρας είχε εξαιρετική μνήμη αλλά μερικές φορές μπέρδευε τις ημερομηνίες. Η 23η Νοεμβρίου 1923 ήταν Παρασκευή, ενώ η 5η Δεκεμβρίου Τετάρτη. Όπως αποδεικνύεται στην επόμενη παραπομπή η Έκκληση θα πρέπει να γράφτηκε την 6η Δεκεμβρίου και όχι την 23η Νοεμβρίου, κάτι που λανθασμένα σημείωσε ο Τανάγρας πάνω στο χαρτί. Πιθανώς την 23η Νοεμβρίου να πραγματοποιήθηκε η πρώτη διάλεξη (από τις τρεις) του Τανάγρα στο Λύκειο των Ελληνίδων.

[64] Το ιστορικό της ίδρυσης της Εταιρείας περιγράφεται μέσα στο περιοδικό Ψυχικαί Έρευναι: *«Κατά Ὀκτώβριον 1923, κατόπιν συνεννοήσεως τοῦ κ. Ἀγγέλου Τανάγρα,*

ὑποναυάρχου τοῦ ὑγειονομικού κλάδου Β. Ναυτικοῦ μὲ διαφόρους διανοουμένους ὧν οἱ κυριώτεροι αναγράφονται εἰς τὴν φωτοτυπίαν τοῦ πρωτοκόλλου ἱδρύσεως, ἀπεφασίσθη ἡ βολιδοσκόπησις τοῦ κατὰ πόσον θὰ ἦτο ὥριμον πρὸς εἰσαγωγὴν καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁμοίας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης οὐ μόνον δι᾽αὐτὴν τὴν βασικὴν σημασίαν της ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῶν ὑλιστικῶν θεωριῶν. Καρόπιν τούτων, ὁ κ. Τανάγρας ἤρχισε σειρὰν διαλέξεων ἐν τῷ Λυκείῳ τῶν Ἑλληνίδων εἰς τὴν Λεωφόρον Ἀμαλίας, συνταχθείσης ἐκθύμως εἰς τὴν ἰδέαν του, τῆς ἱδρυτρίας αὐτοῦ καὶ κεφαλῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ φεμινισμοῦ κ. Καλλιρόης Παρρέν. Ἡ συρροὴ εἰς τὰς διαλέξεις ταύτας ὑπῆρξε τόσον μεγάλη καὶ ἡ ἐντύπωσις τόσον ζωηρά, ὥστε ἐκρίθη ὅτι εἶχεν ἐπιστῆ ἡ ὥρα καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης διαλέξεως, τὴν 5 Δεκεμβρίου 1923, μετὰ πρότασιν τοῦ ἀγορητοῦ, ἡ Ἑταιρεία ἐκηρύχθη ἱδρυμένη καὶ τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον ὑπεγράφη παρὰ πάντων τῶν παρισταμένων. Τὴν ἐπομένην τῆς ἱδρύσεως, ἐδημοσιεύετο εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν τύπον, ἔκκλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας διανοητικοὺς, ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Τανάγρα, τοῦ Παύλου Νιρβάνα και Καλλιρρόης Παρρὲν ὡς ἀντιπροσώπου τῶν διανοητικῶν Ἑλληνίδων, εἰς ἥν ἔσπευσαν νὰ ἀπαντήσουν ἀθρόαι ἐγγραφαί. Ἔκτοτε τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας μοναδικὸν μέχρι τοῦδε εἰς τὰ Βαλκάνια μέχρι τοῦ ἔτους 1938, βαῖνον ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, ηὐλογήθη, ἐπεβλήθη καὶ ἐκαρποφόρησε φέρον τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς ὁμοίας παγκοσμίου προσπαθείας, ἕως οὗ ἐσχάτως, ἡ ἀναγγελθεῖσα χορηγία τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀειμνήστου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἐμμ. Μπενάκη κ. Ἀλεξάνδρας Χωρέμη Μπενάκη, ἐξησφάλισε καὶ ὑλικῶς τὴν ἐξακολούθησίν του.» Η πρώτη σελίδα του εγγράφου ιδρύσεως της Εταιρείας της 5ης Δεκεμβρίου αναφέρει σε νεότερη Ελληνική γλώσσα: « Ιδρυταί της Εταιρείας». Μετά από το κείμενο ακολουθούν τα ονόματα των παρισταμένων που το υπέγραψαν.

[65] Πρόκειται για το έτος 1958. Έχει ήδη περάσει ένας χρόνος από τότε που ξεκίνησε ο Τανάγρας να γράφει τα απομνημονεύματα του και εκτιμάται ότι η ηλικία του είναι 83 χρόνων.

[66] Ο Χρήστος Δαραλέξης (1870-1951) ήταν Έλληνας δημοσιογράφος, πολιτικός και θεατρικός συγγραφέας. Διετέλεσε βουλευτής του νομού Ηλείας.

[67] Ο Ιωάννης Δαμβέργης (1862-1938) ήταν Έλληνας λογοτέχνης και δημοσιογράφος. Διετέλεσε πρόεδρος του Εθνικού Θεάτρου (1932) επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου.

[68] Ο Αθανάσιος Ευταξίας ήταν Έλληνας πολιτικός, βουλευτής, υπουργός και πρωθυπουργός για μικρό χρονικό διάστημα κατά τη δικτατορία του 1926.

[69] Ίσως να εννοεί τον Λάμπρο Ευταξία (1905 - 1996), Έλληνα πολιτικό, συλλέκτη έργων τέχνης και ευεργέτη, ο οποίος συνέβαλε σημαντικά στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου, ο οποίος ήταν ανιψιός και όχι γιός του Αθανάσιου Ευταξία..

[70] Ο Μιχαήλ Κατσαράς (1860-1939), ιατρός καθηγητής Πανεπιστημίου.

[71] Ο Σίμος Μενάρδος (1872 - 1933) ήταν Έλληνας πανεπιστημιακός, συγγραφέας, ποιητής και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Σπούδασε νομικά και φιλολογία στην Αθήνα και διετέλεσε διευθυντής της Σχολής της Λάρνακας μέχρι το 1898, οπότε και παραιτήθηκε και άσκησε την δικηγορία στην Κύπρο. Μόνιμος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το 1911 έως το 1933, το 1925 - 1926 ήταν και πρύτανης του πανεπιστημίου. Από το 1926 ήταν μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

[72] Ο Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς (1867-1955) ήταν Έλληνας αρχαιολόγος του 19ου και του 20ού αιώνα. Διετέλεσε διευθυντής του Μουσείου της Ολυμπίας, διευθυντής της Ακρόπολης των Αθηνών, διευθυντής του Επιγραφικού Μουσείου και διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας.

[73] Ο Μιλτιάδης Ν. Βλαστός ακολουθούσε τον Τανάγρα στα πειράματα της Εταιρείας, στις διαλέξεις, από τότε που ήταν φοιτητής στο Πανεπιστήμιο. Βρίσκεται στη φωτογραφία που βγήκε στην Ακρόπολη κατά το 4ο συνέδριο ψυχοφυσιολογίας το 1930, στις φωτογραφίες πειραμάτων με μέντιουμ, στη φωτογραφία με την Κλειώ στην ταράτσα κατά την λήψη του φιλμ της. Εξέδωσε το 1930 ένα βιβλίο μαζί με τον Νικόλαο Παπαϊωάννου με τίτλο «Πρακτικός οδηγός του λουόμενου. Λουτροθεραπεία. Κρηνοθεραπεία. Ιαματικαί πηγαί και λουτροπόλεις της Ελλάδος».

[74] Ο Κωνσταντίνος Δόσιος ήταν Χημικός, Πλωτάρχης του Πολεμικού Ναυτικού. http://yaunatakabara.blogspot.gr/2012/07/blog-post_08.html

Διόρασις. Πρόγνωσις θανάτων.

[75] Ο Σπυρίδων Λιβιεράτος γεννήθηκε στο Ληξούρι. Εκεί πήγε σχολείο. Μετά το γυμνάσιο πήγε στην Γένουα της Ιταλίας και σπούδασε ιατρική, ενώ αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε καθηγητής στην Ιατρική Σχολή της Αθήνας. Διετέλεσε πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας. Δημοσίευσε 149 επιστημονικές εργασίες.

[76] Ο φόνος του Αιγυπτίου αναφέρεται στην Έξοδο 2:12.

[77] Το πρόβλημα στην ομιλία αναφέρεται στην Έξοδο 4:10.

[78] Ότι η Μύριαμ ήταν προφήτισσα αναφέρεται στην Έξοδο 15:20-21.

[79] Ο Thorstein Wereide, ήταν Νορβηγός φυσικός και παραψυχολόγος (1882-1969), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Όσλο. Ιδρυτικό μέλος της Νορβηγικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών το 1919. http://www.answers.com/topic/thorstein-wereide#ixzz2jfeqBSkN

[80] Ο Hans Adolf Eduard Driesch (1867-1941) ήταν Γερμανός βιολόγος και φιλόσοφος. Γνωστός για την έρευνα του στην εμβρυολογία και την φιλοσοφία του Νεοβιταλισμού της ενδελεχείας (της συνέχειας, διάρκειας ή διαρκούς φροντίδας). Θεωρείται ο πρώτος που κλωνοποίησε ζώο στα 1880. Είχε βαθύ ενδιαφέρον για έρευνα ψυχικών φαινομένων. Το 1931 δημοσίευσε την μεθοδολογία της παραψυχολογικής έρευνας

στα Γερμανικά και το 1933 δημοσίευσε ένα βιβλίο με τον τίτλο *Psychical Research: The Science of the Super-normal*.

[81] Ο Traugott Konstantin Oesterreich (1880-1949) ήταν Γερμανός ιστορικός της φιλοσοφίας, φιλόσοφος θρησκείας και ψυχολόγος. Ήταν ένας από τους πρώτους Γερμανούς επιστήμονες που παραδέχθηκε ανοιχτά την πίστη του στα ψυχικά φαινόμενα. Δίδασκε φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Tübingen από το 1922. Ξεκίνησε πειράματα τηλεπάθειας μακράς απόστασης με τον Τανάγρα μετά από το 1930. Αναγκάσθηκε να παραιτηθεί από το Πανεπιστήμιο το 1933 επειδή είχε Εβραία σύζυγο, την Μαρία, αλλά επανήλθε το 1945.

[82] Το Ερεχθείο, κομψό οικοδόμημα με ιδιαίτερο χαρακτήρα και αρχιτεκτονική μορφή, βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του βράχου της Ακρόπολης. Οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 421-406 π.Χ., αντικαθιστώντας τον ναό, που βρισκόταν λίγο πιο νότια και ήταν αφιερωμένος στην Αθηνά Πολιάδα, το λεγόμενο ''Αρχαίο ναό''. Στις αρχές του 19ου αιώνα, μία από τις Καρυάτιδες και ένας κίονας αποσπάστηκαν κατά τη διάρκεια της διαρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα από το λόρδο Έλγιν, ενώ λίγο αργότερα, το 1827, στη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων, το κτήριο ανατινάχθηκε από τουρκική οβίδα.

[83] Την Κλειώ δεν την είχε γνωρίσει ακόμα ο Τανάγρας όταν πήγε στο συνέδριο στο Παρίσι το 1927, ούτε το 1930 όταν οργάνωσε το συνέδριο στην Αθήνα, γιατί θα είχε αναφερθεί σε αυτήν. Εξ’ άλλου μπόρεσε και κινηματογράφησε την «τηλεκινητική» δραστηριότητα της Κλειώς με την βελόνα της πυξίδας με την μηχανή που αγόρασε από την δωρεά της Χωρέμη-Μπενάκη για το συνέδριο του 1930. Επομένως η Κλειώ θα εμφανίσθηκε στον Τανάγρα λίγο μετά το συνέδριο που οργάνωσε το 1930 (καθοδηγούμενη από τον αδελφό της μαθηματικό Δημήτριο Γκιόκα καθηγητή του Κολλεγίου Αθηνών και προηγουμένως Επιμελητή στο Πολυτεχνείο, που είχε μεταφράσει πολλά βιβλία μαθηματικών από τα Γαλλικά & Γερμανικά;), ώστε να προλάβει να ετοιμάσει το φιλμ της για να το παρουσιάσει στο συνεδριο του Όσλο το 1936.

Εγκλήματα φανατικών.

[84] Μαρίνα Χαϊκάλη, μαθήτρια του Σπυρίδωνα Βικάτου και του Νικόλαου Λύτρα στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, σπούδασε ζωγραφική έως το 1926, θητεύοντας ωστόσο και στο ιδιωτικό εργαστήριο του Γεώργιου Ιακωβίδη μέχρι το 1930. Το ενδιαφέρον της για τα ψυχοπνευματικά και παραψυχολογικά θέματα την οδήγησε στην εφαρμογή της ύπνωσης κατά τη ζωγραφική εκτέλεση. Άρχισε να εκθέτει τη δεκαετία του 1930, ενώ το 1972 πραγματοποιήθηκε μεταθανάτια αναδρομική έκθεση με 49 έργα της στη Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων. Κύριο θέμα της ζωγραφικής της είναι η νεκρή φύση και ειδικότερα οι συνθέσεις με λουλούδια, που διακρίνονται για την έμφαση στο ρεαλιστικό, ενώ έχει επίσης απεικονίσει γυμνά.

Ο πίνακάς της αυτός εδώ με το γυμνό βρίσκεται στη Βουλή των Ελλήνων. «Έργα Τέχνης από τη συλλογή της Βουλής των Ελλήνων».

Καλόγεροι και σωφρονιστές.

[85] Έχει ήδη αναφερθεί στο θέμα αυτό στην παράγραφο «*Εγκλήματα φανατικών. Παιδαριώδεις θρησκοληψίες.*».

[86] Στα τέλη του 1950 ξεσπά ένα φοβερό σκάνδαλο, το «σκάνδαλο της Κερατέας». Σε ένα παλαιοημερολογίτικο μοναστήρι στην Κερατέα αποκαλύπτεται ότι ηγουμένη Μαριάμ Σουλακιώτου μαζί με καλόγριες κρατά εύπορες γριές και ανήλικα κορίτσια που τα υποβάλει σε εξαντλητικές νηστείες και σωματικούς βασανισμούς. Οι αρχές της κάνουν μήνυση «για παράνομη κατακράτηση και απάτη». Την νύχτα 4ης προς 5ην Δεκεμβρίου 1950 ογδόντα πέντε άνδρες με επικεφαλής αξιωματικούς της χωροφυλακής και τον αρμόδιο αντιεισαγγελέα, ιατροδικαστή και ανακριτή κυκλώνουν και στις 6πμ εισβάλουν στο μοναστήρι και ερευνούν. Βρίσκουν 36 αγόρια και κορίτσια καχεκτικά, ωχρά, με φοβίες και θρησκευτικό παραλήρημα. Το μεσημέρι επιβιβάζουν τα παιδιά σε αυτοκίνητα και τα μεταφέρουν στον Παιδικό σταθμό του Λαυρίου, η συγκέντρωση και η επιβίβαση γίνεται μετά από έντονη αντίσταση των καλογριών και των παιδιών, κλάματα, κατάρες και πένθιμες κωδωνοκρουσίες ακούγονται για ώρες μετά την απομάκρυνση των παιδιών. Η ηγουμένη Μαριάμ και κάποιες πολύ δραστήριες καλόγριες και καλόγεροι μεταφέρονται στην φυλακή. Αρχές του 1953 γίνεται η δίκη στο Κακουργιοδικείο της Μαριάμ Σουλακιώτου, των καλογριών-καλογέρων που συνελήφθησαν και του επισκόπου των παλαιοημερολογιτών Κ Αλεξανδροπούλου, πρόεδρος είναι ο εφέτης Τούσης, εισαγγελέας ο Κωστόπουλος . Σαράντα ένας μάρτυρες περνούν και καταγγέλλουν ανατριχιαστικές λεπτομέρειες από την ζωή στην Μονή Κερατέας. Κάποια στιγμή ο εισαγγελέας διακόπτει ένα μάρτυρα και λέει: «Η Κερατέα είναι αίσχος δια την Ελλάδα. Σηκώνονται αι τρίχες της κεφαλής μου. Σκεφτείτε ότι εκεί πέθαναν 150 φυματικά κορίτσια». Ο μάρτυρας Σεραφείμ Σιλβέστρος καταθέτει ότι στην μονή πέθαναν φυματικοί η αδελφή του και ο γαμπρός του, τα δε τρία τους

παιδιά υποβάλλονταν σε διάφορες κακοποιήσεις, όπως το αγοράκι κρεμάστηκε ανάποδα γυμνό πολλές φορές και το έδερναν μέχρις αναισθησίας, όταν δε ζούσε ο πατέρας του, τον προέτρεπαν οι καλόγριες να μολύνει το παιδί του με φυματίωση, γιατί αν ζούσε θα γινόταν κακός άνθρωπος, τον συμβούλευαν να μασάει αυτός το φαγητό και να ταΐζει μ' αυτό το αγοράκι του, ώστε «να πεθάνει πριν από αυτόν». Το παιδί αυτό πράγματι έγινε φυματικό και κατά την διάρκεια της δίκης ήταν στο σανατόριο της Τρίπολης. Η δε μονή οικειοποιήθηκε την περιουσία των τριών ορφανών (65 στρέμματα και ένα σπίτι). Ο μάρτυς είπε «μας έλεγαν ότι πρέπει να πεθάνουμε να αδειάσουν τα κελιά να έρχονται άλλοι , για να πάμε στον παράδεισο». Η δίκη κράτησε με τέτοιες διηγήσεις δώδεκα ημέρες. Επιβλήθηκαν δέκα χρόνια κάθειρξη στην Μαριάμ για εκβίαση, υπεξαίρεση, απάτη και άλλα αδικήματα και μικρότερες ποινές στους συνεργάτες της.

(http://pluton22.blogspot.gr/2011/12/blog-post_13.html).

Η θρησκεία της επιστήμης.

[87] Την εποχή εκείνη η γνώση για το σύμπαν και το περιεχόμενο του περιοριζόταν σε αυτήν την περιγραφή του Τανάγρα. Σήμερα γνωρίζουν οι επιστήμονες πως ό,τι αντιλαμβανόμαστε μέσα στο σύμπαν αποτελεί το 4% περίπου από ότι αντιλαμβανόμαστε έμμεσα, ενώ για το υπόλοιπο 96% αγνοούμε τελείως την φύση του.

[88] Όπως το διαισθάνθηκε ο Τανάγρας, τα απομνημονεύματα του δημοσιεύθηκαν το 2013 με περικοπές, σε συνέχειες λόγω της έκτασης τους, στο ένθετο ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος.

Διαλέξεις στο αμφιθέατρο Ιατροδικαστικής. Ξύλινο παράπηγμα στην Ακαδημία.

[89] Η πρώτη διάλεξη θα ήταν στις 23 Νοεμβρίου 1923 με τις 3 μόνο υπογραφές των ιδρυτών και η δεύτερη στις 5 Δεκεμβρίου, όπου υπέγραψαν και όλοι οι παριστάμενοι ακροατές.

[90] Σε ένα από τα τελευταία τεύχη του περιοδικού «Ψυχικαί Έρευναι» (που εκδιδόταν από το 1925 έως το 1942), πιθανώς έκδοση του έτους 1941 δεδομένου ότι το 1942 κυκλοφόρησαν μόνο 3 τεύχη, αναφέρονται τα περιεχόμενα των 16 πρώτων τόμων ως εξής: 1925-26, Τα ψυχικά φαινόμενα, αι μορφαί και η πιθανή εξήγησίς των

1927-29, Αι ενδείξεις και αρνήσεις υπάρξεως Θεού.

1930, Η απόδειξις υπάρξεως ψυχής εις το ζων σώμα.

1931-33, Αι ενδείξεις υπάρξεως αθανασίας.

1934-35, Υπάρχει Ειμαρμένη;

1936, Υπάρχει τύχη;

1937, Τι είναι τα όνειρα – Η εξήγησίς των. Τι είναι μαγεία.

1938, Η κοινή τύχη των διδύμων – Ψυχική μνήμη – Υπάρχει ελευθερία βουλήσεως;

1939, Τα εκτοπλασματικά πειράματα του Κρουξ με την Καίτη Κίνγκ.

1940, Το πυροβάδισμα των Βραχμάνων εν Ελλάδι – Οι «Αναστενάρηδες»

[91] Μερικά από αυτά υπάρχουν στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

[92] Η Ακαδημία Αθηνών είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και εποπτεύεται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η λειτουργία της διέπεται από τον Ιδρυτικό της Νόμο 4398/1929, με τον οποίο κυρώθηκε η από 18 Μαρτίου 1926 Συντακτική Απόφαση περί Οργανισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Στις 24 Μαρτίου 1926 το Προεδρείο της Ακαδημίας Αθηνών παρέλαβε το μέγαρο της αποκαλουμένης "Σιναίας Ακαδημίας", στο οποίο την επομένη πραγματοποιήθηκε η πανηγυρική εναρκτήρια συνεδρία της Ολομέλειας της Ακαδημίας. Κατά τη συνεδρία αυτή ο υπουργός Παιδείας και ακαδημαϊκός Δημήτριος Αιγινήτης έδωσε το στίγμα της Ακαδημίας Αθηνών, σε ότι αφορά στον σκοπό της και στα μέσα για την επιτέλεσή του.

[93] Ο Δημήτριος Αιγινήτης (1862 – 1934) ήταν σύγχρονος Έλληνας αστρονόμος, από τους διαπρεπέστερους. Υπήρξε τακτικός καθηγητής της Μετεωρολογίας και Αστρονομίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από του 1896 μέχρι του θανάτου του. Διετέλεσε ακόμα Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων της Ελλάδας, ενώ υπήρξε ο βασικός παράγοντας που προκάλεσε την επίσημη υιοθέτηση από το ελληνικό κράτος του Γρηγοριανού («Νέου») Ημερολογίου το 1923, σε αντικατάσταση του Ιουλιανού («Παλαιού») Ημερολογίου, καθώς και την υιοθέτηση από την Ελλάδα του παγκόσμιου συστήματος αναφοράς χρόνου, του λεγόμενου «παγκόσμιου χρόνου» ή αστρονομικού χρόνου. Το επιστέγασμα της θητείας του ως Υπουργού Παιδείας δύο φορές (το 1917 και το 1926) ήταν η αναδιοργάνωση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και η ίδρυση της Ακαδημίας Αθηνών, στις 18 Μαρτίου 1926, ιδρύματος στο οποίο έγινε μέλος (1926), το 1928 αντιπρόεδρος και το 1929 Πρόεδρος (ο 4ος κατά σειρά) και γενικός γραμματέας μέχρι το 1933.

[94] Ο Ιωάννης Γρυπάρης (1870 – 1942) ήταν Έλληνας μεταφραστής, λογοτέχνης και εκπαιδευτικός, ενώ διετέλεσε επίσης στέλεχος του Υπουργείου Παιδείας και διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου. Το 1911 παντρεύεται και φεύγει με υποτροφία στην Ευρώπη, όπου και θα διαμείνει ως το 1914. Επανέρχεται στην Ελλάδα και στην εκπαίδευση ως γυμνασιάρχης, έπειτα ως επιθεωρητής και αργότερα ως υψηλόβαθμος υπάλληλος του Υπουργείου Παιδείας (Τμηματάρχης Α΄ στο Τμήμα Γραμμάτων και Τεχνών και Διευθυντής Επιστημών και Τεχνών). Το 1925 θα αρνηθεί θέση καθηγητή Μεσαιωνικής & Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο, ενώ από το 1932 μέχρι το 1935 θα οριστεί πρώτος καλλιτεχνικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου.

[95] Ο Ρήγας Νικολαΐδης (1856 - 1928) ήταν Έλληνας ιατρός, ακαδημαϊκός, συγγραφέας και καθηγητής φυσιολογίας στην ιατρική σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών, ιδρυτής

του εργαστηρίου πειραματικής φυσιολογίας της ιατρικής σχολής, το αμφιθέατρο του εργαστηρίου σήμερα φέρει προς τιμή του το όνομα του.

[96] Ο Ιωάννης Γεωργιάδης (1874-1960) σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1894-1899) ενώ παράλληλα ασχολείτο με την ξιφασκία. Το 1907 ανέλαβε επιμελητής στην έδρα της Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1912 εξελέγη τακτικός καθηγητής. Διατήρησε την έδρα έως το 1947, οπότε συνταξιοδοτήθηκε και κατέστη ομότιμος καθηγητής.

Διαβάστε περισσότερα: http://www.sansimera.gr/biographies/628#ixzz2kpwelZ7n

[97] Ο Τανάγρας είχε καθιερώσει την ονομασία αυτή δανειζόμενος την έννοια από την Φυσική.

Θεωρία Τανάγρα, ψυχοβολίας. Βασκανία.

[98] Το νοσοκομείο Pitié-Salpêtrière είναι ένα ονομαστό εκπαιδευτικό νοσοκομείο του Παρισιού.

[99] Η Ελένη Κικίδου (~1915-2006) υπήρξε η τελευταία εν ζωή μαθήτρια του Τανάγρα η οποία εξασκούσε το επάγγελμα της διαισθητικού μέχρι το τέλος της ζωής της.

[100] Παρόλο που από το 1942 λόγω της κατοχής είχαν μειωθεί οι δραστηριότητες της Εταιρείας, ο Τανάγρας συνέχιζε τις συγκεντρώσεις στο σπίτι του και τα πειράματα με τα μέντιουμ. Μάλιστα κατά την κατοχή είχε ειδικό σημείωμα από την κομαντατούρ που του επέτρεπε τις συγκεντρώσεις.

Ιατρικά εγκλήματα. Ο ιδρυτής της Ακαδημίας.

[101] Ο Σίμων Σίνας, γιος του Γεώργιου Σίνα, γεννήθηκε στη Βιέννη το 1810. Κοιμήθηκε στη Βιέννη το 1877 σε ηλικία 66 ετών, δίχως ποτέ να επισκεφθεί την Ελλάδα. Αμέσως μετά την περάτωση των σπουδών του στη Βιέννη, ο Σίμων εργάστηκε στις επιχειρήσεις της οικογένειας. Ανέπτυξε μεγάλη κοινωνική δραστηριότητα στην Αυστροουγγαρία και την Ελλάδα. Σημαντική υπήρξε η προσφορά του προς το ελληνικό κράτος και κυρίως στην πόλη των Αθηνών. Συνέχισε το εθνικό του έργο αναλαμβάνοντας τη συνέχιση των πατρικών δωρεών σε πνευματικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα, τη δαπάνη ανέγερσης του κτιρίου της Ακαδημίας Αθηνών, τη δαπάνη της διατήρησης του Αστεροσκοπείου Αθηνών και την αποπεράτωση του Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών και του «Αμαλιείου Ορφανοτροφείου».

[102] Δημοσιεύεται πολύ διαφορετική ιστορία (δες αναφορά #366) ότι δήθεν ο σκύλος επιτέθηκε στη μαϊμού και ο Αλέξανδρος πήγε να τους χωρίσει οπότε του επιτέθηκε ο σύντροφος της μαϊμούς.

Πρίγκιπας Χριστόφορος. Μεγάλη Δούκισσα Μαρία της Ελλάδος.

[103] Ο Χριστόφορος ήταν ο μικρότερος γιος του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ και της Βασίλισσας Όλγας. Στην αρχή του 1940, ενώ διέμενε στην Αθήνα επισκεπτόμενος τους συγγενείς του, κτυπήθηκε από βαριά ασθένεια των πνευμόνων. Σε μια εποχή που δεν υπήρχαν ακόμα αντιβιοτικά, δεν στάθηκε δυνατόν να σωθεί. Πέθανε στις 21 Ιανουαρίου 1940 στην Αθήνα και ενταφιάστηκε στο βασιλικό κοιμητήριο, στο Τατόι. Η μέντιουμ του Τανάγρα, Ελένη Κικίδου (†2006), μου ανέφερε ότι ο Χριστόφορος είχε ικανότητες μέντιουμ.

[104] Ο Βασιλόπαις Νικόλαος, τριτότοκος γιος του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ των Ελλήνων και της Βασίλισσας Όλγας των Ελλήνων, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1872. Τον διέκρινε η πνευματική καλλιέργεια. Φοίτησε στην Σχολή Ευελπίδων και έγκαιρα, το 1913, επέδειξε το διπλωματικό του ταλέντο. Παντρεύτηκε τη Μεγάλη Δούκισσα Ελένη Βλαδιμήροβα της Ρωσίας (1882-1957), κόρη του Μεγάλου Δούκα Βλαδίμηρου Αλεξάνδροβιτς, αδελφού του Αυτοκράτορα Αλέξανδρου Γ΄. Ο γάμος έγινε το 1902, και απέκτησαν τρεις κόρες: την Πριγκίπισσα Όλγα (1903-1997), την Πριγκίπισσα Ελισάβετ (1904-1955), την Πριγκίπισσα Μαρίνα (1906-1968).

[105] Ο Πρίγκιπας Ανδρέας ήταν ο τέταρτος γιος του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ των Ελλήνων και της Βασίλισσας Όλγας των Ελλήνων. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1882 και πέθανε στο Μόντε Κάρλο το 1944. Συμπλήρωσε τις σπουδές του στην Γερμανία, έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους ως αξιωματικός τού Ιππικού και στην συνέχεια στην Μικρά Ασία. Τον Ιούλιο του 1921 μετά την κατάληψη του Εσκί Σεχίρ έφθασε ως διοικητής της 12ης μεραρχίας, με το βαθμό του υποστράτηγου, στο μικρασιατικό μέτωπο. Νυμφεύθηκε την Πριγκίπισσα Αλίκη το 1903, αδελφή του Λόρδου Μαουντμπάτεν και απέκτησε τέσσερις θυγατέρες και έναν γιό: Πριγκίπισσα Μαργαρίτα (1905-1981), Πριγκίπισσα Θεοδώρα (1906 -1969), Πριγκίπισσα Καικιλία (1911-1937), Πριγκίπισσα Σοφία (1914-2001), Πρίγκιπας Φίλιππος, Δούκας του Εδιμβούργου (1921 -), παντρεμένος από το 1947 με τη σημερινή Βασίλισσα Ελισάβετ Β΄ του Ηνωμένου Βασιλείου.

[106] Η Μαρία της Ελλάδας (1876-1940), πριγκίπισσα της Ελλάδας και της Δανίας. Νυμφεύθηκε, σε πρώτο γάμο, τον Μέγα Δούκα Γεώργιο Μιχαΐλοβιτς της Ρωσίας (1863-1919) κι έπειτα, σε δεύτερο γάμο, τον ναύαρχο Περικλή Ιωαννίδη (1881-1965), κυβερνήτη των Δωδεκανήσων.

[107] Ο αριθμός τηλεφώνου του σπιτιού του Τανάγρα στην Οδό Αριστοτέλους 53γ, ήταν 14-34 (νέον κέντρον).

[108] Η Αγγελική Κοντοσταύλου (1865 - 1947) ήταν κυρία επί των τιμών της πριγκίπισσας Σοφίας. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Αγγελική_Κοντοσταύλου).

[109] Ο Κωνσταντίνος επανήλθε στην Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 1920.

[110] Δολοφονήθηκε από τους Μπολσεβίκους το 1919.

[111] Πέθανε 64 χρόνων μετά από 20 χρόνια γάμου με τον Ιωαννίδη (1920-1940).

Υπουργικές υποσχέσεις.

[112] Καταγόταν από την Αρκαδία και ήταν γιος του Αναστασίου Σεχιώτη, βουλευτή, και εγγονός του Γεωργίου Σεχιώτη. Σπούδασε νομικά και ιδιώτευσε ως δικηγόρος. Υπήρξε βουλευτής της περιφέρειάς του καθώς και υπουργός εθνικής οικονομίας στην κυβέρνηση Πάγκαλου. Ανιψιός του ήταν ο πολιτικός Τάσος Σεχιώτης.

[113] Το 4ο συνέδριο ψυχοφυσιολογίας που οργάνωσε ο Τανάγρας στην Αθήνα, πραγματοποιήθηκε από την Δευτέρα του Πάσχα 21 έως το Σάββατο 26 Απριλίου του 1930, δηλαδή κατά την εβδομάδα αργίας που ακολουθεί το Πάσχα για τα Ελληνικά σχολεία και Πανεπιστήμια.

[114] Ο Δημήτριος Νότη Μπότσαρης (1889 - 1980) ήταν Έλληνας στρατιωτικός, πολιτικός και συγγραφέας. Ήταν γιος του Τιμολέοντος - Νότη Μπότσαρη και εγγονός του Δημητρίου Μπότσαρη. Έγινε υπουργός Ναυτικών στην κυβέρνηση Βενιζέλου το 1929. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Δημήτριος_Νότη_Μπότσαρης).

Αλεξάνδρα Χωρέμη Μπενάκη.

[115] Η Αλεξάνδρα Χωρέμη κόρη του Εμμανουήλ Μπενάκη (1843 ή 44, Σύρος-20/6/1929, Αθήνα) και της Βιργινίας Χωρέμη (1848, Χίος-1928, Αθήνα) γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1871, ένα χρόνο μετά από το γάμο των γονιών της. Το 1889 σε ηλικία 18 χρόνων παντρεύτηκε τον έμπορο βαμβακιού Thomas Folkes Davies από το Liverpool Αγγλίας. Έκαναν δύο παιδιά, την Δωροθέα (1891-5/1/1958) και τον Thomas (1894-5/5/1952). Το 1910 η οικογένεια Μπενάκη μετακόμισε στην Κηφισιά από την Αλεξάνδρεια. Πριν από το 1931 αναφέρεται ότι έκανε δεύτερο γάμο με τον πρώτο της εξάδελφο Κωνσταντίνο Χωρέμη (1862-1934), επίσης από το Liverpool. Η Αλεξάνδρα πέθανε στην Αθήνα στις 10/1/1941 σε ηλικία 70 χρόνων.

[116] Ο Εμμανουήλ Μπενάκης γεννήθηκε το 1843 στην Ερμούπολη της Σύρου. Μετά τις σπουδές του στη Βρετανία, πήγε στην Αίγυπτο και εργάστηκε στην εταιρεία εμπορίας βάμβακος Χωρέμη στην Αλεξάνδρεια. Παντρεύτηκε την κόρη του Χωρέμη κι έτσι απέκτησε μεγάλη περιουσία. Καρποί του γάμου του με τη θυγατέρα τού Χωρέμη, Βιργινία, ήταν η Αλεξάνδρα (1871), ο Αντώνης (1873), η Πηνελόπη (Πηνελόπη Δέλτα - 1874), ο Κωνσταντίνος (1875, πέθανε 2 ετών;), ο Αλέξανδρος (1878) και η Αργίνη (Σαλβάγου, 1883). Πέθανε στις 20 Ιουνίου 1929 και κηδεύτηκε δημοσία δαπάνη. Η πολιτεία τον ανακήρυξε Εθνικό Ευεργέτη.

[117] Σε τεύχος των Ψυχικών Ερευνών που εκδόθηκε μετά τον θάνατο του Richet το Δεκέμβριο του 1935, ο Τανάγρας γράφει ότι η Αλεξάνδρα Χωρέμη του ανακοίνωσε ότι επ’ ευκαιρία της δεκαετηρίδος της Εταιρείας (δηλαδή στο τέλος του 1933) αποφάσισε την εξασφάλιση του μέλλοντος της Ψυχικής Έρευνας στην Ελλάδα εις μνήμη των γονέων της Εμμανουήλ (†1929) και Βιργινίας (†1928). Αυτό, όπως

φαίνεται, το ανακοίνωσε ο Τανάγρας στους Richet, Driesch και Oesterreich και κατά πάσα πιθανότητα τους ζήτησε να στείλουν ευχαριστήριο επιστολή στην Αλεξάνδρα Χωρέμη. Πράγμα που έγινε. Ο μεν Richet έστειλε επιστολή στον Τανάγρα με ημερομηνία 31/11/1933 (πέθανε δύο χρόνια μετά στις 4 Δεκεμβρίου 1935) δίνοντας ευχαριστίες στην Χωρέμη, ο Driesch στέλνει επιστολή απ' ευθείας στην Χωρέμη με ημερομηνία 17/1/1934 και ο Oesterreich επίσης απ' ευθείας στην Χωρέμη με ημερομηνία 18/1/1934.

[118] Της ίδιας κινηματογραφικής μηχανής προφανώς με την οποία γύρισε σε πολλά αντίγραφα την τηλεκινητική δραστηριότητα της Κλειώς (Κούλας Γκίκα) με την βελόνα της ναυτικής πυξίδας του.

Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο.

[119] Ο Θεόφιλος Βορέας (1873-1954) γεννήθηκε στην Αθήνα (Μαρούσι), όπου έλαβε εγκύκλια μόρφωση για να συνεχίσει έπειτα την εκπαίδευσή του στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή. Στη συνέχεια, στράφηκε προς στις φυσικές επιστήμες και υπηρέτησε ως βοηθός του Δημητρίου Αιγινήτη στο Αστεροσκοπείο Αθηνών. Τα ευρέα επιστημονικά του ενδιαφέροντα τον οδήγησαν στη Θεολογική Σχολή, όπου φοιτούσε ενώ συγχρόνως παρακολουθούσε μαθήματα και στη Φιλοσοφική. Ήταν από τα πρώτα μέλη της ιδρυθείσας το 1926 Ακαδημίας Αθηνών. Ο Βορέας ως καθηγητής προσπάθησε να δημιουργήσει στην Ελλάδα παράδοση επιστημονικής φιλοσοφίας και ψυχολογίας. Ήταν ο εισηγητής της πειραματικής ψυχολογίας ως επιστήμης και ο ιδρυτής του πρώτου Ψυχολογικού Εργαστηρίου το 1925. Ο Βορέας πέθανε στις 4 Ιανουαρίου 1954 από την εξασθένηση της καρδιάς του, έπειτα από εγχείρηση στα νεφρά. Σήμερα, απόγονός του είναι η οικογένεια Βοργιά, που ζει και εργάζεται στο Μαρούσι, και η οικογένεια Βορέα που από το 1912 ζει στα Μελίσσια. (http://chronologio.uoa.gr/node/20503).

[120] Η προτομή έγινε από τον Βάσο Φαληρέα αλλά σήμερα έχει απομακρυνθεί από το Μαρούσι. Όπως αναφέρει ο Τανάγρας στον λόγο του στην τελετή συμπλήρωσης 15 χρόνων ζωής της Εταιρείας, τα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο τα ξεκίνησε με πρόσκληση από τον Βορέα το 1935 ή 1931 όπως αναφέρει σε άλλο σημείο.

[121] Ο Βορέας πέθανε το 1954 ενώ ο Τανάγρας ήταν στα 79 του. Τα πειράματα συνεχιζόντουσαν ακόμη στο σπίτι του Τανάγρα για τρία χρόνια ακόμα, οπότε μετακόμισε σε μικρότερη κατοικία λόγω αλλαγής του ενοικιοστασίου (δες παράγραφο «Θεωρία Τανάγρα, ψυχοβολίας. Βασκανία») ενώ το περιοδικό «Ψυχικαί Έρευναι» είχε σταματήσει από το 1942 όταν ο Τανάγρας ήταν στα 68 του.

[122] Δεν βρέθηκε σαφής συσχέτιση αυτών των δεδομένων. Ο Γ. Σακελλαρίου είχε λιγόζωο παρουσία στο ψυχολογικό εργαστήριο κατά το 1924 με τον Βορέα, γιατί κατά το 1937 πήγε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

[123] Ο Τανάγρας έχει γράψει εδώ λανθασμένα: «του α' παγκοσμίου πολέμου». Αλλά οι διαλέξεις στην Φιλοσοφική σχολή συνεχίσθηκαν, κατά τα γραφόμενα του, όχι μόνο μέχρι τον θάνατο του Βορέα το 1954 αλλά και αργότερα προσκεκλημένος από κάποιον άλλον, που δεν είναι βέβαιο ότι ήταν ο Σακελλαρίου, όπως γράφει.

Διεθνές συνέδριο στο Παρίσι, 1927.

[124] Ο Νικόλαος Πολίτης (1872 - 1942) ήταν Έλληνας νομικός, διπλωμάτης και πολιτικός. Σπούδασε νομικά, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες στο Παρίσι. Κέρδισε την εκτίμηση του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου του οποίου έγινε στενός συνεργάτης.

[125] Ο Αγαμέμνων Σλήμαν (1878-1954) ήταν Έλληνας πολιτικός και μεγαλοκτηματίας. Ήταν γιος του Ερρίκου Σλήμαν και της Σοφίας Εγκαστρωμένου. Στην κυβέρνηση Κονδύλη του 1935 είχε διοριστεί υπουργός Γενικός Διοικητής Ηπείρου.

[126] Διακεκριμένος Έλληνας αρχιτέκτονας και αθλητής της σκοποβολής, με διεθνείς επιτυχίες (1862-1937). (http://www.sansimera.gr/biographies/611#ixzz2laYiQAqP)

[127] Το Avenue Niel είναι ένας δρόμος στο 17ο διαμέρισμα του Παρισιού στη Γαλλία.

[128] Η Πύλη του Αδριανού είναι Ρωμαϊκή αψίδα στην Αθήνα. Δίνει πρόσβαση στο Ναό του Ολυμπίου Διός και κτίστηκε προς τιμή του Αδριανού στα πλαίσια της διαμονής του στην Αθήνα το έτος 131μ.Χ και για τα πολεοδομικά έργα που έκανε και διεύρυνε την Αθήνα. Η Πύλη είναι κορινθιακού ρυθμού, ενώ καινοτομεί αρχιτεκτονικά διότι συνδυάζει την Ρωμαϊκή αψίδα με το Ελληνικό αέτωμα.

[129] Η πύλη του Αδριανού που σώζεται και σήμερα έφερε δύο επιγραφές. Η μία στη ΒΔ πλευρά έγραφε: Ἀιδ' εισίν Αθήναι Θησέως, η πριν πόλις», η δεύτερη προς την πλευρά του Ιλισού «Αἵ δ' εἰσίν Ἀδριανοῦ κουχί Θησέως πόλις». http://www.ilion.gr

[130] Μια φήμη λίγο πολύ γνωστή, θέλει να ανακαλύπτει ο ιατροδικαστής κατα την νεκροτομή το 1875 όταν πέθανε η πρώτη βασίλισσα της νεότερης Ελλάδος η Αμαλία οτι ήταν παρθένος. http://iansta.blogspot.gr/2009/03/blog-post.html

[131] Το Ινστιτούτο ιδρύθηκε από τον Γάλλο Jean Meyer το 1918 στο Παρίσι. Ο καθηγητής Gustave Geley ήταν ο πρώτος διευθυντής του. Το ινστιτούτο προσκαλούσε επιστήμονες να παρακολουθήσουν τις έρευνες που εκτελούσε το Ινστιτούτο με την βοήθεια διαφόρων μέντιουμ. (Από το βιβλίο: Institut métapsychique international). Ο πνευματιστής Jean Meyer , παρόλη την πίστη που είχε στη ύπαρξη ζωής μετά θάνατο δεν επέβαλε περιορισμούς στην επιστημονική έρευνα ψυχικών φαινομένων. Εν τούτοις μετά τον θάνατο του το 1931 δημιουργήθηκε διαμάχη σχετικά με όσα κληροδότησε στο Ινστιτούτο IMI η οποία έριξε το Ινστιτούτο σε οικονομικές δυσκολίες που υφίστανται έως σήμερα (από την ιστοσελίδα του ινστιτούτου IMI).

[132] Η Place de Wagram βρίσκεται στο 17ο διαμέρισμα του Παρισιού, στο σταυροδρόμι της Boulevard Malesherbes, Boulevard Pereire και Avenue de Wagram. Βρίσκεται στο τέλος της Avenue de Wagram, εξ ου και το όνομα που δόθηκε το 1868. Σήμερα το

Ινστιτούτο Institut Métapsychique International βρίσκεται επί της 51 rue de l'Aqueduc, 75010 Paris. (http://www.metapsychique.org).

[133] Ο Ρισέ έγραψε το 1922 και το βιβλίο Traité de métapsychique. (https://archive.org/details/traitdemtaps00rich).

[134] Τα θορυβώδη χρόνια του 1914 στο Παρίσι, η μεγάλη ηθοποιός Σάρα Μπερνάρ εμπιστευόταν στους φίλους της που πήγαιναν να την συγχαρούν στο καμαρίνι της: «Το θέατρο είναι πράγματι ένα μυστηριώδες φαινόμενο. Μου έτυχε να με σφυρίξουν με έργα αυθεντικών συγγραφέων. Ξέρετε ποιού είναι η κωμωδία που παίζω εδώ και 30 βραδιές σ' ένα παραλήρημα επευφημιών; Είναι του μεγαλύτερου Γάλλου φυσιολόγου, του Charles Richet». http://historymed.blogspot.gr/2009/10/charles-robert-richet.html

Το έργο του Richet δεν περιοριζόταν στην φυσιολογία. Με το ψευδώνυμο Charles Epheyre έγραψε ποίηση και θεατρικά έργα. Το έργο του Κίρκη (Circé) πρωτοπαρουσιάστηκε με την Γαλλίδα ηθοποιό Sarah Bernhardt στον πρώτο ρόλο. (Wolf, S. (1993). *Brain, Mind and Medicine: Charles Richet and the Origins of Physiological Psychology*. New Brunswick: Transaction Publishers). Στο βιβλίο αυτό αναφέρεται στη σελίδα 101 ότι ο Richet έγραψε το έργο αυτό τον Ιούλιο του 1901 ενώ βρισκόταν σε γιωτ για ψάρεμα με τον φίλο του Prince Albert του Μονακό. Όταν ο Richet διάβασε το έργο στον φίλο του αυτός ενθουσιάστηκε τόσο που το ανέβασε στο θέατρο του Μόντε Κάρλο στις 2 Απριλίου του 1905 με την Sarah Bernhardt ώς Κίρκη. Ο Richet αναφέρεται στο δράμα του «Κίρκη» επίσης στο βιβλίο με την αυτοβιογραφία του "Souvenirs d'un physiologiste" (Paris 1933) στη σελίδα 139. Ενώ στην σελίδα 140 αναφέρεται σε ένα άλλο δραματικό έργο που έγραψε με τον τίτλο ο θάνατος του Σωκράτη "la mort de Socrate".

[135] Το μουσείο του Λούβρου (*Musée du Louvre*) είναι ένα από τα μεγαλύτερα και παλαιότερα μουσεία τέχνης στον κόσμο. Βρίσκεται στο κέντρο του Παρισιού, στις όχθες του Σηκουάνα και εκθέτει 35.000 έργα τέχνης.

[136] Το Εθνικό Μουσείο του Μεσαίωνα, πρώην Μουσείο του Κλυνύ (Musée national du Moyen Âge, Musée de Cluny), βρίσκεται στο Παρίσι στο 5ο διαμέρισμα στην Place Paul Painlevé 6, νότια του Boulevard Saint-Germain, μεταξύ του Boulevard Saint-Michel και της οδού Saint-Jacques.

[137] Η Jeanne Antoinette Poisson, Marquise de Pompadour, επίσης γνωστή ως Madame de Pompadour (1721–1764) ήταν μέλος της Γαλλικής αυλής και η επίσημη ερωμένη Λουδοβίκου 15ου από το 1745 έως το θάνατό της.

[138] Η Françoise d'Aubigné (1635-1719), μαρκησία του Maintenon, γνωστή και ως Madame Scarron από τον γάμο της υπήρξε ανεπίσημη σύζυγος του βασιλιά Λουδοβίκου του 14ου.

[139] Η Jeanne Bécu, κοντέσα Ντυμπαρύ Comtesse du Barry (1743 –1793) ήταν η τελευταία ερωμένη του βασιλιά Λουδοβίκου 15ου.

[140] Ο Σπύρος Μελάς (1882-1966) ήταν Έλληνας δημοσιογράφος, συγγραφέας, εκδότης και ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στη Ναύπακτο και φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του στον χώρο της δημοσιογραφίας. Ανέπτυξε επίσης σημαντική δραστηριότητα στον χώρο του θεάτρου, ιδρύοντας το 1925 το βραχύβιο Θέατρο Τέχνης και συμμετέχοντας το 1929 στην ίδρυση του θιάσου «Ελευθέρα Σκηνή», μαζί με τη Μαρίκα Κοτοπούλη και τον Δημήτρη Μυράτ. Πιθανώς ο Ρισέ να γνώριζε για την Κοτοπούλη μέσα από αυτό τον σύνδεσμο.

Κρατικό είπα-ξείπα.

[141] Δανός πλούσιος επιχειρηματίας (1871-1956). Έχοντας κληρονομήσει περιουσία από τον πατέρα του, υπήρξε ενθουσιώδης με την παραψυχολογία. Χρηματοδοτούσε τα συνέδρια ψυχικών ερευνών και σχετικές δραστηριότητες.

[142] Τα συνέδρια αυτά διοργάνωνε και χρηματοδοτούσε ο Καρλ Βεττ. Μέχρι το συνέδριο στην Αθήνα που ήταν το 4ο στην σειρά, είχαν προηγηθεί το 1ο στην Κοπεγχάγη το 1921, το 2ο στην Βαρσοβία το 1923 και το 3ο στο Παρίσι το 1927. Μετά από το συνέδριο στην Αθήνα το 1930 ακολούθησε το 5ο και τελευταίο συνέδριο στο Όσλο το 1935.

[143] Ο τσακωμός είχε να κάνει με τους Γάλλους που ήθελαν να γίνει το 4ο συνέδριο στη Γενεύη όπου είχαν ιδρύσει ένα συνεδριακό κέντρο. Η επιτροπή όμως των συνεδρίων αυτών δεν ήθελε να εξαρτώνται μόνο από ένα μέρος και να δώσει την οργάνωση τους στα χέρια μόνο μιας χώρας, της Γαλλίας. Υπήρχε βέβαια η ανησυχία, πώς θα μπορούσε ο κόσμος να φθάσει σε μια απομακρυσμένη πόλη όπως η Αθήνα και για το αν θα ήταν η Αθήνα ικανή να οργανώσει το συνέδριο σε ένα καλό όπως θα έπρεπε επίπεδο. Αλλά όμως ο Άγγελος Τανάγρας τους εξέπληξε με το υψηλότερο επίπεδο οργάνωσης από τα προηγούμενα συνέδρια. Τελικά οι Γάλλοι και μαζί μ 'αυτούς και οι Ιταλοί δεν ήλθαν στο συνέδριο στην Αθήνα, αλλά τους έστειλαν φιλικά εγκωμιαστικά τηλεγραφήματα να ζητήσουν συγγνώμη για την απουσία τους, που διαβάστηκαν στην αίθουσα των διαλέξεων την τελευταία ημέρα του συνεδρίου.

[144] Γάλλος γιατρός και διευθυντής του Γαλλικού διεθνούς Ινστιτούτου μεταψυχικής (1874-1938) http://www.answers.com/topic/eug-n-osty#ixzz2mGODJgxL

[145] Ένα μήνα πριν το συνέδριο, τον Μάρτιο του 1930, ο Εστερράϊχ έγραφε στην Gertha Walter την γραμματέα του Schrenck-Notzing, η οποία μάλιστα στα επόμενα χρόνια τηλεφωνούσε στον Τανάγρα που ήταν σε μεγάλη ηλικία από ενδιαφέρον. Με αυτό τον τρόπο της είχαν αποσταλεί από την σπιτονοικοκυρά του αρχεία του μαζί με το φιλμ της Κλειώς. Γράφει λοιπόν ο Εστερράϊχ ότι το δικό του ενδιαφέρον για τα συνέδρια αυτά είναι καθαρά επιστημονικό. Εκφράζει τις ανησυχίες του στο γράμμα που έδωσαν την οργάνωση στους Έλληνες, αλλά όμως τον απασχολούσε περισσότερο να μην πέσει η οργάνωση τους στα Γαλλικά χέρια. Από την παρουσίαση

μου με τίτλο: «T. K. Oesterreich, A. Tanagras und der 4. Internationale Kongress für Psychische Forschung in Athen, 1930» στο συνέδριο που οργανώθηκε το 2007 στο *Tuebingen* προς τιμήν του Oesterreich από το *Psychologisches Institut der Universität Tuebingen και το IGPP Freiburg* με θέμα *'Leben und Werk von T. K. Oesterreich'* .

[146] Κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη, πρωθυπουργός και υπουργός Εσωτερικών.

[147] Μετάφραση από τα Γαλλικά: «Όχι, όχι Δρ. Τανάγρα, εκτός και αν γίνει σεισμός, το επόμενο συνέδριο θα πραγματοποιηθεί στην Αθήνα».

Τηλεκινητικά φαινόμενα Θάσου.

[148] Ο όρος σαραμπάντα (ιτ. *Sarabanda*, γαλλ. *Sarabande*) αναφέρεται σε χορό του 16ου αιώνα, και στη μουσική αποτελεί συχνά (αλλά όχι απαραίτητα) μέρος της σουίτας. Ο ρυθμός της είναι τρίσημος (σε τέταρτα ή μισά), με χαρακτηριστικό της στοιχείο τον τονισμό της δεύτερης κίνησης (άρση)· συχνά οι δύο τελευταίες κινήσεις του κάθε μέτρου είναι δεμένες, ενώ πιστεύεται ότι ο ρυθμός αντιστοιχεί στα βήματα του χορού.

[149] Κατά το 5ο συνέδριο ψυχοφυσιολογίας που έγινε στο Όσλο το 1935 ο Ολλανδός καθηγητής Carl Tenhaeff ανακοίνωσε την ίδρυση δύο εδρών ψυχοφυσιολογίας στα Πανεπιστήμια της Utrecht και του Leyden και ενός εργαστηρίου ψυχικών ερευνών στο Amsterdam υπό τον καθηγητή Roels.

Η εμφάνιση της Κλειώς.

[150] «Κάποια ηχούν και κινούνται», φράση που πιθανώς προέρχεται από το «Περί ψυχής» του Αριστοτέλη, βιβλίο 3Β.

[151] Ο Τανάγρας για να αποδείξει επιστημονικά την τηλεκίνηση χρειαζόταν αποδείξεις που μπορούσαν να επαναληφθούν κατά βούληση.

[152] Το όνομα «Κούλα» μπορεί να προέρχεται από τα ονόματα: Κυριακή, Βασιλική, Αγγελική.

[153] Δημήτριος Γκιόκας, Μαθηματικός καθηγητής του Κολλεγίου Αθηνών και δάσκαλος του μαθηματικού καθηγητή Πανεπιστημίου Σπύρου Ζερβού (σύμφωνα με τα γραφόμενα του ιδίου), έχει μεταφράσει πολλά και σημαντικά βιβλία μαθηματικών από Γερμανικά και Γαλλικά. (https://physicsgg.me/2015/02/07/σπύρος-π-ζερβός-ένας-υπέροχος-άνθρωπο/). Ήταν απαιτητικός αλλά αποδεκτός από τους μαθητές του. Απολύθηκε λόγω της πολιτικής του τοποθέτησης (ήταν αριστερός). Πέρασε δύσκολα λόγω έλλειψης πόρων. Στην μετάφραση του βιβλίου του F. G.-M. με τίτλο «Ασκήσεις Γεωμετρίας» -γνωστές ως των Ιησουϊτών, 4 τόμοι-, υπογράφει ως τ. Επιμελητής του Ε.Μ. Πολυτεχνείου. Πολύ πιθανόν να ξεκίνησε ως Επιμελητής του Ε.Μ.Π την περίοδο 1930-1940, να απολύθηκε και να εργάσθηκε ως καθηγητής του Κολλεγίου την περίοδο 1942-1948 από το οποίο στην συνέχεια απολύθηκε για να

περιπέσει σε ανεργία. (οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από προσωπικές συζητήσεις του μαθηματικού καθηγητή κ. Ν.Σ. Μαυρογιάννη με τον Σ. Ζερβό με τον οποίο έκανε το διδακτορικό του από το 1991, όταν ο Δ. Γκιόκας δεν ήταν πλέον στη ζωή). Πιθανό έτος γέννησης του Γκιόκα το 1912.

[154] Ο Δημήτριος Χόνδρος (1882 – 1962). Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και αναγορεύτηκε διδάκτωρ των Φυσικών Επιστημών. Συνέχισε τις σπουδές του στη Γερμανία στο Γκέτινκεν και Μόναχο, όπου αναγορεύτηκε εκ νέου διδάκτωρ της Φυσικής. Επέστρεψε και διορίστηκε Υπο-επιμελητής του Χημικού εργαστηρίου του Εθνικού Πανεπιστημίου. Διορίστηκε τακτικός καθηγητής της Φυσικής το 1912 έως το 1952 και διετέλεσε Πρόεδρος της Γεωδαιτικής και Γεωφυσικής Επιτροπής του Κράτους και Πρόεδρος του Τηλεπικοινωνιακού Συμβουλίου και του Γνωμοδοτικού Τεχνικού Συμβουλίου ραδιοφωνίας.

(http://www.aposerres.gr/index.php?page=article&article_id=255).

[155] Δυστυχώς στο έγγραφο αυτό ο Τανάγρας έχει παρέμβει είτε σβύνοντας λέξεις, είτε προσθέτοντας λέξεις, φράσεις αλλά και ολόκληρο κείμενο με επί πλέον δικές του περιγραφές των πειραμάτων που έγιναν με την Κλειώ. Το έγγραφο υπογράφει ο παρασκευαστής του εργαστηρίου Φυσικής (με καθηγητή τον Γ. Αθανασιάδη) Μ. Παναγιώτου και φέρει ημερομηνία την 22^{α} Ιανουαρίου 1932. Μοιάζει σαν αφού συμπληρώθηκε από το εργαστήριο Φυσικής παραδόθηκε στον Τανάγρα ο οποίος συμπλήρωσε το όνομα της Κλειώς, εκεί όπου το δαχτυλογραφημένο κείμενο είχε κενή θέση με τελείες προς συμπλήρωση. Ο Τανάγρας σβύνει από το κείμενο την λέξη «ιατρού» μπροστά από το όνομα του. Συμπληρώνει χειρόγραφα το όνομα «Κλειώ Γεωργίου» σε νέα θέση που είναι το ψευδώνυμο που δόθηκε στην Κούλα Γκιόκα. Σβύνει (μάλλον) την σύμπτυξη «κυρ.» μπροστά από την λέξη «καθηγητών». Συμπληρώνει χειρόγραφα την λέξη «του Πανεπιστημίου» μετά από την λέξη «καθηγητών». Στην παράγραφο 4δ, διορθώνει την λέξη «φορτισμένου» σε «αφορτίστου» και συμπληρώνει δίπλα του την λέξη «εφορτισμένου». Στην παράγραφο 6 συμπληρώνει πάλι το όνομα «Κλειώς Γεωργίου». Στο τέλος της 2^{ης} σελίδας του δακτυλογραφημένου σημειώματος του εργαστηρίου Φυσικής ο Τανάγρας έχει σβύσει με μελάνι τρεις σειρές κειμένου και έχει συμπληρώσει στην υπόλοιπη κενή σελίδα κάτω από την σφραγίδα του εργαστηρίου, χειρόγραφο κείμενο με συμπληρωματική περιγραφή των πειραμάτων που έγιναν στην Κλειώ. Υπάρχει και 3^{η} δακτυλογραφημένη σελίδα χωρίς όμως την διεύθυνση του εργαστηρίου Φυσικής με ανάλυση των πειραμάτων που έγιναν στην Κλειώ με υπογραφή του Μ. Παναγιώτου παρασκευαστή του εργαστηρίου. Και σε αυτήν την σελίδα ο Τανάγρας έχει επενέβη διαγράφοντας και συμπληρώνοντας.

[156] Ακολουθεί το έγγραφο του Πανεπιστημίου σχετικά με τα αποτελέσματα των πειραμάτων με την Κλειώ. Το πιστοποιητικό που εξέδωσε το Εργαστήριο Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών δείχνει ημερομηνία 22 Ιανουαρίου 1932, δηλαδή όταν άνοιξε μετά τις διακοπές Χριστουγέννων. Θα πρέπει ο Τανάγρας να είχε κανονίσει για

την εξέταση αυτή της Κλειώς με τον καθηγητή Χόνδρο ήδη από το 1931. Μοιάζει πιθανό η προσέγγιση της Κλειώς στον Τανάγρα να επακολούθησε την δημοσιότητα που απέκτησε ο Τανάγρας στον χώρο των επιστημών και του Πανεπιστημίου, με τους διάσημους ξένους προσκεκλημένους επιστήμονες κατά το διεθνές συνέδριο παραψυχολογίας που οργάνωσε κατά την εβδομάδα μετά το Πάσχα το έτος 1930. Ίσως ο καθηγητής Γκιόκας να θέλησε να παρουσιάσει την αδελφή του στον Τανάγρα μετά από αυτή την δημοσιότητα σε διεθνές επιστημονικό επίπεδο. Επομένως η εμφάνιση της Κλειώς και τα πειράματα με την μαγνητική βελόνη και το φιλμ πιθανώς να έλαβαν χώρα στην περίοδο από το τέλος του 1930 έως και το 1931. Παρόλα αυτά η Κλειώ δεν ακολούθησε τον Τανάγρα στο συνέδριο του Όσλο το 1935 για την άμεση επίδειξη των τηλεκινητικών ικανοτήτων της στους συνέδρους που επιθυμούσε ο Τανάγρας, μαζί με την ομάδα και ενός άλλου ζευγαριού Ελλήνων που τον συνόδευε.

[157] Ο Γεώργιος Αθανασιάδης γεννήθηκε στην Πάτρα (1866-1947). Σπούδασε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο στην Αθήνα και αναγορεύτηκε Διδάκτωρ των Φυσικών Επιστημών. Το 1900 διορίστηκε Υφηγητής της Φυσικής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και το 1903 επιμελητής της έδρας του καθηγητή Τιμολέοντα Αργυρόπουλου. Μετά το θάνατο του καθηγητή Αργυρόπουλου το 1910, στην έδρα διορίζεται ο νεότερός του Δημήτριος Χόνδρος, ο οποίος είχε σπουδάσει στη Γερμανία με το διάσημο, κάτοχο του βραβείο Νόμπελ, φυσικό Άρνολντ Σόμμερφελντ. Ύστερα από διάβημά του στον υπουργό Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, καταφέρνει να δημιουργηθεί και δεύτερη έδρα Φυσικής στην οποία και διορίζεται στις 26 Ιουλίου 1912. Θα παραμείνει στη θέση του μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 1938 οπότε και την έδρα αναλαμβάνει ο φοιτητής του Μιχαήλ Αναστασιάδης. (Βικιπαίδεια).

[158] Ο Κωνσταντίνος Ζέγγελης γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο και αναγορεύθηκε διδάκτορας των Φυσικών Επιστημών το 1891. Πήγε για σπουδές στο εξωτερικό και σπούδασε χημεία στη Χαϊδελβέργη, στη Λειψία, στη Γενεύη και στο Παρίσι. Επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε Υφηγητής της Γενικής Χημείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1895 και καθηγητής της Φυσικής Χημείας το 1904. Υπήρξε ο πρώτος φυσικοχημικός του Πανεπιστημίου Αθηνών. Απολύθηκε το 1910 και ξανα διορίστηκε το 1912. Αποχώρησε από την Έδρα της Ανόργανου Χημείας το 1938. Υπήρξε πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά το ακαδημαϊκό έτος 1924-25 και ιδρυτής της Πανεπιστημιακής Λέσχης. Διορίσθηκε ακαδημαϊκός από τη σύσταση της Ακαδημίας Αθηνών και εξελέγη τρίτος πρόεδρός της (1928). Διετέλεσε Γερουσιαστής, αντιπρόσωπος του Πανεπιστημίου των Ανωτάτων Σχολών και της Ακαδημίας και αντιπρόεδρος της Γερουσίας (1929-30).. Ήταν τακτικό μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου. (Βικιπαίδεια).

[159] Ο Νικόλαος Χατζιδάκις ήταν Έλληνας καθηγητής του Πανεπιστημίου του 19ου αιώνα. Γεννήθηκε το 1872 στο Βερολίνο. Η καταγωγή του ήταν από την Κρήτη. Γυμνάσιο πήγε στην Αθήνα και σπούδασε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, όπου αναγορεύτηκε διδάκτωρ των Μαθηματικών. Συνέχισε τις σπουδές στο Παρίσι,

Γκέτινκεν και Βερολίνο. Επέστρεψε και διορίστηκε καθηγητής της Θεωρητικής Μηχανικής και Αστρονομίας στη Σχολή Ευελπίδων και αργότερα τακτικός καθηγητής των Ανωτέρων Μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο. Δίδαξε επίσης στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Είναι ο εισηγητής στην Ελλάδα της Απειροστικής Γεωμετρίας και ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας. Ο Νικόλαος Χατζιδάκις υπήρξε θερμός πατριώτης. Το 1897, διέκοψε τις σπουδές του στο Παρίσι για να πάρει μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα που είχε ξεκινήσει στη γενέτειρά του, την Κρήτη. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, παρότι γνώριζε τη γερμανική και ιταλική γλώσσα, δεν καταδέχτηκε να συνάψει γνωριμίες με τους κατακτητές και πέθανε από την πείνα στις 25 Ιανουαρίου 1942. (Βικιπαίδεια).

[160] Χειρόγραφη προσθήκη Τανάγρα πάνω στο κενό χώρο του πιστοποιητικού του εργαστηρίου Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

[161] Η συνολική περιγραφή των πειραμάτων της Κλειώς στο πιστοποιητικό με καθοδικές ακτίνες, επαγωγικά ρεύματα στο γαλβανόμετρο, κλπ. και με την κίνηση της μαγνητικής βελόνης κυρίως με το δεξί χέρι, είναι ακριβώς ότι θα συνέβαινε εάν στη θέση του χεριού της υπήρχε μικρός μαγνήτης. Πιθανόν καμουφλαρισμένος κατάλληλα σε νύχι του δεξιού χεριού της Ανάλογο παράδειγμα μπορεί να παρακολουθήσει κανείς σε βίντεο στην διεύθυνση: https://www.youtube.com/watch?v=siDy1o9-swk, ή και να διαβάσει για το πώς επιτυγχάνεται στα βιβλία: Smart Science Tricks, Martin Gardner, Sterling Publishing Co., Inc., New York, 2004, και στο: Self-working Mental Magic, Kark Fulves, Dover Publications, Inc New York, 1979, σελίδες 36 & 37. Όσο για την απόκλιση της βελόνας γαλβανόμετρου (όπως στα τεστ της Κλειώς, όταν κινείται μαγνήτης μέσα σε πηνίο με το οποίο είναι συνδεδεμένο μπορεί να παρακολουθήσει κανείς στην διεύθυνση: https://www.youtube.com/watch?v=S-XEAWhGYZc). Συμπληρωματικά για την περίπτωση εξαπάτησης, είναι γνωστό στους ταχυδακτυλουργούς/θαυματοποιούς πόσο εύκολα μπορούν να ξεγελαστούν οι επιστήμονες σε ανάλογες επιδείξεις.

[162] Ακολουθεί η υπογραφή του Παναγιώτου, ο οποίος ήταν παρασκευαστής στο εργαστήριο Φυσικής υπό την διεύθυνση του καθηγητή Αθανασιάδη (υπήρχε και άλλο εργαστήριο Φυσικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών υπό την διεύθυνση του καθηγητή Χόνδρου).

[163] Χειρόγραφη συμπλήρωση στο δαχτυλογραφημένο κείμενο του πιστοποιητικού με τον γραφικό χαρακτήρα του Τανάγρα.

[164] Υπήρχαν πληροφορίες από την Ελένη Κικίδου, μέντιουμ του Τανάγρα, ότι ένα από αυτά τα φιλμ είχε περιέλθει στα χέρια ενός Έλληνα μάγου/ταχυδακτυλουργού ο οποίος επισκεπτόταν τον Τανάγρα στο σπίτι του την εποχή λίγο πριν τον θάνατο του, και επίσης ότι ένα άλλο πιθανόν να βρίσκεται στα αρχεία της εταιρείας ψυχικών ερευνών της Αυστρίας.

[165] Το κράτος σίγουρα δεν θα υποστήριζε χρηματικά τα ταξίδια επίδειξης των τηλεκινητικών ικανοτήτων της Κλειώς. Αναρωτιέται κανείς πώς δεν υπήρχαν βρεθεί

ιδιωτικές πηγές χρηματοδότησης για την μεταφορά της Κλειώς στο εξωτερικό εφόσον και η ίδια το επιθυμούσε.

Τηλεπάθεια, εμποτισμός, το πείραμα του Charcot.

[166] Τον όρο «ο Θεός αποκάλυψε στους ανθρώπους» τον χρησιμοποιούν όλες σχεδόν οι εξ αποκαλύψεως θρησκείες και σημαίνει τη φανέρωση των θείων αληθειών ή προθέσεων στους ανθρώπους. Το φανέρωμα αυτό μπορεί να εκδηλωθεί με μυστικές ενοράσεις, ιστορικά γεγονότα ή πνευματικά βιώματα που μεταμορφώνουν τη ζωή των ατόμων και των ομάδων. (Βικιπαίδεια).

[167] Σήμερα γνωρίζουμε ότι τα πρωτόνια και τα νετρόνια συνίστανται από ακόμη μικρότερα σωματίδια, τα Κουάρκς, όπως τα ονόμασε ο Αμερικανός φυσικός και νομπελίστας Murray Gell-Mann.

[168] Ο Τανάγρας γράφει στο σημείο αυτό: «κρίμασιν οἷς οἶδεν αυτή μόνη»

Περιπατητικές διαλέξεις.

[169] Πρόκειται για τόπο στον οποίο τελούσαν κάποια θρησκευτική τελετή, θυσία ή μυσταγωγία. Βρισκόταν στο ιερό της Δήμητρας και της Περσεφόνης. Το τελεστήριο της Ελευσίνας, ένα από τα σημαντικότερα της ελληνικής αρχαιότητας είχε χτιστεί από τον Ικτίνο, και σε αυτό τελούσαν τα Ελευσίνια μυστήρια.

[170] Πάρθιον βέλος = ξαφνικό και ύπουλο χτύπημα. Η φράση προήλθε από την τακτική των Πάρθων ιππέων να γυρίζουν απότομα το σώμα τους και να χτυπούν τους αντιπάλους, ενώ οπισθοχωρούσαν. Οι Πάρθοι κατοικούσαν στη Ν.Δ. Ασία.

[171] Η πιο πάνω φωτογραφία του 1934 είναι από τη Χελιδονού της Αττικής. Η Χελιδονού είναι περιοχή της Κηφισιάς, στο νομό Αττικής, την οποία και διασχίζουν ο Κηφισός ποταμός και το ομώνυμο «ρέμα της Χελιδονούς» που καταλήγει στον Κηφισό. Στη περιοχή αυτή υφίσταται και η πολύ παλαιά Μονή Χελιδονούς, ή Μονή Παναγίας της Χελιδονούς, από το όνομα της οποίας και προήλθε η ονομασία της περιοχής, καθώς και του ομώνυμου ρέματος. Η εκκλησιά χτίστηκε αργότερα του περιγραφόμενου θαύματος γύρω από μία σπηλιά με πηγή. Από την πηγή-εκκλησία ανέβλυζε νερό μέχρι το 1980 αφού μάλιστα η πηγή ανάβλυζε μέσα από την εκκλησία και τροφοδοτούσε το ομώνυμο Ρέμα της Χελιδονούς. (Βικιπαίδεια)

[172] Όαριστύς, –ύος = φιλική συναναστροφή, εγκάρδια συνδιάλεξη, ερωτική (γενικώς τρυφερή) συνάντηση, ερωτική συνομιλία και γενικά συναναστροφή, επικοινωνία. (Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας, Ιωαν. Σταματάκου, εκδ, «Ο Φοίνιξ», ΕΠΕ).

[173] Ο Γάλλος René Warcollier (1881-1962) ήταν χημικός μηχανικός και παραψυχολόγος. Ίδρυσε την Γαλλική Εταιρεία ψυχικών ερευνών (Institut Métapsychique) και εξέδιδε το περιοδικό της *Revue Métapsychique*, (1938–1940),

όπου και δημοσίευε τα πειραματικά του άρθρα. Υπηρέτησε ως πρόεδρος της Εταιρείας κατά την περίοδο 1951–1962.

[174] Είχε συμμετάσχει ο Τανάγρας στο συνέδριο παραψυχολογίας του Παρισιού που πραγματοποιήθηκε στην Σορβόννη το έτος 1927.

[175] Οι 7 ώρες διαφορά θα αναφέρονταν σε πειράματα με την Νέα Υόρκη.

[176] Η διαφορά ώρας ανάμεσα σε Παρίσι και Αθήνα είναι μία και όχι δύο ώρες.

Τηλεπάθεια εξ αποστάσεως.

[177] Εδώ έχει αφήσει ο Τανάγρας κενό πιθανώς για να υπολογίσει αργότερα την συνολική διάρκεια ενός πειράματος μαζί με τα διαλείμματα του. Κάθε περίοδος τηλεπαθητικής δραστηριότητας διαρκούσε 5 λεπτά, το αμέσως μετά κενό, όπου οι αποστολείς δεν έκαναν κάτι ενώ οι δέκτες ζωγράφιζαν ότι τους ερχόταν στη σκέψη, διαρκούσε άλλα 5 λεπτά. Αυτή η τακτική επαναλαμβανόταν 3 φορές. Σύνολο 30 λεπτά. Στη συνέχεια αντιστρεφόντουσαν οι ρόλοι δέκτη-αποστολέα. Επομένως τα 6 πειράματα διαρκούσαν συνολικά 60 λεπτά. Στη φωτογραφία που δείχνει την Κασσάνδρα με άλλα μέντιουμ σε ύπνωση ο Τανάγρας έχει σημειώσει και την παρουσία του δημοσιογράφου Ν. Καπίτσογλου. Ο δημοσιογράφος αυτός έχει γράψει βιβλία σχετικά με τον κομμουνισμό όπως το

«Πίσω από το Παραπέτασμα»: Μαθητές και σπουδαστές στους κομμουνιστικούς παραδείσους (Στην Αλβανία, στη Γιουγκοσλαβία και στη Βουλγαρία δημιουργούνται νέοι σκλάβοι των ερυθρών τυράννων). Αθήναι, 1950, σελ. 40 και το «Πυρά εκατέρωθεν»: Ζωντανές εντυπώσεις από τον αγώνα των παλληκαριών του έθνους κατά της κομμουνιστικής προδοσίας. Αθήναι, Απρίλιος 1949, σελ. 95.

(http://bibliothiras.blogspot.gr/2010/05/1940-1950.html).

[178] Ο Τανάγρας ξεκίνησε τα πειράματα τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως με την την ομάδα Βαρσοβίας στις 25 Οκτωβρίου του 1928. Με τον πρόεδρο της Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας της Βαρσοβίας, Πρόσπερ Σμούρλο (Prosper Szmurło), είχε γνωρισθεί κατά το διεθνές συνέδριο στο Παρίσι το 1927. Ο Τανάγρας είχε ήδη πραγματοποιήσει παρόμοια πειράματα με το Παρίσι, τη Βιέννη και την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Από δημοσίευση στο τεύχος Δεκεμβρίου 1928 του Πολωνικού περιοδικού Zagadnienia Metapsychiczne, No. 19-20, σελίδες. 23-24.

[179] Στα αρχεία της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, SRP, που φυλάσσονται στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Cambridge υπάρχει φάκελος που περιέχει τα σκίτσα από πειράματα του Τανάγρα σε συνεργασία με τον C. V. C Herbert με τίτλο «Distance experiments with drawings with Tanagras», έτος 1938.

[180] Ο Τανάγρας δεν έχει συμπληρώσει το όνομα του καθηγητή αυτού. Πολύ πιθανόν να εννοούσε τον Gardner Murphy (1895-1979), ψυχολόγο, ο οποίος είχε εργασθεί και στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια της Νέας Υόρκης (1921-1925) και στο City College της Νέας Υόρκης (1940-1942) και έκανε πειράματα τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως με τον Γάλλο χημικό και παραψυχολόγο René Warcollier, με τον οποίο συνεργαζόταν σε παρόμοια πειράματα και ο Τανάγρας. Μάλιστα ο Τανάγρας είχε απευθυνθεί στον Murphy και στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια το 1948, μετά από την δημοσίευση του βιβλίου του JB Rhine, «Reach of the Mind», για να καταγγείλει ότι ο JB Rhine του είχε «κλέψει» την ιδέα της ερμηνείας της ψυχοκίνησης με τη θεωρία του της ψυχοβολίας. Από τα αρχεία της αλληλογραφίας του JB Rhine εμφανίζεται ότι πριν από τα πειράματα τηλεκίνησης με μαγνητική βελόνα πυξίδας από τον Τανάγρα με την Κλειώ, φαινόμενα παρόμοια είχε κάνει προηγουμένως και ο Γάλλος C. Von Vesme.

[181] Και εδώ ο Τανάγρας έχει αφήσει κενή τη φράση.

[182] Ο Τανάγρας τη λέξη ψάρι στα Αγγλικά την γράφει με Γερμανική ορθογραφία: “fisch”.

Η τηλεπάθεια στην εγκληματολογία.

[183] Το βιβλίο αποτελείται από 28 σελίδες, εκδόθηκε το έτος 1937, εκδόσεις της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών και είναι αφιερωμένο στον «διαπρεπή θεμιστοπόλον κ. Κωνστ. Γαρέζον». Το βιβλίο το διέθετε ο Τανάγρας «τιμής ένεκεν».

Το 1926 η Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών του Τανάγρα κάλεσε αστυνόμους και δικαστές να παραστούν στις επιδείξεις των ψυχικών φαινομένων που έκανε με τα μέντιουμ της Εταιρείας. Έτσι ξεκίνησε η εφαρμογή των ψυχικών φαινομένων στην εγκληματολογία.

Τα μαθήματα αυτά γινόντουσαν σε αστυνόμους Αθήνας και Πειραιά στην Εταιρεία, με απόφαση της διεύθυνσης Αστυνομίας πόλεων, κάθε Κυριακή. Τα παρακολούθησαν σχεδόν 500 αστυνόμοι. Γινόταν σαφές εξ αρχής ότι η εφαρμογή των ψυχικών φαινομένων στην εγκληματολογία ήταν καθαρά συμβουλευτική και όχι αποδεικτική.

Παρόμοια εφαρμογή στην εγκληματολογία εφαρμοζόταν ήδη το 1937 στην Βουδαπέστη με διαισθητικό τον Γιόχαν Κέλε, ενώ στην Αθήνα παρόμοιες επιδείξεις παρουσίαζε ο Τανάγρας με τα μέντιουμ σε φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών με πρόσκληση του καθηγητή Βορέα.

Ο Τανάγρας έκανε επίδειξη αυτών των εφαρμογών βασιζόμενος στα εξής φαινόμενα: Ψυχομετρία, Τηλεπάθεια, Διόραση και μεθυπνωτική Υποβολή.

Στην Ψυχομετρία τα μέντιουμ έπαιρναν πληροφορίες για τα άτομα αγγίζοντας δικά τους αντικείμενα. Ο Τανάγρας εξηγούσε την αμφισβητούμενη ιδέα της ψυχομετρίας που είχε εισαχθεί από τον Αμερικανό γιατρό και καθηγητή φυσιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κεντάκι τον Joseph Rodes Buchanan από το 1893. Τα αντικείμενα εμποτίζονται από ανθρώπινη εκπομπή που ονομάζεται «επιψυχίδιον» και το μέντιουμ διαισθάνεται τις πληροφορίες που περιέχονται σ’ αυτό.

Η Διόραση σημαίνει αντίληψη διαμέσου της ύλης, ένα είδος ζωντανών ακτίνων Ρέντγκεν που ενεργούν ενσυνείδητα, όπως εξηγούσε ο Τανάγρας. Είναι δυσκολότερο να εφαρμοστεί, γι’ αυτό απαιτεί ισχυρότατα μέντιουμ.

Η Τηλεπάθεια, ή μεταβίβαση της σκέψης, είναι από τις ισχυρότερες εφαρμογές στην Εγκληματολογία κατά τον Τανάγρα. Η διαισθητικός παίρνει πληροφορίες από τα άτομα τηλεπαθητικά συντονιζόμενη μαζί τους.

Η μέθοδος απόσπασης πληροφορίας μέσω Υποβολής είναι η εντυπωσιακότερη και η περισσότερο αποδεικτική από όλες τις άλλες μεθόδους. Δεν εφαρμόζεται όμως σε όλες τις περιπτώσεις γιατί δεν είναι όλα τα άτομα ικανά να υπνωτιστούν και επιδεικτικά υποβολής.

[184] Ο Κωνσταντίνος Ι. Λογοθετόπουλος (1878 –1961) ήταν διακεκριμένος Έλληνας καθηγητής της Ιατρικής, αλλά και πρωθυπουργός μιας διορισμένης απ’ τους Γερμανούς κατοχικής κυβέρνησης από τις 2 Δεκεμβρίου 1942 έως τις 7 Απριλίου 1943. Για τη συνεργασία του με τους κατακτητές καταδικάστηκε σε ισόβια δεσμά, αλλά αργότερα έλαβε χάρη και πέθανε τελικά εκτός φυλακής. Στις 27 Απριλίου 1941, με την είσοδο του γερμανικού στρατού στην Αθήνα, ο γερμανόφιλος Λογοθετόπουλος ήταν από τους πρώτους που έτρεξαν να συγχαρούν το Γερμανό πρέσβη για την «επιτυχία» της χώρας του. Λίγες ημέρες αργότερα διορίστηκε αντιπρόεδρος και υπουργός Προνοίας και Παιδείας στην πρώτη κατοχική κυβέρνηση του Γεωργίου Τσολάκογλου. Τον επόμενο χρόνο, ενώ η Ελλάδα υπέφερε τα πάνδεινα, ίδρυσε την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στα τέλη του 1942 διορίστηκε πρωθυπουργός της ναζιστικής «Ελληνικής Πολιτείας». Η κυβέρνησή του ανέλαβε να επιστρατεύσει Έλληνες που θα πολεμούσαν ως εθελοντές στο Ανατολικό Μέτωπο ή θα εργάζονταν σε γερμανικά εργοστάσια, αλλά και τα δύο σχέδια απέτυχαν χάρη στη λαϊκή κατακραυγή. Τελικά η θητεία του διήρκεσε μόλις τέσσερις μήνες, αφού τον Απρίλιο του 1943 οι Γερμανοί τον αντικατέστησαν με τον Ιωάννη Ράλλη, επιθυμώντας έναν πιο δυναμικό πρωθυπουργό για την αντιμετώπιση του αναδυόμενου ΕΑΜ. Ήταν νυμφευμένος με την ανιψιά του Γερμανού Στρατάρχη Βίλχελμ Λιστ και λίγο πριν την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έγινε πρόεδρος του Ελληνογερμανικού Συνδέσμου. (Βικιπαίδεια-Λογοθετόπουλος)

[185] Η Ελένη Κικίδου ασχολήθηκε με το δράκο της Βουλιαγμένης τον Αύγουστο του 1953. Ίσως σε αυτό το γεγονός να αναφέρεται ο Τανάγρας. Ο «Δράκος» της Βουλιαγμένης είχε σκοτώσει εν ψυχρώ στο Μικρό Καβούρι τον δημόσιο υπάλληλο Θεόδωρο Δέγλερη και είχε ληστέψει τα χρήματα της κοπέλας του, Σοφίας Μαναβάκη. Ο δημοσιογράφος Θεόδωρος Δράκος, που κάλυπτε το αστυνομικό ρεπορτάζ στην εφημερίδα «Ακρόπολη», ζήτησε τη βοήθεια της γνωστής μέντιουμ Ελένης Κικίδου για να αναπαραστήσει τη σκηνή της δολοφονίας και να βρει νέα στοιχεία. Η Κικίδου περπάτησε ακριβώς στα βήματα του δολοφόνου και περιέγραψε τη σκηνή με λεπτομέρειες, όπως την έβλεπε στο μυαλό της. Οι αποκαλύψεις της Κικίδου έδωσαν και πολλά νέα και χρήσιμα στοιχεία στην αστυνομία, για το που έπρεπε να ψάξει. Οι αρχές συνέλαβαν τον 25χρονο Μιχάλη Στεφανόπουλο, ο οποίος, αν και αρχικά αρνούνταν κάθε κατηγορία, τελικά ομολόγησε την τρελή του πορεία προς το έγκλημα. (www.mixanitouxronou.gr/o-drakos-tis-vouliagmenis-pou-anakalipse-thriliko-mentioum-eleni-kikidou/). Η Ελένη Κικίδου, όπως φαίνεται στο σημείωμα που της έγραψε ο Τανάγρας, από μικρή ηλικία συμμετείχε στις επιδείξεις ψυχικών φαινομένων προς τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών.

[186] Στην εικόνα που παρατίθεται η ευχαριστήρια επιστολή αυτή πιο κάτω, φαίνεται η συνήθεια του Τανάγρα να παρεμβαίνει και να διορθώνει ντοκουμέντα.

[187] Στις 16 Μαΐου 1948, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, βρέθηκε να επιπλέει στον θαλάσσιο χώρο της Θεσσαλονίκης ένα πτώμα με μια σφαίρα στο κρανίο και δεμένο χειροπόδαρα. Το πτώμα ανήκει στον αμερικανό δημοσιογράφο Τζορτζ Πολκ, απεσταλμένο του ειδησεογραφικού δικτύου CBS. Ο Πολκ, 35 ετών, παντρεμένος με την Ελληνίδα αεροσυνοδό Ρέα Κοκκώνη, ήταν δεινός επικριτής, τόσο των ανταρτών, όσο και της ελληνικής κυβέρνησης. Ο Πολκ είχε φτάσει στη Θεσσαλονίκη στις 9 Μαΐου και είχε καταλύσει στο ξενοδοχείο «Αστόρια». Στο δωμάτιό του βρέθηκε ένα γράμμα, που αποκάλυπτε ότι σκόπευε να συναντηθεί με τον ηγέτη του ΔΣΕ, Μάρκο Βαφειάδη, κάπου στα βουνά της Πίνδου, για να του πάρει συνέντευξη. Η Χωροφυλακή Θεσσαλονίκης, που επιλαμβάνεται της υποθέσεως, επιρρίπτει εξαρχής την ευθύνη στο ΚΚΕ και συγκεκριμένα στα στελέχη του Αδάμ Μουζενίδη και Βαγγέλη Βασβανά. Στις 14 Αυγούστου 1948 η Χωροφυλακή συλλαμβάνει τον φιλοκομμουνιστή δημοσιογράφο της εφημερίδας «Μακεδονία» Γρηγόρη Στακτόπουλο (38 ετών), ο οποίος ομολογεί ότι βοήθησε τον Μουζενίδη και Βασβανά να σκοτώσουν τον Πολκ. Όπως υποστήριξε και το υποστήριζε μέχρι το τέλος της ζωής του, η ομολογία του ελήφθη κατόπιν σκληρών βασανιστηρίων. Οι αρχές παρουσιάζουν ως στοιχείο της ενοχής τους την ταυτότητα του Πολκ, η οποία ταχυδρομήθηκε στο Γ' Αστυνομικό Τμήμα Θεσσαλονίκης τρεις μέρες πριν από την ανακάλυψη του πτώματός του. Ο ταχυδρομικός φάκελος ήταν γραμμένος δια χειρός της μητέρας του Στακτόπουλου, σύμφωνα με τη γραφολογική εξέταση. (http://www.sansimera.gr/articles/264#ixzz36d57eAV8). Υπάρχει όμως και η άποψη ότι ο δολοφόνος δεν ήταν ο Στακτόπουλος και ότι είχε άδικα κατηγορηθεί

(http://www.kalamaria.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=476&Itemid=303), (http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=98872).

[188] Στο σημείο αυτό ο Τανάγρας είχε κάνει λάθος στην αρίθμηση και ενώ επρόκειτο για σελίδα 337, κλπ. την είχε σημειώσει σαν 127. Μάλιστα είχε κάνει και εκεί λάθος ξεχνώντας να αριθμήσει τη σελίδα 126 και παγαίνοντας απευθείας στην σελίδα 127 του χειρόγραφου του.

[189] Ο Κωνσταντίνος Γαρδίκας (1896-1984) γιος του καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Γεωργίου Γαρδίκα, σπούδασε νομική στην Αθήνα, για να συνεχίσει στη Ζυρίχη και τη Γενεύη με σπουδές αποκλειστικά επικεντρωμένες στο ποινικό δίκαιο. Το 1920 ανέλαβε τη διεύθυνση των σωφρονιστικών υπηρεσιών της Υπάτης Αρμοστείας Σμύρνης, με κύριο στόχο την οργάνωση των φυλακών. Το 1923, οργάνωσε την Υπηρεσία της Εγκληματολογικής Σημάνσεως, τη μετέπειτα Διεύθυνση Εγκληματολογικών Υπηρεσιών, στη διεύθυνση της οποίας και παρέμεινε επί 41 χρόνια. Αργότερα, το 1930 εκλέχθηκε έκτακτος καθηγητής της νεοϊδρυθείσας έδρας της Εγκληματολογίας στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, για να γίνει Τακτικός Καθηγητής το 1939 και να παραμείνει στη θέση αυτή ως και το 1968. Το πιο σημαντικό του έργο, πέρα από τη συμβολή του στην ίδρυση των Ποινικών Χρονικών, είναι η τρίτομη Εγκληματολογία. (http://old.law.uoa.gr/crime-research/gardikas.pdf) Ο Τανάγρας έφερνε τα μέντιουμ του για τα μαθήματα, όπως την Ελένη Κικίδου το 1938, στο Αμφιθέατρο κτιρίου στη διασταύρωση των οδών Σόλωνος και Μασσαλίας. Ήταν το Εγκληματολογικό Μουσείο, το οποίο άρχισε να συγκροτείται το 1933 από τον καθηγητή Ιωάννη Γεωργιάδη (1874-1960) ο οποίος διετέλεσε Διευθυντής της έδρας Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1911-1952) και τον οποίον διαδέχθηκε ο καθηγητής Γρ. Κάτσας. Με φροντίδα του Γεωργιάδη μεταφερθεί από ένα δωμάτιο της οδού Σωκράτους, κοντά στην Ομόνοια, εκεί όπου και παρέμεινε για περίπου μισό αιώνα. Το 1974 το Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας μεταφέρθηκε στο νεόδμητο –τότε– κτίριο της Ιατρικής Σχολής στο Γουδή. (http://www.criminology-museum.uoa.gr/el/node/3,

http://www.criminology-museum.uoa.gr/node/37).

Αστυνομικές αθλιότητες.

[190] Ο Ιωάννης (Μιχαήλ) Μεταξάς (1871-1941) ήταν Έλληνας στρατιωτικός και στη συνέχεια πρωθυπουργός και δικτάτορας (1936-1941). Ως αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους. Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο και στον Εθνικό διχασμό και το 1917 εξορίστηκε στην Κορσική. Με την επιστροφή του ίδρυσε το κόμμα των Ελευθεροφρόνων, το οποίο κατάφερε πολλές φορές να εισέλθει στη Βουλή συγκεντρώνοντας όμως χαμηλά ποσοστά. Το 1936, κατόπιν διαφόρων συγκυριών, διορίστηκε Πρωθυπουργός της Ελλάδας, στη θέση του αποβιώσαντος Δεμερτζή και στη συνέχεια πρωτοστάτησε στην επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, κυβερνώντας έως το θάνατό του το

1941. Έμεινε στην ιστορία για την αρνητική απάντηση που έδωσε στο Ιταλικό τελεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1940 και για την ταχεία πολεμική προπαρασκευή της Ελλάδας ενόψει του ελληνοϊταλικού πολέμου και της γερμανικής εισβολής στην Ελλάδα.

[191] Ι. Βαβούρης, Αστυνομικός Διευθυντής, Αστυνομίας Πόλεων, Διεύθυνση Αθηνών, τμήμα εμπιστευτικό. Ο Μεταξάς υπήρξε πρωθυπουργός από το 1936 έως το 1941, ενώ στην κατοχική αστυνομία ο Βαβούρης είχε ήδη αντικατασταθεί από τον Ιωάννη Βασιλόπουλο. Το περιστατικό που περιγράφει ο Τανάγρας έγινε το Μάιο του 1938 όπως βεβαιώνει η απαντητική επιστολή του Μεταξά στον Τανάγρα σχετικά με το θέμα που κατηγορήθηκε η Εταιρεία δικαστικά. «*ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ. Αθήναι τη 25/5/1938. Φίλε κ. Τανάγρα, έλαβον την επιστολή σας αλλά δεν γνωρίζω να διώκεται η ψυχική έρευνα εν Ελλάδι. Αν τούτο συμβαίνει, καλόν είναι να μου το γνωρίσετε. Φιλικωτατα. Ι. Μεταξάς* (υπογραφή)» (http://www.efsyn.gr/?p=138606, Βικιπαίδεια- Μεταξάς, http://aera2012.blogspot.gr/2012/04/3.html, http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=71707).

[192] Ο Θεόφιλος Βορέας (1873-1954), ήταν Έλληνας καθηγητής πανεπιστημίου. Υπηρέτησε ως βοηθός του Δημητρίου Αιγινήτη στο Αστεροσκοπείο Αθηνών. Το 1895 έφυγε για τη Γερμανία και συνέχισε με φιλοσοφικές και ψυχολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα το 1900 διορίστηκε υφηγητής της Θεολογικής Σχολής. Το 1912 ανέλαβε καθήκοντα τακτικού καθηγητή Φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική Σχολή, όπου και δίδαξε ως το 1949. Ήταν από τα πρώτα μέλη της ιδρυθείσας το 1926 Ακαδημίας Αθηνών. Ο Βορέας ως καθηγητής προσπάθησε να δημιουργήσει στην Ελλάδα παράδοση επιστημονικής φιλοσοφίας και ψυχολογίας. Ήταν ο εισηγητής της πειραματικής ψυχολογίας ως επιστήμης και ο ιδρυτής του πρώτου Ψυχολογικού Εργαστηρίου το 1925. Το Εργαστήριο Πειραματικής Ψυχολογίας το 1932 προσαρτήθηκε στην πρώτη Έδρα Φιλοσοφίας. Το ακαδημαϊκό έτος 1929-1930 εξελέγη πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών. (Βικιπαίδεια-Βορέας & http://www.psych.uoa.gr/akadhmaikes-monades/ergastirio-peiramatikis-cyxologias.html).

[193] Ο Γεώργιος Θ. Σακελλαρίου (1888- 1964) σπούδασε φιλολογία και φιλοσοφία στην Αθήνα, τη Γενεύη, το Πρίνστον και στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ζαν-Ζακ Ρουσσώ. Διατέλεσε καθηγητής Μέσης Εκπαιδεύσεως (1906-1917), επιμελητής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1923-1927), τακτικός καθηγητής Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1927-1941), τακτικός καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1941-1958). Υπήρξε από τους κύριους οργανωτές της σπουδής της Ψυχολογίας στην Ελλάδα, ιδρυτής επιστημονικών εργαστηρίων στα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Τον Θεόφιλο Βορέα διαδέχθηκε ως Διευθυντής του Εργαστηρίου ο Γ. Σακελλαρίου, ο οποίος προσάρμοσε στα ελληνικά δεδομένα την αναθεωρημένη από τον L. M. Terman κλίμακα νοημοσύνης των Simon-Binet και συνέταξε τη δική του κλίμακα προσωπικότητας,

γνωστή ως κλίμακα Terman-Σακελλαρίου. Παρά τις δυσκολίες τις οποίες συνάντησε ο Γ. Σακελλαρίου, ανέπτυξε στο εργαστήριο αξιόλογη διδακτική και ερευνητική δράση, η οποία δεν περιορίστηκε μόνο στο χώρο του Πανεπιστημίου Αθηνών, και κατέλειπε σημαντικό δημοσιευμένο έργο. Η συνεργασία του επομένως με τον Τανάγρα εντάσσεται στην περίοδο αυτή από το 1932 (το 1938 η Ελένη Κικίδου βοηθούσε στις διαλέξεις) έως και το 1946 αλλά και πιθανόν μέσα στην κατοχή. (http://www.psych.uoa.gr/akadhmaikes-monades/ergastirio-peiramatikis-cyxologias.html).

[194] Νικόλαος Ο. Αρχιμανδρίτης: επίσημος ιστοριογράφος της Αστυνομίας Πόλεων (και στέλεχος του διαβόητου «Μηχανοκινήτου» επί Κατοχής. Έγραψε το Έγκλημα-Υποβολή – Υπνωτισμός το 1934. (http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=95359 & αποσυρθέντα σπάνια βιβλία).

Μελισσοκομία. Η ανακάλυψη του ναού Απόλλωνα στη Βουλιαγμένη.

[195] Ανάβρυτα ονομάζεται δενδρόφυτο αγρόκτημα, έκτασης περίπου χιλίων εκατό στρεμμάτων σε τετράγωνο σχήμα, που βρίσκεται μεταξύ Αμαρουσίου και Κηφισιάς και συγκεκριμένα ανατολικά της κυρίας οδού (Κηφισίας), στο ύψος του Νοσοκομείου ΚΑΤ. Συγκεκριμένα καταλαμβάνει τον χώρο δυτικά της πλατείας Ηρώων μέχρι το Ζηρίνειο Γυμναστήριο Κηφισιάς και από την περιοχή Παληάγιαννη στα ανατολικά ως την περιοχή Αλωνίου του Αμαρουσίου στα νότια. Η ονομασία παραπέμπει σε πολλά νερά. Πράγματι “ανάβρυτο” λέγεται κάθε πηγή και επειδή στην περιοχή υπήρχαν πολλές πηγές πήρε την ονομασία “Ανάβρυτα”. Παλαιότερα, το αγρόκτημα περιλάμβανε και ένα πηγάδι με άφθονο νερό, εκτός από το νερό που αντλήθηκε από τις δύο γεωτρήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Το κτήμα ανήκε στον Ανδρέα Συγγρό. Στις εκτάσεις του, μάλιστα, βρίσκεται η έπαυλη του Ανδρέα Συγγρού, που κτίσθηκε τα έτη 1872-1873 και βασίστηκε στην μελέτη του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνστ Τσίλλερ. Η χήρα του Ανδρέα Συγγρού, Ιφιγένεια, κληροδότησε την όλη έκταση στην Ελληνική Γεωργική Εταιρεία (το μετέπειτα “Βασιλικόν Ινστιτούτον Γεωπονικών Επιστημών”) "*ίνα χρησιμεύη διαρκώς εις την μόρφωσιν καλών γεωργών και κηπουρών*", σύμφωνα με ρητή διάταξη της διαθήκης της. Από το 1941, όμως, και μέχρι το σχολικό έτος 1946-1947, διακόπηκε η λειτουργία του, καθώς οι Γερμανοί κατακτητές προκάλεσαν σ’ αυτό πολλές και σημαντικές καταστροφές. Η "Σχολή Αναβρύτων", πάντως, ανασυγκροτήθηκε μετά την Κατοχή και επαναλειτούργησε με κυριότερα τμήματα το μελισσοκομικό και το πτηνοτροφικό. (Βικιπαίδεια-Ανάβρυτα).

[196] Παλιότερα το σημερινό Μικρό Καβούρι αποκαλείτο «Ζωστήρα» από το ναό του Ζωστήρα Απόλλωνα που βρέθηκε στην περιοχή. Σήμερα το ιερό αυτό του αρχαίου δήμου των Αιξωνίδων Αλών κείται ανάμεσα στις εγκαταστάσεις του ξενοδοχείου Astir Palace Resort. Αρχικά το 1910 η περιοχή χρησιμοποιόταν για παιδικές εξοχές με τα πρώτα κτήρια που χτίστηκαν με δωρεές της Σοφίας χήρας Ερρίκου Σλήμαν το γένος Καστρωμένου και του Δήμαρχου Σπύρου Μερκούρη. Στα 1920 ο Μητροπολίτης

Αθηνών Μελέτιος Μεταξάκης συνέλαβε την ιδέα να ανεγερθεί στη Βουλιαγμένη το πρώτο Εκκλησιαστικό Ορφανοτροφείο, που υπάρχει μέχρι και σήμερα στην περιοχή του Λαιμού και πρωτολειτούργησε ως συγκρότημα παιδικών εξοχών του δήμου Αθηναίων. Χάρη σε αυτό μάλιστα ανακαλύφθηκαν τα πρώτα αρχαιολογικά ευρήματα της Βουλιαγμένης. Η Βουλιαγμένη παλιά έβριθε από πεύκα και θίνες (βουναλάκια) άμμου, τα παιδιά μάλιστα του Εκκλησιαστικού Ορφανοτροφείου Βουλιαγμένης κατέβαιναν πολλές φορές στην γύρω περιοχή για να παίξουν σε αυτές. Το 1925 καθώς έπαιζαν, βρήκαν ένα κομμάτι κατεργασμένου μαρμάρου. Άρχισαν τότε να σκάβουν και ανακάλυψαν κομμάτια από κολώνες, κεφαλή αγάλματος, μαρμάρινη τράπεζα με μεγάλη επιγραφή και το επίγραφο κομμάτι που ανέφερε το Ιερό του Απόλλωνος Ζωστήρος. Έρευνες μετά από καιρό ενήργησε ο Άγγελος Τανάγρας και η Δ/νση του Ορφανοτροφείου. Τα κομμάτια που ευρέθησαν από την αρχαιολογική εκσκαφή μεταφέρθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο, ενώ μερικά έμειναν στο Εκκλησιαστικό Ορφανοτροφείο. Δυστυχώς τα κομμάτια που έμειναν στο Εκκλησιαστικό Ορφανοτροφείο απωλέσθησαν κατά την γερμανική κατοχή, καθώς οι κατακτητές κατέλαβαν και αποψίλωσαν το οίκημα. Σύμφωνα με την Γερμανική Αρχαιολογική Εταιρεία και όπως αναφέρθηκε κατά την διάρκεια συζητήσεων, στις οποίες είχε την τύχη να παρίσταται η Κική Κασιδόκωστα, δημιουργείται ισόπλευρο τρίγωνο μεταξύ του Παρθενώνος, του Ναού του Ποσειδῶνος στο Σούνιο, και του Ναού της Αφαίας στην Αίγινα. Το σημείο τομής των διχοτόμων των τριών γωνιών του τριγώνου, συμπίπτει ακριβώς με το Ναό του Ζωστήρος Απόλλωνος.

(https://el-gr.facebook.com/media/set/?set=a.140102066985.121761.140035341985&type=30 &

http://www.athensmagazine.gr/portal/bestofathens/articles/44293, &

http://idrimavouliagmenis.blogspot.gr/p/blog-page_12.html, &

https://el-gr.facebook.com/media/set/?set=a.140102066985.121761.140035341985&type=3).

[197] Ο Σπυρίδων Μερκούρης (1856-1939) ήταν δήμαρχος Αθηναίων και βουλευτής. Το 1881 διορίστηκε διευθυντής στο Δημοτικό Νοσοκομείο "Η Ελπίς". Το 1899 εκλέχτηκε δήμαρχος Αθηναίων και παρέμεινε στη θέση του δημάρχου μέχρι το 1914. Το 1917 εξορίστηκε στην Κορσική και κατηγορήθηκε για τα Νοεμβριανά του 1916 με αποτέλεσμα να καταδικαστεί σε θάνατο. Τελικά το 1920 αποφυλακίστηκε από τον Δημήτριο Γούναρη. Το 1929 επανεκλέχθηκε δήμαρχος (1929-1932) Αθηναίων ενώ τον ίδιο χρόνο εκλέχτηκε βουλευτής Αττικοβοιωτίας. Ο πρωτότοκος γιός του, Γεώργιος Μερκούρης, ίδρυσε το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος. Γιος του ήταν ο επίσης βουλευτής, Σταμάτης Μερκούρης και εγγονή του ήταν η Μελίνα Μερκούρη.

[198] Βρίσκεται ακόμα εκεί: http://idrimavouliagmenis.blogspot.gr/

[199] Ο Ναός του Απόλλωνα Ζωστήρα, που έχει διατηρηθεί σε πολύ καλή κατάσταση, αποκαλύφθηκε με τις ανασκαφές που έκανε η Αρχαιολογική Εταιρεία το 1926 και 1927. Έχει σχήμα παραλληλόγραμμο και είναι διαστάσεων 13x7 μέτρα. Αποτελείται από μια σειρά κιόνων που περιβάλλει τον ναό περιμετρικά, με έξι κίονες σε κάθε πλάγια πλευρά και τέσσερις κίονες στις στενές πλευρές. Επτά περίπου μέτρα μπροστά από την είσοδο του ναού βρίσκεται ο βωμός, του οποίου σώζεται η θυμέλη. Οι υποδομές που τον συνοδεύουν, όπως είναι ο Ιερατικός Οίκος, τα δωμάτια, τα πηγάδια και η οχύρωσή του, και βρίσκονται μπροστά από την περίφραξη του ξενοδοχείου του «Αστέρα», δείχνουν ότι οι πιστοί έφθαναν από μακριά και έπρεπε να διανυκτερεύσουν για να συνεχίσουν το ταξίδι τους την επομένη. Ο Ναός του Απόλλωνα Ζωστήρα, χτισμένος από την αρχαιότητα στο δάσος της χερσονήσου της Βουλιαγμένης και κοντά στην εξαίρετη παραλία, ήταν ένα από τα σημαντικότερα ιερά της Αττικής.

(http://www.left.gr/news/mazi-me-ton-astera-poloyn-kai-ton-arhaio-nao). Επίσης αναγράφεται στη διεύθυνση

http://www.authorway.com/enathinais/index.php/2012-11-12-13-59-35/2012-04-13-15-31-42/93-apollonas-zostiras, ότι: «Ο ναός ανακαλύφθηκε το 1924 από παιδιά του ορφανοτροφείου της Βουλιαγμένης, τα οποία έπαιζαν στην περιοχή».

[200] Η πληροφορία στο διαδίκτυο σχετικά με την ανακάλυψη του ναού του Απόλλωνα που εκεί αποδίδεται στο σκάψιμο των παιδιών του ορφανοτροφείου, δεν συμφωνεί με την παρούσα κατάθεση του Τανάγρα. Σε κάποιες ιστοσελίδες αναφέρεται στο θέμα αυτό τυχαία και αφηρημένα και το όνομα του Τανάγρα χωρίς λεπτομέρειες. Εάν χρειάσθηκε κατά τα λεγόμενα του, να έλθει ο έφορος αρχαιοτήτων για τις ανασκαφές ώστε να αναδυθεί ο ναός, αποτελεί απορία πως τα παιδιά μπορέσαν και έσκαψαν για την αποκάλυψη του. Επίσης είναι απορίας άξιο πως τα παιδιά αντιλήφθηκαν από κάποιες πέτρες στην παραλία ότι επρόκειτο για αρχαίο ναό.

(http://www.nov.gr/publications/articles/646-naos-apollona).

[201] Ο Κωνσταντίνος Κουρουνιώτης (1872 - 1945) ήταν Έλληνας αρχαιολόγος και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Γεννήθηκε στη Χίο και σπούδασε στο πανεπιστήμιο Αθηνών. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Ιένα και το Μόναχο και προσελήφθη στην αρχαιολογική υπηρεσία διατελώντας μάλιστα και διευθυντής του αρχαιολογικού μουσείου. Συμμετείχε σε αρκετές ανασκαφές. (Βικιπαίδεια – Κουρουνιώτης).

[202] Θα πρέπει να αναφέρεται ο Τανάγρας στο έτος 1943. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1943 η Ελλάδα βρισκόταν υπό τριπλή κατοχή (Γερμανική, Ιταλική και Βουλγαρική) και μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας και μέχρι τον Οκτώβριο του 1944 υπό Γερμανο-Βουλγαρική κατοχή. Ο γερμανικός στρατός έφυγε από την Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1944. (http://www.sansimera.gr/articles/820#ixzz3QDV0GtDu).

[203] Η δραστηριότητα του εφόρου αρχαιοτήτων κ. Σταυρόπουλου εμφανίζεται στο διαδίκτυο στις αρχές του 20ου αιώνα. Θα πρέπει να ήταν σε προχωρημένη ηλικία το 1943.

(http://www.ekivolos.gr/Dhlos,%20tou%20Ekivolou%20geneteira.htm)

Τα κατηχητικά σχολεία.

[204] Στην Ελληνική Μυθολογία οι Λαπίθες αναφέρονται ως μυθολογικά όντα ίδιας καταγωγής με τους Κενταύρους από τους οποίους και χωρίσθηκαν μεταγενέστερα από τους ποιητές αποδίδοντάς τους ανθρώπινη μορφή και παρουσία ως αρχαίου πραγματικού λαού, πολεμικού και ανδρειωμένου που αφού εξεδίωξαν τους Περραιβούς από τη Θεσσαλία εγκαταστάθηκαν στην παρά τις όχθες του Πηνειού πεδιάδα. Μπορεί όμως να πρόκειται και για αρχαιότατο λαό εγκατεστημένο από την αρχή εκεί, που πολεμούσε κατά των διαφόρων κάθε φορά εισβολέων και τελικά εξοντώθηκε από τους Δωριείς. (Βικιπαίδεια –Λαπίθες).

[205] Ο Ρωμηός ήταν έμμετρη εβδομαδιαία σατιρική εφημερίδα. Δημιουργός και μοναδικός συντάκτης της ήταν ο Γεώργιος Σουρής. Εκδιδόταν σχεδόν ανελλιπώς από το 1883 ως το 1918. «Εφημερίς που την γράφει ο Σουρής». (Βικιπαίδεια: «ο Ρωμηός»).

[206] Ω! τον τρις ευλογημένο, τον πατερ' Ακακιο.... να τον άφηναν λυμένο μεσα σ' εν' Αρσάκειο."

(http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Poems&act=details&poem_id=83166).

[207] Το 1950, μόλις λίγα χιλιόμετρα έξω από την Αθήνα, στην περιοχή της Κερατέας, στην παλαιοημερολογίτικη Μονή Πευκοβουνογιάτρισσας. Περισσότερες από διακόσιες αθώες ψυχές υποβλήθηκαν σε φρικτά βασανιστήρια κατόπιν εντολής της ηγουμένης Μαριάμ Σουλακιώτη, η οποία καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση και πέθανε στις φυλακές Αβέρωφ.

(http://www.espressonews.gr/περιεχόμενο/11758/το-μοναστήρι-των-νεκρών, http://pluton22.blogspot.gr/2011/12/blog-post_13.html).

[208] Στη θέση αυτή ο Τανάγρας έχει γράψει κάτι σαν «μαγουλίνα» .

[209] Αναφέρεται στην Μαρίνα Χαϊκάλη στην παράγραφο «Εγκλήματα φανατικών».

[210] Ο Γεώργιος Ιακωβίδης (Λέσβος, 1853 – Αθήνα, 1932) ήταν Έλληνας ζωγράφος κι ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του καλλιτεχνικού κινήματος της Σχολής του Μονάχου. (Βικιπαίδεια: Γεώργιος Ιακωβίδης).

Τρίτο διεθνές συνέδριο Παρισίων στην Σορβόννη, Παρίσι 1927.

[211] Ο Τανάγρας είχε εδώ γράψει κατά λάθος το έτος 1928.

[212] Ο Σαρλ Ρομπέρ Ρισέ (*Charles Robert Richet*, 1850 –1935) ήταν Γάλλος γιατρός και φυσιολόγος που ερεύνησε μία ποικιλία θεμάτων στη νευροχημεία, την πέψη, τη θερμορρύθμιση στα ομοιόθερμα ζώα και την αναπνοή. Τελικώς τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Φυσιολογίας και Ιατρικής «σε αναγνώριση της συνεισφοράς του στο χώρο των αναφυλακτικών αντιδράσεων», το 1913. Είχε επίσης έντονο ενδιαφέρον για την ύπνωση και την εξωαισθητηριακή αντίληψη. Το 1891 ίδρυσε την επιθεώρηση *Annales des sciences psychiques*. («Χρονικά ψυχικών επιστημών»). Το 1905 έγινε πρόεδρος της Εταιρείας Παραψυχολογικών Ερευνών (Society for Psychical Research) στο Ηνωμένο Βασίλειο και είναι ο πατέρας του όρου «εκτόπλασμα». Διεξήγαγε πειράματα με μέντιουμ. Το 1919 ο Ρισέ έγινε επίτιμος πρόεδρος του Διεθνούς Μεταφυσικού Ινστιτούτου (Institut Métapsychique International) των Παρισίων και το 1929 ενεργός πρόεδρος. (Βικιπαίδεια: Σαρλ Ρισέ).

[213] Το Institut Métapsychique International (IMI) στο Παρίσι ιδρύθηκε το 1919. Σήμερα πρόεδρος του είναι ο Μάριος Βάρβογλης.

[214] Jean Meyer: Πλούσιος Γάλλος έμπορος της πόλης Béziers στη νότια Γαλλία. Ίδρυσε την Γαλλική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών που την εγκατέστησε σε κτήριο της λεωφόρου Niel στο Παρίσι στον αριθμό 89.

[215] Eugene Osty (1874-1938): Γάλλος γιατρός και διευθυντής της Γαλλικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών (Institut Métapsychique International) από το 1924 έως το 1938.

(http://www.survivalafterdeath.info/researchers/osty.htm).

[216] René Warcollier (1881 - 1962) Γάλλος χημικός μηχανικός και παραψυχολόγος. Ιδρυτής και πρόεδρος του Institut Métapsychique, συντάκτης του περιοδικού του. (Wikipedia).

[217] Ο Αγαμέμνων Σλήμαν (1878-1954) ήταν Έλληνας πολιτικός και μεγαλοκτηματίας. Υπήρξε βουλευτής Αγιάς, εκλεγμένος το 1905 στη θέση του αποβιώσαντος συζύγου της αδερφής του, Ανδρομάχης, Λέοντα Μελά. Στην κυβέρνηση Κονδύλη του 1935 είχε διοριστεί υπουργός Γενικός Διοικητής Ηπείρου (Βικιπαίδεια)

[218] Στο κεφάλαιο «Διεθνές συνέδριο στο Παρίσι, 1927».

[219] Προφανώς εννοεί τον Αγαμέμνωνα Σλήμαν, δεδομένου ότι ο πατέρας του Schliemann Heinrich είχε πεθάνει το 1890 στη Νάπολη Ιταλίας.

[220] Karl Christian Vett (1876 – 1956), πλούσιος Δανός μπίζνεσμαν, με ενθουσιώδες ενδιαφέρον στην παραψυχολογία.

[221] Η Μαρίκα Κοτοπούλη (1887-1954) ήταν σημαντική Ελληνίδα ηθοποιός. Διακρίθηκε περισσότερο ως τραγωδός στα έργα ξένων κι Ελλήνων κλασικών συγγραφέων. Το 1902 προσελήφθη στο Βασιλικό Θέατρο κι αρχίζει να γίνεται γνωστή στο ευρύτερο κοινό. Έγινε θιασάρχης το 1908 και το 1912 εγκαταστάθηκε στο θέατρο "Ομονοίας", το οποίο μετονομάστηκε σε "Μαρίκας Κοτοπούλη" και το 1936 μετακόμισε στο "Ρεξ" της οδού Πανεπιστημίου". Η προσωπική της ζωή υπήρξε θυελλώδης, ιδιαίτερα στα νεανικά της χρόνια και περιλάμβανε τόσο άνδρες όσο και

γυναίκες. Η μεγάλη ηθοποιός αφιέρωσε την ζωή της στο θέατρο και υπό τη διδασκαλία, την προστασία και την προσωπική καθοδήγησή της μπόρεσε να αναδυθεί μια σπουδαία γενιά Ελλήνων ηθοποιών του 20ού αιώνα. Άμεσα επίγονες της ήταν η Κατίνα Παξινού. Καλλιτεχνικά τέκνα της, που μαθήτευσαν κοντά στη μεγάλη πρωταγωνίστρια λιγότερο ή περισσότερο τακτικά, υπήρξαν η Μαίρη Αρώνη, η Έλλη Λαμπέτη, η Άννα Συνοδινού και η Μελίνα Μερκούρη, ενώ είχε συμβολή και στην ανάδειξη των Λογοθετίδη, Γ. Γληνού, Βεάκη, Μινωτή και Δ. Χορν. (Βικιπαίδεια)

[222] Το εθνικό μουσείο του Μεσαίωνα είναι ένας από τους θησαυρούς του Παρισιού (Musée de Cluny). Βρίσκεται στα ερείπια του φημισμένου μοναστηριού του Κλουνύ νότια από τον ποταμό Σηκουάνα. Οι θησαυροί του μουσείου περιλαμβάνουν γλυπτά, βιτρό, ελεφαντόδοντα, σμάλτα και μια σπουδαία συλλογή από υφαντά. (http://en.parisinfo.com/paris-museum-monument/71363).

[223] Ο Σπύρος Μελάς (1882 - 1966) ήταν Έλληνας δημοσιογράφος, συγγραφέας, δραματουργός, σκηνοθέτης και ιδρυτής θιάσων, εκδότης και ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στη Ναύπακτο και φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του στον χώρο της δημοσιογραφίας μέσα από τις εφημερίδες «Άστυ» και «Ακρόπολις». Ανέπτυξε επίσης σημαντική δραστηριότητα στον χώρο του θεάτρου, ιδρύοντας το 1925 το βραχύβιο Θέατρο Τέχνης και συμμετέχοντας το 1929 στην ίδρυση του θιάσου «Ελευθέρα Σκηνή», μαζί με τη Μαρίκα Κοτοπούλη και τον Δημήτρη Μυράτ. Στους θιάσους αυτούς ανέλαβε τον ρόλο του σκηνοθέτη. Το 1935 εξελέγη τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, της οποίας διετέλεσε πρόεδρος το 1959. Έγραψε τα θεατρικά έργα «Ο γιος του ίσκιου», «Το χαλασμένο σπίτι», «Το κόκκινο πουκάμισο», «Το άσπρο και το μαύρο», «Παπαφλέσσας», «Ιούδας», «Ο μπαμπάς εκπαιδεύεται», «Η μέθοδος των τριών», «Αργυροί γάμοι», «Βουβές αγάπες», «Ρήγας Βελεστινλής» κ.ά. (Κατερίνα Καρρά, *Ο Σπύρος Μελάς και το θέατρο της εποχής του. Συμβολή στη μελέτη της δραματουργίας του*, Τμήμα Θεάτρου, Σχολή Καλών Τεχνών, ΑΠΘ, Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, 2010 προσβάσιμη στη διεύθυνση: http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/28250).

[224] Η Αφροδίτη είναι η θεά του έρωτα και της ομορφιάς της ελληνικής μυθολογίας. Σύμφωνα με τον ομηρικό μύθο γεννήθηκε στην Πέτρα του Ρωμιού, μια ακτή της Πάφου στην Κύπρο. (Βικιπαίδεια).

[225] Λείπει στο χειρόγραφο η λέξη «κατοικούν». Η θεά Αφροδίτη ταυτίστηκε με την Κύπρο ήδη από τα Ομηρικά χρόνια. Η λατρεία της στην Κύπρο παρουσιάζεται κατά την 2η χιλιετία π.Χ. έως και μέχρι τον 5ο μ.Χ. αιώνα. (Ε. Ροδοσθένους, «Οι Ομηρικοί ύμνοι εις Αφροδίτην και σχετικές παραδόσεις που επιβιώνουν μέχρι σήμερα στην Κύπρο», ΙΕ’ συμπόσιο αρχαίας Κυπριακής γραμματείας. Επική ποίηση).

[226] Πρόκειται για τον καφέ Latte που περιέχει ένα υψηλό ποσοστό από γάλα ή αφρόγαλα, το οποίο πίνουν σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες, ιδίως το πρωί.

[227] Μετάφραση: «*Ένα καφέ με γάλα, γκαρσόν*.»

[228] Το αψέντι είναι αποσταγμένο ποτό με υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα (45-74°). Προέρχεται από την απόσταξη διαφόρων φυτών, όπως των ανθών και των φύλλων βοτάνων. Το αψέντι έχει παραδοσιακά φυσικό πράσινο χρώμα, αλλά μπορεί να είναι άχρωμο. Το αψέντι δεν συσκευάζεται παραδοσιακά με προστιθέμενη ζάχαρη και έτσι χαρακτηρίζεται ως απόσταγμα. Το αψέντι συσκευάζεται έχοντας υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, αλλά συνήθως αραιώνεται με νερό πριν καταναλωθεί. Το αψέντι προέρχεται από το καντόνι του Νεσατέλ στην Ελβετία και παρασκευάστηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 18ου αιώνα. Έγινε δημοφιλές ως αλκοολούχο ποτό στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα στη Γαλλία, ιδιαίτερα ανάμεσα στους Παριζιάνους καλλιτέχνες και συγγραφείς. Το αψέντι συχνά απεικονίζεται ως επικίνδυνα εθιστική και ψυχοδραστική ουσία, λόγω της χημικής ουσίας με το όνομα θυϊόνη. (Βικιπαίδεια- αψέντι).

[229] Rue Monsieur-le-Prince είναι ένας δρόμος του Παρισιού, που βρίσκεται στο 6ο διαμέρισμα.

[230] Η λεωφόρος Ηλυσίων Πεδίων είναι μεγάλη λεωφόρος στο 8ο διαμέρισμα του Παρισιού, με 1,9 χιλιόμετρα μήκος και 70 μέτρα πλάτος, που ξεκινάει από την πλατεία Σαρλ ντε Γκωλ, όπου βρίσκεται και η Αψίδα του Θριάμβου και καταλήγει στην πλατεία Κονκόρντ. (Βικιπαίδεια).

[231] Η περιοχή του πεδίου του Άρεως όπου υψώνεται ο Πύργος του Άιφελ, το ορόσημο της πόλεως. Η Λεωφόρος Σαιν Ζερμαίν μήκους 3 χλμ. διασχίζει το καρτιέ Λατέν, φοιτητική συνοικία στο 5° διαμέρισμα του Παρισιού και φημίζεται για τα ιστορικά καφενεία της. (Βικιπαίδεια).

[232] Στη μέση της πλατείας Σαρλ ντε Γκωλ (Place Charles de Gaulle), στα σύνορα του 8ου, 16ου και 17ου διαμερίσματος στο Παρίσι, βρίσκεται μία από τις μεγαλύτερες καμάρες της ιστορίας, η Αψίδα του Θριάμβου (Arc de Triomphe). Την λέξη «Arc» την μετάφρασε ο Τανάγρας στην εναλλακτική της «τόξο».

(http://www.taxidologio.gr/paris-todo-charles-de-gaulle-square.html)

[233] Η Πύλη του Αδριανού είναι Ρωμαϊκή αψίδα στην Αθήνα. Δίνει πρόσβαση στο Ναό του Ολυμπίου Διός και κτίστηκε προς τιμή του Αδριανού στα πλαίσια της διαμονής του στην Αθήνα το έτος 131μ.Χ και για τα πολεοδομικά έργα που έκανε και διεύρυνε την Αθήνα. Η Πύλη είναι κορινθιακού ρυθμού, ενώ καινοτομεί αρχιτεκτονικά διότι συνδυάζει την Ρωμαϊκή αψίδα με το Ελληνικό αέτωμα. (Βικιπαίδεια).

[234] Η Βασίλισσα Αμαλία της Ελλάδος (1818-1875) ήταν η σύζυγος του Βασιλιά Όθωνα της Ελλάδας. Η επίσημη προσφώνηση από τη γέννησή της ήταν Δούκισσα Αμαλία - Μαρία - Φρειδερίκη, του Ολδεμβούργου, ενώ κατά τη διάρκεια της βασιλείας της (1836-1862) έλαβε το όνομα Αμαλία, Βασίλισσα της Ελλάδος. Ο γάμος της με τον Όθωνα τελέστηκε στη πατρίδα της χωρίς να έχει ενημερωθεί προηγουμένως η βουλή, κατόπιν προσωπικής απόφασης του ίδιου του Όθωνα προκειμένου έτσι να μη

μαθευτεί στις Μεγάλες Δυνάμεις, που μονίμως από τότε εμπλέκονταν για το κάθε τι στη χώρα, και του δημιουργήσουν θέμα στις προσωπικές - ιδιωτικές του προτιμήσεις. Με τον ερχομό της στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε στην οικία του Αφθονίδη προ του κήπου Κλαυθμώνος που γρήγορα είχε διασκευαστεί σε πρώτο ανάκτορο. Αμέσως η νεαρή Βασίλισσα με την έμφυτη ορμητικότητά της επιδόθηκε στη συμφιλίωση των διαφόρων μερίδων (φατριών) της αθηναϊκής κοινωνίας προσπαθώντας να συγκροτήσει τη νέα ελληνική αριστοκρατία. Στην τότε Αθήνα τρεις ήταν οι μεγάλες φατρίες που δέσποζαν οι Φαναριώτες, ως παλαιά βυζαντινή αριστοκρατία, οι "Αγωνιστές" στους οποίους η Ελλάδα όφειλε την ανεξαρτησία της, που τους αντιμάχονταν οι προηγούμενοι, και οι "Επήλυδες" αυτοί που συγκέντρωναν τον πλούτο και που συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι και σήμερα ακόμη εντονότερα. Η προσπάθειά της όμως αυτή απέτυχε εξ ολοκλήρου λόγω των ανόμοιων στοιχείων αυτών των φατριών. Η φορεσιά της Αμαλίας, που καθιερώθηκε ως επίσημη στολή της Αυλής, ήταν βασικά η αστική φορεσιά της Πελοποννήσου που συνηθιζόταν και στην Αθήνα. Η εικόνα της υπέφερε με το πρόσχημα της ατεκνίας για την οποία την διέβαλαν πρώτιστα οι "καλοκάγαθοι" πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Τον Φεβρουάριο του 1861, ένας πανεπιστημιακός φοιτητής "μισογύνης" όπως αποδείχθηκε, ονόματι Αριστείδης Δόσιος αποπειράθηκε να δολοφονήσει την Αμαλία. Γενόμενος όμως αντιληπτός από την ίδια έστρεψε το άλογό της εναντίον του με αποτέλεσμα να τρομοκρατηθεί και ν΄ αστοχήσει. Το 1862 ενώ το βασιλικό ζεύγος ήταν σε μια επίσκεψη στην Πελοπόννησο, μια εξέγερση πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις, που είχαν υποστηρίξει τον Όθωνα, τον συμβούλευσαν να μην αντισταθεί και έτσι η βασιλεία Όθωνα και Αμαλίας πήρε τέλος. Αποχώρησαν από την Ελλάδα με το βρετανικό πολεμικό πλοίο *Σκύλα*, έχοντας πάρει μαζί τους τα ελληνικά βασιλικά εμβλήματα. Τα εμβλήματα αυτά θα επιστρέψουν στην Ελλάδα μετά από 100 χρόνια περίπου. Ο Βασιλιάς Όθων και η Βασίλισσα Αμαλία πέρασαν το υπόλοιπο της ζωής τους στην πατρίδα του Όθωνα, τη Βαυαρία. Αποφάσισαν, να μιλούν την ελληνική γλώσσα κάθε ημέρα, μεταξύ 6 και 8 η ώρα, για να θυμούνται τα χρόνια τους στην Ελλάδα. (Ζαούσης, Αλέξανδρος Λ., *Αμαλία και Όθων*, Εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 2002, ISBN 960-410-254-0).

Το 4^{ο} διεθνές συνέδριο ψυχοφυσιολογίας στην Αθήνα, 1930.

[235] Αλεξάνδρα Μπενάκη (1871- 10/1/1941) κόρη του Εμμανουήλ Μπενάκη (1843-1929) και της Βιργινίας Χωρέμη (1848-1928). Παντρεύτηκε σε ηλικία 28 χρόνων τον Thomas Foulkes Davies (1861-?) στην Αίγυπτο το 1889 από τον οποίον απέκτησε την Δωροθέα Thomas Davies (1891-1958) και τον Thomas Davies (1894-1952). Το 1931, σε ηλικία 60 ετών, παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Χωρέμη (1862 – 1934).

[236] Ο Τανάγρας στο σημείο αυτό έχει επικολλήσει σελίδες από το περιοδικό της Εταιρείας «Ψυχικαί Έρευναι» το οποίο εμφανίζεται στις επόμενες σελίδες, γραμμένο στην καθαρεύουσα, όπως ακριβώς και στις σελίδες του περιοδικού.

[237] Στο σημείο αυτό του χειρόγραφου ο Τανάγρας έχει επικολλήσει σελίδες από το πρόγραμμα του συνεδρίου το οποίο ήταν γραμμένο στα Γαλλικά. Η μετάφραση του θα αποτελέσει ξεχωριστή παράγραφο.

[238] Σπυρίδων Μερκούρης (1856 - 1939) Γεννήθηκε στην Ερμιόνη από εύπορη οικογένεια. Το 1881 διορίστηκε διευθυντής στο Δημοτικό Νοσοκομείο «Η Ελπίς». Το 1899 εκλέχτηκε δήμαρχος Αθηναίων και παρέμεινε στη θέση έως το 1914. Το 1917 εξορίστηκε στην Κορσική και κατηγορήθηκε για τα Νοεμβριανά του 1916, με συνέπεια να καταδικαστεί σε θάνατο. Τελικά το 1920 αποφυλακίστηκε. Το 1929 επανεκλέχθηκε στη δημαρχία των Αθηνών, μέχρι το 1932, ενώ τον ίδιο χρόνο εκλέχτηκε βουλευτής Αττικοβοιωτίας. Γιοι του ήταν ο Σταμάτης Μερκούρης και ο Γεώργιος Μερκούρης, ενώ εγγονή του η Μελίνα Μερκούρη, μετέπειτα πολιτικοί. (Βικιπαίδεια)

[239] Η γιοί του Αντωνίου Σταθάτου (παππού), Όθωνας (1843-1925), Διονύσιος (1844-1930) και Κωνσταντίνος (1846-1930), ανέπτυξαν εφοπλιστική και ναυτεμπορική δραστηριότητα καθώς και αξιόλογη κοινωνική δράση. Προφανώς ο Αντώνιος ο τελετάρχης των ανακτόρων, ήταν εγγονός του από έναν από τους γιούς του. Το εντυπωσιακό Μέγαρο Σταθάτου της Αθήνας, έργο του Ernst Ziller, οικοδομήθηκε το 1895 ως κατοικία του Όθωνα και της Αθηνάς Σταθάτου. Ανήκε στην οικογένεια Σταθάτου ως το 1938. Μεταπολεμικά χρησιμοποιήθηκε ως στέγη διπλωματικών αντιπροσωπειών και σήμερα αξιοποιείται ως εκθεσιακός χώρος του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης. Η παρουσία των Σταθάτων στο χώρο του ελληνικού και διεθνούς εφοπλισμού συνεχίστηκε κατά τον 20ό αιώνα από το Δημήτριο, γιο του Διονύσιου Σταθάτου.
(http://www.ehw.gr/blacksea/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=11184).

[240] Ο Διονύσιος Π. Λοβέρδος (1878-1934), καταγόταν από παλιά Κεφαλλονίτικη οικογένεια, αναγόμενη ως προς την εμφάνιση της στους βυζαντινούς χρόνους. Ο Λοβέρδος (1878 - 1934), λίγο μετά το θάνατο του Τσίλλερ το 1923, αγόρασε το κτίριο όπου κατοικούσε η οικογένεια του επί της οδού Ακαδημίας 58[α] που αποτελεί ουσιαστικά μια ειδικά διαμορφωμένη προέκταση του κύριου οικήματος επί της Μαυρομιχάλη 8, και εγκαταστάθηκε εκεί με την οικογένεια του. Ο Διονύσιος Λοβέρδος, συνιδρυτής μαζί με τον αδελφό του Σπυρίδωνα Λοβέρδο και διοικητής ο ίδιος της "Ιωνικής και Λαϊκής" Τράπεζας, προφανώς λόγω και της εκκλησιαστικής κλίσης πολλών από τους προγόνους του, ήταν ένθερμος συλλέκτης βυζαντινών εικόνων και λοιπών έργων τέχνης. Μετασκεύασε λοιπόν τους δύο ορόφους του κτιρίου της οδού Ακαδημίας 58α σε ένα μικρό, αλλά πολύ αξιόλογο ιδιωτικό Μουσείο Νεοβυζαντινής Τέχνης. Το 1934, τέσσερα μόλις χρόνια μετά την ίδρυση του Μουσείου του και σε ηλικία 56 ετών, ο Διονύσιος Λοβέρδος απεβίωσε. Το Μουσείο

Λοβέρδου εξακολούθησε να υφίσταται και μετά το θάνατο του ιδρυτή του, παρακμάζοντας όμως σταδιακά και χάνοντας την αίγλη του. Η κόρη του δώρισε το 1979 το κτήριο του Μουσείου Λοβέρδου μαζί με το κυρίως οίκημα (Μαυρομιχάλη 8), καθώς και το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής του πατέρα της (470 πίνακες και ένα ξυλόγλυπτο τέμπλο) στο Βυζαντινό Μουσείο. Το κτήριο σφραγίστηκε μαζί με την προέκταση του και αφέθηκε στη μοίρα του. Έκτοτε οι χώροι αυτοί, έρημοι, σιωπηλοί και φορτωμένοι με αναμνήσεις, περιμένουν την αποκατάσταση τους. Σύμφωνα, πάντως, με τα σχέδια του Βυζαντινού Μουσείου, τα κτήρια της Ακαδημίας 58α και Μαυρομιχάλη 8 πρόκειται κάποια στιγμή στο μέλλον να αποκατασταθούν, καθώς αυτά προορίζονται να στεγάσουν τα αρχεία του.

(http://www.iranon.gr/ATHINA/ATHINA12TEXT.htm).

[241] Ήδη από το 1929 ήταν πρόεδρος της Κοινότητας Ελευσίνας ο διευθυντής του ΤΙΤΑΝ και εργοστασιάρχης ο ίδιος, Ιωάννης Θανασουλόπουλος.

[242] Στο ανατολικό άκρο του δήμου Ελευσίνας εκτεινόταν το πανελλήνιας ακτινοβολίας ιερό της μυστηριακής λατρείας της θεάς Δήμητρας, η οποία εισήχθη στην Ελευσίνα το 1409 π.Χ. Έως τις αρχές του 6ου αι. π.Χ. η Ελευσίνα και η ευρύτερη περιοχή της είχαν περιέλθει εξ' ολοκλήρου στα χέρια των Αθηναίων, οι οποίοι ακολούθως απέκτησαν πλήρη έλεγχο του ιερού. Τότε οικοδομήθηκε το εστιακό σημείο αναφοράς της λατρείας, ο κεντρικός θάλαμος (Τελεστήριο) που αφιερώθηκε στην Δήμητρα, παίρνοντας την μορφή μεγάλης τετραγωνικής αίθουσας από κυανόχρωμο ελευσινιακό ασβεστόλιθο με στέγη στηριζόμενη από εσωτερικούς κίονες, η οποία σταδιακά διευρύνθηκε περνώντας από οκτώ ή εννέα διαφορετικές οικοδομικές φάσεις μέχρι τον 2ο αι. μ.Χ.

(http://www.eie.gr/archaeologia/gr/02_DELTIA/Sanctuary_of_Demeter_and_Kore.aspx).

[243] Το 1930 η Κυριακή του Πάσχα ήταν την 20η Απριλίου. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε την εβδομάδα μετά το Πάσχα από Δευτέρα του Πάσχα έως και Σάββατο, 21- 26, ή και Κυριακή 27 Απριλίου. (http://mlp-blo-g-spot.blogspot.gr/2015/04/Easter30.html).

[244] Ο καθηγητής Oesterreich από το Tübingen της Γερμανίας με την σύζυγο και την κόρη του είχαν έλθει αρκετές μέρες πριν την έναρξη του συνεδρίου που τυπικά ξεκινούσε από την Δευτέρα του Πάσχα για λόγους αναψυχής.

[245] Η Πανδουρίς, η Πανδούρα. Το μουσικό αυτό όργανο, το μοναδικό μουσικό όργανο των αρχαίων Ελλήνων με χέρι κατασκευασμένο σταθερά στο υπόλοιπο σώμα του σκάφους, εις το οποίο υπήρχαν 3 εντέρινες χορδές. Το όργανο αυτό εκτός από πανδούρα ονομαζόταν και τρίχορδον, και τρίχορδο μπουζούκι. Το μπουζούκι επικράτησε του ελληνικού ταμπουρά – πανδούρας κατά την τουρκοκρατία.

(http://mousikorama.gr/musical-instruments/ancient-musical-instrument.html).

[246] Η ομιλία του δημοσιεύθηκε στο περιοδικό της Εταιρείας «Ψυχικαί Έρευναι» και έχει ως εξής: *Président d'honneur. Le professeur HANS DRIESCH. (Leipzig), Président: Le Dr. A. TANAGRA Président de la S.R.S. Hellénique. ALLOCUTION de Mr le Dr. A. Tanagra Président Du Congrès, à l'occasion du grand diner d'adieux du 27 Avril 1930. Hôtel "Acropole Palace." Mesdames! Messieurs! Il y a une semaine je vous souhaitais le bienvenu… Cette semaine a été bien remplie! Aujourd'hui, le 4ème Congrès, International est clos! Ses Conclusions nous ne pouvons pas encore les juger à leur juste valeur. Il nous faut pour cela le calme et la quiétude du coin de travail. Vous allez maintenant retourner de nouveau chacun chez vous, aux quatre coins de l'Europe, pour continuer le travail patient et tenace du Triomphe final. Du Triomphe qui déjà se dessine à l'horizon et qui aura une portée beaucoup plus grande que celle que nous pouvons nous imaginer. Car, la nouvelle science que nous sommes en train de former ne vise pas seulement à l'orientation décisive vers la vérité en ce qui concerne les grands problèmes de la nature. Elle aura aussi une influence inimaginable sur la vie sociale et l'avenir de l'humanité. Personne ne peut contester que dans les sociétés actuelles il y ait des iniquités à déplorer, des injustices parfois intolérables !. Il faut l'avouer.. La force, encore de nos jours, prime le droit ! Mais c'est en vain que des tentatives basées sur la force brutale, des tentatives encore plus injustes que l'injustice qu'elles veulent combattre, essayent de les renverser… Elles ne font qu'augmanter la souffrance humaine qui monte come un grand cri de détresse vers le ciel impassible. La route à suivre pour un changement pareil est ailleurs.. Elle est aussi toute autre de celle qu'on veut suivre ! La force n'a jamais prévalu dans ce monde. Certes! elle peut avoir jours de triomphe.. Mais ces jours sont comptés par l'éternelle justice! Car la force brutale ne vise que les corps, la matière, qui, comme elle est relative et éphémère… Quand l'homme sera persuadé par la science et par la science seule, qu'en dehors du corps matériel il a un agent mystérieux prouvé par les phénomènes télékinetiques, une véritable source de miracle qui paraît agir d'une façon consciente, Alor jours meilleurs paraîtront pour l' l'humanité. Alors l'homme comprendra qu'il ya a un inconnu mystérieux qui l'attend, que faire le mal est un abaissement et un éloignement de sa source divine, que la guerre est le crime le plus odieux qui il a jamais imaginé et il se verra oblige de s'orienter vers une conception sociale basée sur l'amour de ses semblables comme parts de la même force créatrice et sur la solidarité générale… Et voilà* où *notre nouvelle science tend! Un but tellement grand, tellement supérieur à tous les autres efforts de la pensée contemporaine, qu'un jour il fera sans doute l'objet de la fierté supreme du genre humain… Humbles travailleurs de ce but grandiose!. Que la paix accompagne vos pas ou vous allez… Car, vous apportez pierre sur pierre le matériel, pour la construction du temple sacrosaint de la vérité… Un temple don 't si les fondements reposent sur la terre, les cojonnes s'élèveront un jour jusqu' au ciel et sa coupole sera firmament…*

[247] Το «Ακροπὸλ Παλλάς» χτίστηκε στη συμβολή των οδών Πατησίων και Αβέρωφ το 1926-1928 με σχέδια του Σωτήρη Μαγιάση. Υπήρχαν σχέδια από το υπουργείο

Πολιτισμού στα τέλη του 2015 να είναι έτοιμο ως ένα κρατικό κτίριο με προσανατολισμό στην κοινωνία, για να συμβάλει στην εναρμόνιση της περιοχής στην ευρύτερη ακτίνα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και του Πολυτεχνείου. (http://www.kathimerini.gr/776484/article/politismos/polh/mono-politismos-sto-akropol-palas). Το μενού του επίσημου αποχαιρετιστήριου γεύματος γραμμένο στα Γαλλικά, το είχε επιμεληθεί ο ίδιος ο Τανάγρας, προσθέτοντας καλλιγραφικά με ειδική πέννα, στην κάρτα του μενού δίπλα σε κάθε πιάτο και μία δεύτερη ονομασία με επιστημονική ή κυρίως παραψυχολογική σημασία. Το μενού ήταν το εξής: Consommé en Cassé Madriléne – Electronique (Κονσομέ Μαντριλέν, Ηλεκτρονικό), Délices de Soup Nantua – Radioactif (Σούπα Ναντούα, ραδιενεργή), Dindonneau Rôti Byron – Ectoplasmique (ψητή γαλοπούλα, εκτοπλασμική), Petits pois Française – télékinétiques (Γαλλικά μπιζέλια – τηλεκινητικά), Bombe maison Biscuits – Pseudopodes (Βόμβα μπισκότων - Ψευδοπόδια), Corbeilles de fruits – psychometriques (καλάθια φρούτων – ψυχομετρικά), Café –télépathique (καφές – τηλεπαθητικός).

[248] Είχε φροντίσει ο Τανάγρας επίσης να λάβουν οι συμμετέχοντες στο συνέδριο κάρτα μειωμένων εισιτηρίων για τον σιδηρόδρομο και τα Ελληνικά καθώς και τα Ιταλικά ατμόπλοια της εταιρείας Λόιντ Τριεστίνο. Η Ιταλική αυτή εταιρεία από το 1919 μέχρι το 2006 ονομαζόταν Lloyd Triestino που ήταν αρχικά Αυστριακή, είναι ναυτιλιακή εταιρεία με τα κεντρικά της γραφεία στην Τριέστη της Ιταλίας. (Βικιπαίδεια). Μπορεί τα γεύματα και οι δεξιώσεις να ήταν δωρεάν, αλλά για να συμμετάσχουν οι επιστήμονες στο συνέδριο, έπρεπε να πληρώσουν: 20 χρυσά φράγκα, οι κυρίες 15 φράγκα, οι ακροατές 20 φράγκα (ανακοίνωση του Prof. Christoph Schröder, Zeitschrift für Metapsychische Forschung, το 1930). Επίσης το δωμάτιο του ξενοδοχείου στην οδό Σταδίου κόστιζε έως 100 δραχμές την ημέρα. Ένα Μάρκο αντιστοιχούσε σε 18 δραχμές, ένα Γαλλικό φράγκο σε 3 δρχ. Ένα Ελβετικό φράγκο 14-15 δρχ. , ένα Σελίνι 18 δρχ. Και ένα δολάριο 77,50 δρχ. (Ανακοίνωση για το συνέδριο στο περιοδικό παραψυχολογίας, αρχεία Πανεπιστημίου Tübingen).

[249] Το επιδιασκόπιο μπορεί να προβάλλει διαφάνειες ή αδιαφανείς σελίδες σε οθόνη τοίχου. Το συγκεκριμένο είχε κατασκευαστεί στη Γερμανία στις αρχές του 20ου αιώνα από τον οίκο E. Leitz.

[250] Η γνήσια γραφομηχανή Underwood εφευρέθηκε από τον Γερμανο-αμερικανό Franz Xaver Wagner, ο οποίος την έδειξε στον John Thomas Underwood. Ο Underwood υποστήριξε τον Wagner και αγόρασε την εταιρεία, αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα της μηχανής. Τα δύο πρώτα μοντέλα κατασκευάστηκαν ανάμεσα στο 1896 και 1900, ως "Wagner Typewriter Co." Το πέμπτο μοντέλο παρουσιάσθηκε το 1900 ως γραφομηχανή Underwood και η πραγματικά νέα σύγχρονη γραφομηχανή.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Underwood_Typewriter_Company).

[251] Η εταιρεία Κόντακ έβγαλε το πρώτο της μοντέλο Cine-Kodak το 1923χρησιμοποιώντας φιλμ 16mm. Με αυτήν την μηχανή κινηματογράφησαν την τηλεκινητική μέντιουμ Κλειώ να κινεί με τα χέρια της τη μαγνητική βελόνα μιάς πυξίδας και το φιλμ το έδειξε ο Τανάγρας στο επόμενο συνέδριο Ψυχοφυσιολογίας που έγινε στο Όσλο της Νορβηγίας το 1935 όπου συμμετείχε.

[252] Αναφορά στο συνέδριο δημοσίευσε ο Dr Paul Sünner το 1930 στο Γερμανικό περιοδικό Zeitschrift für Parapsychologie Vom Tage Griechische Reise. Bericht über den 4. Internationalen Kongreß in Athen vom 21. Bis 26. April.

[253] Πρόκειται για τον Χημικό-Μηχανικό καθηγητή Viktor Mikuška, όπως προκύπτει από τα πρακτικά του συνεδρίου του 1930, προερχόμενο από την Ουγγρική πόλη Schemnitz, ή Banská Štiavnica όπου δίδασκε στην Βιομηχανική σχολή. Η Banská Štiavnica απέκτησε τον τίτλο της βασιλικής πόλης το 1238, σαν μια από τις πρώτες πόλεις στο Βασίλειο της Ουγγαρίας. (Το όνομα του καθώς και των άλλων συμμετεχόντων στο συνέδριο παρουσιάσθηκαν μέσα από ιστορική μελέτη της Φ. Παλληκάρη κατά την διάρκεια ομιλίας σε ημερίδα με τον τίτλο: 'Leben und Werk von T. K. Oesterreich', που οργάνωσαν το Psychologisches Institut der Universität Tübingen και το Ινστιτούτο IGPP του Freiburg, Γερμανίας την 21 Σεπτεμβρίου 2001. Η ημερίδα αυτή ήταν αφιερωμένη στη ζωή και το έργο του καθηγητή T. K. Oesterreich, ο οποίος είχε συμμετάσχει στο συνέδριο της Αθήνας στο 1930).

Η εκδρομή των Δελφών. Ένα εθνικό έγκλημα.

[254] Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από απόκομμα εφημερίδας που έχει επικολλήσει ο Τανάγρας στο χειρόγραφό του. Ο τονισμός του κειμένου της δημοσίευσης έχει απλοποιηθεί στην εδώ μεταφορά του.

[255] Να προστεθεί αργότερα στο πρόγραμμα του συνεδρίου: «Ου συνέχθειν αλλά συμφιλείν έφυν».—Αντιγόνη μτφρ: «δεν είναι στη φύση μου να μισώ αλλά να αγαπώ». Σοφοκλή Αντιγόνη *(στίχος 523).*

[256] Ο Νικόλαος Λούβαρις (1887 - 1961) υπήρξε θεολόγος καθηγητής Πανεπιστημίου του 20ού αιώνα και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Διετέλεσε γενικός γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας δύο φορές: το 1926-1928 και 1935-1936 και Υπουργός Παιδείας (από: 14/03/1936 έως 04/08/1936). Πρόεδρος της επιτροπής αναθεωρήσεως του Αναλυτικού Προγράμματος του μαθήματος των θρησκευτικών (1933), μέλος της Εφορίας του Παιδαγωγικού Κέντρου Αθηνών (1937) και υπουργικός επίτροπός του

Κολλεγίου Αθηνών (1941). Στις 29 Απριλίου του 1941 θα είναι ένας από τους προτεινόμενους για υπουργοποίηση από τον Τσολάκογλου. Όμως θα παραιτηθεί αμέσως και δεν θα ορκιστεί, επικαλούμενος σαν δικαιολογία την είσοδο των Ιταλών στην Αθήνα. Θεωρείται ως ο βασικός εισηγητής των θρησκειο-φιλοσοφικών σπουδών στην Ελλάδα. (Βικιπαίδεια). Προφανώς ο Τανάγρας είχε την ιδέα να αναπαραστήσει την αρχαία πυθία στους Δελφούς μετά από την συμμετοχή του στο διεθνές συνέδριο στο Όσλο το 1935, όπου και παρουσίασε το φιλμ με την Κλειώ και τις τηλεκινητικές της επιδόσεις, δηλαδή το 1936 όταν ήταν υπουργός παιδείας ο Λούβαρις.

[257] Είναι επίσης περίεργο ότι ο Τανάγρας γράφει στο άρθρο του που δημοσιεύθηκε σε ελληνική εφημερίδα, ότι την ιδέα να κάνει την αναπαράσταση με την πυθία στους Δελφούς την είχε την εποχή της Γερμανικής κατοχής, ενώ την είχε το 1936 μετά το διεθνές συνέδριο που συμμετείχε στο Όσλο.

Μία πρόβα με τον θάνατον.

[258] Γίνεται αναφορά στην εγχείρηση αυτή και τον καθηγητή Henle στο 2ο κεφάλαιο.

[259] Έχει γίνει σχετική αναφορά για την εγχείρηση, τον καθηγητή Γερουλάνο και το νοσοκομείο όπου έγινε η εγχείρηση με φωτογραφία στο 2ο κεφάλαιο.

[260] Όπως αναφέρει ο Τανάγρας στο παράρτημα, παράγραφος «Ο σύντεκνος μου», η αιμορραγία αυτή συνέβη το 1957.

[261] Έτος 1957.

[262] Υπάρχουν έντομα που ζουν σε ζεστές πηγές, όπως τα black soldier flies (Insects and spiders of the world, τόμος 8, Marshal Cavendish Corporation, 2003, New York) αλλά και μικροοργανισμοί που επιζούν σε προσομοιωμένες συνθήκες του πλανήτη Άρη (http://www.natureworldnews.com/articles/6877/20140503/bacteria-survive-space-travel-iss-research-shows.htm)

Θέατρον Διονύσιος Ταβουλάρης.

[263] Εκδόθηκε το 1921.

[264] Εκδόθηκε το 1905.

[265] Ο Εδμόνδος Φυρστ, (1867-1947), ήταν Έλληνας, (Βαυαρικής καταγωγής), δραματικός ηθοποιός. Συνεργάσθηκε με το θίασο των αδελφών Ταβουλάρη, έπαιξε στο Βασιλικό Θέατρο, νυμφεύτηκε την κόρη του Διονυσίου Ταβουλάρη. Μετά όμως το κλείσιμο του Βασιλικού Θεάτρου σχημάτισε κατά καιρούς δικούς του θιάσους όπου πρωταγωνίστησε η Μαρίκα Κοτοπούλη, και η Κυβέλη. Συμμετείχε σαν πρωταγωνιστής το 1929 στην ελληνική κινηματογραφική ταινία "*Η Μπόρα*" των Δημήτρη Γαζιάδη και Παύλου Νιρβάνα. Το 1962 προς τιμή του Εδμόνδου Φυρστ, το

θέατρο Σαμαρτζή μετονομάστηκε σε θέατρο Φυρστ. ("Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια" τομ. ΚΔ΄, σελ.275.).

[266] Μάλλον εννοεί ο Τανάγρας το θέατρο Μουσούρη στην πλατεία Καρύτση.

5ο διεθνές συνέδριο Νορβηγίας 1935.

[267] Πραγματοποιήθηκε στο Όσλο Νορβηγίας από τις 26 έως τις 30 Αυγούστου του 1935.

[268] Στην κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη το 1932 που είχε διάρκεια 2,5 περίπου μηνών ο Δημήτριος Χατζίσκος διορίστηκε υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων. Το 1933 ξαναήλθε στην εξουσία η κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη με τον Δημήτριο Μάξιμο ως υπουργό Εξωτερικών. Την 18η Φεβρουαρίου 1935 διορίστηκε ο Μάξιμος ως υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ στις 13 Ιουλίου 1935 διορίστηκε στη θέση υπουργού Εξωτερικών ο Δημήτριος Μάξιμος.

(https://el.wikipedia.org/wiki/κυβέρνηση_Παναγή_Τσαλδάρη_1933, https://el.wikipedia.org/wiki/κυβέρνηση_Παναγή_Τσαλδάρη_1932)

[269] Το σημερινό Προεδρικό Μέγαρο οικοδομήθηκε στα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα, ως ιδιαίτερο ανάκτορο του διαδόχου (τότε) Κωνσταντίνου, με δωρεά του Ελληνικού Δημοσίου, βάσει σχεδίων του αρχιτέκτονα Ernst Ziller. (http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=117). Ο Δημήτριος Μάξιμος (1873-1955), τραπεζίτης, διετέλεσε υπουργός Εξωτερικών την περίοδο 1933 – 1935 και πρωθυπουργός το 1947. Το 1952 το ελληνικό Δημόσιο ζήτησε να αγοράσει την κατοικία του Δημητρίου Μαξίμου, η οποία βρισκόταν επί της οδού Ηρώδου Αττικού 19. Συστήθηκε επιτροπή, η οποία εκτίμησε την αξία του Μεγάρου Μαξίμου σε 11 δισεκατομμύρια δραχμές. Ο ίδιος δήλωσε ότι αποδέχεται να πουλήσει την οικία του στο Δημόσιο στο μισό περίπου της εκτίμησης της επιτροπής, στα 5,75 δισεκατομμύρια δραχμές. Επιπλέον δε, προσέφερε στο Κράτος όλη την επίπλωση της κατοικίας του, καθώς και τους πίνακες που βρίσκονταν σε αυτή, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως «Κυβερνητικόν Μέγαρον» και για τη φιλοξενία ξένων υψηλών προσώπων. Από το 1982 το «Μέγαρο Μαξίμου» χρησιμοποιείται ως επίσημη κατοικία και γραφείο του εκάστοτε πρωθυπουργού. Η κυβέρνηση, για να τιμήσει την προσφορά του Δημητρίου Μάξιμου, δήλωσε μέσω του προέδρου της ότι το κτήριο θα διατηρήσει το αρχικό του όνομα, δηλαδή *Μέγαρο Μαξίμου*.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Μέγαρο_Μαξίμου, https://el.wikipedia.org/wiki/Δημήτριος_Μάξιμος).

[270] Ο καθηγητής Wereide παρουσίασε μία εργασία στο 4ο διεθνές συνέδριο παραψυχολογίας στην Αθήνα το 1930, με τίτλο "The Trance Phenomena of Ingeborg Dahl", (τα φαινόμενα τρανς της μέντιουμ Ingeborg Dahl), τα οποία θεωρούσε σαν "μία σημαντικότατη αληθινή ιστορία φαντασμάτων". Αργότερα όμως, κατά το 1933-1935, το μέντιουμ κατηγορήθηκε για την δολοφονία του δικαστή πατέρα της, ο

οποίος πίστευε σε αυτά τα φαινόμενα, καθώς επίσης και για χρηματική κλοπή. Πιθανώς σε αυτό το σκάνδαλο να οφειλόταν και η καθυστέρηση του διεθνούς συνεδρίου στο Όσλο από το 1933 που αναφέρει ο Τανάγρας έως την πραγματοποίηση του το 1935. (A. Parker, A. Puhle, Journal of the Society for Psychical Research, Volume 72.3, Number 892, July 2008).

[271] Ο Νικόλαος Μαυρής (Ζαγαζίκ 1899 - Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1978) ήταν Έλληνας γιατρός, ο πρώτος πολιτικός Γενικός Διοικητής της Δωδεκανήσου (1948-1950 και 1953-1954) και βουλευτής από το 1951 ως το 1952. Ο Μαυρής ήταν παντρεμένος (1935) με την Ιουλία Νικολάου και απέκτησαν μαζί δυο γιους και 2 κόρες. (https://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Μαυρής).

[272] Το συνέδριο στο Όσλο πραγματοποιήθηκε από 26-30 Αυγούστου του 1935. Η ομιλία του Τανάγρα έγινε στις 28 Αυγούστου, 1935 στην ενότητα Β του συνεδρίου, που αφορούσε παρουσιάσεις στα Αγγλικά-Γαλλικά, με τίτλο «το τηλεκινητικό μέντιουμ Κλειώ, συνοδευόμενο και από ένα φιλμ». Το κείμενο των δύο ομιλιών του, η μία για την Κλειώ και η άλλη για την θεωρία του της 'ψυχοβολίας', βρίσκεται στα Νορβηγικά στο περιοδικό της εταιρείας Psykisk Tidsskrift, τόμος 16, έτος 1937, στις σελίδες. 74-78 (για την Κλειώ) και 78-81 (για την ψυχοβολία).

[273] Τελικά το φιλμ βρέθηκε στα χέρια της Gerda Walther, της γραμματέως του παραψυχολόγου γιατρού Baron von Schrenck-Notzing η οποία είχε γνωριστεί καλά με τον Τανάγρα, κατά το συνέδριο του 1935 στο Όσλο. Το φιλμ της εστάλη μετά από τηλεφώνημα που έκανε στον Τανάγρα από ενδιαφέρον για να πληροφορηθεί την άσχημη κατάσταση της υγείας του, ήταν σχεδόν τυφλός. Βρέθηκε επίσης και στα χέρια ενός Έλληνα, ο οποίος αργότερα έκανε παραστάσεις ταχυδακτυλουργίας και ο οποίος σε νεαρή ηλικία επισκεπτόταν τον Τανάγρα στο σπίτι του πριν τον μεταφέρουν σε κλινική (πληροφορία από προσωπική επικοινωνία μαζί του) στην οποία και απεβίωσε. Ο Τανάγρας τράβηξε το φιλμ αυτό με κάμερα που είχε αγοράσει με χρηματοδότηση της κυρίας Μπενάκη. Η Χωρέμη-Μπενάκη προόριζε αρχικά αυτά τα χρήματα για την χρηματοδότηση του διεθνούς συνεδρίου στην Αθήνα το 1930, το οποίο τελικά χρηματοδότησε το κράτος.

[274] Όπως αποδεικνύεται από επιστολή του Τανάγρα προς τον JB Rhine (αρχεία βιβλιοθήκης Rubenstein, Duke University), το 1948 **ζ**ούσε ακόμα η Κλειώ Γεωργίου, Κούλα Γκιόκα (Επιστολή του γεν. γραμματέα της Εταιρείας Κ. Κωνσταντινίδη στον J.B Rhine). Ο Κωνσταντινίδης αναφέρει ξανά την πρόσκληση από τον Τανάγρα προς τον J.B Rhine να έλθει στην Αθήνα να παρακολουθήσει την Κλειώ και να δώσει διάλεξη. Εντούτοις, όταν τελικά δημοσιεύει ο Τανάγρας τον Οκτώβριο του 1949 στο Αμερικάνικο περιοδικό JASPR την θεωρία του για την ψυχοβολία, με αναφορά στην τηλεκίνηση, περιέργως δεν κάνει καμία πλέον αναφορά στην Κλειώ την οποία μνημόνευε σε κάθε του επιστολή στον J.B Rhine από το 1937. Ο Τανάγρας αναφέρεται σε ένα-δύο σημεία της βιογραφίας του για την απώλεια (θάνατο) της

Κλειώς, περιέργως χωρίς περισσότερες λεπτομέρειες για τα αίτια του θανάτου της, την χρονιά κλπ.

[275] Ο Wilhelm Heinrich Carl Tenhaeff (1894-1981) ήταν ένας Ολλανδός καθηγητής της παραψυχολογίας. Σπούδασε Φιλοσοφία, Ψυχολογία και εθνολογία. Το 1928 άρχισε να εκδίδει το Ολλανδικό περιοδικό Παραψυχολογίας *Tijdschrift voor Parapsychologie*. Το 1933 πήρε το διδακτορικό του με τον καθηγητή_Franciscus Roels στο θέμα της *εξωαισθητηριακής αντίληψης*. Το ίδιο έτος ξεκίνησε να διδάσκει πάνω στην Παραψυχολογία στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης. Κατά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο μπήκε στην αντίσταση. Μετά τον πόλεμο ίδρυσε το τμήμα Παραψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης όπου και απέκτησε εκεί, πρώτος παγκοσμίως, μία Έδρα Παραψυχολογίας το 1953. Είναι γνωστή η έρευνα του για τον Ολλανδό μέντιουμ Gérard Croiset και το πείραμα του στο φαινόμενο της Πρόγνωσης.

[276] Ο Δρ. Paul Dietz διορίστηκε σαν λέκτορας στην Παραψυχολογία στο Πανεπιστήμιο του Leiden το 1932. Το 1933, Ο Tenhaeff διορίσθηκε στην ίδια θέση στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης. Από το 1953 μέχρι το 1980 στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης, υπήρχε η Έδρα Παραψυχολογίας υπό τον Tenhaeff. Επίσης από το 1971 μέχρι το 1989 μέσα στο τμήμα ψυχολογίας του Πανεπιστημίου της Ουτρέχτης λειτουργούσε το Εργαστήριο Παραψυχολογίας. Επομένως ο Tenhaeff αναφέρθηκε στον διορισμό του σαν λέκτορας ΄που δίδασκε παραψυχολογία και όχι στην ίδρυση της Έδρας που έγινε το 1953. (Διαδικτυακό περιοδικό Extraordinarium 15 Ιανουαρίου 2013, http://journal.extra-ordinarium.com/2013-01-15-dutch-2.htm)

[277] Ο Franciscus Mattheus Joannes Agathos Roels (1887-1962) ήταν ένας Ολλανδός ψυχολόγος και πρώτος καθηγητής πανεπιστημίου της ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης. Ο Roels ήταν ένας από τους πρωτοπόρους της ψυχο-τεχνολογίας στην Ολλανδία. Το 1935 η Ολλανδική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών είχε την ευκαιρία να λειτουργήσει ένα μικρό αλλά πολύ καλά εξοπλισμένο εργαστήριο μέσα σε ένα μεγάλο νοσοκομείο στο Άμστερνταμ μετά από πρόταση του Tenhaeff. Δεν υπάρχει σχετική πληροφορία με αυτό στον κατωτέρω σύνδεσμο το όνομα του Roels. Με τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο το εργαστήριο έκλεισε και δεν ξαναλειτούργησε πλέον. (https://nl.wikipedia.org/wiki/Franciscus_Roels και http://journal.extra-ordinarium.com/2013-01-15-dutch-2.htm)

[278] Ο Θεόφιλος Βορέας (1873-1954), ήταν καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών. Υπηρέτησε ως βοηθός του Δημητρίου Αιγινήτη στο Αστεροσκοπείο Αθηνών. Φοίτησε στην Θεολογική Σχολή ενώ συγχρόνως παρακολουθούσε μαθήματα και στη Φιλοσοφική. Το 1895 έφυγε για τη Γερμανία και συνέχισε με φιλοσοφικές και ψυχολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, ενώ το 1899 αναγορεύτηκε διδάκτωρ Φιλοσοφίας. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα το 1900 διορίστηκε υφηγητής της Θεολογικής Σχολής. Το 1912 ανέλαβε καθήκοντα τακτικού καθηγητή Φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική Σχολή, όπου και δίδαξε ως το 1939 και ξανά από το 1946 ως το 1949. Ήταν από τα πρώτα μέλη της ιδρυθείσας το 1926 Ακαδημίας Αθηνών και

πρόεδρός της το 1936. Ο Βορέας ως καθηγητής προσπάθησε να δημιουργήσει στην Ελλάδα παράδοση επιστημονικής φιλοσοφίας και ψυχολογίας. Ήταν ο εισηγητής της πειραματικής ψυχολογίας ως επιστήμης και ο ιδρυτής του πρώτου Ψυχολογικού Εργαστηρίου το 1925. Το ακαδημαϊκό έτος 1929-1930 εξελέγη πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών. (Λεύκωμα της εκατονταετηρίδος της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 1837 - 1937).

279 Τον Θεόφιλο Βορέα διαδέχθηκε ως Διευθυντής του Εργαστηρίου Πειραματικής Ψυχολογίας ο Γεώργιος Θεοδ. Σακελλαρίου (1888 – 1964). Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, την οποία τελείωσε το 1916 και το 1924 αναγορεύτηκε διδάκτορας. Σπούδασε επίσης σε Πανεπιστήμια Ευρώπης και Αμερικής (στην Γενεύη της Ελβετίας στο Πανεπιστήμιο και στο Ινστιτούτο J.J.ROUSSEAU Ιστορία της Φιλοσοφίας, Πειραματική Ψυχολογία, Ψυχολογία του Παιδός, Παιδαγωγική Ψυχολογία, το Σχολείο Εργασίας και Ψυχοδιαγνωστικές μεθόδους και αργότερα στο πανεπιστήμιο Columbia στην Νέα Υόρκη και αλλού) και παντρεύτηκε την Αμερικανίδα Άννα KIRSCHNER, καθηγήτρια Αμερικανικού Κολλεγίου. Το 1951 επέστρεψε από την Αμερική, και με άλλους επιστήμονες σαν καθηγητής ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών ίδρυσε την Οργάνωση Ηθικού Εξοπλισμού της Νεότητος (Ο.Η.Ε.Ν.) με κέντρο το Ψυχολογικό Εργαστήριο του Πανεπιστημίου και το Ψυχολογικό Κέντρο Αθηνών, που διηύθυνε ο ίδιος. (http://idrymasakellariou.gr/index.php/idrytes/10-georgios-sakellariou & http://www.psych.uoa.gr/akadhmaikes-monades/ergastirio-peiramatikis-cyxologias.html).

280 Δεν υπάρχει πληροφορία για τα σωματεία αυτά το 1935 και τον πρόεδρο αυτών των σωματείων σε συνήθεις βάσεις δεδομένων από αρχεία παραψυχολογίας.

281 Το Unitarernes Hus στην Κοπεγχάγη, Δανίας, είναι εκκλησία που σχεδιάστηκε ώστε να αντανακλά τις ιδέες συνύπαρξης και ένωσης όλων των μονοθεϊστικών θρησκειών όπως, της Χριστιανικής, της Ιουδαϊκής, και με χαρακτηριστικά επίσης των ναών της Ελληνικής ορθόδοξης πίστης. Ξεκίνησε την λειτουργία του το 1927.

(https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_Unitarians_(Copenhagen)

282 Εδώ ο Τανάγρας συμπλήρωσε σε παρένθεση την λέξη με λατινικούς και ελληνικούς χαρακτήρες «gláhzend» μάλλον χρησιμοποιώντας την λέξη “gleißend” που στα Γερμανικά σημαίνει «λαμπρός».

283 Η Βουδαπέστη είναι η πρωτεύουσα της Ουγγαρίας και έδρα της κομητείας της Πέστης. Έχει περίπου 1,7 εκατομμύρια κατοίκους. Έγινε μια ενιαία πόλη που

καταλαμβάνει και τις δύο όχθες του ποταμού Δούναβη, με τη συγχώνευση της Buda (Βούδα) και της Pest (Πέστη) το 1873.

[284] Το ξενοδοχείο Gellért βρίσκεται στις όχθες του Δούναβη στην διεύθυνση 1111 Βουδαπέστη, Szent Gellért tér 1., Ουγγαρία, στους πρόποδες του λόφου Gellért, είναι χτισμένο σε στιλ αρ νουβό και άνοιξε το 1918

[285] Ο Sándor Simonyi-Semadam (1864 –1946) ήταν Ούγγρος πολιτικός που υπηρέτησε σαν πρωθυπουργός για μερικούς μήνες το 1920.
(https://en.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1ndor_Simonyi-Semadam).

[286] Το συνέδριο στο Όσλο πραγματοποιήθηκε από 26-30 Αυγούστου του 1935. Στις 13 Ιουλίου 1935 ξανα-διορίστηκε με την κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη στη θέση υπουργού Εξωτερικών ο πολιτικός και τραπεζίτης Δημήτριος Μάξιμος, που διετέλεσε για 6 μήνες το 1947 πρωθυπουργός της Ελλάδας.

[287] Εννοεί προσκλήσεις από άλλες χώρες εκτός Νορβηγίας.

[288] Ο Ούγγρος δικηγόρος και παραψυχολόγος Janos Toronyi ήταν ο εκδότης του περιοδικού Μεταφυσικής που ξεκίνησε από το 1932. (Κείμενο από την εργασία της Jïlia Gyimesi, "Between Religion And Science: Spiritualism, Science and Early Psychology in Hungary" στο τμήμα ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Caroli Gaspar).

[289] Ο Gusztáv Hennyey (1888-1977) υπήρξε Ούγγρος πολιτικός και στρατιωτικός. Υπηρέτησε ως υπουργός εξωτερικών το 1944 για ένα μήνα. Μετά από τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο εργάσθηκε ως στρατιωτικός ακόλουθος στο Παρίσι, το Βελιγράδι και στην Αθήνα. Επέστρεψε στην πατρίδα του το 1933 και έγινε επικεφαλής της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών στο Υπουργείο Άμυνας. Όταν η Ουγγαρία μπήκε στον 2ο παγκόσμιο πόλεμο (1941) υπηρέτησε σαν αρχηγός του Δευτέρου Σώματος. (https://en.wikipedia.org/wiki/Guszt%C3%A1v_Hennyey).

[290] Εννοεί εδώ τον Ολλανδό Tenhaeff.

[291] Ουγγρική εφημερίδα δημοσιεύει φωτογραφία (εμφανίζεται στο κείμενο), όπου ο Τανάγρας ποζάρει δίπλα στο διάσημο μέντιουμ της Νορβηγίας Ingeborg Dahl – Koeber (το δεύτερο επίθετο είναι του συζύγου της) το οποίο η εφημερίδα το αναφέρει στα Ουγγρικά ως Köberová. Το μέντιουμ αυτό απασχόλησε την κοινωνία της Νορβηγίας με ένα δικαστικό σκάνδαλο την εποχή εκείνη, που πιθανόν να υπήρξε και η αιτία που καθυστέρησε πέντε χρόνια να γίνει το συνέδριο στο Όσλο, μετά από το συνέδριο της Αθήνας, αντί τα συνήθη 2 με 3 χρόνια. Η Ingeborg, κόρη του δικαστή

Ludwig Dahl και δήμαρχου του Bergen, είχε μάλιστα εντυπωσιάσει και τον καθηγητή Thorstein Wereide με την πνευματική δραστηριότητα της. Στις 4 Δεκεμβρίου 1933 σε πνευματική συγκέντρωση όπου βρισκόταν και ο δικαστής Dahl η κόρη του Ingeborg ενώ βρισκόταν σε τρανς μετέφερε μήνυμα από τον νεκρό αδελφό της Regnar Dahl ότι ο πατέρας τους θα πεθαίνει μέσα σε ένα χρόνο. Στις 8 Αυγούστου 1934 ο πατέρας της πνίγηκε ενώ κολυμπούσε στην θάλασσα. Στην παραλία ήταν και η Ingeborg η οποία ανέφερε ότι τον άκουσε να φωνάζει και κολύμπησε να τον σώσει τον έφερε στην αμμουδιά αλλά πέθανε στην αγκαλιά της. Το πνεύμα του αδελφού της πριν ένα χρόνο είχε μέσω της Ingeborg δηλώσει ότι θα δώσει το ίδιο μήνυμα και σε άλλο μέντιουμ στην κυρία Stolt-Nielsen, η οποία θα το σημείωνε και θα το σφράγιζε σε φάκελο. Μετά τον πνιγμό του δικαστή ερωτήθηκε η Stolt-Nielsen αν έλαβε το μήνυμα και εκείνη παρουσίασε ένα σφραγισμένο φάκελο, ο οποίος ανοίχθηκε παρουσία του δικαστή. Το μήνυμα έλεγε «τον Αύγουστο του 1934 ο δήμαρχος Ludwig Dahl θα χάσει την ζωή του σε ατύχημα». Όταν δημοσιεύθηκαν αυτές η λεπτομέρειες στις εφημερίδες ξέσπασε τεράστιο σκάνδαλο. Μερικοί πίστεψαν ότι ο δήμαρχος είχε αυτοκτονήσει κάτω από υποσυνείδητη προτροπή, άλλοι ότι τον έπνιξε η κόρη του πριν τον φέρει στην αμμουδιά. Η Koeber έφερε το θέμα στο δικαστήριο για να καθαρίσει το όνομα της. Η διερεύνηση κράτησε 3 χρόνια, όπου έγινε γνωστό ότι η ασφάλεια ζωής του πατέρα της είχε λήξει την ημέρα του θανάτου του. Το δικαστήριο βρήκε ότι ο θάνατος του δικαστή Dahl υπήρξε ατύχημα, εντούτοις η μητέρα της από το στρες αυτοκτόνησε πριν να αποφανθεί το δικαστήριο υπέρ της κόρης της. (http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3403801269.html).

Βιέννη, 1935.

292 Κόμισα Zoë Wassilko-Serecki (Ουκρανία, 1897-Βιέννη, 1978,), αστρολόγος και παραψυχολόγος Αυστρίας.

293 Σύμφωνα με την διδακτορική εργασία του Gerhard Heindl (1998) με τίτλο «η ιστορία της Αυστριακής Εταιρείας», ο Τανάγρας έδωσε την ομιλία του στην Αυστριακή Εταιρεία παραψυχολογίας την 1η Απριλίου του 1936 με τίτλο “Τα τηλεκινητικά φαινόμενα του μέντιουμ Κλειώ», (από τα αρχεία του Γερμανικού Ινστιτούτου παραψυχολογίας, IGPP, στο Freiburg).

294 Δ. Τζιρακόπουλος, πρέσβης στην Βιέννη, του οποίου έχει διασωθεί έγγραφο από την Βιέννη προς το Υπουργείο εξωτερικών με ημερομηνία 1η Αυγούστου 1932, φέρεται να ήταν φίλος των Γερμανικών στρατευμάτων κατά την περίοδο κατοχής της Ελλάδας. «Εκ των διευθυντών του υπουργείου των Εξωτερικών παραμένουν εν ενεργεία οι κ.κ. Δ. Τζιρακόπουλος και Δ. Αργυρόπουλος προκειμένου να χρησιμοποιηθούν εις εμπιστευτικάς υπηρεσίας» (αθηναϊκές εφημερίδες, 21 Ιουνίου 1941). Ο Τζιρακόπουλος, που από την αρχή έδειξε διάθεση πλήρους συνεργασίας με

την κατοχική κυβέρνηση, ήταν εξ αγχιστείας συγγενής του Τσολάκογλου. (http://aera2012.blogspot.gr/2012/04/3.html).

[295] Πρόκειται για τον καθηγητή Δρ. Gustav Schwaiger (1890-1963), φυσικό, ράδιο-τεχνικό.

[296] Πρόκειται για τον καθηγητή Δρ. Helmuth Hofmann, (1921- 2009), Φυσικό, που υπήρξε για πολλά χρόνια πρόεδρος της Αυστριακής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

[297] Πρόκειται για τον καθηγητή Δρ. Jung, Franz, (1872-1957), Φυσικομαθηματικό.

[298] Πρόκειται για τον καθηγητή Δρ. Erwin Janchen, (1882-1970), βοτανολόγο.

[299] Το ξενοδοχείο Regina λειτουργεί ακόμα μετά από 4 γενεές ιδιοκτητών, στην οδό Ringstraße και κοντά στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης.

[300] Ο Rudolf Gross ήταν πρώην στρατιωτικός και συνεργαζόταν με τον Τανάγρα στα πειράματα τηλεπάθειας από την πλευρά της Αυστριακής ομάδας. Πέθανε στην Βιέννη το 1950. Από την πλευρά της Ελληνικής ομάδας ο Gross αντάλλασσε τηλεπαθητικές εικόνες με τα μέντιουμ Ανδρονίκη και Ελπινίκη.

[301] Ο Σίμος Μενάρδος (1872 -1933) ήταν Έλληνας πανεπιστημιακός, συγγραφέας, ποιητής και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. (Βικιπαίδεια**).**

[302] Ο Μιχαήλ Κατσαράς (1860 - 1939) υπήρξε Έλληνας ιατρός καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. (Βικιπαίδεια**).**

[303] Ο Κωνσταντίνος Μέρμηγκας (1874-1942) ήταν καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και πολιτικός. Σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας όπου και αναγορεύτηκε διδάκτωρ το 1895. Μετά από υποτροφία που κέρδισε σε διαγωνισμό μετέβη στην Γερμανία. Εκεί εξειδικεύτηκε στην χειρουργική και τη στρατιωτική υγειονομική. (Βικιπαίδεια**).**

[304] Ο Σπυρίδων Γ. Λιβιεράτος (1881 - 1962) ήταν καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και ιατρός. Σπούδασε ιατρική στη Γένουα της Ιταλίας και αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε καθηγητής στην Ιατρική Σχολή της Αθήνας. Συνετέλεσε στη σύσταση της Παθολογικής Σχολής και στην ίδρυση του Λαϊκού Νοσοκομείου.

[305] Το συμβάν αυτό με την κατάθεση του σχεδίου νόμου για την ίδρυση της έδρας Ψυχοφυσιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών έγινε το 1947, 11 χρόνια αφού επέστρεψε από την Βιέννη.

[306] Τις βουλευτικές εκλογές, από την κυβέρνηση Σοφούλη στις 31 Μαρτίου του 1946 (υπό την παρακολούθηση διεθνούς επιτροπής) τις κέρδισε το Λαϊκό Κόμμα της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων και δημιούργησε την Κυβέρνηση Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, στις 18 Απριλίου 1946 στην οποία εξελέγη και ο βουλευτής Αθηνών Καλαμαράς Κωνσταντίνος. Ο Καλαμαράς καταθέτει πρόταση νόμου το 1947, να ιδρυθεί το ταχύτερο έδρα Ψυχοφυσιολογίας στο Πανεπιστήμιο με καθηγητή τον Τανάγρα ως ιδρυτή της εταιρίας Ψυχοφυσιολογίας και κατ’ εξαίρεση να μην ληφθεί

υπόψιν η ηλικία του, δεδομένου ότι ήταν προχωρημένη στα 72 χρόνια, ώστε να του καταστεί δυνατό να δημιουργήσει τον διάδοχο του από τους μαθητές του.

[307] Ο Τανάγρας εσωκλείει απόκομμα της πρότασης νόμου, του βουλευτή Καλαμαρά για την ίδρυση της έδρας Ψυχοφυσιολογίας στο Πανεπιστήμιο, όπου εμφανίζεται ότι το έτος της κατάθεσης του είναι το 1947, πολύ αργότερα από την λήξη του 2[ου] παγκόσμιου πολέμου, ώστε να μην ήταν αυτός ο λόγος που δεν προχώρησε ο νόμος.

Πυροβασία - Αναστενάρηδες.

[308] Το βιβλίο του πάνω στην πυροβασία γραμμένο στα Γαλλικά: *L'incombustibilité dans les Balcans: Les "Anastenaria" grecs: Fêtes des Mystères Dionysiaques,* Angelo Tanagras, (Milano: Bocca) δημοσιεύθηκε το 1953.

[309] Ακολουθεί το περιεχόμενο αποκόμματος δημοσίευσης σε άγνωστη εφημερίδα χωρίς ημερομηνία, προφανώς κειμένου δημοσιευμένου από τον ίδιο τον Τανάγρα, που αντιγράφεται εδώ (χωρίς να προστεθούν τα πνεύματα της γραμματικής στην καθαρεύουσα). Το κείμενο δείχνει ότι η παλαιότερη κρυφή τελετουργία των «αναστενάρηδων» στην Ελλάδα επανήλθε μετά από ενέργειες του Τανάγρα.

[310] Στην ελληνική μυθολογία οι Μαινάδες ήταν νύμφες που παρουσιάζονται ως συντρόφισσες και συνοδοί του θεού Διονύσου. Η λέξη *μαινάς* (στον ενικό) εμφανίζεται στον Όμηρο, όπου συσχετίζεται με τη μανία. Και πράγματι, το κυριότερο χαρακτηριστικό των Μαινάδων ήταν η εκστατική μανία, δηλαδή η πέρα από τη λογική υπερκινητική και βίαιη συμπεριφορά. (Βικιπαίδια/Μαινάδες).

[311] Ο Τανάγρας πρέπει να αναφέρεται εδώ στον Βρετανό θεολόγο, ιερωμένο, αγρότη και συγγραφέα Thornton Martin Stuart Farrin (1915 – 1986). Πιθανώς να γινόταν αναφορά στους «αναστενάρηδες» στο πρώτο βιβλίο του Θόρντον, το «Rural Synthesis: The Religious Basis of Rural Culture», που είχε εκδοθεί το 1948. Εντούτοις φαίνεται ότι ο Τανάγρας είχε ξεκινήσει την έρευνα του για την αναβίωση των Αναστενάρηδων νωρίτερα, κατά το 1936-1940. Πιθανόν λοιπόν να επικοινώνησε με τον Θόρντον αρκετά χρόνια μετά από τότε που πρωτοασχολήθηκε με τους Αναστενάρηδες. Μετάφραση του τίτλου: «Αγροτική Σύνθεση: Η θρησκευτική βάση του Αγροτικού Πολιτισμού». (http://akensidepress.com/thornton/about/).

[312] Ο Θεολόγος Νικολούδης του Ιωάννη από την Λέρο, (1890-1946) ήταν δημοσιογράφος και πολιτικός. Το 1927 ανέλαβε υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων στη κυβέρνηση συνασπισμού του Αλέξανδρου Ζαΐμη. Ανέλαβε υφυπουργός Τύπου και Τουρισμού στην Κυβέρνηση Μεταξά στις 31 Αυγούστου 1936, διατηρώντας το αξίωμα αυτό μέχρι την κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς και στην Κυβέρνηση Τσουδερού τον Απρίλιο του 1941, όπου έλαβε και τον τίτλο του υπουργού Εθνικής Προνοίας οπότε διέφυγε στο εξωτερικό ως μέλος της. Επανήλθε μετά τη λήξη του πολέμου στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1946. Το πιό

πιθανό είναι επομένως την έρευνα για τους Αναστενάρηδες να την έκανε ο Τανάγρας στην περίοδο από το 1936 έως το 1940.

(http://www.wikiwand.com/el/Θεολόγος_Νικολούδης).

[313] Ο Δρόσος Δροσόπουλος (1876-1967) ήταν αντιστράτηγος της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής, της οποίας διετέλεσε αρχηγός από το 1934 ως το 1941. Επιβεβαιώνεται αυτή η πληροφορία ότι ο Τανάγρας ξεκίνησε την αναβίωση των Αναστενάρηδων την περίοδο 1936-1940. Στην εργασία με τίτλο «Αναστενάρια», του μαθήματος: «Φυσικές Επιστήμες και Πολιτισμός στην Εκπαίδευση» που έγραψαν οι φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δαλακούρα Ιωάννα και Σπυροπούλου Σοφία κατά το Εαρινό Εξάμηνο του 2009, επιβεβαιώνεται η συμβολή του Τανάγρα στην αναβίωση του εθίμου, αλλά τοποθετείται το έτος 1943 ως το έτος της αναβίωσης του εθίμου. Πιθανόν να είχε το γράμμα του Δροσόπουλου ο Τανάγρας ήδη δύο χρόνια, πριν να ξεκινήσουν τελικά τα Αναστενάρια. (https://el.wikipedia.org/wiki/Δρόσος_Δροσόπουλος,

http://atlaswikigr.wikifoundry.com/page/Δαλακουρα+Ιωαννα+Σπυροπουλου+Σοφια).

[314] Ο καθηγητής Φυσικής Δρ. John Campbell, , στο Πανεπιστήμιο του Canterbury της Νέας Ζηλανδίας, συγγραφέας της βιογραφίας του μεγάλου επιστήμονα που ανακάλυψε τη δομή του ατόμου, Έρνεστ Ράδερφορντ, διοργανώνει για πολλά χρόνια πυροβασίες πάνω σε αναμένα κάρβουνα, αφού προηγουμένως κάνει μια εισαγωγική διάλεξη πάνω στην εξήγηση του φαινομένου της πυροβασίας βάσει της επιστήμης της φυσικής. Στις πυροβασίες αυτές πυροβατεί πρώτος ο ίδιος ο καθηγητής Campbell κρατώντας πινακίδα που γράφει: «*Φίλοι μου, είναι απλά νόμος της Φυσικής*», για να υποστηρίξει την άποψη του ότι δεν υπάρχει τίποτε το υπερφυσικό σχετικά με την πυροβασία. Η πιό πάνω φωτογραφία δείχνει τον καθηγητή J. Campbell να πυροβατεί, φορώντας σκωτσέζικο κιλτ, και ανήκει στην προσωπική συλλογή του.

[315] Ρεκλαμαδόρος: αυτός που επιδεικνύει τον εαυτό του, που αυτοπροβάλλεται, που αυτοδιαφημίζεται.

[316] Ο Παύλος Σαντορίνης (1893-1986) σπούδασε Πολιτικός Μηχανικός στην Ελβετία, ενώ το 1933 έλαβε πτυχίο Φυσικής και ένα χρόνο αργότερα αναγορεύτηκε διδάκτορας από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρέτησε ως υφηγητής της Εφαρμοσμένης Φυσικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών την περίοδο 1936-1947, ενώ από το 1947 υπηρέτησε ως καθηγητής της Πειραματικής Φυσικής στο Ε.Μ.Π. Επίσης, εκλέχτηκε καθηγητής Φυσικής και Μετεωρολογίας στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή

Αθηνών το 1951, ενώ έκανε με ανάθεση το μάθημα από το 1947/48, οπότε πιθανώς να είχε λήξει η θητεία του στο ΕΜΠ το 1951. Θεωρείται ως ο εφευρέτης του ραντάρ. Διατύπωσε πρωτοποριακή θεωρία για το Big Bang, το 1936 επινόησε και κατασκεύασε τον "ραδιοπυροσωλήνα", το 1942 εφεύρε τον ηλεκτρονικό εγκέφαλο "Η", ως αυτόματο πιλότο πυραύλου, το 1974 διατύπωσε μια νέα αρχή της "Φθίνουσας εντροπίας του Σύμπαντος", από το 1968 κατέληξε σε μια δική του νέα θεωρία ισόνομης συγκυριαρχίας του παράγοντα "Πνεύμα" ως τον τέταρτο παράγοντα του Σύμπαντος παράλληλα με το φυσικό συνεχές "Χώρος" - "Χρόνος" - "Ύλη". Έλαβε το μετάλλιο Φερμά της Ακαδημίας Επιστημών της Τουλούζης το 1961, το μετάλλιο Βερμέιλ της Ακαδημίας Επιστημών των Παρισίων το 1968, το βραβείο της Γαλλικής Εταιρείας της Προόδου το 1969 και οι Άγγλοι αναγνώρισαν ότι ήταν ο πρώτος που ανακάλυψε το Συμμαχικό Υπερόπλο που άλλαξε τη ροή του Πολέμου, παρόλο ότι εμμένουν στην «ιστορία» της διπλής εφεύρεσης.
Ασχολήθηκε επίσης με το φαινόμενο των UFO. Προφανώς ο Τανάγρας έφερε την Κλειώ στον Σαντορίνη κατά την περίοδο 1947-1951 που εκείνος υπηρετούσε στο ΕΜΠ. Αυτή η περίοδος συμφωνεί με την ανεξάρτητη πληροφορία από τα αρχεία του Αμερικανού καθηγητή J. B. Rhine, ότι το 1948 η Κλειώ ήταν εν ζωή, εφόσον τότε ο Τανάγρας είχε προτείνει στον J. B. Rhine να πειραματιστεί σε φαινόμενα τηλεκίνησης μαζί της. Εν τούτοις όταν τελικά δημοσίευσε ο Τανάγρας την θεωρία του της ψυχοβολίας το 1949 στο αμερικάνικο περιοδικό παραψυχολογίας JASPR, δεν αναφέρεται για πρώτη φορά, από το 1931 που την ανακάλυψε, στην Κλειώ και στα «καταπληκτικά» της φαινόμενα τηλεκίνησης. Πιθανόν λοιπόν ο «χαμός» της Κλειώς να συνέβη ανάμεσα στα έτη 1948-1949.

(http://sylloges.mouseio.aua.gr/labdirector/σαντορίνης-παύλος,
http://www.presstime.eu/index.php/reportaz/item/2137-o-efevretis-tou-rantar-itan-ellinas/2137-o-efevretis-tou-rantar-itan-ellinas#.V-Q1fMWnerR,
http://www.filoumenos.com/forum/viewtopic.php?p=18623).

[317] Η περιγραφή αυτή του Τανάγρα δημιουργεί ορισμένα λογικά ερωτήματα. Είναι περίεργο ότι ενώ η Κλειώ είχε εξετασθεί με λεπτομερή πειράματα στο εργαστήριο Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1932, ήδη 15 χρόνια νωρίτερα, και ενώ όπως διαπιστώθηκε η κίνηση της μαγνητικής βελόνας της πυξίδας σχετιζόταν κυρίως με το δεξί της χέρι, σύμφωνα με το πιστοποιητικό που εξέδωσε το εργαστήριο Φυσικής, ο Τανάγρας δεν παρουσίασε το πιστοποιητικό αυτό στον Σαντορίνη, το οποίο όμως υπάρχει και επισυνάπτεται αργότερα στην βιογραφία του. Το πιστοποιητικό αυτό θα απαντούσε στις υποψίες του Σαντορίνη σχετικά με την επίδειξη της Κλειώς και θα τον κατεύθυνε στην δική του εξέταση. Αλλά με τί μηχάνημα εξέτασε ο Σαντορίνης την Κλειώ που δεν έδειξε την αποδεικτική αντίδραση ύπαρξης μαγνήτη στο χέρι της, που

είχε πριν χρόνια φανεί στο εργαστήριο Φυσικής του Πανεπιστημίου; Ούτε ο ίδιος ο Σαντορίνης δεν υποψιάστηκε καθόλου τα χέρια της, τα οποία κυρίως προκαλούσαν την κίνηση της βελόνας, όπως περιγράφεται και στην εξιστόρηση του φιλμ που έδειξε ο Τανάγρας στο Όσλο; Γιατί να βγάλει το φόρεμα της η Κλειώ, για να αποκαλυφθεί κάποια πιθανώς κρυμμένη συσκευή, αν το μηχάνημα εξέτασης που χρησιμοποίησε ο Σαντορίνης δεν είχε αντιδράσει καθόλου όταν το πέρασε πάνω από το σώμα της, όπως αναφέρει ο Τανάγρας; Φαίνεται, από την περιγραφή αυτή του Τανάγρα, να λείπουν οι λεπτομέρειες που θα απαντούσαν σε αυτά τα ερωτήματα.

[318] Ο Θεόδωρος Βαρούνης, Χημικός, (1881-1952) σπούδασε στην Γερμανία, Γαλλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σε ηλικία 24 ετών διορίστηκε υφηγητής της Χημείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε ως αστυχημικός στο Δήμο Αθηναίων. Ήταν ο ιδρυτής της Χημικής Υπηρεσίας του Βασιλικού Ναυτικού και πρώτος διευθυντής της. Το 1917 ανέλαβε τακτικός καθηγητής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και πρύτανης από το 1946 ως το 1947. Δίδαξε επίσης στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Με βάση αυτά τα δεδομένα εντοπίζεται ότι η εξέταση της Κλειώς από τον Σαντορίνη στο Πολυτεχνείο έγινε το έτος 1947. (Βικιπαίδεια). Ο Βαρούνης συνυπογράφει την επιστολή διαμαρτυρίας που έστειλε ο Τανάγρας στις 3 Αυγούστου του 1948 στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια διαμαρτυρόμενος ότι ο J. B. Rhine χρησιμοποίησε στο βιβλίο του Reach of the Mind (1947) χωρίς να αναφερθεί στην θεωρία του της Ψυχοβολίας. Η επιστολή αυτή στάλθηκε αφού, τόσο ο Τανάγρας όσο και ο Κωνσταντινίδης, με επιστολές προς τον J. B. Rhine δεν είχαν καταφέρει να έρθουν σε επιθυμητή συνεννόηση μαζί του.

[319] Αρχές Ιανουαρίου του 1932 η Κλειώ εξετάσθηκε από το εργαστήριο Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρέπει να είχε εμφανισθεί ήδη στην Εταιρεία από το 1931. Στις 19 Απριλίου του 1947 πρέπει να βρισκόταν στη ζωή, όπως μαρτυρά επιστολή του γεν. Γραμματέα της Εταιρείας Κωνσταντινίδη προς τον αμερικανό καθηγητή παραψυχολογίας J. B. Rhine. Επομένως ο ξαφνικός «θάνατος» της θα πρέπει να συνέβη μετά τον μήνα Απρίλιο και πριν το τέλος του 1947, 16 χρόνια μετά την εμφάνιση της όπως δηλώνει ο Τανάγρας. Τα αίτια του ξαφνικού «θανάτου» του τηλεκινητικού μέντιουμ που αποτελούσε, όπως πίστευε ο Τανάγρας, την ακράδαντη απόδειξη διεθνώς της ισχύος, της θεωρίας του της ψυχοβολίας, παραμένουν άγνωστα και ο Τανάγρας αποφεύγει περιέργως να τα συζητήσει στα απομνημονεύματα του. Ξαφνικό πρόβλημα υγείας; Δυστύχημα; Θα έπρεπε ο Τανάγρας να είχε αναφερθεί σε αυτό για ένα τόσο σημαντικό άτομο για εκείνον, όπως άλλωστε το συνήθιζε. Ή μήπως δεν γνώριζε τα αίτια, γιατί είτε δεν του τα είπαν, είτε γιατί του τα είπαν αλλά δεν τα πίστεψε; Ο θάνατος της Κλειώς μέσα στο 1947 συνέβη μετά από την διαμάχη του Τανάγρα με τον J. B. Rhine (1948-1949) σχετικά με την αυθεντικότητα της θεωρίας της ψυχοβολίας και πρέπει να συνέβη αμέσως μετά από την εξέταση της στο Πολυτεχνείο από τον Σαντορίνη. Απλές συμπτώσεις;

15ετηρίς της Εταιρείας.

[320] Ο Μολώχ ήταν Θεός των Χαναναίων. Μεταφορικά: Θεός της σφαγής των ανθρώπων. Μνημονεύεται στη Βίβλο, σχετικά με τη θυσία των παιδιών. Σήμερα τ' όνομα σημαίνει ένα τρόπο θυσίας με το καθαγίασμα της φωτιάς. (http://www.livepedia.gr/index.php/ Μολώχ).

[321] Το βιβλίο του Ένωχ είναι ένα αρχαίο Εβραϊκό θρησκευτικό έργο που αποδίδεται στον Ένωχ, τον προ-πάππο του Νώε, παρόλο που οι νεότεροι ειδικοί εκτιμούν ότι τα παλαιότερα μέρη του (π.χ. στο βιβλίο των παρατηρητών) χρονολογούνται περί το 300 π.Χ. και τελευταίο μέρος (το βιβλίο των Παραβολών) πιθανώς τον πρώτο αιώνα π.Χ. Το βιβλίο είναι αποκρυφικό και δεν περιλαμβάνεται στην Πεντάτευχο και αποτελείται από πέντε μέρη: 1. Το βιβλίο των Παρατηρητών, 2. Το βιβλίο των Παραβολών του Ένωχ, 3. Το βιβλίο των Ουράνιων Αστρικών σωμάτων, 4. Το βιβλίο των οραμάτων, 5. Η επιστολή του Ένωχ.
(https://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Enoch).

Εν ονόματι του Χριστού.

[322] Οι Ουγενότοι (Hugenots) ήταν μέλη της Προτεσταντικής Μεταρρυθμισμένης Εκκλησίας της Γαλλίας κατά τον 16ο έως τον 18ο αιώνα, γνωστοί και ως Γάλλοι Καλβινιστές. Κατά την «Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου» (24 Αυγούστου 1572), χιλιάδες Ουγενότοι σφαγιάσθηκαν από Ρωμαιοκαθολικούς, στο Παρίσι. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ουγενότοι).

[323] Το Ελ Εσκοριάλ είναι ένα τεράστιο σύμπλεγμα κτιρίων κτισμένο στο Σαν Λορέντζο ντε ελ Εσκοριάλ, κοντά στην Μαδρίτη στο κέντρο της Ισπανίας. Το κτίριο αποτελεί το σημαντικότερο αρχιτεκτονικό μνημείο της ισπανικής αναγέννησης. Η κατασκευή του Ελ Εσκοριάλ ξεκίνησε το 1563 και τελείωσε το 1584. Η ιδέα της κατασκευής του ήταν του βασιλιά Φιλίππου του 2^{ου}, ο οποίος ήθελε το κτίριο να εξυπηρετεί τους εξής πολλαπλούς σκοπούς, ως χώρος ταφής για τον πατέρα του, τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Κάρολο τον 5^{ο}, ως μοναστήρι Ιερονυμιτών και ως παλάτι. (http://el-escorial.com/).

Ένα κλεμμένο έργο μου. Ο θάνατος του Ολύμπου.

[324] Ο Τριμπούνος, ήταν τίτλος που έφεραν εκλεγμένοι αξιωματικοί στην αρχαία Ρώμη. Οι πιο σημαντικοί ήταν οι στρατιωτικοί και οι Τριμπούνοι των πληβείων. Συνήθως εκλέγονταν μόνο δέκα Τριμπούνοι των πληβείων που έλεγχαν την γερουσία και τους δικαστές, με δυνατότητα να παρεμβαίνουν προς όφελος των πληβείων, ή θέτοντας βέτο σε μη ευνοϊκές νομοθεσίες. Οι στρατιωτικοί Τριμπούνοι διοικούσαν τμήματα του Ρωμαϊκού στρατού. (https://en.wikipedia.org/wiki/Tribune)

[325] Η ορντινάτσα [ordinanza= διαταγή], ο στρατιώτης που είναι αποσπασμένος στην προσωπική υπηρεσία κάποιου αξιωματικού, ο υπασπιστής. (LivePedia.gr).

[326] Εκδόθηκε το 1931.

[327] Εκδόθηκε το 1940.

[328] Επομένως πιθανή περίοδος έκδοσης του «Θάνατος των Δελφών» είναι από το 1941 έως το 1944.

[329] Βουτσινάς, Γεώργιος, δημοσιογράφος και εκδότης. Μέχρι τουλάχιστον τον Σεπτέμβριο 1946, που βρέθηκε σχετική αναφορά, ο Βουτσινάς ήταν ακόμα εκδότης της εφημερίδας «Ακρόπολις».

[330] Πιθανό έτος έκδοσης το 1900.

[331] Σπουδαίος δημοσιογράφος (1862 – 1921) και εκδότης. Στις 10 Νοεμβρίου 1896 εξέδωσε την εφημερίδα Εμπρός, μία από τις σημαντικότερες της εποχής του, με μαχητική αρθρογραφία και προοδευτική κατεύθυνση. τα γραφεία του *Εμπρός* στεγαζόταν στην οδό Σοφοκλέους 3. 'Στις 12 Σεπτεμβρίου 1906 το Εμπρός ανακοίνωσε λανθασμένα τη δολοφονία του μητροπολίτη Καστοριάς, πλέκοντάς του το εγκώμιο ως Μακεδονομάχου, ενώ στην πραγματικότητα, αυτός που είχε δολοφονηθεί ήταν ο μητροπολίτης Κορυτσάς Φώτιος. Επειδή εναντίον του είχαν εκτοξευθεί και κατηγορίες από μακεδονομάχους για κακοδιαχείριση των οικονομικών του Μακεδονικού Κομιτάτου, το 1907 ο Δημήτριος Καλαποθάκης αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του. Ο Δημήτριος Καλαποθάκης πέθανε στη Γερμανία στις 27 Μαΐου 1921, κατά τη διάρκεια εγχείρησης. (https://www.sansimera.gr/biographies/481).

[332] Την έκδοση του «Εμπρός» συνέχισε η χήρα του Αικατερίνη Καλαποθάκη και από το 1928 ο Πέτρος Γιάνναρος της Εσπερινής. Η εφημερίδα ανέστειλε την έκδοσή της λίγο πριν από την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και επανεκδόθηκε το 1945 από τον Αλκιβιάδη Καλαποθάκη (γιο του Δημητρίου Καλαποθάκη) ως ημερήσια εφημερίδα και από το 1953 ως εβδομαδιαία. Το 1959 ο τίτλος του Εμπρός αγοράστηκε από τον εκδότη του Εθνικού Κήρυκα Αθανάσιο Παράσχο, ενώ αργότερα πέρασε στα χέρια της οικογένειας Βαρδινογιάννη. Πιο πιθανό να έδωσε ο Τανάγρας το χειρόγραφο στον Αλκιβιάδη Δημητρίου Καλαποθάκη κατά το 1953 που έγινε εβδομαδιαία η εφημερίδα και σίγουρα μετά το 1945 που ανέλαβε ο Αλκιβιάδης Καλαποθάκης, και όχι την περίοδο του συνεδρίου στο Όσλο, το 1935, όπως λανθασμένα θυμάται ο Τανάγρας. Κατά το 1948 υπήρξε ακριβώς και η περίοδος της διαμάχης του με τον J. B. Rhine και η χρονιά που «έχασε» την Κλειώ. (https://www.sansimera.gr/biographies/481).

[333] Το συνέδριο της Νορβηγίας ήταν το 1935 ενώ η πιο πάνω αναφορά δείχνει ότι μετά τον Καλαποθάκο την έκδοση του «Εμπρός» την ανέλαβε από το 1928 ο Πέτρος Γιάνναρος της Εσπερινής, ενώ ο γιός του Καλαποθάκη ανέλαβε το «Εμπρός» το 1945.

[334] Το συνέδριο στο Όσλο πραγματοποιήθηκε από τις 26 έως τις 30 Αυγούστου του 1935. Μετά από το συνέδριο ο Τανάγρας επισκέφθηκε άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις για

διαλέξεις. Επομένως, σύμφωνα με τα γραφόμενα του, θα πρέπει να επέστρεψε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1935.

[335] Σύμφωνα με πιο πάνω αναφορά, το Εμπρός έγινε από καθημερινή εφημερίδα εβδομαδιαίο περιοδικό το έτος 1953.

[336] Ολυμπιακή θρησκεία, η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων ταυτίζεται σχεδόν με ένα μέρος της Μυθολογίας τους. Η θρησκεία αυτή δεν είναι στείρα ειδωλολατρική, είναι ένα δημιούργημα των αρχαίων Ελλήνων, στο οποίο έδωσαν όλα τα προϊόντα της γόνιμης φαντασίας τους, της αισθητικής τους και της φιλοσοφικής τους σκέψεως. Εμβαθύνοντας στα γεγονότα, που περιγράφονται, βρίσκει κανείς επεισόδια παρόμοια με αυτά που υπάρχουν στην Παλαιά Διαθήκη, ιδίως όσον αφορά τη δημιουργία του κόσμου. Αυτό σημαίνει ότι το κίνητρο που οδήγησε τους αρχαίους Έλληνες σε ορισμένα συμπεράσματα για τη δημιουργία του κόσμου ήταν το ίδιο. Ίσως μάλιστα πολλά γεγονότα να συνέβησαν πραγματικά αν και αργότερα αλλοιώθηκαν από τη φαντασία και τους δόθηκαν μυθικές προεκτάσεις. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν πως πριν δημιουργηθεί οτιδήποτε στον κόσμο, δεν υπήρχε παρά μόνο το Χάος, άπειρο βαθύ και σκοτεινό.

(http://www.livepedia.gr/index.php/ολυμπιακή_θρησκεία).

Εθνική απληστία. Χιτλερισμός και οι Φρατέλλοι.

[337] Η σφαγή των Καλαβρύτων αναφέρεται στην εξολόθρευση του ανδρικού πληθυσμού και την ολική καταστροφή της πόλης των Καλαβρύτων στην Ελλάδα, από στρατιώτες της γερμανικής 117ης Μεραρχίας Καταδρομών, κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στις 13 Δεκεμβρίου του 1943. Η πράξη αυτή ήταν μαζικά αντίποινα στην εκτέλεση 77 Γερμανών αιχμαλώτων, οι οποίοι είχαν συλληφθεί από τους αντάρτες κατά τη διάρκεια της επιχείρησης «Καλάβρυτα». (Βικιπαίδεια).

[338] Στις 10 Ιουνίου του 1944 ο Fritz Laufenbach, λοχαγός των SS του 2ου λόχου του 1ου τάγματος του 7ου τεθωρακισμένου συντάγματος της αστυνομίας SS, έλαβε διαταγή να μετακινήσει τον λόχο του από την Λειβαδιά προς το Δίστομο, Στείρι και Κυριάκι με σκοπό τον εντοπισμό ανταρτών στην δυτική πλευρά του Ελικώνα. Αν και από το χωριό Δίστομο τα Γερμανικά στρατεύματα δεν δέχθηκαν κάποια πρόκληση (παρόλο που μεταπολεμικά το ισχυρίστηκαν οι Γερμανοί κατηγορούμενοι της σφαγής), για λόγους αντεκδίκησης ο 2ος λόχος του 8ου Συντάγματος της 4ης Αστυνομικής Τεθωρακισμένης Μεραρχίας Γρεναδιέρων των Ες Ες άρχισε την σφαγή όσων κατοίκων έβρισκαν στο χωριό. Η μανία τους ήταν τόσο μεγάλη, ώστε δεν ξεχώριζαν από το μακελειό ούτε τα γυναικόπαιδα ούτε τους ηλικιωμένους. (Βικιπαίδεια).

[339] Το κείμενο στα Γερμανικά είναι το εξής: Feldkommandatur Athen, Abt. VII, 6261/43. Athen, den 18. Okt. 1943. An Griech. Gesellschaft für Psychische Forschung,

Athen Aristoteles Str. 67. „Auf Ihren Antrag vom 15. 10. 43 wird Ihrer Gesellschaft die Genehmigung zum Weiterbestehen mit den Vorbehalt jederzeitigen Widerrufs erteilt. Die Versammlung Ihrer Gesellschaft sind nicht Genehmigungspflicht jedoch sind die Versammlungen 5 Tage vorher der Feldkommandatur Abt. VII anzuzeigen.“ Μετάφραση του κειμένου της άδειας από τα Γερμανικά: «Κατόπιν του αιτήματός σας της 15ης Οκτωβρίου 1943, χορηγείται στην Εταιρεία σας η άδεια να συνεχίσει τις εργασίες της, με δεδομένη την προϋπόθεση να την ανακαλέσει ανά πάσα στιγμή. Οι συγκεντρώσεις της εταιρείας σας δεν χρειάζονται υποχρεωτικά άδεια, υπό την προϋπόθεση της προαγγελίας τους 5 ημέρες νωρίτερα στα κεντρικά γραφεία του τμήματος VII της Κομαντατούρ.».

[340] Τις πρώτες πρωινές ώρες της 28ης Οκτωβρίου του 1940, ο Ιταλός Πρέσβης στην Αθήνα, Εμμανουέλε Γκράτσι επέδωσε ιδιόχειρα στον Έλληνα δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά, στην οικία του δεύτερου, στην Κηφισιά, τελεσίγραφο, με το οποίο απαιτούσε την ελεύθερη διέλευση του Ιταλικού στρατού από την Ελληνοαλβανική μεθόριο, προκειμένου στη συνέχεια να καταλάβει κάποια στρατηγικά σημεία του Ελληνικού Βασιλείου, (λιμένες, αεροδρόμια κλπ.), για τις ανάγκες ανεφοδιασμού και άλλων διευκολύνσεών του για τη μετέπειτα προώθησή του στην Αφρική. Μετά την άρνηση του δικτάτορα (το γνωστό «ΟΧΙ»), ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις άρχισαν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εισβολής στην Ελλάδα.(el.wikipedia.org/wiki/).

[341] Ιούνιος του 197 π.Χ.. Στους Θεσσαλικούς λόφους, τους ονομαζόμενους την εποχήν εκείνην «Κυνός Κεφαλές», το σημερινό Μαυροβούνι της περιοχής Φαρσάλων, και στις υπώρειές τους, γράφεται με το αίμα των Ελλήνων η αρχή του δράματος της υποδουλώσεως της Ελλάδος στους Ρωμαίους. (http://alfeiospotamos.gr/?p=7542). Η μάχη που σήμανε και το τέλος του Β΄ Μακεδονικού Πολέμου δόθηκε το 197 π.Χ. στις Κυνός Κεφαλές της Θεσσαλίας, κοντά στα Φάρσαλα, όπου οι λεγεωνάριοι του ύπατου Τίτου Κόιντου Φλαμινίνου κατατρόπωσαν την επί 200 χρόνια αήττητη μακεδονική φάλαγγα. Στην τοποθεσία δέσποζαν δύο απόκρημνοι βράχοι που το σχήμα τους θύμιζε κεφάλι σκύλου (κυνός), εξ ου και η ονομασία της. http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=150926.

[342] Δεν φαίνεται καθαρά η λέξη αυτή: μοιάζει με «Τλήμων» Ελλάς.

[343] Στα τέλη του 1942 με αρχές του 1943, η 8η Ιταλική Στρατιά, που πολεμούσε ενάντια στη Σοβιετική Ένωση, είχε ήδη καταρρεύσει.

[344] Η κατάληψη του υψώματος Μάλι Τοπιάνι ήταν η δεύτερη μεγάλη μάχη για την κατάληψη της Κλεισούρας όπου έλαβε μέρος και ο συγγραφέας. Στην μάχη αυτή οι Ιταλοί εμφάνισαν για πρώτη φορά την επίλεκτη μεραρχία με το όνομα «Οι λύκοι της Τοσκάνης» η οποία ηττήθηκε από την 15η Ελληνική Μεραρχία. Στην 15η Μεραρχία επικρατούσε σε αριθμό το ποντιακό στοιχείο, γι’ αυτό και την ονόμασαν, άτυπα, «οι λύκοι των Καιλαρίων». Καραζάνος Βασίλης, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού. (http://www.snhell.gr/testimonies/content.asp?id=609&author_id=142).

[345] Στις 29 Σεπτεμβρίου 1941, Βούλγαροι σύμμαχοι των Ναζί, προχωρώντας σε αντίποινα σκοτώνουν 2.140 ανθρώπους στην περιοχή της Δράμας. Η υπόθεση έχει καταγραφεί ως σφαγή του Δοξάτου, όπου υπήρχαν και τα περισσότερα θύματα, αλλά επεκτάθηκε στην πόλη της Δράμας και σε 22 χωριά. (http://tvxs.gr/news/san-simera/sfagi-tis-dramas-antartiko-poy-pnigike-sto-aima).

Ηρώ Κωνσταντοπούλου.

[346] Στα Ουγγρικά: Árvalányhaj, (Άρβαλάνχόϋ). Μετάφραση από τα Ουγγρικά: «τα μαλλιά της ορφανής». Αγρωτώδες φυτό με επιστημονική ονομασία, «Στίπα». Στα Ουγγρικά η λέξη Árva (άρβα) σημαίνει ορφανό, η κατάληξη lány (λάνυ) σημαίνει κορίτσι και το haj (χόυ) σημαίνει μαλλιά.

Η θεωρία της Ψυχοβολίας, Βασκανίας.

[347] Ο Κόμης Μωρίς Πολυντόρ Μαρί Μπερνάρ Μαίτερλινκ (Maurice Polydore Marie Bernard Maeterlinck) (1862 - 1949) ήταν Γαλλόφωνος Βέλγος ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και δοκιμιογράφος. Το 1911 του απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας: «"Σε εκτίμηση των πολύπλευρων λογοτεχνικών του δραστηριοτήτων και ιδιαίτερα των θεατρικών έργων του, τα οποία διακρίνονται από τον πλούτο της φαντασίας και ποιητικής τέχνης, η οποία αποκαλύπτει, μερικές φορές με το πρόσχημα ενός παραμυθιού, μια βαθιά έμπνευση, καθώς και έναν μυστηριώδη τρόπο να απευθύνεται στα συναισθήματα του αναγνώστη διεγείροντας τη φαντασία του". Τα κύρια θέματα του συνολικού έργου του Μαίτερλινκ είναι ο θάνατος και το νόημα της ζωής.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Maurice_Maeterlinck).

[348] Στο βιβλίο του Μέτερλινκ «Πριν την μεγάλη σιωπή», «Avant le grand silence», που εκδόθηκε το 1934 στα Γαλλικά, ο Μέτερλινκ στην σελίδα 197 κάνει απλά αναφορά στον Τανάγρα και στο βιβλίο του «Le Destin et la Chance», ως εξής: «Αλλά να μια λάμψη μες την νύχτα, μία λάμψη στην άκρη του αδιέξοδου για το οποίο μιλούσαμε πιο πάνω. Πράγματι, είναι πιθανό ότι είμαστε μάρτυρες της επίθεσης από βιβλία ντετερμινισμού, που φαινόντουσαν μέχρι σήμερα να είναι, σύμφωνα με την λογική, την αιτιότητα και την εμπειρία των αιώνων, ο μόνος αποδεκτός νόμος του σύμπαντος. Σε κάθε περίπτωση, παράξενοι θόρυβοι αρχίζουν να κυκλοφορούν σε ορισμένες περιοχές της επιστήμης. «Ο Ντετερμινισμός έχει στην πράξη εξαφανιστεί από τη σύγχρονη επιστήμη," βεβαιώνει ο Eddington. Όπως υπενθύμισε ο Δρ Α Τανάγρας, πρόεδρος της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών στην πολύ περίεργη μελέτη του σχετικά με την Τύχη και το Πεπρωμένο, ο μεγάλος μαθηματικός, "Boussinesq..." Λίγο πιο κάτω γράφει επίσης: «Υπάρχει επομένως εμφανής απροσδιοριστία στη μηχανική, προσθέτει ο Δρ. Τανάγρας... Σήμερα η πιθανότητα έχει διαδεχθεί την ντετερμινιστική βεβαιότητα...». Ο Joseph Valentin Boussinesq (1842 – 1929) στον οποίο αναφέρεται

ο Τανάγρας κατά αναφορά του Μέτερλινκ, ήταν Γάλλος μαθηματικός και φυσικός ο οποίος έκανε σημαντική συμβολή στην υδροδυναμική, ταλαντώσεις, οπτική και θερμότητα. (https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Valentin_Boussinesq).

[349] A. Tanagras, *Eine neue Erklärung der Prophetie*, Zeitschrift für Parapsychologie, pp. 632-642, (1929). Μεταφρασμένο στα Γερμανικά από τον ιατρό Κ. Κωνσταντινίδη.

[350] Α. Τανάγρας, *Το πεπρωμένον και η τύχη* (Η θεωρία της ψυχοβολίας). Πρωτότυπος συμβολή εις την ψυχικήν έρευναν. (Αθήνα, εκδόσεις Ανατολή), σελίδες 258, (1943).

[351] A. Tanagras, *Le Destin et la Chance. Un agent nouveau influençant la vie humaine: la psychobolie humaine*, 155 σελίδες, (1934).

[352] A. Tanagras, *La Theoria della Psicobolia*, Metapsichica, (Milano, Fratelli Bocca), σελίδες 15, (1946).

Η παραμέληση του αρχαίου ενδύματος.

[353] Φάλαρα**:** τα χάμουρα των αλόγων αλλά και το μπροστινό τμήμα της περικεφαλαίας των οπλιτών.

[354] Στις 6 Φεβρουαρίου του 1930 μια Ελληνίδα στέφθηκε Μις Ευρώπη στα καλλιστεία που έγιναν στο Παρίσι. Ήταν η Αλίκη Διπλαράκου, μια νεαρή καλλονή με καταγωγή από τη Μάνη που είχε εκλεγεί Μις Ελλάς και γι' αυτό εκπροσώπησε την Ελλάδα στα ευρωπαϊκά καλλιστεία.... (http://www.mixanitouxronou.gr/aliki-diplarakou-i-maniatissa-pou-exelegi-panigirika-mis-evropi-to-1930-ke-apotheothike-stin-epistrofi-tis-apo-ti-gallia-pantreftike-dio-fores-egine-ledi-ke-espase-to-avaton-tou-agiou-orous-ntime/)

[355] Η οκά (Τουρκικά *okka*), ήταν Οθωμανική μονάδα μέτρησης μάζας. Ύστερα από την κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, συνέχισε να χρησιμοποιείται στα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυσή της, συνήθως παράλληλα με τις μονάδες του μετρικού συστήματος. Η οκά υποδιαιρούνταν σε 400 δράμια. Η επίσημη κατάργηση όλων των παλαιών μέτρων και σταθμών έγινε την 1η Ιουλίου του 1959. Επομένως ο Τανάγρας γράφει αυτό το τμήμα της βιογραφίας του, πιθανώς μέσα στο 1959 αλλά πριν τον Ιούλιο. (https://el.wikipedia.org/wiki/οκά).

Η ευγνωμοσύνη του έθνους. Ο τάφος του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Μία ιεροσυλία

[356] Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος (1790 —1825) ήταν επιφανής αγωνιστής οπλαρχηγός της Επανάστασης του 1821. Πολέμησε μέχρι το 1820 για λογαριασμό του Αλή Πασά και στη συνέχεια αγωνίστηκε για την επανάσταση. Φυλακίστηκε το 1825 κατηγορούμενος για συνεργασία με τους Τούρκους στην Ακρόπολη των Αθηνών όπου και δολοφονήθηκε πριν δικαστεί στις 5 Ιουνίου του ίδιου χρόνου. Ο Ανδρούτσος είχε κλειστεί σε φυλακή στο κάτω μέρος του ψηλού Γουλά (πύργου) που υψωνόταν δεξιά στην είσοδο των Προπυλαίων της Ακρόπολης. Οι δολοφόνοι του κατάφεραν να μπουν

στο κελί του και τον θανάτωσαν. Ύστερα γκρέμισαν το σώμα του από τον Γουλά κάτω στο λιθόστρωτο του ναού της Απτέρου Νίκης και διέδωσαν ότι τάχα ο φυλακισμένος είχε επιχειρήσει να δραπετεύσει, αλλά το σχοινί που χρησιμοποίησε κόπηκε και έτσι σκοτώθηκε. (https://el.wikipedia.org/wiki/Οδυσσέας_Ανδρούτσος)

Η Κρανάη. Μία βεβήλωση.

[357] Ιστοσελίδα του έτους 2012 εμφανίζει φωτογραφία του τάφου του Οδυσσέα Ανδρούτσου στο α' νεκροταφείο. Μία απλή επίσκεψη στο α' νεκροταφείο δεν φανέρωσε όμως τον τάφο της οικογένειας του Τανάγρα, Ευαγγελίδη.

[358] Ο Τανάγρας άφησε κενό στο σημείο αυτό, πιθανώς να το συμπληρώσει αφού κάνει έλεγχο του γεγονότος στο όποιο αναφερόταν. Κατά την εκστρατεία του δόγη της Βενετίας Φραγκίσκου Μοροζίνι στην Αθήνα τα κανόνια του κατευθύνουν τις βολές τους εναντίον του Παρθενώνα. Ο Μοροζίνι παραβλέποντας την ανεκτίμητη αξία των μνημείων έδωσε την εντολή στα πυροβόλα του που είχαν στηθεί στο Λόφο των Μουσών να βομβαρδίσουν τον Παρθενώνα στις 26 Σεπτεμβρίου του 1687 προκειμένου να τινάξει την πυριτιδαποθήκη που είχε εγκαταστήσει στο εσωτερικό του ο Αλή αγάς, διοικητής του φρουρίου στον ναό.

(http://www.diadrastika.com/2016/09/katastrofi-parthenona.html).

[359] Ο Τανάγρας έχει αναφερθεί στην Κρανάη ήδη σε ξεχωριστή παράγραφο του πρώτου κεφαλαίου.

[360] Με δεδομένο ότι γεννήθηκε το 1875 και στο μέσο των δύο τελευταίων χρόνων του Γυμνασίου ήταν 15 χρόνων, η χρονιά του χρονογραφήματος θα πρέπει να ήταν το 1890 αντί του 1892.

[361] Έκφραση από την παραβολή του προφήτη Νάθαν της Παλαιάς Διαθήκης.

[362] Ο Τανάγρας έχει ήδη γράψει γι' αυτό το θέμα στην πιο πάνω παράγραφο «Εθνική απληστία...»

[363] Ο Ιωάννης (Μιχαήλ) Μεταξάς (1871 - 1941) ήταν στρατιωτικός και δικτάτορας από το 1936 ως το 1941. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_Μεταξάς).

Η ανισότητα των ανθρώπων.

[364] Στις πιο πάνω εκφραζόμενες ιδέες στο κείμενο, αλλά και σε αυτές που ακολουθούν, μοιάζει ο Τανάγρας να χαρακτηρίζει, περιέργως, την φυσική βιολογική διαφορετικότητα των ατόμων σαν το βασικό κοινωνικό κριτήριο για την κατανομή των απαραίτητων αγαθών, διατροφής, εκπαίδευσης, κατοικίας, μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης σε μια πολιτισμένη κοινωνία.

Ο καθένας με την λόξα του.

[364] Σύμφωνα με τον Ησίοδο ο Έρεβος προήλθε από το Χάος και τη Γαία (την γήινη ύλη) με τη μεσολάβηση του Έρωτα. Συμβολίζει την σιωπή και το βάθος της νύχτας. (https://el.wikipedia.org/wiki/έρεβος_(μυθολογία)).

Η Κρήτη.

[366] Το Ριζόκαστρο αποκαλείται το τείχος της Μεσαιωνικής οχύρωσης της Αθήνας, ένα μέρος του οποίου σώζεται στην βόρεια πλευρά της Ακρόπολης. Συχνά ονομάζεται έτσι και η παρακείμενη συνοικία, τμήμα της συνοικίας των Αέρηδων. Ονομάζεται έτσι επειδή η τοποθεσία του είναι στην *ρίζα* του κάστρου και όχι στην *άκρη*. (https://el.wikipedia.org/wiki//Ριζόκαστρο).

[367] Αυτός που στρέφεται γρήγορα, ο ευκίνητος; αυτός που μεταβάλλεται γρήγορα, ο ευμετάβλητος: «μην του `χεις εμπιστοσύνη, είναι *αγχίστροφο* άτομο». (www.livepedia.gr).

[368] Η Σπηλιά του Μελιδονίου βρίσκεται περίπου 1.800μ. βορειοδυτικά του ομώνυμου χωριού του ορεινού Μυλοπόταμου, σε υψόμετρο 220μ. στη νότια πλευρά του όρους Κουλούκωνα. Ο Γεροντόσπηλιος, όπως λέγεται κι αλλιώς, παρουσιάζει ενδιαφέρον εξαιτίας των αρχαιολογικών του ευρημάτων. Τον Οκτώβριο του 1823, 340 γυναικόπαιδα και 30 άντρες από το Μελιδόνι οχυρώθηκαν στο σπήλαιο για να αποφύγουν τον Οθωμανικό στρατό που εγκαταστάθηκε στο χωριό τους, για να περάσει το χειμώνα. Όταν ο Χουσεΐν Μπέης πληροφορήθηκε για την κρυψώνα τους, κύκλωσε το σπήλαιο και ζήτησε από τους κρητικούς να παραδοθούν, οι οποίοι αρνήθηκαν. Έως το Γενάρη του 1824, οι Οθωμανοί έκαναν πολλές αποτυχημένες εφόδους για να καταλάβουν το σπήλαιο. Έτσι, αποφάσισαν να φράξουν με κλαδιά και άλλες εύφλεκτες ύλες την είσοδο του Σπηλαίου και, στη συνέχεια, έβαλαν φωτιά. Όλα τα γυναικόπαιδα και οι πολεμιστές βρήκαν τραγικό θάνατο από ασφυξία που προκάλεσε ο καπνός. Στη κεντρική αίθουσα του σπηλαίου έχει τοποθετηθεί οστεοφυλάκιο, με τα κόκαλα των ηρώων, που θυμίζει το δράμα του σπηλαίου του Μελιδονίου. (http://www.cretanbeaches.com/el/σπήλαια-της-κρήτης/σπήλαιο-γεροντόσπηλιος-μελιδονίου).

[369] Αποτελεί κορυφαία πράξη του απελευθερωτικού αγώνα των Κρητών, σύμβολο ηρωισμού και θυσίας. Είναι το σημαντικότερο επεισόδιο της Κρητικής Επανάστασης του 1866. Τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο ο Μουσταφά Πασάς προέβη σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή των Χανίων και στη συνέχεια στράφηκε προς το Ρέθυμνο και τη Μονή Αρκαδίου, όπου ήταν η έδρα της τοπικής επαναστατικής επιτροπής, αποθήκη πολεμοφοδίων και τροφίμων, καθώς και καταφύγιο πολλών χριστιανών.(https://www.sansimera.gr/articles/337).

[370] Ο Δασκαλογιάννης, ο θρυλικός επαναστάτης που ξεσήκωσε τα Σφακιά εναντίον των Τούρκων και ενέπνευσε τον Καζαντζάκη. Βρήκε μαρτυρικό θάνατο στο ικρίωμα αφού τον έγδαραν ζωντανό... (http://www.mixanitouxronou.gr/).

[371] Το 1645 ο τουρκικός στόλος αποβιβάστηκε κοντά στα Χανιά, που καταλήφθηκαν μετά από σύντομη πολιορκία. Ένα χρόνο αργότερα οι Τούρκοι κατέλαβαν το Ρέθυμνο. Το 1648 άρχισε η μοναδική σε διάρκεια στην παγκόσμια ιστορία πολιορκία του Χάνδακα, που κράτησε 21 χρόνια και έμεινε γνωστή με το όνομα Κρητικός Πόλεμος. Την υπεράσπιση της πόλης ανέλαβε ο αρχιστράτηγος Φραγκίσκος Μοροζίνι. Η αντίσταση των Βενετών, των Κρητικών και των λιγοστών συμμάχων τους υπήρξε ηρωική. Το ισχυρό φρούριο κατάφερε όλο αυτό το διάστημα ν' αντέξει τις αλλεπάλληλες επιθέσεις των Τούρκων. Καθοριστικό ρόλο για την έκβαση των γεγονότων φαίνεται ότι είχε η προδοτική στάση του μηχανικού Ανδρέα Μπαρότσι, που αποκάλυψε στον εχθρό το αδύναμο σημείο της οχύρωσης στον προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα. Ο Μοροζίνι, αντιλαμβανόμενος πως δεν υπήρχε πλέον καμία ελπίδα, αποφάσισε να συνθηκολογήσει, εξασφαλίζοντας στους κατοίκους τη δυνατότητα να αποχωρήσουν με τα υπάρχοντά τους από την πόλη. Στις 16 Σεπτεμβρίου του 1669 η λάμψη της μικρής Βενετίας του Νότου έσβησε για πάντα. Όταν τα στρατεύματα του Κιοπρουλή μπήκαν στην πόλη στις 4 Οκτωβρίου δεν βρήκαν παρά σωρούς ερειπίων. (http://iakm.gr/agia/Page?lang=gr&name=periods&id=1&sub=8&sub2=544).

[372] Ο Λυκούργος Λογοθέτης (1772 - 1850), πραγματικό του όνομα Γεώργιος Παπλωματάς, ήταν Έλληνας αγωνιστής του 1821 και πολιτικός. Στο διάστημα από το 1821 ως το 1826 αποκρούει τρεις φορές συντονισμένες επιθετικές ενέργειες του οθωμανικού στόλου (υπό τον Καρά Αλή το 1821 και υπό τον Χοσρέφ το 1824 και 1826) και αναλαμβάνει στρατιωτικά την πρωτοβουλία «εξαγωγής» της εθνικής επανάστασης στη Χίο κατόπιν συνεννόησης με τον Χιώτη Αντώνη Μπουρνιά, χωρίς την επίσημη εντολή της Κεντρικής Επαναστατικής Διοίκησης. Η επιχείρηση, στέφθηκε με αποτυχία (1822) και έγινε αιτία της ολοσχερούς καταστροφής του νησιού από τους Οθωμανούς. (https://el.wikipedia.org/wiki/Λυκούργος_Λογοθέτης).

[373] Η σφαγή της Χίου αναφέρεται στην σφαγή δεκάδων χιλιάδων Ελλήνων της Χίου από τον Οθωμανικό στρατό. Το γεγονός συνέβη τον Απρίλιο του 1822. Είχε προηγηθεί ο ξεσηκωμός του νησιού στις 11 Μαρτίου 1822, με την απόβαση εκστρατευτικού σώματος Σαμιωτών. Οι Οθωμανοί (ντόπιοι και άλλοι που είχαν έλθει από την Ασία) κλείστηκαν αρχικά στο κάστρο. Στις 30 Μαρτίου έφθασε ο οθωμανικός στόλος ο οποίος έλυσε την πολιορκία και άρχισε τη σφαγή του ορθόδοξου πληθυσμού με τη συμμετοχή και ατάκτων μουσουλμάνων που κατέφθαναν από τις ακτές της Μ. Ασίας με κάθε είδους πλεούμενο. Ο ελληνικός στόλος ήταν πολύ μικρότερος από τον οθωμανικό και δεν μπορούσε να τον αντιμετωπίσει σε μάχη. Γι' αυτό το λόγο πάρθηκε η απόφαση από τους Έλληνες να εκδικηθούν την καταστροφή της Χίου με πυρπολικά. Ο Κωνσταντίνος Κανάρης από τα Ψαρά και ο Γιώργης Πιπίνος από την Ύδρα κατόρθωσαν με τα πυρπολικά τους να μπουν μέσα στο λιμάνι της Χίου, τη νύχτα

της 6ης Ιουνίου (1822), όταν οι Τούρκοι γιόρταζαν το Μπαϊράμ και συμποσίαζαν στα πλοία τους. Ο ναύαρχος Καρά Αλής είχε καλέσει στη ναυαρχίδα τους αξιωματικούς του στόλου για ολονύχτιο γλέντι. Ο Κανάρης κατόρθωσε να γαντζώσει το πυρπολικό του στη ναυαρχίδα και να του βάλει φωτιά. 2.000 Τούρκοι βρήκαν το θάνατο μεταξύ των οποίων και ο ίδιος ο αρχηγός του στόλου, ο Καρά Αλή. (https://el.wikipedia.org/wiki/Σφαγή_της_Χίου).

[374] Ο Νομός Χίου είναι ένας από τους 51 νομούς της Ελλάδας και ανήκει στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Σύμφωνα με την διαδικτυακή διεύθυνση: https://el.wikipedia.org/wiki/Νομός_Χίου, ο πληθυσμός του το 2011 ήταν 52.674 κάτοικοι.

Οι Δροσουλίτες.

[375] Φραγκοκάστελλο: Ένα βενετσιάνικο κάστρο στην επαρχία των Σφακιών. Εκεί γράφτηκε μια απ' τις σπουδαιότερες σελίδες της κρητικής ιστορίας. Πρωταγωνιστής ήταν ένας αγωνιστής απ΄ το Δελβινάκι της Ηπείρου. Ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης. Άνθρωπος μορφωμένος με σπουδές στην Ιταλία που ασχολήθηκε με το εμπόριο καπνού στην Τεργέστη και δημιούργησε αξιόλογη περιουσία.

(http://www.mixanitouxronou.gr/)

[376] Ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης (1775 - 1828) ήταν οπλαρχηγός της επανάστασης του 1821 και ηγετική μορφή της επανάστασης στην Κρήτη.

[377] Μπακλατζής, Εμμανουήλ (1900 – 1972). Πολιτικός, δικηγόρος και δημοσιογράφος. Το 1926 ίδρυσε την ημερήσια εφημερίδα Παρατηρητής των Χανίων και αργότερα την Αθηναϊκή, που εκδιδόταν μέχρι το 1965. Διετέλεσε βουλευτής Χανίων, υπουργός, γενικός διοικητής Κρήτης και αντιπρόεδρος της Βουλής.

(http://www.ygeiaonline.gr/component/k2/item/36285-mpaklatzhs_emmanoyhl).

[378] Το μεγάλο φαράγγι της Ίμβρου στα Σφακιά, (ο Τανάγρας το γράφει ως «Νίμπρου») είναι ένα από τα βαθύτερα και πιο στενά φαράγγια της Κρήτης. Το φαράγγι ξεκινάει λίγο νοτιότερα από το χωριό Ίμβρος στο οροπέδιο Ασκύφου, για να καταλήξει μετά από περίπου 5 χιλιόμετρα στο χωριό Κομιτάδες κοντά στην παραλία του Φραγκοκάστελλου. (http://www.destinationcrete.gr/el/gorges-crete/chania-gorges/imbros-gorge).

[379] Γλαυκός: ο ανοιχτός γαλάζιος, στο χρώμα της θάλασσας ή του ουρανού.

[380] Η προσωνυμία «κουροτρόφος» δινόταν κατά την ελληνική αρχαιότητα σε θεούς ή θεές για τους οποίους υπήρχε η πεποίθηση πως προστάτευαν τα νεογέννητα βρέφη καθώς και τα νεαρά άτομα. (https://el.wikipedia.org/wiki/Κουροτρόφος).

[381] Κάθε χρόνο τέλη Μαΐου με αρχές Ιουνίου λίγο πριν ανατείλει ο ήλιος, εμφανίζονται στη θέση Θυμέ Κάμπος στην επαρχία των Σφακιών, οι Δροσουλίτες. Η διάρκεια του φαινομένου κρατά 8-10 λεπτά και κατόπιν εξαφανίζεται με την

εμφάνιση των πρώτων ακτίνων του Ήλιου. Για να το δεις όμως πρέπει να είσαι στην πεδιάδα και όχι στα γύρω υψώματα.

(http://www.fourakis-kea.com/forum/viewtopic.php?f=50&t=5404).

[382] Ο Χάρακας είναι χωριό του Νομού Ηρακλείου Κρήτης και βρίσκεται 50 χιλιόμετρα νότια της πόλης του Ηρακλείου, στους πρόποδες των Αστερουσίων. (https://el.wikipedia.org/wiki/Χάρακας_Ηρακλείου).

Ο σύντεκνος μου.

[383] Ανάμεσα σε αυτήν την παράγραφο και την προηγουμένη μεσολαβεί ένα κενό ανύπαρκτων σελίδων.

[384] Χρονική απόσταση από Φραγκοκάστελλο στο Καψοδάσος 45 λεπτά. (http://www.monachus-monachus.gr/grfragokastelo.htm).

Η τέταρτη εγχείρηση μου.

[385] Το περιστατικό με τον πυρετό αλλά και με την επίσκεψη στην Κρήτη για την έρευνα για τους Δροσουλίτες πρέπει να συνέβη πριν τον 2^{ο} παγκόσμιο πόλεμο. Όχι μόνο η κατοχή είχε περιορίσει σημαντικά τις δραστηριότητες της Εταιρείας, αλλά και το σπιτάκι του στην Βουλιαγμένη δεν υπήρχε με την λήξη του πολέμου, εφόσον καταστράφηκε από τους εκεί φυλακισμένους Ιταλούς.

[386] Οι κόκκοι του Schüffner αφορά αιματολογικό εύρημα που σχετίζεται με την μαλάρια, και μάλιστα με το παράσιτο «οβάλ πλασμώδιο» και «πλασμώδιο βιβάξ».

(https://en.wikipedia.org/wiki/Schuffners_dots). Οι κόκκοι αυτοί εμφανίζονται στα ερυθρά αιμοσφαίρια (http://www.merriam-webster.com/medical/Schuffner's dots).

[387] Οι παρίσθμιες αμυγδαλές (δύο στον αριθμό, δεξιά και αριστερά) είναι μάζες λεμφικού ιστού, που εντοπίζονται μεταξύ της πρόσθιας και οπίσθιας καμάρας (στη στοματική κοιλότητα). Το όνομά τους οφείλετε στο σχήμα τους, που μοιάζει με αμύγδαλο. Είναι καλύτερα ορατές , όταν ο ιατρός πιέζει με γλωσσοπίεστρο την γλώσσα προς τα κάτω. Αποτελούν μέρος του λεμφικού δακτυλίου Waldeyer, ο οποίος παίζει σημαντικό ρόλο στην άμυνα του οργανισμού, ιδιαίτερα στα πρώτα 4 έτη της ζωής, μετά την ηλικία των 10-12 ετών προοδευτικά μειώνεται.

(http://www.mothersblog.gr/ti-na-kano-giatre-moy/item/34364-amygdales-pote-prepei-na-afairethoyn).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 1959 - ~1964

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1959 - ~1964

Η πολύπαθη πλατεία Ομονοίας.

Σήμερα 28 Οκτωβρίου επέτειο της κήρυξης του πολέμου από τον Μουσολίνι και του ιστορικού ΟΧΙ το οποίο πρόσθεσε στην Ελληνική ιστορία μία νέα σελίδα ισάξια με τον Μαραθώνα, την Σαλαμίνα και τις Θερμοπύλες, βλέπω με απογοήτευση ότι ακόμη δεν στήθηκε στην Ελλάδα ένα μνημείο επάξιο του μεγαλουργήματος της Πίνδου και μόνο κάθε χρόνο θυμόμαστε την μεγάλη αυτή ημερομηνία για την Ελλάδα για να αναφέρουμε τις λεπτομέρειες και την σημασία της. Περιορισθήκαμε μόνο ν 'αλλάξουμε το όνομα της οδού Πατησίων σε οδό 28ης Οκτωβρίου, αλλαγή η οποία έμεινε μόνο στις επιγραφές του δρόμου και δεν θα μπορέσει ποτέ να αντικαταστήσει την ανέκαθεν ριζωμένη ονομασία των Πατησίων.

Και σχετικά με την πολύπαθη πλατεία Ομονοίας[1], την καρδιά αυτή της Αθήνας, δηλαδή την καρδιά της Ελλάδας και της οποίας το πρώτο όνομα υπήρξε «πλατεία Όθωνος», τουλάχιστον εγώ κατά την εφήμερη ζωή μου είδα τις αλλεπάλληλες αλλαγές της, την μία κατόπιν της άλλης, και το μέλλον γνωρίζει πόσες άλλες θα δει ακόμα.

Μικρός μαθητής την θυμάμαι με ένα μαρμάρινο άνδηρο[2] στη μέση, όπου έπαιζε τις Κυριακές στρατιωτική μουσική. Έπειτα την θυμάμαι με μια σειρά ανθοπωλείων προς το ανατολικό μέρος στη θέση του άνδηρου. Τρίτη μεταβολή υπήρξε του τότε Δημάρχου Αθηνών Σπύρου Μερκούρη[3] ο οποίος αντέγραψε για τον στολισμό της την διακόσμηση μιας Ιταλικής πόλης. Ίδρυσε γύρω στην κυκλική πλατεία τα μέχρι σήμερα τουλάχιστον 9 περίπτερα με ισάριθμα αγάλματα των εννέα Μουσών. Σχέδιο ωραίο και Ελληνικότατο.

Ταπεινός κομματικός ανταγωνισμός. Κοτζιάς-Μερκούρης.

Οι εννέα μούσες είχαν πολύ κακή τύχη σε εποχή όπου ο κομματικός ανταγωνισμός ήταν σε οξύτατο σημείο. Στις νέες εκλογές υπερίσχυσε ο κομματικός αντίπαλος Κοτζιάς[4] και μία ημέρα περνώντας από την πλατεία είδα συγκέντρωση κόσμου και εξαιρετική κίνηση στο σημείο της απέναντι της οδού Αθηνάς. Πλησίασα και είδα κατάπληκτος παπάδες με τα άμφια τους, τον Δήμαρχο Κοτζιά και το δημοτικό συμβούλιο να παρευρίσκονται σε αγιασμό, ενώ εργάτες ανεβασμένοι στα περίπτερα με λοστούς και αξίνες γκρέμιζαν τις Μούσες από την θέση τους.

Ρώτησα τότε τί συμβαίνει και η απάντηση που συνοδευόταν από ελαφρύ χαμόγελο, όπως άλλωστε την περιέγραψαν και οι εφημερίδες, ότι ο νέος Δήμαρχος, όπως είχε υποσχεθεί στο προεκλογικό του πρόγραμμα, έκαμε επίσημο αγιασμό και ότι ελευθέρωνε την Αθήνα από το ..άγος[5] των έργων του αντίπαλου προκάτοχου του.. Τέτοια ήταν τα ήθη την εποχή εκείνη.

Ο νέος Δήμαρχος δέχθηκε τα συγχαρητήρια των φίλων του και τα περίπτερα έμειναν κολοβά στην θέση τους. Λυπηρό ότι ο Κοτζιάς πέθανε πρόωρα και δεν συνέχισε και αλλού το αξιοθαύμαστο έργο του. Πάντως η προτομή του είναι στημένη στο κέντρο της πλατείας της Δημαρχίας. Μη κοπιάσατε όμως να ζητήσετε στην Αθήνα προτομή του Περικλή[6] δεν θα βρείτε πουθενά. Και η οδός Περικλέους είναι ένα στενοσόκακο παράλληλο της οδού Ερμού.

Όπως και μία από τις πιο βρώμικες οδούς της Αθήνας, γεμάτη από λαχανοπωλεία, κρεοπωλεία και σιδεράδικα, είναι η επώνυμη οδός της πολιούχου θεάς των Αθηνών, θεάς της σοφίας, Αθηνάς, ενώ για τις ωραιότερες λεωφόρους της Αθήνας υπερηφανεύονται με το όνομα κάποιου Φωκίωνος Νέγρη[7] για τον οποίο όλοι ρωτούν ποιος ήταν, τί ήταν και τί έκανε για την τιμή αυτή; Η απάντηση είναι ότι υπήρξε ένα φεγγάρι... υπουργός. Δεν θα έπρεπε η λεωφόρος αυτή να έπαιρνε το όνομα λεωφόρος Περικλέους και Ασπασίας; Δεν θα βρεθεί άραγε ποτέ στην μεγάλη αυτή γωνιά της Γης ένας Δήμαρχος ή ένας πρωθυπουργός εμποτισμένος από την παλιά δόξα και τις μεγάλες αναμνήσεις που είναι συνυφασμένες με τα τοπία της, να τα αξιοποιήσει, να τα προστατεύσει, να τα στολίσει, να τονίσει τις μεγάλες πράξεις και τις μεγάλες μορφές χάρις στις οποίες ζει σήμερα η Ελλάδα;

Η βεβήλωση ενός ιερού μέρους του Ιλισού.

Εάν τύχαινα να γεννηθώ εκατομμυριούχος θα αφιέρωνα όλο το χρήμα μου για να αξιοποιήσω μερικά από τα σπουδαιότερα σημεία της Αθήνας. Πρώτα θα έστηνα στην κορυφή του Λυκαβηττού ένα πελώριο χάλκινο άγαλμα της πολιούχου θεάς Αθηνάς, πάνοπλο αλλά κρατώντας κλάδο ειρηνικής ελιάς, σύμφωνα με το παράδειγμα του αγάλματος της ελευθερίας στην Νέα Υόρκη.

Δεύτερον θα αξιοποιούσα το μέρος όπου έγινε ένας από τους Πλατωνικούς διαλόγους, το προσφιλές καταφύγιο του Σωκράτη δίπλα στον ναό της Αγίας Φωτεινής[8] κτισμένης αποκλειστικά με τα υλικά του ναού της Αφροδίτης και για το οποίο ο Πλάτωνας γράφει τα εξής[9]: «*Ἱερόν ἀπό τῶν Κορῶν τε και ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι. Εί δ' αὖ βούλει, τὸ εὔπνουν τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητόν καί σφόδρα ἡδύ θερινόν τε καί λιγυρόν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ. Πάντων δέ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἠρέμα προσάντες ἱκανή πέφυκε κατακλινέντι τήν κεφαλήν παγκάλως ἔχειν.*». Ο φιλόσοφος αναχωρώντας με την λήξη του διαλόγου, εύχεται εις τον Πάνα: «*Ὦ φίλε Πᾶν τε καὶ ὅσοι ἄλλοι τῇδε θεοί*». Το ιερό αυτό μέρος είναι σήμερα εστία κάθε είδους ρύπανσης και αποθήκη σκουπιδιών των περιοίκων.

Λοιπόν, θα επανάφερα το ιερό αυτό μέρος στην παλιά του ομορφιά με τους πλατάνους που είχε στην αρχαιότητα και όπου θα ξαναερχόντουσαν οι απόγονοι των παλαιών τζιτζικιών. Θα καλλιεργούσα παχιά χλόη, όπως εκείνη όπου αναπαύοντας το κεφάλι του ο φιλόσοφος «παγκάλως εἶχεν», και θα έστηνα αντίγραφο των αγαλμάτων του Σωκράτη και του Πλάτωνα όπως είναι μπροστά στην Ακαδημία και του Ιλισού όπως είναι στο αρχαιολογικό μουσείο. Ανάμεσα τους δε θα έστηνα σε υπόβαθρο μεγάλη μαρμάρινη πλάκα όπου με χρυσά γράμματα θα ήταν γραμμένη η περιγραφή που ανέφερα πιο πάνω.

Πολλές φορές έγραψα στον τύπο άρθρα τονίζοντας την ανάγκη αξιοποιήσεως του μέρους αυτού, τόσο για εμάς όσο και για τους ξένους διανοουμένους που έρχονται προσκυνητές του αρχαίου κάλλους στην Αθήνα, θρεμμένο με τα υψηλά νοήματα της Σωκρατικής και Πλατωνικής φιλοσοφίας. Πουθενά όμως οι εκκλήσεις μου δεν εύρισκαν απήχηση. Κάποτε μάλιστα αναπτύσσοντας το θέμα σε έναν παντοδύναμο και από τους καλύτερους πρωθυπουργούς της νεότερης Ελλάδας, έλαβα την πεζή απάντηση ότι τα χρήματα αυτά θα πήγαιναν καλύτερα σε νοσοκομεία και παρόμοια ιδρύματα.

Δεν αντιλέγω! Οι άνθρωποι όμως έρχονται και παρέρχονται.. Είναι τόσο εφήμερη η θνητή ζωή. Αν όμως ο Περικλής έκτιζε νοσοκομεία δεν θα υπήρχε σήμερα ο Παρθενώνας. Αν έλειπε όμως ο Παρθενώνας και τα αριστουργήματα που μας κληροδότησαν σε όλη την Ελλάδα οι μακρινοί πρόγονοι μας, ίσως δεν θα υπήρχε σήμερα η Ελλάδα και ο ωραίος τόπος όπου έχουμε την ευτυχία να ζούμε ελεύθεροι και καμιά φορά να αδιαφορούμε και να συμπεριφερόμαστε με ανάρμοστο τρόπο. Θα ήταν ακόμα βιλαέτι[10] της Τουρκίας.

Αλλά κάποτε οι αντιλήψεις αυτές θα ξυπνήσουν στην ψυχή των νέων γενιών που θα διαδεχθούν την δική μου, τα ίδια αισθήματα με τα δικά μου και τα όνειρα που πλάθω τώρα θα πραγματοποιηθούν. Άλλοι ευτυχέστεροι από εμένα θα τα δουν αξιοποιημένα. Εγώ πάντως, όταν σε λίγο –έχω τόσο μικρά περιθώρια ακόμη στην ζωή αυτή– με περάσουν για τελευταία φορά από την γέφυρα του νεκροταφείου, η ψυχή μου θα στείλει έναν νοσταλγικό χαιρετισμό στο μέρος αυτό, γιατί δεν μπόρεσα να κάνω περισσότερα γι' αυτό στο πέρασμα μου.

Δεν θα έπρεπε όμως στον μικρό κήπο της Πλατείας του Συντάγματος αντί των δύο χάλκινων ζαρκαδιών[11], που έτσι κι αλλιώς περνούν εντελώς απαρατήρητα και θα είχαν την θέση τους

στο πεδίον του Άρεως, να είναι, όχι βέβαια στο ίδιο μέρος, αλλά στην πλατεία στο μέσον μικρών κήπων οι χάλκινες προτομές Περικλέους και Ασπασίας, δώρο ενός ομογενούς φίλου των αρχαίων, οι οποίες κρατούνται αχρησιμοποίητες στο γραφείο του Δημάρχου Αθηναίων; Για να τα βλέπει, ή μάλλον για να μην βλέπει λόγω συνήθειας, ο εκάστοτε Δήμαρχος; Δεν θα έπρεπε το ωραίο σύμπλεγμα του Θησέα με τους Λαπίθες[12] να κοσμεί το έρημο, από κάθε καλλιτεχνικό έργο, πεδίο του Άρεως, παρά από την ξένης ονομασίας πλατεία... Βικτωρίας. (Ποια υπηρεσία άραγε προσέφερε ποτέ στην Ελλάδα η μακαρίτισσα βασίλισσα της Αγγλίας για να έχει την πλατεία αυτή της οδού Αριστοτέλους;...) και να μην έχει στηθεί ακόμη στην θέση του ο ανδριάντας του μεγάλου –πράγματι μεγάλου- Αριστοτέλη που εγκαινίασε κάθε φιλοσοφία, με βάση μόνον την παρατήρηση και το πείραμα;..

Δεν θα έπρεπε ακόμη να είχε περιφραχθεί και αξιοποιηθεί στην είσοδο του λιμανιού του Πειραιά ο τάφος του Θεμιστοκλή[13] και η διακόσμηση του μέρους με τον ανδριάντα του εμπνευστή της μεγάλης ναυμαχίας που έσωσε από τους Πέρσες την υποδούλωση της Ελλάδας;

Αλλά μήπως ο άλλος ισάξιος του ήρωας, που διέσωσε την Ελλάδα από την άλλη πλευρά απ' την ξηρά, ο Μιλτιάδης[14], έχει ακόμα τον ανδριάντα του στον Μαραθώνα, στην κορυφή του τύμβου των πεσόντων, ο οποίος νομίζεις ότι ζητάει τον ανδριάντα αυτόν;

Ας ελπίσουμε ότι άλλες γενιές πιο διανοούμενες και ευγνώμονες θα αισθανθούν να μιλούν στην ψυχή τους οι μεγάλες αναμνήσεις του παρελθόντος και να πραγματοποιήσουν το καθήκον αυτό. Αγαπώ να ονειρεύομαι ότι κάποτε η αρχαιολογική Εταιρεία[15] που μένει στο αρχιτεκτονικό τερατούργημα της λεωφόρου Πανεπιστημίου, ή μάλλον κάποια ξένη αρχαιολογική αποστολή, θα ανασκάψει βαθμηδόν ολόκληρο τον χώρο από το Δίπυλον[16], την είσοδο των Αρχαίων Αθηνών, έως την Αμερικανική ανασκαφή της παλαιάς αγοράς[17] και από την στοά του Αττάλου[18] γύρω από την Ακρόπολη έως το θέατρο του Διονύσου[19].

Τα παραμύθια της Παλαιάς Γραφής.

Εδώ και καιρό ξαναδιαβάζω για να περνάει η ώρα μου, το περίεργο αυτό βιβλίο το οποίο αποτελεί και τώρα άρθρον πίστεως θείας εμπνεύσεως εκατομμυρίων συνανθρώπων και ιερό εγκόλπιο άλλων μυριάδων αφελών. Τί βλασφημία εναντίον του δημιουργού του θαυμαστού αυτού σύμπαντος που διέχυσε τόση αρμονία, ωραιότητα και συγκινητική σκοπιμότητα στις λεπτομέρειες της πλάσης, το να τον παρομοιάζουν ως ένα Ιεχωβά με όλες τις χειρότερες ανθρώπινες ατέλειες.

Ένα θεό εκδικητικό και ζηλότυπο που διατάζει την σφαγή χιλιάδων πλασμάτων και που τιμωρεί τις αμαρτίες μέχρι τρίτης και τετάρτης γενεάς διότι παρέκκλιναν από την λατρεία του, αμείλικτο κριτή και τιμωρό κάθε παράβασης των εντολών του, αφανίζοντας για σαράντα ολόκληρα χρόνια[20] τον εκλεκτό λαό του και οδηγώντας τον σε αιματηρούς

πολέμους εναντίον των κατοίκων της θρυλικής αυτής γης Χαναάν[21] όπου δήθεν ρέει μέλι και γάλα και στο τέλος στερώντας του την ευτυχία να την δει, και αυτόν ακόμη τον αντιπρόσωπο του Μωυσή, με τον οποίο είχε καθημερινό κουβεντολόι, όπως εμείς σήμερα με το τηλέφωνο. Και πόσα-πόσα άλλα. Σφαγές, δολοφονίες, αιμομιξίες και αυτών ακόμη των εκλεκτότερων ευνοημένων του.

Ο Αβραάμ παρουσιάζει στην Αίγυπτο την γυναίκα του Σάρα ως αδελφή του, ώστε να την βάλει στο χαρέμι του Φαραώ. Το αποτέλεσμα ήταν να φύγει από την Αίγυπτο με κοπάδια από πρόβατα, βόδια και καμήλες.

Αλλά τί να πει κανείς με το κεφάλαιο του Λωτ, όπου οι κάτοικοι της πόλης πλησιάζουν το σπίτι του Λωτ για να ασελγήσουν στους αγγέλους που φιλοξενούσε. Και ακόμη με την πρόταση του Λωτ, για να σώσει από την ακράτητη σεξουαλική υπερδιέγερση τους φιλοξενούμενους του, που προσέφερε ως αντάλλαγμα τις κόρες του να τις κάνουν ότι θέλουν. Δεν σας φαίνεται κάπως λίγο περίεργη η ευκολία αυτή του πατέρα να παραχωρήσει σε κοινή χρήση τις θυγατέρες του, αν και οι πολιορκητές γνωστοί ως Σοδομίτες που είχαν φαίνεται πολύπλοκες παρομοίου είδους ορέξεις, αρνήθηκαν κατηγορηματικά, έχοντας όρεξη να δοκιμάσουν και αγγελική σάρκα, για το οποίο οι άγγελοι δέησαν να τους τιμωρήσουν με τύφλωση, ώστε να μη βρίσκουν την είσοδο της οικίας και να γλυτώσουν από τα...χέρια τους. Φαντάζεστε δε αγγέλους των οποίων το φύλο έτσι κι αλλιώς δεν είναι καθορισμένο από την εκκλησία, αν δηλαδή είναι του ενός ή του άλλου φύλου, ή πιθανώς ουδέτερου, τί θα τραβούσαν αν έπεφταν στα χέρια των σκληροτράχηλων αυτών σεξουαλιστών.

Αλλά το χειρότερο, το οποίο ασφαλώς κανένας πατέρας και καμιά μητέρα δεν θα άφηναν τυπωμένο σε έντυπο στα χέρια των παιδιών τους, ιδίως των κοριτσιών, εκτός βέβαια αν ήταν θείας εμπνεύσεως όπως η Παλαιά Διαθήκη, είναι τα κατορθώματα των θυγατέρων του Λωτ, όταν κατέφυγαν με τον πατέρα τους στο όρος μετά την καταστροφή των Σοδόμων και Γομόρρων. Για να μην φανεί ότι αποβλέπω με τα γραφόμενα μου με συκοφαντικό αντιθρησκευτικό σκοπό, ο καθένας ας ανατρέξει στην Παλαιά Διαθήκη για να δει τα γεγονότα όπως γράφτηκαν ακριβώς από τους θεόπνευστους προφήτες του Ισραήλ και αποτελούν κύριο άρθρο της Εβραϊκής θρησκείας.

Λοιπόν, όταν έζησαν κάμποσο καιρό στην μοναξιά του όρους τα δύο κορίτσια, στεναχωρήθηκαν, όπως ήταν επόμενο, αλλά όχι αποκλειστικά από την έλλειψη συντροφιάς και από το απαραίτητο κουτσομπολιό.

—Έτσι λοιπόν θα ζήσουμε εδώ; Ο πατέρας μας είναι γέρος.. Δεν θα γνωρίσουμε άνδρα όπως όλος ο κόσμος κατά την συνήθεια της γης;..'

—Έλα να ποτίσουμε με κρασί τον πατέρα μας και να πλαγιάσουμε μαζί του για να αναστήσουμε σπέρμα από τον πατέρα μας.

Και αμ ‘ἔπος αμ ‘ἒργον! Οι δύο προκομένες μέθυσαν τον γέροντα και πλάγιασαν μαζί του, πρώτα η μία και έπειτα η άλλη, με αποτέλεσμα να μείνουν και οι δύο έγκυες κατά την επιθυμία τους. Φαίνεται ότι ο γέρο-Λωτ ήταν παρόλα τα χρόνια του εξαιρετικά καρπερός.

Ήθελα τώρα να ξέρω τί σκέπτονται οι νέες Εβραιοπούλες όλου του κόσμου όταν διαβάζουν τα παραδείγματα αυτά «εκ των θείων αρχετύπων» όπως βεβαιώνει τουλάχιστον στην έκδοση της η παγκόσμια «βιβλική εταιρεία», οδός Φιλελλήνων 24[22], στην έκδοση των «ιερών γραμμάτων».

Το δαχτυλίδι της Θάμαρ στους γάμους.

Ακόμη δε δεν αντέχω να μην μπω στον πειρασμό να αναφέρω, επειδή κατά την γαμήλια ιεροτελεστία αναφέρεται πάντοτε από τον ιερέα και η φράση ότι «δια δαχτυλιδίου εφανερώθη η αλήθεια της Θάμαρ», την ιστορία την οποία βέβαια ελάχιστοι από τους παρισταμένους γνωρίζουν. Να την αναφέρω για να διασαφηνίσω ποιο ωραίο παράδειγμα προσφέρεται στην νεόνυμφο και στον μέλλοντα σύντροφο της ζωής της.

Αναφέρω δε την αφήγηση όπως περιγράφεται στην ίδια την περιγραφή της Παλαιάς Διαθήκης της Βιβλικής Εταιρείας. Λοιπόν ένας από τους δύο γιους του Ιακώβ, ο Ιούδας, είχε παντρέψει ένα από τους γιούς του με την ονομαζόμενη Θάμαρ[23]. Αλλά ο νεαρός γαμπρός δεν βρήκε χάρη από τον Ιεχωβά ο οποίος και τον θανάτωσε, χωρίς να διαιωνίσει το γένος του.

Ο Ιούδας όμως επιμένοντας να διαιωνισθεί το αίμα του γιού απαίτησε από τον δευτερότοκό του, που ονομαζόταν Αυνάν, να τον αντικαταστήσει στην νύφη του κατά τις συνήθειες των Εβραίων, «για ν ’αναστήσει», όπως έλεγαν, «σπέρμα του αδελφού του».

Επειδή όμως, όπως φαίνεται, δεν έβρισκε της αρεσκείας του αυτή την αγγαρεία, πριν εισέλθει στο δωμάτιο της νύφης του κατέφευγε στην διαστροφή η οποία φέρει από τότε το όνομα του, για το οποίο θανατώθηκε και αυτός από τον Ιεχωβά, ο οποίος τον καιρό εκείνο όπως αποδεικνύεται αναμειγνυόταν ενεργά στα οικογενειακά του περιούσιου λαού του.

Ο Ιούδας τότε υποσχέθηκε στην απαρηγόρητη χήρα να μην απελπίζεται αλλά να περιμένει να μεγαλώσει ο τριτότοκός του. Επειδή όμως και αυτός δεν έδειξε καμία όρεξη για την ίδια αγγαρεία, η αξιόλογη Θάμαρ, η οποία όπως φαίνεται δεν δίσταζε στις επιχειρήσεις, αποφάσισε να ενεργήσει χωρίς τη βοήθεια του πεθερού της και μάλιστα εις βάρος του κατά τρόπο αποφασιστικό.

Ντύθηκε λοιπόν ως κοινή εταίρα με σκεπασμένο πρόσωπο και πήγε στο μέρος όπου περνούσε το πεθερικό, το οποίο επειδή βρισκόταν και αυτό σε χηρεία δεν ήταν αναίσθητο μπρος στο ωραίο φύλο, έστω και με σκεπασμένο πρόσωπο. Αμ’ έπος αμ’ έργον, λοιπόν. Με την θέα του σκεπασμένου θηλυκού δεν δίστασε να ζητήσει ότι συνήθως ζητούν σε όλες τις παρόμοιες περιστάσεις. Σημειωτέο όμως ότι οι καλοί τρόποι δεν μου επιτρέπουν να

παραθέσω την φρασεολογία της Γραφής, μολονότι όπως είπαμε βρίσκεται στα θεία αρχέτυπα. Αλλά και η αποφασιστική χήρα έθεσε αμέσως ωμά τους όρους της. «*Τί θα μου δώσεις;*» με επακριβώς καθορισμένο το σχέδιο της.

Ο ξαναμμένος γενάρχης πρότεινε τότε να της δώσει ένα αρνάκι το οποίο έγινε αποδεκτό, αλλά υπό όρους.

—*Ποιος με βεβαιώνει ότι θα μου στείλεις το αρνάκι; Να μου δώσεις πριν ενέχυρα.*

—*Ε, τί ενέχυρα, θα θες;*

—*Το δαχτυλίδι σου και το μπαστούνι σου.*

Ο βιαστικός χήρος έσπευσε να εκτελέσει την επιθυμία της και εκείνη την δική του, πράγμα για το οποίο δεν παρέχει λεπτομέρειες δυστυχώς το θείο αρχέτυπο. Πάντως επειδή όπως φαίνεται ο γενάρχης Ιούδας με όλα τα χρόνια του ήταν ακόμη καρπερός, η λαμπρή νύφη του έμεινε αμέσως έγκυος. Πράγμα που σύντομα έγινε φανερό, στους καλοθελητές του περιβάλλοντος της, που έσπευσε να ειδοποιήσει τον πεθερό ότι η νύφη του είναι έγκυος από κλεψιγαμία.

Το γεγονός αυτό φαίνεται ότι τον καιρό εκείνο, με όλη την ελευθερία των οικογενειακών σχέσεων, είχε σοβαρότερες από τις σημερινές συνέπειες, γιατί ο γενάρχης διέταξε αμέσως, ούτε λίγο ούτε πολύ, να την κάψουν ζωντανή.

Αλλά η τετραπέρατη χήρα, η οποία περίμενε ακριβώς αυτή την στιγμή έστειλε και αυτή στον ανύποπτο πεθερό το δαχτυλίδι και το μπαστούνι του για να δει ποιος ήταν ο ένοχος της κλεψιγαμίας. Και η αξιόλογη Θάμαρ δικαιώθηκε πανηγυρικά. Αυτή την εποικοδομητική ιστορία διαιωνίζει κατά την ιεροτελεστία του γάμου η φράση του ιερέα «δια δαχτυλιδίου εφανερώθη η αλήθεια της Θάμαρ».

Τελειώνω δε επιμένοντας στον βιασμό, αναγκαστικό όμως αυτό, μιας άλλης Θάμαρ κόρης του προφητάνακτος Δαβίδ, από τον ίδιο τον αδελφό της, παραπέμποντας τους ενδιαφερόμενους στο σχετικό κεφάλαιο του θείου αρχέτυπου για τις λεπτομέρειες του δόλου του διεστραμμένου αδελφού, για να παρασύρει την αδελφή του με την μεσολάβηση του ίδιου του πατέρα του, που ήταν δήθεν άρρωστος, και τις μάταιες παρακλήσεις της δυστυχισμένης κόρης για να σωθεί.

Λοιπόν όσα ανέφερα είναι μερικά μόνο από τα επεισόδια από όσα αναφέρονται στις 19 πρώτες σελίδες της Παλαιάς Γραφής. Όσοι δε έχουν το ενδιαφέρον να παρακολουθήσουν ολόκληρη την Βίβλο, θα βρουν ολόκληρο μεταλλείο από τα πλέον περίεργα παρόμοιας φύσης διηγήματα. Η Παλαιά Γραφή ως γνωστόν έχει μεταφραστεί σε όλες τις ομιλούμενες γλώσσες και σε εκατομμύρια αντίτυπα. Έρχεται δε από την άποψη της κυκλοφορίας και εκτύπωσης στο περισσότερο διαβασμένο και ακόμη και τώρα βιβλίο του κόσμου ολόκληρου.

Στην Ελλάδα η κυκλοφορία της Παλαιάς Γραφής είναι ασήμαντη, σε διαστολή φυσικά με την Καινή Διαθήκη της οποίας τα Ευαγγέλια διαβάζονται συνεχώς κατά τις Κυριακές και εορτές. Ενδιαφέρουσα σχετικά για την λογοτεχνία είναι η μετάφραση της από τους Εβδομήκοντα[24] σε μία μακαρονική Ελληνική ξενομανία ως επί το πλείστο από Ελληνομαθείς Εβραίους, οι οποίοι την κακοποίησαν και την παραμόρφωσαν μέχρι σημείου που μερικές φορές φθάνει το κωμικό. Ενώ η γλώσσα της Καινής Διαθήκης δεν έχει καμία σχέση με τις φαιδρές γλωσσικές ακροβασίες των Εβραίων μεταφραστών.

Πνευματιστικά παραληρήματα.

Έλαβα από την Μυτιλήνη επιστολή του ταγματάρχη κ. Ι. Γουναρόπουλου ότι έχει συσταθεί εκεί «πνευματιστικός» σύλλογος στον οποίον μετέχουν δυστυχώς και επιστήμονες, και ο οποίος μένει κατάπληκτος από τα φαινόμενα Τηλεπάθειας, Διόρασης, Ψυχομετρίας κλπ., τα οποία από άγνοια των επιστημονικών εξηγήσεων της παντογενεσίας της υποσυνείδητης ψυχής, αποδίδονται σε πνεύματα νεκρών. Παρόμοιες πλάνες παρατηρούνται όμως παντού, όταν πρόκειται για αμύητα άτομα, εφόσον μάλιστα η ψυχοφυσιολογία σήμερα είναι ολόκληρη επιστήμη, στη βάση της διάσπασης του ατόμου και της ταυτότητας της ύλης και της ενέργειας, που διδάσκονται από τακτικές έδρες στα μεγαλύτερα Πανεπιστήμια.

Κατά τις συνεδριάσεις λοιπόν αυτές εμφανίζονται ως ένα είδος υπερουράνιας επικοινωνίας, κατά το υπεραστικής, και ένας παπάς που κάνει θρησκευτικά κηρύγματα εύκολα πράγματα για τον καθένα και ένας γιατρός ο οποίος αποφεύγοντας να ανακοινώσει το φάρμακο του καρκίνου, δίνει συνηθισμένες συνταγές, οι οποίες με την βοήθεια της θρησκόληπτης αυθυποβολής, καμιά φορά διατείνεται ότι θεραπεύουν.

Ο επιστολογράφος μου όμως ταγματάρχης, άτομο με κρίση και με ψύχραιμη αμεροληψία, δεν κατόρθωσε να συμφωνήσει με την τυφλή πίστη των περισσοτέρων παρισταμένων και μου έγραψε όσα συμβαίνουν ζητώντας την γνώμη μου.

Θεώρησα τότε καθήκον μου να του στείλω, εκ μέρους της Εταιρείας, το περί Πνευματισμού δακτυλογραφημένο κεφάλαιο του βιβλίου μου, «Ψυχοφυσιολογία», του οποίου εκείνος έκανε αντίγραφα και τα μοίρασε στους σπουδαιότερους από τους ενδιαφερόμενους. Τις αντιρρήσεις δηλαδή της επιστήμης και της λογικής, για την όντως συγκινητική αυτή αυταπάτη, η οποία όμως δυστυχώς δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα. Διότι τί ωφελεί ν' αυταπατόμαστε; Εκτός αν πάρει κανείς το ζήτημα σαν μέσον παρηγοριάς αυτών που πονούν, γιατί δεν θα διαφέρει από τα γοητευτικά παραμύθια φανταστικών Παραδείσων με βουνά από πιλάφι, ποταμούς που ρέουν μέλι και αειπάρθενα ουρί.

Φαίνεται μάλιστα ότι και ο Μητροπολίτης Λέσβου όταν πληροφορήθηκε την κίνηση τους την καταδίκασε ως ... συνεργεία του Σατανά! Ο καημένος ο Σατανάς, ο οποίος υπήρξε μόνον στην φαντασία θρησκόληπτων καλόγερων, ασυναίσθητων υβριστών της όντως θείας

δημιουργικής δύναμης, η οποία διέπει με πάσα σοφία το ανθρωπίνως ανεξήγητο αυτό σύμπαν.

Με την ευκαιρία δε αυτή ο Ακαδημαϊκός Σπύρος Μελάς ειρωνευόμενος την ευπιστία εκείνων που ασχολούνται με παρόμοια παραμύθια στα οποία έδωσε ήδη η επιστήμη την επιστημονική εξήγησή τους, αναφέρει ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο της Ελληνικής Εταιρείας των τελευταίων χρόνων για το οποίο παραπέμπει τον θρησκευτικό αρχηγό να απευθυνθεί στον γιο του Ελευθέριου Βενιζέλου, Σοφοκλή, ο οποίος ήταν μάρτυρας του γεγονότος αυτού δύο φορές.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, ο αρχιεπαναστάτης Πλαστήρας[25], όπως υπήρξε τότε γενική πεποίθηση, εγκατέλειψε την θέση του αφήνοντας ελεύθερη την είσοδο στον Κεμάλ, για να κάνει την γνωστή επανάσταση και να τουφεκίσει στην Αθήνα τα μέλη της Κυβέρνησης, μεταξύ των οποίων ήταν πολύτιμα πολιτικά κεφάλαια όπως ο πρωθυπουργός Γούναρης, ο Στράτος, ο Πρωτοπαπαδάκης, κλπ.[26].

Λοιπόν ο Πλαστήρας, άτομο εντελώς αμόρφωτο και έχοντας φθάσει στον βαθμό του από υπαξιωματικός με μόνο προσόν την άγνοια του κινδύνου των αγρίων θηρίων, πίστευε και αυτός στον πνευματισμό. Επειδή δε όλοι οι παρόμοιοι στην πάροδο των αιώνων στην ιστορία των ανθρώπων, με το να επιβάλλονται επί των ασθενέστερων, επικρατούν στις επαναστάσεις και δημιουργούν συχνά κακής ώρας ιστορία. Έγινε και αυτός δόλιος πρωθυπουργός και μάλιστα αρχηγός κόμματος και κυβέρνησε την κακομοιριασμένη Ελλάδα για κάποιο καιρό σύμφωνα με τις πνευματιστικές συνεδριάσεις που οργάνωνε και που έμοιαζαν με υπουργικό συμβούλιο. Κύριος δε σύμβουλος από το υπερπέραν ήταν ο δήθεν... Πέρσης σοφός Αζάρ[27], ο οποίος έκανε την εμφάνιση του. Δηλαδή το χρησιμοποιούμενο μέντιουμ, του οποίου τις σοφές γνώμες εφάρμοζε ο γενναιότατος, στου κασίδη το κεφάλι, την δυστυχισμένη Ελλάδα.

Τελευταία, με διασκέδασε εξαιρετικά ένας, δυστυχώς μάλιστα γιατρός, φανατικός πνευματιστής, ο οποίος για να αντικρούσει τις επιστημονικές εξηγήσεις των ψυχικών φαινομένων, έφερε τα ... Συναξάρια[28], μερικά από τα οποία και παραθέτω. Ζητώ ταπεινά συγγνώμη από τους τυχόν θρησκευόμενους, διότι με όλη την καλή θέληση μου είναι εξαιρετικά δύσκολο να βάλω σε αυτά την υπογραφή μου.

Το πρώτο αφορά τον Πάπα Λέοντα[29] ο οποίος είχε απευθύνει υπόμνημα στον Πατριάρχη Κων/πόλεως Φλαβιανό[30], εναντίον μιας από τις πολυάριθμες αιρέσεις γνωστής για παρόμοιες διαφωνίες εξαιτίας της δαιδαλώδους και πολύπλοκης φύσης των δογμάτων τους. Και μάλιστα των Νεστοριανών[31]. Επειδή όμως είχε αμφιβολίες για την διατύπωση του υπομνήματος, κατέφυγε στο εξής απλούστατο και πρακτικό μέσο. Άνοιξε τον θεωρούμενο ως τάφο του Αποστόλου Πέτρου και κατέθεσε το χειρόγραφο για να ζητήσει την διαπίστωση του.

Πράγματι δε μετά μερικές ημέρες είδε στον ύπνο του τον Απόστολο, ο οποίος σαν απλοϊκός ψαράς ήταν αμφίβολο αν γνώριζε όχι μόνο την Λατινική γλώσσα, αλλά και να γράφει ακόμη, ο οποίος του δήλωσε «Ανέγνων και διόρθωσα». Λοιπόν, σύμφωνα με το Συναξάριο, όταν άνοιξε πάλι τον σφραγισμένο τάφο βρέθηκε διορθωμένο το χειρόγραφο. Είναι δυνατόν τώρα να μην πιστέψει κανείς το Συναξάριο;

Το δεύτερο γεγονός αναφέρεται επίσης από τα συναξάρια στην Α' οικουμενική σύνοδο κατά το διάστημα της οποίας πέθαναν οι επίσκοποι Χρύσανθος και Μουσώνιος[32]. Επειδή δε όταν μετά την λήξη της συνόδου έπρεπε να υπογραφούν τα Πρακτικά από όλους τους αγίους επισκόπους, διότι ανέκαθεν οι επίσκοποι αυτό-κηρύσσονται και αυτοαποκαλούνται άγιοι, (*Ερρέτω ο κακά διαλογιζόμενος*[33]) κατέφυγε στο ίδιο απλό μέσο του Πάπα Λέοντα. Άνοιξαν τον τάφο των δύο επισκόπων που είχαν πεθάνει και κατέθεσαν τα Πρακτικά με την παράκληση εάν συμφωνούν να βάλουν την υπογραφή τους. Και όταν άνοιξαν πράγματι τον τάφο, βρήκαν όχι μόνο την υπογραφή τους στα Πρακτικά, αλλά και χειρόγραφη απάντηση που είχε συνταχθεί μάλιστα σύμφωνα με τον τελειότερο συμβολαιογραφικό τρόπο: «Ημείς οι κάτωθι υπογραφόμενοι, κλπ.». Σχόλια φυσικά δεν υπάρχουν και όπως είπα και πιό πάνω «Ερρέτω ο κακά βουλευόμενος».

Πάντως υποθέτω ότι η ανάμειξη δογματισμών και συναξαρίων σε επιστημονικές συζητήσεις συντείνει πολύ λίγο στην απόδειξη οποιουδήποτε θέματος και οποιασδήποτε γνώμης.

Δεν ξέρω τί θα απομείνει από τους πνευματιστές της Μυτιλήνης. Θα υπάρχουν όμως πάντα ανάμεσα τους επ' άπειρον οι τρεις σχετικές τάξεις. Των φανατικών, των πονεμένων και των συμφεροντολόγων. Μόνο όταν, σε μίμηση των ξένων Πανεπιστημίων, ιδρυθούν και στα δικά μας παρόμοιες έδρες θα μπουν τα πράγματα σε κάποια λογική τάξη... Αλλά και πάλι...

Δεν θα ήθελα πάντως να νομισθεί με τα γραφόμενα μου, ότι στρέφομαι εναντίον οποιασδήποτε θρησκείας. Μου είναι σεβαστή κάθε πεποίθηση στον κόσμο του άγνωστου και της σχετικότητας που ζούμε κάποιο καιρό. Υπάρχουν μάλιστα σε άλλες, ιδίως Αφρικανικές και Ασιατικές θρησκείες παιδαριώδεις αφέλειες, δεισιδαιμονίες και προλήψεις που μπορούν να είναι σκηνές θεατρικής επιθεώρησης με παταγώδη επιτυχία. Κάθε θρησκευτική γνώμη επαναλαμβάνω μου είναι απολύτως σεβαστή, καθόσον και δεν ανήκω σε καμία από αυτές, μετά από την τεράστια για τον άνθρωπο αποκάλυψη της *Θρησκείας της Επιστήμης* με την ανακάλυψη της διάσπασης του ατόμου, της ταυτότητας ύλης και ενέργειας, της σύμπτωσης των ενστίκτων για τον ίδιο σκοπό και τις εν γένει προσαρμοστικότητες και σκοπιμότητες της ζωής μέχρι τις λειτουργίες και του τελευταίου εντόμου και του τελευταίου σκοπού.

Φεύγω ανήκοντας στην *Θρησκεία της Επιστήμης* και αν δεν ήθελα να αποφύγω το σκάνδαλο, θα παρακαλούσα να έλειπε και η εντελώς περιττή σκηνοθεσία της νεκρικής ακολουθίας ενός μαυροφορεμένου παπά να επαναλαμβάνει μηχανικά για απειροστή φορά τα ίδια και τα ίδια για να του βάλουν το πενηντάρι στην παλάμη του. Είμαι βέβαιος ότι

πολλοί θα κατακρίνουν τις γραμμές αυτές οι οποίες όμως αποτελούν μία αναπόφευκτη αλήθεια. Αλλά υπάρχουν πολλοί, μάλιστα οι περισσότεροι, που προτιμούν τις *πλάνες του σήμερα από τις αλήθειες του αύριο*.

Ίσως δεν έχει δικαίωμα να τους κακίσει κανείς. Είναι τόσο δύσκολο να ξεφορτώσει κανείς από τους ώμους της ψυχής του, το φορτίο που τους βαραίνει από τις συνήθειες και τις αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας, τις οικογενειακές παραδόσεις, τις επιδράσεις του περιβάλλοντος, τον φόβο της κοινωνίας και ακόμη τον ρόλο της κληρονομικότητας. Αυτός που αμφιβάλλει, που δεν συμφωνεί, ας ρίξει στην μνήμη μου τον λίθο της αποδοκιμασίας.

Η παλιά και η νέα Αθήνα.

Η Αθήνα μας γέμισε πολυκατοικίες αληθινά συρταρόσπιτα τα οποία υψώνουν τους ακαλαίσθητους όγκους τους σαν νεόπλουτοι που επιδεικνύουν τα πλούτη τους. Εσωτερικά όμως είναι κυριολεκτικά φωλίτσες, όπου σε κάθε δωμάτιο των μικρών διαμερισμάτων μόλις μπορείς να κάνεις δύο ή τρία βήματα ενώ ο άλλος χώρος καταλαμβάνεται από μερικά απαραίτητα έπιπλα. Οι μηχανικοί των συρταρόσπιτων προσπαθούν αγωνιωδώς να εξοικονομήσουν κάθε πόντο διαστήματος για να το παρουσιάσουν σαν δωμάτιο και τις ποντικότρυπες αυτές σαν διαμερίσματα.

Η κάθε οικογένεια σήμερα ονειρεύεται να αγοράσει διαμέρισμα σε πολυκατοικία αδιαφορώντας για την στεναχώρια του, φτάνει που υπάρχει μεγαλοπρεπής είσοδος που δίνει την εντύπωση ότι κατοικεί σε παλάτι.

Η πολυκατοικία όμως κατέστρεψε την παλιά αρχοντική Αθήνα, όπου οι περισσότεροι παραλήδες και οι ομογενείς που πλούτισαν στο εξωτερικό, επιστρέφοντας φιλοδοξούσαν να κτίσουν αληθινά παλατάκια τα περισσότερα με ρυθμούς και καλαισθησία όχι ψηλότερα από δύο ή τρία πατώματα με κιονωτές βεράντες, ωραία πλαίσια παραθύρων, αγάλματα στις ταράτσες τους. Στην Αθήνα μας εκείνη, σπάνια έβλεπε κανείς σπίτια με περισσότερο από τρεις ορόφους, στα δε αστικά σπίτια περισσότερους από δύο. Γενικά όμως η πόλη όπου γενικό ήταν το λευκό χρώμα, η λευκή Αθήνα όπως ονομαζόταν, έκανε την εντύπωση κάποιας ήρεμης καλαισθησίας και νεοκλασικής αρχοντιάς.

Τώρα πάνε όλα αυτά... Το ένα κατόπιν του άλλου τα ωραία παλατάκια γκρεμίζονται άσπλαχνα και στην θέση τους ορθώνονται εννεαόροφα στρατωνοειδή συρταρόσπιτα, όπου κατά το πλείστο λείπει και η πλέον στοιχειώδης καλαισθησία στην πρόσοψη. Πάει η παλιά μας Αθήνα! Η Αθήνα του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα, από το 1900 έως το 1959 σήμερα που την έζησα εγώ. Εκείνο δε που χτυπά ακόμη πιο άσχημα στα μάτια είναι το βρώμικο σκούρο γκρίζο χρώμα μερικών από αυτά τα συρταρόσπιτα, το οποίο οι καλαίσθητοι αρχιτέκτονες σκέφτηκαν να μπογιατίσουν αυξάνοντας την στρατωνοειδή και καταθλιπτική εντύπωση που προξενούν κάτω από τον καθαρό γαλανό ουρανό μας. Κάθε φορά που βλέπω και μπαίνω σε κανένα από αυτά, νομίζω ότι μπαίνω σε φυλακή. Και καλά μεν οι

ξενομανείς αρχιτέκτονες που ήθελαν ν’ αντιγράψουν στην Αθήνα μας τα καπνισμένα σπίτια του Λονδίνου και του Βερολίνου, όπου η υγρασία και η καπνιά των εργοστασίων που ποτίζουν τους τοίχους τους δίνουν τη βρώμικη όψη τους. Αλλά οι ιδιοκτήτες που έβλεπαν αυτά τα χάλια, δεν είχαν και αυτοί την γνώμη τους;

Ευτυχώς παρατηρώ ότι τώρα όλα τα νεότερα συρταρόσπιτα δεν μιμούνται την τεχνοτροπία του «Βρέχει στο Λονδίνο, ας σηκώσουμε και εμείς τα παντελόνια μας» και το άσπρο χρώμα, το γενικό χρώμα των ωραίων νησιών μας, επικρατεί. Κρίμα μόνο ότι τα μαύρα σπίτια είναι στα κεντρικότερα μέρη της πόλης. Ας ελπίσω μόνο ότι δεν θα επιτραπεί κάτω από τον Παρθενώνα τα συρταρόσπιτα να υπερβούν τα εννέα πατώματα και υψωθεί μια μικρή αταίριαστη Νέα Υόρκη γύρω από την Ακρόπολη.

Είναι κρίμα ότι οι διάφορες πολεοδομικές επιτροπές δεν εμπνεύστηκαν ποτέ από το αρχαίο πνεύμα και δεν σκέφθηκαν να διαμορφώσουν τουλάχιστον τις μεγάλες πλατείες της Αθήνας με κιονωτές στοές, ή αλλού και με Βυζαντινά τόξα[34], ώστε να δίνεται κάποια Ελληνική μορφή στο σύνολό τους.

Συζήτησα μια φορά με κάποιον πρωθυπουργό ο οποίος δεν ήθελε να ακούσει για δαπάνες τέτοιου είδους, με όλο το δίκιο κατά την άποψη του για νοσοκομεία και κλινικές. Η δική μου άποψη με την οποία δεν κατόρθωσα να τον πείσω καν, η οποία δεν είναι ίσως τόσο φιλάνθρωπος όπως η δική του, ήταν ότι με ένα μέρος τουλάχιστον της δαπάνης αυτής, για να αγαπήσουμε και την Αθήνα της οποίας η διαμόρφωση, μαζί με το αναπόφευκτο ρουσφέτι, αφήνεται αποκλειστικά και στην ιδιωτική πρωτοβουλία και στο ιδιωτικό συμφέρον.

Τελευταία μάλιστα είχα ένα πρόσφατο παράδειγμα κατά την διαπλάτυνση του στενότερου μέρους της οδού Πατησίων μέχρι το Πολυτεχνείο, όπου όλα τα νέα κτίρια υποχρεώνονται να αφήνουν μπροστά τους στοά λίγων μέτρων. Όλοι λοιπόν όσοι δεν έχουν μπάρμπα στην Κορώνη, όπως ο ιστορικός ρουσφετλής[35] έχτισαν υπακούοντας στην διαταγή. Βρέθηκε όμως και ένας στην γραμμή του Πολυτεχνείου, ο οποίος είχε τον μπάρμπα αυτόν, ο οποίος κατόρθωσε να παρακαμφθεί για αυτόν ο νόμος. Και ενώ αριστερά ανοίχθηκε η κανονισμένη στοά, αυτός έκτισε αυθαδέστατα στα παλιά θεμέλια βγαίνοντας πιο μπροστά και καταστρέφοντας την αρμονία, εξοργιστικό παράδειγμα της αθεράπευτης ρουσφετολογίας μας.

Ο κινέζικος κομμουνισμός.

Ο ηγέτης του κινέζικου κομμουνισμού[36] έκανε ένα τολμηρό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή την οποία δεν αποτόλμησαν οι Ρώσσοι πρωτοπόροι. Έθεσε σε εκτέλεση το πείραμα της μεταβολής της μέχρι τότε ισχύουσας κοινωνικής οργάνωσης σε ένα είδος ανθρώπινης κυψέλης μελισσών, όπου το κάθε άτομο ενεργεί σαν μηχανικό ελατήριο μιας τεράστιας

μηχανής και όλα είναι για όλους. Κατήργησε όχι μόνο την ιδιοκτησία και την ελευθερία δράσης, αλλά και αυτή την οικογένεια.

Ήδη την εφαρμογή της θεωρίας αυτής έχουν αρχίσει οι εβραίοι με τα Κιμπούτς[37] ένα είδος μικρών συνεργατικών κυψελών με όλα κοινά για όλους. Άραγε το πείραμα θα πετύχει στην απέραντη κίτρινη ήπειρο; Νομίζω ότι μου επιτρέπεται να αμφιβάλλω.

Στις κυψέλες τα άτομα έρχονται με κίνητρο το ένστικτο, χωρίς διανοητική πρωτοβουλία, ενώ στον άνθρωπο που υπάρχει η διανόηση, υφίσταται διαφορά χαρακτήρων ανάλογα με την κληρονομικότητα κάθε ατόμου. Πάντως όμως το μέγα πείραμα είναι σε εξέλιξη και θα δούμε το αποτέλεσμα με το καταλληλότερο στην Γη μας υλικό. Τα εξακόσια εκατομμύρια των Κινέζων, οι οποίοι μαστίζονται για χρόνια και για αιώνες από την πείνα.

Και τώρα άραγε, ο κομμουνισμός θα επικρατήσει κάποτε σε όλη την οικουμένη; Το ότι είναι μια μεγάλη ιδεολογία είναι αναμφισβήτητο. Το ζήτημα όμως είναι πώς εφαρμόζεται και αν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί, αφού τόσα χρόνια και σε αυτή την μητέρα τους την Σοβιετική Ένωση, ενεργούνται πειράματα χωρίς ακόμα βέβαιο αποτέλεσμα. Βέβαια η νέα μέθοδος όχι δια της βίας, αλλά μέσω οικονομικών συμφερόντων (λίγο βούτυρο στο ψωμί του Κρούτσεφ[38]) είναι διπλωματικότερη και υπόσχεται περισσότερα. Αλλά έρχονται άλλα βαθύτερα ζητήματα τα οποία παραμένουν κρυμμένα στους λαούς της, αλλά δεν είναι απίθανο μία ημέρα να προκαλέσουν αναστατώσεις που δεν μπορεί κανείς να ορίσει πού θα καταλήξουν.

Ο άνθρωπος είναι γεννημένος με έμφυτο το αίσθημα της ελευθερίας και οι καλύτεροι, οι ιδεολογικότεροι και οι υψηλότεροι καμία φορά περιορισμοί τον εξεγείρουν και τον σπρώχνουν σε αντίδραση και στην απαλλαγή. Δεν μπορεί λοιπόν να αρνηθεί κανείς ότι μαζί με την ιδεολογική βάση του κομμουνισμού, υπάρχει συναφής και αδιαχώριστη η ανάγκη της τυφλής πειθαρχίας των ατόμων στα εκάστοτε πειράματα και θεωρίες περί της εφαρμογής της. Ακόμη δε και η δια της βίας κατάπνιξη και εξουδετέρωση κάθε αντίδρασης, όπως στην Ουγγαρία κατά το 1956[39]. Λοιπόν, τόσο στην ένωση, ακόμη δε εντονότερο στις Σοβιετοκρατούμενες χώρες, υπάρχει παρόμοιο συναίσθημα αντίδρασης και απαλλαγής ιδίως μεταξύ των πλέον διανοούμενων.

Λοιπόν το μέλλον της κομμουνιστικής ιδεολογίας νομίζω ότι εξαρτάται από παρόμοιες αντιδράσεις έξω από τους κόλπους της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία μπορεί κάποτε να προκαλέσει απρόοπτες ανατροπές και κυβερνήσεις με ιδέες άκρως περισσότερο φιλελεύθερες.

Παρόμοιος δε κίνδυνος μπορεί να δημιουργηθεί και από τα εξακόσια εκατομμύρια του κινεζικού λαού, ο οποίος καθώς αναπτύσσεται και εξυψώνεται διανοητικά, μπορεί όπως άλλοτε που έβγαλε μεγάλα φιλοσοφικά πνεύματα, όπως του Λάο-Τσε (Ταοϊσμός), του Κομφούκιου και άλλους, να παράγει κοινωνιολόγους επιβολής αντίθετους προς την επιβολή με τη βία οποιασδήποτε ιδεολογίας.. Και τί θα γίνει τότε αν οι δύο μεγαλύτεροι

λαοί διαφωνήσουν στις μεθόδους τους και την εφαρμογή τους; Δεν θα ακολουθήσει άραγε, όπως είναι φυσικό, ο πιεζόμενος τον περισσότερο φιλελεύθερο;

Αφήνω πλέον το ζήτημα των βορείων Μογγολικών επαρχιών τις οποίες ανέκαθεν διεκδικεί και εποφθαλμιά η Κίνα και μοιραία μία ημέρα θα επιχειρήσει με κάθε τρόπο να τους ενσωματώσει.

Ο φυσικός εχθρός της Ρωσίας είναι μία Κίνα οργανωμένη και εξοπλισμένη, η οποία μοιραία θα επιζητήσει μία ημέρα ό,τι νομίζει δικαίωμα της πάνω στους Μογγολικούς συγγενείς πληθυσμούς. Και ο Θεός να δώσει να μη βρεθεί και ανάμεσα στους Κινέζους και κανένας νέος Χίτλερ, ο οποίος να ονειρεύεται την κατάκτηση της Ευρώπης.

Εάν πάρει κανείς την ιστορία θα δει ότι ανέκαθεν εμφανίσθηκαν στην πάροδο της, παρόμοιες τάσεις που παρέσυραν σε κατακτήσεις τους (από Τσέγκις Χαν[40], Ταμερλάνος[41], Μέγας Αλέξανδρος[42], Μέγας Ναπολέων[43], Χίτλερ[44] και πόσοι άλλοι τα ονόματα των οποίων αγνοεί η ιστορία.

Καλά ο Μέγας Αλέξανδρος ήθελε να εκδικηθεί τους Πέρσες για τις επιδρομές τους στην Ελλάδα. Και ικανοποιήθηκε τελείως. Αλλά τί ήθελε στην Ινδία να σταυρώνει όσους Ινδούς διαφωνούσαν και επαναστατούσαν και ήθελαν την ελευθερία τους και δεν ζητούσαν άλλο από το να ζουν την πατροπαράδοτη ζωή τους; Η απληστία και η φιλοδοξία της κοσμοκρατίας σε μία ζωή τόσο εφήμερη όπως η ανθρώπινη, τον θάμπωσε. Και σήμερα δεν ξέρει κανείς καν που είναι ο τάφος του όπως και για τον ασημότερο από τους κοινούς ανθρώπους.

Αν βρεθεί λοιπόν και κανένας τέτοιος κίτρινος μέσα στα αναρίθμητα εκατομμύρια των όμοιών τους και μάλιστα με τα σύγχρονα ατομικά όπλα, τα οποία ασφαλώς θα γίνουν ακόμη περισσότερο εξοντωτικά με νέες ανακαλύψεις; Τί θα γίνει ο πλανήτης αυτός; Αλλά ο άνθρωπος δεν αλλάζει, ούτε θα αλλάξει ποτέ. Η ιστορία επαναλαμβάνεται και θα επαναλαμβάνεται πάντοτε η ίδια. Και ο κομμουνισμός όπως είναι και ακόμη εάν μία ημέρα επικρατήσει, θ’ ανατραπεί και αυτός από άλλες θεωρίες, οι οποίες θα παρασύρουν τους ανθρώπους της εποχής.

Η πανταχού παρούσα σκοπιμότητα του ζωικού βασιλείου.

Αλλά γιατί να απασχολούμαστε με αυτά τα πράγματα, συναφή με την φύση του ανθρώπου, τα οποία δεν μπορεί να αλλάξει κανείς; Δεν είναι περισσότερο γαλήνιο για την ψυχή να σκεφτούμε τί μεγάλες και ευεργετικές μεταβολές στην ζωή του ανθρώπου μπορούν να φέρουν οι νέες ανακαλύψεις της διάσπασης του ατόμου και οι τρομερές ιδιότητες που λανθάνουν μέσα στην ύλη; Θα εξασφαλίσουν, όχι βέβαια την αθανασία, η οποία δεν είναι του υλικού κόσμου αλλά την αδάπανη διατροφή, την καταπολέμηση των βασανιστικών ασθενειών από τις οποίες υποφέρω και εγώ στην ζωή μου, την προστασία από το ψύχος και από την ζέστη, τον αδάπανο φωτισμό, την κάποιου αφάνταστου είδους άκοπη

μετακίνηση, τα άνετα και χωρίς πόνο γηρατειά, αφού μάλιστα την μεγαλύτερη στιγμή της ζωής του ανθρώπου, η πανταχού παρούσα σκοπιμότητα είναι εντελώς χωρίς λύπη και πόνο, εκτός βέβαια από νοσηρές εξαιρέσεις που επικυρώνουν τους κανόνες.

Πρώτα κατά την στιγμή του θανάτου ναρκώνεται το κέντρο της αναπνοής στον προμήκη μυελό[45] συνέπεια του οποίου είναι η φόρτιση του αίματος με ανθρακικό οξύ, η άμβλυνση της διάνοιας και η μακάρια νάρκη που αποξενώνει τον ετοιμοθάνατο από το περιβάλλον του και την υλική ζωή. Η άλλη συνέχεια του ψυχορραγήματος είναι άγνωστη στον ετοιμοθάνατο. Τρομοκρατεί μόνο τους παριστάμενους. Θάρρος λοιπόν βασανισμένε άνθρωπε. Το μεγάλο πήδημα είναι ένας απαλός βαθύς ύπνος.

Αν ήλθαμε στον κόσμο για να φύγουμε και για να βασανισθούμε το τέλος μας προετοιμάζει με το πρώτο δώρο του. Την ευθανασία. Και έπειτα όταν βλέπει κανείς σε κάθε βήμα την συγκινητική σκοπιμότητα που υπάρχει και στην πιο ασήμαντη λεπτομέρεια της ζωής, δεν μπορεί ούτε με την κυνικότερη λογική να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος, το αριστούργημα αυτό της πλάσης, που έφθασε την διανόηση του μέχρι τον Θεό, που ανακάλυψε και δάμασε τις τυφλές δυνάμεις της φύσης, που κατόρθωσε την διάσπαση και του υλικού ατόμου και ανακάλυψε ότι δεν υπάρχει ύλη, είναι αποτέλεσμα τυφλής συγκυρίας και συμπτώσεως[46].

Όσο και αν διατυμπανίζει ο υλισμός ότι όλα είναι αποτέλεσμα δυνάμεων φυσικών, χημικών, μηχανικών και οι δυνάμεις αυτές έπρεπε αναγκαστικά να έχουν κάποιον δημιουργό. Ρίξε σε ένα χώρο διάφορα υλικά υποκείμενα σε χημικές ενώσεις και άφησε τα στις τυφλές δυνάμεις της φύσης, ηλεκτρομαγνητισμό, ραδιενέργεια, παγκόσμιο έλξη και περίμενε να σου δημιουργήσουν έργα τα οποία μόνο η διανόηση δημιουργεί. Θα περιμένεις πολύ. Περιορίζομαι απλά να φέρω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα σκοπιμότητας και προσαρμοστικότητας που μιλούν καλύτερα από όλα τα λόγια.

1) Όταν γίνει μόλυνση στον οργανισμό, επιστρατεύονται αμέσως (από ποιόν;..) τα λευκά αιμοσφαίρια που είναι η αστυνομία και οι αστυφύλακες του σώματος. Συρρέουν αμέσως στο μέρος της μόλυνσης και αρχίζουν την πάλη εναντίον των μικροβίων και των τοξινοδηλητηρίων τους. Το πύον των πληγών είναι τα πτώματα τους που έπεσαν για να μας σώσουν.

2) Προχθές παρατήρησα ένα αγριολούλουδο που φύτρωσε σε μια γλάστρα γιασεμιών του μπαλκονιού μου. Η ζωή του διήρκησε δύο ημέρες. Έπειτα έκλεισε τα οδοντωτά κίτρινα φυλλαράκια του που χάρηκαν τον χρυσό ήλιο και έγινε ένας πράσινος βόλος. Μετά δύο πρωϊνά όμως το είδα να ξανανοίγει τα πράσινα σέπαλά του. Όχι μόνον δεν είχε πεθάνει αλλά είχε γίνει μία θαυμαστή εργασία μέσα στον πράσινο βόλο του. Τα κίτρινα μικρά φύλλα του είχαν εξαφανισθεί και ο ανοικτός κάλυκας φούντωνε από ένα λεπτότατο χιονάτο χνούδι το οποίο έφευγε στον αέρα με το μικρότερο φύσημα. Τί είχε γίνει στον ύπνο του αγριολούλουδου στα δύο αυτά ημερονύκτια;... Ξερίζωσα προσεκτικά λιγάκι από το χνούδι και είδα τότε στην άκρη του κρεμόταν ένας μικρός κίτρινος σπόρος.

Το ανθάκι είχε φροντίσει για την διαιώνιση του είδους. Έκλεισε τα σέπαλά του και εργάσθηκε (πώς;.. και με ποιο τρόπο;.. με ποιες θαυμαστές δυνάμεις;.. ποιος το καθοδηγούσε;..) να φτιάσει ένα σποράκι που μέσα στο σκληρό περίβλημα του έκρυβε ένα άλλο παρόμοιο λουλουδάκι όπως αυτό. Να μη χαθεί το είδος του στην πλάση και για να μη πέσει κάτω και πατηθεί, έγινε ένα λεπτό ελαφρύ χνουδάκι να το παρασύρει ο άνεμος και να το φέρει στην τύχη.. Αν του τύχει ευνοϊκό έδαφος, λίγο χώμα, λίγη υγρασία να ριζώσει αμέσως και να βγάλει άλλο παρόμοιο ανθάκι. Και επειδή μοιραία όλα δεν μπορούν να έχουν τύχη να βρουν καλό έδαφος και τα περισσότερα θα χαθούν, γεννά σε κάθε ανθάκι που μαραίνεται μύρια χνουδάτα και μύρια σποράκια, να μη λείψουν όσα κι αν χαθούν στο μεγάλο πανόραμα της θείας φύσης.

3) Εκείνο το θαυμάσιο που ανέφερα και αλλού της Κιτρινόφτερης Σφήκας που μολονότι απομυζάει τα άνθη ξέρει (αλλά πώς;.. ποιος της το λέει;) ότι τα σκουληκάκια που θα βγουν από τα αυγά τους θέλουν σάρκα για να τραφούν.

Και τί κάνει; Πιάνει μια ακρίδα, την αναποδογυρίζει και σαν τον τελειότερο ανατόμο, της τραβάει μια κεντριά στο κέντρο της κίνησης του νωτιαίου μυελού της. Το έντομο παραλύει. Ζει αλλά δεν μπορεί να κινηθεί. Σε αυτό θα γεννήσει τα αυγά της, να το φάνε ζωντανό τα σκουληκάκια της τα οποία άλλωστε δεν θα γνωρίσει ποτέ, γιατί μόλις τα γεννήσει πάνω στο έντομο, εκτέλεσε πια την αποστολή της. Θα σφραγίσει την φωλιά της και θα αδιαφορήσει. Άλλωστε δεν έχει πια λόγο να υπάρχει.

Αφού χαρεί δύο τρεις ημέρες τον ωραίο κόσμο θα ψοφήσει. Αλλά εν τω μεταξύ σε ποιο μέρος του εντόμου γέννησε τα αυγά της; Αν τα γεννούσε στο σκληρό έλυτρο[47] τα σκουληκάκια δεν θα μπορούσαν να το τρυπήσουν και θα ψοφούσαν. Αλλά αυτή *το ξέρει*. Και γι’ αυτό ανασηκώνει το πόδι της ακρίδας και γεννά τα αυγά στην μασχάλη του εντόμου, όπου υπάρχει ένας λεπτός υμένας. Ώστε μόλις εκκολαφθούν τα σκουληκάκια βρίσκουν μαλακή τροφή. Τρυπούν αμέσως την μασχάλη και τρυπώνουν μέσα στο σώμα του εντόμου.

Και εκεί όμως δεν γεύεται ό,τι βρίσκει μπροστά του. Ξέρει και αυτό ότι αν φάει τα νεύρα το έντομο θα ψοφήσει και θα του γίνει άχρηστο για να τραφεί. Τρώει λοιπόν πρώτα το λίπος, έπειτα τους μυς και τελευταία τα νεύρα, διότι πλέον έχει αναπτυχθεί σε τέλειο έντομο. Τότε τρυπάει το σφράγισμα της φωλιάς και βγαίνει στο φως. Όλος ο ωραίος κόσμος με τα λουλούδια του και το νέκταρ τους είναι δικά του. Ούτε θυμάται ότι μεγάλωσε με σάρκες, ούτε τις ορέγεται πια. Το νέκταρ είναι η μόνη τροφή του.

4) Παρατηρούσα χθες στο μπαλκόνι μου τα έντομα που ερχόντουσαν να απομυζήσουν τα διάφορα λουλούδια, ιδίως μέλισσες το πρωϊνό νέκταρ τους από τα γιασεμιά μου. Προπάντων από τα Χιώτικα Γιασεμιά τα οποία μπολιασμένα με λεμονιά από επιδέξιους φιλανθείς έχουν εξαίσια μυρωδιά. Λοιπόν βλέπω τα έντομα να στέκονται για ώρα μετέωρα και ακίνητα μπροστά στο άνθος πριν να πλησιάσουν και συλλογίζομαι τί αριθμό παλμών το δευτερόλεπτο πρέπει να κάνουν τα φτεράκια τους και τί μυς πρέπει να είναι αυτοί, που τα κινούν απείρως γρηγορότερα από κάθε μηχανικό στρόβιλο, ώστε το μάτι να μη τα διακρίνει.

Εδώ ασφαλώς δεν λειτουργεί σε αυτό το έντομο, που μοιάζει με ζωντανό ξερό φύλλο, μόνο η μυϊκή δύναμη. Κάποια άλλη δύναμη επεμβαίνει. Πιθανότατα *ατομική*. Τί είδους μηχανισμός να την θέτει σε ενέργεια; Αν μπορείτε απαντήστε μου. Αλλά μήπως μπορούμε να εξηγήσουμε τις λειτουργίες και τις αντιδράσεις του ίδιου του οργανισμού μας; Τί μυστήριο ενεργεί μέσα μας η θεία *συνεκτική* δύναμη που ονομάζουμε υποσυνείδητο και η οποία όταν εκλείψει με τον θάνατο, και το ωραιότερο ακόμη σώμα καταρρέει σε αποκρουστική αποσύνθεση; Είμαστε οι ίδιοι μυστήρια μέσα σε έναν κόσμο μυστηρίου. Και την λύση του θα μας την δώσει μόνον ο θάνατος.

Με διασκεδάζει αυτόν τον καιρό η αληθινή ομαδική υστερία που περνά από τον κόσμο για ταξίδια και μεταναστεύσεις και οικόπεδα σε άλλους πλανήτες για τους οποίους, εκτός από εξαιρέσεις όπως του Άρη και της Σελήνης που είναι αυτό αμφίβολο, ούτε η σύνθεση ούτε η φύση, ούτε η ύπαρξη γήινης ανθρώπινης αναπνευστικής ατμόσφαιρας είναι γνωστή[48].

Βέβαια μπορούν να εκτοξευθούν κάποια ημέρα με ατομική ενέργεια έξω από την Γη μας για άλλους πλανήτες δορυφόροι, πύραυλοι και διαστημόπλοια. Βεβαίως θα αποκτήσουμε ευρύτερες γνώσεις στο ζήτημα της Φυσικής, της Αστρονομίας, των τυφλών δυνάμεων της φύσης. Αλλά το ζήτημα της μετανάστευσης έξω από την Γη μας ακόμα και αν διασωθεί και επιστρέψει κανένας από εκείνους που εκτοξεύθηκαν, σαν ένα είδος Καμικάζι των Γιαπωνέζων[49] που αυτοθυσιάζονταν κατά τον παγκόσμιο πόλεμο, θα μείνει πάντοτε όνειρο της φαντασίας. Τουλάχιστον εφόσον διαρκεί η υλική μας συμπύκνωση στην εφήμερη και τόσο σύντομη αυτή ζωή.

Εδώ, το μεγαλύτερο μέρος της Γης είναι ακόμα σκεπασμένο από ζούγκλες. Εδώ δεν μπορούμε να μονιάσουμε και αλληλοσκοτωνόμαστε για μια λωρίδα γης. Ενώ δεν μπορούμε να κυβερνήσουμε αυτό που έχουμε και κάθε ημέρα ξεσπούν επαναστάσεις, και φανταστήκαμε ακόμα ζωντανοί να φέρουμε την ευλογία της υλικής εφήμερης παρουσίας μας και έξω από την Γη μας;

Ησυχάστε φίλοι μου. Μια μέρα, ο ένας γρηγορότερα ο άλλος αργότερα, όλοι θα κάνουμε το μεγάλο αυτό ταξίδι χωρίς διαστημόπλοια και αναπνευστικές συσκευές. Κρίμα μόνο που μοιραία θα ζημιωθούν οι βιαστικοί αγοραστές πλανητικών οικοπέδων.

Χριστούγεννα 1959.

Κάθε τέτοιες μέρες[50], μου ξανάρχονται πάλι στον νου σαν μακρινό νοσταλγικό όνειρο μέσα στην ομίχλη του περασμένου καιρού, τα καλά χρόνια που πέρασα μέσα στον καλόκαρδο – τον ρομαντικό και φιλόξενο κόσμο της χιονισμένης Γερμανίας. Τα φωτοπερίχυτα «Βάϊνάχτεν». Ξαναγυρίζω στον, περασμένο πια εις το άγνωστον, εκείνον κόσμον, που δεν με άφησε ποτέ να περάσω τις ημέρες αυτές μόνον, εις το σιωπηλό δωμάτιο της πανσιόν της πλατείας της Γκενταίχνις Κίρχε όπου έμενα.

Έπειτα από την ποιητική και φαντασμαγορική ατμόσφαιρα των χαρμόσυνων χριστουγεννιάτικων προεόρτιων, όπου οι μεγάλοι εμπορικοί δρόμοι μεταμορφώνονται σε εξαϋλωμένους κόσμους χρωμάτων, στολιδιών, δώρων, χάρμα ματιών και ψυχής, ενθυμούμαι ζωηρά μια πλατείτσα του Σαρλόττενμπουργκ, η οποία γινόταν αληθινό δάσος ελάτων τοποθετημένων γεωμετρικά επάνω στα τριποδάκια των με κανονικά δρομάκια για την ευκολία των αγοραστών, όπου περνούσα τακτικά να ενσαρκωθώ την Γερμανική γοητεία της μεγάλης γιορτής. Γιορτής που δεν μπορεί να την νοιώσει κανείς πουθενά βαθύτερα από τις πόλεις της Βορείου Ευρώπης.

Και ακόμη την βραδιά της παραμονής όταν εις όλους τους δρόμους οι οικογένειες τοποθετούν τα καταστόλιστα και κατάφωτα έλατα εις τις τζαμαρίες των προσόψεων και περνώντας εις την μέση του δρόμου έχεις το συναίσθημα ότι ευρίσκεσαι σε μια μαγευτική παραίσθηση χρωμάτων και ονείρου που θα σε φέρει σε κάποιον αφάνταστο κόσμο απολύτως χωρισμένο από την καθημερινή πεζή ζωή.

Και έπειτα ερχότανε το στοργικό περιβάλλον της οικογενείας που σε είχε καλεσμένο και που βρισκόσουνα μέσα εις τον κύκλον καλόκαρδων ανθρώπων που ερχόντουσαν να σε ρωτήσουν για τον τόπο σου, την μακρινή Ελλάδα. Την Ελλάδα του θρύλου, που όλοι ήξευραν από τα σχολικά χρόνια των. Και άκουες λιγάκι ξαφνιασμένος τα ονόματα του Πλάτωνος, του Ομήρου, του Ευριπίδου κάτω από το χριστουγεννιάτικο έλατο όπου υπήρχε πάντοτε κάποιο δωράκι και για τον ξένο. Για τον Γκρίχισερ οφφιτσίρ[51]. Τον Έλληνα αξιωματικό.

Τί να έγιναν τώρα έπειτα από τόσα χρόνια και από δύο παγκοσμίους αλληλοσπαραγμούς όλες εκείνες οι μορφές, κάθε μορφή και ένα δράμα, στις φυσιογνωμίες, τα σχήματα που αποτελούσαν τον κόσμον του καιρού εκείνου; Πόσο λίγοι από όλους αυτούς θα επιζούν ακόμη... Ωραίες κοπέλες που τώρα καμπουριασμένες γριούλες θα σκύβουν τα ασπρόμαλλα κεφάλια επάνω στις αναμνήσεις του παλιού καιρού... Ωραίοι αξιωματικοί, και δεσποτικές φυσιογνωμίες Γερμανών επιστημόνων, οι περισσότεροι των οποίων θα άφησαν τα κόκκαλά των εις τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα από την τρέλα ενός φανατικού ψυχοπαθούς...

Και επάνω από όλα αυτά περνά εμπρός μου μια χλωμή γλυκιά μορφή με δροσερά γαλανά μάτια που με κοιτάζει θαμπή από τα βάθη των περασμένων χρόνων και από μίαν μεγάλην κρητιδογραφία[52] εις τον σιωπηλό μου κοιτώνα απέναντι από το κρεβάτι μου.

Πού να σε παρέσυραν άραγε, γλυκιά Γερμανιδούλα, Έμχεν φον Μπόλεν[53], οι τραγικές θύελλες που σάρωσαν τον τόπο σου; Να ζεις άραγε ακόμη κοντή γριούλα, προσπαθώντας να κερδίσεις με την φτωχή σου παλέτα και τα πινέλα σου το πικρό ψωμί της βιοπάλης, ή σ' κοίμισε σε όλα αυτά τα χρόνια που πέρασαν από τότε εις την παγωμένη αγκαλιά της γερμανικής γης ο μεγάλος παρηγορητής και απολυτρωτής του βασανισμένου ανθρώπου;

Ό,τι και αν είσαι, όπου και αν βρίσκεσαι, είτε ακόμη εις την δοκιμασία της ζωής, είτε εις την αιώνια γαλήνη, ας έλθουν να σε χαϊδέψουν απαλά οι θλιμμένες αναμνήσεις μου...

Πώς καλλιεργεί κανείς τις ψυχικές του ιδιότητες.

Αφού διαπιστώθηκαν τα καταπληκτικά ψυχικά φαινόμενα τηλεπάθειας, Διόρασης κλπ. και μετά της εισαγωγής της ψυχοφυσιολογίας στα μεγαλύτερα ξένα Πανεπιστήμια, πολλοί, ιδίως από το ωραίο φύλλο, που παρακολουθούσαν τα παρόμοια πειράματα της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών με ρωτούσαν, άλλες γιατί ήθελαν να γίνουν μέντιουμ και οι περισσότερες για να καλλιεργήσουν τα φαινόμενα αυτά στον ίδιο τον εαυτό τους από επιστημονικό ενδιαφέρον.

Και για μεν την πρώτη τάξη, ήταν φυσικά αδύνατο να κάνει η Εταιρεία έργο της την ομαδική παραγωγή μέντιουμ, εκτός φυσικά αν παρουσιάζονταν άτομα μ' εξαιρετικές επιδόσεις. Για την τάξη όμως των ερασιτεχνών σκέφτηκα ότι καλό θα ήταν και για τα άτομα και για την επιστήμη, αν έδινα στον Τύπο σχετικές οδηγίες, εφόσον όλοι οι άνθρωποι ως μέρη της δημιουργικής ενέργειας σε μορφή ηλεκτρονίων και πρωτονίων, έχουμε μέσα μας σε λανθάνουσα κατάσταση όλες τις υπεράνθρωπες ιδιότητες του απολύτου, οι οποίες καταπνίγονται από την υλική μας συμπύκνωση. Απόδειξη δε είναι ότι κατά τον ύπνο, όταν δεν λειτουργούν οι υλικές αισθήσεις, οι περισσότεροι έχουν εκδηλώσεις του υποσυνείδητου σαν συμβολικά τηλεπαθητικά όνειρα.

Αυτό επιτυγχάνει και η επιστήμη με τον τεχνητό ύπνο. Έδωσα λοιπόν σαν συνέντευξη στον Τύπο τις οδηγίες αυτές τις οποίες όλοι μπορούν να εφαρμόσουν, με μεγαλύτερες φυσικά ελπίδες με ενδιαφέροντα και ενίοτε καταπληκτικά αποτελέσματα από όσους έχουν συχνά συμβολικά τηλεπαθητικά όνειρα. Συμβουλεύω σε όλους την άσκηση, εφόσον σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να σημειωθούν καταπληκτικές εκδηλώσεις της υποσυνείδητης ψυχής μας. Η συνέντευξη αυτή παρατίθεται εδώ[54].

«...*Υπάρχει κάποιος τρόπος με τον οποίον μπορούμε να χρησιμοποιήσομε την άγνωστη εσωτερική δύναμι του υποσυνειδήτου μας: Με την «αυτόματη γραφή». Με την μέθοδο αυτήν που βασίζεται στον αυτοματισμό των ανακλαστικών φαινομένων, μπορούμε όλοι μας να δοκιμάσομε την ... κατάκτηση του αγνώστου μας εσωτερικού κόσμου. Ας δοκιμάσομε,*

«Κρατάμε ένα μολύβι εμπρός εις ένα τετράδιο. Ακουμπάμε το μικρό μας δάκτυλο στο τετράδιο με τον αγκώνα του χεριού μας μετέωρο, ώστε να προκληθεί κόπωση των μυών του αντιβραχίου. Στηρίζομε το βλέμμα μας ατενώς στην άκρη του μολυβιού μας, που μόλις ακουμπά στο τετράδιο και προσπαθούμε να μη σκεπτόμαστε τίποτε επί 5-10 λεπτά. Η κόπωση, που προκαλούμε στο χέρι μας με την στάση αυτήν, αρκεί διά να προκαλέσει ασυναίσθητα ανακλαστικά φαινόμενα...

Σε κάποια στιγμή το χέρι θα αρχίσει να τρέχει πάνω στο χαρτί και το μολύβι, που κρατάμε, θα χαράσσει ασυνάρτητες γραμμές. Αι γραμμές αυτές μπορεί να καλύψουν πολλά φύλλα του τετραδίου μας. Επαναλαμβάνομε το ίδιο κάθε ημέρα επί 5-10 λεπτά, το πολύ μέχρις

ένα τέταρτο. Μετά από λίγες ημέρες, θα παρατηρήσομε, ότι οι ασυνάρτητες αυτές γραμμές μεταβάλλονται εις γράμματα. Τα γράμματα εις λέξεις. Αι λέξεις εις φράσεις...

Όταν η γραφή γίνει καθαρή, πριν αρχίσομε την άσκησή μας, θέτομε κατά νου μία οιανδήποτε ερώτηση. Οι περισσότεροι – είναι περίεργο – θα λάβουν κάποιαν απάντηση, ιδίως αυτοί που βλέπουν συμβολικά τηλεπαθητικά όνειρα. Όσοι δεν έχουν το δώρο αυτό, το μολύβι των θα χαράσσει συνήθως λέξεις ή φράσεις, που τους έχουν κάνει εντύπωση κατά την διάρκεια της ημέρας, ασχέτους προς την τιθέμενη ερώτηση.

Η «αυτόματη γραφή», δηλαδή, ευνοεί εκείνους, που έχουν διαισθητικές ικανότητες και είναι σε κάποιο βαθμό μέντιουμ. Η κόπωση του χεριού, που προκαλεί τα ανακλαστικά φαινόμενα, έχει ως αποτέλεσμα την μείωση των υλικών αισθήσεων, η οποία πάλι τους φέρνει εις μίαν εκστατική κατάσταση. Υπό την κατάσταση αυτήν, ελευθερώνεται η άγνωστη δύναμη του υποσυνειδήτου μας με τις υπεράνθρωπες ιδιότητές της, αι οποίες έχουν εκπληκτικά αποτελέσματα.

Υπάρχουν άνθρωποι, που κατόρθωσαν με την «αυτόματη γραφήν», να ανακαλύψουν τους δράστες κλοπών και να προβλέψουν ακόμη και γεγονότα, που επρόκειτο να τους συμβούν...

⁂ ⁂

Αλλά είναι τόσον άγνωστος ακόμη ο κόσμος αυτός της ψυχής, που ποιος ξέρει τί εκπλήξεις μπορεί να μας παρουσιάσει. Ο κ. Τανάγρας μας δίνει μια μικρή αφορμή για να δοκιμάσομε και να κάμομε μια... «πρώτη» γνωριμία. Είναι ένα μικρό βήμα. Οι περίεργοι, που έχουν όμως και τα χαρίσματα της επιμονής και της υπομονής ας αποφασίσουν.

Υπάρχει, όπως φαίνεται μία άγνωστή μας δύναμη, πέρα από την δύναμη των νεύρων και του μυαλού μας. Συνήθως την αγνοούμε. Κι΄ όμως ζούμε συχνά, συχνότερα απ΄ ότι νομίζουμε, τ’ αποτελέσματά της: Όταν απλώνουμε ασυναίσθητα τα χέρια για να προφυλαχθούμε την στιγμή που πέφτουμε, όταν κλείνουμε τα μάτια για να τα προφυλάξουμε από έναν απρόοπτο κίνδυνο, πριν τον σκεφθούμε, όταν μας φέρνουν ασυναίσθητα τα βήματά μας κάπου, που δεν ξέραμε ότι θέλαμε να πάμε...

Άπειρες είναι οι περιπτώσεις. Δεν τους δίνουμε όμως σημασία, ώσπου συμβαίνει κάποτε ένα «κάτι» πιο αλλόκοτο, αφύσικο.. Ένα παράξενο όνειρο, που «βγαίνει αληθινό», μια λέξη, μια σκέψη, που στριφογυρίζει στο μυαλό μας, δίχως αφορμή, και μας συνδέει με γεγονότα και καταστάσεις, που, λογικώς, έπρεπε ν’ αγνοούμε!

Είναι δυνατόν όμως να «ζήσουμε» όλοι τις περιπτώσεις αυτές; Κι’ ακόμη, μπορούμε να προκαλέσουμε μόνοι μας και να χρησιμοποιήσουμε την άγνωστη αυτή δύναμί μας;

—«Ναι», απαντά ο πάντοτε ακούραστος ερευνητής των ψυχικών φαινομένων κ. Άγγελος Τανάγρας, «αλλά μέχρις ενός ορισμένου σημείου και έπειτα από ορισμένες προϋποθέσεις».

Ας επιχειρήσουμε όμως το ταξίδι αυτό προς τον άγνωστο εσωτερικό μας κόσμο με οδηγό την σκέψη και την πείρα του προέδρου της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών.

*** ***

Ο κ. Τανάγρας αρχίζει το... ταξίδι του, με το ίδιο «μέσον» που ετοιμαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε και για την κατάκτηση του απείρου Διαστήματος: την ατομική ενέργεια. Προς την αντίθετη όμως κατεύθυνση, τον επίσης απέραντο και μυστηριώδη κόσμο της ψυχής...

«Η διάσπαση του ατόμου και η σπουδή των ψυχικών φαινομένων», λέγει, «μας αποκάλυψαν ότι κρύβουμε μέσα μας υπεράνθρωπες δυνάμεις της υποσυνείδητης ψυχής μας. Η υποσυνείδητη αυτή ψυχή, το «πρώτον κινούν[55]» του Σωκράτη και του Αριστοτέλους, το «όντως ον[56]» του Πλάτωνα, είναι μέρος της θείας δημιουργικής δράσεως, η οποία αποτελεί το Σύμπαν και τον Άνθρωπο υπό μορφή πρωτονίων και ηλεκτρονίων. Πρέπει επομένως να έχει μοιραίως και απαραιτήτως όλες τις ιδιότητες του απόλυτου. Οι ιδιότητες όμως αυτές, όπως αποδεικνύεται με τα ψυχικά φαινόμενα βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση».

Για να εξωτερικευθούν, λοιπόν, αι υπεράνθρωπες δυνάμεις, που κρύβουμε μέσα μας, χρειάζεται κάποια μείωση των υλικών αισθήσεων μας. Το επιτυγχάνομε με τον ύπνο. Οι περισσότεροι άνθρωποι κατά τον ύπνον έχουν συμβολικά και τηλεπαθητικά όνειρα, που τα προκαλούν ακριβώς αι λανθάνουσες ιδιότητες της υποσυνειδήτου ψυχής. Το ίδιο συμβαίνει και με τον υπνωτισμό, τον «τεχνητό ύπνο», δηλαδή, που προκαλεί επίσης εκδηλώσεις των υπεράνθρωπων ιδιοτήτων, που λανθάνουν μέσα μας. Τον ίδιον σκοπό έχουν, εξ άλλου, εις τους απολίτιστους λαούς και οι φρενιτιώδεις χοροί των μάγων, οι οποίοι προκαλούν εκστατικές καταστάσεις, με αποτέλεσμα την μείωση των υλικών αισθήσεων. Κάτι ανάλογο συνέβαινε και εις την αρχαιότητα με τας αναθυμιάσεις ανθρακικού οξέος που ανέπνεαν οι Πυθίες και τα μεθυστικά ποτά, όπως το περίφημο πύθιο[57]...

Η μείωση των υλικών αισθήσεων έχει άμεση επίδραση και εις τας κινήσεις μας. Υπάρχουν, ως γνωστόν, δύο ειδών κινήσεις: Αι βουλητικές, που εξαρτώνται από την θέλησή μας και οι ασυναίσθητοι, που δεν εξαρτώνται από το κεντρικό νευρικό μας σύστημα, αλλά έχουν ίδιον, το λεγόμενον νευροφυτικό ή μέγα συμπαθητικό σύστημα. Αυτό νευρώνει και διέπει όλες τις κινήσεις που δεν εξαρτώνται από την θέλησίν μας. Μερικές από τις κινήσεις τις οφειλόμενες εις το νευροφυτικό σύστημα εδρεύουν εις τα κέντρα του νωτιαίου μυελού και έχουν τοποθετηθεί εκεί σκοπίμως διά να προλαμβάνουν διαφόρους απροόπτους κινδύνους, διά τους οποίους δεν προλαμβάνει να ειδοποιηθεί ο εγκέφαλος. Τα φαινόμενα, λοιπόν, που προκαλούν αι κινήσεις αυταί ονομάζονται ανακλαστικά και είναι προστατευτικά στην περίπτωση απροόπτων κινδύνων.

Τα ανακλαστικά όμως αυτά φαινόμενα, που, όπως είπαμε, δεν εξαρτώνται από την θέλησή μας, μπορούμε να τα χρησιμοποιήσομε και ως είδος «διαμέσου» μεταξύ του ενσυνειδήτου

«εγώ» μας και της υποσυνειδήτου ψυχής, ώστε να την αναγκάσομε να εκδηλώσει και να εξωτερικεύσει τις λανθάνουσες ιδιότητας της. Διά να το πετύχουμε υπάρχει μία μέθοδος. Η μέθοδος της «αυτοματικής γραφής», που μπορούμε όλοι μας να χρησιμοποιήσομε.

Για την μέθοδο όμως αυτή, που, μπορούμε όλοι μας να δοκιμάσουμε θα μιλήσουμε σε επόμενο σημείωμά μας. Θα μπορέσετε ίσως έτσι να γνωρίσετε έναν άγνωστο σας κόσμο...»

Παραδείγματα ψυχικών ιδιοτήτων.

Χαρακτηριστικά των εκπλήξεων που μπορούν να παρατηρηθούν σε παρόμοιες προσπάθειες επικοινωνίας με την υποσυνείδητη ψυχή μας, παραθέτω τα εξής γεγονότα. Η κ. Μαρία Σωσσίδου είχε έντονες διαισθητικές ιδιότητες εκδηλούμενες ιδίως με όνειρα. Εντελώς αμύητη ακόμη, σχετικά με την φύση των φαινομένων αυτών, προσελκύσθηκε αρχικά σε κύκλους πνευματιστών. Αυτοί ως γνωστόν, δίνοντας λανθασμένη εξήγηση στα ψυχικά φαινόμενα, εξαιτίας έλλειψης επιστημονικών γνώσεων, τα νόμιζαν σαν επικοινωνία με νεκρούς.

Γρήγορα όμως η κριτική της ικανότητα την απομάκρυνε από αυτές τις εξηγήσεις και όταν απομακρύνθηκε έτυχε να πέσει στα χέρια της ένας τόμος των «Ψυχικών Ερευνών» μου όπου περιγράφεται η «αυτοματική γραφή». Εντυπωσιασμένη τότε ήλθε στην Εταιρεία να μου ζητήσει περισσότερες πληροφορίες και οι επιτυχίες της υπήρξαν τόσον ενδιαφέρουσες, ώστε να μου ομολογήσει ότι έκτοτε άλλαξε η ζωή της. Τα τρία αυτά επεισόδια που ανέφερα είναι τα εξής.

1) Μία ημέρα ενώ έγραφε επιστολή ένιωσε το χέρι της να μουδιάζει και το στυλό της έγραψε το όνομα «Αντιγόνη.. Αντιγόνη, Αντιγόνη..». Απόρησε τότε γιατί δεν γνώριζε καμμία Αντιγόνη, εκτός από μια παλιά συμμαθήτριά της στο Παρθεναγωγείο Χιλλ[58], η οποία όμως είχε παντρευτεί στην Αλεξάνδρεια. Υπέθεσε τότε ότι ήταν σύμπτωση και εξακολούθησε την επιστολή της.

Το απόγευμα όμως αντήχησε το κουδούνι και εμφανίστηκε η παλιά φίλη της με τα παιδιά της, η οποία όταν ήλθε στην Αθήνα σκέφθηκε να την επισκεφθεί και η σκέψη επέδρασε τηλεπαθητικά στον εγκέφαλο της παλιάς συμμαθήτριάς της και προκάλεσε την εξωτερίκευση με την αναγραφή του ονόματός της.

2) Κάποτε είχε την μητέρα της η οποία ανάρρωνε από γρίπη και ενώ κεντούσε στο εργόχειρό της ένιωσε, όπως μπορεί να συμβεί, την παρόρμηση να γράψει. Πράγματι πήρε μολύβι και χαρτί και το χέρι της άρχισε, αντί για κάτι άλλο, να χαράζει σταυρούς. Ανησύχησε τότε και έσπευσε στο δωμάτιο της μητέρας της, την οποία όμως βρήκε ήσυχη και απύρετη.

Άλλωστε και ο γιατρός που ήλθε σε λίγο, τους βεβαίωσε ότι το νόσημα είχε φύγει και ότι δεν ήταν ανάγκη να ξαναέλθει. Αυτό καθησύχασε όλη την οικογένεια. Γύρω στις 11 το βράδυ όμως εκδηλώθηκε απρόοπτα καρδιακή ανωμαλία και ήλθε το τέλος λόγω συγκοπής.

Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για Διόραση, δηλαδή για ένα είδος ψυχικών ακτίνων Ραίντγκεν που, ως γνωστό, βλέπουν μέσα από την ύλη όπως συμβαίνει με τους ραβδοσκόπους. Η κυρία Σωσσίδου αντιλήφθηκε θανάσιμες αλλοιώσεις στον οργανισμό της μητέρας της υποσυνείδητα και η αυτοματική γραφή απέδωσε την εντύπωση του επερχόμενου θανάτου με τους συμβολικούς σταυρούς.

3) Το τρίτο επεισόδιο έχει ως εξής. Η κ. Σωσσίδου ενώ πλενόταν ένα πρωί, ξέχασε στον νιπτήρα το δαχτυλίδι της. Όταν επέστρεψε το μεσημέρι από τα εμπορικά, αντιλήφθηκε την έλλειψη, παρόλες τις έρευνες όμως δεν κατόρθωσε να βρει το λησμονημένο. Όταν ρωτήθηκε η υπηρέτρια αν είχε έλθει κανείς κατά την απουσία της, απάντησε αρνητικά. Η προσφυγή στην αυτοματική γραφή δεν έδωσε αποτέλεσμα, όπως συμβαίνει πολλές φορές. Παρόμοιες απόπειρες κατά τις επόμενες δύο ημέρες ήταν επίσης αρνητικές. Την τρίτη ημέρα το βράδυ, η κ. Σωσσίδου αισθάνθηκε έξαφνα την παρόρμηση να γράψει και το χέρι της έγραψε την φράση «οδός Αγίας Σοφίας 50», όπου κατοικούσε η πλύστρα τους. Η υπηρέτρια όμως που ρωτήθηκε αμέσως αν πέρασε εκείνη την ημέρα η πλύστρα, απάντησε αρνητικά και η κ. Σωσσίδου υπέθεσε ότι η φράση που είχε γράψει, όπως συμβαίνει καμμιά φορά, δεν είχε καμμία σημασία. Και όμως... Το πρωί της τέταρτης ημέρας, η διπλανή γειτόνισσα κάλεσε την υπηρέτρια και την παρακάλεσε να της δώσει την διεύθυνση της πλύστρας τους για να την ειδοποιήσει να έλθει να της πλύνει. Διότι, όπως είπε, προχθές που ήλθε στο σπίτι σας μου διέφυγε να της το πω.

—*Μα, δεν ήλθε η πλύστρα αυτές τις ημέρες*, απάντησε η υπηρέτρια.

—*Πώς; Αφού την είδα εγώ με τα μάτια μου να μπαίνει στο σπίτι σας*.

Πράγματι, η υπηρέτρια είχε βγει εκείνη την ημέρα να ψωνίσει και η πλύστρα περαστική βρήκε την πόρτα ανοικτή, μπήκε μέσα και όταν αντιλήφθηκε το δαχτυλίδι, το πήρε και έφυγε χωρίς, όπως νόμισε, να γίνει αντιληπτή από κανένα.

Καθηγητής Φερντινάντο Κατσαμάλλι.

Βέβαιη τότε ότι έγινε κλοπή, η κ. Σωσσίδου πήρε ένα ταξί και έσπευσε στην οδό Αγίας Σοφίας, όπου η πλύστρα μόλις την είδε ταράχθηκε και χλόμιασε.

—*Χωρίς πολλά λόγια*, της είπε η κ. Σωσσίδου. *Το δαχτυλίδι αμέσως αλλιώς θα πάω κατευθείαν στην αστυνομία*.

Ξεμπροστιασμένη εκείνη, έπεσε στα πόδια της κλαίγοντας να μην την καταστρέψει, με τις συνηθισμένες δικαιολογίες του τύπου, «μου μπήκε δαίμονας... η φτώχια με στράβωσε....» και επέστρεψε το δαχτυλίδι[59].

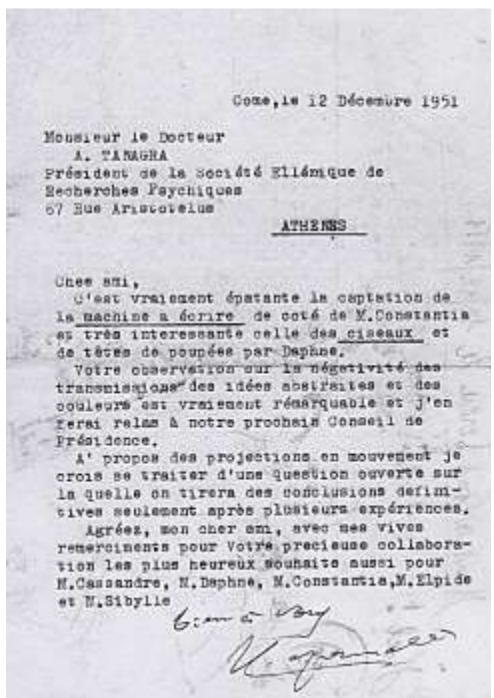
Η θρησκεία της επιστήμης.

Ήλθε λοιπόν η ώρα να εκτυπωθεί σε βιβλίο και ένα άλλο από τα πρωτότυπα έργα μου, από τα οποία το πρώτο, «*Η Θεωρία της Ψυχοβολίας, το Πεπρωμένο και η Τύχη*», μεταφράσθηκε και σε ξένες γλώσσες, πραγματευόμενο την επιστημονική εξήγηση των φαινομένων αυτών με την ανθρώπινη ψυχική εκπομπή, γνωστή μέσα στην πάροδο των αιώνων ως Βασκανία, κακό μάτι, γλωσσοφαγιά, κακομελέτημα, iettatura[60], η οποία έχει βεβαιωθεί και πειραματικά από τον καθηγητή Κατσαμάλλι[61] (Ιταλία).

Η ιδέα της θρησκείας της επιστήμης μου ήλθε μετά την διάσπαση του ατόμου[62] και την πειραματική απόδειξη των τεράστιων και ενίοτε υπερανθρώπινων δυνάμεων και ιδιοτήτων που αποκαλύφθηκαν από την ανωτέρω διάσπαση του ατόμου, που κρύβει σε λανθάνουσα κατάσταση κάθε συμπύκνωση, σε υλική μορφή, της παγκόσμιας δημιουργικής ενέργειας ή έστω της παγκόσμιας άυλης ψυχής[63].

Αρκεί ο άνθρωπος να μπορέσει να διασπάσει την ύλη σε οποιαδήποτε μορφή, για να εξωτερικεύσει τις τεράστιες δυνάμεις που εγκλείονται μέσα της. Παράδειγμα το Ουράνιο 235, μικρή ποσότητα του οποίου με την ατομική βόμβα κατέστρεψε την Χιροσίμα και το Ναγκασάκι[64].

Οι λανθάνουσες υπεράνθρωπες δυνάμεις μέσα μας, σαν αδιάσπαστα μέρη της δημιουργικής ενέργειας με μορφή ηλεκτρονίων και πρωτονίων, αποδεικνύονται από κάθε μείωση των υλικών αισθήσεων. Π.χ. πρώτα κατά τον φυσιολογικό ύπνο, οπότε μειώνονται τελείως οι αισθήσεις και έχουμε τα γνωστά τηλεπαθητικά όνειρα με την συμβολική μορφή (συμβολισμός εκρίζωσης δοντιού, για τον θάνατο συγγενούς ή γνωστού. Γκρέμισμα ή πυρκαγιά κατοικίας, για τον θάνατο οποιουδήποτε άλλου).

Come, le 12 Décembre 1951

Monsieur le Docteur
A. TANAGRA
Président de la Société Elléniqua de
Recherches Psychiques
67 Rue Aristoteleus
ATHENES

Cher ami,
C'est vraiement épatante la captation de la machine a écrire de coté de M.Constantia et très interessante celle des ciseaux et de têtes de poupées par Daphne.
Votre observation sur la négativité des transmissions des idées abstraites et des couleurs est vraiement rémarquable et j'en ferai relam à notre prochain Conseil de Présidence.
A' propos des projections en mouvement je crois se traiter d'une question ouverte sur la quelle on tirera des conclusions definitives seulement après plusieurs expériences.
Agréez, mon cher ami, avec mes vives remerciments pour Votre precieuse collaboration les plus heureux souhaits aussi pour M.Cassandre, M.Daphne, M.Constantia, M.Elpide et M.Sibylle

Επιστολή του Κατσαμάλλι προς Τανάγρα, Δεκέμβριος 1951.

Το ίδιο επιτυγχάνεται και με τον τεχνητό ύπνο, τον υπνωτισμό, οπότε καθώς μειώνονται μερικές αισθήσεις, προπάντων η όραση, επιτυγχάνονται φαινόμενα τηλεπάθειας, διόρασης, ψυχομετρίας, κλπ.

Για να χειριστώ όμως το θέμα της Θρησκείας της Επιστήμης έπρεπε να αποδειχθεί άμεμπτα πρώτα η ύπαρξη της ενσυνείδητης δημιουργικής δύναμης.. Και αυτό

προσπάθησα πρώτα να κάνω, όχι μόνο βάσει των πορισμάτων της λογικής που ήταν από παλιά γνωστά και μακριά από κάθε δήθεν «εξ αποκαλύψεως» δογματική βεβαίωση. Αλλά βάσει της ταυτότητας της ύλης και της ενέργειας, δηλαδή βάσει της ανυπαρξίας της ύλης και μέσω αυτής της αποκάλυψης μιας παγκόσμιας δημιουργικής ενέργειας που αποτελεί το σύμπαν, από τους γαλαξίες μέχρι το τελευταίο έντομο. Μέχρι και εμάς τους ίδιους.

Αλλά, η πειραματικά αδιάψευστη αυτή πραγματικότητα της απόδειξης μιας παγκόσμιας άυλης ενέργειας, μέσω της διάσπασης του ατόμου, δεν ήταν αρκετή. Έπρεπε να αποδειχθεί και η υπόθεση αν η παγκόσμια αυτή ψυχή ήταν ενσυνείδητη και αν ενεργούσε ενσυνείδητα ή τυφλά, κατά τύχη και σύμπτωση.

Βέβαια είναι ιδιαίτερα γνωστά τα κατά κόρον επαναλαμβανόμενα αποφθέγματα και κηρύγματα μερικών θρησκειών και μάλιστα ενίοτε αναφερόμενα και στα «θεία αρχέτυπα». Στην σημερινή όμως εποχή της διάσπασης της ύλης, όχι μόνο δεν εκτελούν κανένα προορισμό και δεν πείθουν κανένα, εκτός από τους φανατικούς, τους επαγγελματίες των θρησκειών και τα ανθρώπινα ζωόφυτα[65], αλλά πολλές φορές αντιτίθενται ριζικά και σε μεγάλες και έγκυρες επιστημονικές αλήθειες.

Σχέδια των μέντιουμ σε πειράματα τηλεπάθειας Αθήνας και Ρώμης, Οκτώβριος 1951.

Αλλά φυσικά δεν πρόκειται για αυτές. Η επιστημονική πρόοδος εξακολουθεί τον δρόμο της και οι απόγονοι τους ακολουθώντας και ακούγοντας ακόμη τα πορίσματα αυτά, θα βλέπουν με απορία και ίσως με θυμηδία τις παιδαριώδεις ιδέες που πίστευαν οι παππούδες τους.

Λοιπόν, πάνω στις υλιστικές θεωρίες, μολονότι η λέξη «ύλη» δεν έχει πουθενά πλέον θέση για την έρευνα της αλήθειας, είναι πλέον πασίγνωστα και μυριοειπωμένα τα παραδείγματα, όπως π.χ. εάν ρίξει κανείς σε ένα μέρος τσιμέντο και σίδερα και ξύλα και κεραμίδια και τ' αφήσει δεν θα γίνουν ποτέ σπίτι, εφόσον λείπει η ενσυνείδητη δύναμη που θα τα προσαρμόσει. Ή, εάν ρίξει και ένα πετραδάκι σε μία μηχανή, παύει αμέσως η λειτουργία της, ενώ τα συστήματα τόσο του σύμπαντος όσο και

του ζωικού οργανισμού υπερνικούν με διαρκή προσαρμοστικότητα κάθε εμπόδιο και κάθε απρόοπτη δυσκολία στην κανονική λειτουργία τους. Π.χ. δύο ουράνια σώματα που ακολουθούν την ίδια τροχιά δεν συγκρούονται αλλά παρεκκλίνουν ακολουθώντας την πορεία τους. Αν μολυνθεί ένας οργανισμός, επιστρατεύει αμέσως εναντίον των μικροβίων τους αστυφύλακες του, τα λευκά αιμοσφαίρια, τα οποία σπεύδουν επί τόπου να τα εξουδετερώσουν. Το πύον είναι τα πτώματά τους, που έπεσαν στον αγώνα της διάσωσής μας.

Όσο περισσότερα όμως είναι τα παρόμοια αναμφισβήτητα παραδείγματα ενσυνείδητης ενέργειας της παγκόσμιας ψυχής, τόσο πειστικά τώρα ενεργούν στους αμερόληπτους και είμαι ικανοποιημένος ότι κατά το πέρασμά μου στην εφήμερη αυτή ζωή, πρόσθεσα δύο πετραδάκια στο μέγα οικοδόμημα της επιστημονικής έρευνας.

Το πρώτο είναι, όπως ανέφερα, η «θεωρία της ψυχοβολίας». Για το δεύτερο, παρατήρησα σπουδάζοντας τα ένστικτα των εμψύχων, (μολονότι τίποτα δεν είναι απόλυτο στην φύση, αλλά όλα, ηλεκτρόνια και πρωτόνια, είναι μέρη της παγκόσμιας ψυχής), διότι τα ένστικτα αυτά δεν εκδηλώνονται άτακτα, όπως θα συνέβαινε αν ήταν αποτελέσματα τυφλής τύχης ή της εξέλιξης. Διότι το ένα θα πήγαινε επάνω το άλλο κάτω, το ένα δεξιά το άλλο αριστερά. Αντίθετα, όλα συμπίπτουν σε ένα σκοπό μυστηριώδους τελεολογίας, την συντήρηση και διαιώνιση του είδους προς την βελτίωσή του. Τα ένστικτα της αυτοσυντήρησης, όπου και ο τελευταίος κοριός προσποιείται τον ψόφιο όταν νιώσει τον κίνδυνο. Το ένστικτο της διαιώνισης του είδους, κατόπιν, ασυγκράτητο, ακάθεκτο, αδυσώπητο. Θέλεις δεν θέλεις θα διαιωνίσεις το είδος σου. Κατόπιν τα ένστικτα της στοργής των γονιών προς τα παιδιά τους, χωρίς τα οποία δεν θα υπήρχε πλάση και τα καταπληκτικά ένστικτα των παιδιών που δεν θα γνωρίσουν γονείς για να τα περισώσει, όπως συμβαίνει με τα έντομα.

Ο Τανάγρας με μπερέ

Και τέλος, για να μη παραμείνουν τα είδη στάσιμα αλλά διαρκώς να βελτιώνονται να φθάσουν σε κάποιο ανώτερο όριο σωματικής και πνευματικής τελειότητας, δόθηκε και ο έρωτας. Η ακαταμάχητη έλξη για την διαιώνιση κάθε ανωτερότητας φυσικής ή πνευματικής.

Λαμβάνοντας λοιπόν αφορμή από τα ένστικτα, παρέθεσα τα σπουδαιότερα και εντυπωσιακότερα σε ιδιαίτερο τμήμα του βιβλίου, περιέχοντας ενδείξεις ενσυνείδητης δημιουργικής ενέργειας στην συνέχεια του Α’ μέρους που περιείχε τις υλιστικές θεωρίες.

Στο τρίτο μέρος, στην συνέχεια, περιέλαβα τα φαινόμενα της ζωής, που προξενούν εντύπωση άρνησης της ύπαρξης ενσυνείδητης δημιουργικής ενέργειας, όπως ο θάνατος, ο πόνος, ο κόρος. Τέλος, στο 4° και τελευταίο μέρος με δεδομένη την ενσυνείδητη βάση στην πλάση, ανέφερα ποια είναι τα καθήκοντα του ανθρώπου απέναντι στην μυστηριώδη και

ανεξιχνίαστη αυτή ενέργεια την οποία μας αποκάλυψε η διάσπαση του ατόμου. Το βιβλίο αυτό το είχα ανέκδοτο για πολλά χρόνια, επειδή ανησυχούσα με λύπη, ότι όταν εγώ εκλείψω θα πήγαινε χαμένη η πρωτότυπη αυτή ένδειξη για το επίμαχο και σπουδαιότατο αυτό ζήτημα για τον άνθρωπο, ανάμεσα στα σπουδαιότερα.

Ευτυχώς κατά το 1959 βρέθηκε εκδότης γι' αυτό και είδε το φως της δημοσιότητας σε ευπρεπή μάλιστα έκδοση από τον οίκο Σπ. Τζηρίτα[66], με την επιμέλεια του τότε διευθυντή της Εθνικής Βιβλιοθήκης Φωτιάδου[67], ο οποίος ήταν και ο κύριος σύμβουλος του. Ο Φωτιάδης όμως όπως φαίνεται ζωηρά θρησκευόμενος μου άλλαξε μερικές λέξεις μη συμφωνώντας με τις περισσότερες πεποιθήσεις, ευτυχώς ανώδυνες, εκτός από μία την οποία επέμεινα να παραμείνει, σύμφωνα με τις δικές μου πεποιθήσεις, ως υπεύθυνος συγγραφέας. Τελικά όμως την άλλαξε όπως ήθελε αυτός, παρέλειψε δε και την διόρθωση που είχα παραθέσει στα παραρτήματα.

Δεν είμαι από τον κύκλο των άθεων. Απ' εναντίας, σε όλα τα έργα μου, όχι μόνο τόνισα την απόλυτη ανάγκη της ύπαρξης ενσυνείδητης δημιουργικής δύναμης, αλλά και προσπάθησα να την αποδείξω με επιστημονικά τεκμήρια και αποδείξεις. Δεν ανήκω όμως σε καμμία θρησκεία από εκείνες που οι «παπαδικοί» και πολλές φορές παιδαριώδεις τύποι καταστρέφουν την ουσία με περίπλοκους και παραπλανητικούς δογματισμούς που χάρις σε πολλούς από αυτούς χύθηκαν ποτάμια αίμα.

Εκτιμώ τις μονοθεϊστικές θρησκείες, οι οποίες αφήνουν αυτούσια και ανενόχλητη την δημιουργική μονάδα, παραδεχόμενοι ως ανθρώπους, έστω εξαιρετικούς, όπως ο Λάο-τσε[68], ο Ζωροάστρης[69], ο Μωυσής[70], ο Μωάμεθ[71] και όπως ήταν ο άξιος κάθε τιμής, Ναζωραίος Χριστός. Γράφοντας λοιπόν αυτά στην Θρησκεία της Επιστήμης, ανέφερα και τον Ιησού απλά ως Ναζωραίο Ιησού. Ο κ. Φωτιάδης όμως άλλαξε αυθαίρετα και εν αγνοία μου την λέξη «Ναζωραίος» σε «Θεάνθρωπος», λέξη η οποία δεν αντιπροσώπευε ούτε την γνώμη, ούτε την πίστη του υπεύθυνου συγγραφέα. Αλλ' ας είναι! Ο γέγονε, γέγονε[72].

Τα μυστικά της ψυχής.

«Το βιβλίο[73] είναι κατ' αρχήν υπόθεση παθητική για το χρονογράφο. Γράφεις, γι' αυτό και δυσαρεστείς τον αναγνώστη, που άλλα θέματα περιμένει από σένα. Δεν γράφεις, και δυσαρεστείς τον συγγραφέα, που σε σένα στηρίζεται για την προβολή του πονήματός του. Όπως και να το κάνεις, ζημιωμένος βγαίνεις. Έτσι, με ευγνώμονα μελαγχολία δεχόμαστε την τιμή που μας κάνουν κάθε τόσο οι συγγραφείς με την προσφορά των βιβλίων τους.

Είναι όμως και μερικά βιβλία που σου επιβάλλονται. Πρόσκληση σε καθήκον. Πώς να παρατρέξεις τη «θρησκεία της Επιστήμης» του Άγγελου Τανάγρα; Για την ακρίβεια, πώς να παρατρέξεις τον Τανάγρα; Μια μορφή, μια εποχή. Γιατρός του Ναυτικού, πρωτοεμφανίζεται στο λογοτεχνικό στίβο με τους «Σπογγαλιείς του Αιγαίου». Καλλιεργεί με επιτυχία το μυθιστόρημα, το διήγημα, τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις. Γλώσσα του, η γλώσσα του καιρού

του. Βρισκόμαστε στις αρχές του αιώνα μας. Πρέπει να έχει περάσει τα ογδόντα σήμερα ο σεβαστός πρεσβύτης. Σε πλήρη πνευματική διαύγεια, παρουσιάζει σε μια πολυτελή έκδοση τη νέα του εργασία. Γύρω στις ψυχικές έρευνες. Αυτές είναι το κύριο έργο της ζωής του. Ο πρώτος, και επί πολύ διάστημα ο μόνος ερευνητής. Μεταγενέστεροί του όλοι οι άλλοι. Ιδρυτής της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, εκδότης του περιοδικού που «Ψυχικαί Έρευναι» λέγεται και αυτό. Οι δεκαοχτώ τόμοι του μαρτυρούν τη συστηματική προσπάθεια. Γεγονός αποτελούσαν οι εβδομαδιαίες συνεδριάσεις στο σπίτι της οδού Αριστοτέλους. Μέσα στο τρέχον ρεπορτάζ των εφημερίδων κι' αυτές. Δεχόμουν ευχαρίστως την εντολή του αρχισυντάκτη μου, κάθε φορά που μ' έστελνε να παρακολουθήσω πειράματα στο σπίτι του Τανάγρα. Μεταβίβαση σκέψεως, υπνωτισμός, ψυχομετρία, διόραση, τηλεπάθεια. Θυμούμαι ακόμα να μετακινείται, με τη δύναμη του μέντιουμ, η μαγνητική βελόνη. Έφευγα παραζαλισμένος από τα ασύλληπτα στους λογισμούς των αμύητων και έτρεχα να περιγράψω τα φαινόμενα, που επί μέρες αποτελούσαν αντικείμενο σχολίων, επαίνων, αντιρρήσεων, ποικίλων αντιδράσεων. Ήταν η μόδα.

Γνωστός όμως και στο εξωτερικό. Ξένα επιστημονικά περιοδικά δημοσιεύουν τις ανακοινώσεις του Τανάγρα. Αυθεντία στο εσωτερικό. Όπου παρουσιάζονταν φαινόμενα τηλεκινητικά, τον Τανάγρα καλούσαν να δώσει την επιστημονική ερμηνεία.

Υπόθεση εξαιρετικά λεπτή, σε κοινό πρόθυμο να δεχθεί τη διαβολή και εύκολο στην ειρωνεία. Θα μπορούσαν να τον πάρουν στο σορολόπ[74]*, ή να του αποδώσουν αθεΐα. Μια μικρή απερισκεψία, κάτι που θα πρόδινε αγύρτικη διάθεση, θα έριχνε τον Τανάγρα από το βάθρο του. Δεν υπήρξε περίπτωση. Η σάτιρα και η επιθεώρηση έπαιξαν μαζί του, όπως παίζουν με όσους βρίσκονται στην επιφάνεια. Δεν τον δυσφήμισαν, δεν τον γελοιοποίησαν.*

Κινούμενος σε επιστημονικές πάντα βάσεις, αγωνίστηκε να ιδρυθεί και στο δικό μας Πανεπιστήμιο έδρα για τα ψυχικά φαινόμενα. Δεν τον άκουσαν. Έδρα όμως έγινε αυτός ο ίδιος. Γράφει, κάνει πειράματα, απευθύνεται στους λίγους, στρέφεται στους πολλούς.

Ο καλογηρισμός προσπαθεί να τον μπλέξει. Πιστεύεις στο Θεό; Απαντά με τον Βάκωνα. «Λίγη επιστήμη απομακρύνει από το Θεό. Πολλή επιστήμη πλησιάζει στο Θεό». Το πηγαίνουν αλλού: Πιστεύεις σε άλλη ζωή; Και τί άλλο πιστεύει; Βέβαιος για την προέκταση, και μετά το θάνατο, της ζωής, μοχθεί να μεταδώσει την πίστη του. «Η επιστήμη παρουσιάζει... τον άνθρωπον ως θεόν θνητόν εξυπηρετούντα κατά την εφήμερον ζωήν, την κάποιαν άγνωστον σκοπιμότητα και επανατιθέμενον μετά το πέρας της αποστολής εις την θείαν πηγήν του προς εξακολούθησιν άλλων αγνώστων προορισμών...».

Το θνητό θεό του Ηράκλειτου βλέπει στον άνθρωπο. Θεό τον ανέδειξε η διάσπαση του ατόμου. «Αν ηξεύραμεν να διασπάσωμεν τα άτομά μας, εκαίαμεν το σπίτι μας. Ο τελευταίος αλήτης είναι ζωντανή ατομική βόμβα. Αποτελείται και αυτός από άτομα».

Τί άλλο από θεϊκή δύναμη που κρύβεται στον άνθρωπο είναι, όταν, μειώνοντας με τον υπνωτισμό τις αισθήσεις, «προκαλούμεν την εξωτερίκευσιν υπερανθρώπων ιδιοτήτων της

υποσυνειδήτου ψυχής μας, του μικρού θεού που κρύπτομεν μέσα μας και όστις, ως μέρος της θείας δημιουργικής δυνάμεως, έχει παντογνωσίαν».

Μερικά σημεία από το «πιστεύω» του Τανάγρα, που παίρνω ξεφυλλίζοντας πρόχειρα το τελευταίο βιβλίο του. Περισσότερο δε απ' αυτό, εκτέλεση χρέους προς τον άνθρωπο με τη συνέχεια και τη συνέπεια που, πάνω από μισό αιώνα δεν κουράζεται να διαλαλεί την αλήθεια του — αυτό που πιστεύει ως αλήθεια. Να τον θυμίσουμε στους παλιούς, να τον γνωρίσουμε στους νέους.

Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Πυρηνική Φυσική, σύμπαν και ζωή.

Το μεγάλο και σημαντικό, με τριακόσιες τόσες σελίδες, είναι το καινούργιο βιβλίο του κ. Άγγελου Τανάγρα «Η θρησκεία της Επιστήμης»[75]. Έρχεται ως καρπός ωριμότητας να προστεθεί στη μακρά σειρά των έργων του που τον καθιέρωσαν σε διεθνική κλίμακα, ως επιστήμονα και λογοτέχνη, δημιουργό δικής του θεωρίας περί ψυχοβολίας — είδος ψυχικής ραδιενέργειας, — για την εξήγηση των ψυχικών φαινομένων. Είναι η πνευματική διαθήκη του. Ο σεβαστός πρεσβύτης αντικρύζει στο έργο του αυτό, το μεγάλο πρόβλημα του Θεού, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι «κανείς πνευματικός άνθρωπος δεν δικαιούται να ειπεί ότι είναι άθεος».

Στο πρώτο μέρος αντλεί επιχειρήματα από την αρμονική κίνηση των ουρανίων σωμάτων, τη σταθερότητα των συστατικών της ατμόσφαιρας και το ζωικό ισοζύγιο, για να τονίσει ότι «το παν είναι ο «πλαστουργός δυναμισμός» εκ του οποίου όλα προέρχονται και εις τον οποίον όλα επιστρέφουν. Αι μορφαί της ύλης τα οποίας εφημέρως υποδύονται είναι εντελώς επουσιώδεις».

Με αυτή την αφετηρία προχωρεί σε μια θαυμάσια αναπαράσταση του κόσμου των ενστίκτων για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι «η σύμπτωσις των ενστίκτων προς τον ίδιον σκοπόν, την διατήρησιν και βελτίωσιν του είδους, αποτελεί απόδειξιν ενσυνειδήτου σκοπού και ενσυνειδήτου δημιουργικής δυνάμεως εις το σύμπαν». Ότι μυστηριώδης πρόνοια εξωκόσμια η ίδια αλλά περιλαμβάνουσα τον κόσμο, διέπει τα πάντα ενσυνείδητα και σκόπιμα, για να διαιωνίζει τη ζωή να τη βελτιώνει και να βελτιώνει και να την οδηγεί στην επάνοδο στην αρχική θεία πηγή από την οποία απέρρευσε.

Το τρίτο μέρος αναφέρεται στην αναίρεση των αρνήσεων του Θεού. Το τέταρτο, δεοντολογία με κατευθυντήριες ηθικές αρχές, την κατά φύση και κατά χριστιανική παραίνεση βίωση. Το σύνολο αποτελεί συλλογή ενδείξεων για την ύπαρξη Θεού, ως συνειδητού δημιουργού που ενίοτε αποκαλείται πλαστουργός δυναμισμός και άλλοτε παγκόσμιος ψυχοδυναμισμός, αλλά δεν παύει να είναι πάντοτε ενσυνείδητος και να δρα σκόπιμα, ως Αριστοτελική «πλαστουργούς εντελέχεια».

Ανεξάρτητα όμως από όλα αυτά «Η θρησκεία της επιστήμης» του καθώς ανακεφαλαιώνει όλα σχεδόν όσα έχουν γραφεί πάνω στο θέμα του, με μια έντονη προσωπική συμβολή, αναιρετική και θετική, αποτελεί ενδιαφέρουσα σύνθεση, που έχει το πρόσθετο χάρισμα της σαφήνειας, της λογικότητας και του κάλλους. Χαίρεσαι ιδίως να αντικρύζεις τα θαυμάσια του κόσμου των ζώων και των φυτών, καθώς τα προβάλλει ζωντανά μπροστά-μπροστά σου ζωγραφίζοντας τον με πλούτο υλικού και παραστατική ενέργεια.

Γραμμένο με πίστη και θαυμαστική ενατένιση προς τον «πλαστουργό δυναμισμό» και με το χάρισμα του λόγου, πέραν από οποιαδήποτε επιφύλαξη, διαβάζεται ευχάριστα, σαν ένα απάνθισμα πλείστων όσων ενδιαφερόντων, από τη φύση και τη ζωή, όπως τα έχουν διδάξει κατά καιρούς, η αστρονομία και η χημεία, η φυσική και η βιολογία, η φιλοσοφία και η ψυχοφυσιολογία, η λογική κι' ακόμα ο κοινός νους του ανθρώπου, που δεν είναι δυνατό να συλλάβει το όραμα του Θεού—Σύμπαντος, αλλά και δεν είνε δυνατό να τον φαντασθεί δίχως εκείνη τη δική του συνείδηση, που βάζει τη γνωσιολογικά τάξη στον κόσμο και στον εαυτό του.

ΜΠΑΜΠΗ Δ. ΚΛΑΡΑ

Μια περίεργη αναγκαστική συνεργασία.

Λοιπόν, και κάτι που ούτε περίμενα και ούτε που φανταζόμουνα. Ένα από τα πρώτα φιλολογικά έργα που είχα γράψει στη νεότητά μου ήταν για τη ζωή των σφουγγαράδων την οποία παρακολούθησα ένα καλοκαίρι στις ακτές της Λιβύης με το πλωτό νοσοκομείο «Κρήτη», το οποίο περιμάζευε τους «χτυπημένους», δηλαδή παράλυτους Σπογγαλιείς. Το έργο εκδόθηκε πρώτα από τον Ανέστη Κωνσταντινίδη[76] και έπειτα σε πλήρη υπετριπλάσια έκδοση από τον ο Ιωάννη Σιδέρη, εικονογραφημένη μάλιστα, στον οποίο το παραχώρησα δωρεάν για την δεύτερη έκδοση.

Και ο μεν αγαθός αυτός έμπορος πέθανε, οι δε κληρονόμοι βλέποντας ότι το βιβλίο έχει ζήτηση, σκέφθηκαν να κάνουν και τρίτη έκδοση, χωρίς εννοείται να με ειδοποιήσουν, φοβούμενοι μήπως εγείρω αξιώσεις.

Και ως εδώ το πράγμα είναι υποφερτό. Δεν θα ήταν ούτε η πρώτοι ούτε οι τελευταίοι. Αλλά φαίνεται κάποιος φιλολογικός σύμβουλος τους, βλέποντας ότι άρεσαν οι περιγραφές των εναλίων βυθών και των θαλάσσιων παλαιών θεοτήτων όπως τους τοποθετώ, σκέφθηκε να επεκτείνει το θέμα αυτό. Έβαλε λοιπόν κάτω μία μυθολογία και φόρτωσε το δυστυχισμένο έργο μου με μια αφόρητη πολυλογία και ότι ανοησίες του ερχόντουσαν στο κεφάλι, παρουσιάζοντας δήθεν τον Ερμή με ευρωπαϊκά χρωματιστά ρούχα να συζητάει για δάνεια κλπ., όλα εννοείται με την δική μου υπογραφή!

Μόλις τώρα, έτος 1960, όταν χρειάσθηκα το βιβλίο μου, είδα κατάπληκτος σε μίμηση της δικής μου φρασεολογίας και του δικού μου ύφους, ένα σωρό εξοργιστικές προσθήκες που εγώ δεν θα έβαζα ποτέ από κάτω την υπογραφή μου.

Και τώρα τί να γίνει. Στην ηλικία μου στα δικαστήρια; Ν' αρχίσω καυγάδες με τους εκδότες! Και στην περίπτωση ακόμα της δικαίωσης, τί το όφελος; Έστω και αν κατασχεθεί ολόκληρη η τρίτη έκδοση, τί να τα κάνω τα αντίτυπα αφού θα είναι αδύνατο να διορθωθούν;

Είμαι λοιπόν μοιραία καταδικασμένος να σηκώνω τις αμαρτίες του άγνωστου αναγκαστικού συνεργάτη μου. Ας έχουν τουλάχιστον υπόψη τους το παράδειγμα, οι μελλοντικοί ομοιοπαθείς μου. Το κακό όμως είναι ο φόβος, επειδή έχω δώσει μερικά ανέκδοτα έργα μου σε διάφορους εκδότες των ημερών μου, μήπως εκείνοι που θα επιμεληθούν την έκδοση, τα «διορθώσουν» και τα μετατρέψουν ή τα περικόψουν όπως νομίζουν αυτοί.

Ήδη έχω πρόσφατο παράδειγμα παρόμοιας ασυνείδητης ασυδοσίας στο τελευταίο βιβλίο μου «Η θρησκεία της Επιστήμης», όπου εκείνος που επιμελήθηκε την έκδοση, επειδή έγραψα «Ο Ναζωραίος Ιησούς», το άλλαξε αυθαίρετα σε «Θεάνθρωπο Ιησού», πάντοτε εννοείται με την δική μου υπογραφή.

Φοβάμαι δε παρόμοιες ασυνειδησίες ιδίως για ένα έργο μου που έδωσα στον εκδότη Μπίρη[77]. Την πρώτη Ελληνική φυσιολογία της ψυχής (τηλεπάθεια, διόραση, ψυχομετρία, τηλεκινησία, εκτόπλασμα κλπ.) με τίτλο το σχετικό ρητό του Ηράκλειτου, ο οποίος όταν ρωτήθηκε «Τί εστί άνθρωπος;» απάντησε θαυμαστά και επιστημονικότατα «Θεός θνητός». Αλλά τί να γίνει! Κατόπιν όμως παρόμοιων παραδειγμάτων, έχε όρεξη να εργασθείς. Όσοι στο μέλλον πάθουν τα ίδια θα με θυμηθούν.

Αγάπη για τα ζώα.

Λοιπόν, φαίνεται ότι στον κόσμο αυτό πρέπει να πληρώνει κανείς κάθε αγάπη που νιώθει στη ζωή του. Ανέκαθεν αγαπούσα πολύ τα ζώα. Είχα κάποτε μια μαϊμού, ένα παπαγαλάκι, μια γάτα. Όταν ψόφησαν δεν τα αντικατέστησα, εξαιτίας της διαρκούς ανάγκης καθαριότητας που είχαν. Τα αγαπούσα όμως όχι για τη χαρά τους, την εξυπνάδα τους, αλλά και γιατί η μοίρα των ζώων είναι χειρότερη από την μοίρα των ανθρώπων.

Ο άνθρωπος τα πήρε από την ζούγκλα, όπου ζούσαν ευτυχισμένα και έβρισκαν εύκολα τη τροφή τους, τα εξημέρωσε και τα ανάγκασε να ζουν από την ελεημοσύνη του, όταν εννοείται υπήρχε. Το αποτέλεσμα ήταν τα περισσότερα να γυρίζουν στους δρόμους πεινασμένα και να σκαλίζουν τα σκουπίδια για να βρουν κάτι να φάνε. Και ακόμη όταν κλέβουν κάτι αναγκασμένα από την πείνα, τα σκοτώνει.

Ας είναι όμως. Ξαναγυρίζω στο θέμα μου. Ήμουνα στον κήπο του Μουσείου, όπου πηγαίνω καμμιά φορά το πρωί το καλοκαίρια να πιώ τον καφέ μου. Εκεί ήλθε κοντά μου μια ωραία ασπροκίτρινη γάτα να τριφτεί στα πόδια μου. Την πήρα τότε στα γόνατά μου όπου ταχτοποιήθηκε αμέσως ρουθουνίζοντας και άρχισα να την χαϊδεύω. Όλα πήγαιναν καλά και θα είχε περάσει μισή ώρα που μισοκοιμόταν ευτυχισμένη όταν ένα χάδι μου, από

υπερβολική ευχαρίστηση, από υπερβολική ευγνωμοσύνη σε ένδειξή της, φαίνεται ότι ξύπνησε μέσα της το ένστικτο της ζούγκλας, όπου το δάγκωμα είναι φαίνεται χάδι μεγάλης αγάπης[78] και μου τραβάει μια δαγκωνιά στο δεξί χέρι, όπου τα δόντια της μπήκαν μέσα στο δέρμα. Δάγκασε με την ψυχή της. Εννοείται την πέταξα αμέσως από πάνω μου. Αλλά η πληγή μάτωσε και έκανα μια πρόχειρη απολύμανση, διότι ως γνωστόν τα δήγματα του προσώπου και των χεριών ως περίπτωση υποψίας λύσσας, είναι τα χειρότερα και πρέπει να αρχίζει κανείς το ταχύτερο θεραπεία με τις γνωστές ενέσεις.

Βέβαια το πράγμα δεν θα είχε μεγάλη σημασία εάν επί 15 ημέρες η γάτα ήταν υγιής. Αλλά περιέργως έκτοτε δεν εμφανίσθηκε στον κήπο του Μουσείου, οι δε πληροφορίες των γκαρσονιών ήταν ασαφείς και αόριστες. Γι’ αυτό όταν πέρασαν οι πρώτες ημέρες άκαρπων ερευνών, βρέθηκα στην δυσάρεστη θέση να πάω στο αντιλυσσικό ινστιτούτο του Βοτανικού, επειδή είχα παρακολουθήσει στη ζωή μου φρικτούς θανάτους από δαγκώματα λυσσασμένων ζώων και να υποβληθώ στην κατάλληλη προληπτική θεραπεία. Έπρεπε φαίνεται να το υποστώ και αυτό. Παρηγοριέμαι όμως, όπως πάντοτε στις δυσάρεστες στιγμές της ζωής, ότι υπάρχουν και χειρότερα.

Πάντως, όπως έγραψα στην αρχή, κάθε αγάπη του θα πρέπει να την πληρώνει κανείς σ’ αυτόν τον κόσμο. Ας είναι οι γραμμές αυτές να ειδοποιήσουν όσους αγαπούν πολύ τα ζώα.

Παρατηρήσεις.

Ιδρύοντας κατά το 1923 την Εταιρεία Ψυχοφυσιολογίας μαζί με τον Παύλο Νιρβάνα και τον Αλέξανδρο Φιλαδελφέα, φιλοδόξησα να εισαγάγω και στην Ελλάδα την αυστηρά επιστημονική εξήγηση και σημασία των ψυχικών φαινομένων, η οποία ερευνά τις υπεράνθρωπες δυνάμεις που λανθάνουν μέσα μας και μία ημέρα θα αποτελέσει την υπέρτατη των επιστημών.

Στην εποχή εκείνη, μεγάλη πέραση είχε ο επιστημονικά αστήρικτος πνευματισμός. Η πίστη στη δυνατότητα επικοινωνίας με τους νεκρούς από παρεξήγηση των ψυχικών φαινομένων και των μάγων.

Η πρώτη γι’ αυτό διάλεξη έγινε στο Λύκειο των Ελληνίδων όπου προέδρευε μία μεγάλη Ελληνίδα, η Καλλιρρόη Παρρέν[79]. Εκεί μετά το τέλος της, έγινε έκκληση στους Έλληνες διανοούμενους να συμμετάσχουν στην προσπάθεια αυτή με την υπογραφή πρωτοκόλλου ίδρυσης Εταιρείας. Και η συμμετοχή ξεπέρασε τις προσδοκίες. Καθηγητές του πανεπιστημίου, όπως ο ιδρυτής της Ακαδημίας, Αιγινήτης[80] με τον αδελφό του, επίσης καθηγητή της Φυσικής Βασίλειο[81], ο καθηγητής Βορέας[82], οι καθηγητές Χόνδρος[83] και Καλλιάφας[84], ποιητές και λογοτέχνες, όπως ο Ιωάννης Πολέμης[85], ο Ιωάννης Δαμβέργης[86], ο Μπάμπης Άννινος[87], κλπ.

Το έργο άρχισε και έδωσε την πρώτη επιτυχία του με την διοργάνωση του 4^{ου} διεθνούς συνεδρίου ψυχοφυσιολογίας στην Αθήνα το 1930 στην μεγάλη αίθουσα του

Πανεπιστημίου, όπου συμμετείχαν επιστημονικές κορυφές της εποχής εκείνης. Ο ιδρυτής του νεοβιταλισμού Ντρις, ο καθηγητής σερ Όλιβερ Λοτζ, ο καθηγητής Έστεράϊχ κλπ.

Οι αστυνομικές αρχές του κράτους απευθύνθηκαν προς την Εταιρεία ζητώντας τον εκσυγχρονισμό των οργάνων της στα ψυχικά φαινόμενα που αφορούσαν την αστυνομία, όπως για την δυνατότητα να διαπραχθούν εγκλήματα σε κατάσταση μεθυπνωτικής υποβολής από άτομα που είναι επιδεκτικά στην βαθιά ύπνωση του Charcot. Επίσης, για την χρησιμοποίηση της τηλεπάθειας, της διόρασης και της ψυχομετρίας στην διασαφήνιση εγκλημάτων.

Ανταποκρινόμενος στην αίτηση τους, έκανα έτσι διαλέξεις στην σχολή χωροφυλάκων Αθηνών και στην σχολή Αστυνομίας πόλεων για τους νέους αστυνόμους, με πειράματα στα μέντιουμ Κωνσταντία Νικολαΐδου, Ελπίδα Παυλάτου, Ελένη Ζακυνθινού, Κασσάνδρα, Κικίδου[88] και Δάφνη, για την χρησιμοποίηση των ψυχικών φαινομένων στην εγκληματολογία σαν επιστημονικό επιβοηθητικό μέσο. Σαν ενδείξεις μόνο, σαν νέα δεδομένα προς εξέταση, βάσει κυρίως της τηλεπάθειας.

Η χρησιμοποίηση των ψυχικών φαινομένων στην εγκληματολογία για τα οποία έγραψα και ειδικό τεύχος με τον ίδιο τίτλο (Εθνική βιβλιοθήκη), είμαι βέβαιος ότι όταν χρησιμοποιηθεί στο μέλλον κατά τις ανακρίσεις, με την βοήθεια πάντοτε ειδικών ψυχοφυσιολόγων προς αποφυγήν αντιεπιστημονικών υπερβολών των μέντιουμ, θ' αποτελέσει πολύτιμο βοηθό για την διαπίστωση δύσκολων εγκλημάτων.

Για τον λόγο αυτό με την διαθήκη μου (συμβολαιογράφος Ράμος, οδός Σανταρόζα) ορίζω, ότι μετά τον θάνατο της αδελφής μου, το μισό του ετήσιου εισοδήματος οικίας μου στην οδό Αγίας Σοφίας 80[89], δίνεται ως βραβείο στο μέντιουμ που θα συντελέσει στην ανακάλυψη έστω και απλής κλοπής. Είμαι βέβαιος πως όταν οι κακοποιοί πεισθούν ότι υπάρχουν και άλλες μέθοδοι ανακαλύψεως, θα επιβληθούν περισσότερο στα κακά ένστικτά τους.

Οι διαλέξεις για τους αστυνομικούς εξακολούθησαν και στο Πανεπιστήμιο στο αμφιθέατρο που παραχωρήθηκε στην οδό Μασσαλίας. Στο αμφιθέατρο αυτό γινόντουσαν κατά καιρούς και οι Κυριακάτικες διαλέξεις της Εταιρείας μέχρι την εγκατάσταση της στην αίθουσα της οδού Αριστοτέλους 67.

Συμπεράσματα.

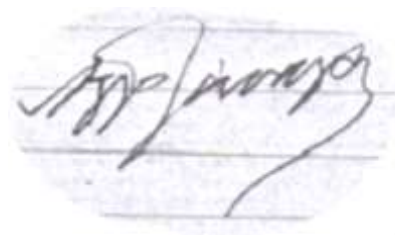
Δυστυχώς, όλη αυτή η προσπάθεια εισαγωγής της επιστημονικής εξήγησης των ψυχικών φαινομένων ήταν πρόωρη για τον τόπο μας, παρόλο το παράδειγμα ερευνών των ξένων πανεπιστημίων.

Σαράντα ολόκληρα χρόνια αγώνα πέρασαν[90], όπου εγώ ο ίδιος πήγαινα στα γραφεία των εφημερίδων να δίνω τις αγγελίες. Δεν θέλω να αναφέρω τους λόγους που έμεινε η προσπάθεια χωρίς τα αποτελέσματα που περίμενα. Κρίμα όμως!

Πάντως σήμερα χάρις στην προσπάθεια, ο κόσμος γνωρίζει ότι όταν απευθύνεται στα μέντιουμ δεν επικοινωνεί με τους νεκρούς, αλλά ότι απλά μπορούν να πάρουν την σκέψη τρίτων, εφόσον είναι συντονισμένα με αυτούς. Είμαι δε βέβαιος ότι μια ημέρα η αστυνομία θα προσφεύγει και στο φαινόμενο αυτό για την ανακάλυψη αδιασαφήνιστων εγκλημάτων.

Εάν τα οποιαδήποτε μέντιουμ τυχόν καταφεύγουν στην απάτη, δηλαδή στα μάγια για τους αφελέστερους, η αστυνομία έχει όλα τα μέσα να τα συγκρατεί στην επιστημονική γραμμή με το ειδικό άρθρο του ποινικού κώδικα μερί Μαγγανείας.

Εγώ, φεύγοντας βέβαιος ότι μια ημέρα το μέλλον θα με δικαιώσει, αφήνω στην Εθνική βιβλιοθήκη όλα τα συμπεράσματα της μακροχρόνιας εργασίας, ιδίως τα πειράματα τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως με τα Πανεπιστήμια Καίμπριτζ, Νέας Υόρκης, Τυβίγγης[91], Βερολίνου, Ολλανδίας, Ρώμης με τα καταπληκτικά και αποδεικτικά αποτελέσματα τους για τους ερευνητές του μέλλοντος. Ακόμη τους 18 τόμους των «Ψυχικών Ερευνών» μου, που διακόπηκαν με την Γερμανική κατοχή. Έκανα ότι μπόρεσα με απόλυτη ανιδιοτέλεια, δηλώνοντας ότι δεν θα ασκήσω το ιατρικό επάγγελμα, για να μη νομισθεί ότι ίδρυσα την Εταιρεία για χάρη της πελατείας. Τους εύχομαι πάντως να έχουν καλύτερη τύχη από εμένα.

Αθήναι 21 Απριλίου 1963

Άγγελος Τανάγρας: Ο γηραιότερος επιζών της λογοτεχνικής φρουράς.

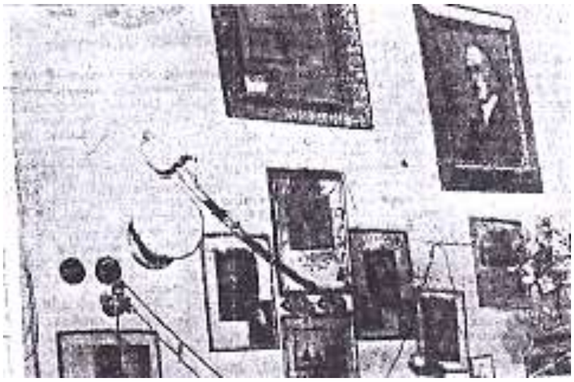
Από το άρθρο του δημοσιογράφου Δ. Λιμπερόπουλου για τον Τανάγρα

Σε τρεις κάμαρες, γεμάτες από βιβλία, χειρόγραφα, παλιά αντικείμενα και... σκόνη, ζει καταμόναχος ο Άγγελος Τανάγρας. Το τρίπατο αυτό ψηλοτάβανο σπίτι της Αριστοτέλους μοιάζει στοιχειωμένο, καθώς τα παντζούρια των παραθύρων ανοιγοκλείνουν μόνα τους, οι σκάλες τρίζουν και στο κεφαλόσκαλο μας υποδέχεται ο 88χρονος[92] πρόεδρος της Εταιρίας Ψυχικών Ερευνών, με μια βυσσινιά ρόμπα, φουλάρι στο λαιμό και μονύελο.

Ο βετεράνος ερευνητής, μετά από ένα κρυολόγημα, που τον καθήλωσε για λίγο στο Ναυτικό Νοσοκομείο, ξαναγύρισε στο σπίτι του και χώθηκε πάλι πίσω από τους όγκους των προσφιλών χειρόγραφων του κ' εκεί, στο μισοσκόταδο και στην σκόνη, τριγυρισμένος από τους τρίποδες και τις φωτογραφίες των Πυθιών του, συνεχίζει να μελετά και να γράφει.

Ίδιος Καζαντζάκης, έχει μέσα του μια κατσίκα, που δεκάδες χρόνια τώρα τρώει με ασταμάτητη λαιμαργία χαρτί και μελάνι...

—Τί ετοιμάζετε να εκδώσετε, ναύαρχέ μου;

Αναμνήσεις από μια ζωή που αφιερώθηκε στο Έθνος και στην επιστήμη. Δεξιά ψηλά μια φωτογραφία του Άγγελου Τανάγρα προ 40ετίας.

Ο οικοδεσπότης, που εξακολουθεί να ζει λιτά σαν αξιωματικός, προσεκτικά σαν επιστήμων και απάνθρωπα σαν ερευνητής, είναι ένας από τους ευγενικότερους συνομιλητές που έχω συναντήσει. Βγάζει το μονύελο, κουνάει το κεφάλι και, καθισμένος σε μια ξερακιανή πολυθρόνα, μου λέει:

— Ο εκδοτικός οίκος Μπίρη μου έχει αγοράσει εδώ και δύο χρόνια το γιγαντιαίο έργο μου «Η φυσιολογία της ψυχής». Με πλήρωσε, αλλά ακόμη να ιδώ την έκδοσή του. Αρχίζω να πιστεύω ότι ο εκδότης σκέπτεται: «Όπου νάναι θα πεθάνει ο Τανάγρας, γέρος είναι, ας κυκλοφορήσουμε το βιβλίο του —τί καλύτερη διαφήμησις; —τότε». Επίσης, έχω τελειώσει δύο ακόμη βιβλία. Το ένα, είναι μία αποκαλυπτική έρευνα, ότι ο Ιησούς Χριστός ήτο ελληνικής καταγωγής και το άλλο, «Ο θάνατος του Ολύμπου», αφορά τα σφαδάσματα του Δωδεκαθέου υπό τα πλήγματα του επικρατήσαντος Χριστιανισμού. Τέλος, μου έχουν πάρει προς έκδοσιν ο Φέξης τα «Αναστενάρια», ο Σιδέρης τα διηγήματά μου κι' ο Αλκιώντης «Το χρυσόψαρο», ένα βιβλίο που διηγείται με απλή γλώσσα τος ελληνικές ναυμαχίες.

ΑΙ ΠΥΘΙΑΙ

Καταμεσής στο δωμάτιο μου κινεί την περιέργεια ένα ψηλόλιγνο μετάλλινο τρίποδο που εκτελεί χρέη εταζέρας. Ο κ. Τανάγρας χαμογελάει:

— Πρόκειται για πανομοιότυπο αντίγραφο του τριπόδου, που χρησιμοποιούσε η Πυθία στον ναό των Δελφών. Είναι συνδεδεμένο με την θλιβερότερη ιστορία της Εταιρίας, αλλά και του εαυτού μου. Να σας εξηγήσω: Όταν ίδρυσα, το 1923, την Εταιρία Ψυχικών Ερευνών, σε κάθε προσπάθειά μας τα έξη μέντιουμ, που διαθέταμε, κατόρθωναν ευκολότατα να παράγουν τηλεπάθεια. Τότε σκέφθηκα να ξαναζωντανέψω, με μίαν ετήσια αναπαράσταση εις τους Δελφούς, την ίδια δουλειά, που έκαναν στην αρχαιότητα αι Πυθίαι.

Όπως σήμερα, έτσι και στην αρχαιότητα ο κόσμος ήταν δύσπιστος. Παράδειγμα, ο Βασιλεύς της Λυδίας Κροίσος, ο οποίος, θέλοντας να ξεσκεπάσει τους Μάντεις και τις Πυθίες, έστειλε πρέσβεις σε όλα τα Μαντεία της Ελλάδος και, εις μίαν προκαθορισμένη ημερομηνία,

ζητούσε να του πουν τί πράξη θα έκανε εκείνη την ημέρα. Πράγματι, την καθορισμένη ημέραν αι Πυθίαι, που δεν ήσαν παρά μέντιουμ, κάθισαν επί του τρίποδος και προσεπάθησαν να έλθουν εις επαφήν με την σκέψιν του Κροίσου. Από όλους τους ναούς, μόνον η Πυθία των Δελφών και ο Μάντης του Αμφιαράειου[93] είπαν ότι την στιγμήν εκείνην —όπως πράγματι συνέβαινε —ο Κροίσος δοκίμαζε από χάλκινον λέβητα κρέας χελώνης και αρνιού. Όταν ο Βασιλεύς της Λυδίας πληροφορήθηκε από τους επιστρέψαντας πρέσβεις την εκπληκτική μαντεία, έστειλε χρυσάφι εις τους ελληνικούς ναούς. Εις την ιστορία των ψυχικών ερευνών το περιστατικόν αυτό αποτελεί το πρώτον γνωστό επίτευγμα τηλεπαθείας μακράς αποστάσεως. Προπολεμικώς, λοιπόν, σκέφθηκα να επαναλάβω αυτό το πείραμα εις τον ναό των Δελφών, παρουσία ξένων καθηγητών και δημοσιογράφων, με τα ιδικά μας μέντιουμ ντυμένα με αρχαίους χιτώνας.

Έτσι παρήγγειλα αυτόν τον τρίποδα που βλέπετε, αλλά δυστυχώς ο τότε υπουργός της Παιδείας απαγόρευσε την αναβίωσιν της τελετής αυτής, που θα αποτελούσε μέγα εθνικόν, επιστημονικό και τουριστικό γεγονός. Ελπίζω κάποτε, έστω και εάν εγώ δεν θα υπάρχω, να πρυτανεύσουν ευρύτερες σκέψεις και να αναβιώσει η επωφελής διά τον Τουρισμό μας τελετή των Δελφών.

Το αντίγραφον του τρίποδος της Πυθίας.

— Ας αφήσουμε, κύριε Τανάγρα, τις δυσάρεστες αναμνήσεις. Ποια είναι η πιο ευχάριστη ανάμνησις της ζωής σας;

— Ποτέ δεν θα ξεχάσω όταν πάτησα το πόδι μου στ' άγια χώματα της Σμύρνης το 1918-1919, απεσταλμένος για να οργανώσω το Υγειονομείο του λιμένος. Κι' αργότερα, όταν στην Πόλη ο ύπατος αρμοστής Βώτσης μου έδειξε τα στασίδια, που ετοίμαζαν για την Άγια Σοφιά. Δυστυχώς όμως, πολύ γρήγορα τα ευχάριστα εκείνα περιστατικά μεταβλήθηκαν σε δυσάρεστα.

Ο ΓΑΜΟΣ ΚΙ' Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

— Δεν παντρευθήκατε ποτέ, κ. Τανάγρα;

— Όχι, γιατί δεν νομίζω ότι δύο άνθρωποι, μπορούν να συμφωνήσουν τόσο πολύ, ώστε να ζήσουν μια ολόκληρη ζωή μαζί. Όλα αυτά τα ατελείωτα χρόνια αισθάνθηκα από

κληρονομικότητα και εξ ενστίκτου κ' έκανα πράγματα χωρίς να λάβω υπ' όψη την απλή λογική και τας συνεπείας. Αν μου έλεγαν να ξαναζήσω, δεν θα δεχόμουν, για να μην κάνω παιδιά και τους κληροδοτήσω τα ίδια ένστικτα, που τώρα, στην δύσι του βίου μου, με στεναχωρούν όταν τα συλλογίζομαι. Δυστυχώς στην Φύσι και στον άνθρωπο συνυπάρχουν η ομορφιά και η σκληρότης.

— Τί γνώμη έχετε για την γυναίκα;

—Η γυναίκα δίνει στον άνδρα τα ωραιότερα ίσως αισθήματα που μπορεί να νοιώσει, αλλά σύντομα επέρχεται ο μοιραίος κόρος και καταλήγει στην απογοητευτική ύλη. Πάντως, εγώ δεν παντρεύθηκα, ίσως γιατί δεν μπορούσα να φορτωθώ για όλη μου την ζωή έναν άνθρωπο με τις ιδιοτροπίες και αξιώσεις του, όπως είναι μάλιστα η γυναίκα.

— Πώς αντιμετωπίζετε τον θάνατο; Τί είναι, για σας τον ερευνητή της ψυχής, ο θάνατος;

— Με το καλό πιά να' 'ρθει. Θάνατος σημαίνει παρακμή της ύλης. Το μηχάνημα σκουριάζει — γηρατειά — ή χαλάει — αρρώστια — και σταματάει. Πάντως, εάν όλα μας απατούν, τί καλύτερο από έναν ύπνο χωρίς όνειρα; Κατά βάθος, όμως, πιστεύω ότι πέρα από την ζωή, στον θάνατο, κάτι άλλο μας περιμένει. Όχι φυσικά οι διάφοροι τύποι Παραδείσων και Κολάσεων των θρησκειών.

— Και μια τελευταία ερώτηση, δάσκαλε: Υπάρχει πνευματική – ψυχική επικοινωνία ζωντανών και νεκρών;

— Όχι. Η επιστήμη αποκλείει απολύτως την επικοινωνία νεκρών και ζωντανών.

Εδώ τελειώνει η συνέντευξη με τον κ. Άγγελο Τανάγρα, τον επιστήμονα, τον ερευνητή, τον άνθρωπο.

ΔΗΜ ΛΙΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ[94]

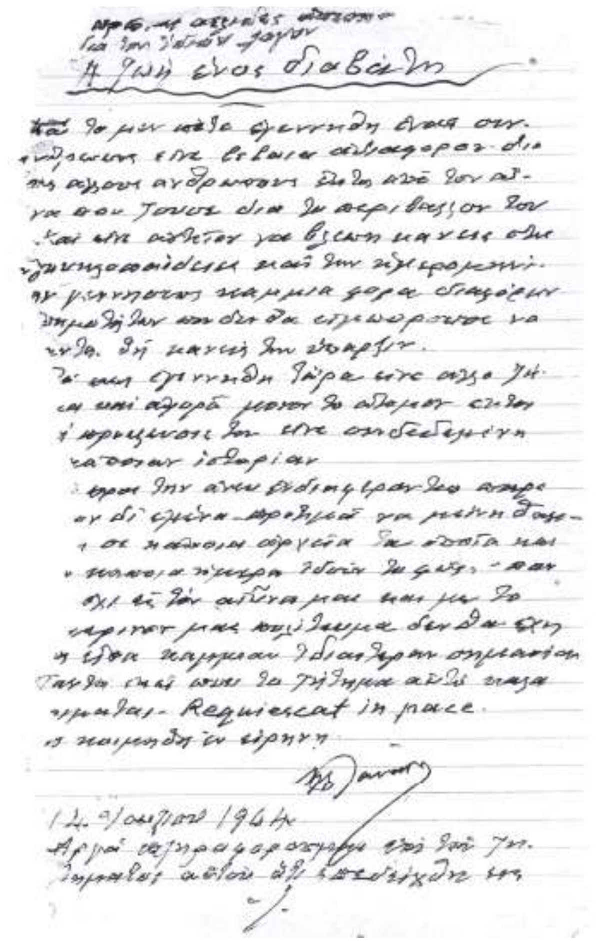
Η ζωή ενός διαβάτη.

Και[95] *το μεν πότε γεννήθηκε ένας συνάνθρωπος είναι βέβαια αδιάφορο για τους άλλους ανθρώπους εκτός από τον ένα που ζούσε για το περιβάλλον του. Και είναι αστείο να βλέπει κανείς στις εγκυκλοπαίδειες και την ημερομηνία γέννησης καμιά φορά, διαφόρων διασημοτήτων που δεν θα μπορούσε να διανοηθεί κανείς την ύπαρξη. Το πού γεννήθηκε τώρα είναι άλλο ζήτημα και αφορά μόνο το άτομο, εκτός αν η προέλευση του είναι συνδεδεμένη με κάποια ιστορία.*

Ως προς την άνευ ενδιαφέροντος παραπομπή εις εμένα, προτιμώ να μείνει θαμμένη σε κάποια αρχεία τα οποία και ίσως κάποια ημέρα δουν το φως, πάντως όχι εις τον αιώνα μας και με το σημερινό μας πολίτευμα[96] *δεν θα έχει όπως είπα καμία ιδιαιτέρα σημασίαν. Πάντα εκεί που το ζήτημα αυτό καλά κοιμάται. Requiescat in pace. Ας κοιμηθεί εν ειρήνη.*

(Υπογραφή) *14 Ιουλίου 1964*

Αργά πληροφορούμαι επί του ζητήματος αυτού ότι επεδείχθη ένα[97]... ...ορισμένα αρχεία χρηματική απόδειξις σεβαστού ποσού δήθεν εισπραχθέντος παρ' εμού με πλαστογραφημένη την υπογραφή μου. Η χρηματική αυτή απόδειξις επιδεικνύεται μετ' άλλων όμοιας φύσεως ως του λογοτέχνου Σύρου Μελά και Βδελλοπούλου οίτινες πράγματι είναι γνωστόν ότι εισέπραξαν όμοια ποσά.

Η ζωή ενός διαβάτη

Requiescat in pace

14 Ιουλίου 1964

Το χειρόγραφο του Τανάγρα, την 14/7/1964

Δηλώνω λοιπόν κατηγορηματικώς ότι ουδέποτε εισέπραξα οιονδήποτε ποσόν ούτε επομένως έθεσα υπογραφήν είτε όμοιον έγγραφον και ότι η πλαστογράφησις αυτή οποθενδήποτε προερχομένη είτε εκ των άνω είτε εκ των κάτω σκοπόν είχε τον σφετερισμόν του ποσού.

Εις εμέ απλώς επροτάθη να προσέλθω να εισπράξω το ποσόν αυτό υπό τύπον κληροδοτήματος, όπερ ηρνήθην κατηγορηματικώς διότι η αποδοχή μου θα επεβεβαίωνε ωρισμένα ανεπιθύμητα γεγονότα. Εγώ παραχωρήσας το μερίδιον μου εκ της οικογενειακής κτηματικής περιουσίας στην Πλάκα εις την αδελφήν μου Ευφροσύνην, έζησα μέχρι τέλους της ζωής μου με την ναυτικήν μου σύνταξην.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΑΝΑΓΡΑ

I. Μελέτες – Δοκίμια

1. **(1929). Eine neue Erklärung der Prophetie**, Zeitschrift für Parapsychologie, pp. 632-642.
2. (**1934**). **Le Destin et la Chance**. Un agent nouveau influençant la vie humaine: la psychobolie humaine, appuyée sur 100 cas inédits vérifiés par la S. R. P. hellénique, par le Dr A. Tanagras, 155 σελίδες.
3. (**1937**). **Η χρησιμοποίηση των ψυχικών ερευνών στην εγκληματολογία**, Α. Τανάγρας, έκδοση της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, σελίδες 28, αφιερωμένο «στον διαπρεπή θεμιστοπόλον κ. Κωνστ. Γαρέζον».
4. (**1943**).**Το πεπρωμένον και η τύχη**· (Η θεωρία της ψυχοβολίας), σ. 258 Πρωτότυπος συμβολή εις την ψυχικήν έρευναν. (Αθήνα, εκδόσεις Ανατολή).
5. (**1946**). **La Theoria della Psicobolia**, Metapsichica, (Milano, Fratelli Bocca).
6. (**1953**). **L'incombustibilité dans les Balkans: Les "Anastenaria", grecs Fêtes des Mystères Dionysiaques**, (Milano: Bocca).
7. (**1955**).**Η επιστημονική μου διαθήκη**· (παρέχεται δωρεάν). (Αθήνα: εκδόσεις Α. Κ. Ζερμπίνη).
8. **(1956). Raspoutine comme medium psychobolique thérapeutique,** (Milano: Bocca).
9. **(1957). Les états post-hypnotiques en médicine légale,** (Milano: Casa éditrice Ceschina).
10. **(1957). Un cas de télépsychie: Les phénomènes psycho-télékinetiques comme preuve expérimentale de l'agent psychè dans l'organisme vivant**, (Milano: Casa éditrice Ceschina).
11. **(1959**). **Η Θρησκεία της Επιστήμης**. **Το πρόβλημα της υπάρξεως του Θεού**. εκδοτικός οίκος, Σ. Α. Τζηρίτα, (Αθήναι, σελίδες 316 -χαρτί Β5). **(**Επανέκδοση**:** Ἀθῆναι: Ἰδεοθέατρον, 2003).
12. **(1967**). **Psychophysical Elements in Parapsychological Traditions**, A. Tanagras, Parapsychology Foundation, (presented on 20 May, 1965 by the PF on Tanagras 90th birthday; copyright 1967 by Angelos Tanagras, The Library of the Society for Psychical Research).
13. (**1925-1941**). **Ψυχικαί Έρευναι**: Μηνιαία ψυχοφυσική επιθεώρησις ιδρυθείσα υπό Αγγέλου Τανάγρα.

II.Πεζογραφία

14. (**1890).** Πρώτο χρονογράφημα, με τις εντυπώσεις του από μια δύση με τα μακρινά κουδουνίσματα κοπαδιών. Δημοσιεύθηκε σε εφημερίδα της οποίας ο τίτλος είναι άγνωστος.
15. (**1897**). «**Οι νικημένοι**» το οποίο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Νέον Άστυ» του Κακλαμάνου. (Ο ίδιος πίστευε ότι δημοσιεύθηκε κάπου ανάμεσα 1898-1899).

16. (**1902**). **Το βρίκιον του αγώνος,** Άγγελος Τανάγρας Πινακοθήκη; Vol 2, No 22; σελ. 213-214
17. (**1902**). **Ειδύλλια του Σαρωνικού,** Άγγελος Τανάγρας Πινακοθήκη; Vol 2, No 18; σελ. 121
18. (**1903**). **Θαλασσινή ζωή: οι απόκληροι της τύχης,** Άγγελος Τανάγρας, Πινακοθήκη; Vol 3, No 27 σελ. 61-64
19. (**1903**). **Επιφυλλίς του Νουμά: ο αρραβών της θαλάσσης** Άγγελος Τανάγρας, Ο Νουμάς; Vol 1, No 1, σελ. 5-7
20. (**1903**). **Η αποθαμμένη Παναγιά**, Άγγελος Τανάγρας, Ημερολόγιον Σκόκου, Τόμ. 18, Αρ. 1
21. **(1904). Ωδαί εις πεζόν: Το άσμα του Ναρκίσου**, Άγγελος Τανάγρας, Ημερολόγιον Σκόκου, Τόμ. 19, Αρ. 1.
22. **(1904) Σπογγαλιείς του Αιγαίου (Τέκνα των κυμάτων):**. (Αθήνα, τυπ.Κωνσταντινίδη), μετάφραση στα Γαλλικά από Jean d'Argos. Δημοσιεύθηκε πρώτα σε υποφυλλίδα στην εφημερίδα «**Εμπρός**» του Δημητρίου Καλαποθάκη και ήταν η πρώτη του δημοσίευση σε εφημερίδα. Περίοδος 1898-1900. Τα «**Νησάκια του Σαρωνικού**» και τα άλλα φιλολογικά έργα του δημοσιεύθηκαν κατόπι, μετά την επιτυχία των **Σπογγαλιέων**.
23. **(1906). Μορφαί που περνούν**, Άγγελος Τανάγρας, Ημερολόγιον Σκόκου; Vol 21, No 0; σελ. 322-325.
24. **(1906). Υπό το φως των άστρων**, Άγγελος Τανάγρας, Νέα Ζωή; Vol 3, No 27; σελ. 476
25. **(1907). Η κατάρα των Σφακιών**, Άγγελος Τανάγρας, Νέα Ζωή, Τόμ. 3, Αρ. 31
26. **(1910). Μακεδονικαί ραψωδίαι**. (Αθήνα. Ί. Σιδέρης). Μετάφραση στα Γερμανικά από Paul Mitzschke, β' έκδοση.
27. **(1913). Άγγελος εξολοθρευτής**, οι πόλεμοι 1913-1914 εις σειράν διηγημάτων.(Εκδόσεις Σιδέρης). Το έκαψαν για κομματικούς λόγους.
28. **(1914). Η ανατίναξις του Φετχί Μπουλέντ και της κανονιοφόρου**. (Αθήνα, Φέξης).
29. (**1914**). **Ἡ κατάληψις τῆς Λέσβου καί Χίου**, (Ἀθῆναι: Φέξης)
30. **(1915). Εις τα πτερά του θανάτου**. (Αθήνα, Παπαπαύλος).
31. **(1917). Σαν ζωή… Σαν όνειρο**! (Αθήνα, Άγκυρα).
32. **(1921). Μαύρες πεταλούδες,** φανταστικά διηγήματα. (Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης).
33. **(1926). Ο πέπλος της Ίσιδος**· (Γυναικεία ψυχολογία). (Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης).
34. **(1931). Νενίκηκας, Ναζωραίε**! (Ιστορικόν μυθιστόρημα). Εν τούτω νίκα· Ιστορικόν μυθιστόρημα. (Αθήνα, Δημητράκος, 288 σελίδες, διαστάσεις 22 Χ 14 εκ).
35. **(1940). Αυγούστα Φαύστα.** (Ιστορικόν μυθιστόρημα). Σελ. 128. Βιβλιοπωλείον Ιωάννου Ν. Σιδέρη, εν Αθήναις**,** Ασπρόμαυρη εικονογράφηση. Διαστάσεις: 20,8×13,8 εκ.

36. (**190?). Νησάκια του Σαρωνικού: Ο Πόρος.** Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης, 1924) (*Στον Πόρο υπηρέτησε το 1898, αλλά η έκδοση αυτή μάλλον έγινε μετά το **1901**, όταν είχε ήδη αρχίσει να χρησιμοποιεί το φιλολογικό του όνομα «Τανάγρας»*). Στο τέλος του βιβλίου αυτού θέτει και τις βάσεις μερικών ιδεών για τα μεγάλα προβλήματα της ζωής, Θεού, ψυχής, αθανασίας. σκέψεις οι οποίες τον έφεραν με την αποστρατία του στην εταιρία ψυχικών ερευνών.
37. **(19??). Ο θάνατος των Δελφών.** Επιφυλλίδα στην «Βραδυνή». (Εκδόσεις Ι. Σιδέρη).
38. **Ιαπωνικόν Όνειρον**, Επιφυλλίδα στην «Εστία». (1903-1908)
39. **Εις τον Παύλο Μελά,** στην βιβλιοθήκη Κικίδου, χωρίς χρονολογία.
40. **Ουαί τοις Ηττημένοις,** χωρίς λεπτομέρειες έκδοσης.
41. **Ξεροί Μενεξέδες**. (Άγνωστες λεπτομέρειες έκδοσης).
42. **Για την Πατρίδα**, Στην βιβλιοθήκη Ε. Κικίδου.
43. **Ο Θάνατος του Ολύμπου**, (δεν εκδόθηκε).
44. **(19??) Η Μεγαλόχαρη.**· Νησιωτικόν Μυθιστόρημα. Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης, χωρίς χρονολογία. (Ανατύπωση: Αθήνα: Ερίννη, 2001). Μεγαλόχαρη, ήθη και έθιμα των Κυκλάδων. Τήνος, Σέριφος. Η πανήγυρις της Τήνου. Μετάφραση στα Γαλλικά στο Messager d'Athènes.
45. **(19??). Το ρόδον των Γαδείρων,** ταξίδια στην Ισπανία. (Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης).
46. **(19??). Η Ιππότισσα της Μάλτας. Ταξείδια εις την Μεσόγειον.**. (Αθήνα, Ι.Ν.Σιδέρης, χωρίς χρονολογία).

ΙΙΙ. Μεταφράσεις

47. **(1910**). **Ευριπίδου, Ηλέκτρα**, Ευριπίδης (480-406), Μετάφραση Αγγέλου Τανάγρα. (Αθήνα, εκδόσεις Φέξης).
48. **(1910**). **Ευριπίδου, Μήδεια**, Μετάφραση Αγγέλου Τανάγρα, (Αθήνα, εκδόσεις Φέξης).
49. **(1910**). **Ιππόλυτος Στεφανηφόρος**, Μετάφραση Αγγέλου Τανάγρα, (Αθήνα, εκδόσεις Φέξης).

ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΑΝΑΓΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΛΛΗΚΑΡΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2009

Pionier der Parapsychologie

Symposium für den vergessenen Traugott Konstantin Oesterreich im Psychologischen Institut

TÜBINGEN (erl). Hat ihr Werben gefruchtet? Vor Jahresfrist rief die Psychologin Marianne Hassler junge Forscher/innen dazu auf, sich einer vergessenen Koryphäe ihres Fachs anzunehmen. Jetzt findet über Traugott Konstantin Oesterreich ein Symposium im Psychologischen Institut statt.

Die in Tübingen und Berlin lehrende Psychologie-Professorin Marianne Hassler muss die Frage bedauernd verneinen, ob es ihr denn inzwischen gelungen sei, das Forscher-Interesse an diesem Verschollenen zu wecken. „Somit", sagt sie, „möchte ich meine Aufmunterung an junge Wissenschaftler, über Traugott Konstantin Oesterreich zu arbeiten, erneuern. Ich hoffe auch, dass unser Symposion die Neugier an ihm verstärken wird."

Am morgigen Freitag bei der eintägigen Veranstaltung im Institut an der Blauen Brücke wird es also weniger der Nachwuchs sein, der sich über den vielseitigen Oesterreich äußert, als ein paar Altvordere. Eine Ausnahme bildet die junge Tübinger Kulturwissenschaftlerin Angelika Brieschke, die über „Oesterreich als Gutachter in einem Hellseherprozess" (15.45 Uhr) referieren wird. Ansonsten werden vor allem historische, biografische und wissenschaftshistorische Themen ausgeführt.

Die Veranstalterin Hassler beginnt um 9 Uhr mit lebensgeschichtlichen Aspekten: Traugott Konstantin Oesterreich lebte von 1880 bis 1949 und liegt auf dem Tübinger Stadtfriedhof begraben. Er war an der Eberhard-Karls-Universität der erste hauptamtliche Psychologe und forschte vor allem über pathologische Veränderungen des Ich, die ihn schon bald in die Randbezirke seiner Disziplin führten. So wurde er mehr oder minder ein Parapsychologe, und zwar mit religionspsychologischem Einschlag, der sich besonders für Menschen mit medialen Begabungen, Geistheiler, Seher und Propheten etwa, interessierte. Über den „Pionier" der Parapsychologie spricht am Freitag Mitveranstalter Eberhard Bauer vom Freiburger Institut für Grenzgebiete der Psychologie (14 Uhr).

Doch Oesterreich soll nicht nur ein Empathie-begabter Parapsychologe, sondern ebenfalls ein hervorragender klinischer Psychologe gewesen sein, dessen Fallgeschichten und Diagnosen bis heute samt und sonders, teils im hiesigen Uni-Archiv, erhalten sind. Über die psychische Forschung bei Oesterreich wird Prof. Fotini Pallikari von der Universität Athen sprechen (14.45 Uhr).

Der Psychologe Oesterreich wurde jedoch in mehr als einer Hinsicht zum „Fall". Allerdings zu einem, der noch weitgehend ungelöst ist und den Marianne Hassler durch Magister- und Doktorarbeiten gern aufgeklärt gesehen hätte. So wurde der schon damals offenbar befehdete Psychologe 1933 von den Nazis amtsenthoben. Wieso? Weil er Demokrat oder weil er mit einer Jüdin verheiratet war? Oder einfach als Sonderling der Wissenschaft, dessen Menschenbild nicht mehr in die völkische Zeit passte? Bei dem Symposion soll darauf auch eine Zeitzeugin antworten, die hiesige Psychotherapeutin Anneliese Fechner-Mahn, die bei Oesterreich noch studiert hat. Was sie im Psychologischen Institut von 9.45 Uhr an zu sagen weiß, deutet sie dem TAGBLATT gegenüber jedoch nur an, indem sie von „unheilvoll politischen" Zusammenhängen redet. Diese will sie durch ihren Vortrag beleuchten.

Darauf folgen einige allgemeine Ausführungen zur Nazi-Zeit in der Universitätsstadt Tübingen. Es wird dabei ein Wiedersehen mit der renommierten Stadthistorikerin Benigna Schönhagen geben, die derzeit für das Jüdische Museum in Augsburg tätig ist und das braune Tübingen „zwischen Begeisterung und Opportunismus" genau studiert hat.

INFO Das Symposion zu Traugott Konstantin Oesterreich findet am Freitag, 21. September, statt. Ort: Psychologisches Institut, Friedrichstraße 21, Hörsaal im Erdgeschoss. Beginn ist um 9 Uhr.

Δημοσίευση σε τοπική εφημερίδα του Tübingen Γερμανίας, που αναγγέλλει το συμπόσιο αφιερωμένο στον Έστεράϊχ. Σημειώνεται σε αυτό: «Σχετικά με τις ψυχικές έρευνες του Έστεράϊχ θα μιλήσει η καθ. Φωτεινή Παλληκάρη στις 14:45 της Παρασκευής, 21 Σεπτεμβρίου 2001». Το θέμα της ομιλίας αφορούσε την συνεργασία του Τανάγρα με τον Έστεράϊχ σε πειράματα τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως.

1. (**2001**). *T. K. Oesterreich, A. Tanagras und der 4. Internationale Kongress für Psychische Forschung in Athen, 1930*. Διάλεξη στο τμήμα ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Tübingen Γερμανίας, σε συμπόσιο αφιερωμένο στον Τ.Κ. Έστεράϊχ, Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου 2001.
2. (**2002).** *T. K. Oesterreich and Angelos Tanagras*. Διάλεξη στο 26ο διεθνές συνέδριο της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, Μάντσεστερ Αγγλίας, τον Αύγουστο του 2002.

3. (**2002**). Oesterreich-Tanagras Διάλεξη στο συνέδριο της Γερμανικής Εταιρείας Παραψυχολογίας (Wissenschaftliche Gesellschaft zur Förderung der Parapsychologie e.V.), στο Offenburg, Γερμανίας, τον Οκτώβριο του 2002.
4. (**2008**) *Evidence for telekinetic phenomena of medium Cleio & the International Congress for Psychical Research in Oslo, 1935*. Διάλεξη στο συνέδριο της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, στο Winchester, Αγγλίας.
5. (**2008**). *Bevis for telekinetiske utstrålinger Mediet Cleio & Den Internasjonale Kongress for Psykisk Forskning I Oslo, 1935*, διάλεξη στην Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών Νορβηγίας, Ιανουάριος.
6. (**2009**). *Angelos Tanagras, the Oslo International Parapsychology Congress and the telekinesis of Cleio*, δημοσίευση στο περιοδικό της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών 73.4 (897), 193-206.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ & ΣΧΟΛΙΑ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ
1959 - ~1964

Η πολύπαθη πλατεία Ομονοίας.

[1] Σύμφωνα με το αρχικό πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας των Κλεάνθη και Ζάουμπερτ (1834), ο χώρος προοριζόταν για την ανέγερση των Ανακτόρων. Στη συνέχεια αποφασίστηκε η ανέγερση του Ναού του Σωτήρος, προκειμένου το έθνος να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του προς το Θείο για την απελευθέρωση. Ο έρανος, όμως, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα και το ποσό που συγκεντρώθηκε διατέθηκε για την ανέγερση του ναού της Μητροπόλεως. Ο χώρος διαμορφώθηκε σε πλατεία το 1846 και αρχικά πήρε το όνομα Πλατεία Ανακτόρων και στη συνέχεια Πλατεία Όθωνος, προς τιμή του βασιλιά. Αποτελούσε το βορειότερο άκρο της πόλης και το τέρμα του εξοχικού περιπάτου των Αθηναίων της εποχής. Το 1862 μετονομάσθηκε σε Πλατεία Ομονοίας, όταν στο χώρο αυτό συγκεντρώθηκαν και έδωσαν όρκο «ομονοίας» οι αρχηγοί των αντιπάλων πολιτικών μερίδων, οι οποίες είχαν προκαλέσει αιματηρές ταραχές στη χώρα. Κατά την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1863-1913)η πλατεία ευπρεπίστηκε και δεντροφυτεύτηκε. Στήθηκε και μια μαρμάρινη εξέδρα, όπου κάθε Κυριακή παιάνιζε μια στρατιωτική μπάντα προς τέρψη των θαμώνων. Η πλατεία με την πάροδο του χρόνο αποτέλεσε το κέντρο της κοσμικής κίνησης στην Αθήνα μέχρι το 1930, οπότε ανασκάφηκε το υπέδαφος της για να γίνει ο υπόγειος σταθμός του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς - Αθηνών. (https://www.sansimera.gr/articles/324).

[2] Εξυψωμένη επίπεδη βάση.

[3] Ο Σπυρίδων Μερκούρης (1856 - 1939) ήταν πολιτικός, βουλευτής, δήμαρχος Αθηναίων επί σειρά ετών. Γιοι του ήταν ο Σταμάτης Μερκούρης και ο Γεώργιος Μερκούρης, και εγγονή του η Μελίνα Μερκούρη, μετέπειτα πολιτικοί.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Σπυρίδων_Μερκούρης).

Ταπεινός κομματικός ανταγωνισμός. Κοτζιάς-Μερκούρης.

[4] Ο Κωνσταντίνος Κοτζιάς (1892 - 1951) ήταν δικηγόρος, δημοσιογράφος, πολιτικός, αθλητής της ξιφασκίας και του στίβου, εκδότης και συγγραφέας. Χρημάτισε υπουργός και δήμαρχος Αθηναίων. Το 1934 εκλέχτηκε Δήμαρχος Αθηναίων με την υποστήριξη του Λαϊκού Κόμματος. Ο Τανάγρας ήταν τότε 59 ετών. Μια από τις προτάσεις του Κοτζιά που πραγματοποιήθηκαν ήταν η παραχώρηση χώρου που ανήκε στο Δήμο Αθηναίων για να χτιστούν οι προσφυγικές πολυκατοικίες της Λεωφόρου Αλεξάνδρας και να στεγαστούν οι πρόσφυγες που διέμεναν τότε στο Πεδίο του Άρεως.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Κώστας_Κοτζιάς).

[5] Άγος = μίασμα.

[6] Ο Περικλής του Ξανθίππου ο Χολαργεύς (~495-429 π.Χ.). Το όνομα προέρχεται από τις λέξεις *περί* και *κλέος* δηλαδή *ο περιτριγυρισμένος από δόξα*, *περίδοξος*. Ήταν Αρχαίος Έλληνας πολιτικός, ρήτορας και στρατηγός του 5ου αιώνα π.Χ., γνωστού και ως «Χρυσού Αιώνα», και πιο συγκεκριμένα της περιόδου μεταξύ των Περσικών Πολέμων και του Πελοποννησιακού Πολέμου. Ως μεγαλύτερη κληρονομιά που άφησε ο Περικλής θεωρούνται τα έργα τέχνης του Χρυσού Αιώνα της Αθήνας αλλά και τα λογοτεχνικά έργα της εποχής του, που διασώθηκαν μέχρι σήμερα. Η Ακρόπολη των Αθηνών, παρόλο που σήμερα είναι ερειπωμένη, στέκεται μέχρι σήμερα ως σύμβολο της σύγχρονης Αθήνας. (https://el.wikipedia.org/wiki/Περικλής).

[7] Η Φωκίωνος Νέγρη είναι ονομαστός πεζόδρομος της Αθήνας στην Κυψέλη, που αρχίζει από την Πλατεία Κυψέλης και τερματίζει στην οδό Ιωάννου Δροσοπούλου. Διαμορφώθηκε στη δεκαετία του 1930 πάνω στα ίχνη ενός παλαιού ρέματος, που άρχιζε από τα Τουρκοβούνια. Ο Φωκίων Νέγρης (1846 - 1928) ήταν Έλληνας από Κωνσταντινούπολη μεταλλειολόγος, γεωλόγος, πολιτικός και πρώτος πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών. Διετέλεσε διευθυντής της Εταιρείας των Μεταλλουργείων του Λαυρίου και εν συνεχεία δήμαρχος της πόλης του Λαυρίου (1895 - 1898. Ως υπουργός Οικονομικών εισήγαγε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην κοινωνική ασφάλιση. (https://el.wikipedia.org/wiki/).

Η βεβήλωση ενός ιερού μέρους του Ιλισού.

[8] Ο ιερός ναός Αγ. Φωτεινής Ιλισού, είναι ρυθμού Βασιλικής και βρίσκεται επί της οδού Καλιρρόης 1, Αθήνα.

[9] Ακολουθεί δακτυλογραφημένο κείμενο με τα γραφόμενα του Πλάτωνα τα οποία λέει ο Σωκράτης στον διάλογο με τον τίτλο «Πλάτωνος Φαίδρος, 230β», η μετάφραση στα νεοελληνικά είναι η εξής: «Και φαίνεται από τα αγάλματα καί τις κόρες, πως είναι τόπος ιερός, αφιερωμένος σε κάποιες Νύμφες καί στον Αχελώο. Κι αν ακόμα θέλεις, το αεράκι του τόπου αυτού είναι τόσο καλόδεχτο καί ευφραίνει πολύ. Και καλοκαιρινό όπως είναι καί ελαφρύ, συνοδεύει απαλά τα τραγούδι των τζιτζικιών. Μα την πιο πολλή χάρη την έχει η χλόη, που πάει τόσο απαλά προς τα πάνω καί είναι τόσο πλούσια, πού αν ξαπλωθείς κάτω θα έχεις θαυμάσιο προσκέφαλο. (Ιωάννου Ν. Θεοδωρακόπουλου, καθηγητού Πανεπιστημίου – Ακαδημαϊκού, *Πλάτωνος Φαίδρος*. Εισαγωγή, αρχαίο και νέο κείμενο με σχόλια, 9η έκδοση, βιβλιοπωλείου της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σια Α.Ε., Αθήνα 2013). Ο διάλογος του Πλάτωνα «Φαίδρος» διαδραματίζεται σε ένα σημείο της όχθης του Ιλισού, κάτω από ένα πανύψηλο πλατάνι, όπου φέρεται ο Σωκράτης να συζητεί με τον νεαρό μαθητή του Φαίδρο, σχετικά με τον έρωτα και τη ρητορική, παίρνοντας αφορμή από ένα λόγο που είχε απαγγείλει λίγο προηγουμένως ο ρήτορας Λυσίας στον Φαίδρο. Γράφτηκε γύρω στα 386 - 367 π.Χ.. Το πρώτο μέρος του διαλόγου είναι αφιερωμένο στον έρωτα και

το δεύτερο στη ρητορική. (https://el.wikipedia.org/wiki/, Plató Dialegs IX, Fundació Bernat Metge, 1988 - 122 σελίδες, Barcelona, Tipografia Emporium S. A.).

[10] Το Βιλαέτι (τουρκικά: *Vilayet*), ήταν μεγάλη διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Για παράδειγμα, υπήρχαν τα Βιλαέτια Θεσσαλονίκης, Μοναστηριού, Κοσσυφοπεδίου, κτλ. (https://el.wikipedia.org/wiki/Βιλαέτι).

[11] Το ένα ορειχάλκινο ζαρκάδι στην πλατεία Συντάγματος βρίσκεται προς την πλευρά της Όθωνος και το άλλο προς την πλευρά της οδού βασιλέως Γεωργίου Β' πάνω σε μαρμάρινα βάθρα.

[12] Το σύμπλεγμα εκτίθεται στην μόνιμη έκθεση Αρχαιολογικού Μουσείου Ολυμπίας. (http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id). Στην Ελληνική Μυθολογία οι Λαπίθες αναφέρονται ως μυθολογικά όντα ίδιας καταγωγής με τους Κενταύρους από τους οποίους και χωρίσθηκαν μεταγενέστερα από τους ποιητές αποδίδοντάς τους ανθρώπινη μορφή και παρουσία ως αρχαίου πραγματικού λαού, πολεμικού και εγκαταστάθηκαν στην παρά τις όχθες του Πηνειού πεδιάδα. Μπορεί όμως να πρόκειται και για αρχαιότατο λαό εγκατεστημένο από την αρχή εκεί, που πολεμούσε κατά των διαφόρων κάθε φορά εισβολέων και τελικά εξοντώθηκε από τους Δωριείς.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Λαπίθες).

[13] Καθώς φαίνεται έχει προκύψει πρόβλημα με τον τάφο του μεγάλου Πειραιώτη Θεμιστοκλή καθώς τον διεκδικούν δύο Δήμοι, ο Πειραιάς και το Κερατσίνι – Δραπετσώνα. Ο Δήμος Κερατσινίου – Δραπετσώνας ήδη προχώρησε στην δήλωση ότι ο τάφος του Θεμιστοκλή ήταν στην περιοχή των Λιπασμάτων Δραπετσώνας και με τη συνεργασία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, έφτιαξε στον χώρο Επιτύμβια Στήλη, την οποία απεκάλυψε σε μεγάλη εκδήλωση την Τετάρτη 23 Ιουλίου 2014, έχει μάλιστα πάρει και άδεια για αρχαιολογικές ανασκαφές στην όλη Περιοχή. Ό άλλος τόπος που εικάζεται ότι ήταν ο τάφος του Θεμιστοκλή βρίσκεται στην ακριβώς απέναντι μεριά από τη Δραπετσώνα, στην αρχή της Πειραϊκής, εντός του χώρου της Ναυτικής Διοίκησης Πειραιά. (www.fonipeiraioton.gr/ο-τάφος-του-Θεμιστοκλή).

[14] Ο Μιλτιάδης (540 π.Χ. - περίπου 489 π.Χ.) ήταν ο Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός που οδήγησε τους Αθηναίους στην μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.). (https://el.wikipedia.org/wiki/Μιλτιάδης).

[15] Η αρχαιολογική Εταιρεία ιδρύθηκε το 1837 και βρίσκεται επί της Πανεπιστημίου 22, 10672, Αθήνα.

[16] Με το όνομα Κεραμεικός φέρονταν στην Αρχαία Αθήνα δύο συνοικίες που βρίσκονταν στο βορειοδυτικό άκρο της τότε Αθήνας οι λεγόμενοι «Έξω Κεραμεικός» και ο «Έσω Κεραμεικός». Δηλαδή δύο Κεραμεικοί ο μεν εκτός του τείχους, ο δε εντός. Ο Κεραμεικός ήταν το πρώτο δημόσιο νεκροταφείο της αρχαίας Αθήνας. Οι δύο Κεραμεικοί χωρίζονταν μεταξύ τους από το Θεμιστόκλειο τείχος (479 π.Χ.), και συνδέονταν από τη μεγάλη διπλή πύλη λεγόμενη «Δίπυλο» στην οποία εξωτερικά κατέληγαν η αρχαία οδός Πειραιώς, η Ιερά

οδός, από και προς την αρχαία Ελευσίνα και η οδός προς την Ακαδημία Πλάτωνος. Εσωτερικά του Διπύλου ξεκινούσε μεγάλη λεωφόρος που διαμέσου της αρχαίας αγοράς και μεταξύ των λόφων της Πνύκας και του Αρείου Πάγου κατέληγε στην είσοδο της Ακρόπολης. Έτσι ο μεν *Έξω Κεραμεικός* είχε ταφικό χαρακτήρα, ενώ ο *Έσω Κεραμεικός* οικιστικό χαρακτήρα. (https://el.wikipedia.org/wiki/Κεραμεικός).

[17] Οι πρώτες ανασκαφές του χώρου της αρχαίας αγοράς ξεκίνησαν τον 19ο αιώνα από την Αρχαιολογική Εταιρία και από Γερμανούς αρχαιολόγους. Η συστηματική όμως ανασκαφική αρχαιολογική έρευνα ξεκίνησε από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών το 1931 μέχρι το 1941, (α΄ περίοδος), από το 1946 μέχρι το 1960, (β΄ περίοδος), το 1969 (γ΄ περίοδος) και από το 1980 που συνεχίζει μέχρι σήμερα. (https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχαία_Αγορά_της-Αθήνας).

[18] Η Στοά του Αττάλου βρίσκεται στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας, περίπου 250 μ. ανατολικά του Δίπυλου φράσσοντας σχεδόν τον Έσω Κεραμεικό κατά διεύθυνση Βορρά - Νότο, αποτελώντας έτσι το ανατολικό όριο της αρχαίας αγοράς. Χτίστηκε γύρω στο 150 π.Χ., από τον Άτταλο Β΄, Βασιλέα της Περγάμου. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Στοά_του_ Αττάλου).

[19] Το Θέατρο του Διονύσου ή Θέατρο Διονύσου Ελευθερέως είναι ο σημαντικότερος γνωστός υπαίθριος θεατρικός χώρος στην αρχαία Αθήνα και θεωρείται το πρώτο θέατρο του κόσμου. Αποτελούσε μέρος του ιερού του Ελευθερέως Διονύσου που βρισκόταν στις νοτιοανατολικές παρυφές της Ακρόπολης και υπήρξε ο βασικός τόπος παράστασης του αττικού δράματος, αφού φιλοξενούσε τα Μεγάλα Διονύσια, τη μεγαλύτερη θεατρική γιορτή της πόλης των Αθηνών. Οι σωζόμενες τραγωδίες και κωμωδίες του 5ου και του 4ου π.Χ. αι. γράφτηκαν - τουλάχιστον οι περισσότερες - για να εκτελεστούν σε αυτόν τον χώρο. (https://el.wikipedia.org/wiki/Θέατρο_του_Διονύσου).

Τα παραμύθια της Παλαιάς Γραφής.

[20] Σαράντα χρόνια διήρκεσε, κατά τις διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης, η πορεία των Ισραηλιτών προς τη Γη της Επαγγελίας. Αυτή η πορεία περιγράφεται κυρίως στο βιβλίο των Αριθμών.

(http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/355/2385,9139/).

[21] Η Παλαιστίνη είναι περιοχή της δυτικής Ασίας, διηρημένη μεταξύ του Ισραήλ και Ιορδανίας. Η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία ελέγχει τη ζώνη της Γάζας, που αποτελεί το 1% περίπου της περιοχής . Από το 1920 έως το 1948, η Παλαιστίνη είχε δοθεί στη Μεγάλη Βρετανία από την κοινωνία των Εθνών. Μετά των «πόλεμο των έξι ημερών» το Ισραήλ κατέλαβε από τον Ιούνιο 1967 τμήμα της που ανήκε στην Ιορδανία και στη ζώνη της Γάζας. Η Παλαιστίνη βρέχεται από τη Μεσόγειο προς Δ. Και από τον κόλπο της Άκαμπα (Ερυθρά Θάλασσα) προς Ν. Και συνορεύει με τον Λίβανο προς Β. την έρημο της Συρίας προς Α., και το Σινά προς ΝΔ. (Εγκυκλοπαίδεια «Δομή»).

[22] Η Ελληνική Βιβλική Εταιρεία είναι μια Αστική Εταιρία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Αποκλειστικό της έργο είναι η μετάφραση, έκδοση, προμήθεια και διάδοση της Αγίας Γραφής. Η Ελληνική Βιβλική Εταιρία είναι από το έτος 2000 πλήρες μέλος των Ηνωμένων Βιβλικών Εταιριών, μιας οικογένειας που απαριθμεί 146 Βιβλικές Εταιρίες σε περίπου 200 χώρες. Τα γραφεία της βρίσκονται σήμερα επί της Εμμ. Μπενάκη 50, Αθήνα 106 81. (http://www.greekbibles.org/index.php)

Το δαχτυλίδι της Θάμαρ στους γάμους.

[23] Ο Ιούδας έλαβε σύζυγο την κόρη ενός Χαναναίου, ονόματι Σαυά, με την οποία απέκτησε τρεις γιους τον Ηρ, τον Αυνάν και τον Σηλώμ. Πρώτος ο Ηρ νυμφεύθηκε την Θάμαρ, αλλά σύμφωνα με τη Γραφή ο Γιαχβέ (Ιεχωβάς) φόνευσε τον Ηρ επειδή ήταν κακός. Έτσι κατά το εβραϊκό έθιμο την Θάμαρ έλαβε σύζυγο ο δεύτερος γιος ο Αυνάν, αλλά και αυτόν φόνευσε ο Γιαχβέ επειδή εκσπερμάτιζε εκτός, εξ ου και ο όρος αυνανισμός. Και ενώ στη συνέχεια θα έπρεπε τη Θάμαρ να λάβει σύζυγο ο τρίτος γιος ο Σηλώμ, αυτό ο Ιούδας δεν το επέτρεψε φοβούμενος μη πεθάνει και αυτός. Έτσι η Θάμαρ μηχανεύτηκε να παρουσιαστεί στο πεθερό της σε μια έξοδό του ως πόρνη προκειμένου να συνευρεθεί μαζί του, γεγονός που το πέτυχε. Όταν ο Ιούδας διαπίστωσε ότι η Θάμαρ ήταν έγκυος ενώ αποφάσισε να τη φονεύσει εκείνη του ομολόγησε ότι κυοφορούσε από εκείνον. Προ αυτής της εξέλιξης ο Ιούδας ανακάλεσε την απόφασή του και έτσι απέκτησε εκ της νύφης του τους δίδυμους γιους του Φαρές και Ζαρά που θα καταστούν πρόγονοι του Δαυίδ. Σύμφωνα και με τη Βίβλο γενέσεως Ιησού Χριστού ο Ιούδας φέρεται πατέρας του Φαρές και πρόγονος του Βασιλέως του Ισραήλ Δαυίδ. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τον έχει αναγνωρίσει Άγιο, την μνήμη του οποίου εορτάζει την Κυριακή των Προπατόρων, πριν τα Χριστούγεννα.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ιούδας_ο_Προπάτορας).

[24] Η Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποτελεί τη σπουδαιότερη από τις πρώτες μεταφράσεις της Παλαιάς Διαθήκης και την πρώτη, στην ουσία, γραπτή μετάφραση από την εβραϊκή στην ελληνιστική κοινή γλώσσα. Η μετάφραση έγινε σταδιακά μεταξύ του 3ου και του 1ου αιώνα π.Χ. από ελληνόγλωσσους Ιουδαίους και μεταγενέστερα περιέλαβε επιπλέον βιβλία, πέρα από αυτά που ανήκουν στον Ιουδαϊκό Βιβλικό κανόνα (*Τανάκ*).

(https://el.wikipedia.org/wiki/Μετάφραση_των_Εβδομήκοντα).

Πνευματιστικά παραληρήματα.

[25] Ο Νικόλαος Πλαστήρας (1883 - 1953) ήταν στρατιωτικός και πολιτικός στη νεότερη Ελλάδα. Έγινε γνωστός για την στρατιωτική του δράση κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (όπου έγινε γνωστός ως Μαύρος Καβαλάρης) και την Μικρασιατική εκστρατεία και πολλές φορές ενεπλάκη με την πολιτική συμμετέχοντας ή οργανώνοντας κινήματα. Ο Νικόλαος Πλαστήρας κυβέρνησε την Ελλάδα τρεις φορές, μία το 1945 και άλλες δύο στα 1951-1952. Στην Μικρασιατική εκστρατεία έδωσε πολλές νικηφόρες μάχες με λίγες απώλειες που τον

έκαναν γνωστό στους αντιπάλους που τον ονόμασαν «*καρά-πιπέρ*» (μαύρο πιπέρι), ενώ το 5/42 σύνταγμα ευζώνων έγινε γνωστό ως «*σεϊτάν ασκέρ*» (στρατός του διαβόλου). (https://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Πλαστήρας).

[26] Αναφορά σε αυτό το θέμα γίνεται στο 2ο κεφάλαιο στην παράγραφο «Οι εκτελέσεις των υπουργών. Πλαστήρας».

[27] Λεγόταν Αζάρ στην Αιγυπτιακή γλώσσα, Ελ-Αζάρ στην Αραμαϊκή και Λάζαρος, όπως το όνομα αναφέρεται στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο, με την προσθήκη της Ελληνικής κατάληξης –ος στο Ελ-Αζάρ. (Gerald Massey, (1992), *The Light of the World*: *A world of Reclamation and Restitution* in twelve Books, vol. II, p. 852. Black Classic Press, Baltimore).

[28] Γενικά με την ονομασία Συναξάρια, στον πληθυντικό, παράγωγος όρος της Σύναξης, φέρονται ειδικά χριστιανικά λειτουργικά βιβλία που περιλαμβάνουν σύντομες ή εκτενείς διηγήσεις του βίου γενικά και των μαρτυρίων που υπέστησαν Άγιοι και Οσιομάρτυρες. (https://el.wikipedia.org/wiki/Συναξάριο).

[29] Ο Άγιος Λέων (Πάπας Λέων Α΄) υπήρξε από τούς μεγαλύτερους υπερασπιστές και προμάχους της ορθόδοξης πίστης. Έζησε στα χρόνια του αυτοκράτορα Μαρκιανού και Πουλχερίας. Σημαντικότατη ήταν η συμβολή του στις εργασίες της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, όταν απέστειλε επιστολή στην οποία με πλήρη ακρίβεια και βάσεις της αποστολικής παραδόσεως, καθόριζε ότι ο Χριστός έχει μία προσωπικότητα αλλά με δύο φύσεις, η οποία βοήθησε στη διεξαγωγή των συζητήσεων και στη συγγραφή των τελικών όρων της Συνόδου (για την ακρίβεια η επιστολή του Αγίου Λέοντος είχε σταλεί τρία χρόνια πριν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανό και διαβάσθηκε στη Σύνοδο). Αλλά ούτε οι Νεστοριανοί ούτε οι Ευτυχιανοί συμφώνησαν με αυτή. Γιορτάζει στις 18 Φεβρουαρίου. (http://www.saint.gr/3734/saint.aspx, Karl Roth, Ιστορία του Βυζαντινού Πολιτισμού, μετάφραση Ν. Γ. Σβορώνου, εκδόσεις Αετός Α.Ε., Αθήνα, 1949).

[30] Ο Άγιος Φλαβιανός, ήταν πρεσβύτερος της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και σκευοφύλακας του ναού της Αγίας Σοφίας. Εορτάζει στις 16 Φεβρουαρίου. (http://www.saint.gr/3726/saint.aspx).

[31] Ο όρος νεστοριανισμός περιγράφει το δόγμα σύμφωνα με το οποίο ο Ιησούς Χριστός υπήρξε ως δύο πρόσωπα, ο άνθρωπος Ιησούς και ο θεϊκός Γιος του Θεού ή Λόγος, και όχι ως ενιαίο πρόσωπο. Αυτό το δόγμα έχει ταυτιστεί με τον Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Νεστόριο (περ. 386–περ. 451). (https://el.wikipedia.org/wiki/Νεστοριανισμός).

[32] Σχετική αναφορά του γεγονότος στην διεύθυνση: (http://alopsis.gr/κυριακή-των-αγίων-πατέρων-της-α-οικο).

[33] Σημαίνει: «Να πάει να χαθεί όποιος βάζει κακό στο μυαλό του»

Η παλιά και η νέα Αθήνα.

[34] Εννοεί καμπύλους ουρανούς σε εισόδους ή σε παράθυρα.

[35] Η λέξη «ρουσφετλής» αναφέρεται στο ποίημα του Ανδρέα Καρκαβίτσα που περιγράφει με δραματικό τρόπο την απόγνωση του Κωστή Παλαμά για τον ξεπεσμό της χώρας. Γράφτηκε το 1908 και περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή «Η Πολιτεία και η Μοναξιά».

(https://invisiblelighthouse.wordpress.com/2016/02/28/αποκριτική-γραφή/).

Ο κινέζικος κομμουνισμός.

[36] Ο Μάο Τσετούνγκ (1893 –1976) ήταν Κινέζος κομμουνιστής επαναστάτης και ιδρυτής της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, στην οποία κυβέρνησε ως ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, από την ίδρυση της το 1949, έως και τον θάνατό του, το 1976. Οι Μαρξιστικές - Λενινιστικές του θεωρίες, οι στρατιωτικές στρατηγικές και οι πολιτικές του θέσεις είναι γνωστές ως Μαοϊσμός.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Μάο_Τσετούνγκ).

[37] Το Κιμπούτς (πληθ. *Κιμπούτσιμ*) είναι ισραηλινή συλλογική συνειδητή κοινότητα. Αν και άλλες χώρες είχαν παρόμοιες κοινοτικές επιχειρήσεις, σε καμία άλλη χώρα οι εθελοντικές συλλογικές κοινότητες δεν έχουν διαδραματίσει έναν τόσο σημαντικό ρόλο όσο τα Κιμπούτς του Ισραήλ. Η σημασία τους μπορεί να επισημανθεί στη δημιουργία του ισραηλινού κράτους, και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Συνδυάζοντας τον σοσιαλισμό και τον σιωνισμό σε μια μορφή πρακτικής εργασίας, τα Κιμπούτσιμ είναι ένα μοναδικό ισραηλινό φαινόμενο, και μέρος μιας από τις μεγαλύτερες κοινοτικές μετακινήσεις στην ιστορία. (https://el.wikipedia.org/wiki/Κιμπούτς).

[38] Ο Νικίτα Σεργκιέγιεβιτς Χρουστσόφ (παλαιότερα, λανθασμένα Κρούτσεφ, (1894 –1971) υπήρξε ο ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης κατά το μεγαλύτερο μέρος του Ψυχρού Πολέμου. Διατέλεσε γενικός γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1953 ως το 1964 και πρόεδρος του Συμβουλίου των Υπουργών από το 1958 ως το 1964. (https://el.wikipedia.org/wiki/Νικίτα_Χρουστσόφ).

[39] Η Ουγγρική Επανάσταση του 1956 κατά άλλους Αντεπανάσταση, ήταν μια αντισοσιαλιστική εξέγερση κατά της κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, η οποία διήρκεσε από τις 23 Οκτωβρίου μέχρι τις 10 Νοεμβρίου 1956. (https://el.wikipedia.org/wiki/Ουγγρική_Επανάσταση_του_1956).

[40] Ο Τζένγκις Χαν (που σημαίνει "καθολικός κυβερνήτης", 1162 - 1227) ήταν Μογγόλος πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης. Στη Μογγολία είναι μια αγαπητή προσωπικότητα και θεωρείται ως ο πατέρας του μογγολικού έθνους. Το πραγματικό του όνομα ήταν Τεμουζίν, και σε ηλικία δεκατριών χρονών έγινε αρχηγός τριάντα μογγολικών φυλών, μετά το θάνατο του πατέρα του. Ο Τζένγκις Χαν κατόρθωσε να ανακηρυχθεί Χαν (κυβερνήτης) και να στραφεί ενάντια στην Κίνα. Κατέλαβε το Πεκίνο κι ύστερα τη Μπουχάρα και τη Σαμαρκάνδη και έφτασε μέχρι τη Ρωσία. Πέθανε αφού νίκησε ολοκληρωτικά το βασιλιά της βορειοδυτικής Κίνας. (https://el.wikipedia.org/wiki/Τζενγκις_Χαν).

[41] Ο Τιμούρ (1336 –1405), ιστορικά γνωστός ως Ταμερλάνος, ήταν Μογγόλος κατακτητής και ιδρυτής αυτοκρατορίας στην Περσία και την Κεντρική Ασία. Ήταν εκτουρκισμένος Μογγόλος, γεννημένος στο σημερινό Ουζμπεκιστάν. Ανακήρυξε το κράτος του ως διάδοχο εκείνου του Τζένγκις Χαν. Έως το 1369 κατόρθωσε να ελέγξει όλη την περιοχή γύρω από την πρωτεύουσά του Σαμαρκάνδη. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Ταμερλάνος).

[42] Ο Αλέξανδρος Γ΄ ο Μακεδών (Πέλλα, Μακεδονίας, 356 π.Χ. - Βαβυλώνα, στο παλάτι του Ναβουχοδονόσορα Β, 323 π.Χ.) ήταν βασιλιάς της Μακεδονίας, Ηγεμών της Πανελλήνιας Συμμαχίας κατά της Περσικής αυτοκρατορίας, Φαραώ της Αιγύπτου, Βασιλιάς της Ασίας και βορειοδυτικής Ινδίας, και οι κατακτήσεις του αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο της Ελληνιστικής εποχής των βασιλείων των Διαδόχων και Επιγόνων του. Γονείς του ήταν ο βασιλιάς Φίλιππος Β' της Μακεδονίας και η πριγκίπισσα Ολυμπιάδα της Ηπείρου. Αμέσως μετά το θάνατό του έγινε μυθικό πρόσωπο, ακολουθώντας διαφορετικά πρότυπα σε κάθε λαό. (https://el.wikipedia.org/wiki/Αλέξανδρος_ο_Μέγας).

[43] Ο Ναπολέων Βοναπάρτης (*Napoléon Bonaparte*, Αιάκειο, Κορσικής, 1769 —1821) ήταν Γάλλος στρατηγός και Αυτοκράτορας της Γαλλίας (Ναπολέων Α΄) που ονομάσθηκε «Μέγας». Θεωρείται στρατηγική και κυβερνητική μεγαλοφυΐα. Το 1796 παντρεύτηκε την Ζοζεφίν (Ιωσηφίνα) ντε Μποαρναί, αριστοκράτισσα με ισχυρές πολιτικές γνωριμίες και υιοθέτησε τα παιδιά της. Προβλήθηκε κατά την Γαλλική Επανάσταση και υπήρξε αρχηγός σε πολλές επιτυχημένες εκστρατείες. Δημιούργησε τον Ναπολεόντειο κώδικα (1804), που επηρέασε τα νομικά συστήματα σε περισσότερες από 70 χώρες ανά τον κόσμο περί ισότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαιώματα ιδιοκτησίας, αρχές ελευθερίας του ατόμου, ανοχή θρησκευτικών πεποιθήσεων, πάνω στην εκπαίδευση και την οικονομία.

[44] Ο Αδόλφος Χίτλερ (Adolf Hitler, 1889 - 1945) ήταν Γερμανός πολιτικός αυστριακής καταγωγής, ηγέτης του Εργατικού Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος (NSDAP) και δικτάτορας της Ναζιστικής Γερμανίας. Από το 1933 έως το 1945 διετέλεσε Καγκελάριος της Γερμανίας και από το 1934 έως το 1945 αρχηγός του γερμανικού κράτους, του Τρίτου Ράιχ. (https://el.wikipedia.org/wiki/)

Η πανταχού παρούσα σκοπιμότητα του ζωικού βασιλείου

[45] Ο προμήκης μυελός ή μυελεγκέφαλος είναι το πιο οπίσθιο μέρος του εγκεφάλου.

[46] Η κυρίαρχη άποψη στον επιστημονικό χώρο σχετικά με την καταγωγή των ανατομικά σύγχρονων ανθρώπων ονομάζεται "Πέρα από την Αφρική" ("*Out of Africa*") και υποστηρίζει πως ο *Homo sapiens* εξελίχτηκε στην Αφρική και μετακινήθηκε στις γύρω ηπείρους περίπου 50.000 με 100.000 χρόνια πριν, αντικαθιστώντας τους πληθυσμούς του *Homo erectus* στην Ασία και του *Homo neanderthalensis* στην Ευρώπη. Η πρόταση ότι η βιολογική εξέλιξη λαμβάνει χώρα μέσω του μηχανισμού της φυσικής επιλογής δεν αμφισβητείται ουσιαστικά από κανέναν στον επιστημονικό χώρο. Κάποιοι άνθρωποι διαφωνούν στην ιδέα ότι ο άνθρωπος προήλθε με φυσικές διαδικασίες, χωρίς δηλαδή υπερφυσική (Θεϊκή)

παρέμβαση. Η τάση αυτή εκφράζεται στη σύγχρονη εποχή κυρίως με το ρεύμα του δημιουργισμού. (https://el.wikipedia.org/wiki/εξέλιξη).

[47] Το εξωτερικό σκληρό περίβλημα φτερούγας εντόμων, το οποίο καλύπτει το κύριο μέρος της. (https://el.wiktionary.org/wiki/έλυτρο).

[48] Στην εποχή μας, σχετικές πληροφορίες για τους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος είναι ήδη γνωστές. Η πρώτη αποστολή στο διάστημα έγινε από την Σοβιετική Ένωση με τον Γκαγκάριν στις 12 Απριλίου 1961. Σήμερα ήδη από το 1998 λειτουργεί ο επανδρωμένος διεθνής διαστημικός σταθμός, του οποίου ο στόλος διενεργεί πειράματα σε Βιολογία, ανθρώπινη Βιολογία, Φυσική, Αστρονομία Μετεωρολογία και άλλα πεδία των επιστημών.

[49] Καμικάζε ή εσφαλμένα Καμικάζι με αγγλική προφορά, είναι ιαπωνική σύνθετη λέξη με δύο ιδεογράμματα, με κυριολεκτική σημασία *Θείος Άνεμος*. Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις, αποφάσισαν νέα ναυτική και αεροπορική τακτική στον πόλεμο του Ειρηνικού με τη συγκρότηση ειδικών δυνάμεων αυτοκτονίας, δηλαδή μονάδων οι επιθέσεις των οποίων κατέληγαν σε ολοκαύτωμα, πέφτοντας πάνω στους στόχους τους. Έτσι το όνομα "καμικάζε" έλαβαν τόσο οι αποστολές όσο και οι χειριστές πιλότοι αεροσκαφών, κατευθυνόμενων βομβών, σκαφών, κ.λπ. γράφοντας μια εκπληκτική εποποιία θάρρους, ηρωισμού, υπερηφάνειας, φιλοπατρίας και καθήκοντος προκαλώντας ταυτόχρονα παγκόσμιο δέος αλλά και θαυμασμό. (ttps://el.wikipedia.org/wiki/Καμικάζε).

Χριστούγεννα 1959

[50] Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από απόκομμα εφημερίδας όπου το δημοσίευσε ο Τανάγρας που έχει επικολλήσει στο χειρόγραφό του κάτω από τον τίτλο «Χριστούγεννα 1959», χωρίς καμία επιπλέον πληροφορία για την εφημερίδα. Μόνο την χρονική περίοδο αναφέρει. Η στίξη και τα πνεύματα του τυπωμένου κειμένου δεν ακολουθούνται σε αυτή την μεταφορά κειμένου.

[51] Griechischer Offizier = Έλληνα αξιωματικό.

[52] Μέθοδος ζωγραφικής τέχνης κατά την οποία ο καλλιτέχνης δουλεύει με χρωματιστές κιμωλίες ή μολύβια, ειδικά, πάνω σε χοντρό πορώδες χαρτί.

(https://el.wiktionary.org/wiki/κρητιδογραφία).

[53] Στην παράγραφο “Μια ωραία Γερμανική Ψυχούλα» του 2ου κεφαλαίου, ο Τανάγρας αναφέρεται στο ίδιο πρόσωπο, που εκεί αναφέρει το όνομά της ως Έμχεν Γκροπενγκίσερ, ή Γκρόπχεν.

Πώς καλλιεργεί κανείς τις ψυχικές του ιδιότητες

[54] Ακολουθεί η κατά λέξη αντιγραφή του δημοσιευμένου δίστηλου τοπογραφημένου κειμένου, προφανώς σε εφημερίδα, χωρίς να μεταφερθεί η στίξη και τα πνεύματα της εποχής εκείνης. Ο Τανάγρας δεν μας δίνει τα χρονολογικά στοιχεία της δημοσίευσης.

[55] Με την έκφραση «το πρώτον κινούν ακίνητον», ο Αριστοτέλης έχει υπόψη του την καθαρότατη και ανώτατη μορφή, δηλαδή τον θεό. Κείμενο με τίτλο «Αριστοτέλης. Ο πατέρας της Δυτικής Επιστήμης» του Δρ. Μάνου Δανέζη, Επίκουρου Καθηγητή Αστροφυσικής στο Τμήμα Φυσικής ΕΚΠΑ. (www.manosdanezis.gr/attachments/article/178/ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.pdf).

[56] Το "όντως ον" είναι οι ιδέες, τέλεια θεία πρότυπα, των οποίων τα αισθητά αντικείμενα δεν είναι παρά απομιμήσεις (αντανακλάσεις, σκιές).

(http://www.livepedia.gr/index.php/ιδεαλισμός).

[57] Σύμφωνα με τον επίκουρο καθηγητή Ιατρικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Χαράλαμπο Χαρίση, η Πυθία χρησιμοποιούσε για να βγάζει τους χρησμούς της πικροδάφνη ή αλλιώς ροδοδάφνη. (http://www.candianews.gr/2014/09/02/pia-itan-ousia-pou-chrisimopiouse-pithia-stous-delfous/).

Παραδείγματα ψυχικών ιδιοτήτων

[58] Η Σχολή Χιλλ είναι το παλαιότερο σχολείο στην Ελλάδα που εξακολουθεί να λειτουργεί, χωρίς διακοπή, μέχρι και σήμερα. Το 'Hill Memorial School' ιδρύθηκε από τον Αμερικάνο ιεραπόστολο John Hill και τη γυναίκα του Fanny Francis Mulligan, το 1831, τρία χρόνια πριν γίνει η Αθήνα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Τα πρώτα χρόνια η Σχολή Χιλλ στεγαζόταν σε έναν τούρκικο πύργο κοντά στους Αέρηδες και τη χρονιά που η Αθήνα έγινε πρωτεύουσα μεταφέρθηκε σε ένα νέο κτίριο, στη συμβολή των οδών Ν. Νικοδήμου και Θουκυδίδου, που σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες ενός πολύ σύγχρονου, για την εποχή, σχολείου. Εκατό χρόνια αργότερα το κτίριο αυτό κατεδαφίστηκε και στη θέση του χτίστηκε ένα ολοκαίνουριο σχολείο, αυτό που έως σήμερα στεγάζει τη Σχολή Χιλλ. Η διεύθυνση του σχολείου πέρασε από τους Χιλλ στις επόμενες γενιές, και έχει φτάσει μέχρι και σήμερα να λειτουργεί από μέλη της πέμπτης και έκτης γενιάς της ίδιας οικογένειας. (http://www.hill.gr/article.php?cat=8).

[59] Στο σημείο αυτό ο Τανάγρας, που μάλλον γράφει με δυσκολία προσπαθώντας να θυμηθεί τα γεγονότα, έγραψε λανθασμένα «το ρωλόγι» αντί «το δαχτυλίδι» στην ιστορία που είχε ξεκινήσει να αφηγείται.

Η θρησκεία της επιστήμης.

[60] Iettatura, σημαίνει το κακό μάτι, στα Ιταλικά.

[61] Ο Ferdinando Cazzamalli (1887 – 1958) ήταν Ιταλός ψυχίατρος από την πόλη Crema, της Λομβαρδίας με ενδιαφέροντα στα ψυχικά φαινόμενα. Ο Cazzamalli ήταν αρχικά διευθυντής ψυχιατρικού νοσοκομείου στο Como, αλλά αργότερα έγινε καθηγητής ψυχιατρικής στο Πανεπιστήμιο της Modena, στο οποίο εργάσθηκε για 20 χρόνια μαζί με τον ηλεκτρολόγο Eugenio Gnesutta με ψυχολογικά διαταραγμένους ασθενείς, ενώ ερευνούσαν τις φυσικές ιδιότητες της τηλεπάθειας. Δημιούργησαν συσκευές για να ερμηνεύσουν τα τηλεπαθητικά

φαινόμενα, ως οφειλόμενα από ηλεκτρομαγνητικές επιδράσεις πάνω στον εγκέφαλο. Ο Cazzamalli έκανε πειράματα με ράδιο-δέκτες μέσα σε κλωβούς Φάρεντεϋ, και συμπέρανε έτσι ότι υπάρχουν ψυχικά φαινόμενα. Το 1937 ο Cazzamalli ίδρυσε, μαζί με τον Giovanni Schepis, τον Emilio Servadio, και τον Luigi Sanguineti, την Ιταλική Εταιρεία Μεταφυσικής (SIM), τον πρώτο σύλλογο στην Ιταλία που μελετούσε ψυχικά φαινόμενα με πλήρη απασχόληση. Η φασιστική Ιταλική κυβέρνηση αναγνώρισε την Εταιρεία αυτή το 1941. Η Εταιρεία μετονομάσθηκε το 1955 σε Ιταλική Εταιρεία Παραψυχολογίας. Το 1946 η Εταιρεία εξέδωσε το πρώτο της περιοδικό που ονομάσθηκε "Μεταψύχικα". Λόγω πολιτικών και μεθοδολογικών διαφορών, ο Cazzamalli εγκατέλειψε την Εταιρεία για να δημιουργήσει την δική του ομάδα, τους ενωμένους Ιταλούς επιστήμονες της μεταφυσικής. (https://en.wikipedia.org/wiki/Ferdinando_Cazzamalli). Σε φύλλο Αθηναϊκής εφημερίδας, δημοσίευσε ο Τανάγρας ένα άρθρο σχετικά με την συνεργασία του με τον Κατσαμάλλι με τίτλο «Τί αποδεικνύουν τα τηλεπαθητικά πειράματα Αθηνών και Ιταλίας. Το έργον του καθηγητού Κατσαμάλλι». Ο Τανάγρας ξεκίνησε τα πειράματα με τον Κατσαμάλλι κατά το 1951, αφού τελείωσε ανάλογα πειράματα τηλεπάθειας με τον Μέρφυ στην Νέα Υόρκη.

[62] Η πυρηνική σχάση ανακαλύφθηκε το 1938 από τον Γερμανό Χημικό Otto Hahn (Όττο Χαν), την Φυσικό Lise Meitner (Λίζε Μάιτνερ) και τον Χημικό Fritz Strassmann (Φριτς Στράσμαν). Το 1938 η Meitner αναγκάστηκε να φύγει από την Γερμανία επειδή ήταν Εβραία. Το βραβείο Νόμπελ Χημείας για την ανακάλυψη αυτή δόθηκε τελικά στους Hahn και Strassmann το 1944. (https://www.chemheritage.org/historical-profile/otto-hahn-lise-meitner-and-fritz-strassmann). Το βιβλίο του Τανάγρα «Η θρησκεία της Επιστήμης» δημοσιεύθηκε το 1959.

[63] Στην σημερινή εποχή, η ιδέα του Τανάγρα της «παγκόσμιας άυλης ψυχής» υφίσταται με την ονομασία της «παγκόσμιας συνειδητότητας», Global Consciousness. Υπάρχει μάλιστα το ονομαζόμενο Global Consciousness Project το οποίο υποστηρίζει ότι «*Η σύμφωνη συνειδητότητα δημιουργεί τάξη στον κόσμο. Λεπτές αλληλεπιδράσεις μας συνδέουν τον έναν με τον άλλον και με την Γη*». (http://noosphere.princeton.edu/).

[64] Η πυρηνική βόμβα που έριξαν οι Ηνωμένες πολιτείες στις Ιαπωνικές πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι στις 6 και 9 Αυγούστου του 1945, στο τελευταίο στάδιο του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, βασίσθηκε στην ανακάλυψη της πυρηνικής σχάσης. Το Ουράνιο 235, ^{235}U, είναι ισότοπο του Ουρανίου με 92 πρωτόνια και 143 νετρόνια στον πυρήνα του και χρησιμοποιείται ως "καύσιμο" σε πυρηνικούς αντιδραστήρες σε εργοστάσια παραγωγής ενέργειας και ως σχάσιμο υλικό σε πυρηνικά όπλα. Το ουράνιο βρίσκεται συνήθως σε μικρές ποσότητες στα πετρώματα, στο χώμα, στο νερό, και σε ίχνη στα φυτά και στα ζώα (συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου). Το φυσικό ουράνιο είναι μίγμα τριών κυρίως ισοτόπων του: ^{238}U (~99,2%)ου , ^{235}U (~0,75%) και ^{234}U (~0,05%) και τα τρία ραδιενεργά. Όταν ο πυρήνας του ασταθούς ^{235}U βομβαρδισθεί με νετρόνια, διασπάται σε άλλα άτομα και νετρόνια εκλύοντας συγχρόνως τεράστια ποσότητα ενέργειας. Τα νετρόνια που

εκλύονται από αυτή τη σχάση, προκαλούν με την σειρά τους νέες σχάσεις στα άτομα ^{235}U που οδηγεί σε αυτοσυντηρούμενη αλυσιδωτή αντίδραση.

[65] Τα ζωόφυτα οφείλουν το όνομά τους στην ομοιότητα της μορφής τους προς τα φυτά, π.χ. σπόγγοι. Εδώ φαίνεται να χρησιμοποιεί ο Τανάγρας τον όρο υποτιμητικά.

[66] Η Θρησκεία της Επιστήμης. Το πρόβλημα της υπάρξεως του Θεού, (εκδοτικός οίκος, Σ. Α. Τζηρίτα, Αθήναι), σελίδες 316 -χαρτί Β5. **(**Επανέκδοση**:** Ἀθῆναι: Ἰδεοθέατρον, 2003).

[67] Ο Ευάγγελος Φωτιάδης (1909-1973) ήταν φιλόλογος και ιστορικός. Το 1926 εισήχθη στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παράλληλα εργαζόταν ως υπάλληλος στο αναγνωστήριο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος στο οποίο αργότερα έγινε επόπτης. Το 1954 μέχρι το 1964 έγινε Γενικός Διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης και παράλληλα δίδασκε ιστορικά μαθήματα σε Στρατιωτικές Σχολές. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Ευάγγελος_Φωτιάδης).

[68] Ο Λάο Τσε είναι ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα της κινέζικης φιλοσοφίας. Σύμφωνα με την κινέζικη παράδοση, έζησε κατά τον 6ο αιώνα π.Χ. Πολλοί ιστορικοί τοποθετούν τη ζωή του στον 4ο αιώνα π.Χ. ενώ άλλοι αμφισβητούν την ιστορική του ύπαρξη. Στον Λάο Τσε αποδίδεται η συγγραφή του Ταοϊστικού έργου Τάο Τε Τσινγκ, κάτι που τον καθιέρωσε ως τον ιδρυτή του Ταοϊσμού. (https://el.wikipedia.org/wiki/Λάο_τσε).

[69] Ο Ζωροάστρης, Ζαρατούστρα (Ζαραθούστρα) ή Ζαρτόστ ήταν θρησκευτικός προφήτης των Περσών και ιδρυτής της θρησκείας τού Ζωροαστρισμού. Το πότε έζησε, ποια ήταν η ζωή του και τι πραγματικά αντιπροσωπεύει, δεν είναι τόσο γνωστό και βέβαιο. Το κήρυγμα του Ζωροάστρη, ο οποίος ήταν θεμελιωτής της πυρολατρίας, αναφερόταν στο ανώτατο ον, που ήταν ένα και μοναδικό. Όλοι οι άλλοι θεοί ήταν δαίμονες.

(https://el.wikipedia.org/wiki/ Ζωροάστρης).

[70] Ο Μωυσής, (Εβρ. Μοσέ), υπήρξε ηγέτης του έθνους Ισραήλ, μεσίτης της διαθήκης του Νόμου, προφήτης, κριτής, διοικητής, ιστορικός και συγγραφέας. Η ετυμολογία του ονόματος Μωυσής αποτελεί αμφιλεγόμενο ζήτημα μεταξύ των μελετητών. Στην εβραϊκή, Μωυσής σημαίνει «Αυτός που ανασύρθηκε, που σώθηκε από το νερό» αλλά και «Εκείνος που ανασύρει», καθώς η ρηματική μορφή του ονόματος είναι ενεργητική, πιθανόν για να δοθεί έμφαση στο έργο που επρόκειτο να κάνει ο Μωυσής. (https://el.wikipedia.org/wiki/ Μωυσής).

[71] Ο Μωάμεθ (Μοχάμεντ ιμπν Αμπντ Αλλάχ, 571 - 632) ήταν Άραβας ηγέτης από τη Μέκκα, ο οποίος ένωσε την Αραβία σε ένα ενιαίο θρησκευτικό κράτος υπό το Ισλάμ. Θεωρείται από τους Μουσουλμάνους ότι υπήρξε ο τελευταίος προφήτης ο οποίος στάλθηκε για να καθοδηγήσει την ανθρωπότητα με το άγγελμα του Ισλάμ. Ο Μωάμεθ καθόρισε με το θρησκευτικό του μήνυμα και τις πολιτικές-κοινωνικές πρωτοβουλίες του την εξέλιξη του αραβικού κόσμου και επηρέασε την ανθρώπινη ιστορία. Σύμφωνα με το Ιερό Κοράνιο, ο Μωάμεθ είναι «Προφήτης» και «Απόστολος του *Θεού*», «*ο τελευταίος αγγελιοφόρος*» του

Θεού ο οποίος στάλθηκε για να αποσαφηνίσει τις Γραφές στους πιστούς. (*Κοράνιο* 2:101·5:13-19· 9:32, 33). (https://el.wikipedia.org/wiki/ Μωάμεθ).

[72] Σημαίνει: «Ότι έγινε, έγινε».

Τα μυστικά της ψυχής.

[73] Το κείμενο αυτό με τίτλο «Τα μυστικά της ψυχής», προέρχεται από ένα από τα δύο αποκόμματα που έχει επικολλήσει ο Τανάγρας στο χειρόγραφο κείμενο του, από δίστηλη δημοσίευση του Π. Παλαιολόγου σε εφημερίδα σχετικά με το βιβλίο του Τανάγρα «Η θρησκεία της Επιστήμης». Δεν είναι γνωστή η εφημερίδα, πιθανόν η «Ακρόπολις» με την οποία συνεργαζόταν τόσο ο Παλαιολόγος όσο και ο Τανάγρας, αλλά η χρονολογία θα είναι στο 1959 που δημοσιεύθηκε το βιβλίο του. Το κείμενο του αποκόμματος μεταφέρεται όπως είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα, αλλά χωρίς τις στίξεις και τα πνεύματα. Ο Παύλος Παλαιολόγος (1895 - 1984) ήταν Έλληνας δημοσιογράφος και συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις ακτές του Βοσπόρου. Από τα μαθητικά του χρόνια ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία, σε εφημερίδες και περιοδικά της Κωνσταντινούπολης. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Συνεργάστηκε με τις εφημερίδες Ακρόπολις, Ελεύθερος Τύπος, Ελεύθερον Βήμα, Το Βήμα, κ.ά.. Διακρίθηκε κυρίως ως χρονογράφος. Χρησιμοποίησε τα ψευδώνυμα Κοσμάς Καλοκαιρινός και Παύλος Χλωμός. (https://el.wikipedia.org/wiki/Παύλος_Παλαιολόγος).

[74] Από την Τουρκική şorolop, = αδιαφορία.

Πυρηνική Φυσική, σύμπαν και ζωή.

[75] Το κείμενο αυτό προέρχεται από δίστηλη δημοσίευση σε εφημερίδα του δημοσιογράφου Μπάμπη Κλάρα, πιθανόν στη Βραδυνή όπου εργαζόταν και το οποίο ο Τανάγρας κόλλησε πάνω στο χειρόγραφό του. Ο Μπάμπης Κλάρας γεννήθηκε στις 30 Απρίλη του 1910. Ήταν το τελευταίο παιδί του Δημήτρη και της Αγλαΐας Κλάρα, μετά τον Περικλή, τη Λιλή και τον Θανάση (Άρη Βελουχιώτη). Το 1926 μπαίνει στη Νομική Αθηνών, από την οποία αποφοιτά το 1930. Από τα χρόνια του γυμνασίου παρακολουθεί τις νέες επαναστατικές ιδέες και στρατεύεται σ' αυτές, ενώ προσπαθεί να απαντήσει στις προκλήσεις της εποχής εντασσόμενος στο ΚΚΕ. Στην περίοδο της Κατοχής εντάσσεται στο ΕΑΜ και συμμετέχει ενεργά στην Εθνική Αντίσταση από διάφορα πόστα. Η δημοσιογραφική του πορεία ξεκινά προπολεμικά και κορυφώνεται μεταπολεμικά, αναδεικνύοντας τη *Βραδυνή*, της οποίας είχε τη διεύθυνση, σε κύριο αντιδικτατορικό φύλλο την περίοδο της Χούντας, ενώ παράλληλα της προσέδωσε και λογοτεχνική διάσταση. Παντρεύτηκε την Ευγενία Λυσάνδρου από το Ναύπλιο, πτυχιούχο πολιτικό μηχανικό του Μικρού Πολυτεχνείου, εξίσου υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Απέκτησε τρεις κόρες και έξι εγγονές. Το έργο του είναι μεγάλο και ποικίλο: Μελέτες, φιλοσοφία, πεζογραφήματα, ποίηση, ιστοριογραφία. Πέθανε στις 19 Δεκέμβρη του 1986.

(http://www.kapsimi.gr/mpampis-klaras). Έχει γράψει το βιβλίο «Ο αδελφός μου ο Άρης», για τη ζωή και τους αγώνες του αδελφού του, Άρη Βελουχιώτη.

(http://www.efsyn.gr/diagonismos/viografia-o-adelfos-moy-o-aris-toy-mpampi-klara).

Μια περίεργη αναγκαστική συνεργασία.

[76] Ο Ανέστης Κωνσταντινίδης, Κύπριος στην καταγωγή, γεννήθηκε το 1846. Γιος φιλολόγου, σπούδασε κι αυτός φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά δεν ασχολήθηκε με την εκπαιδευτική δραστηριότητα. Αρχικά ίδρυσε ένα μικρό βιβλιοπωλείο κι εκδοτικό οίκο. Το 1884, αγόρασε τα μεγάλα τυπογραφεία του Ανδρέα Κορομηλά. Μπορούμε να πούμε ότι μέσα σε δύο δεκαετίες αναμόρφωσε τις εκδόσεις στην Ελλάδα. Τα μεγαλύτερα ονόματα της τότε ελληνικής διανόησης ήταν μόνιμοι συνεργάτες του, όπως ο Παπαρρηγόπουλος με την πεντάτομη ιστορία του, ο Χατζηδάκης, ο Ραγκαβής, ο Γιάνναρης, ο Ζηκίδης και πολλοί άλλοι. (http://www.greekbooks.gr/konstantinidis-anestis.person).

[77] Το 1973 ο εκδοτικός οίκος *Αδελφοί Βλάσση* αγοράζει τις εκδόσεις Μπίρη.

(http://www.vlassi.gr/company.html)

[78] Το επιθετικό δάγκωμα πολλές φορές συμβαίνει κατά τη διάρκεια του χαϊδέματος, όταν ο άνθρωπος είτε δεν καταλαβαίνει, είτε αγνοεί τη γλώσσα του σώματος της γάτας του. Παρότι μερικές γάτες απολαμβάνουν χάδια επί ώρες, πολλές φορές μετά από αρκετή ώρα «υπερ-διεγείρονται» για κάποιο λόγο και θέλουν να σταματήσει το χάιδεμα. Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο, θα παρατηρήσετε ότι η γάτα θα τραβήξει τα αυτιά της προς τα πίσω και θα στενέψει τα μάτια της. Αν περιμένετε να αρχίσει να κουνάει νευρικά την ουρά της το έχετε ήδη παρακάνει και πιθανότατα θα ανταμειφθείτε με ένα δάγκωμα. Ο κανόνας εδώ είναι να παρακολουθείτε τα σήματα που προσπαθεί να σας μεταδώσει η γάτα σας μέσω της γλώσσας του σώματος και να σταματήσετε αυτό που κάνετε ώστε να μην αντιμετωπίσετε την ίδια επιθετική συμπεριφορά.

(http://mycat.e-steki.gr/showthread.php?t=24696).

Παρατηρήσεις.

[79] Η Καλλιρρόη Παρρέν γεννήθηκε στο Ρέθυμνο αλλά εγκαταστάθηκε στην Αθήνα (1867). Αρχικά φοιτά στο σχολείο Σουρμελή και στην συνέχεια στην Γαλλική σχολή των Καλογραιών στον Πειραιά. Το 1878 παίρνει το πτυχίο της δασκάλας από το Αρσάκειο. Στη συνέχεια ανέλαβε διευθύντρια του Παρθεναγωγείου της ελληνικής κοινότητας Οδησσού. Μετά από μια διετία επέστρεψε στην Αθήνα και παντρεύτηκε τον Κωνσταντινοπολίτη Ιωάννη Παρρέν, γιο Γάλλου πατέρα και Αγγλίδας μητέρας, ο οποίος ήταν ο ιδρυτής του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων. Το πάθος της για την αναγέννηση και διατήρηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων, την οδήγησε το 1911 να δημιουργήσει το «Λύκειον των Ελληνίδων», το οποίο ξεκίνησε κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων, την καταγραφή, διδασκαλία και παρουσίαση παραδοσιακών χορών, ενώ η δράση του είναι

γνωστή μέχρι και σήμερα, αριθμώντας σε Ελλάδα και εξωτερικό πολλά μέλη. Μετά από δικά της διαβήματα, η κυβέρνηση Θ. Δηλιγιάννη επέτρεψε τη φοίτηση των γυναικών στο Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο, όταν πλέον αυτό είχε γενικευθεί στην Ευρώπη. Επίσης, η Παρρέν ήταν η πρώτη που κίνησε το θέμα της παραχώρησης δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες, ήδη από τη δεκαετία του 1890, που όμως καμία κυβέρνηση δεν αποδέχτηκε, ούτε του Βενιζέλου, ούτε του Παπαναστασίου, μέχρι που κατέληξε να γίνει πραγματικότητα μετά από 70 χρόνια. (https://el.wikipedia.org/wiki/Καλλιρρόη_Παρέν).

[80] Υπάρχει στο κεφάλαιο αυτό ήδη αναφορά στον Δημήτριο Αιγινήτη (1862 –1934) πιό πάνω.

[81]Υπάρχει αναφορά στον Βασίλειο Γ. Αιγινήτη, (1875-1959) στο πρώτο κεφάλαιο. Υπήρξε ο ιδρυτής του Β΄ Εργαστηρίου Φυσικής. (http://www.chronologio.uoa.gr/node/24772)

[82] Υπάρχει ήδη αναφορά στον καθηγητή Βορέα πιο πάνω.

(http://chronologio.uoa.gr/node/20503).

[83] Έχει ήδη γίνει αναφορά στον Δημήτριο Χόνδρο πιο πάνω στο κεφάλαιο αυτό.

[84] Ο Σπυρίδων Καλλιάφας γεννήθηκε το 1885 στη Δοβριάνη της Βορείου Ηπείρου. Τις σπουδές του τις ολοκλήρωσε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών κατά τα χρόνια 1902-1907. Από το 1916-1919 συνεχίζει τις σπουδές του στη Ζυρίχη σπουδάζοντας Παιδαγωγική και Φιλοσοφία. Στις 29 Αυγούστου 1947 ο Σπυρίδων Καλλιάφας εκλέγεται καθηγητής της Παιδαγωγικής στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επιπρόσθετα, ο Καλλιάφας είχε σημαντική συγγραφική δράση. (http://www.polispost.com/ο-άγνωστος-παιδαγωγός-σπυρίδων-καλλι/).

[85] Ο Ιωάννης Πολέμης (1862 - 1924) ήταν Έλληνας ποιητής και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Η καταγωγή του δικαστή πατέρα του ήταν από την Άνδρο. Ξεκίνησε να γράφει ποίηση στα 13 χρόνια του. Η ποίησή του χαρακτηρίζεται από ευαισθησία και καλοσύνη, στοιχεία άλλωστε που χαρακτήρισαν και την ίδια του τη ζωή. Ο Πολέμης επικρίθηκε συχνά και από τους συγχρόνους του και από τους μετέπειτα κριτικούς για το χαμηλόφωνο ύφος του, για τον έντονο αισθηματισμό του, την έλλειψη ποιητικού βάθους και θεματικής πρωτοτυπίας.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_Πολέμης).

[86] Υπάρχει ήδη αναφορά στον Ιωάννη Δαμβέργη στο ίδιο κεφάλαιο πιό πάνω.

[87] Υπάρχει αναφορά στον Μπάμπη Άννινο στο δεύτερο κεφάλαιο.

[88] Η Ελένη Κικίδου υπήρξε η μικρότερη σε ηλικία από τα «μέντιουμ» του Τανάγρα. Έφυγε πλήρης ημερών τον Σεπτέμβριο του 2006. Στο μνημόσυνό της στις 22 Οκτωβρίου του 2006 μου ζητήθηκε από την οικογένειά της να πω δύο λόγια. Ένα μέρος από αυτά έχει ως εξής: «*Πριν από 6 περίπου χρόνια ξεκίνησα μία έρευνα γύρω από τη ζωή & το έργο του ιατρού Αγγέλου Τανάγρα, ιδρυτή της Ελληνικής Εταιρίας Ψυχικών Ερευνών και έτσι γνωρίστηκα με την Ελένη Κικίδου, τη μοναδική εν ζωή συνεργάτιδα του, την Βενιαμίν του, όπως την αποκαλούσε χαϊδευτικά. Μέσα στα 6 αυτά χρόνια η σχέση μου με την Ελένη Κικίδου*

εξελίχθηκε σε μία σχέση αλληλοεκτίμησης και αμοιβαίου σεβασμού, μια σχέση σταθερής φιλίας μια και η Ελένη υπήρξε μία από τις καλύτερες «φίλες» που μπορούσε να είχε κανείς. Αν ήταν να την χαρακτηρίσω σαν άνθρωπο, θα έλεγα ότι αποτέλεσε ένα μοναδικό συνδυασμό παιδικής ζωντάνιας και αθωότητας μαζί με μεγάλη ωριμότητα, εξυπνάδα, αποφασιστικότητα και γνώση για τη ζωή και τα γεγονότα αλλά και μία βαθύτερη γνώση σε άλλο επίπεδο. Ήταν συνάμα ιδιαίτερα ευαίσθητη στα τραγικά παγκόσμια και εθνικά γεγονότα και συχνά έλεγε πως πονάει η ψυχή της και πως θέλει να φύγει γιατί δεν το αντέχει. Ήταν τότε που της απαντούσα ότι την «χρειαζόμαστε να είναι μαζί μας, άλλωστε έχουμε πολλή δουλειά να κάνουμε ακόμα». Είχε μεγαλεπήβολο σχέδιο να φτιάξει το μουσείο Αγγέλου Τανάγρα-Ελένης Κικίδου και έγραφε επίσης τη βιογραφία της στα οποία και συνεργαζόμαστε. Αυτά θα μπορέσουν καλύτερα να περιγράψουν την Ελένη Κικίδου κάτι που δεν γίνεται εύκολα σε μερικά λεπτά ομιλίας. Από ότι γνωρίζω η τελευταία της λέξη ήταν «αγάπη» που τις σχημάτιζε συνέχεια απλά με τα χείλη. Η ίδια έδωσε με τη ζωή της ένα ιδιαίτερο νόημα στη λέξη «αγάπη». Αυτή η τόσο ζωντανή και γεμάτη αγάπη ύπαρξη αφήνει ένα ιδιαίτερα μεγάλο κενό πίσω της, κάτι που θα το νιώσουμε περισσότερο καθώς περνά ο καιρός. Είναι αγάπη που της ανταποδίδουμε να την συνοδεύει σε αυτό της το ταξίδι». Περισσότερες πληροφορίες για την ίδια και το έργο της υπάρχουν στη δημοσίευση της δημοσιογράφου κ. Στελίνας Μαργαριτίδου με τίτλο: «Ελένη Κικίδου: Η τελευταία μαθήτρια του Άγγελου Τανάγρα», στο ένθετο περιοδικό ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ, τεύχος 125, 30 Μαρτίου 2013, της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος, (http://docplayer.gr/3207499-Psyhikes-ereynes-stin-ellada-aggelos-tanagras-poy-didasketai-i-parapsyhologia-eleni-kikidoy-to-uentioyu-poy-exihniaze-dolofonies.html).

Συμπεράσματα.

[89] Περιέργως, αυτή είναι η ίδια διεύθυνση κατοικίας της πλύστρας της κυρίας Σωσσίδου στο περιστατικό που περιγράφει στην πιο πάνω παράγραφο με τίτλο «Παραδείγματα ψυχικών ιδιοτήτων».

[90] Ο Τανάγρας γράφει αυτές τις τελευταίες γραμμές κατά το 1963.

[91] Η πόλη Tübingen, Γερμανίας, όπου συνεργαζόταν με τον καθηγητή ΄Εστερράϊχ σε πειράματα τηλεπάθειας.

Άγγελος Τανάγρας: Ο γηραιότερος επιζών της λογοτεχνικής φρουράς.

[92] Το κείμενο προέρχεται από άρθρο στον Τύπο του Δημ. Λιμπερόπουλου, απόκομμα του οποίου έχει επικολλήσει ο Τανάγρας στα χειρόγραφά του και πρέπει να έχει δημοσιευθεί κατά το 1963.

[93] Το Αμφιαράειο είναι αρχαιολογικός χώρος της Αττικής. Βρίσκεται σε έναν λόφο 6 χιλιόμετρα περίπου νοτιοανατολικά του Ωροπού, λίγο βορειοδυτικότερα από τον Κάλαμο. Υπήρξε ιερός χώρος και μαντείο αφιερωμένο στον μυθικό ήρωα Αμφιάραο. Ιδρύθηκε τον

5ο αιώνα π.Χ. όταν η ευρύτερη περιοχή του Ωροπού ανήκε στους Αθηναίους. Στον χώρο λειτουργούσε μαντείο και θεραπευτήριο. Στην περιοχή πραγματοποιούνταν τα μεγάλα Αμφιαράεια, σημαντική γιορτή που διεξαγόταν κάθε πέντε χρόνια προς τιμήν του Αμφιάραου και περιλάμβανε και αθλητικούς αγώνες. (https://el.wikipedia.org/wiki/Αμφιαράειο).

[94] Η δημοσίευση αυτή του Λιμπερόπουλου σε εφημερίδα μεταφέρεται εδώ εν μέρει στην γλώσσα που είναι γραμμένη, αλλά χωρίς να πνεύματα και την στίξη. Περισσότερα για τον αξιόλογο δημοσιογράφο στην ιστοσελίδα του http://liberopoulos.gr/.

Η ζωή ενός διαβάτη

[95] Επάνω σε μία μικρή θρυμματισμένη κόλλα χαρτί που ο χρόνος την χρωμάτισε καφετιά, ο Τανάγρας γράφει με τρεμάμενο χέρι την επικεφαλίδα «Η ζωή ενός ανθρώπου», και συνεχίζει με ένα δυσανάγνωστο κείμενο εξ αιτίας των μισών λέξεων πάνω στο μισοκατεστραμενο χαρτί. Πάνω από την επικεφαλίδα αυτή υπάρχει η εξής ενημέρωση: «οι περισσότερες σελίδες αποσπάστηκαν για τον ίδιο λόγο», χωρίς να γίνεται κατανοητό ποιόν λόγο εννοεί. Το κείμενο φέρει την υπογραφή του και την ημερομηνία 14 Ιουλίου 1964, ημέρα Τρίτη, ημέρα μεγάλης εθνικής εορτής της Γαλλίας, με την οποία χώρα είχε εξοικείωση ιδιαίτερα με την γλώσσα της. Ο Τανάγρας ήταν τότε 89 ετών. Πράγματι, όπως σχολιάζει, πρέπει να λείπουν σελίδες γιατί το κείμενο που ακολουθεί δεν έχει συνοχή με το κείμενο που προηγείται.

[96] Τον Ιούλιο του 1964 πρωθυπουργός ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου της ένωσης κέντρου (18 Φεβρουαρίου 1964 – 15 Ιουλίου 1965.

(https://el.wikipedia.org/wiki/Κατάλογος_Πρωθυπουργών_της_Ελλάδας)

[97] Υπάρχει κενό στην συνέχεια του κειμένου στο σημείο αυτό.

Η Φωτεινή Παλληκάρη είναι συνταξιούχος Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τομέα Φυσικής Στερεάς Κατάστασης στο Φυσικό Τμήμα το Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστήμιου Αθηνών. Η επιστημονική της έρευνα βρίσκεται στα πεδία των Lasers και Φασματοσκοπίας Laser, Επιστήμης Υλικών, Πολυκλασματικής Ανάλυσης Πολύπλοκων Διεργασιών, Θεμέλια της Κβαντικής Θεωρίας και Συνειδητότητα.

Η έρευνα της έχει επεκταθεί από το 1990 και στην πειραματική και θεωρητική έρευνα της υπόθεσης της Μικρο-ψυχοκίνησης, της υποτιθέμενης απευθείας επίδρασης της σκέψης στις πιθανότητες μελλοντικών τυχαίων διαδικασιών. Από το 2000 διερευνά τη ζωή και το έργο του Δρ. Άγγελου Τανάγρα. Προσωπική ιστοσελίδα: http://users.uoa.gr/~fpallik/

Ο Άγγελος Ευαγγελίδης Τανάγρας έγινε ευρύτερα γνωστός, μέσα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ως ο ιδρυτής και πρόεδρος της «Ελληνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών», ή της «Εταιρείας Ψυχοφυσιολογίας», που λειτούργησε από το 1923 για σχεδόν 35 χρόνια, ενώ ο ίδιος παρέμεινε ενεργός στον χώρο της παραψυχολογίας για 40 περίπου χρόνια. Ίδρυσε την Εταιρεία, μαζί με δύο διαπρεπείς Έλληνες, τον ιατρό και λογοτέχνη Παύλο Νιρβάνα και τον αρχαιολόγο και ζωγράφο Αλέξανδρο Φιλαδελφέα, με σκοπό την διερεύνηση, καταγραφή και ερμηνεία των ψυχικών φαινομένων. Το λογοτεχνικό ταλέντο του Τανάγρα ήταν εξ' άλλου γνωστό στον Ελληνικό χώρο ήδη από την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα.

Ξεκίνησε να γράφει τα απομνημονεύματα της μακρόχρονης ζωής του κατά το 1957, όταν ήταν 82 ετών και συνέχισε την συγγραφή τους έως περίπου το 1964. Ο σκοπός του ήταν, όπως συχνά εκφράζει στην αυτοβιογραφία του, να τα δει κάποτε δημοσιευμένα.

Διαβάζοντας την αυτοβιογραφία του Τανάγρα διαπιστώνει κανείς το μεγάλο συγγραφικό του ταλέντο και την ευρύτητα της μόρφωσής του. Κατορθώνει να κλέψει κάποια εικόνα του πολύπλευρου χαρακτήρα του και να εμπλουτίσει τις γνώσεις του γύρω από την ιστορία ανθρώπων και τόπων, όπου έτυχε ο ίδιος να ρίξει την ματιά του. Σε ηλεκτρονική μορφή το βιβλίο έχει την δική του ιστοσελίδα: http://users.uoa.gr/~fpallik/tanagras.htm

ISBN: 978-960-93-8753-8